ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

I 7878

ANUL VIII 1961

BIBLIOTECA CENTRALĂ SIBIU

DIN SUMAR

* * * MANIFESTUL COMUNIST AL EPOCII NOASTRE
ROLUL ŞI FORMELE PARTICIPĂRII CLASEI MUNCITOARE LA ORGANIZAREA ŞI CONDUCEREA PRODUCŢIEI — HARALAMB NICULESCU
REZOLVAREA MARXIST-LENINISTĂ A PROBLEMEI NAŢIONALE ÎN ROMÎNIA — I. ROSU şi GH. ANGHEL
UNITATEA DINTRE ŞTIINŢIFIC ŞI ETIC ÎN POLITICA PARTIDULUI — NICULAE BELLU
ORGANIZAREA TIMPULUI LIBER AL TINERETULUI DE LA UZINELE „SEMĂNĂTOAREA" — FACTOR IMPORTANT AL PROCESULUI EDUCATIV — TEODOR BRATEŞ
„FILOZOFIA EDUCAŢIEI" ŞI CRIZA ŞCOLII DIN S.U.A. — B. GRIGORIU
PROBLEME DIALECTICE ALE TEORIEI CUANTICE A CÎMPULUI — VALERIU NOVACU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

CERCETĂRI FILOZOFICE * ANUL VIII. 4. 1961

EA RPR

1990

0 IUL. 2005

7878

UCL 2014

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

U IAȘI 2022

BIBLIOTECA CENTRALĂ SIBIU

4

ANUL VIII

1961

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

3879

1964

„CERCETĂRI FILOZOFICE" REVISTĂ DE FILOZOFIE

APARE DE 6 ORI PE AN

COMITETUL DE REDACȚIE

ACAD. C. IONESCU-GULIAN, *redactor responsabil*; ACAD. ATH. JOJA; ACAD. M. RALEA; PROF. T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R.; PROF. M. BREAZU; PROF. STANCIU STOIAN; PROF. D. D. ROȘCA (Cluj); PROF. DAN BĂDĂRĂU; C. VLAD; N. BELLU, *redactor responsabil adjunct*; H. WALD.

REDACȚIA: BUCUREȘTI, B-dul Ilie Pintilie nr. 6, tel. 12.17.90

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

Anul VIII, nr. 4 1961

SUMAR

Pag.

* * * Manifestul Comunist al epocii noastre 807

HARALAMB NICULESCU, Rolul şi formele participării clasei muncitoare la organizarea şi conducerea producţiei 831

I. ROŞU şi GH. ANGHEL, Rezolvarea marxist-leninistă a problemei naţionale în Romînia 851

B. GRIGORIU, „Filozofia educaţiei" şi criza şcolii din S.U.A. 867

VALERIU NOVACU, Probleme dialectice ale teoriei cuantice a cîmpului . . 887

MIRCEA STERIADE, Creier şi conştiinţă. În legătură cu unele aspecte filozofice ale cercetărilor contemporane asupra sistemului nervos 913

COMUNICĂRI

NICULAE BELLU, Unitatea dintre ştiinţific şi etic în politica partidului. Despre scop şi mijloc 935

I. IMBRIOTIS (Grecia), Arta şi ştiinţa 947

MARCEL BREAZU, Probleme actuale ale dezvoltării artei şi literaturii pe drumul realismului socialist 953

DIN ACTIVITATEA PRACTICĂ DE DEZVOLTARE A CONŞTIINŢEI SOCIALISTE

TEODOR BRATEŞ, Organizarea timpului liber al tineretului de la Uzinele „Semănătoarea" — factor important al procesului educativ 963

LECŢII ŞI CONSULTAŢII

HENRI WALD, Individualul, particularul şi generalul 975

V. SĂHLEANU, Valoarea metodologică a ciberneticii şi a teoriei informaţiei în lumina materialismului dialectic 987

CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE

O lucrare despre problemele teoretice ale realismului (*Ion Pascadi*); Cuba, anatomia unei revoluţii (*C. Bogdănescu*); Probleme ale conştiinţei sociale în lumina teoriei cunoaşterii (*Elena Florea*); Observaţii asupra unei cărţi de logică polivalentă (*G. Enescu*) 1005

NOTE

NOTE DE LECTURĂ 1027

NOTE BIBLIOGRAFICE 1036

DIN SUMARELE REVISTELOR STRĂINE 1041

BULETIN BIBLIOGRAFIC 1047

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE
INSTITUT DE PHILOSOPHIE

RECHERCHES DE PHILOSOPHIE

VIIIe année, n° 4 1961

SOMMAIRE

Page

* * * Le Manifeste Communiste de l'époque actuelle 807

HARALAMB NICULESCU, Le rôle et les formes de la participation de la classe ouvrière à l'organisation et à la direction de la production socialiste . . 831

I. ROŞU et GH. ANGHEL, La solution marxiste-léniniste du problème national en Roumanie 851

B. GRIGORIU, « La philosophie de l'éducation » et la crise scolaire aux États-Unis d'Amérique 867

VALERIU NOVACU, Les problèmes dialectiques de la théorie quantique des champs 887

M. STERIADE, Cerveau et conscience 913

COMMUNICATIONS

NICULAE BELLU, L'unité entre scientifique et éthique dans la politique du parti. But et moyens 935

I. IMBRIOTIS (Grèce), L'art et la science 947

MARCEL BREAZU, Problèmes actuels du développement de l'art et de la littérature dans la voie du réalisme socialiste 953

DE L'ACTIVITÉ PRATIQUE DU DÉVELOPPEMENT DE LA CONSCIENCE SOCIALISTE

TEODOR BRATEŞ, L'organisation des loisirs des jeunes des usines « Semănătoarea » — facteur important du processus éducatif 963

LEÇONS ET CONSULTATIONS

HENRI WALD, L'individuel, le particulier et le général 975

V. SĂHLEANU, La valeur méthodologique de la cybernétique et de la théorie de l'information, à la lumière du matérialisme dialectique 987

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

Une étude sur les problèmes théoriques du réalisme (*Ion Pascadi*) ; Cuba — l'anatomie d'une révolution (*C. Bogdănescu*) ; Problèmes de la conscience socialiste à la lumière de la théorie de la connaissance (*Elena Florea*) ; Remarques sur un livre de logique polivalente (*G. Enescu*) 1005

NOTES

NOTES DE LECTURE 1027

NOTES BIBLIOGRAPHIQUES 1036

EXTRAITS DES SOMMAIRES DES REVUES ÉTRANGÈRES 1041

BULLETIN BIBLIOGRAPHIQUE 1047

ÉDITIONS DE L'ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE

АКАДЕМИЯ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ
ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ

ФИЛОСОФСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Год издания VIII, № 4 1961

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

* * * Коммунистический Манифест нашей эпохи 807

ХАРАЛАМБ НИКУЛЕСКУ, Роль и формы участия рабочего класса в организации и руководстве социалистическим производством 831

И. РОШУ и Г. АНГЕЛ, Марксистско-ленинское разрешение национального вопроса в Румынии 851

Б. ГРИГОРИУ, „Философия воспитания" и кризис школы в США 867

ВАЛЕРИУ НОВАКУ, Диалектические вопросы квантовой теории поля 887

М. СТЕРИАДЕ, Мозг и сознание 913

СООБЩЕНИЕ

НИКУЛАЕ БЕЛЛУ, Единство научного и этического в политике партии. О цели и средствах 935

И. ИМБРИОТИС (Греция), Искусство и наука 947

МАРЧЕЛ БРЯЗУ, Актуальные проблемы развития искусства и литературы по пути социалистического реализма 953

ИЗ ПРАКТИКИ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ

ТЕОДОР БРАТЕШ, Организация свободного времени молодежи завода „Семэнэтоаря" — важный фактор воспитательного процесса. 963

ЛЕКЦИИ И КОНСУЛЬТАЦИИ

ГЕНРИ ВАЛЬД, Индивидуальное, частное и общее. 975

В. СЭХЛЯНУ, Методологическое значение кибернетики и теории информации в свете диалектического материализма 987

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Труд о теоретических проблемах реализма (*Ион Паскади*); Куба, анатомия одной революции (*К. Богдэнеску*); Вопросы общественного сознания в свете теории познания (*Елена Флоря*); Замечания по поводу книги, посвященной поливалентной логике (*Г. Энеску*) . 1005

ЗАМЕТКИ

ПО СТРАНИЦАМ ПЕЧАТИ 1027
БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ 1036
ИЗ СОДЕРЖАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЖУРНАЛОВ 1041
БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ БЮЛЛЕТЕНЬ 1047

ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ

MANIFESTUL COMUNIST AL EPOCII NOASTRE

„Comunismul îndeplineşte misiunea istorică a izbăvirii tuturor oamenilor de inegalitate socială, de toate formele asupririi şi exploatării, de ororile războiului şi instaurează pe pământ Pacea, Munca, Libertatea, Egalitatea şi Fericirea tuturor popoarelor" [1]

(*Programul P.C.U.S. Proiect*).

A trecut mai puţin de un an de la apariţia *Declaraţiei Consfătuirii reprezentanţilor partidelor comuniste şi muncitoreşti* din noiembrie 1960, care a îmbogăţit tezaurul ideologic al marxism-leninismului cu teze şi idei de o imensă valoare teoretică şi practic-politică şi iată că partidul lui Lenin a elaborat şi supus dezbaterii întregului popor sovietic proiectul noului *Program al P.C.U.S.*, care urmează a fi adoptat de către Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. Este un document programatic al comunismului ştiinţific, a cărui excepţională însemnătate istorică constă, după cum spunea tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, „în aceea că el concretizează perspectivele grandioase ale construirii în U.R.S.S. a primei societăţi comuniste din lume, înfăţişează aprofundat legile trecerii omenirii de la capitalism la socialism, demonstrează inevitabilitatea istorică a triumfului comunismului în lumea întreagă. Toate partidele comuniste şi muncitoreşti găsesc în tezele sale teoretice un îndreptar sigur în lupta lor pentru victoria socialismului şi comunismului, pentru triumful cauzei păcii"[2].

Întemeietorii socialismului ştiinţific, analizînd legile dezvoltării sociale, forţele motrice obiective şi subiective ale mişcării istorice progresive din epoca modernă, au elaborat pentru prima dată tabloul ştiinţific al trecerii revoluţionare de la societatea capitalistă la cea socialistă, au

---

[1] *Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Proiect*, Edit. politică, Bucureşti, 1961, p. 6.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntare rostită la adunarea festivă consacrată zilei de 23 August*, în „Scînteia", nr. 5265, din 23 august, 1961.

schițat în linii mari imaginea viitoarei societăți comuniste. Visul secular al umanității către o societate dreaptă și umană s-a transformat din utopie în știință. Idealul socialismului, după cum au arătat Marx și Engels în *Manifestul Partidului Comunist*, reflectă cerințele legilor dezvoltării societății ajunsă la un anumit grad de dezvoltare a forțelor și a relațiilor de producție corespunzătoare.

Istoria a confirmat întrutotul strălucita previziune a lui Marx și Engels.

Învățătura marxist-leninistă a devenit o puternică armă ideologică în transformarea revoluționară a societății. În fiecare etapă istorică, P.C.U.S., călăuzindu-se după învățătura lui Marx-Engels-Lenin, a abordat și rezolvat în mod științific problemele teoretice și practic-politice fundamentale ale luptei revoluționare, formulînd în Programul partidului concluziile și sarcinile care îi reveneau, dezvăluind perspectivele, obiectivele de urmărit și mobilizînd clasa muncitoare și celelalte mase de oameni ai muncii pentru atingerea lor.

Adoptînd *primul său Program*, la Congresul al II-lea din 1903, P.C.U.S. a chemat întreaga clasă muncitoare, toți oamenii muncii din Rusia la luptă pentru doborîrea odiosului regim absolutist țarist, iar apoi pentru doborîrea orînduirii burgheze și instaurarea dictaturii proletariatului.

Primul Program al partidului a fost înfăptuit. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a însemnat începutul unei ere noi în istoria omenirii. Pentru prima dată în istorie s-a născut o țară a socialismului, a început făurirea unei noi lumi, eliberată pentru totdeauna de exploatarea omului de către om.

Cel de-al doilea program, adoptat în 1919 la Congresul al VIII-lea al P.C.U.S. a intrat în istorie ca program al construirii primei societăți socialiste. De-a lungul deceniilor care au urmat, datorită succeselor repetate și mereu mai concludente obținute de popoarele sovietice în direcția construirii multilaterale a noii orînduiri social-economice, ca urmare a acumulării și sintetizării a acestei noi și uriașe experiențe practice de transformare radicală a vieții sociale — conștiința omenirii cu privire la destinele societății contemporane s-a îmbogățit, a crescut mereu mai mult încrederea oamenilor muncii din lumea întreagă în valoarea ideilor comunismului.

Marxism-leninismul a pătruns în zilele noastre în conștiința a sute de milioane de oameni, devenind, după o expresie a lui Marx, o puternică forță materială.

Noul proiect de program al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice întruchipează măreția și forța creatoare a marxism-leninismului biruitor, îmbinarea firească a realismului științific în analiza celor mai de seamă probleme ale zilelor noastre cu romantismul revoluționar în scrutarea perspectivelor de viitor. „În program se îmbină în mod organic cele mai îndrăznețe visuri ale oamenilor, cele mai cutezătoare planuri ale lor cu precizia calculului matematic" — scria B.N. Ponomarev [1].

[1] *In numele fericirii omenirii*, în „Probleme ale păcii și socialismului", nr. 9, 1961, p. 2.

El constituie o sinteză a celor mai noi cuceriri ale mișcării sociale comuniste teoretice și practice și, în același timp, un strălucit poem al simțămintelor și gîndurilor descătușate, dornice de împlinire, a bucuriei și speranței într-o umanitate izbăvită de tot ce o mai împiedică astăzi să-și dea întreaga măsură a capacității sale de cunoaștere și acțiune, un document profund uman, pătruns de încredere nestrămutată în om, în forța și frumusețea morală a muncii sale.

IDEALUL COMUNIST AL SOCIETĂȚII VIITOARE ÎN LUMINA PROBLEMELOR FUNDAMENTALE ALE CONTEMPORANEITĂȚII

De pe culmile atinse în opera lor constructivă de oamenii sovietici conduși de P.C.U.S. — însuși bilanțul înfăptuirilor care reprezintă premise ale actualului salt, constituie un tezaur de învățăminte în măsură să cheme la acțiune istorică noi mase de oameni ai muncii. În proiectul de Program (partea I), sînt înfățișate într-o substanțială sinteză, acele idei ale gîndirii marxiste contemporane care îmbrățișează principalele procese, aspecte și probleme ce alcătuiesc premisele și cadrul istoric general social-politic, economic și ideologic al trecerii la comunism. O problemă centrală a gîndirii și practicii marxiste și care a devenit în epoca noastră de o stringentă actualitate este aceea a *inevitabilității istorice a trecerii de la capitalism la socialism*. Aceasta reprezintă o legitate obiectivă a dezvoltării sociale progresive și ea se datorește ascuțirii tuturor contradicțiilor imperialismului și, îndeosebi, a conflictului dintre forțele de producție și relațiile de producție, precum și maturizării forțelor motrice care realizează această trecere. În zilele noastre, mai mult ca oricînd în trecut, „*sistemul mondial capialist în ansamblul lui este copt pentru revoluția socială a proletariatului*" [1]. Proiectul de Program al P.C.U.S. subliniază că principala forță motrice a revoluției sociale — este *clasa muncitoare, singura clasă consecvent revoluționară*, iar condiția necesară a victoriei revoluției socialiste și a construirii socialismului este *dictatura proletariatului* și *conducerea de către partidul marxist -leninist*.

Valoarea și semnificația internațională a Revoluției din Octombrie și a victoriei socialismului în U.R.S.S. — se subliniază în proiectul de Program, constă în aceea că a rupt pentru prima dată frontul imperialismului în Rusia, una din cele mai mari țări ale lumii, a instaurat dictatura proletariatului și a creat un stat de tip nou, o democrație de tip nou pentru oamenii muncii. Revoluția din Octombrie și construcția socialismului în U.R.S.S. au arătat tuturor popoarelor lumii trăsăturile esențiale ale propriului lor viitor, punînd în lumină legitățile universal-valabile ale revoluției și construcției socialiste — în primul rînd

[1] *Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Proiect*, p. 10.

necesitatea industrializării socialiste, a cooperativizării agriculturii și a revoluției culturale, „verigile principale ale planului leninist de construire a societății socialiste" [1]. Realizarea acestui plan și, în general, întregul proces de construcție multilaterală a socialismului în U.R.S.S., care a confirmat învățătura marxist-leninistă *despre rolul conducător al partidului* în crearea și dezvoltarea societății socialiste, — a dus la rezolvarea marii probleme sociale : lichidarea claselor exploatatoare și a cauzelor care generează exploatarea omului de către om, a lichidat opoziția dintre oraș și sat, dintre munca fizică și cea intelectuală, a statornicit cea mai largă și consecventă democrație politică și socială din cîte cunoaște istoria și a asigurat rezolvarea definitivă a problemei naționale prin lichidarea inegalității economice și culturale moștenite și prin crearea condițiilor unirii de bună voie a unor națiuni și populații libere și egale în drepturi în cadrul unui stat unic multinațional.

Pe drumul deschis de Marele Octombrie și cu sprijinul multilateral al Uniunii Sovietice au pășit și alte popoare din Europa și Asia, care alcătuiesc azi marea familie frățească a țărilor socialiste. S-a format astfel *sistemul mondial socialist*, ca o comunitate socială, economică și politică a popoarelor libere și suverane, unite prin identitatea intereselor și scopurilor lor socialiste și internaționaliste. Proiectul de program subliniază importanța *unității* și *colaborării* frățești a țărilor socialiste, între care s-a statornicit și se dezvoltă continuu *un nou tip de relații economice și politice*. Experiența sistemului mondial socialist a confirmat atît necesitatea unirii eforturilor tuturor țărilor care se desprind de capitalism cît și caracterul dăunător și reacționar al oricăror orientări de a construi socialismul în mod izolat, separat de comunitatea mondială a țărilor socialiste.

Un paragraf special este consacrat în proiectul de Program analizei *crizei capitalismului mondial*, a cărei etapă actuală se caracterizează prin aceea că nu s-a desfășurat în legătură cu un război mondial. Pe fondul crizei generale a capitalismului, are loc o agravare la maximum a contradicțiilor imperialismului se intensifică creșterea capitalismului monopolist de stat, procesul de militarizare și birocratizare a întregii vieți economice, statul devenind în mod direct un instument de administrare a afacerilor burgheziei monopoliste. „Dialectica capitalismului monopolist de stat este de așa natură încît în loc să întărească sistemul capitalist — așa cum scontează burghezia — el agravează și mai mult contradicțiile capitalismului, îl zdruncină pînă în temelii. Capitalismul monopolist de stat constituie pregătirea materială deplină a socialismului" [2].

În proiect se analizează de asemenea unilateralitatea și caracterul antiuman al progresului tehnic în capitalism, orientarea actuală militaristă și polițienească a statelor capitaliste și rolul deosebit de jandarm internațional al imperialismului american.

---

[1] *Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Proiect*, p. 13.
[2] *Op. cit.*, p. 29.

Pe fondul marilor cuceriri revoluționare ale lumii socialiste, care au ridicat demnitatea umană pe trepte încă neatinse apar cu atît mai monstruoase rînduielile brutal și cinic antiumane ale burgheziei imperialiste, intrată într-un proces acut și iremediabil de decădere materială, morală și spirituală : „Capitalismul contemporan este ostil intereselor vitale, aspirațiilor progresiste ale întregii omeniri. Capitalismul cu exploatarea omului de către om, cu ideologia sa șovină și rasistă, cu decăderea morală, dezmățul speculei, corupției, criminalității ce-i sînt proprii, descompune societatea, familia, omul"[1].

În afară de contradicția fundamentală a epocii noastre, care opune muribundului sistem imperialist ascensiunea multilaterală a lumii socialiste biruitoare, capitalismul monopolist este măcinat și de propriile sale contradicții interne a căror agravare continuă și considerabilă constituie una din trăsăturile noii etape a crizei generale a capitalismului.

Creșterea și dezvoltarea forțelor socialismului mondial, destrămarea și lichidarea sistemului colonial, adîncirea contradicțiilor capitalismului contemporan — toate aceste procese ireversibile macină din temelii, asemenea unui torent puternic și de neînlăturat, putredul sistem imperialist, întărind, totodată, pozițiile internaționale și interne ale forțelor progresului, democrației și păcii din lumea întreagă.

Proletariatul, al cărui cel mai important vlăstar este sistemul socialist mondial, obține și în țările capitaliste succese importante în lupta contra monopolurilor—dușmanul său principal, fiind exponentul cel mai consecvent și hotărîtor al intereselor celor mai largi pături ale populației.

Proiectul de Program al P.C.U.S. aplică la noile realități, dezvoltă și îmbogățește principalele teze ale sociologiei marxiste cu privire la raportul dintre lupta pentru democrație și lupta pentru socialism, căile, metodele și forțele motrice ale revoluției socialiste, despre opoziția dintre dictatura burgheziei, chiar în forma republicii parlamentare, și dictatura proletariatului, care realizează cea mai înaltă și consecventă formă de democratism — democratismul socialist.

Sînt formulate aici cu claritate și profunzime idei noi, de o imensă însemnătate teoretică și practic-politică. Așa cum se arată în proiectul de Program, revoluțiile socialiste, revoluțiile antiimperialiste de eliberare națională, revoluțiile populare democratice, mișcările largi țărănești, lupta maselor împotriva dictaturilor fasciste și a altor regimuri tiranice, mișcările general-democratice împotriva asupririi naționale — toate acestea alcătuiesc un proces revoluționar mondial unic, care subminează și distruge capitalismul. Unitatea acestor mișcări sociale revoluționare în cadrul unui proces unic este dezvăluită și prin teza potrivit căreia „*lupta pentru democrație constituie o parte integrantă a luptei pentru socialism*"[2]. Se subliniază totodată necesitatea unirii și mobilizării popoarelor care, bizuindu-se în primul rînd pe forța lagărului socialist, în frunte cu Uniu-

[1] *Op. cit.*, p. 35.
[2] *Ibidem*, p. 41.

nea Sovietică, şi pe fermitatea internaţionalistă a partidelor comuniste şi muncitoreşti, să dea riposte nimicitoare amestecului imperialiştilor în treburile popoarelor ridicate la luptă revoluţionară antiimperialistă şi să preîntîmpine exportul imperialist de contrarevoluţie, să lupte pentru lichidarea bazelor militare străine şi a pactelor militare agresive.

Revoluţia socialistă, rezultat al profundelor contradicţii interne şi internaţionale ale capitalismului, nu este legată în mod obligatoriu de război. Comuniştii n-au considerat şi nu consideră niciodată că drumul spre revoluţie trece în mod necesar prin războaie între state. Cu toate că cele două războaie mondiale dezlănţuite de imperialişti s-au soldat cu revoluţii socialiste, este pe deplin posibil — iar azi, mai mult ca oricînd, există condiţii favorabile în acest sens — ca scopurile măreţe ale clasei muncitoare să fie realizate fără un război mondial. Realizarea acestei posibilităţi ar corespunde intereselor clasei muncitoare şi tuturor popoarelor, intereselor naţionale generale ale fiecărei ţări.

Legităţile principale ale revoluţiei socialiste nu neagă ci implică o mare diversitate de forme — paşnice şi nepaşnice, parlamentare şi extraparlamentare, iar succesul luptei revoluţionare depinde tocmai de priceperea şi măiestria cu care avangarda proletariatului ştie să folosească în chip corespunzător toate aceste forme posibile, să le îmbine, să treacă în modul cel mai rapid şi mai neaşteptat de la una la alta. Diversitatea particularităţilor naţionale istoriceşte constituite, condiţionează nu numai formele cuceririi puterii dar, totodată, formele şi ritmul întregului proces revoluţionar constructiv. De aici decurge, cum se subliniază în proiectul de Program, şi „necesitatea unor *trepte de trecere* în dezvoltarea luptei pentru dictatura proletariatului, o *varietate a formelor* de organizare politică a societăţii care construieşte socialismul" [1].

Transformarea socialismului dintr-un ideal îndepărtat într-o magnifică realitate a determinat nu numai schimbarea din temelii a vieţii popoarelor din ţările eliberate de exploatare, dar şi modificări substanţiale în viaţa şi destinul altor popoare, îndeosebi din fostele (sau actualele) ţări coloniale şi dependente. Mişcarea de eliberare naţională din aceste ţări a intrat într-o fază nouă, calitativ superioară. Avînd sprijinul material, politic şi moral al ţărilor socialiste şi, în primul rînd al U.R.S.S., lupta pentru *independenţa politică* a popoarelor oprimate de imperialism se îmbină cu lupta pentru libertate şi independenţă economică, pentru o cultură naţională, şi democratică. Independenţa politică rămîne şubredă şi ea va deveni o ficţiune „dacă revoluţia nu va aduce după sine prefaceri adînci în viaţa socială şi economică, dacă nu va rezolva sarcinile vitale ale renaşterii naţionale" [2]. În proiectul de Program sînt analizate probleme de mare însemnătate teoretică şi practică pentru succesul luptei de eliberare naţională cum ar fi: *rolul clasei muncitoare în revoluţia naţională-colonială*, ca cel mai consecvent luptător pentru ducerea pînă la capăt a sarcinilor sale; *alianţa*

[1] *Op. cit.*, p. 44.
[2] *Ibidem*, p. 50—51.

cu țărănimea, condiție esențială a realizării unor profunde transformări democratice și social-economice; *conținutul general democratic* și totodată limitele *naționalismului* națiunii asuprite, determinat în primul rînd de *dublul caracter* al burgheziei naționale, care, pe de o parte este interesată în realizarea sarcinilor fundamentale ale revoluției antiimperialiste și antifeudale, nu și-a epuizat încă rolul progresist, iar, pe de altă parte, înclină tot mai mult spre o conciliere cu imperialismul și reacțiunea internă; caracterul democratic al ideii suveranității naționale și importanța sa ca factor de dezvoltare progresivă a societății; condițiile istorice noi care fac astăzi pe deplin posibil ca popoarele eliberate de jugul colonial să devină un nou *bastion al păcii* înfrîngînd împotrivirea cercurilor reacționare legate de colonialiști, precum și șovăielile burgheziei naționale; cele două căi care se deschid popoarelor eliberate — *calea capitalistă* a suferințelor și oprimării poporului sau *calea necapitalistă*, care este asigurată de lupta clasei muncitoare, a maselor populare și a mișcării general-democratice și corespunde intereselor majorității absolute a națiunii.

În opoziție cu calea capitalistă, socialismul înseamnă dezvoltarea nestînjenită a economiei și culturii, asigurînd tuturor popoarelor avîntul rapid pe calea libertății și fericirii.

În Declarația Consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din noiembrie 1960 se formulează, după cum se știe, pentru prima dată, teza despre statutul *de democrație națională*, care, fără a fi socialist, are un caracter progresist, antiimperialist. În proiectul de Program, esența acestui fenomen este precizată astfel: „Perspective largi se deschid pentru popoarele din țările slab dezvoltate sub raport economic pe calea constituirii și dezvoltării *statului de democrație națională*. Baza politică a statului de democrație națională o constituie blocul tuturor forțelor progresiste, patriotice, care luptă pentru asigurarea deplină a independenței naționale, pentru o largă democrație, pentru ducerea pînă la capăt a revoluției antiimperialiste, antifeudale și democratice" [1].

Partea I a proiectului de Program se încheie cu analiza problemei fundamentale a societății contemporane, a problemei care se află în centrul atenției întregii opinii publice mondiale și reprezintă sarcina de căpetenie a tuturor popoarelor — *coexistența pașnică și lupta pentru pacea generală*. Problema păcii și a coexistenței pașnice a devenit o problemă de viață și de moarte pentru sute de milioane de oameni. Ea este o necesitate obiectivă a dezvoltării societății omenești. „*Principalul* — se subliniază în proiectul de Program — *este de a preîntîmpina un război termonuclear, de a nu permite izbucnirea lui*. Acest lucru îl poate face actuala generație" [2]. Consolidarea statului sovietic, formarea și dezvoltarea sistemului mondial socialist constituie pași istorici spre înfăptuirea visului milenar al omenirii: excluderea definitivă a războaielor din viața societății. Statul so-

[1] *Op. cit.*, p. 53—54.
[2] *Ibidem*, p. 62—63.

cialist sovietic, împreună cu celelalte state socialiste, promovează cu consecvență și fermitate principiile leniniste ale coexistenței pașnice în politica externă, militează neobosit pentru crearea unui climat de înțelegere reciprocă și prietenie între toate popoarele lumii, pentru tratative cinstite în toate problemele litigioase ale vieții internaționale. În același timp însă, față de intensificarea cursei înarmărilor în țările imperialiste și promovarea unei politici fățiș-agresive de către guvernanții acestor state care amenință direct cu războiul țările lagărului socialist (de ex. zarva stîrnită de ele în legătură cu problema germană) U.R.S.S., ca și celelalte țări socialiste, nu poate să nu tragă concluzii corespunzătoare în ce privește imperativele întăririi capacității de apărare a statului, inclusiv a potențialului de arme nucleare, în stare să dea o ripostă nimicitoare imperialismului, dacă exponenții acestuia se vor lansa în aventura criminală a unui război. Opinia publică internațională, popoarele din întreaga lume înțeleg necesitatea și însemnătatea hotărîrii Guvernului sovietic de a relua efectuarea de explozii experimentale cu arma nucleară al căror „unic scop este de a face totul pentru a preîntîmpina catastrofa pe care ar constitui-o un al treilea război mondial pentru sute de milioane de locuitori ai planetei noastre" [1]. Înfăptuirea consecventă a politicii de coexistență pașnică consolidează pozițiile sistemului mondial socialist, contribuie la creșterea prestigiului său internațional și a influenței sale în rîndurile maselor populare, iar în țările capitaliste creează condiții favorabile activității partidelor comuniste și a celorlalte organizații progresiste ale clasei muncitoare, luptei maselor populare împotriva blocurilor militare agresive și a bazelor militare străine, stimulează intensificarea mișcării de eliberare națională.

Pentru prima dată în istorie, forțe uriașe și organizate luptă împotriva războiului, pentru zăgăzuirea planurilor criminale ale cercurilor agresive imperialiste; pentru pace și coexistență pașnică se pronunță, alături de țările lagărului socialist în frunte cu Uniunea Sovietică, un număr mereu crescînd de state iubitoare de pace din Asia, Africa, America latină; pentru pace și coexistență pașnică luptă clasa muncitoare internațională și organizațiile ei, în frunte cu partidele comuniste; de asemenea, mișcarea de eliberare națională a popoarelor din colonii și din țările depente, mișcarea mondială a luptătorilor pentru pace, țările neutre care nu aprobă politica de agresiune a imperialismului; pentru pace și coexistență pașnică se pronunță și o anumită parte a burgheziei din țările capitaliste dezvoltate, care apreciază lucid raportul de forțe pe arena internațională și consecințele grave ale unui război termonuclear. Precumpănirea crescîndă a forțelor democratice și iubitoare de pace asupra forțelor agresive ale imperialismului, face posibil ca încă înainte de victoria deplină a socialismului, în condițiile menținerii capitalismului pe o parte a globului, războiul mondial să poată fi exclus din viața societății. „*Lichidarea războaielor, instaurarea unei păci trainice pe pămînt — iată misiunea istorică a comunismului*" [2].

---

[1] *Declarația Guvernului sovietic*, „Scînteia", nr. 5273, din 31 august 1961.
[2] *Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Proiect*, p. 64.

REVOLUȚIONAREA COMUNISTĂ A BAZEI TEHNICO-MATERIALE A SOCIETĂȚII ȘI PREFACEREA STRUCTURII SALE SOCIALE

În proiectul de Program al P.C.U.S. imaginea societății comuniste ne apare cu o neîntrecută forță de convingere tocmai pentru că viguroasele sale trăsături și contururi nu reprezintă doar o luminoasă proiecție asupra unui viitor mai îndepărtat, ci reflectă fapte și realități vii, în devenire, ale unui prezent din care se naște nemijlocit, sub ochii noștri, viitorul comunist. Fiecare teză cuprinsă în proiectul de Program este științific fundamentată, se bazează pe fapte și procese reale. Trecerea de la socialism la comunism este un proces legic, calitativ-complex, multilateral, care cuprinde toate sferele vieții sociale, de la baza economică și tehnico-materială pînă la cele mai fine și nuanțate laturi ale conștiinței și sensibilității umane, avînd incalculabile implicații și consecințe asupra întregului mers al istoriei contemporane.

Dezvoltînd teoria marxist-leninistă asupra fazei superioare a societății socialiste, proiectul de Program precizează și îmbogățește însăși definiția comunismului ca orînduire socială :

„*Comunismul este o orînduire socială fără clase, în care mijloacele de producție sînt proprietatea unică a întregului popor, în care există o deplină egalitate socială a tuturor membrilor societății, în care, paralel cu dezvoltarea multilaterală a oamenilor, vor crește și forțele de producție pe baza științei și tehnicii în continuă dezvoltare, și în care toate izvoarele avuției sociale vor țîșni impetuos, din plin și se va înfăptui mărețul principiu «de la fiecare — după capacități, fiecăruia — după nevoi». Comunismul este o societate a oamenilor muncii liberi și conștienți, societate cu un înalt grad de organizare, în care se va statornici autoadministrarea obștească, în care munca va deveni pentru toți prima cerință vitală, o necesitate înțeleasă, iar capacitățile fiecăruia vor fi aplicate cu cel mai mare folos pentru popor*” [1].

Veriga hotărîtoare în complexul de probleme privind reorganizarea pe temeiuri comuniste a vieții oamenilor sovietici este construirea, în decurs de două decenii, a *bazei tehnice materiale a comunismului*. Aceasta presupune : deplina electrificare a țării și perfecționarea, pe această bază, a tehnicii, tehnologiei și organizării producției sociale în industrie și agricultură ; mecanizarea complexă a proceselor de producție, automatizarea lor tot mai deplină ; aplicarea pe scară largă a chimiei în economia națională, dezvoltarea prin toate mijloacele a unor noi ramuri de producție, eficiente din punct de vedere economic, a unor noi tipuri de energie și materiale ; folosirea multilaterală și rațională a resurselor naturale ; îmbinarea organică a științei și producției și un ritm rapid al progresului tehnico-științific ; un înalt nivel cultural-tehnic al oamenilor muncii ; o considerabilă superioritate față de cele mai dezvoltate țări capitaliste în domeniul productivității muncii, ceea ce constituie cea mai importantă condiție a victoriei orînduirii comuniste. Se va obține astfel o creștere considerabilă a *volumului producției industriale* (de circa 2 ori și jumătate în următorii 10 ani și de cel puțin 6 ori în decurs de 20 de ani), și a *produc-*

[1] *Op. cit.*, p. 69.

tivității muncii în industrie (de peste 2 ori în primul deceniu, și de 4—4,5 ori în decurs de 20 de ani). În decursul următorilor 10 ani, industria sovietică va depăși actualul nivel al producției industriale a S.U.A., iar în decurs de 20 de ani va lăsa departe, în urmă, cea mai dezvoltată țară capitalistă.

În agricultură, prin mecanizarea complexă și electrificarea rapidă, volumul total al producției va crește de circa 2,5 ori în următorii 10 ani, și de 3,5 ori în 20 de ani, iar productivitatea muncii va spori de 5—6 ori în viitoarele două decenii. Astfel, încă în primii 10 ani, Uniunea Sovietică va întrece S.U.A. în ceea ce privește producția pe cap de locuitor la principalele produse agricole.

Baza sporirii productivității muncii în agricultură o va constitui mecanizarea continuă a agriculturii, aplicarea mecanizării complexe și folosirea mijloacelor de automatizare, introducerea unor sisteme de mașini cu indici tehnico-economici înalți, electrificarea rapidă a agriculturii. Progresul tehnico-științific *va transforma însăși agricultura într-o varietate a muncii industriale.* Pe planul relațiilor sociale aceasta implică dezvoltarea continuă a actualelor forme de gospodărire socialistă în agricultură — colhozurile și sovhozurile, folosirea tuturor potențelor economice și democratice ale orînduirii colhoznice și înflorirea acesteia în direcția apropierii treptate, și în cele din urmă a contopirii proprietății colhoznice cu proprietatea întregului popor într-o proprietate unică, comunistă.

Prin *accelerarea maximă a progresului tehnico-științific*, care este una dintre cele mai importante sarcini ale întregului popor sovietic, va crește nemăsurat de mult capacitatea omului de a stăpîni forțele naturii și de a le supune trebuințelor și scopurilor sale.

Proiectul de Program trasează liniile esențiale de dezvoltare a principalelor ramuri ale economiei naționale, subliniind totodată caracterul unitar, al acestei dezvoltări. În opoziție cu caracterul limitat, unilateral și antiuman al progresului tehnic în societatea capitalistă, socialismul și construcția comunistă realizează o concordanță deplină între progresul material-tehnic și creșterea continuă a bunăstării o dată cu dezvoltarea moral-spirituală a oamenilor. Se creează posibilități pentru folosirea întregului potențial uman de muncă și activitate creatoare, cresc considerabil exigențele față de nivelul pregătirii tehnico-profesionale și de cultură generală a oamenilor muncii. „Automatizarea și mecanizarea complexă constituie baza materială pentru transformarea treptată a muncii socialiste în muncă comunistă" [1]. O asemenea transformare este în primul rînd de ordinul relațiilor sociale materiale (ține de *baza tehnică-materială* și *baza economică* a societății), a relațiilor dintre om (societate) și natură și a relațiilor sociale de producție între oameni — dar ea reprezintă, totodată, cauza profundă a unor prefaceri calitative în conștiința oamenilor, în profilul lor spiritual. Trecerea de la munca socialistă la munca comunistă, pe temeiul dezvoltării multilaterale a forțelor de producție, implică, *creșterea rolului științei* și transformarea sa într-o nemijlocită forță de producție, perfecționarea tehnologiei în toate ramurile și tipurile de producție și, mai ales, *trecerea*

[1] *Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Proiect*, p. 74.

la o treaptă mai înaltă de organizare a muncii, corespunzătoare capacității mereu sporite a omului de a domina și supune scopurilor sale forțele naturii.

În agricultură, prin transformarea sa într-o varietate a muncii industriale, are loc trecerea de la relații sociale socialiste la relații comuniste de muncă și trai. „*Lichidarea deosebirilor social-economice și a deosebirilor culturale și de trai dintre oraș și sat va constitui unul din cele mai măreț rezultate ale construirii comunismului*" [1]. Astfel, întreaga economie națională, toate „celulele de producție, toate asociațiile bazate pe autoadministrare" [2] se vor integra într-un ansamblu unitar, armonios al vieții economice organizate pe bază de plan unic și avînd la bază un ritm unic al muncii sociale. Revoluționarea bazelor economice a societății prin ridicarea pe o treaptă calitativ superioară a forțelor și relațiilor de producție condiționează toate celelalte prefaceri din suprastructura și conștiința socială tocmai prin intermediul acelei categorii și valori fundamentale a vieții umane care este munca. „Munca și disciplina nu vor fi o povară pentru om ; munca va înceta de a mai fi numai un mijloc de existență și se va transforma într-o adevărată creație, într-un izvor de bucurie" [3].

Crearea bazei tehnico-materiale a comunismului, ridicarea nivelului de organizare socială a muncii, necesită perfecționarea conducerii planificate a economiei naționale. Proiectul de Program pune accentul pe folosirea cît mai rațională, eficientă a resurselor materiale, umane și financiare, a bogățiilor naturale, aplicarea unui larg sistem de măsuri pentru îmbunătățirea sistematică a *calității produselor* și creșterea rolului indicilor calitativi în opera de planificare.

Construcția comunistă presupune dezvoltarea pe toate căile a *bazelor democratice ale conducerii* și, totodată, întărirea și perfecționarea *conducerii de stat centralizate a economiei naționale*. În acest sens, planul economic unic va lărgi și mai mult activitatea economică de sine stătătoare și drepturile organelor locale și ale întreprinderilor, va spori rolul colectivelor de muncitori și funcționari în rezolvarea problemelor legate de activitatea întreprinderilor, va crește rolul planurilor și propunerilor care vin de jos, începînd cu întreprinderile. Pe de altă parte, conducerea planificată centralizată se va concentra, mai ales, asupra elaborării și asigurării îndeplinirii principalilor indici ai planurilor economice, asupra coordonării planurilor întocmite pe plan local, asupra răspunderii realizărilor tehnico-științifice și a experienței înaintate, asupra promovării unei politici unice de stat în domeniul progresului tehnic, al investițiilor, în domeniul repartizării teritoriale a producției, al retribuirii muncii, al prețurilor, al finanțelor și al realizării unui sistem unic de evidență și statistică.

În proiectul de Program se arată că dezvoltarea în proporții de masă a forțelor de producție și a producției în general, lichidarea deosebirilor dintre oraș și sat (prin transformarea satelor în așezări urbane beneficiind

[1] *Op. cit.*, p. 95.
[2] *Ibidem*, p. 72.
[3] *Ibidem*, p. 71.

de toate avantajele civilizației și culturii moderne) și a deosebirilor esențiale dintre munca fizică și munca intelectuală (prin transformarea caracterului muncii și ridicarea nivelului cultural al lucrătorilor din domeniul muncii fizice la nivelul celor ce lucrează în domeniul muncii intelectuale) — toate acestea vor duce la dispariția cu desăvîrșire a claselor sociale, a deosebirilor esențiale de ordin economic și social precum și a deosebirilor în ce privește nivelul de cultură și conștiință între clasele și păturile sociale ale societății socialiste.

Are loc, totodată, prefacerea comunistă a națiunilor, naționalităților și relațiilor naționale. O dată cu victoria socialismului și trecerea la construcția desfășurată a comunismului, *dezvoltarea multilaterală a națiunilor sovietice* intră într-o nouă etapă; ca un rezultat al ștergerii deosebirilor dintre clase și al dezvoltării relațiilor sociale comuniste, are loc *accentuarea omogeneității sociale a națiunilor*, întărirea continuă a încrederii și prieteniei lor frățești. În proiectul de Program sînt fundamentate sarcinile P.C.U.S. în domeniul relațiilor naționale prin analiza căilor și mijloacelor ce asigură *continua apropiere* dintre națiuni și realizarea deplinei lor unități. Cei mai importanți factori ce acționează în acest sens sînt de ordin *economic-politic*: dezvoltarea multilaterală a economiei tuturor națiunilor pe baza colaborării și întrajutorării lor frățești, perfecționarea diviziunii socialiste a muncii între republici, îmbinarea judicioasă a intereselor întregului stat cu interesele fiecărei republici naționale și lărgirea drepturilor acestora în conducerea vieții economice și culturale, perfecționarea formelor vieții de stat naționale etc. și *cultural-spirituale*, îmbogățirea conținutului socialist și a trăsăturilor internaționaliste ale culturii popoarelor U.R.S.S. în direcția formării viitoarei culturi unice general-umane a societății comuniste, dezvoltarea pe bază de egalitate, încredere și îmbogățire reciprocă a limbilor naționale paralel cu studierea benevolă a limbii ruse care „a devenit efectiv o limbă comună de comunicare și un mijloc de colaborare între toate popoarele U.R.S.S.".

O condiție ideologică hotărîtoare a acestui proces multilateral de apropiere o constituie lupta intransigentă împotriva manifestărilor și rămășițelor oricărui naționalism și șovinism, împotriva tendințelor de mărginire națională și exclusivism național, de idealizare a trecutului și de estompare a contradicțiilor sociale din istoria popoarelor sovietice, împotriva obiceiurilor și moravurilor perimate. Dialectica dezvoltării relațiilor și formelor naționale în perioada construcției desfășurate a comunismului constă în aceea că „formele naționale nu se anchilozează, ci se modifică, se perfecționează și se apropie între ele, eliberîndu-se de tot ce este învechit, de tot ce vine în contradicție cu noile condiții de viață" [1].

Ca un rezultat al tuturor acestor prefaceri radicale de ordin economic și social în structura de clasă și națională a țării sovietice, se realizează cea mai înaltă treaptă a egalității și libertății umane, cînd toți membrii societății au o situație egală în societate, condiții egale de muncă și repartiție.

★

[1] *Op. cit.*, p. 127.

Principiul fundamental care străbate proiectul de Program ca un fir roşu, de la un capăt la celălalt este *principiul grijii faţă de om*, preocuparea consecventă de a asigura dezvoltarea sa armonioasă multilaterală. Fiecare capitol, fiecare frază din proiectul de Program vorbeşte despre măreţia omului, despre forţa geniului uman, despre viitorul său fericit, reprezentînd astfel expresia supremă a umanismului epocii noastre a cărui forţă pilduitoare şi mobilizatoare constă tocmai în aceea că arată, în cuvinte simple şi clare, cum îşi poate omul construi o viaţă fericită într-o lume izbăvită de exploatare şi război, izbăvită de tot ceea ce împiedică încă, în zilele noastre, aplicarea şi dezvoltarea liberă a însuşirilor sale de fiinţă raţională şi creatoare.

Proiectul de Program, arată tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, „sintetizează planul concret al construirii societăţii comuniste, cea mai înaltă civilizaţie, şi arată popoarelor de pretutindeni ce înseamnă comunismul : belşug, satisfacerea deplină a necesităţilor materiale şi spirituale ale celor ce muncesc, fericirea şi pacea omenirii" [1].

În proiectul de Program există un capitol special consacrat sarcinilor partidului în domeniul ridicării bunăstării materiale a poporului, sarcini a căror realizare va duce la crearea condiţiilor pentru aplicarea *drincipiului comunist al repartiţiei*. Este important de subliniat că procesul pe trecere la sistemul comunist al repartiţiei nu presupune slăbirea principiului repartiţiei după muncă (şi deci al cointeresării materiale) ci, dimpotrivă, întărirea sa pînă îşi va fi epuizat toate posibilităţile, prin crearea unui mare belşug de bunuri materiale şi culturale şi prin transformarea muncii într-o primă necesitate vitală pentru toţi membrii societăţii. Citind în acest capitol despre creşterea retribuţiei individuale a oamenilor muncii, paralel cu reducerea preţurilor la bunurile de consum şi desfiinţarea impozitelor, despre lărgirea fondurilor sociale care se repartizează între membrii societăţii, indiferent de cantitatea şi calitatea muncii lor, despre creşterea veniturilor reale ale muncitorilor şi funcţionarilor — în decurs de 20 de ani, de aproximativ $3-3^1/_2$ ori, astfel încît, încă în primii 10 ani să nu mai rămînă categorii de muncitori şi funcţionari cu salarii mici şi asigurarea fiecărei familii cu o locuinţă confortabilă, corespunzătoare cerinţelor higienei şi traiului civilizat, despre faptul că treptat folosirea locuinţelor, a transportului în comun, a serviciilor comunale etc. vor deveni gratuite, orice comunist, orice om cinstit este cuprins de un puternic sentiment de mîndrie şi recunoştinţă pentru partidul care deschide omenirii perspective atît de grandioase. Nimic esenţial privitor la munca şi traiul omului în producţie, în viaţa obştească şi în cea familială nu este pierdut din vedere : reducerea timpului de lucru prin trecerea la ziua de lucru de 6 ore sau la săptămîna de lucru de 34—36 ore, cu două zile nelucrătoare (la muncile subterane şi în industriile vătămătoare sănătăţii, 5 ore sau săptămîna de 30 ore cu 2 zile nelucrătoare), sporirea corespunzătoare a timpului liber şi deci a posibilităţilor de ridicare a nivelului tehnic-cultural, îmbunătăţirea permanentă a condiţiilor de muncă, grija

[1] *Cuvîntarea tovarăşului Gh. Gheorghiu-Dej, la marele miting din Budapesta, închinat prieteniei ungaro-romîne* din 6 septembrie 1961 în „Romînia liberă", nr. 5254, 1961.

pentru sănătate și mărirea longevității, îmbunătățirea condițiilor de trai în familie prin crearea premiselor materiale și morale în vederea ridicării nivelului de activitate plăcută, creatoare și a demnității femeii, asigurarea unei copilării fericite pentru fiecare copil etc.

Această finalitate profund umanistă este proprie întregului proiect de Program. Încă Marx scria că formarea unui om multilateral dezvoltat este o necesitate a industriei moderne dar numai în socialism și comunism această necesitate poate fi realizată. Unirea pe scară largă a producției cu știința, deci progresul fără precedent al tehnicii, mecanizarea complexă și automatizarea proceselor de muncă, lărgește considerabil sfera activității muncitorilor, multitudinea operațiilor pe care trebuie să le supravegheze și controleze, sporește greutatea specifică a muncii intelectuale (calcul, control, analiză etc.) față de cea fizică — ceea ce presupune un om cu bogate cunoștințe tehnico-profesionale și de cultură generală, deci un om cu o înaltă calificare în cîteva profesii înrudite.

DEZVOLTAREA VIEȚII DE STAT SOCIALISTE ÎN DIRECȚIA FORMĂRII AUTOADMINISTRĂRII OBȘTEȘTI COMUNISTE

Dezvoltarea bazei economice a socialismului pînă la nivelul unei baze noi, a societății comuniste condiționează și implică prefacerea radicală a tuturor elementelor și laturilor suprastructurii. Trebuie relevată în primul rînd contribuția originală, creatoare, a proiectului de Program în ceea ce privește procesul dezvoltării vieții de stat socialiste și a funcțiilor politice de conducere în general în direcția formării unui *sistem unic al autoadministrării obștești comuniste.*

În proiectul de Program sînt puse și rezolvate o serie de probleme de uriașă însemnătate teoretică și practică privind organizarea politică a societății în perioada construcției desfășurate a comunismului, sensul și direcția dezvoltării statului și a organizațiilor obștești. Indicațiile lui Marx, Engels și Lenin în această problemă, precum și tezele formulate într-o serie de documente ale P.C.U.S. și în primul rînd în documentele Congresului al XXI-lea, au găsit o nouă dezvoltare creatoare prin generalizarea celor mai noi date ale realității sovietice, în plin proces de devenire comunistă, prin scrutarea științifică a direcției în care se dezvoltă diferite fenomene suprastructurale ale societății socialiste actuale.

În proiectul de Program este formulată și fundamentată teza despre transformarea statului dictaturii proletariatului în stat al întregului popor, despre căile trecerii treptate la autoadministrarea comuistă.

Rolul fundamental al revoluției socialiste și al dictaturii proletariatului în înfăptuirea trecerii la socialism — confirmat de experiența Uniunii Sovietice și a celorlalte țări socialiste — are o însemnătate istorică mondială. Dictatura proletariatului nu este însă veșnică. „Clasa muncitoare este singura clasă din istorie care nu-și propune ca scop permanentizarea puterii sale" [1].

[1] *Op. cit.*, p. 111.

O dată cu victoria deplină și definitivă a socialismului (prima fază a comunismului) statul de dictatură a proletariatului își pierde funcția internă de reprimare, capătă o largă dezvoltare funcțiile sale principale-constructive (economică-organizatorică și cea cultural-educativă), se lărgește baza sa de masă, devenind o organizație a întregului popor, organ de exprimare și funcție de realizare a voinței întregii societăți. „Asigurînd victoria deplină și definitivă a socialismului — prima fază a comunismului — și trecerea societății la construirea desfășurată a comunismului — se precizează în proiectul de Program — dictatura proletariatului și-a îndeplinit misiunea istorică și, din punctul de vedere al sarcinilor dezvoltării interne, a încetat să fie necesară în U.R.S.S. Statul care a luat naștere, ca stat al dictaturii proletariatului, s-a transformat în stat al întregului popor, în organ de exprimare a intereselor și voinței întregului popor. Deoarece clasa muncitoare este forța cea mai înaintată, cea mai organizată a societății sovietice, ea își exercită rolul conducător și în perioada construcției comuniste desfășurate. O dată cu construirea comunismului, cînd clasele vor dispare, clasa muncitoare va înceta să-și exercite funcția de conducător al societății" [1].

Această concluzie, profund științifică arată popoarelor din întreaga lume, drumul legic de dezvoltare, viitorul lor. Sarcinile partidului în domeniul construcției de stat și al dezvoltării democrației socialiste sînt astfel sintetizate în proiectul de Program: „*Dezvoltarea și perfecționarea multilaterală a democrației socialiste, participarea activă a tuturor cetățenilor la conducerea statului, la conducerea construcției economice și culturale, îmbunătățirea activității aparatului de stat și întărirea controlului poporului asupra activității acestuia — iată direcția principală a dezvoltării vieții de stat socialiste în perioada construirii comunismului*[2]".

În continuare sînt înfățișate căile și modalitățile concrete de înfăptuire a acestor sarcini de dezvoltare a principiilor democratice de conducere a statului. O deosebită atenție se acordă creșterii rolului sovietelor — organizația politică atotcuprinzătoare, care întruchipează unitatea poporului și îmbină în sine, în chip armonios, trăsăturile caracteristice de organizație de stat și trăsături specifice organizațiilor de masă, obștești. Pentru ca ele să-și îndeplinească cu eficiență sporită funcția de a fi o vastă școală de conducere a statului pentru milioane de oameni ai muncii, se preconizează între altele *înoirea sistematică a componenței organelor de conducere*, asigurarea îndeplinirii unor astfel de principii ale democratismului ca: îndatorirea deputaților de a face dări de seamă în fața alegătorilor, dreptul alegătorilor de a revoca înainte de termen pe deputații care nu justifică încrederea acordată, publicitatea și discutarea liberă a problemelor etc., creșterea rolului comisiilor permanente în competența cărora sînt transferate unele sarcini și atribuții ale secțiilor organelor executive, lichidarea fără cruțare a oricăror manifestări de birocratism, formalism sau tărăgăneală, întărirea *controlului de stat* și *obștesc*, întărirea *ordinii de drept socialiste* etc. În procesul trecerii spre comunism se crează și se adîncește un

[1] *Op. cit.*, p. 111.
[2] *Ibidem*, p. 112.

asemenea climat moral-politic de muncă cinstită şi plină de abnegaţie, de convieţuire şi conlucrare tovărăşească a tuturor membrilor egali ai societăţii, de conjugare a eforturilor sub acelaşi steag al partidului şi avînd un scop unic, încît infracţiunile şi criminalitatea cunosc o curbă descendentă pînă la deplina dispariţie, normele juridice sînt asimilate de toţi membrii societăţii, respectate şi apărate din convingere pînă la contopirea lor cu normele morale. „*Trecerea la comunism înseamnă dezvoltarea pe toate căile a libertăţii individuale şi a drepturilor cetăţenilor sovietici*" [1], şi în acelaşi timp ridică conducerea democratică a societăţii pînă la acel nivel superior cînd toţi oamenii îşi vor însuşi în asemenea măsură deprinderi de conducere, încît aceasta din urmă va înceta să fie o profesiune specială.

Este însă limpede că lichidarea funcţiei represive interne a statului şi dispariţia treptată a constrîngerii de stat nu înseamnă nicidecum slăbirea, dispariţia sau restrîngerea funcţiilor sale externe de apărare a cuceririlor revoluţionare ale poporului, atîta timp cît existenţa imperialismului agresiv face să se menţină la ordinea de zi necesitatea perfecţionării permanente a capacităţii de apărare împotriva pericolului de război.

Paralel cu dezvoltarea continuă a acelor laturi ale statului socialist datorită cărora acest stat nu mai este un stat în înţelesul obişnuit al cuvîntului — cum spunea Lenin — şi dispariţia treptată a laturilor şi elementelor legate de structura de clasă a societăţii, are loc o creştere considerabilă a rolului şi însemnătăţii organizaţiilor obşteşti, în primul rînd *sindicatele*, *uniunea tineretului comunist* şi *cooperaţia*. În proiectul de Program sînt enunţate cu limpezime sarcinile şi căile specifice prin care aceste organizaţii obşteşti îşi aduc contribuţia la îmbunătăţirea activităţii întreprinderilor şi unităţilor socialiste, controlul asupra producţiei, educarea oamenilor, în primul rînd a tineretului în spiritul devotamentului faţă de idealurile nobile ale comunismului, dezvoltînd mereu mai mult trăsăturile caracteristice unor generaţii optimiste, cu dragoste de muncă, sănătoase din punct de vedere fizic şi moral. În activitatea organizaţiilor obşteşti pe primul plan se află sarcina de a dezvolta întrecerea în muncă, de a stimula formele comuniste de muncă, de a contribui la lărgirea sferei de acţiune a normelor morale de reglementare a vieţii oamenilor în raport cu normele juridice de stat, care presupun folosirea constrîngerii. „În procesul trecerii la comunism creşte tot mai mult rolul principiilor morale în viaţa societăţii, se extinde sfera de acţiune a factorului moral şi, în mod corespunzător, se reduce importanţa reglementării administrative a relaţiilor dintre oameni" [2].

Concluzia proiectului de Program în ceea ce priveşte perspectivele de dezvoltare ale suprastructurii politice a societăţii sovietice în perioada construcţiei desfăşurate a comunismului se cuvine a fi transcrisă în întregime deoarece imensa ei însemnătate politică şi teoretică se bazează pe

---

[1] *Op. cit.*, p. 117.
[2] *Op. cit.*, p. 131—132.

descifrarea unei legi general-valabile în esența sa, indiferent de condițiile specifice în care se desfășoară procesul respectiv :

„Dezvoltarea vieții de stat socialiste va duce treptat la transformarea ei în *autoadministrare comunistă* obștească, în care vor fi unite sovietele, organizațiile sindicale, cooperatiste și alte organizații de masă ale oamenilor muncii. Acest proces va însemna o nouă dezvoltare a democrației, menită să asigure participarea activă a tuturor membrilor societății la conducerea treburilor obștești. Funcțiile obștești, analoge actualelor funcții ale statului în conducerea economiei și culturii, se vor menține și în comunism schimbîndu-se și perfecționîndu-se potrivit cu dezvoltarea societății. Dar caracterul și modul lor de exercitare vor fi altele decît în socialism. Organele de planificare și evidență, de conducere a economiei și de dezvoltare a culturii, care în prezent sînt organe de stat, își vor pierde caracterul politic, și vor deveni organe de autoadministrare obștească" [1].

COMUNISMUL ȘI DEZVOLTAREA MULTILATERALĂ A CONȘTIINȚEI ȘI CULTURII UMANE

Proiectul de Program al P.C.U.S. cuprinde un adevărat tezaur de idei cu privire la imaginea bogată a omului nou, constructor al comunismului, la principalele aspecte ale formării conștiinței sale comuniste și la sarcinile partidului și ale statului în domeniul învățămîntului public, al științei și construcției culturale, literaturii și artei.

Formarea conștiinței comuniste reprezintă un proces complex, multilateral, care cuprinde multe aspecte. *Latura ideologică-politică a conștiinței socialiste* continuă să aibă un rol hotărîtor în ansamblul forțelor motrice subiective ale activității umane creatoare pentru făurirea bazei tehnice-materiale a comunismului, dezvoltarea unor forme noi, comuniste de muncă și statornicirea unor noi relații între oameni.

Direcția principală, centrul de greutate al muncii ideologice — se subliniază în proiectul de Program — îl constituie educarea tuturor oamenilor muncii în spiritul unei înalte principialități și al devotamentului față de comunism, al atitudinii comuniste față de muncă și de gospodăria obștească, și înlăturarea completă din conștiința oamenilor a rămășițelor concepțiilor și moravurilor burgheze, pentru dezvoltarea multilaterală, armonioasă a profilului moral-spiritual al constructorului conștient al societății comuniste.

Una din principalele sarcini trasate de partid în cadrul proiectului de Program se referă la necesitatea educării întregii populații în spiritul comunismului științific, astfel ca toți oamenii muncii să-și însușească ideile învățăturii marxist-leniniste, să înțeleagă profund mersul și perspectivele dezvoltării mondiale, să se orienteze just în aprecierea evenimentelor din interiorul țării și de pe arena internațională, să construiască viața în mod conștient, comunist. „În comportarea fiecărui om, în activitatea

[1] *Op. cit.*, p. 121.

fiecărui colectiv și a fiecărei organizații, ideile comuniste trebuie să se îmbine în mod organic cu faptele comuniste" [1].

Un element constituant de prim ordin al acestui proces este *formarea unei concepții științifice despre lume* prin însușirea marxism-leninismului ca sistem închegat și armonios de idei filozofice, economice și social-politice.

Factorul fundamental în formarea conștiinței comuniste este munca — acea muncă care încetează de a fi numai un mijloc de existență, transformîndu-se treptat într-o adevărată creație, într-un izvor de bucurie. În societatea comunistă omul nu va putea să nu muncească. Nici propria lui conștiință, nici opinia publică nu-i vor îngădui acest lucru.

Morala nouă, comunistă, al cărei principiu fundamental este tocmai noua atitudine comunistă față de muncă, „cuprinde principalele norme morale general-umane, elaborate de masele populare în decurs de milenii în lupta împotriva asupririi sociale și a viciilor morale" [2], dar reprezintă în același timp un uriaș salt în evoluția morală a umanității. „În cursul construirii socialismului și comunismului, morala comunistă se îmbogățește cu noi principii, cu un nou conținut" [3].

Generalizînd cele mai nobile trăsături de caracter și voință, intelectuale și sufletești ale comuniștilor și constructorilor socialismului, ale oamenilor angajați în marea bătălie pentru comunism, proiectul de Program ne oferă un adevărat *cod moral al constructorului comunismului*. Pentru realizarea principiilor morale pe care le cuprinde acest cod sînt necesare, pe lîngă celelalte condiții de ordin economic și social-politic, *dezvoltarea continuă a internaționalismului proletar și a patriotismului socialist*; *înlăturarea ultimelor rămășițe capitaliste din conștiința și comportarea oamenilor*, îndeosebi a individualismului, egoismului și credințelor religioase; *demascarea esenței antipopulare și antiumaniste a ideologiei burgheze* care trece în prezent printr-o criză profundă.

În centrul luptei ideologice se află demascarea *anticomunismului* ca principală armă ideologică a imperialismului și care oglindește degradarea extremă a ideologiei burgheze, demascarea *teoriei apologetice despre orînduirea burgheză ca „stat al prosperității generale"*, a *ideologiei fasciste* și a *clericalismului*.

În proiectul de Program se dă o ripostă hotărîtă social-democratismului de dreapta în mișcarea muncitorească, și revizionismului în mișcarea comunistă — ambele fiind reflectare a influenței burgheze asupra clasei muncitoare. Social-democrația de dreapta reprezintă, în zilele noastre, principalul sprijin ideologic și politic al burgheziei în mișcarea muncitorească, unind în mod eclectic vechile teze oportuniste cu „cele mai noi" teorii burgheze. În mișcarea comunistă internațională primejdia principală o constituie revizionismul, oportunismul de dreapta, care are de fapt rolul de a răspîndi ideologia burghezo-reformistă în mișcarea comunistă. Revizionismul caută să golească marxism-leninismul de spiritul

[1] *Op. cit.*, p. 130.
[2] *Ibidem*, p. 132.
[3] *Ibidem*.

lui revoluționar, să zdruncine încrederea clasei muncitoare în cauza socialismului, să-i dezarmeze pe oamenii muncii în lupta lor împotriva imperialismului, negînd necesitatea istorică a revoluției socialiste, a dictaturii proletariatului, rolul conducător al partidului marxist-leninist, subminînd bazele internaționalismului proletar și alunecînd spre naționalism [1]. Tuturor acestor curente ideologice care reflectă interesele și obiectivele politice de clasă ale burgheziei li se opune ideologia științifică a comunismului, care îi învață pe oameni să lupte în mod eficace și să muncească cu avînt pentru construirea unei noi orînduiri sociale, cu încrederea că idealurile socialismului și comunismului pot fi înfăptuite încă în epoca noastră.

O altă trăsătură esențială a formării conștiinței comuniste care sintetizează de fapt finalitatea întregului proces este astfel formulată : „*Dezvoltarea multilaterală și armonioasă a personalității umane*. În perioada trecerii la comunism cresc posibilitățile de *educare a omului nou, în care se îmbină în mod armonios bogăția spirituală, puritatea morală și perfecțiunea fizică*" [2].

Unei asemenea dezvoltări multilaterale a personalității umane îi sînt subordonate sarcinile fixate de partid pentru înflorirea și transformarea comunistă a altor domenii ale vieții spirituale :

— *învățămîntul public* care se bazează pe un larg sistem de *educație obștească* în formarea unor oameni cu un înalt nivel de cultură și calificare profesională multilaterală, contribuie la înlăturarea deosebirilor esențiale între munca intelectuală și cea fizică ;

— *dezvoltarea științei*, domeniu în care se pune un accent deosebit pe desfășurarea unor vaste cercetări teoretice în acele ramuri care determină nemijlocit progresul tehnic — electrificarea, mecanizarea completă, automatizarea, chimizarea, folosirea energiei electrice precum și în diferite ramuri ale biologiei. De o deosebită importanță este pentru cadrele didactice și cercetătorii din domeniul științelor sociale indicația cu privire la dezvoltarea muncii de cercetare în domeniul *științelor sociale*, „care constituie baza științifică a conducerii dezvoltării societății" ;

— *construcția culturală, literatura și arta* — vor intra într-o etapă hotărîtoare a înfloririi lor, apreciată ca o „etapă finală a marii revoluții culturale". Tezaurul cultural artistic al societății comuniste în devenire, care preia și dezvoltă creator tot ce s-a făurit mai valoros în cultura umanității, își îmbogățește conținutul printr-o uriașă participare de masă la opera de cultură. Lărgirea considerabilă a mișcării artistice de amatori, în strînsă îmbinare cu activitatea artiștilor profesioniști, reprezintă o latură esențială a revoluției culturale în cursul căreia mase tot mai largi de oameni participă la *procesul* de cultură atît în calitate de consumatori, cu exigențe mereu sporite față de valorile culturale cît și în calitate de *creatori* ai unor asemenea valori. Crește rolul educativ al literaturii și artei, care inspirîndu-se din gîndurile și simțămintele *Omului*, așa cum l-a visat

[1] *Op. cit.*, p. 46.
[2] *Ibidem*, p. 133.

Gorki, constructor al comunismului, reflectînd prin mijloace corespunzătoare problematica sa vie şi bogata sa viaţă sufletească, servesc ca izvor de bucurie şi înţelegere, ca mijloc de îmbogăţire spirituală şi educaţie morală.

★

Realizarea unui program atît de vast, care deschide o eră nouă în mersul victorios al omenirii către viitorul însorit al comunismului, este asigurată datorită conducerii societăţii socialiste de către partidul comunist. Organizatorul victoriilor epocale ale poporului sovietic, partidul care a elaborat un asemenea document pilduitor de gîndire înaripată, de cutezanţă creatoare, este în acelaşi timp chezăşia de bază a unirii tuturor energiilor fizice, morale şi intelectuale ale oamenilor în vederea înfăptuirii optime a obiectivelor propuse. Ultimul paragraf al proiectului de Program este consacrat tocmai analizei succinte a *creşterii rolului conducător al partidului în perioada construcţiei desfăşurate a comunismului*, ca unul din principiile fundamentale ale marxism-leninismului, care reprezintă totodată o lege obiectivă a construcţiei socialiste şi comuniste.

De fapt întregul program vorbeşte despre acest măreţ principiu, îi demonstrează rodnicia practică şi valoarea teoretică. Însuşi faptul că tabloul magnific al viitoarei societăţi comuniste şi fundamentarea ştiinţifică a căilor şi mijloacelor concrete pentru edificarea sa într-un termen istoric atît de apropiat sînt înfăţişate pentru prima dată în proiectul de *Program al partidului*, constituie o strălucită dovadă în acest sens.

P.C.U.S. — ca partid al *clasei muncitoare*, s-a transformat de fapt în partidul întregului popor, şi-a lărgit influenţa îndrumătoare în toate domeniile vieţii sociale. „Partidul este raţiunea, cinstea şi conştiinţa epocii noastre, a poporului sovietic care înfăptuieşte măreţe prefaceri revoluţionare. Partidul scrutează cu mare atenţie viitorul, deschide în faţa poporului căile ştiinţific fundamentate ale mersului înainte, trezeşte în mase o energie gigantică, le conduce spre rezolvarea unor sarcini grandioase. Perioada construcţiei desfăşurate a comunismului se caracterizează prin continua *creştere a rolului şi însemnătăţii partidului comunist* ca forţă conducătoare şi îndrumătoare a societăţii sovietice" [1].

În proiectul de program sînt dezvăluite cauzele profunde ce determină creşterea rolului conducător al partidului şi se stabilesc măsurile concrete menite să ducă la întărirea sa continuă, ţinînd seama atît de legile generale ale dezvoltării societăţii socialiste spre comunism cît şi de principiile şi normele leniniste ale construcţiei interne de partid.

★

Noul proiect de Program al P.C.U.S., o adevărată cartă a construcţiei comuniste nemijlocite şi a umanismului comunist, constituie un document de bază al mişcării comuniste internaţionale şi totodată, mărturia cea mai elocventă şi înaintată a rodniciei gîndirii teoretice marxist-leniniste contemporane. Rezolvînd concret-istoric şi fundamentînd ştiinţific cerinţele

[1] *Op. cit.*, p. 150.

impetuosului avînt al construcției comuniste, proiectul de Program al P.C.U.S. ne dă o sinteză a celor mai importante probleme teoretice ale comunismului, așa cum ele s-au cristalizat în gîndirea celor ce s-au apropiat cel mai mult de valorile lui și-i stabilesc — în procesul construcției însăși — determinările sale concrete. Din această sinteză decurge cea mai cutezătoare comandă socială pe care omenirea a formulat-o pînă în zilele noastre pentru gîndirea științifică din domeniul științelor sociale în general, al filozofiei în particular : elaborarea teoretică multilaterală a trăsăturilor societății comuniste, de la problemele bazei sale tehnice-materiale și a relațiilor de producție pînă la cele ale conștiinței comuniste și al modului comunist de viață. Cercetările științifice în această direcție, dezvoltînd și îmbogățind rezultatele deja obținute, sînt menite să creeze, totodată, acel climat în care — pe baza noii existențe sociale — conștiința însăși să se maturizeze și dezvolte în spiritul cerințelor comunismului, în ritmul cerut de rapiditatea proceselor sociale contemporane.

Sub semnul unei asemenea noi comenzi sociale, de însemnătate istorică pentru întreaga omenire, se va desfășura de aici înainte munca vastă a cercetătorilor marxiști în domeniul umanisticii, insuflînd gîndirii teoretice un nou avînt care nu se va opri la granițele Uniunii Sovietice întrucît problemele comunismului sînt implicate în problematica la ordinea de zi a fiecărei țări care construiește astăzi socialismul. Desigur că — pentru lucrătorii pe terenul filozofiei din țara noastră — pe primul plan se pun problemele teoretice legate nemijlocit de actualul stadiu al dezvoltării noastre socialiste. În același timp, însă, studierea și folosirea creatoare a ideilor proiectului de Program ne dă o perspectivă nouă mult mai profundă asupra propriilor noastre probleme. Cu atît mai mult, cu cît unele elemente ale comunismului încep să se nască și să se maturizeze treptat încă pe terenul socialismului, în însuși procesul complex al construcției și desăvîrșirii primei faze a societății comuniste. După cum se știe, pe baza analizei stadiului și perspectivelor dezvoltării socialiste a țării noastre, a elementelor încă embrionare dar viabile și pline de forța noului, în documentele Congresului al III-lea al P.M.R. se subliniază ideea însuflețitoare că actuala fază de dezvoltare a Romîniei „deschide poporului nostru perspectiva luminoasă a victoriei depline a socialismului și a trecerii treptate la comunism" [1]. Așa cum pe planul dezvoltării sociale practice, nu există un zid despărțitor între socialism și comunism, tot astfel pe planul gîndirii teoretice există o strînsă legătură, o unitate istorică și logică între problemele socialismului și cele ale comunismului.

Comunismul este direcția generală de orientare a oricărei dezvoltări contemporane, pe planul practicii ca și pe acela al gîndirii teoretice. Tocmai pentru a înțelege mai bine direcția de dezvoltare a propriei noastre societăți, noul care se naște continuu în procesul mișcării noastre progresive pe calea desăvîrșirii construcției socialiste și apoi a trecerii treptate spre comunism, este necesară cunoașterea profundă și răspîndirea largă în conștiința societății noastre a tezaurului de idei și învățăminte ale Programului P.C.U.S. care trebuie să se integreze organic în arsenalul spiritual

[1] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, Edit. politică, 1960, p. 105.

al poporului. Din momentul în care cea mai înaintată dintre țările sistemului socialist a trecut la construcția desfășurată a comunismului, programul teoretic și practic al acestui nou salt revoluționar nu trezește numai un uriaș interes pentru valorile comunismului dar capătă totodată o uriașă forță de atracție pentru gîndirea științifică, dublînd comanda izvorîtă din cerințele exprese ale vieții cu pasiunea pentru acest salt măreț și unic al omenirii în era de aur a comunismului. În proiectul de Program sînt formulate idei noi, soluții creatoare într-o serie întreagă de probleme centrale pentru gîndirea și practica construcției desfășurate a comunismului. Dar a înțelege ce reprezintă baza tehnică-materială a comunismului, perfecționarea relațiilor de producție socialiste, întărirea continuă a cointeresării materiale ca singura cale spre introducerea principiului comunist al repartiției ș.a. înseamnă a pătrunde totodată mai adînc însuși sensul și direcția de dezvoltare a societății noastre în sfera fundamentală a vieții sociale — producția materială și baza economică. Schimbarea radicală a caracterului muncii, transformarea științei într-o forță de producție nemijlocită, creșterea rolului și importanței ideologiei precum și a normelor morale comuniste în munca și viața socială, dezvoltarea multilaterală a vieții culturale și a personalității umane și multe asemenea probleme pe care le tratează proiectul de Program sintetizînd cea mai înaintată experiență socială a zilelor noastre, prezintă și pentru cercetătorii din țara noastră, pentru cadrele didactice și pentru mase largi de oameni ai muncii un interes actual și concret, sînt izvorîte și corelate tot mai mult cu propria lor experiență socială nemijlocită. Perfecționarea formelor de conducere a economiei, procesul de lichidare a claselor sociale, dezvoltarea vieții de stat socialiste în direcția formării autoadministrării obștești comuniste se află în perioada construcției desfășurate a comunismului într-o fază înaintată, hotărîtoare, dar ele reprezintă totodată elemente caracteristice, întruchipări ale noului celui mai înaintat, și în perioada specifică țării noastre de desăvîrșire a construcției socialiste.

Toate aceste mari probleme ale contemporaneității vor putea fi abordate *cu o reală eficacitate* în lupta pentru accelerarea ritmului dezvoltării noastre spre socialism, și apoi spre comunism, numai dacă vom traduce în viață cu curaj, cu maximum de inițiativă și competență sarcina trasată de Congresul al III-lea al partidului nostru, de a lega întreaga noastră muncă de cercetare și dezbatere filozofică cu practica nemijlocită a maselor care — sub conducerea partidului — desăvîrșesc construcția socialismului. Iar această cale presupune cu obligativitate *dezvoltarea largă a cercetărilor sociologice concrete*, studierea metodică a fenomenelor noi care apar în procesul larg al desăvîrșirii construcției socialiste în țara noastră, astfel încît lucrările care vor rezulta să aducă într-adevăr contribuții la cunoașterea noilor tendințe pe toate planurile vieții sociale, să facă posibilă o mereu mai multilaterală aplicare a rezultatelor dobîndite de științele sociale pentru accelerarea întregii noastre dezvoltări. În condițiile socialismului și comunismului, toate disciplinele sociale, inclusiv cele filozofice, au nu numai posibilitatea dar și obligativitatea de a se dezvolta ca științe exacte, de a se desăvîrși ca instrumente eficace în mîinile partidului și ale societății, în vederea asigurării unei dezvoltări pe deplin conștiente,

ferită de neprevăzut. Revistei *Cercetări filozofice* îi revine sarcina de a contribui la dezvoltarea cît mai eficientă a *cercetărilor concrete*, înainte de toate în problemele conștiinței sociale și ale modului de viață socialist, dar și pe planul celorlalte discipline.

★

Construcția socialismului și comunismului este un proces unitar în cadrul sistemului socialist mondial. În proiectul de Program se subliniază faptul că construcția comunismului în U.R.S.S. constituie „o parte integrantă a făuririi societății comuniste de către popoarele întregului sistem mondial socialist" și de aceea, „dezvoltarea statelor socialiste, în cadrul sistemului mondial unic al socialismului, folosirea legităților și avantajelor acestui sistem le asigură *posibilitatea de a scurta termenul de construire a socialismului, deschid perspectiva trecerii lor la comunism mai mult sau mai puțin în același timp, în limitele aceleiași epoci istorice*" [1].

Ținînd seama de această posibilitate nu va fi exagerat să reflectăm la faptul că și în țara noastră, actuala generație a oamenilor muncii are perspectiva de a trăi în comunism. „În acest proiect de Program — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — noi vedem imaginea însuflețitoare a perspectivelor de viitor ale propriului nostru popor. Așa va arăta și ziua noastră comunistă de mîine" [2].

---

[1] *Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Proiect*, p. 146.

[2] *Cuvîntarea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej la adunarea festivă consacrată zilei de 23 August*, în „Scînteia", nr. 5265, din 23 August 1961.

ROLUL ȘI FORMELE PARTICIPĂRII CLASEI MUNCITOARE LA ORGANIZAREA ȘI CONDUCEREA PRODUCȚIEI

DE

HARALAMB NICULESCU

Una din trăsăturile principale ale sistemului economic socialist, ale superiorității acestuia față de sistemul economic capitalist o constituie ritmul rapid și neîntrerupt de dezvoltare a forțelor de producție. De la apariția societății omenești, forțele de producție, chiar dacă au cunoscut perioade de stagnare mai mult sau mai puțin îndelungate, în linii generale s-au dezvoltat în toate orînduirile sociale, determinînd în ultimă instanță trecerea de la un mod de producție la altul și, ca urmare, progresul întregii societăți. Dar niciodată în istoria omenirii ele nu s-au dezvoltat într-un asemenea ritm și în asemenea proporții ca în socialism.

Dovada ritmului rapid de dezvoltare a forțelor de producție în socialism o constituie marile succese obținute de țările sistemului mondial socialist în creșterea și perfecționarea mijloacelor materiale de producție, în creșterea numărului muncitorilor și a ridicării calificării lor, în dezvoltarea științei și tehnicii etc. Economia țărilor socialiste se dezvoltă fără crize și depresiuni, în mod continuu și ascendent. În perioada anilor 1951 — 1960, de exemplu, ritmul mediu de creștere a producției industriale a fost în țările lagărului socialist de 13,6% față de 4,9% în țările capitaliste, decalajul dintre socialism și capitalism în ce privește ritmul de dezvoltare devenind tot mai mare.

Modul de producție socialist a pus capăt tuturor racilelor capitalismului care distrugeau sau frînau dezvoltarea forțelor de producție, ca : șomajul, folosirea incompletă a capacităților de producție, războaiele cotropitoare, militarizarea economiei naționale, transformarea științei într-un monopol al claselor avute.

Creșterea rapidă și neîntreruptă a forțelor de producție în socialism se datorește îndeosebi faptului că relațiile de producție socialiste au deschis posibilități nelimitate pentru creșterea forțelor de producție, devenind un motor puternic al dezvoltării lor. Rolul de motor al relațiilor de pro-

ducție în dezvoltarea forțelor de producție decurge *în primul rînd* din faptul că orînduirea socialistă, avînd la bază proprietatea obștească asupra mijloacelor de producție, a lichidat pentru totdeauna clasele exploatatoare, și, ca atare, exploatarea omului de către om. *În al doilea rînd*, relațiile de producție socialiste asigură dezvoltarea celei mai importante forțe de producție — oamenii muncii — cu experiența, aptitudinile și talentele lor, pe care capitalismul le strivea și înăbușea. *În al treilea rînd*, relațiile de producție socialiste fac ca oamenii muncii să fie cointeresați în cel mai înalt grad în rezultatele muncii lor, în creșterea producției și a productivității muncii.

Stimulentul principal al dezvoltării rapide și necontenite a forțelor de producție îl constituie faptul că în socialism producția este subordonată satisfacerii nevoilor materiale și culturale ale tuturor membrilor societății, pe baza cerințelor legii economice fundamentale a socialismului.

Statornicirea proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție creează condițiile ca legătura dintre oamenii muncii, producători ai bunurilor materiale, și mijloacele de producție să se înfăptuiască în mod direct, nemijlocit. Folosind în procesul muncii mijloacele de producție care le aparțin, oamenii muncii produc pentru ei înșiși, pentru societatea lor. „Pentru întîia oară după secole de muncă pentru alții, de muncă silnică în folosul exploatatorilor, se ivește posibilitatea *muncii omului pentru el însuși*, posibilitatea unei munci care să se bizuie pe toate cuceririle tehnicii și ale culturii moderne" [1].

Această situație nouă determină apariția unei noi atitudini față de muncă. În timp ce în orînduirile sociale bazate pe exploatare munca este privită ca o povară, socialismul transformă munca într-o chestiune de onoare și de glorie.

Principalul criteriu de apreciere a activității și poziției oamenilor în societatea socialistă devine munca.

Noua atitudine față de muncă își găsește expresia în avîntul extraordinar al activității creatoare a maselor nu numai în procesul producerii bunurilor materiale, ci și în participarea lor tot mai largă la organizarea și conducerea producției. Necesitatea și formele de participare a maselor la organizarea și conducerea producției decurg din relațiile de producție socialiste, constituind un element al acestora. Relațiile de producție socialiste cer în mod necesar ca oamenii muncii, stăpîni pe mijloacele de producție și pe bunurile produse, să se sfătuiască asupra problemelor de producție, să participe în mod direct la rezolvarea celor mai importante treburi ale întreprinderilor, secțiilor, locurilor de muncă, să ia parte efectivă la organizarea și conducerea producției. *Această participare vie, de masă a oamenilor muncii la organizarea și conducerea producției, ca element al relațiilor de producție socialiste, contribuie în mod hotărîtor la dezvoltarea rapidă și necontenită a forțelor de producție.*

Pîrghia principală pe care partidul clasei muncitoare și statul socialist o folosesc pentru dezvoltarea necontenită și într-un ritm rapid a forțelor

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 26, E.S.P.L.P., București, 1954, p. 392.

de producție este dezvoltarea cu precădere a industriei grele, cu pivotul ei — industria constructoare de mașini. Atenția acordată dezvoltării industriei grele decurge din rolul conducător ce-i revine în economia națională, ea asigurînd mijloacele mecanizate și tehnica înaintată pentru toate celelalte ramuri ale economiei naționale. Dezvoltarea rapidă a industriei socialiste cere mari eforturi din partea societății, cheltuirea unor importante mijloace materiale și bănești, rezolvarea unor multiple probleme ale construcției și reconstrucției întreprinderilor și a diferitelor ei ramuri. Toate acestea nu pot fi înfăptuite fără participarea largă, conștientă a maselor de oameni ai muncii la rezolvarea principalelor probleme ale economiei naționale.

Participarea maselor la organizarea și conducerea producției se desfășoară în mod organizat, planificat, pe baza centralismului democratic. Acest principiu, decurgînd din proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție și din acțiunea legilor economice ale socialismului, reprezintă principiul fundamental al organizării și conducerii economiei socialiste unice. El asigură îmbinarea armonioasă, justă a conducerii de stat, centralizată, cu stimularea și dezvoltarea inițiativei organelor locale și cu dezvoltarea la maximum a activității creatoare a maselor muncitoare, a participării lor nemijlocite la organizarea și conducerea producției.

Marile succese dobîndite în țara noastră, ca și în celelalte țări socialiste, pe planul multilateral al construcției noii economii, ca un rezultat al îmbinării conducerii centralizate cu creșterea inițiativei creatoare a maselor în organizarea și conducerea producției, dezvăluie întreaga inconsistență științifică și caracterul profund dăunător al tuturor concepțiilor revizioniste în problema rolului conducător al partidului precum și în aceea a rolului statului ca principal instrument al construcției socialiste.

Conducerea centralizată a economiei naționale este determinată de existența proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție, care unește economia într-un singur tot pe scara întregii țări. Satisfacerea cerințelor legii dezvoltării planice, proporționale a economiei naționale, izvorîtă din existența proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție, nu e posibilă decît pe baza unui plan de stat unic al economiei naționale, care să asigure transformarea „întregului mecanism economic de stat într-o mașină unică uriașă, într-un organism economic care să funcționeze în așa fel încît sute de milioane de oameni să se conducă după un plan unic...” [1]. Statul socialist conduce în mod centralizat economia națională în principal prin planul economic de stat. Conducerea centralizată necesită perfecționarea continuă a democrației socialiste, atragerea tot mai amplă a maselor largi de oameni ai muncii la conducerea vieții de stat și economice, ridicarea rolului organelor locale în construcția economică și culturală. „Socialismul — spunea Lenin — nu se creează prin decrete de sus. Spiritului lui îi este străin automatismul cancelarist-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 27, E.S.P.L.P., București, 1955, p. 75.

birocratic ; socialismul viu, creator este opera maselor populare înseşi" [1].

★

În ţara noastră, ca şi în celelalte ţări ale sistemului mondial socialist, masele populare se bucură de cele mai largi drepturi politice şi sociale, avînd posibilitatea de a contribui în mod conştient la dezvoltarea forţelor de producţie, la progresul întregii societăţi.

În activitatea sa, Partidul Muncitoresc Romîn se călăuzeşte după adevărul de necontestat al materialismului istoric că *masele muncitoare reprezintă forţa principală şi motorul dezvoltării producţiei materiale.* Aşa cum a apreciat tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, „toate realizările în dezvoltarea economiei şi culturii, în ridicarea nivelului de trai sînt rodul muncii eroice a muncitorilor, ţăranilor şi intelectualilor, care prin activitatea lor creatoare înalţă tot mai sus edificiul socialismului" [2].

Masele muncitoare, în calitate de producători ai bunurilor materiale, au avut rolul hotărîtor în dezvoltarea istoriei în toate orînduirile sociale. În orînduirile presocialiste, participarea maselor la făurirea istoriei nu a avut însă un caracter conştient, organizat. Mai mult, în orînduirile bazate pe exploatare, forţele creatoare ale oamenilor muncii erau înăbuşite. În orînduirea capitalistă, oamenii muncii, fiind exploataţi, nu erau interesaţi în dezvoltarea producţiei, întrucît o dată cu rezultatele muncii, capitalistul ia muncitorului şi bucuria muncii, o secătuieşte de orice atracţie pentru el. În toate orînduirile bazate pe exploatare, dezvoltarea şi perfecţionarea producţiei au dus la creşterea supramuncii pe seama muncii necesare. La aceasta se adaugă faptul că în aceste orînduiri masele muncitoare erau condamnate la înapoiere culturală. În societatea capitalistă, de exemplu, cu toate că dezvoltarea ştiinţei şi tehnicii a creat posibilitatea asigurării unui anumit nivel de cultură şi cunoştinţe pentru întreaga populaţie, mase imense de muncitori şi ţărani muncitori sînt ţinuţi în stare de înapoiere culturală, analfabetism, misticism. În Romînia burghezo-moşierească existau în preajma celui de-al doilea război mondial peste 4 000 000 de analfabeţi.

Revoluţia socialistă atrage la creaţie istorică activă, conştientă, masele cele mai largi, care îşi propun nu numai să dărîme vechea orînduire, dar să construiască din temelii o nouă orînduire socială superioară, orînduirea comunistă. Relaţiile de producţie socialiste creează pentru prima dată în istorie condiţiile ca oamenii să poată să acţioneze în concordanţă cu legile dezvoltării sociale. „Condiţiile de viaţă înconjurătoare care i-au dominat pînă acum pe oameni — arată F. Engels — trec acum sub dominaţia şi controlul oamenilor, care devin pentru prima oară stăpînii conştienţi, adevăraţi ai naturii, pentru că devin stăpînii propriei lor vieţi socializate. Legile propriei lor activităţi sociale, care pînă acum se opuneau oamenilor ca nişte legi ale naturii, ca nişte legi străine care îi dominau, vor fi folosite de acum înainte de oameni în deplină cunoştinţă de cauză şi, prin urmare, vor fi dominate de ei" [3].

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 26, p. 274.
[2] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, p. 16.
[3] F. Engels, *Anti-Dühring*, ed. a III-a, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1955, p. 313—314.

În procesul înfăptuirii sarcinilor revoluției socialiste, pe măsură ce se extinde cîmpul de acțiune al legilor economice proprii socialismului, activitatea creatoare a maselor de oameni ai muncii, și în primul rînd a clasei muncitoare, devine mai amplă și mai intensă. „Caracteristic țărilor socialiste — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — este continua lărgire a participării oamenilor muncii la conducerea construcției economice și culturale, creșterea activității social-politice a maselor" [1].

Formele de participare a maselor la organizarea și conducerea producției nu sînt date o dată pentru totdeauna, după cum ele nu pot fi aceleași pentru toate țările. Formele de participare a maselor largi de oameni ai muncii la conducerea producției apar și se dezvoltă în funcție de etapele dezvoltării orînduirii socialiste și de condițiile specifice ale fiecărei țări care construiește socialismul și comunismul. Pe măsura înaintării spre socialism și comunism intervin noi factori economici și politici care fac posibilă și necesară apariția de noi forme, superioare, prin care masele sînt atrase la organizarea și conducerea producției. În același timp, sfera problemelor vieții sociale, a căror rezolvare constituie sarcini ale organizațiilor obștești, se lărgește tot mai mult. „În țările socialiste, corespunzător stadiilor de dezvoltare în care se află, are loc un proces de trecere treptată a unor funcții ale statului în seama organizațiilor oamenilor muncii, crește importanța formelor obștești de influențare și educare" [2].

Caracterul conștient al activității creatoare a clasei muncitoare și al maselor de oameni ai muncii este asigurat de partidul revoluționar al clasei muncitoare, care conduce întreaga luptă pentru cucerirea puterii și constituirea noii orînduiri. Rolul conducător al partidului în construcția socialistă este o lege obiectivă universal-valabilă a trecerii de la capitalism la socialism și comunism. Statornicirea relațiilor de producție socialiste creează posibilitatea și dă cîmp liber dezvoltării nelimitate a forțelor de producție, dar pentru traducerea acestor posibilități în realitate este nevoie de activitatea organizatorică a partidului, care îndrumează eforturile întregului popor spre același obiectiv. Numai partidul revoluționar al clasei muncitoare poate să inspire și să organizeze oamenii muncii pentru construirea, consolidarea și dezvoltarea noii orînduiri sociale, pentru apărarea cuceririlor ei. Partidul comunist este capabil să-și îndeplinească cu succes rolul de îndrumător și organizator al maselor datorită faptului că politica lui este profund științifică, bazată pe învățătura marxist-leninistă, pe cunoașterea și folosirea legilor obiective de dezvoltare a societății. Această politică reprezintă întruchiparea fidelă a năzuințelor maselor celor mai largi. Tocmai de aceea partidul reușește să unească prin munca sa organizatorică întregul popor, iar prin munca sa educativă să ridice activitatea creatoare conștientă a maselor la un nivel tot mai înalt.

Conducerea de către partid a întregii vieți economice, politice și sociale își găsește expresia în mod deosebit în faptul că el dă oamenilor muncii un program științific de activitate, stabilește obiectivele de dez-

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Lagărul socialist — forța conducătoare a dezvoltării internaționale*, în „Probleme ale păcii și socialismului", 1961, nr. 1, p. 31.

[2] *Ibidem*, p. 31.

voltare viitoare şi mijloacele pentru atingerea acestor obiective, trasează căile şi metodele care trebuie folosite în construcţia economică, culturală şi în celelalte domenii de activitate.

Partidul îşi exercită rolul conducător prin organele centrale şi locale de partid, prin organizaţiile de bază, precum şi prin membrii de partid, care duc cuvîntul partidului la fiecare loc de muncă şi în fiecare organizaţie de masă. Un rol deosebit în conducerea producţiei îl au organizaţiile de partid din intreprinderile producţiei materiale. În conformitate cu prevederile statutului Partidului Muncitoresc Romîn, aceste organizaţii au dreptul de control asupra întregii activităţi desfăşurate de conducerea administrativă a întreprinderii. Aşa cum se arată în statut, organizaţiile de partid din întreprinderi au „drept de control asupra activităţii ce o desfăşoară administraţia, în vederea aplicării liniei politice a partidului, a hotărîrilor partidului şi guvernului, a directivelor organelor superioare de stat şi a îndeplinirii sarcinilor de plan" [1]. Organele şi organizaţiile de partid din întreprinderile ţării noastre au acumulat o bogată experienţă în conducerea luptei pentru o înaltă productivitate a muncii, pentru reducerea continuă a preţului de cost, pentru descoperirea şi valorificarea rezervelor interne, pentru îmbunătăţirea calităţii producţiei. Stimulînd iniţiativa maselor şi sprijinindu-se pe sfatul şi înţelepciunea acestora, organizaţiile de partid din întreprinderi aduc o contribuţie uriaşă la îndeplinirea şi depăşirea planurilor de producţie în vederea dezvoltării economiei naţionale şi ridicării nivelului de trai material şi cultural al întregii societăţi. „În activitatea plină de entuziasm şi abnegaţie ce se desfăşoară în fabrici şi uzine, gospodării agricole colective, gospodării agricole de stat, pretutindeni în ţară se reflectă rezultatele uriaşei activităţi organizatorice şi educative a partidului, dezvoltarea conştiinţei oamenilor muncii, patriotismul fierbinte şi devotamentul lor faţă de cauza socialismului" [2].

Partidul nostru a dat o atenţie deosebită atragerii la organizarea şi conducerea producţiei nu numai a membrilor de partid, ci a întregii clase muncitoare, a tuturor oamenilor muncii, prin diferite forme concrete care au apărut şi s-au dezvoltat pe măsura înaintării pe calea socialismului.

În noua etapă în care a păşit ţara noastră — etapa desăvîrşirii construirii socialismului —, participarea tot mai largă, activă şi nemijlocită a maselor populare la conducerea producţiei, culturii şi a tuturor proceselor sociale se ridică pe o treaptă superioară. Înfiinţarea consiliilor economice regionale pe baza hotărîrii Marii Adunări Naţionale creează premise şi mai favorabile pentru valorificarea experienţei colective a maselor de oameni ai muncii din toate colţurile ţării şi desfăşurarea iniţiativei creatoare în vederea participării lor directe la conducerea construcţiei economice şi culturale.

O formă importantă de participare a maselor la rezolvarea treburilor de stat şi economice o constituie dezbaterea largă de către mase a măsurilor care privesc activitatea politică, economică şi culturală a statului.

---

[1] *Statutul Partidului Muncitoresc Romîn*, Edit. politică, Bucureşti, 1960, p. 101—102.
[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *40 de ani de luptă a partidului*, Edit. politică, 1961, Bucureşti, p. 30.

În cadrul diferitelor adunări și consfătuiri, în paginile ziarelor și revistelor etc., oamenii muncii dezbat problemele fundamentale ale vieții social-economice și politice, strîns legate de specificul muncii lor, aducîndu-și contribuția la elaborarea măsurilor și hotărîrilor partidului și statului. Dînd o înaltă apreciere acestei forme de participare a maselor, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, referindu-se la rezultatele dezbaterii Proiectului de directive a planului de 6 ani și a programului de dezvoltare a economiei naționale în perspectivă, arăta la Congresul al III-lea al P.M.R. că în cadrul plenarelor de partid, în adunările din întreprinderi și instituții, precum și în cadrul adunărilor cetățenești de la orașe și sate, au luat parte aproape 4 850 000 de oameni ai muncii, au participat la discuții mai mult de 285 000 și s-au făcut peste 65 000 de propuneri.

Un rol important în organizarea participării maselor de oameni ai muncii din întreprinderile de stat la organizarea și conducerea producției îl au sindicatele, cu tradițiile lor de solidaritate și coeziune muncitorească, cu formele lor organizatorice cu adevărat de masă, ele fiind cea mai largă organizație obștească a clasei muncitoare, cea mai indicată să înfăptuiască, în condițiile construirii socialismului și comunismului, sarcina de a îmbina organizarea participării muncitorilor la conducerea producției cu elaborarea și înfăptuirea măsurilor privind îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai ale oamenilor muncii. „Fiind o școală a comunismului în general — arată V. I. Lenin —, sindicatele trebuie să fie în special o școală de conducere a industriei socialiste (iar apoi, treptat, și a agriculturii) pentru întreaga masă a muncitorilor, iar apoi și pentru toți oamenii muncii" [1].

Apreciind rolul și însemnătatea activității sindicatelor din țara noastră, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arată în raportul la Congresul al III-lea al partidului : „În condițiile cînd clasa muncitoare este clasă conducătoare în stat, un rol din ce în ce mai mare în viața societății noastre îl au *sindicatele*... Ele desfășoară o rodnică activitate de mobilizare a celor ce muncesc la lupta pentru îndeplinirea planurilor de dezvoltare a economiei naționale, *organizează participarea nemijlocită și tot mai activă a maselor muncitoare la conducerea economiei*, la elaborarea și înfăptuirea măsurilor privind îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai ale oamenilor muncii" [2].

Principalele forme prin care oamenii muncii organizați în sindicate participă la organizarea și conducerea producției în vederea îndeplinirii și depășirii planurilor economice sînt : *întrecerea socialistă, mișcarea inovatorilor și raționalizatorilor, consfătuirile de producție, încheierea contractelor colective.*

Participarea maselor la întrecerea socialistă constituie un factor deosebit de important în asigurarea dezvoltării rapide și necontenite a forțelor de producție ale societății socialiste. Ea reprezintă o puternică forță motrice a creșterii productivității muncii, a perfecționării producției și, în același timp, un mijloc puternic de educare a muncitorilor, inginerilor, tehnicienilor și funcționarilor în spiritul socialismului. Ea stimulează

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 33, E.S.P.L.P., București, 1957, p. 179.
[2] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, p. 82—83 (subl. ns.).

şi dezvoltă iniţiativa creatoare şi talentul organizatoric al celor ce muncesc, uşurează înţelegerea de către aceştia a sarcinilor construirii socialismului şi comunismului.

Ideea întrecerii socialiste a fost elaborată de Lenin pentru prima dată în vestitul său articol *Cum trebuie organizată întrecerea*, scris în primele săptămîni după victoria revoluţiei socialiste, iar apoi în lucrarea sa programatică *Sarcinile imediate ale Puterii sovietice*, care cuprinde planul concret de transformare socialistă a întregii economii. Lenin arăta că organizarea întrecerii socialiste este una din sarcinile principale şi radicale ale Puterii sovietice şi ale partidului comunist. „Acum, cînd la putere este un guvern socialist — arăta Lenin —, sarcina noastră este să organizăm întrecerea" [1]. „...Organizarea întrecerii pe baze socialiste trebuie să fie una din cele mai importante şi mai nobile sarcini ale reorganizării societăţii" [2].

Întrecerea socialistă decurge din relaţiile de producţie socialiste, fiind specifică numai modului de producţie socialist. În timp ce relaţiile de producţie capitaliste îi dezbină în mod inevitabil pe oameni, generînd exploatarea omului de către om, antagonismul de interese, lupta de clasă şi concurenţa, relaţiile de producţie socialiste îi uneşte pe oameni, le asigură o reală comunitate de interese, o colaborare tovărăşească şi ajutorul reciproc în vederea obţinerii avîntului general al economiei. *Conţinutul întrecerii socialiste îl constituie colaborarea şi ajutorul reciproc al lucrătorilor din producţie, în procesul căreia ei perfecţionează metodele de muncă şi elaborează inovaţii şi raţionalizări tehnice şi economice-organizatorice, pe care le introduc în producţie în scopul asigurării dezvoltării accelerate a forţelor de producţie.*

Întrecerea socialistă, care decurge din relaţiile de producţie socialiste, *reflectă o cerinţă obiectivă a socialismului.* Ea cere scoaterea la iveală şi răspîndirea largă a experienţei înaintate şi a iniţiativelor valoroase ale oamenilor muncii, perfecţionarea tehnicii, tehnologiei şi a organizării muncii şi producţiei, precum şi mobilizarea şi folosirea la maximum a rezervelor interne ale întreprinderilor.

Apărută încă în prima etapă a revoluţiei democrat-populare sub forma mişcării patriotice pentru susţinerea frontului antihitlerist şi a refacerii economiei distruse de război, întrecerea maselor s-a dezvoltat an de an, cuprinzînd astăzi marea majoritate a oamenilor muncii din industrie, transporturi, construcţii, gospodării agricole de stat, staţiuni de maşini şi tractoare etc. În 1960 au fost cuprinşi în întrecere peste 1 400 000 de muncitori, tehnicieni şi ingineri.

Întrecerea socialistă, care a început între muncitorii individuali, între echipe şi brigăzi, a luat apoi forma largă a întrecerii dintre secţiile aceleiaşi întreprinderi, dintre întreprinderile din aceeaşi ramură, sau întrecerea pe ţară dintre toate întreprinderile aceleeaşi ramuri etc. Datorită efortului colectiv şi entuziasmului în muncă al muncitorilor, tehnicienilor şi inginerilor, unele întreprinderi, ca Uzinele de tractoare „Ernst Thälmann" din Braşov, Uzinele „Republica" şi „Semănătoarea" din Bucureşti etc., au reuşit să cîştige întrecerea de mai multe ori, iar altele, ca de exemplu

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 26, p. 391.
[2] *Ibidem*, vol. 27, p. 191.

Fabrica de confecții „Gh. Gheorghiu-Dej" din București, păstrează steagul roșu de întreprindere fruntașă pe ramură de la începutul întrecerii între întreprinderi.

O amploare uriașă a luat întrecerea socialistă pentru îndeplinirea și depășirea planurilor, pentru creșterea productivității muncii și reducerea prețului de cost, pentru îmbunătățirea calității producției. În ultimii ani, în centrul întrecerii socialiste a stat acțiunea pentru cît mai multe economii. Depășind în fiecare an atît prevederile planului, cît și angajamentele proprii, oamenii muncii au realizat în perioada 1956—1959 economii care totalizează aproape 21 de miliarde de lei [1].

În întrecerea socialistă au apărut și apar mereu noi inițiative, cu atît mai valoroase cu cît răspund cerințelor imediate ale producției și sînt menite să rezolve problemele de bază ale întreprinderilor și chiar ale unor ramuri întregi de producție. În ultimii ani, întrecerea socialistă în industria minieră s-a desfășurat sub lozinca : *Să depășim sarcina de plan, în fiecare zi, pe fiecare schimb și la fiecare loc de muncă*, inițiată de muncitorii de la Aninoasa ; în industria bunurilor de consum întrecerea s-a desfășurat sub lozinca : *Să realizăm cît mai multe produse, cu cele mai mici consumuri specifice și de cea mai bună calitate pe țară*, inițiată de colectivul muncitorilor fabricii de încălțăminte „János Herbák" din Cluj ; în construcții, sub lozinca lansată de muncitorii constructori din Hunedoara : *Să construim mai repede, mai bine, mai ieftin* ; mecanizatorii din agricultură se întrec pentru ca *în fiecare zi să lucreze un hectar arătură normală peste plan*. Deosebit de populară a devenit inițiativa metalurgiștilor de la Uzinele „I. C. Frimu"-Sinaia : *Cu mașinile noastre putem produce mai mult și mai ieftin*, care este larg răspîndită în toate ramurile de producție. O întrecere extrem de vie și pasionată se desfășoară de mulți ani între întreprinderile industriale siderurgice. Spiritul de întrajutorare tovărășească al întrecerii socialiste reiese și din faptul că colectivele celor două mari combinate siderurgice din țara noastră — Reșița și Hunedoara — se informează periodic asupra rezultatelor obținute în producție. Comitetele sindicale și conducerile tehnice-administrative ale celor două combinate se întîlnesc periodic pentru a face împreună analiza întrecerii, cu care ocazie își transmit în mod reciproc experiența acumulată, metodele de muncă înaintate și stabilesc măsurile tehnice-organizatorice care trebuie luate în vederea asigurării creșterii continue a producției de metal, atît de necesar operei de industrializare socialistă a țării. Luptînd pentru îndeplinirea angajamentelor luate, pentru descoperirea și valorificarea unor noi resurse, îmbunătățirea randamentului agregatelor și reducerea consumurilor specifice, siderurgiștii din toate întreprinderile au dat peste plan numai în 1959 circa 100 000 de tone de oțel.

O etapă superioară în dezvoltarea întrecerii socialiste o constituie lupta pentru o calitate superioară a producției, etapă care vădește nu numai creșterea forțelor de producție, perfecționarea relațiilor de producție socialiste, dar totodată și maturizarea conștiinței politice-morale a muncitorilor, fiind ea însăși o forță motrice a impulsionării dezvoltării

[1] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, p. 22.

pe mai departe a conștiinței socialiste. Subliniind că este necesară menținerea și dezvoltarea și pe mai departe a rezultatelor obținute în lupta pentru economii, care constituie una din condițiile fundamentale pentru creșterea venitului național și a ridicării nivelului de trai al oamenilor muncii, Directivele Comitetului Central al P.M.R. cu privire la criteriile principale ale întrecerii socialiste în cinstea aniversării a 40 de ani de la înființarea P.C.R. au indicat că „*în etapa actuală obiectivul principal al întrecerii socialiste trebuie să constituie lupta pentru o calitate superioară a produselor, care prin însușirile și gradul lor de finisare să satisfacă cît mai complet cele mai exigente cerințe ale celor ce le folosesc, să reflecte înalta calificare și măiestria celor care le-au produs, ridicîndu-se astfel la nivelul celor mai perfecționate produse asemănătoare de pe piața mondială*" [1].

În marea bătălie pentru o calitate superioară a producției s-au născut inițiative și acțiuni îndrăznețe, s-au afirmat numeroși maiștri ai calității, oameni cu care întreaga țară se mîndrește. A devenit larg cunoscută inițiativa strungarilor Cristea Ciobanu și Ion Bădulescu de la uzinele „23 August" din București, de a folosi cît mai judicios rezervele de la locul de muncă pentru îmbunătățirea calității producției, sau cea a minerului Ion M. Popa de la Teliuc, care a chemat pe ceilalți mineri la întrecere sub lozinca : *Nici un vagonet de minereu rebutat* etc. Prestigiul „mărcii fabricii", al mărfurilor produse de industria noastră socialistă constituie o chestiune de onoare pentru toți participanții la întrecerea socialistă. Angajamentele oamenilor muncii luate în cinstea aniversării partidului s-au concretizat în succesele obținute în îndeplinirea și depășirea sarcinilor prevăzute în planul de stat pe semestrul I al acestui an, care a fost realizat în proporție de circa 104%, ceea ce face ca volumul producției globale industriale să fie cu aproape 18% mai mare față de perioada corespunzătoare a anului trecut. Siderurgiștii hunedoreni, în urma îmbunătățirii sistemelor de încărcare și de încălzire a aerului insuflat, au reușit ca la furnalele noi să sporească indicele de utilizare cu peste 40% față de 1959 și să crească indicele de calitate la laminoare cu 15%. Colectivul hunedorean a reușit să reducă procentul planificat la rebut cu 3,64% și să realizeze economii la prețul de cost de 3 300 000 de lei. O experiență bogată a acumulat în această întrecere colectivul Uzinelor de tractoare „Ernst Thälmann" din Brașov, care — pe baza organizării temeinice a muncii, a introducerii pe scară largă a tehnologiei moderne, a aplicării în producție a peste 250 de măsuri tehnice-organizatorice și a sprijinului primit din partea întreprinderilor cooperatoare — a realizat planul producției globale pe primele patru luni ale anului în proporție de 106,3%, a redus prețul de cost cu 9%, aducînd totodată noi îmbunătățiri calității tractorului. Realizări deosebite au obținut petroliștii. Astfel rafinorii au ridicat în proporții însemnate cifra octanică la benzine, iar la uleiurile superioare a fost simțitor îmbunătățit punctul de congelare. În primele patru luni ale anului, rafinăriile din țară au realizat, prin reducerea prețului de cost, economii suplimentare de aproape 5 800 000 de lei.

[1] *Directivele C.C. al P.M.R. cu privire la criteriile principale ale întrecerii socialiste în cinstea aniversării a 40 de ani de la înființarea P.C.R.*, Edit. politică, București, 1961, p. 15 (subl. ns.).

Partidul nostru a dat o înaltă apreciere entuziasmului cu care masele de oameni ai muncii au primit chemarea partidului și au trecut la îndeplinirea ei. „Numeroasele angajamente — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej —, propunerile făcute pentru folosirea unor procedee tehnice superioare menite să ridice calitatea produselor, realizările obținute în ultimele luni dovedesc încă o dată spiritul de inițiativă creatoare, entuziasmul cu care oamenii muncii răspund chemărilor partidului, dragostea și atașamentul lor față de Partidul Muncitoresc Romîn" [1].

În cadrul întrecerii socialiste se ridică permanent zeci și sute de mii de noi cadre talentate, fruntași în producție, eroi ai muncii socialiste, oameni înaintați care folosesc cu pricepere tehnica și o perfecționează continuu, organizează munca într-un stil nou și scot la iveală noi și noi rezerve de producție. Munca avîntată a fruntașilor întrecerii socialiste dovedește conștiința lor înaltă, de adevărați stăpîni ai țării, interesați vital în buna funcționare a fiecărei întreprinderi și în dezvoltarea întregii economii naționale.

În organizarea întrecerii socialiste, organele de partid și sindicale pornesc de la indicația dată de partid că *esențialul în întrecere este ridicarea întregii mase a muncitorilor la nivelul realizărilor medii ale fruntașilor.* În timp ce concurența capitalistă împinge la doborîrea celor rămași în urmă pentru a statornici dominația celor mai tari, întrecerea socialistă, dimpotrivă, înseamnă ajutorul tovărășesc dat de fruntași celor rămași în urmă, în scopul obținerii unui avînt general în lupta pentru creșterea producției și productivității muncii, reducerea prețului de cost, îmbunătățirea calității produselor. Organele sindicale din întreprinderi studiază în fiecare secție și la fiecare loc de muncă cauzele pentru care unii muncitori rămîn în urmă, întreprind acțiuni de ajutorare tovărășească a acestora, pentru ca fiecare să-și însușească și să aplice metodele înaintate în producție.

Practica a arătat că nici o inițiativă nouă, oricît de valoroasă ar fi ea, nu poate lua de la sine amploarea cuvenită. Tocmai de aceea, în conducerea întrecerii socialiste, organele de partid și sindicatele pun pe primul plan popularizarea și răspîndirea experienței înaintate. În acest scop, organele sindicale, cu sprijinul colectivelor obștești formate din ingineri, tehnicieni și muncitori fruntași, studiază experiența înaintată și apoi organizează cursuri speciale pe meserii pentru ca muncitorii din aceeași profesiune să-și transmită în mod reciproc metodele bune folosite în producție, inițiază schimburi de experiență cu muncitorii din aceeași profesiune sau profesiuni înrudite, urmate de demonstrații practice. Astfel e posibil ca fiecare metodă valoroasă apărută în întrecere să fie însușită de un număr tot mai mare de muncitori.

Pentru a stimula întrecerea, sindicatele informează operativ și pe scară largă colectivele din întreprinderi asupra desfășurării ei, asupra felului cum se îndeplinesc angajamentele, cine este în frunte, cine rămîne în urmă. În acest scop, în întreprinderi, secții și locuri de muncă se organizează o evidență zilnică, prin grafice simple și clare, cu ajutorul cărora participanții la întrecere pot urmări și compara rezultatele obținute, se

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *40 de ani de luptă a partidului*, p. 27.

face o vie popularizare a succeselor obținute prin panouri și grafice, articole la gazetele de perete, în presa locală și centrală, prin emisiuni speciale la stațiile de radioamplificare, prin programele brigăzilor artistice de agitație.

Ultimul congres al sindicatelor din țara noastră a atras atenția asupra extinderii întrecerii pe profesiuni pentru obținerea titlului de „cel mai bun" strungar, țesător, tractorist etc. sau de „cea mai bună brigadă" de mineri, oțelari, forjori, sondori etc. Întrecerea pe profesiuni este, de fapt, cea mai vie și mai eficace formă a întrecerii, pentru că dă posibilitatea fiecărui participant la întrecere să compare operativ și în mod permanent rezultatele sale cu ale celorlalți tovarăși în întrecere și, în același timp, să folosească experiența lor înaintată. Această formă de întrecere îi determină pe muncitori să-și însușească metodele de muncă avansate ale fruntașilor, să studieze și să acumuleze în permanență noi cunoștințe, stimulîndu-i astfel să-și ridice necontenit calificarea profesională.

★

În întrecerea socialistă a luat naștere *mișcarea inovatorilor și raționalizatorilor*, care în ultimii ani a căpătat un caracter larg de masă. Față de 1951, cînd numărul inovatorilor se ridica la circa 4 100, astăzi numărul lor se ridică la aproape 65 000. Această mișcare cuprinde muncitori înaintați, tehnicieni, ingineri, care își propun accelerarea continuă a progresului tehnic în toate ramurile economiei naționale. Ei fac propuneri și luptă pentru îmbunătățirea continuă a proceselor tehnologice, organizarea mai bună a muncii, ridicarea randamentului și perfecționarea mașinilor, folosirea rezervelor interne ale producției în vederea creșterii continue a productivității muncii.

O asemenea mișcare patriotică de masă nu poate să ia naștere și să se dezvolte decît în condițiile în care oamenii muncii sînt eliberați de exploatare, cînd fiecare muncitor este convins că propria sa contribuție în producție ajută la dezvoltarea și înflorirea patriei socialiste și, ca atare, la îmbunătățirea traiului său și a familiei sale, precum și a întregii societăți.

Mișcarea inovatorilor și raționalizatorilor constituie o minunată școală pentru ridicarea necontenită a calificării profesionale a muncitorilor, a nivelului de cultură generală și tehnică și, în același timp, o cale directă pentru crearea condițiilor apropierii muncii fizice de munca intelectuală. Nu este întîmplător faptul că imensa majoritate a inovatorilor sînt oameni care învață în mod organizat, urmînd diferite școli și cursuri serale.

Îndrumate de organele de partid, organizațiile sindicale manifestă o grijă deosebită pentru sprijinirea multilaterală a inovatorilor și raționalizatorilor, pentru stimularea inițiativei lor creatoare. Ele se îngrijesc ca inovatorii să fie sprijiniți de specialiști în întocmirea desenelor, a calculelor economice și a prototipurilor în realizarea inovației. Totodată organele de partid mobilizează sindicatele să ia atitudine fermă și combativă față de manifestările de birocratism și de tergiversare ale unor organe administrative în studierea și rezolvarea propunerilor de inovații și raționalizări, cer tragerea la răspundere a acelora care pun piedici în aplicarea

și generalizarea inovațiilor acceptate sau nu acordă la timp și în întregime stimulentele materiale cuvenite inovatorilor și raționalizatorilor.

Pe măsura dezvoltării sale, mișcarea inovatorilor și raționalizatorilor influențează tot mai puternic asupra dezvoltării forțelor de producție. Dacă în 1951 s-au făcut 13 400 de propuneri de inovații și raționalizări, în 1960 numărul lor s-a ridicat la aproape 78 000, din care s-au aplicat 35 385, aducînd economii antecalculate de 565 530 838 de lei. Între anii 1955 și 1959 s-au aplicat în producție peste 160 000 de inovații, realizîndu-se economii postcalculate în valoare de peste 1 miliard de lei. Avantajul tehnic și economic care se poate exprima în bani nu este însă singurul aport al mișcării inovatorilor și raționalizatorilor la construirea socialismului. Este vorba și de influența acesteia asupra îmbunătățirii protecției muncii și a sănătății oamenilor, prin înlăturarea muncii grele și obositoare și sporirea securității și igienii muncii.

★

Una din formele deosebit de importante prin intermediul cărora muncitorii participă la organizarea și conducerea producției sînt *consfătuirile de producție*. Ele au un profund caracter democratic prin aceea că asigură *participarea nemijlocită a tuturor muncitorilor la dezbaterea și rezolvarea problemelor principale ale organizării și conducerii producției.*

În consfătuirile de producție se concretizează relațiile de producție noi, socialiste, de colaborare și ajutor reciproc între oamenii muncii eliberați de exploatare, precum și comunitatea de interese a statului și muncitorilor, interese care decurg din rolul istoric al clasei muncitoare de a construi orînduirea nouă, socialistă; prin consfătuirile de producție se asigură controlul maselor largi de oameni ai muncii asupra activității conducerii întreprinderii, îmbinîndu-se principiul conducerii unice cu controlul de jos.

Masele de muncitori, ingineri și tehnicieni manifestă un puternic interes pentru consfătuirile de producție, unde au posibilitatea să-și spună părerea asupra problemelor principale, legate de realizarea și depășirea planurilor de producție, îmbunătățirea calității producției, normarea tehnică, igiena și securitatea muncii etc.

Consfătuirile de producție au devenit cu adevărat o tribună de propagare a experienței înaintate și de critică a lipsurilor, o școală a instruirii practice a muncitorilor pentru conducerea producției. Reunind laolaltă pe toți cei ce pot contribui la mai buna organizare a producției, consfătuirile de producție întruchipează înțelepciunea, priceperea și experiența colectivă în producție a muncitorilor, inginerilor, conducătorilor de întreprinderi și sindicali, care dezbat în spirit tovărășesc și rezolvă împreună problemele de bază ale organizării și conducerii producției.

Consfătuirile de producție pe întreprindere dezbat nu numai problemele planului de producție, ci și felul cum se realizează planul financiar al întreprinderii, contractele economice și de cooperare cu alte întreprinderi, folosirea fondului de salarii, constituirea și folosirea fondului întreprinderii etc. Consfătuirile de producție, organizate pe secții și locuri de muncă (brigăzi, schimburi, ateliere), iau hotărîri în toate problemele de producție a căror rezolvare depinde de colectivul respectiv, urmînd ca propunerile

care nu pot fi realizate cu forțe proprii să fie ridicate de comitetul de întreprindere în fața conducerii întreprinderii, pentru ca împreună să stabilească măsurile în vederea înfăptuirii propunerilor juste.

Dreptul consfătuirilor de a lua hotărîri dovedește înaltul democratism al regimului nostru și în același timp are o mare importanță pentru dezvoltarea producției. După cum subliniază tovarășul Gheorghe Apostol în raportul prezentat la Congresul al IV-lea al sindicatelor, „folosirea dreptului acordat consfătuirilor de producție de a lua hotărîri — în conformitate cu legile statului și cu principiul conducerii unice administrative a întreprinderilor — a contribuit la ridicarea rolului consfătuirilor în ce privește mai buna organizare a procesului de producție și la creșterea rentabilității întreprinderilor" [1].

Consfătuirea de producție influențează asupra dezvoltării forțelor de producție în primul rînd prin aceea că, întruchipînd înțelepciunea întregii mase de oameni ai muncii din întreprinderi, este în măsură să sesizeze la timp și să înlăture orice neregulă sau defecțiune care ar frîna mersul înainte. Completînd experiența conducătorilor cu experiența maselor, consfătuirile de producție asigură condițiile reale pentru descoperirea și folosirea tuturor rezervelor existente și pentru introducerea în producție a metodelor noi, înaintate, care apar în procesul practicii sau în urma cercetărilor științifice. Avînd ca obiectiv principal introducerea progresului tehnic continuu, consfătuirile de producție contribuie la creșterea productivității muncii și reducerea cheltuielilor de producție.

★

O formă însemnată prin care masele de oameni ai muncii organizați în sindicate participă la organizarea și conducerea producției o constituie *contractul colectiv de muncă.*

În capitalism, ca urmare a relațiilor de exploatare și a luptei de clasă între muncitori și capitaliști, contractele colective exprimă antagonismul dintre capital și muncă. Prin luptă îndelungată, perseverentă, dusă cu mari jertfe, muncitorii reușesc să obțină includerea în contractul colectiv a unor asigurări vremelnice cu privire la salariul minim, la reglementarea duratei muncii, a dreptului la muncă, a dreptului la odihnă.

În țara noastră, ca și în celelalte țări socialiste, drepturile muncitorilor sînt reglementate de constituție, de legislația muncitorească și de alte acte normative elaborate de statul muncitorilor și țăranilor, cu participarea directă și activă a sindicatelor. Fiecare cetățean al țării are asigurat dreptul la muncă și dreptul la odihnă. De aceea contractele colective de muncă se deosebesc în mod esențial de cele încheiate în condițiile capitalismului. În contractele colective sînt prevăzute, pe de o parte, angajamentele conducerii întreprinderii socialiste pentru crearea tuturor condițiilor necesare îndeplinirii și depășirii planului de stat, pentru ridicarea nivelului de trai al celor ce muncesc, iar pe de altă parte angajamentele comitetului sindical din întreprindere, luate în numele muncitorilor, inginerilor, tehnicienilor și funcționarilor, pentru realizarea și depășirea sarcinilor de plan, pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai.

[1] Gheorghe Apostol, *Raport la al IV-lea Congres al sindicatelor*, în „Munca", nr. 4 036 din 27 octombrie 1960.

Contractele colective din țara noastră reflectă legătura indisolubilă dintre dezvoltarea producției și îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață ale celor ce muncesc. Cu ocazia încheierii contractelor colective au loc ample dezbateri cu privire la toate problemele de producție ale locurilor de muncă, secțiilor și întreprinderilor. Cu acest prilej muncitorii, inginerii și tehnicienii își spun părerea și fac propuneri pentru înlăturarea unor eventuale deficiențe și pentru luarea unor noi măsuri în vederea perfecționării tehnicii, a organizării muncii și a producției etc., ceea ce are o mare importanță pentru dezvoltarea forțelor de producție. De asemenea, luptînd cu perseverență pentru îndeplinirea sarcinilor de producție prevăzute în contractul colectiv, muncitorii și funcționarii cer îndeplinirea întocmai a angajamentelor administrative legate de îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai. Trimestrial, conducătorii întreprinderilor prezintă în fața adunărilor generale sindicale dări de seamă asupra felului cum sînt îndeplinite prevederile contractelor colective de muncă.

Dezbaterea de către mase a proiectelor de contracte colective, controlul pe care îl exercită sindicatele asupra felului cum se realizează prevederile contractelor colective cu ocazia ședințelor periodice de analiză, cît și preocuparea lor de zi cu zi pentru traducerea în viață la termenul stabilit a fiecărui punct înscris în contract exprimă în mod elocvent drepturile largi, cu adevărat democratice, de care se bucură oamenii muncii stăpîni pe mijloacele de producție.

În întreprinderile din țara noastră, oamenii muncii, organizați în sindicate, participă la organizarea și conducerea producției și prin alte forme, ca adunările *generale sindicale* în care se dezbat problemele de producție, *conferințele tehnice*, *consfătuirile inovatorilor și raționalizatorilor*. De asemenea ei își manifestă poziția lor de participanți activi la conducerea producției și prin *reviziile obștești pentru descoperirea rezervelor interne sau asupra respectării legislației de protecție a muncii și tehnică a securității*.

★

Lărgirea continuă a participării oamenilor muncii la conducerea construcției economice și culturale și creșterea activității social-politice a maselor exercită o influență hotărîtoare asupra transformării conștiinței oamenilor muncii. Muncind pentru ei, pentru patria lor socialistă, oamenii muncii își dezvoltă continuu conștiința lor socialistă. Individualismului, generat de proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, i se opune colectivismul, generat de proprietatea socialistă. Apare și se dezvoltă o nouă atitudine față de muncă și față de avutul obștesc, se schimbă radical atitudinea oamenilor muncii față de stat și față de societate, al căror scop suprem este grija pentru bunăstarea, fericirea și propășirea fiecărui om al muncii.

Atitudinea nouă față de muncă și față de avutul obștesc nu vine însă de la sine. Educația oamenilor muncii este un proces conștient, înfăptuit de către partid cu ajutorul aparatului de stat și al celorlalte organizații de masă din sistemul dictaturii proletariatului. Acesta este, de fapt, și cel mai îndelungat proces al revoluției socialiste, care cere răbdare și timp. După lichidarea proprietății private asupra mijloacelor de producție și a

exploatării omului de către om, una din sarcinile de bază ale perioadei desăvîrşirii construcţiei socialismului este tocmai lichidarea rămăşiţelor trecutului din mentalitatea oamenilor, educarea şi formarea noilor trăsături ale omului nou. „Sprijinindu-se pe noile relaţii economice — arată tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej — partidul stimulează entuziasmul creator al oamenilor muncii, desfăşoară o intensă muncă politică-educativă pentru dezvoltarea conştiinţei lor socialiste, pentru formarea fizionomiei morale a omului nou, constructor al celei mai înaintate orînduiri sociale" [1].

Pentru formarea şi dezvoltarea conştiinţei socialiste a oamenilor muncii se folosesc căi şi forme variate, dintre care cea mai eficace este participarea maselor la organizarea şi conducerea producţiei şi care stimulează în cea mai mare măsură iniţiativa creatoare a acestora. Caracterizînd subotnicele comuniste, care au constituit punctul de plecare al întrecerii socialiste, V. I. Lenin arată că ele reprezintă „un început de o extrem de mare importanţă. Este începutul unei revoluţii mai grele, mai esenţiale, mai radicale, mai hotărîtoare decît însăşi răsturnarea burgheziei, căci ea înseamnă victoria asupra propriei noastre rutine, asupra dezmăţului, asupra egoismului mic-burghez, asupra acestor deprinderi pe care capitalismul blestemat l-a lăsat moştenire muncitorului şi ţăranului" [2].

Stimulînd iniţiativa maselor, întrecerea socialistă transformă activitatea de producţie într-o şcoală de educare şi instruire, într-un domeniu în care oamenii îşi pot manifesta din plin capacitatea lor creatoare, inovatoare. Avînd drept obiectiv ridicarea întregii mase a muncitorilor la nivelul realizării medii ale fruntaşilor, întrecerea socialistă impune dezvoltarea spiritului de grijă şi întrajutorare tovărăşească între toţi oamenii muncii. În focul întrecerii nu numai că se călesc şi se formează oamenii cei mai înaintaţi, fruntaşii şi eroii muncii socialiste, dar sînt educaţi şi cei a căror mentalitate înapoiată mai păstrează influenţele negative ale moralei burgheze. Muncind în colectiv şi avînd de înfăptuit obiective care cer eforturi comune, aceştia sînt obligaţi de opinia colectivă şi de forţa exemplului fruntaşilor să lichideze mentalităţile învechite şi să se încadreze în ritmul normal, plin de avînt al producţiei.

În munca creatoare a inovatorilor şi raţionalizatorilor se manifestă, în forma cea mai dezvoltată şi în proporţii din ce în ce mai mari, ceea ce V. I. Lenin considera începutul comunismului: grija plină de abnegaţie a muncitorilor de rînd pentru creşterea productivităţii muncii, pentru întărirea şi dezvoltarea proprietăţii socialiste. Acesta este, de fapt, prototipul muncii comuniste, care apare în embrion încă în prima fază a modului de producţie comunist.

Traducerea în viaţă a hotărîrilor Congresului al III-lea al P.M.R. cu privire la planul de 6 ani şi la programul de dezvoltare a economiei în perspectivă, hotărîri care au devenit programul mobilizator de muncă şi de luptă al întregului popor, va deschide în faţa ţării noastre „noi orizonturi şi mai luminoase: desăvîrşirea construcţiei socialiste şi perspectiva trecerii treptate la construirea comunismului" [3].

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Lagărul socialist — forţa conducătoare a dezvoltării internaţionale*, în „Probleme ale păcii şi socialismului", 1961, nr. 1, p. 31.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1956, p. 395.

[3] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, p. 70.

РОЛЬ И ФОРМЫ УЧАСТИЯ РАБОЧЕГО КЛАССА В ОРГАНИЗАЦИИ И РУКОВОДСТВЕ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИМ ПРОИЗВОДСТВОМ

РЕЗЮМЕ

Быстрый и непрерывный рост производительных сил составляет одну из основных черт социалистической экономической системы. Благодаря установлению социалистической собственности на средства производства, благодаря ликвидации эксплуататорских классов и эксплуатации человека человеком, принудительный труд на эксплуататоров был заменен *трудом человека для себя самого.* Установление социалистических производственных отношений привело к развитию самой важной производительной силы — трудящихся, к высокой заинтересованности трудящихся в результатах своего труда. В этих условиях появилось новое отношение к труду, нашедшее свое выражение в необычайном подъеме творческой деятельности масс и во все более широком их участии в организации и руководстве производством.

Непосредственное массовое участие трудящихся в организации и руководстве производством представляет собой элемент социалистических производственных отношений и способствует решающим образом быстрому и непрерывному развитию производительных сил. Это участие вызывается необходимым образом самым характером производственных отношений; таким образом социалистические производственные отношения еще раз демонстрируют свою движущую роль в развитии производительных сил.

Далее автор подчеркивает, что участие масс в организации и руководстве производством развертывается организованно в плановом порядке на основе демократического централизма. Принцип демократического централизма, вытекающий из социалистической собственности на средства производства и из действия экономических законов социализма, обеспечивает гармоническое сочетание централизованного, государственного управления со стимулированием и развитием творческой инициативы масс, их непосредственным участием в организации и руководстве производством.

Творческая деятельность масс, и прежде всего рабочего класса, становится все более и более широкой по мере осуществления задач социалистической революции и расширения поля действия экономических законов, присущих социализму. Следовательно, формы участия масс в организации и руководстве производством развиваются, обогащают свое содержание и, одновременно, расширяется сфера различных вопросов общественной жизни, разрешение которых входит в задачи общественных организаций.

Автор особенно подчеркивает сознательный и организованный характер творческой деятельности рабочего класса. Это является

другим аспектом руководящей роли партии, как объективного всеобщего закона социалистической революции и построение социализма. Руководство со стороны партии творческой деятельностью масс в области материального производства проявляется в том, что партия устанавливает задачи, намечает пути и методы этого участия, выделяет и обобщает в то же время *новое*, передовые формы опыта масс. На новом этапе развития Румынии — этапе завершения построения социализма — широкое активное и непосредственное участие трудящихся в организации, в руководстве производством подымается на высшую ступень.

Автор рассматривает различные формы, в которых развертывается это участие масс: широкое обсуждение мероприятий, касающихся политической, экономической и культурной деятельности государства, участие, осуществляющееся через партийные организации предприятий и учреждений, причем особое внимание уделяется здесь, *непосредственному участию* через *профсоюзы*.

Основными формами участия трудящихся, организованных в профсоюзы, в деле организации и руководства производством являются: *социалистическое соревнование*, *движение новаторов и рационализаторов*, *производственные совещания*, *заключение коллективных договоров*. Все эти формы составляют важнейшие факторы в обеспечении быстрого и непрерывного развития производительных сил социалистического общества, роста производительности труда, усовершенствования производства и т.д., являясь в то время мощным средством для воспитания масс трудящихся в духе социализма, для стимулирования и развития их творческой инициативы и организаторского таланта. Таким образом румынские профсоюзы заслуживают оценку, данную Лениным профсоюзам, как школе коммунизма.

LE RÔLE ET LES FORMES DE LA PARTICIPATION DE LA CLASSE OUVRIÈRE À L'ORGANISATION ET À LA DIRECTION DE LA PRODUCTION SOCIALISTE

RÉSUMÉ

L'accroissement rapide et ininterrompu des forces de production constitue l'un des traits fondamentaux du système économique socialiste. Sur la base de l'établissement de la propriété socialiste des moyens de production, par la liquidation des classes exploiteuses et de l'exploitation de l'homme par l'homme, le travail forcé au profit des exploiteurs a été remplacé par le travail *de l'homme pour lui-même*. L'instauration des relations de production socialistes a mené au développement de la force de production la plus importante : les travailleurs, intéressés au plus haut degré aux résultats de leur travail. C'est dans ce cadre qu'est apparue une attitude nouvelle à l'égard du travail, attitude qui trouve son expression

dans l'extraordinaire élan de l'activité créatrice des masses et dans leur participation, à une échelle toujours plus large, à l'organisation et à la direction de la production.

Cette participation enthousiaste, en masse, des travailleurs à l'organisation et à la direction de la production, constitue un élément des relations de production socialistes, qui contribue de façon décisive au développement rapide et incessant des forces de production. Cette participation est nécessairement exigée par la nature des relations de production socialistes qui, de cette manière, manifestent une fois de plus leur rôle de moteur dans le développement des forces de production.

L'auteur souligne que la participation des masses à l'organisation et à la direction de la production se déroule de façon organisée, planifiée, sur la base du centralisme démocratique. Ce principe, dérivé de la propriété socialiste des moyens de production et de l'action des lois économiques du socialisme, assure l'union harmonieuse de la direction d'Etat, centralisée, et de la stimulation et du développement de l'initiative créatrice des masses, de leur participation immédiate à l'organisation et à la direction de la production.

L'activité créatrice des masses, et en premier lieu celle de la classe ouvrière, devient toujours plus ample, à mesure que se réalisent les tâches de la révolution socialiste et que le champ d'action des lois économiques propres au socialisme s'élargit. De cette manière, les formes de participation des masses à l'organisation et à la direction de la production se développent, enrichissent leur contenu, en même temps que s'étend la sphère des problèmes de la vie sociale, problèmes dont la solution constitue la tâche des organisations publiques.

L'auteur insiste sur le caractère conscient et organisé de l'activité créatrice de la classe ouvrière. C'est là un autre aspect du rôle dirigeant du parti, en tant que loi objective universellement valable de la révolution et de l'édification socialiste. La direction par le parti de l'activité créatrice des masses dans le domaine de la production matérielle trouve son expression dans le fait que c'est lui qui établit les objectifs, indique les voies et les méthodes de cette participation, saisit et généralise en même temps le neuf, les formes avancées que peut atteindre l'expérience des masses. Dans la nouvelle étape de développement de la République Populaire Roumaine — l'étape d'achèvement de l'édification du socialisme —, la participation large, active et immédiate des travailleurs à l'organisation et à la direction de la production est élevée à un degré supérieur.

L'auteur analyse les différentes formes que revêt cette participation des masses, à savoir : une large discussion des mesures concernant l'activité politique, économique et culturelle de l'Etat, la participation par l'intermédiaire des organisations du parti existantes dans les entreprises et les institutions, et insiste particulièrement sur les formes de *participation immédiate* par l'*intermédiaire des syndicats*.

Les principales formes par lesquelles les travailleurs organisés en syndicats participent à l'organisation et à la direction de la production, et dont traite l'auteur, sont : l'*émulation socialiste*, le *mouvement des innova-*

teurs et des rationalisateurs, les *conseils de production*, les *contrats collectifs*. Toutes ces formes constituent des facteurs importants en vue d'assurer le développement rapide et incessant des forces de production de la propriété socialiste, de l'accroissement de la productivité du travail, du perfectionnement de la production, etc., et constituent, en même temps, un puissant moyen d'éducation des masses de travailleurs dans l'esprit du socialisme, de stimulation et de développement de leurs initiatives créatrices et de leur talent d'organisation. C'est par là que les syndicats roumains méritent l'appréciation de Lénine qui considérait les syndicats comme des écoles du communisme.

REZOLVAREA MARXIST-LENINISTĂ A PROBLEMEI NAȚIONALE ÎN ROMÎNIA

DE

I. ROȘU și GH. ANGHEL

Drumul parcurs de clasa muncitoare din Romînia, de întregul popor muncitor, sub conducerea comuniștilor, este un drum glorios, eroic. Sub conducerea partidului, clasa muncitoare, în alianță cu masele largi ale țărănimii, a răsturnat regimul burghezo-moșieresc, a luat puterea în propriile sale mîini și a construit baza economică a socialismului, victorie măreață a poporului muncitor. Izvorul tuturor victoriilor în lupta pentru socialism îl constituie fidelitatea nestrămutată a partidului față de măreața învățătură marxist-leninistă.

Politica partidului nostru în problema națională, ca și întreaga sa activitate revoluționară, a avut și are ca bază științifică învățătura marxist-leninistă. Partidul nostru a folosit în mod creator experiența P.C.U.S., care a rezolvat pentru prima dată deplin și definitiv problema națională.

Experiența Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și a celorlalte partide comuniste din țările socialiste din Europa și din Asia în construirea socialismului și în politica națională a demonstrat justețea concepției marxist-leniniste care arată că rezolvarea problemei naționale este parte integrantă a revoluției socialiste, că lichidarea asupririi naționale și stabilirea egalității în drepturi și a prieteniei frățești între popoare, solidaritatea clasei muncitoare din țara respectivă cu clasa muncitoare din celelalte țări — internaționalismul proletar — sînt legi generale, universal-valabile ale revoluției și construcției socialismului.

Declarația Consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din noiembrie 1960 arăta că „una din realizările cele mai mari ale sistemului mondial socialist constă în confirmarea în practică a tezei marxist-leniniste potrivit căreia, o dată cu dispariția antagonismului dintre clase, dispare antagonismul dintre națiuni" [1]. În condițiile socialismului, se arată în Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, națiunile se dezvoltă nu pe calea accentuării barierelor naționale, izolării și

[1] *Declarația Consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești (noiembrie 1960)*, Edit. politică, București, 1960, p. 24.

egoismului național așa cum se întîmplă în capitalism, ci pe calea apropierii lor, într-ajutorării și prieteniei frățești. Triumful politicii naționale marxist-leniniste în țările socialiste, înfăptuirea deplină a adevăratei egalități a tuturor națiunilor și naționalităților, dezvoltarea economică și culturală a acestora constituie un exemplu însuflețitor pentru popoarele care luptă împotriva asupririi naționale, pentru popoarele coloniale în lupta lor de eliberare de sub jugul robiei coloniale, pentru o viață liberă și independentă, pentru progres social.

★

În Romînia, stat național unitar, alături de romîni, care reprezintă majoritatea populației, au conviețuit și conviețuiesc și numeroși cetățeni de alte naționalități. În orînduirea burghezo-moșierească, oamenii muncii romîni și de alte naționalități au fost supuși unei crunte exploatări sociale și asupriri naționale, unui regim lipsit de cele mai elementare drepturi omenești. Oamenii muncii din rîndul minorităților naționale erau supuși unui jug dublu. Pe de o parte, jugul exploatării burghezo-moșierești, iar pe de altă parte cel al asupririi naționale, ca rezultat al politicii naționalist-șovine practicate de clasele exploatatoare.

Politica reacționară a burgheziei și moșierimii romîne, de exploatare și asuprire, a fost dusă în complicitate cu capitaliștii și moșierii de altă naționalitate din Romînia și cu imperialiștii străini.

Exploatatorii romîni, maghiari, germani, evrei etc. fără excepție au împletit exploatarea oamenilor muncii romîni și asuprirea minorităților naționale cu propaganda naționalist-șovină dusă prin falsa lozincă a „unității naționale" între exploatați și exploatatori, cu scopul de a-i împiedica să se unească în lupta comună împotriva exploatării și asupririi naționale și de a-i menține mai ușor pe toți în lanțurile robiei și exploatării capitaliste. „Învrăjbește și stăpînește" era deviza după care se conduceau clasele exploatatoare, indiferent de naționalitate în politica lor naționalist-șovină. Aceasta s-a vădit limpede, de pildă, în Transilvania, unde atît imperiul austro-ungar cît și guvernele burghezo-moșierești romîne, atît dictatura fascistă a lui Antonescu cît și dictatura fascistă a lui Horthy au dus o politică de cruntă asuprire a oamenilor muncii indiferent de naționalitate. Propagarea naționalismului, a urii șovine, oprimarea oamenilor muncii indiferent de naționalitate au constituit întotdeauna esența politicii naționale a claselor exploatatoare, politică consfințită în toate legile burgheze, începînd cu constituția.

Un rol dintre cele mai josnice au jucat în această privință organizațiile fasciste, create de vîrfurile cele mai reacționare ale burgheziei și moșierimii: „Garda de fier", „Liga apărării naționale creștine", „Nyilas-Kereszt" („Crucea cu săgeți", în Ardealul de nord în perioada ocupației horthyste), ca detașamente de șoc ale reacțiunii îndreptate împotriva mișcării muncitorești, a comuniștilor, ca agenturi ale hitlerismului, care aveau la bază ideologia rasistă naționalist-șovină. Nu vor fi uitate niciodată pogromurile rasiste din perioada dictaturii legionare-antonesciene, perioadă de cruntă asuprire atît a oamenilor muncii romîni, cît și a maselor muncitoare din rîndul minorităților naționale.

Singura forță politică din Romînia burghezo-moșierească care s-a ridicat cu tărie împotriva politicii de exploatare și asuprire națională a fost Partidul Comunist din Romînia. De la înființarea sa, adoptînd principiile leniniste ale Internaționalei a III-a, P.C.R. a elaborat o politică națională bazată pe învățătura marxist-leninistă și a luptat neabătut pentru înfăptuirea ei. În întreaga sa activitate, partidul nostru a subordonat lupta împotriva asupririi naționale, luptei generale a proletariatului pentru cucerirea puterii politice și desființarea exploatării omului de către om. În documentele partidului au fost indicate sarcini privind democratizarea țării, lichidarea asupririi naționale și întărirea unității internaționaliste a celor ce muncesc în lupta împotriva regimului burghezo-moșieresc.

O mare însemnătate pentru lupta proletariatului din țara noastră a avut Congresul al V-lea al P.C.R., care a arătat că „nu este altă cale pentru dezrobirea definitivă de exploatare și asuprire afară de doborîrea sistemului capitalist și instaurarea dictaturii proletariatului..., singura care pune capăt oricărei exploatări și asupriri..." [1]. Sarcinile puse de Congresul al V-lea au mobilizat pe oamenii muncii de toate naționalitățile la acțiuni unite împotriva regimului burghezo-moșieresc, împotriva fascizării țării, care au culminat cu eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie—februarie 1933.

Partidul a demascat și a înfierat acțiunea trădătoare, antipopulară și antinațională a partidelor burghezo-moșierești, a partidelor lui Maniu și Brătianu care se intitulau în mod demagogic „naționale", vînzînd țara și bogățiile ei capitalului străin francez, englez, american, german etc.

P.C.R. a luat poziție hotărîtă împotriva dictatului de la Viena, prin documentul intitulat *Punctul nostru de vedere*. Masele largi populare, urmînd chemarea comuniștilor și în frunte cu ei, au protestat cu indignare împotriva acestui act de trădare națională, prin marile demonstrații de la Cluj, Brașov, Timișoara, Sibiu și din alte orașe, în septembrie 1940. Prin poziția sa, partidul și-a manifestat încă o dată patriotismul său fierbinte și fidelitatea sa neabătută față de principiul internaționalismului proletar.

În anii grei ai dictaturii fasciste, cînd clasele exploatatoare au împins țara în războiul criminal antisovietic alături de Germania hitleristă, partidul comunist s-a ridicat în apărarea intereselor naționale, pentru ieșirea Romîniei din acest război și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste.

„Partidul — arăta tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — a luptat cu hotărîre pentru deplina egalitate în drepturi a oamenilor muncii de toate naționalitățile, împotriva asupririi naționale, a combătut cu intransigență naționalismul, șovinismul, antisemitismul, a promovat neobosit ideile internaționalismului proletar" [2].

Sub conducerea Partidului Comunist din Romînia, în focul luptelor revoluționare împotriva burgheziei și moșierimii pentru o viață mai bună, împotriva fascizării țării și războiului antisovietic s-a făurit și s-a dez-

[1] *Documente din istoria Partidului Comunist din Romînia, 1929—1933*, vol. III, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 278.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *40 de ani de luptă a partidului*, Edit. politică, București, 1961, p. 13.

voltat solidaritatea internaționalistă dintre oamenii muncii romîni și cei din rîndurile minorităților naționale. Prin eroismul și patriotismul lor, prin poziția consecvent internaționalistă, comuniștii au educat masele muncitoare și le-au pregătit pentru viitoarele lupte de clasă, pentru revoluție.

Insurecția armată de la 23 August 1944, organizată și condusă de partidul nostru, a deschis o eră nouă în istoria poporului romîn, a însemnat începutul revoluției populare care a schimbat din temelii viața țării.

În procesul transformărilor revoluționare au fost create condițiile și pentru rezolvarea marxist-leninistă a problemei naționale.

Partidul nostru a privit problema națională ca o parte integrantă a procesului revoluționar unic, care în țara noastră s-a desfășurat în două etape, și a aplicat în fiecare etapă măsuri corespunzătoare în vederea rezolvării ei în funcție de sarcinile revoluției.

Astfel, imediat după 23 August 1944, rezolvarea problemei naționale a fost subordonată sarcinilor principale ale luptei din prima etapă a revoluției; înfăptuirea și legiferarea reformei agrare, răsturnarea puterii burghezo-moșierești și instaurarea unui guvern democratic, smulgerea Romîniei din sistemul imperialist și apărarea independenței sale naționale. În lupta pentru realizarea acestor sarcini, partidul nostru a unit în jurul clasei muncitoare toate forțele democratice, fără deosebire de naționalitate. În focul acestei lupte s-a închegat alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, frăția dintre oamenii muncii romîni și de altă naționalitate, ale cărei rădăcini se află în tradițiile revoluționare de luptă comune.

Sub presiunea luptei maselor populare conduse de P.C.R. împotriva burgheziei și moșierimii, imediat după 23 August au fost abrogate toate legile fasciste cu caracter rasist și șovin, și încă în februarie 1945 au fost elaborate și aplicate o serie de legi noi, dintre care cele mai importante sînt reunite în Statutul minorităților naționale, prin care se acorda egalitatea în drepturi a minorităților naționale cu poporul romîn.

Statutul minorităților naționale prevedea, printre altele, că „toți cetățenii romîni sînt egali în fața legii și se bucură de aceleași drepturi cetățenești și politice, fără deosebire de naționalitate, limbă sau religie". Aceste prevederi au stimulat și mai mult lupta forțelor democratice din rîndurile minorităților naționale alături de poporul romîn sub conducerea partidului comunist, pentru un guvern democratic.

Instaurarea la 6 martie 1945 a puterii democrat-populare a creat condițiile pentru înfăptuirea unor profunde transformări revoluționare în viața economică și social-politică a Romîniei, a făcut posibilă trecerea la înlăturarea asupririi naționale, la înfăptuirea egalității în drepturi a minorităților naționale cu poporul romîn.

„Naționalitățile conlocuitoare — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej la Conferința națională a P.C.R. din octombrie 1945 — se găsesc pentru prima dată în istoria politică a țării în fața unui guvern care proclamă deschis absoluta lor *egalitate în drepturi și îndatoriri*" [1].

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 31.

Minoritățile naționale au dobîndit dreptul de a folosi liber limba maternă, de a avea ziare, reviste, teatre, biblioteci și alte instituții culturale, susținute de statul democrat-popular.

Legiferînd reforma agrară, puterea populară a împroprietărit cu peste 1 000 000 ha de pămînt fără plată un număr de 918 000 de țărani muncitori, dintre care 90 579, aparținînd minorităților naționale, au primit 150 000 ha.

Partidul nostru a desfășurat o luptă hotărîtă împotriva elementelor reacționare care desfășurau o activitate naționalist-șovină și a demascat toate curentele naționaliste (romîn, maghiar, german, evreiesc etc.), care încercau să învrăjbească pe oamenii muncii de diferite naționalități și să-i abată de la lupta comună pentru democratizarea țării.

Un moment însemnat în lupta împotriva manifestărilor naționalist-șovine îl ocupă plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din iulie 1946, care, pe baza expunerii tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej *Poziția P.C.R. față de curentele șovine și revizioniste*, a luat o serie de măsuri privind munca de partid în vederea rezolvării problemei naționale și de combatere a naționalismului burghez.

În expunerea tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej se arată: „Este un adevăr istoric că Imperiul austro-ungar și regimurile reacționare romîne și maghiare sînt deopotrivă responsabile pentru crearea artificială și întreținerea sistematică a urii șovine și a neînțelegerilor dintre romînii și ungurii din Transilvania". Totodată se precizează că „partidul nostru luptă deopotrivă contra revizionismului maghiar și șovinismului romînesc, care reprezintă două aspecte ale luptei reacțiunii împotriva democrației" [1]. Plenara a arătat că asigurarea libertății și drepturilor depline ale minorităților naționale sînt condiționate de democratizarea țării noastre.

Urmarea firească a acestor măsuri a fost întărirea considerabilă a prieteniei și unității frățești între poporul romîn și minoritățile naționale, întărirea încrederii minorităților naționale în regimul democrat-popular. Făurită și călită în focul luptei revoluționare împotriva reacțiunii interne și externe, împotriva curentelor șovine și naționaliste, unitatea frățească dintre poporul romîn și minoritățile naționale a constituit unul din factorii care au asigurat cucerirea întregii puteri de stat de către clasa muncitoare și trecerea la revoluția socialistă.

O dată cu trecerea la revoluția socialistă, cu instaurarea dictaturii proletariatului, s-au creat condițiile hotărîtoare pentru rezolvarea deplină și definitivă, în spirit marxist-leninist, a problemei naționale. Instaurarea dictaturii proletariatului a deschis poporului nostru calea luptei victorioase pentru desființarea orînduirii vechi bazate pe exploatare și pentru făurirea orînduirii noi, socialiste.

Unitatea și frăția dintre națiunea romînă și minoritățile naționale, relațiile dintre ele au căpătat o bază politică nouă, dictatura proletariatului, iar ulterior și o bază economică nouă, relațiile de producție socialiste.

O însemnătate deosebită în rezolvarea marxist-leninistă a problemei naționale în R.P.R. a avut-o rezoluția Biroului Politic al C.C. al P.M.R.

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, p. 87, 91.

în problema națională din decembrie 1948. Analizînd rezultatele obținute în această direcție, Biroul Politic al C.C. al P.M.R. arăta că realizările pe linia rezolvării problemei naționale ocupă un loc de frunte printre succesele obținute de partidul nostru, care constituia lovituri hotărîtoare date șovinismului și naționalismului. În rezoluție este demascat naționalismul burghez, care se manifesta sub masca teoriei burgheze a „unității naționale" între exploatatori și exploatați, ca principalul dușman în calea înfrățirii oamenilor muncii de diferite naționalități în lupta comună pentru construirea socialismului.

Înfăptuind cu consecvență principiile marxist-leniniste în problema națională, Partidul Muncitoresc Romîn a rezolvat în spirit marxist-leninist pe deplin problema națională, asigurînd egalitatea în drepturi a minorităților naționale cu poporul romîn. În Republica noastră populară, aceasta constituie o politică de stat, fiind consfințită prin Constituția țării.

În Constituția Republicii Populare Romîne, la articolul 81, se arată că „oamenilor muncii, cetățeni ai R.P.R., fără deosebire de naționalitate sau rasă, le este asigurată deplină egalitate în drepturi, în toate domeniile vieții economice, politice și culturale".

În domeniul politic, minoritățile naționale, alături de poporul romîn, participă la conducerea statului și a treburilor obștești. În actuala legislatură, peste 13% din totalul deputaților sfaturilor populare și 61 din cei 465 de deputați ai Marii Adunări Naționale a R.P.R. provin din rîndurile minorităților naționale. În regiunile locuite și de minoritățile naționale, un număr important din lucrătorii aparatului de stat — sfaturilor populare, organelor procuraturii, justiției — provin din rîndurile minorităților naționale. Prin compoziția socială și națională, Marea Adunare Națională a R.P.R. și sfaturile populare sînt expresia participării tuturor oamenilor muncii, indiferent de naționalitate, la rezolvarea problemelor politice, economice și culturale ale statului nostru.

Egalitatea în drepturi a naționalităților conlocuitoare cu poporul romîn este înfăptuită de statul nostru democrat-popular. Potrivit Constituției țării noastre, „orice fel de îngrădire directă sau indirectă a drepturilor oamenilor muncii cetățeni ai R.P.R., stabilirea de privilegii directe sau indirecte pe temeiul rasei sau al naționalității cărora le aparțin cetățenii, orice manifestare de șovinism, ură de rasă, ura națională sau propaganda naționalist-șovină este pedepsită de lege" [1]. Constituția R.P.R. garantează tuturor oamenilor muncii, indiferent de naționalitate, dreptul la muncă, la odihnă, la pensie, asistență medicală etc. Numai într-un stat unde există o democrație socialistă poate fi înfăptuită adevărata egalitate socială și națională.

Tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, în raportul la Congresul al II-lea al P.M.R., arăta că „regimul democrat-popular, la făurirea căruia au participat activ, alături de poporul romîn, minoritățile naționale, a pus capăt rușinoasei politici de asuprire națională a populației maghiare, germane,

[1] *Constituția R.P.R.*, art. 81.

sîrbe etc. din timpul dominației burghezo-moșierești și a lichidat prigoana rasială" [1].

Datorită politicii partidului și statului nostru, astăzi ceea ce caracterizează relațiile dintre oamenii muncii romîni și cei aparținînd minorităților naționale este frăția internaționalistă, frăție care are și o bază economică nouă : relațiile de producție socialiste.

Baza materială care face posibilă asigurarea drepturilor și libertăților tuturor oamenilor muncii din R.P.R. este proprietatea socialistă. Instaurarea noilor relații de producție socialiste în locul vechilor relații de producție capitaliste bazate pe exploatare și asuprire a însemnat înfăptuirea egalității oamenilor muncii față de mijloacele de producție.

„Democrația populară — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — asigură poporului eliberarea de exploatare, de crize economice, de șomaj și sărăcie, de teama zilei de mîine, iar aceste libertăți, pe care nici o democrație burgheză nu le poate da, constituie temelia solidă a tuturor celorlalte libertăți și drepturi" [2].

Aplicînd cu fermitate politica de industrializare socialistă a țării, de repartizare rațională a forțelor de producție pe întregul teritoriu al patriei, partidul nostru a asigurat ridicarea regiunilor în trecut înapoiate din punct de vedere economic, inclusiv regiunile în care alături de romîni locuiesc și minorități naționale, ca Dobrogea, Mureș-Autonomă Maghiară etc. În anii puterii populare, în cuprinsul acestor regiuni au fost construite noi obiective industriale și au fost lărgite și modernizate cele existente. Astfel, în regiunea Dobrogea au fost construite termocentrala Ovidiu II, fabrica de ciment de la Medgidia, a fost lărgită și modernizată uzina metalurgică de la Medgidia etc. În 1959 regiunea Dobrogea realiza în mai puțin de trei luni întreaga ei producție industrială din 1938. În regiunea Mureș-Autonomă Maghiară au fost construite termocentrala de la Sîngiorgiul de Pădure, Combinatul forestier de la Gălăuțaș și fabrica de lapte praf de la Remetea, au fost lărgite și modernizate fabrica de mobile și fabrica de utilaj textil din Tg.-Mureș și altele. În anii puterii populare, volumul producției industriale a acestei regiuni a crescut de șapte ori față de anul 1938.

Un rezultat deosebit de însemnat al industrializării socialiste a țării îl constituie creșterea numerică a clasei muncitoare în toate regiunile țării, inclusiv în acelea unde alături de populația romînească trăiesc și minorități naționale. Creșterea numerică a clasei muncitoare — stegarul patriotismului și internaționalismului socialist — înseamnă lărgirea bazei sociale a statului democrat-popular, înseamnă creșterea influenței clasei muncitoare asupra întregului popor muncitor, creșterea rolului său în cimentarea relațiilor noi de unitate și frăție între oamenii muncii fără deosebire de naționalitate.

Dezvoltarea uriașă a industriei socialiste a creat condițiile pentru transformarea socialistă a agriculturii. Crearea relațiilor socialiste în agricultură înseamnă dezvoltarea relațiilor de colaborare și ajutor reciproc

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1955—1959*, Editura politică, București, 1959, p. 33.

[2] *Ibidem*, p. 32.

între milioane de țărani muncitori, de naționalități diferite, înseamnă smulgerea rădăcinilor care generează capitalismul, purtător al naționalismului și șovinismului.

Relațiile de producție socialiste unesc și înfrățesc pe toți oamenii muncii din patria noastră indiferent de naționalitate.

Făcînd bilanțul perioadei istorice de mari realizări pe care a parcurs-o Republica Populară Romînă, Congresul al III-lea al P.M.R. a arătat că în țara noastră a fost construită baza economică a socialismului, că socialismul a învins. Romînia a intrat într-o nouă etapă de dezvoltare, etapa desăvîrșirii construcției socialiste.

În R.P.R. a fost deci lichidată baza economică și de clasă a naționalismului și șovinismului. Baza economică și socială nouă, socialistă este temelia de neclintit a patriotismului socialist și a frăției internaționaliste a oamenilor muncii de toate naționalitățile, a conviețuirii și colaborării lor frățești, a unității politice-morale și ideologice a întregului popor în jurul și sub conducerea partidului.

Rezolvarea pe baze marxist-leniniste a problemei naționale este oglindită și în succesele remarcabile ale revoluției culturale din țara noastră, de rodul căreia se bucură în mod egal oamenii muncii romîni și de alte naționalități.

Avîntul economiei socialiste stă la baza înfloririi fără precedent a culturii naționale în formă și socialistă în conținut.

Luptînd pentru înfăptuirea revoluției socialiste, în ideologie și cultură, partidul nostru, puterea populară au asigurat înflorirea culturii poporului romîn și a minorităților naționale. Împreună cu poporul romîn, minoritățile naționale beneficiază de toate cuceririle științei și culturii. Cultura socialistă a minorităților naționale se dezvoltă în legătură indisolubilă cu cultura socialistă a poporului romîn, avînd la bază aceiași factori economici și politici care acționează în țara noastră.

Faptul că valorile culturale au devenit un bun al maselor populare o demonstrează dezvoltarea multilaterală a învățămîntului, literaturii, teatrului, a activității cultural-artistice de masă din țara noastră. În anii puterii populare a luat o mare amploare editarea literaturii politice, științifice, tehnice, beletristice, atît în limba romînă cît și în limbile minorităților naționale. Lucrările lui Nagy István, Kovács György, Sütö András, Asztalos István, Horváth Imre, A. Breitenhofer, Alfred Margul-Sperber ș.a., multe din ele traduse și în limba romînă, sînt cunoscute și apreciate în țara noastră.

În limbile naționalităților conlocuitoare s-au tradus lucrări de mare valoare din creațiile oamenilor de artă, știință și cultură romîni, ceea ce contribuie la întărirea continuă a prieteniei dintre poporul romîn și naționalitățile conlocuitoare.

În limbile minorităților naționale apar 36 de publicații: reviste științifice și culturale, ziare centrale și locale, în tiraje de masă. Împreună cu publicațiile care apar în limba romînă, ele oglindesc viața, munca și lupta înfrățită a oamenilor muncii de diferite naționalități și contribuie activ la întărirea prieteniei dintre poporul romîn și minoritățile naționale.

Statul democrat-popular pune la dispoziția naționalităților conlocuitoare un număr însemnat de instituții culturale : teatre, opere etc. În cadrul caselor raionale de cultură, al căminelor culturale și cluburilor activează numeroase echipe și brigăzi artistice de amatori, ale căror programe se desfășoară pe baza unui repertoriu comun în raport cu compoziția națională a populației din localitatea respectivă. Activitatea acestora contribuie la cunoașterea reciprocă, la cultivarea valorilor culturale și a tradițiilor progresiste, la adîncirea prieteniei dintre poporul romîn și minoritățile naționale, la lichidarea separatismului cultural și a altor manifestări ale izolării naționale.

În domeniul învățămîntului, în școlile de diferite grade învață tineri indiferent de naționalitate, bucurîndu-se deopotrivă de condițiile pe care statul nostru le creează pentru pregătirea lor multilaterală. Minorităților naționale li s-au asigurat școli de diferite grade în limba maternă. Între anii 1949 și 1959 au fost editate în limbile naționalităților conlocuitoare manuale școlare într-un tiraj de 12 500 000 de exemplare.

Partidul nostru luptă ca și în domeniul învățămîntului să se înfăptuiască cu cea mai mare consecvență principiul unității, colaborării și frăției internaționaliste. Ținînd seama de cerințele oamenilor muncii, partidul a inițiat o serie de măsuri pentru ca tineretul din localitățile locuite de mai multe naționalități să învețe în școli de stat cu secție de predare în limba naționalităților conlocuitoare (maghiară, germană, sîrbă etc.). În aceste școli, tinerii romîni și din rîndurile minorităților naționale, pe lîngă faptul că urmează cursurile în limba maternă, desfășoară împreună activitatea obștească, culturală și sportivă. Aceasta creează posibilitatea ca ei să se cunoască mai bine, să închege relații de prietenie frățească, prietenie ce sa va dezvolta în activitatea productivă pe care o vor desfășura în viitor.

În țara noastră funcționează de asemenea institute de învățămînt superior în limba maghiară, cum sînt Institutul medico-farmaceutic și Institutul de artă teatrală „Szentgyörgy István" din Tg.-Mureș iar în cadrul altor institute de învățămînt superior există secții cu limba de predare maghiară. În cadrul Institutului de arte plastice „Ion Andreescu" și al Conservatorului „Gh. Dima" din Cluj sînt secții cu limba de predare maghiară. La Cluj funcționează Universitatea „Babeș-Bolyai", puternic centru al vieții științifice culturale din Transilvania și din întreaga țară, unde învață peste 4 700 de tineri romîni, maghiari și de alte naționalități.

„În condițiile orînduirii democrat-populare — a arătat tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej la a doua conferință pe țară a U.A.S.R. — școala reprezintă un mijloc puternic de apropiere între tinerii de toate naționalitățile, de înlăturare a tendințelor de izolare națională și a rămășițelor învrăjbirii naționale pe care au cultivat-o clasele exploatatoare, de educare a tineretului în spiritul patriotismului și internaționalismului socialist, în spiritul luptei unite, umăr la umăr, pentru scopul comun — construirea socialismului[1].

Conviețuirea și colaborarea minorităților naționale cu poporul romîn în cadrul aceluiași stat, legăturile economice, juridice, sociale și culturale

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955—1959*, p. 606.

statornicite între ele și poporul romîn în trecutul istoric comun și în procesul construirii socialismului fac ca oamenii muncii din rîndurile naționalităților conlocuitoare să simtă necesitatea ca, pe lîngă limba lor maternă, să învețe de bunăvoie și limba marii majorități a populației țării, limba romînă.

V. I. Lenin arată că „necesitățile schimbului economic vor sili întotdeauna naționalitățile care trăiesc într-un anumit stat ... să învețe limba majorității ...” și că „cetățenii civilizați ai unui stat democrat preferă ei înșiși să vorbească o limbă pe înțelesul majorității” [1].

Pentru minoritățile naționale, cunoașterea și folosirea limbii romîne reprezintă o necesitate care izvorăște din faptul că muncesc în aceleași întreprinderi și instituții cu oamenii muncii romîni. Cunoscînd limba română, oamenii muncii din rîndul naționalităților conlocuitoare își pot pune și mai mult în slujba socialismului, în orice punct al țării, capacitățile lor creatoare, toate cunoștințele lor. Ei pot în același timp să se bucure de toate valorile culturale și spirituale create în țara noastră.

★

Ca urmare a victoriei socialismului în țara noastră, a prefacerilor petrecute în structura economică și socială a societății, a apărut și se consolidează unitatea politică-morală și ideologică a întregului popor în jurul partidului, se întărește prietenia frățească a oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate.

„În anii puterii populare — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej —, în lupta și munca comună în construirea socialismului s-a cimentat prietenia frățească de nezdruncinat între oamenii muncii romîni și cei aparținînd minorităților naționale” [2].

Prietenia și colaborarea frățească între oamenii muncii romîni, maghiari, germani etc. se manifestă, înainte de toate, în adeziunea lor la politica partidului și statului nostru democrat-popular, care se concretizează în munca constructivă de zi cu zi. În numeroase întreprinderi, în cadrul aceluiași loc de muncă, în aceleași brigăzi, echipe și schimburi, muncesc înfrățiți muncitori, tehnicieni și ingineri romîni, maghiari, germani etc. Ei colaborează pentru a găsi cele mai bune metode de aplicare în viață a directivelor Congresului al III-lea al P.M.R. cu privire la îndeplinirea sarcinilor de desăvîrșire a construcției socialiste și trecerea la construirea comunismului.

În întrecerile socialiste se evidențiază deopotrivă muncitori și țărani muncitori romîni, maghiari, germani, sîrbi, bulgari, tătari, turci etc., din ale căror rînduri se ridică raționalizatori, inovatori, fruntași ai recoltelor bogate.

Colaborarea și frăția internaționalistă se manifestă și în rîndurile intelectualilor, care, muncind umăr la umăr, contribuie la rezolvarea problemelor complexe în vederea introducerii științei și tehnicii noi în producție, în vederea ridicării nivelului de cultură generală a întregului nostru popor.

Clasa muncitoare, țărănimea și intelectualitatea, unite prin interesele lor economice și politice, prin scopul lor comun, muncesc cu entuziasm și hotărîre pentru desăvîrșirea construirii socialismului, pentru înflorirea

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 20, Edit. P.M.R., București, 1951, p. 4—5.
[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1955—1959*, p. 33.

patriei și bunăstării poporului muncitor. Sentimentul dragostei pentru patria socialistă și cel al frăției internaționaliste, indisolubil legate între ele, cuprind din ce în ce mai mult conștiința maselor largi de oameni ai muncii din R.P.R.

Experiența arată însă că lupta împotriva ideologiei burgheze, împotriva șovinismului și naționalismului care atîță în mod artificial ura și vrajba națională în scopul subminării solidarității oamenilor muncii este un proces de lungă durată, care continuă și după construirea bazei economice a socialismului. Acest lucru este subliniat în Declarația de la Moscova din noiembrie 1960, în care se spune : „Experiența istorică arată că rămășițele capitalismului în conștiința oamenilor se păstrează timp îndelungat și după instaurarea orînduirii socialiste. Aceasta face necesară desfășurarea unei uriașe și multilaterale activități a partidului pentru educarea comunistă a maselor, ridicarea nivelului de pregătire și călire marxist-leninistă a cadrelor de partid și de stat" [1].

Timp de decenii, regimul burghezo-moșieresc, prin școală și presă, prin literatură și artă, prin radio și cinematograf, prin toate mijloacele care îi stăteau la dispoziție, a îmbîcsit conștiința oamenilor cu prejudecăți rasiste, naționalist-șovine. Urmele propagandei naționalist-șovine din trecut nu au dispărut complet din mentalitatea elementelor mai înapoiate.

Succesele obținute pe linia făuririi economiei socialiste unitare au dus la lichidarea claselor exploatatoare, la lichidarea bazei social-economice a naționalismului și șovinismului. Elementele fanatice, dușmanii înrăiți ai regimului nostru din rîndul fostelor clase exploatatoare caută să propage, într-o formă mai mult sau mai puțin ascunsă, ideile lor dușmănoase, concepțiile lor antiștiințifice, mistice, naționaliste și șovine. Tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, la conferința organizației regionale de partid Cluj, arăta : „Desigur, ar fi naiv să ne închipuim că am lichidat definitiv cu orice influențe ale naționalismului. Din cînd în cînd elementele șovine mai încearcă pozițiile noastre, pentru a vedea în ce măsură sînt tari sau slabe. Asemenea încercări trebuie să primească un răspuns ferm, clar și categoric. Noi trebuie să le răspundem prin intensificarea muncii de educare a oamenilor muncii în spiritul patriotismului socialist, al internaționalismului proletar, să cimentăm tot mai puternic prietenia frățească între poporul romîn și naționalitățile conlocuitoare din patria noastră" [2].

Documentele Congresului al III-lea al P.M.R. subliniază faptul că „activitatea ideologică, munca de lichidare a înrîuririlor educației burgheze din conștiința oamenilor este tărîmul principal al luptei de clasă, al luptei între vechi și nou"[3]. Lupta împotriva oricăror manifestări de naționalism și șovinism constituie prin urmare, una din sarcinile luptei de clasă pe tărîm ideologic, strîns legată de sarcina educării oamenilor muncii în spiritul ideologiei socialiste.

Sub conducerea partidului se desfășoară intens procesul de formare a omului nou, cu conștiință și trăsături morale caracteristice epocii noastre

---

[1] *Declarația Consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești (noiembrie 1960)*, p. 66.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1959—1961*, Edit. politică, București, 1961, p. 80.

[3] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, Edit. politică, 1960, p. 88.

măreţe. În procesul desăvîrşirii construcţiei socialiste, desfăşurînd o vastă muncă politică-ideologică, partidul militează pentru a dezvolta în rîndurile întregului popor muncitor atitudinea comunistă faţă de muncă şi faţă de proprietatea obştească, patriotismul şi internaţionalismul socialist, spiritul de întrajutorare tovărăşească.

★

Rezolvarea marxist-leninistă a problemei naţionale în ţara noastră constituie una din cele mai mari realizări ale partidului şi guvernului nostru.

O dată cu lichidarea vechii orînduiri burgheze s-a petrecut şi procesul transformării socialiste a naţiunii romîne şi a minorităţilor naţionale.

În întreaga activitate şi luptă a partidului nostru trece ca un fir roşu fidelitatea neabătută faţă de ideologia internaţionalismului proletar, intransigenţa şi fermitatea cu care a combătut naţionalismul şi şovinismul. Aplicînd fără şovăială o politică de egalitate în drepturi a tuturor celor ce muncesc, zdrobind manifestările de naţionalism sau de şovinism de orice fel, partidul a făurit frăţia de neclintit şi unitatea de nezdruncinat dintre oamenii muncii romîni şi cei aparţinînd minorităţilor naţionale. Muncitorii, ţăranii, intelectualii, fără deosebire de naţionalitate, au luptat şi luptă umăr la umăr, strîns uniţi, pentru a întări necontenit puterea patriei noastre, Republica Populară Romînă, pentru a face ţara mai frumoasă, mai îmbelşugată.

МАРКСИСТСКО-ЛЕНИНСКОЕ РАЗРЕШЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ВОПРОСА В РУМЫНИИ

РЕЗЮМЕ

Одним из важнейших, имеющих историческое значение результатов осуществления народной революции в Румынии является полное разрешение, в духе марксизма-ленинизма, национального вопроса. Теоретическую основу национальной политики Румынской рабочей партии, как и всей ее революционной деятельности, составляет марксистско-ленинское учение, согласно которому разрешение национального вопроса, составной части социалистической революции, является одним из всеобщих законов революции и социалистического строительства.

При буржуазно-помещичьем строе трудящиеся — представители национальных меньшинств подвергались как социальной эксплуатации, так и национальному угнетению. Господствующие классы проповедо-

вали национализм и шовинизм, стремясь подорвать единство действий трудящихся в борьбе против эксплуатации. Неравноправное положение национальных меньшинств по сравнению с румынской нацией являлось результатом государственной политики.

В этих условиях единственной политической силой, последовательно боровшейся в защиту интересов трудящихся независимо от их национальной принадлежности, была Коммунистическая партия Румынии, которая с момента своего основания поставила одной из своих боевых задач осуществление полного равноправия трудящихся всех национальностей, мобилизуя их на объединенную борьбу против буржуазно-помещичьего строя, против фашизации страны. В огне этой революционной борьбы под руководством Коммунистической партии Румынии создалась и развивалась интернационалистическая солидарность между румынскими трудящимися и трудящимися, принадлежавшими к национальным меньшинствам.

Авторы, исходя из марксистско-ленинского положения, согласно которому борьба за разрешение национального вопроса подчинена общей борьбе пролетариата, прослеживают особенности разрешения национального вопроса в зависимости от содержания задач двух этапов революции в Румынии. Так, на первом этапе революции разрешение национального вопроса было тесно связано с проведением и узаконением аграрной реформы, со свержением политической буржуазно-помещичьей власти и установлением демократического правительства и т.д. На первом этапе народной революции был разработан первый юридический документ, который открыто провозглашал политическое и гражданское равноправие национальных меньшинств — Устав национальных меньшинств.

Одновременно с переходом к социалистическому этапу народной революции, когда была установлена диктатура пролетариата, разрешение национального вопроса поднимается на высшую ступень, становясь составной частью процесса построения социализма. В этот период были созданы решающие условия для полного и окончательного разрешения национального вопроса, для укрепления единства и братства между румынским народом и национальными меньшинствами: новая политическая основа — диктатура пролетариата — и экономическая основа — социалистические производственные отношения. Здесь авторы подчеркивают важность создания экономического базиса социализма, общественных экономических преобразований и ликвидации эксплуататорских классов для упрочения политического, морального и идеологического единства всего народа.

Политическое, экономическое, культурное равноправие национальных меньшинств с румынским народом узаконено в Конституции РНР, являясь таким образом государственной политикой. В данной работе приводится целый ряд примеров, иллюстрирующих полное равноправие национальных меньшинств с румынской нацией как в области политики и экономики, так и в области культуры, обучения и т.д.

РРП, будучи руководящей силой всего процесса социалистического преобразования страны, проводила на всех этапах революционной борьбы последовательную интернационалистическую политику в национальном вопросе, непримиримо борясь против любых проявлений национализма и шовинизма. В этом отношении авторы подчеркивают принципиальную важность партийных документов, касающихся борьбы за осуществление равноправия национальных меньшинств, против националистических и шовинистических течений и т.д.

Сближение румынской социалистической нации с национальными социалистическими меньшинствами развивается как в экономическом плане, так и в плане политическом и культурном. Авторы убедительно показывают, основываясь на указаниях партии, необходимость изучения всеми трудящимися Румынии румынского языка, параллельно с использованием родного языка в системе обучения и в других областях духовной жизни. Вся политика румынской рабочей партии по марксистко-ленинскому разрешению национального вопроса подтверждает на практике марксистко-ленинское положение, согласно которому вместе с исчезновением классовых антагонизмов исчезает и антагонизм между нациями.

LA SOLUTION MARXISTE-LÉNINISTE DU PROBLÈME NATIONAL EN ROUMANIE

RÉSUMÉ

L'un des résultats d'importance historique de la révolution populaire de Roumanie est la solution complète, dans l'esprit marxiste-léniniste, du problème national. La politique du Parti Ouvrier Roumain dans le problème national, de même que toute son activité révolutionnaire, a eu comme base théorique la doctrine marxiste-léniniste, suivant laquelle la solution du problème national, partie intégrante de la révolution socialiste, constitue l'une des lois universellement valables de la révolution et de l'édification socialistes.

Sous le régime des bourgeois et des gros propriétaires terriens, les travailleurs appartenant aux minorités nationales étaient soumis à l'exploitation sociale aussi bien qu'à l'oppression nationale. Les classes dominantes propageaient le nationalisme et le chauvinisme afin de subminer l'unité d'action des travailleurs contre l'exploitation. L'inégalité des droits des minorités nationales par rapport à la nation roumaine a été promue au rang de politique d'Etat.

Dans ces conditions, la seule force politique qui a lutté de manière conséquente pour défendre les intérêts des travailleurs, indifféremment de leur nationalité, a été le Parti Communiste de Roumanie qui, dès sa création, a inscrit parmi ses objectifs de combat la réalisation de l'égalité

complète des droits pour les travailleurs de toute nationalité, ainsi qu'une action unie contre le régime des bourgeois et des gros propriétaires terriens, contre l'instauration du fascisme dans le pays. Dans le feu de ces luttes révolutionnaires, et sous la direction du P.C.R., prit naissance et se développa la solidarité internationaliste entre les travailleurs roumains et ceux des minorités nationales.

Partant de la thèse marxiste-léniniste suivant laquelle la lutte pour la solution du problème national est subordonnée à la lutte générale du prolétariat, les auteurs étudient le caractère spécifique de la solution du problème national en fonction du caractère spécifique des tâches imparties aux deux étapes de la révolution de Roumanie. C'est ainsi que, dans la première étape de la révolution, la solution du problème national est étroitement liée à la réalisation de la réforme agraire, à la chute du pouvoir politique des bourgeois et des gros proprétaires terriens et à l'instauration d'un gouvernement démocratique, etc. C'est au cours de cette première étape de la révolution populaire qu'a été élaboré le premier document juridique qui proclame l'égalité des droits politiques et civiques pour les nationalités habitant le pays : le Statut des Minorités Nationales.

Avec le passage à l'étape socialiste de la révolution populaire, par l'instauration de la dictature du prolétariat, la solution du problème national est élevée à un degré supérieur, elle devient partie intégrante du processus d'édification du socialisme. Les conditions décisives pour la solution complète et définitive du problème national, pour le renforcement de l'unité et de la fraternité entre la nation roumaine et les minorités nationales, sont maintenant créées : la base politique nouvelle — la dictature du prolétariat — et la base économique — les relations de production socialistes. A cet égard, les auteurs mettent en évidence l'importance de la création de la base économique du socialisme, des transformations sociales et économiques, de la liquidation des classes exploiteuses, pour la consolidation de l'unité politique, morale et idéologique du peuple tout entier.

L'égalité des droits politiques, économiques et culturels dont jouissent les minorités nationales de Roumanie est inscrite dans la Constitution de la République Populaire Roumaine, ce qui lui confère le caractère de politique d'Etat. L'étude démontre, par des exemples tirés du domaine politique, économique, culturel, du domaine de l'enseignement, la réalité concrète de l'égalité complète des droits des minorités nationales.

Le Parti Ouvrier Roumain, en tant que force dirigeante de l'entier processus de transformation socialiste du pays, a poursuivi, dans toutes les étapes de son activité, une conséquente politique internationaliste à l'égard du problème national, en luttant d'une manière intransigeante contre toutes les manifestations et influences du nationalisme et du chauvinisme. En ce sens, l'étude souligne l'importance de principe des documents du parti concernant la lutte pour la réalisation de l'égalité des droits pour les nationalités habitant le pays, la lutte contre les courants nationalistes et chauvins.

Le rapprochement entre la nation socialiste roumaine et les minorités nationales socialistes se poursuit tant sur le plan économique que sur

le plan politique et culturel. Les auteurs démontrent de façon convaincante, en mettant en lumière les indications fournies par le parti, la nécessité pour tous les travailleurs du pays de connaître la langue roumaine, parallèlement à l'usage de leur langue maternelle dans l'enseignement et dans d'autres domaines de la vie spirituelle.

Toute la politique du Parti Ouvrier Roumain pour une solution marxiste-léniniste du problème national confirme pratiquement la thèse marxiste-léniniste suivant laquelle la disparition des antagonismes entre classes est accompagnée de la disparition de l'antagonisme entre nations.

„FILOZOFIA EDUCAȚIEI" ȘI CRIZA ȘCOLII DIN S.U.A.

DE

B. GRIGORIU

În epoca noastră, problema învățămîntului public se impune ca una din problemele importante ale vieții sociale. Școala trebuie să răspundă cît mai adecvat cerințelor contemporaneității în condițiile participării crescînde a maselor la creația istorică, a influenței sporite a științei în diferitele sectoare ale vieții sociale.

Statele socialiste, exprimînd voința popoarelor lor, sînt interesate ca școala să-și desfășoare activitatea pe baza principiilor științifice ale marxism-leninismului, să educe tineretul în spiritul păcii și al respectului față de celelalte popoare, să formeze oameni dezvoltați multilateral, capabili să participe activ la procesul de construire a socialismului. Revoluția culturală, fenomen caracteristic orînduirii socialiste, este chemată să-și aducă contribuția sa — așa cum spunea Lenin — în ridicarea masei oamenilor muncii la creația istorică conștientă. Fiind unul din instrumentele cele mai importante ale revoluției culturale, factor activ al progresului social, școala răspunde prin realizările sale necesităților materiale și spirituale ale poporului muncitor, sprijină din plin opera de construire a socialismului și comunismului.

În opoziție cu situația școlii din țările socialiste, școala burgheză este măcinată de contradicții profunde, care reflectă noua etapă a crizei generale a sistemului capitalist. În aceste condiții, atracția din ce în ce mai mare pe care o exercită școala asupra maselor, procesul intens de radicalizare a conștiinței oamenilor muncii sînt în contradicție cu principiile educative dominante în societatea burgheză, cu întregul conținut ideologic al învățămîntului și cu structura școlilor de toate gradele din țările capitaliste.

Cercurile conducătoare din aceste țări își concentrează eforturile pentru a asigura copiilor clasei dominante accesul spre toate gradele de învățămînt și, în același timp, pentru a crea paralel o școală „populară" cu o „fizionomie specială", caracterizată printr-un conținut de învă-

țământ redus și, în special, adaptabil nevoilor producției capitaliste contemporane. Marele patronat cere o școală care să însemne un fel de taylorism pedagogic în domeniul educației tinerei generații.

Producția contemporană nu se poate dezvolta fără aplicarea celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, fără muncitori bine pregătiți. În același timp, clasele dominante evită, se tem să dea posibilitate copiilor oamenilor muncii să ia contact cu știința. În ultimii ani au avut loc reforme școlare în unele țări capitaliste, dar toate aceste reforme poartă pecetea *contradicțiilor proprii imperialismului. Orientarea antidemocratică* a învățământului în condițiile capitalismului nu poate fi camuflată prin fraze demagogice și artificii de structură internă a sistemelor de învățământ respective. Ea ține de însăși esența societății capitaliste. „Punctul de vedere după care toți copii trebuie să primească aceeași instrucție medie — scrie pedagogul progresist englez B. Simon — este considerat" (de pedagogia burgheză), „doctrinar, neștiințific, direct fantastic și utopist" [1]. Cu toate variantele impuse de condițiile specifice fiecărei țări, sistemele de învățământ din statele capitaliste reflectă politica discriminării de clasă, adîncirea contradicției dintre munca fizică și intelectuală.

Una din formele prin care se barează accesul poporului la cultură este aceea a înființării școlilor de diverse tipuri. Astfel, legea cu privire la organizarea învățământului din Anglia din 1944, în jurul căreia s-a făcut multă publicitate, fiind prezentată ca un mare eveniment în viața culturală a Angliei și care, chipurile, ar pune capăt discriminării sociale în domeniul învățământului, stabilește, de fapt, trei tipuri de școli : școala gramaticală, școala tehnică și școala modernă. Aceste școli se deosebesc una de alta, atît în ceea ce privește durata studiilor, cît și în ceea ce privește planurile și programa de învățământ. Școala gramaticală reprezintă tipul superior de școală medie, care dă absolvenților atestat de maturitate cu dreptul de intrare în universitate. În școala gramaticală învață aproximativ 20% din elevi. Școala tehnică pregătește pe absolvenții ei pentru intrarea în institutele tehnice și în ea învață aproximativ 5% din elevi. Marea majoritate a copiilor din Anglia frecventează școlile moderne cu o durată de studii redusă, tip de școală care nu acordă atestatul de maturitate și închide posibilitatea continuării studiilor. Repartizarea elevilor în diferite tipuri de școli se face pe baza metodei antiștiințifice a testelor, folosită de clasa dominantă ca instrument de discriminare socială.

Cauza acestei situații este arătată fără menajamente de savantul progresist englez J. Bernal : „Un om cu o înaltă instrucție și în general un popor instruit în mod științific este periculos pentru sistemul capitalist" [2].

Încercările de revizuire a sistemului de învățământ din Germania occidentală tind să adapteze sistemul de învățământ spiritului revanșard, militarist, promovat de cercurile conducătoare din această țară. Școala este tot mai mult transformată într-o anexă a Bundeswehr-ului, cu misiunea de a executa dresajul psihologic și ideologic al viitorului soldat „în spiritul vechilor virtuți virile teutonice", cum se exprimă deseori

[1] B. Simon, *Școala engleză și testele de inteligență*, ed. rusă, Moscova, 1958, p. 92.
[2] J. Bernal, *Science and Education*, în „Marxist Quarterly", 1956, nr. 3.

presa pedagogică reacționară din Germania occidentală. După revista „Westfälische Rundschau", „școala populară" trebuie să prezinte o „fizionomie specială", să reflecte mai apropiat modul de gîndire al omului simplu. Esența vădit obscurantistă a acestor noțiuni este relevată limpede prin fraza următoare: „Sistemul logic înseamnă moartea oricărui învățămînt popular" [1].

Orientarea proamericană a guvernului italian, participarea la blocul agresiv nord-atlantic, cursa înarmărilor se resimt nu numai în viața grea a oamenilor muncii, ci și în situația școlii italiene, care nu e în stare să-și îndeplinească sarcina de bază: de a asigura tuturor cetățenilor Italiei o instrucție minimă obligatorie și gratuită.

Analfabetismul a devenit astăzi în Italia, în special în regiunile sudice, o adevărată plagă socială. Pe de altă parte, școala medie și superioară italiană, așa cum arată Mario Alicati în raportul prezentat la plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Italian, amintește izbitor de școala iezuită prin orientarea ei retorică, formalistă, religioasă, aristocratică, în spiritul unui fals umanism [2].

Peste ocean, în S.U.A., politica de discriminare socială și rasială se înfăptuiește, printre altele, și prin așa-zisa „suplețe" a planurilor de învățămînt, prin profilarea îngustă, excesivă, pe bază de teste a școlii, din programa căreia elementele de cultură generală sînt pe cale de dispariție. Spiritul „business"-ului invadează și sufocă școala americană, este nevoit să recunoască cu amărăciune pedagogul american prof. Connant în lucrarea *Școala medie americană*. Orientarea pragmatistă a școlii americane, exprimată în „suplețea" planului de învățămînt, impune existența unui număr considerabil de cursuri (s-a ajuns la aproape 3 500 de cursuri), care variază de la școală la școală. În programele învățămîntului din S.U.A., cursurile comerciale ocupă o poziție dominantă. Ele trebuie să pregătească pe viitorii cetățeni în spiritul „modului de viață american", exprimat cel mai bine în deviza: „Într-un timp mai scurt, cît mai mulți bani". În lucrarea sa *Criza spiritului american*, scrisă de pe pozițiile liberalismului burghez, profesorul L. Gurko, impresionat neplăcut de această orientare pragmatistă a școlii americane, scrie că „în școala din S.U.A. nu există nimic care nu ar răspunde cerinței exprimate în întrebările: «Aduce aceasta un folos imediat?», «Se potrivește pentru afacerile de fiecare zi?», «Studierea limbii latine sau a istoriei va ajuta oare fetiței să devină o gospodină mai experimentată?» «Va deveni băiatul după lectura lui Shakespeare un inginer priceput?»" [3].

Fărîmițarea planurilor de învățămînt, diluarea elementelor de cultură generală din conținutul școlii americane îl obligă pe cunoscutul fizician american E. Teller să recunoască faptul că „noi (americanii — *B.G.*) am suferit o mare înfrîngere pe cîmpul unde se hotărește soarta uneia din cele mai importante bătălii: în sala de clasă" [4]. Criza școlii burgheze americane determină o adevărată derută în rîndurile păturilor

[1] Citat după „*Sovetskaia pedagoghika*, 1957, nr. 8.
[2] Vezi Mario Alicati, *Reforma școlii*, ed. rusă, Moscova, 1960.
[3] L. Gurko, *Criza spiritului american*, ed. rusă, Moscova, 1958, p. 94.
[4] „Ordnance", aprilie 1958.

conducătoare din S.U.A., derută mărturisită chiar de unele cercuri de afaceri. Astfel, la impulsul acestor cercuri, revista americană „Fortune" a inițiat în aprilie 1953 o largă discuție în jurul problemei: „Un om de afaceri trebuie să aibă și o cultură generală". Revista „Fortune" arată că „mari șefi se plîng de lipsa de cultură generală a subordonaților lor imediați" și că anchetele făcute în rîndurile absolvenților universităților și colegiilor americane au impus concluzia că „formația umanistă și de cultură generală nu se plătește" [1].

Ridicarea nivelului de cultură generală și a pregătirii tehnice generale a clasei muncitoare, ridicarea calificării profesionale a oamenilor muncii, democratizarea învățămîntului mediu și superior, toate acestea sînt impuse de necesitățile epocii contemporane, de dezvoltarea forțelor de producție. Dar această tendință pozitivă vine în contradicție cu interesele de clasă ale capitaliștilor și nu se poate realiza decît într-o formă extrem de limitată, denaturată și într-un ritm deosebit de lent.

Astfel, în S.U.A., după cum recunosc chiar cercurile oficiale, situația materială a unui însemnat număr de școli este dintre cele mai jalnice. Clasele sînt supraaglomerate, numărul profesorilor este insuficient, ca și cel al construcțiilor școlare. Activitatea pedagogică este una din profesiunile cele mai prost plătite, profesorul fiind considerat, cum arată L. Gurko, „ca un cetățean de categoria a doua".

Caracterul limitat și îngust al unor măsuri care se iau în țările capitaliste în direcția îmbunătățirii pregătirii tehnice generale și profesionale a tineretului școlar se exprimă și prin faptul că pregătirea tehnică și profesională este opusă instrucției generale. O autentică politehnizare impune nu numai introducerea în planul de învățămînt a unui număr de discipline tehnice, ci și grija permanentă pentru ridicarea nivelului de cultură generală, pentru lărgirea orizontului intelectual al elevilor. Așazisa politehnizare a școlii americane se face însă pe o linie antiumanistă, introducerea disciplinelor tehnice mergînd mînă în mînă cu procesul de înlăturare a disciplinelor umanistice.

Progresul tehnic-științific impune ridicarea nivelului de calificare și de pregătire generală a muncitorilor, dar, în condițiile capitalismului, el aduce cu sine și fenomenul de descalificare în masă și de îngroșare a rîndurilor șomerilor. Concurența sălbatică între întreprinderile capitaliste, goana după profitul maxim, panica în fața ritmului impetuos de dezvoltare a economiei Uniunii Sovietice cer introducerea tehnicii și tehnologiei noi în industrie. Dar, după cum se știe, automatizarea în țările capitaliste aruncă în stradă un număr important de muncitori calificați și necalificați. Cunoștințele și deprinderile acumulate timp de mai mulți ani devin inutile, iar eventualitatea de a se pregăti pentru altă profesiune, de a acumula noi cunoștințe și deprinderi devine practic imposibilă pentru cea mai mare parte din această categorie de muncitori.

Pe de altă parte, clasa muncitoare din țările capitaliste, condusă de partidele comuniste și muncitorești, nu rămîne pasivă; ea se ridică împotriva politicii de asuprire și de război a monopolurilor și exercită o

[1] André Conguet, *Aspects de l'éducation aux U.S.A.*, Edit. C.A.P., Paris, p. 52.

influență din ce în ce mai puternică asupra oamenilor muncii, asupra tineretului studios, îndrumîndu-i pe calea luptei revoluționare pentru pace, drepturi democratice și libertate socială. Dreptul la cultură și la învățămînt, lichidarea discriminării sociale și rasiale în școală sînt probleme vitale pentru masele largi de oameni ai muncii. De aceea partidele marxiste din țările capitaliste caută să atragă în lupta pentru respectarea și aplicarea acestor principii democratice printr-un front unic pe toți oamenii cu vederi progresiste. Amintim, de exemplu, lupta pentru o școală laică în Franța, programul Partidului Comunist Italian pentru crearea unei școli cu adevărat umaniste etc.

În aceste condiții, pentru burghezie, problema influențării ideologice a oamenilor muncii este o chestiune de viață și de moarte. De aceea, mai mult ca oricînd, cadrul obișnuit pedagogic este mult depășit, problemele de educație ale tinerei generații fiind abordate cu încordare, în planul celor mai neliniștitoare aspecte ale societății burgheze.

Vechea pedagogie burgheză, cu pretențiile ei de enciclopedism, cu caracterul ei contemplativ, cu falsa ei veleitate de neutralitate, a devenit necorespunzătoare în raport cu politica burgheziei imperialiste.

Ipocrita lozincă a pedagogiei liberale despre caracterul „apolitic" al educației tinerei generații a devenit incomodă. Pedagogia sistemului imperialist a încetat a mai fi pedagogia unui gînditor mic-burghez care ignorează evenimentele epocii sale și abordează problemele pedagogice la modul abstract, atemporal, transformîndu-se într-o „filozofie a educației", care se angajează, în mod declarat, să joace un rol militant pentru marele patronat. În acest spirit declară John Dewey că „educația este o chestiune politică" [1], că ea trebuie să fie subordonată „necesității sociale finale" [2], înțelegînd prin aceasta imperativele capitalismului monopolist.

Această orientare a pedagogilor reacționari contemporani este îndreptată totodată, în mod manifest, împotriva pedagogiei marxiste, care nu mai poate fi trecută sub tăcere de către ideologii burgheziei reacționare. Succesele strălucite și incontestabile ale școlii sovietice, influența crescîndă a pedagogiei marxiste asupra unor pedagogi progresiști din țările capitaliste, interesul maselor populare pentru realizările culturii socialiste sînt fenomene care îngrijorează cercurile conducătoare burgheze „Gîndirea marxistă ne aruncă o provocare mai puternică decît forțele armate sovietice" [3], apreciază autorul articolului *Filozofia marxistă a pedagogiei*, publicat în *Anuarul 54* al Societății americane de cercetări pedagogice.

Toate teoriile pedagogice burgheze contemporane au ca bază metodologică filozofia idealistă. Mai mult decît atît, aceste teorii pedagogice nu sînt expresia generalizării unei practici școlare, ci pur și simplu variante social-pedagogice ale filozofiei respective. Această legătură nu este de loc întîmplătoare. V. I. Lenin, în lucrarea sa *Materialism și empiriocriticism*, a dezvăluit și a demascat legătura „indisolubilă dintre gnoseologia reacționară și sforțările reacționare în domeniul sociologiei" [4].

[1] J. Dewey, *Problems of Men*, New York, 1946, p. 37.
[2] *Ibidem*, p. 37.
[3] Citat după *Sovietskaia pedagoghika*, 1952, nr. 7, p. 134.
[4] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, Edit. politică, București, 1959, p. 239.

Teoria pedagogică pragmatistă, de pildă, se afișează ca „filozofie a educației", urmărind să impună educației în mod silnic finalitatea și sistemul de valori ale unei clase sociale incapabile să mai determine progresul social, neputincioasă să ofere omenirii valori reale.

Una din caracteristicile acestor teorii este faptul că, în mod deliberat diversionist, ele abordează problemele pedagogice în sensul cultivării mitului despre posibilitatea regenerării societății capitaliste cu ajutorul educației, lăsînd neatinsă baza acestei orînduiri.

PREMISELE SOCIAL-FILOZOFICE ALE PEDAGOGIEI LUI J. DEWEY

În S.U.A. se pot semnala în prezent numeroase școli și curente pedagogice. În realitate, nu este vorba decît de o repliere cerută de noua etapă prin care trece imperialismul american, repliere pedagogică ce poartă din plin pecetea crizei politice și ideologice a capitalismului contemporan.

Toate teoriile pedagogice burgheze contemporane se întîlnesc fără excepție în tendința de a subjuga conștiința tineretului prin religie. Atacul cel mai organizat în această direcție îl desfășoară mai ales pedagogia neotomistă, care, pătrunzînd în ultimii ani în școala americană, tinde la o dominație indivizibilă în domeniul educației spirituale a tineretului. Despre larga răspîndire a neotomismului mărturisește și faptul că în S.U.A., unde catolicismul nu este religie dominantă, funcționează 70 de universități și 250 de colegii catolice.

Atacul împotriva școlii laice a coincis întotdeauna cu atacul împotriva democrației. Orice putere de stat bazată pe dictatura cercurilor celor mai reacționare ale capitalului monopolist nu poate accepta o educație laică și științifică pentru masele largi populare. Trebuie „potolită" cu ajutorul religiei nemulțumirea maselor, trebuie îndepărtat „pericolul ca școala, cu tendința ei de a evita sectarismul, să ignoreze total religia și să devină prea laică", scrie profesorul I. Brubacher în *Anuarul pedagogic* de „filozofie a educației", numărul 54.

Profesorul R. Weaver de la Universitatea din Chicago propune învățămîntului o programă de convertire religioasă, care seamănă leit cu educația care se făcea în cea mai tipică școală monahală a evului mediu.

Nedeosebindu-se în această privință de neotomism, existențialism sau personalism, pragmatismul propagă militant religia. Ironizîndu-i pe pragmatiști, V. I. Lenin arată că aceștia îl deduc pe Dumnezeu „în scopuri practice, exclusiv pentru practică, fără nici un fel de metafizică, fără nici o depășire a limitelor experienței" [1]. Prin falsul ei radicalism și demagogie socială, filozofia pragmatistă urmărește a masca violența atacului îndreptat împotriva proletariatului și a maselor muncitoare și a frîna posibilitatea lor de ripostă, a le demoraliza. Pragmatismul constituie metoda fundamentală a gîndirii politice a cercurilor conducătoare ale S.U.A. Pragmatismul slujește la justificarea voluntarismului, arbitrarului, violenței în politica internă și externă a statului, care exprimă și apără interesele capitalului monopolist.

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 335–336.

Influența nocivă a acestei filozofii a pătruns puternic în straturile cele mai largi ale burgheziei și micii burghezii americane, ea fiind, cum arată filozoful progresist american Wells, „generalizarea experienței de viață a celei mai capitaliste națiuni" [1]. Capitalismul duce la degradarea vieții omenești, iar pragmatismul transformă această degradare reală în filozofie. Această filozofie degradantă este nu numai metoda principală a gîndirii politice a oamenilor de stat reacționari americani, ci și fundamentul metodologic al artei, eticii și pedagogiei burgheze americane. Ea otrăvește întreg sistemul de învățămînt, arată W. Foster, președintele de onoare al Partidului Comunist din S.U.A.

Reprezentantul cel mai de seamă al filozofiei pragmatiste este J. Dewey.

Concepția pedagogică a lui J. Dewey este nucleul filozofiei sale pragmatiste. Mai mult decît atît, așa cum sublinia însuși Dewey, „filozofia educației este o fază superioară, încoronarea filozofiei" [2]. Legătura aceasta intimă nu-i de loc întîmplătoare. Pragmatismul are rolul să fixeze postulatele în spiritul cărora, fără nici un fel de abatere, trebuie să se desfășoare practica educativă. J. Dewey pomenește des de „criza prezentului", de „instabilitatea socială", de conflictele și de ciocnirile care macină societatea capitalistă americană. El constată faptul că „avem o națiune mai mult sau mai puțin scindată prin concurența între părți și prin diviziunea de clasă" [3]. Dar această demagogie aparent „anticapitalistă " nu este făcută decît pentru a deruta pe oamenii muncii din S.U.A.

Căutînd, în pofida realității, „să infirme" teoria marxist-leninistă cu privire la societate, J. Dewey susține că în acest domeniu nu există nici un fel de legitate, că fenomenele sociale au un caracter individual, unic, nerepetabil, orice previziune științifică fiind astfel exclusă.

Soluția „ameliorării" constă, după Dewey, în „înțelepciunea colectivă", care va găsi, de la o situație la alta, „soluția" corespunzătoare în condițiile menținerii capitalismului. La această „înțelepciune colectivă" se poate ajunge printr-o orientare corespunzătoare a sistemului de educație și de instrucție a tinerei generații. Educația este considerată de Dewey ca fiind motorul vieții sociale, un proces prin care societatea americană se reformează și se corectează ea singură și, prin urmare, nu este nevoie de nici un fel de schimbări esențiale în viața societății americane.

Dar cum se poate asigura mai bine „eficiența" politică a capitalismului monopolist în acest important domeniu social care este educația tinerei generații? Care sînt „garanțiile educației pentru existența unei națiuni indivizibile" [4], pentru realizarea „înmănuncherii sociale" [5], pentru înlăturarea „prejudecăților care divid poporul" [6]? — se întreabă obsedant acest zelos apărător al marelui capital și dușman înveterat al proletariatului și poporului muncitor.

---

[1] H. K. Wells, *Pragmatismul filozofic al imperialismului*, E.S.P.L.P., București, 1958.
[2] J. Dewey, *Problems of Men*, p. 284.
[3] *Ibidem*, p. 43.
[4] *Ibidem*, p. 37.
[5] *Ibidem*, p. 43.
[6] *Ibidem*, p. 36.

J. Dewey reproşează democratului iluminist american H. Mann (1796—1859) atitudinea liberală în domeniul învăţămîntului şi o consideră complectamente inacceptabilă azi, cînd „ideea de democraţie devine o parte a procesului autorităţii, a controlului social". De aceea este nevoie ca practica educativă să fie îndrumată de filozofia pragmatistă „în conformitate cu cerinţele securităţii sociale" [1]. Prin aceasta filozofia pragmatistă a educaţiei îşi asumă sarcina de jandarm al oligarhiei financiare în domeniul educaţiei tinerei generaţii, garantînd în acest sector „producţia" de care au nevoie cercurile conducătoare reacţionare din S.U.A.

Pedagogia lui J. Dewey urmăreşte formarea unui om cu un orizont îngust, incapabil de a sesiza noul în viaţă, claustrat în reţeaua prejudecăţilor şi a obişnuinţelor „modului de viaţă american", refractar la orice schimbare, impulsionat exclusiv de instincte şi apetituri şi care „acţionează" fără să se încurce în consideraţii de ordin moral.

În lucrarea sa *Arta ca experienţă*, Dewey consideră că modelul ideal al speciei omeneşti, în ceea ce priveşte atît calităţile intelectuale, cît şi virtuţile fizice, ni-l oferă „sălbaticul". „În viaţa sălbaticului — scrie J. Dewey — sînt multe lucruri nemature, dar sălbaticul, în perioada de cea mai intensă activitate, manifestă faţă de lumea înconjurătoare, o capacitate de observaţie ascuţită şi este în cel mai înalt grad plin de energie" [2]. Sălbaticul este, chipurile, mai dezvoltat şi mai rafinat decît celelalte tipuri de oameni, el singur trăind „autentica" experienţă estetică, prin deconceptualizarea, prin eliberarea ei de orice element intelectual.

Denaturînd datele dezvoltării furtunoase ale ştiinţelor naturii de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, filozofia burgheză reînvie în spirit epigonic vechi sisteme filozofice idealiste, pe care le asezonează cu o nouă terminologie aşa-zis „ştiinţifică".

Toate aceste „teorii noi" se străduiesc să limiteze şi să discrediteze capacitatea de cunoaştere a omului. Pentru burghezia decadentă, cel mai periculos lucru este realitatea obiectivă şi legile ei care îi prevestesc sfîrşitul inevitabil. De aceea negarea cognoscibilităţii lumii şi a existenţei ei reale, tăgăduirea unei legităţi obiective în natură şi în societate constituie baza tuturor teoriilor filozofice, idealiste, inclusiv a pragmatismului. Filozofia burgheză a perioadei imperialiste s-a specializat mai ales în problemele gnoseologiei, pentru că, aşa cum arată V. I. Lenin, „rolul obiectiv al acestor subterfugii gnoseologice nu este decît unul şi numai unul : acela de a netezi drumul idealismului şi fideismului, de a face acestora servicii credincioase" [3].

Acrobaţia sofistică a lui J. Dewey de a se ridica deasupra materialismului şi idealismului sînt zadarnice. V. I. Lenin a demonstrat în mod convingător că toate încercările de a crea „o a treia linie" în filozofie nu urmăresc decît introducerea idealismului prin contrabandă, căci, „din punctul de vedere al materialismului, deosebirile dintre machism şi

---

[1] J. Dewey, *Problems of Men*, p. 37.
[2] J. Dewey, *Art as Experience*, New York, 1945, p. 19.
[3] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 335.

pragmatism sînt tot atît de infime, de al zecelea grad, ca și deosebirile dintre empiriocriticism și empiriomonism" [1].

Căutînd să evite învinuirea de solipsism, J. Dewey, fără prea multe scrupule, scornește o serie de termeni noi cu ajutorul cărora caută să prezinte noțiunea de „experiență" într-o interpretare idealistă. Dar V. I. Lenin ne previne că în spatele termenului experiență poate sta atît materialismul, cît și idealismul, după cum se recunoaște că în experiență omul are de-a face cu realitatea obiectivă sau se afirmă că în experiență ne sînt „date" senzații sau alte stări de conștiință.

Cu ajutorul „principiului continuității" și al „integrării", J. Dewey încearcă să susțină faptul că deosebirea dintre realitate și gîndire este insesizabilă, că avem de-a face cu un torent neîntrerupt de senzații nedeterminate, că mediul exterior nu există ca atare, ci numai ca o prelungire a fluxului de senzații; obiectele și fenomenele nu există în mod independent și în afara conștiinței noastre, ci sînt doar aspecte, „faze", situații ale acestui permanent proces de integrare insensibilă dintre senzațiile noastre și mediu, o „continuitate" în cadrul căreia senzația este ceva care este și mediu, iar mediul, la rîndul său, este ceva care este și senzație.

Este absurdă deci, după părerea lui J. Dewey, orice încercare de deosebire gnoseologică între lumea exterioară și lumea interioară, între factorul subiectiv și cel obiectiv. Subiectul cunoscător și realitatea cunoscută apar totdeauna împreună în această experiență. Apare limpede că J. Dewey nu face decît să reproducă epigonic, cu alte cuvinte teoria coordonării principiale, lansată de Avenarius și demascată necruțător de V. I. Lenin.

Insistînd în mod diversionist asupra caracterului practic al cunoașterii, J. Dewey, încearcă să substituie cunoașterii activitatea practică, înțeleasă vulgar-subiectivist. Realitatea, după el, nu este decît un proces avantajos; însemnătatea teoriei nu este determinată de reflectarea adecvată a realității obiective, ci de gradul în care ea îl pune pe om într-o poziție favorabilă față de mediu. Folosul epuizează tot conținutul noțiunii de adevăr. Folosind același truc la analiza senzației și gîndirii, J. Dewey trece la interpretarea naturalistă a psihicului, „anulînd" de data aceasta deosebirile calitative care există în mod obiectiv între fenomenele sociale și cele biologice, prin reducerea caracteristicilor sociale la caracteristicile fiziologice ale creșterii.

Creierul nu-l ajută pe om să reflecte, să cunoască lumea, ci numai să se comporte, afirmă J. Dewey. Atunci cînd organismul întîlnește obstacole care pot fi depășite cu ajutorul reacțiilor automate, se produce un moment de „încordare", de perplexitate a comportării noastre, din care ne scoate gîndirea.

Trăsăturile „intelectuale" care, după Dewey, ar modifica „comportarea pură", „organică" nu se deosebesc însă, în esență, de aceasta din urmă, pentru că în tratarea behavioristă a psihologiei este negată viața

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 336.

psihică a omului și este lichidată deosebirea calitativă dintre biologic și logic.

În această tratare behavioristă a gîndirii, Dewey nu deosebește în fond gîndirea omului de aceea a animalului, care este propus ca „model de urmat", căci, „ridicîndu-se deasupra animalelor — apreciază cu cinism J. Dewey — , sîntem expuși la neajunsuri de care animalul scapă cu ajutorul instinctului" [1].

Astfel, instrumentalismul lui J. Dewey, inspirîndu-se dintr-o psihologie antiștiințifică și antiumană, elimină teoria cunoașterii, înlocuind-o cu o teorie a „cercetării", concepută ca o metodă de investigare a celor mai favorabile automatisme de adaptare. Toate acestea decurg din poziția fundamentală a pragmatismului : de „a justifica" posibilitatea unei activități care să nu fie conștientă, care să nu se bazeze pe cunoașterea legilor obiective ale realității.

Degradarea pedagogiei și a școlii

Pedagogia este laboratorul în care J. Dewey își încearcă cu preferință ipotezele sale de lucru. Dar această „preferință" a lui Dewey a costat și costă foarte mult școala americană. Lichidarea obiectului științei prin negarea caracterului obiectiv al cunoștințelor noastre, ștergerea deosebirilor care există între obiectiv și subiectiv, între biologic și logic, între rațional și irațional, toate aceste „ipoteze" de lucru ale lui Dewey se regăsesc în „teoria" pedagogiei pragmatiste și în practica școlii americane.

În lucrările pedagogice ale lui J. Dewey răsună des termenul de „experiență", mai ales experiența copilului. Despre ce este vorba? Am văzut mai sus că nu orice percepție a artei reprezintă, după Dewey, o experiență estetică autentică și că modelul ideal în această privință îl reprezintă „sălbaticul". În mare măsură, același lucru vom întîlni și cînd este vorba de învățămîntul și educația copiilor și a tineretului. Și în acest domeniu poate exista o experiență autentică, adică o experiență care are un caracter instructiv și o alta lipsită de acest caracter, adică o pseudoexperiență. În teoria „experienței" pedagogice, sub masca „respectului" pentru personalitatea copilului se declanșează încă o dată nihilismul intelectual al lui J. Dewey.

La fel ca în cazul experienței estetice „autentice", „experiența" pedagogică are la J. Dewey un caracter „autentic instructiv" numai atunci cînd în această „experiență" nu pătrund noțiuni, generalizări, cînd este deconceptualizată. Legătura cauzală, sistemul științei „viciază logica subtilă și plină de viață a copilului", apreciază Dewey în lucrarea *Cum gîndim*. El cere școlii utilizarea unor mijloace de ordin nonlogic.

Experiența acumulată de omenire și generalizată în sistemul logic al cunoștințelor vine în contradicție cu procesul „creșterii naturale" a omului ; ea este de altă natură, este străină „experienței" adevărate,

[1] J. Dewey, *Comment nous pensons*, Flammarion, 1929.

susține J. Dewey. Potrivit „principiului continuității', singura realitate o constituie „eul" individual, fiecare individ reprezentînd un sistem închis în sine. Lumea ar fi, chipurile, o aparență, și numai necesitățile și instinctele împrumută un interes acestei lumi; în spiritul celui mai autentic businessman, Dewey arată că „numai utilitatea și desfătarea constituie canalele prin care ființele omenești sînt legate direct de mediul înconjurător" [1].

Experiența autentică, conform concepției pragmatiste, este o contopire cu obiectul, contopire în care obiectul se dizolvă, deoarece el „nu există pentru conștiință decît atunci cînd este angajat în activitatea eului" [2]. Lăsați deci copilul să învețe numai în procesul „acțiunii", cere Dewey. Cunoștințele vor veni pe neobservate, „ca o completare la trăirile și experiența copilului, singura valoare esențială pentru el" [3]. De aceea, după Dewey, nu există propriu-zis, obiecte de învățămît, ci doar niște funcțiuni care dirijează investigația spontană a copilului, iar „rolul școlii este de a pleca de la aceste experiențe simple și a le organiza în geografie, calcul sau orice altă știință" [4]. Activitatea elevului se desfășoară astfel, încît el trebuie să ajungă la cunoaștere prin propriile sale reminiscențe. Conform pedagogiei pragmatiste, copilul se învîrtește în cercul îngust și amorf al propriilor sale trăiri și devine autorul propriilor sale cunoștințe.

Dewey lansează astfel o virulentă și nocivă chemare pentru înlăturarea științei din școală, pentru desființarea programelor și cursurilor, declanșează un atac violent împotriva potențialului intelectual al poporului american.

Chiar filozoful american burghez H. Taylor, analizînd trăsăturile sistemului de învățămînt din S.U.A., cu toată rezerva lui „academică", este silit să recunoască că acest sistem de învățămînt, legat strîns de orientarea pragmatistă, se caracterizează, printre altele, prin „absența exigențelor intelectuale și estetice..." [5]. Instinctele generează întreaga activitate psihică a omului. Gîndirea este doar o prelungire a acestor instincte, conchide Dewey, făcînd tot timpul apel la biologie, care este solicitată să dea educației finalitate și sistemul ei de valori.

Apologet al pedologiei, Dewey, consideră că elementele ereditare, biologice constituie baza de dezvoltare a individului, trecutul și viitorul lui. De aceea, pentru el, „impulsurile naturale și dorințele reprezintă în orice caz punctul de plecare" [6], iar rolul științei în școală, „constă în interpretarea capacității și a instinctelor" [7] copiilor.

Trebuie deci, susține mai departe J. Dewey, să se renunțe la pretenția absurdă și dăunătoare ca școala să transmită cunoștințe, noțiuni, o experiență „străină", cînd însăși „copilăria, cu spiritul ei de curiozitate, se găsește aproape de gîndirea științifică" [8]. Dar care este țîlcul social al

[1] J. Dewey, *Experience and Education*, New York, 1946.
[2] J. Dewey, *Școala și copilul*, Edit. Cultura românească, p. 37.
[3] J. Dewey, *Școala de mîine*, ed. rusă, Moscova, 1918, p. 24.
[4] *Ibidem*, p. 59.
[5] H. Taylor, *La Philosophie de l'éducation américaine*, PUF, 1950, p. 447.
[6] J. Dewey, *Experience and Education*, p. 74.
[7] J. Dewey, *Școala și copilul*, p. 81.
[8] J. Dewey, *Psihologia și pedagogia gîndirii*, ed. rusă, Moscova, 1921, p. 5.

acestei „apoteoze" a naturii umane în reducție behavioristă? Substratul acestei demagogii „infantile" apare clar cînd, iritat de folosirea „abuzivă" a termenului „transmitere", el declară : „Această transmitere (este vorba de transmiterea de cunoștințe, de noțiuni. — *B.G.*) nu cultivă la copil spiritul comunității de gîndire și de aspirații cu rasa a cărei moștenire este" [1]. Cu alte cuvinte, transmiterea de cunoștințe subminează „înțelegerea" cu care muncitorul ar trebui să privească exploatarea capitalistă. Pătrunderea în școală a ideilor care afirmă tendințele înaintate ale societății contemporane, concluziile materialiste ale științei ar putea să deschidă ochii copilului de proletar, care ar ajunge astfel la concluzia că acea „comunitate" de care vorbește J. Dewey este o falsă comunitate. Pedagogul burghez se ridică împotriva transmiterii cunoștințelor reale, cerînd ca „ele să fie modificate prin adaptarea la presiunea socială a timpului" [2]. Iar „adaptarea la presiunea socială a timpului" înseamnă, de fapt, subordonarea totală a școlii și a științei față de marele capital, reducerea științei predată în școli la aspectele îngust practiciste, necesare formării deprinderilor omului „mic", apendice al mașinii. Iată de ce J. Dewey consideră „abuzivă" folosirea noțiunii de „transmitere de cunoștințe".

O mare importanță este acordată de J. Dewey obișnuințelor în viața individului și problemei formării lor la copii. În spirit behaviorist, el consideră obișnuințele drept sisteme de reacții stereotipe, structuri de comportament în formarea cărora n-a intrat nici un element conștient. Obișnuințele reprezintă o fază a procesului de creștere, de adaptare biologică a organismului, care, după Dewey, prezintă „avantajul" unei „economii a gîndirii". El definește disprețuitor obișnuința ca o „comportare" caracteristică „oamenilor de rînd și care trebuie să ocupe un loc de frunte în practica educativă. Obișnuințele acționează în sensul orientării „experienței" ulterioare în direcția experiențelor deja acumulate și consolidate. Experiența acumulată își pune pecetea asupra tuturor experiențelor viitoare și respinge orice altă „experiență" care prin natura ei o contrazice pe prima. Această funcție regulatoare de control pe care o exercită obișnuințele asupra întregii activități psihice este, după Dewey, o parte naturală și organică a individului, „căruia îi este mai mult frică de schimbări decît le caută" [3].

Obișnuințele trebuie să-l închidă pe americanul mijlociu în rețeaua de stereotipuri ale modului de viață american, să-l legene în iluziile capitalismului „popular", să exercite o cenzură severă față de ceea ce reprezintă noul în viață, „forța lor obligînd pe oameni să se lege de autoritatea stabilită" [4] (citește capitalismul monopolist), așa cum se exprimă direct J. Dewey. În felul acesta, educația însăși este concepută ca o influență care sărăcește și oprimă individul din punct de vedere intelectual.

J. Dewey a făcut foarte multă zarvă mai ales în legătură cu așazisa „școală a muncii", care are un caracter net diversionist, ca de altfel întreaga activitate filozofică și pedagogică a pragmatiștilor. Criticînd

[1] J. Dewey, *Comment nous pensons*, p. 282.
[2] Idem, *Problems of Men*, p. 166.
[3] *Ibidem*, p. 63.
[4] *Ibidem*.

școala veche pentru caracterul ei abstract și dogmatic, Dewey consideră că „școala muncii" va rezolva printr-o minune toate contradicțiile societății americane.

„Școala muncii" va corecta atomismul individualist ale societății americane, declara Dewey, prin faptul că tinerii vor munci împreună în scopul îndeplinirii unei sarcini comune, va ajuta la apropierea muncii fizice de cea intelectuală, elevii primind „cunoștințe" în procesul unei activități manuale. În fond este vorba de o școală cu o netă orientare anticulturală și antiumanistă, care presupune cheltuieli minime pentru un buget destinat să servească o politică agresivă. „Școala muncii" se bazează pe un fals spirit colectivist și de solidaritate, reproducînd și consolidînd principiile care stau la baza societății împărțite în clase antagoniste. Educația în spirit colectivist, educația prin muncă etc. nu sînt niște categorii abstracte. Conținutul lor este determinat de condițiile sociale, respectiv de scopurile urmărite, de forțele sociale care le folosesc. Despre ce fel de educație în spiritul solidarității și al colectivismului poate să fie vorba în această școală a statului capitalist care apără exploatarea omului de către om, care ridică individualismul și antiumanismul la rangul de lege? În „școala muncii", prin falsa educație în spirit „colectivist" și de „solidaritate", se încearcă de fapt inocularea în conștiința copiilor oamenilor muncii a ideii false a „armoniei sociale", se frînează procesul de emancipare a tineretului, se otrăvește conștiința lui. Ea consolidează diviziunea muncii de tip capitalist, adîncind prăpastia dintre munca fizică și intelectuală. În „școala muncii" se pregătește mînă de lucru docilă și ieftină, copiii fiind solicitați la o multiplicitate de experiențe eterogene în jurul cărora primesc „cunoștințe" fărîmițate și amorfe. În legătură cu o astfel de școală, unde activitatea copilului nu este științific îndrumată, unde principiul legăturii dintre practică și teorie este aplicat în accepția pragmatistă, nu este surprinzătoare mirarea ironică a lui J. Dewey cu privire la predarea limbii materne : „Închipuiți-vă, ce absurditate, să se predea la lecții limba maternă" [1]. De fapt, „școala muncii" lichidează propriu-zis școala. Consecvent principiului „continuității", experiența copilului de acasă, din mediul înconjurător nu trebuie să se deosebească de cea din școală. Copilul „trebuie să acționeze la școală ca acasă, adică să fugă de la un lucru la altul fără piedică, așa cum obiectele i se oferă" [2]... Iar după 30 de ani, în lucrarea sa *Experiență și educație*, declarația de lichidare a școlii apare fără rezerve : „Ar fi folositor — susține J. Dewey — să se ignoreze școala și să nu ne mai gîndim la instituții omenești în legătură cu problema învățămîntului" [3].

Întregul sistem de învățămînt din S.U.A. este impregnat de spiritul pedagogiei pragmatiste, iar rezultatele alarmante ale unui astfel de „contact" n-au întîrziat să se arate. Pedagogul american Barton, unul din cei mai devotați discipoli ai lui Dewey, este nevoit să recunoască cu amărăciune că „societatea (este vorba de societatea americană. — *B.G.*) cere deprindere ortografică și de socotit. Aceste rezultate pot fi măsurate.

[1] J. Dewey, *Psihologia și pedagogia gîndirii*, p. 21.
[2] Idem, *Școala de mîine*, p. 32.
[3] Idem, *Experience and Education*, p. 124.

Societatea nu cere atît de categoric şi de insistent cinste, umanitate şi înţelegerea celorlalţi oameni. Se pare că pentru societate este mai important a sta să socoteşti bani şi a stoarce capital decît a încerca sentimentul ruşinii sau al mîndriei în aprecierea metodelor de obţinere a banilor" [1].

Criza şcolii americane nu mai poate fi trecută sub tăcere. Astfel, Earl J. Mc. Crath, prezidentul Universităţii din Kansas City, declară: „Învăţămîntul în S.U.A. trăieşte o criză. În multe regiuni calitatea învăţămîntului în ultima vreme s-a înrăutăţit în continuu şi va continua şi în viitor" [2].

Un alt semn al crizei învăţămîntului din S.U.A. este creşterea necontenită a numărului delincvenţilor minori, fenomen care a luat proporţiile unui pericol naţional. Gazeta „New York Times", de pildă, scrie: „Ultimii zece ani s-au caracterizat printr-o creştere continuă a delincvenţei infantile în oraşele cele mai mari ale ţării" [3]. Astfel, numai în New York, în 1957 au fost arestaţi şi traşi la răspundere 10 000 de copii sub vîrsta de 16 ani.

Situaţia grea a şcolii americane este recunoscută şi de cunoscutul ziarist american W. Lippmann. Alarma a fost dată mai ales după excepţionalele succese ale ştiinţei sovietice. Din ce în ce mai multe glasuri au trebuit să recunoască superioritatea ştiinţei, tehnicii şi şcolii sovietice. Chiar şi un „stîlp" al oligarhiei financiare americane ca V.R. Hearst a trebuit să vorbească de „uimitoarea maşină rusească a învăţămîntului" [4]. Criticile aduse sistemului actual al învăţămîntului din S.U.A. au crescut şi mai mult în ultimul an, datorită excepţionalelor realizări ale ştiinţei şi tehnicii sovietice, care au culminat cu lansarea cu succes în cosmos a unei rachete avînd pe bord un om, comunistul I. A. Gagarin.

Apreciind în mod lucid situaţia grea a intelectualilor şi în mod special a învăţătorilor şi profesorilor americani, L. Gurko scrie: „Apăsaţi de nevoi materiale şi de presiuni morale, ei sînt lipsiţi de independenţă. Sînt disprețuiţi pentru nepriceperea de a cîştiga bani; li se îngăduie să se ocupe de chestiuni mai puţin importante, în special cu probleme de învăţămînt şi de artă. În acest domeniu, pedanţii domnesc în mod absolut, în afară de cazurile cînd un oarecare director de societate de căi ferate îi bănuieşte de erezia radicalismului în activitatea lor pedagogică" [5].

Învăţătoarea americană Wilme Gaun May, pe baza experienţei personale a unor anchete în rîndurile părinţilor elevilor şi a învăţătorilor, atrage atenţia cercurilor conducătoare americane asupra nivelului îngrijorător de scăzut de cultură generală al elevilor din şcoala americană. Planurile de învăţămînt ale acestei şcoli, constată Wilme Guan May, eliberează pe elevi de orice muncă intelectuală serioasă, antrenîndu-i în schimb la prea multe jocuri, distracţii şi exerciţii împotriva unor incendii şi atacuri imaginare.

---

[1] Barton, *The Nature and Direction of Learning*, ed. rusă, Moscova, 1934, p. 227.

[2] I. M. Lavruhin, *Criza învăţămîntului din S.U.A.*, în „Sovietskaia pedagoghika", 1958, nr. 10.

[3] *Ibidem.*

[4] *Ibidem.*

[5] L. Gurko, *Criza spiritului american*, p. 103.

Îngrijorarea oamenilor cinstiți determinată de situația școlii americane este îndreptățită. Teoria pedagogică și școala din S.U.A. se află într-un impas vizibil. Concepția pedagogică pragmatistă, prin caracterul ei idealist și neștiințific, ridicînd instinctul și profitul imediat la rangul de „categorii ale educației" și utilizînd noțiunea de „școală a muncii" în scopuri demagogice și diversioniste, este unul din factorii decadenței învățămîntului american. Subordonată politicii monopolurilor, sufocată de presiunea clericalismului, a spiritului de „business", a prejudecăților rasiale, școala americană, ca de altfel întregul învățămînt burghez contemporan, vine în contradicție cu uriașele cuceriri ale științei și tehnicii moderne, cu ritmul intens de radicalizare a conștiinței oamenilor muncii, cu atracția magnetică pe care o exercită ideile socialismului, într-un cuvînt cu spiritul contemporaneității.

Pedagogiei și educației burgheze, expresie a nihilismului intelectual și a degradării culturii în condițiile societății capitaliste, i se opune adevărata școală a muncii, școala omului dezvoltat multilateral, a cărei programă a fost elaborată de V. I. Lenin. În contrast izbitor cu criza prin care trece învățămîntul din țările capitaliste, succesele școlii sovietice și din celelalte state socialiste indică drumul real pe care trebuie să meargă pedagogia și școala autentică.

Școala și pedagogia din țara noastră s-au dezvoltat, după eliberare, într-o direcție diametral opusă în raport cu școala și pedagogia din țările capitaliste. Experiența noastră a confirmat din nou faptul că școala, progresul culturii și învățămîntului sînt strîns legate de lupta și de idealurile clasei muncitoare. Astfel, într-un interval de timp istoricește deosebit de scurt, școala din țara noastră, conducîndu-se după învățătura marxist-leninistă, a devenit capabilă să răspundă din ce în ce mai adecvat înaltelor exigențe ale societății socialiste, intereselor vitale ale poporului, tendințelor înaintate ale procesului istoric al umanității, impunîndu-se în felul acesta ca un focar de cultură înaintată, ca o tribună de răspîndire a ideilor de progres și pace. Pentru aceasta, din inițiativa și sub conducerea partidului, școala a fost supusă unei transformări radicale în ceea ce privește organizarea, scopul, conținutul educației și instrucțiunii tinerei generații.

În cei 17 ani de la eliberare, școala noastră nouă a realizat ceea ce nu au putut face într-un secol burghezia și moșierimea : lichidarea analfabetismului, generalizarea în cea mai mare măsură a școlii de șapte ani, crearea premiselor pentru trecerea la școala de opt ani etc. Atît raportul tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej, cît și Directivele Congresului al III-lea al P.M.R. arată că în 1962 aproape întregul tineret de vîrstă școlară respectivă va absolvi școala de șapte ani. „Acesta — se spune în raport — va fi un moment important al revoluției culturale ce se desfășoară în patria noastră" [1]. Fiind o instituție culturală autentic democratică, școala din țara noastră este chemată să joace un rol important în rezolvarea problemelor sociale contemporane, să-și aducă contribuția ei specifică la educarea unor muncitori liberi, culți, care acționează puternic, prin munca lor creatoare asupra tuturor aspectelor vieții sociale.

[1] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, Edit. politică, București, 1960, p. 93.

În contrast flagrant cu acțiunile de discreditare a științei care caracterizează școala din țările capitaliste, școala noastră nouă transmite tinerei generații experiența înaintată, istoricește constituită a umanității, reflectă în programele ei marile transformări și cuceriri ale științei contemporane, își exercită prin aceasta funcția ei esențială, de ridicare a tinerelor generații la nivelul civilizației socialiste. Înarmarea tinerei generații cu un sistem de cunoștințe autentic științifice și rezolvarea problemelor specifice ale educației în spiritul concepției marxist-leniniste constituie nucleul principal al activității în școlile de diferite grade din țara noastră.

Pentru a participa activ la opera de transformare socialistă a patriei, pentru a înțelege în mod just viața, a se orienta în țesătura complexă a fenomenelor social-politice, a se include repede și productiv în munca socială, tineretul trebuie să aibă un înalt nivel de cultură generală, un larg orizont politehnic și să-și însușească deprinderile practice cerute de tehnica modernă. În această privință, Partidul Muncitoresc Romîn a arătat direcția fundamentală în sensul căreia școala și pedagogia noastră trebuie să-și desfășoare activitatea. „O preocupare deosebit de importantă în domeniul învățămîntului de cultură generală — spune tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — este dezvoltarea legăturii dintre învățămînt și munca productivă" [1]. Spre deosebire de așa-zisa „școală a muncii" pragmatistă, școala noastră, călăuzită de învățătura marxist-leninistă cu privire la raportul dintre teorie și practică, își îndreaptă toate eforturile ei în direcția elaborării unui program de măsuri orientat astfel, încît predarea disciplinelor biologice, fizice, matematice și umanistice să ajute pe elevi să înțeleagă bazele științifice, tehnice și sociale ale producției; de asemenea învățămîntul nostru socialist înarmează pe elevi cu deprinderile necesare pentru a aplica cunoștințele teoretice în rezolvarea sarcinilor practice, și în primul rînd a sarcinilor de producție. Realizările școlii și pedagogiei noastre socialiste asigură, după un divorț milenar, întîlnirea științei cu munca creatoare, condiție indispensabilă a educării unui om dezvoltat multilateral.

„ФИЛОСОФИЯ ВОСПИТАНИЯ" И КРИЗИС ШКОЛЫ В США

РЕЗЮМЕ

Изучение политики капиталистических государств в области школьного обучения показывает, что в век бурного развития науки большая часть молодежи не получает систематического школьного, среднего и высшего обучения. Различные мероприятия, осуществляемые в деле технической и профессиональной подготовки молодежи, развиваются в различных направлениях, не имея единой линии.

В то же время, чтобы нейтрализовать влияние положительных знаний, которые буржуазия вынуждена давать детям трудящихся,

[1] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, Edit. politică, București. 1960, p. 94.

буржуазное государство усиливает идеологическое наступление на молодежь.

Старая буржуазная педагогика с ее претензиями на энциклопедизм, с ее созерцательным характером, с ее фальшивым стремлением к нейтральности перестала соответствовать политике империалистической буржуазии.

Современная реакционная буржуазная педагогика, стремящаяся помешать знакомству с методом научного мышления под предлогом освобождения от эмпиризма, представляет собой социально-педагогический вариант экзистенциалистской, неотомистской, персоналистской, прагматистской и т.д. философии.

Все буржуазные современные педагогические теории рассматривают вопросы воспитания диверсионистски, культивируя миф о перерождении капиталистического общества с помощью воспитания и оставляя не затронутой базу этого общества.

Таким образом была развернута усиленная деятельность по дескридитации науки, по внедрению в реакционную педагогико-философскую литературу идеи, согласно которой наука не может воспитывать, не может формировать характеры. Эта задача приписывается исключительно религии.

Далее автор большое внимание уделяет анализу и критике прагматистской философии воспитания.

Инструментализм Д. Дьюи, возросший на почве бихевиористской психологии, исключает фактически теорию познания, заменяя ее теорией „исследования", представленной как метод изучения наиболее благоприятных автоматизмов приспособления. Подобная ориентировка, которая означает ликвидацию объекта науки, стирание различий, существующих между объективным и субъективным, между биологическим и логическим, пустила особенно глубокие корни в американской школе. В таком понимании и „педагогический опыт" имеет инструктивный характер лишь тогда, когда в этом „опыте" отсутствуют обобщения, когда он полностью лишен познавательного характера. По мнению Д. Дьюи, чтобы обеспечить подлинно инструктивный характер опыта в школе должны использоваться средства не логического порядка.

Опыт, накопленный человечеством и обобщенный в логическую систему знаний, вступает, согласно Дьюи, в противоречие с процессом „естественного роста" человека, который обладает другой природой и чужд настоящему опыту. Таким образом провозглашаются призывы к устранению науки из школ, развертываются ожесточенные нападки на интеллектуальный потенциал американского народа.

Апологет педологии Д. Дьюи считает, что наследственность является единственной основой развития индивидума, его надеждой и будущим. Воспитание не должно брать ничего извне, заключает Дьюи, прибегая все время к биологии, которая призвана предоставить воспитанию свою систему ценностей.

„Трудовая школа", с помощью которой Д. Дьюи надеялся исправить индивидуалистический атомизм американского общества, по

существу является ничем иным, как учреждением с антикультурной ориентацией, дешевой школой, которая никоим образом не обременяет бюджет, предназначенный обслуживать агрессивную политику. Этой школе интеллектуального нигилизма противопоставляется единственная подлинная школа и воспитание, которые действительно обеспечивают многостороннее развитие человека — школа сегоднешних строителей коммунизма.

После освобождения Румынии и установления народной власти румынская школа, по инициативе и под руководством РРП, претерпела радикальные изменения в том, что касается цели и содержания обучения и воспитания молодого поколения. В отличие от школы в капиталистических государствах, социалистическая школа обеспечивает поднятие культурного уровня всего общества, вооружает молодое поколение системой научных знаний о природе и обществе, формирует сознание в духе марксистско-ленискогo мировозрения, способствует многостороннему развитию человека.

«LA PHILOSOPHIE DE L'ÉDUCATION» ET LA CRISE SCOLAIRE AUX ÉTATS-UNIS D'AMÉRIQUE

RÉSUMÉ

La politique scolaire des pays capitalistes révèle, dans une forme plus ou moins voilée, qu'au siècle du développement impétueux de la science, la plus grande partie de la jeunesse ne reçoit pas une instruction moyenne et supérieure systématique. Différentes mesures prises dans le sens de la préparation technique et professionnelle de la jeunesse vont dans un sens opposé à une instruction authentique.

En même temps, pour neutraliser l'influence des connaissances positives qu'elle est bien obligée de donner aux enfants des travailleurs, la bourgeoisie intensifie l'offensive idéologique dans les rangs de la jeunesse.

L'ancienne pédagogie bourgeoise, avec ses prétentions à l'encyclopédisme, avec son caractère contemplatif et ses fausses velléités de neutralité, ne correspond plus à la politique de la bourgeoisie impérialiste.

Pour éviter le contact avec une méthode de pensée scientifique, sous prétexte de se libérer de l'empirisme, la pédagogie bourgeoise réactionnaire contemporaine est devenue ouvertement une variante sociale-pédagogique de la philosophie existentialiste, néothomiste, personnaliste, pragmatiste, etc.

Toutes les théories pédagogiques bourgeoises contemporaines abordent les problèmes de l'éducation de façon diversionniste, afin de cultiver le mythe d'une régénération de la société capitaliste à l'aide de l'éducation et sans entamer la base de ce système social-économique.

On a ainsi déchaîné une action concentrée afin de discréditer la science et d'imposer, à toute la littérature philosophique et pédagogique réaction-

naire, l'idée d'après laquelle la science n'éduque pas, ne forme pas des caractères. Cette tâche est exclusivement dévolue à la religion.

L'auteur s'attache particulièrement à analyser et à combattre la philosophie pragmatiste de l'éducation.

L'instrumentalisme de J. Dewey, s'inspirant de la psychologie behavioriste, élimine en fait la théorie de la connaissance et la remplace par une théorie «de la recherche», conçue comme une méthode d'investigation des automatismes d'adaptation les plus favorables. Cette hypothèse qui signifie la liquidation de l'objet de la science, l'éffacement des différences existant entre objectif et subjectif, entre biologique et logique, sera ressentie d'une manière particulièrement grave par l'école américaine. Dans cette acception, l'«expérience pédagogique» acquiert un caractère authentiquement instructif seulement lorsque dans cette «expérience» ne pénètre point de généralisation, lorsqu'elle est déconceptualisée. Afin d'assurer, d'après l'opinion de J. Dewey, le caractère authentiquement instructif de l'expérience, l'école doit se servir de moyens d'ordre non logique.

L'expérience accumulée par l'humanité et généralisée dans le système logique des connaissances est en contradiction, d'après Dewey, avec le processus de la «croissance naturelle» de l'homme, elle est d'une autre nature, elle est étrangère à l'expérience vraie. De cette manière, on lance un appel visant à écarter la science de l'école, on déclanche une attaque violente contre le potentiel intellectuel du peuple américain.

Apologète de la pédologie, J. Dewey considère que l'hérédité est la seule base de développement de l'individu, sa promesse et son avenir. L'éducation ne doit rien ajouter du dehors, conclut Dewey, en faisant sans cesse appel à la biologie, qui est sollicitée d'offrir à l'éducation son système de valeurs.

«L'école du travail», par laquelle J. Dewey pensait corriger l'atomisme individualiste de la société américaine, n'est au fond qu'une institution à l'orientation anticulturelle, une école bon marché, qui ne constitue nullement une charge pour un budget destiné à servir une politique agressive. A cette école du nihilisme intellectuel s'oppose la seule école et la seule éducation authentique qui assure le développement multilatéral de l'homme, l'école des édificateurs du communisme.

Après la libération du pays et l'instauration du pouvoir populaire, l'école roumaine — sur l'initiative et sous la direction du Parti Ouvrier Roumain — a subi des transformations radicales en ce qui concerne le but, le contenu de l'instruction et de l'éducation de la jeune génération. A la différence de l'école des pays capitalistes, l'école socialiste roumaine assure l'élévation du niveau culturel de la société toute entière, arme la jeune génération d'un système de connaissances scientifiques sur la nature et sur la société, forme les consciences dans l'esprit de la conception marxiste-léniniste et contribue au développement multilatéral de l'homme.

PROBLEME DIALECTICE ALE TEORIEI CUANTICE A CÎMPULUI*

DE

Prof. VALERIU NOVACU

1. Înainte de a examina problemele dialectice ale teoriei cuantice a cîmpului, este firesc să începem prin a defini conținutul acestei teorii relativ noi. Aceasta este cu atît mai necesar, cu cît teoria cuantică a cîmpului se confundă adesea cu mecanica cuantică; teoria cuantică a cîmpurilor cuprinde anumite probleme ale mecanicii cuantice, dar ea are un obiect mult mai larg. Născută aproape în același timp cu mecanica cuantică, teoria cuantică a cîmpurilor, așa cum s-a dezvoltat mai ales în ultimii 20 de ani, a devenit o teorie importantă, fiind astăzi obiectul de cercetare al celor mai mulți fizicieni din lumea întreagă.

Teoria cuantică a cîmpurilor, pentru a încerca o definiție, este teoria interacțiunilor și a transformării particulelor elementare.

Noțiunea de „interacțiune" trebuie înțeleasă într-un sens foarte larg, adică nu numai ca o ciocnire elastică sau neelastică între particule, ci, în general, ca influența unei particule asupra alteia în timpul mișcării, cînd se ajunge la o anumită distanță la care să se poată exercita o acțiune între ele. În fizica clasică, această problemă era rezolvată destul de simplu; se considera astfel că un corp care se mișcă își micșorează sau își mărește viteza la un moment anumit din cauza acțiunii unei forțe. Astăzi însă noțiunea de forță, în sensul ei clasic, este complet eliminată din fizică.

Teoria cuantică a cîmpurilor are ca obiect studiul acestei probleme complexe a naturii „forțelor de interacțiune" dintre particule. Teoria cuantică a cîmpurilor a rezultat, pe de o parte, din necesitatea de a extinde aplicarea metodelor cuantice la problemele pe care nu le-a putut rezolva sau au fost puțin abordate de mecanica cuantică și, pe de altă parte, din necesitatea reunirii teoriei cuantice cu teoria relativității, aceste două mari teorii care au marcat o nouă eră în istoria fizicii. Am putea spune astfel că teoria cuantică a cîmpurilor s-a născut din sinteza teoriei cuantice și a teoriei relativității speciale.

---

* Text prescurtat al expunerii făcute la Institutul de filozofie al Academiei R.P.R.

Teoria cuantică a cîmpurilor are un domeniu larg de cercetare, dar, dacă vrem să vorbim mai concret de teoria cuantică a cîmpurilor ca de o teorie bine consolidată, trebuie să ne limităm la un capitol al acestei teorii, şi anume la electrodinamica cuantică.

Aceasta se rezumă la un cerc restrîns de fenomene care au la bază interacţiunea electromagnetică dintre particule încărcate şi cîmpul radiant, nepreocupîndu-se de problemele legate de structura nucleului atomic. Ca atare electrodinamica cuantică se poate defini ca teoria care studiază interacţiunile dintre electroni şi fotoni.

Electrodinamica cuantică s-a născut din teoria electrodinamică clasică a lui Maxwell.

În această teorie, „forţa" electromagnetică este explicată prin mijlocirea noţiunii de cîmp electromagnetic : particulele încărcate în mişcare acţionează una asupra alteia prin intermediul unui cîmp electromagnetic. Faptul că schimbul de energie între particule şi cîmp sau între substanţă — compusă, la rîndul ei, din particule — şi cîmpul radiant este cuantic, discontinuu a pus problema revizuirii, perfecţionării teoriei electrodinamice a lui Maxwell. Această perfecţionare a fost făcută în 1927 de Dirac, care a ţinut seama de existenţa cuantei elementare ce se manifestă la schimbul de energie dintr-un sistem compus din electroni şi cîmpul radiant. El a reuşit să explice fenomenele cuantice de interacţiune dintre electroni şi fotoni prin cuantizarea cîmpului electromagnetic fără surse.

Ulterior, peste doi ani, Heisenberg şi Pauli, într-un memoriu foarte important, şi mai tîrziu acad. Fok de la Leningrad au extins acest studiu al lui Dirac la cazul general al unui cîmp electromagnetic cu surse. Electrodinamica cuantică îşi are deci rădăcina în descoperirea proprietăţilor cuantice ale energiei luminoase datorită lui Planck, în cercetările lui Einstein asupra existenţei însăşi a fotonilor, adică a caracterului discontinuu al cîmpului radiativ, şi în cunoaşterea dualităţii naturii luminii, proprietate care a fost ulterior transpusă şi „particulelor materiale", adică particulelor deosebite de fotoni. Trebuie să arătăm că pînă la apariţia teoriei cuantice a cîmpului se făcea o mare deosebire între substanţă, pe care uneori fizicienii o confundau cu materia, şi lumină. În acea epocă s-a scris în mod curent despre materie şi cîmp radiativ, fără îndoială într-un mod foarte nefericit, fiindcă şi lumina este tot o formă a materiei ; această deosebire nu reprezenta desigur, o poziţie consecvent materialistă. Ea a dispărut abia în teoria cuantică a cîmpului. În această teorie nu mai există nici o deosebire între cîmpul radiativ, format din fotoni, şi substanţă, compusă la rîndul ei din particule elementare, electroni, atomi, molecule etc., teoria avînd în vedere existenţa tuturor acestor particule, fără să mai considere substanţa şi cîmpul ca două entităţi complet diferite.

Pentru a înţelege în ce constă modificarea teoriei lui Maxwell făcută de către Dirac, trebuie să avem în vedere faptul că în teoria lui Maxwell intervine exclusiv continuitatea ; ea nu cunoaşte nici un fel de discontinuitate, fiind o teorie pe care noi în fizică o caracterizăm drept o teorie fenomenologică, nepermiţînd nici un fel de ipoteză atomică ; or, problema

era de a ține seama tocmai de existența fotonilor, așa cum apare în concepția lui Einstein.

În teoria lui Maxwell, cîmpul electromagnetic variabil se descompune în unde electromagnetice. Ceea ce a trebuit să facă Dirac a fost o cuantizare a cîmpului electromagnetic sau radiativ. În acest scop, el atașează fiecărei unde un foton, adică un element discret în conformitate cu concepția lui Einstein și De Broglie. În mod firesc, teoria cuantică a cîmpului electromagnetic, născută oarecum din mecanica ondulatorie, a utilizat în fond formalismul matematic al acesteia din urmă.

Acest formalism este destul de abstract, dar a devenit de uz curent azi în fizica teoretică modernă. El se bazează pe introducerea așa-numiților operatori în spațiul hilbertian, care au anumite proprietăți caracteristice speciale, cum ar fi necomutativitatea înmulțirii etc.

Formalismul acesta, aplicat la cîmpul electronic al lui Dirac, conduce la o concluzie foarte importantă. Iată despre ce este vorba.

În mecanica cuantică, ecuațiile lui Dirac sau ale lui Schrödinger permit să se studieze mișcarea, în împrejurări diferite, a unui electron sau a unui sistem de electroni, întotdeauna sistemul fiind compus dintr-un număr constant de particule. Pentru prima dată formalismul electrodinamicii cuantice conduce la posibilitatea studiului unui sistem *variabil* de particule. Aceasta este caracteristica nouă a electromagneticii cuantice, prin urmare a teoriei cuantice a cîmpului. Acesta este un fapt important care marchează o cotitură în dezvoltarea teoriei fizice, fiind esențial pentru înțelegerea electromagneticii cuantice, și deci a teoriei cuantice a cîmpurilor; în cadrul teoriei lui Dirac însă părea să constituie o mare dificultate. Această teorie, care aplică în mod consecvent teoria relativității speciale, admite existența stărilor de energie negativă pentru electron, ceea ce a fost considerat inițial ca un nonsens. Abia pe baza introducerii formalismului de cuantizare a cîmpului s-a putut adînci problema stării de energie negativă a electronilor și s-a putut da o interpretare care s-a dovedit a fi de cea mai mare importanță.

Pe baza cuantizării cîmpurilor s-a arătat astfel că există posibilitatea de formare în anumite condiții a unei perechi electron-pozitron și posibilitatea anihilării acesteia. Perechile nu pot apărea decît în cazul în care există o interacțiune cu un cîmp electromagnetic, adică cu un sistem de fotoni; formarea unei perechi electron-pozitron are loc concomitent cu dispariția unei perechi de fotoni, iar anihilarea unei perechi electron-pozitron se face prin apariția unei perechi de fotoni.

Prin urmare, nu numai că numărul particulelor în cazul teoriei cuantice a cîmpului nu este constant, dar este posibil ca în cazul interacțiunii, adică al suprapunerii a două cîmpuri diferite, să se facă un schimb de particule între cele două cîmpuri. Acest lucru este complet nou și esențial. Am putea spune că fără această interpretare nu se înțelege nimic din marea varietate a datelor experiențelor din fizica modernă. Se poate spune că teoria cuantică a cîmpurilor a fost justificată în momentul în care au fost puși în evidență electronii cu sarcini pozitive, adică pozitronii, prezișI de teoria lui Dirac; fenomenul de apariție a unei perechi electron-

pozitron şi anihilarea ei, fenomen bine cunoscut astăzi, a fost descoperit în 1931.

Teoria cuantică a cîmpurilor permite obţinerea unei sinteze, a reunirii imaginilor contradictorii, dialectic opuse, a imaginii de particulă şi a imaginii de undă, atît pentru cîmpul radiativ cît şi pentru particulele care compun substanţa.

Sinteza acestor două noţiuni contradictorii nu se putea realiza decît prin noţiunea de cîmp cuantificat.

Pentru claritatea expunerii va trebui să ne oprim asupra noţiunii de cîmp, noţiune esenţială astăzi pentru întreaga teorie cuantică.

Cîmpul poate fi definit ca o stare specială a materiei; această definiţie, care astăzi, după multe discuţii, este pe deplin stabilită, este datorită acad. Vavilov, care s-a ocupat mult de problemele filozofice ale fizicii moderne.

Noţiunea de cîmp nu este nouă; ea a fost folosită de Faraday, pentru a explica acţiunile electrice şi magnetice. Dar noţiunea de cîmp cuantificat este o noţiune mult mai complexă, mai abstractă. Considerînd cîmpul ca o stare specială a materiei, stare perfect continuă; deoarece orice mediu continuu din punctul de vedere al mecanicii constituie ceea ce se numeşte un sistem cu o infinitate de grade de libertate, cîmpul poate fi asimilat cu o infinitate de oscilatori simpli, adică sisteme mecanice avînd o singură posibilitate de oscilare.

Deoarece cîmpul, în general, se poate descompune într-o infinitate de unde plane, iar unda electromagnetică are două posibilităţi de polarizări liniare, în felul acesta se poate reduce cîmpul la o dublă infinitate de oscilatori simpli. Prin cuantificarea cîmpului trebuie să înţelegem acelaşi lucru care se înţelege în mecanica cuantică prin cuantificarea unui oscilator. Oscilatorul cuantificat nu mai are posibilitatea să vibreze cu orice fel de energie, el poate vibra numai în anumite stări discontinue de energie. Dacă transpunem acest lucru la cazul unui sistem infinit de oscilatori, obţinem un cîmp cuantificat.

Este reţinut deci faptul că teoria cuantică a cîmpurilor este o teorie foarte abstractă, care reuşeşte să îmbine într-o sinteză noţiunea de particulă şi cea de undă.

Teoria cuantizării electrodinamicii, bazată pe ecuaţia lui Dirac, în afară de faptul că a reuşit să explice formarea de perechi, a repurtat un mare succes, explicînd în 1932 fenomenul jerbelor prezentat de radiaţia cosmică.

În acea vreme, radiaţia cosmică reprezenta un fenomen destul de greu de înţeles. Astfel nu era de loc clar de unde apar aşa de mulţi electroni, şi pozitroni, adevărate jerbe, adevărate cascade de particule produse de radiaţiile cosmice.

Explicarea jerbelor în cascadă a fost dată de Openheimer şi de alţi fizicieni în 1936, pe baza electrodinamicii cuantice. În felul acesta, teoria cuantică a cîmpului electromagnetic, sau electrodinamica cuantică, a fost extinsă la domeniul particulelor de mare energie. În urmă au continuat succesele care au consacrat această teorie, în special prin explicarea feno-

menelor descoperite în 1947, așa-numita deplasare Lamb-Rutherford a nivelelor de energie a atomului de hidrogen.

Datorită uriașei dezvoltări, în special în timpul ultimului război mondial, a radarului, a tehnicii undelor electromagnetice de lungimi de undă centrimetrice, s-a putut realiza un progres important în măsurarea cu foarte mare precizie a diferențelor de lungimi de undă în spectrul de emisie a atomilor. Astfel s-a constatat că, față de calculele bazate pe teoria lui Dirac al atomului de hidrogen, nivelele de energie pe care le poate avea un electron în sistemul atomic sînt puțin deplasate. Aceasta înseamnă că calculele noastre n-au corespuns realității experimentale. Deplasarea măsurată de Lamb, deși extraordinar de mică, nu era prevăzută de teoria lui Dirac. Această descoperire, care ar fi putut fi fatală pentru teoria atomului de hidrogen, bazată pe ecuațiile lui Dirac ale mecanicii cuantice, a putut fi explicată peste cîteva luni, pe baza electrodinamicii cuantice. Trebuie să ținem seama că, vorbind de cîmpul cuantizat, noi admitem existența unui fond, adică a unei stări fundamentale a cîmpului de energie zero. Această stare de energie zero a cîmpului cu toate posibilitățile sale nu era pînă atunci luată în considerare, fiind socotită ca inobservabilă. Pentru a explica deplasarea Lamb, fizicianul Bethe a avut ideea să ia în considerare această stare fundamentală; ținînd seama de faptul că un cîmp electromagnetic cuantizat de energie zero are în stare latentă — sau, cum spun fizicienii, în stare virtuală — o infinitate de fotoni, diferența de energie pe care o are electronul din atom față de cel calculat pe baza metodei mecanicii cuantice rezultă din interacțiunea pe care electronul poate s-o aibă cu acești fotoni virtuali, în stare neobservabilă, ai cîmpului electromagnetic cuantizat de energie zero. Calculele chiar aproximative au dat imediat rezultate foarte satisfăcătoare, teoria cuantică a cîmpului înregistrînd un succes impresionant. În felul acesta apare în dezvoltarea teoriei cuantice a cîmpurilor concepția asupra posibilității de existență a particulelor virtuale, care, după cum am văzut, are o deosebită importanță. Starea virtuală care în cazul cîmpului Dirac poate conține o infinitate de perechi electron-pozitron este un vid care „se polarizează"; sîntem deci conduși la o concepție complet nouă asupra vidului, considerat mai înainte o stare în care se presupunea absența oricărui agent material.

A urmat o extindere firească a acestei teorii și în cazul altor cîmpuri care au fost introduse ulterior. Introducerea unor cîmpuri mereu noi cu proprietăți diferite este un procedeu obișnuit în fizica modernă. Pe măsură ce trebuie să explicăm o interacțiune între niște particule noi sau într-un sistem cum este nucleul, introducem noi cîmpuri. Astfel, ca să explicăm faptul că nucleul este un sistem foarte coerent, avînd o structură complexă care rezultă din cimentarea unor particule numite nucleoni, reunite de forțe foarte puternice etc., spunem că există un cîmp, numit cîmp mezonic, care se poate cuantiza etc. În secolul trecut, în fizica clasică, pe măsură ce era nevoie să se explice un fenomen fizic nou, se introducea pur și simplu o forță nouă, fără să se știe prea bine ce reprezenta ea. Engels a arătat caracterul abstract, metafizic al acestei metode, și pe drept cuvînt, deoarece în realitate există interacțiuni materiale și nu „forțe". Procedeul folosit

astăzi conduce la o reflectare mai profundă, mai adecvată a realității, dar nici el nu epuizează esența fenomenelor fizice. Folosit în mod formal, el nu ne poate duce decît la o imagine falsă a realității, în mod analog cu metoda reducerii interacțiunii la „forțe".

În general, însă s-a încercat să se dezvolte cît se poate de mult și să se aplice teoria cuantică a cîmpului pentru a se explica interacțiunea dintre diferite cîmpuri, deci de a explica toate formațiile materiale posibile de particule. Pe această cale s-au înregistrat o serie de succese. Astfel au fost descoperite recent formații atomoide, asemănătoare cu atomul. Astăzi putem enumera o listă întreagă de astfel de sisteme, cum ar fi pozitroniul, sistem foarte simplu, format dintr-un electron și un pozitron care prevăzut teoretic a fost studiat experimental; avem posibilitatea să înlocuim electronul din atom printr-un mezon, și atunci obținem un mezoatom, care poate fi preparat în laborator; studiul acestuia este foarte important, deoarece mezonul trece mai aproape de nucleul atomic decît electronul; de asemenea nucleoniul, format din nucleoni de sarcini contrare.

În general este ușor de cuantizat un cîmp izolat; dar în momentul în care avem două cîmpuri în interacțiune cu ajutorul cărora încercăm să explicăm forța care acționează între două particule, atunci nu mai avem posibilitatea din punct de vedere matematic să rezolvăm problema exact. În acest caz se petrece cam același lucru ca în mecanica cerească, — dezvoltată pe baza teoriei lui Newton —, cînd s-a pus problema mișcării a mai mult de două corpuri cerești, de exemplu a unui sistem format din Soare, Pămînt și Lună. Sistemul de ecuații corespunzător nu mai poate fi rezolvat exact și se recurge la așa-numita metodă a perturbației, o metodă de aproximație. Se consideră că acțiunea celui de-al treilea corp este suficient de mică, astfel că în prima aproximație are o influență neglijabilă; ca atare, în aproximația de gradul I se poate dezvolta într-o serie de puteri expresia matematică respectivă și putem neglija toți termenii în afară de primul, și astfel reducem expresia la ceva simplu. Reușim în acest fel să efectuăm calculele pînă la capăt. Dacă în secolul trecut a produs o adevărată uimire performanța lui Leverier, care „în vîrful condeiului" a descoperit, pe baza unor perturbații observate, în mișcarea ultimei planete, existența unei presupuse planete, observată ulterior — Neptun —, în experiențele recente cu rachetele și navele cosmice avem o serie întreagă de exemple de acest gen.

În teoria cuantică a cîmpului s-a reluat sub o formă nouă metoda perturbațiilor. Condiția reușitei metodei de aproximație este ca între cîmpuri cuplajul să fie suficient de mic. Cuplajul este caracterizat prin constanta după care facem calculul interacțiunii între cîmpuri. În cazul interacțiunii dintre electron și cîmpul electromagnetic, el este o expresie numerică, în care intră, în cazul electrodinamicii cuantice, sarcina electrică, viteza luminii, constanta lui Planck; acest coeficient are valoarea $\frac{1}{137}$.

Această constantă de cuplaj fiind foarte mică și, ca atare, puterile ei fiind și mai mici, calculele prin aproximație în electromagnetica cuantică reușesc foarte bine. În cazul cînd nu mai este vorba de cîmp electromag-

netic, ci de cîmp mezonic sau de alte cîmpuri, întîlnim constante de cuplaj a căror valoare este foarte mare; pentru cîmpul mezonic, de exemplu, este 15, un număr cu mult mai mare.

Din cauza acestor interacțiuni și din cauza metodelor de calcul, metode bazate pe formalismul matematic preluat din mecanica cuantică, la aproximațiile de ordine superioare calculele duc la expresii divergente, cu valori infinit de mari. Aceasta a constituit mult timp o mare dificultate; fizicienii au găsit totuși soluția pentru a scăpa de expresiile divergente. În mod general, o metodă de a scăpa de expresiile care jenează la efectuarea integralelor, deoarece devin infinite, constă în a nu lua limitele de integrare riguros exacte. Acest lucru, de altfel, se făcea și în teoria clasică a cîmpurilor, cînd teoria lui Maxwell a trebuit să fie completată cu concepția despre electroni. Ținînd seama de existența electronului, în calculul energiei și al masei sale trebuie să introducem raza electronului. Altfel, dacă considerăm electronul riguros punctiform, energia sa electromagnetică este infinit de mare, deoarece raza tinde către zero, iar expresia energiei, ca și expresia masei, depinde invers proporțional de rază. Pentru a evita aceasta se elimină domeniul determinat de raza electronului, fără să se definească prea bine ce însemna această rază și structura internă a electronului.

Tot în acest fel s-a procedat și în electrodinamica cuantică. Procedeul folosit se numește renormare. Acest procedeu a fost ulterior codificat și justificat în urma unei analize teoretice remarcabile, efectuată de acad. Bogoliubov între anii 1948 și 1950. Așa cum era folosit de fizicieni, părea pur și simplu un procedeu arbitrar, justificat doar de necesitățile concordanței teoriei cu experiența. Matematicienii care au studiat acest procedeu au arătat că aceasta reprezintă, de fapt, o operație cu niște funcții speciale, cu totul noi, numite azi distribuții. Astfel s-a născut teoria distribuției, dezvoltată de matematicieni. Pentru a da un exemplu de proprietăți ale acestor funcții, arătăm că, de exemplu, funcția δ a lui Dirac nu se poate înmulți cu sine însăși, expresia δ^2 neavînd nici un sens. Infiniții în teoria cuantică a cîmpului apăreau tocmai acolo unde apărea δ^2, și semnificația acestui infinit este de fapt lipsa de sens a lui δ^2. Matematicienii au justificat astfel procedeul de renormare, prin care se lăsa deoparte, în mod operativ, o serie de expresii.

Teoria matematică a distribuțiilor, a spațiului hilbertian, care are un mare rol în teoria matematică a cîmpurilor cuantizate, a dus la formularea principiului cauzalității microscopice. S-a arătat că această teorie, care reușește să facă o sinteză între undă și corpuscul, este riguros cauzală, că aceste teorii nu pot fi închipuite fără cauzalitate. Iată un nou aspect filozofic pe care îl aduce această teorie. În timp ce se discuta problema cauzalității în mecanica cuantică nu s-a luat în considerare că știința s-a dezvoltat, că astăzi există și este foarte răspîndită electrodinamica cuantică și teoria cuantică a cîmpurilor, care sînt riguros cauzale. Această cauzalitate se exprimă în formă matematică prin așa-numita matrice de difuzie a lui Heisenberg.

2. În cele ce urmează aş dori să mă refer la esența fizică a teoriei cuantice a cîmpurilor.

Această teorie se bucură de un mare prestigiu prin faptul că a putut explica un domeniu foarte vast de fenomene. Astfel s-a explicat emisia spontană a fotonului de către atom; Einstein a dezvoltat primul teoria acestui fenomen, care astăzi este în mod firesc explicat prin electrodinamica cuantică. S-au explicat absorbția şi emisia fotonilor de către sisteme atomice în general, expresia corectă a nivelelor de energie a liniilor spectrale ale atomului, difuzia luminii de către atomi şi molecule, difuzia cuantelor γ de către electroni liberi, generarea perechilor pozitron-electron, probabilitatea transformării acestor perechi în fotoni γ, teoria radiațiilor de frînare a electronilor rapizi în trecerea lor printre nuclee. În sfîrşit, s-a explicat deplasarea Lamb, care a însemnat o adevărată încununare a teoriei cuantice a cîmpului, de atunci aceasta fiind recunoscută ca o teorie universal valabilă. Această teorie se mai poate dezvolta, dar în fața ei se prezintă mari dificultăți îndată ce părăsim terenul sigur al electrodinamicii cuantice. Dacă electrodinamica cuantică se dezvoltă foarte satisfăcător, în teoria cîmpurilor cuantizate apar greutăți care uneori ni se par insurmontabile. Părerea unor fizicieni este că va trebui, pentru a găsi o cale de ieşire, să se găsească o idee cu totul nouă şi originală pentru a scoate această teorie din impas. Alături de speranța că această teorie s-ar putea dezvolta, există şi păreri care consideră că va trebui să construim alte teorii cu totul diferite. Totuşi, altă teorie nu avem momentan, particule elementare avem mai multe decît ne aşteptam să existe, şi în fața noastră stau problemele foarte spinoase ale clasificării şi ale structurii lor. Dacă Mendeleev s-a putut descurca relativ uşor la timpul său, elaborînd un sistem al elementelor chimice, azi fizicienii întîmpină multe dificultăți în elaborarea unui sistem al particulelor elementare. Astăzi sînt cunoscute mai mult de 30 de particule elementare şi, pe baza unui principiu de clasificare semiempiric, bănuim că trebuie să mai existe cîteva care încă n-au fost descoperite, fără a fi sigur că principiul de clasificare adoptat este cel mai potrivit. Iată, aşadar, unele dificultăți care apar în fața teoriei la care ne referim.

Esența fizică a teoriei cuantice a cîmpului este cîmpul cuantic considerat drept un sistem dinamic infinit, fiecare grad de libertate fiind cuantizat ca un oscilator armonic. Aceasta duce la exigența unei energii infinite a vidului. Deoarece fiecare oscilator armonic cuantizat ca în mecanica cuantică admite o energie de zero, iar un cîmp este echivalent din punct de vedere teoretic cu o infinitate de oscilatori, rezultă o energie infinită a vidului, adică a cîmpului aflat în stare fundamentală lipsită de cuante de energie, deci de particule. Această stare de vid, care poate conține virtual o infinitate de particule, este considerată inobservabilă. În prezent, această concepție a vidului, deşi primul moment apăruse ca o contradicție, ca un nonsens, nu mai constituie o dificultate. În încercarea de a face o sinteză între particule şi unde care să depăşească contradicția dintre aceste două aspecte, s-a ajuns la ceva care părea un nonsens, la această energie infinită a vidului. Astăzi fizicienii nu mai consideră că aceasta ar fi o dificultate în cadrul teoriei. Vidul nu mai este, de fapt, un spațiu lipsit de particule, ci, în realitate, un cîmp minimal care nu se manifestă în structura spectrelor atomice

decît în momentul în care există o interacțiune. Vidul este starea de energie cea mai joasă a unui cîmp cuantizat, energia de zero. Ea este corespunzătoare stării unui gaz la temperatura zero absolut. Trebuie însă să atrag atenția că concepția despre zero absolut s-a schimbat foarte mult și în cazul corpului solid, teoria cuantică a cîmpurilor avînd repercusiuni și în acest domeniu. Fizica modernă nu mai privește corpul solid așa de simplist ca în secolul trecut. În corpul solid există electroni care au proprietăți statistice esențial deosebite de cele ale moleculelor dintr-un gaz; acești electroni formează un așa-numit „gaz degenerat". Ei au proprietatea că la zero absolut nu sînt lipsiți de energie, nu sînt nemișcați. Ei se tasează pe un fond cu o serie de nivele de energie, aceste nivele de energie fiind destul de ridicate, astfel că un corp solid la zero absolut mai are destulă energie de mișcare. Deci la zero absolut nu avem absență de mișcare; din punctul de vedere al materialismului dialectic era foarte firesc să combatem concepția despre repausul absolut al materiei, dar în fizica clasică din ecuațiile teoriei gazelor rezultă că la zero absolut trebuie să se oprească orice mișcare. În realitate, acest lucru nu are loc, deoarece avem de-a face cu așa-numita degenerescență a gazelor.

În teoria cuantică a cîmpurilor se petrece același lucru. Aici un cîmp în stare de energie de zero are un fond care conține virtual o infinitate de particule. Cît privește „particula" trebuie s-o înțelegem în sensul pe care îl are această noțiune în teoria cuantică a cîmpurilor; ea este o stare excitată a cîmpului, o stare deasupra stării energiei de zero. Orice stare de energie a cîmpului deasupra energiei de zero se manifestă ca o particulă.

Se numește cuantă a acestui cîmp energia care într-o interacțiune se manifestă în mod discontinuu, cîmpul putînd să aibă o cuantă, două, trei sau mai multe. Toate aceste cuante sînt echivalente cu cîte o particulă, numărul particulelor nefiind de loc limitat.

Se pune problema cum se obține o stare de excitație a cîmpului. Dacă nu ar avea loc o interacțiune cu un alt cîmp, atunci cîmpul dat ar rămîne permanent în aceeași stare. În momentul interacțiunii, cîmpul cîștigă sau pierde cuante de energie și astfel starea sa de energie saltă în mod discontinuu. Această discontinuitate se manifestă prin apariția sau dispariția unei particule, ceea ce se exprimă matematic foarte simplu, pe baza unui simbolism ușor de mînuit.

Starea de excitare a cîmpului este caracterizată nu numai prin energie, ci și printr-un impuls și prin alte mărimi care caracterizează o particulă.

Să luăm acum în considerare un fapt care caracterizează esența fizică a teoriei, și anume posibilitatea oscilațiilor de zero. În stare de zero a cîmpului, de cea mai joasă energie, există posibilitatea oscilațiilor de zero sau a fluctuațiilor energiei în jurul valorii zero, fluctuații analoge celor existente într-un gaz care se găsește într-o stare caracterizată printr-o anumită energie, deoarece nu toate moleculele au exact aceeași energie cinetică, ci energia se repartizează pe molecule, după o lege statistică descrisă de curba lui Gauss. În cazul stării de energie zero a cîmpului există la fel o repartiție a particulelor virtuale și deci posibilitatea fluctuațiilor. Existența acestor fluctuații este un lucru esențial, fără de care nu am putea

înțelege o serie de fenomene ce se petrec în jurul unui electron, care determină efecte cum ar fi deplasarea Lamb în interiorul atomului de hidrogen.

După ce am tratat problema esenței acestei teorii, am vrea să ne referim la unele aspecte ale teoriei care ridică problema de metodă dialectică. În primul rînd, vrem să ne referim la problema sintezei proprietăților corpusculare și ondulatorii, apoi la problema interacțiunii, a particulelor și antiparticulelor, a mișcării particulelor în lumina teoriei cuantice a particulelor, a clasificării particulelor elementare (aceasta fiind legată de proprietățile esențiale ale spațiului și timpului), a atomismului și, în sfîrșit, la problema structurii particulelor.

3. Prima problemă, aceea a sintezei dialectice între undă și corpuscul, este cea mai interesantă; pentru a înțelege mai clar cum se pune această problemă în teoria cuantică a cîmpului, este necesar să ne referim din nou la fizica clasică și la mecanica cuantică.

În teoria clasică, modelul pentru explicarea comportării fenomenelor era bazat pe formă și mișcare, adică idealul cartezian era realizat în mecanica newtoniană în mod perfect.

Se făcea o distincție între cadrul spațio-temporal considerat euclidian și substanța care este conținută în acest cadru, independent de acest cadru, concepută ca fiind repartizată în puncte materiale a căror stare de mișcare era determinată de acțiunea unui cîmp de forțe. Acest cîmp de forțe permitea descrierea comportării obiective a particulelor în spațiu și timp. Un model asemănător s-a folosit și pentru explicarea fenomenelor electrice. Particulele electrice, electronii, se mișcau sub influența unui cîmp electromagnetic. În această teorie însă au apărut dificultăți, cum erau cele care rezultau din considerarea acțiunii cîmpului propriu al electronului asupra mișcării sale sau apariția valorilor infinite dacă nu se considera existența unei raze a electronului. Deși considerarea electronului spațial extins ducea la o teorie care nu mai dădea valori infinite, tot nu se putea obține o teorie satisfăcătoare, deoarece această rază și structură internă presupusă reprezentau un element străin în cadrul teoriei. Aceste dificultăți n-au putut fi soluționate în cadrul fizicii clasice.

Fizica cuantică a apărut prin ipoteza lui Planck, după care între substanță și cîmpul radiant se schimbă energie numai în mod discontinuu. Această explicare a lui Planck a distribuției energiei în spectrul radiației termice a unui corp s-a putut face numai pe baza ipotezei de discontinuitate a energiei luminoase. Este interesant de urmărit etapele prin care a trecut fizica cuantică. Einstein a arătat pentru prima dată că fluctuațiile energiei radiante se compun din doi termeni: un prim termen care este asemănător cu fluctuația energiei într-un gaz, și prin urmare are caracter discontinuu, molecular, și o a doua parte care este caracteristică teoriei ondulatorii. Între aceste două părți există o contradicție conceptuală. Einstein a semnalat acest fapt încă la începutul teoriei cuantice. Pentru a explica efectul fotoelectric, el ajunge la ipoteza fotonică, adică la ipoteza că nu numai schimbul de energie se manifestă discontinuu, dar că însăși energia luminoasă există întotdeauna sub această formă discontinuă. Einstein explică acest fenomen într-o lucrare de cîteva pagini, într-un

mod uimitor de simplu. Dar această ipoteză era extraordinar de îndrăzneață. Ulterior, într-o serie de discuții, Einstein a fost întrebat cum vede el emisiunea luminii. Fără îndoială că lumina nu mai putea fi emisă sub formă de unde sferice, iar Einstein într-adevăr arată că lumina nu mai poate fi emisă sub forme de unde, ci sub forme de ac. Deci ipoteza fotonică impunea o disimetrie în emisia luminii. Dar această ipoteză intră în profundă contradicție cu fenomenele de difracție și de interferență a luminii, care nu se pot explica decît pe baza ipotezei undelor. Aici se manifestă din plin contradicția între faptele experimentale și modul cum sînt interpretate de fizicieni. Mai tîrziu (1917), Einstein, într-o lucrare care a rămas celebră, arată că legea lui Planck se poate deduce dintr-un raționament statistic și că trebuie să admitem că procesul elementar de emisie a luminii trebuie lăsat la întîmplare, atît în timp cît și în direcție. Pentru prima dată se introduce noțiunea de statistică și de probabilitate la fenomenele luminoase. Einstein arăta că un atom poate emite un foton în mod spontan. Această noțiune este folosită de Einstein prin analogie cu fenomenul radioactivității; înțelegerea acestui lucru este foarte importantă, deoarece de el este legată însăși înțelegerea caracterului statistic al mecanicii cuantice. Heisenberg și Bohr arată, pe drept cuvînt, că Einstein este răspunzător de direcția pe care a luat-o dezvoltarea teoriei cuantice. În fond, Einstein a fost primul care a pus problema aceasta a probabilității și a statisticii în felul în care se pune în mecanica clasică. Care era raționamentul său? Într-o substanță radioactivă, nucleele atomilor sînt instabile și nu se poate ști care nucleu anume va face explozie. Dar există o lege a descompunerii radioactive; această lege exponențială arată cum se transformă o anumită cantitate de substanță radioactivă în altă specie de substanță. Și anume, după o anumită durată caracteristică, cantitatea de substanță radioactivă se înjumătățește.

Einstein reia exact același raționament admițînd că atomul poate emite în mod spontan fotoni. El arată primul care este echilibrul între un atom și cîmpul radiant, cum are loc emisiunea și calculează probabilitatea de emisiune a unui foton de către un atom. Această probabilitate se poate calcula exact ca în cazul radioactivității. Acest lucru a fost reluat și aplicat în întreaga mecanică cuantică, unde a avut loc însă o deformare a noțiunilor de probabilitate și de statistică, acestea fiind golite de conținut obiectiv. Pentru a caracteriza contribuția lui Einstein la fizica cuantică, putem spune că el a introdus ipoteza structurii discontinue a luminii, arătînd că fotonul, adică cuanta de lumină, are caracteristici corpusculare, avînd un impuls și o masă (deși diferită față de a electronului, fotonul neavînd masă de repaus, deoarece nu putem concepe un foton în stare de repaus; conform teoriei relativității, masa de repaus a fotonului trebuie să fie egală cu zero). Salturile electronice din interiorul unui atom care emite spontan fotoni, constată Einstein, nu sînt previzibile și nu sînt cauzate de un factor extern. În general, pînă atunci, în teoria cinetică-moleculară noțiunea de probabilitate avea un caracter obiectiv. Însuși Einstein, cînd a explicat mișcarea browniană, presupunea mișcarea neregulată a particulei în suspensie ca fiind datorită unor cauze invizibile, — ca agitația termică a moleculelor. În cazul cuantic, Einstein aplică însă probabilitatea la un

singur atom, presupunînd că efectiv nu se pot prevedea salturile electronilor din atom. Un atom poate emite spontan un foton atunci cînd are un surplus de energie, electronul revenind la un nivel de bază, fără ca aceasta să fie cauzată din exterior. Situația s-a agravat atunci cînd Einstein a aplicat statistica fizicianului indian Bose la gaze atomice, definind așa-zisa degenerescență a gazelor. Prin aceasta s-a schimbat foarte mult teoria cinetică-moleculară clasică obișnuită. Se introduc noțiuni noi și Einstein arată necesitatea de a ține seama de două aspecte contradictorii, unul corpuscular și celălalt ondulatoriu, atrăgînd atenția că și particulele unui gaz pot să aibă aspecte ondulatorii. Peste un an apare lucrarea lui De Broglie, care extinde dualismul einsteinian și la particule, ca de exemplu electronii. Einstein susține această ipoteză, primită cu multă rezervă în Franța, ca o consecință firească a acestor idei cuantice care îl preocupaseră atît de mult, arătînd posibilitatea existenței fenomenului de difracție a electronilor. Într-adevăr, peste un an a fost descoperit acest fenomen. În acest fel s-a creat așa-zisa fizică cuantică, care pune problema înțelegerii dualismului de undă și particulă. După cum spunea De Broglie, „marea și veritabila dramă a fizicii moderne a fost descoperirea dualității de aspect atît pentru lumină cît și pentru particule". Această dualitate este proprie — individual — fiecărei particule, deoarece ea nu se manifestă numai la un ansamblu de electroni, ci și la un singur electron. Întrepătrunderea celor două aspecte, corpuscular și ondulatoriu, se manifestă mai ales în experiențele de difracție și interferență, fenomene tipice aspectului ondulatoriu, atît în cazul luminii cît și al electronilor, atunci cînd se efectuează cu un fascicul de intensitate foarte slabă. În teoria cuantică nu mai există deosebirea între lumină și electroni, ambele avînd aceleași proprietăți corpuscular-ondulatorii. Interacțiunea dintre particule are loc printr-un schimb de particule virtuale, datorită cuplajului dintre cîmpuri. Cuanta de cîmp este o particulă virtuală care poartă energie și impuls și ne permite să calculăm „forța" care se exercită între două particule. De exemplu, interacțiunea dintre doi electroni în teoria cuantică a cîmpului se explică foarte simplu. Un foton virtual al cîmpului electromagnetic este emis de un electron și este apoi absorbit de celălalt electron. Al doilea electron emite un alt foton virtual care este absorbit de primul. Acest foton virtual nu se manifestă în experiență, dar în calcule se ține seama de el ca de un vehicul al energiei și al impulsului care se schimbă între cei doi electroni în interacțiune.

În felul acesta, interacțiunea dintre cei doi electroni se manifestă ca o „forță" electrică. Ceea ce în teoria clasică era explicat prin propagarea unei acțiuni din aproape în aproape, prin intermediul unui cîmp, în teoria cuantică a cîmpului se explică prin acțiuni discontinue datorite unor particule virtuale. Noțiunea de fond, de cîmp vid, care este esențială teoriei cuantice a cîmpului, reprezintă un rezervor sui-generis de particule virtuale, presupunînd existența unor oscilații de zero. Interacțiunea între oscilațiile de zero și electron duce la fenomenul de emisie spontană a fotonului. Ideea lui Einstein care, luată în sine, a dus la deformarea pozitivistă că probabilitatea este o noțiune care se aplică individual la un electron și care, prin urmare, nu este legată de întîmplare și de fenomenele statistice capătă în

teoria cuantică a cîmpurilor un aspect cu totul deosebit. Fenomenul de emisiune spontană al fotonului de către un electron poate fi înțeles avînd în vedere că electronul nu este izolat. Electronul din sistemul atomic trebuie să fie considerat ca fiind în interacțiune cu cîmpul vid, avînd deci foarte mulți fotoni în jurul său. În felul acesta se poate explica cauza emisiei spontane de fotoni. Dar chiar mișcarea electronului manifestă un aspect statistic foarte complicat, el execută o mișcare asemănătoare celei browniene. Un electron se mișcă din cauză că există un substrat de fenomene inobservabile: oscilațiile de zero și fluctuațiile cuantice ale fondului.

Însești relațiile de incertitudine — care în mecanica cuantică, în interpretarea lui Heisenberg-Bohr, conduc la „lipsă de cauzalitate" — în teoria cuantică a cîmpurilor se pot înțelege ca o consecință a fluctuațiilor fotonice ale vidului (prof. Sokolov a arătat posibilitatea acestei interpretări a relațiilor de incertitudine). Relațiile de incertitudine ale lui Heisenberg dezvăluie caracteristicile noi ale mișcării particulelor elementare, care nu se pot înțelege pe baza conceptelor fizicii clasice, deoarece ele reflectă contradicția dintre continuitatea și discontinuitatea spațiului și timpului, care devine importantă în domeniul microscopic.

Proprietățile ondulatorii ale particulelor se referă, în general, la un ansamblu de particule în aceeași stare cuantică.

Teoria cuantică a cîmpului, făcînd posibilă descrierea atît a proprietăților corpusculare cît și a celor ondulatorii ale particulelor, reflectă deci unitatea dintre aspectele contradictorii — corpuscular și ondulatoriu — ale obiectelor fizice. Noțiunile de particulă (discontinuu) și de cîmp (continuu) se contopesc în noțiunea unică de cîmp cuantificat, care ne dă posibilitate de a descrie în mod simplu interacțiunea dintre particule și procesele de transformare reciprocă a particulelor.

Problema sintezei cuantice a dualității de undă-corpuscul este complexă. Teoria cuantică a cîmpului, fără a recurge la faimosul principiu de complementaritate, fără să renunțe la cauzalitate, oferă posibilități foarte largi de investigație a fenomenelor atomice, nucleare etc.

Prin teoria cuantică a cîmpurilor își face drum unitatea necesară a unor judecăți opuse, adevărul fiind dialectic. Dar modelul obținut este abstract; totuși, depășind larg mecanica cuantică, se deschid orizonturile unui nou nivel în cunoașterea structurii materiei. Unitatea realizată printr-o sinteză abstractă, un model matematic, implică noțiuni noi, ca fondul cîmpului vid și oscilațiile de zero, care, oricît de iraționale au apărut la început, au condus la extinderea posibilității noastre de explicare și de prevedere ale unor noi fenomene, ca formarea de perechi electron-pozitron, deplasarea Lamb, existența antiparticulelor etc.

4. O altă problemă este cea a interacțiunii în teoria cuantică a cîmpului.

Datele experimentale arată că interacțiunile sînt de mai multe feluri, și anume există interacțiuni care se exercită la distanțe foarte mari, la distanțe mici și altele numai la distanțe foarte mici. Interacțiuni care pot să se exercite la distanțe mari sînt interacțiunile gravitaționale; acestea au loc între mase de dimensiuni astronomice, cum sînt corpurile cerești.

Cîmpul gravific este substratul esențial pentru aceste interacțiuni, celelalte cîmpuri avînd o acțiune neglijabilă la aceste distanțe astronomice. O formă caracteristică a interacțiunilor la distanțe mici sînt interacțiunile electromagnetice, care se exercită în interiorul atomului, în afara nucleului atomic. În interiorul nucleului atomic, la distanțe mult mai mici, cum sînt distanțele nucleare, predomină interacțiunile tari. Purtătorul acestor interacțiuni din interiorul nucleului este cîmpul mezonic, ale cărei cuante sînt mezonii.

Deci pentru forma de mișcare interatomică a electronilor este esențială interacțiunea electromagnetică, caracterizată prin schimbul de fotoni, care explică stabilitatea sistemului atomic și proprietățile sale. De asemenea pentru forma de mișcare intranucleară a nucleonilor este esențială interacțiunea tare, caracterizată prin cîmpul mezonic și schimbul de mezoni, care diferă de fotoni prin faptul că au masă de repaus nenulă, mai mare decît al electronului, și pot fi neutri sau cu sarcină electrică. Aceasta explică stabilitatea nucleului și complexitatea proprietăților sale.

Dezintegrarea β a nucleelor atomice radioactive a condus la descoperirea faptului că există particule care se dezintegrează spontan și deci se caracterizează printr-o durată de existență, viață medie, specifică (astfel neutronul se dezintegrează în proton, electron și antineutrino; mezonii μ și π se dezintegrează de asemenea). Pentru descrierea acestor dezintegrări spontane s-a introdus interacțiunea slabă, care se deosebește prin faptul că iau parte simultan patru particule, și constanta de cuplaj este de 10^{16} ori mai mică decît la interacțiunile tari. Importanța interacțiunilor slabe a crescut în urma descoperirii unei serii întregi de particule noi, numite mezoni K și hiperoni, toate instabile, care se produc cu o abundență foarte mare în ciocnirile de mare energie dintre nucleoni sau nucleoni și mezoni π, dar în același timp au o viață medie surprinzător de lungă la scara nucleară, fiind numite din această cauză particule stranii. Aceste particule stranii au proprietatea de a interacționa tare cu nucleonii, fixîndu-se în nucleele atomice. Dezintegrîndu-se, ele sînt supuse unor interacțiuni slabe. De asemenea mezonii K au proprietatea curioasă de a se dezintegra fie în două, fie în trei particule, deși toți mezonii K au aceeași masă.

Teoria cuantică a cîmpului nu poate explica diferența dintre diferitele feluri de interacțiuni și valorile diferite ale constantelor de cuplaj. O dificultate evidentă constă și în faptul că descrierea diferitelor interacțiuni necesită cîmpuri cuantice diferite pentru fiecare categorie de particulă. Ea este legată de problema structurii interne a particulelor și elementaritatea lor, imposibil de abordat în limitele teoriei cuantice a cîmpurilor liniare, care implică forma punctiformă a particulelor. Pe măsura creșterii energiei de mișcare a particulelor accelerate cu care provocăm ciocnirile, se realizează pătrunderea acestora de la periferie în profunzimea particulelor elementare (mai precis a nucleonilor). Azi nu putem prevedea decît foarte vag rezultatele ce se vor obține la energii de o mie sau un milion mai mari decît cele de care dispunem. În orice caz, pătrunderea la distanțe mai mici de 10^{-14} cm ne poate rezerva multe surprize; astfel, la distanța de ordinul 10^{-16} cm, interacțiunile caracterizate „slabe" vor acționa mai

puternic decît celelalte interacțiuni, iar la distanțe și mai mici interacțiunile gravitaționale neglijabile pot deveni puternice.

Constanta de cuplaj se exprimă, în fond, prin ceea ce se numește „sarcină". Cuplajul între cîmpul electromagnetic cuantizat, a cărui cuantă este fotonul și cîmpul electrono-pozitronic ale cărei cuante sînt electroni și pozitroni, este realizat prin sarcini electrice. În cazul mezonului, cuplajul este realizat prin altfel de sarcină, așa-numita sarcină mezonică. La interacțiunile tari (mezonice), constanta de cuplaj este de ordinul 15, pentru cele electromagnetice fiind 1/157, iar la interacțiunile slabe este 10^{-10}. În cazul cîmpului gravitațional, constanta are o valoare și mai mică, de aceea putem neglija efectele gravitaționale la distanțe mici.

5. Primul succes al electrodinamicii cuantice a fost explicarea formării unei perechi electron-pozitron. Teoria antiparticulelor este pătrunsă de principiul unității contrariilor : particulă-antiparticulă. Noțiunea nouă de cîmp pozitrono-electronic are la bază principiul simetriei sarcinilor electrice. Teoria cuantică a cîmpului prevede teoretic transformarea perechii electron-pozitron în fotoni și invers. În general, trebuie să considerăm că pentru toate particulele sînt posibile asemenea transformări. Majoritatea particulelor au antiparticule ; dintre 32 de particule numai două fac excepție. În general, perechile particulă-antiparticulă se pot transforma într-un alt gen de particule.

Care este baza fizică a concepției actuale despre antiparticule? În electrodinamica cuantică, această bază o constituie simetria dintre electron și pozitron, bazată pe principiul simetriei sarcinii electrice.

Conform acestui principiu, fiecărei particule încărcate electric îi corespunde o antiparticulă care are o sarcină electrică egală și de sens contrar, avînd proprietatea de a se anihila reciproc, transformîndu-se în doi fotoni. Prin operația matematică de „conjugare de sarcină", care schimbă semnul sarcinilor și al momentului magnetic propriu în ecuațiile cîmpului, transformăm particula în antiparticulă. Principiul simetriei sarcinilor se poate extinde și la „sarcina nucleară" etc. Prin definiție, antiparticula este particula care are toate „sarcinile" de semn contrar. Această definiție cuprinde și antiparticula pentru particule neutre (de exemplu neutron, neutrino etc.). În general, toate particulele au deci antiparticule, în afară de foton și mezon π neutru, care prin conjugarea de sarcină se transformă în ele însele, fiind cu adevărat neutre, adică fără nici o sarcină. Teoria cuantică a cîmpurilor admite deci posibilitatea de a cuprinde aceste antiteze. Particulelor neutre (de exemplu neutronul, care nu are sarcină electrică, dar i se atribuie sarcină nucleară), le corespund antiparticule cu sarcini nucleare și moment magnetic propriu (deci spin) de semn contrar. Existența antineutronului a fost pusă în evidență experimental conform prevederilor teoriei.

Alături de spin, mărimea specific cuantică care caracterizează momentul cinetic propriu al particulei, s-a introdus izospinul, care caracterizează proprietățile asemănătoare ce există între particulele de aceeași masă, făcînd abstracție de sarcina electrică. Astfel, în locul sarcinii nucleare, nucleonii se pot caracteriza mai adecvat prin valoarea izospinului, stabilindu-se legea conservării izospinului pentru un sistem de particule în

interacțiune. Antiparticulele reprezintă inversarea tuturor atributelor particulei (sarcină, spin, moment magnetic), deci vor avea izospinul de semn contrar, astfel că anti-antiparticula este identică cu particula, și perechea particulă-antiparticulă este susceptibilă de anihilare.

6. În general, problema mișcării particulelor trebuie privită într-un mod nou și mult mai adînc cu ajutorul teoriei cuantice a cîmpului. Mișcarea, proprietate inalienabilă a materiei, dezvăluie o contradicție între ceea ce se conservă, este imuabil și ceea ce este schimbător, fluent. Din acest punct de vedere trebuie să ne îndreptăm atenția asupra așa-numitelor legi de conservare, care sînt esențiale în fizica teoretică. Astfel, edificiul atît de armonios al mecanicii lui Newton este bazat pe legile de conservare ale energiei, impulsului, momentului cinetic. Aceste mărimi reprezintă caracteristicile fundamentale ale mișcării mecanice. Există o legătură profundă, care a fost pusă în evidență de matematicieni, între legile de conservare și proprietățile formelor fundamentale de existență ale materiei — spațiul și timpul. Această legătură reflectă unitatea formelor fundamentale ale existenței materiei, exprimă indestructibilitatea mișcării. Astfel, omogenitatea spațiului, adică lipsa oricărui centru în spațiu, este legată de principiul conservării impulsului, după cum omogenitatea timpului este legată de principiul conservării energiei; izotropia spațiului, adică simetria față de rotație, este legată de legea conservării momentului cinetic; în sfîrșit, dacă considerăm spațiul-timp al teoriei relativității restrînse, ntrodus de matematicieni pentru a da o interpretare geometrică foarte simplă teoriei, omogenitatea spațiu-timpului, adică simetria față de translație și rotație în această varietate cvadridimensională, are drept corespondent conservarea mișcării centrului de inerție.

Legătura dintre legile de conservare a mărimilor caracteristice mișcării și proprietățile de simetrie a spațiului și timpului se manifestă prin proprietăți de invarianță a ecuațiilor mișcării față de transformările corespunzătoare: translație, rotație etc. Putem stabili deci o legătură directă între invarianță față de translație și conservarea impulsului, între invarianță față de rotație și conservarea momentului cinetic etc. Această corespondență între proprietățile de invarianță și legile de conservare rămîne pe deplin valabilă în cazul teoriei cîmpurilor. În fizica teoretică contemporană, proprietățile de invarianță ale ecuațiilor cîmpurilor cuantice servesc drept metodă euristică pentru descoperirea de noi legi dinamice ale particulelor elementare. Se postulează că orice lege fundamentală este legată de o anumită proprietate de simetrie, deci îi corespunde o anumită proprietate de invarianță. În teoria cuantică a cîmpurilor deci, pe baza acestor proprietăți de invarianță care corespund unor anumite proprietăți de simetrie, se pot deduce legile de conservare care definesc mărimile caracteristice diferitelor particule elementare. În felul acesta putem atribui particulelor elementare masă, sarcină, spin, impuls etc. Valoarea spinului determină anumite proprietăți statistice, împărțind particulele elementare în bozoni (spin întreg) și fermioni (spin semiîntreg), după cum particulele elementare cu aceleași valori caracteristice, de sarcină, masă, spin etc., pot să coexiste sau nu în aceeași stare de energie. Ținînd seama de valorile spinului, cîmpurile pot să fie scalare, cînd corespund unor particule de

spin zero, pot să fie vectoriale, cînd corespund unor particule de spin unu, şi pot fi cîmpuri spinoriale, cărora le corespund particule de spin 1/2 etc.

Pentru a ilustra importanţa legilor de conservare în teoria cuantică a cîmpurilor, vom da cîteva exemple : emisiunea β, adică emisiunea de electroni de către atomii radioactivi, părea să contrazică în mod evident principiile conservării energiei şi a spinului, adică a momentului cinetic. În acelaşi timp însă, nici unul din celelalte fenomene nucleare nu prezentau asemenea probleme. Această dificultate a fost rezolvată de Pauli prin postularea valabilităţii legilor de conservare, ajungînd deci la concluzia că trebuie să existe o particulă ipotetică care să transporte diferenţa de energie şi spinul ce lipsea. În sprijinul existenţei acestei particule, numite neutrino (fără masă de repaus şi fără sarcină electrică), care părea absolut ipotetică, avem astăzi dovezi experimentale certe ; de asemenea şi în ce priveşte existenţa antiparticulei sale, a antineutrinului.

Un alt exemplu poate fi dat cu privire la legea conservării sarcinii electrice şi la principiul simetriei sarcinii, care stă la baza explicării formării antiparticulelor şi anihilării perechilor electron-pozitron în electrodinamica clasică. S-a căutat să se extindă această lege de conservare prin introducerea de sarcini ipotetice : sarcina nucleară etc. pentru a generaliza definiţia noţiunii de antiparticulă. Pentru aceasta s-a pornit de la constatarea empirică că, în interacţiunile dintre particule, numărul bozonilor (fotoni, mezoni π sau mezoni K) nu se conservă, în timp ce numărul fermionilor, adică al particulelor de spin 1/2, se conservă. Într-adevăr, un atom excitat poate emite un număr foarte mare de fotoni, iar nucleii atomici, respectiv nucleonii, pot fi consideraţi izvoare nemărginite de mezoni. Dimpotrivă, numărul fermionilor se conservă. Astfel fermionii grei numiţi barioni (categorie din care fac parte nucleonii şi hiperonii), nu pot fi generaţi decît în perechi (particulă-antiparticulă). Această constatare a permis enunţarea legii conservării sarcinii nucleare, sau, mai precis, a sarcinii barionice, lege care poate fi considerată ca un criteriu al stabilităţii sistemelor nucleare.

Astfel a fost posibilă definiţia antiparticulelor în sens general : antiparticula este o particulă care are valori inverse ale tuturor atributelor, inclusiv sarcina barionică, pe care le are particula respectivă. Tot aşa deosebim o altă categorie de particule, leptonii (electroni, neutrino, mezoni μ). Există o lege de conservare a leptonilor şi pe această bază se pot defini antiparticulele respective, cum este pozitronul, antiparticula electronului, antineutrinul.

O altă proprietate a spaţiului este simetria faţă de oglindire, trecerea prin inversiune de la un sistem dextrogir la un sistem levogir. În fizica clasică era admisă în mod tacit invarianţa legilor naturii faţă de inversiunea în spaţiu. Fenomenele de dezintegrare a mezonilor K sau dezintegrarea β a nucleelor orientate prezintă însă o asimetrie a direcţiei de emisie a particulelor, deci o neconservare a simetriei de oglindire. Această proprietate legată de simetria spaţială se caracterizează prin noţiunea de paritate. Legea conservării parităţii exprimă unitatea dintre contrarii : obiect şi simetricul său faţă de oglindire, adică imaginea sa. Spre deose-

bire de toate celelalte fenomene, după cum au arătat fizicienii Lee şi Yang, în fenomenele legate de interacţiunile slabe (ca dezintegrarea particulelor) paritatea nu se conservă. Acest lucru a fost bine verificat şi a ridicat problema dacă la distanţe foarte mici, la fenomenele datorite unor interacţiuni slabe, neconservarea parităţii nu duce la o concepţie nouă despre spaţiu. Problema a fost rezolvată de fizicieni prin introducerea noţiunii de spiralitate şi de inversiune combinată. Acad. Landau a arătat că specificul interacţiunilor slabe este invarianţa faţă de inversiunea combinată. Inversiunea combinată înseamnă o dublă inversiune, o inversiune în spaţiu (adică o oglindire) şi o inversiune a sarcinilor, adică înlocuirea particulelor prin antiparticule. Dacă în acelaşi timp cu o oglindire se schimbă şi semnul sarcinii electronului la dezintegrarea β a unui nucleu radioactiv, obţinem un sistem care este absolut neschimbat. Aceasta este o proprietate nouă, care ne arată cît de adînc sînt legate proprietăţile de simetrie de caracteristicile particulelor : principiul simetriei de sarcini şi al simetriei spaţiale se unesc într-o simetrie mai înaltă.

7. Mişcarea particulelor apare ca o problemă foarte complicată, în fenomenele care se petrec în adîncul atomului sau al nucleului. Pentru descrierea proprietăţilor legate de sarcina barionică sau leptonică, se introduc noţiuni noi prin care se încearcă obţinerea unei clasificări a particulelor elementare. Se consideră astfel spinul izotopic şi aşa-numita stranietate.

În fizica modernă se pune problema descrierii în spaţiu-timp a fenomenelor submicroscopice ale materiei. Se pune anume problema ce se întîmplă în cazul cînd avem de-a face cu corpuri care sînt de mii, de milioane sau chiar de miliarde de ori mai mici decît corpurile obişnuite sau durează intervale de 10^{-4}, 10^{-6}, 10^{-10} etc. secunde.

Există astăzi în fizica experimentală o unitate de timp practic folosită în cazul particulelor elementare, aşa-numitul flash, care măsoară 10^{-24} secunde. Se pare că aceasta este o unitate foarte practică pentru urmărirea fenomenelor particulelor elementare. La fel, dimensiunile se măsoară în lungimi de undă Compton, adică în lungimi de ordinul razei electronului, protonului sau al altor particule, iar energia particulelor accelerate se evaluează la miliarde de electroni-volţi. Dacă vrem să înţelegem problemele noi legate de descoperirea particulelor elementare, trebuie să înţelegem modul în care se ajunge în definitiv la identificarea acestor particule elementare. Pentru aceasta se folosesc razele cosmice sau posibilităţile de accelerare ale marilor acceleratoare (cosmotron, bevatron, fazotron etc.), care permit obţinerea în laborator a unor adevărate raze cosmice artificiale. Atît în calea razelor cosmice cît şi a particulelor ieşite din acceleratoare, se expun drept ţintă o serie de plăci nucleare, plăci fotografice speciale avînd o gelatină groasă în care particula parcurge un drum pînă se ciocneşte de un nucleu atomic. Are loc astfel un fenomen specific de ciocnire la mare energie, din care rezultă producerea altor particule; traiectoriile lor, sub formă de stea, rămîn înregistrate în gelatină. Pentru fixarea acestor urme minuscule, plăcile nucleare se tratează în mod asemănător cu plăcile fotografice obişnuite, după care se caută la microscop evenimentele interesante, imaginile ciocnirii, care de altfel

sînt extrem de rare. De obicei se examinează circa 10 000 de plăci pentru a se găsi 7—8 care să prezinte imaginea unei ciocniri la energii așa de mari. Apoi se caută, pe baza legilor generale de conservare, explicarea imaginii prin identificarea traiectoriei particulei primare, precum și a particulelor secundare. Studiul necesită de multe ori folosirea mașinilor electronice de calcul pentru a efectua calculele statistice care sînt necesare. De multe ori rezultatul este uimitor de concordant la plăcile cercetate, și pînă la urmă se identifică fie o particulă nouă, fie un fenomen care a fost constatat și în alte laboratoare. Același lucru se poate face și cu camera cu bule sau cu camera cu ceață, în care particulele de mare viteză lasă urme ce pot fi fotografiate. Din aceste urme se pot deduce informații asupra masei, sarcinii, spinului particulelor etc. Particulele „elementare" sînt deci tot atît de accesibile pentru fizicianul care le studiază, ca și astrele din metagalaxii pentru astronom.

Proprietățile noi, uimitor de complexe, pe care le descoperim la aceste particule se constată chiar și în cazul electronului. Tezele lui Lenin cu privire la fizică reprezintă indicații metodologice valoroase a căror valabilitate este bine confirmată : astfel teza asupra inepuizabilității electronului se aplică la toate particulele „elementare", devenind un principiu călăuzitor în cunoașterea aprofundată a materiei.

Azi devine tot mai clar că de la 10^{-14} cm, unde au ajuns investigațiile noastre experimentale pînă la zero (centrul particulei) vom putea întîlni nenumărate proprietăți noi, și deci nu se poate extrapola valabilitatea teoriei actuale (teoria cuantică a cîmpului), nici nu se va putea construi o teorie valabilă pentru dimensiuni oricît de mici. De altfel autolimitarea teoriei cuantice a cîmpului se manifestă cel mai clar în cazul electrodinamicii cuantice, care la distanțe mai mici de 10^{-13} cm nu mai dă rezultate corecte, intervenind procese legate de structura internă a electronului.

Am arătat aici că, legat de proprietățile de simetrie ale spațiului și timpului, există o serie de proprietăți ale particulelor elementare care le caracterizează starea de mișcare. Astfel particulele pot avea spinul zero, jumătate sau întreg ; un impuls, o masă, o sarcină (electrică, barionică etc.) au un izospin, și mereu apar proprietăți noi, inepuizabile, care cer introducerea unor noi caracteristici. Astfel cunoaștem mezoni K, particule instabile care, conform concepțiilor obișnuite, ar trebui să existe mult mai puțin timp decît există ele în realitate ; și anume ele durează de 10^{12} ori mai mult decît ar trebui conform calculelor (bineînțeles este vorba de durate la scara timpului folosită în fizica particulelor elementare). Pentru a caracteriza acest fapt, introducem o nouă proprietate, numită „stranietate", pe care celelalte particule nu o au și care, ca și izospinul, este legată de sarcină.

Izospinul și stranietatea, definite destul de formal și folosind proprietăți de invarianță legate de simetrii într-un spațiu abstract — izospațiu —, au ajutat la găsirea unor criterii de clasificare a diferitelor particule, criterii care au încă un caracter provizoriu. În orice caz, teoria cuantică actuală nu poate explica de ce nici o particulă nu are o sarcină electrică mai mare decît sarcina electronului, nici faptul că particulele au

mase diferite, de la zero la valori de peste 1 000 de ori masa electronului. O explicare a acestui fapt nu se poate încerca decît depășind liniaritatea cîmpului și introducînd cîmpuri neliniare, așa cum s-a încercat recent de Heisenberg, pe de o parte, și de L. De Broglie, Bohm și Vigier, pe de altă parte.

8. O altă problemă care merită să fie analizată în lumina noilor descoperiri e problema atomismului. Atomismul este caracteristic pentru concepția materialistă; atomismul a figurat întotdeauna în arsenalul filozofiei materialiste, iar antiatomismul a reprezentat întotdeauna o tendință idealistă.

Atomismul are la bază o intuiție genială a lui Leucip și Democrit. Pe plan istoric, există o serie de momente de negare a atomismului. Concepția a trecut prin faza interpretării mecaniciste, considerîndu-se atomii imuabili, indestructibili (atomul chimic); apoi prin faza reprezentării electromagnetice cînd s-a încercat reducerea tuturor particulelor la cîmpul electromagnetic.

Ideea unui atomism absolut, a unei cărămizi ultime a universului nostru material, este, incontestabil, departe de adevăr.

Putem spune că valabilitatea concepției de atomism s-a restrîns, rămînînd aplicabilă în anumite domenii. Ideea atomismului este valabilă, de exemplu, cînd vorbim despre moleculele unui gaz. Dacă trecem la domeniul cuantic, acest lucru nu mai corespunde realității. Fizicianul Fermi spunea, pe drept cuvînt, că noțiunea de „elementar" este legată de un anumit nivel al cunoștințelor noastre. Se poate ca la un nivel al cunoștințelor noastre un lucru să pară elementar, iar la alt nivel să nu mai fie elementar. De exemplu, fizicianul sovietic M. A. Markov, într-un studiu interesant publicat în „Voprosî filosofii" [1], scria: „Afirmația că ceva constă din ceva altceva și-a pierdut semnificația". Prin această frază, Markov a sesizat un lucru care este o realitate pregnantă în teoria cuantică a cîmpului, în domeniul de fenomene pe care-l abordează această teorie. Problema complexității unui sistem elementar, definirea complexității unui sistem, trebuie tratată cu multă grijă. De aceea, fizicianul Salam afirma paradoxal că „toate particulele sînt elementare, dar unele sînt mai elementare decît altele".

În orice caz, generarea perechilor particulă-antiparticulă, anihilarea lor, dezintegrarea ca o proprietate generală a particulelor (durata, viața medie fiind o caracteristică a particulelor), interacțiunea lor cu cîmpurile, cu fondul acestor cîmpuri (cuplajul lor cu cîmpurile, particulele avînd diferite sarcini) nu ne mai permit să ne reprezentăm particula în mod simplu. O imagine abstractă aproximativă pe baza teoriei cuantice ne conduce să considerăm particula ca un fel de „bulgăr"; ea este totdeauna ecranată de o infinitate de alte particule virtuale, care constituie fondul cîmpului ca rezervor inepuizabil de particule care produc diferite efecte. Astfel particulele își măresc sarcina, își modifică masa din cauza polarizării vidului și din cauza fotonilor virtuali. Electronii pot fi concepuți,

[1] M. A. Markov *Despre forma actuală a atomismului*, în „Voprosî filosofii", 1960, nr. 3 și 4.

prin urmare, ca niște adevărați bulgări. Nucleonii sînt și ei particule foarte complexe, avînd o serie de învelișuri cu mezoni K și π virtuali în număr infinit.

Experiența lui Hofstadter la Stanford (S.U.A.) asupra difuziei electronilor de mare energie pe protoni a pus în evidență structura electrică a protonilor datorită atmosferei de pioni (mezoni π). De asemenea efecte ale norului de pioni din jurul nucleonilor (protoni, neutroni) au fost puse în evidență prin experiențele executate la Dubna cu marele accelerator și au fost studiate în fotoemulsii de grupul de fizicieni de la laboratorul de raze cosmice al Institutului de fizică atomică al Academiei R.P.R.

Devine clară deci lipsa de perspectivă și irealizabilitatea încercărilor de a găsi o dată și pentru totdeauna „ultima" și „invariabila" esență a lucrurilor. Cad toate speranțele de a crea un tablou definitiv al lumii materiale care ar opri progresul dialectic al cunoașterii științifice.

Cînd vorbim despre „structura" particulelor și spunem că ele sînt compuse din alte particule, trebuie să ținem seama de energia de legătură, de proprietatea relativistă de neaditivitate a maselor. Atunci cînd particulele alcătuiesc un sistem, se produce așa-numitul defect de masă. Astfel putem defini dacă un sistem este elementar sau mai puțin elementar în funcție de defectul de masă. Pentru energii relativ mici față de energia de legătură, deci față de defectul de masă, un sistem cum este nucleul pare să fie foarte compact, elementar. La energii mari, comparabile cu corespondentul în energia defectului de masă al particulelor respective, nucleul se descompune. Astfel, dintr-un nucleon ciocnit cu un mezon de foarte mare viteză, apar foarte multe particule, cum sînt particulele stranii, mezonii K și hiperonii (ei erau în stare virtuală, avînd defectul de masă egal cu masa lor).

La distanțe foarte mici devine importantă problema structurii particulelor. Indivizibilitatea nu mai are o semnificație exactă; apare o contradicție aici între ceea ce numim elementar și ceea ce numim complex. Structura complexă se manifestă la interacțiuni de mare energie. Azi, după cum nucleul este un izvor infinit de mezoni π (pioni), tot așa particulele elementare sînt un izvor infinit de fotoni sau, în general, de barioni. De fapt direcția în care va trebui dezvoltată teoria actuală va fi decisă de marile acceleratoare în construcție astăzi în diversele țări din lume, acceleratorul de 30 BeV din Elveția sau cel de 50 BeV din U.R.S.S., care vor permite observarea și studiul unor fenomene de ciocnire la foarte mari energii.

★

În concluzie trebuie să arătăm că constatarea făcută în 1907 de Lenin că „fizica modernă e în durerile nașterii. Ea naște materialismul dialectic" este astăzi absolut evidentă; toate problemele ridicate de progresul fizicii sînt pline de aspecte dialectice și însăși fizicienii sînt nevoiți să utilizeze în mod curent limbajul dialecticii pentru ca cercetările lor teoretice să fie în concordanță cu realitatea materiei în veșnică mișcare. Problemele dialec-

tice ridicate mai sus prezintă un deosebit interes şi necesită o aprofundare prin analiza minuțioasă a faptelor experimentale noi și a explicațiilor teoretice actuale.

ДИАЛЕКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ КВАНТОВОЙ ТЕОРИИ ПОЛЯ

РЕЗЮМЕ

В работе рассматриваются диалектические аспекты квантовой теории поля, выявляются вопросы, требующие подробнейшего методологического анализа.

Определив квантовую теорию поля как ,,теорию взаимодействия и преобразования элементарных частиц'', автор подчеркивает связь между этой теорией и квантовой механикой, указывая при этом, что их ни в коем случае нельзя смешивать.

В кратком историческом изложении концепций квантовой теории поля и квантовой механики уточняются вопросы, входящие в компетенцию этих физических дисциплин. Так, например, показывается, что квантовая теория поля возникла, с одной стороны, из необходимости исследовать неразрешенные или мало изученные вопросы квантовой механики, а с другой стороны — из необходимости воссоединить квантовую теорию с теорией относительности, таким образом, чтобы можно было сказать, что квантовая теория поля представляет собой соединение квантовой механики и специальной теории относительности.

Автор особое внимание уделяет эволюции понятий и вопросов квантовой электродинамики, единственного раздела квантовой теории поля, хорошо обоснованного в настоящее время. В работе анализируются результаты, полученные путем квантирования электромагнитического поля. Применение математического формализма квантовой механики для исследования электромагнитического поля и поля Дирака позволило изучить некоторые системы с варьирующим числом частиц (возникновение пар и уничтожение их). Идея квантового поля, в котором осуществляется синтез корпускулярных и волновых свойств частиц, является основной идеей теории. Она лежит в основе новой концепции о вакууме, как минимальном состоянии поля, содержащем бесконечное количество мнимых частиц — концепции, которая вполне удовлетворительно позволила объяснить ряд явлений, среди которых и смещение Ламба. Законы квантовой электродинамики были распрос-транены и на новые материальные поля, введенные позднее. В работе показываются успехи, одержаные до настоящего времени в области изучения ядерных явлений, а также и те трудности, которые встречает современная теория (вопрос бесконечности, критерии классификации и т.д.).

Далее автор углубляет физическое значение квантовой теории поля. Физическая сущность квантовой теории поля — указывается в работе — представляет собой поле, рассматриваемое как бесконечная динамическая система, где каждая степень свободного состояния квантируется как гармонический осцилятор. Частица должна рассматриваться, как возбужденное состояние поля, состояние над нулевой энергией, появляющееся путем взаимодействия с другим полем. Автор указывает на существование нулевых флуктуаций, чем объясняется ряд явлений, как например смещение Ламба.

В следующих параграфах работы рассматриваются пять аспектов данной теории, касающихся общих методологических вопросов и требующих диалектического подхода, а именно: 1) вопрос синтеза корпускулярных и волновых свойств, 2) вопрос взаимодействия частиц, 3) частица и античастица, 4) движение частиц в свете квантовой теории, 5) атомизм и структура частиц.

1. Квантовая теория поля идет гораздо дальше, чем квантовая механика, в осуществлении синтеза, волна — частица. Понятия частицы (прерывной) и поля (непрерывного) сливаются в одно единое понятие квантового поля — единство, осуществленное путем использования абстрактной математической модели. Автор подчеркивает новые аспекты проблемы причинности, появившиеся в результате этого синтеза, поскольку сама теория является строго причинной.

В свете этой теории полностью выявляется фальшивость пресловутого „принципа дополнительности"; отношения неопределенности Гейзенберга могут быть объясняемы на основе фотонных флуктуаций вакуума (Соколов).

2. Говоря о проблеме взаимодействия частиц, автор указывает на наличие нескольких типов взаимодействия (сцепление), факт, который в настоящее время наука не может объяснить. Необходимость объяснить различные взаимодействия с помощью квантовых полей, соответствующих каждой частице, также представляет собой большую трудность. Здесь выдвигается проблема внутренней структуры частиц, которая не может быть рассмотрена с помощью линейной теории.

3. Вопросы, касающиеся частиц и античастиц, рассматриваются автором в свете принципа симметрии электрической нагрузки, включая и „ядерную нагрузку". Теория включает в себя гармонический синтез антитетических аспектов частиц и античастиц.

4. Показав, что движение в свете квантовой теории поля должно быть рассматриваемо как нестъемлемое качество материи, раскрывающее противоречия между тем, что является неизменным, консервативным и тем, что меняется, автор подчеркивает глубокую связь между физическими законами сохранения и симметрическими свойствами пространства и времени. Автор выдвигает между прочим вопрос несохранения паритета при слабом взаимодействии, указывая при этом, что путем комбинированной инверсии соединяются в более высокую симметрию принципы нагрузочной симметрии и пространственной симметрии.

5. В работе показывается относительный характер атомизма, несостоятельность концепции о „последнем кирпиче" вселенной. Элементарный характер частицы также является относительным, имея в виду, что в свете современных концепций не возможно говорить об абсолютной структуре частиц.

При рассмотрении вопроса структуры, сложного или элементарного характера микрочастиц необходимо иметь в виду энергию связи и деффект массы, которые характерны для них.

В заключение показывается необходимость углубления вышеупомянутых аспектов, блестяще подтверждающих правильность замечания Ленина, говорившего, что современная физика в муках рождает диалектический материализм.

LES PROBLÈMES DIALECTIQUES DE LA THÉORIE QUANTIQUE DES CHAMPS

RÉSUMÉ

L'étude se propose d'indiquer les aspects dialectiques de la théorie quantique des champs et les directions dans lesquelles une analyse méthodologique détaillée s'impose.

Définissant la théorie quantique des champs comme la «théorie des interactions et de la transformation des particules élémentaires», l'auteur insiste sur les rapports de cette théorie avec la mécanique quantique, car confondre les deux théories ne serait en rien justifié.

Un exposé historique succinct des conceptions de la théorie quantique des champs et de la mécanique quantique permet de préciser les domaines auxquels se réfèrent ces disciplines physiques. On peut voir ainsi que la théorie quantique des champs a résulté, d'un côté, de la nécessité d'étudier les problèmes non résolus ou à peine abordés par la mécanique quantique et, d'un autre côté, de la nécessité de réunir la mécanique quantique et la théorie de la relativité, de sorte que l'on peut affirmer que la théorie quantique des champs représente une synthèse de la théorie quantique et de la théorie de la relativité spéciale.

L'auteur examine particulièrement l'évolution des notions et des problèmes de l'électrodynamique quantique, le seul chapitre de la théorie quantique des champs bien consolidé jusqu'à présent. Il analyse les résultats obtenus, en appliquant les quanta au champ électromagnétique. L'application du formalisme mathématique de la mécanique des quanta à l'étude du champ électromagnétique et du champ de Dirac a permis d'étudier des systèmes ayant un nombre variable de particules (genèse et annihilation de paires de particules). Le concept de champ quantifié, par lequel on a réalisé une synthèse des aspects corpusculaires et des aspects ondulatoires des particules, est le concept fondamental de la théorie. Il réside à la base d'une nouvelle conception du vide en tant qu'état minimum

du champ, à une infinité de particules virtuelles, conception qui a permis l'explication très satisfaisante d'une série de phénomènes, parmi lesquels le déplacement Lamb. Les conceptions de l'électrodynamique quantique ont été naturellement étendues à de nouveaux champs matériels, introduits ultérieurement. L'ouvrage expose les succès obtenus jusqu'à présent dans l'étude des phénomènes nucléaires, ainsi que les difficultés auxquelles se heurte la théorie actuelle (problème des infinits, critères de classification, etc.).

Ensuite l'auteur approfondit le sens physique de la théorie quantique des champs.

L'essence physique de la théorie quantique des champs, c'est le champ considéré comme étant un système dynamique infini, chaque degré de liberté étant quantifié comme un oscillateur harmonique. La particule doit être considérée comme un état excité du champ, un état au-dessus de l'énergie zéro, qui apparaît par l'interaction avec un autre champ. L'auteur attire l'attention sur l'existence des fluctuations de zéro qui expliquent une série de phénomènes, comme par exemple le déplacement Lamb.

Les paragraphes qui suivent traitent de cinq aspects de la théorie, qui soulèvent des problèmes méthodologiques généraux, et qu'il faut aborder de manière dialectique, à savoir : 1) le problème de la synthèse des propriétés corpusculaires et ondulatoires, 2) le problème de l'interaction des particules, 3) la particule et l'antiparticule, 4) le mouvement des particules à la lumière de la théorie quantique, 5) l'atomisme et la structure des particules.

1) La théorie quantique des champs va beaucoup plus loin que la mécanique quantique dans la réalisation de la synthèse onde-corpuscule. Les notions de particule (discontinu) et de champ (continu) se réunissent en une notion unique de champ quantifié, unité réalisée par l'utilisation d'un modèle mathématique abstrait. L'auteur insiste sur les aspects nouveaux que cette synthèse apporte dans le problème de la causalité, car la théorie est rigoureusement causale.

A la lumière de cette théorie, le fameux «principe de la complémentarité» prouve pleinement sa fausseté, les relations d'incertitude d'Heisenberg pouvant être expliquées par les fluctuations photoniques du vide (Sokolov).

2) A propos de l'interaction des particules, l'auteur montre l'existence de plusieurs types d'interactions (de couplage), fait que la théorie actuelle ne peut pas encore expliquer. Une autre difficulté apparaît encore à cause de la nécessité d'expliquer les différentes interactions par des champs quantiques correspondant à chaque particule. Le problème de la structure interne des particules se pose ainsi, problème qui ne peut être abordé par la théorie linéaire.

3) Le problème particule-antiparticule est traité à la lumière du principe de la symétrie de la charge électrique, de la «charge nucléaire» inclusivement. La théorie comprend, en une synthèse harmonieuse, les aspects antithétiques représentés par la particule et par l'antiparticule.

4) En montrant que le mouvement doit être compris, à la lumière de la théorie quantique des champs, comme une propriété inaliénable

de la matière révélant une contradiction entre ce qui est immuable, qui se conserve, et ce qui est changeant, l'auteur insiste sur les liens profonds entre les lois de conservation de la physique et les propriétés de symétrie de l'espace et du temps. Le problème se pose, entre autres, de la non-conservation de la parité dans les interactions faibles, et l'auteur montre que par l'inversion combinée le principe de la symétrie de charge et de la symétrie spatiale s'unissent en une symétrie supérieure.

5) A propos du problème de l'atomisme, l'ouvrage souligne le caractère relatif de l'atomisme, l'inconsistance de la conception d'une « dernière brique » de l'univers.

Le caractère élémentaire de la particule est, lui aussi, relatif, car, à la lumière des conceptions modernes, il n'est plus possible de parler d'une structure absolue des particules.

Lorsque l'on aborde le problème de la structure, du caractère complexe ou élémentaire des microparticules, il faut tenir compte de l'énergie de liaison, du défaut de masse qui les caractérise.

En conclusion, l'auteur insiste sur la nécessité d'approfondir les aspects indiqués, qui vérifient brillamment la vérité de l'affirmation de Lénine, que « la physique moderne est travaillée par les douleurs de la parturition. Elle est en train d'accoucher du matérialisme dialectique »

CREIER ȘI CONȘTIINȚĂ

În legătură cu unele aspecte filozofice ale cercetărilor contemporane asupra sistemului nervos

DE

MIRCEA STERIADE

Prima întrebare la care trebuie să răspundă un neurolog sau un neurofiziolog care abordează problemele cuprinse în titlul de mai sus se referă la necesitatea adoptării unei poziții filozofice clare, lipsite de echivoc. Literatura neurologică abundă în termeni filozofici, tangenți ai conceptului de conștiință. În ultima decadă îndeosebi, această noțiune a încetat să fie preocuparea exclusivă a filozofului și a psihologului, intrînd în laboratorul de experiment animal și fiind utilizată mai mult sau mai puțin adecvat. Însăși această extindere a cîmpului de investigații obligă pe neurologi și neurofiziologi la clarificarea poziției lor în problema fundamentală a oricărei filozofii, cea a relației dintre existență și conștiință, dintre materie și gîndire. Din moment ce problema „conștiinței" este abordată experimental, disecîndu-se funcțiile și structura creierului, singura premisă științifică a acestei abordări nu poate fi decît acceptarea tezei materialismului filozofic, care consideră materia ca factor prim, „*iar conștiința, gîndirea, senzația, ca factor secund, dat fiind că, în forma ei netă, senzația nu se află în legătură decît cu formele superioare ale materiei (materia organică)*"[1].

Cu toată această evidență care pare a nu mai trebui demonstrată, totuși între activitatea practică, de laborator, a unor neurofiziologi occidentali și atitudinea lor față de necesitatea generalizării teoretice a faptelor experimentale este o prăpastie care se explică, în esență, prin poziția lor de clasă și acceptarea ideologiei burgheze oficiale.

Unii dintre ei aduc totuși, fără să-și dea seama, date prețioase în sprijinul tezelor materialiste în problema relațiilor dintre creier și conștiință, refuzînd însă de cele mai multe ori adoptarea unui punct de vedere filozofic precis în această direcție. Chiar W. Penfield, unul din neurologii occi-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, E.S.P.L.P., București, p. 35 (subl. ns.).

dentali cei mai înclinați spre teoretizări, afirmă că „orice om de știință care... declară că adevărul trebuie găsit în monism sau dualism... încetează să vorbească ca om de știință" și consideră greșit să ne referim „la Sherrington ca la marele dualist sau la Pavlov ca la marele monist" [1].

Strigătul lui Newton; „Fizică, păzește-te de metafizică!" este un avertisment împotriva speculațiilor sterile în știință, dar nu poate fi interpretat ca un imperativ al nefundării cercetării științifice pe o concepție filozofică bine precizată. „Orice ar spune, orice ar face cercetătorii naturii — spune Engels —, ei sînt dominați de filozofie" [2]. Fuga de filozofie nu poate decît să te arunce în brațele celei mai proaste filozofii, atunci cînd necesitatea generalizării faptelor experimentale te obligă la sinteze teoretice, la încercarea de a rezolva unele probleme cu implicații filozofice, și aceasta în special în domeniul științelor creierului. Exemplul lui Penfield (și nu singurul), ale cărui teoretizări aberante izvorăsc dintr-o ambiguitate determinată de refuzul adoptării unei concepții filozofice științifice, este unul din cele mai ilustrative în neurologia occidentală contemporană.

Pentru orice cercetător al științelor naturii, dialectica materialistă, cea mai generală metodă de abordare a diverselor cîmpuri de investigație științifică, este de un neprețuit ajutor. Numai cunoașterea profundă a acestei *metode generale* poate îndruma pe cercetător în alegerea judicioasă a metodelor particulare fiecărei științe. *Prin metodă particulară* nu înțelegem, desigur, diferitele mijloace tehnice de apropiere față de obiectul studiat, ci anumite principii generale deduse din cercetările experimentale ale unui anumit domeniu științific, principii care stau la baza investigațiilor viitoare. Dacă dialectica materialistă recunoaște ca metodă generală de cercetare principiul conexiunii universale a fenomenelor, una din metodele particulare științelor creierului este cercetarea interrelațiilor diverselor circuite nervoase, interrelații de facilitare și inhibiție. Abordarea întîmplătoare, nemetodică a problemelor ridicate de fiziologia sistemului nervos central poate duce (și duce deseori) la considerații de-a dreptul metafizice, rezultate din faptul că structurile creierului sînt rupte arbitrar unele de altele.

★

Istoria ideilor în fiziologia sistemului nervos notează încă în antichitatea greacă concepții profund materialiste în acest sector al științelor naturii. Cu sute de ani înaintea erei noastre, Alcmeon din Crotona a arătat că fiecare modalitate senzorială are un anumit teritoriu de reprezentare în creier, iar Hipocrate din Cos a afirmat că gîndim cu creierul, înțelegem, vedem, auzim, deosebim frumosul de urît, răul de bine, plăcutul de neplăcut. Dacă în aceeași perioadă Aristotel considera că sediul funcțiilor psihice se găsește în inimă, devenită astfel „acropola corpului", și atribuia creierului rolul unui simplu refrigerent menit să neutralizeze excesul de căldură produs de inimă și plămîni (!), aceasta se datorește faptului că marele magistru nu disecase nici un creier adult și nu putuse

[1] W. Penflied, *Consciousness and centrencephalic organization*, Premier Congr. Int. Sci. Neurol. (Bruxelles, 1957), *Sec. Jour. Comm.*, p. 7—8.

[2] F. Engels, *Dialectica naturii*, E.S.P.L.P., București, 1954, p. 211.

să-i vadă conexiunile cu organele de simţ, în timp ce Alcmeon făcuse primele disecţii cerebrale, descriind legăturile nervului optic cu creierul, iar Hipocrate îşi fundase observaţiile sale generale pe stabilirea legăturii dintre simptomele constatate şi leziunile cerebrale.

Interesul cercetătorilor de astăzi pentru înţelegerea experimentală, obiectivă a proceselor psihice superioare, implicit deci atitudinea lor *practică* în general materialistă în chestiunea fundamentală a filozofiei, a fost stimulat în primul rînd de metoda *obiectivă*, pe care Pavlov a oferit-o pentru studiul acestei probleme încă la începutul secolului. Metoda precisă de analiză a reflexelor spinale l-a făcut pe Sherrington să poată diseca minuţios mecanismele măduvei spinării. Comportamentul reflex elementar fusese astfel smuls doctrinelor vitaliste şi trecut pe planul obiectiv al experimentului. Acolo unde pătrunsese explicaţia ştiinţifică, analiza grafică şi determinarea cantitativă, nu mai era loc pentru speculaţii idealiste. Partizanii ideii de neputinţă în cunoaşterea „sufletului", asediaţi într-o cetate supusă atacurilor din ce în ce mai înverşunate şi mai sistematic înarmate ale cercetării ştiinţifice, se retrăgeau în ultimul etaj al cetăţii. Scoarţa cerebrală, întinsă ca suprafaţă şi cu o arhitectură celulară complexă, reprezenta o canava ale cărei funcţii păreau greu, dacă nu chiar imposibil de pătruns. Fritsch şi Hitzig, Ferrier şi Brown începuseră, în ultimele trei decenii ale secolului trecut, să descrie efectele motorii ale excitării cu curent electric a scoarţei cerebrale la cîine şi maimuţă, dar răspunsurile acestei stimulări, care permisese o cartografiere a regiunii motorii corticale indicînd repartiţia grupelor musculare în diferitele zone ale scoarţei, nu reprezentau în fond nimic calitativ superior faţă de funcţiile etajelor inferioare ale creierului. Studiul mişcărilor induse prin excitarea scoarţei cerebrale nu însemna încă atacul dat pentru înţelegerea funcţiilor psihice superioare, nu constituia încă argumentul care permitea să se lege manifestările „sufletului" de *materia superior organizată*. Cinstea priorităţii acestui atac revine şcolii ruse de fiziologie, în cea mai mare măsură lui I. P. Pavlov şi reflexelor condiţionate descoperite de el.

Pavlov a fost preocupat timp de peste 30 de ani, ultimii ai carierei sale ştiinţifice, de găsirea bazelor fiziologice ale psihicului animal şi uman. Prin aceasta, importanţa creaţiei sale depăşeşte fiziologia, devenind una din armele cele mai importante ale materialismului militant. Fiziologul şi-a dat de la început seama de rezonanţa filozofică a experienţelor sale şi nu s-a sfiit să meargă mai departe. La numai doi ani după apariţia primei lucrări asupra reflexelor condiţionate (1902), la 12 decembrie 1904, în cuvîntarea rostită la Stockholm cu prilejul decernării premiului Nobel, Pavlov rostea în încheiere aceste cuvinte, profesia lui de credinţă ştiinţifică : „În esenţă, ne interesează în viaţă un singur lucru, şi anume conţinutul nostru psihic. Mecanismul său a fost însă şi mai este şi acum înconjurat pentru noi de un adînc mister. Toate resursele omului — arta, religia, literatura, filozofia şi ştiinţele istorice —, toate acestea s-au unit pentru a arunca o lumină asupra acestui domeniu obscur. Dar omul mai are la dispoziţie o resursă puternică, şi anume studiul ştiinţelor naturii, cu metodele lor strict obiective. Aceste ştiinţe, după cum ştim cu toţii, realizează în fiecare zi progrese uriaşe. Faptele şi consideraţiile prezentate. . . repre-

zintă una din numeroasele încercări de folosire a unui mod de gîndire pur ştiinţific şi consecvent în studiul mecanismului manifestărilor biologice superioare. . .'' [1].

Aceste „metode strict obiective'' nu erau însă uşor de găsit pentru analiza funcţiilor superioare ale unui organ pentru care nici metodele de studiu ale funcţiilor elementare nu erau încă destul de perfecţionate. La începutul secolului, fiziologul francez Gley constata lipsa unor metode evoluate prin care putea fi abordat studiul experimental al fiziologiei creierului. Un sfert de veac mai tîrziu, în 1926, în prefaţa traducerii franceze a *Prelegerilor* lui Pavlov, acelaşi Gley remarca că această metodă există: „Domeniul misterios pe care eu îl credeam închis s-a deschis''.

Pavlov nu a ţinut seama de avertismentul unor mari fiziologi ai epocii, Tigerstedt şi Sherrington, de a părăsi domeniul psihicului şi de a se reîntoarce la „adevărata fiziologie''. Invitaţia celor doi fiziologi era dictată de apartenenţa lor la fiziologia idealistă, care îi împiedica să conceapă posibilitatea de a diseca ştiinţific „sufletul'' şi de a-i găsi acestuia baze materiale. Dar adversari şi-a găsit Pavlov la început chiar în propriul său laborator. Doctorul Snarski şi-a creat o tristă celebritate în istoria fiziologiei prin faptul că a fost cel care a trîntit uşa maestrului în momentul cînd acesta, părăsind domeniul digestiei, s-a îndreptat cu „grosolănia'' metodelor fiziologice spre „fineţea'' lumii spirituale. Pavlov şi-a continuat însă cu încăpăţînare drumul, conştient de greutăţile pe care le va întîmpina şi gata să-şi apere cu îndîrjire poziţiile. Vehemenţa sa împotriva dualismului lui Sherrington — care trădează, după expresia fiziologului rus, „semne nete de îmbătrînire'' —, împotriva poziţiilor agnostice şi subiectiviste în psihologie îl arată ca un materialist militant, ca un savant care a înţeles toate consecinţele filozofice ale descoperirilor sale.

Astăzi, reflexul condiţionat, această metodă obiectivă de explorare a psihicului animal şi uman, este utilizată pretutindeni, nu numai în laboratoarele continuatorilor lui Pavlov din Uniunea Sovietică, în cele din ţara noastră şi din alte ţări socialiste, ci şi în cele din Canada, Franţa, Statele Unite ale Americii sau Japonia. Dacă Fessard ţine timp de doi ani cursuri la Collège de France expunînd bazele reflexologiei condiţionate, căutînd să explice elaborarea conexiunii temporare pe baza principiului convergenţei interreacţionale a stimulilor din cercetările de electrofiziologie şi dacă grupul canadian al lui Jasper utilizează tehnica fină a microelectrozilor pentru a preciza starea de activitate a unităţilor celulare ale creierului în timpul procesului de condiţionare, aceste fapte indică că şi mulţi neurofiziologi occidentali sînt frămîntaţi de problema bazei materiale a proceselor psihice. Lărgirea posibilităţilor tehnice, în special din domeniul electrofiziologiei, a accentuat în ultimii ani interesul pentru aceste cercetări, permiţînd o detaliere mai fină a fenomenelor intime structurale, ceea ce corespunde de fapt indicaţiilor date de Pavlov. Încă din 1947, Kreindler arătase că „studiul paralel al rezultatelor obţinute prin cele două metode, metoda electroencefalografică şi metoda reflexelor condiţionate, ar putea

[1] I. M. Secenov, I. P. Pavlov şi N. E. Vvedenski, *Fiziologia sistemului nervos*, vol. I, Edit. medicală, Bucureşti, 1954, p. 478.

furniza date interesante asupra modului de funcţionare al scoarţei cerebrale" [1].

Deci, la majoritatea neurofiziologilor din Occident contemporani, nu fuga de cercetare a mecanismelor cerebrale care mediază procesele psihice este ceea ce îi caracterizează, ci, aşa cum se exprimă unul dintre ei, „escaladarea cu respiraţia tăiată spre cele mai înalte culmi ale cunoaşterii [2]. În unele cazuri, escaladarea aceasta le taie în aşa măsură respiraţia, încît, ajunşi pe culmi, nu mai găsesc resurse pentru a interpreta obiectiv faptele găsite experimental. Poziţiile altora, de-a dreptul puerile şi recunoscînd în fapt divorţul dintre evidenţa experimentală şi „concepţia teoretică", derivă din profesii de credinţă pur idealiste, neargumentate şi care deci nu implică replică. O mostră ne-o oferă Russell Brain : „Este posibil să accepţi toate datele oferite de neurofiziologie şi psihologie şi să păstrezi totuşi autonomia spiritului în propria lui sferă".

Alţi cercetători burghezi admit condescendent atitudinile filozofice ca pe „acte de credinţă", amuzamente lipsite de consecinţe pentru omul de ştiinţă. În raportul său la ultimul Congres internaţional al ştiinţelor neurologice de la Bruxelles (1957), Penfield se socoteşte îndreptăţit ca, substituindu-se filozofilor, să pună cîteva întrebări, printre care : „Există vreo evidenţă a transformării impulsului nervos în gîndire şi a gîndirii în impuls nervos?" sau : „Se poate dovedi că conştiinţa şi activitatea nervoasă sînt unul şi acelaşi lucru?". Răspunzînd că omul de ştiinţă poate fi materialist sau idealist, el exprimă, în fond, un „act de credinţă" absolut fără nici o legătură cu cercetarea ştiinţifică. Să analizăm ce reprezintă materialismul pentru Penfield : „The man is a sonseloss cog in a blind machine" („Omul este o rotiţă fără sens într-o maşină oarbă"). Desigur că în secolul nostru este greu să rămîi la accepţia lui Descartes („omul este un automat supus legilor mecanicii", teză dedusă din principiul cartezian al reducerii a ceea ce este complicat la ceea ce este simplu); rămînerea aceasta în urmă este rezultatul necunoaşterii materialismului filozofic marxist, pentru care conştiinţa derivă din existenţă, dar nu este redusă, identificată cu aceasta.

---

[1] A. Kreindler, *Les réflexes conditionnels*, Ed. d'Etat, Bucarest, 1947, p. XII.

[2] Sînt totuşi cîteva nefericite excepţii care merită a fi pomenite. Nu mai departe decît în 1942, Sherrington afirma că nu ştiinţa, ci „tehnologia naturală" este cea chemată să găsească cheia mecanismelor cerebrale, reluînd astfel poziţia sa dualistă exprimată cu ani în urmă, după care psihicul, „îngropat în creier", nu derivă din acesta, fiind astfel separat, în procesul său de geneză, de matricea cerebrală. Sherrington a fost un recunoscut şef de şcoală. Din păcate însă, el a transmis emulilor nu numai minunata sa metodă de investigaţie a reflexelor măduvei spinării, ci şi, în unele cazuri, concepţia sa dualistă care duce la teza imposibilităţii de cunoaştere şi de analiză a proceselor psihice prin studiul mecanismelor cerebrale. Eccles, un elev al fiziologului din Oxford, a emis astfel o teorie după care conexiunile interneuronale ale scoarţei cerebrale, generînd activitatea sa electrică „autoîntreţinută", formează un aparat de *detectare* extrem de fin al spiritului, aflat astfel în afara materiei, realizîndu-se în acest mod un „two-way traffic" (circulaţie pe două drumuri) între psihic şi sistemul materie-energie. Aberaţiile acestea, cu toate că nu pot fi justificate la un om de ştiinţă, trebuie explicate între altele şi prin profilul cercetărilor întreprinse de Eccles. Aşa cum înapoierea concepţiilor lui Aristotel faţă de cele ale lui Alcmeon se datora între altele, şi faptului că primul nu ţinuse niciodată în mînă un creier adult şi nu-i descifrase legăturile materiale cu organele de simţuri, tot aşa fiziologul din Canberra analizează de ani în şir în mod sistematic doar motoneuronul spinal şi, mirat, probabil, că nu găseşte la acest nivel vreo legătură directă între sistemul nervos şi psihic, îşi extinde concluzia, generalizînd-o pentru întregul creier !

Concepția materialist-dialectică definește conștiința ca o reflectare a materiei, dar subliniază și hotarul calitativ între cei doi termeni, opunîndu-se astfel materialiștilor vulgari de tipul lui Vogt și Büchner după care „gîndirea este față de creier aproape în același raport ca fierea față de ficat" sau care identifică procesul gîndirii cu procesele mecanice sau fizice în general. Numai o înțelegere naivă a relației materie-conștiință și consecutiv imposibilitatea de a aprecia superioritatea accepției materialist-dialectice a acestei relații pot genera poziții ca cele relatate mai sus.

Dualismul agnostic al lui Sherrington („cred că faptul că ființa noastră ar fi constituită din două elemente separate nu oferă o improbabilitate mai mare decît dacă ar fi constituită dintr-unul singur"[1]) nu trebue considerat astăzi ca desuet și eludat pentru naivitatea sa. El trebuie continuu avut în centrul atenției noastre și combătut : a) pentru influența filozofică pe care fiziologul din Oxford o mai exercită încă și astăzi asupra școlii sale de neurofiziologi, care îi sînt tributari în multe din ideile teoretice ; b) pentru relațiile sale filozofice directe cu *idealismul fiziologic*, doctrină, care, chiar prin datele experimentale recente aduse împotriva ei, își dovedește încă prezența în arena ideilor neurofiziologice.

Filozofia marxistă postulează că izvorul tuturor cunoștințelor noastre sînt lucrurile din lumea exterioară. Teza restabilită de senzualismul secolului al XVIII-lea, „*nihil est in intellectu, quod non fuerit in sensu*", după care facultatea de a simți este o însușire a materiei [2], reprezintă o poziție materialistă (cu toate limitele sale) care ajută la înțelegerea gîndirii ca o formă de reflectare a realității obiective. Cu un corolar obligatoriu fără de care alunecăm în agnosticism : această reflectare să fie adecvată, exactă, să nu fim înșelați de simțuri în aprecierea lumii exterioare. Idee conturată și dezvoltată mai tîrziu, în cadrul *idealismului fiziologic*, de către Müller și Helmholtz. După acesta din urmă, „calitatea senzațiilor noastre, indiferent dacă ea înseamnă lumină, căldură, sunet, gust, nu depinde de obiectul exterior perceput, ci de nervul senzitiv care transmite senzația". Deci, oricare ar fi excitanții exteriori, nervii senzoriali vor răspunde întotdeauna printr-un fel de senzație proprie fiecăruia. Afirmația pleca, între altele, de la faptul banal că senzația de lumină apare atît la un excitant luminos, cît și la unul mecanic, la o lovitură aplicată pe globul ocular, și se baza pe existența unor fibre diferite în nervul auditiv care ar genera diferitele senzații de înălțime a sunetelor. Ea ducea însă la concluzii filozofice, printre care cea imediată era că diversele senzații nu ar fi imagini ale realității obiective, ci determinate de diferențele dintre organizarea diversă a structurilor nervoase. De la „teoria simbolurilor" a lui Helmholtz, după care senzațiile nu sînt imagini ale lucrurilor, ci semne care nu au nici o asemănare cu acestea, pînă la agnosticism, pînă la dualismul filozofilor idealiști nu era de trecut nici o treaptă.

Cercetările moderne au demonstrat însă în mod peremptoriu că senzațiile sînt imagini ale lumii exterioare, generate de impulsuri senzoriale specifice, adecvate receptorului periferic care reproduce fidel semnalul

---

[1] C. S. Sherrington, *Man on his nature*, Mc Millan, New York, 1941.
[2] Cf. Diderot, *Œuvres*, NRF, Bibliothèque de la Pléiade, 1946, p. 903–915.

exterior. Mc Culloch [1] a arătat că senzaţia luminoasă provocată de o presiune mecanică aplicată pe ochi necesită o energie de milioane de ori mai mare decît cea generată de o excitaţie specifică, luminoasă. Le aici se desprinde concluzia că senzaţia produsă de aparatul vizual reprezintă o reflectare subiectivă a unui semnal luminos şi *nu* a oricărui semnal, deoarece numai excitantul luminos determină cu o energie minimă, adecvată, această senzaţie. Reflectarea este *adecvată* în măsura în care semnalul este fiziologic, bombardînd adică sistemul nervos cu o cantitate de energie obişnuită, specifică diverselor activităţi senzoriale normale.

De altfel, justeţea cunoştinţelor noastre despre lumea obiectivă este verificată de practică, baza întregului proces al cunoaşterii. Dovada reflectării adecvate a realităţii înconjurătoare în cursul acestui proces este practica socială, desvoltată istoriceşte. Lenin a arătat că „dominaţia asupra naturii, care se manifestă în practica omenirii, este rezultatul reflectării juste, obiective, în mintea omului a fenomenelor şi a proceselor naturii; ea constituie dovada că această reflectare reprezintă (în limitele arătate de practică) un adevăr obiectiv, absolut, etern" [2].

Unele cercetări electrofiziologice asupra sistemului vizual, neţinînd seama de întregul patrimoniu al datelor neurofiziologiei şi nefiind interpretate ştiinţific ar putea pleda, la o analiză superficială, împotriva rolului determinant al aferenţelor specifice din mediul înconjurător în întreţinerea activităţii centrului cortical corespunzător, ar putea conduce la concluzia pripită că activitatea diverşilor analizatori corticali senzoriali este „autohtonă", pulsînd independent de stimulii din mediul extern, nereflectînd deci variaţiile continue ale acestuia. Concluzia aceasta nedeterministă reprezintă de fapt o variantă a idealismului fiziologic, după care senzaţiile nu reprezintă o reflectare a obiectelor exterioare, ci o activitate proprie, intrinsecă anumitor structuri cerebrale bine precizate. Iată faptele la care ne referim. Se ştie [3] că întreruperea aferenţelor creierului duce la o stare de somn, vizibilă atît în comportamentul animalului, cît şi prin modificarea activităţii electrice a creierului. După secţiunea nervului optic apare o stare de somn electric în teritoriul cortical destinat recepţiei impulsurilor luminoase, stare care nu este însă determinată şi de plasarea animalului de experienţă într-un mediu complet întunecos. Concluziile lui Claes, autoarea acestor experienţe pledau pentru o influenţă tonică, activatoare a retinei asupra scoarţei cerebrale vizuale independentă de orice stimul luminos. Cercetările acestea au fost confirmate recent de unul din marii neurofiziologi contemporani, Granit, după care celulele retinei continuă să aibă o activitate electrică „spontană" chiar în întuneric. Fiziologul scandinav a demonstrat chiar „o creştere a descărcărilor spontane retiniene în întuneric, ceea ce serveşte la compensarea scăderii în excitabilitate a aparatului vizual central atunci cînd acesta este privat de aferenţele

---

[1] W. S. Mc Culloch, în *„Cerebral mechanisms in behaviour"* (The Hixon Symposium), New York, 1951, p. 42—57.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 181—182.

[3] F. Bremer, *Cerveau « isolé» et physiologie du sommeil*, în „C. R. Soc. Biol." (Paris), 1935, nr. 118, p. 1235.

sale senzoriale" [1]. Rezumîndu-ne la aceste date, fără a aduce şi altele complementare în discuţie, am putea fi înclinaţi să admitem că activitatea structurilor vizuale ale creierului nu depinde de stimuli vizuali din mediul înconjurător, din moment ce persistă în lipsa acestora. Dar studiile şcolii lui Jung au demonstrat că nu numai *lumina* este un excitant specific al aparatului vizual, ci şi *întunericul*; astfel, în scoarţa vizuală există mai multe tipuri de neuroni, dintre care unii răspund la lumină, iar alţii nu reprezintă nici o descărcare la apariţia unui excitant luminos, ci numai la înlocuirea luminii cu întunericul. Datele acestea explică în parte activitatea retiniană aşa-zisă „spontană", dar determinată în fond de aferenţele generate de întuneric. Pe de altă parte însă, activitatea retinei este întreţinută reflex nu numai de stimulii săi *specifici*, vizuali, ci şi de aferenţe aparţinînd altor modalităţi senzoriale (auditive, tactile etc.). Această influenţare a activităţii analizorului vizual prin alte influxuri decît cele luminoase specifice este o determinare *nespecifică*, realizată prin intermediul substanţei reticulate, o structură nervoasă mai mult sau mai puţin difuză din interiorul trunchiului cerebral, la nivelul căreia au loc procese de întrepătrundere, de convergenţă interreacţională între stimuli aparţinînd tuturor varietăţilor senzoriale. De la acest nivel se îndreaptă căi centrifuge spre retină, transmiţînd acesteia informaţii primite de la periferia altor analizori, mesaje care au fost în prealabil integrate în substanţa reticulată. Iată deci cum un aparat nervos nu poate fi conceput ca generînd o activitate independentă de stimulii mediului; orice structură nervoasă este determinată în activitatea ei, în primul rînd, de aferenţele specifice (reflectînd deci această realitate), dar suferă şi influenţa nespecifică a stimulilor celorlalte simţuri. În privinţa acestor influenţe nespecifice ne referim şi la cercetările noastre, prin care am putut dovedi existenţa unor potenţiale evocate de stimuli *luminoşi* în cuprinsul ariei *auditive* a scoarţei cerebrale [2]. Probabil că această convergenţă a stimulilor auditivi (specifici) şi luminoşi (nespecifici) în cuprinsul ariei acustice corticale este responsabilă, între altele, de mecanismele de asociaţie audiovizuale ale scoarţei cerebrale. Aceste mecanisme nu sînt proprii numai cortexului, ci aparţin şi unor regiuni talamice, în primul rînd nucleului lateral posterior; un argument îl constituie faptul că la acest nivel, în acelaşi punct, pot fi culese potenţiale evocate atît de stimuli acustici, cît şi de stimuli luminoşi [3].

În directă conexiune cu problema expusă mai sus sînt şi interpretările oferite în legătură cu activitatea electrică corespunzătoare stării de veghe a creierului. Deoarece recent s-a dovedit experimental că activitatea electroencefalografică vigilă (unde frecvente, de mică amplitudine) persistă chiar după întreruperea tuturor aferenţelor senzoriale ale creierului [4], s-a tras de aici concluzia că starea de veghe nu ar fi întru nimic dependentă

[1] R. Granit, *Receptors and sensory perception*, Yale Univ. Press, New Haven, 1955, p. 86.

[2] M. Steriade, M. Demetrescu şi J. Kreindler-Manolescu, *Studiul potenţialelor evocate de stimuli luminoşi în cortexul auditiv* (cercetări încă nepublicate, 1961).

[3] M. Steriade, *Propagarea nespecifică a potenţialelor fotice*, în „Studii şi cercetări de neurologie", 1961, nr. 6.

[4] C. Batini et al., *EEG activation patterns in the midpontine pretrigeminal cat following sensory deafferentation*, în „Arch. ital. Biol.", 1959, nr. 97, p. 26.

de *input*-ul senzorial, că deci ar exista în creier anumite regiuni aparţinînd substanţei reticulate din protuberanţa superioară, capabile să activeze creierul prin proprietăţi „autohtone", intrinseci, nedeterminate. Este greu de conceput că poate exista o activitate reticulară „autohtonă" cu adevărat autonomă; o asemenea idee trebuie în mod necesar să facă apel la proprietăţi activatoare intrinseci, cu iz misterios, dacă nu sînt legate de mesajele mediului extern. Chiar în cazul unor aparenţe experimentale în acest sens, trebuie neapărat avute în vedere cel puţin mecanismele neuroumorale prin care mediul intern acţionează asupra întreţinerii excitabilităţii structurilor cerebrale: or, constelaţia mediului intern, cu toate substanţele care îl alcătuiesc, este în strictă dependenţă de condiţiile mediului extern. Nenumărate alte date de neurofiziologie tind să sublinieze relaţia strînsă dintre starea de veghe a activităţii electrice cerebrale şi influxurile provenite de la periferia diverşilor analizori.

Există unele condiţii însă în care semnale ale lumii exterioare, *egale* ca intensitate, sînt percepute *în mod inegal* de subiect, în funcţie de starea funcţională a creierului său. În cercetările noastre am reuşit să demonstrăm că undele bioelectrice ale creierului, evocate de semnale luminoase, cresc în amplitudine în timpul unei exaltări a activităţii cerebrale, determinată fie de o stimulare auditivă intensă fie de un efort mintal deosebit [1]. Unii subiecţi ne relatau chiar că văd semnalul luminos mult mai intens în momentul cînd apare bombardamentul auditiv, afirmaţie întărită obiectiv prin apariţia unor potenţiale mai ample pe electroencefalogramă. Se poate trage de aici concluzia unei abateri de la afirmaţia reflectării exacte de către creier a semnalelor senzoriale din lumea înconjurătoare? Nicidecum. În experimentele relatate creierul fiind într-o stare de activitate crescută, pragul său funcţional este mai scăzut, cu alte cuvinte excitabilitatea sa este crescută, astfel încît semnale de aceeaşi intensitate sînt percepute diferit, în funcţie de starea creierului la un moment dat. Faptele de mai sus reprezintă încă un argument în sprijinul posibilităţii de a influenţa recepţia senzorială elementară printr-o activitate nervoasă mai mult sau mai puţin intensă, determinată de o creştere a activităţii corticale sau reticulare [2], şi se adăugă faptelor experimentale de sens invers (nu ca semnificaţie, ci ca direcţie a fenomenelor), care demonstrează rolul aferenţelor senzoriale în geneza unor modificări ale stărilor de conştiinţă [3].

Multe din imperfecţiunile unor simţuri determinate de structura aparatelor noastre senzoriale sînt corectate prin cooperarea altor simţuri, reuşindu-se astfel să se realizeze o reflectare adecvată a realităţii înconjurătoare. Pe de altă parte, unele iluzii optice sînt corectate de raţiune, omul putînd cu ajutorul acesteia să diferenţieze realul de ireal. Astfel se explică, prin intervenţia constantă a raţiunii noastre, prin corectarea şi verificarea pe care practica o aduce întotdeauna, că apreciem în mod

---

[1] M. Steriade, I. Stoica et E. Stoica, *Sur certaines conditions physiologiques facilitant chez l'homme les potentiels photiques rythmiques* (sub tipar).

[2] M. Steriade a. M. Demetrescu, *Unspecific systems of inhibition and facilitation of potentials evoked by intermittent light*, în „*J. Neurophysiological*", 1960, nr. 23, p. 602.

[3] Sînt cunoscute modificări ale conştiinţei, uneori chiar de tip halucinatoriu, prin aplicarea de lungă durată a unor stimuli luminoşi intermitenţi cu o frecvenţă de 10—20/sec.

exact realitatea, că procesul de reflectare în care intervin fenomenele superioare ale gîndirii ne redă nedeformat realul.

★

Chiar dacă pozițiile agnostice, idealiste caracterizează în unele cazuri doar momentul trecerii de la experiment la teoretizare în activitatea unor neurofiziologi occidentali, în alte cazuri însăși practica lor de cercetare este dominată de o rupere arbitrară a etajelor cerebrale, de o nesocotire a interrelațiilor acestora, de un localicism extrem (evident în special în cazul abordării unor funcții de o complexitate extremă), repercusiuni ale unor poziții *metafizice* în cercetarea științifică.

Păcatele nu sînt noi. Desigur că, față de modul elegant în care își prezintă producția lor științifică unii neurofiziologi contemporani, elucubrațiile unui Guillaume de Conches (1080—1154) sînt o caricatură amuzantă. Dacă le cităm totuși, nu o facem numai pentru efectul lor ilariant, ci pentru că, *mutatis mutandis*, le vom regăsi în afirmațiile unor contemporani din Occident. Iată-le: „Există în creier trei camere: una la proră, alta la pupă, cea de-a treia la mijloc. Prima cameră se numește fantastică, adică vizuală; aici sufletul vede și imaginează... Camera mijlocie se numește logistică, adică rațională. Aici se face discernămîntul... Ultima cameră se numește memorială, aici sufletul își exercită memoria. Ceea ce este atras în prima cameră este supus discernămîntului în cea de-a doua și transmis apoi mai departe... pentru conservare (!)". O metodologie mecanicistă determină rupturi aproape tot atît de absolute și arbitrare în interpretările unor fiziologi moderni.

Clasicii filozofiei marxiste au scos în evidență în repetate rînduri ideea interconexiunii universale a fenomenelor naturii și au arătat necesitatea abordării din acest punct de vedere a fenomenelor naturale complexe. „Întreaga natură accesibilă nouă — spune Engels — constituie un sistem, o conexiune unitară de corpuri, înțelegîndu-se aici prin cuvîntul corp toate realitățile materiale... Din însuși faptul că aceste corpuri se află într-o conexiune rezultă că ele se influențează unul pe celălalt, și tocmai această influență reciprocă a corpurilor constituie mișcarea" [1]. Tot în *Dialectica naturii* [2], Engels se referă la următorul pasaj din *Logica mică* a lui Hegel, care explică izolarea arbitrară pe care morfologii o realizează de multe ori în studiul lor: „Membrele și organele unui corp viu nu trebuie considerate numai ca părți ale acestuia, căci ele reprezintă ceea ce sînt numai în unitatea lor... Aceste membre și organe devin simple părți numai în mîna anatomistului, care le disecă și care nu mai are de-a face cu corpuri vii, ci cu cadavre". Însuși procesul de cercetare a mișcării fenomenelor naturii, intervenția gîndirii umane în analiza acestor procese, implică o fragmentare artificială pe care Lenin a semnalat-o: „Noi nu putem reprezenta, exprima, măsura și înfățișa mișcarea fără să nu întrerupem continuitatea, fără să nu simplificăm, să luăm grosso modo, să fragmentăm și să mortificăm ceea ce este viu. Reproducerea mișcării de

[1] F. Engels, *Dialectica naturii*, Edit. politică, București, 1959, p. 52.
[2] *Ibidem*, p. 323.

către gîndire este întotdeauna o simplificare, o mortificare, şi nu numai de către gîndire, ci şi de către senzaţii, şi nu numai a mişcării, ci şi *a oricărui* concept" [1]. De aceea orice disecţie a unei funcţii, orice analiză implicînd o reducere a complexului la elementar trebuie să aibă în vedere această operaţie; altfel cercetătorul riscă să se oprească la analiză, la părţi, nesocotind întregul.

Acesta este cazul în multe din încercările făcute, în special în ultima decadă, de neurofiziologi şi neurologi în analiza diverselor noţiuni privind funcţiile psihice. Simplificînd, cauzele acestei atitudini sînt de două categorii. *Prima* ţine însăşi de natura experimentului neurofiziologic. Sporirea enormă a mijloacelor tehnice de investigaţie, mai ales în domeniul electrofiziologiei, ne-a apropiat — permiţînd o analiză tot mai detaliată — de intimitatea fenomenelor care stau la baza acestor funcţii complexe, depărtîndu-i însă pe cei care uită că reduc arbitrar, pentru necesităţile experienţelor, complexul la unităţi componente. *A doua* ţine de confuzia de termeni care circulă în literatură. Cele 17 definiţii asupra „conştiinţei" culese de Miller [2] arată dificultatea domeniului; înseşi necazurile celor care traduc termenul de „conştiinţă" în engleză („awareness" sau „consciousness") sau în germană sînt martore ale nepotrivirilor care dăinuie încă în acest domeniu. Aceste discordanţe în definiţii nu trădează numai accepţii verbale diverse, ci şi sfere sau conţinuturi diferite atribuite noţiunii.

Astfel, Pavlov [3], de pildă, se referă la o sferă mai restrînsă, cea a „conştiinţei parţiale", definind-o ca pe activitatea nervoasă a unei anumite porţiuni din emisferele cerebrale, care se găseşte, în momentul respectiv şi în anumite condiţii, într-o stare de excitabilitate optimă, probabil medie. În acest moment, tot restul emisferelor cerebrale se află într-o stare de excitabilitate mai mult sau mai puţin scăzută. În acea zonă în care excitabilitatea este optimă, se formează cu uşurinţă reflexe condiţionate noi şi se elaborează cu succes diferenţieri. Această „porţiune creatoare" a emisferelor cerebrale generează procesele nervoase caracterizate sub termenul de „act de conştiinţă" [4]. O semnificaţie asemănătoare a fost adoptată de Weber şi Jung, care înţeleg conştiinţa ca pe o funcţie selectivă de limitare a experienţei psihice actuale, în timp ce alte fenomene psihice potenţiale rămîn „inconştiente". Poate în acelaşi sens trebuie înţeleasă şi definiţia dată de Bremer[5], după care conştiinţa se caracterizează printr-o reactivitate diferenţiată şi selectivă, prin integrarea şi organizarea armonioasă a actelor de comportament, prin adaptarea lor la situaţia momentului. Alţi autori [6] se referă la o sferă mai largă a noţiunii de conştiinţă, privind-o ca pe o stare de integrare nervoasă în care este posibilă cea mai mare varietate de conexiuni corticale şi subcorticale. Această realizare de

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1956, p. 234.

[2] J. C. Miller, *Unconsciousness*, Willey, 1950.

[3] I. P. Pavlov, *Pavlovskie sredî*, vol. II, Izd. Akad. Nauk SSSR, 1949, p. 479.

[4] I. N. Bălănescu, *Încercare de interpretare fiziologică a particularităţilor psihologice ale conştiinţei individuale*, în *Culegeri de psihologie*, 1953, p. 19.

[5] F. Bremer, *De quelques problèmes posés par la physiopathologie des altérations de la conscience*, Premier Congr. Int. Sci. Neurol. (Bruxelles, 1957), *Sec. Jour. Comm.*, p. 49.

[6] Fr. Schiller, *Consciousness reconsidered*, *A.M.A.*, în „Arch. Neurol. Psychiat.", 1952, nr. 67, p. 199.

multiple conexiuni corticosubcorticale privește integrarea mesajelor mediului extern și intern. În acest sens trebuie înțelese definițiile date conștiinței de Alajouanine [1] (calitate de funcționare a sistemului nervos, care permite experiența perceptivă a datelor cu privire la lumea înconjurătoare, precum și a celor cu privire la corpul nostru), de Cobb [2] (conștiința este a ști despre ce te înconjură și despre tine însuți) sau de Kreindler și Steriade [3] (funcția de sinteză a întregului sistem nervos, care, pe fundalul stării de veghe, integrează mesajele cele mai variate, cele ale mediului extern și cele ale eului corporal, realizînd reflectarea reflectării lumii obiective).

Nu trebuie să pierdem din vedere că definițiile de mai sus, referindu-se la sfere fie mai largi, fie mai restrînse, sînt date de neurofiziologi sau de neurologi. Aceștia se referă îndeosebi la acele laturi care sînt explorabile cu ajutorul experimentului fiziologic și al investigației clinice : starea de veghe, funcția de orientare, atenția, diversele gnozii. Dar în definiția completă a conștiinței mai trebuie să intre și multe alte aspecte, a căror lămurire întrece posibilitățile de cercetare ale neurofiziologiei, neuroanatomiei și clinicii neurologice și care rămîn obiectul de cercetare al psihologilor și al filozofilor. Baza teoretică științifică și îndreptarul permanent în munca de cercetare atît a filozofilor și psihologilor, cît și a oamenilor de știință trebuie să le constituie tezele clasicilor marxism-leninismului privitoare la conștiință. Clasicii marxismului au arătat importanța hotărîtoare a condițiilor vieții materiale, a relațiilor sociale, a factorului social în general, în evoluția istorică a conștiinței pe diferitele trepte de dezvoltare socială a omenirii, subliniind că „conștiința este deci din capul locului un produs social și rămîne un produs social atîta timp cît există în genere oameni" [4]. Condiționarea istorică-socială a conștiinței individuale este un factor cu atît mai important de ținut în seamă, cu cît s-a arătat că, începînd chiar de la treapta senzorială a cunoașterii, aceasta exercită un rol deosebit. Studiind influența acestui factor în dezvoltarea senzațiilor, M. Ralea [5] a demonstrat modalitățile prin care se exercită practica socială în acest domeniu : efectul exercițiului (în creșterea acuității senzoriale și în crearea de calități senzoriale noi), precum și corectarea de către societate a aprecierilor senzoriale greșite. Este evident că, cu cît vom analiza nivele mai evoluate ale fenomenului de conștiință, cu atît influența factorului social se va dovedi mai complexă și mai pregnantă.

Deoarece definiția conștiinței conține termeni și semnificații care îi îngustează sau îi lărgesc sfera, sînt necesare unele precizări dacă poate fi vorba de așa ceva într-un moment cînd explicațiile sînt departe de a fi convergente, cînd în cadrul aceleiași concepții filozofice opiniile asupra extensiunii sferei noțiunilor diferă.

---

[1] Th. Alajouanine, *Les altérations des états de conscience causés par les désordres neurologiques*, Premier Congr. Int. Sci. Neurol. (Bruxelles, 1957), *Sec. Jour. Comm.*, p. 19.

[2] S. Cobb, *Foundations of neuropsychiatry*, Williams and Wilkins, Baltimore, 1948, p. 89.

[3] A. Kreindler și M. Steriade, *Bazele neurofiziologice ale stărilor de conștiință*, în *Culegeri de studii și monografii de neurologie*, vol. I, Edit. Acad. R.P.R., București, 1959, p. 31.

[4] K. Marx și F. Engels, *Ideologia germană*, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 27.

[5] M. Ralea, *Contribuții la studiul influenței factorului istorico-social asupra senzațiilor*, în *Studii de psihologie și filozofie*, Edit. Acad. R.P.R., București, 1955, p. 30.

Cînd precizările tind să circumscrie sferele noţiunilor cu care se lucrează azi în ştiinţele creierului (*activitatea nervoasă superioară*, *psihic*, *conştiinţă*, eludînd în mod deliberat *gîndirea*), este necesar să ne referim la metodele de cercetare ale acestor funcţii, metode care diferă şi se complică progresiv trecînd de la o analiză la alta. De la început trebuie să constatăm că modul cum au evoluat cercetările moderne de activitate nervoasă superioară şi datele experimentale obţinute în această direcţie ne împiedică să suprapunem sfera acestei noţiuni peste cea a psihicului. Prima este abordabilă cu metoda reflexului condiţionat, care nu o epuizează însă pe a doua. Conexiunea nervoasă temporară, baza reflexului condiţionat, este o proprietate a unor structuri nervoase care coboară din cortex pînă în trunchiul cerebral [1], fiind comună deci scoarţei cerebrale, talamusului sau substanţei reticulate mezencefalice. Absenţa scoarţei cerebrale nu împiedică procesul de elaborare al unor conexiuni temporare şi, pe de altă parte, înregistrările electrofiziologice oferă în unele condiţii experimentale evidenţa unei apariţii precoce a acestei conexiuni în straturile profunde ale creierului. De aceea este inutil să încercăm a conferi uneia sau alteia dintre structuri prioritatea în geneza conexiunii temporare. După părerea noastră, orice structură în care se dovedeşte posibilitatea unei concurenţe de stimuli variaţi este susceptibilă de a organiza, în anumite condiţii, asemenea conexiuni. În acest sens, tendinţa de a explica elaborarea reflexului condiţionat pe baza convergenţei şi a interferenţei reacţionale a stimulilor ni se pare perfect valabilă. Desigur însă că reflexul condiţionat, ca orice activitate nervoasă, este supus continuu unui proces de perfecţionare, de finisare, care asigură adaptarea din ce în ce mai fină la mediu, proces realizat prin diferitele forme de inhibiţie activă (de pildă diferenţierea), care, pentru cele evoluate, sînt proprii segmentelor superioare ale sistemului nervos, şi în primul rînd — la mamiferele superioare — scoarţei cerebrale.

Conexiunea temporară este doar principiul neuronal, baza fiziologică a reflexului condiţionat. Reflexul condiţionat, această formă de activitate nervoasă pe care o considerăm departe de a ajunge la complexitatea proceselor psihice evoluate, este el epuizat prin analiza conexiunii temporare? Comportă acest tip de reflex o participare *afectivă* sau poate fi redus la convergenţa reacţională a doi stimuli indiferenţi pentru organism? Răspunsurile sînt diferite, fiindcă diferite sînt şi modalităţile de reflexe condiţionate, mai elementare (şi deci mai susceptibile de o analiză fiziologică de bază) sau mai evoluate (necesitînd deci intrarea în joc şi a altor metode de investigaţie).

În legătură cu aceasta trebuie să deschidem o paranteză mai largă şi să arătăm că, în toate modelele experimentale care reprezintă varianta

---

[1] Experienţele lui Shurrager şi Culler, care au demonstrat posibilitatea elaborării reflexelor condiţionate la nivelul măduvei spinării, au fost ulterior infirmate. Complexitatea arhitectonică a cerebelului, existenţa la acest nivel a unor circuite neuronale complexe pot sugera însă cu prisosinţă posibilitatea elaborării în această structură a unor convergenţe de natură condiţionată (convergenţe elementare a unor stimuli eterogeni au fost puse în evidenţă de Bremer), ipoteză care urmează a fi confirmată.

inițială a lui Pavlov sau care constituie dezvoltarea ulterioară a metodei clasice a reflexului condiționat, acesta se elaborează pe baza unei funcții înnăscute, a unui reflex necondiționat. Se punea problema dacă o conexiune temporară se poate elabora prin asocierea unor excitanți indiferenți pentru organism. Stabilirea unei asemenea legături temporare fără vreo semnificație biologică *aparentă* de adaptare a organismului putea răspunde pozitiv ipotezei emise încă din 1904 de Babkin, care, într-o disertație făcută sub conducerea lui Pavlov, arăta că „reflexul condiționat este asociația în sensul larg al acestui cuvînt". Variantele uzuale ale metodei de condiționare presupun, după cum se știe, crearea în sistemul nervos a două focare de excitație ca răspuns la stimuli veniți din mediul înconjurător sau din propriul organism, focare care se atrag după principiul dominantei și realizează stabilirea unor căi nervoase noi. În aceste variante obișnuite de studiu, hrana, de pildă, reprezintă excitantul unui reflex necondiționat, iar din concurența focarelor de excitație — stabilite, pe de o parte, în centrul alimentar al creierului (focusul excitantului necondițional) și, pe de altă parte, într-unul din analizorii corticali corespunzători excitantului condițional (acustic, optic, etc.) — rezultă reproducerea reflexului condiționat. Ce se întîmplă însă dacă focarele de excitație între care trebuie să se închege legătura condiționată nu sînt provocate de stimuli din afara sistemului nervos, ci chiar de excitația directă a acestuia? În acest caz nu mai putem utiliza termene ca reflex condiționat *pozitiv* (îndreptarea spre hrană, apucarea ei) sau *negativ* (îndepărtarea de excitantul nociv), deoarece creierul nu mai răspunde unor solicitări din afară care semnalizează în mod evident excitanți agreabili sau dezagreabili. Stimulii nu mai ajung în acest caz pe calea periferiei spre creier, ci se adresează direct acestuia. Realizarea experimentală a acestei noi modalități de asociație se efectuează prin stimularea electrică a creierului, dat fiind capacitatea țesutului nervos de a răspunde în special la acest gen de stimulare.

În 1930 Loucks și-a început seria de experiențe prin această metodă, dar, încercînd să condiționeze o mișcare produsă prin excitația directă a scoarței motorii, nu a reușit acest lucru nici după sute de asociații între excitantul condițional și cel necondițional. Concluzia autorului: un reflex condiționat nu se poate forma fără o anumită „întărire afectivă" a reflexului. Pentru a fi elaborat, reflexul condiționat trebuie să aibă, după această concepție, fie o semnificație pozitivă, agreabilă pentru organism (semnalizînd, de pildă, hrana), fie una negativă, dezagreabilă (semnalizînd un excitant dureros). Împotriva acestei concepții psihologizante și complicînd în mod arbitrar baza neurofiziologică a reflexului condiționat se ridică o serie de fapte experimentale, printre care unele le-am putut oferi în cercetările noastre în care am reușit să condiționăm printr-un stimul sonor mișcările convulsive provocate unui animal prin stimularea electrică directă a scoarței cerebrale motorii. Noi am explicat și insuccesul experiențelor lui Loucks, arătînd că acesta din urmă utiliza intervale prea mici de timp între diferitele asociații, obosind astfel animalul în special în cazul acestui model experimental în care pauzele dintre asociații se cer a fi mai mari. Datele experimentale au dovedit deci că „întărirea afectivă"

nu este indispensabilă pentru elaborarea reflexului condiţionat. În formarea conexiunii temporare este suficient, după cum a arătat Pavlov, să existe o concomitenţă în timp a două focare de excitaţie.

Faptul că reflexul condiţionat obţinut prin stimularea directă a scoarţei cerebrale nu necesită o motivare afectivă nu face decît să limiteze cadrele problemei, iar nu să le epuizeze. Există, într-adevăr, o categorie de reflexe condiţionate a căror tehnică a fost recent imaginată [1], în care „autostimularea" animalului ar putea sugera că acesta se excită pe el însuşi, deoarece fenomenul îi procură „plăcere". În acest caz deci, motivarea ar putea fi incriminată în geneza reflexului condiţionat. Iată o variantă a metodei de lucru. La un animal (se utilizează de obicei şoareci în această tehnică) se elaborează un reflex condiţionat motor, în sensul că animalul obţine hrană sau apă ori de cîte ori apasă pe o pedală. După consolidarea reflexului se adaptează un dispozitiv prin care orice apăsare pe pîrghie (pedală) declanşează o excitare electrică a unei anumite zone a scoarţei cerebrale sau a regiunilor subcorticale. Din acest moment al experienţei se pot ivi după posibilităţi : fie că animalul va apăsa foarte des pe pîrghie, în fiecare secundă sau de mai multe ori pe secundă, timp de ore întregi, fie că, după ce a apăsat o dată, nu mai repetă această mişcare niciodată, cu toate că poate fi supus înfometării sau privaţiunii de apă. În primul caz totul se petrece ca şi cum stimularea electrică a unor regiuni ale sistemului nervos ar constitui un excitant pozitiv, o stare „plăcută" pentru animal. Asemenea efecte „agreabile" pot fi create prin excitarea nucleului caudat, a rinencefalului sau a hipotalamusului. În al doilea caz s-ar părea că excitarea electrică creează o stare „neplăcută" pentru animal şi că din această cauză el evită excitarea după ce şi-a provocat-o prima oară. Stări „plăcute" sau „neplăcute" au fost semnalate şi în clinica umană de către pacienţi cărora li s-a excitat de neurochirurgi anumite regiuni ale sistemului nervos în timpul operaţiilor pe creier. Faptele sînt fapte şi nimic nu li se poate opune. Există deci regiuni din sistemul nervos central a căror stimulare provoacă senzaţii „plăcute" sau, dimpotrivă, „neplăcute". Atîta vreme cît aceste noţiuni sînt raportate de oameni, ele pot fi încă transcrise fără semnul ghilimelelor, cu toate că şi în aceste cazuri ar fi bine să le definim în noţiuni fiziologice : ce înţelegem prin *plăcere* şi prin *neplăcere*? Dar cînd Olds şi colegii lui extrapolează aceste noţiuni la animal, şi încă la şoarece, lucrurile se complică şi interpretarea datelor experimentale în felul acesta nu poate fi acceptată, însemnînd o psihologizare a unor date de fiziologie mult mai elementare decît conţinutul acestor noţiuni la om.

În tot cazul, ajungem să spunem că în scara unei evoluţii ascendente, a unei complicări progresive a funcţiilor cerebrale trebuie să situăm la baza activităţii nervoase superioare principiul general al conexiunii temporare, care poate genera fie reflexe condiţionate fără participare afectivă, realizate prin concurenţa a doi stimuli indiferenţi (rămîne de discutat în ce măsură aceştia pot fi indiferenţi pentru funcţiile generale

[1] J. Olds, *Self-stimulation experiments and differentiated reward systems*, în *Reticular formation of the Brain*, Churchill, Londra, 1957, p. 671.

ale organismului, fie, complicîndu-se, reflexe în care „plăcerea" sau „neplăcerea" (termeni de utilizat cu mare prudență în măsura în care extrapolăm noțiunea umană la animal, dar evidente prin comportamentul acestuia din urmă) însoțesc procesul exprimabil în noțiuni fiziologice precise.

★

Pe nesimțite intrăm din sfera activității nervoase superioare în sfera psihicului. Spuneam că reflex condiționat este și cel realizat între doi stimuli indiferenți pentru organism și cel cu participare afectivă. Putem să le identificăm pe acestea între ele? Desigur că nu, ultimul fiind în general mai evoluat decît primul. Cu atît mai mult nu putem identifica sfera generală a psihicului (comportînd în afara proceselor simple ale reflectării și procesele memoriei, cele de imaginație, tendințele și emoțiile) cu sfera activității nervoase superioare, posibilă de redus, în ultimă expresie, la analiza elementară a reflexului condiționat. Aceste considerente constituie una din bazele numeroaselor dileme din literatură, în special cea psihologică și filozofică: este psihicul *o formă de mișcare* a materiei sau numai o *însușire* a acesteia? Poate fi psihicul studiat prin metode fiziologice? Desigur că învîrtirea verbală în jurul acestor probleme nu le va rezolva. Ceea ce este sigur este că nu trebuie să ne ferim de a considera psihicul ca o formă de mișcare a materiei, cu toate acuzațiile aduse de unii filozofi [1] care apreciază o asemenea poziție drept eronată, mecanicistă, materialist-vulgară. Engels a arătat că „mișcarea materiei nu este numai vulgara mișcare mecanică, nu este numai deplasare; ea este căldură și lumină, tensiune electrică și magnetică, combinare și descompunere chimică, viață și, în cele din urmă, conștiință" [2]. Variatele,mereu mai complexe, forme de mișcare ale materiei reprezintă procese care merg pînă la „delicatele" noțiuni de psihic și gîndire, scrutate cu asemenea reticențe de unii filozofi. Dar, după părerea noastră, chiar la a doua întrebare se poate răspunde, în parte, afirmativ: psihicul poate fi studiat la animalele superioare, pînă la om, cu metode fiziologice. În cazul psihicului animal, singurele posibilități de abordare a problemei sînt cele fiziologice. Desigur însă că această afirmație nu înseamnă că psihicul poate fi redus la fiziologie, deoarece psihicul este o formă calitativ superioară de mișcare a materiei față de mișcarea fiziologică a acesteia, după cum ultima este o altă formă de mișcare față de cea biochimică sau biofizică. În interpretarea datelor experimentale obținute prin metodele fiziologice, cercetătorul va trebui, în analiza psihicului, să țină neapărat seama de acest lucru. În cazul psihicului uman, metodele fiziologice trebuie însă completate cu metode psihologice, adaptate subiectului investigat, deoarece la om psihicul este determinat și de cauze (în primul rînd cele sociale) care apar numai la acest nivel al scării filogenetice.

Trebuie să spunem că, psihicul fiind activitatea materiei superior organizate, nu are importanță decît pentru stadiul actual al cunoștințelor noastre faptul că mijloacele contemporane de investigație nu pot

[1] Hromov și Ghiorghiev, citați în N. V. Medvedev, *Cu privire la problema activității reflexe a creierului*, în „Probleme de filozofie", 1960, nr. 6, p. 131.

[2] F. Engels, *Dialectica naturii*, p. 19.

diseca decît conexiunile interneuronale şi cele dintre diversele structuri cerebrale, lăsînd pentru moment încă obscură o *anumită* activitate, inexprimabilă încă în noţiunile clasic admise de electrofiziologie şi biochimie. Cei care nu puteau accepta în jurul anului 1900 posibilitatea unei abordări fiziologice a proceselor psihice elementare la animal au fost contrazişi prin apariţia metodei reflexelor condiţionate, imaginată de Pavlov. Este aproape sigur că ştiinţa va putea oferi la un moment dat o serie de metode, multe dintre ele încă nedescrise, care vor pătrunde nu numai funcţiile microstructurilor, dar care vor realiza şi sinteza lor globală.

Greutatea constă, desigur, în „a pune mîna pe psihic", a găsi modalitatea de integrare a faptelor experimentale în fenomene exprimabile obiectiv. Aceasta este dificultatea, gîndindu-ne în special la faptul că, dacă conexiunea temporară poate fi relativ uşor localizabilă la nivelul unor sectoare sau circuite nervoase, psihicul cere o participare cerebrală foarte largă, poate chiar a întregului creier. De aceea replica unor participanţi la simpozionul din 1953 asupra „Mecanismelor cerebrale şi conştiinţei" [1] la afirmaţia lui Bremer că psihicul este o funcţiune a întregului creier, replică care arată necesitatea de a localiza precis aceste procese tocmai pentru a le putea investiga, nu poate rezolva în nici un caz problema. Nu metodele adaptabile fenomenelor elementare, precis localizabile, vor împinge cercetarea în acest domeniu şi vor dezlega impasul, ci metode noi, adecvate obiectului.

Cu atît mai absurdă pare încercarea de a localiza *conştiinţa* în anumite structuri nervoase, conferind acestora un rol aproape exclusiv în geneza unui proces atît de greu de definit prin multilateralitatea aspectelor sale. Lăsăm de o parte în mod intenţionat suprapunerile nejustificate ale conştiinţei peste starea de veghe. Critica acestor confuzii ale unor neurofiziologi, în special cei americani, am făcut-o cu alt prilej în colaborare cu Kreindler [2]. Descoperirea de către şcoala lui Magoun a unui sistem activator al stării de veghe în substanţa reticulată din trunchiul cerebral a exaltat optimismul fiziologilor sistemului nervos care au crezut că, înlocuind un termen (starea de veghe) cu altul (conştiinţa), îl explică pe al doilea, scoţîndu-l din arsenalul noţiunilor filozofice şi transpunîndu-l în laboratorul de experiment animal.

Dacă, după părerea noastră, psihicul poate fi studiat, cel puţin la animale, cu metode fiziologice, trebuie să răspundem la întrebarea dacă şi fenomenul de conştiinţă poate fi explicat numai prin metodele neurofiziologice. Desigur că, dacă acceptăm noţiunea unui psiholog de talia lui Spencer [3], care afirma că sediul conştiinţei este un centru nervos la care ajung mediat sau imediat impulsurile cele mai eterogene, nu se pune decît problema de a găsi acest loc şi a-l investiga cu metodele fiziologice cele mai fine pentru a descifra substratul conştiinţei. Lucrul a şi fost făcut

[1] E. A. Adrian, F. Bremer, H. H. Jasper (Ed.), *Brain mechanisms and consciousness*, Thomas, Springfield, 1954.

[2] A. Kreindler şi M. Steriade, *Bazele neurofiziologice ale stărilor de conştiinţă*, în *Culegeri de studii şi monografii de neurologie*, vol. I, p. 7–46.

[3] Citat în W. Penfield şi Th. Rasmussen, *The cerebral cortex of man*, McMillan, New York, 1950.

locul găsit şi neurofiziologii s-au grăbit „să pună mîna" pe el. Este vorba de substanţa reticulată, acest miez al regiunilor profunde cerebrale, la nivelul căreia o singură celulă nervoasă este bombardată de stimuli veniţi de la periferia auditivă, tactilă, musculară, precum şi din alte regiuni ale creierului, din cerebel sau din scoarţa cerebrală. Nu corespunde oare această convergenţă şi interferenţă multiplă de stimuli calităţii pe care Spencer o conferea conştiinţei? Desigr că da, şi acest fapt stă la baza tendinţelor de a localiza conştiinţa în substanţa reticulată. Chiar dacă pentru moment (şi numai pentru a combate acest punct de vedere) am accepta că studiul conştiinţei poate fi epuizat prin metodele fiziologice, totuşi datele experimentale nu ne permit să acceptăm ca o proprietate exclusivă a substanţei reticulate această convergenţă eterogenă de stimuli din a căror integrare nervoasă ar rezulta fenomenul de conştiinţă. Exagerările lui Penfield [1], după care „asociaţiile transcorticale sînt de o importanţă minoră" (implicînd deci ca necesară intervenţia structurilor profunde reticulate), sînt contrazise de fapte. Bîkov [2] şi, mai tîrziu, Myers şi Sperry [3] au dovedit pierderea capacităţii de transfer între cele două emisfere cerebrale a achiziţiilor mnezice după secţiunea corpului calos, marea comisură intracorticală. În unele procese mnezice (al căror rol este deosebit în geneza fenomenului de conştiinţă), asociaţia strict intracorticală este deci absolut indispensabilă. Alte cercetări, printre care cele ale lui Bremer, au demonstrat principiul convergenţei reacţionale şi la nivelul unor arii corticale. Pe de altă parte, cercetările noastre (citate mai sus) au putut arăta că acelaşi punct cortical, chiar din ariile primare de recepţie senzorială, răspunde atît la stimuli vizuali, cît şi auditivi şi că, în anumite condiţii, transmisia intracorticală este de o importanţă majoră pentru asociaţiile diverşilor stimuli senzoriali. Expunerea succintă a acestor date este menită să smulgă substanţei reticulate exclusivitatea sau preponderenţa unor asemenea procese, aşa cum se încearcă în mod nejustificat să se conchidă de către unii cercetători contemporani, la care se observă astfel tendinţa lor metafizică de a închide în sectoare limitate fenomene atît de complexe care cer participări şi interrelaţii largi.

Dar conştiinţa nu este în nici un caz numai activitate fiziologică, chiar dacă acordăm acestei sfere conţinutul său cel mai larg, chiar dacă nu ne gîndim numai la ceea ce înseamnă azi metodele fiziologice, ci şi la ceea ce vor putea ele deveni în viitor. Desigur că „conştiinţa şi gîndirea noastră, oricît de mult ar părea că se situează deasupra simţurilor noastre, sînt produsul unui organ material fizic, produsul creierului" [4]. Desigur că conştiinţa conţine în definiţia sa procesele cunoaşterii senzoriale abordabile cu metodele fiziologice. Reflectarea lumii înconjurătoare se reali-

[1] W. Penfield, *Studies of the cerebral cortex in man*, în *Brain mechanisms and consciousness*, Thomas, Springfield, 1954, p. 299.

[2] K. Bykoff, *Versuche an Hunden mit Durchschneiden des Corpus callosum*, în „Zblatt. f. d. ges. Neur. u. Psychiat.", 1925, vol. 39—40, p. 199.

[3] R. E. Myers şi R. W. Sperry, *Interocular transfer of a visual form discrimination habit in cats after section of the optic chiasma and corpus callosum*, în „Anat. Rec.", 1953, vol. 115, p. 351—352.

[4] K. Marx şi F. Engels, *Opere alese în două volume*, ed. a II-a, vol. II, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1955, p. 404.

zează însă şi de către animale, la care acţionează numai primul sistem de semnalizare. Dar trecerea de la particular la general, de la concret la abstract nu este proprie decît omului prin cel de-al doilea sistem de semnalizare. Acest salt este vizibil comparînd evoluţia, chiar recentă, a limbii triburilor primitive: malaezii au cuvinte pentru desemnarea fiecărei culori în parte, dar pînă nu de mult le lipsea cuvîntul „*culoare*". Poate fi posibilă o conştiinţă evoluată fără oglindirea însuşirilor generale ale lucrurilor, cea care, dialectic, te îndepărtează de detaliu, apropiindu-te însă mai mult de esenţa fenomenului? Prin acest proces de abstractizare, omul se deosebeşte calitativ de animal, reuşind ca prin abstracţie să sintetizeze experienţa celor întîmplate şi să prevadă viitorul, să cunoască legile naturii şi, prin aceasta, s-o poată domina. Toate aceste operaţii specific umane se realizează în procesul producţiei sociale, al relaţiilor interumane; în acest proces omul devine conştient de sine însuşi, din acest moment începe *istoria conştiinţei*.

Ca orice istorie însă, şi aceasta este precedată de o *preistorie*, fără de care înţelegerea ei ar fi imposibilă. De aceea, în aprecierea noţiunii de conştiinţă trebuie avute în vedere etapele acestei preistorii, momentele care preced saltul de la animal la om, în speţă elementele psihicului animal, cu toate nivelele pe care aceasta îl comportă. După Kreindler [1], conştiinţa fiind un fenomen complex, fiziologic, gnoseologic şi social, ea presupune pentru studiul său cel puţin îmbinarea metodelor neurofiziologice cu cele psihologice. În modul acesta, concepînd conştiinţa umană ca o etapă calitativ nouă în scara psihicului, vom putea lămuri elementele sale comune cu cele apărute în lumea animală (explorabile cu metodele fiziologiei), vom putea descifra pe cele apărute la om (explorabile pentru trăirile subiective cu ajutorul metodelor proprii psihologiei) şi vom putea să-i precizăm determinarea sa socială.

МОЗГ И СОЗНАНИЕ

РЕЗЮМЕ

В первой части работы автор показывает необходимость иметь ясную, лишенную двусмысленности философскую позицию для каждого исследователя в области естествознания вообще и в области изучения функций головного мозга в частности. Только знание и глубокое усвоение общего диалектического метода может руководить исследователем при правильном выборе частных методов в любой науке. Под частными методами, конечно, не подразумеваются различные технические средства приближения к изучаемому объекту, а имеются в виду определенные общие принципы, выведенные из иссле-

[1] A. Kreindler, *Substratul morfo-funcţional al fenomenului de conştiinţă*, în *Materialismul dialectic şi ştiinţele contemporane ale naturii*, Edit. politică, Bucureşti, 1959, p. 237—271.

дований в определенной научной области — принципы, лежащие в основе будущих открытий.

В работе рассматривается ряд последних новых данных, относящихся к нейрофизиологии, которые при поверхностном анализе казалось бы выступают против определяющей роли специфических центростремительных нервов в сохранении тонуса деятельности соответствующего участка мозговой коры и могут привести к необдуманному поспешному выводу, что деятельность различных корковых анализаторов протекает самостоятельно, независимо от стимулов внешней среды. Этот индетерминистский вывод является вариантом физиологического идеализма, согласно которому ощущения представляют собой не отражение внешних явлений, а самостоятельную деятельность, присущую определенным структурам нервной системы. В работе приводятся аргументы, истолковывающие эти экспериментальные данные в свете теории отражения; при этом указывается рефлекторная зависимость деятельности различных мозговых структур от специфических и неспецифических стимулов органов чувств.

После изложения нескольких новейших определений сознания, данных нейрофизиологами и неврологами, автор делает некоторые уточнения относительно сферы понятий высшей нервной деятельности, психики и сознания. Понятие высшей нервной деятельности не может охватить всей полноты понятия психики. Первое рассматривается с помощью метода условных рефлексов, метода, который однако не исчерпывает полностью второе понятие. Временные нервные связи, основа условных рефлексов, присущи нервным структурам, которые идут от коры головного мозга до мозгового треугольника, причем здесь нельзя говорить о первенстве мозговой коры, таламуса или же мезенцефалического ретикулярного вещества. Разумеется, условный рефлекс находится в постоянном процессе усовершенствования и уточнения — в процессе, проявляющемся различными формами внутреннего торможения, присущими высшим сегментам головного мозга и прежде всего коре головного мозга. Временные связи представляют собой нейрональное начало, нейрофизиологическую основу условного рефлекса. Однако физиологический анализ временных связей (который можно осуществить с помощью изучения реакторной интерференции стимула) не может быть сведен к исследованию условного рефлекса. Этот рефлекс, в некоторых случаях, может сводиться к конвергенции между двумя безразличными для организма стимулами, но во многих случаях он характеризуется аффективным участием, что делает его гораздо более сложным, по сравнению с элементарной временной связью.

Психика не может быть отождествлена со сферой высшей нервной деятельности, поскольку она, помимо простых процессов отражения, включает и процессы запоминания, воображения, стремлений и чувств, в то время как высшая нервная деятельность может быть сведена к элементарному анализу условного рефлекса. Когда речь идет о психике животных, проблема может быть рассмотрена только лишь с помощью физиологических методов. В случае же человеческой психики, физиологические методы должны быть дополнены

психологическими, поскольку у человека психика обусловливается также и причинами (и прежде всего общественными), которые появляются только на этой ступени филогенетического развития.

Истории сознания (которое появляется у человека в связи с речью, с процессами абстрактного мышления и обусловливается социальной средой) предшествует предистория, без которой понимание его было бы невозможно. Поэтому при оценке сознания у человека, надо иметь в виду все моменты, предшествовавшие скачку от животного к человеку, а также элементы животной психики со всеми ее степенями.

CERVEAU ET CONSCIENCE

RÉSUMÉ

Dans la première partie de l'article, l'auteur montre la nécessité, pour le chercheur dans le domaine des sciences de la nature, en général, et des fonctions du cerveau, en particulier, d'adopter une position philosophique claire, sans équivoque. Seule la connaissance et l'appropriation approfondie de la méthode générale dialectique peut guider le chercheur dans le choix judicieux des méthodes particulières de chaque science. Par méthodes particulières on n'entend point les différents moyens techniques d'aborder l'objet étudié, mais certains principes généraux déduits des recherches entreprises dans un certain domaine scientifique et qui vont constituer la base des investigations futures.

L'auteur discute toute une série de données récentes de la neurophysiologie, qui, à la suite d'une analyse superficielle, pourraient plaider contre le rôle déterminant des afférences spécifiques dans l'entretien tonique de l'activité de l'aire corticale correspondante, pourraient conduire à la conclusion hative que l'activité des divers analyseurs corticaux serait «autochtone» et sa pulsation, indépendante des stimuli du milieu extérieur. Cette conclusion indéterministe représente une variante de l'idéalisme physiologique d'après lequel les sensations ne représentent pas un reflet des phénomènes extérieurs, mais bien une activité propre, intrinsèque, de certaines structures du système nerveux. L'auteur produit des arguments qui interprètent ces données expérimentales à la lumière de la théorie du reflet et démontre la dépendance réflexe de l'activité des diverses structures cérébrales par rapport aux stimuli sensoriaux spécifiques et non spécifiques.

Après l'exposé de quelques-unes des plus courantes définitions de la conscience données par les neurophysiologues et par les neurologues, l'auteur apporte quelques précisions concernant les sphères des notions d'activité nerveuse supérieure, de psychique et de conscience. La notion d'activité nerveuse supérieure ne peut être superposée sur celle de psychique. La première est abordable par la méthode du réflexe conditionné, qui cependant n'épuise pas la seconde. La connexion nerveuse

temporaire, base du réflexe conditionné, est une propriété de certaines structures nerveuses qui descendent de l'écorce cérébrale jusqu'au tronc cérébral, sans que l'on puisse donner à cet égard la priorité au cortex, au thalamus ou à la substance réticulée mésencéphalique. Mais le réflexe conditionné est soumis continuellement à un processus de perfectionnement et de finissage, processus réalisé par différentes formes d'inhibition interne qui sont propres aux segments supérieurs du cerveau et en premier lieu, à l'écorce cérébrale. La connexion temporaire n'est que le principe neuronal, la base neurophysiologique du réflexe conditionné. L'analyse physiologique de la connexion temporaire (possible par l'étude de l'interférence réactionnelle des stimuli) n'épuise pourtant pas l'étude du réflexe conditionné. Celui-ci peut parfois être réduit à la convergeance de deux stimuli indifférents pour l'organisme, mais il comporte souvent une participation affective qui le rend beaucoup plus complexe que la connexion temporaire élémentaire.

Le psychique ne peut être identifié avec la sphère de l'activité nerveuse supérieure, car il comporte, en dehors des processus simples du reflet, aussi ceux de la mémoire, de l'imagination, des tendances et des émotions, tandis que l'activité nerveuse supérieure peut être réduite à l'analyse élémentaire du réflexe conditionné. Dans le cas du psychique animal, les seules possibilités d'aborder le problème sont les possibilités physiologiques. Pour ce qui est du psychique humain, les méthodes physiologiques doivent être complétées avec les méthodes psychologiques, car chez l'homme le psychique est déterminé aussi par des causes (en premier lieu les causes sociales) qui apparaissent seulement à ce niveau de l'échelle phylogénétique.

L'histoire de la conscience (phénomène qui apparaît chez l'homme comme étant lié au langage, aux processus d'abstraction de la pensée, et comme étant socialement déterminé) est précédée par une préhistoire sans laquelle il serait impossible de la comprendre. C'est pourquoi dans l'appréciation de la conscience chez l'homme il ne faut perdre de vue aucun des moments qui précèdent le bond de l'animal à l'homme ; les éléments du psychique animal avec tous les niveaux que celui-ci comporte.

UNITATEA DINTRE ȘTIINȚIFIC ȘI ETIC ÎN POLITICA PARTIDULUI

Despre scop și mijloc

DE

NICULAE BELLU

„...Această teorie" (marxismul) „îmbină un înalt și riguros spirit științific... cu spiritul revoluționar... în însuși cadrul teoriei, în mod intrinsec și indisolubil" (Lenin)[1].

Congresul al III-lea al P.M.R. a consfințit victoria socialismului în țara noastră și a elaborat vastul program, fundamentat în mod științific, al desăvîrșirii construcției socialismului, al cărui obiectiv principal este dezvoltarea bazei tehnice-materiale a socialismului, continuarea într-un ritm susținut a industrializării, terminarea colectivizării agriculturii, crearea unui belșug de produse în vederea ridicării nivelului de trai al tuturor oamenilor muncii. „Planul de 6 ani — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în raportul prezentat la adunarea festivă cu prilejul aniversării a 40 de ani de la crearea P.C.R. — reprezintă un măreț program de luptă și de muncă al partidului, al întregului popor pentru creșterea continuă a forțelor de producție și încheierea procesului de făurire a relațiilor de producție socialiste în întreaga economie, pentru desăvîrșirea

[1] V. I. Lenin, *Ce sînt „prietenii poporului" și cum luptă ei împotriva social-democraților?*, în *Opere*, vol. 1, Edit. P.M.R., București, 1950, p. 323. După aproape 15 ani, Lenin subliniază din nou, într-o formulare distinctă, însemnătatea principială pentru marxism a acestei îmbinări între rigurozitatea științifică și latura etică a activității partidului, idee prezentă de altfel în toate lucrările sale, integrată în leninism. „Marxismul se deosebește de toate celelalte teorii socialiste printr-o minunată îmbinare a unei perfecte lucidități științifice în analiza situației obiective și a desfășurării obiective a evoluției cu cea mai categorică recunoaștere a importanței energiei revoluționare, a creației revoluționare și a inițiativei revoluționare a maselor precum și, bineînțeles, a diferitelor personalități, grupuri, organizații, partide capabile să sesizeze și să realizeze legătura cu unele clase sociale sau altele" (V. I. Lenin, *Împotriva boicotului*, în *Opere*, vol. 13, E.S.P.L.P., București, 1957, p. 23).

construcției socialiste" [1]. În strînsă legătură și decurgînd nemijlocit din acest vast program, care nu poate fi înfăptuit decît prin ridicarea pe o treaptă încă mai înaltă a activității pline de inițiativă creatoare a maselor, Congresul al III-lea a indicat că în această nouă etapă a luptei pentru construirea socialismului „capătă o însemnătate tot mai mare judecata opiniei publice, a colectivității, formele obștești de influențare a celor ce încalcă normele vieții sociale, de combatere a manifestărilor nesănătoase ale unor elemente înapoiate ale societății" [2]. La baza acestei orientări stă teza că, „în prezent, activitatea ideologică, munca de lichidare a înrîuririlor educației burgheze din conștiința oamenilor este tărîmul principal al luptei de clasă, al luptei între vechi și nou" [3].

Acest cadrul general conturează modul în care partidul consideră necesar și posibil să abordeze problema dezvoltării continue și în ritm cît mai viu a moralei socialiste, pe baza realizărilor obținute pînă în prezent și în funcție de noile sarcini ale etapei desăvîrșirii construcției socialiste.

Dar, ca și în etapele anterioare ale revoluției noastre, problematica educației morale este considerată în cea mai strînsă conexiune cu cerințele principale ale vieții, ca expresie concretă a unor comandamente care au devenit actuale, stringente din punct de vedere obiectiv și pentru a căror rezolvare însăși condițiile existenței materiale, ca și cele de ordin subiectiv, se dovedesc a fi mature sau în curs de rapidă maturizare.

Prin natura ei, morala este cu desăvîrșire incompatibilă cu izolarea în sfera abstracțiilor. Generalizarea științifică în materie de teorie asupra moralei, abstracția științifică, izvorînd din practică și reflectînd cerințele ei, indică obligația de neocolit, absolută de a corela în modul cel mai riguros, mai particular și mai sensibil fiecare normă morală de conduită, fiecare deziderat social privitor la domeniul comportării morale cu activitatea practică însăși. A acționa cu rigurozitate științifică în direcția dezvoltării în ritm viu a moralei socialiste înseamnă, cu alte cuvinte, ca nu numai îndrumarea educativă, dar chiar activitatea de fiecare zi a oamenilor muncii urmează să fie astfel organizată încît să solicite și să cultive acele convingeri și deprinderi morale de care societatea socialistă are cea mai mare nevoie.

Sarcinile noi elaborate de Congresul al III-lea al P.M.R. privitor la dezvoltarea continuă a moralei socialiste țin seama de această modalitate a moralei de a se constitui și maturiza, fiind corelate cu obiectivele de ansamblu — economice și politice — ale etapei desăvîrșirii construcției socialiste.

Să urmărim, pentru o cît de sumară exemplificare, cum s-a cristalizat, în răstimpul atît de scurt dintre Congresul al III-lea al P.M.R. și ziua de astăzi, punerea și rezolvarea într-un mod nou, potrivit cu cerințele și posibilitățile noii etape, a problemei *atitudinii socialiste față de muncă, trăsătură fundamentală a moralei socialiste.*

Este cunoscută înalta apreciere dată de raportul C.C. la Congresul al III-lea în ceea ce privește manifestarea de masă a unei atitudini noi,

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *40 de ani de luptă a partidului*, Edit. politică, București, 1961, p. 26.
[2] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, Edit. politică, București, 1960, p. 87.
[3] *Ibidem*, p. 88.

socialiste față de muncă [1]. Totodată a fost subliniat faptul că „o problemă centrală a întregii economii, căreia trebuie să-i acordăm cea mai mare atenție în etapa actuală, este îmbunătățirea permanentă a calității produselor" [2]. Raportul C.C. făcea cunoscut partidului și maselor de oameni ai muncii că la noi se mai fabrică unele produse de calitate slabă, cu durabilitate redusă, care au adus greutăți și pagube economiei naționale și care provoacă nemulțumirea îndreptățită a oamenilor muncii. A fost supusă criticii poziția conservatoare a unor cadre de conducere din economie, lipsite de exigență față de producția realizată, care nesocotesc disciplina de stat, interesele superioare ale economiei naționale și cerințele oamenilor muncii de a se fabrica produse de înaltă calitate și durabile. Iar în concluzie, „este necesar să lucrăm în așa fel încît mărfurile fabricate în întreprinderile noastre să dea o mare satisfacție oamenilor muncii care le-au produs sau le folosesc, iar buna calitate a produselor, marca fabricii, să devină un titlu de onoare pentru colectivele tuturor întreprinderilor din țara noastră" [3].

La plenara C.C. din 31 octombrie—1 noiembrie 1960, convocată pentru a examina proiectul planului de dezvoltare a economiei naționale pe anul 1961, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej pune din nou la ordinea de zi problema ridicării calității producției, arată că în etapa actuală de dezvoltare dispunem de toate condițiile necesare în scopul realizării acestei sarcini și indică necesitatea de a pune în centrul obiectivelor întrecerii socialiste problemele legate de o calitate superioară a producției, care să aducă colectivelor din fiecare întreprindere o înaltă apreciere pentru produsele livrate. „Îmbunătățirea continuă a calității producției — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — trebuie să constituie preocuparea permanentă a tuturor organelor și organizațiilor de partid, a conducerii ministerelor și întreprinderilor, a tuturor inginerilor, tehnicienilor și a maiștrilor, care trebuie să muncească cu pricepere și pasiune pentru a obține produse de înaltă calitate" [4].

După alte patru luni, la 25 februarie 1961, apar Directivele C.C. al P.M.R. cu privire la criteriile principale ale întrecerii socialiste în cinstea aniversării a 40 de ani de la înființarea P.C.R., care pun în lumină necesitatea și posibilitatea transformării luptei pentru produse de înalt nivel calitativ *într-o mișcare de masă* a muncitorilor, maiștrilor, inginerilor și tehnicienilor din toate ramurile economiei naționale [5].

Se deschide astfel frontul unei noi lupte, cu caracter de masă, pe terenul concret al producției materiale, dar ale cărei implicații se răsfrîng direct asupra domeniului moral, solicitînd un grad mult mai înalt de maturizare a atitudinii socialiste față de muncă.

---

[1] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, Edit. politică, București, 1960 p. 86—87.

[2] *Ibidem*, p. 46.

Ibidem, p. 46—47.

[4] Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunere la plenara C.C. al P.M.R. din 31 octombrie—1 noiembrie 1960*, Edit. politică, p. 20—21.

[5] *Directivele C.C. al P.M.R. cu privire la criteriile principale ale întrecerii socialiste...*, Edit. politică, București, 1961, p. 8.

În cadrul acestei largi mișcări, inițiate, declanșate și conduse de partid, crește nemăsurat rolul experiențelor și al exemplelor înaintate, care sînt răspîndite prin presă, radio, edituri, televiziune, crește ponderea stimulenților morali în activitatea de producție a oamenilor muncii, se desfășoară mai profund și mai concret critica și autocritica. Dezvoltarea luptei pentru calitate implică prin chiar natura ei o persistentă și precumpănitoare atenție pentru *conținutul muncii*, declară un război ireconciliabil conservatorismului și rutinei, atitudinii formale în muncă și față de sarcini, birocratismului, îngîmfării și mulțumirii de sine, individualismului și încă altor moduri de comportare înapoiate, semne dintre cele mai caracteristice ale moralei burgheze și mic-burgheze, individualiste. Viața însăși arată că persistența unor asemenea moduri de comportare înapoiată este cu neputință de anihilat fără exercitarea unei înrîuriri elastice și stăruitoare în același timp, stimulatoare și critice din partea colectivelor de muncă și a colectivelor obștești, ca părți ale opiniei publice socialiste, sau din partea oamenilor muncii în calitate de cumpărători, beneficiari ai produselor, construcțiilor etc., prin critica de presă, scrisori și alte mijloace. Preocuparea de fiecare zi a maselor pentru calitatea muncii, pentru conținutul și rezultatele ei face să crească spiritul de răspundere și intransigența față de munca de mîntuială, se creează un climat ostil indolenților și chiulangiilor, încît procesul extinderii criteriului calității în întrecerea socialistă, alături de intervenția multiformă, mereu mai eficientă a opiniei publice în această problemă principală a producției, capătă rolul și semnificația unei școli practice atotcuprinzătoare de educație morală în spiritul înaltelor exigențe ale orînduirii socialiste.

Evident, morala socialistă nu se limitează la noua atitudine față de muncă. Terenul producției nu este singurul asupra căruia este concentrată atenția în problema dezvoltării moralei socialiste. Cu toate acestea, exemplul de mai sus își păstrează însușirea de a fi caracteristic, întrucît oricare alt domeniu al activității sociale am aborda și în ciuda deosebirilor care apar în mod inevitabil, vom observa în esență o problematică similară.

Așa, de pildă, în domeniul activității gospodărești a sfaturilor populare, unde practica reconfirmă mereu că eficiența întregii activități este în funcție de munca comisiilor și a colectivelor obștești, de gradul de răspundere al acestora, de antrenarea cetățenilor la acțiuni concrete de interes obștesc, la sprijinirea organelor de stat și la controlarea lor critică, expresie a înaltului nostru democratism și stimulent totodată pentru o comportare democratică socialistă atît a maselor, cît și a celor cu munci de răspundere. Partidul se preocupă cu cea mai mare grijă de întărirea continuă a orînduirii noastre noi, de perfecționarea funcționării organelor de stat și a activității de conducere a economiei, de dezvoltarea democrației socialiste, *„prin atragerea tot mai largă a oamenilor muncii la conducerea treburilor obștești*, sporirea rolului organizațiilor obștești în viața socială” [1].

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *40 de ani de luptă a partidului*. p. 32 (Subl. ns.).

Tot așa, de pildă, în munca perseverentă de apărare a legalității socialiste, unde atît teoria cît și practica indică necesitatea unei activități de masă antiinfracționale preventive, de popularizare a legilor statului și de solicitare continuă a cetățenilor la o participare activă în vederea preîntîmpinării manifestărilor infracționale, activitate care este profund educativă prin chiar natura ei, înrădăcinînd în convingerile și deprinderile de comportare morală ale oamenilor muncii criteriul apărării legalității socialiste.

Cînd, așadar, raportul C.C. la Congresul al III-lea al P.M.R. formula teza potrivit căreia în această nouă etapă a luptei pentru construirea socialismului capătă o însemnătate tot mai mare judecata opiniei publice, a colectivității, formele obștești de influențare a celor ce încalcă normele vieții sociale ca un stadiu nou în procesul dezvoltării moralei socialiste, întreaga problemă era concepută nu în spiritul unui deziderat abstract, o simplă năzuință democratică, *ci integrată în chiar procesul luptei concrete pentru îndeplinirea sarcinilor istorice ale desăvîrșirii construcției socialiste, ca o cerință internă de natură esențială a acestui proces*, fără a cărei rezolvare pozitivă însăși desfășurarea lui nu poate avea loc.

Dar ce apare la lumină în analiza, în detalierea acestui fenomen? Că există o corespondență necesară și de neocolit între scopurile activității practice, între obiectivele fixate în mod științific de partid în vederea desăvîrșirii construcției socialismului și mijloacele de ordin spiritual, moral, în măsură să servească în modul cel mai eficient atingerea lor. Fără îndoială, mijloacele nu se rezumă cîtuși de puțin la cele aparținînd domeniului moralei. Cu morala singură nu muți munții din loc. Întrucît avem totuși în vedere, în textul de față, această problemă — derivată, nu însă secundară —, urmează dar să notăm, ca o legitate specifică noii noastre orînduiri social-economice, *unitatea de natură între scopurile construcției socialismului și mijloacele de factură spirituală obiectiv necesare pentru atingerea lor* și, de aici, *corelația, unitatea dintre conținutul științific și conținutul etic al politicii partidului.*

În elaborarea liniei sale generale, partidul manifestă cea mai mare fidelitate față de cunoscuta teză a lui Marx și Engels potrivit căreia „emanciparea muncitorilor trebuie să fie opera clasei muncitoare însăși". Cu alte cuvinte, că pentru a izbuti să dea viață cerințelor obiective ale dezvoltării sociale, pentru a putea să se ridice la nivelul marilor bătălii de clasă pe care le presupune cu necesitate răsturnarea revoluționară a dominației burgheze și construirea din temelii a unei noi orînduiri social-economice, clasa muncitoare însăși trebuie să devină aptă de asemenea acțiuni istorice independente, să-și pregătească și să cizeleze, în chiar cursul luptelor care au loc înainte și după cucerirea puterii, acel ansamblu de însușiri spirituale, politice, teoretice și morale fără posesiunea cărora o orînduire socială a producătorilor liberi și egali nu poate fi înfăptuită. Aplicată pe terenul realităților noastre în etapa actuală, această teză indică faptul că *masele de oameni ai muncii nu pot participa eficient la desăvîrșirea construcției socialismului fără a avea conștiința a ceea ce urmăresc să desăvîrșească.*

După cum, în trecut, spiritul revoluționar al maselor, desprinderea lor de sub autoritatea și înrîurirea ideologiei burgheze dominante nu

puteau fi obținute decît în cursul luptelor de clasă, al grevelor, al demonstrațiilor, al nenumăratelor ciocniri cu poliția și armata burgheziei, tot astfel în prezent spiritul socialismului, desprinderea de manifestările individualiste și deprinderea unei comportări socialiste, însușirea de a aborda și a rezolva într-un mod nou, socialist problemele vieții obștești și private (inerente desăvîrșirii socialismului, cum inerentă revoluției este posedarea unei conștiințe revoluționare) nu pot fi obținute fără practicarea unui mod nou, socialist de comportare în chiar cursul activității îndreptate spre scopul propus.

Este cu neputință astfel să tinzi la dezvoltarea, la perfecționarea schimbului socialist de activități, care presupune și conține ca elemente constitutive lichidarea secretului de fabricație, schimbul de experiență, emulația pe baza ajutorului reciproc etc., practicînd în același timp metoda burgheză a secretului de fabricație, concurența între întreprinderi, închiderea ca într-o feudă în cercul intereselor departamentale etc.

Nu poți tinde la consolidarea reală a unei gospodării colective fără să practici cu perseverență politica creșterii fondului obștesc, ceea ce presupune hotărîrea colectiviștilor de a aloca o parte a venitului lor în acest scop, respectiv de a pune un interes colectiv și de perspectivă înaintea celui individual, imediat și mărginit. Cu alte vorbe, nu poți consolida o gospodărie colectivă fără practicarea colectivismului.

Sau marea problemă, marea cucerire a regimului nostru, cristalizată în conștiința clasei noastre muncitoare asupra rolului ei în conducerea efectivă a treburilor statului. S-a obținut ea, oare, altfel decît pe calea aplicării consecvente a politicii partidului de atragere a fiecărui colectiv de muncitori în parte și a clasei muncitoare în întregul ei la dezbaterea regulată a principalelor probleme ale construcției socialiste, la descoperirea căilor celor mai eficiente pentru traducerea în viață a politicii partidului de industrializare socialistă a țării și la manifestarea celei mai intransigente fermități în aplicarea hotărîrilor de partid și de stat, ca și a celor luate de fiecare colectiv muncitoresc în zona sa de activitate?

Fiecare cucerire a socialismului, indiferent de proporțiile ei, fiecare sarcină îndeplinită *se dovedește a fi rezultatul unei activități corespunzătoare cu natura obiectivului avut în vedere*, rezultatul unor mijloace conforme — după natura lor — scopului urmărit, *mijloace care conțin în germene sau pe diferite trepte ale dezvoltării elementele esențiale ale scopului în vederea căruia sînt ele create și folosite.*

Socialismului îi este de aceea organic străină și ostilă cunoscuta axiomă morală *scopul scuză mijloacele*, aparent inofensivă, aparent rațională și, cum s-ar spune, firească, dar conținînd în esență tot ceea ce este necesar pentru a servi drept justificare spirituală pînă și celor mai josnice acțiuni ale unei clase exploatatoare și ale diferiților ei reprezentanți.

Socialismul respinge și dezvăluie conținutul ipocrit al acestei legi morale de junglă, opunîndu-i teza că *scopul își determină el însuși mijloacele pentru atingerea lui. După cum este scopul, așa sînt și mijloacele care îl servesc.* În condițiile socialismului, fiecare scop care exprimă prin conținutul său cerințele obiective ale dezvoltării și, implicit, reflectă interesele oamenilor muncii, așadar înalte aspirații umane, își determină prin chiar

acest conținut al său natura militant-umanistă a mijloacelor necesare pentru a fi înfăptuit.

Josef Dietzgen face observația că „scopul se află în același raport față de mijloacele sale în care se găsește viața față de funcțiunile ei" [1].

Mijloacele se integrează în scop ca parte componentă a lui. Mijloacele conțin trăsăturile caracteristice ale scopului, sînt de aceeași natură cu scopul pe care îl anunță, în așa fel încît putem spune că scopul însuși, într-o formă mai puțin dezvoltată, se află conținut în mijloacele sale. Dietzgen, care are mari merite în lupta pentru răspîndirea materialismului dialectic, nu apără totuși acest punct de vedere. Susține dimpotrivă, ab initio, că teoria morală dezvoltată de el își găsește formularea practică în „cunoscuta teză" : scopul *sfințește mijloacele*, vădind o insuficientă stăpînire a metodei dialectice marxiste [2].

Un asemenea punct de vedere se abate, evident, de la rigurozitatea științifică. Aici scopul nu scuză mijloacele, în schimb le sfințește. Deosebirea este cantitativă, de grad și nu calitativă, nu de natură. A sfinți este mai mult decît a scuza, dar nu altceva. A sfinți este a înnobila. I se atribuie o notă patetică axiomei comune, și atît. În acest sens este acceptată ideea că, „în raport cu un bine momentan și individual, mijloace în general rele capătă o sfințire momentană sau individuală" [3]. Judecata este făcută pe măsura orînduirii capitaliste, potrivită cu condițiile de viață ale acestei orînduiri. Ea reflectă realitatea relațiilor dominate de războiul tuturor împotriva tuturor, exprimă adevărul ei.

Dar un adevăr restrîns, istoric, particular, căruia socialismul îi pune capăt. Și, dacă stăruim aici asupra acestor detalii aparent pur teoretice, o facem tocmai din încredințarea că — în etapa pe care am început s-o străbatem, care revendică ridicarea nivelului de comportare morală la înălțimea sarcinilor complexe și de mare răspundere trasate de partid — condițiile au devenit coapte pentru a desfășura, pe o scară mereu mai largă, lupta împotriva punctului de vedere, împotriva concepției și a deprinderii de comportare care dă curs tezei că, *în raport cu un bine momentan și individual, mijloace în general rele capătă sfințire sau o justificare acoperitoare.*

Problema aparține nu numai domeniului teoretic, ci, înainte de toate, practicii nemijlocite.

Întregul partid și milioane de oameni ai muncii fără de partid sînt cuprinși în larga mișcare de masă a luptei pentru calitate, care a căpătat în decurs de numai cîteva luni o amploare și o intensitate cu totul excepțională, vădind prin aceasta cît de copt era momentul pentru determinarea acestui nou obiectiv mobilizator, cît de aptă devenise clasa noastră muncitoare pentru acțiunea pe care a fost chemată s-o întreprindă. Dar lupta pentru calitate este, în esență, o luptă pentru conținut. Ea pune pe primul plan problemele de conținut ale muncii în domeniul producției bunurilor

[1] Josef Dietzgen, *Scrieri alese*, E.S.P.L.P., București, 1958, p. 107.

[2] Asupra acestei lacune în concepțiile teoretice ale lui J. Dietzgen, vezi *Cuvîntul introductiv* la volumul Josef Dietzgen, *Scrieri alese* (aparținînd Editurii „Dietzgen", Berlin, 1954), p. 15, 16, 21, 22.

[3] Josef Dietzgen, *Scrieri alese*, p. 109.

materiale. Implică însă, o dată cu aceasta și în acest scop, o revedere critică și o îmbunătățire corespunzătoare a tuturor celorlalte sfere ale activității sociale, politice, științifice, moral-educative și de învățămînt, orientarea lor cu aceeași pasiune spre o muncă de calitate, spre urmărirea tenace, intransigentă a problemelor de conținut. Este, desigur, greu, adeseori cel mai greu lucru să supui și să resupui criticii propria ta muncă anterioară, chiar cînd este în general de bună calitate, să-i descoperi neajunsurile sau *rezervele ascunse* (cum se spune, și bine se spune, pentru că peste tot, la fiecare colectiv și om al muncii fizice sau intelectuale, există asemenea rezerve ascunse), să-ți perfecționezi continuu, autocritic metodele, stilul, planificarea, organizarea ritmică etc., dar tocmai acestea sînt în linii generale trăsăturile principale ale unei munci de calitate (indiferent de specificul ei) și totodată *mijloacele* fără folosirea cărora scopul însuși nu poate fi atins.

Or, în acest cadru se pune întrebarea : poate fi depistat măcar un singur fapt de viață, un singur exemplu în măsură să confirme că ar fi necesare mijloace care, luate în mod independent, s-ar vădi în opoziție de natură cu scopul, ar justifica o apreciere negativă a lor, înlăturată abia de scopul la care lucrează ?

Nu este, dimpotrivă, locul să observăm că *fiecare mijloc luat aparte constituie la rîndul lui, în procesul dezvoltării,* un scop *pe care l-am putea numi parțial, identic după natura lui cu cel căruia i se subsumează, mai general, în vederea căruia el acționează ca mijloc, integrîndu-se prin chiar acest fapt în conținutul scopului principal urmărit, constituind elemente de structură ale scopului însuși?*

A vedea în relația dialectică *scop-mijloc* o opoziție ireductibilă, pe care abia noblețea sau umanismul termenului *scop* este în măsură s-o rezolve, constituie de fapt o modalitate proprie antinomiilor kantiene și parazitează pe teren metafizic. Însuși Kant notează, în paranteză, că mijloacele „împrumută doar valoarea sau nevaloarea lor numai de la scopul lor" [1]. Dar Kant, care a înțeles sau a intuit necesitatea unui imperativ moral al timpului său, reflectînd astfel tendințele înaintate ale epocii și, în acest sens, a integrat în concepția sa despre morală năzuințl pline de demnitate umană, înăbușite de condițiile asupririi feudale și ale regimului absolutist-polițienesc [2], nu a putut vedea și descoperi în vremea și în țara sa izvoarele acestor tendințe și năzuințl, cauza lor reală, determinantă. El postulează de aceea *autonomia* voinței, caracterul *aprioric* al imperativului moral. Sub condeiul său morala se dezumanizează, iar legile ei de constituire sînt golite de viața reală, sînt rupte de practică, își pierd suplețea dialectică, devin rigide și sînt astfel ipostaziate în tiranice imperative categorice, care acționează nu în sensul pozitiv al stimulării omului, al însuflețirii sale la fapte practice mărețe, ci se caracterizează printr-o funcție expres negativă, de frînă morală împotriva „pornirilor" umane, încît, după cum spunea Kant, „legea morală umilește neapărat pe fiecare om, cînd acesta compară cu ea pornirile simțurilor lui" [3]. La Kant, repre-

[1] Im. Kant, *Critica rațiunii practice*, Edit. I.S.M., 1934, p. 35.
[2] Vezi V. F. Asmus, *Filozofia lui Immanuel Kant*, Edit. politică, București, 1958, p. 78.
[3] Im. Kant, *op. cit.*, p. 67.

zentant și implicit apologet al unei orînduiri în care morala demnității umane nu are încă temei în relațiile sociale existente (și nu se naște decît în lupta pentru răsturnarea unei asemenea orînduiri), morala însăși apare sub titlul unei perfecțiuni umane venite din afară, dată aprioric. *Binele* este aprioric și imanent, iar omul ca atare și relațiile umane se constituie ca antinomie a acestui *Bun*, ca ceva prin definiție *Rău*, care nu se poate ameliora decît rușinîndu-se de sine și pocăindu-se în fața autorității supreme a imperativului categoric moral. În această înlănțuire, cînd omul și practica umană se află prin definiție la antipodul moralei, iar *scopul* bun nu izvorăște decît din imperativul moral aprioric, opoziția dintre mijloace (umane, cu alte vorbe : născute din păcate) și scop este evident ireductibilă, dacă nu le aureolăm pe cele dintîi (mijloacele cu prestigiul scopului moral, ca singurul în măsură să le justifice, să le salveze de condamnare morală). Și astfel climatul spiritual al capitalismului a propulsat, cu energia specifică goanei după plusvaloare, axioma morală potrivit căreia scopul scuză mijloacele, respectiv nevoile de fructificare a capitalului scuză exploatarea și mizeria maselor, colonialismul, războiul agresiv, perpetuarea sclaviei, scuză impostura, lașitatea, trădarea, ipocrizia, scuză căsătoria fără iubire și iubirea ca opusul căsătoriei, tirania ierarhiilor și slugărnicia față de ierarhii, să fii lup față de oaie și oaie față de lup. Cu greu s-ar putea cristaliza pe planul moralei un precept mai universal valabil pentru întregul eșafodaj spiritual al relațiilor capitaliste. După cum cu greu s-ar putea găsi o formulare de circulație pe cîmpul comportărilor morale mai aptă să dizolve pas cu pas, cu fiecare acțiune pe care omul este nevoit s-o întreprindă în societate, elementele constitutive ale demnității umane așa cum s-au conturat ele în procesul dezvoltării societății.

O urmărire mai detaliată a acestei corelații dintre scop și mijloc ne-ar îngădui să observăm cum viața politică revoluționară a clasei muncitoare, care și-a aflat expresia sa cea mai înaltă în activitatea partidelor comuniste, s-a reflectat pe planul moralei prin respingerea intransigentă a acestei modalități de comportare.

Dar principalul — și limitele textului de față indică nevoia de a ne concentra asupra lui — este că abia socialismul și comunismul creează acel teren obiectiv, material al relațiilor umane și acel climat spiritual corespunzător care fac să fie nu numai posibilă, dar și riguros necesară coincidența, identitatea de natură a scopurilor activității omenești cu mijloacele în măsură să determine atingerea lor. Marx nota într-o scrisoare către Ruge că, „pentru despotism, brutalitatea este o necesitate și umanitatea o imposibilitate. O situație brutală nu poate fi menținută decît cu brutalitate" [1]. Este locul să spunem, în spiritul lui Marx, că pentru socialism umanitatea este o necesitate și brutalitatea (pe terenul socialismului) o imposibilitate. O situație umană nu poate fi menținută și dezvoltată decît cu umanitate. Parafraza trebuie, bineînțeles, just înțeleasă. Dușmanii înrăiți ai socialismului, din afara sau dinăuntrul granițelor, elementele reacționare înrăite, fanatice, spioni și agenți diversioniști ai imperialis-

[1] K. Marx, *Corespondență între Marx și Ruge*, în *Œuvres philosophiques*, vol. 5, Edit. A. Costes, Paris, 1937, p. 203.

mului, care în ura lor față de socialism încearcă să lovească în cuceririle oamenilor muncii, vor fi loviți și pe viitor cu o fermitate necruțătoare. Dar, încă o dată, socialismul însuși, ca orînduire social-economică de sine stătătoare, întemeiată pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție și pe relații de producție corespunzătoare, elimină pentru totdeauna necesitatea violenței în relațiile dintre oameni, înlocuindu-le cu cele ale colaborării și ajutorului reciproc. *Pe acest temei mijloacele devin conforme scopurilor umane succesive pe care și le propune societatea în procesul dezvoltării ei*, **se modelează, se constituie pe profilul scopului urmărit, se caracterizează și definesc profundul umanism al scopurilor pe care le servesc.**

Socialismul ca scop se desăvîrșește prin mijloacele proprii socialismului. Mijloacele sînt și trebuie să fie cu necesitate tot atît de nobile ca și scopul pe care tind să-l înfăptuiască. Tocmai prin aceasta științificul și eticul coincid, sînt corelate și se întregesc reciproc în politica partidului. Nu poți, de pildă, să obții o calitate mult mai înaltă a producției de bunuri materiale decît ridicînd, prin mijlocirea unei largi emulații de masă, gradul de răspundere al fiecărui om al muncii față de produsul pe care îl furnizează societății și, prin chiar acest lucru, nivelul comportării sale morale, gradul de manifestare a umanismului său socialist. Iar dacă pătrundem în lanțul interior al scopurilor și mijloacelor, de-a lungul căruia fiecare scop este la rîndul său mijloc în vederea unui scop superior și fiecare mijloc devine scop la un anumit nivel, observăm că pas cu pas politica partidului îndrumează în direcția folosirii acelor mijloace adecvate care prin chiar natura lor să educe la formarea convingerilor și deprinderilor de comportare fără de care scopul însuși nu poate fi atins, fără de care scopul însuși este alterat în esența sa.

Conținutul profund și militant etic al politicii științifice a partidului constituie aplicarea creatoare, în condiții istorice noi, a adevărului exprimat de marxism-leninism că emanciparea clasei muncitoare nu poate fi decît opera clasei muncitoare însăși, că socialismul este, de la bază pînă la cele mai cutezătoare înfăptuiri ale spiritului, creația istorică a maselor conduse de partid. Iar o orînduire a cărei glorie istorică este de a fi pus în centrul tuturor preocupărilor sale omul, grija pentru om, pentru nevoile sale materiale și culturale în continuă dezvoltare nu poate fi decît opera unor oameni crescuți și educați în chiar cursul practicii lor sociale, în spiritul respectului și al devotamentului celui mai profund pentru om.

Imaginîndu-și cu o extraordinară și, astăzi, atît de emoționantă putere de previziune cum va arăta societatea și omul orînduirii socialiste, Marx scria: „... Locul bogăției politice-economice și al mizeriei politice-economice îl vor lua omul bogat și necesitatea umană bogată". Iar „omul bogat — adăuga Marx — este, totodată, *omul care are nevoie* de toate manifestările umane ale vieții" [1].

Tocmai preocuparea de acest om și de aceste nevoi umane ale sale este conținută în hotărîrile și directivele politicii științifice a partidului, este indicată ca trebuind să stea în centrul activității practice de fiecare

[1] Citat după revista *Kommunist*, ed. rom., nr. 18, 1960.

zi în toate domeniile muncii pentru desăvîrşirea construcţiei socialismului. Domeniul etic este implicat şi prezent în toate hotărîrile de partid. Aşa cum stă scris în *Manifestul Partidului Comunist*, „comuniştii luptă pentru înfăptuirea scopurilor şi intereselor imediate ale clasei muncitoare, *dar ei reprezintă totodată viitorul mişcării în mişcarea prezentă*" [1].

Unitatea dintre ştiinţific şi etic în politica partidului, dintre determinarea ştiinţifică, pas cu pas a obiectivelor de atins în vederea desăvîrşirii construcţiei socialismului şi mijloacele de ordin spiritual necesare pentru asigurarea avîntului şi succesului întregii mişcări decurge astfel cu necesitate din faptul că scopurile umaniste ale socialismului nu pot fi înfăptuite, la fiecare nivel şi în fiecare etapă, decît prin activitatea conştientă a forţelor sociale capabile să li se devoteze, apte să dea viaţă prin propria lor comportare — şi în limitele posibilităţilor obiective existente — idealurilor la care năzuiesc. Viitorul mişcării este conţinut în mişcarea prezentă. Profundul umanism al comunismului victorios este conţinut în umanismul mişcării în măsură să asigure instaurarea şi maturizarea lui. Scopul îşi obligă mijloacele să i se conformeze. Mijloacele conţin *in nuce* scopul spre care tind, pe care îl exprimă, îl anunţă, îl demonstrează.

„Cu toate că sîntem convinşi — spune tovarăşul N. Hruşciov — că în urma unui nou război, dacă acesta va fi dezlănţuit de cercurile imperialiste, va pieri acea orînduire care generează războaie, adică orînduirea capitalistă, şi va învinge orînduirea socialistă, noi, comuniştii, nu năzuim spre o victorie pe această cale. Noi, comuniştii, n-am năzuit şi nu vom năzui niciodată spre atingerea ţelurilor noastre prin mijloace atît de groaznice; aceasta este imoral şi contravine concepţiei noastre comuniste despre lume" [2].

Lupta pentru comunism, prin chiar natura ei, îşi creează propriile sale mijloace, al căror profund umanism şi a căror noblеţe nu sînt întrecute decît de scopul căruia îi dau viaţă. De aceea politica ştiinţifică a partidului este etică şi umanistă în toate detaliile ei, după cum etica partidului este cu aceeaşi necesitate ştiinţifică, realistă, aptă să contribuie la continua maturizare a unui nou profil uman şi a acelor relaţii de comportare între oameni care constituie, încă de pe acum, mîndria îndreptăţită a omenirii contemporane.

[1] K. Marx şi F. Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, în *Opere alese în două volume*, ed. a II-a, vol. I, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1955, p. 31. (Subl. ns.).

[2] N. S. Hruşciov, *40 de ani de la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie*, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1957, p. 81.

ARTA ȘI ȘTIINȚA

DE

I. IMBRIOTIS (Grecia)

Arta și știința au, fără îndoială, caracteristici calitative diferite. Dar ce grad ating aceste deosebiri? Sînt ele atît de radicale încît să le opună în mod antagonic, sau arta și știința au suficiente caractere comune pentru a se apropia una de alta și a promova împreună dezvoltarea umanității?

Sînt unii care nu țin seama decît de diferențe și opun arta științei, despărțindu-le chiar printr-o prăpastie de netrecut: ei leagă arta de unele funcții mistice, intuitive ale spiritului, iar știința de rațiune. Cei care concep arta ca un fenomen irațional se identifică, în fapt, cu toți cei care, într-un fel sau altul, combat știința; tendința lor ideologică este comună în ce privește combaterea concepției științifice despre lume. Această tendință, care se manifestă cu o forță crescută în epoca contemporană, este rezultatul unui anumit climat social și apare ca o ideologie care susține indirect interpretările teologice despre lume. Adepții săi atribuie artei un caracter metafizic și limitează totodată valoarea științei. Ei afirmă că adevărul absolut, esența reală a lumii și a omului, este un mister total, pe care știința nu-l poate nici pătrunde, nici cunoaște. Pentru a-l dezvălui, omul trebuie să se aplece asupra lumii cu inima, cu sentimentul, cu credința, cu intuiția — această forță mistică de care ar dispune spiritul omului. Numai astfel ne vom putea apropia, după acești teoreticieni, de esența lumii. Prin asemenea concepții, acești oameni deschid o prăpastie, după cum am spus, între artă și știință. Ei susțin că știința se îndreaptă spre „fenomene", că ea nu descoperă miezul lucrurilor, înfățișîndu-ne numai adevăruri convenționale și comode, în timp ce arta merge incomparabil mai departe și reușește să sesizeze esențele ultime, să se apropie și să atingă culmea sacră, divinul, care este adevărul în sine.

Dar adevăratele caracteristici ale acestor două domenii ale spiritului nu sînt cele pe care ni le înfățișează adversarii științei și rațiunii. Între artă și știință nu există prăpăstii de netrecut. Există, desigur, deo-

sebiri, dar există și numeroase puncte comune care permit apropierea uneia de cealaltă.

Omul, ca ființă rațională, apare treptat — din punct de vedere istoric — din omul biologic, înzestrat cu un sistem nervos dezvoltat și cu organe mai bine adaptate procesului de muncă, îndeosebi mîna omului care poate să folosească și să fabrice unelte. În procesul muncii în comun, omul și-a format intelectul său, limba și cunoștințele sale. Tot în procesul muncii, el și-a dezvoltat și cultivat sentimentele sale față de lucruri și față de ceilalți oameni. Practica sa și cunoașterea sa sînt deci de nedespărțit. Iar această legătură organică există dintotdeauna. Oricît de îndepărtată de practica imediată, de lucrurile concrete imediate, oricît de teoretică și abstractă ar părea, cunoașterea științifică înaintată își are originea în practica socială și se reîntoarce la ea, ajutînd la mersul progresiv al umanității. Practica, în sensul ei cel mai larg, fie ca practică zilnică, fie ca tehnică, fie ca experiență științifică, este în același timp punct de plecare, scop și criteriu al cunoașterii, pentru că ea singură poate să verifice o teorie sau o ipoteză. Practica nu este deci un simplu auxiliar al cunoașterii, ci se unește organic cu ea.

Legătura organică între practică și cunoaștere asigură apropierea de realitatea obiectivă. Această cucerire a adevărului nu se realizează însă dintr-o dată. Cunoașterea științifică își deschide drum înainte printre erori; ea corectează fără încetare și completează teoriile sale. Fiecare cucerire a științei nu este decît parte din adevărul total; dar ea se găsește pe calea ce duce spre el. Lumea este complexă și inepuizabilă și noi nu o putem cuprinde cu o singură privire în aspectele și detaliile sale infinite. Lumea nu este nici imobilă, ea se schimbă mereu. Iar omul, ca tot ce există în lume, este finit și nu poate concepe întreg infinitul. Dar, în mod eroic, el îl înfruntă, îl învinge și îl cucerește. Această atitudine dramatică, combativă trebuie să ne dea aripi și nu să ne paralizeze cum se întîmplă cu acele spirite antiștiințifice care se refugiază în modul lor magic și confortabil de „dobîndire" a adevărului.

Este evident că formulăm aici tezele materialismului dialectic, mulțumindu-ne să le reamintim, fără a le dezvolta mai pe larg. Noi conchidem că știința este legată de practică și că menirea sa funcțională fundamentală este de a promova practica socială și de a o ajuta în mersul progresiv al omenirii.

Aceeași teză o susținem și în ceea ce privește arta. Arta are și ea aceeași menire fundamentală. Prin aceasta ea se apropie de știință. Arta se formează și ea în procesul practicii, deși pare depărtată de aceasta și situată într-un univers particular. Nici arta nu se hrănește cu o forță spirituală mistică, ci se dezvoltă în lumea reală, în lumea în care trăim și acționăm, în cadrul activității umane. Adversarii științei situează arta într-o împărăție ideală, într-o lume platonică, în afara și deasupra lumii noastre empirice. Această artă „pură" nu este însă adevărata artă; unele din tendințele ei îmbracă acest caracter în epoca actuală într-un climat social care le este favorabil. În fond ele sînt determinate de o situație socială aflată în criză și exprimă această realitate socială. În mod curent, noi spunem că real este ceea ce există. Totuși în interiorul

acestei realități trebuie diferențiate anumite grade calitative: există o realitate care se distruge și o realitate care se dezvoltă și se amplifică. Arta adevărată exprimă mai cu seamă această a doua realitate dinamică și în ea această artă prinde rădăcini.

Ni se mai spune că arta se hrănește cu sentimentele omului, că creatorii ei pot folosi și rațiunea, dar principalul este ceea ce simt în adîncul lor, că opera artistică trebuie să cuprindă într-însa această emoție și, în felul acesta, să o transmită altora. Dar, adaugă ei, sentimentele sînt în sine, subiective, și nu exprimă realitatea zilnică aparentă, ci altceva mai profund. Cei care gîndesc astfel nu țin seama de faptul că omul nu este izolat de ceea ce îl înconjoară. Sentimentele sale nu izbucnesc de-o dată, ci se formează și apar — la fel ca oricare altă experiență trăită — din relațiile sale continue cu lumea înconjurătoare, din munca sa, din viața sa de fiecare zi și nu pot decît să corespundă cu ceva real. Pe de o parte, sentimentele se prezintă ca experiențe subiective, deoarece subiectul le resimte în sine, însă, pe de altă parte, ele „reflectă" în conștiință și exprimă realitatea obiectivă. Mai exact: în vreme ce senzațiile și conceptele reflectă realitatea obiectivă în conștiință, sentimentele se nasc din raporturile oamenilor cu lucrurile și exprimă aceste raporturi. Trebuie să se știe însă că aceste raporturi nu sînt arbitrare, ci apar în procesul practicii din contactul concret cu lucrurile, iar activitatea omului este nevoită să se adapteze la însușirile obiective ale lucrurilor, neputînd fi arbitrară. Sentimentele, deci, cu toată culoarea lor subiectivă, sînt legate de lumea obiectivă. Ele nu apar singure, ci însoțite de imagini și concepte, și se exprimă într-un limbaj social, sînt împletite cu idei sociale. În felul acesta sentimentul se îndreaptă spre realitatea vie (sau spre aceea care se distruge).

Arta exprimă deci, în felul său propriu, realitatea. Ea face aceasta nu numai prin imaginile concrete ale lucrurilor pe care le înfățișează, nu numai prin elementele logice pe care le folosește, ci și prin sentimentul pe care îl condensează în operele sale și pe care îl transmite altora.

Întreaga realitate obiectivă pe care arta o exprimă prin imaginația estetică devine conținut literar sau artistic. Acest domeniu estetic nu este un regat autonom și nu ascunde nici o putere magică. Bineînțeles, lumea artei nu se identifică cu lumea în care acționăm. Ea nu este o reproducere fotografică fidelă a acesteia din urmă. Ea are trăsături proprii, regulile sale proprii, o înlănțuire de lucruri și de fenomene care sînt numai ale ei, modurile sale proprii cu privire la „verosimilitatea" acelor lucruri care sînt reprezentate de ea. Dar această lume a artei are rădăcini adînci în realitate, și pe aceasta o exprimă cu mijloacele specifice artei. Arta adevărată se îndreaptă spre lumea reală, și mai ales spre realitatea dinamică ce palpită într-însa, și nu se angajează în lupte împotriva cunoașterii științifice. Atît arta cît și știința îl ajută pe om să cunoască realitatea obiectivă și să devină conștient de ea și contribuie, în felul acesta, la dezvoltarea sa istorică. Amîndouă au aceeași misiune fundamentală.

În afara acestei misiuni comune, putem găsi asemănări chiar în deosebirile lor calitative profunde. Ca mijloc de exprimare, arta folosește mai ales imaginile concrete, fapt evident în artele plastice. Ceea ce domină în literatură sînt imaginile și nu conceptele logice abstracte. Împotrivă,

știința folosește concepte și generalizează, formulează legi generale, teorii. Arta se îndreaptă către individualul concret; știința, către universalul abstract.

Cu toate acestea, în însăși această deosebire calitativă găsim o oarecare asemănare. Știința ajunge la generalizare pornind de la particularul concret. Dar nici arta, care reprezintă individualul, nu rămîne la el, ci reușește să-l depășească și să-l generalizeze. Ea nu iese din sfera concretului, dar, într-un fel, și ea generalizează, din moment ce creează „tipuri" caracteristice. În opera artistică sau literară, personajele, lucrurile și faptele au fiecare semnul lor particular, dar, în același timp, dobîndesc și un sens mai larg. Individualul sparge într-un mod dialectic cadrul său și, generalizîndu-se, devine personaj sau fenomen „tipic". Așadar, ca și conceptele generale în știință, tipurile caracteristice în artă sînt capabile să exprime ceea ce lucrurile și fenomenele conțin în ele ca esențial.

S-ar putea găsi și alte puncte comune, chiar în deosebirile dintre artă și știință. Dar, atît prin deosebirile lor, cît și prin asemănările lor, aceste două mari domenii ale spiritului se îndreaptă spre lumea reală, fizică și umană.

Să examinăm subiectele artei. Mai întîi omul social, așa cum se înfățișează el în viața sa; activitatea sa în natură și în societate; experiențele sale psihice, ideile sale, aspirațiile sale; pasiunile și încercările la care este supus; conflictele și luptele sale cu lumea înconjurătoare, dar și cu el însuși. Arta este legată de întreaga lume umană dramatică, dar realizează, totodată, în aceasta o selecție. Ea alege sămînța vie care promite să crească și să rodească. Cu alte cuvinte, adevăratul artist sau scriitor dă viață în opera sa acelor fenomene sau procese care se află în dezvoltare istorică progresivă. Desigur că realitatea socială conține într-însa geneza și distrugerea, lupta însăși, conflictul. Astfel în operele de artă, în afara elementelor dinamice, sînt conținute și elemente distructive nu în ele însele, dar în raporturile lor contradictorii cu cele dintîi, pe care le fac astfel să apară și mai vii.

Lucrurile și faptele fizice intră și ele în domeniul artei. În raporturile variate ale omului cu natura se formează diferite sentimente care exprimă pe planul conștiinței anumite caracteristici ale lucrurilor, „frumosul", „veselul", „sălbatecul", „amenințătorul" etc. Obiectele fizice se prezintă omului încărcate cu propriile sale sentimente, cu alte cuvinte, ele se „umanizează" și pot intra astfel în cercul tematic al artei. Cu toate acestea, nu trebuie să considerăm aceste colorări sentimentale ca fiind cu totul subiective sau arbitrare. Pentru a dobîndi o asemenea coloratură, lucrurile trebuie să posede anumite însușiri, o anumită structură formală și o influență fizică asupra omului.

Nu numai aceste caracteristici ale lucrurilor sînt cele care vorbesc inimii omului; mai sînt și altele. Obiectele fizice, cînd sînt lucrate de om, sînt influențate de către această acțiune și dobîndesc colorite caracteristici care răspund diferit conștiinței sale; cu alte cuvinte, ele se umanizează oarecum. Omul este o parte din natură, dar el reușește să depășească legătura fizică ce îl leagă de ea și să creeze un raport nou. Prin acțiunea sa, omul transformă continuu natura, întrupează în ea opera sa și devine

creatorul ei. El privește natura așa cum privește un creator creația sa; îi simte calda suflare omenească pe care el însuși i-a insuflat-o. Natura nu mai este pentru el numai ceea ce îl conține ca ființă fizică, ci dobîndește noi caracteristici calitative. Natura „lucrată" și oamenii intră împreună, ca două elemente funcționale, în aceeași unitate dialectică cu aspect caracteristic organizat (de pildă : un port, un sat, o infinitate de alte obiecte fizice lucrate). Natura devine astfel o lume a omului.

Obiectul artei este deci omul și tot ceea ce, în raport cu el, se umanizează. Toate acestea intră în domeniul esteticii și devin conținut literar și artistic, fără să piardă relația lor cu lumea reală din care vin și asupra căreia, la rîndul lor, vor acționa. Adevăratul scriitor observă, ascultă pulsațiile dinamice ale lumii și, cu talentul artistic de care dispune, devine capabil să le exprime, să le transmită celorlalți oameni, să-i facă pe aceștia să ajungă la o conștiință despre ele mai adîncă și mai luminoasă decît aceea pe care o aveau pînă atunci. Cu alte cuvinte, el face ca ceilalți oameni să devină mai profund conștienți de lumea lor proprie și să o cunoască mai bine. Iar aceasta înseamnă o *cunoaștere a realității dinamice.*

Arta este influențată de situația socială și intelectuală din fiecare smoment. De aceea ea se îndreaptă cînd spre realitatea dinamică, vie, cînd pre aceea care se distruge și dispare, după curentul social și ideologic care o pune în mișcare și o alimentează. Ea prezintă fie o tendință progresistă, fie stagnarea, și atunci împiedică dezvoltarea istorică. Arta progresistă deschide larg orizontul omului, luminează relațiile sale cu natura și cu societatea, ideile sale, dorințele sale, îl face capabil de a lupta împotriva distrugerii și de a ajuta geneza. Ea are aceleași funcții fundamentale ca și cunoașterea științifică.

La început a fost practica. În procesul practicii sociale se formează știința și arta, ca și omul în totalitatea sa. Arta apare din relația complexă a oamenilor cu lumea exterioară, deci, în fond, ea apare din practică, oricît de departe de aceasta s-ar părea că se situează. Și numai cînd exprimă realitatea vie arta poate să împingă spre acțiune eficientă, spre acea acțiune care transformă lumea omului și o ridică pe o treaptă superioară. Arta mistică nu poate ajuta o astfel de dezvoltare istorică, ea îndreptîndu-se spre „supranatural", de la care așteaptă descătușarea. Dar această descătușare nu poate veni decît de la om. Omul este acela care trebuie să se străduiască mereu să umble pe propriile sale picioare în lume și să se elibereze de toate piedicile, fie sociale, fie fizice. Nimeni nu poate reuși însă această eliberare singur, ci numai împreună cu ceilalți. Numai atunci devine omul capabil să-și supună „necesitatea" și să cucerească libertatea. Numai arta care sprijină aceste eforturi descătușează cu adevărat.

PROBLEME ACTUALE ALE DEZVOLTĂRII ARTEI ȘI LITERATURII PE DRUMUL REALISMULUI SOCIALIST

DE

MARCEL BREAZU

În țara noastră ia astăzi avînt, sub conducerea partidului, o artă și o literatură realist-socialiste, reflectare a realităților noi, expresie a năzuințelor poporului muncitor, care a pășit în etapa desăvîrșirii construcției socialiste. Parte integrantă a suprastructurii socialiste, arta și literatura sînt menite să-și aducă aportul prețios la formarea și dezvoltarea conștiinței omului nou, să satisfacă nestinsa lui sete de frumos. Congresul al III-lea al P.M.R. a arătat că „avîntul uriaș al forțelor creatoare ale poporului oferă o sursă inepuizabilă de inspirație pentru scriitorii și artiștii noștri. Dezvoltînd rezultatele pozitive obținute în ultimii ani în lărgirea tematicii și îmbogățirea fondului de idei al literaturii, artei, teatrului, cinematografiei, creatorii noștri au îndatorirea de a făuri opere la nivelul înaltelor exigențe artistice și ideologice ale partidului și poporului" [1]. Partidul a dus de-a lungul anilor o luptă perseverentă pentru făurirea unor asemenea opere, pentru orientarea artiștilor pe drumul realismului socialist, pentru crearea condițiilor care să facă posibile și necesare realizări de înalt nivel ideologic și artistic. Ca urmare a îndrumării de către partid, astăzi, așa cum a arătat tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, creația literară și artistică este orientată „în strînsă legătură cu viața, cu cerințele desăvîrșirii construcției socialiste" [2].

Nu poate fi epuizată nici pe departe, într-un spațiu restrîns, analiza multiplelor probleme legate de lupta partidului pentru orientarea literaturii și artei. Istoria dezvoltării artei și literaturii realist-socialiste sub conducerea partidului cere abordarea întregii complexități de factori care constituie această istorie și colaborarea unui mare număr de cercetători.

---

[1] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, Edit. politică, București, 1960, p. 92.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *40 de ani de luptă sub steagul atotbiruitor al marxism-leninismului*, în *Articole și cuvîntări. 1959—1961*, Edit. politică, București, 1960, p. 450.

În această comunicare ne vom opri doar asupra unor aspecte legate de sarcinile actuale ale artei și literaturii noastre, așa cum reies ele cu limpezime din indicațiile documentelor de partid.

★

Este îndeobște cunoscut că realismul socialist constituie metoda de creație a artiștilor situați ferm pe pozițiile clasei muncitoare, animați deci de *partinitate* comunistă, și care consideră că operele lor, de autentic caracter popular, au îndatorirea de a reflecta veridic, concret-istoric, realitatea în dezvoltarea ei revoluționară, izbutind astfel să educe masele în spiritul socialismului. Această metodă de creație constituie — ca orice metodă eficientă, rodnică, — indicarea unui drum bine trasat, menit să ferească de rătăciri —, dar care lasă totodată deplina libertate de creație și deplina răspundere pentru reușită aceluia care se angajează pe acest drum. Departe de a fi o invitație la uniformitatea de stiluri, metoda realismului socialist „oferă creatorului cele mai largi posibilități de manifestare a personalității sale artistice, dînd frîu liber unei mari varietăți de stiluri și gusturi artistice" [1]. O cît de sumară cunoaștere a literaturii, a muzicii sau a plasticii noastre dovedesc din plin acest adevăr. Se vorbește, de exemplu, astăzi, în critica noastră literară, pe deplin justificat credem, despre „proza lirică" a lui Zaharia Stancu și despre „proza de analiză" a unui Marin Preda sau Titus Popovici. Este evident că, folosind metoda de creație a realismului socialist, Zaharia Stancu ne dă, în *Desculț*, o febrilă mărturisire a reacțiilor sale nestăvilite față de evenimentele înfățișate, în vreme ce Marin Preda ne oferă, în *Desfășurarea*, o disecare lucidă, cu mijloacele artei, a structurii sociale a satului romînesc în perioada constituirii primelor gospodării agricole colective sau, în *Morometii*, o amplă frescă, cu contururi bine delimitate, a aceluiași sat romînesc în epoca dintre cele două războaie mondiale. Tot așa, înglobîndu-se împreună în creația muzicală realist-socialistă, patetismul compozițiilor lui Matei Socor este totalmente distinct de sobrietatea gîndirii muzicale a simfoniilor lui Sigismund Toduță, de exemplu; sau cine ar putea confunda paleta cromatică reținută și linia clasică a lui Corneliu Baba cu exuberanța coloristică și stilizarea extremă a liniei lui Alexandru Ciucurencu, deși amîndoi sînt pictori realist-socialiști? Urmînd indicația lui Lenin că „munca literară este mai puțin decît oricare alta susceptibilă de egalizare mecanică, de nivelare, de dominație a majorității asupra minorității" [2], partidul nostru a combătut în permanență uniformizarea, a încurajat totdeauna din plin manifestarea adevăratei originalități creatoare, a diversității personalităților artistice.

Partidul i-a ajutat însă pe scriitori și artiști să poată face distincția între autentica originalitate și ieftina goană după singularizare cu orice preț. Estetica marxist-leninistă și critica noastră de artă, îndrumate de partid, au demascat cu diferite prilejuri ce se ascunde înapoia încercărilor disperate de evidențiere, prin excentricitate, a făuritorilor de produse cu

[1] *Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 158.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 10, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 31.

pretenția de artă de pe piața literară, plastică sau muzicală burgheză. Așa cum a arătat încă Marx, în societatea capitalistă producția artistică „depinde de la început de capital și nu există decît pentru valorificarea lui" [1]. Literatura, și arta în general este utilizată de burghezie în dublu scop. În primul rînd, ca diversiune ideologică, în al doilea rînd, ca mijloc de a acumula profituri. Asupra rolului diversionist vom reveni mai încolo. Acum menționăm că, în încurajarea excentricităților, cei care dirijează piața artistică din țările capitaliste urmăresc cu tenacitate realizarea unor vaste afaceri comerciale. Prin 1926, Adolphe Bassler, comerciant de obiecte de artă care se ocupa în orele libere și cu critica de artă, a avut cinismul să declare că „negustorul care vindea odinioară tablouri foarte cuminți..., care n-ar fi riscat cincizeci de franci pentru un Derain, care nici n-ar fi privit un Segonzac, un Bouche sau un Braque, cumpără astăzi pînzele lor cu „lovituri" de bancnote, dacă nu cu lovituri de pumni. Vedeți dumneavoastră — încheie cu prefăcută ironie Bassler —, noi negustorii sîntem puternici, noi dirijăm gustul" [2]. Mai aproape de zilele noastre, esteticianul american Thomas Munro recunoaște, fără să aibă cel puțin aerul că se jenează de acest fapt, că în Statele Unite, ca și în întreaga lume capitalistă, „fabricarea și vînzarea produselor de artă constituie o industrie sau un grup de industrii, care pun în mișcare, în fiecare an, capitaluri considerabile", motiv pentru care, spune el, problemele artei părăsesc domeniul teoretic, pentru a deveni probleme comerciale [3]. Acest climat impune artistului care nu are tăria să reziste tentațiilor financiare sau care, pur și simplu, nu vrea să moară de foame să se preteze la cele mai deșănțate exhibiții de prost gust, care pot face senzație într-o lume de snobi și care pot, deci, să aducă bani. În mijlocul comorilor de artă create de marii artiști de-a lungul vremurilor și acumulate în marile orașe din occident, tot soiul de impostori încearcă să impună gustului public produsele cele mai îndepărtate de valoarea artistică autentică, sub pretextul inovației de ultimă oră. Încă între cele două războaie mondiale, Paul Valéry se vedea nevoit să constate : „Este o mare nenorocire să te naști în mijlocul unor capodopere și să trebuie, cu disperare, să faci cu totul altceva" [4].

Mijloacele prin care cei ce dirijează piața artistică burgheză îl obligă pe artist să „facă cu totul altceva" sînt variate și foarte perfide. Iată, de pildă, în numărul pe februarie 1961 al revistei catolice „Esprit", Camille Bourniquel, vorbind despre juriile literare de prestigiu în lumea capitalistă (ca, de pildă, juriul care acordă premiul Goncourt), spune : „O mare parte a vieții literare se organizează în fiecare an în jurul acestui joc, asta trebuie s-o constați. Dar cine ar putea să susțină că scriitorul este singura miză în acest joc ? Editorii se înfruntă în acest cîmp închis, smulgînd, în lupte aprige, premiile care reprezintă pentru ei „marca" firmei „...cu aceeași valoare ca pentru orice întreprindere comercială pe plan național sau inter-

[1] K. Marx și F. Engels, *Despre artă și literatură*, E.P.L.P., București, 1953, p. 75.
[2] A. Bassler, *La peinture, religion nouvelle*, 1926, p. 57.
[3] Th. Munro, *Les arts et leurs relations mutuelles*, 1954, p. 9.
[4] Citat după François Fosca, *La peinture en France depuis trente ans*, ed. Milieu du Monde, Paris, 1949.

național". Adevărata valoare artistică nu are nici o însemnătate, după cum o recunoaște însuși criticul catolic. Scriitorul nu reprezintă pentru editor decît o „mizã" într-o îndîrjită competiție comercială. Dacă el poate oferi editorului asemenea produse „originale", încît acesta să-și poată înfrînge concurenții — asta e suficient. De artă cine se mai interesează?

În regimul nostru, partidul asigură artiștilor asemenea condiții de creație, încît ei nu mai sînt nevoiți să alerge după o „originalitate" de scandal. În cadrul unității ideologice a realismului socialist, artistul poate astăzi, în țara noastră, să-și manifeste personalitatea sa specifică, în ceea ce are mai adînc. El este ajutat cu grijă tovărășească, de critica marxist-leninistă, să se găsească pe sine însuși, pentru ca să poată oferi poporului întreaga sa capacitate de creație în opere sortite să ofere oamenilor muncii bucurii artistice de calitate. Eliberat de exploatarea editorului sau impresarului capitalist, artistul este totodată îndrumat de partid spre a se elibera de propriile sale rătăciri posibile, de vechile rămășițe din conștiința sa sau de influențele nocive strecurate, pe un canal sau altul, din lumea marasmului burghez. Îndrumarea înțeleaptă a partidului a dus la realizările lor valoroase de azi pe literații, pictorii, muzicienii noștri, punînd încă o dată, și în acest domeniu, în evidență caracterul diversionist al tezelor revizioniste, care, negînd rolul conducător al partidului, urmăresc să lase cîmp liber de acțiune influențelor ideologiei burgheze.

★

Dar găsirea „timbrului" artistic propriu nu poate să constituie pentru artistul realist-socialist un scop în sine. Capacitatea de creație nu poate oferi satisfacții artistului, decît atunci cînd aceasta se concretizează în opere realizate. Partidul îi ajută pe scriitor și pe artist să pășească ferm pe drumul rodnic al creației de valoare. În vederea *lărgirii tematicii*, în vederea îndrumării oamenilor de artă către sursele din care pot să izvorască operele lor, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a arătat la Congresul al III-lea al P.M.R. că artistului talentat i se cere „cunoașterea aprofundată a realităților, studierea lor îndelungată, contactul viu, permanent al artistului cu oamenii muncii — viitori eroi ai operelor sale" [1]. Este indicat aici limpede primul obiectiv al artistului realist-socialist. El creează pentru un public nou, pentru oamenii muncii eliberați de exploatare, pentru oamenii care-și făuresc astăzi conștient o viață *ce merită să fie trăită* și pe care vor să o regăsească, cu accentele vii ale artei, în poezii, în romane, în filme, în tablouri, în poeme simfonice. „Avîntul uriaș al forțelor creatoare ale poporului oferă o sursă inepuizabilă de inspirație pentru scriitorii și artiștii noștri" [2], arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej.

Viața oamenilor care trăiesc astăzi în etapa desăvîrșirii construcției socialiste nu se mai poate concepe ruptă de preocuparea ei centrală: *munca și lupta pentru socialism*. Munca este astăzi axul în jurul căruia se rotesc preocupările centrale ale oamenilor societății noastre. Această

[1] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, p. 92.
[2] *Ibidem*.

muncă nu mai este, ca în capitalism, o îndeletnicire penibilă, care umple o bucată de timp tranzitorie între perioadele cînd omul, scăpat de munca înstrăinată de sine, se regăsește în ceea ce are el mai profund. Dimpotrivă, ceea ce este mai profund, mai prețios, mai avîntat în *omul integrat* în socialism este activitatea lui creatoare în producția bunurilor materiale sau spirituale, în societate. Așa cum arată etica marxist-leninistă, în atitudinea față de muncă se manifestă, în orînduirea noastră, autenticele trăsături ale omului nou. În muncă trăiește astăzi omul socialist în integritatea facultăților sale, cu adevărat umane, mobilizînd în el tot ce este forță valoroasă morală, intelectuală și fizică. Munca rodnică, eliberată de exploatare, și deci de înstrăinare, dă sens adînc vieții noastre, îi lărgește orizontul, aruncă iradieri largi asupra tuturor celorlalte activități umane. Tocmai de aceea constructorii socialismului și ai comunismului vor fi mișcați, în primul rînd, de oglindirea în operele de artă a problemelor legate de muncă. Acest adevăr nici nu poate fi întrezărit de esteticienii și criticii burghezi de artă.

Pentru scriitorii și artiștii noștri, îndrumați de partid, munca nu mai este „cenușăreasa" temelor lor. Dimpotrivă, în romane ca *Oțel și Pîine* al lui Ion Călugăru, *La cea mai înaltă tensiune* al lui Nagy István, sînt înfățișate, — în ansamblul legăturilor lor cu celelalte probleme ale luptei pentru socialism și ale preocupărilor personale — frămîntările, greutățile și satisfacțiile, generate în procesul muncii pentru făurirea industriei noastre socialiste. În *Bărăganul* lui V. Em. Galan, în *Cuscrii* lui Al. Ivan Ghilia, sînt tipizate artistic problemele muncii pentru făurirea agriculturii socialiste. Piese ca *Cetatea de foc* a lui Mihail Davidoglu sau *Mielul turbat* a lui Baranga pun de asemenea în fața spectatorului — cu mijloacele artei teatrale, unul în modalitate gravă, dramatică, altul la modul comic, satiric — tema muncii socialiste. În muncă se manifestă clar viziunea și eroismul comuniștilor, tenacitatea și optimismul lor, încrederea în oameni, dar și vigilența lor împotriva uneltirilor dușmane, ca și exigența lor față de sine și de tovarășii lor.

Fără îndoială că tema muncii *nu* poate și *nu* trebuie să fie singura temă a artei și literaturii noastre. Am văzut că partidul cere scriitorilor și artiștilor *lărgirea* continuă a tematicii. „Ca urmare a transformărilor social-economice — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — în țara noastră a luat naștere și se dezvoltă tot mai mult o morală nouă, socialistă, o nouă atitudine față de muncă, bunurile obștești și îndatoririle sociale, noi relații de întrajutorare tovărășească între cei ce muncesc" [1]. Întreagă această complexitate morală a omului nou, manifestată în multilaterala lui activitate în societate sau în familie, constituie *obiectul* artei realist-socialiste. Poezia lirică a lui Mihai Beniuc, a Mariei Banuș, a lui Dan Deșliu, a lui Eugen Jebeleanu, ca și a atîtor altor poeți, vîrstnici și tineri, face să vibreze în inima cititorului emoțiile din universul moral al omului contemporan, eliberat de exploatare și în plină tensiune stenică a aspirațiilor lui către lumea de mîine a comunismului, lume care începe să treacă din visul avîntat în realitate, prin eforturile și lupta îndrumate de partid.

[1] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, p. 86.

Dar această tematică variată trebuie să țină mereu pasul cu vremea. Progresul orînduirii socialiste se desfășoară în ritm accelerat. Actualitatea se înnoiește zi cu zi. Presa de partid a arătat literaților și artiștilor că pentru a crea opere apte să trezească interesul cititorului, spectatorului, auditorului contemporan, tematica lor trebuie să reflecte tocmai această *înnoire* neîncetată. Ceea ce constituia o temă de mare actualitate în 1949, de exemplu, în etapa *înfiripării* primelor gospodării colective, prezintă astăzi, în ansamblul transformărilor sociale din etapa desăvîrșirii construcției socialiste, o realitate depășită. Tema transformării socialiste a agriculturii devine mai amplă și mai variată. Alte aspecte ia astăzi viața satului, după desființarea chiaburimii ca clasă, altă amploare au problemele întăririi organizatorice-economice ale gospodăriilor colective. Aceste noi aspecte își așteaptă reflectarea artistică, așa cum își așteaptă reflectarea problemele umane, vaste, legate de dezvoltarea bazei tehnice-materiale în industria socialistă, sau problemele umane ale creației științifice și artistice, în condițiile dezvoltării fără precedent a activității culturale.

În această privință se impune însă să evităm două confuzii posibile. În primul rînd, exigența de a vedea oglindită, în lucrările create astăzi, realitatea în continuă desfășurare nu diminuează cu nimic valoarea operelor care, cu măiestrie, au reflectat realitatea etapei în care au fost făurite. *Mitrea Cocor*, al maestrului Sadoveanu, își păstrează și își va păstra mereu marea sa forță emoțională, ca și celelalte opere valoroase create în primii ani ai puterii populare, ca și operele create înainte de revoluție de pe poziții progresiste și care au intrat în patrimoniul clasic al culturii noastre. În al doilea rînd, exigența de a găsi în lucrările *contemporane* realitatea *contemporană* nu înseamnă nicidecum negarea valorii acelor opere care oglindesc, de pe pozițiile realismului socialist, trecutul nostru sau marile probleme ale umanității, de largă anvergură filozofică. Capodoperele lui Tudor Arghezi, *Cîntare omului* sau *1907*, fac și vor face mereu bucuria artistică a milioanelor de cititori.

Dar pe scriitorul, pictorul sau muzicianul animat de partinitate comunistă este firesc să-l solicite, *în primul rînd*, clocotul vieții noastre noi; să-l înflăcăreze eroismul acelora care, în munca de zi cu zi, se străduiesc să aducă mai repede în prezent viitorul care bate la ușă; este firesc să-l intereseze varietatea nesfîrșită și nuanțată a noilor probleme care se pun oamenilor unei epoci așa cum este a noastră, epocă fără precedent în istorie. Pentru constructorii socialismului și comunismului, viața are un sens adînc și amplu; ei nu au nevoie de diversele „refugii" la care îi invită, *în scopuri diversioniste*, arta și literatura burgheză. Chiar atunci cînd pretind că imaginează un „nou realism" — ca, de pildă, scriitorii francezi din grupul așa-zis al „noului val", ca Roland Barthès, Robbe Grillet, Nathalie Sarraut, Michel Butor —, ei își propun să sugereze „lipsa de sens" a existenței umane, „meschinăria" mobilurilor acțiunilor omenești, „absența" eroismului din viața de fiecare zi. Oglindind, în fapt, realitatea existenței burgheze, ei încearcă să extindă semnificația acestor realități asupra omenirii în genere. De aceea pentru scriitorii situați pe pozițiile burgheziei în descompunere nu există oameni pe care să merite să-i admiri. În legătură cu romanul american contemporan, directorul lui

„Saturday Review" s-a văzut nevoit să recunoască, într-un articol publicat în octombrie 1960, că literatura aceasta „este populată de oameni pe care nu face să-i cunoşti... Cînd eroii suferă, cititorul nu se simte angajat în suferinţa lor; cînd ies învingători, triumful lor febril şi meschin nu-i dă nici o satisfacţie sufletească. Sînt incapabili de măreţie. Te lasă rece".

Estetica burgheză nu cunoaşte categoria de „erou pozitiv" sau încearcă, cu o ironie crispată, s-o ia peste picior. Eroul pozitiv nu poate fi găsit în lumea pe care o înfăţişează arta burgheză, iar acolo unde poate fi găsit, artistul burghez evită să-l caute, îl ocoleşte, din motive lesne de înţeles.

Acest erou pozitiv se află astăzi numai în rîndurile acelora care construiesc o lume nouă, care luptă pentru această lume împotriva acelora ce se opun transformărilor revoluţionare, în rîndurile acelora care au o perspectivă însufleţitoare, care cunosc sensul măreţ al eforturilor lor. Către această lume îndreaptă partidul atenţia atunci cînd cere tuturor activiştilor frontului ideologic — şi artistul este unul dintre ei! — „să-şi dea contribuţia la *tratarea problemelor construcţiei socialismului în etapa actuală*" [1]. Cadrele ideologice care activează în domeniul ştiinţelor sociale trebuie să îndeplinească această sarcină cu mijloacele ştiinţelor lor; literaţii, artiştii au îndatorirea s-o aducă la îndeplinire în *modalitatea specifică* a activităţii lor creatoare.

★

Dar aici trebuie să ne oprim tocmai asupra acestei modalităţi specifice, care în terminologia esteticii marxist-leniniste se numeşte *măiestrie artistică*. Partidul arată artiştilor şi scriitorilor că *exigenţa* constructorilor socialismului este mereu mai înaltă. Milioane de oameni cărora li se adresează astăzi literatura, cinematografia, muzica, pictura, dramaturgia noastră cer creatorilor, aşa cum arată tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, „ca operele lor să fie făurite la un înalt nivel de măiestrie, aşa cum merită temele măreţe cărora le sînt consacrate. Artei veritabile îi este străin tot ce este searbăd, cenuşiu, simplist, îi sînt străine trivialitatea şi naturalismul" [2]. Partidul cere artiştilor ca temele măreţe, conţinutul ideologico-emoţional de primordială însemnătate să-şi găsească expresia artistică de înaltă ţinută, expresia care să-l poată pune în justa lui valoare. Numai aşa, arta îşi poate realiza eficient rolul său social-educativ şi funcţia sa cognitivă. Numai prin împlinirea funcţiei sale estetice, celelalte funcţii ale artei pot într-adevăr să-şi îndeplinească rostul.

Stîngăcia, necunoaşterea meşteşugului, nerespectarea legilor specifice ale genului sau ramurii artei respective pot compromite şi cele mai grandioase teme. Arta are alte mijloace de a acţiona asupra conştiinţei oamenilor decît demonstraţia ştiinţifică. Sensibilitatea artistică umană este complexă şi, pentru a putea fi pusă în vibraţie amplu, artistul trebuie să găsească acele imagini concret-senzoriale care să sugereze, cu maximă

[1] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, p. 86. (*Subl. ns.*).
[2] *Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, p. 158.

pregnanță, înțelesuri adînci și să declanșeze, cu forță de nestăvilit, sentimente puternice. În crearea acestor imagini, folosind cu mare iscusință posibilitățile oferite de materialul concret al artei respective — culoare, formă, sunet, cuvînt, gest, mișcare —, artistul va pune în acțiune fantezia lui creatoare originală, eforturile sale de înnoire continuă, pentru a evita șablonul, clișeul uzat, procedeele tocite, devenite negrăitoare.

Dar această căutare a formei artistice vii trebuie subordonată în permanență exprimării *conținutului nou*, care merită să fie pus în valoare. Altfel artistul lunecă în formalism, în estetism steril, în meșteșug rece, lipsit de forță artistică. În lumea burgheză, el este împins de la spate de cercurile interesate în această lunecare. Așa se explică puzderia de pretinse „inovații" artistice, care au ajuns astăzi să plictisească și pe cei care o vreme s-au lăsat uluiți de aparenta noutate formală. Arta plastică abstracționistă, muzica atonală sînt împinse astăzi la cele mai absurde limite. Abstracționiștilor care teoretizează, cu din ce în ce mai mare exasperare, rolul hazardului în creația picturală, li se alătură exasperații în materie de formalism muzical, care predică astăzi o muzică „aleatorie", a combinațiilor întîmplătoare de „serii" de note fără nici un sens artistic, o „pulbere de sunete", menite să prăfuiască conștiințele. Dar aceste „îndrăzneli" (încurajate temeinic de „poliția" culturală burgheză) înșală astăzi din ce în ce mai puțin pe oamenii de bună credință. Într-o anchetă pe care a întreprins-o radio-televiziunea franceză în legătură cu audiența la public a muzicii așa-zise „moderne", numeroase răspunsuri au fost ca acesta pe care-l citățm : „Majoritatea muzicienilor de astăzi (e vorba despre cei burghezi. — *n.n.*) nu te impresionează, ci te plictisesc... Ori de cîte ori ascult muzica modernă, am impresia unei construcții foarte abile, asemănătoare mecanismului unui ceasornic, dar care nu spune nimic imaginației mele, nici inimii mele... Artistul s-a izolat de bunăvoie de mulțime, iar aceasta, la rîndul ei, l-a repudiat... Arta modernă nu va putea trăi dacă nu va părăsi laboratorul pentru a ieși în piața publică"[1]. În termeni mai expliciți, asta înseamnă că arta *burgheză* contemporană nu va putea trăi decît dacă va exprima năzuințele mulțimilor, ceea ce constituie o contradicție „in adjecto". Formalismul steril caută tocmai să elimine din artă expresia acestor năzuințe, dar eforturile lui se soldează cu pieirea artei burgheze, legată de condamnarea istorică a întregii societăți capitaliste.

Măiestria artistică adevărată înseamnă subordonarea mijloacelor ireproșabile de meșteșug artistic unui conținut care să merite efortul de a fi exprimat. Numai în asemenea condiții arta vorbește sensibilității artistice autentice, emoționează, pătrunde în adîncurile conștiinței umane. Ni se pare în acest sens deosebit de semnificativă relatarea pe care o face M. Ladur, în numărul 2 din 1961 al revistei „Kommunist". Vorbind despre turnarea de către Eisenstein a capodoperei cinematografiei sovietice, *Crucișătorul Potemkin*, Ladur istorisește cum s-a desfășurat însăși filmarea : „Se turna celebra scenă de pe scara din Odesa... Atunci cînd valul oamenilor ieșiți din minți se prăvăli în jos spre port și pe treptele scării începu

[1] Bernard Gavoty, *Pour ou contre la musique moderne*, Paris, 1957, p. 18.

să se rostogolească căruciorul de copil..., ne-a cuprins pe toți suflul atît de puternic al vieții înflăcărate, încît după filmare pînă și cei mai gălbenoși și blazați „foști" ședeau pe terasă și tăceau descumpăniți... Era tocmai acea minunată captivitate în care te prinde arta, o minune făurită de un mare artist, care face să se topească orice suflet încremenit" [1].

Numai măiestria artistică, îmbinarea indisolubilă a unui conținut adînc cu o perfectă expresie formală — izbutește să realizeze asemenea efect. Către o asemenea măiestrie îl îndrumă partidul pe literatul și artistul realist-socialist. Numai o asemenea măiestrie poate satisface exigențele unor oameni ca acei ce făuresc astăzi primăvara omenirii.

★

Am atins în această comunicare doar cîteva aspecte legate de sarcinile actuale, trasate de partid artei și literaturii din țara noastră. O justă înțelegere a *originalității* artistului, a necesității *lărgirii tematicii* artei și literaturii și a necesității de a făuri opere de *înaltă măiestrie artistică*, la nivelul actualelor exigențe ale poporului nostru, ni s-au părut probleme de cea mai mare însemnătate în dezvoltarea continuă, sub îndrumarea partidului, a artei realist-socialiste.

[1] M. Ladur, *Arta instrument de educație*, în „Kommunist", 1961, nr. 2.

DIN ACTIVITATEA PRACTICĂ DE DEZVOLTARE A CONȘTIINȚEI SOCIALISTE

ORGANIZAREA TIMPULUI LIBER AL TINERETULUI DE LA UZINA „SEMĂNĂTOAREA" FACTOR IMPORTANT AL PROCESULUI EDUCATIV

DE

TEODOR BRATEȘ

Sîntem martori și participanți activi la procesul trecerii omenirii de la orînduirea veche, condamnată de istorie — capitalismul, la orînduirea nouă, viguroasă — socialismul. În condițiile construcției socialismului și comunismului, în procesul făuririi și consolidării relațiilor sociale noi, bazate pe colaborare și ajutor reciproc, ia naștere și se dezvoltă un om calitativ nou, omul epocii socialiste.

Trăsăturile fundamentale ale omului epocii socialiste, așa cum se manifestă ele pe viu în clocotitoarea viață creatoare proprie socialismului, reprezintă un teren vast pentru cercetarea științifică. Ținînd seama de rolul determinant al existenței sociale pentru procesul formării și maturizării conștiinței socialiste și de interdependența și influența reciprocă a factorilor economici cu cei din sfera conștiinței sociale, apare limpede că generalizarea teoretică a unor probleme ale educației comuniste poate ajuta nemijlocit practicii, poate ridica practica la un nivel mai înalt.

Atenția multor cercetători se îndreaptă asupra tineretului, asupra aspectelor de bază ale vieții acestuia în condițiile construcției socialiste. Acest lucru nu este întîmplător. Tinerii de azi, constructori ai socialismului, vor trăi în comunism. Astăzi se nasc și capătă amploare noile trăsături morale, socialiste ale tinerilor. A descoperi aceste trăsături, a stabili în mod științific natura lor înseamnă în mod practic a ajuta la accelerarea procesului de făurire a conștiinței noi, socialiste.

„Tineretul nostru — spunea tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în raportul prezentat la Congresul al III-lea al P.M.R. — are în fața sa un vast cîmp de activitate, pentru afirmarea nestăvilită a energiei și a entuziasmului său creator..." [1]. Trasînd sarcinile de perspectivă care revin organi-

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport la cel de-al III-lea Congres al P.M.R.*, Edit. politică, București, 1960, p. 96.

zaților U.T.M. în creșterea și dezvoltarea multilaterală a tineretului patriei noastre, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arată în continuare: „Uniunea Tineretului Muncitor trebuie să intensifice munca de educație politică-ideologică a tineretului, să-i îndrumeze pe tineri spre ridicarea continuă a calificării lor profesionale, însușirea tehnicii noi, îmbogățirea cunoștințelor științifice și de cultură generală pentru a deveni constructori pricepuți ai economiei și culturii socialiste" [1].

În lumina acestei indicații programatice a Congresului al III-lea al P.M.R., ne propunem ca, pe baza experienței concrete a unei întreprinderi, să analizăm un aspect al activității complexe de educare comunistă a tinerei generații. Este vorba de organizarea timpului liber al tinerilor în scopul ridicării nivelului conștiinței lor socialiste și a pregătirii lor politice-culturale.

Încă Marx arăta că economisirea timpului de muncă este echivalentă cu sporirea timpului liber, adică a timpului pentru dezvoltarea completă a individului, care ea însăși influențează, ca o puternică forță de producție, forța productivă a muncii.

Realizarea în practică a lozincii mișcării muncitorești: opt ore de muncă, opt ore pentru satisfacerea cerințelor materiale și spirituale și opt ore pentru odihnă, precum și reducerea treptată, în condițiile socialismului, a duratei zilei de muncă creează posibilități mereu mai largi pentru intensificarea activității de educație comunistă, de dezvoltare multilaterală a celor ce muncesc, inclusiv a tineretului.

În socialism se traduce consecvent în viață ideea leninistă a asigurării de timp suficient muncitorului „pentru odihnă, pentru ridicarea sa, ca să poată să se bucure de drepturile sale ca om, familist și cetățean" [2].

Desigur, în viață procesul de educare comunistă a oamenilor muncii nu este rupt în două: pe de o parte, uzina, întreprinderea, activitatea direct productivă, iar pe de altă parte, dincolo de zidurile uzinei, învățătura, distracțiile, odihna etc. Avem de-a face cu un proces unic. Tocmai de aceea, analiza unei laturi (în cazul de față folosirea timpului liber) este cu neputință de efectuat fără studierea influenței activității direct productive și invers. Influența determinantă asupra concepției despre lume a tineretului o are tocmai activitatea sa productivă îmbinată cu însușirea ideologiei științifice marxist-leniniste, iar noua atitudine față de muncă este o trăsătură de bază a moralei socialiste.

Munca educativă, efectuată în timpul liber, are ca țel principal formarea de muncitori bine pregătiți, culți, cu calități moral-politice la înălțimea cerințelor epocii. Această muncă complexă se desfășoară sub îndrumarea organizațiilor de partid. Exercitîndu-și rolul de conducător în întreaga viață a uzinei, organizațiile de partid veghează permanent ca schimbul de mîine al clasei muncitoare să fie pe deplin călit pentru îndeplinirea sarcinilor sale. În acest scop sînt folosite toate formele și mijloacele de educație.

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport la cel de-al III-lea Congres al P.M.R.*, Edit. politică, București, 1960, p. 96—97.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 2, Edit. P.M.R., București, 1951, p. 288.

Organizarea practică, nemijlocită, a activității educative în timpul liber al tinerilor revine, în principal, Uniunii Tineretului Muncitor. Rezoluția Congresului al III-lea al U.T.M. a indicat ca sarcină organizațiilor U.T.M. „să dezvolte atitudinea nouă socialistă față de muncă și avutul obștesc, cinstea, curajul, spiritul colectivist, să contribuie la formarea tuturor trăsăturilor politico-morale ale omului nou al societății socialiste" [1]. Pe această linie, rezoluția subliniază că „o sarcină de mare răspundere revine organizațiilor U.T.M. în ce privește organizarea folosirii de către tineri a timpului liber în mod plăcut și instructiv" [2].

★

Studierea problemei enunțate la dimensiunile unei singure întreprinderi ne dă posibilitatea să scoatem în evidență, într-un mod mai concret, felul cum este organizat timpul liber al tinerilor din această uzină, formele întrebuințate de organizația U.T.M. pentru o cît mai judicioasă organizare a lui.

Cîteva observații generale asupra uzinei „Semănătoarea", despre al cărui tineret ne ocupăm în textul de față. Este cea mai mare întreprindere constructoare de mașini agricole din țara noastră, o creație a regimului democrat-popular. Cea mai mare parte a colectivului întreprinderii (aproape două treimi) este formată din tineri. Organizația U.T.M. a uzinei, sub conducerea comitetului de partid, a acumulat o experiență interesantă în organizarea instructivă și plăcută a timpului liber al tinerilor.

Uzina „Semănătoarea" este o întreprindere fruntașă (a cîștigat de 7 ori consecutiv Drapelul de întreprindere fruntașă pe ramura industriei constructoare de mașini agricole).

Prezintă interes și următorul aspect: conducerea și organizarea producției acestei întreprinderi sînt efectuate în mare măsură de tineri, membri și candidați de partid, utemiști. Maturizarea tineretului nostru muncitoresc în sensul măririi competenței sale în conducerea și în organizarea producției n-a apărut din senin, ci este rezultatul unui intens proces educativ.

Înainte de a trece la analiza propriu-zisă, este necesar să arătăm că munca educativă în uzină este favorizată de existența unor bune condiții materiale. Baza materială a activității cultural-educative joacă un rol important. În uzină există un club cu o sală de spectacole (500 de locuri), sală de lectură, sală de repetiții, iar biblioteca sindicală și biblioteca tehnică dispun de peste 20 000 de volume. În fiecare secție se află biblioteci mobile. Formațiile și cercurile de artiști amatori sînt dotate cu variate mijloace tehnice și culturale. Pe lîngă uzină funcționează, într-o clădire proprie, școala medie serală muncitorească. Trebuie totodată relevat că aceste mijloace sînt, la rîndul lor, rezultatul străduințelor îndelungate ale colectivului uzinei, care, sub conducerea organizației de partid și mobilizat de organizațiile de masă, a ridicat nu numai o uzină modernă, ci și un club, o școală și alte unități de cultură în cadrul întreprinderii.

---

[1] *Rezoluția Congresului al III-lea al U.T.M.*, Edit. tineretului, București, 1960, p. 8.
[2] *Ibidem*, p. 9.

Pentru a avea o imagine de ansamblu asupra problemei puse în discuție, asupra proporțiilor și varietății manifestărilor tinerilor în timpul liber, considerăm util să arătăm încă de la început un fapt concludent.

Preocupîndu-se permanent de îmbunătățirea formelor de organizare a timpului liber al tineretului, Comitetul U.T.M. al uzinei, în colaborare cu gazeta de uzină, a organizat în rîndurile tinerilor o anchetă pe tema: cum folosesc tinerii timpul liber? Au fost chestionați tineri de diferite profesii, din aproape toate sectoarele de activitate ale uzinei.

Iată unele din întrebările puse tinerilor:

Obișnuiți să vă planificați timpul liber? Aveți programate mai mult de 3 ședințe pe săptămînă? Participați la concursul „Iubiți cartea"? Faceți parte dintr-o brigadă a muncii patriotice? Lucrați în momentul de față la vreo inovație? Sînteți încadrați în vre-o formă de învățămînt de stat? Practicați sportul? În ultima lună ați vizitat individual vreun muzeu sau vreo expoziție? Obișnuiți să faceți vizite reciproce tovarășilor de muncă? Participați la programul casei de cultură raională a tineretului? Sînteți încadrați în vreo formă de învățămînt politic? etc.

Majoritatea răspunsurilor au fost pozitive; ele au oglindit preocuparea permanentă a tinerilor pentru folosirea cît mai judicioasă a timpului liber în scopul ridicării continue a nivelului lor politic, ideologic și cultural. Ancheta a prilejuit, firește, și o analiză serioasă a punctelor slabe ale activității organizației de U.T.M. și, pe această bază, luarea de măsuri eficiente.

Au răspuns tineri ca C. Voican (lăcătuș), D. Vișinescu (funcționară), C. Ivan (electrician), C. Gheorghescu (miezuitoare), G. Davidoiu (tehnician) și alții, care prin natura muncii lor au preocupări diferite.

Luînd drept punct de plecare această anchetă, vom încerca să prezentăm cîteva din problemele principale ale folosirii timpului liber de către tineretul uzinei „Semănătoarea".

★

Condițiile noi, create de regimul democrat-popular, au dus la schimbări fundamentale în natura preocupărilor tinerilor muncitori în timpul lor liber.

Volumul cel mai mare de timp liber (aceasta privește majoritatea tinerilor din uzina „Semănătoarea") este consacrat învățăturii. Îmbinarea muncii fizice cu cea intelectuală este un fenomen nou. El își are izvorul în specificul orînduirii socialiste, care a descătușat forțele creatoare ale poporului, a chemat masele la o intensă activitate conștientă. Necesitatea organică de a învăța este generată și alimentată de condițiile materiale ale marii producții socialiste, care se poate dezvolta numai pe baza folosirii celor mai noi și mai înaintate cuceriri ale științei și tehnicii și care este puternic stimulată de aplicarea consecventă a principiului cointeresării materiale. În aceeași direcție acționează din plin și factorul educativ. Astfel în conștiința multor tineri se cristalizează convingerea că a nu învăța înseamnă practic a rămîne în urma vieții.

O mare contribuție la avîntul învățămîntului în uzina „Semănătoarea" au adus și aduc în continuare cercurile și cursurile politice U.T.M. Peste 750 de tineri au astfel posibilitatea să-și însușească în mod organizat bazele marxism-leninismului, politica partidului nostru, să înțeleagă mai bine evenimentele interne și internaționale. Creșterea nivelului politic al tinerilor se reflectă pozitiv atît în viața obștească, cît și în producție.

Cei mai buni cursanți la învățămîntul politic U.T.M., fruntași în producție, ajung treptat să acumuleze acele trăsături moral-politice care îi fac demni de a intra în rîndurile partidului. Pe această cale au mers asemenea tineri muncitori, ca Vlase Galention (mecanic), Emil Pricopie (electrician), Tudor Pirone (lăcătuș) și alții, care au fost primiți în rîndurile candidaților de partid.

Tinerii fruntași la învățătură sînt în același timp fruntași în muncă. Lărgirea orizontului lor politic îi ajută direct să descopere rezervele ascunse ale uzinei, să găsească căi noi pentru sporirea productivității muncii și reducerea prețului de cost. Astfel tînărul Tudor Nicolaie, de la atelierul subansamble, se mîndrește cu faptul că propunerile făcute de el și aplicate au dus la o sporire a productivității muncii cu 6,5%. Asemenea tineri sînt mulți la uzina „Semănătoarea".

Comitetul U.T.M. din uzină se ocupă intens de problemele învățămîntului politic, punînd centrul de greutate al muncii pe conținutul lecțiilor și seminariilor. A existat o perioadă cînd accentul se punea îndeosebi pe asigurarea unei frecvențe corespunzătoare. Învățînd din experiența celor mai buni propagandiști, Comitetul U.T.M. a tras o concluzie prețioasă: frecvența este direct proporțională cu gradul de atractivitate și nivelul dezbaterilor din cercuri. Luptînd hotărît pentru continua îmbunătățire a activității cercurilor, tot mai mulți propagandiști folosesc forme intuitive (grafice, panouri, fotografii), îmbină studierea literaturii politice cu citirea operelor beletristice și, potrivit specificului temelor, organizează vizite la muzee și expoziții, vizionări de spectacole etc. Toate acestea contribuie la însușirea mai temeinică a bibliografiei politice și lărgesc orizontul tinerilor.

Cel mai bun indice al faptului că tinerii din uzină și-au însușit în mare măsură chemarea partidului de a învăța îl reprezintă sporirea, an de an, a numărului acelora care își completează studiile medii și superioare.

În 1958, în învățămîntul mediu și superior erau înscriși, fără a fi scoși din producție, 120 de tineri; în 1959, 230, iar în ultimul an școlar, 318 (aproape o treime sînt studenți la politehnică). Dacă-i vom adăuga și pe tinerii care urmează cursurile școlii de maiștri, vom avea, la proporțiile uzinei, tabloul unui fenomen de masă.

Deși Comitetul U.T.M. nu se ocupă direct de conținutul activității tinerilor muncitori elevi și studenți, totuși o parte considerabilă a muncii educative este îndreptată spre ajutorarea celor care învață, spre lichidarea lipsurilor care se manifestă încă în acest domeniu, spre antrenarea unui număr tot mai mare de tineri pe calea învățăturii. În afară de metodele obișnuite (prezentarea de referate de către tinerii muncitori elevi asupra

felului cum învață, analiza în adunările generale a rezultatelor la învățătură etc.), se folosesc și mijloace educative deosebite.

În uzină lucrează peste 70 de ingineri care, în urmă cu 5—10 ani au fost muncitori chiar la „Semănătoarea". Aceștia sînt deseori solicitați să facă expuneri în fața tinerilor, să le împărtășească din experiența lor, să-i ajute pe actualii elevi și studenți la învățătură.

De asemenea sînt supuși discuției în colectiv acei elevi și studenți care, în ciuda condițiilor favorabile care li s-au creat, absentează de la cursuri sau nu învață. Colectivul acționează și în această direcție ca o forță puternică. Așa s-a întîmplat cu Marin Popescu (elev în clasa a IX-a), Dumitru Vasile (elev în clasa a X-a) și alții, care în trecut erau nedisciplinați, iar astăzi au devenit fruntași la învățătură.

Obiectivul central al muncii educative desfășurate în rîndurile tinerilor este formarea de muncitori bine pregătiți, capabili să rezolve cu competență problemele multiple și mereu mai complexe ale producției. În acest scop, Comitetul U.T.M., în colaborare cu organele sindicale, se ocupă intens de una dintre formele cele mai răspîndite de învățămînt, și anume de cursurile pentru ridicarea calificării profesionale.

O trăsătură caracteristică a tinerilor muncitori este lipsa de experiență îndelungată în producție. A aștepta însă ca însușirea „tainelor" meseriei să se facă spontan înseamnă, în fapt, a te mulțumi vreme îndelungată cu înregistrarea unor rezultate slabe în producție. De aceea se caută și se folosesc variate forme care accelerează procesul însușirii meseriei. Unul din cele mai eficace mijloace s-au dovedit a fi cursurile de ridicare a calificării profesionale. Programele lor analitice sînt stabilite în funcție de diferite meserii, de necesitățile producției și de nivelul pregătirii cursanților. Ele se desfășoară în orele libere, exclusiv pe baza participării voluntare a cursanților, și sînt frecventate de peste 600 de tineri.

Uzina „Semănătoarea" poate fi astfel considerată, pe drept cuvînt, o întreprindere în care toți tinerii (cu rare excepții) învață.

Experiența organizației U.T.M. de la uzina „Semănătoarea" demonstrează cît de importantă este îmbinarea armonioasă a caracterului util cu cel atractiv al activităților organizate în timpul liber al tinerilor. Se știe că tinerilor le place foarte mult să se distreze.

Unii tineri muncitori (ce-i drept, tot mai puțini la număr și în majoritatea cazurilor influențați de unele elemente antisociale) își petrec timpul liber frecventînd bulevardele, stînd în restaurante sau, pur și simplu, pierzînd vremea. Ei consideră aceasta drept „distracție".

Cum poate fi realizată unitatea între util și atractiv în activitățile tinerești, desfășurate în afara programului de producție? Răspunsul la această întrebare îl dau faptele.

Enumeram la început, printre mijloacele materiale ale activității cultural-educative din uzină, clubul, dotat cu numeroase săli, bibliotecă etc. În ce privește folosirea acestor importante mijloace de culturalizare, comitetul sindical colaborează strîns cu organizațiile U.T.M. De altfel, această colaborare, sub conducerea comitetului de partid, se manifestă în toate acțiunile întreprinse.

Programul clubului atrage zilnic, în medie, 500—600 de tineri. Este limpede că, dacă acest program nu i-ar satisface pe tineri, ei n-ar veni în număr atît de mare. Pentru a înțelege mai bine îmbinarea elementului atractiv cu cel educativ, să urmărim, spre exemplificare, programul unei săptămîni oarecare, de exemplu 20—26 februarie 1961 :

luni : — simpozion literar pe tema *Figuri de eroi comuniști în literatura romînă* ;
— campionat de șah între secții ;
— lecție la cercul de fotografi amatori ;
— repetiția formației de teatru cu piesa *Și pe strada noastră.*
marți : — filmul *Copiii minune* ;
— conferință tehnică *Mijloacele de reducere a rebuturilor la turnătorie* ;
— repetiția brigăzii de agitație ;
— consultații pentru participanții la concursul „Prietenii cărții".
miercuri : — întîlnire cu autorul manualului *Cartea strungarului* ;
— lecție la cercul de croitorie pentru tinerele fete ;
— prezentarea programului brigăzii de agitație.
joi : — filmul *Balada soldatului* ;
— proces literar pe baza romanului *Setea* de Titus Popovici ;
— continuarea întrecerii de șah între secții ;
— repetiția orchestrei și a formației de dansuri.
vineri : — jurnal vorbit pe tema *Beneficiarii mașinilor agricole ne scriu despre calitatea produselor noastre* ;
— prezentarea piesei de teatru *Nila* ;
— consultații pentru participanții la concursul „Prietenii cărții".
sîmbătă — simpozion pe tema *Prietenie, dragoste și tovărășie* ; — dans.

Acest program variat contribuie la ridicarea nivelului cultural al sutelor de tineri din uzină, face ca ei să simtă tot mai mult necesitatea de a participa cît mai regulat la activitatea clubului.

Dar, firește, activitatea clubului nu epuizează formele de atragere a tinerilor la folosirea utilă a timpului lor liber.

Săptămînal se organizează excursii la locuri istorice și pitorești ; se distribuie aproximativ 500 de bilete la diferite spectacole teatrale ; se fac vizite la muzee și expoziții.

În vederea educării simțului estetic al tineretului, s-au creat cercuri de prieteni ai filmului și teatrului, s-a desfășurat un curs de inițiere muzicală cu o durată de 6 luni etc.

Un loc special îl ocupă manifestările legate de popularizarea și răspîndirea cărții politice, tehnice și beletristice (recenzii, întîlniri cu scriitorii, expuneri ale celor mai activi cititori etc.). În uzină există aproape 1 000 de purtători ai insignei „Prieten al cărții".

Analiza acestor variate și multiple manifestări organizate în timpul liber la uzina „Semănătoarea" ridică o problemă fundamentală care se cere abordată : care este eficacitatea activității cultural-educative ; în ce măsură această bogată activitate contribuie la formarea omului nou, la lichidarea concepțiilor învechite, la triumful moralei noi, socialiste.

Pentru aceasta ne propunem să alegem din șirul fenomenelor noi pe acela care, după părerea noastră, este mai caracteristic, și anume formarea și dezvoltarea spiritului colectivist, baza însăși a umanismului socialist. În condițiile noastre se realizează previziunea științifică a întemeietorilor marxismului că numai în colectiv individul deține mijloacele care-i dau posibilitatea să-și dezvolte și să-și aplice omnilateral aptitudinile lui [1].

Orînduirea socialistă pune capăt „tragediei individualismului", generată de orînduirea bazată pe proprietatea privată. Umanismul socialist, spiritul colectivist izvorăsc din realitatea socialistă, din existența proprietății comune asupra mijloacelor de producție, din relațiile socialiste de muncă bazate pe colaborare și ajutor reciproc.

În organizarea producției socialiste, bazată pe mecanizare și automatizare, se realizează în practică repartizarea colectivă a forței de muncă. Interdependența dintre operații creează necesitatea organizării locurilor de muncă pe brigăzi. Numai la uzina „Semănătoarea" există peste 120 de brigăzi de producție, dintre care peste 90% brigăzi ale tineretului.

Acest mod de organizare a producției generează pe plan politic-moral fenomene calitativ noi. Viața colectivului uzinei oferă un bogat material și în această direcție. De pildă, acum doi ani, în atelierul de carcase al uzinei, tînărul Ilie Alexandru a fost numit șeful unei brigăzi de sudori. Brigada a căpătat numele „Așa s-a călit oțelul". Ilie Alexandru a propus acest nume dintr-un motiv special : pentru el Pavel Korceaghin reprezintă un adevărat model în viață.

Cum trăiește și cum muncește această brigadă?

Brigadierii sudori demonstrează, în primul rînd, ce înseamnă o muncă de înaltă calitate. De la începutul anului, brigada n-a dat nici un rebut. „În fond lupta pentru calitate este o chestiune de onoare — explică Ilie Alexandru. — A da rebut este tot atît de grav cum te-ai îmbăta sau ți-ai înșela tovarășii. Poate mai grav". Acest rezultat (eliminarea totală a rebuturilor) n-a apărut, firește, din senin. Toți membrii brigăzii au urmat un curs de ridicare a calificării profesionale. Cei mai slab pregătiți au fost dați în grija celor mai buni. Am văzut la un brigadier, pe nume Nicolaie Milea, o carte, *Tehnologia sudurii metalelor*. Sublinieri, adnotări pe margine. Cartea purta semnele unui studiu amănunțit. „Parcă a fost la război", spune, scuzîndu-se, Milea. Imaginea este potrivită. Brigadierii au declarat un adevărat război lucrului de mîntuială, iar cărțile tehnice au devenit arme cu tragere precisă. O statistică aduce dovezi în plus. În decurs de 7 luni, cei 24 de brigadieri au studiat în timpul liber peste 40 de lucrări tehnice de specialitate.

Brigada a avut, în urmă cu cîteva luni, o discuție despre eroism. Totul a pornit de la filmul, vizionat la club, *Născuți în furtună*, după romanul lui N. Ostrovski.

„Ce păcat că nu m-am născut cu 20—30 de ani mai devreme, spunea în focul discuției Nicolaie Constantin, un membru al brigăzii.

---

[1] K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 4, Edit. politică, București, 1958, p. 378.

Astăzi ce fel de fapte eroice ai mai putea săvîrși? Nici tu atac al cavaleriei, nici tu luptă cu gardiștii albi".

„Și epoca noastră este romantică, a replicat șeful de brigadă. Nu ne-am propus oare să cucerim cetatea științei? N-am declarat oare război rebuturilor, deprinderilor înapoiate, chiulului, egoismului?".

Lucrurile stau într-adevăr așa. Faptele vorbesc din nou. Cinci brigadieri urmează, încă din 1959, învățămîntul mediu seral. Alți cinci au intrat în 1960 în clasa a VIII-a. Fiecare brigadier citește (aceasta este norma) cel puțin 700 de pagini de literatură politică, tehnică sau beletristică pe lună. Cel puțin trei spectacole teatrale sînt vizionate pe lună în colectiv.

„Tovarăș, minunat cuvînt", spune Pavel Korceaghin. Brigada „Așa s-a călit oțelul" a reușit să înscrie multe victorii în muncă și viață, tocmai datorită spiritului colectiv ce domnește în rîndurile ei. Brigadierii stau umăr la umăr nu numai în uzină, la bibliotecă, la teatru sau în clasă, ci și în viața de zi cu zi. Alexandru Rezacu se pregătea pentru însurătoare. O nuntă cu 23 de nași (plus soțiile a 18 brigadieri), trebuie să recunoaștem că nu se prea obișnuiește. Brigada a luat în seama sa organizarea nunții și asigurarea tinerilor căsătoriți cu unele lucruri strict necesare proaspătului cămin. De altfel trebuie să subliniem că aniversarea zilei de naștere a fiecăruia din membrii brigăzii, aniversarea căsătoriei și alte asemenea evenimente personale se transformă în sărbători ale întregii brigăzi. Este și acesta un atac de „cavalerie" împotriva egoismului, individualismului.

Experiența brigăzii „Așa s-a călit oțelul" nu este însă unică în uzina „Semănătoarea".

Deasupra locului de muncă al unei alte brigăzi, condusă de modelierul Tudor Bălan, este afișată o lozincă: „Să muncim, să învățăm și să trăim în chip socialist!".

Brigada are un „jurnal de bord". De ce este intitulat astfel ne-a explicat un alt brigadier, Iorgu Erșov (coincidența de nume cu eroii romanului lui Kocetov este în acest caz fericită!): „Așa sîntem noi tinerii, ne place să vîslim nu pe un lac stătut, ci pe marea cuprinsă de furtună. Corabia brigăzii noastre are o țintă". (Pasiunea acestor tineri pentru metafore este o consecință firească a faptului că citesc foarte multă literatură. Mai mult, unele personaje literare au devenit pentru ei veritabile modele de viață.)

Cum își realizează brigadierii obiectivul de a munci, a învăța și a trăi în chip socialist? „Jurnalul de bord" consemnează laconic faptele: dispariția codașilor, 5 inovații, 20 000 de lei economii, depășirea nivelului productivității pe atelier; însușirea unei profesii auxiliare; vizionarea a 4 filme și a unui spectacol teatral pe lună; cel puțin 1 000 de pagini citite de fiecare brigadier pe lună; 2 brigadieri studenți la politehnică, 3 la școala medie serală, 5 la cursurile de pregătire pentru școala medie; vizionarea în colectiv a muzeelor, expozițiilor.

Complexitatea activității brigăzii este impresionantă.

Iată alte două cazuri: Tănase Gheorghe era, în urmă cu un an, muncitor la transporturi. El dovedea calități deosebite și n-a scăpat atenției brigăzii. A fost convins să se califice. „Jurnalul de bord" al brigăzii

consemnează : „Se însărcinează tov. Radu Ștefan să se ocupe, în timpul său liber, de calificarea lui Tănase Gheorghe".

Astăzi fostul muncitor de la transporturi este modelier fruntaș.

Nicolaie Nedeluș era, în urmă cu un an, „punctul nevralgic" al brigăzii. După primirea salariului se înfunda într-un restaurant, unde consuma cantități respectabile de alcool. A doua zi lipsea de la lucru. Și aici trebuia acționat.

Cu stăruință și grijă tovărășească, brigadierii l-au convins pe Nedeluș să-și cumpere haine noi și, la fiecare salariu, cărți.

Ei au continuat să-l antreneze la diferite acțiuni, la vizionarea spectacolelor, la muzee, expoziții. Fapt este că Nedeluș a fost pozitiv impresionat și influențat de grija manifestată de brigadă față de el. Omul a deschis ochii mari, începea să înțeleagă cîte ceva. Iar brigadierii au azi satisfacția unei strădanii rodnice.

În ce constă semnificația politică-morală a celor două episoade care pot furniza material de viață nu numai pentru cercetarea științifică, dar și pentru reușite opere literare ?

Deși, practic, cercetarea profilului moral-politic al omului nou se lovește de o diversitate mare de aspecte, există o trăsătură dominantă a activității tinerilor, și ea se reliefează cu putere. Conștiința faptului că în condițiile socialismului fiecare se poate realiza ca om, ca făuritor de bunuri materiale și spirituale creează la tineri dorința fierbinte de a se autodepăși, nu în mod abstract, ci punîndu-și în față țeluri concrete, mai apropiate și mai îndepărtate.

Participarea de masă la manifestările organizate în timpul liber este explicată de faptul că programele elaborate și realizate de Comitetul U.T.M. în colaborare cu organele sindicale răspund în mare măsură cerințelor tinerilor.

Este de asemenea interesant de urmărit care sînt țelurile pe care și le propun tinerii. În această direcție ne vine în ajutor o altă anchetă organizată de redacția gazetei de uzină, încheiată cu rezultate revelatorii.

Prima întrebare a anchetei era următoarea : Se poate trăi fără un ideal în viață ? Deși răspunsurile tinerilor purtau pecetea experienței diferite de viață a fiecăruia dintre ei, ele exprimau în esență același lucru. „Nu — a răspuns lăcătușul Victor Birț. — Un om lipsit de ideal, de țel, este ca o navă fără busolă. Un astfel de om face umbră pămîntului degeaba, el nu crede în nimic, nu face nimic, nu poate cunoaște bucuria".

Întrebarea următoare avea un caracter concret : Care este idealul dv. în viață ? Iată cîteva răspunsuri : „Să devin maistru" (Victor Birț) ; „Să ajung un astfel de conducător al producției, încît cei din jur să spună : aș vrea să fiu ca el" (Gh. Vlase, inginer) ; „Vreau să fiu inginer" (Mihai Diaconescu, lăcătuș).

Urmau alte întrebări : Care este după părerea dv. trăsătura de caracter cea mai valoroasă ? Care este trăsătura de caracter cea mai urîtă ? Care este ocupația dv. preferată ? Ce reprezintă uzina pentru dv. ? Care este cartea preferată ? Care este îndeletnicirea dv. preferată în afara uzinei ? Cum definiți dv. dragostea, prietenia, tovărășia ?

Răspunsurile au fost străbătute, în general, de un ton optimist, de o mare frumusețe morală. Tinerii apreciază bărbăția, cinstea, curajul, claritatea țelului, voința și detestă lingușeala, ipocrizia, minciuna, servilismul; ei consideră uzina ca o școală a vieții, au ca ocupații preferate în timpul liber : lectura, spectacolele, definesc cu pasiune și multă seriozitate sentimentele dragostei, prieteniei, tovărășiei. Important de subliniat este faptul că cei care au răspuns la întrebări procedează în viață așa cum au scris gazetei, că există unitate între vorbele și faptele lor.

*

Experiența uzinei „Semănătoarea" atestă în chip convingător că preocuparea sistematică, multilaterală pentru organizarea timpului liber al tinerilor are drept urmare obținerea unor rezultate importante în educarea comunistă a tinerilor muncitori.

Succesul acestei activități este condiționat de faptul că există țeluri precise și obiective de perspectivă, că organizația U.T.M. a pus accentul pe dezvoltarea acelui fenomen nou care atrage după sine cele mai profunde schimbări pozitive în conștiința tinerilor. Este vorba de cultivarea spiritului colectivist care definește natura umanismului socialist.

Lenin spunea în primele zile după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie : „Vom munci pentru a stîrpi blestemata regulă : « fiecare pentru el și numai dumnezeu pentru toți », ... Vom munci pentru a înrădăcina în conștiința maselor, în deprinderile lor, în traiul lor de zi cu zi regula : « toți pentru unul și unul pentru toți »..." [1].

Ca rezultat al condițiilor obiective noi, al unei noi existențe sociale bazate pe proprietatea socialistă și al transformării muncii din mijloc de înrobire a omului, așa cum apare sub dominația exploatatorilor, în mijloc de eliberare și dezvoltare multilaterală a omului, cum apare în noua orînduire, precum și al muncii educative desfășurate de organizațiile de partid, cerința etică despre care vorbea Lenin se traduce în viață sub ochii noștri.

Dragostea față de om este legată, în condițiile noastre, de respectul profund pentru personalitatea umană, de tendința de a ajuta pe fiecare să-și desfășoare toate capacitățile creatoare și să le realizeze într-o activitate rațională și folositoare.

Umanismul socialist presupune o atitudine plină de grijă, înțelegătoare, cinstită și demnă a omului față de oameni, atitudine care îl ajută pe fiecare să se înalțe. În același timp, umanismul socialist este incompatibil cu liberalismul, cu cocoloșirea lipsurilor, cu împăciuitorismul. Iar munca și viața în colectiv reprezintă terenul vast de realizare a trăsăturilor de bază ale umanismului socialist.

Colectivul socialist nu este numai un mijloc de cultivare a calităților moralei comuniste, ci și un *rezultat* al muncii educative. Astfel, preocuparea pentru organizarea timpului liber al tinerilor nu apare ca un scop în sine, ci ca un proces îndreptat spre atingerea țelurilor stabilite de partid în vederea desăvîrșirii construcției socialiste în patria noastră.

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 107.

Principalul rezultat al activității educative constă în dezvoltarea și consolidarea la majoritatea tinerilor din uzina „Semănătoarea" a noii atitudini față de muncă. Faptul că peste 80% din fruntașii în producție ai uzinei sînt tineri, că peste 60% dintre inovatori sînt tineri, că, practic, nu mai există în uzină tineri care să lucreze sub normă ilustrează din plin eficacitatea muncii educative, condusă de partid și bazată pe principiile fundamentale ale marxism-leninismului.

Lenin sublinia că apariția noii atitudini față de muncă este începutul unei revoluții mai grele, mai esențiale, mai radicale, mai hotărîtoare decît însăși răsturnarea burgheziei, căci ea înseamnă victoria asupra propriei noastre rutine, asupra dezmățului, asupra egoismului mic-burghez, asupra acestor deprinderi pe care capitalismul blestemat le-a lăsat moștenire muncitorului și țăranului [1].

În lumina acestei idei leniniste apare în toată amploarea și însemnătatea ei grija permanentă a partidului nostru pentru creșterea și educarea tineretului muncitor.

Grandioasele directive trasate poporului nostru de Congresul al III-lea al partidului pentru etapa desăvîrșirii construcției socialismului pun în fața organizațiilor U.T.M. sarcina de a folosi toate mijloacele pentru formarea tineretului în spiritul epocii socialismului, pentru desfășurarea activității politice și culturale în scopul cultivării noii atitudini față de muncă, al adîncirii și lărgirii spiritului colectivist.

Folosirea utilă și atractivă a timpului liber al tinerilor reprezintă o pîrghie importantă în atingerea uneia dintre cele mai importante obiective ale construcției socialiste : creșterea unei generații tinere, puternice, capabile, militante, conștiente, pentru triumful nobilelor idei ale comunismului.

[1] Vezi V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, Edit. politică, București, 1959, p. 395.

INDIVIDUALUL, PARTICULARUL ȘI GENERALUL

DE

HENRI WALD

Lumea este alcătuită dintr-o infinitate de lucruri, care au nenumărate însușiri, suferă și exercită nenumărate acțiuni și intră unele cu altele în nenumărate relații. Orice lucru are însușiri individuale și însușiri generale, orice proces are o latură individuală și una generală, orice relație are un aspect individual și unul general. Însușirile generale ale unui lucru nu există decît în și prin însușirile lui individuale; legea generală a unui proces nu există decît în și prin manifestarea lui individuală; o relație generală nu există decît în și prin lucrările individuale a căror relație este. În vreme ce individualul este sensibil, generalul este doar inteligibil.

Orice lucru este o unitate a contrariilor. Dar cele două laturi contrare ale oricărui lucru pot fi privite din diferite puncte de vedere. Din punctul de vedere al *extensiunii*, o latură este generală, iar cealaltă e individuală; din punctul de vedere al *intensiunii*, una este esențială, iar cealaltă e fenomenală; din punctul de vedere al *previziunii*, una este necesară, iar cealaltă e întîmplătoare; din punctul de vedere al *timpului*, una este constantă, iar cealaltă e trecătoare; din punctul de vedere al *măsurabilității*, una este calitativă, iar cealaltă e cantitativă etc.

Punctul de vedere al extensiunii fiind cel mai accesibil, dialectica lucrurilor devine mai lesne de înțeles în lumina categoriilor individual și general.

UNITATEA DINTRE INDIVIDUAL ȘI GENERAL

Orice lucru este o unitate între individual și general [1]. Individualul constă în acele însușiri, continuu variabile, care aparțin unui singur individ; generalul constă în acele însușiri, relativ stabile, care aparțin tuturor

[1] Categoriile universal, particular și singular ar fi mai potrivit să fie rezervate pentru caracterizarea judecăților clasificate după criteriul cantității.

lucrurilor de același gen. Prin însușirile lui individuale, un lucru se deosebește de toate celelalte lucruri, iar prin cele generale el este identic cu toate celelalte lucruri de același gen. Telefonul din fața mea, de pildă, este identic, prin însușirile lui generale, cu toate telefoanele din trecut, prezent și viitor, dar, prin însușirile lui individuale, el este unic. Nu pot exista, în sens strict, două lucruri identice, dar mai multe lucruri care să aibă aceeași identitate pot exista. Două lucruri pot fi doar perfect asemănătoare, dar nu identice. De vreme ce sînt *două*, unul este *acesta* și se află *aici*, iar celălalt este *acela* și se află *acolo*. Însușirile asemănătoare fac parte din însușirile individuale, însă, firește, lucrurile care au aceeași identitate au mai multe însușiri asemănătoare decît lucrurile care aparțin unor genuri diferite.

În vreme ce însușirile individuale sînt diferite în fiecare lucru, cele generale sînt aceleași pentru toate lucrurile care aparțin aceluiași gen.

Orice lucru este deopotrivă și „acesta" și „genul" din care face parte. În acest sens trebuie înțeleasă celebra formulă a lui Lenin : „Orice particular este (într-un fel sau altul) general" [1]. Niciodată însușirile individuale al unui lucru nu *sînt* generale. Numai *lucrul* este și individual, și general.

Dar Lenin ne mai învață că lucrul nu este numai *unitatea* dintre individual și general, ci și *identitatea* dintre individual și general. „Prin urmare — scrie el — contrariile (particularul este opus generalului) sînt identice" [2]. În vreme ce, în relativa lui stabilitate, lucrul este unitatea dintre individual și general, în necontenita lui autodinamică el devine un proces în care individualul se identifică cu generalul. Spre deosebire de unitatea dintre individual și general, identitatea lor nu este o situație relativ stabilă, ci un proces continuu, care culminează în momentul transformării schimbărilor individuale în schimbări generale. Nu însușirile individuale devin generale, ci schimbarea însușirilor individuale determină, la un moment dat, schimbarea însușirilor generale. Însușirile individuale nu pot ceda locul lor însușirilor generale. Noile însușiri generale provin din schimbarea vechilor însușiri individuale și se manifestă prin însușiri individuale noi. Între individual și general nu există propriu-zis o *identitate*, ci doar un *proces de identificare* : trecerea continuă a unuia în celălalt care se încheie cu saltul calitativ prin care schimbările individuale se transformă în schimbări generale.

Specialul sau particularul este tot general. Specialul poate fi numit particular numai în măsura în care orice specie face *parte* dintr-un anume gen, dar în nici un caz nu poate fi confundată o parte din indivizii unei specii (*unii oameni* în raport cu *toți oamenii*) cu specia unui gen (toți oamenii în raport cu *toate mamiferele*). În sens de special, particularul este totdeauna și el general. Particularul este o însușire relativă. Aceeași însușire este generală față de una specială și specială față de alta generală. Specialul sau particularul înseamnă mai puțin general, dar în nici un caz individual, ci tot general. De altfel, generalul este, de fapt, de trei feluri : specialul, generalul și generalisimul.

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 323.
[2] *Ibidem*.

Științele particulare, atît cele ale naturii cît și cele ale societății, au tocmai sarcina să cerceteze diversele domenii de lucruri *individuale* și să dezvăluie *particularizările* celor mai *generale* legi obiective, formulate de filozofia marxistă. În aceasta și rezidă uriașa valoare metodologică a materialismului dialectic și a materialismului istoric.

Schimbările individuale determină apariția unei noi *specii* în cadrul aceluiași *gen*. În sens strict, numai specialul poate să apară sau să dispară. Dispariția antropoizilor care s-au transformat în oameni nu a perturbat nici o clipă, în cei 600 000 de ani cît a durat acest salt calitativ, unitatea dialectică dintre individual și general, dintre *mamifere* și *mamifer*. Așadar, unitatea contrariilor și identificarea lor există nu între general și special sau particular, ci între individual și general.

Schimbările însușirilor individuale ale unor antropoizi au dus la un moment dat la apariția oamenilor, adică a unei noi specii din genul mamiferelor. Însușirile individuale, care concretizau vechile însușiri generale, au devenit alte însușiri individuale, prin care se manifestă noile însușiri generale. Un anumit grup de antropoizi, datorită faptului că în timpul cățăratului mîinile aveau alte atribuții decît picioarele, a început să se dezobișnuiască de a se servi de mîini cînd umblau pe pămînt și să adopte la mers o poziție din ce în ce mai verticală. Perfecționarea treptată a mîinii și adaptarea piciorului la mersul vertical au influențat întregul organism; s-au dezvoltat considerabil organele vocale și creierul. Așa au apărut primele ființe muncitoare, cuvîntătoare și gînditoare din istoria materiei [1].

Tot așa se transformă și lucrurile făcute de mîna omului. Pentru a se face o masă, de pildă, se modifică însușirile individuale ale unui copac pînă cînd capătă însușirile individuale ale unor scînduri, iar apoi se modifică însușirile individuale ale acestor scînduri pînă cînd ajung să fie însușirile individuale ale unei mese. A confecționa un lucru înseamnă a schimba însușirile individuale ale unui lucru pînă cînd izbutești să-l muți din genul căruia îi aparține în genul din care ți-ai propus să facă parte.

Faptul că *diferitele* lucruri individuale realizează *același* general i-a făcut pe idealiști să ipostazieze *Generalul* și să-l plaseze fie într-un fel de rai al ideilor pure, ca idealiștii obiectivi, fie printre deprinderile conștiinței umane, ca idealiștii subiectivi. Este cu totul de înțeles faptul că principalele curente ale filozofiei burgheze contemporane învăluie în cele mai obscure interpretări tocmai unitatea dintre individual și general. Dezvăluirea unității dintre individual și general deschide în fața omenirii posibilități nelimitate de transformare a naturii și societății în vederea realizării celor mai îndrăznețe idealuri. Însă burghezia contemporană este o clasă socială căruia i-a mai rămas un singur ideal : *Imobilitatea*.

Filozofii catolici eternizează generalul, caligrafiindu-l cu majusculă. „Desigur noi nu vom descoperi niciodată decît adevăruri particulare; dar ce ar valora ele dacă n-am recunoaște în ele prezența și imanența Adevărului" [2], scrie Jean Lacroix. El pune semnul egalității între Adevăr, Eternitate, Transcendent, Dumnezeu și General. În concepția lui, omul,

[1] Vezi F. Engels, *Dialectica naturii*, E.S.P.L.P., București, 1954, p. 168—171.

[2] Jean Lacroix, *Marxisme, existentialisme, personnalisme*, PUF, 1955, p. 122.

datorită păcatului originar, a fost răstignit de Dumnezeu între individual și general, între timp și eternitate, între adevărurile relative și Adevărul absolut. Cînd filozofii catolici mai sînt și puțin existențialiști, atunci susțin că „împăcarea" dintre ispitele existenței individuale și chemările generalului transcendent nu poate fi obținută prin ceea ce numesc ei — împotriva marxismului — „canoanele dialectice", ci numai prin... minune, prin mijlocirea absurdului, la care se poate ajunge doar prin credință.

Fenomenologia — filozofia idealist-subiectivă a lui Edm. Husserl — eternizează și ea generalul. Dar, spre deosebire de filozofia catolică, fenomenologia instalează generalul nu într-un *paradis transcendent*, care s-ar afla *dincolo* de experiența umană, ci într-un *paradis transcendental*, care s-ar găsi *dincoace* de experiența umană. În fond, fenomenologia canonizează și ea generalul, dar îi construiește un paradis vizavi de paradisul creștinismului...

Atît filozofia religioasă, cît și fenomenologia izolează generalul de individual și ajung să absolutizeze maxima stabilitate relativă a celor mai generale însușiri sub forma unei Eternități eterogene față de timp. În realitate, eternitatea derivă din timp și nu există decît în și prin timp. Cele mai generale însușiri ale lucrurilor sînt eterne, dar ele nu pot exista independent de lucrurile ale căror însușiri de maximă generalitate sînt.

Existențialiștii, indignați de faptul că însușirile generale ale epocii contemporane se extind, rămînînd *indiferente* față de zvîrcolirile lor metafizice, încearcă să bagatelizeze generalul, să-i minimalizeze importanța. „Or — afirmă Martin Heidegger — *acest* general, această valoare valabilă indiferent pentru care particular, este întotdeauna Indiferentul: el este această « esență » care nu poate niciodată să devină *esențială*" [1].

În vreme ce filozofia religioasă și fenomenologia absolutizează existența generalului, Jean-Paul Sartre o contestă. Filozofia lui Jean-Paul Sartre este o apologie a individualului. El încearcă să-i „prevină" pe marxiști spunînd că, „dacă nu vrem ca dialectica să redevină o lege divină, o fatalitate metafizică, trebuie ca ea să vină *de la indivizi* și nu de la nu știu ce ansambluri supraindividuale" [2].

Încercînd să se așeze pe o poziție mai stabilă, neopozitiviștii interzic orice enunț cu privire la general. Ei pretind că despre general nu se poate spune nimic. Despre general trebuie să se tacă, după părerea lor. „A cunoaște însăși natura lucrurilor, a pătrunde în esența lor ne este formal interzis" [3], declară Albert Ducrocq.

Suspendînd orice preocupare privind generalul și reducînd individualul la un complex de senzații, neopozitivismul nu este decît o nuanță ceva mai modernizată și ceva mai timidă a aceluiași idealism subiectiv.

Faptul că generalul nu poate exista altfel decît în și prin individual nu înseamnă că generalul se reduce la individual, ci doar că împreună cu el formează unitatea dialectică proprie oricărui lucru.

---

[1] Martin Heidegger, *Qu'est-ce que la métaphysique?*, Gallimard, 1938, p. 234.
[2] Jean-Paul Sartre, *Critique de la raison dialectique*, Gallimard, Paris, 1960, p. 131.
[3] Albert Ducrocq, *Découverte de la cybernétique*, Julliard, Paris, 1955, p. 167.

Prin dialectica individualului și a generalului se înțelege deci că:

a) cele două categorii sînt contradictorii,

b) cele două categorii sînt inseparabile;

c) individualul este primordial și determinant, iar generalul este secund și determinat,

d) identitatea individualului și a generalului se realizează în procesul transformării,

e) individualul este sensibil, iar generalul este inteligibil.

Într-adevăr, o însușire este ori individuală, ori generală, deoarece altfel de însușiri nu există; generalul se individualizează, iar individualul se generalizează; schimbările individuale determină schimbarea genului; individualul și generalul se identifică în momentul saltului calitativ care desparte și unește schimbările individuale și schimbarea genului; în procesul muncii, oamenii acționează direct numai asupra individualului, deoarece la general nu se poate pătrunde decît cu rațiunea.

De asemenea trebuie să se diferențieze în mod limpede unitatea dintre individual și general de raportul dintre parte și întreg. Partea nu are cu necesitate însușirile întregului, în vreme ce individualul are cu necesitate însușirile generalului. O lampă de radio nu are însușirile aparatului de radio din care face parte, dar oricare om are cu necesitate însușirile genului uman. Pe de altă parte, generalul constă în ceea ce este identic în diferitele lucruri de același gen, în vreme ce întregul constă într-o anumită reuniune a părților lui componente. Spre deosebire de general, *întregul este un individual*. În timp ce generalul se află în fiecare lucru individual care îi aparține, întregul nu se află în fiecare dintre părțile care îl compun. Orice întreg aparține unui gen, însă generalul nu este *parte* componentă în nici un întreg, ci doar *specia* unui gen.

În raport cu *întregul* sistem mondial al socialismului, Uniunea Sovietică și democrațiile populare alcătuiesc *părțile* lui componente, dar în raport cu *genul* „societatea socialistă" ele constituie primele realizări *individuale* ale lui.

Înfăptuirea revoluției socialiste în țările de democrație populară după al doilea război mondial dovedește că revoluția socialistă are legi *generale*, care acționează cu necesitate în decursul procesului de trecere de la capitalism la socialism din *fiecare* țară.

Împrejurările specifice în care fiecare țară își construiește socialismul nu *anulează*, ci, dimpotrivă, *realizează* legile generale ale construirii socialismului.

Unitatea dintre senzorial și rațional

Muncind, oamenii intră în contact nemijlocit cu aspectul individual al lucrurilor. Prin senzații, percepții și reprezentări, ei compară lucrurile pe care le întîlnesc în mediul înconjurător, descoperindu-le asemănările și deosebirile. Compararea este, în primul rînd, o operație materială, care se exercită asupra însușirilor individuale ale lucrurilor. De aceea și animalele

sînt în stare să compare lucrurile care se găsesc în preajma lor. Însă pentru animale lumea nu este încă alcătuită din *lucruri*, care au însușiri individuale și generale, care acționează într-un fel sau altul și care stabilesc între ele diferite raporturi, ci doar din niște *însușiri individuale* în necontenită schimbare. Spre deosebire de oameni, animalele nu pot depăși compararea însușirilor individuale ale lucrurilor.

Liliacul, de pildă, poate deosebi distanțele care îl despart de obiectele aflate în calea lui, datorită radarului [1] natural cu care este înzestrat. Un cîine poate descoperi un om, datorită asemănării dintre mirosul omului și mirosul hainelor sale. Cîinii deosebesc peste jumătate de milion de mirosuri.

La om, compararea antrenează participarea tuturor simțurilor, nemaipomenind de rolul conducător pe care îl exercită rațiunea asupra lor.

Senzațiile oglindesc *diferitele* însușiri ale lucrurilor, percepțiile reflectă aspectul individual al lucrurilor, în *ansamblul* lui, iar reprezentările păstrează numai oglindirea *trăsăturilor principale* ale aspectului individual al lucrurilor.

Senzațiile, percepțiile și reprezentările nu oglindesc tot ceea ce există în realitate, ci numai ceea ce interesează organismul. Animalele compară numai ceea ce are importanță pentru adaptarea lor la mediu. Senzațiile, percepțiile și reprezentările umane oglindesc individualitatea lucrurilor aduse în lumina conștiinței de practica socială.

Nevăzînd în practica socială *legătura* directă dintre oameni și realitate, ci un zid care izolează pentru vecie pe oameni de realitate, Bergson nu mai acordă nici un fel de realitate lucrurilor pe care practica socială „le decupează din misterioasa pînză veșnic în mișcare a duratei pure". Ca toți idealiștii metafizicieni, Bergson nu admite decît două posibilități de cunoaștere : ori putem cunoaște lucrurile așa cum sînt ele cînd nu le cunoaștem, ori nu putem cunoaște decît propriile noastre cunoștințe !...

Este în afară de orice îndoială că însușirile individuale ale lucrurilor și senzațiile care le oglindesc nu sînt identice. Niciodată copia nu este identică cu originalul. Tot atît de evident este însă și faptul că lucrurile nu pot fi cunoscute prin evitarea senzațiilor. De aceea, trecînd sub tăcere practica socială care confruntă mereu copia cu originalul, idealiștii contemporani continuă să susțină că omul „nu cunoaște lumea, ci primește din partea ei doar niște semnale care o reprezintă într-un mod pur simbolic" [2].

Unii încearcă să scape de problema corespondenței dintre percepții și lucruri prin ceea ce numesc ei „dezabsolutizarea" atît a obiectului, cît și a subiectului. „Subiectul — scrie Jean Wahl — nu mai e subiect pur, obiectul nu mai e obiect pur. Fenomenul este în același timp ceea ce se dezvăluie și ceea ce dezvăluie". După cum spune Levinas într-un mod

---

[1] Liliacul, zburînd în întuneric, emite cu gura un sunet cu o frecvență de 40 000 de vibrații pe secundă, care, izbindu-se de obstacol se întoarce și este prins de el cu urechea. Astfel măsoară el apropierea de obstacol.

[2] Albert Ducrocq, *op. cit.*, p. 167.

frapant, „obiectele sînt smulse din fixitatea lor ştearsă pentru a scînteia în jocul razelor care merg încoace şi încolo între dătător şi dat. Un du-te vino în care omul constituie lumea căreia în acelaşi timp îi şi aparţine" [1].

Lenin a precizat că „pentru orice materialist senzaţia nu este într-adevăr decît legătura directă dintre conştiinţă şi lumea exterioară, transformarea energiei excitaţiei exterioare în fapte de conştiinţă" [2].

Dar lucrul este altceva decît percepţia care îl oglindeşte. Percepţia nu e chiar lucrul, ci numai reflectarea lui. „Lumea — scrie Lenin — este mişcarea materiei în virtutea unor anumite legi, iar cunoaşterea noastră, ca cel mai înalt produs al naturii, nu e în stare decît *să reflecte* aceste legi obiective" [3].

Dintre nenumăratele însuşiri individuale ale lucrurilor, senzaţiile oglindesc numai pe cele ivite în calea practicii. Reflectarea senzorială este selectivă. „Organele noastre de simţ — scrie Miliç Çapek — nu înregistrează decît anumite influenţe ale lumii fizice şi elimină altele; de pildă, ochiul, care ignorează undele electromagnetice ultraviolete şi infraroşii; sau urechea, care nu percepe undele ultrasonice etc. ..." [4].

Însuşirile a căror importanţă practică este, cel puţin într-un anume moment, neglijabilă nu produc repercusiuni corespunzătoare în conştiinţă. Este interesant de semnalat că micimea obiectului joacă acelaşi rol ca şi distanţa dintre obiect şi subiect în practica obişnuită. „În ciuda adaptării foarte înaintate a omului la natură, percepţia sa exterioară nu reprezintă realitatea în întreaga ei amploare, nefiind decît o selecţie practică operată asupra totalităţii realului fizic de către aparatele noastre senzoriale; nimic mai mult, dar de asemenea nimic mai puţin" [5], scrie M. Çapek. Dar, deşi admite că „lumea exterioară a format... oglinda ei micşorată, dar exactă în sufletul omului" [6], Çapek neglijează şi el faptul esenţial că oamenii nu se mărginesc să se *adapteze* la mediu prin senzaţiile lor, ci şi *transformă* mediul prin practica lor socială, care, dezvoltîndu-se necontenit, scoate la iveală mereu alte însuşiri ale lucrurilor, neînregistrate mai înainte.

După ce acceptă şi el că „obiectul nu este cunoscut decît în măsura în care subiectul ajunge să acţioneze asupra lui, şi această acţiune este incompatibilă cu caracterul pasiv pe care empirismul... îl atribuie cunoaşterii" [7], Jean Piaget ajunge la concluzia că „orice percepţie... este structurată de activităţi senzorimotorii mai largi decît ea..." [8], fără însă să pomenească de faptul esenţial că percepţia *oglindeşte* însuşiri obiective, care există independent de ea.

---

[1] Jean Wahl, *Edmund Husserl*, în „Rev. de mét. et de mor.", 1960, nr. 3, p. 329.

[2] V. I. Lenin, *Materialism şi empiriocriticism*, Edit. P.M.R., Bucureşti, 1948, p. 46.

[3] *Ibidem*, p. 185.

[4] Miliç Çapek, *La théorie biologique de la connaissance chez Bergson et sa signification actuelle*, în „Rev. de mét. et de mor.", 1959, nr. 2, p. 197.

[5] *Ibidem*, p. 201.

[6] *Ibidem*, p. 196.

[7] Jean Piaget, *Perception, apprentissage et empirisme*, în „Dialectica", 1959, nr. 49, p. 15.

[8] *Ibidem*, p. 9

Străvechea prejudecată de clasă care pretinde că obiectul și subiectul sînt factori eterogeni îi împiedică pe toți gînditorii burghezi să-și dea seama de caracterul contradictoriu al unității dintre *lucrul* perceput și *percepția* lucrului. Contradicția o văd, dar unitatea, ba.

„Imaginea — scrie S. L. Rubinstein — nu este un lucru ideal, care ar exista în lumea interioară a conștiinței, așa cum lucrul real există în lumea materială..." [1].

Împotriva tuturor nuanțelor de idealism de la Platon și pînă la neopozitiviști, S. L. Rubinstein insistă asupra faptului că „imaginea nu este un lucru ideal care există alături de obiectul material, ci este imaginea obiectului" [2].

Spre deosebire de lucru, care există independent de percepția care îl oglindește, percepția nu există independent de lucrul pe care îl oglindește. Percepția nu există decît ca percepție *a* unui lucru. Lucrul *determină* percepția.

Iluzia nu este nici ea o percepție independentă de lucrul care a provocat-o, ci doar o percepție tulburată de anumite condiții interne sau externe, iar fantezia nu poate să facă nici ea altceva decît să combine anumite percepții într-un mod *nou*, altfel de cum le-au determinat lucrurile.

Analiza și sinteza sînt tot operații în primul rînd senzorial-materiale, care se exercită asupra individualității lucrurilor vizînd însă, de data aceasta, raporturile dintre *întreg* și *părțile lui componente*. De aceea și animalele sînt capabile de analiză și sinteză. Analiza și sinteza ajută la o și mai adecvată reflectare a mediului de către organism. Analiza și sinteza scot la iveală raporturile care leagă între ele părțile componente ale unui întreg și împing astfel oglindirea pînă în fața unor însușiri comune mai multor întreguri. Animalele sînt cu atît mai adaptate la mediu, cu cît puterea lor de analiză și de sinteză a *lucrurilor* găsite în cale, a *situațiilor* în care se află sau a proceselor la care participă este mai mare. Engels scrie că „orice activitate a înțelegerii: ...*analiza* lucrurilor necunoscute (chiar spargerea unei nuci este un început de analiză), *sinteza* (în cazul șiretlicurilor la animale) și, ca reunire a ambelor, *experimentul* (în cazul obstacolelor noi sau în situații dificile), noi o avem comună cu animalele" [3].

Cînd un cîine este așezat în fața unui grilaj de o anumită lungime și i se pune dincolo de grilaj, la o anumită distanță, o bucată de carne, el va *ocoli* în cele din urmă grilajul, după cîteva încercări nereușite de a-și apropia hrana cu ajutorul labelor strecurate printre gratii, și va ajunge astfel la carne. Acest ocol are o deosebită semnificație. El presupune din partea cîinelui atît o analiză, cît și o sinteză a situației în care se află. Mai întîi, el *descompune* împrejurarea în elementele ei componente: carnea, grilajul și el; apoi el *recompune* împrejurarea, depășind dificultatea. Prin analiză a descoperit legăturile dintre părțile componente ale întregii

---

[1] S. L. Rubinstein, *Existență și conștiință*, Edit. științifică, București, 1960, p. 42.
[2] *Ibidem*, p. 42.
[3] F. Engels, *Dialectica naturii*, p. 225.

situații, iar prin sinteză a descoperit soluția. Ocolul este cu atît mai plin de semnificație, cu cît el înseamnă amînarea reacției imediate față de hrană în timpul procesului de analiză și sinteză. Să nu se piardă din vedere că în această împrejurare cîinele trebuie *să se îndepărteze* de hrana atît de mult dorită pentru *a se apropia* de ea.

Nici tigrul nu dă dovadă de o mai slabă putere de analiză și sinteză atunci cînd vînează un pui de elefant. El începe prin a descompune procesul în fazele lui componente : a) îndepărtarea puiului de elefant de turma din care face parte ; b) săritura și mușcătura prin care îi smulge trompa ; c) ascunderea și așteptarea într-un hățiș la o oarecare distanță și plasat împotriva vîntului ca să nu-l miroasă elefanții ; d) consumarea prăzii, după ce turma a părăsit cadavrul. Analiza procesului îi permite tigrului o sinteză prin care poate ajunge la pradă, evitînd primejdia de a fi înhățat de elefanții maturi. Analiza și sinteza sînt operații care se află într-o unitate dialectică. Fiind contradictorii, ele sînt, în același timp, inseparabile, analiza determinînd sinteza.

Deoarece însușirile generale se manifestă mai adecvat prin legăturile dintre părțile unui întreg decît prin celelalte însușiri individuale, analiza și sinteza apropie reflectarea de însușirile generale ale lucrurilor.

Analiza și sinteza nu ajung la însușirile generale. Însușirile generale pot fi analizate și sintetizate abia după ce au fost scoase la lumină de alte două operații, dialectic legate între ele : abstractizarea și generalizarea.

Acționînd îndeosebi asupra însușirilor individuale asemănătoare ale unor lucruri de același gen, oamenii, spre deosebire de toate celelalte ființe, sînt în stare să depășească oglindirea senzorială a individualității lucrurilor și să-și fixeze reflectarea genului lor sub forma unor noțiuni, cu ajutorul cuvintelor. În vreme ce compararea, analiza și sinteza sînt operații în primul rînd materiale, de care sînt capabile și animalele, abstractizarea și generalizarea sînt operații exclusiv cognitive și exclusiv umane. Cu nici un instrument material nu se pot extrage însușirile generale din masa însușirilor individuale prin care ele se manifestă. Descoperirea generalului este o treabă specifică gîndirii umane. De abstractizare și generalizare nu pot fi capabile decît ființele care muncesc și vorbesc. Abstractizarea și generalizarea sînt nemijlocit legate de practica socială și de limbaj.

Articulînd cam aceleași complexe sonore — la început onomatopeice și interjecționale — ori de cîte ori întîlneau însușiri asemănătoare și îndeplineau munci asemănătoare, oamenii s-au obișnuit să facă abstracție de însușirile individuale prin care lucrurile asupra cărora acționau se deosebeau între ele și au ajuns astfel să reflecte numai însușirile lor generale. „Pentru a *număra* — explică Engels — e *nevoie* nu numai de obiecte care se pot număra, dar și de capacitatea de a face abstracție în considerarea acestor obiecte de toate celelalte însușiri ale lor în afară de număr, iar această capacitate este rezultatul unei îndelungate dezvoltări istorice bazate pe experiență" [1].

---

[1] F. Engels, *Anti-Dühring*, ed. a III-a, E.S.P.L.P., București, 1955, p. 47.

Abstractizarea este procesul de dezvăluire a însușirilor generale, făcîndu-se abstracție de însușirile individuale ale lucrurilor. Extragerea generalului presupune depășirea oglindirii senzoriale a individualului. Abstractizarea înseamnă deci „dez-văluire", adică depășirea vălului individual care acoperă generalul. Însușirile generale nu există în stare pură; ele sînt învăluite în însușiri individuale. Abstractizarea nu constă în primul rînd în *extragerea generalului*; ea este înainte de toate un *proces de străbatere* a însușirilor individuale. Abstractizarea nu poate fi pe deplin înțeleasă dacă se ignorează latura ei negatoare care face posibilă abstracția. Abstractizarea este *procesul*, iar abstracția este *rezultatul* lui. Abstractizarea este operația, iar abstracția este *produsul ei*. Ca orice proces și ca orice operație, abstractizarea are și ea două aspecte: unul prin care se neagă vechiul și celălalt prin care se afirmă noul. Se neagă reprezentarea și se afirmă noțiunea. Spre deosebire de reprezentare, care diferă numai *cantitativ* de percepție, noțiunea diferă *calitativ* de reprezentare. Reprezentarea oglindește *mai puține* însușiri individuale ale lucrurilor; ea memorează numai pe cele mai caracteristice. Noțiunea nu mai oglindește *nici o* însușire individuală; ea este abstracția care oglindește numai generalul.

Însă noțiunea nu se află niciodată cu totul izolată de reprezentare. Orice noțiune oglindește însușirile generale ale unor lucruri individuale reprezentabile. Niciodată noțiunea nu se poate rupe cu desăvîrșire de reprezentare. Reprezentarea nu este numai un fel de „preistorie" a noțiunii, ci și terenul ei nutritiv. Saltul calitativ care *desparte* reprezentarea de noțiune le și *unește*. Între reprezentare și noțiune nu există numai *discontinuitatea* prin care se formează abstracția, ci și *continuitatea* procesului de reflectare. Abstractizarea neagă dialectic reprezentarea, nu o anulează cu desăvîrșire. Noțiunea depășește reprezentarea, nu o desființează. Noțiunea nu reflectă decît generalul, dar generalul nu există decît în și prin lucrurile individuale pe care le oglindesc reprezentările. Unitatea dialectică dintre individual și general determină și unitatea dialectică dintre reprezentare și noțiune. În artă, unitatea dintre reprezentare și noțiune capătă o formă specifică: *imaginea tipică*. În creația artistică, abstractizarea nu face abstracție de toate însușirile individuale; pe cele caracteristice le reține și le concentrează în jurul generalului într-o imagine menită să oglindească *generalul individualizat*. Altfel arta și-ar pierde funcția ei specifică: *de a emoționa*. Generalul dezindividualizat nu e emoționant; generalul este latura „calmă" a lucrurilor.

Abstractizarea este permanent însoțită de o altă operație dialectic legată de ea: *generalizarea*. În vreme ce abstractizarea scoate la iveală *însușirile* generale ale lucrurilor, generalizarea luminează *generalitatea* acestor însușiri. Abstractizarea dezvăluie însușirile care aparțin tuturor lucrurilor de același gen, iar generalizarea dezvăluie *genul* de lucruri cărora le aparțin aceste însușiri.

În filozofia burgheză contemporană, pozitiviștii admit generalizarea, dar nu și generalul, fenomenologii admit generalul, dar nu și generalizarea, iar existențialiștii nu admit nici generalul și nici generalizarea.

„Fiecare își trăiește viața sa mintală într-o închisoare fără ieșire, corpul nostru" [1], se resemnează Sir James Jeans. De aceea generalizările noastre „nu vor putea niciodată să descrie natura în sine; ele vor descrie observațiile noastre cu privire la natură" [2].

Cu alte vorbe, generalizarea ar generaliza doar percepțiile noastre. După părerea pozitiviștilor, ea nu ne poate duce la aflarea însușirilor generale ale lucrurilor, ci numai la constatarea unor raporturi relativ constante între observațiile noastre.

Dimpotrivă, Edmund Husserl jură pe general, dar contestă faptul că generalul poate fi descoperit prin generalizare. După el, generalul este sesizabil numai printr-o privire nemijlocită, pe care o numește „intuiția eidetică". Pentru Husserl, „orice știință eidetică este principialmente independentă de orice știință faptică" [3]. El a afirmat în repetate rînduri că „a dori fie să dovedești, fie să contrazici ideile pe baza faptelor este o absurditate..." [4]. În concepția fenomenologică despre lume, generalul ar exista chiar dacă n-ar exista nici un lucru individual, iar noțiunea nu derivă din reprezentare, ci există independent de ea. Fenomenologii văd numai contradicția, nu și unitatea dintre reprezentare și noțiune.

Existențialismul este o apologie a individualului. Jean-Paul Sartre declară că „toate conceptele făurite de istorie, inclusiv acela de om, sînt universale singularizate și nu au nici un sens în afară de această aventură singulară" [5]. Existențialiștii nu văd în lume decît individualul. De aici, spaima lor. Într-o lume în care nu există nici general și nici legi, orice este posibil și nimic nu mai este previzibil. „Astfel — scrie Sartre — istoria omului este o aventură a naturii" [6]. Cine contestă existența oricărui general și a oricărei legi reduce toate evenimentele la un haos de aventuri.

Omul este însă singura ființă în stare să descopere generalul și să acționeze asupra individualității lucrurilor în lumina cunoștințelor care le reflectă însușirile generale. Adaptarea biologică se poate mulțumi cu oglindirea senzorială a individualului. Practica socială însă presupune neapărat reflectarea rațională a generalului. Practica socială este un proces de transformare conștientă a lucrurilor. Practica socială nu se poate desfășura fără nici un țel, fără un plan de dinainte stabilit, deci fără cunoașterea generalului. Structura formelor logice — sfera și conținutul noțiunilor, precum și subiectul și predicatul judecăților „in esse" — îndeplinește tocmai această sarcină.

★

Consultația care se oprește aici a încercat să argumenteze, împotriva principalelor curente ale filozofiei burgheze contemporane și a unor impreciziuni destul de frecvente în literatura noastră marxistă, punctul de

---

[1] Sir James Jeans, *Physique et philosophie*, Paris, 1954, p. 20.

[2] *Ibidem*, p. 29.

[3] Edm. Husserl, *Idées directrices pour une phénoménologie*, NRF, Gallimard, Paris, 1950, p. 34.

[4] Edm. Husserl, *La philosophie comme science rigoureuse*, PUF, 1955, p. 103.

[5] Jean-Paul Sartre, *op. cit.*, p. 140.

[6] *Ibidem*, p. 158.

vedere al materialismului dialectic cu privire la unitatea dintre individual și general.

Pornind de la ideea că dialectica materialistă este, în același timp, ontologie, gnoseologie și logică, ea a încercat să urmărească procesul prin care unitatea *ontică* dintre individual și general determină, prin intermediul practicii sociale, unitatea *gnoseologică* dintre senzorial și rațional, iar prin intermediul acesteia unitatea *logică* dintre elementele contradictorii ale formelor raționale, deocamdată numai semnalată.

Materialismul dialectic este singura concepție despre lume în stare să dea o explicație riguros științifică acestui cuplu de categorii care frămîntă gîndirea filozofică încă de la primii ei pași.

VALOAREA METODOLOGICĂ A CIBERNETICII ȘI A TEORIEI INFORMAȚIEI ÎN LUMINA MATERIALISMULUI DIALECTIC

DE

V. SĂHLEANU

Cibernetica și teoria informației reprezintă două specialități științifice apărute de curînd, de mai puțin de 15 ani, dar care s-au bucurat nu numai de o dezvoltare extrem de rapidă, ci și de un mare interes. Explicația acestui fenomen nu este grea. El a fost determinat de unele realizări spectaculoase ale tehnicii contemporane, bazate pe rezultatele ciberneticii și ale teoriei informației. Printre aceste realizări citățm, în primul rînd, calculatoarele electronice de diferite tipuri și cu diferite întrebuințări, care ar putea fi cuprinse sub eticheta de „automatică intelectuală" [1]. Mașinile acestea pot să execute calcule extrem de complicate, pot traduce texte dintr-o limbă în alta, sau pot ca, pe baza unei liste de simptome, să prezinte un diagnostic de probabilitate al bolii respective. Toate aceste performanțe reprezintă, de fapt, admirabile succese ale gîndirii umane. Trebuie să spunem însă că în țările occidentale realizările ciberneticii au constituit prea deseori un material de reclamă sau un prilej de exploatare a setei de senzațional, astfel încît adevărata lor semnificație a fost de multe ori eclipsată sau denaturată. Definirea ciberneticii ca fiind studiul analogiilor dintre mașinile electronice și organismele vii este, într-adevăr, nesatisfăcătoare. De fapt, folosirea automatelor complexe, capabile de a rezolva sarcini pînă ieri de resortul activității intelectuale a omului, caracterizează din ce în ce mai pregnant tehnica contemporană și mai ales orientarea ei. Automatizarea complexă este înscrisă la loc de frunte printre obiectivele de mare actualitate în programul de dezvoltare al țărilor socialiste, care exprimă cel mai pregnant drumul de viitor al omenirii.

Automatele cibernetice au fost indispensabile excepționalelor realizări tehnice și științifice, caracteristice pentru vremea noastră, cum sînt

[1] Edm. Nicolau, în *Probleme de automatizare*, Edit. Acad. R.P.R., București, 1960, p. 107.

sateliții artificiali ai Pămîntului sau navele cosmice. Marile succese obținute de U.R.S.S. în acest domeniu demonstrează înaltul grad la care a ajuns dezvoltarea ciberneticii în această țară.

În legătură cu aceste realizări, atragem atenția asupra diferenței dintre comandă și reglaj. Un proiectil de artilerie este aruncat conform unor calcule prealabile prin care se determină încărcătura de materie explozivă, greutatea proiectilului și unghiul sub care este aruncat, după lansare nemaiexistînd posibilitatea de a interveni asupra mișcării sale; se spune că mișcarea proiectilului este un proces „comandat". O rachetă cosmică poate fi controlată în cursul drumului ei, corectîndu-se în mod potrivit abaterile constatate. În cazul din urmă fenomenul este supus *reglării*.

Dezvoltarea uriașă a tehnicii, nevoile practicii și îndeosebi ale producției au făcut ca preocupările de automatică să fie preocupări istorice necesare. Cibernetica a apărut și se dezvoltă în legătură cu proiectarea controlului automat al producției. Construcția dispozitivelor automate sau necesare automatizării continuă să fie unul dintre roadele cele mai prețioase ale ciberneticii, dar nu reprezintă nici ea esența ciberneticii. Cibernetica nu este știința despre roboți moderni, ci o teorie care, acordînd o mare atenție fenomenelor de reglaj automat, permite construirea acestor roboți.

Pentru a contura încă mai bine ce este și ce nu este cibernetica, ni se pare necesar să mai arătăm că o altă cauză a succesului pe care l-au avut teoria informației și cibernetica stă în faptul că noțiunile și procedeele lor, expresie a generalizării unor fapte dintr-o serie de științe particulare, s-au dovedit imediat foarte utile într-un mare număr de științe, unde au adus perspective și metode noi de cercetare.

Astăzi se interesează de cibernetică și de teoria informației ingineri de toate specialitățile, matematicieni, medici, fiziologi, biologi, psihologi, sociologi, economiști, lingviști. Teoria informației și cibernetica au reprezentat, pentru unele dintre aceste specialități, un element de reordonare a materialului faptic, de reformulare a problemelor, de analiză critică a bazelor lor. Teoria informației și cibernetica au avut acest răsunet, între altele, pentru că sînt științe care se ocupă cu problemele specifice *sistemelor* complexe, cu probleme pentru care ordinea, organizarea specifică, particularitățile elementelor sau cele de structură sînt de cea mai mare însemnătate. Mai departe, ele au arătat o cale pentru abordarea cantitativă sau cel puțin semicantitativă a fenomenelor și a faptelor studiate de aceste științe și, de asemenea, o cale pentru abordarea studiului lor cu ajutorul modelelor.

Toate acestea explică în același timp de ce cibernetica și teoria informației au avut și au din plin implicații filozofice. Realizările și afirmațiile ciberneticienilor, modul lor de a aborda realitatea au stîrnit vii discuții. Apariția ciberneticii și a teoriei informației a contribuit în mare măsură la avîntul filozofiei științelor naturii din ultimul deceniu, și în special al tratării filozofice a problemelor biologiei. Problema specificului calitativ al lumii vii a fost reexaminată cu toată atenția pe plan metodologic. S-a reconsiderat valoarea analogiei ca metodă, valoarea meto-

delor matematice în biologie, relația dintre inducție și deducție în cîmpul diferitelor științe. Gnoseologia a avut de profitat de pe urma aprofundării bazelor fiziologice și psihologice ale cunoașterii.

Cibernetica a devenit, cum era și de așteptat, un cîmp al luptei ideologice între materialism și idealism. Teoria leninistă a reflectării a servit ca un ghid prețios în respingerea interpretărilor idealiste, îndeosebi neokantiene.

Ce este, așadar, cibernetica? Pentru a avea o lămurire competentă, este, desigur, util să ne adresăm celui care a pus în circulație termenul, în 1948 [1], și anume matematicianului american Norbert Wiener, care în acel an a publicat lucrarea intitulată *Cibernetica, sau control și comunicație la mașini și la animale.* O definiție este inclusă, așadar, chiar în titlul lucrării. Observăm că termenul de „control" este întrebuințat aici în sensul de „reglare" sau „comandă" termen prin care trebuie să înțelegem și altceva decît menținerea constantă a unui anumit regim de funcționare. Un cîrmaci de corabie poate să aibă grijă ca vasul să nu fie jucăria valurilor, dar el poate să manevreze cu abilitate pentru ca vasul său să se strecoare neatins printre stînci și să ajungă într-un port anumit. Între simpla echilibrare a perturbațiilor, urmărirea neabătută a unui „program" dinainte stabilit și găsirea celei mai bune soluții în împrejurări schimbătoare există diferite trepte intermediare de reglaj. Organismul viu are dispozitive funcționale care asigură atît menținerea constantă a unor parametri din mediul interior (homeostazia), cît și atingerea unui anumit obiectiv concret (instinctele) sau adaptarea cît mai potrivită la împrejurările schimbătoare ale mediului exterior prin răspunsuri adecvate la excitanți și printr-o bună gospodărire a resurselor organismului [2]. Automatele moderne întrebuințate în industrie încearcă să răspundă la diferite asemenea sarcini.

După Wiener, cibernetica se mai poate defini drept știința care se ocupă de studiul analitic al izomorfismului între structura comunicațiilor în mecanisme și organisme. „Studiu analitic" înseamnă în acest caz studiu matematic; cibernetica este definită drept o teorie matematică sau, cel puțin, o teorie *matematizată*. Înseamnă oare, prin aceasta, că ea trebuie să se ocupe numai de anumite aspecte *cantitative* din mecanisme și organisme? Elementele *calitative* din cuprinsul noțiunilor matematicii clasice, le vom analiza mai jos; momentan ne ajunge să spunem că matematica modernă include, de pildă, logica matematică, care se ocupă de relații de alt tip decît cele cantitative (obișnuite). Mai departe cibernetica este caracterizată ca un studiu al izomorfismului; izomorfismul înseamnă, aici, aspectul riguros al analogiei. Prin izomorfism se înțelege în matematică o corespondență între două sisteme A și B, fiecare alcătuit din obiecte a_i și b_i; la relații determinate între obiectele a_i ale unui sistem există relații determinate între obiectele b_i ale celuilalt sistem. Deci unui anumit tip de interacțiune îi corespunde o altă interacțiune bine determinată; în cazul cel mai simplu îi corespunde o interacțiune de același tip, deși altfel

[1] Cf. Edm. Nicolau, în „Viața romînească", 1958, nr. 6, p. 89.

[2] La reflexele condiționate ale lui I. P. Pavlov, neurocibernetic ienii sovietici au adăugat categoria *reflexelor de extrapolare* (vezi L. V. Krusinski, *Probl. kibernetiki*, vol. 2, p. 229).

materializată. De pildă, o supapă care lasă să treacă sau care se opune trecerii unui curent de lichid corespunde unui contact care închide sau deschide un circuit electric sau unei sinapse neuronale care transmite sau se opune propagării influxului nervos. Toate aceste fenomene au ceva comun, care se poate simboliza în același fel pe o schemă de conexiuni. Toate corespund unei alternative, care poate fi reprezentată, de pildă, prin simbolurile 0 și 1 sau prin termeni logici „da" sau „nu". Dar „studiul analitic al izomorfismului" înseamnă că se studiază mașinile și organismele sau alte sisteme reale ori numai imaginabile, în privința schemei abstracte, conexionale, a „formei pure" a relațiilor dintre părțile care comunică între ele, care se influențează reciproc pentru obținerea unui rezultat și nu sub aspectul realizării lor concrete, al amănuntelor tehnologice, al materialului, al înfățișării sau formelor particulare de mișcare a materiei pe care o folosesc : energie chimică, electrică, mecanică, termică etc. În acest sens, abstract, trebuie înțeles și cuvîntul de „structură" : este vorba de structura logică-matematică. Matematica operează curent cu asemenea analize abstracte sau exprimări abstracte a ceea ce este comun în diferite grupe de fenomene. Un exemplu clasic îl constituie teoria oscilațiilor, care studiază oscilațiile pur și simplu, indiferent dacă sînt oscilațiile mecanice ale unui pendul, ale unei coarde vibrante sau ale unei bare elastice, dacă sînt oscilațiile unui mediu acustic ori ale unui resort sau dacă sînt oscilațiile unui circuit electric [1]. Ceea ce este comun în toate oscilațiile armonice poate fi descris prin ecuații matematice identice din punct de vedere formal. Acest fapt, surprinzător la prima vedere, a reținut, după cum se știe, și atenția lui V. I. Lenin, care în *Materialism și empiriocriticism* a văzut în existența ecuațiilor diferențiale care descriu fenomene calitativ diferite un argument pentru unitatea materială a lumii. Teoria matematică este una dintre întruchipările *riguroase* ale analizei teoretice, însă ea plătește avantajul rigurozității interioare printr-un anume grad de simplificare și de neglijare a particularităților, uneori de loc neglijabile. Pînă la examinarea acestui aspect vom reține că teoria matematică impune anumite precauții , dar care nu trebuie să aibă aspectul de rezerve sau de obiecții principiale.

În sfîrșit, definiția lui Wiener vorbește despre comunicație. Comunicația implică, desigur, un schimb de energie sau de substanță, însă ceea ce interesează aici este valoarea de comandă, de influențare a unui dispozitiv potrivit : fluxul, circulația de *informație*. Wiener a subliniat faptul că reglajul implică manipularea unor cantități măsurabile de informație. De aceea există tendința de a subordona teoria reglajului teoriei informației.

Dacă am caracteriza cibernetica după ceea ce înseamnă ea în momentul de față, am greși destul de puțin considerînd-o ca un grup de *preocupări* asupra comunicației, reglajului și comenzilor, în și între sisteme complexe, naturale sau artificiale. Într-un organism viu, ceea ce produce o reacție este un excitant mai mult sau mai puțin specific ; din mulțimea de factori fizici și chimici din mediu, unul anumit, de pildă un semnal

[1] E. Kolman, în „An. rom.-sov.", seria Filozofie, 1956, nr. 1, p. 88.

sonor, are valoarea de stimul, iar această valoare nu este dată în primul rînd de intensitatea sa, de cantitatea de energie pe care o transportă, ci de o anumită potrivire cu receptorul, cu organul sensibil, diferențiat și specializat în vederea selectării acelui semnal. Comunicația prin unde radio înseamnă la fel, existența unui aparat de recepție anume acordat pentru a le recepționa și pentru a traduce semnalele recepționate într-o emisiune sonoră. În cazul comunicației, ceea ce ne interesează nu este atît cantitatea de energie sau de substanță din semnal, ci măsura în care acea cantitate de energie sau de substanță are o valoare de semnal sau de comandă pentru un sistem material adecvat alcătuit, considerînd că energia sau substanța poartă informație pentru acel sistem.

Cibernetica mai poate fi caracterizată și drept un anumit *punct de vedere* asupra sistemelor [1]. Putem să cercetăm un domeniu al lumii din diferite unghiuri de vedere. Ne putem concentra asupra alcătuirii materialelor de construcție sau asupra dispoziției lor în spațiu. Chimia, tehnologia, cristalografia, mineralogia, morfologia se ocupă de aceste laturi ale materiei în mișcare. Ne putem concentra asupra *energiei* conținute în substanțe sau care e transformată în sistemele analizate, asupra randamentului lor. Materia ne interesează aici ca purtătoare de energie.

Pentru obiectele mai complexe care au caracterul de sistem dinamic unitar sau chiar proprietăți de „individualitate" (în sensul că descompunerea lor în părți duce la pierderea specificului calitativ), nici acest al doilea punct de vedere nu este satisfăcător. Aici cantități mici de substanțe sau de energie pot pune în mișcare cantități mari de substanțe sau de energie, dacă acționează în calitate de elemente de comandă. O excitație luminoasă dată de cîțiva fotoni care cad pe retină, poate duce la deplasarea unui mamifer de sute de kilograme. Cîțiva ergi folosiți în telecomandă pot dezlănțui o explozie nucleară. Există disproporții cantitative între cauză și efect; există diferențe calitative între semnal și răspuns. Avem de-a face tot cu substanțe și cu energie, dar analiza trebuie îndreptată asupra informației pe care o conțin pentru un anumit sistem. Acest punct de vedere este propriu ciberneticii.

Pentru ilustrarea rezultatelor diferite pe care le obținem pe aceste trei căi, vom lua ca exemplu chiar evoluția doctrinelor biologice și medicale. A existat o perioadă în care specificul organismelor vii era căutat în înfățișarea sau în alcătuirea lor particulară. Viața era caracterizată prin capacitatea ei de a crea forme. Boala era explicată prin existența unei leziuni anatomice și era interpretată localicist: o anumită leziune într-un organ însemna că boala este localizată în acel organ și trebuia vindecată tratînd organul respectiv. Morfologia era considerată ca disciplină de bază a biologiei, iar anatomia patologică ca disciplină de bază a patologiei. Într-o altă etapă, specificul organismelor vii era căutat în transformarea necontenită de substanțe care duce la eliberarea de energie, celula fiind analogă unei flăcări. În patologie accentul era pus pe scăderea capacității de lucru a organelor, de pildă pe scăderea capacității de contracție a mușchiului inimii; baza acestor tulburări era căutată într-o

[1] V. Săhleanu, *Deuxième Congrès International de Cybernétique*, Namur, 1958, p. 746.

„leziune biochimică", în alterarea circuitului substanțelor producătoare de energie. Dar, în ultimele decenii, în fiziologie și în medicină atenția cercetătorilor și a practicienilor a fost atrasă din ce în ce mai mult de sistemele de integrare : endocrin și nervos, de procesele de reglare, de capacitatea organismului de a-și menține constant mediul interior și de a echilibra influențele mediului. În elaborarea unei concepții care să țină seama de aceste aspecte și care să le valorifice în mod just, un rol neegalat revine marelui fiziolog I. P. Pavlov. În concepția sa nervistă, confirmată de întreaga fiziologie și patologie modernă, organismul animalelor superioare ne apare ca un sistem supus reglării supreme a scoarței cerebrale, partea cea mai evoluată a sistemului nervos central. Reglarea este reflexă și se face cu participarea din plin a reflexelor condiționate, adică a proceselor nervoase în care are loc o continuă remaniere și îmbogățire a caracterului informațional al fenomenelor din mediu. Reflexele condiționate înseamnă posibilitatea unei extreme diversificări a conexiunilor cauză-efect : orice factor de mediu poate deveni cauză a oricărei modificări a organelor noastre. Reglarea corticală este fină, și de aceea e absolut indispensabilă menținerii sănătății unui organism care trăiește într-un mediu complex. Slăbirea reglării corticale duce la reacții haotice, neadecvate ale organelor. Aceasta este nevroza și calea care duce la bolile cortico-viscerale, cum sînt ulcerul gastroduodenal, hipertensiunea arterială, hipertiroidismul și altele. În numeroase alte boli, un coeficient nevrotic agravează simptomele, întîrzie vindecarea, creează complicații. Medicina de astăzi acordă proceselor de reglare un rol covîrșitor, fără să neglijeze leziunile anatomice sau cele biochimice. Dar o leziune poate fi bine tolerată sau deficitul adus de ea poate fi compensat într-un organism care are o capacitate de reglare satisfăcătoare. Această evoluție a punctelor de vedere în biologie și medicină nu a fost întîmplător expusă în paralel cu evoluția punctelor de vedere din fizică ; ea corespunde unei creșteri a puterii de analiză, marchează o lărgire a perspectivelor. Înțelegem acum mai bine de ce cibernetica s-a bucurat de un răsunet deosebit și imediat în biologie și medicină. Ea a apărut într-un moment în care reglarea era o problemă biologică la ordinea zilei. Studiul sistematic al principiilor de reglare, cercetarea mecanismelor de reglare au fost ajutate de metodele și de formulările clare și cantitative ale ciberneticii.

Ne putem întreba, pe drept cuvînt, dacă punctul de vedere cibernetic ajută la o mai bună sistematizare și la o mai bună înțelegere a materialului faptic cunoscut mai de mult.

Ce poate aduce cibernetica în studiul alcătuirii morfologice a viețuitoarelor ? Formele vii trebuie înțelese ca rezultatul unui proces controlat ; în acest sens se vorbește de „cibernetica dezvoltării". Ele se mențin datorită acțiunii combinate a unor factori care stimulează creșterea și înmulțirea celulelor și a altora care acționează în sens opus. Despre modul în care o configurație spațială poate fi menținută prin comunicație și control ne dau o idee formațiile de avioane sau stolurile de păsări călătoare.

Ce poate aduce cibernetica în studiul celulei ? Grație ei putem caracteriza mai bine părțile celulei : nucleul, de exemplu, este un „centru de informație" ereditară, în timp ce mitocondriile sînt centre energetice.

Vom vedea imediat cum cibernetica ne ajută să descoperim principiile care asigură stabilitatea edificiului celular și, mai departe, cum teoria informației ne pune la dispoziție mijloace de caracterizare a aspectelor sale structurale.

Ca o concluzie a acestei prime părți se poate afirma că apariția ciberneticii trebuie înțeleasă ca o expresie a atingerii maturității gîndirii teoretice în analiza sistemelor materiale. Este normal ca valoarea ei metodologică să intereseze mai cu seamă pe biologi, deoarece ei vin în contact cu lanțurile cauzale complexe și cu sisteme dinamice complex structurate [1].

★

Cibernetica pune în lumină și analizează în mod abstract principiile funcționale generale care stau la baza reglajului, în organisme sau în mașini. Pentru a înțelege ce înseamnă acest lucru, ne vom opri asupra „schemelor cu reacție", concept fundamental în cibernetică.

O schemă cu reacție poate fi exprimată simbolic prin literele „aAa" sau printr-o buclă închisă. Se înțelege că este vorba de indicarea modului în care se înlănțuie elementele unei legături cauzale. O parte din substanța sau energia care iese din sistem circulă recurent, în sens invers, pe „canale" speciale, în calitate de informație, pentru a influența „intrările". Să dăm cîteva exemple concrete.

Un termostat este un aparat destinat menținerii constante a temperaturii într-un spațiu închis. El conține un izvor de căldură al cărui debit este reglabil și un dispozitiv care înregistrează temperatura atinsă, de pildă un corp dilatabil după o lege bine cunoscută. Cînd temperatura a depășit limita permisă, acest dispozitiv intră în joc și produce scăderea debitului de căldură, micșorînd, de pildă, intensitatea curentului care trece prin rezistența încălzitoare. Așadar „efectul" este cel care controlează în mod automat, grație construcției particulare a aparatului, modul în care acționează mai departe „cauza". Termostatul poate fi considerat ca un analog al dispozitivelor nenumărate din organisme care asigură homeostazia, adică constanța unor parametri ai mediului interior, cum sînt : concentrația ionilor și a altor substanțe în sînge, temperatura etc. Calea de reacție poate să funcționeze prompt sau mai puțin prompt, sau (dacă ne exprimăm în termeni tehnici) poate să aibă diverse „constante de timp". Cînd constantele de timp sînt relativ mari, abaterea de la normă este corectată cu o oarecare întîrziere, iar acțiunea de compensare nu încetează exact la atingerea nivelului dorit și duce la o ușoară ridicare de temperatură peste acest nivel. Apar astfel oscilații în jurul nivelului de echilibru. Dacă oscilațiile sînt prea mari, sistemul nu este stabil și nu poate fi folosit. Iată cum analiza unui exemplu simplu a scos în evidență o serie de proprietăți ale sistemelor reglabile care sînt caracteristice organismelor vii : apariția unor forțe care tind să restabilească echilibrul, homeostazia, existența decursului ritmic al unor fenomene, o aparență de „intenție" în desfășurarea fenomenelor. Mai adăugăm că starea de

[1] Caracterele particulare ale sistemelor vii au fost analizate de către V. I. Kremeanski, în „Probleme de filozofie", 1958, nr. 8, p. 116.

echilibru atinsă e dată de construcția și „programarea" aparatului și nu de situația momentană a sa; tot astfel înălțimea definitivă pe care o atinge un organism la sfîrșitul creșterii este o caracteristică a speciei și nu este supusă decît în măsură limitată vicisitudinilor suferite în cursul vieții. O calitate a metodelor ciberneticii, ca știință de principii, este aceea de a ne face să înțelegem că diferitele însușiri ale sistemelor organizate, complexe se află în legătură reciprocă ca laturi ale aceleiași situații.

În orice act conștient săvîrșit, ne interesează rezultatul acțiunii. În funcție de acest rezultat putem aduce corective acțiunii noastre. Circuitul cu reacție este și aici limpede: am primit „informații" de la rezultat, le-am prelucrat, am comparat realizarea cu intenția. Într-unul dintre cele mai elementare acte conștiente, acela de a apuca un obiect, în cursul secundei care o necesită se petrec nenumărate circulații de informație pe circuite cu buclă închisă, care asigură precizia și eficiența mișcărilor noastre. Informațiile recurente ne vin de la articulațiile și de la mușchii folosiți, de la alte organe de simț, ca ochiul, de la pielea mîinii care apucă. În anumite boli ale sistemului nervos, apucarea devine dificilă din cauza alterării centrilor nervoși care prelucrează și compară informația primită. Apare, de pildă, „tremurătura intențională": mîna devine cu atît mai nesigură, cu cît se apropie de obiect. În actele conștiente complexe, cu răsunet social, circuitul se poate închide prin inele foarte îndepărtate în spațiu și care au o mare durată în timp. De pildă, între scrierea unei cărți și consecințele, bune sau rele, pe care le produce apariția ei se înșiruie o mare complexitate de fenomene intermediare. Aici sistemul cuprinde persoana plus mediul ei social. Tot astfel, în lumea viețuitoarelor apar continuu (așa cum a arătat încă Darwin) variații individuale. O parte dintre ele sînt favorabile adaptării și se păstrează, altele, nefavorabile, duc la moartea indivizilor care le prezintă sau la dificultatea lor de perpetuare; selecția naturală cuprinde și ea o circulație de informație. Dar sistemul considerat este aici specia plus mediul ei de viață. Informația are aici caracteristici mai puțin concrete; nu este vorba de o substanță anumită sau de o formă particulară de energie, ci de totalitatea însușirilor care pot fi valorificate în cadrul luptei pentru existență.

Cibernetica, insistînd asupra schemelor funcționale cu circuit închis, ne impune considerarea mai îndeaproape și clasificarea diferitelor scheme funcționale. Pentru fixarea ideilor și ca o recapitulare, vom considera mai întîi schemele funcționale deschise: ele sînt scheme cu comandă și nu scheme de reglaj. Dintre schemele cu circuit închis, cele în care există acțiuni recurente se mai numesc, cu un termen tehnic împrumutat din limba engleză, scheme cu *feed back*. Am prezentat pînă acum *feed back*-ul, în general, ca o relație funcțională indispensabilă oriunde este nevoie de a aprecia rezultatul, eficiența, valoarea unei acțiuni în scopul corectării sale eventuale. Privite mai îndeaproape, acțiunile recurente au o importanță mare nu numai în asigurarea stabilității sistemelor, ci și în amplificarea unor acțiuni, în asigurarea persistenței lor.

Ceea ce am expus cu privire la termostat e un exemplu pentru un *feed back* negativ (pentru o acțiune recurentă negativă). Creșterea temperaturii duce la scăderea intensității cu care funcționează izvorul de

căldură. Schematic putem prezenta situația prin : $a^+ A^- \rightarrow a$. Dacă n-ar exista acțiunea recurentă negativă, n-ar exista homeostază. Echilibrul funcțional între organe se menține conform unor sisteme funcționale similare. Problema este relativ bine cunoscută în cadrul sistemului endocrin. Aici hipofiza produce hormoni care stimulează diferite glande endocrine periferice : tiroida, suprarenala, testiculii, ovarele. Aceste glande, la rîndul lor, produc hormoni care acționează asupra organelor și țesuturilor ; o parte din hormonii secretați ajung la hipotalamus și la hipofiză, pe care o inhibă. Dacă o glandă periferică este deficitară, hipofiza este liberată și secretă în exces hormonul glandotrop respectiv, care stimulează glanda periferică pînă cînd aceasta reușește să facă față situației. Acesta este un mecanism de reglare elementar, fundamental ; peste el se suprapun, în organism, altele mai complicate și mai fine, însă în ansamblu problema reglării nu poate fi înțeleasă fără conceptul de acțiune recurentă. Să menționăm însă că această schemă nu a fost descoperită de cibernetică : reglarea endocrină după principiul enunțat a fost studiată, printre primii, de către Zawadowski, iar participarea aferentației inverse în mecanismele neuroreflexe a fost evidențiată acum aproape 30 de ani de către Anohin, alt reprezentant al școlii fiziologice sovietice. Cibernetica *a pus în valoare* schema și, implicit, importanța descoperirilor lui Zawadowski și Anohin [1].

Un alt caz este cel al acțiunii recurente pozitive. În *feed back*-ul pozitiv avem de-a face cu un proces de autoexcitație. Informația recurentă intensifică desfășurarea fenomenului. Un astfel de circuit există în dinam, unde curentul produs de mașină, amplifică cîmpul magnetic al mașinii. Unde poate duce o acțiune recurentă pozitivă ? Dacă ea este folositoare pentru amorsarea unui proces, continuarea ei dincolo de orice limită ar duce la distrugerea sistemului considerat. Sistemele cu *feed back* negativ funcționează „în constantă" ; cele cu *feed back* pozitiv, „în tendință". În organismele vii se folosește uneori și acest din urmă principiu. De pildă, în cursul activității intense a organelor, acestea eliberează în sînge bioxid de carbon și alți produși de metabolism. Concentrația crescută în afara membranei celulare stimulează mai departe activitatea organelor, dar cu precădere pe cea a rinichilor și a plămînilor, care elimină produșii de metabolism. Avem astfel un exemplu de felul în care organismele folosesc diferite scheme cibernetice într-o împletire dialectică [2].

Circuitul închis poate folosi, în sfîrșit, la reținerea și menținerea unei informații. Circulația cu o întîrziere potrivită într-un sistem închis duce la repetarea întocmai a secvențelor de evenimente care se petrec în sistem. Este un procedeu valorificat în mașinile de calcul electronic, dar, după unii, și în creierul animalelor superioare. Aici s-au descris circuite neuronale (circuite reverberante) care ar putea fi chiar substratul „memoriei circulante". Să observăm, cu această ocazie, contribuția pe care o poate aduce cibernetica nu numai la înțelegerea unor structuri funcționale, ci și a unor structuri morfologice din organismele vii.

---

[1] P. K. Anohin, în „Probleme de filozofie", 1957, nr. 4, p. 181.
[2] Cf. H. Laborit și B. Weber, în „Presse médicale", 1958, nr. 66, p. 1779.

Marea însemnătate a principiului acțiunii recurente în cibernetică a prilejuit caracterizări ale acesteia care puneau în centrul lor tocmai acest principiu. Astfel, cibernetica a mai fost definită ca fiind studiul sistemelor deschise din punct de vedere energetic și închise din punct de vedere al informației și controlului.

Marea însemnătate a principiului analizat nu trebuie să ne facă să credem că cibernetica s-ar limita la identificarea întruchipărilor acestui principiu și la elaborarea unei aparaturi care să-l folosească.

Principiul acțiunii recurente este indispensabil reglajului, dar prelucrarea și valorificarea fluxului de informații îmbracă și alte aspecte mai complicate. Homeostazia, după principiul de funcționare al termostatului, nu satisface exigențele tehnice actuale și cu atît mai puțin exigențele adaptării organismelor la mediu.

Au apărut de aceea în tehnică automate cu programarea multiplă, în care, dacă o anumită măsură încercată nu duce la rezolvarea situației, se încearcă succesiv alte soluții. Organismul procedează uneori întocmai: dacă nu este posibil să se echilibreze influențele perturbatoare ale mediului prin mijloacele intrinseci ale organismului, acesta poate recurge la fugă, la luptă, la hibernare etc., soluții nehomeostatice. Dar nici automatele cu programare multiplă, însă rigidă, nu satisfac exigențele tehnicii. De aceea în continuare au apărut automate adaptabile, capabile a-și determina singure soluția optimă în împrejurări schimbătoare complexe. Ele includ, pe circuitul de reacție, un calculator electronic programat într-un anume fel. Au apărut de asemenea mașini care își pot construi singure programele. Prin analogie, în cursul evoluției organismelor vii găsim, înlocuirea dispozitivelor de adpatare rigide și simple prin conexiuni funcționale din ce în ce mai complexe. Aceste conexiuni funcționale se realizează tot mai mult cu ajutorul sistemului nervos. În cadrul sistemului nervos apare, ca o diferențiere supremă, scoarța cerebrală, organ adaptabil și autoprogramator, capabil de soluții suple în raport cu particularitățile mediului și ale experienței individuale a organismului.

Cu aceasta am ajuns la o altă latură a problemei: examinarea analogiilor cibernetice ale comportării și ale proceselor din organismele vii.

Cibernetica a produs impresie mai ales prin realizările tehnice: prin calculatoarele electronice care, așa cum s-a spus, produc „gîndire artificială". Acești așa-numiți creieri artificiali au fost considerați ca fiind analogi creierului omenesc. S-a discutat din nou despre analogia dintre mașină și organism, vorbindu-se chiar despre superioritatea „creierilor artificiali".

Care sînt, în definitiv, faptele? Tehnica a avut întotdeauna drept obiectiv ușurarea muncii omului și amplificarea posibilităților organelor sale. O macara este mai puternică decît brațul, un microscop sau o lunetă permit examenul optic al unor obiecte care scapă puterii ochiului. Mașinile de calcul clasice, mecanizînd unele operații logice-matematice, ușurează munca intelectuală a omului și totodată măresc randamentul acestei munci. Cibernetica a găsit noi posibilități tehnice de a ajuta munca intelectuală a omului. Ele au fost oferite de dezvoltarea electronicii, a fizicii semiconductorilor etc. Aceste noi posibilități înseamnă o etapă calitativ

superioară în automatica intelectuală. Un creier electronic este superior creierului uman aproximativ în același fel în care o mașină de forță este superioară musculaturii omului. Superioritatea ei ne apare numai dacă privim lucrurile unilateral. Ea este o superioritate într-o singură privință și o inferioritate în altele sau în toate celelalte. O mașină, fie ea și una cibernetică, este deseori numai o prelungire a organelor omului și întotdeauna o unealtă a omului. Omul construiește diferite tipuri de unelte care răspund diferitelor sale nevoi, fiecare fiind specializată într-un anumit sens : funcționarea mașinii este, în general, rigidă. Este adevărat că mașinile cibernetice au unele particularități care le deosebesc mult de alte mașini clasice și le apropie mai mult de organele ființelor vii sau chiar de organisme. De pildă, în unele se poate introduce un criteriu valoric, de selecție; altele pot compensa defecțiunile unor piese, altele, cel puțin, teoretic s-ar putea multiplica dirijînd construcția unei mașini asemănătoare. Totuși mașinile pot mima numai foarte grosolan anumite aspecte ale fenomenelor biologice.

Dar nu confruntarea realizărilor actuale ale tehnicii cu organismele superioare ne va duce la lămurirea principială a lucrurilor. Nu la diferența cantitativă de complexitate între mașina electronică cea mai complexă de azi, care cuprinde cîteva zeci de mii de elemente, și creierul uman, care cuprinde peste zece miliarde de celule, se rezumă diferența calitativă între o astfel de mașină și creier. Nu putem ști dacă, foarte curînd, tehnica nu va construi dispozitive mai complexe decît cele mai simple ființe. Pe de altă parte, problema specificului calitativ nu trebuie tratată simplist; într-un sistem, specificul calitativ nu este dat numai de forme de mișcare a materiei în joc, ci și de schema funcțională. A reduce problematica unei mașini cibernetice la cea a formelor de mișcare fizică ale materiei este o vulgarizare. Nu putem identifica creierul electronic cu creierul unui animal și activitatea mașinii cibernetice cu gîndirea, deoarece un lucru trebuie caracterizat prin unitatea diferitelor sale aspecte, a formei și a conținutului, a structurii ca și a elementelor structuralizate. Organismele sînt structuri *sui-generis* care se bazează, în ultimă instanță, pe proprietățile remarcabile ale nucleoproteinelor, și în primul rînd pe proprietatea de a realiza metabolismul. Aceste proprietăți au constituit premisa apariției, reproducerii, dezvoltării și diferențierii anumitor organe, în cursul experienței de sute de milioane de ani din filogeneză, printre care și cele specializate pentru reflectarea lumii obiective. O nouă categorie de legi, legile lumii organice, a apărut în univers, ca expresie a specificului calitativ al acestor sisteme. Pînă astăzi, tehnica nu a folosit un material cu potențialități atît de bogate ca proteinele. Tot ce a putut să facă a fost să realizeze procedee și comportări asemănătoare *cu cîte un singur aspect* al manifestărilor lumii organice. Dar această *modelare* a cîte unui aspect al fenomenelor biologice nu este indiferentă pentru biologie. Știm că, în cursul secolelor, meșteri abili au căutat să simuleze înfățișarea sau comportarea organismelor vii. În același timp, gînditorii materialiști au căutat cu atenție, în lumea nevie, termeni de comparație pentru alcătuirea sau funcționarea viețuitoarelor, pentru a se convinge de unitatea materială a întregii lumi. Atîta vreme cît în centrul atenției au stat aspec-

tele de suprafață sau cele de construcție ori comportarea mecanică a ființelor vii, analogiile au fost căutate în mașini de forță, în orologii, în scripeți, pîrghii etc., iar ființele artificiale erau păpuși ingenioase care puteau executa diferite mișcări. Era epoca în care fizica și chimia erau abia la începuturile lor, de aceea explicațiile materialiste aveau în mod necesar un caracter simplist, mecanicist. Astăzi, cînd în centrul atenției stau probleme informaționale, de comandă și de reglaj, nu ne mai interesează aspectul exterior al modelelor și al analogiilor, ci schema funcțională după care se comportă. Iar atunci cînd construim modele urmărim altceva decît o performanță tehnică : urmărim verificarea unor ipoteze, adîncirea cunoștințelor noastre, dobîndirea unor noi perspective.

★

Problema modelării, ca metodă de cercetare, este o problemă deosebit de importantă. Inginerilor le este familiară o modelare pe care o putem numi o modelare similară fidelă. De multe ori construcția proiectată este examinată mai întîi în laborator, pe o miniatură. În felul acesta se pot cerceta experimental aspecte de comportare care sînt inaccesibile, total sau parțial, calculului și se pot verifica unele calcule. Este bine cunoscut faptul că în acest fel se poate determina, de exemplu, profilul optim al unei aripi de avion. Inginerii și tehnicienii mai folosesc modelarea analogică. În ce constă ea? În studiul unui fenomen, care se supune unei anumite legi matematice, cu ajutorul altui fenomen, mai accesibil examenului, care se supune aceleiași legi matematice[1]. De exemplu probleme relative la cîmpul electric staționar pot fi studiate cu ajutorul mișcării staționare și neturbulente a unui lichid, pentru că ambele situații pot fi exprimate prin ecuații diferențiale similare. Aceste exemple au fost date pentru demonstrarea faptului că un fenomen poate fi studiat, în concordanță deplină cu metodologia materialist-dialectică, pe un model analog, în care poate să se manifeste altă formă de mișcare a materiei.

Deci *studierea* unor procese fiziologice pe un model *electronic* este principial permisă ; greșită este identificarea proceselor modelate cu cele din model sau reducerea unora (care sînt complexe și au diferite aspecte) la cel din model (care, de obicei grație unor simplificări, modelează mai puține aspecte)[2]. Accentuarea asupra aspectelor prinse de analogie, subaprecierea diferențelor calitative specifice, este la un pas de mecanicism. Una dintre preocupările ciberneticii este tocmai modelarea unor procese fiziologice în care problemele esențiale sînt cele informaționale. Pentru unele din ele avem ipoteze formulabile matematic ; studiul experimental al modelelor este un mijloc de verificare a lor. De aceea modelarea poate fi caracterizată ca o metodă nouă, aflată în legătură strînsă cu deducția și inducția, legătură care trebuie de altfel precizată. Pentru alte procese ne mulțumim să creăm dispozitive tehnice care realizează performanțe asemănătoare. În această categorie stau diferite „corelatoare", dispozitive care pot face „legături temporare", analoge reflexelor condiționate,

[1] Vezi S. A. Sobolev, A. A. Leapunov, A. I. Kitov, în „An. rom.-sov.", seria Filozofie, 1956, nr. 1, p. 106.

[2] Vezi V. D. Moiseev, *Voprosî kiberneliki v biologhii i mediține*, Medghiz, Moscova, 1960.

sau alte dispozitive care realizează procese de „învățare" mai complexe, cum ar fi perceptronul. Au apărut diferite „animale electronice", cum este broasca țestoasă a lui Grey Walter, care știa să ocolească un obstacol, prezenta fototropism, putea să-și însușească semnificația unor semnale. Shannon a construit un șoarece care urmărea o „slănină" printr-un labirint și care alegea, după o primă tatonare, drumul mai scurt. Svoboda a proiectat o mașină mobilă care defecta singură zonele perturbante din mediul explorat și putea să le evite ulterior. Sauvan a arătat că dispozitivul său electronic are o complexitate de comportare care poate fi analogată cu comportarea instinctivă. Nu avem nici o siguranță că principiile funcționale din aceste aparate sînt identice cu cele care stau la baza comportării analoage a animalelor, după cum nu avem nici o siguranță că scoarța creierului funcționează ca un calculator electronic. Dar aceste performanțe sînt un argument puternic pentru caracterul material al proceselor imitate. Se poate compara valoarea lor de argument cu cea adusă de sinteza substanțelor organice în polemica împotriva vitalismului din secolul al XIX-lea. Zborul avionului nu este un model al zborului păsărilor și insectelor, dar arată clar că zborul prin propriile forțe nu este de esență extramaterială.

Un alt grup de modele cibernetice sînt cele care studiază interacțiunea între mai multe elemente funcționale. Se pot construi dispozitive electronice care au, în schema conexională, valoarea unor celule, eventual a unor neuroni. Schema conexională corespunde unei ipoteze de lucru. Comportarea sistemului e urmărită experimental; teoretic ea ar putea fi prevăzută matematic, dar practic acest lucru e prea complicat și se preferă cercetarea experimentală. În felul acesta se obțin rezultate prețioase. Se poate modela apariția unei structuri periodice sau a unui gradient, pornind de la un ansamblu simetric de elemente identice. Se pot înregistra, din ansambluri de numeroase elemente, curenți electrici care seamănă cu cei din electroencefalogramă. Probleme de acest gen pot fi modelate tocmai cu ajutorul calculatoarelor electronice. Ajunși aici putem semnala că cibernetica, inclusiv realizările sale tehnice, marchează o etapă revoluționară în metodologia științifică, atît prin dezvoltarea automaticii intelectuale cît și prin dezvoltarea metodelor de modelare. Se impune astfel o reexaminare a valorii teoretice și practice a metodelor de bază în științe — inducția, deducția, analogia etc. — pe baza ultimelor rezultate ale ciberneticii.

★

Ne mai rămîne să prezentăm, în puține cuvinte, obiectivele și conținutul teoriei informației. Elaborată aproape în același timp cu cibernetica în urma lucrărilor fundamentale ale lui Shannon (1947), teoria informației și-a pus la început problema de a oferi inginerilor din tehnica comunicațiilor o bază materială pentru ameliorarea economică a acesteia. Pentru a atinge obiectivul propus era necesar să se găsească o măsură a cantității de informație și să se descopere legile după care ea poate fi manipulată (transformată, transmisă, înregistrată). Așadar, inițial, accepția cuvîntului de informație era apropiată de cea din vorbirea curentă. Un mesaj

vorbit, înregistrat pe bandă telegrafică în semne Morse sau transmis pe calea undelor radiomodulate conține o informație ca și o criptogramă sau o imagine la televizor. O imagine care trebuie transmisă la televiziune este formată în urma explorării punct cu punct a obiectului, după drepte orizontale suprapuse; variațiile de luminozitate se transformă în impulsuri electrice care modulează trenuri de unde. Acest amănunt tehnic ne face să înțelegem un mare principiu fundamental al teoriei informației, care este cel al *reprezentării*. Comunicarea poate fi tradusă teoretic într-un număr nelimitat de moduri de reprezentare; fiecare dintre ele poate fi considerată un alfabet sau un cod.

De observat că termenul de „informație" are aici o sferă mai largă decît noțiunea de „informație conștientă" .

Cum „măsurăm" informația? Pentru teoria comunicațiilor tehnice a fost potrivit să se considere, în primul rînd, informația *selectivă* medie. Cantitatea de informație dobîndită ca rezultat al producerii unui eveniment este egală cu nesiguranța pe care a abolit-o producerea acestuia. Dacă sînt actualmente posibile (sau așteptate) *diferite* situații, informația înseamnă tranșarea situației. Dacă așteptăm într-o stație un tramvai pe o linie pe care știm că circulă trei tramvaie cu număr diferit, recunoașterea numărului unui tramvai care se apropie aboleşte o incertitudine care e de altă mărime decît cea care dispare într-o stație în care circulă cinci numere de tramvaie. Informația are, în această accepție, relații cu ansamblul manifestărilor, întrupărilor sau direcțiilor de desfășurare ale unui eveniment, iar valoarea ei depinde de probabilitățile asociate cu aceste manifestări. Ea nu depinde de cauzele sau de consecințele lor, și cu atît mai puțin de natura fizică a evenimentelor. Teoria informației este deci o teorie abstractă și elementele cu care operează au un caracter obiectiv, fiind date de probabilitățile asociate. Așa după cum legea conservării masei sau a energiei domină fizica și chimia, teoria informației este dominată de o teoremă după care manipularea informației nu poate crește cantitatea de informație, ci cel mult o poate păstra. De obicei manipularea reduce cantitatea de informație din cauza perturbațiilor accidentale care intervin și care pot fi etichetate cu numele de „zgomot". Informația se transmite în ceea ce se cheamă un „canal". Canalul are o anumită capacitate care depinde de proprietățile sale fizice. O problemă referitoare la canale este următoarea: sub ce formă trebuie transmisă informația pentru ca pierderile să fie cît mai mici? Alta, strîns legată de prima, sună: care este cantitatea minimă de informație care trebuie transmisă pentru ca un mesaj să mai poată fi recepționat păstrîndu-și eficiența, de pildă înțelesul? Importanța tehnică a rezolvării unor asemenea probleme este evidentă. De obicei semnalele se transmit cu un surplus de informație, ca o măsură de precauție. Se spune că ele se transmit cu redundanță. Se poate măsura cantitatea de informație medie pe care o poartă un cuvînt dintr-o limbă și se poate calcula redundanța limbii vorbite sau scrise. Atingem astfel încă o dată sectorul lingvisticii, care a fost de două ori reconsiderat în lumina ciberneticii și a teoriei informației: o dată în legătură cu mecanizarea procesului de traducere și o dată în legătură cu aspectele

sale informaționale. Crearea lingvisticii matematice este unul din efectele ciberneticii și ale teoriei informației.

Dar relațiile dintre organism și mediu includ un continuu flux de informație. Fiziologia organelor de simț și transmiterea nervoasă pot fi reconsiderate din punctul de vedere al teoriei informației, care pune la dispoziție o nouă cale de abordare cantitativă [1]. Ca și în alte ocazii, o abordare cantitativă permite o mai bună înțelegere a aspectelor calitative și legarea între ele a datelor de observație. Ca și în alte ocazii, o metodologie cu elemente călăuzitoare matematice obligă la precizarea și clarificarea noțiunilor, la eliminarea echivocurilor și a confuziilor, la reformularea întrebărilor. Acesta este un aspect al valorii metodologice a teoriei informației pentru biologie.

Totodată, procesele care se execută conform comenzilor și reglărilor presupun existența unei cantități de informație care să acționeze ca program. Ereditatea implică, probabil, o transmitere de informație de la o generație la alta. Există „un substrat material" al acestui depozit? Numai în edificiile moleculare care au o construcție complicată se poate înscrie o astfel de cantitate de informație, în nucleoproteine cel mai probabil [2]. Dar pentru aceasta configurația acestora trebuie să fie aptă de a o primi. Iată cum teoria informației a obligat, în ultimii ani, la reconsiderarea concepțiilor clasice despre ereditate și despre structura moleculelor biologice complexe. Această reconsiderare este în curs.

Teoria informației este, așadar, o parte din matematică. O particularitate a disciplinelor matematice este aceea că teoremele și rezultatele lor pot fi folosite la studiul unor grupe de fapte și fenomene care diferă între ele dintr-un punct de vedere concret și seamănă numai dintr-un punct de vedere uneori foarte abstract. Sistemul de coordonate a fost introdus de Descartes pentru a preciza poziția unui punct în spațiu; astăzi îl folosim curent în reprezentarea grafică a fenomenelor. Ceva similar s-a întîmplat cu teoria informației. Pentru că ea se ocupă cu clasificarea situațiilor în categorii (fiecare avînd anumite probabilități asociate), cu măsurarea gradului în care un lucru (o condiție, un eveniment) este specificat, în care el diferă de alte lucruri posibile, teoria informației — avînd diversitatea drept premisă pentru operații ca selecția, comunicarea, reprezentarea — a devenit o teorie a *organizării* sistemelor. Știm că statistica, de asemenea, se ocupă cu diversitatea; dar ea o tratează ca pe ceva care ascunde indicii interesanți, încercînd să stabilească ceea ce poate afirma *în ciuda* diversității. Teoria informației încearcă să stabilească ceea ce se poate dobîndi *din cauza* unui anumit grad de diversitate[3]. Aici, informația nu are de loc accepția din vorbirea zilnică; ea este o măsură a diversificării, mai mult sau mai puțin ordonate. Ceva eterogen conține mai multă informație decît ceva omogen; ceva complex și diferențiat, mai mult decît ceva simplu și nediferențiat. În acest sens informația este strîns legată cu noțiunea de entropie, familiară fizicienilor. Cu cît entropia e mai mare, informația sistemului e mai mică. Pentru a

[1] V. D. Glezer, I. I. Țukkerman, în „An. rom.-sov.", seria Biologie, 1959, nr. 4, p. 36.
[2] I. I. Smalhauzen, în „An. rom.-sov.", seria Biologie, 1959, nr. 2, p. 5.
[3] H. Quastler, în *Symp. Inf. Theory in Biology*, Londra, 1958, p. 3 și 187.

obține structuri complexe și diferențiate, e nevoie să mergem antientropic și deci să consumăm energie. Această legătură dintre aspectele energetice și informaționale este fundamentală în biologie. O aplicație întinsă o au considerațiile de teorie a informației în studiul unor probleme biologice, ca morfogeneza, metabolismul, îmbătrînirea, îmbolnăvirea, imunitatea.

În sfîrșit, să considerăm că toți indivizii unei specii reprezintă sistemul eterogen despre care vorbim. Variabilitatea este premisa selecției naturale. Se poate astfel urmări problema relațiilor mediu-organism în evoluția speciilor din punctul de vedere al teoriei informației (Smalhauzen)[1].

★

Ajunși aproape de sfîrșitul lecției noastre, sînt necesare cîteva observații generale.

S-a arătat mai sus că cibernetica este o teorie matematizată, că teoria informației este o parte a matematicii, și am văzut că ambele au dus rapid la rezultate teoretice și practice însemnate. Succesul tehnicii bazate pe matematică nu surprinde pe nimeni. Dar aplicarea matematicii în biologie mai surpinde. Nu este locul să argumentăm aici în acest sens [2]. Practica a arătat că metodele matematice sînt indispensabile în anumite sectoare ale biologiei. Ceea ce e mai interesant e faptul că ele nu-și găsesc locul numai în exprimarea fenomenelor fizice și chimice care au loc în organisme, ci de multe ori în analiza aspectelor specific biologice; variabilitatea, excitabilitatea, ereditatea. Interesant este, desigur, și faptul că matematica nu servește numai la studiul aspectelor cantitative, ci, prin mijlocirea acestora, și la sesizarea unor aspecte calitative. De altfel, încă Engels, în *Dialectica naturii* insista asupra implicațiilor calitative ale noțiunilor matematice.

Schemele matematice nu reprezintă oare simplificări inadmisibile cînd e vorba de o realitate complexă, cum e cea biologică, iar sublinierea aspectelor generale și formale nu se face în dauna sesizării a ceea ce este specific calitativ? La aceste întrebări se poate răspunde că în orice folosire a unei metode există riscuri de care trebuie să fim conștienți. În folosirea oricărei metode particulare trebuie să avem o călăuză sigură în interpretarea relațiilor dintre general și particular, dintre abstract și concret, dintre cantitate și calitate. Această călăuză este materialismul dialectic. Abordarea *critică* a rezultatelor ciberneticii și ale aplicațiilor teoriei informației este, de altfel, necesară, și cu atît mai necesară, cu cît mulți dintre promotorii ei nu sînt capabili de o valorificare justă a rezultatelor obținute. Ne amintim de cuvintele lui Lenin, care arată cît de necesar este să ne însușim rezultatele oamenilor de știință burghezi, dar totodată cît de necesar este să avem o poziție critică fermă față de interpretările filozofice date de savanții care nu au călăuza materialismului dialectic. Astfel, în pofida unor interpretări idealiste ale lui Wiener însuși, concepția de bază a ciberneticii este materialistă și dialectică. Cibernetica studiază sisteme *materiale* care au o *existență obiectivă*. Ele se găsesc în interacțiune

---

[1] I. I. Smalhauzen, în *Izvestiia Akad. Nauk SSSR*, Biol., 1960, nr. 1, p. 19.
[2] V. Sähleanu, în „Probleme de filozofie", 1960, nr. 10, p. 122.

cu mediul înconjurător, iar elementele sistemelor se află în interinfluențare reciprocă. Starea funcțională a acestor sisteme este rezultatul unei „lupte a contrariilor" [1]. În principiul *feed back* găsim ilustrarea influenței inverse a efectului asupra cauzei.

Revenind la problema schemelor matematice, nu trebuie să neglijăm faptul că multe dintre sectoarele matematicii s-au dezvoltat sub impulsul cercetărilor de fizică și de chimie, în care matematicienilor li s-a cerut elaborarea unor instrumente adecvate problemelor acestor științe. Pentru biologie, aceste instrumente nu sînt întotdeauna adecvate. Problemele biologice cer instrumente matematice pe măsura lor. Ceea ce s-a realizat în ultimele decenii în biometrie și, în ultimul deceniu, în cibernetică și în teoria informației arată că putem avea speranțe în privința satisfacerii din ce în ce mai depline a acestui deziderat. În această ordine de idei este remarcabil faptul că teoria informației a pătruns în biologie aproape instantaneu. Deși nu au trecut încă 15 ani de la apariția acestei teorii, numărul lucrărilor de biologie informațională este apreciabil. Faptul este simptomatic pentru dezvoltarea viitoare a biologiei cantitative.

Cibernetica, ca și teoria informației, este un exemplu pentru „încrucișarea fecundă" a diferitelor științe. Sectoarele de contact ale științelor au căpătat în ultima vreme nu numai o dezvoltare crescîndă, dar și o importanță crescîndă. Această influențare a științelor se face din ce în ce mai categoric în dublu sens : altă dată ea se făcea cu precădere în sens unic. De exemplu, fizica și chimia aduceau un mare ajutor biologiei; tehnica deschide noi posibilități fiziologiei și medicinii, astăzi în cibernetică se proiectează automate perfecționate, luînd ca exemplu desfășurarea fenomenelor din organismele vii. Colaborarea între specialiștii diferitelor științe, apropierea și confruntarea punctelor de vedere se dovedesc a da roade din ce în ce mai bogate. În afară de cîștigul practic, tehnic, contactul reciproc are o mare valoare euristică, clarifică și reformulează probleme și contribuie la dezvoltarea aspectelor teoretice ale lor. Desigur, „noul" nu se naște fără tatonări, fără greșeli chiar, dar condiția indispensabilă a progresului este cercetarea continuă, încercarea continuă, cu verificarea rezultatelor în practică și în experimentare. Pentru că deocamdată oamenii de știință cu pregătire multilaterală nu sînt numeroși și pentru că cibernetica este o orientare tînără, e prematur să facem un bilanț a ceea ce a adus sau să exprimăm o concluzie asupra valorii metodologice pe care o face. Încă nu știm care va fi, de pildă, importanța simulării și modelării. Este un motiv în plus s-o cultivăm. Analogiile sînt prețioase nu numai pentru ceea ce se rezolvă cu ajutorul lor, ci și pentru că pun într-o lumină puternică reziduul care nu încape în analogie, cel care nu se lasă modelat. Aceasta este, credem, poziția activă în fața unor noi perspective.

În expunerea noastră am folosit deseori termenii de circulație informațională în disciplinile analizate și care, pentru unii, pot avea o rezonanță antropomorfică, psihologistă. Vorbim de o comandă, de informație și ne referim la mașini ... În realitate, nici o obiecție valabilă nu se poate

[1] L. A. Petrușenko, în „Vestnik Leningradskogo Univ.", 1960, nr. 17, p. 76.

naște din această situație. Știm precis despre ce e vorba aici; fiecare termen a primit definiții care nu permit echivoc și care se referă la aspecte obiective, măsurabile chiar. O situație analogă o întîlnim și în fizica clasică, dar ne-am obișnuit cu ea. Conceptul de „forță" nu este, oare, un concept fundamental al mecanicii? Și el doar ne sugerează ceva de categoria efortului muscular. Dar fizicianul știe că, pentru el, forță exprimă interacțiunea dintre corpuri care dă naștere la o accelerație. E greu și fastidios să folosim o limbă care să nu aibă expresii figurative; principalul este să nu ne lăsăm înșelați de cuvinte. Dar, totodată, exprimarea cît mai adecvată a realității obiective cere crearea unor noi termeni științifici și reformularea vechilor constatări. Cibernetica și teoria informației au inițiat în ultimii ani o astfel de transformare a limbajului științific. De aceea cunoașterea principiilor lor de bază ni s-a părut a fi o necesitate în plus, o justificare în plus pentru prezentarea de față.

O lucrare despre problemele teoretice ale realismului [1]

Departe de a fi o alăturare întîmplătoare de studii şi articole, volumul lui Mihail Novicov, deşi îmbrăţişează o sferă largă de probleme ale creaţiei literare, se prezintă ca o lucrare unitară şi închegată. Diferitele ei părţi, de la studiile teoretice la recenzii, urmăresc o demonstraţie riguroasă a justeţei tezelor esteticii marxist-leniniste în legătură cu problemele teoretice ale realismului, reuşind totodată să aducă o contribuţie originală la dezbaterile care au avut loc în ultimii ani între esteticieni, critici literari, istorici ai literaturii, oameni de artă în genere.

Apropiindu-se de problemele concrete ale literaturii, autorul reuşeşte să pătrundă în intimitatea procesului de creaţie, iar faptul că studiile şi articolele sînt consacrate, în special, unor probleme ale literaturii realist-socialiste conferă volumului o deosebită actualitate. În studiile generale care se referă la idealul estetic, specificul literaturii, realismul critic, realismul socialist, ca şi în articolele despre opera unor scriitori realist-socialişti (de exemplu Maxim Gorki, Vladimir Maiakovski, Nikolai Ostrovski, Alexei Tolstoi, Nikolai Pogodin şi alţii), autorul dovedeşte, pe baza unei bogate documentări şi a unei analize judicioase, superioritatea idealului estetic socialist, a operelor literaturii realist-socialiste. Apărînd cu fermitate principiile marxist-leniniste despre literatură şi artă, autorul combate atît atacurile revizioniste care neagă principiul conducerii de către partid a literaturii şi artei, cît şi formalismul şi naturalismul ca tendinţe profund dăunătoare, străine creaţiei artistice autentice.

Faptul că volumul, care cuprinde *cercetări, atitudini, profiluri*, se deschide cu studiul *Despre idealul estetic al epocii socialismului* nu este întîmplător, întrucît problema idealului estetic reprezintă firul conducător al tuturor studiilor şi articolelor. Fie că este vorba de obiectul artei, de definirea realismului, de diferenţierea realismului critic de realismul socialist sau de analiza unei opere literare concrete, toate acestea sînt făcute prin raportarea lor la un anumit ideal estetic. Considerăm că această orientare a studiilor şi articolelor este justificată nu numai pentru că permite o analiză sistematică şi fructuoasă, dar mai ales pentru că operei de artă ca forma cea mai înaltă a însuşirii estetice a realităţii, îi este proprie implicit afirmarea sau negarea unui anumit ideal estetic; în ciuda afirmaţiilor adepţilor „artei pentru artă" a „autonomiei" artei, fiecare poezie, roman, tablou sau bucată muzicală reprezintă un mod de afirmare a unui anumit ideal determinat concret-istoric şi, prin urmare, existînd nu „în sine", ci fiind legat prin mii de fire de diferite clase, de societate. Iată de ce, susţine autorul, „idealul estetic în viaţa umană este întotdeauna şi absolut şi relativ, pentru că se raportează şi la tendinţa nelimitată spre maxima eliberare

[1] Mihail Novicov, *Realism, realism critic, realism socialist*, E.P.L., Bucureşti, 1961, 512 p.

a esenţei umane, şi la posibilităţile concrete ale acestei eliberări, care sînt întotdeauna istoriceşte determinate. Idealul estetic se întrupează întotdeauna în acei eroi care afirmă, prin destinul lor, acele laturi ale esenţei umane care în condiţiile obiective ale unei epoci istorice date apar ca fiind cele mai importante pentru eliberarea — în acele condiţii — a forţelor de creaţie ale omului" (p. 111).

Autorul încearcă şi o definiţie a idealului estetic care, deşi insuficient de riguroasă, reprezintă totuşi un pas către rezolvarea problemei : „Idealul estetic pe care şi-l elaborează societatea umană este în fond totalitatea reprezentărilor despre viaţă aşa cum ar trebui să fie pentru ca nimic să nu-l stingherească pe om să fie OM, cu alte cuvinte să *creeze*, să-şi afirme cît mai deplin esenţa" (p. 8). În această teză este cuprinsă, într-adevăr, ideea după care idealul estetic afirmă esenţa umană, dar definiţia este la fel de valabilă şi pentru idealul etic — modalitate *diferită* de exprimare a esenţei umane. Credem că o cale spre elaborarea unei definiţii mai complete este precizarea faptului că elementul central care permite explicarea specificului idealului estetic este frumosul, întrucît el reprezintă principala sferă de manifestare a esteticului, celelalte categorii estetice raportîndu-se, într-un fel sau într-altul, la acesta.

Pe de altă parte, trebuie subliniat că nu orice ideal estetic afirmă esenţa umană, ci doar idealul estetic al claselor înaintate. Arta burgheză decadentă, de pildă, nu numai că nu afirmă esenţa umană, ci, dimpotrivă, prin poezia ermetică, pictura abstractă sau muzica atonală, se străduieşte s-o înăbuşe, s-o strivească.

Sînt deosebit de interesante consideraţiile autorului în legătură cu unitatea dintre idealul social şi idealul estetic : „Una din căile prin care omenirea devine conştientă de noile sale sarcini istorice este şi cea estetică. Orice epocă de transformări revoluţionare se caracterizează şi prin reconsiderarea valorilor estetice. Noul ideal social nu poate să nu se concretizeze şi într-un nou ideal estetic, chiar dacă pentru afirmarea lui sînt folosite uneori forme existente şi chiar vechi. Sarcina descoperirii şi făuririi idealului estetic al proletariatului revoluţionar a revenit noii mişcări artistice care s-a cristalizat şi a fost definită mai tîrziu ca *realism socialist*" (p. 15). În felul acesta, idealul estetic este privit nu în sine, nu în afara dezvoltării sociale, ci tocmai ca un produs al societăţii, ca reflectare, pe plan estetic, a sarcinilor pe care şi le pune omenirea spre rezolvare în fiecare etapă dată, iar valorile estetice sînt definite nu doar în raport cu idealul estetic pe care-l exprimă, ci şi cu idealul social.

Dacă interacţiunea dintre idealul estetic şi idealul etic apare cu claritate din felul în care sînt tratate diferite probleme, faptul că amîndouă sînt subordonate idealului politic, luptei de clasă, deşi arătat, nu este întotdeauna analizat pînă la capăt. E adevărat că autorul precizează de la început că „ciocnirea între diferitele idealuri estetice este o consecinţă necesară a luptei de clasă" (p. 7), romantismul, realismul critic sau realismul socialist fiind explicate în determinarea lor social-istorică, de clasă, şi că autorul nu pierde din vedere contextul politic al dezvoltării literaturii. Merită însă cercetate o serie de fenomene literare mai complexe, în cazul cărora între idealul estetic exprimat şi idealurile politice ale curentului sau grupării literare există puternice contradicţii. Autorul arată pe bună dreptate că „o literatură lipsită de idealuri este un nonsens, a pretinde aşa ceva e o absurditate, este ca şi cum ai spune că o operă n-are conţinut. Elementul definitoriu pentru o anumită metodă de creaţie nu constă în prezenţa sau absenţa unui ideal, ci în natura idealului şi în modul de afirmare al acestuia" (p. 160). Vorbind despre modernism, autorul arată : „Cu toate că în creaţia concretă a unor scriitori modernişti pot fi găsite valori reale, idealul estetic al modernismului ca fenomen social este profund reacţionar" (p. 13).

Nu trebuie să uităm însă, că unii artişti modernişti au creat şi valori reale (de pildă unele lucrări ale lui Edgar Poe, Baudelaire, Bacovia etc.). Autorul rezolvă această problemă arătînd că modernismul, ca suma unor principii estetice, nu trebuie identificat cu

creaţia unor scriitori moderniști. Elementele valoroase care apar în opera acestor scriitori se datoresc unui ideal estetic contradictoriu, determinat de o concepţie eclectică despre lume care, deşi în principal implică antirealismul, conţine adesea elemente puternice de protest social, de realism. Departe de a fi un ideal estetic înaintat, idealul estetic al acestor scriitori, în ansamblul său, nu poate rămîne nici el „impermeabil" şi „neatins" de problemele sociale reale ale vremii, este nevoit să le oglindească parţial; şi tocmai acest fapt dă naştere elementelor valoroase despre care este vorba.

În valorificarea critică a operei unor asemenea scriitori, noi apreciem şi preluăm acele opere în care, influenţaţi de realism, ei oglindesc în mod just realităţile sociale, critică cu tărie relele vremii lor, trădînd astfel principiile estetice ale modernismului.

O atenţie deosebită este acordată idealului estetic socialist. După cum arată M. Novicov, „e vorba de idealul prin care revoluţia socialistă este văzută şi ca o reabilitare a frumosului uman, pîngărit sub capitalism, şi ca un drum de regenerare a omului — ca specie şi ca individ —, şi ca singura modalitate de luptă pentru eliberarea completă a forţelor creatoare şi a facultăţilor specific umane" (p. 246). În cuprinsul lucrării, în diversele studii şi articole despre realismul socialist ca metodă de creaţie sau în analiza concretă a operelor scriitorilor realist-socialişti, autorul arată, pe baza unui bogat material de istorie literară, că idealul estetic al socialismului este afirmat în modalităţi diferite în perioade diferite.

După părerea noastră, nu numai modalităţile de afirmare a idealului se schimbă de la o perioadă la alta în procesul dezvoltării societăţii socialiste, ci însuşi acest ideal, care devine din ce în ce mai bogat, mai profund. Această îmbogăţire este determinată de faptul că, în condiţiile saltului din imperiul necesităţii în imperiul libertăţii, personalitatea umană se dezvoltă multilateral, manifestîndu-se după expresia lui Marx în deplinătatea „forţei sale esenţiale".

Este interesantă analiza făcută de autor istoriei apariţiei şi dezvoltării realismului socialist. În perioada cînd revoluţia proletară nu devenise încă o chestiune a practicii imediate, în operele literare care cuprind germeni ai viitoarei metode de creaţie idealul estetic nu se mai afirmă doar prin denunţarea viciilor lumii capitaliste, ci capătă, prin afirmarea încrederii într-un viitor mai bun, un conţinut socialist. Perspectiva revoluţionară reprezintă astfel un element calitativ nou, propriu idealului estetic al socialismului, nu atît prin descrierea mai concretă sau mai abstractă a unui viitor *mai mult sau mai puţin îndepărtat*, ci prin zugrăvirea conflictului social în aşa fel încît perspectiva luptei să corespundă tendinţei obiective a dezvoltării istorice.

Dar, am adăuga noi, calitatea radical diferită, superioritatea realismului socialist nu se reduce doar la introducerea perspectivei revoluţionare asupra dezvoltării istorice. Metoda realismului socialist, concepţia marxist-leninistă despre lume după care se călăuzesc creatorii de artă intervine în însăşi intimitatea procesului de creaţie, în selectarea materialului de viaţă în vederea făuririi imaginii artistice. Lucrul acesta permite o oglindire mai profundă şi mai multilaterală a vieţii, stabileşte o strînsă unitate între idealul estetic şi adevăr, între zugrăvirea vieţii „aşa cum trebuie să fie" şi „aşa cum este".

În diferite studii din volum, şi îndeosebi în *Cîteva consideraţii pe marginea specificului literaturii* şi *Din problemele teoretice ale realismului*, M. Novicov are numeroase referiri la obiectul artei şi literaturii: „Specificul conţinutului creaţiei literare constă — după părerea noastră — în aceea că, prin imaginea artistică, într-un caracter concret sau într-o situaţie concretă se reflectă umanitatea în ansamblul ei. O adevărată operă de artă va fi întotdeauna o părticică a experienţei general-umane. Tocmai această particularitate asigură marilor creaţii artistice durabilitatea şi universalitatea. O operă literară cu adevărat mare ne apare întotdeauna ca un colocviu al scriitorului cu umanitatea şi despre umanitate" (p. 50). Dezvoltînd aceeaşi idee, autorul arată că pentru artist viaţa oamenilor nu există decît ca o „realitate trăită", iar „obiectul creaţiei artis-

tice e experienţa umanităţii aşa cum trăieşte ea, în multiplicitatea infinită a celor mai intime şi întîmplătoare relaţii omeneşti" (p. 53). Opera literară — şi nu numai ea, ci arta în genere — reprezintă într-adevăr un colocviu al scriitorului cu umanitatea pentru că se adresează oamenilor. Dar, în ce priveşte experienţa umanităţii ca obiect al creaţiei artistice, credem că ideea ar fi cîştigat sub aspectul clarităţii şi al aprofundării ei dacă s-ar fi demonstrat ce trebuie să înţelegem prin noţiunea de *umanitate* în cazul cînd omul este obiectul *direct* al unei opere de artă şi în cazul cînd obiectul *direct* este un alt fenomen sau proces al realităţii.

★

Locul principal în volumul recenzat îl ocupă problemele realismului, îndeosebi ale realismului socialist. În studiile *Discuţii despre realism, Clasicii marxism-leninismului despre realism. Realismul critic şi realismul socialist, Literatura romînă pe drumul realismului socialist* ş.a., autorul, pornind de la indicaţiile clasicilor marxism-leninismului, aduce o contribuţie proprie la dezbaterea unor probleme, ca, de pildă, sensul noţiunii de realism, raportul dintre realismul critic şi realismul socialist, căile de dezvoltare ale literaturii noastre noi ş.a.

Prezentînd pe larg discuţia despre sensul noţiunii de realism, care a avut loc în Uniunea Sovietică, şi punctele de vedere exprimate M. Novicov, alăturîndu-se părerii lui Pereverţev, susţine în mod convingător că această noţiune a căpătat o dublă accepţie. În sensul larg al cuvîntului, realismul reprezintă unul din criteriile de valoare în creaţia artistică, un principiu al artei însăşi, iar în sens restrîns, el nu face decît să particularizeze un fenomen istoriceşte determinat, o anumită mişcare literară : „Realismul este pe de o parte şi o anumită mişcare artistică a secolului al XIX-lea, pe care o numim astăzi realism critic, dar realism este şi o categorie estetică prin care se definesc anumite particularităţi ale creaţiei artistice ca atare, particularităţi care au putut fi observate şi definite abia în secolul al XIX-lea, pentru că abia atunci ele au căpătat condiţiuni prielnice de a se manifesta mai pregnant" (p. 142). Credem că autorul are dreptate făcînd această distincţie, întrucît cele două fenomene definite în ştiinţa literară prin termenul de realism sînt apropiate, dar nu identice. O asemenea înţelegere a noţiunii de realism ţine seama atît de funcţia cognitivă a artei care face din realism o tendinţă organică a procesului de creaţie, cît şi de faptul că el reprezintă un fenomen social, istoriceşte determinat. Încercînd să definească tendinţa determinantă a realismului, care constă în afirmarea idealului prin imagini constituite numai cu datele realului, autorul arată că această tendinţă corespunde cel mai bine funcţiei sociale a artei, rezultînd din însăşi substanţa ei. În acest sens larg, spune el, tendinţa fundamentală a artei comunei primitive este realismul, clasicismul apare ca o modalitate a realismului, iar romantismul reprezintă o tendinţă nerealistă dar nu şi antirealistă. În acele condiţii, arată M. Novicov, afirmarea idealului prin datele realului devenise anevoioasă, iar faptul că romantismul consacră renunţarea la cea mai conservatoare prejudecată a clasicismului — idealizarea cu orice preţ a realului chiar dacă între real şi ideal există o prăpastie de netrecut — constituie un însemnat pas înainte. Răspunzînd eventualei obiecţii după care romantismul, fiind opus realismului, nu este în stare să dea o imagine veridică a vieţii, M. Novicov ţine să precizeze : „Faptul că realismul are ca tendinţă dezvăluirea cît mai complexă şi cît mai fidelă a vieţii în tot adevărul ei nu înseamnă de loc că, la rîndul său, romantismul nu poate să tindă, pe o altă cale, spre acelaşi scop ; esenţialul e că în cazul realismului calea aleasă e calea *asemănării*, calea apropierii maxime a „oglinzii" de „oglindit" (p. 93).

Credem că problema este mai complexă şi exemplele pe care ni le oferă istoria literaturii arată că nu se poate vorbi despre romantism ca o mişcare literară unitară, care poate fi caracterizată în general, ci trebuie făcută distincţia între romantismul revoluţionar şi cel reacţionar. Dacă romantismul revoluţionar al lui Hugo, Byron, G. Sand, şi mai ales Gorki

în primele sale opere, nu poate fi opus realismului, în schimb, romantismul reacționar al lui Chateaubriand, Novalis este nu numai nerealist, dar fățiș antirealist.

În altă parte a lucrării, M. Novicov subliniază în mod just că funcția social-educativă a artei se poate înfăptui cel mai deplin tocmai în cadrul artei și literaturii realiste. „Bineînțeles — arată el —, asta nu înseamnă a înțelege realismul ca o calitate imuabilă, care se manifestă în același fel în arta murală a oamenilor primitivi și în romanele lui Șolohov, de pildă" (p. 135). Analizînd numeroase exemple din istoria literaturii romîne și universale, autorul arată că lupta pentru realism trece ca un fir roșu prin întreaga istorie a literaturii, ea reprezentînd, de fapt, însăși lupta pentru progresul creației literare. Uneori această luptă ia forme directe de ciocnire a unor curente literare opuse, alteori ea se desfășoară în sînul aceluiași curent, realismul apărînd mai consecvent sau mai puțin consecvent, mai deplin sau parțial trunchiat, în funcție de condițiile istorice în care se dezvoltă arta. Esențial este însă faptul că, indiferent de întortocheriile și zigzagurile pe care le prezintă istoria literară, linia ei principală ascendentă este linia realismului, care, în ultimă instanță, reușește să iasă la iveală întotdeauna.

O contribuție personală aduce M. Novicov în dezbaterea problemei raportului dintre realismul critic și realismul socialist ca metodă de creație. Încercînd o definire generală a realismului critic în raport cu idealul estetic al acestuia, autorul arată că aici este vorba nu de reprezentarea directă a unei realități corespunzătoare acestui ideal, ci de negarea realității prezentate. Referindu-se la marii scriitori realist-critici, ca Dickens, Maupassant, Mark Twain, Saltîkov-Scedrin sau Caragiale, M. Novicov arată că este cu neputință reconstituirea unui ideal estetic pozitiv din opera acestora, că ea ar putea fi formulată ca un sfidător NU adresat societății burgheze, deși „critica societății burgheze și a instituțiilor sale se face într-o perspectivă potrivit căreia sistemul capitalist mai apare contemporanilor, *și deci și scriitorilor, ca singurul posibil*" (p. 162). Chiar dacă lucrul acesta este, în general, adevărat, întrucît realismului critic îi lipsește perspectiva revoluționară, el nefiind în stare să ofere soluții sau să indice căile dezvoltării viitoare, istoria literaturii oferă exemple care corectează, cel puțin în parte, această afirmație mult prea categorică.

Într-o serie de cazuri, scriitorii realiști critici, deși nu intuiesc cît de aproape era revoluția și nu văd că purtătorul noii orînduiri sociale este proletariatul, cheamă cu încredere și afirmă cu hotărîre victoria adevărului, a lumii noi. „Poți fi însă sigur stimate domn — spune Gromov din *Salonul nr. 6* — că vor veni zile mai bune, ce are a face că mă exprim banal, n-ai decît să rîzi de mine, dar zorii unei vieți noi vor străluci, adevărul va birui și, cum spune zicătoarea, va fi sărbătoare și pe ulița noastră. Eu n-am s-o mai apuc, am să crăp, dar strănepoții noștri o vor apuca. Îi salut de pe acum din tot sufletul și mă bucur pentru ei ! Înainte !" [1]. Aceste cuvinte, care exprimă concepțiile și poziția lui Cehov, scrise într-o perioadă cînd revoluția socialistă nu exista încă și proletariatul nu se afirmase încă cu toată tăria ca forță ce va dărîma capitalismul construind o nouă societate, au un vădit sens anticapitalist.

Asemenea lucrări nu afirmă idealul socialist, ele rămîn în cadrul realismului critic (fără a transforma acest „cadru" într-o linie de demarcație fixă, rigidă) și totuși eroii lor cred într-o altă societate, chiar dacă nu-și dau seama care ; protestul lor împotriva orînduirii capitaliste este atît de puternic uneori, încît devine incompatibil cu acceptarea sistemului capitalist ca „singurul posibil". Deși sînt departe de idealul social proletar și chiar fără a înțelege sensul obiectiv al dezvoltării sociale, ei nu se mai pot împăca cu rînduielile existente, doresc o altă viață.

Cele mai multe studii din volumul recenzat sînt consacrate numeroaselor probleme ale realismului socialist atît ca metodă generală de creație, cît și ca realizare concretă în diferite opere literare. După cum arată M. Novicov,

[1] A. P. Cehov, *Nuvele*, Edit. Cartea rusă, București, 1954, p. 45.

„vom înţelege deci prin realism socialist metoda de creaţie ce s-a născut, s-a lărgit şi s-a consolidat în cadrul dezvoltării artistice a umanităţii, ca o modalitate de creaţie calitativ nouă, izvorîtă din tendinţa de afirmare a noului ideal social, economic şi politic (socialismul), ca un nou ideal estetic, ca un nou sistem de reprezentări despre frumos" (p. 247). Analizînd premisele obiective şi subiective care duc la apariţia realismului socialist, autorul se ridică cu hotărîre împotriva acuzaţiilor revizioniste după care noua metodă de creaţie ar fi fost, chipurile, inventată la primul Congres al scriitorilor sovietici din 1934, prin introducerea termenului de „realism socialist" de către Gorki. După ce demonstrează că acest termen era folosit încă înainte în discuţiile scriitorilor sovietici, M. Novicov arată că de fapt nu problema denumirii noii mişcări literare era esenţială, ci însăşi existenţa şi dezvoltarea ei: „Un termen se creează pentru definirea unei realităţi, şi nu o realitate se ajustează pentru justificarea unui termen. Realismul socialist nu e un *termen*, ci o *realitate obiectivă*, care a apărut şi s-a cristalizat în procesul de dezvoltare a literaturii sovietice" (p. 64).

Analiza istoriei realismului socialist atît în literatura sovietică, cît şi în literatura romînă atestă faptul că el a apărut ca o necesitate determinată obiectiv. Procesul de cristalizare a noii metode a avut o latură conştientă, organizată, fundamentată pe baza învăţăturii leniniste şi ca rezultat al îndrumării principiale de către partidul clasei muncitoare. Pe de altă parte, noua metodă a crescut direct şi spontan din procesul creaţiei ca atare, ca rezultat al reflectării în literatură a transformărilor revoluţionare care se desfăşoară în societate. Dezvoltarea noii literaturi a avut loc în cadrul unui proces complex şi contradictoriu de înlăturare a vechii literaturi şi de prelucrare critică, creatoare, a marii moşteniri realiste, o dată cu străduinţa scriitorilor de a reflecta noua realitate socială, punînd la baza operelor lor principiul leninist al partinităţii.

În ceea ce priveşte problemele realismului socialist, ar fi prezentat desigur interes cercetarea mai aprofundată, în cadrul unor studii speciale, a unor aspecte importante, cum sînt cele ale spiritului de partid, ale cerinţei actualităţii şi contemporaneităţii, ale raportului dintre tradiţie şi inovaţie şi altele. De asemenea eficienţa volumului ar fi crescut dacă în cadrul articolelor intitulate „profiluri" ar fi fost analizat, pe baza unor lucrări literare valoroase ale literaturii noastre contemporane, felul în care scriitorii romîni se călăuzesc în creaţia lor de metoda realismului socialist.

Contribuţii interesante la analiza unor probleme concrete ale creaţiei artistice întîlnim în cadrul consideraţiilor pe care M. Novicov le face cu prilejul analizei diferitelor opere literare. Cu acest prilej, autorul îşi spune părerea cu privire la sarcinile realismului socialist, ridicîndu-se atît împotriva tendinţelor de prezentare înflorită a realităţii noastre noi, cît şi împotriva tendinţelor de pescuire bolnăvicioasă a ceea ce este negativ, înapoiat. Această luare de atitudine nu este făcută însă doar în mod general, fără nuanţările necesare: „A desena cît mai frumos realitatea noastră nouă e ceva necesar, a o înflori e un lucru dezgustător" (p. 393), precizează M. Novicov. Referindu-se la problemele satirei în operele literare realist-socialiste, ce ţine să sublinieze: În fapt, „totul depinde însă de poziţia de pe care se face satira, de unghiul de vedere. Dacă poziţia aceasta presupune încrederea nestrămutată în forţa şi capacitatea orînduirii socialiste de a elimina neajunsurile satirizate, atunci totul e în regulă ... A acuza lucrările satirice de negativism, numai pentru că nu reliefează şi aspectele pozitive ale vieţii, înseamnă de fapt a sărăci satira tocmai în ceea ce constituie specificul ei, înseamnă a avea faţă de complexitatea fenomenului creator literar o poziţie îngustă, suficientă, dogmatică" (p. 450).

Trebuie remarcat ca trăsătură pozitivă a cărţii caracterul ei combativ, polemic. Autorul îşi expune cu curaj punctul de vedere propriu în problemele dezbătute, critică încercările burgheze şi revizioniste de a denatura tezele esteticii marxist-leniniste sau de a împinge creaţia literară pe căi greşite, care

o îndepărtează de realism. Valoroasă este în acest sens și luarea de atitudine în probleme concrete atît de importante, cum este cea a funcției social-educative a literaturii, a educării omului nou. Mai ales în asemenea probleme, criticului literar îi este străin tonul pur „profesoral", propriu unora din studiile și articolele de acest gen, intervenind direct în manifestările de fiecare zi ale luptei împotriva ideologiei și moralei burgheze, pentru dezvoltarea conștiinței socialiste a omului nou. În această privință, M. Novicov nu împarte problemele în „literare" și „neliterare", ci înțelege să ia parte activă, militantă nu la o discuție „pur teoretică", ci la luptă.

Prin aceasta, alături de contribuția pozitivă pe care o aduce la elucidarea numeroaselor probleme puse în discuție, cartea lui M. Novicov răspunde unei necesități reale, ceea ce justifică primirea sa cu viu interes de către cititori.

Ion Pascadi

Cuba, anatomia unei revoluții [1]

Revoluția cubană reprezintă, fără îndoială, unul din evenimentele cele mai caracteristice, mai pline de semnificații și consecințe ale epocii noastre. Sute de milioane de oameni pe întregul glob urmăresc cu încordare evenimentele din Cuba, unde un popor de șase milioane de oameni a reușit să răstoarne nu numai regimul corupt al lui Batista, sprijinit din toate punctele de vedere, inclusiv militar, de S.U.A., dar să rupă definitiv lanțurile imperialiste care încătușau țara și să înfăptuiască profunde transformări revoluționare, luptînd cu succes împotriva încercărilor de intervenție și presiunilor imperialiste. Trebuie adăugat că aceste presiuni și intervenții veneau în primul rînd din partea unei mari puteri ca S.U.A., despărțită de Cuba numai de 90 de mile de ocean și care reușise pînă de curînd să impună în emisfera occidentală principiul că nimic nu se poate întîmpla pe cele două continente americane fără încuviințarea sa expresă.

Revoluția cubană are însemnătate nu numai pentru dezvoltarea politică și socială a lumii contemporane și îndeosebi pentru lupta revoluționară a popoarelor din America latină, dar ea aduce un material bogat pentru dezvoltarea gîndirii revoluționare, a cercetărilor în domeniul științelor sociale în general.

În aceste împrejurări, cercetarea științifică și înțelegerea justă a evenimentelor din Cuba apare ca un corolar indispensabil al acțiunilor de sprijin a revoluției cubane care cuprind mase tot mai largi în toate colțurile pămîntului.

Această cercetare e cu atît mai necesară cu cît propaganda imperialistă desfășoară în jurul situației din Cuba o campanie de calomnii și dezinformare de mari proporții, folosind variate și rafinate metode, ceea ce a determinat pe un membru al consiliului redacțional al ziarului *New York Times* — Herbert Matthews (primul ziarist care i-a luat un interviu lui Fidel Castro la postul său de luptă din Sierra Maestra) — să declare în fața Asociației americane a directorilor de ziare, la 21 aprilie 1960 :

„În cei treizeci de ani de cînd lucrez la *New York Times*, nu mi s-a întîmplat să am de-a face cu un eveniment atît de rău înțeles, atît de prost tratat și ale cărei interpretări erau atît de deformate ca revoluția cubană".

O contribuție la risipirea acestor neînțelegeri, deformări sau pur și simplu calomnii răspîndite de propaganda imperialistă, aduce lucrarea publiciștilor americani Leo Huberman și Paul M. Sweezy intitulată *Cuba-Anatomy of a Revolution*. (*Cuba : anatomia unei revoluții*, Monthly Review Press, New York, 1960).

[1] Leo Huberman-Paul M. Sweezy, *Cuba-Anatomy of a Revolution*, Second edition, 1961.

Leo Huberman şi Paul M. Sweezy, doi eruditi economişti şi sociologi americani, editează la New York o revistă de orientare socialistă, „Monthly Review", şi duc o activitate publicistică consecventă, care are, în general, un caracter progresist, antiimperialist.

Este de remarcat că, în timp ce mulţi aşa-zişi socialişti nu numai că au abandonat de mult învăţătura marxistă, dar se feresc să pronunţe măcar numele lui Marx, Huberman şi Sweezy, chiar dacă într-o serie de probleme importante se îndepărtează de la o interpretare marxist-leninistă consecventă, îşi fac totdeauna un merit din a-şi întemeia aprecierile pe lucrările şi tezele lui Marx, Engels şi Lenin. Huberman şi Sweezy au abordat sarcina de a analiza revoluţia cubană cu seriozitate, competenţă şi în acelaşi timp cu o sinceră şi profundă simpatie pentru cauza poporului cuban. Ei au petrecut în două rînduri cîte trei săptămîni în Cuba (martie, septembrie şi octombrie 1960), au străbătut ţara de la un capăt la altul şi au stat de vorbă cu numeroşi cubani, de la Fidel Castro şi alţi conducători ai guvernului revoluţionar, pînă la simpli muncitori şi ţărani.

În cartea lor, după cum scriu autorii în prefaţă, ei „au încercat să îmbine metodele ziaristice cu cele ale cercetării ştiinţifice, pentru a da o analiză închegată a uneia din cele mai originale şi mai însemnate transformări sociale ale epocii noastre". Trebuie spus că, după părerea noastră, îmbinarea este reuşită, în aşa fel încît cartea, deşi conţine numeroase date şi abordează probleme complexe, se citeşte cu uşurinţă, aproape dintr-o răsuflare.

Partea introductivă a cărţii este consacrată condiţiilor din Cuba prerevoluţionară. Publicului nostru îi sînt azi familiare datele care arată că, în ciuda bogăţiilor şi condiţiilor favorabile naturale, Cuba prerevoluţionară era o ţară în care domnea sărăcia şi boala, şomajul şi analfabetismul, iar toate acestea îşi găseau sursa în subjugarea întregii economii cubane de către monopolurile străine, în primul rînd cele americane. Dominaţia imperialistă împiedica progresul economic al ţării, înăbuşea aspiraţiile naţionale ale poporului cuban.

Este bine cunoscut că una din temele favorizate ale propagandei oficiale americane este încercarea de a prezenta S.U.A. ca un stat care nu a avut niciodată colonii, ca un stat care, provenind el însuşi din fostele colonii ale Imperiului britanic, ar fi rămas un adversar consecvent al colonialismului. Este un merit al cărţii lui Sweezy şi Huberman că, prezentînd succint tabloul Cubei prerevoluţionare, demască caracterul demagogic, falsitatea acestei teze.

Deşi formal Cuba n-a fost o colonie a S.U.A., statutul său real faţă de vecinul său de la nord nu era cu nimic mai bun decît statutul oricărei colonii engleze, franceze, olandeze sau portugheze.

Se ştie că, după înlăturarea în 1901 a jugului colonial spaniol cu ajutorul trupelor S.U.A., guvernul american a impus introducerea în constituţia cubană a unui amendament care prevede în esenţă că S.U.A. sînt autorizate să intervină în Cuba ori de cîte ori vor considera că independenţa Cubei este ameninţată (cunoscutul amendament Platt). Aceasta însemna în mod practic, după cum a arătat unul din delegaţii la convenţia care a adoptat constituţia, a da S.U.A. cheia casei poporului cuban, în aşa fel încît americanii să poată intra la orice oră, cînd le este pe plac, ziua sau noaptea, cu intenţii bune sau rele" (p. 17). Chiar cînd amendamentul Platt a fost anulat, sub administraţia lui Franklin D. Roosevelt, subjugarea economiei cubane de către capitalul american era atît de înrădăcinată, încît, după cum observă autorii, „fie că guvernul din Washington era reacţionar sau liberal, fie că amendamentul Platt era înscris sau nu în lege, braţul lung al puterii S.U.A. nu era niciodată absent din Cuba şi rezultatele erau totdeauna aceleaşi — bune pentru capitaliştii nord-americani, proaste pentru poporul cuban" (p. 18).

Autorii remarcă, pe bună dreptate, că Cuba nu era singurul loc unde „steagul american mergea pe urmele dolarului". Ei amintesc de declaraţia generalului-maior Smedley But-

ler, unul din comandanţii infanteriei marine americane care a servit peste 33 ani în această armă, de la gradul de locotenent pînă la cel de general, şi care-şi prezintă activitatea în felul următor :

„Am ajutat să fac Mexico şi mai ales Tampico sigur pentru interesele petrolifere americane în 1914, am contribuit să fac din Haiti şi Cuba un loc liniştit pentru ca băieţii lui National City Bank să poată să-şi strîngă acolo veniturile... Am ajutat să purific Nicaragua pentru compania bancară internaţională a lui Brown Brothers în 1909—1912. Am făcut lumină în Republica Dominicană în 1916 pentru interesele fabricanţilor de zahăr americani. Am ajutat în 1903 ca Honduras să devină „corespunzător" pentru companiile de fructe americane.

În China în 1927 am supravegheat ca Standard Oil să-şi poată vedea nestingherit de drum. Aruncînd o privire înapoi, am impresia că aşi fi putut să-i dau lui Al. Capone cîteva sugestii. Tot ce a putut el face a fost să opereze în trei districte orăşeneşti. Noi, infanteria marină, am operat pe trei continente" (p. 17).

Împotriva dominaţiei de tip colonialist a imperialiştilor americani şi a interpuşilor lor autohtoni, poporul cuban s-a ridicat de multe ori.

O pagină nouă în lupta poporului cuban pentru libertate şi bunăstare s-a deschis prin atacul împotriva cazărmii Moncado din Santiago de Cuba, organizat de un grup de aproximativ 200 de patrioţi cubani conduşi de un tînăr avocat de 26 de ani din Havana, Fidel Castro. Atacul a eşuat, dar — aşa după cum observă şi Blas Roca, secretarul Partidului socialist-popular din Cuba — „el nu urmărea cucerirea puterii printr-o lovitură de stat săvîrşită de un mic grup de oameni. Sarcina lui a fost să înceapă revoluţia, să împartă poporului armele capturate din cazărmi... Atacul împotriva cazărmii Moncado şi acţiunile ulterioare au determinat intrarea pe arena politică a unui grup nou, revoluţionar şi antiimperialist de conducători tineri care a lichidat influenţa exercitată de vechii lideri burghezi, adepţi ai înţelegerii şi împăciuirii cu imperialismul" [1].

Atacul asupra Moncadei a fost începutul luptei armate pentru răsturnarea regimului lui Batista şi meritul istoric al lui Fidel Castro este că nu numai că a înţeles însemnătatea acestei forme de luptă, dar a şi trecut la organizarea ei practică.

Sweezy şi Huberman consacră acestei perioade a luptei armate şi a cuceririi puterii pagini relevante în care se vădesc calităţile lor de reporter.

Ei reproduc pasajele esenţiale din pledoaria de cinci ore a lui Fidel Castro la procesul care i-a fost intentat după atacul de la Moncado.

Pledoaria lui, scriu autorii, n-a fost o cerere de graţiere ; dimpotrivă, a fost un act de acuzare a regimului lui Batista. Tezele erau sprijinite cu texte de drept, ştiinţe politice, economice, istorie şi filozofie. Cuvîntarea pe cît era de lungă, pe atît era de erudită, era elocventă aşa cum numai un om devotat, înflăcărat de viziunea gloriei pentru patria sa putea fi. A fost unul din marile discursuri în istoria luptei pentru libertate în lume" (p. 35).

Reproducînd cuvîntarea lui Castro in extenso autorii n-au vrut numai să aducă un omagiu eroului revoluţiei cubane, dar şi să sublinieze faptul că de la bun început mişcarea condusă de Fidel Castro urmărea schimbări sociale radicale. Încă în faţa tribunalului lui Batista, Fidel Castro a enunţat principiile generale ale reformei agrare care avea să fie înfăptuită în 1959 şi a arătat că înţelege să se sprijine în primul rînd pe masele largi populare în acţiunea sa politică şi revoluţionară. Aceasta nu înseamnă că, încă de la începutul activităţii lor, Fidel Castro şi tovarăşii săi apropiaţi se găseau pe platforma politică şi ideologică pe care se găsesc astăzi. Autorii observă pe bună dreptate că în decursul luptelor revoluţionare şi după victoria revoluţiei „Fidel şi colaboratorii săi au învăţat multe ; curajul lor a fost pus la încercare de multe ori ; hotărîrea de a duce mai departe revoluţia s-a

[1] *Probleme ale păcii şi socialismului*, octombrie, 1960, p. 36.

călit; sprijinul ţăranilor şi muncitorilor s-a lărgit şi s-a aprofundat. Din toate aceste puncte de vedere şi din încă altele, regimul a trecut şi trece încă printr-un proces de radicalizare" (p. 87). Dar poziţia avansată iniţială pe care s-a situat mişcarea revoluţionară condusă de Fidel Castro a avut o influenţă importantă asupra dezvoltării revoluţiei cubane, în primul rînd prin aceea că între conducători şi masele populare s-au închegat legături trainice, care, la rîndul lor, au constituit principala sursă a procesului de radicalizare a revoluţiei, principalul sprijin care a permis înlăturarea treptată a elementelor de dreapta, şovăielnice sau de-a dreptul trădătoare, alăturate în ultimul moment revoluţiei şi care, în fond, urmăreau să-i schimbe cursul.

Cu atît mai eficace a fost această interacţiune între mase şi conducători, cu cît victoria revoluţiei a sfărîmat şi dizolvat armata şi aparatul de represiune vechi, iar puterea reală în stat era exercitată, după 1 ianuarie 1959, de armata revoluţionară compusă în mare majoritate din ţărani şi muncitori.

„Revoluţiile precedente (din America latină — *n.n.*) riscau să fie măturate de vechea armată dacă acţionau pentru aplicarea programului pe care l-au proclamat; regimul lui Fidel risca să fie măturat de noua armată dacă ar fi omis să facă aceasta" (p. 110).

Nucleul de conducere al revoluţiei cubane, în frunte cu Fidel Castro, a rămas credincios programului revoluţionar şi a mers cu hotărîre pe linia înfăptuirii lui.

Cum era şi firesc, autorii consacră o importantă parte a cărţii tocmai operei de înfăptuire a acestui program. Date pregnante înfăţişează realizările guvernului revoluţionar în domeniul educaţiei, al construcţiei de locuinţe, al ocrotirii sănătăţii populaţiei etc.

Toate măsurile întreprinse în acest cadru nu au afectat însă fundamental structura social-politică a Cubei.

Ele au fost posibile mai ales pe seama corectării unor nedreptăţi, a eliminării abuzurilor, corupţiei.

Prima măsură cu caracter structural a fost reforma agrară.

Autorii subliniază că reforma agrară nu se mărgineşte numai la o mai largă şi echitabilă distribuire a pămîntului, ci în acelaşi timp serveşte ca un factor al întregului program de dezvoltare a economiei cubane şi prin aceasta marchează o nouă etapă în lupta pentru rezolvarea problemei agrare în America latină.

Reforma agrară cubană este caracterizată şi printr-un alt element nou: prin apariţia, paralel cu micii proprietari creaţi de reformă, *a cooperativelor agricole de producţie*.

A fost această măsură justificată de situaţia specifică a ţăranului cuban? Răspunsul pe care-l dau autorii cărţii pe baza experienţei lor proprii este afirmativ.

Majoritatea ţăranilor cubani, majoritatea masei de *campesino*, e alcătuită din proletari sau semiproletari agricoli, la care interesul pentru dobîndirea proprietăţii individuale asupra pămîntului era redus.

Autorii relatează o experienţă personală semnificativă. Într-o călătorie la Pinar del Rio au întrebat pe cîţiva tăietori de trestie de zahăr dacă sînt nerăbdători să capete pămînt. Aceştia n-au înţeles nici măcar întrebarea pînă cînd ea nu a fost reformulată şi explicată în detaliu. Şi atunci răspunsul pe care tăietorii de trestie de zahăr l-au dat nu a arătat o dorinţă expresă de a căpăta un lot individual, ci de a căpăta case mai bune, mai multe şcoli şi o slujbă stabilă. Tocmai pentru că revoluţia le-a dat aceste lucruri, au explicat ei, sînt alături de revoluţie.

Reforma agrară a avut drept rezultat progrese însemnate nu numai pentru satul cuban, dar a deschis porţile spre noi şi încă şi mai importante succese pentru întreaga viaţă economică şi social-culturală a Cubei.

Spaţiul nu ne permite să mergem pe urmele autorilor în analizarea tuturor aspectelor vieţii politice, economice, social-culturale ale Cubei, de care ei se ocupă în lucrarea lor şi care subliniază cu putere consolidarea şi dezvoltarea continuă a revoluţiei cubane, marile ei înfăptuiri în folosul maselor largi ale poporului.

Credem însă important să remarcăm două aspecte de ordin politic în mod just puse în valoare în carte ca factori importanţi în întărirea revoluţiei cubane, în creşterea capacităţii ei de luptă împotriva duşmanilor interni şi externi.

În primul rînd, este vorba de modul în care conducerea noii Cube a respins încercările imperialiste de a diviza forţele revoluţionare, speculînd rezervele, prejudecăţile şi chiar ostilitatea faţă de comunism care există încă în rîndurile unei părţi a intelectualităţii şi ale altor categorii sociale, fie ca urmare a unor interese înguste de clasă, fie, pur şi simplu, ca urmare a îndelungatului baraj al propagandei imperialiste.

În acest scop, propaganda oficială americană a căutat să lipească eticheta de „comunist" pe revoluţia cubană.

Sweezy şi Huberman demască în mod convingător mecanismul operaţiei „anticomuniste" iniţiate de S.U.A. în acţiunile de subminare a mişcării naţionale de eliberare: „Începi prin a nega că eşti comunist. Urmăritorul tău replică că aceasta e ceea ce spui, dar în fapt colaborezi cu comuniştii şi duci o politică care se bucură de aprobarea lor. Cum putem să ştim că nu eşti comunist? Trebuie să dovedeşti. Dacă accepţi provocarea eşti pierdut. Primul pas este refuzul de a colabora cu comuniştii şi pentru aceasta trebuie să introduci probe politice ca să determini cine este comunist. Vînătoarea de vrăjitoare (persecuţii politice în limbajul politic american, după procesul celebru din secolul al XVII-lea în care biserica a impus condamnarea unor cetăţeni care nu s-au supus dictatului ei, invocînd ca principal cap de acuzare că s-ar ocupa de vrăjitorie — *N. N.*) a pornit. Pasul următor este schimbarea politicii; să te diferenţiezi de comunişti, şi cel mai bun lucru este să devii din nou un client al S.U.A.... Conducerea cubană a văzut în mod just cursa care i se întinde şi a refuzat cu hotărîre să intre în ea. Departe de orice încercări de a-şi dovedi anticomunismul prin manevre servile şi înjositoare, ea a trecut în fapt la contraatac, demascînd ca elemente contrarevoluţionare pe anticomunişti şi izolîndu-i astfel de mase, care, mai presus de orice, sprijină cu înflăcărare revoluţia" (p. 162).

Putem adăuga că meritul şi clarviziunea conducătorilor cubani e cu atît mai mare, cu cît destui conducători ai mişcării de eliberare naţională n-au fost în stare să evite a cădea în cursa anticomunismului.

Al doilea element de ordin politic asupra căruia insistă autorii lucrării recenzate e caracterul larg democratic al noului regim cuban.

„În mod evident — arată ei — masele cubane, zdrobitoarea majoritate a poporului acestei ţări nu au fost niciodată, în toată istoria ţării, aşa de libere... Cuba este o ţară care literalmente exală libertatea" (p. 156—157).

Cartea demască calomniile propagandei imperialiste, care a încercat să prezinte măsurile drepte de reprimare a elementelor contrarevoluţionare drept un semn al lipsei de libertate.

„Revoluţia se va apăra cu hotărîre împotriva duşmanilor ei, atît interni cît şi externi, şi orice democrat ale cărui principii merg dincolo de frazeologia goală va aplauda din toată inima" (p. 157).

Problema caracterului revoluţiei cubane, a orientării ei ideologice reprezintă desigur unul din aspectele cele mai importante din punct de vedere al activităţii practice şi în acelaşi timp dintre cele mai pasionante din punctul de vedere al studiului revoluţiei cubane. El a reţinut, firesc, şi atenţia autorilor lucrării de care ne ocupăm.

În această ordine de idei, este interesantă observaţia că fără a fi adepţii unui sistem ideologic unitar şi închegat, conducătorii revoluţiei cubane au pornit de la o concepţie despre lume în esenţa ei raţionalistă şi umanistă, care crede în progresul societăţii şi al naturii umane şi care reprezintă, pe de o parte, asimilarea şi ridicarea pe o treaptă nouă a celor mai bune tradiţii de luptă revoluţionară ale popoarelor din America latină, iar, pe de altă parte, idealurile şi aspiraţiile actuale ale oamenilor progresişti din lumea întreagă.

Atitudinea faţă de revoluţia cubană devine în unele ţări, mai ales în S.U.A., un criteriu de apreciere al sincerităţii concepţiilor progresiste despre lume. Faptul că unele cercuri din S.U.A. — ca şi din alte ţări capitaliste — care profesau o atitudine liberală, au luat o poziţie ostilă faţă de Cuba revoluţionară nu înseamnă decît că profesiile de credinţă liberale nu sînt pentru reprezentanţii acestor cercuri decît o perdea îndărătul căreia se ascunde capitularea în faţa concepţiilor reacţionare dominante în S.U.A. şi, în general, în lumea capitalistă.

„Noi, ca veterani ai mişcării de stînga, — scriu Sweezy şi Huberman —, ne-am simţit întru totul acasă în atmosfera morală şi intelectuală a Revoluţiei cubane, şi aceasta într-o măsură mult mai mare decît ni se întîmplă în atmosfera „societăţii bunei stări generale" (p. 95).

Din păcate, mai departe aprecierile autorilor cărţii asupra caracterului revoluţiei cubane relevă limitele şi erorile lor în interpretarea evenimentelor revoluţionare din Cuba. În esenţă, Sweezy şi Huberman afirmă că revoluţia cubană este „prima revoluţie socialistă adevărată care a fost înfăptuită de necomunişti" (p. 147). Implicaţia acestei afirmaţii ar fi că încă de la început revoluţia cubană a avut un caracter socialist, iar Fidel Castro, ca şi ceilalţi conducători ai mişcării revoluţionare, „fără o ideologie clar formulată", după cum spun chiar autorii, au făcut socialism fără să ştie! Dar asemenea aprecieri merg nu numai împotriva logicii sănătoase, dar şi împotriva faptelor, împotriva chiar a propriilor afirmaţii făcute de Sweezy şi Huberman. Ei arată, de pildă, la un moment dat că primele măsuri înfăptuite de revoluţie — şi, în primul rînd, reforma agrară şi crearea unui sector de stat în industrie — nu duc necesarmente la socialism şi, dacă revoluţia s-ar fi mărginit numai la aceste măsuri, „Cuba ar fi putut tinde spre un stat în care se amestecau un colectivism agrar şi un capitalism dirijat de stat" (p. 186).

Condiţiile necesare pentru trecerea la etapa socialistă a revoluţiei au fost examinate succint la Congresul al VIII-lea al Partidului socialist-popular din Cuba, care a analizat totodată forţele motrice ale revoluţiei cubane, rolul şi sarcinile partidului în apărarea şi dezvoltarea revoluţiei, adoptînd hotărîrea de a pune pe primul plan patru lozinci principale: coeziune, creşterea producţiei, apărare, conştiinţă [1].

Elementele componente ale procesului revoluţionar nu sînt reprezentate în Cuba numai de creşterea considerabilă a sectorului de stat în economie şi de începutul planificării economiei naţionale, ci totodată de schimbări în caracterul puterii de stat, pe care, de altfel, le remarca şi Sweezy şi Huberman în ultimul capitol al cărţii, şi, în primul rînd, de creşterea rolului clasei muncitoare în cursul dezvoltării revoluţiei cubane. Are loc de asemenea un proces de clarificare ideologică, care duce la creşterea continuă a influenţei şi autorităţii comuniştilor. Cu alte cuvinte, radicalizarea revoluţiei cubane e legată de apariţia şi consolidarea acelor factori de care, după Huberman şi Sweezy, s-ar putea lipsi revoluţia socialistă.

După cum am arătat mai sus, Sweezy şi Huberman au caracterizat concepţia despre lume a conducătorilor revoluţiei cubane ca o concepţie raţională, esenţialmente optimistă, care crede în progres, în perfectibilitatea naturii şi societăţii umane. Diverse variante ale acestei concepţii au caracterizat, după părerea autorilor, poziţia elementelor progresiste ale societăţii în ultimele patru secole. Ei arată, în continuare, că nu e vorba de o concepţie monolitică, ea „avînd un spectru propriu, mergînd de la dreapta prin centru la stînga şi invocînd ca purtători de cuvînt figuri atît de deosebite, ca Bertrand Russell, John Dewey şi Vladimir Ilici Lenin. Totuşi această concepţie are *o unitate esenţială*" etc. (*subl. ns.*, p. 93).

Desigur, în multe sisteme filozofice burgheze există elemente progresiste.

---

[1] Cf. Blas Roca, *Al VIII-lea Congres naţional al Partidului socialist-popular din Cuba*, în „Probleme ale păcii şi socialismului" 1960, nr. 11, p. 40—41.

Este astfel posibil ca între marxist-leniniști și adepții unor curente de gîndire burgheze să se găsească probleme specifice asupra cărora punctele de vedere să se apropie foarte mult, permiţînd astfel acţiuni comune de cea mai mare importanţă (lupta pentru pace, pentru drepturile popoarelor la autodeterminare, pentru lichidarea colonialismului sau chiar atitudinea faţă de Cuba).

Toate acestea nu îngăduie însă, *sub nici o formă*, să se proclame „unitatea esenţială" dintre concepţiile lui Dewey, Russell şi Lenin!

După părerea noastră, această concepţie antiştiinţifică şi eclectică stă la baza afirmaţiilor neîntemeiate ale autorilor lucrării recenzate, cu privire la caracterul revoluţiei cubane, precum şi la baza altor lipsuri ale cărţii, cum ar fi diminuarea şi uneori denaturarea rolului jucat de clasa muncitoare cubană şi de comuniştii cubani în înfăptuirea revoluţiei, subestimarea influenţei pozitive exercitate asupra revoluţiei cubane de noul raport de forţe pe arena internaţională, reducerea acestuia mai ales la ajutorul economic primit de Cuba din partea ţărilor lagărului socialist etc.

Desigur, analiza şi înţelegerea justă a revoluţiei cubane este o sarcină complexă şi ea nu poate fi rezolvată decît printr-o dezbatere largă, aprofundată şi multilaterală.

În ciuda lipsurilor serioase pe care le conţine, lucrarea lui Sweezy şi Huberman, prin materialul faptic pe care-l aduce, prin unele momente ale prelucrării acestui material, prin simpatia caldă pentru revoluţia cubană şi prin demascarea manevrelor imperialiste împotriva Cubei, aduce o contribuţie utilă la aceste dezbateri.

C. Bogdănescu

Probleme ale conştiinţei sociale în lumina teoriei cunoaşterii

Una din direcţiile de atac ale ideologilor burghezi şi revizionişti împotriva filozofiei marxist-leniniste este negarea caracterului ei unitar, a unităţii indisolubile dintre părţile sale constitutive prin separarea materialismului istoric de materialismul dialectic, prin declararea lui drept o disciplină sociologică particulară care nu ar avea caracter filozofic.

Dezbătînd amplu problema obiectului materialismului istoric, a raportului acestuia cu materialismul dialectic, a legăturii interne, indestructibile dintre materialismul istoric şi materialismul dialectic în cadrul filozofiei marxiste, filozofii marxişti resping cu hotărîre tentativele ideologiei burgheze şi revizioniste. Discuţiile purtate în jurul acestor probleme au dus la concluzii de o deosebită importanţă practic-politică şi teoretică.

Cartea lui G. M. Gak *Învăţătura despre conştiinţa socială în lumina teoriei cunoaşterii*[1] are meritul de a aduce o contribuţie importantă în analiza teoretică a problemei raportului dintre materialismul dialectic şi materialismul istoric.

Majoritatea lucrărilor consacrate raportului dintre materialismul dialectic şi materialismul istoric au demonstrat unitatea lor mai ales pe linia primei laturi a problemei fundamentale a filozofiei: primatul existenţei faţă de conştiinţă. G. M. Gak tratează această problemă prin prisma celei de-a doua laturi a problemei fundamentale a filozofiei, privind unitatea materialismului dialectic cu materialismul istoric *din punctul de vedere al teoriei cunoaşterii*, aspect mai puţin cercetat.

Autorul emite teza după care „*concepţia materialist istorică despre conştiinţa socială este o parte a teoriei materialist-dialectice a cunoaşterii*" (p. 191), ceea ce constituie un alt aspect al unităţii dintre materialismul dialectic şi materialismul istoric.

Vom încerca să urmărim pe scurt firul argumentării acestei teze şi să desprindem conţinutul şi sensul ei.

[1] Г. М. Гак, *Учение об общественном сознании в свете теории познания*, Издательство ВПШ и АОН при ЦК КПСС, Moscova, 1960.

Se obișnuiește, spune G. M. Gak, ca teoria despre conștiința socială să fie privită ca aparținînd doar materialismului istoric, iar teoria cunoașterii doar materialismului dialectic. „Dar între concepția despre conștiința socială și teoria cunoașterii există o legătură indestructibilă, care reflectă unitatea și indivizibilitatea materialismului dialectic și a materialismului istoric" (p. 25). În ce constă această legătură?

În primul rînd, cunoașterea este un proces *social*, care se realizează prin reflectarea lumii obiective în conștiința membrilor societății. După cum sublinia Lenin, nu poate fi ignorată legătura directă și indivizibilă a acestei teze cu „teza materialismului istoric după care conștiința socială *reflectă* existența socială". Aceasta înseamnă, conchide G. M. Gak, că „legătura dintre materialismul dialectic și materialismul istoric se face și pe linia celei de-a doua laturi a problemei fundamentale a filozofiei" (p. 28), adică pe linia *laturii gnoseologice* a raportului dintre existență și conștiință.

În al doilea rînd, cunoașterea reflectă cerințele practicii sociale, care îi determină sarcinile în fiecare etapă istorică dată. Deci dezvoltarea cunoașterii are loc pe baza practicii sociale și este condiționată de evoluția acesteia. Dar nu putem înțelege în mod științific teza după care cerințele practicii social-istorice ale oamenilor determină procesul istoric al cunoașterii fără a fi înarmați cu înțelegerea profundă a tezei materialist-istorice după care existența socială determină conștiința socială. În consecință, *concepția materialist-istorică despre conștiința socială deschide o nouă perspectivă în analiza procesului cunoașterii*.

În al treilea rînd, cunoașterea ca proces social nu este cunoașterea unui om izolat; ea se realizează numai prin conștiința, gîndirea, cunoașterea multor miliarde de oameni din trecut, prezent și viitor. În acest fel, problema caracterului relativ și absolut, general și individual al cunoașterii implică și se concretizează prin teza materialist-istorică privind raportul dintre conștiința individuală și conștiința socială. De aici, spune autorul, decurge importanța pe care o are pentru teoria cunoașterii înțelegerea formelor conștiinței sociale.

În al patrulea rînd, procesul dezvoltării cunoașterii este determinat nu numai de nevoile materiale și sociale dintr-o anumită epocă, ci și de cerințele dezvoltării spirituale a societății. În societatea împărțită în clase antagoniste, o influență deosebit de importantă asupra procesului cunoașterii o are lupta dintre ideile reacționare și ideile progresiste înaintate. Or, tocmai înțelegerea mecanismului prin care lupta de idei influențează sensul cunoașterii presupune cunoașterea structurii de clasă, a conștiinței sociale, a formelor sale ideologice.

Din toate acestea rezultă, arată G. M. Gak, că „teoria științifică a cunoașterii este imposibilă fără concepția despre conștiința socială" (p. 29), că este „imposibil a studia deplin și adînc teoria cunoașterii separat de concepția despre conștiința socială" (p. 30), iar prin aceasta „gnoseologia materialistă a primit un înalt nivel de dezvoltare, s-a desăvîrșit" (p. 34). Între aceste două teorii există deci o unitate intimă, indestructibilă, ceea ce constituie — subliniază în repetate rînduri G. M. Gak — un alt aspect al unității dintre materialismul istoric și materialismul dialectic. Tocmai prezentarea unității dintre teoria cunoașterii și concepția despre conștiința socială ca fiind un aspect concret al unității dintre materialismul dialectic și materialismul istoric pe plan gnoseologic ni se pare o contribuție importantă adusă de G. M. Gak la această problemă-cheie a filozofiei marxiste.

Autorul însă, subliniind legătura indisolubilă dintre teoria cunoașterii și concepția despre conștiința socială, afirmă în mod categoric ideea că aceasta din urmă este inclusă în teoria cunoașterii, că este una din părțile sale componente. Considerăm însă că pentru susținerea unei asemenea idei, relativ nouă, argumentele aduse de autor (cap. I: „Concepția despre conștiința socială ca parte a teoriei cunoașterii") — pe care le-am expus mai sus — nu sînt suficiente; ele vin în sprijinul demonstrației convingătoare a unității indisolubile

dintre cele două părţi fundamentale ale filozofiei marxiste şi doar parţial şi indirect în susţinerea tezei după care „concepţia despre conştiinţa socială este cuprinsă în teoria cunoaşterii ca *parte componentă a ei*" (p. 34, subl. ns.). În concluziile lucrării (p. 191) se subliniază că unitatea materialismului dialectic şi a materialismului istoric este privită sub aspect *gnoseologic*, dar în strînsă legătură cu cel *ontologic*; ni se pare însă că autorul, în tendinţa de a sublinia şi de a pune mereu în lumină teza de mai sus, pedalează prea mult asupra aspectului gnoseologic, transformînd concepţia despre conştiinţa socială aproape exclusiv într-o parte componentă a teoriei cunoaşterii. În acest fel se creează impresia că teoria cunoaşterii cuprinde în sine învăţătura despre conştiinţa socială, ceea ce nu poate fi just, după cum nu ar fi just să înţelegem, prin analogie, că ar exista un asemenea raport între materialismul istoric şi materialismul dialectic.

★

În continuare, autorul face o analiză interesantă, din punctul de vedere al teoriei reflectării, a problemelor principale ale teoriei materialist-istorice despre conştiinţa socială: *structura conştiinţei sociale* (cap. II), *reflectarea existenţei sociale în psihologie şi ideologie* (cap. III), *specificul formelor conştiinţei sociale* (cap. IV—V), *caracterul dialectic al procesului reflectării existenţei sociale în conştiinţa socială* (cap. VI), îmbinînd, de cele mai multe ori foarte reuşit, tezele generale ale învăţăturii marxist-leniniste cu o argumentare clară, cu un mod personal de expunere şi cu unele observaţii critice.

Pornind de la indicaţia marxist-leninistă cu privire la aspectul gnoseologic al raportului dintre existenţă şi conştiinţă şi de la teza materialismului istoric după care între conştiinţa socială şi existenţa socială există nu numai un raport ontologic, dar şi unul gnoseologic, autorul subliniază ideea că conştiinţa socială *reflectă* existenţa socială prin *toate formele şi componentele sale*. În acest punct, G. M. Gak se află în dezacord cu V. Kelle şi M. Kovalson, care în monografia *Formele conştiinţei sociale* disting în cadrul conştiinţei sociale un moment cognitiv şi unul ideologic. Dar, după părerea lui G. M. Gak, a pune în acest fel problema înseamnă a opune procesul de cunoaştere celui ideologic, a concepe ideologia în afara reflectării. El subliniază că procesul ideologic este întotdeauna un proces de *reflectare*, în ultimă instanţă, a structurii economice a societăţii, care poate fi atît fals cît şi adevărat, fără să înceteze de a fi, prin aceasta, un proces ideologic şi de cunoaştere [1].

O problemă interesantă ridicată de G. M. Gak în lucrarea sa este problema raportului dintre ideologie şi psihologia socială. Autorul demonstrează că reflectarea structurii economice în conştiinţă are loc nu numai prin aspectul ei ideologic, ci şi prin cel psihologic, arătînd că nu se poate studia caracterul reflectoriu al conştiinţei sociale luînd în consideraţie numai una din laturile sale (ideologia) şi neglijînd-o sau ignorînd-o pe cealaltă (psihologia socială).

În consecinţă, ni se pare justă ideea centrală a cap. II şi III ale lucrării, după care reflectarea existenţei sociale în conştiinţa socială este „teoretică, emoţională şi voliţională" (p. 191), conştiinţa socială şi fiecare din formele sale reprezentînd unitatea reflectării ideologice şi psihologice.

Această teză este demonstrată pentru fiecare din formele conştiinţei sociale. Aşa, de exemplu, *conştiinţa politică* este definită (p. 109) ca reflectare nemijlocită a raporturilor economice care se exprimă prin reprezentări şi *teorii* cu privire la raporturile dintre clase naţiuni faţă de stat prin *simţul* solidarităţii de clasă, prin *sentimentul* de ură faţă de clasele duşmane, prin *voinţa* unei clase îndreptată spre cucerirea puterii politice şi exprimată în stabilirea unor scopuri determinate, formulate în programele politice, platforme, revendicări.

Deci conştiinţa politică este simultan o reflectare teoretică (exprimată în *ideologia*

[1] Vezi şi recenzia asupra cărţii lui V. Kelle şi M. Kovalson, publicată în „Probleme de filozofie" 1960, nr. 8, p. 196.

politică care are un rol conducător în viaţa spirituală a clasei respective), emoţională (exprimată prin sentimentele de clasă) şi voliţională (specifică conştiinţei politice, dar aparţinînd şi altor forme ale conştiinţei sociale, exprimată în *ţelurile şi scopurile* politice ale clasei respective).

Toate aceste aspecte se întrepătrund şi se intercondiţionează, rolul esenţial avîndu-l ideologia politică, care, pe de o parte, înarmează clasa revoluţionară cu conştiinţa teoretică a rolului său istoric, iar pe de altă parte influenţează psihologia clasei respective, întărind entuziasmul său revoluţionar, dîndu-i vigoare şi încredere, făcînd-o să devină conştientă de sentimentele sale politice.

În acelaşi timp, caracterizînd situaţia clasei muncitoare din ţările capitaliste contemporane, autorul arată care este influenţa şi importanţa psihologiei sociale în conştiinţa politică a proletariatului, subliniind că „nici un fel de ideologie revoluţionară nu este în stare să creeze acest entuziasm revoluţionar dacă pentru aceasta nu are temeiuri în psihologia maselor" (p. 98), care, la rîndul ei, fiind determinată de condiţiile vieţii materiale şi revoluţionată de acestea, deschide larg calea pentru pătrunderea ideologiei revoluţionare în conştiinţa maselor. Lenin arată în *Ce-i de făcut ?* că proletariatul este atras în mod spontan, „*instinctiv*" spre socialismul ştiinţific. Aceasta se explică nu numai prin faptul că această teorie exprimă în modul cel mai complet interesele sale economice şi sociale, ci şi prin împrejurarea că proletariatul se convinge, prin întreaga sa existenţă, de justeţea ideilor marxismului, iar condiţiile sale de viaţă fac ca sentimentele şi starea sa de spirit să corespundă acestei ideologii.

Îmbinarea celor două laturi — ideologică şi psihologică — ale conştiinţei sociale se realizează însă în mod specific în fiecare din formele sale. Concluzia care se desprinde din analiza formelor conştiinţei sociale (cap. IV—V) este că ele se deosebesc nu numai prin *obiectul reflectat*, prin specificitatea laturilor existenţei sociale pe care le reflectă şi rolul acestora în viaţa socială, ci şi prin *felul şi modul reflectării* acestui obiect sub cele două aspecte (ideologic şi psihologic). Astfel, pentru filozofie — spune autorul — „este caracteristică reflectarea teoretică în *formele* sale *cele mai generale*, raporturile de valoare faţă de realitate îşi găsesc o reflectare *emoţională* în conştiinţa morală şi estetică; în conştiinţa politică şi juridică îşi găseşte o expresie concentrată *voinţa* unei anumite clase; pentru religie este specific faptul că ea este o reflectare *fantastică*, care ia caracterul unei «fantezii bolnave», după expresia lui Lenin" (p. 192). În unele forme ale conştiinţei sociale este evidentă reflectarea teoretică, fără a lipsi şi cea psihologică, ca în cazul filozofiei; în alte forme este evidentă reflectarea psihologică-emoţională, în strînsă legătură cu reflectarea ideologică, ca în cazul conştiinţei morale sau estetice; şi, în sfîrşit, în conştiinţa juridică şi politică este evidentă atît reflectarea ideologică, cît şi cea psihologică, într-o strînsă interdependenţă şi intercondiţionare.

Pe această linie autorul critică unele definiţii ale conştiinţei sociale, care determină specificul formelor respective numai în funcţie de obiectul reflectat. După părerea autorului, acest neajuns provine din aceea că nu se are în vedere faptul că fiecare formă a conştiinţei sociale reprezintă o unitate a laturii ideologice şi psihologice, laturi care se îmbină în mod specific în fiecare din formele conştiinţei sociale.

★

Materialismul istoric demonstrează că reflectarea existenţei sociale în conştiinţa socială este un proces complex şi contradictoriu. Acest proces s-ar putea caracteriza, pe scurt, prin faptul că, pe de o parte, conştiinţa socială rămîne în urma schimbărilor şi transformărilor din cadrul existenţei sociale; pe de altă parte, în anumite momente şi prin anumite laturi ea depăşeşte aceste schimbări şi transformări. Aceste aspecte ale caracterului complex şi contradictoriu al procesului reflectării existenţei sociale în conştiinţa socială sînt analizate de G. M. Gak în cap. VI.

Ne oprim doar asupra aspectului rămînerii în urmă a conştiinţei sociale faţă de existenţa socială, deoarece caracterizarea acestui aspect ridică probleme teoretice şi practice importante.

Gradul şi amploarea rămînerii în urmă a conştiinţei sociale faţă de schimbările survenite în existenţa socială, spune autorul, depind de mulţi factori, dintre care nu lipsiţi de importanţă sînt şi cei psihologici. Nu putem să nu observăm că tocmai în domeniul psihologiei sociale, unde un loc important îl ocupă emoţiile, sentimentele, deprinderile, au rămas multe rămăşiţe ale vechii conştiinţe. Deprinderile care se formează în cadrul psihologiei sociale sînt depăşite uneori de transformările din cadrul existenţei sociale, aşa încît ele rămîn nişte reprezentări învechite care persistă în sfera psihologiei. Desigur că ele nu au un caracter veşnic. Deşi rezistă schimbărilor, ele vor dispărea în cele din urmă, numai că procesul dispariţiei lor reclamă o perioadă de timp mai îndelungată, ceea ce autorul numeşte „inerţie în evoluţia conştiinţei" (p. 167). De aici G. M. Gak trage două concluzii importante: a) nu trebuie să căutăm oricărei rămăşiţe învechite din conştiinţă un corespondent nemijlocit în existenţa socială; b) psihologia socială are o deosebită importanţă practică în munca de formare şi dezvoltare a conştiinţei socialiste a oamenilor muncii.

O a doua problemă importantă ridicată de autor în acest ultim capitol este cea a luptei dintre nou şi vechi în dezvoltarea conştiinţei socialiste. Lupta dintre nou şi vechi nu va dispărea, ci îşi va schimba conţinutul şi *caracterul*. Aşa, de exemplu, *critica* va rămîne un factor care împinge înainte dezvoltarea chiar în societatea în care vor fi dispărut clasele şi statul; ea „îşi va schimba însă *caracterul politic*, deoarece nu vor mai exista forţe sociale *interesate* în menţinerea vechilor rînduieli, a tradiţiilor, învechite, a reprezentărilor depăşite" (p. 167 subl. ns.).

Autorul subliniază ideea că fenomenul de rămînere în urmă a conştiinţei faţă de existenţă este un aspect concret al dialecticii dintre nou şi vechi. Înţelegerea justă a raportului dintre nou şi vechi pe planul conştiinţei are o deosebită importanţă teoretică şi practică. Pe baza acestei înţelegeri putem stabili motorul intern al dezvoltării conştiinţei socialiste — contradicţiile interne proprii — sau putem, de pildă, demonstra de ce conştiinţa religioasă nu este o formă a conştiinţei socialiste. Autorul precizează că conştiinţa religioasă nu intră în componenţa conştiinţei sociale socialiste, în primul rînd, pentru că conştiinţa socială, deşi nu există în afara conştiinţei individuale, se defineşte ca *reflectare a existenţei sociale*. Or, existenţa socialistă nu are nici o latură, nici un aspect care să determine în mod obiectiv conştiinţa religioasă. Deci, conclude autorul, „conştiinţa socială socialistă este o reflectare veridică a realităţii, ceea ce caracterizează nu conştiinţa unuia sau altuia dintre indivizi, ci trăsăturile ei *obiective* care decurg din natura construirii socialismului, din structura economică a acestei orînduiri" (p. 193).

G. M. Gak îşi încheie lucrarea cu ideea că aceste proprietăţi ale conştiinţei sociale socialiste trebuie să se realizeze în şi prin fiecare conştiinţă individuală, că ceea ce se realizează pe planul general al conştiinţei trebuie să se afirme şi pe plan individual, ceea ce, desigur, are loc numai în cadrul luptei dintre ceea ce este înaintat şi ceea ce este învechit şi depăşit în conştiinţa fiecăruia.

În această luptă se plămădeşte şi se dezvoltă nu numai un om înaintat din punct de vedere intelectual, teoretic-ideologic, dar şi un om cu trăsături noi de caracter, cu o psihologie nouă. Ridicarea conştiinţei oamenilor muncii la nivelul transformărilor petrecute în existenţa lor socială este o problemă centrală a politicii partidului statului socialist, o problemă importantă a educaţiei comuniste a omului nou, o problemă mereu actuală.

Cartea lui G. M. Gak *Învăţătura despre conştiinţa socială în lumina teoriei cunoaşterii* este interesantă prin actualitatea şi importanţa problemei pe care o dezbate, prin încercarea de a da o rezolvare unor probleme insuficient abordate pînă acum în literatura filozofică

marxistă. Desigur că unele probleme din această lucrare, după cum spune însuşi autorul suscită discuţii, el propunîndu-şi să expună numai un punct de vedere, fără a pretinde o rezolvare definitivă şi multilaterală.

Elena Florea

Observaţii asupra unei cărţi de logică polivalentă [1]

A pătrunde în labirintul logicii polivalente, a încerca să descifrezi sensul general al diferitelor formalisme polivalente este o sarcină pe cît de necesară, pe atît de grea. Tocmai acestei sarcini încearcă să-i răspundă cartea tînărului logician sovietic A. A. Zinoviev. Autorul scoate în relief conceptul de logică polivalentă prin analiza diferitelor sisteme, prin dezvăluirea proprietăţilor lor generale şi a sensului, a locului pe care-l ocupă în logică ideea de polivalenţă. Din expunerea succintă a diferitelor sisteme polivalente, făcută de autor în ordine istorică, vom reţine ideile cu semnificaţie generală care sînt necesare pentru înţelegerea problemelor abordate în această carte. Urmărind să uşureze analiza sistemelor polivalente, A. A. Zinoviev reaminteşte cititorului o serie de legi fundamentale pentru caracterizarea a ceea ce numim bivalenţă, şi anume cunoscutele legi formale clasice şi unele teze fundamentale ale calculului propoziţiilor. Determinarea valorii unei *funcţii* se face prin diferite procedee (matrice, procedeul linear). Important de notat în legătură cu aceasta e faptul că „forma determinării funcţiei se va schimba în dependenţă de alegerea metodei de desemnare" (p. 9).

Adăugăm că diferitele procedee de scriere (aici e folosită „scrierea poloneză") [2] sînt alese din motive de „comoditate", scrierea cea mai comodă fiind şi cea mai eficientă (de exemplu cel mai intuitiv din punct de vedere pedagogic, cel mai adecvat maşinii de calculat etc.). Alegerea sistemului de scriere *din motive de „comoditate" nu înseamnă* crearea arbitrară a unei logici noi conform cu „principiul toleranţei" (Carnap), căci, aşa cum subliniază A. A. Zinoviev, în raport cu diferitele procedee de scriere „legile logice sînt invariante" (p. 10).

Principiul logicii bivalente — orice enunţ este sau adevărat sau fals — a fost pus la îndoială îndată după formularea sa clară. Motivele îndoielii în acest principiu sînt tot atîtea surse istorice ale logicii polivalente: greutatea de a construi o logică formalizată de tip clasic în care să fie cuprinse expresiile modale, inaplicabilitatea terţiului exclus la colecţiile infinite, încercarea de a găsi o expresie logică adecvată mecanicii cuantice, străduinţele de a rezolva paradoxele logice şi, în fine, uneori consideraţii de natură pur formală.

După cum era de aşteptat, în cartea de care ne ocupăm este utilizat aparatul formal (de calcul). Dar aceasta se face numai în măsura în care e necesar şi suficient pentru punerea în evidenţă a problematicii comune multiplelor formalisme folosite în logica polivalentă. Precizăm de pe acum că lucrarea urmăreşte obiective *metalogice*, ea prezentînd *teoria logicii polivalente*.

Încercarea de a cuprinde formal în cadrul logicii bivalente expresiile modale duce la contradicţii. Astfel, Lukasiewicz a arătat că într-un sistem trivalent pot fi deduse expresiile CMxx şi CMNxNx, deci x şi Nx; or, conform legii non-contradicţiei, expresia KxNx (adică „x şi non-x")

---

[1] А. А. Зиновьев, *Философские проблемы многозначной логики*, Издательство Академии Наук СССС, Moscova, 1960.

[2] Scrierea poloneză în logica matematică are următorul alfabet: (N (negaţie), K(conjuncţie), A (alternativă), C (implicaţie), R (echivalenţă), M.(posibil). De exemplu expresia: „Dacă x este posibil, atunci x" se scrie CMxx. Expresia CMN xN x se citeşte: „Dacă non-x este posibil, atunci non-x".

e inacceptabilă (în logica bivalentă) [1]. Pentru determinarea funcțiilor trivalente Lukasiewicz utilizează atît procedeul liniar, cît și pe cel matricial. Fiind posibilă exprimarea tuturor functorilor printr-un număr redus de functori (fapt care, de altminteri, condiționează calculul), Lukasiewicz creează un sistem bazat pe N și C (sistemul „N — C"). De la logica trivalentă, Lukasiewicz a trecut mai tîrziu la un sistem cu un număr infinit de valori. Descoperirea lui Lukasiewicz a fost comparată de unii logicieni cu cea a geometriei neeuclidiene, ceea ce e admisibil dacă luăm în considerație uriașa problematică stîrnită în jurul ei.

A. Tarski și M. Vajsberg au axiomatizat acest sistem.

Încă sistemul lui Lukasiewicz scoate în evidență o serie de idei fundamentale pentru conceperea ideii de polivalență. De remarcat este că aici expresiile legii non-contradicției și a terțiului exclus încetează de a mai fi enunțuri identic adevărate (tautologii); de asemenea nu sînt legi nici negațiile lor. De aici A. A.Zinoviev conchide că „logica lui Lukasiewicz nu este negarea logicii bivalente, ci generalizarea acesteia" (p. 18), și în nici un caz ele nu se află în contradicție. Lukasiewicz a asociat logica sa trivalentă cu teoria probabilității. Pentru a evita confuziile, el a denumit-o logică non-crizipiană și nu non-aristotelică.

Imediat după sistemul Lukasiewicz a apărut sistemul lui Post[2], care pleacă de la ideea că funcția primește o valoare oarecare *i* din mulțimea de valori *n*, sensul lui *i* neavînd pentru Post nici o importanță; el nu propune nici o interpretare. O astfel de abstracție, spune A. A. Zinoviev, „este necesară pentru a se depăși ... greutățile tehnice" (p. 20).

Post determină o serie de funcții ca și Lukasiewicz. Pentru el, logica bivalentă apare ca un caz particular al celei polivalente. Respectiv obținem bivalență cînd $n = 2$.

Un punct de plecare mult mai interesant sub aspect științific are sistemul Brower-Heyting, diferit de cel al lui Lukasiewicz (o diferență fundamentală între ele constă în definiția negației). Brower a arătat că tertium non datur nu poate fi declarat ca fals, ci trebuie doar „slăbit", respectiv restrîns în ce privește aplicarea sa la colecțiile finite. În sistemul logic creat de Heyting pe baza acestei idei, legea dublei negații se deduce numai într-un sens ($X \rightarrow \chi = 1$), iar tertium non datur nu se deduce.

Sistemul obținut poate fi expus axiomatic, alegînd din mulțimea tautologiilor posibile 11 axiome. De remarcat că prin anexarea unei axiome speciale putem obține logica bivalentă. Echivalentă cu axiomatica lui Heyting este cea a lui Gentzen, dacă luăm în considerare o anumită schimbare.

A. A. Zinoviev subliniază o particularitate a acestui calcul: axiomatica e verificată de matrice, dar nu tot ce e verificat de matrice este deductibil.

Inspirați de Brower și Heyting (fără implicațiile idealiste ale acestora), Kolmogorov și Glivenko au creat un sistem trivalent fără terțiul exclus, conceput ca un „calcul al problemelor" (= logica constructivistă).

Cu intenția de a rezolva paradoxele logice (în speță paradoxul lui Russel), Bocivar construiește un sistem în care pe lîngă adevăr și fals apare valoarea „non-sens". Funcțiile sînt de două feluri: de „formă exterioară" (expresii cu valență) și de „formă interioară" (expresie în care nu apare valența) [3]. Dacă substituim expresiilor de „formă interioară" valența „non-sens", obținem din nou „non-sens", ceea ce nu se întîmplă în cazul expresiilor de forme exterioare. Enunțul identității nu apare în calculul lui D. A. Bocivar, fapt pe care se sprijină în rezolvarea paradoxului lui Russell. De asemenea nici negația acestuia nu este lege logică. Matematicianul american Kleene creează o logică trivalentă care, așa

[1] I. Lukasiewicz, *Logika trójwartościova*, în „Ruch Filozoficzny", anul V, 1920 nr. 9.

[2] L. E. Post, *Introduction to a General Theory of Elementary Propositions* în „American Journal of Mathematics", vol. XLIII, 1921, nr. 3.

[3] Exemplu de funcție „interioară" avem: „X sau Y", iar de funcție „exterioară": „X e adevărat sau Y e adevărat".

cum a demonstrat Şestakov, include sistemul lui Bocivar. Kleene separă de asemenea două feluri de funcţii: „tari" şi „slabe". În locul terţiului exlcus apare excluderea celui de-al patrulea.

Sarcina de a da o expresie logică adecvată a mecanicii cuantice şi-o asumă Reichenbach într-un calcul trivalent cu 10 functori, dintre care o parte se regăsesc la Post.

„După părerea lui Reichenbach, legile mecanicii cuantice intră tocmai în clasa enunţurilor adevărat-false" (adică nedeterminate) (p. 43). Cartea mecanicii cuantice, spune Reichenbach, e scrisă în limba logicii trivalente. Valenţele sînt concepute de Reichenbach într-un fel apropiat de Brower şi Kolmogorov; astfel adevărat = verificat (ca adevărat), fals = infirmat, nedeterminat = neverificat (respectiv neinfirmat). Reţinem aici un fapt interesant: unificarea ideii de corespondenţă cu cea de criteriu în interpretarea valenţelor. Sistemul lui Reichenbach se află, evident, sub inspiraţia ideilor lui Heisenberg despre relaţiile „de nedeterminare". O altă concepţie despre logică enunţă Destouches-Fevrier; ea repartizează logicii bivalente domeniul „macroscopic", rezervînd celei trivalente „microobiectele". După cum observă A. A. Zinoviev, logica polivalentă poate fi utilizată şi pentru descrierea macroobiectelor şi deci ideea de mai sus nu poate fi acceptată.

Un pas înainte în problema interpretării logicii trivalente a făcut savantul sovietic Şestakov prin crearea unui „model" electrotehnic (e drept, prin intermediul aritmeticii). Şestakov a formulat importanta idee că orice funcţie a logicii polivalente poate fi reprezentată prin una bivalentă, dacă socotim în locul diferitelor valenţe i (= 1, 2, 3 ... n) pur şi simplu pe i. Astfel legile logice vor fi de acum formulate la un nivel foarte general (de exemplu tertium non datur apare „x este i" sau „x nu este i"). Semnificaţia deosebită a acestei idei o rezumăm la următoarele: 1) logica bivalentă nu este pur şi simplu limitată, ci împinsă pe un plan mai larg; 2) ea rămîne în continuare condiţia oricărei gîndiri determinate.

Cu scopul de a rezolva aşa-numitele paradoxe ale implicaţiei, W. Ackermann a creat un sistem hexavalent. Cu aceasta A. A. Zinoviev încheie trecerea în revistă a celor mai de seamă sisteme polivalente. Notăm că expunerea suferă adesea de neclaritate, provenită fie din faptul că autorul nu dă suficiente elemente pentru înţelegerea ideilor prezentate (de exemplu, în cazul logicii lui Lukasiewicz nu defineşte functorul modalităţii), fie din cauză că nu explică îndeajuns schemele date. În acest sens lucrarea nu corespunde întru totul intenţiei autorului de a se adresa „cercului larg de filozofi" (p. 4).

O privire de sinteză ne arată care sînt, după A. A. Zinoviev, căile generale de construcţie a unui sistem polivalent. Ele pot fi rezumate la trei: a) prelucrarea pur formală a aparatului logicii; b) construcţia diferitelor sisteme cu scopul de a rezolva anumite sarcini date; c) prelucrarea teoriei generale a sistemelor logice polivalente. Iaskovski a demonstrat că putem construi un sistem $n+1$-valent pe baza lui n-valent şi pe calea „înmulţirii matricelor". „Înmulţirea matricelor" se obţine astfel: pentru un argument oarecare x, luăm ca valori, în loc de 1 sau 0 (adică „adevăr" sau „fals"), combinaţia lor: 11, 10, 01, 00. La fel pentru celălalt argument dacă funcţia e binară. Să luăm ca exemplu implicaţia ($\rightarrow$). Avem $x \rightarrow y$. Dacă considerăm că x are ca valenţă perechea 10, iar y 00, atunci rezultatul va fi 01, deoarece $1 \rightarrow 0 = 0$, şi $0 \rightarrow 0 = 1$ (deci 01). Perechea poate fi apoi desemnată cu orice alt semn (literă sau cifră). Perechile de valenţă apar ca valori noi.

Probleme specifice se ivesc în legătură cu calculul funcţional, cu axiomatizarea şi cuantificarea. E interesant de remarcat că logicile polivalente au apărut istoriceşte mai întîi în formă funcţională. În calculul funcţional, non-contradicţia e asigurată prin înseşi procedeele de construcţie. Ea are forma: dacă $i = K$, atunci $i \neq K$ este exclus, ceea ce înseamnă că, dacă expresia are o valoare oarecare, atunci este exclus să nu

fie afectată de acea valoare, deci: *sau are, sau nu are aceea valenţă* (în cazul general i=K), a treia posibilitate fiind exclusă (i ≠ K este exclus). Cerinţa independenţei axiomelor nu prezintă importanţă deosebită. De notat că unele funcţii pot fi reduse la altele de bază (de exemplu la *K*, *A*, *N*). Mai importantă e chestiunea „completitudinii funcţionale", avînd în vedere numărul deosebit de mare de funcţii calculabile după formula n^{n^m} (unde n = numărul de valenţe acceptate în sistem, iar m = numărul de argumente). Aici se poate vorbi de o clasă de funcţii care nu au analog în logica bivalentă. Slupecki a arătat că sistemul „N—C" (Lukasiewicz) nu e *complet*. Ca un fapt care pledează în favoarea ideii de ireductibilitate a logicii polivalente la cea bivalentă citäm: „Interpretarea operatorilor bivalenţi ... ca operatori ai logicii *n*-valente nu dă totdeauna un calcul *n*-valent complet" (p. 53).

Ca şi sistemele bivalente, logica trivalentă se pretează axiomatizării, deşi cu unele dificultăţi. În axiomatică „caracterul polivalent nu se observă nemijlocit". Logica constructivistă pune problema deducţiei sub o formă mai specială: construcţia algoritmilor.

Prin considerarea structurii subiect-predicat, pe primul plan trece problema cuantificării. O dificultate teoretică prezintă distincţia ce trebuie făcută aici între cuplurile „obiect-însuşire, subiect-predicat" şi „constantă-variabilă".

A. A. Zinoviev distinge subiectul şi predicatul prin gradul de generalitate, ceea ce nu este tocmai exact dacă avem în vedere expresiile predicative complexe, cum e cazul în definiţii. Ca un fapt foarte important A. A. Zinoviev relevă că polivalenţa *nu atinge structura propoziţiilor*, dar structura propoziţiilor influenţează specificul calculului polivalent. În logica polivalentă, cuantorii, aşa cum au arătat Rosser şi Turquette, capătă proprietăţi noi: astfel, ei leagă m (unde $m>1$ variabile), transformă enunţul într-unul *n*-valent şi sînt determinaţi prin cuantorii clasici.

Chiar şi numai faptele expuse pînă aci ne permit o serie de consideraţii generale asupra logicii polivalente. Ele infirmă, de exemplu, ideea lui G. Günter că numai o logică bivalentă e posibilă, idee cu atît mai greşită cu cît există posibilitatea de a construi sisteme abstracte fără analog cu cele bivalente.

A. A. Zinoviev ne reţine apoi atenţia asupra a două întrebări de importanţă fundamentală: a) e posibilă o logică în care să apară ca lege negaţia legilor bivalente? b) Logica bivalentă e şi *necesară* sau numai suficientă pentru construcţia sistemelor *n*-valente? Ca un caz particular al acestor probleme se pune întrebarea: în ce sens logica bivalentă se păstrează în logica cu *n*-valori?

La prima întrebare, A. A. Zinoviev dă un răspuns net: „negaţiile acestor legi (bivalente. — *G. E.*) nu vor fi legi ale logicii *n*-valente" (p. 65). În ce priveşte a doua întrebare, istoria sistemelor polivalente arată că se poate porni în construcţia acestor sisteme de la consideraţii de natură empirică, independent de sistemul logicii bivalente, şi că sarcina construcţiei logicii *n*-valente „depăşeşte cadrul problemelor interne ale logicii" (p. 67) şi „constituie rezolvarea unei probleme de conţinut" (p. 69). Ca şi pentru sistemele bivalente, în cazul polivalenţei avem de-a face cu însuşiri importante ca non-contradicţia, independenţa axiomelor, completitudinea, dar, mai mult sau mai puţin clar, aceste proprietăţi se sprijină pe ideea de bivalenţă.

Într-un fel sau altul, dihotomia rămîne condiţia oricărei gîndiri *univoce şi determinate* şi, în ultimă instanţă, aşa cum a arătat Şestakov, orice funcţie *n*-valentă poate fi descrisă printr-o funcţie bivalentă, căci ea trebuie să se supună condiţiei: dacă $i = K$, atunci $i \neq -K$ e exclus (ceea ce a fost prezentat mai sus).

În această ordine de idei, A. A. Zinoviev se opreşte în mod special asupra problemei unităţii logicii. După A. A. Zinoviev, în multiplicitatea sistemelor logice există unitate care se manifestă atît pe linia *generică* — bivalenţa e un caz particular al polivalenţei, orice funcţie

Φn (= funcţia n-valentă) putînd fi reprezentată printr-o funcţie $\Phi 2$ (= funcţia bivalentă) —, cît şi pe linie *organică* [1] (izomorfismul parţial al diferitelor sisteme şi uneori chiar incluziunea unui sistem la altul). Acestea sînt aspectele unităţii şi problema ei nu poate fi în nici un caz pusă în sensul construcţiei unui singur sistem axiomatic pentru întreaga logică polivalentă.

În urma celor de mai sus, A. A. Zinoviev încearcă să definească logica drept ştiinţa despre „structura cunoştinţelor, despre cunoaşterea deductivă, despre demonstraţie etc." (p. 79). Acestei definiţii, destul de vagi, noi îi preferăm definiţia clasică: logica este ştiinţa despre demonstraţie. În legătură cu aceasta, notăm că logica astfel concepută înseamnă: 1) recunoaşterea unor legi generale care aparţin unui anumit aspect a logicii lucrurilor (aceasta e latura obiectivă *ontologică* a logicii); 2) recunoaşterea unei forme subiective a demonstraţiei, fapt care face posibil ca ea să rezolve problemele cunoaşterii. Prin definiţia dată logicii, A. A. Zinoviev a încercat să facă legătura cu lucrarea sa asupra „teoriei despre legături" [2]. Argumentele în favoarea acestei „teorii" ni se par deocamdată insuficiente. În principiu, o teorie formalizată generală asupra legăturilor nu ne apare posibilă din cauza faptului că *domeniul legăturilor e infinit*, pe cînd orice calcul, oricît de larg, *rămîne totdeauna ceva finit*. Ne vom mulţumi în acest caz cu construcţii limitate din ce în ce mai perfecte.

Mai dificilă se prezintă problema interpretării sistemelor polivalente, interpretare cu atît mai necesară cu cît ea este, în ultimă instanţă, măsura eficienţei practice şi a necesităţii teoretice a unor asemenea construcţii abstracte. Interpretarea, arată A. A. Zinoviev, poate fi de natură „gnoseologică" sau concretă. Prima admite o traducere a valenţelor de genul: adevăr, fals, posibil, nedeterminat etc.; a doua se referă la un grup de situaţii concrete care se comportă după regulile date în definiţia operatorilor sistemului corespunzător. Deocamdată, problemele interpretării se află încă în punctul iniţial.

Ultimele consideraţii pe care le face A. A. Zinoviev se referă la raportul dintre logica dialectică şi cea polivalentă. Fiind destinată să cuprindă realitatea în aspectul ei *multiplu* şi *procesual*, logica dialectică nu se identifică cu logica polivalentă, care rămîne în esenţă o logică formală; de asemenea ea nu poate fi formalizată. Condiţia permanentă a logicii formale (indiferent de natura valenţei ei) este de a considera orice enunţ *în acelaşi timp* şi *sub acelaşi raport*, ceea ce noi am numi *sistemul referenţial formal*, spre deosebire de cel *dialectic*, în care se schimbă sau raportul (multiplicitatea), sau timpul (procesualitate).

În ceea ce priveşte consideraţiile filozofice, acestea decurg de la sine. datorită modului de prezentare a materialului. Semnalăm totuşi ca un neajuns al cărţii faptul că autorul face puţine generalizări filozofice, nu acordă atenţia cuvenită criticii diferitelor concepţii logice-pozitiviste, amintind despre ele numai în mod cu totul trecător (ca, de exemplu, în cazul lui Reichenbach şi Brower). Or, acest lucru ar fi fost cu atît mai necesar, cu cît critica diferitelor concepţii idealiste asupra logicii este un mijloc de dezvoltare a propriei noastre concepţii, filozofia materialist-dialectică.

Privită sub aspectul scopului urmărit, cartea pe care am prezentat-o ajută cititorului să ia un prim contact de ansamblu cu problematica şi ideile logicii polivalente.

G. Enescu

---

[1] Termenii „generic" şi „organic" înseamnă: generic = raport de la general la particular: organic = raport de la parte la întreg sau între părţile întregului.

[2] Vezi *Логические исследования*, Издательство Академии Наук СССР, Moscova, 1959.

NOTE DE LECTURĂ

Cu privire la concepția deterministă în fizică

În Analele Universității din Cluj, *Studia Universitatis Babes-Bolyai*, seria a III-a, 1960, nr. 1 este publicat studiul *Despre dezvoltarea concepțiilor deterministe în fizică*, semnat de Călina Mare. În tratarea acestei probleme importante, autoarea a reușit să îmbine un nivel științific adecvat cu un mod de expunere limpede, accesibil. Studiul prezintă sintetic atît direcțiile principale de interpretare a mecanicii cuantice actuale, cît și acele rezultate calitativ noi ale mecanicii cuantice a căror interpretare ridică probleme. Mergînd mai ales pe linia reliefării unor trăsături comune esențiale, proprii concepțiilor deterministe, și lăsînd la o parte distincțiile de ordin secundar, autoarea reușește să prezinte cîteva curente principale în interpretarea mecanicii cuantice.

Trecînd în revistă diversele aspecte ale determinismului premarxist cu toate limitele sale, articolul scoate în evidență falsitatea concepțiilor indeterministe. Este deosebit de instructivă relevarea greșelilor de ordin logic care au dat naștere interpretărilor indeterministe. Pe baza unor citate din operele lui Bohr, Heisenberg, Schrödinger, Dirac, Eddington, autoarea arată că în concepția indeterministă intervine întotdeauna ori o falsă identificare, ori o substituire nepermisă. Astfel, ori cauzalitatea se identifică în mod fals cu legile dinamice (uneori chiar mecanice), legile statistice apărînd de aceea drept acauzale, ori se substituie problematicii cauzalității problema preciziei cu care cunoaștem raporturile cauzale.

Pe baza pretinsei incontrolabilități a intervenției aparatelor de măsură asupra obiectului microfizic, indeterminiștii au decretat știința modernă ca fiind cunoașterea relației subiect-obiect, și nu cunoașterea obiectului. O întreagă epistemologie a luat naștere pe baza acestei afirmații, cu pretenția de a reprezenta o singură gnoseologie adecvată științei moderne. După părerea noastră, autoarea ar fi trebuit să accentueze mai mult, să prezinte mai amplu eșecurile înregistrate de indeterminism, să sublinieze faptul că cei mai fervenți apărători ai acestei concepții au fost nevoiți să bată în retragere o dată cu progresul realizat în cunoașterea micro-cosmosului.

Călina Mare pune în centrul atenției, pe deplin justificat, raportul dintre legile statistice și cele dinamice, precum și relația dintre ele. Caracteristicile acestor legi constituie cheia diverselor interpretări actuale ale mecanicii cuantice. Este un merit al studiului că, urmărind diversele interpretări ale acestui raport, subliniază liniile fundamentale ale interpretărilor deterministe, dovedind totodată falsitatea tezelor indeterministe. Sîntem însă de părere că autoarea ia o poziție prea categorică în aceste discuții, respingînd în întregime unele păreri, alăturîndu-se altora, fără o argumentare satisfăcătoare.

„Explicarea materialist-dialectică — scrie, de exemplu, autoarea — a fenomenelor statistice din fizica clasică a scos în evidenţă caracterul obiectiv al legilor statistice şi ireductibilitatea lor la cele dinamice" (p. 83). Este adevărat că reductibilitatea legilor statistice la cele dinamice n-a putut fi dovedită, totuşi acest ţel este urmărit prin teoria parametrilor ascunşi, atît de De Broglie, Bohm, Vigier, cît şi, parţial, de fizicianul sovietic Terleţki. Autoarea nu aduce argumente suficiente pentru a dovedi că această interpretare ar trebui exclusă apriori. De altfel teoria fizicianului sovietic Mostepanenko, cu care autoarea pare a fi complet de acord, admite la baza legilor statistice o necesitate mai adîncă, necunoscută încă pînă acum, necesitate care n-ar fi încă oglindită în ecuaţiile mecanicii cuantice. Concepţia lui Mostepanenko ajunge deci, dintr-un anumit punct de vedere, destul de aproape de concepţia şcolii lui De Broglie. Este adevărat că pentru Mostepanenko natura acestei necesităţi mai adînci este necunoscută, pe cînd De Broglie postulează, prin teoria parametrilor ascunşi, că această necesitate — provenită dintr-o determinare mai profundă, intrinsecă materiei — ar avea caracterul unor legi dinamice. Totuşi, şi în aceasta rezidă apropierea dintre punctele lor de vedere, amîndoi admit existenţa unei necesităţi mai adînci, necunoscute încă, care ar explica caracterul statistic al mecanicii cuantice, pe care îl consideră incomprehensibil. Or autoarea, care, pe de o parte, se alătură ideilor lui Mostepanenko, respinge categoric ideile lui De Broglie.

Unul dintre meritele acestui articol, care trebuie accentuat în mod deosebit, este acela de a fi reuşit să prezinte datele microfizicii în lumina categoriilor materialismului dialectic, sesizînd în acelaşi timp îmbogăţirea, aprofundarea, precizarea acestor categorii pe baza acestor fapte.

În întregul articol pot fi urmărite raporturile reciproce fecunde dintre filozofia materialist-dialectică şi ştiinţă, fără de care nici filozofia şi nici ştiinţele naturii nu s-ar putea dezvolta.

C.D.

Critica metodei analizei în filozofia burgheză contemporană

Cartea lui A. F. Beghiaşvilli, *Metoda analizei în filozofia burgheză contemporană* (Tbilisi, 1960) supune criticii un aspect major al metodei în filozofia burgheză contemporană : **analiza**, concepută ca *alfa* şi *omega* a tuturor construcţiilor filozofice posibile, ba chiar şi a oricăror cunoştinţe obţinute pe calea bunului simţ.

Împărţirea oarecum rigidă a subiectului, de altfel extrem de vast şi de ramificat, în 4 părţi finite : 1) analiza şi atomismul (Russell) ; 2) analiza şi mistica (Wittgenstein) ; 3) analiza şi verificabilitatea empirică (pozitivismul logic) ; 4) analiza pură (şcoala engleză) poate stîrni unele obiecţii. Într-adevăr, cel puţin pentru Wittgenstein, caracteristica generală dată filozofiei lui ca „analiză-mistică" nu este valabilă decît în mod parţial. Cu toată „ontologizarea" de către Wittgenstein a procedeului logic al analizei, conţinutul principal al filozofiei sale rămîne analiza formei logice a limbajului, atît ştiinţific cît şi cotidian, în scopul curăţirii lui de orice presupoziţii metafizice, înţelegînd prin acestea orice principii filozofice generale asupra structurii universului, cauzalităţii, naturii lucrurilor etc. În această analiză el pierde, desigur, din vedere, după cum arată pe bună dreptate Beghiaşvilli, o serie de funcţii ale limbajului ca, de pildă, aceea de exprimare a lumii interioare, subiective, a omului, a tot ce nu poate fi subsumat direct criteriului pozitivist al verificabilităţii : datele conştiinţei care au valoare reflectorie şi de comunicaţie incontestabilă. Dar aceasta nu înseamnă că mistica ar fi pivotul central al gîndirii acestui filozof, care, în ciuda poziţiei sale centrale idealist-subiectiviste, a ştiut să dea, cel puţin în *Tratatul logico-filozofic*, cîteva modele intuitive de dialectică spontană în analiza structurii şi a conţinutului logic al limbajului. Rămîne evident că fuga de materialismul dialectic determină impasul metodologic al lui Wittgenstein.

Cît privește rolul lui Russell în dezvoltare filozofiei analitice, Beghiașvilli tratează cu o competență remarcabilă această problemă, urmărind evoluția gîndirii lui B. Russell de la analiza datelor senzoriale și „realismul" platonic, prin „atomizarea" timpului și a proceselor psihologice în mod subiectivist (*Analysis of Mind*), pînă la recunoașterea — nevoită — a realității lumii materiale în ultima sa lucrare, *On Human Knowledge*. Cu o deosebită subtilitate urmărește autorul toate meandrele gîndirii lui Russell, cu obiectivitate și ascuțime dă la o parte toate autoiluzionările filozofice ale acestui „maestru al analizei", rămas totuși prizonierul prejudecăților filozofice burgheze. Nu suficient de întemeiată logic ni se pare afirmația făcută de Beghiașvilli în încheierea capitolului despre Russell, și anume că gîndirea care reflectă fidel lumea obiectivă n-ar avea nevoie, ca mediator, de nici un postulat logic ca o treaptă deosebită a cunoașterii. Dar oare nu a arătat Lenin necesitatea categoriilor filozofice cu care operează mai mult sau mai puțin conștient orice cunoaștere și care, prin repetarea lor multimilenară în conștiința umană, repetare determinată de activitatea practică a omului, au devenit figuri logice cu caracter axiomatic? Desigur, postulatele evidențiate de Russell ca presupoziții ale oricărei cunoașteri sînt departe de a epuiza categoriile și relațiile logice cele mai esențiale ale cunoașterii științifice, dar faptul că azi gîndirea științifică nu procedează prin reflectare directă, ci mediată de figuri logice, mi se pare incontestabil.

Întreaga școală a pozitivismului logic este tratată pe larg, cu un accent deosebit asupra criteriului adevărului în neopozitivism și asupra principiului unificării științelor. Deosebit de viu este combătută fizicalizarea sociologiei (Neurath, Kaufmann, Popper) și demonstrată funcția reacționară a fizicalismului în filozofia burgheză contemporană.

Într-adevăr, principiul „fizicalismului" constă în reducerea tezelor sociologiei la acele enunțuri care privesc condițiile fizice ale existenței omului și dezvoltării lui. Astfel, după Neurath, numai propozițiile referitoare la climă, temperatură etc. și la comportamentul oamenilor, corespunzător acestora, au drept de cetate în știința fizicalizată. Comportamentul raselor, popoarelor, națiunilor etc. este determinat, în această concepție, de condițiile mediului fizic în aceeași măsură în care sînt determinate acțiunile furnicilor (războiul, de pildă, care ar fi același la oameni și furnici).

În analiza școlii analitice engleze, G. T. Moore și G. Ryle sînt desprinși ca figuri principale, prezentați multilateral și criticați în eșecul lor de a restabili, prin analiză, drepturile materialismului. Aceasta nu e posibil decît pe baza dialecticii.

Cartea lui Beghiașvilli este o lucrare documentată, expusă cu metodă, iar prin vastitatea și adîncimea dialogului critic, este stimulatoare în direcția elaborării în țara noastră a unor noi studii și cărți de critică a ideologiei burgheze.

I. M.

Despre legitățile dezvoltării științelor naturii

Această importantă și extrem de actuală problemă constituie obiectul unui articol al lui Arnost Kolman, publicat în revista cehoslovacă de filozofie, „Filosofický časopis" (1960, nr. 3).

Autorul consideră, pe bună dreptate, că dezvoltarea științelor naturii este determinată de un complex de factori care se află în interacțiune. Ceea ce stimulează însă, în primul rînd, dezvoltarea științelor naturii, factorul principal al acestui proces este satisfacerea nevoilor materiale ale societății, cerințele ridicate de dezvoltarea forțelor de producție și a relațiilor de producție, de dezvoltarea tehnicii, a economiei și a culturii. Totodată, întrucît fiecare din științele naturii are un caracter relativ autonom, dezvoltarea lor este determinată și de legi interne.

Principala legitate internă a dezvoltării științelor naturii, arată A. Kolman, este ridicarea de la fenomen la esență, de la o esență la alta mai profundă, mersul de la cunoașterea unor forme mai simple ale mișcării materiei la cunoașterea unor forme mai complexe, de la descrierea proceselor naturale la explicarea lor cauzală.

În cadrul aceleiași probleme, autorul se oprește asupra modului de manifestare a legilor dialecticii materialiste în domeniul științelor naturii (lupta dintre noțiuni, ipoteze și teorii vechi, pe de o parte, și cele noi, pe de altă parte, trecerea de la acumulări de date faptice la generalizarea lor teoretică, apariția unor teorii revoluționare etc.).

Acest caracter al dezvoltării științelor naturii nu afectează însă continuitatea procesului: „... De regulă, noile teorii științifice nu elimină în întregime pe cele vechi, ci limitează numai valoarea și însemnătatea lor. Vechile teorii științifice sînt integrate în teoriile noi ca un caz particular sau ca un caz limită al celor din urmă" (p. 320).

Dezvoltarea științelor naturii, se arată în articol, este un proces care se desfășoară paralel cu dezvoltarea economică a societății, de care el este determinat direct sau indirect. Cu toate acestea, în societățile împărțite în clase antagoniste au loc unele abateri de la această linie, abateri care sînt cu atît mai mari, cu cît, în primul rînd, știința respectivă este mai aproape de ideologie, cu cît, în al doilea rînd, domeniul ei special este mai restrîns și, în al treilea rînd, cu cît este mai mică perioada pe care o avem în vedere.

O manifestare a fenomenului de mai sus o constituie stagnarea și regresul unor ramuri ale științei și progresul rapid al altora. Această inegalitate a ritmului de dezvoltare a științelor naturii în societățile împărțite în clase antagoniste nu este însă ceva inexplicabil; ea apare în perioadele în care clasele exploatatoare dominante sînt interesate în dezvoltarea acelor științe care le asigură profituri mari și pot fi folosite pentru scopuri militare, războinice.

În continuare, autorul se oprește asupra problemei mult discutate a raportului dintre științele naturii și suprastructură. Științele naturii, subliniază A. Kolman, n-au un caracter de clasă. Datele, teoriile și metodele lor de cercetare își păstrează valoarea (dacă ele ajută la cunoașterea veridică a naturii), independent de caracterul orînduirii sociale în care au apărut. Pe de altă parte însă, lupta de clasă și expresia ei pe plan ideologic, lupta dintre materialism și idealism în filozofie, exercită o influență asupra dezvoltării științelor naturii. Influența aceasta, exercitîndu-se atît prin tehnică cît și prin filozofie, duce sau la accelerarea, sau la frînarea dezvoltării științelor naturii. În mod schematic, acest proces poate fi înfățișat, după A. Kolman, în felul următor: a) tehnică înaintată — filozofie înaintată (Renaștere, societatea socialistă); b) tehnică înaintată — filozofie reacționară (imperialism); c) tehnică înapoiată — filozofie înaintată (democrația sclavagistă); d) tehnică înapoiată — filzofie înapoiată (evul mediu în Europa.)

Influența ideologiei asupra științelor naturii se manifestă — constată pe bună dreptate autorul — prin aceea că filozofia idealistă duce în general (iar după apariția filozofiei marxiste, adăugăm noi, duce întotdeauna) sau la subaprecierea laturii experimentale și la supraaprecierea laturii teoretice a cercetării științifice, sau invers; filozofia materialistă, și îndeosebi forma sa superioară, materialismul dialectic, ajută pe oamenii de știință să găsească calea justă de cercetare, să ajungă la concluzii teoretice valoroase.

La rîndul lor, și științele naturii exercită o influență asupra ideologiei. Astfel, generalizarea justă, materialistă a rezultatelor obținute de științele naturii întărește pozițiile ideologiei progresiste. În schimb, interpretarea falsă, idealistă de către oamenii de știință a propriilor cuceriri, descoperiri oferă argumente, arme teoretice ideologiei claselor sociale reacționare.

În ultima parte a articolului este abordată problema factorilor noi care determină avîntul nemaiîntîlnit al științelor naturii în socialism.

Printre aceşti factori, alături de asigurarea condiţiilor materiale necesare desfăşurării muncii ştiinţifice, pe care le creează statul socialist, autorul insistă în mod deosebit asupra rolului extrem de important al planificării muncii ştiinţifice, factor care asigură coordonarea preocupărilor oamenilor de ştiinţă, apropierea, legarea cercetărilor lor de cerinţele economice şi culturale mereu crescînde ale societăţii socialiste. O influenţă asupra dezvoltării rapide şi armonioase a ştiinţelor naturii în socialism exercită de asemenea şi însuşirea de către oamenii de ştiinţă a filozofiei marxist-leniniste, faptul că ei aplică în mod conştient dialectica materialistă în toate domeniile cercetării ştiinţifice.

T.P.

Din istoria scepticismului

Lupta dintre materialism şi idealism se desfăşoară cu deosebită acuitate şi în domeniul cercetărilor de istorie a filozofiei. Reprezentanţii idealismului contemporan se apleacă cu multă rîvnă nu numai asupra moştenirii idealiste a trecutului, pe care tind să o transforme în axul central al întregii istorii a gîndirii filozofice; strădania lor ţinteşte, totodată, spre alcătuirea unui vast arbore genealogic, ale cărui ramuri, veritabile tentacule, încearcă să acapareze cele mai diverse manifestări ale gîndirii umane. Falsificarea istoriei, eludarea materialului faptic opus concluziilor prestabilite, exacerbarea celei mai neînsemnate fisuri din concepţia unui gînditor pentru a-l decreta apoi cu emfază drept reprezentant al idealismului ş.a. pot fi lesne inventariate printre metodele curente în practica „filozofică" a acestor „cercetători" ai istoriei filozofiei.

Demascarea acestor manevre, combaterea ştiinţifică a oricăror tendinţe de mistificare a istoriei filozofiei sînt strîns legate de elaborarea, de pe poziţiile marxism-leninismului, a unor lucrări aprofundate, consacrate analizei diferitelor momente istorice ale dezvoltării gîndirii filozofice.

Studiul lui V. Boguslavski *Scepticismul Renaşterii tîrzii şi lupta pentru o concepţie materialistă despre lume* [1] pune în lumină trăsăturile esenţiale ale unei epoci mai puţin cercetate şi asupra căreia eforturile de răstălmăcire idealistă s-au manifestat cu multă tenacitate în aceşti ani.

Scepticismul propriu gîndirii lui Rabelais, Sanchez, Montaigne ş.a., dezvoltat în perioada Renaşterii tîrzii, este falsificat în mod sistematic de cercetătorii burghezi care converg în negarea caracterului lui antireligios, materialist. După Pierre Villey, de exemplu, Montaigne a fost un idealist obiectiv, în felul lui Platon, iar scepticismul perioadei sale ar fi constituit arma dogmatismului religios tradiţional împotriva „dogmatismului" nou care căuta un aliat în raţiune (!?). Acelaşi argument este reluat şi de Lucien Fèbre, care îl caracteriza pe Rabelais ca fideist, iar opera sa ca îmbibată cu idei creştine şi lipsită de tangenţe cu dezvoltarea ulterioară a gîndirii materialiste.

Aceste intenţii mistificatoare ale ideologilor burghezi sînt denunţate de înseşi documentele vremii. Din istoria frămîntată a perioadei Renaşterii tîrzii, V. Boguslavski, autorul studiului de care ne ocupăm, s-a oprit asupra unor manifestări tipice pentru înţelegerea adevăratului caracter şi rol social al scepticismului epocii, evidenţiind caracterul său laic, antireligios, materialist.

În 1538, de pildă, toate exemplarele cărţii *Cymbalum mundi*, aparţinînd unui autor necunoscut, au fost sortite distrugerii printr-o hotărîre a Parlamentului din Paris, iar editorul biciuit în public şi averea sa confiscată. Autorul era Bonaventure Desperriers, iar dialogurile lui imitate după cele ale anticului Lucian, negau caracterul sacru al oricărei religii. În 1570, Joffroy Valée publica lucrarea *Despre fericirea creştinilor sau biciuirea credinţei — adică război religiei*, în care afirma

[1] Apărut în revista „Философские науки", 1961, nr. 1.

incompatibilitatea credinței cu știința și necesitatea înlăturării religiei din societate și înlocuirea ei prin știință.

Un interes deosebit a stîrnit în acele timpuri creația genială a lui François Rabelais, care supune unui aspru rechizitoriu papalitatea, scolastica și întreaga concepție religioasă a evului mediu. V. Boguslavski menționează, de asemenea, succesul operelor lui Arnauld du Feron, Tahureau, Jean Bodin, Omar Talon, Pontus de Thiard (1521—1605).

Expresia cea mai dezvoltată a scepticismului Renașterii tîrzii, subliniază V. Boguslavski, o găsim la François Sanchez (aproximativ 1550—1632). Studiul naturii îl duce pe Sanchez la concluzia că lumea este asemenea unui lanț, ale cărui verigi depind una de cealaltă și fiecare le determină pe toate, iar țelul științei este de a dezvălui această legătură generală dintre fenomenele naturii. El cerea libertatea gîndirii, înlăturarea barierei dogmelor.

Faptul că asemenea idei s-au putut răspîndi într-o epocă a temnițelor și a rugurilor inchiziției și că autorii lor au scăpat torturilor se datorește tocmai scepticismului care le străbătea opera și sub pavăza căruia ei afirmau cele mai îndrăznețe idei împotriva dogmatismului oficial. Raționamentele lor sceptice despre neputința rațiunii de a înțelege esența realității, folosite cu dibăcie, derutau mințile dogmatice ale inchizitorilor. Despre acești pionieri ai materialismului francez din secolele XVII—XVIII, Herțen spunea cu admirație: „... Unde nu puteau să se exprime în mod direct, ei îmbrăcau adevărul într-o haină de mascaradă, îl învăluiau în alegorii, îl ascundeau sub semne convenționale ... care pentru cel cu vederea ageră și care voia să vadă nu ascundeau nimic, dar îl ascundeau față de dușmani".

Este edificator în acest sens pasajul amplu, reprodus din opera lui Rabelais, în care autorul lui *Gargantua* și al lui *Pantagruel* folosește cu înaltă măiestrie arma ironiei sceptice împotriva dogmelor despre „sfînta concepțiune" și „nașterea imaculată". Povestind cititorilor că eroul său Gargantua a fost născut prin ureche, Rabelais comentează pe un ton aparent serios: „Bănuiesc că dv. nu credeți într-o asemenea naștere ciudată. Dacă nu credeți, pe mine nu mă privește; dar un om de treabă și rezonabil crede în tot ce i se spune și în tot ce este scris ... De ce oare nu credeți? Nu există nici o aparență de adevăr, veți răspunde. Iar eu vă spun că anume din această cauză trebuie să credeți și credința voastră trebuie să fie desăvîrșită, deoarece cei de la Sorbona spun că credința este «chipul lucrurilor nevăzute». Oare acest caz este în contrazicere cu religia noastră, cu legea, rațiunea și cărțile sfinte? În ceea ce mă privește, eu nu găsesc în Biblia sfîntă nimic care să contrazică aceasta ..., deoarece vă spun că pentru Dumnezeu nimic nu este imposibil, și dacă el ar vrea, toate femeile ar naște copii prin urechi!".

Scepticismul antic a influențat, desigur, dezvoltarea spirituală a celor mai de seamă reprezentanți ai scepticismului secolului al XVI-lea. A identifica însă aceste două curente de gîndire, precizează V. Boguslavski, înseamnă a greși profund.

Caracterul reacționar al scepticismului antic constă în atitudinea sa dizolvantă față de știință. Apărut ca o reacție împotriva întregii dezvoltări intelectuale care l-a precedat, împotriva tuturor construcțiilor teoretice, fie ele materialiste sau idealiste, și absolutizînd negarea lor, el își îndrepta forța distrugătoare, în primul rînd, împotriva libertății de gîndire și, în egală măsură, împotriva tuturor realizărilor spiritului omenesc.

Apariția scepticismului Renașterii tîrzii a fost precedată, dimpotrivă, nu de libertatea gîndirii, ci de maxima ei încătușare. Cei care s-au ridicat, în cursul evului mediu, împotriva concepției feudale, scolastice despre lume nu erau în stare, cel mai adesea, să înlăture total scolastica din propria lor conștiință filozofică. Dogmatismul rigid și teroarea inchizițională frînau dezvoltarea științei.

În aceste condiții, prin lupta împotriva atmosferei spirituale înăbușitoare și transformarea atitudinii sceptice într-o armă de luptă pentru cucerirea libertății de gîndire,

scepticismul secolului al XVI-lea își dovedește din plin caracterul său înaintat, progresist. Respingînd concepțiile idealiste despre lume, scepticismul dezvoltat de Montaigne, Sanchez, Rabelais, Bodin ș.a. se împletește strîns, se contopește cu epicureismul, ridicînd pe o nouă treaptă tradițiile materialiste înaintate.

Bazat pe un bogat și concludent material documentar, studiul lui V. Boguslavski constituie o ripostă fermă dată încercărilor ideologilor burghezi de a denatura esența scepticismului Renașterii tîrzii și contribuie, totodată, la aprofundarea unei epoci din cele mai complexe din istoria dezvoltării gîndirii materialiste.

O. Ch.

Mitul laburist al „statului prosperității generale"

Problema statului, a funcțiilor și a rolului său ocupă un loc de seamă în cadrul preocupărilor filozofice contemporane. Și în abordarea acestei teme, sociologia burgheză contemporană se caracterizează prin tendința de a mistifica tocmai ceea ce este esențial, fundamental în dezvoltarea socială. În frontul falsificatorilor realității sociale se încadrează și laburiștii de dreapta. Revista sovietică „Filosofskie nauki" (1961, nr. 3) publică studiul lui L. A. Iacovleva, intitulat *Critica concepției laburiste a „statului prosperității generale"*. Ignorînd în mod voit realitatea, laburiștii de dreapta afirmă că în Anglia ar fi avut loc, chipurile, o revoluție continuă și pașnică, al cărei rezultat ar fi fost „transformarea capitalismului în socialism", iar statul capitalist contemporan ar fi devenit un „stat al prosperității generale" (Welfare-state). După Bouldingk, statul capitalist contemporan ar fi căpătat un conținut nou, devenind o forță economică pozitivă, principiul fundamental al activității sale fiind, chipurile, asigurarea bunăstării generale. Cu alte cuvinte, statul burghez ar lupta pentru lichidarea inegalității sociale, pentru transformarea relațiilor sociale, în așa fel încît să se asigure fericirea generală a cetățenilor.

Că teoria „statului prosperității generale" este o mistificare ne-o dovedesc înseși statisticile care înregistrează zilnic un număr tot mai mare de șomeri. În ianuarie 1959 se numărau 621 000 de șomeri, iar în momentul de față numărul lor atinge 1 000 000. Nu mai puțin tragică este viața muncitorilor mineri, care așteaptă zilnic să fie concediați, deoarece, ca rezultat al dificultăților crescînde din economia Angliei, urmează să fie închise 240 de mine, ceea ce va duce la creșterea numărului șomerilor cu încă 83 000.

Alt principiu al „statului prosperității generale" este considerat a fi acela al asigurării asistenței sociale. Laburiștii de dreapta susțin că ei ar fi reușit să creeze un larg sistem al asistenței sociale a muncitorilor. În realitate însă, după cum subliniază autoarea, faptele infirmă aceste pretenții. În perioada anilor 1951—1958, în Anglia nu a fost construit decît un singur spital, iar dacă muncitorii se bucură de o oarecare asistență socială, aceasta nu se datorește cîtuși de puțin cheltuirii unor fonduri din bugetul statului englez.

Statului burghez îi este atribuită de către teoreticienii laburiști de dreapta și funcția „apărării intereselor muncitorilor". Prof. Sergent Florance, în lucrarea *Industria și statul*, susține că statul englez și-a luat asupra sa o sarcină foarte importantă, aceea de a elibera clasa muncitoare de exploatare. În realitate, numai prin lupta dîrză, de zi cu zi, muncitorii au reușit să obțină micșorarea zilei de muncă pentru copii, femei și mineri. Acești teoreticieni uită complet faptul că în condițiile capitalismului „reducerea zilei de lucru este o reformă parțială, care desființează numai o formă de înrobire și anume înrobirea prin prelungirea lucrului. Alte forme de înrobire, de pildă înrobirea prin « zorirea » muncitorilor, nu sînt înlăturate prin această reformă și, în general, în cadrul capitalismului nici o formă de înro-

bire nu poate fi desființată prin nici un fel de reforme" [1].

Înseși documentele oficiale ale partidului laburist, ca de exemplu, lucrarea *Veniturile și cheltuielile naționale* (editată de guvernul englez) sau *Industria și societatea*, conțin date care dovedesc intensificarea exploatării muncitorilor. Secretarul general al partidului comunist din Anglia, J. Gollan, prezentînd adevărata situație economică a Angliei contemporane, arată, printre altele, că „jumătate din națiune nu posedă nimic în afară de lucrurile personale". În schimb, numai un procent din populație deține jumătate din bogățiile Angliei. Din cele 293 000 de întreprinderi capitaliste existente în Anglia, 520 încasează jumătate din veniturile anuale ale Angliei.

J. Strachey, în lucrarea intitulată *Sfîrșitul imperiului* (*The End of Empire*, Londra, 1959), susține că repartizarea venitului național ar tinde să satisfacă în mod egal necesitățile cetățenilor. În realitate, însă, această „satisfacere" a nevoilor muncitorilor nu există decît în imaginația lui J. Strachey și a altor adepți ai teoriilor sale.

Nici un guvern capitalist nu urmărește și nu va urmări niciodată realizarea unei politici de satisfacere a necesităților materiale ale muncitorilor, tocmai pentru că statul capitalist este un instrument în mîinile burgheziei, care nu cunoaște decît o singură lege și nu are decît un singur țel, acela de a obține profituri cît mai mari prin exploatarea cît mai cruntă a maselor muncitoare.

Toate născocirile teoreticienilor reformiști despre *„statul prosperității generale"* despre „capitalismul popular" nu urmăresc, în fapt, decît mistificarea situației reale și reflectă încercările lor disperate de a-i abate pe muncitori de la lupta împotriva capitalismului, luptă care, după părerea acestor teoreticieni, ar fi zadarnică și învechită.

L. D.

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 6, p. 435.

„Animalul etic"

C. H. Waddington este autorul unei lucrări, *Știință și etică* (1942), în care sînt popularizate cîteva din ideile marelui biolog și micului filozof Julian Huxley despre raportul dintre etică și știință, conceput pe baza continuității absolute dintre selecție și adaptare cu factorii evoluției sociale, umane. În 1960 a apărut la Londra o nouă carte a lui C. H. Waddington, *Animalul etic*, a cărei idee principală este formulată de autor în felul următor: „Teza acestei cărți este să demonstreze că fondul ideologic general pe care cineva poate susține o discuție rațională asupra diverselor sisteme de etică, să compare meritele și scăderile lor, poate fi găsit pe terenul evoluției animale și umane". Afirmarea legăturii dezvoltării etice cu evoluția nu este în sine nejustă, dacă însă nu s-ar absolutiza, făcîndu-se pînă la urmă din „ethos" doar o modalitate a adaptării biologice, așa cum vom vedea că se întîmplă la Waddington. Cartea tratează astfel un subiect important, dar de pe o poziție neștiințifică, căci renunțarea la specificul social al eticii, la determinarea ei istorică, de clasă, duce la confuzii și lasă cîmp liber pentru apologia dominației capitaliste.

Ocupîndu-se de ontogeneza conceptului de *bine*, Waddington nici nu încearcă măcar să-l definească, așa cum se obișnuiește, ca o valoare derivînd din conceptele de necesitate, interes ș.a. Bazîndu-se pe unele date ale psihologiei copilului și ale psihanalizei, el sugerează că la copil formarea personalității

începe prin ceea ce el numește „acceptarea informației autoritare", care prin sine însăși ar constitui tot stocul valorilor umane concentrate de-a lungul istoriei civilizației. Copilul ar fi doar un „acceptor de informație", adaptarea „genosocială" ar însemna doar formarea unei personalități capabile să „accepte autoritatea", iar tendința generală a evoluției sociale ar fi aceea de a dezvolta și întări peste măsură „autoritatea". Este vizibilă aici cea mai proastă calitate de abstracție: o „autoritate" lipsită de suport social-politic, o „adaptare" concepută fără luptă și fără contradicții, fără revoltă împotriva unei structuri sociale care contravine intereselor reale ale maselor largi de oameni etc. Despre conținutul la care s-ar adapta progresiv copilul în procesul de „eticizare" ni se spune foarte puțin: doar atît că „înțelepciunea biologică" care duce la anageneza (progresul) evoluției ar consta în „bogăția experienței". Aceasta este o determinare iarăși ambiguă, echivocă, deoarece sînt posibile cel puțin două sensuri mari ale experienței sociale susceptibilă de a fi achiziționată de către individ: un sens retrograd, static, conservator și un sens revoluționar.

De fapt, ceea ce îl interesează pe Waddington nu este de loc conținutul sau sensul procesului moral, ci numai „funcția de a eticiza", care ar face posibilă evoluția umană la modul „sociogenetic". Și e bine că în această problemă el nu face concesii tezei absurde a geneticienilor morganiști, care susțin că pentru fiecare valoare morală ar exista o genă care îi determină apariția și transmisiunea ereditară. În schimb, Waddington crede că ceea ce se transmite ereditar este „dispoziția de a eticiza". Înțelepciunea etică este de fapt, pentru el, pur biologică iar aceasta, înțeleasă în sens metaforic ca un proces analog „homeostaziei" (sau înțelepciunii corporale a lui Cannon), este instrumentul principal care asigură realizarea evoluției sociale. Înțelepciunea biologică, luată ca un criteriu axiomatic în această teorie, servește drept instrument pentru a critica diverse sisteme etice sau pur și simplu filozofice, incluzînd aici neopozitivismul humeist. Autorul cere oricărui sistem filozofic să demonstreze concordanța idealurilor sale etice cu înțelepciunea biologică, pentru ca cele dintîi să poată fi realizabile. În acest „model" al eticii biologizate, „înțelepciunea biologică", concept de altfel îndeajuns de obscur, funcționează în același timp ca mijloc, ca criteriu al evoluției și ca mecanism care asigură realizarea ei. Autorul nu încearcă o descriere mai adecvată a înțelepciunii biologice. Ni se indică foarte vag un tip de „înțelepciune umană", care ar aproxima-o și care ar fi dezirabil în acest context: tipul de inteligență creativă a artistului, opusă inteligenței logice a experimentului și științei și concepută ca antipodul lor etic. Iată, deci, cum, prin reducerea socialului la biologie, se recomandă omului dezvoltarea înțelepciunii sale „biologice" în detrimentul conștiinței sale științifice, în scopul adaptării la autoritatea societății capitaliste. O soluție falsă și exact opusă sensului adevăratei științe a evoluției, atît biologice cît și sociale!

Această carte a suscitat, chiar în Occident, reacții violente. Recenzînd cartea, biologul Th. Dobzhanski se întreabă ironic: „Schimbînd ceea ce știe despre lume, omul schimbă lumea pe care o cunoaște. Sînt oare aceste modificări conforme cu vreo înțelepciune biologică sau de alt gen?" [1]. Fără îndoială că nu. La baza evoluției umane stau legile obiective ale dezvoltării sociale, pe care idealurile etice le aproximează pe planul valorilor de acest gen prin realizare sau nerealizare, dar în nici un caz prin adaptare biologică. Cele două domenii, etica și biologia, trebuie distinse ca radical, calitativ deosebite.

I. M.

[1] „Science", vol. 133, februarie 1961.

NOTE BIBLIOGRAFICE

В. Н. ФОМИНА, *Общественное сознание и закономерности его развития* (Conştiinţa socială şi legitatea dezvoltării ei), Издательство Московского Университета, Moscova, 2960, 63 p.

Lucrarea dezbate o serie de probleme fundamentale legate de cercetarea fenomenelor conştiinţei sociale, aducînd o contribuţie la dezbaterile actuale ale autorilor sovietici cu privire la noţiunile de „existenţă socială", „conştiinţă socială", „conştiinţă individuală", „ideologie", „psihologie socială" şi analizînd critic unele păreri emise în cursul acestei dezbateri.

În mod deosebit autoarea subliniază legităţile specifice ale dezvoltării conştiinţei sociale şi caracterizează manifestarea acestora pe diferite trepte de dezvoltare a societăţii, şi în special în societatea socialistă şi în procesul trecerii la comunism.

Lucrarea prof. V. A. Fomina, doctor în ştiinţe filozofice, cuprinde următoarele capitole :

I. Existenţa socială şi conştiinţa socială ;

II. Conştiinţa individuală şi socială ;

III. Ideologia şi psihologia socială ;

IV. Independenţa relativă a ideologiei ca expresie a legităţilor specifice ale dezvoltării ei.

V. Ideologia politică ca formă a conştiinţei sociale ;

VI. Trăsăturile fundamentale ale ideologiei socialiste şi rolul ei în educarea comunistă a acelor ce muncesc.

Lucrarea prof. V. A. Fomina reprezintă o contribuţie la cercetarea şi rezolvarea ştiinţifică a problemelor dezvoltării conştiinţei sociale.

Т. ОИЗЕРМАН, А. ОКУЛОВА, *Чем учит и кому служит буржуазная социология* (Ce susţine şi cui slujeşte sociologia burgheză), Госполитиздат, Moscova, 1960, 110 p.

Volumul reprezintă o interesantă şi combativă luare de poziţie faţă de manifestările contemporane ale sociologiei burgheze.

Analizînd lucrările ultimului Congres mondial de sociologie (1959), autorii subliniază faptul că la congres au ieşit în mod pregnant în evidenţă trăsăturile generale ale impasului şi crizei în care se află sociologia burgheză contemporană. Pînă şi sociologii burghezi care timp îndelungat se prefăceau că ignorează marxismul sînt nevoiţi astăzi să recunoască forţa şi influenţa uriaşă a marxismului, pe care însă se străduiesc să le contracareze prin teoriile lor false, apologetice şi reacţionare.

Autorii se opresc pe larg asupra crizei metodologice din sociologia burgheză, ale cărei trăsături au reieşit din diferitele luări de cuvînt ale sociologilor burghezi la Congres. Unii din aceştia au recunoscut direct această criză, exprimîndu-şi îngrijorarea pentru faptul că cercetarea s-a transformat într-o simplă acumulare întîmplătoare de fapte, date statistice, scheme alcătuite în mod empiric, care *descriu* laturi parţiale ale societăţii fără s-o analizeze, fără să tragă concluzii nici chiar din datele înregistrate.

În capitolele următoare ale lucrării, autorii arată cum filozofii sovietici şi ceilalţi reprezentanţi ai sociologiei marxiste aflaţi la congres, printre care şi filozofii romîni, au supus criticii nu numai principiile generale teoretice şi metodologice ale sociologiei burgheze şi teoriile vehiculate în diferitele secţiuni ale congresului în legătură cu „capitalismul planificat", cu „capitalismul uman", ci şi teoriile din diferite ramuri ale sociologiei,

ca „sociologia industrială", „sociologia politică" etc. (cap. V).

Analizînd cele mai însemnate probleme ale sociologiei burgheze contemporane, lucrarea are meritul de a prezenta un tablou critic — concis, dar sintetic — asupra problematicii, trăsăturilor și tendințelor acesteia, înfățișînd tabloul crizei profunde în care se zbate această pseudoștiință și demascînd funcția ei politică reacționară.

Ленинские страницы (Pagini leniniste), Издательство „Известия", Moscova, 1960, 296 p.

Culegere de documente, articole și amintiri, volumul a fost editat de redacția „Izvestiia" cu prilejul aniversării a 90 de ani de la nașterea genialului dascăl al omenirii V. I. Lenin. O parte însemnată a documentelor sînt publicate pentru prima dată. Capitolul, intitulat „Noi documente ale lui V. I. Lenin", relevă aspecte concrete din activitatea revoluționară zilnică a lui Lenin. Interesant este de asemenea capitolul al II-lea care conține fotografii inedite și documente cinematografice. Capitolul al III-lea înmănunchează amintiri despre marele dascăl al proletariatului. N. K. Krupskaia, G. M. Krjijanovski, A. V. Lunacearski, A. D. Țiurupa etc. prezintă cititorilor numeroase momente din viața și activitatea lui Lenin. Sînt publicate de asemenea numeroase articole, povestiri și poezii despre V. I. Lenin.

Проблемы политической экономии социализма (Probleme ale economiei politice a socialismului), Государственное издательство политической литературы, Moscova, 1960, 304 p.

Autorii au elaborat această culegere, completată față de ediția anterioară, cu scopul de a analiza noile probleme ale economiei politice a socialismului pe baza generalizării experienței construirii noii societăți. Sînt abordate următoarele probleme: despre legile generale specifice ale economiei în condițiile socialismului; caracterul proporțional — trăsătură importantă a legii dezvoltării proporționale a economiei naționale; veniturile — categorie economică a economiei socialiste; valoarea și prețul în condițiile economiei socialiste; îmbinarea optimă a acumulării și consumului și norma de acumulare; despre unele condiții ale dezvoltării proprietății cooperatist-colhoznice în perioada construcției desfășurate a comunismului; problemele creșterii sistemului finanțe-credit în reproducția socialistă.

Un loc important revine criticii concepțiilor burgheze și mic-burgheze referitoare la economia socialistă. Sînt analizate de asemenea o serie de probleme aflate în discuția cercetătorilor sovietici, cum sînt: condițiile și legile de acțiune a valorii în socialism și legea dezvoltării proporționale a economiei naționale; factorii care definesc proporțiile reproducției lărgite etc.

П. С. ПОПОВ, *История логики нового времени*, (Istoria logicii moderne), Издательство Московского Университета, Moscova, 1960, 262 p.

La baza acestei cărți stau prelegerile de istorie a logicii ținute de autor la Facultatea de filozofie din Moscova. Lucrarea se oprește asupra unor momente importante în dezvoltarea logicii generale în perioada secolelor XVII—XIX. Sînt analizate în special teoriile logice ale unor filozofi ca Bacon, Descartes, Hobbes și Locke (cap. I—III), Leibniz (cap. V—VII). Autorul consideră inadecvată interpretarea în spirit logistic de către Louis Couturat a operei lui Leibniz. În continuare facem cunoștință cu ideile lui Condillac și Diderot (cap. VIII), Kant și Hegel (cap. IX—XII), J. Stuart-Mill (cap.

XIII.) Ultimele trei capitole sînt consacrate ideilor unor logicieni englezi şi germani din secolul trecut. În treacăt, deoarece autorul nu şi-a propus analiza specială a problemelor logicii matematice, se vorbeşte aici şi despre Boole şi Frege.

А. ЧЕРЧ, *Введение в математической логике* (Introducere în logica matematică), Издательство Иностранной Литературы, Moscova, 1960, 486 p.

Volumul cunoscutului logician şi matematician american Alonzo Church cuprinde expunerea principalelor sisteme logistice: calculul propoziţiilor (cap. I—II) şi calcule funcţionale de ordinul 1 (cap. III—IV) şi de ordinul 2 (cap. V). Pentru a urmări expunerea în detaliu sînt necesare unele cunoştinţe şi deprinderi matematice. Mai accesibil este amplul capitol introductiv, care prezintă un interes deosebit şi poate fi studiat independent de restul lucrării. Alonzo Church expune aici principalele concepte ale logicii formale moderne şi esenţa metodei logistice. Prefaţa, semnată de V. A. Uspenski, recomandă cititorilor cu căldură această carte.

Э. Я. БРЕГЕЛЬ, *Ревизионизм и реформизм в теории обнищания* (Revizionismul şi reformismul în teoria pauperizării), Госполитиздат, Moscova, 1960, 207 p.

Cartea este consacrată criticii concepţiilor revizioniste şi reformiste contemporane, privind una din cele mai importante probleme ale economiei politice a capitalismului contemporan: pauperizarea maselor muncitoare.

Avînd la bază un bogat material faptic, autorul arată cît de neîntemeiate sînt încercările revizioniştilor şi reformiştilor contemporani de a denatura şi a falsifica teoria marxist-leninistă a pauperizării maselor muncitoare în capitalism.

Analizînd cele mai importante aspecte ale acestei probleme, lucrarea cuprinde următoarele capitole:

I. Esenţa şi importanţa teoriei marxist-leniniste a pauperizării muncitorilor în capitalism;

II. „Revizuirea" teoriei marxiste a pauperizării la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea;

III. Concepţiile reformiste contemporane referitoare la problema pauperizării proletariatului;

IV. Neorevizionismul în problema pauperizării proletariatului;

V. Sensul social-politic al revizuirii teoriei marxiste a pauperizării.

Combătînd concepţiile social-politice antirevoluţionare ale revizioniştilor şi reformiştilor contemporani, autorul aduce numeroase date concrete referitoare la situaţia muncitorilor în condiţiile capitalismului contemporan.

В. А. МЕЗЕНЦЕВ, *Предвидение науки и пророчества религии* (Previziunile ştiinţei şi prorocirea religiei), Военное издательство обороны союза ССР, Moscova, 1961, 129 p.

Autorul, de pe poziţiile materialismului dialectic, informează un cerc larg de cititori îndeosebi tineretul, despre unele probleme legate de lupta dintre ştiinţă şi religie. Este demascat rolul negativ, reacţionar al ideologiei religioase, al prorocirilor religioase şi propovăduirilor adepţilor cultului religios, fiind aspru criticate încercările de a împăca religia cu ştiinţa contemporană sau creştinismul cu comunismul. Autorul prezintă şi analizează un bogat material faptic, demonstrînd în mod ştiinţific incompatibilitatea dintre ştiinţă şi religie. Scrisă la un nivel larg accesibil, lucrarea serveşte ca un bun îndreptar în lupta zilnică împotriva tuturor concepţiilor religioase — rămăşiţe ale vechii ideologii burgheze.

И. А. АНДРЕЕВ, *Диалектический материализм. Курс лекции* (Materialismul dialectic, Lecţii), Издательство академии наук СССР, Moscova, 1960, 500 p.

Cursul de materialism dialectic elaborat de I. A. Andreev cuprinde 10 capitole, în cuprinsul cărora sînt analizate următoarele probleme: etapele principale de dezvoltare a filozofiei premarxiste; apariţia şi dezvoltarea materialismului dialectic; lumea materială; materia şi formele sale de existenţă; materia şi conştiinţa; dialectica materialistă ca ştiinţă despre legătura generală şi dezvoltarea obiectivă a lumii; legea unităţii şi luptei contrariilor; legea trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative şi invers; legea negării negaţiei; despre categoriile fundamentale ale materialismului dialectic; dialectica proces al cunoaşterii etc.

П. С. КУДРЯВЦЕВ, И. А. КОНФЕДЕРАТОВ, *История физики и техники* (Istoria fizicii şi tehnicii), Государственное учебно-педагогическое Издательство Министерства просвещения РСФСР, Moscova, 1960, 508 p.

Destinată studenţilor facultăţilor de fizică-matematică din cadrul institutelor pedagogice lucrarea prezintă un mare interes şi pentru filozofi, în special pentru cercetătorii în domeniul materialismului istoric. În carte este expusă *ştiinţa legilor de dezvoltare a tehnicii — istoria tehnicii* — şi totodată dezvoltarea fizicii. Autorii urmăresc de-a lungul istoriei omenirii apariţia şi dezvoltarea tehnicii în comuna primitivă şi în orînduirea sclavagistă, primele începuturi ale fizicii încă în antichitate, apoi evoluţia tehnicii şi fizicii în societatea feudală, în epoca descompunerii societăţii feudale şi a primelor revoluţii burgheze, în perioada apariţiei şi consolidării capitalismului, apoi în perioada imperialismului şi a primului război mondial. Ultimele capitole sînt consacrate dezvoltării tehnicii şi fizicii după Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie pînă în zilele noastre. Autorii subliniază caracterul social al folosirii tehnicii, aspectele concrete ale interacţiunii dintre ştiinţă şi tehnică, valorificînd indicaţiile clasicilor marxism-leninismului despre dezvoltarea fizicii şi tehnicii. Lucrarea oferă un bogat material faptic, putînd servi în acest sens ca îndreptar. De un mare interes teoretic este succinta, dar substanţiala *introducere* cu care se deschide lucrarea.

Гносеологическое содержание логических форм и методов (Conţinutul gnoseologic al formelor şi metodelor logice), Издательство Киевского Университета, Moscova, 1960, 128 p.

Volumul înmănunchează lucrări ştiinţifice ale catedrei de filozofie de la Institutul de ridicare a calificării cadrelor didactice care predau ştiinţele sociale (Universitatea de Stat „T. G. Şevcenko" din Kiev). Studiile abordează probleme gnoseologice ale noţiunii şi judecăţii, ale inducţiei şi deducţiei. Semnează: V. V. Petrov, *Premisele apariţiei noţiunilor*; V. T. Pavlov, *Relaţia de identitate între noţiuni*; A. D. Kardaş, *Raportul dintre judecată şi propoziţie*; I. D. Ciurakov, *Cu privire la teoria leninistă despre opoziţia fundamentală dintre dialectică şi sofistică şi însemnătatea acestei teorii pentru lupta împotriva sofisticii revizionismului contemporan*; F. I. Moskalenko, *V. I. Lenin despre valoarea cognitivă a inducţiei şi a interferenţelor inductive*; E. I. Morozov, *Raportul dintre inducţie şi deducţie*; F. I. Moskalenko, *Problemele ştiinţei logicii în operele lui G. V. Plehanov*, şi V. I. Misak, *Cu privire la formele logice fundamentale în lucrările lui I. M. Secenov*.

DIN SUMARELE REVISTELOR STRĂINE

„ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ"

1961, nr. 2

Боевая программа дальнейшего развития сельского хозяйства (*Programul militant al dezvoltării continue a agriculturii*).

Академик А. И. Берг, Кибернетика и некоторые технические проблемы управления народным хозяйством (Acad. A. I. Berg, *Cibernetica şi unele probleme tehnice ale conducerii economiei naţionale*).

Г. Е. Глезерман, Марксистско-ленинская характеристика современной эпохи (G. E. Glezerman, *Caracterizarea marxist-leninistă a epocii contemporane*).

И. Т. Фролов, Гносеологические проблемы моделирования биологических систем (I. T. Frolov, *Problemele gnoseologice ale modelării sistemelor biologice*).

Н. С. Юлина, Философия „эстетической морали" Джорджа Сантаяны (N. S. Iulina, *Filozofia „moralei estetice" a lui George Santayana*).

И. К. Пантин, Критика позитивизма в русской материалистической философии (40—80-е годы XIX века) (I. K. Pantin, *Critica pozitivismului în filozofia materialistă rusă (deceniile 5—9 ale secolului al XIX-lea)*).

Научные сообщения и публикации
(Comunicări ştiinţifice şi publicaţii)

А. Я. Хинчин, Частотная теория Р. Мизеса и современные идеи теории вероятностей (A. I. Hincin, *Teoria frecvenţei a lui R. Mises şi ideile actuale ale teoriei probabilităţilor*).

Дискуссии и обсуждения
(Discuţii şi dezbateri)

О. С. Пчелинцев, Рациональное размещение производства и проблема больших городов (O. S. Pcelinţev, *Repartizarea raţională a producţiei şi problema marilor oraşe*).

П. В. Копнин (Киев), Понятие мышления и кибернетика (P. V. Kopnin (Kiev), *Noţiunea de gîndire şi cibernetica*).

Б. А. Грушин, Опыт анализа объективной структуры процесса развития (B. A. Gruşin, *Experienţa analizei structurii obiective a procesului de dezvoltare*).

„ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ"

1961, nr. 3

Академик М. Б. Митин, В. И. Ленин и борьба против современного позитивизма (Acad. M. B. Mitin, *V. I. Lenin şi lupta împotriva pozitivismului contemporan*).

К. П. Павлов, Разделение труда между странами социализма — важный фактор укрепления их могущества (K. P. Pavlov, *Diviziarea muncii între ţările socialismului — factor important al întăririi puterii lor*).

Эденек Патек (Чехословакия), Общее и специфическое в социалистическом преобразовании деревни. (Zdenek Patek (Cehoslovacia), *Generalul şi specificul în transformarea socialistă a satului*).

Член-корр. АН УССР Д. Ф. Остряник (Киев), Идейное наследие. Т. Г. Шевченко и современность (D. F. Ostreanin, membru coresp. al Academiei de Ştiinţe din R.S.S.U. (Kiev), *Moştenirea ideologică a lui T. G. Şevcenko şi contemporaneitatea*).

Я. Ф. Аскинадзе (Саратов), К вопросу о сущности времени (I. F. Askinadze (Saratov), *Cu privire la problema esenţei timpului*).

Е. Ф. Муравьев, Ю. В. Дмитриев, О конкретности в изучении и преодолении религиозных пережитков (E. F. Muraviev, I. V. Dmitriev, *Despre caracterul concret al studierii şi înlăturării rămăşiţelor religioase*).

В. С. Швырев, Критика неопозитивистской концепции индуктивной логики (V. S. Şvîrev, *Critica concepţiei neopozitiviste asupra logicii inductive*).

И. М. Попова (Одесса), К вопросу о социальной почве психологизма в буржуазной социологии (I. M. Popova (Odesa), *Contribuţii la problema bazei sociale a psihologismului în sociologia burgheză*).

Академик А. М. Деборин, Готфрид Вильгельм Лейбниц как социальний мыслитель (Acad. A. M. Deborin, Gotfried Wilhelm Leibniz, gînditor social).

Научные сообщения и публикации

(Comunicări ştiinţifice şi publicaţii)

З. С. Кацнельсон (Ленинград), Мировоззрение Теодора Шванна (Z. S. Kaţnelson (Leningrad), *Concepţia despre lume a lui Teodor Schwank*).

Дискуссии и обсуждения

(Discuţii şi dezbateri)

Ж. П. Вижье (Франция), Некоторые методологические вопросы теории „элементарных" частиц (J. P. Vigier (Franţa), *Unele probleme metodologice ale teoriei particulelor „elementare"*).

М. Н. Руткевич, Л. Н. Коган (Свердловск), О методах конкретно-социологического исследования (M. N. Rutkevici, L. N. Kogan (Sverdlovsk), *Despre metodele cercetării sociologice concrete*).

Б. П. Высоцкий, Проблема актуализма и униформизма и система методов геологии (B. P. Vîsoţki, *Problema actualismului şi uniformismului şi sistemul metodelor în geologie*).

„ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ"

1961, nr. 4

Передовая, Ленинизм — победоносное знамя нашей эпохи (Editorial. *Leninismul, steagul biruitor al epocii noastre*).

Г. П. Алексеев, Е. А. Иванов, Теоретические основы ленинского учения о советских профсоюзах (G. P. Alekseev, E. A. Ivanov, *Bazele teoretice ale teoriei leniniste cu privire la sindicatele sovietice*).

А. П. Бутенко, Превращение мировой системы социализма в решающий фактор развития человечества (A. P. Butenko, *Transformarea sistemului mondial socialist într-un factor hotărîtor al dezvoltării omenirii*).

Б. С. Маньковский, Повышение роли общественных организаций в решении государственных вопросов (B. S. Mankovski, *Creşterea rolului organizaţiilor obşteşti în rezolvarea problemelor de stat*).

Л. М. Веккер, Б. Ф. Ломов (Ленинград), О чувственном образе как изображении (L. M. Vekker, B. F. Lomov (Leningrad), *Imaginea senzorială ca reflectare*).

Л. Б. Ителъсон (Баку), Современная техника и психологические возможности человека (L. B. Itelson (Baku), *Tehnica modernă şi posibilităţile psihologice ale omului*).

Ю. А. Замошкин, Бюрократизация буржуазного общества и судьбы личности (I. A. Zamoşkin, *Birocratizarea societăţii burgheze şi soarta personalităţii*).

В. В. Соколов, Френсис Бэкон — философ-новатор своей эпохи (V. V. Sokolov, *Francis Bacon, filozof inovator al epocii sale*).

Д. М. Угринович, Атеистическое воспитание и преодоление религиозной психологии (D. M. Ugrinovici, *Educaţia ateistă şi înlăturarea psihologiei religioase*).

В. Ф. Асмус, Некоторые вопросы диалектики историко-философского процесса познания (B. F. Asmus, *Unele probleme ale dialecticii procesului istoric-filozofic şi a cunoaşterii lui*).

Дискуссии и обсуждения
(Discuţii şi dezbateri)

А. А. Брудный (г. Фрунзе), Знак и сигнал (A. A. Brudnîi (Or. Frunze), *Semnul şi Semnalul*).

„DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE"
1961, nr. 1

E. Gutzmann, *Im Kampf für den Sieg des Sozialismus und des Friedens geboren* (*Apărută în lupta pentru victoria socialismului şi păcii* (*mişcarea brigăzilor muncii socialiste*)).

H. Reinhardt, *Die sozialistische Moral im gesellschaftlichen Leben der Deutschen Demokratischen Republik* (*Morala socialistă în viaţa socială a Republicii Democrate Germane*).

G. Söder, *Die Ideologie des politischen Klerikalismus und die militaristische Fraktion in der SDP* (*Ideologia clericalismului politic şi fracţiunea militaristă în Partidul social-democrat din Germania*).

I. S. Kon, *Zur Frage des Gegenstands der Soziologie — Kurzer geschichtlicher Abriss* (*Cu privire la obiectul sociologiei. Scurtă privire istorică*).

R. Rochhausen, *Einige Probleme der modernen Biologie im Lichte des dialektisch-materialistischen Determinismus* (*Unele probleme ale biologiei moderne în lumina determinismului materialist-dialectic*).

B. M. Kedrow, *Die Idee von der Einheit der Welt in den Werken deutscher Naturforscher des 19. Jahrhunderts* (*Ideea unităţii lumii în lucrările naturaliştilor germani din secolul al XIX-lea*).

Diskussion
(Discuţii)

L. Lang, *Ausdruck und Abbild als Einheit* (*Expresie şi reflectare ca unitate*).

„DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE"
1961, nr. 2

G. Mende, *Die programmatische Staatsratserklärung und das Deutschlandbild von Karl Jaspers* (*Declarația-program a Consiliului de stat și imaginea despre Germania a lui K. Jaspers*).

J. Klügl und K. Kouschil, *Der politische Klerikalismus — der Antikommunismus in Aktion* (*Clericalismul politic — anticomunismul în acțiune*).

G. Klaus, *Schematische und schöpferische geistige Arbeit in kybernetischer Sicht* (*I. Teil*) (*Muncă intelectuală schematică și creatoare din punctul de vedere al cibernetici* (partea I)).

H. Ley und R. Löther, *Philosophie und Medizin* (*Filozofie și medicină*).

K. U. Tetzlaff, *Humanismus und Medizin* (*Umanism și medicină*).

Diskussion
(Discuții)

G. Klaus, *Über die philosophische Bedeutung der Anwendung der Kybernetik auf Biologie und Medizin* (*Thesen*) (*Despre însemnătatea filozofică a aplicării cibernetici în biologie și medicină* (*teze*)).

A. Kosing, *Die Einheit von Erkenntnis und Praxis in der Medizin* (*Thesen*) (*Unitatea cunoașterii și practicii în medicină* (*teze*)).

Kollektiv, *Über den Krankheitsbegriff* (*Thesen*) (*Despre noțiunea de boală* (*teze*)).

„DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE"
961, nr. 3

W. Eichhorn, *Die Moskauer Erklärung und die Arbeit der marxistischen Philosophen* (*Declarația de la Moscova și munca filozofilor marxiști*).

G. Heyden, *Zum Charakter der modernen Epoche* (*Asupra caracterului epocii moderne*).

H. Kölsch, *Die politisch-moralische Einheit des Volkes in der D.D.R. ist die stärkste Kraft des Friedens in Deutschland* (*Unitatea moral-politică a poporului în R.D.G. — forța cea mai mare a păcii în Germania*).

F. Rupprecht, *Die weltanschauliche Annäherung und Unterwerfung der rechten sozialdemokratischen Führer unter die Ideologie des politichen Klerikalismus* (*Apropierea filozofică și subordonarea conducătorilor social-democrați de dreapta ideologiei clericalismului politic*)).

G. Klaus, *Schematische und schöpferische geistige Arbeit in kybernetischer Sicht* (*Muncă intelectuală schematică și creatoare din punctul de vedere al cibernetici* (partea a II-a și încheiere)).

E. Albrecht, *Die erkenntnistheoretische Problematik des sprachlichen Zeichens. Zur Auseinandersetzung mit der idealistischen Zeichentheorie in der modernen Sprachwissenschaft* (*Problematica gnoseologică a semnului lingvistic. Polemica cu teoria idealistă a semnelor în lingvistica modernă*).

Diskussion
(Discuții)

A. Klein, *Der Einfluss der amerikanischen innerbetrieblichen human Relations-Ideologie auf Wirtschaftstheorie und Praxis in Westdeutschland* (*Influența ideologiei americane a relațiilor umane în întreprinderi asupra teoriei și practicii economice în Germania occidentală*).

R. Herold, *Zu einigen Fragen des Unterrichts im historischen Materialismus* (*Asupra unor probleme ale predării materialismului istoric*).

„FILOSOFICKÝ ČASOPIS"
1960, nr. 6

Zdenek Mlynář, Leninovy myslenky o prekonáni parlamentarismu a naše historické zkusenosti (*Ideile leniniste despre depășirea parlamentarismului și experiența noastră istorică*).

Stanislav Čihák, Zdenek Valenta, Některé teoretické otázky hnutí brigád socialistické práce (*Unele probleme teoretice ale mișcării brigăzilor de muncă socialistă*).

Ivan Málek, Co je mičurinské zaměřeni biologie (*Ce este orientarea miciurinistă a biologiei*).

Marian Váross, Estetické vztahy ku skutecnosti (*Raporturile estetice cu realitatea*).

„STUDIA FILOZOFICZNE"
1960, nr. 6

Julian Hochfeld, Socjologia, materializm historyczny, ideologia (*Sociologie, materialism istoric, ideologie*).

Józef Keller, Katolicka teoria wolności czlowieka (*Teoria catolică a libertății omului*).

Kazimierz Ajdukiewicz, Związki skladniowe między czlonami zdańoznajmujących (*Legăturile sintactice dintre părțile enunțurilor indicative*).

Marian Przelecki, Interpretacja systemów aksjomatycznych (*Interpretarea sistemelor axiomatice*).

Mieczyslaw Gordon, O pojeciu „czynnego intelektu" (*Despre noțiunea de „intelect activ"*).

Anna Mrozek, Wybrane poglady filozoficzne Ihwan as-Safa z Basry (Glosnych lub Czystych Braci), encyklopedystów X. w. (*Păreri filozofice alese ale lui Ihvan as-Safa (ale Fraților Tari sau Curați), enciclopediști ai secolului al X-lea*).

BULETIN BIBLIOGRAFIC

GH. GHEORGHIU-DEJ, *Articole şi cuvîntări, 1959—1961*, Edit. politică, Bucureşti, 1961, 460 p.

GH. GHEORGHIU-DEJ, *40 de ani de luptă a partidului*, Edit. politică, Bucureşti, 1961, 47 p.

BOTNARIUC N., *Din istoria biologiei generale*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1961, 757 p.

*** *Istoria universală*, vol. III, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1960, 907 p.

*** *Carte romînească de învăţătură*, ediţie critică, Edit. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1961, 426 p.

*** *Crestomaţie pentru istoria universală veche*, partea I, Orientul antic, Edit. de stat didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1960, 329 p.

DINDERE GH., *Activul fără de partid, ajutor permanent al organizaţiei de bază*, Edit. politică, Bucureşti, 1961, 87 p.

DIONISIE POP-MARŢIAN, *Opere economice*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1961, 497 p.

DOROBANŢU M. N., OLARU D. D. şi POPA N. A., *Racheta, vehiculul viitorului*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1961, 446 p.

MASSOFF IOAN, *Teatrul romînesc (privire istorică)*, ESPLA, Bucureşti, 1961, 645 p.

HADZIMA MAŢUDA şi KASIVA HAIAŞI, *Arma nucleară şi omul*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1961, 277 p.

ROSETTI AL. şi CAZACU B., *Istoria limbii romîne literare*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti 1961, 552 p.

И. Д. АНДРЕЕВ, Диалектический материализм, Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1960, 502 стр. (I. D. Andreev, *Materialismul dialectic*, Editura Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1960, 502 p.).

А. ДЕНИСОВ, Сущности и формы государства. Издательство Московского Университета, 1960, 68 стр. (A. Denisov, *Esenţa şi formele statului*, Editura Universităţii din Moscova, 1960, 68 p.).

*** История православия и русского атеизма. Издательство Академии Наук СССР, Москва-Ленинград, 1960, 162 стр. (*Istoria ortodoxiei şi a ateismului rus*, Editura Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova—Leningrad, 1960, 162 p.).

Л. КИЗЯ, М. КОВАРЕНКО, Вікова боротьба українского народу проти Ватикану, Видавництво Київского Университету, 1959, 290 стр. (L. Kizia, M. Kovarenko, *Lupta seculară a poporului ucrainean împotriva Vaticanului*, Edit. Universităţii din Kiev, 1959, 290 p.).

*** Книга для чтения по марксистской философии, Госполитиздат, Москва, 1960, 695 стр. (*Carte de citire pentru filozofia marxistă*, Gospolitizdat, Moscova, 1960, 695 p.).

*** Литература и современность, Государственное издательство художественной литературы, Москва, 1960, 503 стр. (*Literatura şi contemporaneitatea.* Edit. de stat pentru literatură beletristică, Moscova, 1960, 503 p.).

EVZEN MENERT, Fysiologicdy základ logickébo myslené, Československo Akademie Ved, Praha, 1960, 219 str. (*Baza fiziologică a gîndirii logice,* Academia Cehoslovacă de Ştiinţe, Praga, 1960, 219 p.).

М. И. НОВИКОВ, Общественно-политические и философские взгляды Т. Г. Шевченко, Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1961, 280 стр. (M. I. Novikov, *Concepţiile social-politice şi filozofice ale lui T. G. Şevcenko,* Edit. Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1961, 280 p.).

В. П. ПЕТЛЕНКО, Физиологический идеализм и некоторые философские вопросы теоретической медицины, Медгиз, Ленинградское отделение, 19 0, 239 стр. (V. P. Petlenko, *Idealismul fiziologic şi unele probleme filozofice ale medicinii teoretice,* Edit. de stat pentru literatură medicală, filiala din Leningrad, 1960, 239 p.).

*** Полемика Г. Лейбница и С. Кларка, Издательство Ленинградского Университета, 1960, 13 стр. (*Polemica lui G. Leibniz şi S. Clarke,* Edit. Universităţii din Leningrad, 1960, 136 p.).

*** Против идеализации младолатышского движения, Издательство Академии Наук Латвийской ССР, Рига, 1960, 224 стр. (*Împotriva idealizării mişcării „Tînăra Letonie"*, Edit. Academiei de Ştiinţe a R.S.S. Letone, Riga, 1960, 224 p.).

BERTRAND RUSSELL, My Philosophical Development, George Allen & Unwin, London, 1959, 279 p. (*Evoluţia mea filozofică,* Edit. George Allen & Unwin, Londra, 1959, 279 p.).

JOSEF SCHLEIFSTEIN, Franz Mehring. Sein marxistisches Schaffen, 1891—1919, Rütters & Loening, Berlin, 1959, 356 S. (*Franz Mehring. Creaţia sa marxistă 1891—1919,* Rütten & Loening, Berlin, 1959, 356 p.).

TRENCSENYI-WALDEPFEL, Vallástörténeti tanulmányok Akademiai Kiadó, Budapest, 1959, 534 old. (*Studii de istorie a religiei,* Edit. Academiei, Budapesta, 1959, 534 p.)

*** Зарубежные марксисты в борьбе против реформизма и ревизионизма, Издательство иностранной литературы, Москва, 1960, 304 стр. (*Marxiştii din străinătate în lupta împotriva reformismului şi revizionismului,* Edit. pentru literatură străină, Moscova, 1960, 304 p.).

В. И. ЗАХАРОВ, Критика теоретических и методологических основ современного ревизионизма, Издательство ВПШ и АОН при ЦК КПСС, Москва, 1960, 148 стр. (V. I. Zaharov, *Critica bazelor teoretice şi metodologice ale revizionismului contemporan.* Edit. Şcolii superioare de partid şi a Academiei de ştiinţe sociale de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. Moscova, 1960, 148 p.).

BIBLIOTECA CENTRALA
SIBIU

ERATĂ

Pag.	rindul	în loc de:	se va citi:	din vina:
819	20 de sus	drincipiului	principiului	tipografiei
819	21 „ „	pe trecere	de trecere	„
894	14 „ jos	exigența	existența	autorului
894	7 „ „	primul	în primul	editurii
917	25 „ sus	sonseloss	senseless	autorului
927	17 „ „	după	două	editurii
927	33 „ „	de oameni	la oameni	autorului
999	7 „ „	defecta	detecta	„
1003	11 „ jos	o face	o are	„
1036	6 „ sus	2960	1960	editurii

Cercetări filosofice 4/1961.

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

FR. BACON, **Noul organon**, 236 p., 10,50 lei

ATH. JOJA, **Studii de logică**, 392 p., 26,20 lei

ȘT. C. MICHĂILESCU, **Pagini filozofice alese**/Studiu introductiv de S. Ghiță, 203 p. + 1 pl, 5,65 lei

FLOREA ȚUȚUGAN, **Silogistica judecăților de predicație/Contribuții, adaosuri și rectificări la silogistica clasică**, 315 p., 12,50 lei

* * * **Din istoria filozofiei în Romînia, vol. I**, 264 p., 5 lei; **vol. II**, 402 p., 10 lei; **vol. III**, 427 p. 19,90 lei

* * * **Din istoria filozofiei ruse/Secolele XVIII-XIX**, 344 p., 8 lei

* * * **Pagini alese din opera lui Gh. Marinescu**/Studiu introductiv de C. I. Gulian, 132 p., 4,15 lei

TEXTE FILOZOFICE

* * * **Decembriștii**/Studiu introductiv de L. Miroș, 334 p., 5 lei

* * * **Lomonosov**/Studiu introductiv de C. I. Gulian, 212 p., 6,35 lei

* * * **Radiscev**, 316 p., 5 lei

* * * **Saint-Simon, Fourier, Owen**/Studiu introductiv de I. Cernea, 360 p., 5 lei

* * * **Voltaire, Rousseau**/Studiu introductiv de Edith Gulian și I. Firu, 276 p., 9,15 lei

ÎNTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 2
BUCUREȘTI
c. 3182

Lei 6.—

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

I 7879

ANUL VIII 1961

Bibl

DIN SUMAR

* * * MESAJUL DE SALUT ADRESAT TOVARĂŞULUI GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ DE CĂTRE COMITETUL CENTRAL AL PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÎN, CONSILIUL DE STAT ŞI CONSILIUL DE MINIŞTRI ALE REPUBLICII POPULARE ROMÎNE.

* * * ROLUL MUNCII TEORETICE A PARTIDULUI PENTRU TRIUMFUL SOCIALISMULUI ŞI DEZVOLTAREA GÎNDIRII FILOZOFICE ŞI SOCIAL-POLITICE ÎN ROMÎNIA

* * * CONGRESUL CONSTRUCTORILOR COMUNISMULUI ŞI NOUL AVÎNT AL TEORIEI MARXIST-LENINISTE

CREŞTEREA ROLULUI COLECTIVITĂŢII ÎN DEZVOLTAREA CONŞTIINŢEI JURIDICE ŞI MORALE SOCIALISTE A OAMENILOR MUNCII M. POPOVICI

MUNCA CULTURALĂ DE MASĂ LA SATE ŞI ROLUL EI ÎN TRANSFORMAREA CONŞTIINŢEI ŢĂRĂNIMII MUNCITOARE DAVID VASILESCU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

CERCETĂRI FILOZOFICE * ANUL VIII. 5. 1961

EA RPR

0 IUL. 2005

17879.

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

DEC 2014

CERCETĂRI FILOZOFICE

2022

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

5

ANUL VIII

1961

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

3955 J

1964

„CERCETĂRI FILOZOFICE" REVISTĂ DE FILOZOFIE

APARE DE 6 ORI PE AN

COMITETUL DE REDACȚIE

ACAD. C. IONESCU-GULIAN, *redactor responsabil*; ACAD. ATH. JOJA; ACAD. M. RALEA; PROF. T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R.; PROF. M. BREAZU; PROF. STANCIU STOIAN; PROF. D. D. ROȘCA (Cluj); PROF. DAN BĂDĂRĂU; C. VLAD; N. BELLU, *redactor responsabil-adjunct*; H. WALD.

REDACȚIA: BUCUREȘTI, B-dul Ilie Pintilie nr. 6, tel. 12.17.90

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

Anul VIII, nr. 5 1961

SUMAR

Pag.

* * * Mesajul de salut adresat tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej de Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Romîn, Consiliul de Stat și Consiliul de Miniștri ale Republicii Populare Romîne 1055

* * * Rolul muncii teoretice a partidului pentru triumful socialismului și dezvoltarea gîndirii filozofice și social-politice în Romînia 1059

* * * Congresul constructorilor comunismului și noul avînt al teoriei marxist-leniniste 1075

M. POPOVICI, Creșterea rolului colectivității în dezvoltarea conștiinței juridice și morale socialiste a oamenilor muncii 1097

H. CULEA, Cu privire la folosirea statisticii în cercetarea sociologică 1115

ȘT.-M. MILCU, Noțiunea de „boală" în lumina materialismului dialectic . . 1139

CLARA DAN, Funcția socială reacționară a existențialismului lui J. P. Sartre 1151

COMUNICĂRI

RADU STOICHIȚĂ, Problema raportului dintre categoriile de calitate și cantitate în analiza formei valoare simplă 1175

Z. ORNEA, Aspecte din lupta ideologică antifascistă în paginile revistei „Cuvîntul liber" (1933—1936) 1181

DISCUȚII

BOGDAN STUGREN (Cluj), Probleme de logică în evoluția geneticii 1197

ACTIVITATEA PRACTICĂ ȘI PROBLEMELE DEZVOLTĂRII CONȘTIINȚEI SOCIALISTE

DAVID VASILESCU, Munca culturală de masă la sate și rolul ei în transformarea conștiinței țărănimii muncitoare 1211

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

Studii de materialism istoric (*C. Popa* și *M. Mîciu*); Jaroslav Engst, Unele probleme ale eticii științifice (*N.B.*); O carte despre generalizarea artistică (*M. Ciurdariu*); Practica — criteriul adevărului în știință (*Tomin Uroș*) . . 1221

MIȘCAREA FILOZOFICĂ DE PESTE HOTARE

Discuție în jurul problemelor de etică în revista „Deutsche Zeitschrift für Philosophie" (*St. Popescu*) 1249

NOTE

Note de lectură 1257

Note bibliografice 1263

Din sumarele revistelor străine 1269

Buletin bibliografic 1273

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE
INSTITUT DE PHILOSOPHIE

RECHERCHES DE PHILOSOPHIE

VIIIe année, nº 5 1961

SOMMAIRE

Page

* * * Le message de salut adressé au camarade Gheorghe Gheorghiu-Dej par le Comité Central du Parti Ouvrier Roumain, le Conseil d'État et le Conseil des Ministres de la République Populaire Roumaine 1055

* * * Le rôle de l'activité théorique du parti pour le triomphe du socialisme et pour le développement de la pensée philosophique et sociale-politique en Roumanie 1059

* * * Le Congrès des bâtisseurs du communisme et le nouvel essor de la théorie marxiste-léniniste 1075

M. POPOVICI, L'accroissement du rôle de la collectivité dans le développement de la conscience juridique et morale socialiste des travailleurs 1097

H. CULEA, À propos de l'utilisation de la statistique dans la recherche sociologique 1115

ŞT.-M. MILCU, La notion de « maladie » à la lumière du matérialisme dialectique 1139

CLARA DAN, La fonction réactionnaire de l'existentialisme de J.-P. Sartre . 1151

COMMUNICATIONS

RADU STOICHIŢĂ, Le problème du rapport entre les catégories de qualité et de quantité dans l'analyse de la forme valeur simple 1175

Z. ORNEA, Aspects de la lutte idéologique antifasciste dans les pages de la publication «Cuvîntul liber» (1933—1936) 1181

DISCUSSIONS

BOGDAN STUGREN (Cluj), Problèmes de logique dans l'évolution de la génétique 1197

DE L'ACTIVITÉ PRATIQUE EN VUE DU DÉVELOPPEMENT DE LA CONSCIENCE SOCIALISTE

DAVID VASILESCU, L'activité culturelle de masse dans les campagnes et son rôle dans la transformation de la conscience de la paysannerie laborieuse 1211

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

Etudes de matérialisme historique (*C. Popa* et *M. Miciu*) ; Jaroslav Engst, Problèmes de l'éthique scientifique (*N. B.*) ; Un livre sur la généralisation artistique (*M. Ciurdariu*) ; La pratique — critère de la vérité en science (*Tomin Uroş*) 1221

LE MOUVEMENT PHILOSOPHIQUE À L'ÉTRANGER

Discussions sur les problèmes d'éthique dans la revue « Deutsche Zeitschrift für Philosophie » (*St. Popescu*) 1249

NOTES

Notes de lecture 1257
Notes bibliographiques 1263
Extraits des sommaires des revues étrangères 1269
Bulletin bibliographique 1273

ÉDITIONS DE L'ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE

АКАДЕМИЯ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ
ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ

ФИЛОСОФСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Год издания VIII, № 5 1961

СОДЕРЖАНИЕ

стр.

* * * Приветственное послание товарищу Георге Георгиу-Деж от Центрального Комитета Румынской рабочей партии, Государственного Совета и Совета Министров Румынской Народной Республики 1055

* * * Роль теоретической деятельности партии в деле победы социализма и развитии философской и общественно-политической мысли в Румынии 1059

* * * Съезд строителей коммунизма и новый подъем марксистско-ленинской теории. 1075

М. ПОПОВИЧ, Рост роли общественности в развитии правового сознания и социалистической морали трудящихся 1097

Х. КУЛЯ, Относительно использования статистики в социологических исследованиях 1115

ШТ.-М. МИЛКУ, Понятие „болезни" в свете диалектического материализма 1139

КЛАРА ДАН, Реакционная роль экзистенциализма ж. П. Сартра . 1151

СООБЩЕНИЯ

РАДУ СТОЙКИЦА, Вопрос соотношения между категориями качества и количества при анализе простой формы стоимости . . . 1175

З. ОРНЯ, Аспекты антифашистской идеологической борьбы проводившейся на страницах газеты „Кувынтул либер", (1933—1936 гг). 1181

ДИСКУССИИ

БОГДАН СТУГРЕН (Клуж), Вопросы логики в эволюции генетики . 1197

ПРАКТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПО РАЗВИТИЮ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ

ДАВИД ВАСИЛЕСКУ, Культурно-массовая работа в деревне и ее роль в преобразовании сознания трудящегося крестьянства 1211

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Очерки по историческому материализму (*К. Попа* и *И. Мычиу*); Ярослав Энгст, Некоторые вопросы научной этики (*И. Б*); Книга о художественном обобщении (*М. Чурдариу*); Практика — критерий истины в науке (*Томин Урош*) 1221

ФИЛОСОФСКОЕ ДВИЖЕНИЕ ЗА РУБЕЖОМ

Дискуссии в связи с проблемами этики в журнале „Deutsche Zeitschrift für Philosophie" (*Шт. Ропеску*) 1249

ЗАМЕТКИ

По страницам печати 1257
Библиографические заметки 1263
Из содержания иностранных журналов 1269
Библиографический бюллетень 1273

ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ

Mesajul de salut adresat tovarășului GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ de Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Romîn, Consiliul de Stat și Consiliul de Miniștri ale Republicii Populare Romîne

SCUMPE TOVARĂȘE GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

Cu prilejul celei de-a 60-a aniversări a zilei tale de naștere, te felicităm călduros, urîndu-ți din toată inima mulți ani de sănătate și putere de muncă în slujba partidului și a patriei noastre socialiste.

Întreaga ta activitate revoluționară ca fiu devotat al clasei muncitoare din Romînia, al poporului romîn, este înalt exemplu de fidelitate nestrămutată față de marxism-leninism, de luptă perseverentă și plină de pasiune pentru cauza socialismului și comunismului.

Intrat din fragedă tinerețe în rîndurile mișcării muncitorești, te-ai călit ca revoluționar proletar în mari bătălii de clasă. Însușirile tale de organizator al maselor muncitoare, capacitatea de a înfăptui cu voință neînfrîntă politica partidului s-au manifestat din plin în eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din februarie 1933, care au marcat o cotitură în istoria partidului și a întregii noastre mișcări muncitorești. La procesul intentat de burghezie ca urmare a acestor lupte, a răsunat cu putere glasul tău de acuzare și demascare a politicii claselor stăpînitoare, chemarea la luptă împotriva exploatării și asupririi burghezo-moșierești, împotriva fascismului și războiului.

În anii lungi de temniță și lagăr, prin abnegația și combativitatea ta, prin încrederea neclintită în victoria cauzei celor ce muncesc, ai însuflețit și îmbărbătat pe tovarășii tăi de luptă. Sub conducerea ta, deținuții politici au transformat închisorile și lagărele într-o școală de călire și educare a luptătorilor revoluționari, în universitate comunistă.

Partidul și poporul dau o înaltă apreciere meritelor tale în elaborarea în anii celui de-al doilea război mondial, a liniei strategice și tactice a partidului, în înfăptuirea măsurilor care au făcut cu putință ca partidul să-și îndeplinească cu cinste rolul de organizator și conducător al luptei unite a tuturor forțelor patriotice ale poporului pentru răsturnarea dictaturii fasciste și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste.

După victoria insurecției armate, în desfășurarea revoluției populare, în munca de întărire a rîndurilor partidului și în înfăptuirea unității politice și organizatorice a clasei muncitoare, în lupta pentru democratizarea țării, refacerea economiei, cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea și trecerea la construirea socialismului, s-au vădit deosebitele tale însușiri de eminent conducător de partid și de stat.

Victoriile repurtate de poporul nostru în industrializarea socialistă, în transformarea socialistă a agriculturii, în ridicarea nivelului de trai al poporului și înfăptuirea revoluției culturale, în consolidarea continuă a orînduirii democrat-populare sînt strîns legate de activitatea pe care o desfășori cu energie inepuizabilă în fruntea partidului, de marea contribuție pe care o aduci la rezolvarea problemelor complexe ale construcției socialiste, la răspîndirea și aplicarea creatoare a învățăturii marxist-leniniste.

Întreaga ta activitate este [străbătută de preocuparea permanentă pentru unitatea de monolit] a partidului și întărirea rolului său conducător, pentru [aplicarea neabătută a normelor leniniste, [a principiului muncii colective în viața partidului, de grijă frățească pentru membrii și cadrele de partid, pentru creșterea și educarea lor, de intransigență față de orice manifestări antipartinice și abateri oportuniste, revizioniste, dogmatice.

Principialitatea ta partinică, caracteristică activistului de tip leninist, înaltul simț de răspundere și de exigență, începînd cu tine însuți, patriotismul fierbinte, legătura strînsă cu masele constituie un nesecat izvor de învățăminte pentru toți activiștii și lucrătorii de partid și de stat, pentru întregul nostru partid.

Exponent al spiritului internaționalist, de care este pătrunsă întreaga activitate a partidului nostru, militant de seamă al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, depui o muncă neobosită pentru întărirea continuă a prieteniei frățești cu Uniunea Sovietică, cu celelalte țări socialiste, pentru întărirea unității lagărului socialist, a unității și coeziunii indisolubile a partidelor marxist-leniniste din întreaga lume, pentru prietenie și colaborare între toate popoarele, pentru triumful cauzei păcii.

Tovarășii tăi de muncă și de luptă, toți membrii partidului, muncitorii, țăranii, intelectualii, care nutresc față de tine sentimente de stimă, prețuire și dragoste, îți doresc, iubite tovarășe Gheorghiu-Dej, fericire și viață lungă, exprimîndu-și convingerea că sub conducerea partidului, a Comitetului său Central în frunte cu tine, poporul și țara noastră vor obține noi victorii în înfăptuirea mărețului program trasat de Congresul al III-lea, în vederea desăvîrșirii construcției socialiste și înfloririi patriei noastre dragi.

COMITETUL CENTRAL
AL PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÎN
CONSILIUL DE STAT
AL REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
CONSILIUL DE MINIȘTRI
AL REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

8 noiembrie 1961

ROLUL MUNCII TEORETICE A PARTIDULUI PENTRU TRIUMFUL SOCIALISMULUI ŞI DEZVOLTAREA GÎNDIRII FILOZOFICE ŞI SOCIAL-POLITICE ÎN ROMÎNIA

Întregul nostru popor muncitor a sărbătorit cu însufleţire aniversarea a 40 de ani de la crearea Partidului Comunist din Romînia — patru decenii de luptă neabătută, sub steagul atotbiruitor al marxism-leninismului creator, pentru binele celor ce muncesc, pentru libertatea şi independenţa ţării, pentru cucerirea şi consolidarea puterii populare, pentru triumful nobilei cauze a socialismului şi păcii. Prin crearea P. C. R. — rezultat al luptei de veacuri a poporului pentru eliberarea socială şi naţională, continuată şi ridicată pe o treaptă superioară de mişcarea muncitorească revoluţionară, masele muncitoare din ţara noastră au dobîndit pentru prima dată un partid *al lor*, singurul capabil să conducă pe toţi cei asupriţi şi exploataţi, în frunte cu clasa muncitoare, pe calea luptei revoluţionare pentru dezrobire socială, pentru socialism şi comunism.

Astăzi, în perspectiva istoriei, se evidenţiază pe deplin uriaşa însemnătate pe care a avut-o în viaţa clasei muncitoare şi a întregului nostru popor acest eveniment măreţ. Prin propria sa experienţă, clasa noastră muncitoare a putut să verifice adevărul spuselor lui V. I. Lenin : „Numai partidul comunist, dacă el e într-adevăr avangarda clasei revoluţionare,... numai un astfel de partid este în stare să conducă proletariatul în lupta cea mai necruţătoare, cea mai hotărîtă, în lupta finală împotriva tuturor forţelor capitalismului. Pe de altă parte, numai sub conducerea unui asemenea partid proletariatul e în stare să desfăşoare asaltul său revoluţionar în toată vigoarea lui ..."[1].

În ţara noastră, masele muncitoare, sub conducerea P. C. R., au pornit asaltul revoluţionar final împotriva vechii orînduiri în august 1944, desfăşurînd cu succes insurecţia armată, iniţiată, organizată şi condusă de P. C. R., care a determinat răsturnarea dictaturii fasciste-antonesciene şi trecerea Romîniei de partea coaliţiei antihitleriste. „*In-*

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, p. 168—169.

surecția armată victorioasă din august 1944 — arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej la Adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 40 de ani de la crearea Partidului Comunist din Romînia — *a deschis o eră nouă în istoria poporului romîn, a însemnat începutul revoluției populare, care a schimbat din temelii viața țării*" [1].

Într-un termen istoricește scurt țara noastră a devenit de nerecunoscut. Poporul muncitor a înlăturat întunecata dominație burghezo-moșierească și a instaurat regimul democrat-popular. În anii puterii populare dusă naționalizarea principalelor mijloace de producție, au crescut într-un ritm de neconceput în trecut, forțele de producție ale țării. A rămas definitiv de domeniul amintirilor imaginea vechii Romînii agrare; puterea industrială actuală a țării o ilustrează cel mai bine faptul că, în 1960, în mai puțin de 11 săptămîni a fost realizată o producție egală cu întreaga producție a anului 1938. S-a înfăptuit în linii generale sarcina istorică a cooperativizării agriculturii — una din cele mai grele și complexe probleme ale revoluției socialiste. În ce privește tabloul structurii sociale a țării, au fost lichidate pentru totdeauna clasele exploatatoare, iar pe temelia modificărilor structurale survenite în orînduirea politică și economică, s-au produs prefaceri radicale în poziția și natura socială a clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității; pe temeiul schimbărilor adînci în felul lor de muncă și de trai, s-a transformat de asemenea conștiința oamenilor, fizionomia lor spirituală. Pe baza trainică a structurii noi a societății noastre a apărut și se consolidează tot mai mult unitatea politică, morală și ideologică a întregului popor în jurul partidului, se întărește prietenia frățească a oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate. Făcînd bilanțul succeselor măreț obținute de oamenii muncii sub conducerea partidului, Congresul al III-lea al P. M. R. a consemnat victoria istorică a socialismului în patria noastră și a marcat intrarea țării într-o nouă etapă — cea a desăvîrșirii construcției socialiste.

Transformarea vechii Romînii înapoiate și dependente într-o țară socialistă înfloritoare și liberă, a cărei viață economică, socială și culturală pulsează din plin, progresînd în zile și săptămîni cît n-a progresat în trecut în curs de mulți ani și chiar decenii întregi, ilustrează imensa forță creatoare a poporului muncitor atunci cînd își ia destinele în propriile mîini, sfărîmă cătușele exploatării și devine conștient că este unicul stăpîn al tuturor bogățiilor țării, că muncește pentru binele său propriu.

Realizările de importanță istorică în opera de înălțare a edificiului noii orînduiri, realizări care au făcut să se contureze în Romînia perspectiva luminoasă a făuririi societății socialiste dezvoltate și a trecerii treptate la construirea comunismului — sînt roade ale politicii înțelepte a Partidului Muncitoresc Romîn, elaborată de Comitetul său Central leninist, în frunte cu tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej. Aceste victorii se datoresc poporului, spunea tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în cuvîntarea rostită la solemnitatea decorării sale cu prilejul celei de-a 60-a aniversări a zilei de naștere, care „are în fruntea sa un conducător călit și încercat, hotărît și clarvăzător — Partidul Muncitoresc Romîn, care nu are nimic mai scump decît binele

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1959—1961*, p. 440.

celor ce muncesc, partid a cărui tărie stă în fidelitatea față de marxism-leninism, în patriotismul înflăcărat, în legătura indisolubilă cu masele cele mai largi"[1]. Creșterea rolului conducător al partidului în toate domeniile activității sociale, întărirea continuă a rîndurilor sale, vasta muncă teoretică, politică și organizatorică pe care a desfășurat-o au constituit factorul hotărîtor care a asigurat obținerea de către poporul muncitor a victoriei sale de însemnătate istorică — construirea bazei economice a socialismului în țara noastră.

Importanța decisivă a conducerii de către partid rezidă în primul rînd în faptul că ea imprimă activității revoluționare a maselor o orientare profund și consecvent științifică, elaborată pe baza analizei teoretice marxist-leniniste a realității sociale, a necesităților și posibilităților reale. Exponent conștient al intereselor fundamentale și de perspectivă ale maselor de oameni ai muncii, partidul și-a dovedit în practică puterea sa de prevedere științifică, capacitatea de a dezvălui cerințele obiective, tendințele cele mai înaintate ale dezvoltării sociale în direcția construirii și desăvîrșirii construcției socialiste, și pe această bază clarviziunea exprimată în hotărîrile sale, în sarcinile strategice și tactice stabilite pentru fiecare etapă. Hotărîrile partidului și sarcinile trasate în vederea îndeplinirii lor au reflectat astfel în mod just cerințele dezvoltării vieții materiale a societății, raporturile de clasă existente, interesele fundamentale ale celor ce muncesc.

Conducerea de către partid, uriașa sa activitate politică, ideologică și organizatorică, face ca masele de oameni ai muncii să devină tot mai conștiente de propriile lor interese, să înțeleagă din ce în ce mai deplin și temeinic necesitatea istorică și, în consecință, să-și însușească linia politică trasată, sarcinile luptei revoluționare pe calea ce duce spre atingerea obiectivelor propuse. Astfel, în procesul revoluționar s-a închegat și se dezvoltă necontenit unitatea de voință și de acțiune a întregului popor. Prin lupta sa neabătută pentru fericirea și bunăstarea oamenilor muncii din țara noastră, Partidul Muncitoresc Romîn și-a cîștigat dragostea și devotamentul nețărmurit al clasei muncitoare, al tuturor celor ce muncesc, a devenit învățătorul și conducătorul unanim recunoscut, este urmat cu încredere de milioanele de oameni ai muncii.

Conducerea de către partid asigură maselor populare o clară perspectivă istorică; mărețele țeluri și sarcini revoluționare, formulate de partid, inspiră maselor optimism și încredere în viitorul lor luminos, în cauza progresului istoric al umanității, le insuflă încredere în posibilitățile, în capacitățile lor creatoare și în eficacitatea eforturilor îndreptate în vederea înaintării hotărîte și rapide pe minunata magistrală a socialismului și comunismului.

În condițiile desăvîrșirii construcției socialiste, crește și mai mult rolul conducător al partidului în întreaga viață de stat și obștească, crește însemnătatea muncii sale politice, organizatorice, teoretice și ideologice pentru toate sferele și compartimentele vieții sociale. Necesitatea întăririi acestui rol este o cerință legică a procesului de formare și dezvoltare a noii orînduiri. Vastitatea și complexitatea sarcinilor grandioase ale desăvîrșirii construcției socialiste și trecerii treptate la comunism, cerințele

[1] „Scînteia", nr. 5343 din 9 noiembrie 1961.

crescînde în ce privește elaborarea teoretică multilaterală a problemelor noii etape, strîns legate de amploarea participării conștiente a maselor, creatoare de istorie, implică o și mai aprofundată cunoaștere a legităților obiective, cimentarea necontenită a unității politico-morale a poporului, înarmarea lui tot mai temeinică cu înțelegerea sarcinilor imediate și a obiectivelor de perspectivă.

Garanția îndeplinirii cu succes de către Partidul Muncitoresc Romîn a menirii sale de conducător al întregului popor muncitor rezidă în caracterul său de partid de tip nou, în fidelitatea sa nestrămutată față de învățătura atotbiruitoare a marxism-leninismului, în priceperea sa de a o aplica în mod creator la condițiile concret-istorice ale desfășurării construcției socialiste și comuniste în țara noastră.

Astăzi, cînd poporul romîn a făurit baza economică a socialismului și își concentrează toate forțele sale creatoare în direcția desăvîrșirii construcției socialiste, dînd viață celor mai îndrăznețe și totodată realiste directive ale partidului, apare și mai evidentă deosebita importanță pe care a avut-o pentru întărirea unității și forței partidului, pentru înfăptuirea politicii sale, demascarea și înlăturarea grupărilor antipartinice, fracționiste Pauker-Luca și Chișinevschi-Constantinescu, care s-au ridicat împotriva liniei partidului, au încălcat normele leniniste ale vieții de partid, au promovat și alimentat în țara noastră cultul personalității lui Stalin, căutînd să introducă în viața de partid și de stat practici antileniniste, au promovat dogmatismul și bucherismul în munca ideologică, ceea ce a dus la frînarea muncii de cercetare îndeosebi în domeniul științelor sociale.

Călăuzindu-se în mod consecvent după tezele universal-valabile ale comunismului științific, care îi dă putința de a se orienta în cele mai diferite și complexe împrejurări ale procesului transformărilor revoluționare, conducerea partidului nostru pornește în politica sa de la condițiile concrete, de la cunoașterea cerințelor practicii vii, știind că identitatea în ceea ce este principal, esențial, nu este încălcată ci asigurată prin varietatea în amănunte, în particularități, că marea forță creatoare și transformatoare a marxism-leninismului constă tocmai „în legătura sa indisolubilă cu viața, în îmbogățirea sa neîntreruptă pe baza analizei multilaterale a realității"[1].

Partidul nostru a știut întotdeauna să unească strîns în activitatea sa transformatoare, teoria și practica socialismului. Conducînd activitatea practică de construire a orînduirii socialiste în țara noastră, Comitetul Central al partidului a acordat și acordă în permanență o atenție excepțională muncii teoretice, elaborării științifice a tuturor problemelor pe care viața, practica socială le-a ridicat și continuă neîncetat să le ridice în fața poporului nostru. *Fiecare problemă practică a construcției socialiste este în același timp o problemă teoretică, care are o legătură directă cu dezvoltarea creatoare a marxism-leninismului.*

„Conducerea partidului nostru — s-a arătat la Congresul al III-lea al P. M. R. — a supus unei analize aprofundate numeroase probleme principiale ale construcției socialismului, precum și problemele de bază ale

[1] *Declarația Consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești (noiembrie 1960)*, Edit. politică, 1960, p. 66.

istoriei partidului și patriei. Toate acestea au avut un rol deosebit de însemnat în îmbogățirea vieții ideologice a partidului ...”[1]. Transformările structurale adînci înfăptuite în țara noastră pe plan politic și economic în procesul revoluției și al edificării noii orînduiri au pus de fiecare dată la ordinea zilei și complexe sarcini de ordin teoretic. Aceasta a făcut necesară o cercetare aprofundată a problemelor de interes arzător pentru destinele poporului romîn, precum și o luptă intransigentă împotriva tuturor teoriilor reacționare și antiștiințifice ale ideologilor claselor exploatatoare care au circulat în trecut în țara noastră. Elaborarea de către Partidul Muncitoresc Romîn a acestor probleme teoretice a înscris astfel în istoria dezvoltării gîndirii filozofice și social-politice din Romînia o strălucită pagină de marxism-leninism creator.

O expresie directă a dezvoltării gîndirii filozofice și social-politice marxist-leniniste în Romînia în anii revoluției și construcției socialismului o constituie rezoluțiile și hotărîrile Congreselor partidului, hotărîrile plenarelor Comitetului Central, lucrări ale conducătorilor partidului. În întreaga muncă a partidului, ca și pentru dezvoltarea gîndirii filozofice și social-politice din Romînia, o deosebită însemnătate au lucrările tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej, prim secretar al C.C. al P.M.R., eminent teoretician marxist-leninist, conducătorul încercat al partidului nostru și activist de seamă al mișcării comuniste internaționale.

Victoriile repurtate de poporul nostru în industrializarea socialistă, în transformarea socialistă a agriculturii, în ridicarea nivelului de trai al poporului și înfăptuirea revoluției culturale, în consolidarea continuă a orînduirii democrat-populare sînt strîns legate de activitatea desfășurată de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în fruntea partidului, de marea sa contribuție la rezolvarea problemelor complexe ale construcției socialiste, la răspîndirea și aplicarea creatoare a învățăturii marxist-leniniste [2]. Lucrările sale, cuprinse în cele trei volume de *Articole și cuvîntări* apărute pînă în prezent abordează un vast cerc de probleme teoretice privind construirea socialismului în R.P.R. și mișcarea muncitorească internațională, formulînd concluzii și teze noi care constituie o îmbogățire creatoare a marxism-leninismului. Valoarea științifică și meritul istoric deosebit al documentelor elaborate de Comitetul Central al partidului, al lucrărilor tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej, constă, înainte de toate, în faptul că în cuprinsul lor *au fost tratate și rezolvate problemele teoretice esențiale ale transformării revoluționare a Romîniei.*

Soluțiile principiale și practice date acestor probleme constituie expresia fidelității nestrămutate a P.M.R. față de învățătura marxist-leninistă, expresia consecvenței cu care partidul a tradus și traduce în viață ideile lui Marx, Engels, Lenin, apărîndu-le cu intransigență împotriva oricăror manifestări antipartinice și abateri oportuniste, revizioniste, dog-

---

[1] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, Edit. politică, 1960, p. 84.

[2] Mesajul de salut adresat tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej de Comitetul Central al P.M.R., Consiliul de Stat și Consiliul de Miniștri ale R.P.R., cu prilejul celei de-a 60-a aniversări a zilei sale de naștere, în „Scînteia”, nr. 5342 din 8 noiembrie 1961.

matice. Totodată, ele constituie expresia strălucită a aplicării creatoare a adevărului general al marxism-leninismului în funcție de particularitățile istorice concrete ale Romîniei, a folosirii creatoare a experienței sovietice în condițiile țării noastre.

Partidul Muncitoresc Romîn, alături de toate partidele marxist-leniniste, acordă o înaltă prețuire experienței universal- valabile a P.C.U.S., detașamentul de frunte al mișcării comuniste internaționale. „Din operele lui Lenin, din experiența Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, subliniază tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, învață partidul nostru să unească spiritul creator, elanul revoluționar, perspectiva istorică largă cu studierea temeinică a realităților, a condițiilor și necesităților concrete ale momentului dat, a etapelor ce trebuie parcurse în drumul spre țel" [1]. Totodată însemnătatea teoretică și practică a documentelor Partidului Muncitoresc Romîn constă și în faptul că ele constituie un factor principal de răspîndire și înrădăcinare a ideilor concepției marxist-leniniste despre lume în conștiința poporului muncitor, contribuind într-o măsură esențială la formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii. Ideile acestor documente, cuprinzînd masele largi ale celor ce muncesc, au devenit o uriașă forță materială.

★

Mersul transformărilor revoluționare din țara noastră în cele aproape două decenii care s-au scurs de la eliberare au confirmat justețea analizei și previziunilor științifice cuprinse în documentele P.M.R., marea forță științifică și eficiența marxism-leninismului creator.

În procesul desfășurării revoluției democrat-populare, partidul a examinat și a rezolvat creator probleme teoretice de o mare importanță : definirea caracterului, a forțelor motrice și a etapelor revoluției, raportul dintre condițiile obiective și factorul subiectiv, dintre conținut și formă în procesul revoluționar, raportul dintre formele violente și pașnice, ș.a. — formulînd concluzii care au constituit un aport la elaborarea acestor probleme actuale pentru mișcarea muncitorească internațională.

Documentele elaborate de Comitetul Central al partidului în frunte cu tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej au relevat existența a două etape distincte în procesul transformărilor revoluționare din Romînia, definind caracterul și conținutul fiecăreia. Prima etapă a avut un caracter agrar, antifeudal și antiimperialist ; ea a pregătit condițiile trecerii la rezolvarea sarcinilor celei de-a doua etape — etapa revoluției socialiste. Prin conținutul ei de clasă, prin forțele ei motrice și prin obiectivele ei, prima etapă a reprezentat desăvîrșirea sarcinilor revoluției burghezo-democratice. Puterea de stat instaurată în cadrul acestei etape a fost caracterizată drept o formă a dictaturii revoluționar-democratice a proletariatului și țărănimii, sub conducerea proletariatului. Pe temeiul analizei marxist-leniniste a situației istorice concrete, Comitetul Central al partidului a emis concluzia că raportul forțelor de clasă din Romînia și situația internațională favorabilă

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1959—1961*, p. 93.

fac posibile evitarea unui război civil și înfăptuirea unor adînci transformări revoluționare în linii generale fără violență.

Cristalizînd în generalizări teoretice trăsăturile specifice ale dialecticii etapelor revoluției în Romînia, Comitetul Central a subliniat ideea că cele două etape au format un singur proces revoluționar continuu. În procesul rezolvării sarcinilor specifice primei etape a revoluției și pe temeiul raportului forțelor de clasă, partidul comunist a ajuns la concluzia teoretică de importanță principială și practic-politică despre posibilitatea înfăptuirii încă în această primă etapă a unor importante măsuri cu pronunțat caracter anticapitalist, ceea ce a contribuit la curățirea drumului pentru trecerea mai rapidă la etapa următoare, etapa revoluției socialiste. În legătură cu căile practice de traducere în viață a acestei concluzii, partidul a apreciat că asemenea măsuri vor putea fi înfăptuite prin intermediul parlamentului, în condițiile transformării lui într-un instrument al voinței populare, sprijinit de lupta revoluționară a maselor. Aceste concluzii s-au concretizat într-o serie de prevederi și măsuri programatice noi, cu caracter politic și economic. Ideea posibilității intrepătrunderii unor sarcini proprii diferitelor etape ale revoluției a fost dezvoltată de P.C.R. și prin demonstrarea faptului că, în condițiile unui proces revoluționar unic, neîntrerupt, unele sarcini de natură burghezo-democratică pot fi îndeplinite de către revoluția socialistă.

Analiza teoretică a revoluției din țara noastră a fost îmbogățită la Congresul I al P.M.R. prin dezvăluirea momentelor de cotitură, de salt calitativ în acest proces revoluționar neîntrerupt. „Ajunge să comparăm situația politică și economică de acum șapte luni cu cea pe care o avem astăzi — arăta raportul C. C. prezentat de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej la Congres — pentru a ne da seama că în acest răstimp atît de scurt țara noastră a săvîrșit în evoluția ei ceea ce e denumit în teoria marxistă un salt calitativ" [1]. Și dezvăluind particularitățile modificării calitative în conținutul puterii politice, survenită o dată cu trecerea de la etapa întîia la etapa a doua a revoluției și cu instaurarea dictaturii proletariatului, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a arătat că „particularitatea acestei *schimbări calitative* în conținutul puterii constă în faptul că ea nu s-a produs pe calea unei explozii revoluționare, ci a fost săvîrșită, cu sprijinul maselor, de către însăși conducerea de stat... Hegemonia clasei muncitoare, în frunte cu partidul său, în prima etapă a revoluției a făcut posibilă transformarea rapidă a acesteia în revoluție socialistă" [2].

Concomitent cu elaborarea teoretică marxist-leninistă a problemelor noi ridicate de înaintarea procesului revoluționar, partidul a desfășurat în tot cursul acestei prime etape a revoluției o intensă luptă ideologică împotriva concepțiilor filozofice și sociologice anticomuniste, antimarxiste, a teoriilor fasciste, naționaliste. *Direcția principală* a luptei desfășurată de pe pozițiile filozofiei marxist-leniniste a fost îndreptată împotriva ideologiei partidelor burgheziei și moșierimii, care mai existau în Romînia,

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ediția a IV-a, p. 135.
[2] *Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, p. 36 (sublinierea noastră).

ca și împotriva teoriilor filozofice și sociologice ale social-democrației de dreapta.

În primii ani de după eliberare, clasele exploatatoare și ideologii lor au avut încă posibilitatea de a publica și propaga lucrări filozofice și sociologice idealiste, mistice, profund reacționare, care continuau să răspîndească otrava ideologiei burgheze. Ideologii burghezi contestau valabilitatea teoriei marxist-leniniste și legitimitatea socialismului în condițiile Romîniei, negau posibilitatea dezvoltării economice de sine stătătoare a țării și urmăreau să justifice teoretic încercările politicienilor reacționari de a lega din nou Romînia de carul capitalismului occidental. În această perioadă a fost lansată și teoria reacționară a „crizei culturii", care încerca să înfățișeze criza și descompunerea reală a culturii și ideologiei burgheze ca o criză a ansamblului valorilor culturale, făcîndu-se totodată încercarea diversionistă de a se arunca răspunderea pentru această așa-numită „criză" asupra clasei muncitoare revoluționare și a concepției sale, marxist-leniniste despre lume. De asemenea, în primii ani după eliberare a acționat intens în Romînia propaganda imperialistă, prin diferite oficine, venind în sprijinul activității politice și ideologice profund reacționare desfășurate de partidele burghezo-moșierești.

Împotriva tuturor acestor teorii neștiințifice ale sociologiei și filozofiei burgheze, împotriva acestor atacuri și manevre ideologice reacționare, a fost organizată și desfășurată, sub conducerea partidului, o luptă necruțătoare. A fost demascată baza de clasă și funcția socială a acestor doctrine și teorii idealiste, conținutul lor profund antiștiințific. A fost dezvăluit caracterul diversionist și antinațional al întregii producții teoretico-ideologice burgheze, care urmărea să abată masele muncitoare, intelectualitatea, de la lupta pentru dezvoltarea Romîniei pe calea nouă a democrației populare.

Frontul ideologic condus de partid a desfășurat o ofensivă sistematică în toate domeniile, opunînd acestor teorii reacționare ideile luminoase ale concepției marxist-leniniste, demonstrînd științific că singura cale a progresului social, a rezolvării problemelor vitale ale poporului romîn este cea indicată de învățătura marxist-leninistă. Dînd o ripostă nimicitoare falsei teorii a „crizei culturii", publicistica marxist-leninistă, condusă nemijlocit de partid a demonstrat existența unor reale și iremediabile manifestări de criză pe frontul culturii și ideologiei burgheze, cum ar fi criza teoriilor fasciste naționaliste, a unor asemenea teorii ca cele despre „elitele conducătoare", „orizontul mioritic", despre pretinsul destin „eminamente agrar" al Romîniei sau despre „arta în afara politicii", în timp ce cultura poporului și valorile ei începeau — dimpotrivă — să se dezvolte puternic în condițiile favorabile ale avîntului revoluționar și sub înrîurirea concepției despre lume a clasei muncitoare.

Au fost supuse unei critici științifice necruțătoare doctrinele naționaliste, șoviniste, propaganda rasistă și cosmopolitismul burghez. Un mare rol în lupta ideologică împotriva acestor teorii reacționare a avut lucrarea tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej *Poziția Partidului Comunist Romîn față de curentele șovine și revizioniste* (iulie 1946), în care au fost

expuse principiile fundamentale ale politicii partidului de rezolvare marxist-leninistă a problemei naționale în Romînia.

Lupta ideologică ascuțită împotriva teoriilor burgheze, idealiste și reacționare, pe baza răsturnării revoluționare a regimului burghezo-moșieresc și în condițiile trecerii la construirea socialismului, a dus la triumful istoric al marxism-leninismului în Romînia. Ideologia marxist-leninistă a *devenit ideologia dominantă*. Unificarea Partidului Comunist și a Partidului Social-Democrat, pe baza ideologiei marxist-leniniste, și crearea Partidului Muncitoresc Romîn au însemnat victoria deplină și definitivă a leninismului în mișcarea muncitorească din Romînia. „Opera de făurire a partidului — cum s-a subliniat la Congresul al III-lea al P.M.R. — începută în anii grei ai ilegalității de către cei mai buni și mai devotați luptători, avînd în frunte timp de mai bine de 30 de ani pe tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, a dat roade din plin" [1].

Lupta de clasă pe tărîm ideologic desfășurată în Romînia în acești ani a confirmat încă o dată legea de bază a dezvoltării filozofiei, potrivit căreia victoria teoriei marxist-leniniste are loc în focul luptei frontale, intransigente, împotriva concepțiilor sociologice și filozofice idealiste, metafizice, reacționare.

O dată cu trecerea la etapa socialistă a revoluției, Partidul Muncitoresc Romîn a elaborat *programul concret al construirii socialismului în Republica Populară Romînă*. Acest program reprezintă aplicarea și dezvoltarea în condițiile Romîniei a genialului plan leninist de construire a socialismului, pe baza luării în considerare a legilor general-valabile ale trecerii la socialism și a cunoașterii condițiilor istorice concrete ale țării.

Programul științific al construcției socialismului în Romînia a îmbinat într-o concepție teoretică unitară problemele asigurării concordanței relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție prin înfăptuirea naționalizării principalelor mijloace de producție, problemele industrializării socialiste și făuririi bazei tehnico-materiale a socialismului, problemele transformării socialiste a agriculturii, problemele revoluției culturale și făuririi noii suprastructuri. Înfăptuirea programului elaborat de partid a făcut ca Romînia, în trecut țară înapoiată economicește, să realizeze într-un termen scurt un salt uriaș, devenind o țară industrială cu o agricultură înaintată.

Folosind drept călăuză leninismul și învățînd din bogata experiență a U.R.S.S., P.M.R. a stabilit că veriga principală a planului de construire a socialismului în țara noastră trebuie să fie industrializarea socialistă — cerință obiectivă determinată atît de înapoierea economică moștenită de la regimul burghezo-moșieresc, cît și de necesitatea asigurării progresului istoric rapid al Romîniei. Partidul a arătat că fără crearea și dezvoltarea continuă a marii industrii socialiste, pe baza creșterii cu precădere a industriei grele și, înainte de toate, a pivotului ei — construcția de mașini — sînt de neconceput făurirea bazei tehnico-materiale a socialismului, lărgirea și consolidarea relațiilor socialiste de producție, sporirea continuă a venitului național și ridicarea nivelului de trai material și cultural al

[1] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, p. 367.

oamenilor muncii, asigurarea capacității de apărare a țării. În această orientare a P.M.R. se manifestă totodată înțelegerea profundă a unității indisolubile între interesele naționale și datoria internaționalistă a fiecărui popor în cadrul lagărului socialist, de a-și aduce contribuția la obținerea victoriei în întrecerea economică pașnică cu sistemul mondial capitalist.

În problema transformării socialiste a agriculturii — una din cele mai complexe sarcini ale dictaturii proletariatului — Comitetul Central al partidului a arătat încă de la începutul perioadei de trecere necesitatea de a se păși cu hotărîre „pe calea înlăturării contradicției ce apare datorită faptului că la orașe se dezvoltă socialismul în timp ce la țară rămîne predominantă mica gospodărie individuală" [1]. Aplicînd creator la condițiile Romîniei planul cooperatist-leninist, conducerea partidului a apărat cu fermitate teza că transformarea socialistă a agriculturii poate avea loc numai pe măsura creării condițiilor tehnico-materiale necesare și a pregătirii cadrelor de specialiști pentru agricultură, pe măsura creșterii conștiinței maselor țărănești și convingerii lor de superioritatea agriculturii socialiste. Comitetul Central al P.M.R. a indicat drept forma de bază a agriculturii socialiste gospodăria colectivă, subliniind necesitatea de a folosi în procesul colectivizării diferite forme variate, intermediare, de cooperație și de a se asigura riguros respectarea liberului consimțămînt. Generalizînd experiența înaintată acumulată, P.M.R. a elaborat forme noi ale legăturilor economice dintre oraș și sat, asigurînd consolidarea continuă a alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare.

Respectînd cu consecvență teza leninistă privind necesitatea obiectivă a înfăptuirii retribuției după muncă în tot cursul epocii de construire a socialismului și comunismului, partidul a promovat cu fermitate linia de cointeresare a oamenilor muncii în consolidarea și dezvoltarea producției socialiste în industrie, agricultură și alte ramuri ale economiei naționale. Problema cointeresării materiale a constituit obiectul plenarelor C.C. al P.M.R. din decembrie 1956, din noiembrie 1958 și a altor documente elaborate de Comitetul Central al partidului care au contribuit la perfecționarea aplicării repartiției după muncă, a sistemelor premiale și a altor mijloace de cointeresare a muncitorilor. P.M.R. a acordat o mare atenție problemei cointeresării țărănimii muncitoare în creșterea producției agricole și în trecerea pe făgașul socialismului pe baza interesului ei material și al liberului consimțămînt, problemei aplicării consecvente a acestui principiu leninist în procesul consolidării economico-organizatorice a gospodăriilor agricole colective.

Sintetizînd teoretic experiența dobîndită în procesul transformării structurii de clasă a societății, Comitetul Central al partidului a relevat drept o legitate a acestui proces necesitatea creșterii rolului conducător al clasei muncitoare pe măsura înaintării spre socialism. Totodată, pe baza analizei transformărilor înfăptuite în existența socială a țărănimii, partidul a apreciat că aceste schimbări au determinat formarea unei noi clase sociale în Romînia, țărănimea colectivistă, prietena și aliata de nădejde a clasei muncitoare.

---

[1] *Rezoluții și Hotărîri ale C.C. ale P.M.R. 1948—1950*, Edit. P.M.R., 1951, p. 92.

Ca urmare a politicii partidului şi statului de atragere şi reeducare a vechii intelectualităţi — care în covîrşitoare majoritate s-a alăturat operei de construire a socialismului — , şi de creştere a unei intelectualităţi noi din rîndurile clasei muncitoare şi ţărănimii, în Romînia s-a format un detaşament unic, puternic şi numeros al intelectualităţii legate de popor. Intelectualitatea din Romînia, în cea mai mare parte a ei, şi-a însuşit concepţia materialismului dialectic despre lume şi societate, desfăşurîndu-şi activitatea creatoare în producţie, în munca ştiinţifică şi artistică pe terenul rodnic al marxism-leninismului şi ducînd cu succes lupta sub steagul partidului pentru dezvoltarea şi desăvîrşirea revoluţiei socialiste în ideologie şi cultură.

Partidul a abordat în mod creator rezolvarea problemei lichidării chiaburimii ca clasă, corespunzător condiţiilor trecerii de la capitalism la socialism în Romînia, bizuindu-se pe poziţiile hotărîtoare ale socialismului în întreaga economie şi pe situaţia internaţională favorabilă socialismului. Acea parte a pămîntului gospodăriilor chiabureşti ce nu putea fi muncită cu forţele proprii a fost dată, pe baza prevederilor decretului Prezidiului Marii Adunări Naţionale din martie 1959, în folosinţa unităţilor socialiste din agricultură, rămînînd în proprietatea gospodăriei respective numai suprafaţa ce poate fi lucrată cu forţă de muncă proprie. Darea pămîntului în parte, în arendă, precum şi orice alte forme de exploatare au fost interzise. Starea social-economică a foştilor chiaburi, lipsiţi de posibilitatea de a exploata, s-a schimbat, ei putînd să intre în cooperativele de producţie. Aceasta a reprezentat o soluţie nouă în una din problemele cele mai importante ale construirii socialismului, îmbogăţind experienţa mişcării muncitoreşti internaţionale şi învăţătura materialismului istoric despre căile şi formele desfiinţării claselor exploatatoare.

Analiza şi dezvăluirea de către Comitetul Central al partidului a formelor variate în care lupta de clasă s-a manifestat de-a lungul anilor construcţiei orînduirii socialiste în Romînia, reprezintă o generalizare marxist-leninistă a experienţei practice din Romînia în rezolvarea problemei fundamentale ce se pune fiecărei ţări care trece la socialism : a decide problema „care pe care" în favoarea socialismului. În acest sens Congresul al II-lea al P.M.R. a apreciat că duşmanul de clasă, zdrobit în sectoarele hotărîtoare ale economiei, îşi îndreaptă tot mai mult eforturile pe tărîmul ideologiei; ducînd mai departe această analiză în condiţiile *actuale* ale raportului de forţe din Romînia, în care socialismul a învins şi s-a trecut în etapa desăvîrşirii construcţiei socialiste, raportul prezentat la Congresul al III-lea de tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej a apreciat că „*în prezent, activitatea ideologică, munca de lichidare a înrîuririlor educaţiei burgheze din conştiinţa oamenilor este tărîmul principal al luptei de clasă, al luptei între vechi şi nou*" [1]. Această apreciere, de mare însemnătate teoretică şi practică, orientează activitatea ideologică şi educativă în etapa actuală.

Concluziile formulate de congresele P.M.R. privind schimbările produse în amploarea şi importanţa diferitelor forme ale luptei de clasă în diferite momente istorice ale construcţiei socialiste, reprezintă astfel

[1] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, p. 88.

o contribuție la învățătura marxist-leninistă despre strategia și tactica luptei de clasă.

Folosind dialectica materialistă, partidul pornește de la cerințele vieții în mișcarea și dezvoltarea ei, de la ceea ce ridică nou viața practică, de la condițiile concrete ale fiecărei etape. Combătînd orice tendință subiectivistă, voluntaristă, orice salturi spectaculoase și încercări de ocolire a etapelor istorice necesare, orice desconsiderare a legilor obiective, documentele elaborate de Comitetul Central al partidului subliniază necesitatea respectării cerințelor proprii fiecărei etape, se caracterizează prin profundul lor realism, bazat pe aplicarea creatoare a principiilor generale, universal-valabile ale construcției socialiste, pe neadmiterea atît a exagerării rolului particularităților naționale cît și a ignorării acestor particularități.

Pornind de la teza materialismului dialectic cu privire la rolul determinant al existenței sociale asupra conștiinței, partidul se sprijină pe noile relații economice în activitatea de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste, în desfășurarea revoluției culturale.

Potrivit experienței dobîndite în procesul construirii noii orînduiri, care a confirmat teza leninistă că socialismul nu poate fi decît creația *conștientă* a maselor populare și că formarea conștiinței socialiste este o sarcină complexă și de lungă durată, P.M.R. a militat împotriva oricărei „pauze" în lupta ideologică, și a relevat ideea că asigurarea coexistenței pașnice între state cu orînduiri opuse nu numai că nu exclude ci, dimpotrivă, presupune în mod necesar lupta ideologică intransigentă a socialismului împotriva capitalismului. Partidul a trasat un vast program de luptă pentru lichidarea rămășițelor educației și moralei burgheze din conștiința oamenilor și pentru dezvoltarea multilaterală a personalității omului nou, membru demn al societății socialiste.

Comitetul Central al partidului a acordat în toți acești ani o mare atenție fundamentării teoretice a căilor făuririi și consolidării statului romîn democrat-popular, problemelor rolului său ca instrument principal al construcției socialiste, evoluției funcțiilor sale. Analizînd raportul dialectic între conținutul și forma statului creat în Romînia după cucerirea deplină a puterii de către clasa muncitoare, P.M.R. a adus o contribuție la definirea democrației populare ca o nouă formă de organizare politică a societății — una din formele dictaturii proletariatului, în care se oglindește specificul dezvoltării socialiste în condițiile slăbirii imperialismului și ale schimbării raportului de forțe în favoarea socialismului și în care se exprimă de asemenea particularitățile istorice și naționale ale țării.

Analiza făcută de partid a dezvăluit caracterul complex al evoluției funcțiilor statului democrat-popular, dinamica lor, împletirea dialectică indisolubilă a acțiunii diferitelor funcții, creșterea treptată a greutății specifice a unora și restrîngerea altora. O deosebită însemnătate are teza că, paralel cu procesul de restrîngere treptată a funcției represive a statului — determinată de îngustarea continuă a terenului de acțiune a elementelor dușmane socialismului — are loc o lărgire a funcțiilor sale economico-organizatorice și cultural-educative, a căror importanță crește neîntrerupt o dată cu profundele schimbări social-economice ce urmează a fi săvîrșite. În condițiile desăvîrșirii construcției socialismului, partidul

a fundamentat teoretic necesitatea dezvoltării democrației socialiste, a îmbinării politicii de întărire continuă a statului democrat-popular cu preocuparea pentru creșterea rolului organizațiilor obștești și al opiniei publice, al formelor obștești de înrîurire și reeducare, pentru sporirea influenței educative exercitate nemijlocit de colectivitatea oamenilor muncii.

Analiza teoretică a ansamblului transformărilor social-economice din Romînia în perioada de trecere de la capitalism la socialism și elaborarea direcțiilor principale ale dezvoltării viitoare a țării a fost făcută de Congresul al III-lea al P.M.R. Congresul a dat aprecierea teoretică de mare însemnătate asupra faptului că în Romînia a fost construită baza economică a socialismului, consfințind victoria socialismului în Republica Populară Romînă. Congresul al III-lea a elaborat programul amplu, multilateral, științific fundamentat, al desăvîrșirii construcției socialiste în Romînia și trecerii treptate la comunism. La baza vastului program formulat de Congres, stă în primul rînd elaborarea teoretică a problemelor dezvoltării bazei tehnico-materiale a socialismului, ale încheierii procesului de făurire a relațiilor de producție socialiste și ale perfecționării continue a acestora. Congresul al III-lea al P.M.R. a subliniat creșterea continuă a rolului conducător al partidului ca o legitate a desăvîrșirii construcției socialismului și trecerii la comunism.

Concluziile trase și prevederile elaborate s-au concretizat în Directivele adoptate de Congres privind dezvoltarea economiei naționale în perioada 1960—1965, în indicii de bază privind principalele ritmuri, proporții și niveluri ale dezvoltării țării în viitorii ani, care corespund posibilităților și necesităților economiei noastre în continuă creștere.

Obiectivul principal al planului nostru pe anii 1960—1965, îl constituie dezvoltarea bazei tehnice-materiale a socialismului și încheierea procesului de făurire a relațiilor de producție socialiste în întreaga economie. Continuînd în noua etapă linia desfășurării industrializării socialiste, planul de șase ani prevede o creștere a producției industriale pe ansamblu de peste 2 ori, cu un ritm mediu anual de circa 13 la sută.

O mare însemnătate teoretică și practică au indicațiile date de Congres privind dezvoltarea agriculturii în cursul planului de 6 ani. Raportul Comitetului Central, prezentat de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, a definit momentele principale ale procesului extinderii și consolidării relațiilor socialiste ce urmează să se desfășoare în satele țării, precum și caracterul lor de proces unic, neîntrerupt. „Transformarea întovărășirilor agricole în gospodării colective — se arată în raport —, unirea gospodăriilor colective mici în gospodării colective mai mari, întărirea economică-organizatorică și dezvoltarea lor multilaterală, constituie un proces unic neîntrerupt, care consolidează și lărgește relațiile de producție socialiste la sate" [1]. În documentele Congresului este trasată perspectiva de a trece, în procesul înfăptuirii programului de perspectivă, la ștergerea treptată a deosebirii esențiale dintre sat și oraș, dintre munca fizică și cea intelectuală, de a face din țara noastră o țară industrială dezvoltată, cu o agricultură multilateral

[1] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, p. 48.

dezvoltată și de înaltă productivitate, ceea ce va permite *„trecerea treptată de la principiul repartiției după muncă la repartiția după nevoi, asigurînd întregului popor condiții de viață demne de epoca socialismului victorios și a construcției comunismului”* [1].

★

Poporul nostru a primit cu un uriaș entuziasm programul trasat de Congres. Planul de 6 ani se înfăptuiește cu succes. Zi de zi, obiectivele stabilite de Congresul al III-lea al partidului în vederea desăvîrșirii construcției socialismului se concretizează în noi înfăptuiri. În primele 9 luni ale anului 1961, volumul planificat al producției industriale a fost depășit cu 3,8 la sută și va fi la sfîrșitul anului cu 35 la sută mai mare decît în anul 1959, realizîndu-se astfel în primii doi ani ai planului de 6 ani un ritm mediu anual de peste 16 la sută, față de 13 la sută cît se prevăzuse în Directivele Congresului. În unele ramuri principale — siderurgia, industria constructoare de mașini, industria chimică — producția anului 1961 este cu aproximativ 50 la sută mai mare decît în 1959. La chemarea partidului, a luat naștere și se dezvoltă mișcarea de masă în vederea îmbunătățirii calității producției, obținîndu-se rezultate însemnate în toate ramurile economiei.

Mari succese au fost obținute pe baza directivelor trasate de Congres în dezvoltarea construcției socialiste la sate, îndeosebi în transformarea întovărășirilor agricole în gospodării colective. Așa cum a apreciat plenara C.C. al P.M.R. din 30 iunie—1 iulie 1961, stadiul actual al construcției socialiste la sate este caracterizat prin intensificarea ritmului de creștere a numărului de gospodării colective. Într-un singur an, din iunie 1960 pînă în iunie 1961 au trecut la gospodării colective un număr de 2 242 întovărășiri agricole cu 447 000 familii, procesul continuînd în ritm intens și în lunile următoare [2]. Această evoluție a întovărășirilor confirmă justețea politicii științifice creatoare a P.M.R., care în munca politică și organizatorică de atragere a țărănimii pe drumul socialismului a pornit de la forme simple și accesibile, de natură să deprindă masele țărănești cu organizarea socialistă a muncii.

În prezent, gospodăriile colective au devenit dominante în cadrul sectorului cooperatist. După încheierea colectivizării în regiunea București, a doua regiune complet colectivizată din țară, procesul de colectivizare se află într-un stadiu înaintat și se apropie de terminare în regiunile Galați și Banat, unde aproape întreaga țărănime din zonele de șes și deluroase a trecut în gospodării colective. La începutul lunii noiembrie 1961, sectorul socialist din agricultură cuprindea deja peste 86 la sută din suprafața arabilă a țării [3]. Pe baza succeselor obținute și ținînd seama de ritmul tot mai puternic al mișcării de colectivizare C.C. al P.M.R. a apreciat că există depline posibilități de a înfăptui chiar înainte de termen sarcina trasată la Congres cu privire la terminarea colectivizării [4].

[1] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, p. 75.

[2] „Scînteia” nr. 5213 din 2 iulie 1961.

[3] „Scînteia” nr. 5341 din 7 noiembrie 1961.

[4] Vezi Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport la plenara C.C. al P.M.R. din 30 iunie—1 iulie 1961*, Edit. politică, p. 18.

Astfel, în toate domeniile activității economice și social-culturale, obiectivele concrete și indicațiile de principiu date de Congres privind căile înfăptuirii viitoarelor transformări și conținutul lor luminează cu puterea de previziune a științei marxiste drumul pe care păşeşte poporul nostru, însufleţindu-l, mobilizîndu-l şi călăuzindu-l în activitatea sa creatoare de zi cu zi.

★

Analizînd în lumina concepției marxist-leniniste situația internațională contemporană și schimbarea raportului de forțe pe arena internațională în favoarea socialismului, C.C. al P.M.R. a fundamentat teoretic linia politicii externe a Romîniei. Caracterul științific și creator al acestei politici rezultă din studierea aprofundată a tuturor factorilor situației internaționale și a perspectivelor evoluției lor viitoare și se exprimă în consecvența cu care statul romîn, alături de Uniunea Sovietică și celelalte țări socialiste, promovează principiile coexistenței pașnice, demască cu fermitate și principialitate pe adepții încordării situației internaționale și ideologii lor. Aceasta se exprimă de asemenea în multiplele inițiative cu puternic ecou în domeniul politicii internaționale, ca, de pildă, propunerile privind acțiunile pe plan regional pentru îmbunătățirea relațiilor dintre statele aparținînd unor sisteme social-politice diferite, propunerile de a crea în Balcani și regiunea Adriaticii o zonă fără arme nucleare și rachete, fără baze militare străine și altele.

Dînd o mare atenție studierii problemelor ideologice ale mișcării comuniste internaționale, P.M.R., alături de alte partide marxist-leniniste, a supus totodată unei critici profunde revizionismul contemporan ca pericol principal. În același timp P.M.R. luptă în mod hotărît împotriva dogmatismului, sectarismului și bucherismului, exprimate în ruperea de viață, aducîndu-și contribuția la lupta frontului marxist internațional pentru apărarea purității leninismului.

Considerînd că cel mai imporatnt factor extern al succeselor tuturor țărilor socialiste sînt relațiile internaționaliste de colaborare și întrajutorare reciprocă statornicite între ele, partidul militează cu fermitate pentru continua întărire a unității de monolit a sistemului mondial socialist, educă masele de oameni ai muncii în spiritul frăției internaționaliste consecvente. Partidul nostru militează totodată pentru consolidarea necontenită a coeziunii mișcării comuniste mondiale, considerînd această coeziune drept condiția obligatorie a victoriei maselor populare de pretutindeni în lupta pentru independența națională, democrație și pace, pentru rezolvarea cu succes a sarcinilor revoluției socialiste, ale construcției socialismului și comunismului. Poziția fermă și profund internaționalistă a P.M.R. a căpătat o înaltă apreciere în cuvîntările de salut rostite la Congresul al III-lea al P.M.R. de reprezentanții partidelor comuniste și muncitorești. „Luptînd cu consecvență pentru puritatea teoriei marxist-leniniste, împotriva oricăror încercări de a o revizui, apărînd cu hotărîre principiile internaționalismului proletar și dezvoltînd legături strînse cu partidele frățești din celelalte țări, Partidul Muncitoresc Romîn — sublinia tovarășul

N. S. Hrușciov — contribuie la întărirea necontenită a puternicului lagăr socialist, la dezvoltarea mișcării comuniste mondiale" [1].

„Reprezentanții P.C.U.S. — subliniază Comunicatul cu privire la vizita de prietenie făcută în Uniunea Sovietică de delegația de partid și guvernamentală a Republicii Populare Romîne — consideră drept datoria lor să sublinieze contribuția de seamă a Partidului Muncitoresc Romîn la cauza întăririi unității și coeziunii partidelor comuniste și muncitorești frățești, a marelui lagăr socialist, fidelitatea lui față de învățătura atotbiruitoare a marxism-leninismului, față de internaționalismul socialist" [2].

Ideile cuprinse în documentele Partidului Muncitoresc Romîn, în lucrările tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej constituie tezaurul principal al gîndirii teoretice din Romînia, stimulînd dezvoltarea multilaterală a științei, culturii și artei, fiind modelul cel mai înalt și însuflețitor al acestei dezvoltări. Exprimînd fidelitatea neabătută a partidului față de ideologia marxist-leninistă, aceste lucrări reprezintă o amplă sinteză creatoare a experienței istorice a poporului romîn în domeniul răsturnării și lichidării orînduirii capitaliste pentru construirea socialismului, oglindind în același timp contribuția adusă de P.M.R., alături de celelalte partide comuniste și muncitorești, la dezvoltarea și îmbogățirea continuă a învățăturii comunismului științific în condițiile contemporane.

Analiza și generalizarea științifică profundă de către conducerea de partid a transformărilor sociale din țara noastră, constituie pilda cea mai înaltă și îndreptarul nemijlocit pentru activitatea teoretică de cercetare desfășurată de lucrătorii în domeniul materialismului dialectic și istoric din R.P.R. Partidul învață pe lucrătorii din domeniul filozofiei să-și desfășoare activitatea în legătură nemijlocită cu practica, să răspundă prin cercetările lor problemelor arzătoare ridicate de dezvoltarea țării pe drumul socialismului, să demaște activ doctrinele mistificatoare, reacționare ale anticomunismului contemporan, teoriile revizioniste, să lupte împotriva obiectivismului burghez, împotriva primejdiilor de recrudescență a idealismului, pozitivismului, metafizicii, să vegheze la apărarea purității ideologiei marxist-leniniste. Așa cum a subliniat tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în raportul prezentat la Congresul al III-lea al P.M.R., *„Călăuzindu-se după lucrările și documentele Congresului, cadrele noastre ideologice trebuie să-și dea contribuția la tratarea problemelor construcției socialismului în etapa actuală. Munca lor va fi rodnică și utilă dacă vor ține seama de cerințele obiective ale fiecărei etape, dacă la temelia lucrărilor lor va sta studierea atentă a politicii și activității practice a partidului, a ceea ce este esențial în experiența maselor muncitoare"* [3].

---

[1] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, p. 228.

[2] „Scînteia" nr. 5255 din 13 august 1961.

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport la cel de-al III-lea Congres al P.M.R.*, Edit. politică, 1960, p. 99 (sublinierea noastră).

CONGRESUL CONSTRUCTORILOR COMUNISMULUI ȘI NOUL AVÎNT AL TEORIEI MARXIST-LENINISTE

„Există un asemenea partid". Sînt cuvintele profetice rostite de Lenin în 1917 ca o replică dată acelor politicieni care, exprimînd deruta unor clase corupte, definitiv condamnate de istorie, declarau că nu există nici un partid politic, în stare să-și asume conducerea destinelor societății ruse într-un moment crucial al istoriei sale. Perioada de aproape jumătate de veac care a trecut de la acele zile „care au zguduit lumea" și care a înscris o eră nouă în istoria întregii umanități, a demonstrat cu autoritatea de netăgăduit a faptelor nu numai existența acestui partid, dar capacitatea lui reală de a conduce popoarele Rusiei pe drumurile pînă la el nebătute ale socialismului și comunismului în ciuda celor mai mari dificultăți care au stat vreodată — în toată istoria lumii — în fața unei revoluții. N-a existat obstacol, în fața căruia acest partid să nu găsească resursele necesare, teoretice, politice și morale pentru a-l depăși. Nu a existat stratagemă dușmană pe care înțelepciunea și forța sa să nu o fi putut dejuca, n-a existat atac pe care să nu-l poată opri, nici bătălie din care să nu iasă victorios și întărit. Acesta este partidul lui Lenin, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, care și-a cucerit pe cîmpul de luptă al revoluției și al activității constructive stima profundă și dragostea, încrederea popoarelor din lumea întreagă, ocupînd pe acest temei locul de avangardă în mișcarea comunistă internațională.

În perspectiva realizărilor epocale ale popoarelor sovietice și ale popoarelor din celelalte țări socialiste, a uimitoarelor transformări în toate sferele activității omenești pe care le fundamentează noul Program al P.C.U.S., cît de jalnice apar calomniile propagate multă vreme în trecut împotriva comuniștilor precum că aceștia ar fi doar niște distrugători, incapabili să creeze ceva nou. Adevărul confirmat de întreaga istorie contemporană, este că așa cum arată N. S. Hrușciov: „*Comuniștii au intrat în istoria omenirii ca cea mai măreață forță constructivă, ca forța care transformă și înnoiește lumea...* "[1]„ Istoria a confirmat că unica forță

[1] N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul P.C.U.S.*, Edit. politică, 1961, p. 8.

social-politică în stare să soluționeze efectiv problemele sociale ce frămîntă omenirea și să-și îndeplinească prevederile programatice sînt comuniștii'' [1].

Forța constructivă a P.C.U.S. se manifestă atît pe planul vieții practice cît și în teorie. El oferă tuturor comuniștilor și oamenilor progresiști de pretutindeni un model de înțelegere, aplicare și dezvoltare constructivă a marxism-leninismului. ,,Datorită uriașei experiențe istorice și contribuției excepționale pe care a adus-o în tot cursul existenței sale la dezvoltarea marxism-leninismului, Congresele Partidului Comunist al Uniunii Sovietice sînt evenimente de o însemnătate deosebită nu numai pentru poporul sovietic ci și pentru întreaga mișcare comunistă mondială, pentru întreaga omenire'' [2].

Asemenea momente hotărîtoare în istoria activității constructive a P.C.U.S., care au marcat totodată adevărate puncte de cotitură în dezvoltarea creatoare a științei marxist-leniniste, le-au constituit Congresele al XX-lea, XXI-lea și al XII-lea. Ele oglindesc în forma cea mai cuprinzătoare și sintetică faptul că — înlăturînd cu fermitate urmările negative ale cultului personalității lui Stalin, condamnat de partid — au fost întărite legăturile multilaterale cu viața poporului, cu munca, gîndurile și simțămintele sale — izvorul viu nesecat al forței partidului, al eficienței și progresului teoriei științifice a marxism-leninismului. Într-un proces profund și complex de analiză curajoasă critică și autocritică, în spiritul definit de Lenin ca fiind o caracteristică esențială a partidului comuniștilor, învingînd împotrivirea îndîrjită a elementelor fracționiste și descompuse din grupul antipartinic (Molotov, Kaganovici, Malenkov, Voroșilov, Bulganin, Pervuhin, Saburov și Șepilov, care li s-a alăturat), au fost restabilite și repuse la locul lor de cinste normele leniniste ale vieții de partid și de stat, stilul leninist de muncă în economie, politică și cultură, în toate sectoarele activității practice și teoretice.

,,Lupta împotriva grupului antipartinic — arată N. S. Hrușciov — a fost o luptă principială, o luptă politică ascuțită, lupta dintre nou și vechi'' [3].

Împiedicînd dezvoltarea noului pe planul construcției practice, acțiunile grupului antipartinic frînau totodată victoria noului pe planul gîndirii, rezolvarea teoretică creatoare a problemelor construcției comuniste. Exponenții acestui grup ,,s-au împotrivit nu numai restabilirii principiilor leniniste de rezolvare a problemelor politice și economice. Ei s-au dovedit dogmatici anchilozați în rezolvarea problemelor ideologice și teoretice. Și cum puteau ei oare să procedeze în alt mod dacă nu cunoșteau viața, ei înșiși nu călătoreau cu deceniile, nu cunoașteau nici practica nici teoria'' [4]. Or, numai prin valorificarea uriașului izvor de înțelepciune colectivă a

---

[1] N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Edit. politică, 1961, p. 815.

[2] *Cuvîntarea tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej la Congresul al XXII-lea al P.C.U.S.*, în ,,Scînteia'', nr. 5324, din 21 octombrie, 1961.

[3] N. S. Hrușciov, *Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Edit. politică, 1961, p. 137.

[4] *Cuvîntarea tovarășului L. F. Ilicev la Congresul al XXII-lea al P.C.U.S.*, ,,Pravda'', nr. 300, din 26 noiembrie 1961.

maselor se poate răspunde cu maximum de eficiență, pe planul practicii și al teoriei, celor mai noi cerințe ale legilor dezvoltării sociale, ale progresului social multilateral. Numai astfel a fost posibil să fie ridicată pe o treaptă nouă nu numai eficiența practică a activității partidului, dar și rolul său în dezvoltarea teoriei științifice marxist-leniniste despre legile și forțele motrice ale construcției socialiste și ale trecerii de la socialism la comunism, fără de care însuși ritmul acestui proces ar fi fost încetinit și s-ar fi prejudiciat rolul hotărîtor pe care îl deține astăzi Uniunea Sovietică și sistemul socialist mondial în problemele cruciale ale destinelor omenirii.

Însemnătatea internațională a documentelor Congresului al XXII-lea al P.C.U.S. — manifestări pilduitoare de gîndire revoluționară creatoare — a fost relevată de toți reprezentanții partidelor comuniste frățești care au luat cuvîntul la Congres, ca un factor stimulativ fără egal al practicii și teoriei revoluționare, al progresului istoric în societatea contemporană. Noul Program — spunea Dolores Ibarruri — este „un cîntec al vieții și al speranței proletariatului mondial. Acest program este nu numai al vostru ci și al nostru. El are aceeași însemnătate ca și *Manifestul Comunist*" [1].

„Partidul nostru, ca și întreaga mișcare comunistă și muncitorească, — spunea tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în *Cuvîntarea rostită la Congres* — dă o înaltă prețuire și manifestă dragoste și stimă tovărășească față de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, de încercata sa conducere leninistă în frunte cu primul secretar al Comitetului Central, înflăcăratul luptător pentru cauza marxism-leninismului, tovarășul Nichita Sergheevici Hrușciov, pentru activitatea uriașă pe care P.C.U.S. o consacră intereselor propriului popor și cauzei comunismului și păcii, pentru principialitatea și intransigența cu care apără puritatea măreței noastre învățături împotriva oricăror abateri sau denaturări, ținînd sus steagul marxism-leninismului și al internaționalismului proletar" [2].

★

Spiritul cercetător, caracterul profund revoluționar și creator sînt însușiri esențiale ale științei marxist-leniniste, permanent deschisă înnoirii și primenirii pe măsura dezvoltării și maturizării istorice a realității și practicii sociale. Rolul hotărîtor în realizarea unei asemenea cerințe a perfecționării instrumentelor ideologice de cunoaștere și transformare a lumii îl au partidele comuniste și muncitorești și în primul rînd P.C.U.S., în virtutea sarcinii sale istorice de a conduce asaltul omenirii spre comunism. Lenin a caracterizat partidul ca o întruchipare supremă a unității indisolubile dintre teoria revoluționară și practica revoluționară.

Accelerarea ritmului dezvoltării sociale este o lege a progresului istoric, iar cîmpul de acțiune al acestei legi devine în socialism nelimitat datorită intensificării creației istorice conștiente a maselor. Trecerea la construcția desfășurată a comunismului a ridicat pe culmi nebănuite activitatea

[1] „Scînteia", nr. 5327, din 24 octombrie 1961.
[2] „Scînteia", nr. 5324 , din 21 octombrie 1961.

practică, creatoare de istorie și a gîndirii teoretice aoamenilor care au zdrobit cătușele exploatării și-și făuresc cu tenacitate o viață nouă, liberă și fericită.

Fiecare pas înainte al practicii sociale pune noi probleme gîndirii teoretice, reclamă soluții noi. „În *domeniul ideologic* — arată N. S. Hrușciov — s-a produs o cotitură extrem de profundă prin conținutul ei, uriașă prin însemnătatea ei socială și prin consecințele ei. Comuniștii au ridicat foarte sus făclia cunoașterii și a științei" [1].

Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. și noul Program pe care l-a adoptat marchează o etapă nouă în dezvoltarea teoriei științifice a lui Marx, Engels și Lenin. Congresul al XXII-lea nu numai că ne-a oferit metode strălucite de atitudine creatoare față de teorie dar a formulat explicit principii și indicații metodologice de mare însemnătate pentru progresul muncii de cercetare științifică, al gîndirii teoretice generalizatoare. Creatorii comunismului științific ne-au lăsat o invincibilă armă ideologică pentru înțelegerea științifică a legităților generale de reorganizare socialistă și comunistă a societății, dar ei nu ne-au putut lăsa soluții concrete gata pregătite pentru toate problemele ce se ivesc și se vor ivi în cursul acestui proces. Este datoria urmașilor și discipolilor lor să dezvolte mai departe teoria revoluționară, ținînd seama tocmai de acea particularitate a epocii construcției desfășurate a societății comuniste, care constă „în faptul că în fața noastră se ivesc tot mai multe probleme teoretice al căror răspuns trebuie căutat nu numai în cărți, ci, înainte de toate, în însăși practica vie a construcției comuniste" [2]. Leninismul pe planul muncii teoretice se exprimă în esență prin cerința ca întreaga muncă ideologică și de cercetare științifică să fie îndreptată tocmai în direcția descoperirii în viața practică a adevăratelor izvoare, menite să fertilizeze ogorul gîndirii teoretice, să-l curețe de toți mărăcinii dogmatismului și conservatorismului. Nu o dată experiența bogată a poporului a arătat că viața este incomparabil mai bogată decît orice formulă, că ea cere în permanență ca tezele teoretice să fie precizate și modificate ținîndu-se seama de schimbările în viața societății. Partidul Comunist al Uniunii Sovietice dă, în acest spirit, minunate pilde de atitudine creatoare, cu adevărat marxist-leninistă față de teoria revoluționară.

Perioada care a trecut după Congresul al XX-lea și îndeosebi lucrările Congresului al XXII-lea al P.C.U.S. și noul Program au demonstrat cu o putere de convingere inegalabilă că lupta împotriva ideologiei burgheze, împotriva revizionismului ca pericol principal și a dogmatismului, lupta pentru descoperirea noului din viață și valorificarea teoretică a faptelor atît de bogate și pline de semnificație, pe care le oferă din plin realitatea socialistă, sînt principalele forțe motrice ale avîntului gîndirii teoretice marxist-leniniste.

În perioada care face obiectul analizei Congresului al XXII-lea, partidul a deschis un orizont larg dezvoltării creatoare a marxism-leninis-

---

[1] N.S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 12.

[2] N. S. Hrușciov, *Raport de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 164—165.

mului, „... a restabilit și a dezvoltat principiile leniniste ale activității ideologice, a rezolvat în mod rodnic noile probleme teoretice ale construcției comuniste. Învingînd urmările negative ale cultului personalității, partidul a efectuat o cotitură în munca ideologică, orientînd-o spre cerințele vieții, a promovat linia întăririi unității dintre teorie și practică. Partidul și-a elaborat politica pe o bază științifică marxist-leninistă, a subordonat întreaga sa activitate teoretică și ideologică-educativă rezolvării sarcinilor concrete ale construcției comuniste" [1].

Punctul culminant al acestei cotituri în munca ideologică a P.C.U.S. îl constituie tocmai noul Program adoptat de Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. și rapoartele prezentate de N. S. Hrușciov. Nu există domeniu al vieții sociale contemporane și, îndeosebi, al procesului complex de construire a comunismului a cărui analiză științifică profundă efectuată în documentele Congresului să nu aducă o contribuție originală, creatoare, de mare valoare pentru întreaga dezvoltare viitoare a practicii și teoriei socialiste. Se poate spune pe drept cuvînt că după moartea lui Lenin mișcarea comunistă internațională n-a cunoscut încă elaborări teoretice de asemenea anvergură, modele atît de strălucite de analiză științifică și cutezanță creatoare în soluționarea problemelor pe care dezvoltarea practicii sociale pe toate planurile activității omenești le ridică în fața gîndirii filozofice și social-politice. Așa cum arată N. S. Hrușciov, „Vasta muncă teoretică a P.C.U.S. este întruchipată în modul cel mai deplin în noul său Program, care constituie fundamentarea filozofică, economică și politică a construcției comunismului" [2]. Însușirea profundă a documentelor Congresului al XXII-lea al P.C.U.S. va constitui neîndoielnic un izvor inepuizabil de învățăminte prețioase, de fortificare ideologică și morală pentru toți oamenii muncii, constructori activi ai socialismului.

★

Contribuțiile teoretice creatoare ale Congresului al XXII-lea și ale noului Program îmbrățișează o sferă vastă de probleme pe care le pune în fața gîndirii filozofice și social-politice însăși practica socială a vremii noastre.

În asemenea probleme fundamentale ale relațiilor internaționale cum sînt: caracterizarea conținutului principal al epocii noastre, asigurarea păcii și coexistenței pașnice între statele cu orînduiri sociale diferite, lupta de eliberare împotriva imperialismului și altele, au fost reluate, precizate și dezvoltate o serie de teze formulate încă la Congresele al XX-lea și XXI-lea precum și în cele două Declarații ale Consfătuirilor din 1957 și 1960 ale reprezentanților Partidelor comuniste și muncitorești.

În documentele Congresului sînt înfățișate pentru prima dată într-o succintă sinteză teoretică principalele rezultate ale dezvoltării mondiale din ultimii ani.

---

[1] N. S. Hrușciov, *Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 158—159.

[2] N. S. Hrușciov, *Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 165.

„*Principalul rezultat al dezvoltării ascendente a societății în epoca noastră îl constituie formarea sistemului mondial socialist*" [1], iar creșterea și întărirea forțelor vitale ale acestui sistem constituie principala legitate a vremii noastre. După Congresul al XX-lea al P.C.U.S., care a apreciat ca trăsătură principală a epocii noastre ieșirea socialismului din cadrul unei singure țări și transformarea sa într-un sistem mondial a avut loc o nouă schimbare importantă — transformarea sistemului socialist în factor hotărîtor al dezvoltării societății contemporane.

Această schimbare se datorește în primul rînd maturizării economice, politice și morale a sistemului socialist care a intrat într-o nouă etapă, caracterizată prin construcția desfășurată a comunismului în U.R.S.S. și desăvîrșirea construcției socialiste în majoritatea țărilor de democrație populară. Ponderea țărilor socialiste în producția industrială mondială s-a ridicat de la 27% în 1955 la 36% în 1960 și va atinge 2/3 în 1980.

Întrecerea celor două sisteme în cursul căreia capitalismul a suferit deja o serioasă înfrîngere politică și morală în ochii tuturor popoarelor reprezintă „... pivotul, baza dezvoltării lumii în actuala etapă istorică" [2]. „...Este neîndoielnic că expresul nostru socialist va depăși și va lăsa în urmă capitalismul" [3].

Creșterea influenței multilaterale a construcției socialiste și comuniste asupra popoarelor din țările nesocialiste este un factor care revoluționează și accelerează dezvoltarea întregii omeniri pe calea progresului.

Din punct de vedere al însemnătății istorice, un *al doilea rezultat al dezvoltării mondiale îl constituie prăbușirea sistemului colonial*, faptul că peste 1 miliard jumătate de oameni au scuturat jugul colonial creînd 42 state noi. În documentele Congresului se face o profundă analiză teoretică a rolului și însemnătății mișcării de eliberare a popoarelor dependente și semidependente, a caracterului și locului acestei mișcări în ansamblul torentului revoluționar unic care va pune capăt în cele din urmă, lumii imperialiste — generatoare de războaie, asuprire națională și exploatare socială. O atenție deosebită se acordă dezvăluirii naturii forțelor motrice ale acestei mișcări, a căilor ce se deschid în fața popoarelor eliberate, a primejdiei de moarte pe care o reprezintă pentru consolidarea independenței acestor popoare, politica și ideologia anticomunismului promovată de cercurile cele mai reacționare, proimperialiste, ale burgheziei care se tem de colaborarea cu păturile democratice și progresiste ale națiunii.

Mișcarea de eliberare națională a intrat în stadiul final al lichidării regimurilor coloniale precum și a grelei moșteniri lăsate de colonialism, iar soluția pe care o dă istoria pentru rezolvarea problemelor complexe ce se pun este aceea a *dezvoltării necapitaliste*. După cum subliniază N. S. Hrușciov „Studiind profund mersul obiectiv al dezvoltării, gîndirea teoretică marxistă a descoperit forma în care unirea tuturor forțelor sănătoase ale unei națiuni se poate realiza cu cel mai deplin succes. Această formă este

---

[1] N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 16.

[2] N. S. Hrușciov, *Raport de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al P.C.U.S.*, p. 6.

[3] N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 121.

statul de democrație națională"[1], care oglindește interesele păturilor largi ale poporului și este chemat să rezolve pînă la capăt sarcinile revoluției antiimperialiste de eliberare națională.

Cel de-al treilea rezultat al dezvoltării mondiale este o slăbire simțitoare și multilaterală a capitalismului și o nouă agravare a crizei sale generale. Tendința generală a putrezirii continue a capitalismului acționează cu o forță implacabilă, caracterul său antiuman se agravează la maximum. „Cea mai importantă dintre contradicțiile capitalismului contemporan se manifestă în faptul că munca omului este folosită tot mai mult pentru crearea de mijloace de distrugere. Orînduirea socială care generează asemenea contradicții se discreditează și piere"[2].

După cum a arătat tov. O. V. Kuusinen în Cuvîntarea rostită la Congres un loc de seamă în noul Program al P.C.U.S. îl ocupă aprecierea situației actuale a capitalismului. Pentru prima dată se pune pe prim plan într-un document oficial al partidului — arată O. Kuusinen — schimbarea intervenită în situația capitalismului monopolist ce fusese prevăzută încă de Lenin : transformarea treptată în capitalism de stat care, în zilele noastre, este un capitalism militarizat. NATO este tocmai forma organizatorică a alianței celor mai reacționare vîrfuri ale capitalismului monopolist de stat, un fel de trust militar politic al imperialiștilor, . . . „întruchiparea cea mai concentrată a politicii agresive a imperialismului american. . . Instrumentul Pentagonului. Este cuibul de viespi al provocatorilor de război"[3].

Monstruozitățile imperialismului din zilele noastre determină ascuțirea luptei de clasă care ia amploare tot mai mare, un caracter tot mai acut. Raportul asupra proiectului de Program subliniază ideea că lumea trece printr-o epocă de revoluții, că atît condițiile interne cît și cele internaționale sînt în prezent mai favorabile ca oricînd pentru desfășurarea revoluției.

Noul Program al P.C.U.S. afirmă din nou și dezvoltă creator tezele elaborate la Congresul al XX-lea cu privire la forțele motrice obiective și subiective, ale revoluției socialiste în societatea contemporană, cuprinzînd următoarea idee de o mare însemnătate politică: „În condițiile actuale într-o serie de țări capitaliste clasa muncitoare, în frunte cu detașamentul său de avangardă, are posibilitatea ca, pe baza frontului muncitoresc și popular, precum și a altor forme posibile de înțelegere și colaborare politică între diferite partide și organizații obștești, să unească majoritatea poporului, să cucerească puterea de stat fără război civil și să asigure trecerea principalelor mijloace de producție în mîinile poporului"[4].

În lucrările Congresului analiza amplă a dinamicii contradicțiilor imperialismului ține seama de particularitățile celei de-a treia etape a crizei

---

[1] N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 131.

[2] N. S. Hrușciov, *Raport de activitate al C.C al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 20.

[3] „Scînteia", nr. 5331 din 28 octombrie 1961.

[4] „Scînteia", nr. 5336 din 2 noiembrie 1961.

generale a capitalismului. Toate contribuțiile teoretice ale Congresului în problemele relațiilor internaționale sînt centrate în jurul problemei fundamentale a contemporaneității — asigurarea păcii și promovarea coexistenței pașnice.

Evenimentele din ultimii ani au confirmat justețea concluziei Congreselor XX și XXI că în epoca noastră războaiele între state nu sînt inevitabile, că ele pot fi preîntîmpinate.

În lucrările Congresului al XXII-lea precum și în noul Program al P.C.U.S. se face o multilaterală și aprofundată analiză a problemelor păcii și războiului. Pe lîngă contribuția practică hotărîtoare pe care o aduce statul sovietic în lupta popoarelor pentru consolidarea păcii, împotriva unui război pustiitor, partidul lui Lenin aduce, totodată, un aport teoretic de mare importanță pentru soluționarea acestor probleme vitale în spiritul și în concordanță cu interesele tuturor popoarelor lumii, ținînd seama de legitățile, de conținutul și direcția dezvoltării sociale contemporane.

Desigur că atîta vreme cît există imperialismul care îndreaptă împotriva oamenilor realizările geniului lor creator, care transformă descătușarea energiei atomice într-o primejdie pentru oamenire, nu se poate exclude posibilitatea dezlănțuirii unui nou război de către imperialiști — și de aici decurg concluziile de însemnătate vitală pentru securitatea sistemului socialist, pentru știința și tehnica sa militară. Nu există însă o inevitabilitate fatală a războiului. De la tribuna Congresului al XXII-lea s-a afirmat cu tărie, s-a argumentat științific, ideea că actuala generație are toate posibilitățile de a preîntîmpina un război mondial. Această încredere în triumful politicii de coexistență pașnică se bazează în primul rînd, pe forța uriașă crescîndă a U.R.S.S. și a celorlalte țări ale lagărului socialist. „Creșterea forței statelor socialiste — spune N. S. Hrușciov — înseamnă întărirea factorilor materiali și morali ai păcii... Țările socialiste au croit drum unor norme noi în viața internațională, dînd întregii lumi un model de relații cu adevărat frățești între popoare, bazate pe egalitate în drepturi" [1].

Politica de coexistență pașnică care decurge din însăși esența orînduirii socialiste, implică o largă și multilaterală dezvoltare a relațiilor economice, culturale, turistice etc. între țări și popoare, rezolvarea tuturor problemelor litigioase ce se ivesc pe calea unor tratative pașnice, constructive. O asemenea politică nu înseamnă nicidecum concesii făcute imperialiștilor, iar la amenințările acestora de a dezlănțui un nou război nu se poate răspunde decît prin măsuri hotărîte și eficace de întărire a capacității de apărare a statelor socialiste. Coexistența pașnică și întărirea forței militare a statelor socialiste, capabile să dea riposte nimicitoare oricărui agresor imperialist sînt laturi inseparabile ale aceleiași politici care urmărește menținerea păcii. Însuși faptul că, așa cum arată N. S. Hrușciov, a fost încheiată în întregime înzestrarea Armatei sovietice cu tehnica racheto-

[1] N. S. Hrucșciov, *Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S., prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 14—15.

nucleară, reprezintă una din cele mai hotărîtoare contribuții la asigurarea păcii ca bunul cel mai de preț al societății contemporane.

În Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat Congresului al XXII-lea de N. S. Hruşciov este formulată de asemenea ideea că, „Pacea şi coexistența pașnică nu sînt chiar unul şi același lucru. Coexistența pașnică nu înseamnă pur şi simplu, inexistența războiului, nu înseamnă un armistițiu vremelnic şi instabil între războaie, ci este coexistența a două sisteme sociale opuse, bazată pe renunțarea de către ambele părți la folosirea războiului ca mijloc de rezolvare a litigiilor interstatale" [1].

Sînt analizate de asemenea celelalte forțe ale contemporaneității care vor bara calea războiului : marele grup al statelor naționale care apără principiile coexistenței pașnice precum şi creşterea rolului maselor din țările capitaliste.

★

Din ansamblul contribuțiilor teoretice excepțional de importante prin care noul Program al P. C. U. S., considerat pe bună dreptate ca fiind marea cartă a comunismului contemporan îmbogățeşte tezaurul ideologic al marxim-leninismului, pe primul plan se situează problemele teoretice ale trecerii de la socialism la comunism. Pe acest plan o mare atenție a fost acordată analizei bazei tehnice-materiale a comunismului — veriga hotărîtoare în lanțul sarcinilor economice, sociale şi culturale. Au fost lichidate o serie de concepții greşite, dogmatice despre factorii principali care condiționează trecerea la comunism. Astfel, — după cum se arată în materialele Congresului — în ajunul Congresului al XIX-lea al partidului aveau circulație unele idei simpliste, greşite, potrivit cărora, pentru a se obține trecerea la comunism, ar fi suficiente creşterea continuă a producției, transformarea proprietății colhoznice în proprietatea întregului popor, înlocuirea circulației mărfurilor prin schimbul direct de produse între oraş şi sat, dublarea salariilor şi creşterea nivelului cultural şi tehnic al muncitorilor şi țăranilor. O asemenea concepție nu ține seama însă de caracterul dialectic complex al întregului proces. Comunismul apare şi se dezvoltă pe însăşi baza creată deja a socialismului pe care însă o dezvoltă, o revoluționează, o ridică pe o treaptă nouă. Elementele comunismului nu apar prin înlocuirea mecanică a elementelor socialismului, ci se formează şi se maturizează prin dezvoltarea maximă a elementelor socialismului şi în strînsă îmbinare cu acestea.

În Raportul cu privire la Programul P.C.U.S. prezentat la Congres se arată că socialismul, cu toate uriaşele sale realizări de importanță istorică mondială, datorită faptului că nu se dezvoltă pe o bază a sa proprie, mai poartă încă pecetea vechii societăți pe plan economic, moral-juridic şi al conştiinței oamenilor ; dimpotrivă, faptul că comunismul se dezvoltă pe propria sa bază determină anumite particularități ale procesului său de formare : nemaiexistînd clasele exploatatoare şi luptă

[1] N. S. Hruşciov, *Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 39.

de clasă, nemaiexistînd dictatura proletariatului, se aplică metodele cele mai democratice în viața economică și social-politică, se perfecționează relațiile sociale, dispar treptat formele de viață vechi și apar altele noi, care se îmbină și se influențează — și toate acestea într-un ritm accelerat.

Concepția teoretică profund dialectică a noului Program reflectă în mod corespunzător dialectica procesului obiectiv; crearea bazei tehnico-materiale a societății comuniste — ca fundament al liniei generale a partidului — nu înseamnă pur și simplu creșterea producției sociale, ci „ridicarea forțelor de producție ale țării noastre la un nivel calitativ nou, superior, ... crearea forțelor de producție ale societății comuniste"[1].

Măsurile social-economice elaborate de partid în direcția dezvoltării bazei tehnico-materiale au, totodată, un rol hotărîtor în dezvoltarea relațiilor sociale atît în agricultură cît și în industrie. Relațiile sociale materiale se dezvoltă activ în sfera proprietății ca și în aceea a repartiției.

În ceea ce privește industria, principalele direcții în care a fost orientată politica P. C. U. S. în ultimii ani, în scopul creșterii nivelului calitativ al forțelor de producție și al perfecționării relațiilor de producție socialiste au constat în extinderea specializării, dezvoltarea legăturilor economice între întreprinderi și regiuni economice, îmbunătățirea sistemului de planificare. În *Rezoluția* Congresului al XXII-lea cu privire la Raportul de Activitate al C. C. al P. C. U. S. se arată: „Congresul aprobă întru totul *reorganizarea conducerii industriei și construcțiilor* ... Această măsură revoluționară, de importanță vitală, a sfărîmat barierele departamentale care deveniseră o frînă pentru dezvoltarea continuă a forțelor de producție ale țării ..."[2].

În lucrările Congresului s-a acordat o atenție deosebită problemelor teoretice ale planificării și gospodăririi la nivelul cerințelor construcției comuniste, ținînd seama, îndeosebi de indicațiile leniniste cu privire la dezvoltarea multilaterală a principiilor democratice de conducere a economiei, îmbinate cu conducerea de stat centralizată și de rolul hotărîtor al productivității muncii. Întregul Program, arată Nichita Hrușciov, este străbătut de ideea că „temelia temeliilor comunismului o constituie munca de înaltă productivitate, organizată în mod științific, înzestrată cu tehnică perfecționată. De aceea, *folosirea rațională a resurselor de muncă* constituie una din laturile cele mai importante ale planificării și gospodăririi"[3].

În problema perfecționării relațiilor de producție socialiste din agricultură domnea înainte o concepție unilaterală, care sărăcea procesul respectiv. Și astăzi unii pun întrebarea: pe ce cale se va dezvolta agricultura socialistă în perioada de trecere la comunism — pe calea *colhozului* sau a *sovhozului*. Dar problema nu poate fi pusă astfel, prin opunerea celor două forme de gospodărire socialistă. Nu este vorba doar de transformarea proprietății colhoznice în proprietate a întregului popor, ci de o

[1] „Scînteia", nr. 5237, din 24 octombrie 1961.
[2] „Scînteia", nr. 5335, din 1 noiembrie 1961.
[3] N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 91.

dezvoltare complexă şi perfecţionare a ambelor forme de gospodărire socialistă — colhozurile şi sovhozurile, prin folosirea maximă a tuturor posibilităţilor şi avantagiilor pe care le conţin şi apropierea lor treptată pînă la contopirea ambelor forme într-o proprietate unică, comunistă.

Forma colhoznică, prin baza sa economică şi socială, prin caracterul său larg democratic — asigurînd conducerea producţiei de către înseşi masele colhoznice şi desfăşurarea iniţiativei lor creatoare — corespunde pe deplin nivelului şi cerinţelor forţelor de producţie moderne, introducerii eficiente, pe scară largă, a tehnicii noi, folosirii raţionale a forţelor de muncă şi a resurselor naturale.

Sovhozul este şi el o formă de organizare şi gospodărire socialistă, susceptibilă de dezvoltare şi perfecţionare. În Raportul asupra proiectului de Program, N. S. Hruşciov arată că sovhozurile trebuie să se transforme în unităţi economice de prim rang pentru producţia de cereale, bumbac, carne, lapte, lînă etc., să devină un exemplu nu numai în ce priveşte o mai bună organizare a producţiei, ci şi în organizarea vieţii de zi cu zi, a culturii şi educaţiei comuniste a omului.

În ceea ce priveşte relaţiile de repartiţie, accentul se pune tocmai pe dezvoltarea principiului socialist al repartiţiei după muncă, premisa cea mai importantă a trecerii la repartiţia comunistă după nevoi. Îmbinarea stimulentelor materiale cu cele morale şi ideologice este singura cale justă către crearea belşugului comunist şi victoria muncii comuniste. Aşadar, trecerea la aplicarea principiului comunist al repartiţiei nu se realizează doar prin sporirea salariilor, ci prin făurirea belşugului comunist, prin folosirea maximă a repartiţiei după muncă, a cointeresării materiale. Folosirea optimă a unei asemenea pîrghii economice nu creează doar premisele trecerii în *viitor* la repartiţia comunistă, ci contribuie chiar la apariţia unor elemente embrionare ale repartiţiei comuniste şi la maturizarea lor treptată.

Astfel, paralel şi în îmbinare cu *salariul*, vor creşte mereu fondurile sociale de consum care, fără a contraveni cîtuşi de puţin principiile cointeresării materiale, vor contribui la lichidarea treptată a inegalităţii.

O însemnătate excepţională o are, de asemenea, contribuţia adusă de Congres la dezvoltarea creatoare a teoriei marxist-leniniste cu privire la dezvoltarea suprastructurii politice a societăţii în perioada trecerii la comunism. Este vorba, în primul rînd, de ideea transformării statului de dictatură a proletariatului în *stat al întregului popor* şi dezvoltarea acestuia în direcţia constituirii sistemului unic al autoadministrării obşteşti comuniste. Programul analizează un fapt fără precedent în istorie: ca un rezultat al desăvîrşirii socialiste şi al lichidării relaţiilor de clasă antagoniste, în U. R. S. S. a dispărut funcţia represivă a statului. Acesta nu mai exprimă dictatura unei clase ci reprezintă un instrument al întregii societăţi, al întregului popor. Între statul de dictatură a proletariatului şi statul întregului popor nu există un zid despărţitor. În Raportul C. C. al P.C.U.S. asupra proiectului de Program se dezvăluie direcţia procesului complex de dezvoltare a statului: încă din momentul apariţiei sale, statul de dictatură a proletariatului cuprinde în sine trăsături ale unei

democrației socialiste generale, care se accentuează mereu, devenind dominantă după victoria deplină a socialismului. Creșterea potențialului economic și constituirea unității de monolit a societății duc la întărirea *bazei sociale a statului*. Pe plan intern, dictatura proletariatului își epuizează rolul istoric, încetează de a mai fi necesară și dispare.

In materialele Congresului au fost respinse atît tezele revizioniste cu privire la dispariția imediată a statului, încă din prima etapă a construirii socialiste cît și cele dogmatice care vădesc o optică deformantă asupra caracterului și sensului dezvoltării statului în perioada trecerii la comunism.

Congresul a respins puținele propuneri prezentate „de pe poziții bucheriste, și nu de pe o poziție creatoare față de procesele ce au loc în viață"[1] — care ignorînd faptul că societatea sovietică este alcătuită în prezent numai din clase prietene, unite economic, social-politic și ideologic, cereau menținerea statului de dictatură a proletariatului pînă la victoria deplină a comunismului. De fapt o asemenea problemă a fost rezolvată de viața însăși și orice gîndire creatoare, care nu vrea să se osifice, să se anchilozeze în formule învechite și depășite, trebuie să țină seama de cerințele și sensul dezvoltării vieții practice, să le răspundă adecvat, să le explice științific.

Prin această transformare calitativă radicală în orînduirea politică a societății, sarcina perfecționării sistemului politic nu este epuizată. Dar realizarea unui înalt nivel de organizare și disciplină în muncă, conducerea întregului proces de dezvoltare a economiei și culturii, nu sînt legate necesarmente de statul de dictatură a proletariatului decît în condițiile perioadei de tranziție, pînă la victoria deplină a socialismului.

În perioada construcției desfășurate a comunismului și în comunism, cerințele societății în perfecționarea formelor conducerii de stat și a celor obștești nu scad ci cresc, devin mai complexe pe măsura dezvoltării forțelor și relațiilor de producție socialiste și comuniste. „Societatea comunistă nu este o uniune de organisme economice închistate, izolate unul de celălalt. Nu, societatea comunistă, mai mult decît oricare altă societate, va necesita o planificare unică a economiei naționale, repartizarea organizată a muncii și reglementarea timpului de lucru. Această necesitate rezultă din nevoile dezvoltării forțelor de producție, din conexiunea profundă între diferitele ramuri ale economiei"[2].

De-a lungul unei întregi perioade de timp, trăsăturile conducerii de stat se vor împleti cu cele ale autoadministrării obștești. Funcțiile interne ale statului se transformă treptat, își pierd caracterul politic. Crește rolul *organelor reprezentative* ale puterii, asupra cărora trec multe din problemele și atribuțiile organelor executive, precum și al *organizațiilor obștești*, care preiau un șir tot mai mare de funcții ale statului. Firește că un asemenea transfer de funcții — arată Nichita Sergheevici Hrușciov — nu reprezintă doar o schimbare de formă, ci o schimbare de fond, ceea ce presupune o dezvoltare corespunzătoare a organizațiilor obștești.

---

[1] N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 146.
[2] *Ibidem*, p. 31.

Direcția fundamentală a perfecționării vieții politice a societății socialiste în perioada de trecere la comunism o constituie dezvoltarea maximă a democrației socialiste prin atragerea și organizarea participării maselor la conducerea vieții de stat și obștești. În opoziție cu restrîngerea tot mai mare a democrației — și așa destul de ciuntită — din țările capitaliste, are loc o înflorire continuă a democrației pe deplin consecvente în țările socialiste. În cursul acestui proces calitativ de adîncire a democratismului pînă la dispariția viitoare a oricărei forme de stat fiecare cetățean devine un participant activ la conducerea treburilor societății. Iar atunci cînd toți cetățenii dobîndesc deprinderi și pregătirea necesară în ce privește conducerea treburilor societății dispare necesitatea unui aparat special de conducere, funcțiile acestuia devenind funcții obștești de autoadministrare comunistă.

Procesul de perspectivă al constituirii sistemului unic al autoadministrării obștești comuniste, transformarea funcțiilor politice de conducere și organizare în funcții obștești, își are baza socială în ștergerea granițelor dintre clase, făurirea omogenității sociale și a *egalității* comuniste între oameni — forma cea mai înaltă a egalității, care înseamnă o poziție identică față de mijloacele de producție, o deplină egalitate în repartiție, armonie între individ și societate, pe baza îmbinării organice a intereselor personale cu cele obștești. Astfel, societatea comunistă fără clase va fi cea mai înaltă formă de organizare a conviețuirii umane.

Este pe deplin evidentă însemnătatea contribuțiilor teoretice atît de noi și îndrăznețe ale Congresului în toate aceste probleme, precum și în problema locului și rolului partidului în cadrul acestui proces de constituire a autoadministrării obștești comuniste.

O condiție esențială a progresului societății în această direcție o constituie întărirea continuă a muncii de partid care este, în esență, o sferă — cea mai înaltă, a activității obștești. Munca de partid se perfecționează continuu, devenind un model pentru ceea ce va trebui să însemne în comunism participarea tuturor oamenilor la conducerea treburilor societății.

Așa cum arată N. S. Hrușciov „În noua etapă a dezvoltării noastre, o însemnătate deosebit de mare o capătă îmbunătățirea conducerii de către partid a organizațiilor de stat, economice, sindicale, de comsomol, cooperatiste și a celorlalte organizații de masă. Aceasta este o condiție primordială a ridicării gradului de organizare a poporului și a mobilizării forțelor sale creatoare" [1].

★

Materialele Congresului al XXII-lea au adus contribuții teoretice creatoare în una din problemele cele mai vii și pasionante ale contemporaneității : *umanismul comunist*. Umanismul marxist, spre deosebire de toate celelalte concepții umaniste premarxiste pune în centrul preocupărilor sale omul nu ca o entitate abstractă, lipsită de determinări concret-

[1] N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 168.

istorice, ci omul creator al tuturor bunurilor materiale și spirituale ale societății și luptător neînfricat pentru instaurarea unor relații sociale cu adevărat umane, colectiviste în toate domeniile vieții sociale.

Tabloul general al unei societăți în care pentru om ființa supremă este însuși omul, precum și căile generale pentru statornicirea acestei societăți, au fost elaborate în lucrările marilor învățători ai clasei muncitoare — Marx, Engels și Lenin. În prezent, practica socială în construcția societății socialiste și comuniste — a societății în care umanismul devine o realitate nemijlocită a existenței umane, în producție, în viața obștească, în familie — a devenit atît de bogată și multilaterală încît se impunea cu necesitate îmbogățirea *teoriei științifice a umanismului comunist*. Iar această comandă socială — una dintre cele mai nobile din cîte au fost puse vreodată în fața teoriei revoluționare — este realizată în primul rînd de către partidul care se află în avangarda mișcării istorice de construire a imperiului libertății și fericirii.

Principala contribuție teoretică a Congresului al XXII-lea și a noului Program în această direcție constă în aceea că, pe baza sintetizării creatoare a principalelor cerințe și sensuri ale dezvoltării umane în perioada trecerii la comunism, a valorificării celor mai noi tendințe de ordin umanist ale vieții practice, a elaborat *imaginea epopeică*, profund realist-științifică și concretă a omului societății comuniste, a muncii și culturii sale. Teoria umanismului comunist este îmbogățită și precizată în principalele sale particularități : rolul și însemnătatea muncii comuniste în formarea noului profil uman, dezvoltarea multilaterală a culturii și personalității umane, rolul maselor, al activității practice și a gîndirii lor în dezvoltarea teoriei revoluționare etc.

La baza procesului de formare a omului dezvoltat multilateral al societății comuniste se află lupta activă pentru comunism, munca pentru binele obștesc. „În conduita fiecărui om, în activitatea fiecărui colectiv, a tuturor organizațiilor și instituțiilor, ideile comuniste trebuie să se îmbine în mod organic cu faptele comuniste.

Munca creatoare este temelia educației comuniste, a dezvoltării multilaterale a personalității [1].

În primul rînd munca productivă, creatoare de bunuri materiale — în condițiile unui avînt impetuos al tehnicii, al ridicării forțelor de producție la un nivel nou, calitativ superior este izvorul creșterii bunăstării generale, a *belșugului comunist* de produse fără de care nu e posibilă trecerea la principiul comunist al repartiției. Lucrările Congresului au acordat o atenție specială problemelor laturii materiale a umanismului comunist. Partidul leninist vede întregul sens al activității sale tocmai în creșterea bunăstării poporului, în satisfacerea tot mai deplină a trebuințelor sale materiale și spirituale. Nimic esențial nu a fost pierdut din vedere în această privință : creșterea considerabilă a consumului popular și îmbunătățirea calității tuturor produselor, sortimente din ce în ce mai bogate pentru satisfacerea celor mai variate gusturi, sporirea salariilor și desființarea

[1] N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 113.

impozitelor, amploarea fără precedent a construcției de locuințe, îmbunătățirea permanentă a deservirii populației etc.

Multe calomnii au fost și mai sînt încă debitate pe seama comunismului în propaganda politică, în publicistica și sociologia burgheză. După ce dezvoltarea impresionantă a tehnicii și științei sovietice, unanim recunoscută, a spulberat din temelii profețiile mincinoase ale ideologilor burghezi cu privire la așa-numita lipsă de viabilitate economică a noii orînduiri, aceștia și-au centrat atacurile în direcția ponegririi țelurilor producției sociale în socialism, punînd sub semnul întrebării, ba chiar negînd eficiența succeselor economice pe planul vieții spirituale și morale a omului în societatea socialistă și comunistă. Se obține astfel libertatea, demnitatea umană și fericirea omului în noua societate? — se întrebau ideologii burgheziei imperialiste. Respingînd asemenea calomnii potrivit cărora producția în socialism ar fi o producție de dragul producției, care ar îngrădi libertatea omului și replicînd îndoielilor pe care propaganda burgheză „subtilă" le răspîndește, N. S. Hrușciov dezvăluie finalitatea umanistă a politicii partidului și a producției sociale în comunism : „Politica partidului nostru este pătrunsă de măreața idee a comunismului : *Totul pentru om, pentru binele omului!*" [1]. *„Nu producție de dragul producției, ci producție de dragul omului iată principiul sacru al activității partidului și Statului sovietic"* [2]. În așa-zisa lume liberă, deviza este : a stoarce totul din omul muncii, iar cînd acesta devine inapt pentru muncă este lăsat în voia soartei ; cel ce nu are mijloace n-are decît să moară de foame, cel ce nu are locuință, n-are decît să doarmă pe sub poduri. „Socialismul a pus capăt acestor legi antiumane... Mîndru ca niciodată va răsuna cuvîntul Om în comunism, care este construit de popor și în numele fericirii poporului" [3].

Forța morală de convingere a acestor cuvinte izvorăște din însăși *realitatea umanistă* a societății socialiste ; U.R.S.S. ocupă primul loc în lume în ce privește volumul și ritmul construcției de locuințe, creșterea fondurilor sociale pentru întreținerea copiilor și a tineretului ; în Uniunea Sovietică se va realiza într-un viitor apropiat gratuitatea locuinței, a pîinii și a multor mijloace de deservire socială a populației, ziua de muncă cea mai scăzută din lume, cu salariul cel mai ridicat — într-un cuvînt, cel mai înalt nivel de trai. Asistența sanitară și medicina socială profilactică au atins deja un asemenea nivel de dezvoltare încît s-a ajuns la cea mai scăzută mortalitate a populației din lume, iar durata medie a vieții a atins 69 de ani și crește continuu. „Comunismul va duce la continua creștere a duratei vieții, astfel că va deveni realitate visul poetului : Pîn-la sută să ne crească anii, fără bătrînețe" [4].

Chiar și o problemă cum este deservirea populației, ce pare măruntă, se bucură de atenția cuvenită în lucrările Congresului. „De felul în care

---

[1] N. S. Hrușciov, *Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S., prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 109.
[2] *Ibidem*, p. 125.
[3] N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 87.
[4] *Ibidem*, p. 14.

este organizat traiul omului, de nivelul deservirii lui, depind în multe privințe și buna dispoziție a oamenilor și productivitatea muncii lor'' [1].

Stă de mult scris pe frontispiciul socialismului și comunismului că ,,cine nu muncește nu mănîncă''. Este un principiu elementar care trebuie mereu reamintit, deoarece există încă destui filistini mic burghezi — ca să nu mai vorbim de propaganda deschis dușmănoasă și calomnioasă a dușmanilor înrăiți ai socialismului — care-și reprezintă comunismul, și respectiv munca în comunism, după criteriile societății burgheze.

N. S. Hrușciov a denunțat imaginea caricaturală a societății viitorului ca o societate a trîndăviei și inactivității în care ,,omul nu va semăna, nu va secera, ci doar plăcinte va mînca''. O asemenea imagine despre comunism este specifică oamenilor săraci cu duhul, filistinilor și trîntorilor. În reprezentarea științifică a Programului P.C.U.S., societatea comunistă ne apare ca o societate a muncii, în care deviza ,,cine nu muncește nu mănîncă'' devine un principiu sacru, de la sine înțeles pentru toți membrii societății.

Tot atît de caricaturală, deformantă este reprezentarea filistină, mic-burgheză a belșugului comunist. Privind lucrurile prin prisma psihologiei degradante a egoismului, acaparării, setei de îmbogățire, ideologii burghezi nu-și pot imagina o lume în care belșugul de bunuri să nu dea naștere la îmbogățirea unora și sărăcirea, ruinarea altora. Dar într-o societate în care — pe baza proprietății comuniste și a belșugului de produse — domnesc principiile tovărășiei și ale colectivismului, dispare izvorul și necesitatea creșterii nelimitate a cantității de bunuri personale și a unei contradicții pe acest plan între individ și societate. Proprietatea personală asupra bunurilor de consum se deosebește calitativ de proprietatea privată asupra mijloacelor de producție. Dar pînă și proprietatea personală trebuie înțeleasă în chip comunist. ,,Proprietatea personală a omului muncii asupra multor obiecte, ca formă a consumului personal, nu este în contradicție cu construcția comunistă atîta timp cît păstrează proporții raționale și nu se transformă într-un scop în sine. În anumite condiții însă, o proprietate personală exagerat de mare se poate transforma — și adeseori se și transformă — într-o frînă a progresului social, în izvorul unor moravuri de proprietar privat și poate să ducă la degenerare mic-burgheză. Se întîmplă ca lucrurile să subjuge pe cîte un om și el să devină sclavul lucrurilor'' [2].

Cele două Rapoarte prezentate la Congres de N. S. Hrușciov și noul Program adoptat reprezintă un imn înălțător închinat muncii libere, descătușate, ca valoare supremă a umanismului comunist. Condiția de bază a oricărei societăți, munca, devine pe scară tot mai largă un mijloc de înălțare morală și spirituală a omului, un izvor nesecat de bucurie și fericire. Sînt pagini de o rară frumusețe pe măsura obiectului expunerii, care se cuvin gravate cu litere de aur pentru a pătrunde adînc în modul de gîndire și de comportare a tuturor oamenilor muncii.

---

[1] N. S. Hrușciov, *Raportul de activitate al C.C al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 109.

[2] *Ibidem*, p. 120.

„Plastic vorbind, societatea sovietică reprezintă oarecum un mare stup comunist... Comunismul și munca sînt inseparabile... Omul este frumos și glorios prin munca sa, prin faptele sale, prin ceea ce a creat, prin ceea ce a săvîrșit. În muncă se dezvăluie aptitudinile și talentele oamenilor, geniul omului, în muncă rezidă nemurirea omenirii" [1].

Și asemenea idei a căror noblețe e pe deplin grăitoare, reflectă însăși *realitatea umanistă a muncii comuniste* ce poate fi ilustrată de asemenea cifre: 20 milioane de oameni ai muncii participă la întrecerea pentru munca comunistă, 3 milioane muncitori, ingineri, tehnicieni au devenit fruntași ai muncii comuniste, 800 întreprinderi sînt distinse cu titlul de onoare de colective ale muncii comuniste.

Esența și pivotul întregii activități educative constă tocmai în pregătirea omului pentru muncă, călirea în muncă a oamenilor, educarea dragostei și respectului față de muncă — ca primă necesitate vitală a existenței umane.

Concepția marxistă despre umanismul comunist este îmbogățită în lucrările Congresului constructorilor comunismului în legătură cu toate aspectele sale esențiale.

Ideile comunismului, pătrunse de optimism și forță mobilizatoare, nu pot înflori decît pe un teren fertil, bine lucrat și semănat. Nu sînt suficiente premisele de ordin material economic (deși acestea au, fără îndoială, un rol determinant, hotărîtor), ci e nevoie și de un anumit climat spiritual, de o intensă desfășurare a forțelor spirituale ale poporului. Nu numai economia și politica, ci și viața de toate zilele, cultura, psihologia conștiința oamenilor constituie un teren de formare activă a noilor relații sociale și de înflorire a unei bogate vieți morale și ideologice.

Numai în societatea socialistă sînt posibile adevărata libertate ca îmbinare necesară și profundă a individualului cu socialul. Criteriul libertății și fericirii reale se află în orînduirea socială care eliberează omul, îi asigură posibilități largi de a-și valorifica aptitudinile și talentele, de a duce o viață demnă și plină de bucurii. Dintre toate valorile create de orînduirea socialistă, valoarea supremă este însuși omul, constructor activ al socialismului. „Comunismul înnobilează pe om. *Comunismul înseamnă înflorirea maximă a omenirii și a personalității umane*" [2].

Omul nou se formează sub influența întregului mod de viață al societății, al modului de producție, a formelor de repartiție și de deservire socială, a activității sociale practice, a normelor morale și juridice. Toate pîrghiile economice, sociale, politice, morale și juridice trebuie să fie folosite pentru dezvoltarea conștiinței comuniste a oamenilor și pentru dezrădăcinarea rămășițelor psihologiei și moralei burgheze.

Un mare rol educativ are opinia publică, colectivitatea socialistă, instituțiile de educație obștească și familia. De aceea la Congres s-a subliniat necesitatea sporirii atenției și exigenței opiniei publice față de

[1] N. S. Hrușciov, *Raportul de activitate al C.C al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 160—161.

[2] N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 111.

comportarea oamenilor, a unei strînse îmbinări între educația obștească și educația în familie, fiind combătute părerile acelora care afirmă că în condițiile trecerii la comunism importanța familiei s-ar reduce și cu timpul ar dispare complet. În realitate, subliniază Nichita Sergheevici, în comunism familia se va întări, relațiile de familie vor fi definitiv eliberate de calcule materiale, vor ajunge la o înaltă puritate și trăinicie.

Constructorul comunismului este un om care asaltează cerurile. Zidirea comunismului reprezintă, după cunoscuta caracterizare a lui Engels, trecerea omenirii din imperiul necesității, în acela al libertății. Niciodată și nicăieri oamenii nu au fost și nu pot fi în așa măsură stăpîni ai forțelor naturii ca în țările socialiste și în primul rînd, în U.R.S.S. În nici o țară capitalistă, oricît de dezvoltată ar fi din punct de vedere tehnic, nu e posibilă o ofensivă de asemenea proporții pentru supunerea naturii nevoilor civilizației umane (zăgăzuirea unor mari cursuri de apă — hidrocentrale, irigații, desțelenirea pămînturilor altădată pustii ale Kazahstanului, valorificarea uriașului rezervor de bogății naturale ale Siberiei etc.), deoarece numai în socialism oamenii devin cu adevărat stăpîni ai vieții lor sociale.

În Raportul lui Nichita Sergheevici asupra Programului P.C.U.S. se formulează o interesantă teză teoretică în această problemă: după înlăturarea barierelor sociale, lichidarea formelor de asuprire economică și spirituală ne concentrăm tot mai mult eforturile spre înlăturarea dependenței oamenilor față de forțele oarbe ale naturii, spre supunerea lor de către om. Astfel, va fi înlăturată ultima barieră din calea omenirii spre adevăratul imperiu al libertății.

Planul vast al construcțiilor capitale, care transformă radical înfățișarea țării și-l eliberează pe om de dependența față de forțele oarbe ale naturii ne oferă, în domeniul electrificării, cifre de-a dreptul amețitoare. Astfel, în 1980, puterea centralelor electrice va atinge în U.R.S.S. între 2 trilioane 700 miliarde — 3 trilioane Kwh, ceea ce reprezintă o depășire de 9—10 ori a nivelului anului 1960 sau de 1,5 ori mai mult decît se produce în prezent în toate celelalte țări ale lumii la un loc.

Valorificarea pămînturilor înțelenite este apreciată ca o măreață faptă de eroism a eroicului popor sovietic, faptă ce va dăinui peste veacuri.

Este de asemenea caracteristic socialismului, umanismului comunist, un înalt nivel de cultură al întregii societăți. Omul nou, constructor al comunismului, trebuie să stăpînească cele mai complicate mașini ale tehnicii moderne în cadrul mecanizării complexe și al automatizării proceselor de producție, să participe activ la viața obștească și conducerea treburilor publice, să aducă un aport mereu sporit la dezvoltarea științei și culturii. Pentru a realiza toate acestea, se cere însă un vast orizont cultural științific. În Raportul de activitate al Comitetului Central, N. S. Hrușciov, arată cît de absurdă este părerea unor ideologi burghezi care afirmă că, cu cît vor exista mai mulți oameni culți, cu atît aceștia se vor dezice de socialism. Faptele arată, dimpotrivă, că „societatea sovietică a devenit societatea cea mai cultă din lume, iar știința sovietică s-a situat pe poziții înaintate în cele mai importante domenii de cunoștințe". Or, toate acestea nu numai că nu au slăbit coeziunea social-politică, morală și ideologică a societății sovietice, ci au ridicat-o pe o treaptă nouă.

Atît prin conținutul său profund științific, cît și prin caracterul său de masă, cultura socialismului reprezintă o treaptă nouă, superioară în dezvoltarea culturală a omenirii, ea valorifică cele mai înaintate tradiții și particularități naționale, contribuie la apropierea și îmbogățirea spirituală reciprocă a națiunilor socialiste și se dezvoltă ca prototip al culturii unice, general-umane, a societății comuniste.

Culturii socialiste îi sînt străine iluminismul abstract, caracterul contemplativ și static. Ea este o cultură dinamică, bogată în conținut, care fertilizează gîndirea și acțiunea oamenilor, le sporește puterea de dominație și stăpînire a forțelor naturii. „*Comunismul dă cunoștințe tuturor; din cunoștințele maselor, din cultura lor înaltă, el soarbe forță și încredere pentru înaintarea sa cu succes...*" [1]. „*Partidul vede în avîntul cultural al poporului chezășia construcției comuniste victorioase.* Țara noastră se află în etapa desăvîrșirii revoluției culturale, al cărei conținut principal este crearea tuturor premiselor ideologice și culturale necesare comunismului" [2].

★

În materialele Congresului, problema legării teoriei de practică, a sporirii eficienței sale în cunoașterea și transformarea diferitelor aspecte ale vieții sociale în sensul cerut de legile obiective este multilateral și rodnic examinată.

Avîntul mișcării ideologice, ca aspect esențial al vieții spirituale a poporului, dezvoltarea creatoare a teoriei marxist-leniniste, se datorește lărgirii continue a bazei sale sociale, de masă. Unitatea dintre teoria științifică și practica socială, ca principiu de bază a marxism-leninismului, este ridicată pe o treaptă mai înaltă. Această idee care străbate ca un fir roșu documentele Congresului al XXII-lea al P.C.U.S., a căpătat și o formulare explicită, deosebit de interesantă și originală: „Succesele noastre practice în construirea comunismului sînt totodată succese în dezvoltarea teoriei" [3]. Într-adevăr, astfel de măsuri social-economice înfăptuite în ultimii ani de P.C.U.S., ca reorganizarea conducerii industriei și construcțiilor, reorganizarea stațiunilor de mașini și tractoare și continua întărire a orînduirii colhoznice, apropierea școlii de viață, dezvoltarea sistemului învățămîntului public și altele, „constituie un pas important, într-adevăr revoluționar pe calea dezvoltării societății sovietice și totodată o contribuție extrem de importantă la teoria marxist-leninistă" [4]. Iată cu ce limpezime este formulat un principiu a cărui valoare metodologică pentru propria noastră activitate de investigare științifică a fenomenelor și practicii sociale contemporane este evidentă.

Prefacerile social-politice pe care le înfăptuiește poporul sub conducerea partidului reprezintă *răspunsuri practice*, fundamentate științific, deci

---

[1] N. S. Hrușciov, *Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 112.

[2] N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 115.

[3] N. S. Hrușciov, *Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 166.

[4] *Ibidem.*

şi *teoretice* la cerinţele maturizate ale legilor dezvoltării sociale. Viaţa socială practică cere în proporţii de masă, fără precedent în istorie, dezvoltarea morală şi culturală multilaterală a tuturor membrilor societăţii, însuşirea celor mai noi cuceriri ale ştiinţei tehnice, naturale şi umanistice, dezvoltarea nestînjenită a teoriei marxist-leniniste în pas cu ritmul dinamic al mişcării practice.

O strălucită dovadă despre avîntul cultural şi ideologic al poporului sovietic ne oferă însăşi dezbaterea proiectului noului Program — care, prin caracterul său larg, cuprinzător, a constituit o manifestare de forţă şi iniţiativă fără precedent chiar pentru istoria atît de bogată şi instructivă a P.C.U.S. În această amplă consultare populară au participat 9 000 000 comunişti — adică întregul partid şi 73 000 000 oameni ai muncii la adunări pe întreprinderi, instituţii etc. Se poate spune pe drept cuvînt — după cum arată N. S. Hruşciov — că noul Program a fost aprobat de toţi comuniştii şi de întregul popor sovietic. Redacţiile ziarelor şi revistelor au primit circa 300 000 scrisori, articole, declaraţii care „sînt pline de idei şi sentimente înălţătoare . . . multe ar putea fi denumite mai curînd poeme, atît sînt de inspirate şi de emoţionante" [1]. Întregul popor sovietic este cuprins de o adevărată efervescenţă creatoare, ceea ce dezvăluie largul său orizont ideologic, faptul că vede mai clar ţelul măreţ şi problemele ce trebuie rezolvate.

Îmbogăţirea teoriei ştiinţifice revoluţionare nu reprezintă apanajul unei „elite" restrînse de intelectuali specializaţi în problemele teoriei, ci la această operă concură din ce în ce mai mult toate forţele vii ale societăţii comuniste în devenire. Această sarcină s-a integrat vieţii spirituale a poporului. Poporul, făuritor activ şi conştient al istoriei sale noi, realizează totodată autocunoaşterea teoretică, ştiinţifică a acestei istorii. Firește că diviziunea comunistă a muncii care se formează treptat, dispariţia deosebirilor esenţiale între munca fizică şi intelectuală, nu exclude nicidecum ci presupune specializarea oamenilor în diferite profesiuni înrudite — inclusiv în profesiuni de ordin teoretic ale muncii comuniste. Problema care se pune însă este aceea că creşterea calitativă a activităţii materiale de producţie şi a vieţii spirituale a poporului nu numai că reclamă imperios dezvoltarea creatoare a teoriei revoluţionare, a ştiinţei ci, totodată, contribuie nemijlocit la această dezvoltare. Totul se realizează ca un proces conştient, orientat şi condus pe baze ştiinţifice de partid, care desfăşoară — folosind un sistem larg de pîrghii, — o vastă muncă cultural-educativă pentru ridicarea nivelului de conştiinţă politică, morală şi ştiinţifică a maselor.

★

Este greu să apreciem îndeajuns însemnătatea internaţională a lucrărilor Congresului al XXII-lea al P.C.U.S., al noului Program adoptat. Construirea comunismului în U.R.S.S. ridică nu numai prestigiul ţării sovietice în ochii tuturor popoarelor lumii dar face, totodată, să crească nemăsurat de mult puterea de atracţie a ideilor marxism-leninismului, care

---

[1] N. S. Hruşciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 141

va pătrunde tot mai mult în gîndurile şi inimile a noi şi noi milioane de oameni prin intermediul uriaşei forţe de convingere a faptelor şi experienţei practice de o amploare şi capacitate transformatoare fără precedent în istorie. În Cuvîntarea rostită cu prilejul dezvelirii la Moscova a monumentului închinat memoriei lui Karl Marx — simbol al fidelităţii faţă de marxismul revoluţionar — Nichita Hruşciov spunea că o dată cu victoria comunismului patria sovietică se va ridica la o asemenea înălţime încît măreţul edificiu al comunismului va putea fi văzut de popoarele tuturor ţărilor, oriunde s-ar afla ele.

„Acesta va fi un nou triumf glorios al învăţăturii marxist-leniniste veşnic vie" [1].

Aşa cum se arată în cuvîntarea tovarăşului Ion Gheorghe Maurer rostită cu prilejul celei de a 44-a aniversări a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, „Programul P.C.U.S. şi rapoartele prezentate de tovarăşul Hruşciov, atît de cuprinzătoare şi bogate în idei, constituie un nesecat izvor de învăţăminte nu numai pentru Uniunea Sovietică, ci şi pentru mişcarea comunistă mondială, pentru toate mişcările democratice şi progresiste din lume. Programul denumit pe drept cuvînt Manifestul Comunist al epocii noastre sintetizează uriaşa experienţă universal valabilă în esenţa ei a construirii socialismului în U.R.S.S., experienţa altor ţări socialiste, a mişcării comuniste internaţionale, a mişcării de eliberare naţională, îmbogăţeşte gîndirea marxist-leninistă, marcînd o etapă nouă în dezvoltarea teoriei revoluţionare a lui Marx, Engels, Lenin" [2].

Marşul triumfal al ideilor marxism-leninismului nu poate fi zăgăzuit ori cîte valuri de ură şi calomnie ar fi îndreptate împotriva sa, ori cît s-ar strădui ideologii burghezi să discrediteze orînduirea şi ideologia comunistă. Ideile Programului vor învinge toate opreliştele şi vor cuceri noi şi noi conştiinţe. Forţa lor mobilizatoare şi transformatoare de neînvins este forţa adevărului; lumina lor departe văzătoare este lumina ştiinţei — a unei ştiinţe active, puse în slujba celor mai nobile idealuri umane.

Pentru toate domeniile de cunoaştere şi investigare ştiinţifică a realităţilor sociale contemporane găsim în lucrările Congresului soluţii teoretice noi, de însemnătate principială, deosebit de rodnice. N. S. Hruşciov arată că, în condiţiile actuale, creşte însemnătatea ştiinţelor sociale în studierea drumului istoric al omenirii spre comunism, a procesului prăbuşirii capitalismului, în elaborarea bazelor ştiinţifice ale conducerii planificate a dezvoltării societăţii, a construcţiei economice şi culturale, în studierea formării conştiinţei comuniste şi în lupta contra ideologiei burgheze. Partidul — spune Nichita Sergheevici — va avea grijă de înflorirea tuturor domeniilor cunoştinţelor umane.

Asemea indicaţii au o valoare programatică pentru direcţiile în care trebuie să fie orientate cercetările sociologice şi în condiţiile ţării noastre, cu atît mai mult cu cît experienţa socială bogată a poporului romîn, călăuzită de partid în construcţia şi desăvîrşirea socialismului se integrează

[1] „Scînteia", nr. 5333, 30 octombrie 1961
[2] „Scînteia", nr. 5341, 7 noembrie 1961

organic în procesul unic al înaintării spre comunism a țărilor socialiste în cadrul aceleiași epoci istorice.

În cuvîntarea rostită la Congresul al XXII-lea, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej spunea: „Datorită relațiilor de colaborare statornicite în cadrul lagărului socialist și în mod deosebit datorită sprijinului internaționalist, frățesc al Uniunii Sovietice, într-ajutorîndu-se tovărășește și întărind necontenit unitatea lagărului socialist — țările socialiste vor realiza mărețul obiectiv de a păși în cadrul aceleiași epoci istorice în comunism" [1].

În condițiile actuale, mai mult ca oricînd, progresul gîndirii teoretice marxist-leniniste, al filozofiei marxiste, nu este de conceput fără analiza și generalizarea creatoare a experienței sociale bogate a poporului nostru, care desăvîrșește construcția socialistă și pregătește premisele trecerii treptate la comunism în patria noastră, fără descoperirea continuă a noului din viață, fără dezvăluirea și valorificarea teoretică a acelor fapte și a acelor acțiuni transformatoare pe planul practicii sociale care au o profundă semnificație revoluționară. Este una din cele mai importante învățăminte care decurge pentru noi din studierea documentelor Congresului al XXII-lea al P.C.U.S. deoarece toate aceste documente sînt pătrunse de viziunea profund leninistă, caracterizată printr-un înalt simț al noului în aprecierea tuturor problemelor pe care le analizează, și prin cerința de a studia mereu problemele noi ridicate de viață. Pe acest temei, a cărui excepțională rodnicie a fost demonstrată cu atîta strălucire de documentele și lucrările Congresului al XXII-lea al P.C.U.S. — se dezvoltă și înflorește astăzi invincibila teorie marxist-leninistă.

Ideile Congresului, ale noului Program, izvorîte din cea mai înaintată practică socială a vremii noastre, vor insufla noi fapte de eroism, vor contribui la ridicarea pe trepte noi a acestei practici, vor întări pretutindeni încrederea în viitorul comunist al omenirii și hotărîrea de a lupta cu abnegație pentru cucerirea sa. Așa cum spunea tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, „...ideile pline de măreție ale Congresului al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice strălucesc cu o mare putere, asemenea soarelui, luminînd perspectivele de mîine ale omenirii, cînd comunismul va triumfa pe plan mondial, iar popoarele libere și unite, trăind în pace și înțelegere frățească, își vor consacra nestingherite toate energiile pentru dezvoltarea civilizației și gloria rațiunii umane" [2].

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntare ținută la Congresul al XXII-lea al P.C.U.S.* în „Scînteia", nr. 5324, din 21 octombrie 1961

[2] *Ibidem.*

CREȘTEREA ROLULUI COLECTIVITĂȚII ÎN DEZVOLTAREA CONȘTIINȚEI JURIDICE ȘI MORALE SOCIALISTE A OAMENILOR MUNCII

DE

M. POPOVICI

Prefacerile radicale care au avut loc în baza economică a orînduirii noastre democrat-populare au determinat pe plan suprastructural o perfecționare continuă a relațiilor sociale. Un fenomen caracteristic este respectarea conștientă de către oamenii muncii a regulilor morale și juridice de conviețuire socială socialistă, de comportare exemplară în societate.

În această privință, raportul C. C. al P.M.R. la Congresul al III-lea a arătat: „Ca urmare a transformărilor social-economice, în țara noastră a luat naștere și se dezvoltă tot mai mult o morală nouă, socialistă, o nouă atitudine față de muncă, față de bunurile obștești și îndatoririle sociale, noi relații de întrajutorare tovărășească între cei ce muncesc"[1].

În stadiul actual de dezvoltare a societății noastre socialiste, o însemnătate deosebită prezintă, alături de regulile morale, regulile de drept. Legile juridice elaborate de puterea populară exprimă voința clasei muncitoare. Dreptul statului nostru este revoluționar ca geneză, conținut și finalitate, apărînd interesele clasei muncitoare și servind acțiunii multilaterale de educare a omului nou. Partidul Muncitoresc Romîn urmărește ca legile juridice să corespundă necesităților obiective ale dezvoltării societății socialiste, să reflecte cerințele vieții, transformările petrecute în realitatea economică și socială, în procesul desfășurării revoluției socialiste.

Oamenii muncii — conștienți că legalitatea populară, normele care reglementează relațiile de conviețuire în societatea socialistă și ordinea de drept socialistă corespund intereselor lor fundamentale — respectă cu strictețe prevederile cuprinse în legi, decrete și celelalte acte normative. A apărut un larg și puternic curent de respectare conștientă a dispozițiilor legale care reglementează relațiile sociale și stabilesc ordinea de drept; s-a născut

[1] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, Ed. politică, București, 1960, p. 86—87.

deci şi s-a dezvoltat o opinie publică ostilă tuturor elementelor antisociale care nesocotesc sau încalcă aceste reguli. Aşa cum au subliniat documentele Congresului, în combaterea manifestărilor nesănătoase ale unor elemente înapoiate ale societăţii capătă o însemnătate tot mai mare judecata opiniei publice. Toate acestea atestă faptul că s-a format şi se consolidează neîntrerupt *conştiinţa juridică socialistă*, parte integrantă a conştiinţei socialiste [1].

Important de reţinut este faptul că această creştere a rolului colectivităţii, mobilizarea opiniei publice pentru ridicarea nivelului de conştiinţă cetăţenească al oamenilor muncii, nu este un proces care se realizează în mod spontan.

Organizaţiile obşteşti, ca organizaţii de masă ale oamenilor muncii sub conducerea Partidului Muncitoresc Romîn, desfăşoară o activitate sistematică, în forme multiple şi variate, pentru făurirea unei discipline noi în muncă, a unor forme noi de legături sociale între oameni, pentru respectarea cu strictețe a regulilor morale şi juridice care reglementează noile relaţii sociale.

Astfel, în cadrul sindicatelor de întreprindere şi instituţie, la asigurarea respectării normelor morale, ca şi a celor juridice de muncă, la încetăţenirea disciplinei în muncă, contribuie în afară de înseşi comitetele sindicale, şi comisiile pentru soluţionarea litigiilor de muncă, consiliile de judecată din întreprinderi şi instituţii, comisiile de asigurări sociale, inspecţia de protecţie a muncii, echipele de control obştesc din cadrul sindicatelor şi adunările obşteşti ale oamenilor muncii.

În baza atributelor conferite prin legile ţării care reglementează trecerea parţială şi treptată a unor sarcini din competenţa organelor administrative ale statului în competenţa organelor obşteşti, aceste organe obşteşti reprezintă organe de influenţare puternică, prin mijloace morale şi juridice, pentru lichidarea manifestărilor de încălcare sau de nesocotire a regulilor de conduită.

a) *Comisiile pentru soluţionarea litigiilor de muncă*[2] sînt organe obşteşti care funcţionează în cadrul sindicatelor şi care au sarcina de a judeca litigiile de muncă ivite între conducerea unităţilor socialiste şi angajaţii lor cu privire la încheierea, executarea şi desfacerea contractelor de muncă. Ele sînt compuse din reprezentanţi ai comitetului sindical de întreprindere sau de instituţie şi ai conducerii administrative a unităţii respective, ori ai organului tutelar respectiv, după caz. Aceste comisii prin activitatea pe care o desfăşoară, contribuie la respectarea drepturilor prescrise de legi.

[1] Unul dintre aspectele creşterii conştiinţei juridice socialiste îl reprezintă diminuarea treptată a manifestărilor de încălcare a legilor. Astfel, dacă ne referim la infracţiuni — încălcări de lege care prezintă un pericol social mai mare — , se constată că, în ultimul timp, numărul infractorilor care prejudiciază avutul obştesc a scăzut cu 45%, cel al infracţiunilor contra vieţii şi proprietăţii personale cu 57,62%, al infracţiunilor de omor cu 51,42% şi al celor de furt cu 43,62% (cf. Gh. Diaconescu, *Dezvoltarea democraţiei socialiste şi rolul opiniei publice în viaţa socială*, în „Lupta de clasă", 1961, nr. 5, p. 19; vezi şi F. Sechter şi O. Tomşa, *Rolul colectivităţii în apărarea şi dezvoltarea ordinii de drept socialiste*, în „Legalitatea populară", 1961, nr. 5, p. 78).

[2] Comisiile de litigii au fost înfiinţate prin legea nr. 3 din 8 iunie 1950, prin care a fost pus în vigoare Codul muncii.

Astfel, în orașul Sibiu sînt numeroase unități în care nu mai există de multă vreme litigii de muncă sau numărul lor a descrescut simțitor față de anii trecuți. Într-o uzină mare cum este „Independența"-Sibiu, în primele trei luni ale anului 1961 s-au înregistrat numai trei litigii de muncă, care au fost rezolvate imediat. Asemenea rezultate sînt consecința firească a influenței pozitive pe care a avut-o activitatea comisiilor de litigii în anii anteriori, a muncii politice de educare desfășurate de organizația de partid, ca și de comitetul sindical al întreprinderii, care au ridicat nivelul conștiinței socialiste a muncitorilor și funcționarilor[1].

În puținele cazuri în care legislația muncii nu este respectată, comisiile de soluționare a litigiilor de muncă restabilesc ordinea morală și juridică încălcată.

Cu toate că aceste organe statuează prin hotărîrile pe care le iau asupra drepturilor și obligațiilor părților cu posibilitatea aducerii la îndeplinire a acestor hotărîri prin constrîngere de stat, ele sînt în primul rînd organe obștești de influențare și educare a oamenilor muncii, activitatea lor fiind mai ales o activitate de prevenire, de preîntîmpinare a altor încălcări.

Încredințarea sarcinii de a soluționa litigiile de muncă acestor forme obștești constituie o puternică garanție pentru o temeinică și legală rezolvare a conflictelor care se pot ivi în desfășurarea procesului de muncă. Într-adevăr, componența organului, participarea activă a angajaților din întreprindere și dezbaterea cauzelor chiar în mijlocul celor ce cunosc zi de zi atît aspectele pozitive sau negative ale muncii, cît și atitudinea celor ce figurează în litigii, este de natură să promoveze pronunțarea unei soluții corespunzătoare și educative. De aceea, pe de o parte, lărgirea sferei de activitate și a competenței comisiilor pentru soluționarea litigiilor de muncă, iar pe de altă parte îngustarea cîmpului excepțiilor de la acest principiu constituie pentru organele sindicale și de stat o directivă permanentă. Pe această linie, plenul Tribunalului Suprem al R.P.R., prin decizia de îndrumare nr. IV A din 18 august 1958, a dat instanțelor judiciare directiva de a considera că pretențiile bănești ale unităților împotriva angajaților — ca, de exemplu, restituirea sumelor reprezentînd plăți nedatorate, făcute din greșeală și fără culpa angajatului — trebuie valorificate nu prin intentarea acțiunii la tribunalul popular, ci prin cerere introdusă la comisia pentru soluționarea litigiilor de muncă din întreprinderea sau instituția respectivă.

Analiza textelor de lege care reglementează activitatea comisiilor de litigii duce la concluzia că asupra acestor organe obștești a fost trecută parțial atribuția organelor de stat, în a căror competență intră asigurarea respectării legilor și a altor dispoziții normative, de a veghea ca raporturile juridice de muncă să se stabilească și să se desfășoare în modul cel mai favorabil pentru consolidarea noilor relații sociale ale orînduirii socialiste. Prin activitatea lor rodnică, ele constituie una dintre formele importante prin care colectivitatea își exercită influența sa educativă asupra conduitei oamenilor muncii din patria noastră.

---

[1] „Munca în sindicate", 1961, nr. 4, p. 39.

b) *Consiliile de judecată din întreprinderi și instituții* sînt forme obștești de influențare care au fost înființate pentru asigurarea participării maselor largi de oameni ai muncii la lupta împotriva oricăror manifestări menite să slăbească disciplina în întreprinderile și instituțiile socialiste, atitudinea față de proprietatea socialistă, ca și cea față de integritatea corporală și demnitatea tovarășilor de muncă [1].

Spre deosebire de comisiile pentru soluționarea litigiilor de muncă, consiliile de judecată nu cuprind în obiectivul lor asigurarea respectării drepturilor și a îndeplinirii obligațiilor care decurg din contractul de muncă cu privire la transferarea, detașarea, delegarea angajaților, la stabilirea despăgubirilor bănești pentru acoperirile unor pagube produse la locul de muncă sau la desfacerea contractului de muncă, ci urmăresc asigurarea respectării regulilor de comportare la locul de muncă, față de bunurile obștești, față de colectivul de muncă.

Aceste consilii nu se suprapun în activitatea lor comisiilor de litigii, ci, dimpotrivă, le completează, întărind relațiile și ordinea de drept socialistă. Cum se explică deferirea unor asemenea atribuții organului obștesc care este consiliul de judecată?

Documentele Congresului al III-lea al P.M.R. au arătat că, în urma profundelor schimbări social-economice petrecute în țara noastră, au evoluat și funcțiile statului. Astfel, pe cînd funcțiile economică-organizatorică și cultural-educativă cunosc o continuă extindere, determinată de sarcinile economice tot mai complexe, funcția represivă se restrînge treptat, ca o consecință a victoriei socialismului în toate domeniile, a întăririi orînduirii noastre de stat, a desființării claselor exploatatoare și a realizării unității politice-morale a poporului muncitor.

Consolidarea orînduirii democrat-populare a făcut posibilă decretarea de către Consiliul de Stat a numeroase acte legislative prin care s-au luat măsuri de amnistiere a unor infracțiuni săvîrșite și de grațiere sau reducere a unor pedepse aplicate infractorilor, creîndu-se anumitor elemente condiții pentru reabilitare și încadrare într-o muncă cinstită și constructivă.

În afară de aceasta, s-a procedat la înlocuirea răspunderii penale pentru unele infracțiuni care nu prezintă un deosebit pericol social cu măsuri administrative sau disciplinare. Astfel, prin decretul nr. 184/1954 pentru reglementarea sancționării contravențiilor, faptele penale care prezentau un grad redus de periculozitate socială au fost scoase din legea penală, nemaifiind considerate infracțiuni sancționabile de organele justiției, ci contravenții, sancționabile de organele administrației de stat.

De asemenea s-a trecut în competența consiliilor de judecată din întreprinderi și instituții judecarea unor fapte care mai înainte erau con-

---

[1] Consiliile de judecată din întreprinderi și instituții au fost înființate pentru prima oară în țara noastră prin decretul nr. 255/1953, sub denumirea de consilii de judecată tovărășească. În prezent ele sînt reglementate prin decretul nr. 320 din 21 iulie 1958.

siderate infracțiuni, ca, de exemplu, sustragerile din avutul obștesc, neglijența sau abuzul în serviciu, prin care se aduce o pagubă avutului obștesc, distrugerea sau degradarea din neglijență a avutului obștesc, furturile între muncitori sau funcționari, săvîrșite pentru prima dată la locul de muncă, dacă valoarea pagubei aduse proprietății socialiste sau particulare nu depășește suma de 200 de lei.

În felul acesta, în urma apariției decretului pentru înființarea consiliilor de judecată din întreprinderi și instituții, fapte ca cele citate mai sus nu se mai pedepsesc cu închisoare corecțională și nu se mai judecă de organele de justiție, ci se sancționează cu sancțiuni mult mai blînde, ca de exemplu, mustrarea cu avertisment, retrogradarea pentru o durată de cel mult trei luni, îndepărtarea din serviciu și uneori cu amendă dacă sînt săvîrșite pentru prima dată la locul de muncă [1].

De asemenea nu se mai sancționează penalmente insultele și lovirile fără vătămarea integrității corporale săvîrșite între angajați la locul de muncă, ci cu sancțiunile arătate mai sus.

Dacă mai adăugăm la aceasta împrejurarea că însuși decretul de organizare a consiliilor de judecată denumește aceste fapte abateri disciplinare se poate trage concluzia că, prin înființarea acestor organe, pe de o parte s-a trecut la înlocuirea răspunderii penale pentru unele infracțiuni cu răspunderea administrativă, iar pe de altă parte au fost transferate unele atribuții administrative de la organele administrației de stat asupra organelor obștești.

Consiliile de judecată din întreprinderi și instituții sînt compuse din oameni ai muncii, desemnați pe un termen de un an de zile de către comitetele sindicale și conducerea unității respective dintre muncitorii, tehnicienii, inginerii și funcționarii cei mai devotați, conștiincioși, cinstiți, care prin conduita lor morală constituie un exemplu pentru tovarășii lor de muncă, oameni ai muncii care dovedesc o atitudine socialistă față de muncă și care nu au antecedente penale.

La dezbaterile cauzelor pe care le judecă consiliile de judecată, ca și la cele ale comisiilor de litigii, poate participa orice angajat din unitatea în care lucrează cel ce a săvîrșit fapta, judecarea cauzelor fiind publică. Hotărîrile luate sînt aduse la cunoștință în mod public celorlalți salariați care nu au participat la dezbateri.

Această trăsătură a procedurii de judecată prevăzută de lege pentru consiliile de judecată din întreprinderi și instituții imprimă activității acestor organe un puternic efect educativ. În realitate, nu numai consiliul judecă pe cei care s-au făcut culpabili de faptele prevăzute în decret, ci întregul colectiv, fiecare participant avînd dreptul de a lua cuvîntul și a-și spune deschis părerea asupra manifestărilor dăunătoare puse în discuție și a propune una din sancțiunile legale. În felul acesta își pot exercita influența educativă comuniștii, lucrătorii înaintați, care pun tot sufletul pentru creșterea conștiinței socialiste, asigurarea disciplinei muncii și

[1] Art. 2 din decretul nr. 320/1958. Cu toate acestea, dacă prin aceste fapte se pun în pericol grav mașinile, instalațiile, depozitele sau alte bunuri sau valori importante, ele sînt considerate infracțiuni și se pedepsesc ca atare chiar dacă pagubele pricinuite sînt mai mici de 200 de lei (art. 4 din decretul nr. 320/1958).

respectarea legilor țării și cărora nu le este indiferent faptul că unii dintre membrii colectivului se abat de la regulile de conviețuire socialistă.

În unele cazuri, forța colectivului se dovedește atît de puternică, încît cel chemat în fața consiliului de judecată ar fi preferat să fie deferit justiției decît să fie pus în situația de a da socoteală în fața colectivului.

Consiliile de judecată din instituții și întreprinderi constituie un mijloc eficient pentru ridicarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii, pentru întărirea factorului subiectiv ca forță motrice deosebit de importantă în dezvoltarea socială contemporană.

c) *Adunările obștești ale oamenilor muncii.* În cazul infracțiunilor de parazitism social — specula, vagabondaj, cerșetorie, prostituție — și al celor îndreptate împotriva regulilor de conviețuire socială — huliganisme, — organele de urmărire penală (procuratura și miliția) pot supune cauzele respective, înainte de a lua măsuri de trimitere a celor vinovați în fața organelor justiției, discuției adunărilor obștești din întreprinderile în cadrul cărora muncesc infractorii.

Tovarășii de muncă înfierează atitudinea socialmente dăunătoare a autorilor lor, iar dacă apreciază că aceștia pot fi reeducați fără a mai fi sancționați de organele judiciare cu pedepsele prevăzute în legea penală, nu mai înaintează cauzele mai departe, ci îi sancționează moralmente.

În marea majoritate a cazurilor, cei care sînt chemați să dea socoteală colectivului în mijlocul căruia muncesc de săvîrșirea unor infracțiuni grave ca cele arătate mai sus, datorită criticilor ce li se fac, atitudinii combative a celor ce-i discută și îndemnurilor la îndreptarea conduitei lor, își dau seama că au pornit pe un drum greșit și iau hotărîrea fermă de a reintra în rîndurile tovarășilor de muncă.

Cînd adunarea obștească hotărăște că discutarea în colectiv a faptelor săvîrșite nu este suficientă pentru corijarea celui vinovat, ea cere ca acesta să fie judecat potrivit legii penale.

Adunările obștești ale oamenilor muncii, cu trăsăturile lor caracteristice arătate mai sus, prezintă o deosebită importanță teoretică și practică pentru ilustrarea tezei Congresului al III-lea al P.M.R. cu privire la restrîngerea cîmpului de acțiune a funcției represive a statului.

Într-adevăr, spre deosebire de consiliile de judecată din întreprinderi și instituții, care constituie o primă formă concretă de restrîngere a funcției represive prin înlocuirea tragerii la răspundere penale cu cea administrativă, deci tot cu o răspundere *juridică*, adunările obștești ale oamenilor muncii reprezintă o formă de înlocuire a tragerii la răspundere penală, cu o formă de tragere la răspundere *nejuridică*, *răspunderea morală*.

Opinia publică consolidează astfel, din ce în ce mai mult, ordinea morală și juridică.

d) *Controlul obștesc.* Printre numeroasele și importantele atribuții care revin sindicatelor este și aceea de a organiza controlul obștesc asupra unităților comerțului de stat și de alimentație publică, asupra unităților sanitare teritoriale, a sanatoriilor balneo-climatice și a caselor de odihnă, precum și asupra instituțiilor sociale care funcționează pe lîngă întreprinderi și instituții. Controlul obștesc este exercitat de echipe formate din muncitori, ingineri, tehnicieni și funcționari, aleși în adunări generale pe

întreprinderi și instituții, precum și din femei gospodine, soții ale salariaților, alese în adunări generale de cartiere [1].

Echipele de control obștesc își exercită activitatea sub îndrumarea sindicatelor, urmărind ca, atît în magazinele de desfacere cu amănuntul a produselor alimentare și industriale, cît și în unitățile de alimentație publică, comerțul socialist să se desfășoare în mod normal, cu respectarea regulilor privitoare la cîntărirea și măsurarea mărfurilor vîndute consumatorilor, la respectarea prețurilor, la depozitarea și conservarea mărfurilor etc.

Controlul obștesc exercitat de oamenii muncii cinstiți, pătrunși de simț de răspundere față de îndatorirea de a asigura respectarea regulilor de conviețuire socială întărește disciplina în comerț, educînd atît pe lucrătorii din acest sector, cît și publicul consumator. Un astfel de control are un incontestabil rol preventiv, deoarece înlătură cauzele care pot da naștere la abateri și încălcări grave ale legilor statului nostru. Echipele ajută pe loc pe lucrătorii din comerț să-și desfășoare activitatea cu respectarea strictă a normelor juridice și morale, impunîndu-le o atitudine corectă față de bunurile obștești, de apărare a proprietății socialiste și de păzire a regulilor de conduită.

Numai dacă constată abateri, echipele de control obștesc fac demersuri în vederea luării măsurilor celor mai potrivite, chiar pentru sancționarea celor vinovați.

Ceea ce caracterizează deci controlul obștesc este că echipele nu au dreptul de a aplica sancțiuni disciplinare sau administrative pentru abaterile constatate, așa cum procedează, spre exemplu, consiliile de judecată din întreprinderi și instituții în cazurile prevăzute de lege, ci numai de a comunica conducerii administrative a unității controlate constatările făcute în vederea luării măsurilor de îndreptare, precum și de a sesiza, după caz, organele inspecțiilor de stat sau organele de urmărire penală.

În condiții asemănătoare se desfășoară *controlul obștesc asupra spitalelor, maternităților, preventoriilor, policlinicilor, dispensarelor, sanatoriilor și caselor de odihnă din stațiunile balneoclimatice.*

Echipele de control obștesc sanitar sînt compuse din 5—7 persoane, alese în adunările sindicale din întreprinderile și instituțiile desemnate de consiliile sindicale regionale și locale.

Controlul obștesc în domeniul sanitar are drept scop sprijinirea unităților sanitare pentru aplicarea în cele mai bune condiții a hotărîrilor partidului și guvernului în acordarea asistenței medicale și a bunei lor funcționări administrative-gospodărești, fără a înlocui controlul de specialitate efectuat de organele Ministerului Sănătății.

În mod practic, acest control influențează puternic personalul sanitar, reușind să formeze un climat favorabil unei atente îngrijiri a salariaților bolnavi, a membrilor lor de familie și a pensionarilor. În același timp, cei care recurg la serviciile instituțiilor sanitare sau ale caselor de odihnă sînt deprinși a păstra disciplina, curățenia și a avea față de personalul sanitar o atitudine corespunzătoare.

[1] Controlul obștesc asupra unităților comerțului de stat a fost instituit prin decretul nr. 665/1956.

Sindicatele organizează controlul obștesc asupra modului în care se acordă *asistența medicală* muncitorilor și funcționarilor din întreprinderea sau instituția respectivă, ca și asupra *instituțiilor sociale* care funcționează pe lîngă întreprindere, ca, de exemplu, cantine, cămine, creșe, staționare etc., și participă la repartizarea locuințelor, controlînd felul în care sînt administrate și întreținute.

Documentele Congresului al III-lea al P.M.R. au subliniat că desfășurarea controlului obștesc asupra diverselor ramuri de activitate economică și socială a avut o deosebită eficacitate și au apreciat că intensificarea participării organizațiilor de masă la înfăptuirea controlului obștesc, instruirea temeinică și buna organizare a acestui control vor duce la o îmbunătățire însemnată a funcționării rețelei comerciale și de deservire a populației, ca și a policlinicilor, spitalelor și celorlalte instituții care se ocupă cu îngrijirea sănătății poporului[1]. Aceste efecte, de importanță considerabilă pentru îmbunătățirea permanentă a condițiilor de viață a oamenilor muncii, sînt consecința acțiunii educative desfășurate de echipele de control obștesc, a ridicării conștiinței lucrătorilor din domeniul comerțului și al sănătății, a dobîndirii convingerii că normele morale și juridice trebuie respectate cu cea mai mare strictețe.

Examinarea diversității formelor prin care sindicatele acționează pentru formarea și ridicarea continuă a conștiinței socialiste duce la concluzia că aceste organe obștești creează condițiile educației oamenilor muncii, în primul rînd organizîndu-i în procesul de muncă, în cursul căruia se încheagă și se maturizează morala nouă, socialistă.

În al doilea rînd, sindicatele exercită o puternică influență educativă prin combaterea și prevenirea manifestărilor negative, de indisciplină, de abatere de la normele de conviețuire, această metodă avînd un cîmp de acțiune mult mai restrîns, datorită numărului incomparabil mai redus al acestor cazuri în raport cu acelea în care oamenii muncii dau dovadă de înalte calități etice.

Prevenirea și combaterea nesocotirii și încălcării regulilor muncii, a regulilor de conduită în societate se realizează prin acțiunile colectivelor de muncă, prin forța educativă a opiniei obștești, iar în cazurile cînd aceste nesocotiri și încălcări afectează însăși dispozițiile legilor statului nostru popular, prevenirea și combaterea lor constituie sarcina formelor obștești de influențare, care acționează în cadrul sindicatelor și asupra cărora au fost trecute parțial și treptat unele atribute ale organelor de stat.

★

Sfaturile populare sînt organele locale ale puterii de stat și, totodată, cele mai cuprinzătoare organizații obștești. Rolul sfaturilor populare în construcția socialismului a crescut an de an. Pe măsura înaintării țării noastre pe calea socialismului ca urmare a dezvoltării forțelor de producție, a întăririi neîncetate a statului socialist, a formării de cadre competente și a creșterii experienței lor, au fost lărgite competența și posibilitățile materiale ale sfaturilor populare. Realizarea acestor sarcini este indisolubil

[1] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, p. 171

legată de antrenarea și mobilizarea în măsură din ce în ce mai mare a maselor la activitatea sfaturilor populare. Principalele forme organizatorice de legătură a sfaturilor populare cu masele sînt comisiile permanente, comitetele de cetățeni pe circumscripții electorale, comitetele de cetățeni alese de adunările populare cu ocazia votării contribuției voluntare a locuitorilor, comitetele de străzi, de cartier, de bloc, cămine culturale, unități sanitare, comitetele pentru fondul silvic, pastoral comitetele de părinți de pe lîngă școli etc.

Sub îndrumarea comitetelor executive ale sfaturilor populare comunale și orășenești, își desfășoară munca peste 73 000 de comitete de cetățeni (de circumscripții electorale, de stradă, de bloc etc.) și peste 6 800 de comitete pentru executarea lucrărilor de contribuție voluntară. Aceste nuclee polarizează în jurul lor sute de mii de alți locuitori. Pe de altă parte, tot mai mulți oameni se adresează comitetelor executive, deputaților, secțiilor comitetelor executive, cu scrisori și sesizări privind problemele traiului și muncii lor, contribuind, prin dezvăluirea unor abateri ale unor funcționari din organele de stat sau obștești, la îmbunătățirea treburilor gospodărești, la lichidarea unor manifestări nesănătoase.

În afara acestor forme organizatorice, sfaturile populare mobilizează oamenii muncii la acțiunile de muncă patriotică pentru executarea unor lucrări de interes obștesc ca : înfrumusețarea orașelor și satelor, extinderea iluminatului electric și a pavajului străzilor, acțiuni de îmbunătățiri funciare etc.

Varietatea acestor forme și a domeniilor vieții obștești și de stat în care ele se manifestă învederează caracterul multilateral și autocuprinzător al acțiunii sfaturilor populare de antrenare a oamenilor muncii la însușirea deprinderilor socialiste de comportare, la formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste.

Procesul de atragere a maselor la conducerea treburilor obștești, la acțiunile de interes general constituie un proces de educare în spiritul socialismului, întrucît cei care iau parte în acest fel la viața obștească aplică ei înșiși regulile sociale noi și cer și altora aplicarea și respectarea lor necondiționată.

Influența educativă a sfaturilor populare asupra maselor se manifestă și sub forma prevenirii și combaterii abaterilor de la îndatoririle sociale, de la regulile de conduită în societatea socialistă.

Se constată și în acest domeniu influența colectivului asupra comportării elementelor antisociale, crearea unei opinii publice defavorabile celor ce se abat de la disciplina socială și de stat.

Astfel, în adunările pe circumscripții electorale pentru alegerile de deputați au fost combătute unele practici birocratice ale unor funcționari din aparatul administrativ sau atitudinea de neîngăduit a unor deputați care nu și-au îndeplinit mandatul, rămînînd nepăsători la propunerile și cerințele celor ce i-au ales.

În adunările comitetelor de stradă sau de bloc sînt combătute manifestările lipsite de spirit gospodăresc ale unor locatari, poziția greșită a celor ce dau dovadă de nepăsare pentru păstrarea bunurilor obștești și a condițiilor de viață ale oamenilor muncii.

Consecințele rodnice ale criticilor aduse vin să confirme eficiența acestor forme organizatorice pentru dezvoltarea conștiinței socialiste în mase.

Dar, în afară de influența educativă necontestată exercitată de colectivele din cadrul sfaturilor populare, o înrîurire puternică asupra manifestărilor negative ale unor membri ai colectivității o au organele obștești asupra cărora au fost trecute unele din atributele organelor de stat, cum sînt comisiile de împăciuire, echipele de pază obștească la sate și adunările obștești ale oamenilor muncii din sate și comune.

a) *Comisiile de împăciuire* de pe lîngă comitetele executive ale sfaturilor populare comunale, orășenești și de raion orășenesc — compuse din doi deputați și un învățător sau profesor, desemnați de către comitetul executiv — au atribuția de a încerca împăcarea părților în cazurile în care s-au săvîrșit unele infracțiuni de un nivel de periculozitate socială redus, ca, de exemplu, loviri simple, injurii, amenințare, abuz de încredere, infracțiuni locative etc.

Se știe că infracțiunile, oricare ar fi natura lor, sînt judecate de instanțele judecătorești și că, în unele din ele, părțile se pot împăca, situație în care procesul penal nu-și mai urmează cursul, ci încetează.

Deoarece acțiunea de împăcare a părților constituie un bun prilej de educare și de prevenire a săvîrșirii altor infracțiuni similare, s-a trecut acest atribut al instanțelor judiciare asupra organelor obștești nou înființate, comisiile de împăciuire.

În fața comisiilor de împăciuire, părțile sînt puse în situația de a aprecia caracterul dăunător al faptelor lor, influența negativă a acestora asupra relațiilor sociale socialiste și adesea ele iau hotărîrea de a nu mai tulbura în viitor ordinea obștească.

Activitatea comisiilor de împăciuire contribuie în măsură din ce în ce mai mare la educarea cetățenilor, la înlăturarea conflictelor și la restabilirea raporturilor sociale normale, întrerupte prin săvîrșirea unor astfel de infracțiuni.

b) *Adunările obștești ale oamenilor muncii*, convocate pentru a hotărî — în cazurile în care unii membrii ai colectivului au săvîrșit infracțiuni de parazitism social sau împotriva ordinii obștești, acțiuni huliganice de pildă — dacă aceștia trebuie deferiți sau nu organelor justiției, au luat o extindere și în lumea satelor și comunelor, ca o consecință a eficacității lor în opera de prevenire a unor anumite infracțiuni.

Astfel de adunări obștești exercită o mare influență educativă, atît prin garanțiile de îndreptare a infractorilor pe care ele le prezintă, cît și prin rezonanța puternică asupra celorlalți membri ai colectivului care iau cunoștință directă de discuțiile adunărilor și de opinia lor. De exemplu, locuitorul Luchian Suhan din satul Murguța, comuna Dobrani, raionul Săveni, regiunea Suceava, se ocupa de mult cu specula de cereale, cumpărînd porumb — în special din satul Stînca — pe care îl măcina la moara din satul Bivolari, vînzînd făina la prețuri de speculă pe piața orașelor Botoșani și Gura Humorului, la adăpostul faptului că făina ar fi fost din propria sa recoltă. Fiind surprins de către organele de miliție, cazul lui Luchian Suhan a fost pus în discuția adunării obștești a sătenilor din satul

Murguța. La 21 septembrie 1960, în adunare, mai mulți cetățeni, printre care Petre Ureche, D. Cazacu, C. Holboră și alții, au luat cuvîntul, criticînd aspru activitatea dăunătoare a speculantului. Dezbaterile au dus la concluzia că adunarea nu poate avea garanția că Luchian Suhan se va îndrepta fără o sancțiune penală. De aceea, prin procesul-verbal legal întocmit, adunarea a cerut organului de miliție trimiterea celui vinovat în judecată. Tribunalul raionului Trușești a aplicat numitului o pedeapsă de 2 ani închisoare corecțională [1].

Dezvoltarea continuă a democrației socialiste, înmulțirea formelor și a metodelor prin care masele muncitoare participă la viața de stat și obștească constituie, așa cum s-a arătat la Congres, o caracteristică a dezvoltării viitoare a societății noastre.

Un exemplu de înmulțire a formelor prin care colectivul influențează pozitiv educarea oamenilor muncii este următorul: organizația U.T.M. de la Uzinele „21 Decembrie" — București, ajutată de comuniștii din întreprindere, preocupîndu-se de abaterile tinerilor V. Costache și V. Ciobanu, a inițiat la club o discuție cu toți tinerii pe tema „Trăsăturile morale ale omului nou, membru demn al societății socialiste", în care exemplele negative au fost luate din activitatea celor doi tineri nedisciplinați. Rezultatele au fost dintre cele mai bune, cei vizați înțelegînd a-și schimba radical atitudinea [2].

Forme noi de influențare educativă apar și în rîndurile oamenilor muncii de la sate. Astfel, la gospodăria colectivă din Cobadin, colectivistul Niculaie Mergeani, avînd funcția de crescător de oi, ducea munca în condiții necorespunzătoare. În consecință, producția acestora se menținea scăzută. La o consfătuire a crescătorilor de oi, colectiviștii l-au judecat cu severitate și nici un responsabil de fermă nu a vrut să-l mai primească să lucreze în sectorul ovin, deoarece nimeni nu avea încredere în el. Colectivistul N. Mergeani a început a înțelege consecințele atitudinii sale negative față de muncă, și, luînd hotărîrea de a-și schimba conduita, a cerut consiliului de conducere al gospodăriei să-i încredințeze o turmă de oi pentru a dovedi că regretă faptele sale anterioare. Consiliul, după ce s-a consfătuit cu biroul organizației de bază, a acceptat să mai facă o încercare și i-a admis cererea. Rezultatul final a fost că N. Mergeani a devenit unul dintre crescătorii de oi care obțin cea mai mare producție medie de lapte și de lînă și numărul cel mai mare de miei [3].

Rolul opiniei publice socialiste în combaterea manifestărilor de încălcare a regulilor de conviețuire socialistă, a legalității populare va crește și mai mult, organizațiile obștești avînd posibilitatea să contribuie în măsură și mai mare la educarea cetățenilor care manifestă atitudini antisocialiste. „Trebuie ca organele de stat să se sprijine efectiv pe munca educativă dusă de organizațiile obștești" [4].

Incontestabil că varietatea metodelor de educare și reeducare pe care le poate găsi colectivul de muncă este inepuizabilă. Ceea ce trebuie reținut

[1] Dosarul nr. 267/1960 al Tribunalului popular al raionului Trușești.
[2] „Munca de partid", 1960, nr. 9, p. 85—86.
[3] „Munca de partid", 1961, nr. 4, p. 98.
[4] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, p. 171.

este că acțiunea de prevenire și de combatere a faptelor care prejudiciază morala, disciplina muncii și a vieții sociale constituie un factor secundar care completează eficient mijloacele principale de ridicare a conștiinței socialiste: procesul muncii productive, cointeresarea materială, învățămîntul ideologic și culturalizarea maselor.

Analiza proceselor de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste a oamenilor muncii din țara noastră evidențiază rolul important pe care-l deține colectivitatea, organizațiile obștești și de masă în acest proces. Ele educă oamenii muncii în spiritul socialismului, al moralei noi, al noii atitudini față de muncă.

Numai în al doilea rînd, în cazurile în care prima modalitate nu a avut efect și cînd, din cauza rămășițelor ideologiei burgheze din conștiința unor elemente înapoiate, se produc abateri de la normele vieții sociale, intervine ca o necesitate forța colectivului de combatere a manifestărilor antisociale, de *reeducare* a autorilor acestora.

Deoarece această acțiune de reeducare este dusă de unele organe obștești asupra cărora au fost trecute parțial și treptat un număr de atribuții ale organelor de stat, se pune întrebarea: această trecere nu înseamnă o slăbire a statului democrat-popular, o diminuare a rolului său de instrument principal al construcției socialiste tocmai într-o etapă în care este imperios necesară întărirea statului?

Răspunsul la această întrebare ni-l dau clasicii marxism-leninismului și documentele de partid.

Astfel, V. I. Lenin, accentuînd că în statul socialist caracteristic, în primul rînd, este participarea în proporție de masă la conducerea de stat tocmai a claselor care erau exploatate în capitalism [1], a arătat că această participare include și sarcina de apărare a ordinii de drept: „Principiul democratic de organizare — în acea formă superioară în care sovietele înfăptuiesc propunerile și cerințele participării active a maselor nu numai la discutarea regulamentelor, hotărîrilor și legilor generale, nu numai la controlul asupra îndeplinirii lor, ci și nemijlocit la îndeplinirea lor — înseamnă că fiecare om din masă, fiecare cetățean trebuie să fie pus în astfel de condiții încît să poată participa și la discutarea legilor statului, și la alegerea reprezentanților săi, și la aplicarea legilor statului" [2].

Forța statului socialist este generată tocmai de democratismul său, de larga sa bază social-politică.

Or, în Uniunea Sovietică, participarea maselor la preîntîmpinarea încălcărilor de lege, la sprijinirea activității organelor de miliție, procuratură sau justiție nu numai că nu a slăbit Statul sovietic, ci, dimpotrivă, l-a întărit, deoarece, pe măsura înaintării spre socialism, ordinea de drept a fost neîntrerupt consolidată, iar fenomenul de încălcare a legilor a fost treptat redus. Astfel, cum s-a evidențiat la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. în Uniunea Sovietică nu există în prezent cazuri de dare în judecată pentru delicte politice [3].

[1] V. I. Lenin, *Despre munca aparatului de stat sovietic*, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 100.
[2] *Ibidem*, p. 68.
[3] N.S. Hruşciov, *Raport prezentat la Congresul al XXI-lea extraordinar al P.C.U.S.*, Ed. politică, București, 1959, p. 136.

A crescut conștiința socialistă care a contribuit în mod substanțial la uriașele realizări ale țării socialismului victorios.

Documentele Congresului al XXI-lea al P.C.U.S., analizînd rolul colectivității, al opiniei publice sovietice în combaterea încălcării ordinii publice, au evidențiat că, pe măsura înaintării spre comunism, o dată cu dezvoltarea societății sovietice se schimbă și metodele de activitate a organelor de stat, capătă o importanță tot mai mare metoda convingerii, acțiunea educativă preventivă.

Paralel cu unele organe de stat, funcția asigurării ordinii obștești poate fi îndeplinită de organe obștești, ca, de exemplu, miliția populară, consiliile de judecată tovărășească și alte organe similare [1].

Activitatea acestora va preîntîmpina săvîrșirea încălcărilor de lege, va ușura lupta împotriva elementelor socialmente periculoase, deoarece, prin mijloacele arătate, asemenea elemente vor putea fi descoperite nu numai după ce au încălcat legea, ci încă de cînd vor vădi abateri de la normele comportării sociale, abateri care le pot duce la acțiuni antisociale.

În urma directivelor trasate de congres, în Uniunea Sovietică au fost create tribunalele tovărășești în întreprinderi, instituții, sovhozuri, colhozuri, arteluri meșteșugărești, pe lîngă sovietele de deputați ai celor ce muncesc la sate și centre muncitorești, pe lîngă oficiile de exploatare a fondurilor de locuințe, pe lîngă administrațiile de imobile și comitetele de stradă.

De asemenea au fost înființate comisii administrative și comisii pentru problemele minorilor pe lîngă comitetele executive ale sovietelor locale, iar în întreprinderi s-a reglementat chemarea anumitor infractori în fața adunării oamenilor muncii pentru a da seama de faptele lor.

Proiectul de program al P.C.U.S. — program al construirii societății comuniste —, generalizînd în mod creator practica construirii socialismului, definind sarcinile de bază ale construcției comuniste, fundamentează din punct de vedere teoretic rolul și tendințele de dezvoltare ale statului în perioada construcției desfășurate a comunismului.

Menținîndu-se pînă la victoria deplină a comunismului, statul are ca sarcină organizarea creării bazei tehnice-materiale a comunismului, joacă un rol deosebit în transformarea relațiilor socialiste în relații comuniste, asigură ridicarea continuă a bunăstării materiale și spirituale a celor ce muncesc, apără ordinea de drept și proprietatea socialistă, consolidează drepturile și libertățile oamenilor muncii etc.

Noile sarcini ale construcției comuniste duc în același timp la întărirea, dezvoltarea și consolidarea necontenită a democrației socialiste.

Proiectul de program al P.C.U.S. subliniază faptul că „*dezvoltarea și perfecționarea multilaterală a democrației socialiste, participarea activă a tuturor cetățenilor la conducerea statului, la conducerea construcției economice și culturale, îmbunătățirea activității aparatului de stat și întărirea controlului poporului asupra activității acestuia — iată direcția principală a dezvoltării vieții de stat socialiste în perioada construirii comunismului*” [2].

---

[1] N. S. Hruşciov, *Raport prezentat la Congresul al XXI-lea extraordinar al P.C.U.S.*, Ed. politică, București, 1959, p. 136.

[2] *Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Proiect*, Ed. politică, București, 1961, p. 112.

Participarea activă a tuturor cetățenilor la conducerea statului, prin organizațiile și organele obștești, pregătește premisele interne ale dispariției treptate a statului, cînd funcțiile conducerii obștești se vor transforma în conducere nemijlocită de către popor. Aceasta se va sprijini pe înalta conștiință a oamenilor, pe supunerea de bunăvoie la regulile morale, nejuridice, de conviețuire comunistă și pe participarea activă a fiecărui om al muncii la exercitarea funcțiilor de conducere. „Dezvoltarea vieții de stat socialiste — se arată în Proiectul de program al P.C.U.S. — va duce treptat la transformarea ei în *autoadministrare comunistă* obștească, în care vor fi unite sovietele, organizațiile sindicale, cooperatiste și alte organizații de masă ale oamenilor muncii. Acest proces va însemna o nouă dezvoltare a democrației, menită să asigure participarea activă a tuturor membrilor societății la conducerea treburilor obștești"[1].

Noua dezvoltare a democratismului socialist presupune în același timp o întărire și perfecționare a dreptului socialist. În acest sens, Proiectul de program al P.C.U.S. subliniază faptul că în perioada construcției comuniste capătă o mare importanță *„continua întărire a ordinii de drept socialiste*, perfecționarea normelor de drept care reglementează munca economică-organizatorică și cultural-educativă și contribuie la rezolvarea sarcinilor construcției comuniste și la înflorirea multilaterală a personalității umane"[2].

Proiectul de program al P.C.U.S., precum și alte documente ale partidului și statului sovietic atrag totodată atenția că transmiterea anumitor funcții ale organelor de stat asupra organizațiilor obștești nu înseamnă de loc slăbirea rolului statului socialist în construirea comunismului și în apărarea integrității și securității patriei socialiste.

Cu atît mai mult cu cît este permanent necesară vigilența revoluționară a poporului împotriva uneltirilor agresive ale puterilor imperialiste, care intensifică pînă la paroxism psihoza războinică și pregătirile febrile pentru a dezlănțui un nou război mondial, care trimit avioane și submarine de spionaj, precum și agenți ai lor (spioni, sabotori etc.), încercînd să frîneze sau chiar să împiedice mersul victorios al construcției socialiste și comuniste în țările lagărului socialist.

La Congresul al III-lea al P.M.R., analizîndu-se rolul statului democrat-popular în perioada făuririi bazei economice a socialismului, s-a ajuns de asemenea la concluzia că rolul statului ca instrument de construire a socialismului a crescut în permanență, iar accentuarea influenței organizațiilor obștești în viața noastră socială nu a dus de loc la scăderea importanței organelor de stat sau economice centrale și locale în construirea socialismului[3].

Atributele transmise din competența statului în aceea a organizațiilor obștești nu-și pierd caracterul lor politic de realizare a puterii populare, după cum organizațiile obștești asupra cărora au fost trecute atributele respective nu pierd caracterul lor de organizații nestatale.

---

[1] *Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Proiect, Ed. politică, București, 1961, p. 121.

[2] *Ibidem*, p. 117.

[3] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, p. 296.

Dimpotrivă, participarea maselor prin organizațiile și organele obștești la conducerea vieții sociale lărgește baza politică a statului, consolidează statul ca formă de organizare politică a oamenilor muncii.

Așadar, în noua etapă de dezvoltare a orînduirii noastre sociale de stat, are loc o dezvoltare și mai mare a *democratismului socialist* prin participarea din ce în ce mai largă a oamenilor muncii la conducerea treburilor obștești, o sporire a importanței organizațiilor obștești în economie și în reglementarea normelor de comportare socială, și o creștere în aceeași măsură a influenței educative a opiniei publice, asigurîndu-se astfel eficiența factorului subiectiv — conștiința socialistă — în construcția socialismului.

РОСТ РОЛИ ОБЩЕСТВЕННОСТИ В РАЗВИТИИ ПРАВОВОГО СОЗНАНИЯ И СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ МОРАЛИ ТРУДЯЩИХСЯ

РЕЗЮМЕ

Документы III съезда РРП подчеркнули возникновение и непрерывное развитие новой, социалистической морали, все более высокого сознания трудящихся, а также возрастающую роль общественности, как важного фактора воспитания и влияния на массы в духе социализма. Красноречивым примером того, каким образом общественность способствует формированию и развитию социалистического сознания, является воспитательная работа, развернутая профсоюзами, народными советами, организациями Союза рабочей молодежи, женскими комитетами и т.д. В то же время они оказывают сильное воспитательное влияние путем предупреждения и борьбы с отрицательными действиями, недисциплинированностью, которые еще имеют место из-за наличия остатков буржуазного образа мышления в сознании некоторых людей.

Предупреждение и борьба с нарушениями правил труда и поведения в обществе осуществляются путем проведения воспитательной работы трудовыми коллективами, этому же служит воспитательная сила общественного мнения, а в случаях, когда эти нарушения затрагивают предусмотрения законов, выработанных народной властью, и другие общественные правила, предупреждение и борьба с ними являются задачей профсоюзов, которые располагают общественными формами влияния и которым частично и постепенно были переданы некоторые полномочия государственных органов.

Этими общественными формами являются: комиссии по решению спорных трудовых вопросов, профсоюзные комитеты на предприятиях и в учреждениях (которые разбирают спорные трудовые вопросы между работниками и руководством социалистических предприятий и

учреждений), судебные комиссии на предприятиях и в учреждениях (которые разбирают нарушения, совершенные отдельными работниками на предприятии, где они работают), общие собрания трудящихся, бригады общественного контроля, осуществляемого предприятиями торговли, общественного питания, а также и здравоохранения.

Другие общественные, не государственные, формы, через которые социалистическая общественность оказывает воспитательное влияние в смысле социалистического преобразования правового сознания и морали трудящихся используются народными советами, местными органами государственной власти, являющимися одновременно самыми широкими массовыми организациями.

Постоянные комиссии, гражданские, уличные, квартальные, домовые комитеты по работам общественного характера и т.д., в которые входят сотни тысяч граждан, являются организационными формами, через которые массы трудящихся участвуют в руководстве общественными делами и одновременно приобретают навыки социалистического поведения во всей свой общественной деятельности.

Наряду с этими организационными формами в рамках народных советов существуют и другие общественные формы, роль которых заключается в том, чтобы предупреждать и бороться с пренебрежением и нарушениями юридических правил с целью устранения конфликтов не очень тяжелого характера между гражданами; комиссии по примирению, группы общественной охраны, которые обеспечивают надзор и порядок в деревнях и селах, и общие собрания трудящихся сел и деревень, к которым также перешли некоторые полномочия государственных органов.

В последней части работы показывается, что частичный и постепенный переход некоторых полномочий государственных органов к общественным организациям означает не ослабление народно-демократического государства, а наоборот, усиление его, так как участие общественности в экономическом и духовном строительстве общества растирает основу общественной политики государства, ведет к углублению социалистического демократизма.

По мере продвижения вперед по пути строительства коммунистического общества, по мере развития и созревания субъективного фактора и общественного сознания изменяются и методы работы государственных органов, все большее значение приобретает метод убеждения, предупредительная воспитательная работа.

В период завершения социалистического строительства в Румынии происходят углубление социалистического демократизма, возрастание роли общественных организаций в экономике и в упорядочении норм общественного поведения и одновременно в той же мере растет воспитательное влияние общественного мнения, роль общественности в развитии социалистического правового и морального сознания трудящихся.

L'ACCROISSEMENT DU RÔLE DE LA COLLECTIVITÉ DANS LE DÉVELOPPEMENT DE LA CONSCIENCE JURIDIQUE ET MORALE SOCIALISTE DES TRAVAILLEURS

RÉSUMÉ

Les documents du IIIe Congrès du Parti Ouvrier Roumain ont mis en relief l'apparition et le développement continu de la morale nouvelle, socialiste, de la conscience toujours plus élevée des travailleurs, ainsi que le rôle toujours croissant de la collectivité en tant que facteur important pour éduquer et influencer les masses dans l'esprit du socialisme. Un exemple éloquent de la manière dont la collectivité contribue à la formation et au développement de la conscience socialiste nous est offert par l'activité éducative des syndicats, des conseils populaires, des organisations de l'Union de la jeunesses travailleuse, des commissions de femmes, etc. Ceux-ci exercent en même temps une puissante influence éducative en prévenant et en combattant les manifestations négatives, d'indiscipline qui se font encore jour à cause de la persistance, dans la conscience de certains, des vestiges de la mentalité bourgeoise.

Prévenir et combattre certaines transgressions des règles de travail et de conduite dans la société, c'est l'œuvre de l'action éducative des collectifs de travailleurs, de la force éducative de l'opinion publique ; dans les cas où ces transgressions affecteraient les lois mêmes élaborées par le pouvoir populaire ou bien d'autres actes constituant des normes, les prévenir et les combattre constitue la tâche de certaines formes publiques d'influece, qui agissent dans le cadre des syndicats et qui se sont vu confier partiellement et graduellement certains attributs des organes de l'Etat.

Ces formes publiques sont : les commissions pour la solution des litiges de travail et les comités des syndicats des entreprises et des institutions — qui jugent les litiges de travail suscités entre les salariés et la direction des unités socialistes, les commissions de jugement des entreprises et des institutions — qui jugent les contraventions commises par certains employés dans le cadre des unités où ils travaillent, les assemblées publiques des travailleurs, les équipes de contrôle public dans les unités de commerce et d'alimentation et dans les unités sanitaires.

D'autres formes publiques, qui ne sont pas des organes d'Etat et par lesquelles l'opinion publique socialiste exerce son action éducative dans le sens de la transformation socialiste de la conscience juridique et morale des travailleurs, déploient leur activité dans le cadre et sous la direction des conseils populaires, organes locaux du pouvoir d'Etat et, en même temps, les plus larges des organisations de masses.

Les commissions permanentes, les comités de citoyens (de rues, de quartier, de bloc) pour les travaux d'intérêt public, etc., formées de centaines de milliers de citoyens, sont des formes d'organisation qui permettent aux masses de travailleurs de participer à la direction des affaires publiques et, en même temps, de prendre l'habitude d'une conduite socialiste dans toutes leurs manifestations sociales.

A côté de ces formes d'organisation, dans le cadre des conseils populaires fonctionnent encore d'autres formes, dont le rôle est de prévenir et de combattre toute tendance à ne pas tenir compte des règles juridiques, à les enfreindre, d'aplanir les conflits de nature moins grave entre les citoyens : les commissions de conciliation, les formations de vigilance publique — qui assurent l'ordre dans les campagnes — et les assemblées publiques de travailleurs des communes et des villages, auxquelles ont été pareillement confiées certaines attributions des organes d'Etat.

Dans la dernière partie de l'étude, l'auteur montre que le transfert partiel et graduel de certaines attributions des organes d'Etat à certaines formes d'organisation publiques ne signifie pas un affaiblissement de l'Etat de démocratie populaire mais, bien au contraire, un affermissement de l'Etat, car la participation de la collectivité à l'édification économique et morale de la société élargit la base de la politique sociale de l'Etat et mène à un plus profond démocratisme socialiste.

A mesure que l'on avance dans la voie de l'édification de la société communiste et que se développe et mûrit le facteur subjectif, la conscience sociale, les méthodes d'activité des organes d'Etat changent: une importance sans cesse accrue revient à la méthode de convaincre les gens, à l'action éducative préventive.

Au cours de la période d'édification socialiste dans la R. P. Roumaine, le démocratisme socialiste s'approfondit, le rôle des organisations publiques dans l'économie et dans la réglementation des normes, de comportement social s'accroît, tandis qu'un accroissement semblable se manifeste en ce qui concerne l'influence éducative de l'opinion publique, le rôle de la collectivité dans le développement de la conscience juridique et morale socialiste des travailleurs.

CU PRIVIRE LA FOLOSIREA STATISTICII ÎN CERCETAREA SOCIOLOGICĂ

DE

H. CULEA

Atunci cînd se întreprinde o investigație științifică asupra realității sociale, faptele social-economice *pot* și *trebuie* să fie înregistrate statistic sub aspectul mărimii, volumului, intensității, gradului de dezvoltare etc. Nici un soi de „piedică imanentă", „insurmontabilă", nu stă în calea cercetătorului marxist care tinde să determine aspectul de masă, gradul de răspîndire, ritmul de creștere ori de descreștere a fenomenelor economice, politice, moral-spirituale, culturale etc. care intră în raza de observație a științei. Imposibilitatea vremelnică de a măsura aceste caracteristici ale fenomenelor sociale trădează imperfecțiuni temporare ale tehnicii de investigație și o abordare incompletă a aspectului calitativ al obiectului social, a trăsăturilor, însușirilor ori notelor acestuia. Problema dacă în cîmpul de investigație al științei sociale marxiste există fapte sociale care nu pot fi obiect de măsurătoare, dacă există elemente ale realității sociale care, prin esența lor, nu sînt accesibile unei aprecieri cantitative, socotim că nu implică dificultăți de răspuns atunci cînd se recunoaște că sociologia, economia politică etc. cercetează colectivități umane în acțiune și nu indivizi în ipostaze unice, singulare. În socialism, faptele sociale avînd pe toate planurile un caracter de masă mult mai pronunțat își dezvăluie cu mai multă pregnanță componentele lor calitativ-cantitative. În aceasta rezidă, de altfel, din unghiul de vedere al ontologiei sociale, însăși *posibilitatea* deplină a cunoașterii legilor dezvoltării sociale, în primul rînd, ale dezvoltării societății socialiste, și, bineînțeles, în funcție de aceasta, stăpînirea și folosirea lor în mod conștient.

Cunoașterea legilor dezvoltării sociale se realizează prin sistemul științelor sociale marxiste, înăuntrul căruia sociologia și statistica dețin un loc deosebit, întrucît ambele investighează ansamblul realității sociale și nu numai anumite laturi ale acesteia. În timp ce sociologia dezvăluie însă legitățile și esența calitativă a ansamblului social, fapt pentru care

reprezintă temelia teoretică și metodologică a tuturor științelor sociale, statistica cercetează latura cantitativă a realității sociale, a colectivităților umane.

Dezvoltarea cercetării statistice este condiționată de dezvoltarea sociologiei marxiste, întrucît aceasta din urmă, din unghiul de vedere metodologic, fundamentează atît calea care duce spre reflectarea laturii calitative a fenomenelor sociale prin noțiuni, categorii, legi etc., cît și a laturii cantitative inerente oricărui fapt social și exprimată la nivelul științei prin noțiuni statistice (sistemul de indicatori, indici etc.).

În cuplul sociologie-statistică, sociologia îndeplinește rolul determinant, întrucît trebuie mai întîi clarificat *ce* măsurăm pentru a putea mai apoi înțelege *cum* măsurăm. În jurul problemei dependenței cercetării statistice de cercetările efectuate de celelalte științe sociale și, în primul rînd, de sociologie și economie politică gravitează de altfel însăși chestiunea definirii statisticii ca știință cu un obiect propriu de cercetare și cu o metodă adecvată. Pe marginea unor discuții ce au avut loc cu mai mulți ani în urmă în Uniunea Sovietică cu privire la definirea obiectului statisticii, acad. K. V. Ostroviteanov [1] conchide că, „bazîndu-se pe principiile și legile materialismului istoric și economiei politice marxist-leniniste, statistica arată schimbările cantitative ale fenomenelor sociale concrete de masă și explică legitățile lor".

În articolul de față nu ne interesează clasificarea statisticii social-economice ca disciplină de sine stătătoare, ci doar valoarea și limitele statisticii ca *metodă de investigație* necesară oricărui cercetător din domeniul științelor sociale, respectiv din domeniul sociologiei.

Or, în acest sens, desfășurarea concretă a investigației calitativ-cantitative asupra societății relevă cu pregnanță pe de o parte faptul că fără o anumită pregătire matematică-statistică este anevoie să se întreprindă cercetări sociologice cuprinzătoare, iar pe de altă parte că folosirea sistematică a datelor statistice de către sociologi atrage după sine o dezvoltare mai largă a teoriei și metodologiei statistice.

1. UNELE ASPECTE PRIVIND LOCUL ȘI IMPORTANȚA METODEI STATISTICE ÎN OPERA LUI V. I. LENIN

Problema locului și a rolului datelor statistice pentru investigația sociologică marxistă reprezintă de fapt una dintre laturile principale ale cercetării sociologice directe și concrete a vieții sociale. Această problemă nu se pune astăzi pentru prima oară în cadrul sociologiei marxiste și nici rezolvarea ei nu este de dată recentă. Tezaurul operelor clasicilor sociologiei marxiste include răspunsurile științifice date acestei chestiuni. Doar calomniatorii învățăturii marxiste în general și ai materialismului istoric în special persistă în a „demonstra" cu stăruință existența unui presupus hiatus între doctrina socială a clasei muncitoare (căreia îi atribuie un ca-

[1] K. V. Ostroviteanov, *În legătură cu rezultatele discuțiilor privitoare la statistică*, în „Revista de statistică", 1954, nr. 5.

racter speculativ dogmatic) şi fapte. Aceasta în ce priveşte obiectul cercetării. În ceea ce priveşte metoda, ei susţin că marxismul ar neglija, chipurile, cercetarea directă, retranşîndu-se în raţionamente deductivist-abstracte de tip hegelian. Netemeinicia unor atare afirmaţii poate fi lesne dovedită prin întreaga operă a creatorilor sociologiei marxiste [1], precum şi a continuatorilor lor fideli. Problema raportului dintre sociologie şi statistică, a locului şi a rolului statisticii în cunoaşterea socială găseşte o multilaterală rezolvare teoretică şi concretă în opera lui V. I. Lenin.

Statistica social-economică reprezintă, după Lenin, „unul dintre cele mai puternice instrumente ale cunoaşterii sociale" [2]. Nefundamentată însă pe principii sociologice ştiinţifice, ea „se transformă ... într-o caricatură, într-un joc, în statistică de dragul statisticii" [3]. Lenin respingea însă cu aceeaşi vehemenţă tendinţa unora de a jongla cu „principiile generale" neîntemeiate pe analiza unui material faptic concludent. El înfiera cu deosebită asprime pe acei „scriitori cărora le place să strecoare contrabandă politică sub steagul raţionamentelor « generale »" [4].

Stilul cercetării leniniste în sociologie presupune, aşadar, pe de o parte strădania neîntreruptă de adunare a materialului statistic, iar pe de altă parte o imensă muncă de triere, grupare şi interpretare ştiinţifică, în lumina teoriei şi metodologiei sociologice marxiste, a datelor obţinute prin inducţia statistică. Această metodă de cercetare ştiinţifică reprezintă, de altfel, calea esenţială de îmbogăţire a teoriei însăşi. Pe baza materialului faptic adunat şi prelucrat Lenin studiază, de pildă, în lucrările amintite, mai întîi cazul particular, respectiv procesul social aşa cum se prezintă acesta într-o gubernie sau chiar judeţ, pentru ca apoi, pe baza unor tabele recapitulative ale materialului statistic folosit, să tragă concluzii pentru întreaga Rusie, iar de aici să ajungă la concluzii teoretice deosebit de însemnate.

Este de la sine înţeles că în vederea obţinerii unor concluzii teoretice relevante nici simpla observare, nici simpla grupare statistică (etape la care se opreşte de obicei investigaţia statistică burgheză) a datelor unor aspecte parţiale ale unor fenomene nu este suficientă.

„Ar fi ridicol să credem — scrie Lenin, dezbătînd problemele gospodăriei săteşti —, de pildă, că date izolate cu privire la repartizarea cailor pot lămuri cît de cît problema descompunerii ţărănimii. Această repartizare

---

[1] Reamintim, de pildă, cîteva izvoare folosite de Lenin în lucrările *Date noi despre legile dezvoltării capitalismului în agricultură* şi *Dezvoltarea capitalismului în Rusia*. Pentru prima din aceste două lucrări Lenin foloseşte şi prelucrează un material statistic vast, cules din recensămintele şi culegerile statistice ale principalelor ţări europene şi ale S.U.A. Sînt utilizate în acest scop cercetări asupra recensămîntului al XII-lea din 1900 şi al XIII-lea din 1910 privind S.U.A. şi publicate la Washington în 1902, respectiv 1913; culegerea de statistică a S.U.A. pe 1911; recensămîntul austro-ungar din 1902; recensămîntul din Germania din 1907; recensămîntul elveţian, danez etc. În ce priveşte munca ştiinţifică-documentară depusă de Lenin pentru elaborarea lucrării *Dezvoltarea capitalismului în Rusia*, este suficient să amintim că au fost folosite în acest scop circa 600 de lucrări statistice, cărţi, articole de revistă în limba rusă şi în limbi străine, din care peste 200 de lucrări statistice ale zemstvelor guberniale.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 16, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1957, p. 435.

[3] *Ibidem*.

[4] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 22, Ed. P.M.R., Bucureşti, 1952, p. 271.

nu dovedește absolut nimic dacă nu este analizată în legătură *cu totalitatea* datelor privitoare la gospodăria țărănească" [1].

Dar oare ignorarea tuturor acestor date parțiale ne poate permite înțelegerea fenomenului studiat? Răspunsul științific la această întrebare este negativ. Este important să fie examinate și studiate în totalitatea lor, pentru a ridica studiul de la treapta empiric-cantitativă (indispensabilă) la înțelegerea *calității* fenomenului. „Dacă, analizînd aceste date — scrie Lenin în continuare —, am stabili ceea ce este comun grupurilor în privința repartizării pămîntului luat și dat în arendă, a uneltelor perfecționate și a îngrășămintelor, a cîștigurilor în afară și a pămîntului cumpărat, a muncitorilor salariați și a numărului de vite, dacă am dovedi că toate aceste aspecte diferite ale fenomenului sînt indisolubil legate între ele și demonstrează într-adevăr formarea unor tipuri economice opuse — proletariatul și burghezia sătească —, numai dacă am stabili toate acestea și numai în această măsură ne-am putea folosi de date izolate cu privire la repartizarea fie și a cailor, pentru a *ilustra* tot ceea ce am expus mai sus" [2].

Iată cum jalonează Lenin coordonatele unei atare concepții metodologice în practica aplicării ei la o altă problemă sociologică concretă, problema națională: „Pentru a analiza într-adevăr *întreg* ansamblul datelor asupra mișcării naționale, trebuie luată *întreaga* populație a globului. Totodată, trebuie stabilite cît mai exact și urmărite cît mai complet două criterii: în primul rînd, caracterul pur sau pestriț al compoziției naționale a diferitelor state; în al doilea rînd, împărțirea statelor . . . în state independente din punct de vedere politic și state dependente din punct de vedere politic" [3]. Cu alte cuvinte, abordarea teoretică a unei chestiuni sociologice ca de pildă cea națională, trebuie să pornească de la analizarea științifică a structurii populației pe naționalități (înăuntrul sau în afara statelor) sub unghiul totalității indicatorilor determinanți.

Nu vom continua exemplificarea începută, întrucît întreaga operă sociologică leninistă relevă explicit și implicit aceeași metodologie științifică în utilizarea statisticii în cercetarea socială. Cele de mai sus se referă deopotrivă atît la lucrările leniniste în care este utilizată statistica agricolă (de pildă: *Noi schimbări economice în viața țărănească*; *Proprietatea funciară în Rusia europeană* etc.), statistica industriei meșteșugărești (*Cu privire la așa-zisa problemă a piețelor*), statistica politică (*Bilanțul alegerilor*), statistica producției industriale (*Recensămîntul meșteșugarilor din Gubernia Perm*), cît și la cele privind statistica zemstvelor, statistica în țările din Europa occidentală și din America etc.

Întreaga operă sociologică a lui Marx, Engels, Lenin reprezintă un model de îmbinare magistrală a cercetării complexe calitative și cantitative a realității sociale. Principiile metodologice ale unei atare cercetări sînt nu numai implicate în lucrările lor, dar și explicitate. Cu toate acestea, vreme îndelungată s-a neglijat dezbaterea sociologică largă pe marginea acestor indicații, unii sociologi marxiști adoptînd o „poziție" cît mai ferită de contactul cu faptele vii, cît mai izolată de rezultatele cercetării

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 15, E.S.P.L.P., București, 1957, p. 117.
[2] *Ibidem*.
[3] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 23, p. 271.

statistice marxiste. Combaterea principială, mai cu seamă în ultimii ani, a unor atare poziții a stimulat mai viu dezbaterile științifice, a orientat munca de cercetare sociologică spre o abordare marxist-leninistă autentică a chestiunilor sociale [1].

În spiritul operei clasicilor și al documentelor de partid, în cadrul cercetărilor de materialism istoric din țara noastră se acordă o importanță tot mai mare analizei laturii calitativ-cantitative a fenomenelor sociale. De asemenea, în ultimii ani, supunîndu-se unei analize critice experiența cercetărilor monografice-statistice desfășurate în țara noastră între 1954 și 1958, s-au precizat mai bine coordonatele cercetării directe a realității noastre sociale.

Avînd în vedere toate cele de mai sus, vom încerca să precizăm în cele ce urmează unele elemente privind valoarea și limitele folosirii statisticii în cercetarea sociologică. Stabilind valoarea cognitivă a statisticii pentru sociologie, se cere să avem în vedere ansamblul etapelor cercetării statistice, și anume : observarea statistică, prelucrarea datelor statistice, analiza statistică.

2. ETAPE ȘI PROCEDEE ÎN INVESTIGAREA ȘI ANALIZA STATISTICĂ

Vorbind despre eficiența și utilitatea folosirii statisticii în domeniul științelor sociale, trebuie să circumscriem sfera utilizării acestui important instrument al științei moderne. Este necesar să subliniem — și aceasta nu trebuie trecut niciodată cu vederea — că statistica trebuie folosită totdeauna în strînsă legătură cu aparatul conceptual al științei căreia i se aplică. Chiar cele mai elementare înregistrări, ca de exemplu înregistrarea unei populații după sexe, vîrstă, limbă maternă etc., presupun de la început atribuirea unei semnificații acestor fenomene de către o știință specială (în cazul exemplului de față, demografia).

Cifrele oricărei înregistrări elementare (cum ar fi un recensămînt) pot dezvălui de la început anumite regularități ; mai întîi doar intuite de cercetător, ele pot duce la unele concluzii elementare și pot deveni o bază de plecare pentru cercetarea analitică ulterioară, folosindu-se instrumentele tot mai rafinate ale analizei statistice și statistice-matematice. Cu toate acestea, concluziile elementare care pot fi deduse din statistică nu au o valoare prin ele însele. Dacă Süssmilch[2] a stabilit o oarecare regularitate

[1] Discuțiile purtate de către sociologii marxiști în ultimii ani pe marginea problemelor privind definirea conținutului obiectului sociologiei marxiste și a raportului acesteia cu celelalte științe sociale au relevat cu tărie tendința abordării concrete și creatoare a problemelor realității sociale contemporane. Vezi, de pildă, cuvîntarea ținută de sociologul sovietic Fedoseev la Academia R.P.R. ; articolul sociologului marxist I. S. Kon, publicat recent în „Deutsche Zeitschrift für Philosophie", 1961, nr. 4. De asemenea, I. I. Narski, *Cu privire la problema corelației dintre sociologie și materialismul istoric și dialectic* (în „Vestnik Moskovskogo Universiteta", 1959, nr. 1, p. 95—100) ; T. Oizerman și A. Okulov, *Rezultatele celui de-al V-lea Congres de sociologie*, în „Voprosî filosofii", 1959, nr. 12 ; A. I. Verbin, B. I. Kelle, M. J. Kovalzon, *Materialismul istoric și sociologia*, în „Voprosî filosofii", 1958, nr. 5 ; V.S. Nemcinov, *Sociologie și statistică*, în „Voprosî filosofii", 1955, nr. 6 ; A. Arbatov, *Tendința empirică în sociologia burgheză*, în „Voprosî filosofii", 1957, nr. 5.

[2] Statistician german din secolul al XVIII-lea.

în ceea ce privește diferența dintre natalitatea pe sexe, de aici nu poate fi trasă nici o concluzie asupra naturii sau cauzelor acestui fenomen și în nici un caz asupra generalității sale.

Valoarea cognitivă a observării și înregistrării primare este foarte limitată; concluzii asupra naturii și asupra gradului de complexitate a fenomenului cercetat pot fi trase de-abia cu ajutorul unor metode de analiză statistică mai complexe. Analiza cantitativă a corelației dintre două sau mai multe fenomene, a regularității și a tendinței evoluției lor etc. poate deschide drumul spre cunoașterea legităților particulare proprii diferitelor fenomene sociale. Dar orice analiză statistică presupune elaborarea anterioară a unor ipoteze de către știința specială care o folosește. Pentru verificarea acestor ipoteze, analiza statistică este o condiție necesară, dar nu și suficientă. Aceasta impune evitarea fetișizării datelor și a rezultatelor analizei statistice, fără a cădea însă în extrema absolutizare a „analizei calitative", care în foarte multe cazuri nu poate fi relevantă din punct de vedere științific.

Pătrunderea aspectului cantitativ al fenomenelor este sarcina *analizei statistice*. Dar, după cum am arătat, orice analiză statistică presupune *definirea obiectului analizei*, a obiectului care urmează să fie cercetat.

Analiza statistică începe dincolo de simpla înregistrare a faptelor (de ex. recensămînt) și presupune de la început gruparea lor după anumite criterii. Aceste criterii sînt date de sociologia marxistă, de economia politică etc. Dar deoarece chiar și cea mai elementară grupare de date presupune atribuirea unei semnificații criteriului de grupare, trebuie elaborată definiția acestuia din urmă de către știința specială.

Confruntarea ulterioară a definiției cu rezultatele cercetării statistice va confirma sau va infirma corectitudinea definiției, sau va oferi baza cercetării și completării sale.

Încă în această etapă a cercetării statistice se pune problema valorii pe care o are orice analiză statistică pentru înțelegerea unui fenomen sau proces. Să ilustrăm aceasta printr-un exemplu, care în formularea sa generală, este bine cunoscut cercetătorilor din domeniul materialismului istoric și al economiei politice: structura de clasă a țărănimii. Aceasta presupune definirea noțiunii de clasă, urmînd ca statistica să stabilească *sfera* de cuprindere a noțiunii.

Deoarece această definiție, ca orice definiție completă, trebuie să exprime simultan atît aspectul cantitativ cît și pe cel calitativ al categoriei sau fenomenului considerat, analiza statistică va putea duce la cercetarea și completarea definiției.

În cazul analizei structurii de clasă a țărănimii în capitalism, de pildă, stabilind sfera de cuprindere a claselor și a păturilor (chiaburi, țărani mijlocași, țărani săraci) statistica va putea oferi datele cantitative care să ilustreze gradul de diferențiere pe clase în agricultură, faza de dezvoltare a capitalismului în această ramură de producție, ritmul acestei dezvoltări etc. Totuși, *definițiile* după care statistica se călăuzește în studierea acestor fenomene sînt de domeniul economiei politice și al materialismului istoric.

Referindu-ne la exemplul structurii sociale a țărănimii, vrem totodată să confruntăm cele două căi de analiză prin grupare statistică, cea

ştiinţifică, bazată pe sociologia marxistă, şi cea vulgar-empiristă urmată de statisticienii, sociologii şi economiştii burghezi.

Din punct de vedere „pur" statistic, poziţie caracteristică statisticienilor burghezi, nu există nici un *criteriu* unic după care ţărănimea din societatea capitalistă să poată fi încadrată în anumite clase, deşi folosirea ori nefolosirea muncii salariate reprezintă un criteriu principal. Ţărănimea este grupată, de obicei, după mai multe categorii:

— suprafaţa pămîntului de exploatare;
— venitul de exploatare;
— deverul exploatărilor;
— valoarea inventarului (activelor) de exploatare etc. Toţi aceştia sînt indicatori auxiliari utili, dar nici unul în sine nu răspunde la întrebarea pusă. Numai confruntarea tuturor acestor date, coroborate cu indicatorul principal, ne oferă informaţii cu privire la structura ţărănimii. Gruparea lor sintetică, după un criteriu principal, nu este posibilă în cadrul statisticii burgheze; în consecinţă, atunci cînd nu se porneşte de la definirea sociologică a claselor elaborată de marxism-leninism, *nu e posibilă nici dobîndirea concluziei nemijlocite* din aceste date privitoare la structura de clasă a ţărănimii.

Aceasta reiese cu suficientă evidenţă dacă analizăm separat criteriile de grupare.

Suprafaţa exploatării: suprafeţele medii ale exploatărilor agricole diferă de la ţară la ţară din motive foarte deosebite. Dar nici măcar în cadrul aceleiaşi ţări nu poate fi stabilită mărimea standard a suprafeţei terenului unei exploatări, care să desemneze apartenenţa ţăranului unei clase sau alteia, unei pături sau alteia. Suprafaţa în proprietate a unei exploatări poate fi mică, dar arendarea altor terenuri poate mări gospodăria la nivelul unei exploatări capitaliste. Intervin de asemenea, factori cum sînt: calitatea pămîntului, apropierea sau depărtarea de centrele de desfacere etc.

Venitul net care revine din exploatare, pe lîngă faptul că poate fi stabilit cu multă greutate, nu poate fi luat drept criteriu unic din moment ce chiar în cazul aceluiaşi venit două gospodării pot aparţine unor categorii social-economice fundamental distincte, şi aceasta în funcţie de mărimea diferită a familiilor. De asemenea, gradul diferit de dezvoltare tehnică poate anula valoarea oricărei concluzii directe privind categoria socială a unei gospodării agricole după criteriul venitului. Cea mai importantă ţară agrară capitalistă, S.U.A., oferă nenumărate exemple de acest fel. Bunăoară, în „cordonul porumbului" din S.U.A., adeseori o suprafaţă de 200 de acri este cultivată aproape exclusiv de către fermierul proprietar cu membrii familiei sale (de ex. doi fii), folosind mijloace tehnice avansate. În sudul aceleiaşi ţări, în „cordonul bumbacului", o exploatare cu aceeaşi suprafaţă poate să realizeze sistematic un venit mai mic (încadrat fiind astfel într-o categorie de venit inferior) folosind temporar un număr mare (15—20 şi chiar mai mulţi) de argaţi. În primul caz avem de-a face cu o gospodărie individuală bazată pe muncă proprie, în al doilea caz cu o exploatare capitalistă. Evident, criteriul venit nu ne poate dezvălui nemijlocit aceasta. Acelaşi lucru este, desigur, valabil şi în privinţa

vînzărilor, și după cum reiese din exemplul dat și în privința inventarului exploatării.

Aceste aspecte cantitative nu ne oferă *nemijlocit* concluzii nici prin simpla suprapunere sau alăturare a lor. La urma urmei, ce înseamnă un fermier „mijlociu" sau „mic"? Cît de neconcludentă poate fi folosirea nemijlocită a datelor considerate *în sine* ne-o poate arăta exemplul dat ca tipic de economistul american George Wheeler, care trăiește în emigrație la Praga. El se referă la cazul unui fermier producător de produse lactate, care dispunea de 100 de acri de pămînt, 40 de vaci de lapte și inventarul mecanic corespunzător. Acesta nu folosea muncă salariată, ci lucra cu membrii familiei sale. În 1953, fermierul și-a vîndut întreaga producție cu 8 183 de dolari (circa 80% din fermierii americani aveau vînzări mai mici !), avînd cheltuieli de producție de 6 063 de dolari, venitul net fiind de 2 810 dolari, din care trebuie să întrețină o familie de șase persoane (într-un an în care bugetul Heller prevede un „minim decent" de cca 4 500 de dolari pentru o familie americană de 4 persoane). Deoarece însă această sumă nu-i ajungea nici pentru nevoile cele mai elementare, el a fost nevoit să contracteze un împrumut de 700 de dolari.

Apare deci evident că apartenența socială a multor asemenea fermieri nu reiese nemijlocit dintr-un indicator izolat sau dintr-un număr de indicatori, izolați de ansamblul fenomenului social.

Oricine studiază, de exemplu, procesul transformării socialiste a satului nostru, își va da seama cît de necesari sînt indicatorii statistici multilaterali pentru stabilirea structurii de clasă a țărănimii în diferitele regiuni ale țării. Orice fel de generalizare inductivă — pe baza unor indicatori izolați — privind structura de clasă într-o regiune sau alta, într-un raion sau în altul, într-un sat sau în altul, nu ar fi putut da niciodată o imagine clară a stării de fapt.

Materialismul istoric și economia politică marxistă stabilesc, cu mijloacele proprii acestor științe, existența unui proces de diferențiere, circumscriu sfera și conținutul claselor, al păturilor din sînul țărănimii. Însă este clar că pe baze pur deductive, pornind de la aceste teze, niciodată nu se va putea stabili *faza* în care se află acest proces. Identificarea fazei de dezvoltare a unor procese social-istorice nu poate fi făcută decît prin studierea aspectului lor cantitativ statistic (de ex. prin grupări) și dinamic (prin serii de timp sau „serii dinamice"). Punctul de reper rămîne întotdeauna teoria generală, aplicarea ei neputîndu-se dispensa totuși de analiza cantitativă.

Vom lua acum un exemplu din domeniul vieții social-politice, în vederea dovedirii inconsistenței concluziilor statistice nemijlocite, nesprijinite și neprecedate de o analiză multilaterală și științifică a aspectelor calitative. Ne vom referi la criteriile cantitative de determinare a nivelului democrației unei societăți date. Statistica burgheză, respingînd metodologia marxistă de ierarhizare a indicatorilor în principali și auxiliari și jonglînd adesea cu indicatorii auxiliari, izolați, depune eforturi susținute pentru demonstrarea cifrică a „democrației occidentale".

Democrația burgheză, care proclamă în mod formal și fățarnic egalitatea cetățenilor în fața legii, drepturile persoanei, devine, în lumina

„concluziilor statistice nemijlocite", una din cele mai „avansate ipostaze ale istoriei democrației". Care sînt „probele" statistice aduse în acest sens? Firește, coloane nesfîrșite de cifre privind indicatori auxiliari ai vieții social-politice ca: ieșirea din așa-numitul tip stagnant de „curiculum vitae", mobilitatea personalităților în ierarhia valorilor umane, reciprocitatea condescendenței indivizilor aparținînd unor straturi sociale diferite, numărul de adunări publice etc. Statistica burgheză trage însă foarte rareori sau de loc „concluzii nemijlocite" din tabelele cu indicatori în adevăr relevanți pentru nivelul real al unei democrații, cum sînt participarea cetățenilor la conducerea treburilor economice și obștești, controlul maselor asupra politicii interne și externe, libertatea cuvîntului, libertatea de acțiune împotriva măsurilor guvernamentale antipopulare etc. De altfel, însăși stipularea unor asemenea indicatori ai vieții politice reprezintă rodul unei analize teoretice marxiste a societății capitaliste, operație care repugnă în cea mai mare măsură statisticienilor și ideologilor burghezi.

Din cele expuse *rezultă* că concluzii abstracte cu caracter calitativ pot fi trase din ceea ce se cheamă *concluzii statistice* („statistical inference", „statistischer Schluss") numai atunci cînd există, pe de o parte, o teorie științifică călăuzitoare, iar pe de altă parte indicatori statistici principali suficienți pentru a caracteriza exhaustiv, din punct de vedere numeric, conținutul noțiunii date de știința sociologică.

Aici am ajuns la o problemă centrală în folosirea datelor statistice, aceea a *concluziei statistice*.

Concluzia statistică, spre deosebire de cea matematică, are premise inductive. Dar inducția este incompletă (altfel nu ar mai fi necesară investigația statistică). De aceea, dacă în formularea premisei ne bazăm pe inducția pură, putem da ușor greș.

În același timp însă, concluzia statistică este de un ajutor deosebit de prețios în analiza fenomenelor sociale atunci cînd premisele sînt riguros fundamentate științific.

După cum se știe, falsurile sau majoritatea falsurilor statisticii burgheze se bazează pe formularea necorespunzătoare a premiselor. Un exemplu tipic de fals bazat pe o premisă falsă ducînd la o concluzie statistică (și apoi ideologică) falsă este doctrina „capitalismului popular".

Iată și raționamentele pe care se bazează această doctrină:

Premisa majoră: Toți acționarii sînt capitaliști.

Premisa minoră: Mulți muncitori (sau un număr x de muncitori) sînt acționari.

Concluzia: Mulți muncitori (sau un număr x de muncitori) sînt capitaliști.

Și, mai departe:

P. majoră: În cele mai mari trusturi, *acționarii* (A) sînt mai numeroși decît salariații (S).

P. minoră: Toți acționarii (A) fiind capitaliști (C).

Concluzia: Numărul capitaliștilor (c) este mai mare decît acela al salariaților (s).

Formalizat :

Deoarece $A > S$

și $C = A$

Conchidem că : $C > S$.

Aceste raționamente sînt de obicei „fundamentate" cifric. Au fost publicate diverse tabele statistice din care reieșea că, la cele mai mari trusturi, numărul acționarilor depășește pe cel al salariaților. S-a arătat, de exemplu, că cea mai mare societate industrială din S.U.A., „General Motors Corporation", are circa 600 000 de acționari, față de numai circa 500 000 de salariați. Au fost citate și cazuri extreme ca „Texas Corporation", unul din cei cinci giganți ai industriei petrolifere din S.U.A., care avea în 1955 un număr de 113 642 de acționari față de 39 747 de salariați. La această societate deci, după calculele de mai sus, numărul acționarilor depășește de aproape trei ori numărul muncitorilor.

Falsitatea unor asemenea raționamente statistice și a concluziilor care le corespund, menite să capteze publicul, pot fi însă ușor dezvăluite.

1) Nu toți acționarii sînt capitaliști. Dacă un muncitor, în loc să-și depună modestele economii la o bancă sau la o casă de economii cu 3%, cumpără „acțiuni uvriere" de 5—6%, prin aceasta, evident, el nu devine capitalist.

2) La al doilea raționament prezentat mai sus, inducția incompletă este folosită pentru formularea unei premise false, menite să ducă la concluzii false :

a) nu au fost luate în considerare toate societățile și,

b) ceea ce este și mai important, fabricanții de iluzii politice au ocolit cu abilitate faptul că numeroși acționari pot apărea în cifrele mai multor societăți. De exemplu, nu reiese de nicăieri dacă cei 113 642 de acționari de la „Texas Corporation" nu sînt incluși în cei cca 600 000 de la „General Motors", iar aceștia din urmă în cei 700 000 de la „International Telephone and Telegraph Co".

3) Raționamentele de mai sus nu pot fi corecte, pentru că sînt considerate izolat, rupte din contextul complex al întregii probleme. În primul rînd, dacă am aduna numărul acționarilor de la toate societățile, am obține o cifră mai mare decît numărul efectiv de acționari existenți astăzi în Statele Unite. Numărul acționarilor este apreciat astăzi la 6,5 milioane, dar chiar și aceasta nu reprezintă decît 7% din populația majoră a țării. Afară de aceasta, numai 6% din numărul total al acțiunilor este deținut de muncitorii industriali [1]. Aceasta ne atrage atenția asupra necesității grupării acționarilor după numărul și valoarea acțiunilor deținute, pe de o parte, și după apartenența lor de clasă pe de altă parte. Desigur, propagandiștii capitalismului „popular" au „neglijat" intenționat aceste criterii.

În cele de mai sus ne-am referit la problemele legate de acea treaptă a analizei statistice care se folosește de *grupări* ca de un instrument principal. Dar, în cazul unei game mari de probleme, concluzii științific valabile nu pot fi trase decît cu ajutorul unor metode care aparțin treptelor superioare ale analizei statistice.

---

[1] C. Wright Mills, *The Power Elite*, New York, 1956.

Nu intră în sfera articolului de față nici măcar simpla enunțare a vastului arsenal de metode de care se folosește statistica. Referindu-ne însă la treptele superioare ale analizei, considerăm că *analiza corelației* și a *dispersiei* constituie cheia interpretării legăturilor dintre fenomene sub aspect cantitativ. Analiza corelației este unul dintre principalele mijloace, dar nu unicul, prin care verificăm sub aspect calitativ ipoteza legăturii dintre două sau mai multe fenomene.

În cadrul statisticii științifice, teoria corelației studiază raporturi între diverși factori și fenomene, cum ar fi raportul dintre venitul pe cap de locuitor al populației și consumul de calorii, raportul dintre gradul de calificare și școlarizare (de ex. clase absolvite) al muncitorilor și productivitatea muncii sau venitul realizat de muncitori, raportul (invers) dintre numărul locurilor din creșe și mortalitatea infantilă, evoluția investițiilor și creșterea populației urbane etc. Raportul funcțional dintre doi asemenea factori poate fi exprimat printr-o formulă care poate fi reprezentată printr-o curbă înscrisă într-un sistem de coordonate. În primul rînd interesează însă să se stabilească dacă într-adevăr există un raport funcțional între acești factori. Pentru aceasta se calculează un coeficient de corelație a cărui valoare variază între -1 și $+1$.

Spunem că între două variabile există o corelație directă (sau pozitivă) atunci cînd creșterea uneia determină creșterea celeilalte și invers (de ex. venit — consum de calorii). Avem o corelație inversă (sau negativă) atunci cînd creșterea unei variabile determină scăderea celeilalte și invers (de ex. prețul mărfurilor — consumul popular). Cu cît coeficientul de corelație este mai depărtat de 0 și mai apropiat de $+1$ sau -1, cu atît gradul de corelație pozitiv sau negativ între două variabile este mai mare.

În general se consideră că există un grad destul de ridicat de corelație atunci cînd coeficientul e între 0,5 — 1. Dacă corelația nu este perfectă (adică 1 sau -1), aceasta înseamnă că fenomenul depinde de un număr mai mare de factori, în care caz se pot face cercetări mai extinse, căutîndu-se o „corelație multiplă".

Dincolo de corelația dintre fenomene se cere studiată tendința evoluției în timp a acestora care poate fi exprimată prin ecuația unei curbe care reprezintă tendința într-un sistem de coordonate.

În cazul multor fenomene corelația este evidentă și nu mai necesită o analiză specială. Pentru aprofundarea unor fenomene mai complexe, o asemenea analiză este însă indispensabilă.

Să luăm un exemplu oarecare pentru a ilustra necesitatea studierii corelației între fenomenele sociale. Experiența istorică ne arată că, o dată cu creșterea gradului de industrializare a unei țări, crește și ponderea și numărul populației urbane. În condițiile socialismului, o creștere planificată a industriei, care determină în mod firesc o creștere a populației urbane, impune organelor de resort planificarea asigurării nevoilor specifice acestei populații crescute : locuințe, școli, spitale, săli de spectacole, biblioteci, rețea de comunicații, instalații de salubritate etc. Calculul de corelație va da în mod necesar un coeficient ridicat al corelației dintre producția industrială și populația urbană, dar în nici un caz o „corelație

perfectă". În acest caz, cercetarea va trebui să se extindă asupra unui şir întreg de alţi factori pentru ca obiectivele înşirate să fie just planificate. Dincolo de simpla corelaţie va trebui calculată *tendinţa* raportului dintre aceste fenomene. Se va vedea, de exemplu, că există şi factori care acţionează în sens contrar; mecanizarea sau automatizarea vor încetini *ritmul* (nu şi tendinţa) migraţiei spre oraşe; apoi va putea fi stabilită o anumită corelaţie şi o anumită tendinţă în raportul nivel de trai/spor natural etc. Considerarea tuturor acestor corelaţii şi tendinţe devine indispensabilă pentru înţelegerea căilor de dezvoltare a populaţiei urbane.

Totodată nu trebuie să uităm că stabilirea corelaţiei între două sau mai multe variabile nu relevă şi un raport cauzal nemijlocit. De exemplu, dacă stabilim o corelaţie calificare-venit, din aceasta nu putem deduce nemijlocit direcţia raportului cauzal. Creşterea calificării muncitorilor determină într-adevăr creşterea venitului lor, dar,în acelaşi timp, creşterea venitului şi, prin aceasta, a nivelului de trai determină şi o tendinţă spre calificare a muncitorilor.

Dimpotrivă, se pot stabili corelaţii foarte apropiate între diverşi factori, deşi nu există nici un fel de raport cauzal între ei. Această posibilitate este uneori exploatată de economiştii, sociologii sau statisticienii burghezi în scopuri apologetice.

Corelaţii absurde [1], pot fi întîlnite cu duiumul în lucrările burgheze contemporane de sociometrie şi de statistică socială sau economică burgheză. Exemple crase de absurditate şi în acelaşi timp de fals ideologic sînt „corelările" făcute între gradul de inteligenţă a persoanelor observate şi venitul realizat de ele. Aceasta se face pe baza unor teste psihologice de valoare ştiinţifică foarte dubioasă, acordîndu-se cîte o „notă" (*intelligence scora*) fiecărui examinat. Apoi se trece la calcularea corelaţiei dintre „notă" şi mărimea venitului şi ... corelaţia e întotdeauna mare ! „Concluzia" este simplă : în capitalism, diferenţele de venit nu sînt rezultate ale exploatării capitaliste, ci ... ale deosebirilor de inteligenţă.

Utilizarea corectă a calculului de corelaţie nu se poate baza exclusiv pe această metodă statistică şi pe datele primare. Orice utilizare justă a analizei statistice prin calcule de corelaţie presupune definiţii ştiinţifice ale noţiunilor care sînt incluse în analiză. Numai analiza calitativă ne poate da rezolvarea definitivă a diverselor probleme pentru lămurirea cărora s-a folosit calculul de corelaţie. Desigur, calculul de corelaţie este un important instrument de verificare a unor teze sau ipoteze ştiinţifice. O corelaţie ipotetică poate fi confirmată sau infirmată prin statistică, prin calcul de corelaţie. Rezultatele unei asemenea analize nu pot fi însă absolutizate. Exemplele extreme la care ne-am referit mai sus ilustrează în suficientă măsură valoarea relativă a unor asemenea calcule. În acelaşi timp însă şi necesitatea calculului de corelaţie este dovedită de multe analize statistice ştiinţifice privitoare la fenomene sociale şi economice.

---

[1] Un exemplu de absurditate a unor asemenea concluzii statistice nemijlocit deduse din anumite corelări ne oferă economistul şi statisticianul burghez Oscar Morgenstern, care a calculat o „corelaţie" foarte apropiată între migraţia berzelor în Suedia şi numărul naşterilor în această ţară.

3. EFICIENȚA ȘI VARIETATEA DOMENIILOR DE APLICARE A METODEI STATISTICE

Evidențiind întinderea și limitele instrumentului statistic în raport cu sociologia, se cuvine să amintim că practica statisticii științifice a vădit capacitatea dobîndirii cu ajutorul observării statistice globale și parțiale (selectivă, monografică etc.), întemeiată pe diversele ei metode și procedee proprii (observarea de masă, grupările, indicatorii generalizatori, metoda mediilor, mărimilor relative, a indicilor etc.), a unui imens corpus de date privind cele mai felurite domenii ale vieții sociale. S-au dezvoltat într-o măsură mai mare cercetările statisticii privind numărul, structura și reproducerea populației; componentele modului de producție; nivelul de trai al populației — adică ramurile statisticii demografice și economice. Progrese crescînde se înregistrează de asemenea în domeniul statisticii social-culturale, sanitare etc. Prelucrarea statistică-sociologică a acestui corpus de date oferă lucrătorului în domeniul științelor sociale o temelie de fapte exacte și incontestabile, absolut necesare, după cum scrie Engels, „atunci cînd este vorba de rezultate mari, cînd faptele se ridică la rangul de principii, cînd trebuie descrisă nu situația unor categorii restrînse, izolate ale poporului, ci poziția pe care clase întregi o au una față de alta" [1]. Rezultatele teoretice obținute prin prelucrarea sociologică a acestor date sînt de necontestat. Epuizarea, în tratarea oricărei probleme sociologice, a izvoarelor de date statistice centralizate și locale reprezintă o condiție sine qua non pentru reușita cercetării respective. Deși trebuie să pornească în primul rînd de la asemenea izvoare de informații privind aspectul cantitativ de masă al fenomenelor sociale, cercetarea sociologică nu se poate limita exclusiv (la nivelul investigației nemijlocite a faptelor) doar la acestea, pe de o parte, din pricina faptului că pentru sociolog prezintă un interes deosebit cercetarea directă, nemijlocită a laturii calitativ-cantitative inerentă proceselor sociale vii, concrete, iar pe de altă parte, datorită necesității completării datelor statistice obținute pe căile de mai sus cu date statistice care pot să fie dobîndite prin investigații *speciale*, reclamate de o anumită temă sociologică. Într-adevăr, în țara noastră de pildă, pînă în prezent, nomenclatorul și metodologia observării caracteristicilor unor fenomene privind viața politică, morală, artistică, felul de trai de zi cu zi etc. a reținut atenția la nivelul statisticii curente doar sub aspectul difuzării valorilor respective, centralizarea datelor în domeniile de mai sus vizînd în principal activitatea instituțională. Rolul investigațiilor statistice-sociologice speciale se afirmă ca atare din momentul cînd cercetarea științifică reclamă un întreg corpus de date suplimentare privind domeniul modalității concrete de condiționare și desfășurare a procesului *însușirii*, *consumării* tuturor bunurilor și valorilor *produse* la un moment dat într-o societate anume.

Este de la sine înțeles că între producerea și difuzarea socială a valorilor culturale, de pildă, și modul însușirii acestora există o interdependență inextricabilă, fapt pentru care cercetarea cantitativă a celei dintîi

[1] K. Marx și F. Engels, *Opere*, vol. 2, p. 619.

trebuie să premeargă. Surprinderea amplă cantitativă a fenomenului respectiv nu poate constitui decît obiectul unor investigații sociologic-statistice *special* organizate în acest sens. De altfel, exigențele ce se pun cercetării statistice-sociologice a unor atare probleme fac dintr-un început dificilă abordarea științifică a chestiunilor respective fără utilizarea și prelucrarea masivă a unui imens volum de date statistice care îndeobște nu sînt urmărite de investigația statistică curentă. Să ne referim, spre exemplificare, la statistica culturală, domeniul în care statistica curentă centralizează date numeroase. Și în acest domeniu, însă, se centralizează date privind mai cu seamă activitatea instituțiilor de difuzare a culturii în mase și, mai puțin, ori aproape de loc, caracteristicile culturii asimilate de cutare ori cutare mediu de muncitori, țărani etc. ; caracteristicile conștiinței sociale a colectivităților consumatoare ; indicatorii direcți privind dinamica felului de trai spiritual al maselor etc. Revoluția culturală desfășurată în ultimul deceniu și jumătate în țara noastră, de pildă, este exprimată sub aspectul ei sociologic cantitativ printr-un complex de indicatori statistici. Aceștia caracterizează o seamă de factori culturali cum ar fi știința, literatura, arta, învățămîntul etc., atît ca indicatori statistici direcți [1], privind nivelul de alfabetizare și de studii școlare al populației, învățămîntul de stat și obștesc de toate gradele (sub raportul celor mai variate caracteristici : număr de unități școlare, clase, numărul elevilor și studenților, repartiția după sex, naționalitate, origine socială, vîrstă, numărul cadrelor didactice și personalului auxiliar etc.) ; activitatea educativă și de culturalizare, de stat și obștească (instituții privind răspîndirea științei, artei și culturii : cămine culturale, case de cultură, case de citit) ; biblioteci, pinacoteci, expoziții, muzee ; alte mijloace de difuzare a artei, culturii și ideologiei : teatre muzicale și dramatice, cinematografe, radio, televiziune etc. ; activitatea de presă și editorială etc., cît și printr-o seamă de indicatori indirecți (investiții, venit național, nivel de trai etc.).

O cercetare sociologică exhaustivă asupra revoluției culturale în țara noastră, deși trebuie să pornească de la analiza și corelația acestor indicatori (întru totul suficientă analizei economice-statistice), nu se poate limita numai la atît. Investigației sociologice-statistice speciale îi revine sarcina stabilirii și urmăririi planului general de observare (tabele generale și speciale de indicatori și caracteristici) a indicatorilor considerați direcți și principali pentru determinarea „creșterii" spiritual-culturale a populației. De asemenea, corelarea dinamicii indicatorilor activității instituționale cu cei privind asimilarea valorilor difuzate.

Vom încerca să exemplificăm cele de mai sus. După cum se știe, statistica culturală culege, la capitolul statistica radiodifuziunii și a televiziunii, centralizează și prelucrează date privind următorii indicatori : numărul centralelor de radioficare, numărul localităților radioficate, numărul abonamentelor la radio și numărul abonaților la radioficare. Dările de seamă de stat ale oficiilor raionale P.T.T.R. și ale direcțiilor regionale

[1] Indicatorii de mai sus, luați de sine stătători, pot fi la rîndul lor descompuși în indicatori mai elementari, avînd sumedenie de caracteristici. Astfel de pildă, indicatorul privind statistica publicațiilor poate fi urmărit sub raportul caracteristicilor : producția tipărită, titluri, natura publicațiilor, coli de autor, tiraj, valoare nominală, valoare totală etc.

P.T.T.R. centralizează pentru fiecare indicator existentul la sfîrşitul perioadei raportate pe total şi separat pe mediu rural. Este de la sine înţeles marea însemnătate pe care aceste date o prezintă pentru caracterizarea dinamicii difuzării emisiunilor de radio şi televiziune. Aceste date sînt însă insuficiente pentru o caracterizare cuprinzătoare a eficienţei programelor difuzate, a **efectului** produs asupra conştiinţei oamenilor muncii, a emisiunilor audiate şi vizionate. Dobîndirea unor date în vederea cercetării ştiinţifice a acestor probleme necesită multiple *anchete sociologice*, care, printre altele, să prevadă un chestionar cu privire la indicatori, cuprinzînd: numărul emisiunilor audiate şi vizionate (pe ore afectate), numărul emisiunilor audiate cu preferinţă, raportul dintre emisiunile cîntate şi vorbite ascultate; numărul conferinţelor ideologice audiate, al pieselor de teatru, al concertelor lecţie etc. Cele relevate cu privire la statistica radiodifuziunii sînt valabile, *mutatis mutandis*, şi în ceea ce priveşte statistica nivelului de instruire a populaţiei, statistica învăţămîntului, statistica căminelor culturale, a caselor de citit etc., statistica publicaţiilor, bibliotecilor, teatrelor şi instituţiilor muzicale, a cinematografiei, statistica muzeelor etc. Datele centralizate prin toate aceste statistici de ramură se referă în primul rînd şi aproape în exclusivitate la stabilirea activităţii instituţiilor de difuzare a învăţămîntului, artei şi culturii, întrucît activitatea statală de planificare a mijloacelor cultural-educative, de ridicare profesional-spirituală a maselor necesită în primul rînd o asemenea documentaţie statistică. Pentru sociolog, pe lîngă importanţa prelucrării acestor date, sînt însă de un deosebit interes şi datele privind gradul, măsura, nivelul eficienţei culturalizării şi a instruirii oamenilor muncii. Numai analizînd toate componentele (factorii, variabilele) procesului ridicării conştiinţei moral-spirituale, estetice etc. a maselor, se pot face generalizări cuprinzătoare cu privire la procesul făuririi conştiinţei noi, socialiste în ţara noastră. În acest sens, sociologul marxist, urmărind, de pildă, caracterizarea cantitativ-calitativă a rolului publicaţiilor în ridicarea conştiinţei maselor, se va concentra deopotrivă asupra unor indicatori urmăriţi de statistica curentă ca: producţia tipărită, numărul de titluri (după natură, limbă, cost etc.), tiraj etc., ca şi asupra altora, obiect al investigaţiei speciale privind: numărul articolelor şi al rubricilor citite cu preferinţă şi din ce publicaţii (pe categorii de oameni ai muncii, sex etc.); numărul cărţilor citite, recitite; teorii, teze, idei, care au exercitat o înrîurire mai deosebită; locul şi rolul acordat lecturii în ansamblul mijloacelor folosite pentru creşterea culturală etc.

De asemenea, atunci cînd se vor culege date privind nivelul de instruire a populaţiei, se va acorda atenţie nu numai indicatorului ştiinţei şi neştiinţei de carte, cursurilor absolvite etc., ci şi caracteristicilor reale ale volumului de cunoştinţe asimilate (după natură, perioade etc.).

În această direcţie pot fi concepute chestionare cuprinzînd diferite întrebări referitoare la volumul de cunoştinţe dobîndite pe ramuri de ştiinţă, artă etc., pe discipline, pe probleme etc. Formulare cuprinzînd întrebări ca: există 5 continente sau mai multe? Omul îşi trage obîrşia din specii animale premergătoare? Juri Gagarin a învins forţa de atracţie a pămîntului? pot fi foarte lesne completate prin *da*, *nu* ori **linioară.** Pentru a nu se transforma un atare chestionar într-un banal extemporal

şcolar, trebuie evitate întrebările complexe, care să reclame un răspuns format din fraze numeroase.

Deşi pentru unii cercetători sarcina surprinderii unor asemenea indicatori calitativ-cantitativi ai vieţii spirituale prin mijlocirea anchetelor statistice poate să apară anevoioasă şi minoră, operaţia nu devine prin aceasta cu nimic mai puţin indispensabilă în cadrul cercetării sociologice marxiste axate pe temele respective.

În cele de mai sus ne-am referit mai pe larg doar la statisticile culturale de ramură. Cercetarea sociologică, îmbrăţişînd însă o sferă foarte largă a problematicii sociale, presupune o dezvoltare masivă şi a altor investigaţii statistice-sociologice speciale. Avem în vedere aici ancheta privind statistica politică, statistica morală, statistica vieţii ateiste şi religioase, precum şi statistica a numeroase aspecte privind felul de trai material-spiritual al unor grupuri umane date. Deşi datele statistice privind toate aceste domenii se centralizează în cadrul statisticii curente, utilizarea lor de către sociologi nu este încă corespunzătoare.

Pentru caracterizarea statistică a felului de trai, de o deosebită importanţă sînt datele privind nivelul de trai. De asemenea, bugetele de timp prin mijlocirea cărora se culeg date privind viaţa materială şi spirituală a diverselor grupuri de oameni ai muncii. Direcţia centrală de statistică din ţara noastră centralizează numeroase date statistice în toate aceste domenii, fapt pentru care orice cercetare sociologică autohtonă asupra felului de trai trebuie să pornească de la acestea. Complexul de indicatori privind rolul venitului naţional în formarea nivelului de trai (prin repartiţia şi redistribuirea acestuia) trebuie să reţină în primul rînd atenţia în acest sens. Aceşti indicatori se referă la : 1) salariile lucrătorilor (pe ramuri de producţie) ; 2) alte venituri provenite din muncă ; 3) fondul de satisfacere a nevoilor sociale, inclusiv salariile plătite de organizaţiile neproductive, pensiile, ajutoarele, bursele etc. Limitarea numai la aceşti indicatori nu este posibilă însă în cadrul unei cercetări sociologice a felului de trai. Complexul condiţiilor care determină stilul de viaţă al oamenilor muncii se cere în acest caz surprins în modalitatea sa concretă de structurare a valorilor materiale, precum şi a celor culturale devenite un bun spiritual destinat consumului maselor celor mai largi de oameni ai muncii şi asimilate de acestea. Nenumărate sînt elementele stilului de viaţă care pot căpăta o expresie numerică.

Unele caracteristici ale modului de trai se pretează însă mai curînd descrierii, reportajului, observării artistice decît exprimării lor într-o formă nemijlocit valorică. Sociologul marxist este obligat să îmbine ca atare o varietate de metode pentru a-şi apropia obiectul cercetat.

Metoda monografică, utilizată în spiritul şi pe temeiul metodologiei materialist-istorice, poate reprezenta în acest sens un instrument deosebit de preţios. După cum au dovedit şi întemeietorii sociologiei marxiste, o veritabilă metodă monografică-statistică de cercetare a felului de trai se dovedeşte aptă 1) a pătrunde şi sesiza aspectul concret al fenomenelor ; 2) a sesiza cu uşurinţă fenomenele şi procesele sociale vii, în acţiunea lor de zi cu zi ; 3) a întreprinde în mic o analiză de structură care să reflecte, la scară redusă, mecanismul interdependenţei laturilor unei unităţi sociale

mai largi. Firește că într-o asemenea accepțiune, monografia nu se poate bizui pe o aparatură pur descriptivă, ori statistică; pentru a deveni utilă, de exemplu în cazul abordării problemei amintite, ea trebuie să devină o metodă de cercetare cauzală a unor caracteristici ale felului de trai cum ar fi: ocupațiile locuitorilor și relațiile de muncă; modul de a locui, de a se alimenta, de a se îmbrăca etc., precum și a relațiilor de zi cu zi legate de acestea; familia și relațiile de familie, mentalitatea politică, juridică, artistică, religioasă etc., precum și relațiile de zi cu zi corespunzătoare; particularitățile psihologice, de limbă etc. ale colectivităților cercetate. Se pot cerceta, de asemenea, tangențial și unele aspecte etnografice privind cultura materială și spirituală a populației respective (creații populare, obiceiuri etc.). În cercetarea tuturor aspectelor menționate mai sus investigația monografică se folosește de procedee și tehnici ca tabelul statistic, formularul, bugetul de familie, chestionarul, ancheta, interviul, biografia de tip social etc.

Rezultatele obținute constau în culegerea unui material faptic: a) verificat la fața locului ca autentic; b) analizat din punct de vedere calitativ; c) coroborat cu o seamă de alte constatări specifice, făcute în segmentul social cercetat.

★

În încheiere, am vrea să ne referim în mod succint la problemele legate de culegerea și analiza sociologică a datelor privind domeniul statisticii politice și moral-spirituale. V. I. Lenin acorda un deosebit interes acestor ramuri statistice. În lucrarea *Bilanțul alegerilor* [1], referindu-se la modalitatea obiectivă de a măsura conștiința și activitatea politică a grupurilor, claselor etc., el scria: „Campania electorală prezintă un interes excepțional pentru orice militant politic conștient, deoarece furnizează un material *obiectiv* în ceea ce privește vederile, stările de spirit și deci interesele diverselor *clase* sociale. Din acest punct de vedere, alegerile pentru un organ reprezentativ pot fi comparate cu un recensământ al populației: ele ne oferă o statistică politică".

Dînd indicații metodologice cu privire la utilizarea acestei statistici în cercetarea sociologică, Lenin arată modul în care trebuie analizată în mod critic statistica politică burgheză și calea corelării oricărei statistici politice științifice „cu întreaga statistică socială în genere" [2].

Socotim deosebit de prețioase indicațiile leniniste pentru munca depusă astăzi în cadrul statisticii și al sociologiei marxiste în vederea lărgirii continue a nomenclatorului de indicatori și caracteristici ai vieții politice și obștești care pulsează atît de viu în țările lagărului socialist și, în general, în lumea contemporană.

Culegerea de date statistice pe acest tărîm vizează însă nu numai perimetrul social al alegerilor, ci întreaga viață politică care se desfășoară pe linie de partid, stat, organizații obștești, de tineret, femei etc. Avem în vedere aici fenomene politice începînd cu ședința de organizație U.T.M., sindicală etc. (care au nenumărate caracteristici apte de a fi exprimate

[1] Scrisă în ianuarie 1913, în *Opere*, vol. 18, E.S.P.L.P., București, 1957, p. 486 și urm.
[2] *Ibidem*, p. 499.

numeric şi, ca atare, măsurabile) şi sfîrşind cu variatele activităţi obşteşti legate de lupta pentru pace. În cadrul ierarhiei statisticii de ramură, considerăm că statistica ştiinţifică a vieţii politice poate şi trebuie să deţină un loc dintre cele mai importante.

Dacă exigenţa utilizării datelor statistice în toate problemele sociologice la care ne-am referit mai sus nu suscită îndeobşte obiecţiuni, discutarea coordonatelor statisticii morale ridică diferite probleme. Ideologii burghezi pretind îndeobşte, că fenomenele morale se referă în cea mai mare parte la trăiri „interioare", avînd drept conţinut simţul adevărului, dreptăţii, binelui, bunele sau relele intenţii, cinstea etc. şi că, în consecinţă, acestea ar conţine elemente superficiale sau imperceptibile din punctul de vedere al măsurării, imposibil de a fi exprimate cantitativ. Firește că, dacă situăm discutarea posibilităţii întemeierii unei statistici morale doar pe solul „intenţiilor nemărturisite" ori al „introspecţionismului moral" etc., nu vom avea sorţi de a găsi o soluţie. Cercetarea marxistă, abordînd această chestiune în mod ştiinţific, dovedeşte din ce în ce mai convingător (atît teoretic, cît şi mai cu seamă prin lucrări practice) posibilitatea exprimării statistice a fenomenelor morale.

Posibilitatea cercetării cantitative a moralităţii unor colectivităţi date se întemeiază pe faptul că afectele morale, convingerea morală şi voinţa morală se exprimă prin fapte morale obiectiv măsurabile. Moralitatea constructorilor socialismului şi ai comunismului vădeşte o tot mai pronunţată concordanţă între convingeri, afecte, voinţă şi fapta morală. Această împrejurare determină posibilitatea unei lărgiri considerabile a investigaţiilor calitative şi cantitative asupra acestui domeniu de viaţă socială.

După cum se ştie, pot fi consideraţi indicatori complecşi ai moralităţii specifice omului nou, constructor al societăţii lipsite de exploatare, aproximativ următorii: atitudinea comunistă faţă de muncă (la antipodul rutinei, birocraţiei, stereotipiei „funcţionăreşti"), atitudinea faţă de proprietatea socială (nu numai în componentele care presupun teama de coerciţiune), devotamentul faţă de patria socialistă (multiple aspecte care pot viza uneori chiar şi jertfirea vieţii), manifestări de colectivism exprimate în nenumărate feluri, comportarea în viaţa de familie şi personală etc. Acestea sînt doar cîteva dintre fenomenele morale majore, măsurabile sub raportul diverselor lor caracteristici. Este lesne de înţeles însă că apare drept foarte anevoioasă ori chiar imposibilă observarea statistică nemijlocită, directă, asupra unor asemenea indicatori. Indicatorii complecşi de mai sus trebuie la rîndul lor descompuşi în indicatori simpli cuprinzînd fapte morale bine individualizate şi distincte, avînd caracter de masă şi apte din această pricină să devină obiect de observare şi de prelucrare statistică.

Menţionăm în această direcţie un interesant articol apărut nu demult în revista „Cercetări filozofice" [1], în care se arată necesitatea cercetării atitudinii socialiste faţă de muncă, şi se sugerează un număr de indica-

[1] Vezi N. Bellu, *Cercetarea procesului de dezvoltare a moralei socialiste în R.P.R. şi cîteva probleme cu privire la metoda de lucru*, în „Cercetări filozofice", 1960, nr. 6.

tori simpli, pentru a se demonstra că folosirea statisticii este nu numai necesară, dar şi posibilă în domeniul eticii.

Pentru început, problema cercetării directe a vieţii morale, în speţă preocuparea pentru o statistică a faptelor care reflectă morala nouă, comunistă presupune mai cu seamă stabilirea unui nomenclator de indicatori simpli şi specifici ai moralităţii supuse investigaţiei. Indicatorii cantitativi ai economiei generale şi de ramură, ai statisticii judiciare, sanitare etc. trebuie să reţină atenţia şi ca indicatori auxiliari pentru cercetarea fenomenelor morale.

Elaborarea amănunţită a caracteristicilor elementare (indicatori simpli) ale unor fapte morale, ca disponibilitatea spre întrajutorare, munca voluntară depusă în colectivul profesional şi obştesc, grija pentru calitatea muncii etc., reprezintă un domeniu vast, asupra căruia s-ar putea întreprinde şi investigaţii cantitative.

Fireşte că datele obţinute prin cercetarea nemijlocită a unor asemenea fapte de moralitate trebuie conexate cu uriaşul material statistic oferit de statistica judiciară etc., care surprinde manifestările antisociale în problema atitudinii faţă de proprietatea socialistă.

Numeroase sînt domeniile vieţii morale apte de a fi surprinse ca fapte obiective, măsurabile, putînd fi exprimate statistic.

Cercetarea statistică a faptelor de moralitate, dat fiind specificul acestora, se cere corelată cu necesitate cu numeroase alte mijloace, ca metoda interviurilor, anchetelor, sondajului de opinii, autobiografiilor, fişelor privind trăsăturile de caracter (cinste, voinţă, spirit inovator etc.), reportajul de familie etc.

Sînt însă prea puţine lucrările marxiste din ţara noastră care să fi încercat o secţionare masivă în acest segment al realităţii sociale cu ajutorul unor căi inductive ca cele menţionate.

★

Referindu-ne la aria cantitativă a fenomenelor sociale ce poate fi cuprinsă cu ajutorul statisticii ori al altor tehnici auxiliare acesteia, se cuvine să conchidem asupra jaloanelor majore care trebuie să călăuzească pe cercetătorul sociolog în utilizarea, analiza şi prelucrarea tuturor datelor obţinute direct ori indirect pe toate aceste căi.

Ceea ce prezintă o deosebită importanţă din acest punct de vedere pentru cercetătorul pe tărîmul sociologiei marxiste socotim că este: 1) Necesitatea edificării multilaterale asupra totalităţii caracteristicilor (indicatori simpli şi complecşi — direcţi şi indirecţi) esenţiale pentru cuprinderea aspectelor centrale ale problemei sociologice cercetate, precum şi epuizarea exhaustivă a izvoarelor statistice existente cu privire la acestea [1]; 2) Stabilirea, pe temeiul materialului statistic aflat la dispoziţie,

[1] Izvoarele tipărite pentru studiul economiei şi al culturii ţării noastre, de pildă, sînt destul de numeroase, deşi pînă în prezent nu a fost întreprinsă încă o lucrare mai mare pentru scoaterea la iveală şi sistematizarea lor. Izvoarele respective se referă, în eventualitatea unei cercetări exhaustive, la următoarele surse: bibliografii generale (cărţi şi periodice), colecţii de documente, izvoare legislative generale, lucrări monografice cu caracter general, calendare şi almanahuri. În afara acestora există numeroase izvoare speciale pentru tema socio-

a corelațiilor fundamentale. O caracterizare mai completă, de pildă, a acțiunii de ridicare a nivelului cultural al oamenilor muncii prin căminele culturale se va face abia cînd se va scoate în evidență corelația dintre numărul unităților, deci răspîndirea lor, și numărul participanților și al participărilor la manifestările culturale organizate de aceste unități. Fenomenele și procesele sociale fiind interdependente, se cere ca analiza statistică-sociologică să prezinte fenomenul sau procesul studiat în corelație cu alte fenomene și procese care determină apariția sau dispariția lui și cu fenomenele și procesele a căror apariție, dezvoltare sau dispariție este determinată de fenomenul sau procesul studiat; 3) Folosirea seriilor dinamice pe perioade relativ lungi, care să permită desprinderea tendințelor care acționează în decursul unei epoci istorice și care sînt afectate în mică măsură de variabile de scurtă durată. Rolul principal al statisticii sociologice este de a înfățișa procesul în dinamica sa; 4) Folosirea cuprinzătoare a statisticii comparative.

Munca sociologului începe tocmai atunci și numai în măsura în care se trece de la conexiunea statistică exterioară, cantitativă, la necesitatea internă. Se va urmări nu constatarea succesiunii empirice a faptelor, ci sesizarea dialecticii interne a dezvoltării, trecerea unei „constante", a unei funcțiuni matematice simple, într-o tendință ori lege de dezvoltare. În opoziție cu pozitivismul, sociologia marxistă nu cercetează un fenomen social reducîndu-l la înregistrarea statistică a unor caracteristici întîmplătoare ori izolate ale acestuia, ci are ca preocupare majoră stabilirea legilor bazate pe statistică, desprinse din aceasta.

Avînd în vedere asemenea considerații, instrumental metodologice, analiza sociologică, folosind ca „materie primă" datele nemijlocite, se va putea concentra asupra interpretării, explicării acestor date, descoperirii disproporțiilor și corelațiilor, descrierii cauzelor care au dus la apariția, dezvoltarea și dispariția fenomenului social cercetat.

ОТНОСИТЕЛЬНО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СТАТИСТИКИ В СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

РЕЗЮМЕ

Во введении к работе выявляется соотношение между социологией и статистикой в системе марксистских общественных наук и приводится положение исторического материализма, согласно которому при любом научном исследовании социальной действительности общественное экономическое явление с точки зрения объема, интен-

logică cercetată. Astfel, de pildă, pentru cercetarea sociologică a vieții economice trebuie luate în considerație: bibliografiile economice generale, bibliografiile economice de ramură; periodicele economice, culegerile de documente economice, legislația economică, izvoarele statistice, studii de analiză a situației economice a țării în diverse momente ale dezvoltării ei istorice, monografiile economice în ansamblu și pe ramuri; studii de istorie economică și socială a R.P.R., lucrări privind istoria gîndirii economice a țării noastre.

сивности степени развития и т.д. *может* и *должно* быть отмечено статистически.

В первой главе, озаглавленной „Некоторые аспекты относительно места и важности статистического метода в сочинениях В. И. Ленина", автор выделяет несколько из основных ленинских идей, относящихся к этому положению.

В этой главе автор пытается кратко изложить методологию, применяемую В. И. Лениным для использования статистики при исследовании некоторых конкретных социологических проблем (национальный вопрос, вопрос о крестьянском хозяйстве и т.д.).

II глава „Этапы и способы при статистическом исследовании и анализе" посвящена разбору вопросов зависимости количественного анализа от качественного на протяжении трех этапов статистического исследования, каковыми являются: статистическое наблюдение; обработка статистических данных; анализ статистических данных. Показывая, что статистика всегда должна использоваться в тесной связи с познавательными средствами науки, к которой она применяется, автор подчеркивает познаваемые границы наблюдения и первичной записи. Далее автор указывает на познавательную ценность некоторых более совершенных методов статистического анализа: количественный анализ *соотношения* между двумя или больше явлениями; анализ регулярности и *тенденции* развития явлений и т.д. В этой же главе критикуется статистическая фальшь, допускаемая буржуазными статистиками и социологами в результате ненаучного и тенденциозного использования вышеуказанных методов. Здесь приводятся примеры абсурдных соотношений (например, „соотношение", рассчитанное Моргенштерном, между эмиграцией аистов в Швецию и числом новорожденных в этой стране), фальшивых „статистических выводов" (statistical inference) (например, вывод о существовании „народного капитализма", основанный на фальшивых индуктивностатистических предпосылках).

В III главе, посвященной выяснению эффективности и разнообразию областей применения статистического метода, автор ставит своей целью выявить, помимо обычных областей социально-экономической жизни, входящих в текущие статистические исследования (экономическая, демографическая, культурно-социальная, медицинская статистика и т.д.) и некоторые области социальной действительности, которые могут стать предметом *специальных* количественно-статистических исследований. В этой же главе показывается, как роль специальных статистико-социологических исследований выявляется как таковая в момент, когда научное исследование требует целого комплекса данных и цифр, относящихся к конкретной форме обусловливания и развертывания процесса присвоения и усвоения — в рамках данных коллективов — всех благ и стоимостей, произведенных в обществе за определенный период, а также и данных об отношениях между людьми, присущих этому процессу.

В этом направлении автор показывает, как, например, для марксистского социолога, занимающегося обобщением социальных яв-

лений, касающихся образа жизни, использование — для дополнения различных текущих статистических источников, относящихся к образу жизни — *специальной* статистико-социологической документации представляет обязательное условие успеха соответствующего исследования. Это действительно и в случае научного исследования любого конкретного социологического вопроса. Автор более подробно останавливается на вопросах и перечне показателей специальных статистико-социологических исследований, вызываемых количественным изучением некоторых социальных явлений, как например: культурный и духовный „рост" данного населения; политическая, моральная, религиозно-атеистическая и т.д. жизнь того или другого коллектива и т.д.

В заключение работы автор делает вывод, что конкретное развертывание качественно-количественного исследования общества с ясностью выявляет, с одной стороны, как историко-материалистическое и систематическое использование статистических методов социологами влечет за собой более широкое развитие области, подлежащей научным статистическим исследованиям, и методов, используемых для этой цели, а с другой стороны, как без использования современного статистико-математического арсенала трудно предпринять обширные и плодотворные социологические исследования.

À PROPOS DE L'UTILISATION DE LA STATISTIQUE DANS LA RECHERCHE SOCIOLOGIQUE

RÉSUMÉ

En faisant remarquer le rapport entre la sociologie et la statistique dans le système des sciences sociales marxistes, l'introduction de l'étude rappelle la thèse du matérialisme historique conformément à laquelle le fait social économique, sous le rapport du volume, du degré de développement, etc., *peut* et *doit* être enregistré de manière statistique, lorsqu'on poursuit une investigation scientifique sur la réalité sociale.

Dans le premier chapitre, intitulé *Certains aspects concernant la place et l'importance de la méthode statistique dans l'œuvre de Lénine*, l'auteur met en évidence quelques-unes des principales idées léninistes se rapportant à cette thèse.

Dans ce même chapitre, il tente aussi de présenter succinctement la méthodologie à la lumière de laquelle Lénine utilise l'instrument statistique dans l'étude de certains problèmes sociologiques concrets (le problème national, le problème de la ferme villageoise, etc.).

Le deuxième chapitre, *Etapes et procédés d'investigation et d'analyse statistique*, discute les problèmes de la dépendance de l'analyse quantitative de l'analyse qualitative au cours des trois étapes de toute recherche statistique : l'observation statistique, l'assemblage des données statistiques,

l'analyse des données statistiques. Démontrant que la statistique doit toujours être utilisée en liaison étroite avec l'appareil conceptuel de la science à laquelle elle s'applique, l'auteur souligne les limites cognitives de l'observation et de l'enregistrement primaire. Il insiste ensuite sur la valeur cognitive de certaines méthodes d'analyse statistique plus raffinées, telles que : l'analyse quantitative de la *corrélation* entre deux ou plusieurs phénomènes, l'analyse de la régularité et de la *tendance* de l'évolution des phénomènes, etc. Au cours de ce chapitre sont combattus les faux statistiques commis par les statisticiens et par les sociologues bourgeois en utilisant de manière non scientifique et tendancieuse les méthodes indiquées ci-dessus. En ce sens nous sont fournis des exemples de corrélations absurdes (par exemple la « corrélation » calculée par Morgenstern entre l'émigration des cigognes en Suède et le nombre des naissances dans ce pays), de « conclusions statistiques » (statistical inference) fausses (par exemple la conclusion sur l'existence d'un « capitalisme populaire », fondée sur des prémisses statistiques inductives fausses).

Dans le troisième chapitre consacré à la discussion de l'efficience et de la variété des domaines d'application de la méthode statistique, l'auteur se propose de mettre en évidence, en plus des nombreux secteurs de la vie sociale-économique soumis à l'investigation statistique courante (statistique économique, démographique, sociale-culturelle, sanitaire, etc.), aussi certains domaines de la réalité sociale aptes à constituer l'objet de recherches statistiques quantitatives *spéciales*. Dans ce chapitre l'auteur montre la façon dont le rôle des investigations statistiques sociologiques spéciales s'affirme comme tel du moment où la recherche scientifique réclame tout un corpus de données et de chiffres concernant le domaine de la modalité concrète du conditionnement et du développement du processus d'appropriation, d'assimilation, dans le cadre de certaines collectivités données, de tous les biens et valeurs produits dans la société au cours d'une étape donnée, aussi bien que des relations interhumaines inhérentes à ce processus.

L'auteur démontre en ce sens que pour le sociologue marxiste préoccupé de la généralisation des phénomènes sociaux concernant le mode de vie, l'utilisation aux fins de compléter les sources variées de la statistique courante relatives au niveau de vie, d'une documentation statistique sociologique *spéciale* représente une condition *sine qua non* pour la réussite de la recherche respective. Tout cela est valable aussi au cas où l'on aborde scientifiquement n'importe quel autre problème sociologique concret. L'auteur s'arrête plus longuement aux problèmes et à la nomenclature des indicateurs des investigations statistiques-sociologiques spéciales, réclamées par l'étude quantitative de certains phénomènes sociaux tels que « la croissance » culturelle-spirituelle d'une population donnée ; la vie politique, morale, athéistique-religieuse, etc. d'une collectivité ou d'une autre, etc.

Dans la conclusion de l'étude, l'auteur est d'avis que le déroulement concret de l'investigation qualitative-quantitative de la société met

parfaitement en relief d'un côté le fait que l'utilisation systématique, à partir du matérialisme historique, des méthodes statistiques par les sociologues a pour conséquence un plus large développement du champ soumis à l'investigation statistique scientifique et des méthodes utilisées dans ce but, et d'un autre côté cet autre fait, que sans l'utilisation de l'arsenal mathématique-statistique moderne, il devient difficile d'entreprendre des recherches sociologiques étendues et fructueuses.

NOȚIUNEA DE „BOALĂ" ÎN LUMINA MATERIALISMULUI DIALECTIC

DE

ACADEMICIAN ȘT.-M. MILCU

Materialismul dialectic, ca metodă și concepție, elaborează aspectele cele mai generale ale relațiilor dintre fenomene, așa cum apar ele în natură și în societate.

Se pun în evidență astfel legile de apariție și de dezvoltare a fenomenelor și se elaborează reprezentarea lor științifică.

Pe de altă parte, fiecare știință particulară studiază un anumit domeniu al realității obiective și descoperă în procesul de cunoaștere noi fapte și relații între fenomene care alimentează într-un flux continuu generalizările teoretice și metodologice. Aceste generalizări se sprijină deci pe cuceririle științelor particulare, cărora le dau o călăuză conceptuală și o metodă de cunoaștere.

De pe pozițiile materialismului dialectic se pot studia în fiecare știință particulară, conținutul, masa de fapte, dezvoltarea istorică și unele probleme ridicate de progresul general al științelor și de reconsiderarea interpretărilor depășite.

În acest proces, principiile metodei materialist-dialectice despre interdependența și interacțiunea fenomenelor, despre continua mișcare a materiei, despre trecerea schimbărilor cantitative în schimbări calitative și despre contradicțiile interne ca factor activ al dezvoltării servesc la clarificarea fenomenelor studiate și ne permit să obținem noi relații, să elaborăm noi generalizări la nivelul științelor particulare.

★

Medicina reprezintă o știință particulară de o mare complexitate, care pune în epoca noastră numeroase probleme neclarificate încă teoretic și practic referitor la biologia și mai ales la biopatologia omului. Datorită greutății de interpretare teoretică adecvată a datelor furnizate de progresul multilateral al științelor naturii, date care devin auxiliare indis-

pensabile în progresul medicinei, a apărut în epoca noastră o anumită incertitudine și dezorientare în unele probleme de bază ale medicinii. Necesită astfel o reconsiderare teoretică noțiunile de constituție, de ereditate în patologie, de patologie umană ca fenomen ecologic, de patologie așa-zis funcțională ș.a.

Una dintre noțiunile de bază ale medicinii care pune numeroase probleme de concepție este și aceea de boală. În medicină, ansamblul problemelor referitoare la îmbolnăvire, sub aspectele cele mai generale ale acestui fenomen, era cuprins într-un domeniu cunoscut sub denumirea de patologie generală. Noțiunea de boală se situează în centrul medicinii clinice, al cărei obiectiv principal îl constituie studiul cauzelor îmbolnăvirii, studiul semnelor bolilor, al mecanismului prin care apare o boală și al mijloacelor prin care poate fi prevenită sau vindecată.

Este evident că noțiunea de *boală* poate fi discutată la aceste diferite niveluri, dar ceea ce ne interesează în primul rînd este conținutul ei teoretic.

Chiar din momentul abordării noțiunii de boală, se ivesc dificultățile de multă vreme cunoscute, legate de definirea precisă a noțiunii de îmbolnăvire. Aceste dificultăți se datoresc legăturii strînse între fiziologie și patologie. I. P. Pavlov a susținut la momentul respectiv că boala este o fiziologie patologică, iar în țara noastră clasici ai medicinii ca C. I. Parhon și D. Danielopolu au considerat-o ca pe un fenomen biologic desfășurat în condiții patologice.

Un fel apropiat de a vedea lucrurile a fost exprimat și în definiția dată de Bogomoleț. „În fond, boala nu creează nimic nou în organism; ea este consecința tulburării armoniei funcțiunilor fiziologice provocată de un agent infecțios. Boala este deci viața organismului în condiții anormale, care reclamă adesea o mare putere de adaptare și forțe de reglare a organismului" [1].

Trebuie să considerăm cu rezervă afirmația că boala nu aduce nimic nou, susținută printre alții de Virchow și Claude Bernard. Prin aceasta am nega schimbarea calitativă care diferențiază starea de boală de cea de sănătate. Cu drept cuvînt Alpern a susținut în definiția dată bolii, printre alte caractere, pe acelea că „ea este un proces nou din punct de vedere calitativ etc." [2].

După Sirotin, definițiile date în decursul timpului s-ar putea grupa în trei categorii : unele care au considerat boala ca pe o tulburare a armoniei diferitelor părți ale organismului și a funcțiilor sale (Bogomoleț ș.a.); altele care au încercat să definească boala prin opoziție cu starea de sănătate (Conheim) și în sfîrșit altele care au considerat boala ca pe o reacție a organismului la acțiunile nocive ale mediului extern (Buchard, Botkin).

De fapt, nici una dintre definițiile încercate în cadrul fiecăreia din aceste grupe nu răspunde conținutului complex al noțiunii de boală. Cea mai mare parte dintre dificultățile pe care le întîmpinăm în definiția bolii sînt generate și de faptul că în numeroase cazuri există o trecere

[1] N. N. Sirotin, *Despre noțiunea de boală* în *Unele probleme filozofice ale științelor naturii*, Kiev, 1957.

[2] Alpern, *Manual de fiziologie patologică*.

nesimțită de la starea de sănătate la cea de boală, de la starea de boală inaparentă la cea aparentă.

Din unele puncte de vedere, boala și sănătatea nu sînt două procese care se exclud. Aceste două stări sînt contradictorii, dar sînt cuprinse într-o unitate dialectică în cadrul căreia se desfășoară trecerile de la cantitativ la calitativ [1].

În unele cazuri, cele două stări sînt îngemănate în așa măsură, încît creează dificultăți în delimitarea stării de sănătate sau de boală. Îmbolnăvirea unor organe neesențiale pentru adaptarea la mediu și în special pentru muncă constituie un alt exemplu care ilustrează această dificultate.

Delimitarea stării de boală de cea de sănătate este imposibilă în unele stadii ale procesului de îmbolnăvire și dificilă în cazul cînd studiem stadii diferite ale aceleiași boli. Dificultățile sînt datorite faptului că îmbolnăvirea apare la un om în prealabil sănătos și numai în cazul cînd modificările patologice ajung la o întindere și o intensitate suficientă apare evidentă boala. Vătămarea unui organ sau a unui țesut sau dereglarea unor sisteme reglatoare apar ca modalități noi de existență la un moment dat, în interiorul organismului, a structurilor și funcțiunilor interesate. În acest caz, vechiul conține noul, între ele stabilindu-se relații noi, care determină caracterul lor evolutiv sau staționar.

Din această cauză este necesar să adoptăm noțiunea de *proces* patologic, care ne ajută să înțelegem esența noțiunii de boală. Se pare că Virchow a fost primul care a diferențiat boala de procesul patologic. El a susținut că nu tot ce este patologic înseamnă boală.

Într-adevăr, pătrunderea unui germen infecțios sau a unui toxic în organism creează imediat ceea ce s-a numit poarta de intrare situată la nivelul unui organ, țesut sau metabolism, în care se stabilesc relațiile inițiale dintre organul-gazdă și agentul etiologic. În etapa imediat următoare se desfășoară reacțiile de apărare, de compensare sau de eliminare care caracterizează procesul morbid. În acest moment apar cu intensitate contradicțiile dintre organism și factorul morbid, desfășurate în relație cu condițiile favorabile sau defavorabile. Această situație poate fi lichidată prin victoria reacțiilor de apărare : în acest caz, procesul de îmbolnăvire este localizat sau lichidat.

În caz contrar, procesul de îmbolnăvire continuă, antrenînd noi sectoare, prin treceri succesive calitative, și duce în final la dereglarea unității organism-mediu. Procesul patologic este caracterizat printr-o continuă acțiune abiotrofică a factorilor patogeni și printr-o ripostă situată la diverse nivele ale organismului, determinată de reactivitatea acestuia, care este, de altfel, la rîndul ei o noțiune complexă. Tocmai această reactivitate individuală determină o serie de particularități ale procesului patologic, deși componența nespecifică este determinată de reacțiile de apărare tipice ale organismului în fața oricărei agresiuni.

Relația dintre cele două acțiuni contradictorii — distructive ale agentului morbid și reparative, defensive ale organismului —, complicată

[1] A. A. Bogomoleț, citat de Sirotin.

de reacţiile satelite, caracterizează evoluţia procesului morbid pînă la apariţia stării de boală. Aceasta se continuă ulterior la un nivel cu o altă intensitate. Relaţia dialectică a procesului în această etapă este dovedită şi de faptul că el poate evolua inaparent, într-un organism în aparenţă sănătos.

Această situaţie a dat naştere noţiunii patologice de boală latentă sau inaparentă, care a complicat considerabil înţelesul şi definiţia stării de sănătate şi de boală.

Foarte numeroase exemple din patologie pot ilustra această problemă tulburătoare. Se ştie, astfel, că o tumoare canceroasă poate evolua luni de zile fără ca organismul să resimtă o stare anormală; că procesul de arterioscleroză a început cu zeci de ani înainte de apariţia primelor semne clinice şi uneori rămîne necunoscut întreaga viaţă; o tuberculoză poate evolua de asemenea asimptomatic o perioadă îndelungată înainte de a apărea semnele evidente ale îmbolnăvirii. Şi mai tulburătoare sînt bolile care rămîn cu totul inaparente şi devin evidente la un moment dat numai urmările sau complicaţiile lor. Un exemplu dintre cele mai caracteristice îl constituie neurovirozele, care trec neobservate şi care determină apariţia, după un număr de ani, a unei îmbolnăviri a sistemului nervos central.

În toate aceste cazuri, acumulările cantitative în conţinutul procesului morbid capabile să se manifeste ca o boală constituită au fost insuficiente.

Este deci evident că boala apare ca un aspect al procesului morbid acumulat cantitativ. În vechea patologie generală se utiliza pentru stările nemanifeste ale procesului de îmbolnăvire termenul de boală inaparentă sau preclinică.

Numai interpretarea îmbolnăvirii ca un proces dinamic, evolutiv, în care, prin natura dramei patologice, se produc acumulări cantitative şi treceri calitative continue, poate duce la diferenţierea stării de sănătate de cea de boală manifestă.

Constatarea dialectică a procesului ne ajută să explicăm coexistenţa elementelor contrare care există într-o entitate morbidă.

De un deosebit interes în patologia omului şi pentru cunoaşterea teoretică a problemei sînt procesele patologice care rămîn totdeauna preclinice. În aceste cazuri, îmbolnăvirea a rămas toată viaţa în potenţial şi s-a confundat cu starea de sănătate a organismului-gazdă. Toate prosecturile din lume deţin nenumărate observaţii anatomice care pun în evidenţă leziuni grave ale organelor fără nici un corespondent clinic: calculi renali şi vezicali, litiază biliară, tuberculoză pulmonară ş.a. Purtătorul s-a considerat totdeauna sănătos, fără a fi în realitate. În aceste cazuri, datorită unor complecşi factori de compensare, de reactivitate şi de simbioză, nu s-au produs trecerile calitative necesare pentru apariţia bolii.

Starea incipientă sau latentă de boală trebuie diferenţiată de evoluţia lentă a unui proces morbid. Aici intervine factorul timp, care constituie un element determinant în acumularea morbidă. Sînt cunoscute bolile cu evoluţie îndelungată, inaparente o lungă perioadă de timp din cauza

vitezei reduse de evoluție. În endocrinologie este cunoscută evoluția lentă a acromegaliei, a unor tumori hipofizare, a hipotiroidismului ș.a.

Așa cum reiese din cele expuse, introducerea noțiunii de proces morbid ne ajută să delimităm mai clar starea de boală de cea de sănătate și să clarificăm relațiile dintre aceste două fenomene. Totuși ne lipsesc și alte noțiuni necesare pentru a defini boala, care nu poate fi înțeleasă în toată complexitatea ei dacă o limităm la individul izolat de mediul lui de viață.

★

Trebuie să punem deci problema și la nivelul ecologiei omului. Este cunoscută importanța crescîndă care se acordă în epoca noastră disciplinelor care studiază fiziologia și fiziopatologia omului nu izolat în laborator, în clinică sau analitic pe animale, ci în legătură cu mediul în care trăiește. Meteoropatologia, patologia geografică și, mai recent, radiobiologia pun probleme de mare actualitate și însemnătate din acest punct de vedere. Gușa endemică, în lumina carenței iodice și a factorilor complecși care o provoacă, este un exemplu de ecologie chimică patologică, iar acțiunea radiațiilor asupra organismului, unul de radioecologie.

Nu este de loc surprinzător dacă considerăm și procesul de îmbolnăvire din punctul de vedere al ecologiei omului, adică în relație cu condițiile naturale în care se produce. Acest fel de a pune problema îmbolnăvirii scoate pe medic din izolarea în clinică și laborator și-l pune în contact cu boala ca fenomen biologic natural. Adoptarea acestei concepții în organizarea, studiul și combaterea gușii endemice în țara noastră și-a dovedit valoarea și eficacitatea [1].

Patologia ecologică apare evidentă în numeroase cazuri și pentru profani. În marea majoritate a cazurilor, cauza îmbolnăvirii este în afara organismului, deci în mediul complex de viață care poate fi definit la nivelul unei colectivități familiale, profesionale sau geografice. Cazurile cele mai tipice sînt date de către bolile infecțioase, contagioase, de intoxicații și de traumatisme.

Dar și acești factori etiologici, deși indispensabili pentru apariția unei serii de boli, nu conduc în mod obligatoriu la îmbolnăvire decît în anumite condiții care țin, pe de o parte, de mediul de viață, iar pe de altă parte de organism. Astfel se explică de ce, sub influența unor factori patogeni exteriori, nu toți indivizii se îmbolnăvesc. Rezultă deci că în definiția bolii nu putem accepta ca suficiente noțiunile de pătrundere sau de acțiune a unor factori patogeni asupra organismului.

De o mare importanță în definirea noțiunii de boală din punct de vedere ecologic este clarificarea relațiilor și a factorilor întîmplători în geneza îmbolnăvirii. Orice organism trăiește într-un mediu în care coexistă cu un număr considerabil de alți indivizi de aceeași specie sau diferiți, și în condiții în care se împletesc un număr uriaș de factori capabili să acționeze favorabil sau defavorabil asupra lui. Apariția îmbolnăvirii a fost condiționată de ivirea la un moment dat a unor factori și condiții

[1] Șt.-M. Milcu, *Despre unele probleme ale cauzalității în medicină*, în vol. *Materialismul dialectic și științele naturii*, Ed. politică, 1959.

patogene care au declanşat îmbolnăvirea. O serie imensă de operaţii raţionale şi de investigare tehnică permit medicului să elaboreze diagnosticul cauzal al bolii. În această elaborare are un rol hotărîtor eliminarea cauzelor secundare, folosirea logicii deterministe, aceasta hotărînd în ultimă instanţă în lămurirea cauzelor îmbolnăvirii. Numai gîndirea dialectică ne permite să evităm legătura cauzală mecanică simplă şi să stabilim caracterul ei necesar, esenţial sau neesenţial, extern sau intern [1].

Ansamblul factorilor de mediu în care trăieşte un individ poate interveni în apariţia unei boli dacă unul sau mai mulţi factori condiţionali devin neobişnuiţi. Exemple numeroase de acest fel sînt cunoscute îndeosebi în procesul de muncă, unde la un moment dat, prin persistenţa unei eventuale suprasolcitări, prin scăderea rezistenţei organismului şi prin acumularea acţiunilor nocive, una dintre componentele stereotipului zilnic produce îmbolnăvirea. În această categorie pot fi citate zgomotul intens şi prelungit, expunerea la umezeală şi frig, la tensiuni nervoase ş.a.

Interpretarea de pe poziţii neştiinţifice a factorilor patogeni cauzali şi condiţionali din mediul de viaţă duce la considerarea greşită a bolii ca un proces sau monocauzal sau condiţional exclusiv, ceea ce constituie o absolutizare a elementului fie necesar, fie întîmplător, în biologie şi medicină. După interpretarea lui Ricker, condiţionalismul este potenţat pînă la negarea cauzelor de îmbolnăvire, totul devenind întîmplător.

După cum organismul izolat în care se desfăşoară un proces morbid nu poate explica în exclusivitate apariţia şi dezvoltarea acestui proces, nici factorii cauzali şi condiţionali din mediul de viaţă nu pot da în exclusivitate această explicaţie.

Toate aceste exemple ilustrează relaţia complexă, dinamică şi de interacţiune a factorilor care ţin de organism şi a celor care aparţin mediului de viaţă. Această relaţie este esenţială pentru definirea noţiunii de boală.

Încercarea de a o rezolva prin aprecierea statistică cu ajutorul calculului probabilităţilor dă o expresie matematică fenomenului şi conduce la înţelegerea bolii ca o abatere de la media statistică normală. În acest fel se introduce noţiunea de *normal*, care complică şi mai mult situaţia. În aprecierea normei statistice pot intra numeroşi indivizi care, de fapt, sînt bolnavi incipienţi sau poartă procese patologice care nu s-au exprimat încă clinic. Pe de altă parte, această modalitate este aplicabilă în reprezentarea proceselor morbide la nivelul colectivităţilor umane, permiţîndu-ne să urmărim intensitatea şi dinamica lor ca fenomen de masă, dar nu este suficientă să definească noţiunea de îmbolnăvire, mai ales la nivelul individual. Un exemplu de acest fel îl constituie aprecierea introdusă în Institutul de endocrinologie „Prof. C. I. Parhon" a intensităţii iodocaptării la nivelul tiroidei, discordantă în numeroase cazuri faţă de situaţia clinică. Aceasta nu înseamnă de loc negarea rolului care revine legilor statistice ale fenomenelor în ansamblul lor. Statistica este indispensabilă pentru studiul factorilor morbizi şi al condiţiilor de îmbolnăvire, pentru definirea probabilităţii unui proces de îmbolnăvire. Ea pune în evidenţă eventuala

[1] I. T. Frolov, *Determinism şi teleologie*, „Voprosî Filosofi", nr. 2, 1958.

lor periodicitate, regularitatea în apariția și dezvoltarea lor, legăturile cauzale profunde și ne ajută să eliminăm întîmplarea (Iahot) [1]. Cu ajutorul statisticii noi putem defini probabilitatea unui proces de îmbolnăvire la nivelul unei colectivități și al indivizilor izolați, cu condiția ca să integrăm raționamentul nostru sau, în calcul statistic, factorii numeroși care intervin în determinismul proceselor morbide.

Situația se schimbă dacă considerăm organismul bolnav în relațiile sale complexe sociale. Omul se îmbolnăvește trăind și activînd într-o colectivitate la care este adaptat funcțional cu ajutorul a numeroase stereotipuri care exprimă procesul și gradul complex de adaptare și de condiționare la un anumit mediu.

Datorită acestei adaptări, individul se mișcă cu un grad mai redus sau mai larg de libertate. Prin îmbolnăvire se pierde în primul rînd această libertate, datorită scăderii sau dispariției posibilităților de adaptare la mediul cosmic și mai ales social. Încă din secolul trecut K. Marx a exprimat această idee în celebra sa întrebare „Ce este oare boala, dacă nu viață a cărei libertate este restrînsă?".

Această pierdere de libertate este consecința tulburării legăturilor adecvate dintre organismul omului și mediul său de viață. Numeroși autori care s-au ocupat de problema îmbolnăvirii din punct de vedere dezadaptativ au exprimat în diferite feluri această relație; unii, de exemplu Selye, au redus-o la nivel biologic, în timp ce numeroși autori sovietici au situat-o corespunzător la nivel biologic și social: „Boala se caracterizează prin limitarea capacității de adaptare față de mediul extern și scăderea capacității de muncă" [2]; sau: „Un complex de procese patologice care duc la tulburarea capacității de muncă a activității biologice" [3]; sau: „Boala limitează capacitatea de muncă a omului, activitatea sa ca membru al societății" [4].

Acest fel de a înțelege îmbolnăvirea deplasează problema de la nivelul organismului izolat la nivelul organismului în relație cu mediul lui înconjurător. Boala apare astfel ca o rupere a unității organismului cu mediul său de viață, deci ca o problemă de ecologie.

Ar fi greșit dacă am înțelege această relație numai la nivel adaptativ; în acest caz am situa noțiunea de îmbolnăvire la nivelul patologiei de adaptare, atît de mult popularizată de teoria hipofizo-suprarenală a lui H. Selye. Această teorie limitează procesul morbid la capacitatea și la modelul reacțiilor de apărare ale organismului, mediul de viață fiind considerat ca o sursă de agresiune.

De o deosebită importanță pentru problema relațiilor organism-mediu în procesul de îmbolnăvire este și noțiunea de teren premorbid și de constituție. Aceste particularități individuale ale organismului se situează într-o relație activă cu mediul de viață, la al cărui conținut reacționează conform unei structuri individuale. Spre deosebire de autorii

[1] Cf. P. N. Veselkin, *Contribuții la definirea noțiunii de boală*, „Vestnik Akademii medizinskih Nauk", nr. 2, 1958.
[2] A. A. Addo și I. R. Petrov, citat de Veselkin.
[3] N. N. Sirotin, *op. cit.*
[4] Cf. Veselkin.

care au susţinut un punct de vedere metafizic, adoptînd fixitatea şi fatalitatea constituţiei individuale, trebuie să înţelegem aceste particularităţi ca fiind într-o interrelaţie permanentă cu mediul şi, prin aceasta, schimbătoare în decursul existenţei.

În legătură cu această problemă trebuie să arătăm că I.P. Pavlov a acordat o importanţă deosebită tipului de sistem nervos al individului în apariţia îmbolnăvirii. El a adus de asemenea în discuţie, în definirea noţiunii de boală, dezechilibrul proceselor nervoase; „Norma activităţii nervoase este echilibrarea tuturor proceselor descrise, care participă la această activitate : tulburarea acestui echilibru este o stare patologică" etc.

În această formulare se introduce noţiunea de echilibru funcţional al unor procese endogene, legat la rîndul lui de existenţa unor relaţii adecvate, întrucît este vorba de activitatea nervoasă reflexă. Ţinîndu-se seama de faptul că prin unitatea organism-mediu trebuie să avem în vedere în cazul omului caracterul relaţiilor sale în procesul de muncă, problema ecologică a îmbolnăvirii trebuie considerată şi la acest nivel.

Este unanim recunoscut că un organism bolnav are o capacitate de muncă limitată sau a pierdut-o complet. În numeroase cazuri se poate constata că tocmai această incapacitate ridică procesul de îmbolnăvire la nivelul conştiinţei individului bolnav şi prin aceasta îi dă un nou caracter calitativ. *Limitarea sau pierderea capacităţii de muncă este un criteriu ecologic esenţial în noţiunea de boală.*

Unitatea organism-mediu ne obligă să considerăm deci boala la nivelul organismului bolnav şi al relaţiilor sale în procesul de muncă, cu limitarea sau pierderea capacităţii de lucru.

Această concluzie trebuie să fie ponderată la rîndul ei de constatările referitoare la caracterul dinamic al procesului morbid în raport cu boala aparentă şi inaparentă. Realitatea ne arată că, în unele cazuri, un organism purtător al unei boli latente sau inaparente nu-şi diminuează şi nici nu pierde capacitatea de muncă. Fenomenul poate rămîne ca atare în bolile care nu ajung la o expresie clinică. Dar relaţia se tulbură net în momentul cînd apare boala manifestă. În aceste cazuri, capacitatea de muncă scade în grade diferite sau dispare pentru o perioadă de timp sau definitiv în cazurile de infirmitate sau de mutilare.

Un mare patolog al epocii noastre, I.V. Davidovski, analizînd această relaţie complexă, a susţinut că tulburarea relaţiilor funcţionale dintre organism şi mediu nu ar fi necesară pentru a defini starea de boală. În ceea ce ne priveşte socotim, că acest punct de vedere este adevărat numai pentru boala considerată ca un proces patologic inaparent, dar este greu de susţinut în cazul unei îmbolnăviri clinice. În această situaţie, în procesul de îmbolnăvire apare un factor nou, de care se ţine seama într-o măsură insuficientă — *conştiinţa proprie despre îmbolnăvire — care constituie de fapt actul care accentuează ruperea relaţiilor normale dintre organism şi mediul de viaţă.* În numeroase cazuri, această conştiinţă a bolii devine obsesivă şi determină o agravare a dezadaptării produse de patologia funcţională şi lezională, o prelungeşte şi împiedică revenirea la o stare normală, chiar după ce procesul patologic s-a vindecat.

★

Rezultă deci că nici adoptarea punctului de vedere exclusiv al factorilor ecologici în apariția procesului de îmbolnăvire și în definiția bolii nu corespunde realității. De fapt, unitatea organismului cu mediul ne obligă să întrevedem o relație complexă, în întrepătrunderea celor două componente. Experiența cea mai demonstrativă privitoare la relațiile de acest fel o constituie transformarea calitativă în organism a reacțiilor la mediu, atît pe plan fiziologic, cît și pe plan patologic.

Metoda reflexelor condiționate și experiențele acumulate în acest domeniu au demonstrat caracterul calitativ al relațiilor reflex-condiționate și capacitatea organismului de a diferenția în același timp cantitatea și calitatea unui excitant. I.P. Pavlov a fost printre primii care a subliniat și a demonstrat rolul și intensitatea interpretării ecologice a fenomenelor fiziologice și fiziopatologice.

Interpretarea ecologică, înțeleasă în sens larg, a mediului biologic și social ne permite să dăm un conținut nou *noțiunii de boală, care reprezintă o formă particulară de existență a materiei vii, caracterizată prin apariția unui proces patologic care tulbură unitatea părților în organism și a organismului cu mediul, urmată de scăderea, creșterea sau vicierea schimburilor metabolice și de limitarea sau dispariția capacității de muncă.*

Este evident că, în această definiție, boala nu reprezintă decît un stadiu al procesului morbid, avînd o accepțiune mai largă, întrucît cuprinde atît îmbolnăvirea preclinică, cît și pe cea clinică. În aceste condiții apare și conștiința despre boala proprie.

Acest comentariu al unor probleme puse de procesul de îmbolnăvire și de boală nu a epuizat desigur numeroasele aspecte care pot fi discutate. Au fost enunțate unele noțiuni și idei care ar fi necesitat la rîndul lor o mai largă dezvoltare. Apartenența lor la diferite domenii ale filozofiei, ale biologiei normale și patologice necesită o documentare și o discuție mai aprofundată.

ПОНЯТИЕ „БОЛЕЗНИ" В СВЕТЕ ДИАЛЕКТИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛИЗМА

РЕЗЮМЕ

В работе на основе принципов диалектико-материалистического метода дается анализ понятию болезни. Касаясь различных определений, данных понятию болезни, автор показывает их односторонность, трудности, на которые наталкивается попытка разграничить понятие болезни от понятия здоровья.

Для устранения этих трудностей необходимо, подчеркивает автор, ввести понятие патологического процесса. Анализ этого процесса позволит нам понять сущность понятия болезни. Патологический процесс характеризуется постоянным абиотрофическим действием

патогенических факторов и ответной реакцией, расположенной на различных уровнях организма и обусловленной их реактивностью.

Соотношение между этими двумя противоположными действиями характеризует эволюцию болезнетворного процесса до возникновения состояния болезни.

При помощи некоторых примеров, взятых из патологии, автор показывает, что болезнь возникает как черта болезнетворного процесса, накопленного количественно. Заболевание нужно понимать как динамический, эволюционный процесс, в котором благодаря природе патологической драмы происходят количественные накопления и качественные переходы.

Важное место в работе занимает критика объяснения возникновения процесса заболевания и определения болезни исключительно на основе экологического критерия. Такое понимание экологического критерия не соответствует действительности. На самом деле единство организма со средой предполагает наличие сложных отношений во взаимопроникновении этих двух компонентов. Самым убедительным примером отношений такого рода является качественное преобразование в организме отношений к среде как в физиологическом плане, так и в патологическом.

Метод условных рефлексов и опыт, накопленный в этой области, доказали качественный характер условнорефлексных отношений и способность организма различать в одно и то же время количество и качество возбудителя.

В заключение автор предлагает следующее определение болезни: *Болезнь представляет собой частную форму существования живой материи, характеризующуюся возникновением патологического процесса, который нарушает единство частей в организме и единство организма со средой, что влечет за собой упадок, рост или нарушение метаболического обмена и уменьшение или исчезновение способности к труду.*

В таком определении болезнь представляет не что иное, как стадию болезнетворного процесса и имеет более широкий смысл, поскольку охватывает как доклинический период заболевания, так и клинический. При таких условиях появляется и понимание болезни как таковой.

LA NOTION DE «MALADIE» À LA LUMIÈRE DU MATÉRIALISME DIALECTIQUE

RÉSUMÉ

L'ouvrage est consacré à l'analyse de la notion de maladie, sur la base des principes de la méthode matérialiste dialectique. Se référant à différentes autres définitions de la notion de maladie, l'auteur signale leur

caractère unilatéral et les difficultés auxquelles se heurte la tentative de séparer la notion de maladie de la notion de santé. Pour écarter ces difficultés il est nécessaire, souligne l'auteur, d'introduire la notion de processus pathologique. L'analyse de ce processus nous permet de comprendre l'essence de la notion de maladie. Le processus pathologique est caractérisé par une incessante action abiotrophique des facteurs pathogènes et par une riposte située à différents niveaux de l'organisme et déterminée par le caractère réactif de ceux-ci.

La relation entre ces deux actions contradictoires caractérise l'évolution du processus morbide jusqu'à l'apparition de l'état de maladie.

A l'aide d'exemples empruntés à la pathologie, l'auteur montre que la maladie apparaît comme un aspect du processus morbide, accumulé quantitativement. L'installation de la maladie doit être entendue comme étant un processus dynamique, évolutif, dans lequel, de par la nature même du drame pathologique, se produisent des accumulations quantitatives et des transitions qualitatives.

Une partie importante de l'ouvrage est consacrée à combattre le critère exclusivement écologique pour l'explication de l'apparition du processus morbide et pour définir la maladie. Entendre ainsi le critère écologique ne correspond pas à la réalité. En fait, l'unité de l'organisme et du milieu implique l'existence de relations complexes entre les deux composantes qui s'interpénètrent. L'expérience la plus démonstrative des relations de ce genre est constituée par la transformation qualitative, dans l'organisme, des relations avec le milieu, aussi bien sur le plan physiologique que sur le plan pathologique. La méthode des réflexes conditionnés et les expériences accumulées dans ce domaine ont démontré le caractère qualitatif des relations réflexes conditionnées et la capacité de l'organisme de différencier en même temps la quantité et la qualité d'un excitant.

Dans la conclusion, l'auteur propose la définition suivante de la maladie : *La maladie représente une forme particulière d'existence de la matière vivante, caractérisée par l'apparition d'un processus pathologique qui trouble l'unité des parties de l'organisme et de l'organisme avec le milieu, suivie de la diminution, de l'accroissement ou de la viciation des échanges métaboliques et de la limitation ou de la disparition de la capacité de travail.*

Dans cette définition, la maladie ne représente qu'un stade du processus morbide, ayant une acception plus large, puisqu'elle comprend aussi bien la maladie préclinique que la maladie clinique. C'est dans ces mêmes conditions qu'apparaît aussi la conscience de sa propre maladie.

FUNCȚIA SOCIALĂ REACȚIONARĂ A EXISTENȚIALISMULUI LUI J. P. SARTRE

DE

CLARA DAN

Existențialismul francez reprezintă continuarea existențialismului danez și a celui german.

Filozoful danez Sören Kierkegaard a trăit în prima jumătate a secolului trecut, deci în epoca unei puternice efervescențe ideologice și sociale. Stăpînirea de veacuri a aristocrației se apropia de sfîrșit în centrul Europei; tînăra burghezie, încărcată de contradicții, se pregătea să preia puterea, iar apusul Europei, pornit pe calea dezvoltării capitaliste, genera amenințător proletariatul. Contradicțiile sociale erau, așadar, ascuțite și nevoalate, izbucnind în cele din urmă și în revoluția din 1848.

Corespunzător polarizărilor sociale, și în viața ideologică are loc un proces de limpezire a pozițiilor. Sistemul hegelian, care includea concomitent gîndirea cea mai reacționară și mai revoluționară a epocii, trebuia să se destrame cu necesitate. Stînga hegeliană, culminînd în gîndirea lui Marx, atacă idealismul obiectiv al lui Hegel de pe pozițiile materialismului, reacționarismul teoriilor sale sociale de pe pozițiile proletariatului și răstoarnă dialectica hegeliană, transformînd-o într-o armă revoluționară. Sören Kierkegaard, contemporan cu Marx, atacă idealismul obiectiv al lui Hegel de pe pozițiile idealismului subiectiv, raționalismul hegelian de pe pozițiile iraționalismului, elementele revoluționare ale dialecticii lui Hegel prin teoria unei așa-numite dialectici calitative, lipsite de salturi; în filozofia lui Kierkegaard dispare societatea și nu rămîne decît individul izolat.

Pentru Kierkegaard, societatea nu reprezintă decît o generalitate abstractă, goală, relativă. Filozofia lui Kierkegaard se rezumă la ceea ce el numește existență, adică la subiectivitate. Subiectivitatea individului concret formează singura dimensiune a filozofiei lui Kierkegaard. Perspectiva lui filozofică se limitează aici. Credința religioasă, care pătrunde întreaga gîndire a lui Kierkegaard, este fundamentată tot în cadrul subiec-

tivității. Gîndirea lui Kierkegaard nu părăsește sfera subiectivității individuale.

Dar subiectivitatea la Kierkegaard nu este cunoscută, ci trăită. În această filozofie, cunoașterea este ceva străin față de trăirea nemijlocită; cu ajutorul cunoașterii, subiectivitatea nu poate fi apropiată. Subiectivitatea se închide deci în sfera iraționalului. Subiectivitatea astfel izolată, irațională, incognoscibilă devine la Kierkegaard necesarmente și esențialmente tragică.

Centrarea filozofiei pe subiectivitate și afirmarea supremației individualului față de general, închiderea filozofiei în conștiința tragică și înlăturarea problemelor sociale din orizontul filozofiei exprimă, în fond, o atitudine de apărare a unor clase reacționare în fața dezvoltării istorice ineluctabile, dar nedorite de ele. Această poziție de retragere, în care realitatea istorică-socială alungată pătrunde totuși fără voia autorului, imprimînd tragedia subiectului izolat, nu exprimă starea de spirit generală a păturilor reacționare ale epocii. Decăderea feudalismului permitea apariția unei asemenea filozofii la reprezentanții ideologici ai aristocrației, dar nu o pretindea încă și nu-i exprima specificul. Numai mai tîrziu cu un veac, în perioada agoniei burgheziei, în preajma unor transformări sociale radicale care schimbă din temelii vechea societate, atitudinea kierkegaardiană devine dominantă la această clasă și concomitent crește în agresivitate. Din acest motiv, influența ideologică a lui Kierkegaard își atinge apogeul abia în perioada dintre cele două războaie mondiale.

La începutul secolului nostru, filozoful german profascist Martin Heidegger, format la școala filozofică a lui Husserl, și psihiatrul german Karl Jaspers reeditează fondul teoriilor kierkegaardiene. De astă dată însă, critica ideilor sociale de pe pozițiile subiectivismului țintește marxismul și nu teza burgheziei în ascensiune referitoare la progresul „în genere", iar desperarea și tragicul conștiinței reflectă teama în fața dispariției claselor privilegiate în general. Din această cauză, izolarea subiectului și trăirea tragicului cresc în amploare la Heidegger, filozofia lui servind ca bază pentru ideologia fascistă. Heidegger și-a început cariera filozofică la școala lui Husserl. El părăsește religiozitatea lui Kierkegaard, preluînd de la Husserl pretenția de a depăși atît materialismul cît și idealismul, de a formula o a treia cale filozofică; dar în realitate, ca și la Husserl, la Heidegger subiectivitatea inundă totul. În concepția lui Heidegger, ontologia poate fi abordată numai fenomenologic, esența fiind intențională, deci subiectivă.

În concepția lui Heidegger se întîlnesc și se contopesc, așadar, cele două curente subiective dominante: fenomenologia lui Husserl, care construiește o ontologie și o gnoseologie subiectivă bazată pe intenționalitate, și existențialismul lui Kierkegaard, cu trăirea tragică a subiectului izolat.

Din această contopire ia naștere existențialismul lui Heidegger. În centrul acestei filozofii se află, așadar, subiectivitatea pură, trăirile umane iraționale și lumea în oglinda acestor trăiri. Această pretenție de antropologizare a filozofiei, care în realitate înseamnă centrarea filozofiei pe psihicul burghezului desperat în preajma nimicirii sale istorice și care a jucat rolul sinistru de vestitor al celei mai bestiale ideologii, apare în filo-

zofia lui Heidegger drept pretenție de a reda omul de toate zilele în preocupările sale zilnice. Concepțiile filozofice ale lui Kierkegaard și ale lui Heidegger, exprimînd fidel dezastrul unei clase care se prăbușește au exercitat o puternică influență asupra claselor reacționare în toată perioada istorică căreia îi dau glas. Această influență este vie chiar și în zilele noastre. Un grup de filozofi francezi, dintre care s-au distins A. Camus, Gabriel Marcel, Hippolyte, M. Merleau-Ponty, Simone de Beauvoir și Jean Paul Sartre, a reluat firul acestor idei, dînd naștere curentului existențialist francez.

Existențialismul francez se bucură de răspîndire în zilele noastre în anumite pături din apusul Europei, în primul rînd datorită faptului că în Franța existențialismul s-a extins și asupra literaturii. Sub forma romanelor, a pieselor de teatru, individualismul existențialist a pătruns în pături largi pentru care filozofia existențialistă, ermetică și nebuloasă, rămînea inaccesibilă.

În filozofie, existențialismul francez preia de la Kierkegaard orizontul filozofic al subiectivității (înlăturînd însă accentul tragic și parțial pe cel religios; Jean Paul Sartre reprezintă aripa ateistă, iar Gabriel Marcel pe cea religioasă a existențialismului), precum și ruperea individului de generalitate, a trăirii față de cunoaștere.

De la Heidegger existențialismul francez preia ontologia de coloratură husserliană, pretenția neutralității față de materialism și de idealism și cultul omului de pe stradă cu psihicul cotidian.

O prezentare cît de sumară a principalelor idei ale existențialismului francez este o sarcină anostă, dată fiind confuzia și variația temelor. Într-un articol recent asupra existențialismului [1], Barrows Dunham scrie: „În toate operele existențialiștilor nu a apărut pînă acum nici urmă de doctrină expusă în mod precis". Paul Foulqué, în cartea lui intitulată *Existențialismul*, este de părere că „există atîtea existențialisme cîți filozofi existențialiști" [2]. Iar neopozitivistul Ayér definește existențialismul ca „arta folosirii greșite a verbului „a fi" [3]. La aceasta s-ar mai putea adăuga că Kierkegaard a fost cuprins de furii la gîndul că, după moartea lui, profesorii vor preda filozofia lui ca pe un sistem închegat de idei [4].

Existențialismul este greu exponabil tocmai pentru că nucleul lui central îl constituie *trăirea* existenței. Dar pentru analiza poziției lui Sartre față de marxism nici nu este necesară o expunere detaliată a existențialismului, ci relevarea doar a unor idei de bază, în perspectiva cărora Sartre critică marxismul. Pe scurt, aceste idei sînt: subiectivismul, individualismul, iraționalismul, trăirismul.

Pentru existențialiști, „a trăi", „a fi", nu înseamnă încă a exista. Oamenii trăiesc, oamenii sînt pur și simplu, dar numai unora dintre ei le este dat să existe. S-ar putea spune că existența este hărăzită numai celor aleși, celor cărora ea li se relevă dintr-o trăire nemijlocită. „Există (il y a) un lucru care se cheamă a trăi; există (il y a) un alt lucru care se cheamă

[1] Barrows Dunhan, *Existențialismul*, în „Voprosî filosofii", 1960, nr. 9, p. 38.
[2] Paul Foulqué, *L'existentialisme*, Presses universitaires de France, 1946, p. 38.
[3] Vezi Barrows, art. cit.
[4] Vezi Paul Foulqué, *op. cit.*, p. 37.

a exista..." [1], scrie Gabriel Marcel. În această contopire psihică a individului cu existența, importanța intelectului este redusă. Existența i se relevă omului printr-un fel de participare mistică. Miezul existențialismului francez este, așadar, irațional, subiectivist și cu o vădită coloratură religioasă, transpusă în concepte profane.

Gabriel Marcel dezvoltă din plin religiozitatea imanentă existențialismului. *Jurnalul metafizic* a lui Gabriel Marcel este similar *Jurnalului* lui Kierkegaard, jurnale intime în care credința nu este fundată ontologic ori gnoseologic, ci redată ca trăire subiectivă personală.

Jean Paul Sartre, în schimb, este un ateu ; la el tonalitatea religioasă a existențialismului dispare, dar apropierea iraționalistă, trăiristă față de realitate se menține.

Existența *trăită*, învăluită într-o ceață misterioasă care poate fi apropiată printr-un soi de extaz psihic cu rolul diminuant al intelectului, poate fi comunicată mai degrabă prin sugestivitatea literaturii decît prin limbajul clar al conceptelor filozofice. „Dacă descripția esenței provine din filozofia propriu-zisă — scrie Simone de Beauvoir — , numai romanul permite evocarea țîșnirii originale a existenței în realitatea sa completă, singulară, temporară" [2]. În concepția existențialiștilor, trăirea existenței, participarea la ea, devine posibilă numai prin negarea esenței (dezvăluită de filozofie) prin aneantizarea conceptelor, a rațiunii, condiții indispensabile pentru ca singularul să se poată releva în singularitatea sa, în „țîșnirea sa originară", motiv pentru care existențialismul nu este expus de către propovăduitorii lui ca o concepție filozofică coerentă, ci trebuie desprins din operele acestora. În acest sens relevăm cîteva idei caracteristice întregului curent existențialist francez.

Deprecierea generalității, a abstracției și cultul concretului senzorial constituie una din componentele cele mai importante ale acestei concepții. Trăirea existenței este posibilă pe baza unei intuiții [3] directe a individualului ; cunoașterea individualului prin intermediul generalității devitalizează singularitatea în concepția existențialistă.

De aceea realitatea pentru existențialism înseamnă datul concret senzorial. De aici decurge o altă concepție caracteristică existențialismului francez : o interpretare specifică, agnosticistă a angajării subiectului cunoscător în ambianța imediată. Angrenarea subiectului cunoscător în natură, faptul că subiectul nu este străin naturii, constituie o garanție a veracității cunoștințelor umane. Tocmai faptul că omul provine din natură, că este o parte integrantă a ei ajunsă la un grad de dezvoltare maxim, asigură unitatea legilor realității și a cunoașterii, asigură deci reflectarea realității în cunoaștere. Pentru existențialism în schimb, această angajare duce direct la agnosticism. „Realitatea — scrie Gabriel Marcel — nu este oare impenetrabilă în măsura în care eu însumi sînt angajat în ea?" [4]

---

[1] Gabriel Marcel, *Journal de Métaphysique*, 8 noiembrie 1892, Aubier, Editions Montaigne, 1935.

[2] Simone de Beauvoir, *Littérature et métaphysique*, în „Les temps modernes", 1 aprilie 1945, p. 1 160—1 161 (după P. Foulqué).

[3] Existențialiștii evită întrebuințarea acestui termen.

[4] Gabriel Marcel, *Être et avoir*, Aubier, Editions Montaigne, 1935, p. 14.

Concluzia agnosticistă a angajării individului provine din negarea existențialistă a generalității obiective. Tocmai generalitatea, legile de maximă generalitate sînt identice atît domeniului realității obiective, cît și cunoașterii. În schimb, prin negarea existențialistă a generalității angrenarea omului în natură se transformă într-o situare a omului într-o diversitate de singularități.

Ipostazierea individualului duce la o concepție specifică — definitorie pentru existențialism — a relației dintre existență și esență. Toți existențialiștii afirmă la unison primatul existenței asupra esenței. Semnificația acestei dogme existențialiste nu este însă ontică, ci morală. În ontologie, Sartre consideră, din contra, că esența, generalitatea, premerge existenței individualului în tot domeniul neumanului. Ipostazierea esenței, considerarea ei ca premergînd existența, este o teză definitorie pentru idealismul obiectiv. În principala sa operă, *L'Être et le Néant*, Sartre afirmă că esența, care se confundă cu rațiunea de a fi, nu este altceva decît șirul infinit al aparenței (influență hegeliană), care în cazurile finite se dezvăluie prin intenție. Prin introducerea intenționalității în determinarea relației fenomen-esență, influența husserliană nu este greu de dibuit. În cartea sa de popularizare *L'Existentialisme est un humanisme*, primatul esenței în lumea obiectelor apare ca primatul legilor de constituire față de datul concret. Problema raportului dintre legile de constituire și datul concret, dintre general și individual constituie una dintre problemele cele mai dificile ale filozofiei; totodată, ea este una dintre chestiunile cele mai importante prin care se exprimă conținutul științific sau neștiințific, orientarea materialistă sau idealistă a unei filozofii. După părerea noastră, pentru dezlegarea acestei chestiuni complexe este nevoie de a distinge diferite *nivele*, și anume nivelul ansamblului și nivelul fiecărui obiect concret în parte. Privite în ansamblu, legile nu sînt nici independente, nici anterioare obiectelor, ci concomitente lor, provenind din relațiile necesare în care se află obiectele între ele, fiind expresia interacțiunii obiectelor. Față de fiecare obiect în parte însă, legile apar ca exterioare și anterioare lui, obiectul fiind supus acestor legi. În acest al doilea sens și exclusiv în acest sens, care este de fapt un aspect subordonat, se poate vorbi de preexistența legilor de constituire față de obiectul concret. Dar izolarea acestui aspect, ipostazierea lui, scoaterea lui din subordonarea în care se află față de ansamblu, duce la idealism. Or, tocmai acesta este cazul tezei ontologice a lui Sartre. Esențială însă pentru Sartre, ca și pentru ceilalți existențialiști, este teza primatului existenței asupra esenței la nivel uman și implicațiile morale care decurg din această concepție.

Omul, spune Sartre, este o pură existență, care își alege singură esența. Omul poate fi pasiv ori combatant, sincer ori fățarnic, bun ori rău etc., după libera lui alegere. Esența fiecărui om este, așadar, în funcție de viața lui personală, pe care o dirijează singur. În acest sens afirmă Sartre că existența premerge esenței la nivel uman. Terminologia în mod vădit este improprie, aducătoare de confuzii. Esența omului este identică la toți oamenii; omul în esențialitatea sa este o ființă care trăiește în societate, înzestrată cu rațiune și care fabrică unelte. Omul se naște cu esen-

ţialitatea lui, determinată de apariţia sa în anumite condiţii sociale; el nu o alege. Ceea ce Sartre denumeşte eronat esenţa omului este în fond individualitatea variabilă la fiecare om, sau, mai precis, caracterul, adică momentul cel mai general al individualităţii.

Ceea ce este însă important pentru Sartre este aspectul moral, responsabilitatea individuală care decurge din acest primat. Dacă omul îşi alege singur esenţa (adică caracterul, individualitatea), atunci răspunderea omului pentru actele sale, pentru concepţiile sale este infinită, în concepţia existenţialistă chiar zdrobitoare. Responsabilitatea omului nu are limite. În concepţia lui Sartre, omul răspunde nu numai de actele sale proprii, ci şi de toate evenimentele independente de el, prin *atitudinea* pe care o ia faţă de evenimentele respective. Această responsabilitate individuală, totală a omului singular, izolat, pentru actele sale proprii şi, indirect, pentru întregul univers este atît de zdrobitoare în concepţia existenţialistă, încît Sartre pretinde că omul este *condamnat* la libertate, la alegere. Din acest motiv, momentul culminant al omului, libertatea lui, alegerea lui este însoţită de o stare sufletească penibilă, încolţită, neliniştitoare, de o senzaţie de teamă nedefinită, de renumita „angoisse" (anxietate) existenţialistă.

Problema responsabilităţii morale a omului pentru caracterul său propriu şi pentru evenimentele independente de el prin atitudinea pe care o ia faţă de evenimente este, după părerea noastră, una dintre cele mai valoroase probleme discutate de Sartre. Ororile celui de-al doilea război mondial au pus cu deosebită acuitate necesitatea clarificării limitelor responsabilităţii individului. Analizele lui Sartre au meritul incontestabil de a scoate în evidenţă sfera vastă a acestei responsabilităţi. Ceea ce lipseşte însă la Sartre este tocmai perspectiva socialului şi a limitelor variabile social-determinate de la clasă socială la clasă socială, de la individ la individ.

Responsabilitatea morală a individului, prin atitudinea pe care o ia faţă de evenimente, este în funcţie de apartenenţa lui socială de clasă, de mişcările sociale existente, de caracterul lor progresist sau reacţionar şi de modul în care se raportează faţă de ele. Responsabilitatea individului, oricît de mare ar fi ea — şi este cît se poate de actuală şi corespunzătoare adevărului accentuarea acestei responsabilităţi — , este totuşi o responsabilitate socială, determinată social şi avînd repercusiuni sociale. Responsabilitatea morală a individului faţă de evenimente provine din posibilitatea oamenilor de a schimba evenimentele, şi ea nu întrece niciodată cadrul acestei posibilităţi. Perspectiva socialului lipseşte însă la Sartre; responsabilitatea morală strict individuală, izolată, uniformă, neintegrată social nu este aici motorul unor acţiuni sociale eficace care stăpînesc evenimentele; responsabilitatea individului este la Sartre nelimitată, abstractă şi zdrobitoare, deoarece ea nu părăseşte sfera individualului. Responsabilitatea socială a omului constituie una din principalele motoare ale activităţii sale, *ridicîndu-l* pînă la libertate; la Sartre, în schimb, responsabilitatea zdrobitoare a omului izolat *îl „condamnă"* la libertate, provocînd o stare de anxietate.

Pentru Sartre, anxietatea, această frică nedeterminată, provine din necunoașterea cauzelor care acționează asupra psihicului. Ea reprezintă momentul în care omul încă nu a decis comportarea sa viitoare, cînd subiectul nu a ales încă între multiplele posibilități. „Este — scrie Sartre — tocmai conștiința de a fi propriul său viitor față de modul de a nu fi, ceea ce vom numi frică nedeterminată"[1]. În concepția lui Sartre, omul este așadar, apăsat de libertatea lui de a decide. Frica nedeterminată este complet opusă fricii obișnuite, care se caracterizează prin cunoașterea cauzei care a provocat-o. Frica obișnuită este, așadar, reacția omului față de o cauză exterioară cunoscută, pe cînd frica nedeterminată este, reacția activă a individului față de el însuși, din care ia naștere acțiunea sa viitoare. „Tocmai neantizarea ororii ca motiv — arată Sartre — are drept urmare întărirea ororii ca stare" [2]. În concepția lui Sartre, orice activitate umană, orice alegere este necesarmente însoțită de anxietate.

Analiza psihologică a anxietății, provocată de cauze necunoscute, este fără îndoială valabilă, dar sfera ei este cît se poate de restrînsă. Extinderea abuzivă, tipic existențialistă a anxietății, asupra tuturor actelor umane care necesită o alegere între posibilități, asupra tuturor deciziilor umane este nefundată și reprezintă fidel starea de spirit a unor clase condamnate la pieire.

În toate dimensiunile sale, existențialismul este, așadar, subiectivist. *Trăirea* irațională a existenței, *angajarea* individului care duce la agnosticism, cultul *singularității*, responsabilitatea morală a omului *izolat* și *anxietatea* ca însoțitor necesar al izolării, toți acești piloni ai existențialismului susțin o construcție abstractă, anume omul ipostaziat, omul rupt de realitatea obiectivă, de viața socială, de legile fundamentale care îl determină. Marx, în a șasea teză asupra lui Feuerbach, scrie: „...Esența umană nu este o abstracție inerentă individului izolat. În realitatea ei, ea este ansamblul relațiilor sociale"[3].

Raportarea omului la natură este fundamentală pentru teoria cunoașterii; fundamentală, dar insuficientă. Marxismul a dezvăluit că specificitatea omului derivă din existența lui socială, din raporturile lui sociale concrete.

Existențialismul, prin teoria agnostică a „angajării", a rupt în fond omul de natură și i-a denaturat esențialitatea sa socială. Omul singular, angajat într-o multitudine de singularități, este în fond omul aruncat într-o lume străină lui. Izolarea omului de către existențialism se desăvîrșește însă pe plan social. Cercetînd psihicul omului singular, izolat, existențialismul smulge omul din contextul lui social și îl contrapune acestuia ca un element străin. Rupt atît de natură, cît și de societate, omul existențialismului este în fond inexistent, o simplă plăsmuire. Imaginea existențialistă a omului izolat, anxios, zdrobit de responsabilitatea morală care apasă asupra lui, aruncat totdeauna și irevocabil într-o lume străină și dușmănoasă lui pe care nu o poate stăpîni, dominat de teama morții,

[1] J. P. Sartre, *L'Être et le Néant*, Ed. Gallimard, Paris, 1948, p. 69.
[2] *Ibidem*, p. 69.
[3] K. Marx și F. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, Ed. P.M.R., București, 1955, p. 438.

despuiat de perspectivele luptei sale pentru transformarea societății și a lui însuși nu este numai o imagine lipsită de veracitate, dar și esențialmente degradantă și dezarmantă pentru om. Această imagine strîmbă și trunchiată a omului redă totuși, într-o oarecare măsură, pe burghezul, care a pierdut stăpînirea istoriei, care este aruncat în afara istoriei de o legitate care-l condamnă irevocabil, burghezul anxios în fața nimicirii sale de clasă.

Existențialismul este o filozofie subiectivistă, irațională, exprimînd și servind pe toată perioada existenței sale păturile cele mai reacționare ale societății, fundamental opusă marxismului din punct de vedere social, politic, teoretic, metodologic. Just arată Adam Schaff, într-un articol recent [1], că existențialismul continuă linia socratică a filozofiei, psihologizantă, moralizantă, subiectivizantă, opusă liniei materialiste a filozofiei, din care a luat naștere filozofia științifică.

Dintre toți existențialiștii francezi, Sartre este considerat capul acestei școli. Dar, după cum afirmă Sartre, marxismul, care l-a zguduit și l-a convins, a dat o orientare cu totul nouă concepțiilor sale anterioare. Sartre, după ce a făcut cunoștință cu marxismul, declară a fi acceptat tezele de bază ale acestuia, fără să fi abandonat însă vechile sale concepții existențialiste. În acest fel a luat naștere filozofia actuală a lui Sartre, confuză și contradictorie. În prezent, Sartre este preocupat de contopirea celor două concepții fundamental ireconciliabile, idee condamnată din capul locului la eșec.

„Războiul, ocupația, rezistența, anii care au urmat...au fost aceia care au spart cadrul învechit al gîndirii noastre. Am vrut să luptăm alături de clasa muncitoare" [2], scrie Sartre în șirul de articole purtînd titlul *Chestiuni de metodă*, articole în care Sartre își precizează poziția față de marxism [3].

Vîrtejul celui de-al doilea război mondial l-a smuls pe scafandrul psihofilozofic al burghezului din orizontul subiectivității pure. Sartre, alături de alți existențialiști, alături de mulți filozofi burghezi, a fost constrîns de evenimente să descopere filozofia marxistă. „Pentru noi, marxismul nu este numai o filozofie — scrie el. Acesta este climatul ideilor noastre, mediul în care ele se alimentează, acesta este mișcarea adevărată a ceea ce Hegel numește Spirit Obiectiv. Noi vedem în el un bun cultural al stîngii sau, mai bine zis, de la moartea gîndirii burgheze, el este singura cultură, deoarece el singur permite înțelegerea oamenilor, a operelor și a evenimentelor" [4]. „Între secolul al XVII-lea și al XX-lea — scrie în altă parte Sartre — eu văd trei (concepții filozofice hegemone — *C.D.*), pe care am să le desemnez prin nume celebre : este momentul lui Descartes și al lui Locke, acela al lui Kant și Hegel și, în fine, acela al lui Marx. Aceste trei filozofii devin, fiecare la rîndul său, humusul oricărei gîndiri particulare și ori-

[1] Adam Schaff, *Sur le marxisme et l'existentialisme*, în „Les temps modernes" (august-septembrie), 1960.

[2] J. P. Sartre, *Questions de méthode*, în „Les temps modernes", septembrie 1957, p. 351.

[3] Șirul de articole *Chestiuni de metodă* este inclus integral în noua carte a lui Sartre *Critique de la raison dialectique*. Întreaga carte nu constituie decît o încercare de fundamentare detaliată a acestor articole, care cuprind într-un mod sintetic concepțiile lui Sartre.

[4] J. P. Sartre, *Le réformisme et les fétiches*, în „Les temps modernes", februarie 1956, p. 1 158.

zontul oricărei culturi; ele sînt nedepășibile atîta timp cît nu a fost depășit momentul istoric a cărei expresie ele sînt" [1].

Sartre recunoaște, așadar, caracterul epocal al descoperirilor lui Marx (cu toate că le echivalează cu caracterul epocal al descoperirilor lui Locke !); el își dă seama că marxismul a descoperit acele cauze, cele mai profunde, singurele care permit înțelegerea epocii noastre în ansamblul ei, a istoriei omenirii și a tuturor fenomenelor sociale particulare. Sartre vede clar că în epoca noastră gîndirea științifică — restrînsă de Sartre pe plan social — nu poate exista în afara marxismului.

Dar această „revelație" n-a schimbat orientarea de bază subiectivistă a lui Sartre, încercarea lui de a înțelege omul din perspectiva trăirii, de a apropia omul nu prin metodele cunoașterii științifice, ci prin metode iraționale. „De ce — scrie el — existențialismul și-a menținut autonomia? De ce acesta nu s-a dizolvat în marxism?" Și Sartre dă răspunsul: deoarece „eram convinși în același timp că materialismul istoric furnizează singura explicație valabilă a istoriei și că existențialismul a rămas singura apropiere concretă de realitate" [2]. Și Sartre adaugă: „N-am pretenția să neg contradicțiile acestei atitudini" [3].

Într-adevăr, contradicțiile acestei atitudini sînt imposibil de negat. Marxismul dezvăluie științific cauzele cele mai profunde, cele mai generale în lumina cărora evenimentul izolat este determinat, explicat, înțeles. Sartre, după ce a venit în contact cu marxismul, acceptă teoretic determinarea individului prin general, a evenimentului concret prin explicația furnizată de materialismul istoric. Și, în contradicție ireconciliabilă cu această acceptare, Sartre acceptă simultan mistificarea subiectivistă a evenimentului concret, ipostazierea individualității evenimentelor, ruperea lor de generalitatea care le determină sensul, apropierea irațională de evenimentul concret prin trăirea nemijlocită. Contopirea artificială a acestor două puncte de vedere ireductibile — a unei metode raționale, obiective, științifice și a unei metode iraționale, subiective, trăite — dă naștere unei concepții incoerente, proprie filozofiei sartreene actuale.

Prin arbitrarul ei, încercarea lui Sartre de a contopi știința marxistă cu iraționalismul era condamnată din capul locului la eșec. Concepția care a luat naștere din această fuzionare nu a devenit o disciplină filozofică unitară, ci o continuă hărțuială dezordonată cu marxismul de pe pozițiile subiectivismului. Firul care leagă toate aceste atacuri multiple și desperate împotriva marxismului nu este evident; el poate fi, totuși, detectat în orientarea de bază subiectivistă, iraționalistă a lui Sartre, în ipostazierea evenimentului concret și în revolta subiectivistă împotriva determinismului.

Vom urmări deci pe Sartre în criticile sale nesistematice adresate marxismului, încercînd să reliefăm firul conducător, neputința lui Sartre de a părăsi vechile sale poziții subiectiviste.

---

[1] J. P. Sartre, *Questions de méthode. I. Marxisme et existentialisme*, în „Les temps modernes", septembrie 1957, p. 340.

[2] *Ibidem*, p. 351.

[3] *Ibidem*.

Teza marxistă a caracterului dialectic al legilor naturii este integral respinsă de Sartre. „În natură nu există decît dialectica care a fost pusă în ea (de către om — *C.D.*)"[1], scrie Sartre în noua lui carte. O parte considerabilă a acestei cărți este consacrată dovedirii caracterului pur subiectiv al dialecticii. „Dialectica, dacă există — scrie Sartre — ,nu poate fi decît totalizarea totalizărilor concrete efectuate prin multiplicitatea singularităților totalizatoare. Acest lucru îl voi numi nominalismul dialectic"[2]. În concepția lui Sartre, dialectica este exclusiv caracteristica cunoașterii și a practicii, prin ea devine cunoașterea inteligibilă și practica rațională. Scopul lucrării *Critique de la raison dialectique* este „de a fundamenta dialectica ca metodă universală și lege universală antropologică"[3] și nicidecum obiectivă.

Respingerea unei dialectici obiective nu este cît de cît argumentată sau fundamentată de către Sartre. Inexistența dialecticii obiective a naturii este pur și simplu afirmată. „Legea pe care savantul o descoperă nu este, luînd-o izolat, nici dialectică, nici antidialectică"[4], ci „doar ulterior, prin dorința de unificare, mișcarea istoriei umane vrea să fie regăsită în istoria naturală"[5], scrie Sartre, fără a întreprinde însă vreo analiză concretă în măsură să susțină afirmațiile făcute[6]. Pe baza acestor teze însă Sartre poate nega și teoria reflectării, deoarece unitatea legilor naturii, societății și gîndirii, conținutul dialectic general al tuturor legilor asigură veracitatea cunoștințelor. Teza lui Sartre de respingere a dialecticii obiective servește drept fundament pentru critica adresată teoriei marxiste a cunoașterii. „Singura teorie a cunoașterii care ar putea fi astăzi valabilă — scrie Sartre — este aceea care se bazează pe adevărul microfizicii: experimentatorul face parte din sistemul experimental. Aceasta este singura care permite evitarea oricărei iluzii idealiste, singura care arată omul real în mijlocul lumii reale... Din contră, teoria cunoașterii rămîne punctul slab al marxismului. Atunci cînd Marx scrie: „concepția materialistă a lumii înseamnă pur și simplu conceperea naturii așa cum este ea fără nici un adaus străin", el se face privitor obiectiv și pretinde să contemple natura așa cum este ea în mod absolut"[7].

Problemele teoriei cunoașterii cad în afara sferei de interes a lui Sartre. Pasajul citat nu constituie decît spicuiri dintr-un subsol lung și confuz; totuși, dată fiind generalitatea temei, poziția lui Sartre este semnificativă. Sartre îi reproșează teoriei marxiste a cunoașterii concluziile materialiste pe care aceasta le trage din angrenarea omului în natură.

---

[1] J. P. Sartre, *Critique de la raison dialectique*, 1960, Gallimard, Paris, p. 127.
[2] *Ibidem* p. 132.
[3] *Ibidem*, p. 117.
[4] *Ibidem*, p. 125.
[5] *Ibidem*, p. 126.
[6] În cartea sa *Perspectives de l'homme* (Presses universitaires de France, Paris, 1960), Roger Garaudy arată că obiecțiile lui Sartre împotriva unei dialectici a naturii trebuie să cadă dacă se ține seama 1) de teoria marxistă a trecerilor de la materia anorganică la viață și de la aceasta la conștiință; 2) de teoria marxistă a alienării, care arată posibilitatea medierii între oameni și lucruri și 3) de teoria marxistă a practicii.
[7] J. P. Sartre, *Questions de méthode. I. Marxisme et existentialisme*, în „Les temps modernes", septembrie 1957, p. 359.

Problema dacă omul este capabil să reflecte natura în obiectivitatea sa, prin cunoașterea sa mediată, conceptuală, prin cunoașterea științifică este o chestiune insolubilă în cadrul strîmt al gnoseologiei nemarxiste. Gnoseologia premarxistă, închisă în sine, nu poate respinge argumentul capital al subiectivismului : cunoașterea se situează integral pe planul subiectivității, cunoașterea este prin definiție activitatea subiectului îndreptată spre obiect. Așadar, obiectul pur, obiectul în obiectivitatea lui, obiectul nesubiectivizat, nu poate să apară prin definiție în cunoaștere. Marxismul prin introducerea practicii în gnoseologie, a spart acest cerc vicios. Practica umană este obiectivă ; raportarea cunoașterii este, așadar, posibilă în afara subiectivității. Această raportare a decis problema insolubilă înainte : omul este capabil de cunoaștere obiectivă.

Existențialiștii și interpretatorii subiectiviști ai microfizicii reiau vechea concepție subiectivistă, dar cu argumente noi. Imposibilitatea unei cunoașteri obiective este și de data aceasta implicată sau afirmată ; argumentul, în schimb, este angajarea subiectului cunoscător în ansamblul obiectelor vizate. Noile argumente aduse în favoarea subiectivismului împărtășesc soarta argumentelor vechi : în fața raportării cunoașterii la practică, ele se dovedesc speculații nevalabile. Faptul că experimentatorul intervine cu necesitate în experiențele microscopice este de ordin experimental o deficiență, fie chiar de principiu sau nedepășită încă, a experimentului și nu a cunoașterii în general. Cunoașterea depășește cadrul experimental ; prin cunoașterea mediată, conceptuală, teoretică, deficiențele inerente experimentării pot fi corijate. Granița preciziei experimentale nu poate fi identificată cu granița preciziei cunoașterii ; „situarea" necesară a experimentatorului microfizic în interiorul obiectelor cercetate nu poate fi identificată cu „situarea" necesară a subiectului în interiorul obiectelor în procesul general al cunoașterii.

Sartre, atît de puțin preocupat de probleme de gnoseologie, de problemele pe care fizica modernă le ridică, prin aderarea lui la idealismul fizic curent plătește tribut nu atît modei scientiste, cît filozofiei iraționaliste a trăirii. Subiectul cunoscător „situat" în obiectivitate și dizolvat în ea este suficient de mistificat pentru a nu se mai apropia de obiect prin cunoaștere, ci prin trăire. Predominanța vechiului iraționalism îl duce, așadar, pe Sartre la criticarea gnoseologiei marxiste cu argumente împrumutate dintr-un arsenal modern, dar străin preocupărilor lui Sartre.

O altă latură a filozofiei marxiste care îl nemulțumește pe Sartre se referă la neintegrarea psihanalizei în marxism. „Existențialismul — scrie el — crede, din contra, că poate să integreze această metodă, deoarece ea descoperă punctul de inserție al omului în clasa sa, adică familia singulară ca mediere între clasa universală și individ ; familia, într-adevăr, este constituită în și prin mișcarea generală a istoriei și trăită, pe de altă parte, ca un absolut în profunzimile și opacitatea copilăriei" [1]. „De fapt, materialismul dialectic nu se mai poate priva în continuare de medierea privilegiată care îi permite să treacă de la determinări generale și abstracte la unele trăsături ale individului singular", conchide Sartre.

[1] J. P. Sarte, *Qeustions de méthode. I. Marxisme et existentialisme* „Les temps modernes", septembrie, 1957, p. 381.

Afinitatea lui Sartre pentru psihanaliză nu necesită motivări; contingența dintre filozofia trăirii și rolul exagerat pe care psihanaliștii îl atribuie straturilor sufletești care scapă autocunoașterii este evidentă. Cercetarea obscurităților sufletești era preocuparea preferată a lui Sartre înainte de apariția noii sale pasiuni: „reînnoirea" marxismului cu existențialismul.

Esența materialismului istoric constă în descoperirea legităților fundamentale care determină mișcarea socială. Pînă la apariția marxismului, științele multiple care abordau diferitele aspecte ale vieții sociale rămîneau toate la faza descriptivă a unor aparențe haotice. Evenimentul istoric, omul, opera de artă, toate erau cercetate și evaluate în individualitatea lor, în concretitudinea lor nemijlocită. Revoluția copernicianā a marxismului în această direcție constă într-o totală răsturnare a perspectivei: faptul concret devine inteligibil prin descoperirea legităților sociale generale. Evenimentul social, opera de artă, personalitatea istorică nu mai sînt deci privite exclusiv în concretitudinea lor sau explicate prin alte evenimente concrete și întîmplătoare. Descoperind motorul mișcării sociale în modul de producție, marxismul descoperă forța gravitațională care determină legic toată aparența pestriță. Autori burghezi contemporani se declară influențați de această uriașă descoperire. Sartre, descriind marxismul ca humusul oricărei gîndiri, se referă în mod vădit la această descoperire fundamentală.

Dar caracterul contradictoriu, inconsecvent al concepției lui Sartre se manifestă și aici. Recunoscînd necesitatea determinării evenimentului concret prin legile profunde, generale, a cărui formă de manifestare sînt ele, Sartre se cramponează concomitent de închiderea evenimentului concret în concretitudinea sa, de explicarea îngustă a individualității evenimentelor prin cauze de același ordin, cauze care nu depășesc limita individualului, a concretului, a întîmplătorului. Cerînd includerea psihanalizei în marxism, Sartre dorește să explice evenimentul singular prin alte evenimente singulare, și încă denaturate, să integreze evenimentul concret în legi psihice, care depind de o istorie strict individuală și nu de legile sociale. De pe această poziție subiectivistă atacă Sartre concepția marxistă despre rolul personalității în istorie.

Reluînd exemplul lui Plehanov cu privire la necesitatea apariției dictaturii după revoluția franceză și la caracterul întîmplător al personificării acestei dictaturi prin Napoleon, Sartre scrie: „Ceea ce vrem să arătăm este că acest Napoleon era necesar, este că desfășurarea revoluției a creat în același timp necesitatea dictaturii și personalitatea întreagă a aceluia care trebuie s-o exercite; în același timp vrem să arătăm că procesul istoric l-a învestit pe generalul Bonaparte personal cu puteri prealabile și cu ocazii care i-au permis lui — și numai lui — de a grăbi această lichidare, adică, într-un cuvînt, vrem să arătăm că nu este vorba de un universal abstract, de o situație atît de prost definită, că mai mulți Bonaparte ar fi fost posibili... Pentru noi nu este vorba, așa cum s-a pretins de atîtea ori, de a reda iraționalului drepturile; din contra, este vorba de a reduce partea de indeterminație și necunoaștere; nu de a respinge

marxismul în numele unei a treia căi sau a unui umanism idealist, ci de a recuceri omul în interiorul marxismului".

În ceea ce privește pretenția de a reduce părțile de indeterminare și necunoaștere, Sartre se dovedește a nu fi un dialectician abil. Concepția deterministă, la care aderă și Sartre, presupune o cauzalitate strictă, dar nu presupune o echivalare a tuturor cauzelor ca importanță, nu presupune rătăcirea cercetătorului în șirul infinit de cauze. Din contra, detectarea lanțului cauzal fundamental, determinant, în raport cu care celelalte înlănțuiri cauzale sînt secundare și întîmplătoare, constituie un obiectiv științific de valoare certă. Plehanov, ilustrînd concepția marxistă pe exemplul amintit, a desprins lanțul cauzal fundamental: tendința necesară a revoluției franceze de a se transforma în dictatură. În raport cu acest lanț cauzal fundamental, personalitatea lui Napoleon este întîmplătoare. Dacă sumedenia de întîmplări care încrucișează viața unui om ar fi dat o altă direcție personalității lui Napoleon sau, luînd cazul extrem, dacă Napoleon ar fi murit în copilărie, dictatura, într-o formă mai ascuțită sau mai domoală, tot s-ar fi instaurat, deoarece ea era o cerință interioară a revoluției. Deci personalitatea lui Napoleon este întîmplătoare față de caracterul necesar al desfășurării liniilor fundamentale ale revoluției franceze.

Sartre, în pasajul citat, șterge tocmai diferența decisivă pentru știință dintre lanțurile cauzale principale și cele secundare. Fidel subiectivismului, interesul lui Sartre este reținut de formarea personalității lui Napoleon. Sartre caută să arate că, în împrejurările de viață ale lui Napoleon, era logic ca el să devină dictatorul Franței[1]. Ceea ce îi scapă însă lui Sartre este diferența fundamentală dintre legile sociale și legile psihice ale individului.

Legile psihice de formare a unei personalități reprezintă realizarea unei posibilități dintr-o infinitate de alte posibilități, care toate ar fi avut, în funcție de jocul unor condiții *labile*, șanse egale de realizare. De aceea, formarea personalității, exceptînd socialismul, aparține sferei întîmplării în ansamblul social, cu întregul lanț cauzal care l-a creat.

Legile care determină mișcarea socială, în schimb, se caracterizează tocmai prin *stabilitatea* lor de fier. Societatea omenească nu poate exista fără să producă; omul primitiv nu poate produce decît în condiții rudimentare. O producție neevoluată determină un anumit tip de relații de producție, care, la rîndul lor, determină o anumită suprastructură ș.a.m.d. Condițiile variabile nu pot modifica decît forma, nu și esența cea mai generală a acestor procese, ele fiind *constitutive* pentru societatea omenească. Singura condiție a existenței acestor legi este însăși existența societății omenești. La rîndul ei, societatea omenească se structurează prin funcționarea acestor legi.

Marxismul a creat epocă în științele sociale tocmai prin descoperirea legilor *constitutive* pentru existența societății omenești, legi determinante, necesare, și prin distingerea lor de fenomenele derivate, variabile, vii și multicolore ale existenței sociale concrete.

[1] De fapt, această afirmație a lui Sartre contrazice teoria libertății totale a omului, teoria alegerii esenței.

Caracterul echivoc al gîndirii lui Sartre se manifestă pe de o parte, prin recunoaşterea şi chiar prin recunoaşterea entuziastă a acestei descoperiri epocale; pe de altă parte însă, Sartre menţine puncte de vedere subiectiviste incompatibile cu această concepţie la care afirmă el că aderă. Pretenţia aparent inocentă a lui Sartre de a completa marxismul cu legile psihice înseamnă tocmai ştergerea distincţiei decisive stabilite de marxism între fenomenele sociale determinante şi cele determinate, iar consecinţa ei ar fi dezobiectivizarea ştiinţelor sociale, reintroducerea subiectivismului, a singularităţii, a haosului, recăderea ştiinţelor sociale la stadiul lor premarxist. Amestecarea legilor sociale fundamentale cu legile psihice nu ar micşora deci partea de necunoaştere; din contra, această amestecare ar reduce considerabil domeniul de cunoaştere cucerit de marxism.

Credem că Lucien Sève are dreptate cînd scrie despre noua carte a lui Sartre: „Altfel spus, atunci cînd la Marx avem o explicaţie ştiinţifică care ne permite de a înţelege în mod istoric bazele comportamentului individual, la Sartre comportamentele individuale sînt pur şi simplu traduse într-un limbaj speculativ, jargonul fiind subprodusul inevitabil al acestei alchimii sterile. Mai profund spus: pe cînd la Marx avem o concepţie materialistă şi deterministă a istoriei şi a omului, la Sartre recădem într-o concepţie idealistă şi contigentă"[1].

În fine, cercetînd cea de-a treia afirmaţie a lui Sartre — reintroducerea legilor psihice în ştiinţele sociale — aceasta n-ar însemna o umanizare, ci doar un spor de confuzii. Oare determinarea omului de către condiţiile materiale ale existenţei sociale este degradantă, iar determinarea psihicului uman de către condiţiile de viaţă individuale, întîmplătoare este umanistă? Oare personalitatea istorică, înţeleasă ca rodul trăirilor opace din copilărie, este mai relevantă decît cea înţeleasă ca exponent al unei clase sociale? Oare prin disecarea raporturilor familiale esenţa omului ne apare mai clar decît în lumina ansamblului social? Singura cunoaştere veridică a concretului este în lumina generalităţii. Dorinţa lui Sartre de a aborda ştiinţific concretul, individualul exclusiv în propria lui sferă este o fugă după o himeră. Suspectarea generalităţii ca moment care ar îndepărta cunoaşterea de la omul concret duce la dizolvarea ştiinţelor sociale şi vădeşte neînţelegerea marxismului, neînţelegerea ridicării de la universalul abstract la universalul concret în cadrul marxismului.

Regăsim la Sartre aceeaşi fascinaţie în faţa concretului mistificat: cunoaşterea concretului prin generalitate nu-l satisface. Dacă Sartre ar fi consecvent în această direcţie, el ar ajunge la negarea completă a posibilităţii de cunoaştere, la iraţionalismul extremist: concretul nu poate fi cunoscut, concretul trebuie trăit. Ceea ce caracterizează însă concepţia actuală a lui Sartre este tocmai încercarea de legare a celor două concepţii ireconciliabile, a marxismului şi a subiectivismului existenţialist, Sartre retrăgîndu-se în faţa concluziilor finale ale ambelor concepţii.

Sartre însuşi caracterizează atitudinea lui în felul următor: „Obiectul existenţialismului, prin carenţa marxiştilor, este omul singular în cîmpul social, în clasa de obiecte colective şi de alţi oameni singulari, este indi-

[1] Lucien Sève, *Jean Paul Sartre et la dialectique*, 1960, în „La nouvelle revue critique", februarie 1961, p. 93.

vidul alienat, obiectivizat, mistificat, așa cum l-au făcut diviziunea muncii și exploatarea, dar luptînd împotriva alienării prin mijloace falsificate și, în ciuda tuturor, cîștigînd cu răbdare teren"[1]. Iar în alt loc : „Existențialismul și marxismul vizează același obiect ; dar cel de-al doilea a resorbit omul în idee, iar primul îl caută pretutindeni unde acesta se găsește : în munca sa, la el acasă, pe stradă. Noi nu susținem, bineînțeles, cum făcea Kierkegaard, că acest om este incognoscibil. Noi spunem numai că acest om nu este cunoscut".

Sartre declară că acceptă, cu multe ezitări și contradicții, tezele fundamentale ale marxismului ; le acceptă și le pune în paranteză, ca nefiind relevatoare pentru omul concret. „Omul individual în cîmpul social", aceasta este lozinca lui Sartre, în care el vrea să contopească marxismul cu existențialismul : cîmpul social dominat de legile descoperite de Marx, iar omul individual în cadrul acestui cîmp, a cărui esență ar fi dezvăluită de filozofia existențialistă. Dar sudura internă dintre omul individual conceput existențialist și cîmpul social conceput marxist este imposibil de înfăptuit. Societatea este formată din indivizi care intră în anumite relații între ei, relații moștenite care devin, pe de o parte, determinante pentru fiecare individ în parte, relații care sînt schimbate, pe de altă parte, de către acești oameni vii. Viața fiecărui individ este fundamental determinată de aceste relații, al căror purtător, rod și ferment el este.

Existențialismul, în schimb, redă o imagine a omului în care „cîmpul social" acționează asupra omului individual *ca un mediu exterior lui*, similar felului în care ar acționa mediul geografic asupra caracterului. Omul în concepția existențialismului nu formează un tot unitar cu mediul social ; el nu se schimbă pe sine însuși prin intermediul transformării societății sau prin activitatea lui socială ; omul individual nu formează un organism unic cu „cîmpul social" căruia îi rămîne iremediabil străin. Omul în concepția lui Sartre nu este o parte din această societate, ci este doar plasat în ea. În acest fel, problemele omului individual nu-și pot găsi rezolvarea prin intermediul societății ; ca atare, aceste probleme nici nu pot fi rezolvate. Trăsăturile morbide descrise cu atîta competență de Sartre rămîn imuabile în cadrul existențialismului.

Or, practica de decenii a statelor cu sistem socialist, înainte de toate a Uniunii Sovietice, a dovedit că transformarea eficace a omului individual este posibilă în primul rînd prin intermediul transformărilor sociale. Constructorii conștienți ai socialismului și ai comunismului au un profil moral opus imaginii existențialiste a omului. Responsabilitatea superioară a omului în socialism, care nu este o reponsabilitate numai față de sine însuși, ci față de întreaga societate, nu zdrobește, ci, dimpotrivă, ridică individul. Individul în socialism se realizează ca personalitate în măsura în care el se pătrunde de responsabilitatea lui de om individual în fața întregii societăți. Această responsabilitate socială, la care participă fiecare individ dintr-o societate socialistă, nu umple individul de anxietate, din contra, îi dă plinătatea și conținutul esențial al vieții, nu-l izolează,

[1] „Les temps modernes", octombrie 1957, p. 673.

din contra, îl integrează în societate. Frica biologică a morții, amplificată de simțămîntul singurătății, a izolării, a nerealizării și a vanității vieții, nu este caracteristică omului participant conștient și eficace la formarea unui nou edificiu social.

În centrul filozofiei marxiste, în centrul atenției statelor socialiste se află omul, omul concret, social determinat, care se revoluționează pe sine însuși revoluționînd societatea. Marxismul, găsind modalitatea eficace a transformării omului prin transformarea societății din care fiecare individ face parte organică și care determină pe fiecare individ în parte, este singura teorie consecvent umanistă.

Sartre respinge, nu în cuvinte, ci în fapt, tocmai ideea de bază a marxismului, umanismul marxist, dezvăluirea esenței umane în funcție de totalitatea relațiilor sociale al căror purtător și făuritor este. De aceea, acceptînd marxismul, dar întrebuințîndu-l ca o simplă știință auxiliară, el continuă și în prezent să contemple omul abstract, sperînd să descopere în acest fel misterul închipuit, omul încă „necunoscut".

★

Dacă atitudinea lui Sartre față de Marx poate fi caracterizată ca o profundă admirație amestecată cu revoltă și ca o încercare nereușită de a-i integra învățătura în fondul subiectivist al concepției sale existențialiste, poziția ostilă a lui Sartre față de marxismul viu al zilelor noastre devine și mai flagrantă.

Ostilitatea lui Sartre față de teoria marxistă contemporană crește simțitor; pe de altă parte însă, în nenumărate rînduri el susține politica partidului comunist francez și politica externă a Uniunii Sovietice. Aprobările și rezervele formulate de către Sartre se desmint, așadar, reciproc: incompatibilități survin în cadrul atitudinii sale teoretice, în cadrul celei practice și în raportul dintre cele două sfere. Contradicțiile, așadar, abundă, dar ele se plasează totuși pe un fir logic propriu. Urmărirea axei logice pe care se plasează contradicțiile este relevantă pentru Sartre; ea permite atît înțelegerea concepțiilor sale, cît și dezvăluirea cauzelor mai profunde, sociale, care generează aceste concepții.

Marxismul contemporan, în calitatea sa de teorie, este violent atacat de către Sartre.

Obiectivul principal al acestui atac este pretinsa „oprire" a marxismului, argument nefundat, comun întregului front antimarxist. „După ce (marxismul. — *C.D.*) ne-a atras așa cum Luna atrage mareele — scrie Sartre — , după ce el a transformat toate ideile noastre, după ce a lichidat în noi categoriile gîndirii burgheze, marxismul, dintr-o dată, ne-a lăsat în suspensie; el nu mai satisface necesitățile noastre de înțelegere; pe terenul particular pe care eram plasați, el nu mai avea să ne învețe nimic nou, deoarece el s-a oprit"[1]. Pretinsa oprire a marxismului este un argument pe cît de uzual în filozofia burgheză contemporană, pe atît de fals. Sartre încearcă să lămurească oarecum sensul pe care el îl introduce în acest argument gol: „Astăzi — scrie el — experiența socială și istorică

[1] J. P. Sartre, *Questions de méthode. I. Marxisme et existentialisme*, în „Les temps modernes", septembrie 1957, p. 351.

cade în afara cunoașterii. Conceptele burgheze nu se mai reînnoiesc și se uzează repede.... Marxismul are fundamente teoretice, el îmbrățișează întreaga activitate omenească, dar el nu mai știe nimic; conceptele sale sînt dictate... În fața acestei duble ignoranțe, existențialismul a putut renaște și putea să se mențină, deoarece el reafirma realitatea oamenilor, așa cum Kierkegaard afirma împotriva lui Hegel propria sa realitate"[1]. Subtextul acestui pasaj este mai grăitor decît textul; subtextul dezvăluie că Sartre îi reproșează marxismului contemporan exact ceea ce îl nemulțumea și la clasici: situarea concretului singular în contextul de generalitate care îl determină, înțelegerea concretului în primul rînd pe baza coordonatelor sale fundamentale. Concretul mistificat al lui Sartre nu este cunoscut în lumina generalității. Din acest motiv consideră el că noua experiență socială și istorică a omenirii cade în afara cunoașterii. Conceptele burgheze sînt incapabile de a cuprinde evenimentele sociale; marxismul, în schimb, înțelege evenimentele concrete în perspectiva legităților generale ale căror expresie sînt. „În alți termeni — scrie Sartre — noi reproșăm marxismului contemporan că aruncă de partea hazardului toate determinările concrete ale vieții omenești și de a nu păstra nimic din totalizarea istorică decît, poate, osatura abstractă a unei universalități"[2]. Așadar, ceea ce Sartre reproșează marxismului contemporan, marxism-leninismului, este tocmai marxismul autentic, ceea ce îi reproșează este dezvăluirea acelor legi sociale de maximă generalitate care vor lumina cercetările concrete de istorie, sociografie sau critică literară. Obiecțiile lui Sartre nu sînt numai gratuite, dar chiar confuze și cu rol social diversionist; includerea singularității în marxism ar duce la transformarea marxismului din călăuză pentru acțiune într-o unică știință universală. Anacronismul acestei cerințe nu este întrecut decît de caracterul ei contradictoriu: marxismul s-ar fi oprit deoarece el nu se constituie într-o știință universală, deoarece el rămîne un îndreptar viu, o concepție directoare, o călăuză pentru cercetările științifice concrete.

Marxismul nu neagă specificitatea concretului, nici necesitatea studierii științifice a acestei specificități. Dar studierea specificului nu poate însemna pierderea perspectivei, înlăturarea ierarhizării cauzelor; ea nu poate fi făcută în afara legilor generale în mod complementar, ci în cadrul lor. Contradicția gîndirii lui Sartre provine, și de astă dată, din persistența și chiar dominația unor elemente iraționaliste în concepția lui: specificitatea concretului este corelată generalității,și nu subordonată ei. Or, corelarea singularității și a generalității duce la mistificarea concretului, la neputința de a aborda concretul științific în întregimea lui. Specificitatea astfel hipertrofiată, singularitatea astfel ipostaziată devin terenul rezervat existențialismului. Față de dezvăluirea cauzelor celor mai profunde ale evenimentelor de către marxism, „existențialismul — scrie Sartre — nu poate decît să afirme specificitatea evenimentului istoric:

---

[1] J. P. Sartre, *Questions de méthode. I. Marxisme et existentialisme*, în „Les temps modernes", septembrie 1957, p. 376.

[2] *Ibidem*, p. 396.

el caută să-i restituie funcțiunea sa și multiplele sale dimensiuni"[1]. Dar multiplele dimensiuni ale concretului nu dispar prin dezvăluirea osaturii lui, tot așa cum omul rămîne viu în timp ce pătrunderea razelor Roentgen îi dezvăluie scheletul. Medicul care s-ar speria de această fantomă fosforescentă n-ar mai putea vindeca bolnavul; savantul care dă înapoi în fața aridității generalului nu poate înțelege științific multidimensionalitatea concretului. Una din principalele teze metodologice elaborate de Marx se referă la modalitatea în care multidimensionalitatea concretului poate fi reprodusă pe plan logic. Concretul este unitatea diversității. Reproducerea ei logică însă este opera unei abstractizări și generalizări maxime. Prin contradicțiile inerente dialecticii procesului cunoașterii, primele trepte ale abstractizării sînt supuse unei duble tendințe; alături de o cunoaștere mai profundă a obiectului, obiectul este, concomitent, unilateralizat, sărăcit. Înaintarea însă în abstracții din ce în ce mai profunde înlătură insuficiența primelor abstractizării. Abia prin abstracții de maximă generalitate concretul poate fi reprodus prin determinările sale cele mai profunde în toată varietatea lui.

Suspectarea abstracțiilor de către Sartre provine din faptul că el se menține la nivelul unor abstracții insuficiente.

Astfel, în noua sa carte *La critique de la raison dialectique*, pe sute de pagini el înlocuiește abstracțiile științifice elaborate de marxism — — clasa, lupta de clasă etc. — prin falsele abstracții ale microsociologiei, ale unor grupări sociale întîmplătoare, amorfe și lipsite de semnificație, ca prieteni, cunoștințe, clienți ocazionali, colaboratori în fabrici și birouri etc., cu ajutorul cărora realitatea nu poate fi redată decît incomplet și fals. Procedeul lui Sartre este identic cu cel a cărui insuficiență a fost dezvăluită de Marx în *Contribuții la critica economiei politice*. Conceptul de „populație", arată Marx, este o abstracție goală, insuficientă, care nu permite dezvăluirea determinărilor esențiale. Sartre nu a înțeles niciodată marxismul, între altele, pentru că el nu și-a însușit una din tezele metodologice de bază ale acestuia; cunoașterea veridică a multidimensionalității concretului se înfăptuiește prin abstracțiile maxime și nicidecum printr-o intuire mistică, prin „trăirea" lui. Prin abstracții științifice, care dezvăluie determinările esențiale, multidimensionalitatea concretului este redată mai veridic, fiind singura cale pentru înțelegerea specificității și nu simpla ei descriere[2].

Obiecțiile aduse de către Sartre marxismului nu-l reținînsă de a vedea în el singurul cadru valabil al gîndirii contemporane. „Totuși — — scrie Sartre — trebuie să ne înțelegem. Departe de a se fi oprit, marxismul este încă tînăr... El rămîne deci filozofia timpului nostru: el nu poate fi depășit, deoarece condițiile care i-au dat naștere n-au fost depășite. Ideile noastre, oricare ar fi ele, nu se pot forma decît pe humusul

[1] I. P. Sartre, *Questions de méthode. I. Marxisme et existentialisme*, în „Les temps modernes", septembrie 1957, p. 358.

[2] Sîntem de acord cu B. Bîhovski, care, în articolul său *Despre unele particularități ale luptei dintre cele două tabere din filozofie în etapa actuală* („Kommunist", 1961, nr. 1), ajunge la concluzia că, în fond, acuzația principală pe care Sartre o aduce marxismului este aceea de a reduce particularul la general, concretul la abstract.

lui; aceste idei trebuie să se mulțumească cu cadrul pe care marxismul îl furnizează sau trebuie să se piardă în vid sau să retrogradeze"[1]. Dar Sartre grefează marxismul pe un fond subiectivist. Din acest fond rezultă bîjbîielile, neclaritățile, contradicțiile gîndirii lui Sartre — acest fond subiectivist limitează din plin valoarea gîndirii sartriene.

Sartre critică, așadar, marxismul contemporan, declarînd existențialismul moștenitorul legal al marxismului; dar contradicțiile acestei gîndiri sînt atît de accentuate, încît, alături de pretenția ridicolă a reînnoirii marxismului cu existențialismul, Sartre scrie — împotriva revizionismului — — următoarele rînduri: „Un argument antimarxist nu este decît reînnoirea aparentă a unei idei premarxiste. O pretinsă « depășire » a marxismului nu va fi în cel mai bun caz, decît o întoarcere la premarxism. În ceea ce privește « revizionismul », acesta este un truism sau o absurditate: nu e chip să readaptezi o filozofie vie la mersul lumii, ea se adaptează singură..."[2].

Privind cu superioritate ironică pe renegații marxismului, despre care scrie că „o « pretinsă » revizie «efectuată » de « experți » n-ar fi deci decît o mistificare idealistă și fără eficacitate reală"[3], interesul lui Sartre este captat totuși de manifestările revizioniste, care s-au bucurat de simpatia și sprijinul său. Deși Sartre a condamnat contrarevoluția din Ungaria, aproba însă pe liderii revizioniști care au deschis calea contrarevoluției.

În repetate rînduri însă, Sartre sprijină politica și acțiunile partidului comunist francez. „Dus de istorie — scrie Sartre, — partidul comunist manifestă o extraordinară inteligență obiectivă, este rar ca el să se înșele; el face ceea ce trebuie făcut..."[4].

Cum poate fi explicat acest cult al echivocului în gîndirea lui Sartre: condamnarea lucidă a încercărilor de a revizui marxismul și dorința declarată de a-l revizui; recunoașterea inteligenței obiective a partidelor comuniste și nemulțumirea față de stările create cu ajutorul lui; conceperea marxismului contemporan ca expresia fidelă a cerințelor epocii și reproșul pe care îl face de a nu răspunde aspirațiilor contemporane? Concepția lui Sartre se constituie dintr-o negare numai intențională a societății burgheze, a conceptelor burgheze. În fond, el rămîne pe pozițiile acestei orînduiri, năzuind la o abstractă umanizare a ei în spiritul devenit clasic al mărginirii și neputinței mic-burgheze.

Trebuie marcată însă diferența fundamentală dintre poziția lui Sartre și poziția existențialistului M. Merleau-Ponty, de exemplu, în relația lui cu marxismul. Merleau-Ponty îl atacă violent pe Sartre[5] din cauza apropierii acestuia de marxism, din cauza sprijinului pe care scrierile lui Sartre îl acordă Partidului Comunist Francez. Din același motiv, Sartre este

---

[1] J. P. Sartre, *Questions de méthode. I. Marxisme et existentiallsme*, în „Les temps modernes", septembrie 1957, p. 341.

[2] *Ibidem.*

[3] *Ibidem.*

[4] J. P. Sartre, *Le réformisme et les fétiches*, în „Les temps modernes", februarie 1956, p. 1 158.

[5] M. Merleau-Ponty, *Les aventures de la dialectique*, Gallimard, 1955.

atacat de renegații marxismului, de trotkiști ca Pierre Naville etc. M. Merleau-Ponty, care accepta de nevoie doar critica marxistă a capitalismului, a rămas complet străin marxismului și fundamental ostil socialismului[1]. Sartre însă, cu toate reticențele sale provenite din orientarea lui existențialistă de bază, a parcurs un drum serios de la concepțiile sale inițiale cel puțin în direcția cunoașterii și aprecierii gîndirii marxiste, de pe al cărui teren își caută izvoare de energie spirituală pentru propria sa filozofie, neconsistentă și fără perspective.

Funcția socială a amestecării absurde a existențialismului cu marxismul este tot atît de reacționară ca a oricărui alt amalgam similar. Semnificația ei este însă nouă : ea vădește forța, vigoarea, influența mereu crescîndă în zilele noastre a proletariatului și a ideologiei sale asupra păturilor neproletare. Acest proces este expresia unei dezvoltări sociale ineluctabile, care în progresul ei va înlătura orice ideologie care îi aține calea.

РЕАКЦИОННАЯ РОЛЬ ЭКЗИСТЕНЦИАЛИЗМА Ж. П. САРТРА

РЕЗЮМЕ

В первой части работы автор прослеживает исторические предпосылки французского экзистенциализма, его связи с датским и немецким экзистенциализмом. Французский экзистенциализм, подчеркивает автор, заимствует в философии Кьеркегора субъективность, устранив из нее, однако, трагический и частично религиозный моменты, а также и отрыв индивидуума от всеобщности, существование от познания. У Хейдеггера французский экзистенциализм берет антологию гуссерлевского типа, претензию на нейтральность по отношению к материализму и идеализму, культ уличного человека с обычной психикой.

Главное место в критическом анализе экзистенциализма Ж. П. Сартра уделяется выявлению основных черт этой концепции: субъективизма, индивидуализма, иррационализма, „существования".

Главным для Сартра — как и для других экзистенциалистов —является положение о первенстве „существования" над „сущностью" и моральные последствия этого. Заявляя, что человек является чистым „существованием" и сам выбирает себе „сущность", Сартр ошибочно называет „сущностью человека" то, что на самом деле является изменяющейся индивидуальностью каждого из нас, или, точнее, характер, то есть самый общий момент индивидуальности. В связи с этим Сартр широко обсуждает вопрос о моральной ответственности человека за свой собственный характер, а также и за события, не зависящие от него (что выражается в его отношении к этим событиям). Несомненное достоинство этих анализов, указывает автор, заключается в выявлении широкой сферы этой ответственности. Но то, чего нет у Сартра — это социальная перспектива. Сартр не признает того существенного факта, что моральная ответственность индивидуума,

[1] Vezi M. Merleau-Ponty, *Essai sur le problème communiste*, Gallimard, 1947.

выражающаяся в его отношении к событиям, зависит от его принадлежности к определенному классу общества, от существующих социальных движений и от того, как он относится к последним. Вместо того, чтобы социальная ответственность человека в концепции Сартра стала одним из основных двигателей его деятельности, она является разрушительной ответственностью, которая порождает в человеке состояние тревоги. Это неправильное, типично экзистенциалистическое распространение тревоги на все человеческие действия, которые требуют выбора между возможностями, необоснованно; оно верно отражает духовное состояние классов, осужденных ходом истории на гибель.

Экзистенциализм, заключает автор, является субъективистской, иррационалистской философией, отражающей и обслуживающей интересы, в течение всего периода своего существования, самых реакционных слоев общества; она коренным образом противоположна марксизму с социальной, политической, теоретической, методологической точек зрения. Это положение является отправным пунктом для анализа современных попыток Сартра соединить марксистскую науку с экзистенциализмом, попыток, осужденных с самого начала на неудачу.

„Человек — индивидуум на социальном поле"—это лозунг, под которым Сартр хочет соединить марксизм с экзистенциализмом. Он признает социальное поле, в котором господствуют законы, открытые Марксом, и индивидуального человека, сущность которого раскрывалась бы экзистенциалистской философией. Однако, такое слияние — подчеркивает автор — невозможно осуществить. Человек в концепции Сартра не образует единого целого с социальной средой, которой он остается неисправимо чуждым, поэтому его проблемы не находят своего разрешения.

Современный марксизм, как теория, резко критикуется Сартром, хотя он вынужден признать в марксизме единственные настоящие рамки современного мышления.

Социальная роль абсурдного смешения экзистенциализма с марксизмом, подчеркивается в заключении, так же реакционна, как любого другого подобного смещения. Однако значение его в другом. Оно доказывает силу, твердость, все растущее влияние пролетариата и его идеологии на непролетарские слои в нашу эпоху.

LA FONCTION RÉACTIONNAIRE DE L'EXISTENTIALISME DE J.-P. SARTRE

RÉSUMÉ

Dans la première partie de son étude, l'auteur examine les antécédents historiques de l'existentialisme français et ses attaches avec l'existentialisme danois et allemand. L'existentialisme français, souligne l'au-

teur, emprunte à Kierkegaard l'orientation philosophique subjectiviste, tout en écartant l'accent tragique et, en partie, l'accent religieux, ainsi que la séparation de l'individu et de la généralité, la séparation du vécu et de la connaissance. A Heidegger, l'existentialisme français emprunte l'ontologie de nuance husserlienne, la prétention de neutralité à l'égard du matérialisme et de l'idéalisme, et le culte de l'homme de la rue avec son psychique quotidien.

L'analyse critique de l'existentialisme de J.-P. Sartre est centrée sur la mise en relief de certains traits fondamentaux de cette conception, à savoir : le subjectivisme, l'individualisme, l'irrationalisme.

Ce qui est essentiel pour Sartre — tout comme pour les autres existentialistes —, c'est la thèse de la primauté de l'existence par rapport à l'essence, au niveau humain, ainsi que les implications morales. En affirmant que l'homme est une existence pure qui choisit elle-même son essence, Sartre nomme de manière erronée « essence de l'homme » ce qui, au fond, est l'individualité variable de chacun d'entre nous ou, pour mieux préciser, le caractère, c'est-à-dire le moment le plus général de l'individualité. A ce propos, Sartre discute amplement le problème de la responsabilité morale de l'homme pour son caractère propre et pour les événements indépendants de lui, à cause de l'attitude qu'il prend à leur égard. Ces analyses, écrit l'auteur, ont le mérite incontestable de mettre en évidence la vaste sphère de cette responsabilité. Mais ce qui manque à Sartre, c'est précisément la perspective sociale. Sartre ne reconnaît pas le fait essentiel que la responsabilité morale de l'individu, par l'attitude qu'il prend à l'égard des événements, est en fonction de son appartenance sociale de classe, des mouvements sociaux existants, de la manière dont il s'y rapporte. La responsabilité sociale de l'homme au lieu de constituer l'un des principaux moteurs de son activité, devient dans la conception de Sartre une responsabilité écrasante, qui engendre chez l'homme un état d'anxiété. Cette extension abusive, typiquement existentialiste, de l'anxiété à tous les actes humains qui nécessitent un choix entre les différentes possibilités, n'est pas fondée et reflète fidèlement l'état d'esprit de certaines classes condamnées, par la marche de l'histoire, à périr.

L'existentialisme, conclut l'auteur, est une philosophie subjectiviste, irrationnelle, exprimant et servant, tout au long de son existence, les couches les plus réactionnaires de la société ; il est fondamentalement opposé au marxisme du point de vue social, politique, théorique, méthodologique. Cette assertion constitue le point de départ d'une analyse des essais actuels de Sartre de confondre la science marxiste et l'existentialisme, essais condamnés dès l'abord à l'échec.

« L'homme, l'individu dans le champ social » est le slogan sous lequel Sartre veut réunir le marxisme et l'existentialisme. Il conçoit un champ social dominé par les lois découvertes par Marx, et un homme individuel dont l'essence serait dévoilée par la philosophie existentialiste. Cette soudure, souligne l'auteur, est impossible à réaliser. L'homme, dans la conception de Sartre, ne forme pas un tout unitaire avec le milieu social, auquel il reste irrémédiablement étranger, et c'est pourquoi ses problèmes ne trouvent pas de solution.

Le marxisme contemporain, en tant que théorie, est violemment attaqué par Sartre, bien qu'il soit obligé de reconnaître dans le marxisme le seul cadre valable pour la pensée contemporaine.

La fonction sociale du mélange absurde de l'existentialisme et du marxisme est tout aussi réactionnaire que celle de tout autre amalgame similaire. Sa signification est, toutefois, nouvelle. Elle met en évidence la force, la vigueur, l'influence toujours croissante du prolétariat et de son idéologie, sur les couches non prolétariennes.

PROBLEMA RAPORTULUI DINTRE CATEGORIILE DE CALITATE ŞI CANTITATE ÎN ANALIZA FORMEI VALOARE SIMPLĂ

DE

RADU STOICHIŢĂ

Calitatea este identitatea contrariilor, datorită căreia unul din contrarii îşi manifestă natura sa în celălalt. Marfa *A* îşi manifestă valoarea ei în marfa *B* : deci valoarea se manifestă în valoarea de întrebuinţare. Calitatea în acest sens este însăşi natura lucrului, esenţa sa (contradicţia sa de bază) care se manifestă şi nu o însuşire oarecare a acestuia.

Iată în această privinţă un text semnificativ din Marx : „*Marfa-haină este de aceeaşi natură, de aceeaşi substanţă cu marfa-pînză deosebită de ea.* Acest fapt este îndeobşte trecut cu vederea, întrucît atenţia este absorbită de *raportul cantitativ*... Se uită astfel că *mărimile unor lucruri deosebite devin comparabile din punct de vedere cantitativ abia după ce au fost reduse la aceeaşi unitate*... Haina *se comportă* faţă de pînză ca faţă de *egalul ei*, întrucît sînt socotite *de ordinul aceleiaşi substanţe, aceleiaşi esenţe*, întrucît sînt puse *în raport de identitate calitativă*"[1].

Determinarea cantitativă nu se poate înfăptui deci decît după ce mişcarea dialectică a contrariilor a consolidat ideea de calitate. Cantitatea este deci proporţionalitate diferită între doi termeni calitativ identici. „Numai ca expresii *ale aceleiaşi unităţi*, ele (mărfurile) sînt de *aceeaşi natură* şi, ca atare, *mărimi comensurabile*"[2].

Procesul în totalitatea sa se realizează a) prin determinarea calitativă, b) pe baza ei şi în funcţie de aceasta se împlineşte determinarea cantitativă : raportarea contrariilor, a primului la al doilea, constituie, din punct de ved re logic, calitatea ca presupoziţie a cantităţii : „Prin raportul de identitate calitativă, o marfă concret-senzorial deosebită de alta devine oglinda valorii acesteia din urmă ... Abia pe această bază ea poate fi comparată apoi cantitativ cu cealaltă marfă"[3].

[1] K. Marx şi F. Engels, *Kleine œkonomische Schriften*. Dietz-Verlag, Berlin, 1955, p. 265.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*, p. 267.

Din cele anterioare se poate desprinde că forma echivalent este determinată de poziția sau, altfel exprimat, de funcția pe care o deține, în raportul de valoare, marfa care îndeplinește rolul de echivalent. Astfel se stabilește identitatea calitativă, ca urmare a determinării univoce a sensului raportării (de la forma valoare relativă la forma echivalent, prima exprimîndu-și natura în a doua). În consecință, aspectul calitativ este redat, din punct de vedere logic, prin sensul univoc determinat al raportării contrariilor. Este aici, neîndoielnic, aspectul strict logic care apare pe primul plan : determinarea strict formală a elementelor fundamentale sau constitutive ale formei logice (ale formei valoare) în interrelația lor necesară. De aici se vede clar că determinarea cantitativă nu poate ține de raportare, privită în esențialitatea ei, ci i se adaugă ulterior.

O situație strict analogă găsim în teoria judecății din logica clasică. Împărțirea după calitate este constitutivă pentru actul judicativ ; abia în al doilea rînd vine împărțirea după cantitate. Aceasta din urmă nu afectează însăși esența actului judicativ ca raportare a termenilor extremi prin intermediul copulei ($S \rightarrow P$) ; subiectul își manifestă natura în predicat ! Aceasta este calitatea, esența actului judicativ.

Disjungerea, din punct de vedere logic, a calității de cantitate, demonstrarea faptului că calitatea se constituie din punct de vedere logic prin raportarea (logică) surprinsă în puritatea ei, pătrunderea pînă la calitativ, pînă la structura logică în puritatea și esențialitatea ei și înlăturarea definitivă a impresiei false că elementul cantitativ ar putea juca un rol constitutiv în determinarea logicului însuși, toate acestea se desprind cu claritate din analiza formei valoare întreprinsă de K. Marx. De altfel, tocmai aceasta era și condiția — și anume condiția logică sine qua non — a descoperirii și analizei formei valoare simplă, în care, chiar după spusele lui Marx, rezidă misterul oricărei forme valoare[1].

Remarcăm, continuînd stricta analogie cu logica, că pătrunderea dincolo de logica termenilor — unde aspectul calitativ este întotdeauna însoțit de cel cantitativ, la forma calculului propozițional, unde structura logică se realizează în forma ei elementar-calitativă și unde, prin aceasta, a devenit cu putință descoperirea funcției de adevăr — realizează tocmai cerința impusă de Marx : descoperirea logicului în forma sa pură, în elementele sale constitutive, sub aspectul său fundamental (în consecință, ca realizare a aspectului calitativ) ($p \supset q$) = antecedentul își găsește expresia naturii sale de antecedent în consecvent.

Aceasta este calitatea, esența implicației.

Redăm, în continuare, analiza lui Marx în concret. K. Marx analizează cauzele care au dus la poziția greșită a acelora care considerau raportul de valoare ca fiind în esența sa cantitativ. El enumera următoarele trei cauze :

1. Întotdeauna expresia valorii este determinată și cantitativ (vezi analogia cu logica aristotelică), deoarece în expresia relativă a valorii se exprimă nu numai valoarea ca atare, ci, în același timp, e măsurat și un anumit cuantum de valoare (dar de aici nu urmează confundarea

[1] K. Marx și F. Engels, *op. cit.*, p. 262.

celor două aspecte). Faptul că o anumită cantitate se schimbă cu o anumită altă cantitate nu are nimic de-a face cu actul schimbului însuși. Actul schimbului însuși ține de determinarea calitativă luată în formă pură, adică de poziția și funcția formei echivalent, raportată la forma valoare relativă.

Iată textul lui Marx : „Marfa haină, de exemplu, care este utilizată ca material pentru exprimarea valorii pînzii, *este întotdeauna determinată cantitativ*, înăuntrul unei atare expresii, ca o haină și nu ca 12 haine etc. Dar de ce ? Deoarece cei 20 de coți de pînză, în expresia lor relativă de valoare, nu sînt exprimați numai ca *valoare în genere*, ci, totodată, ei *sînt măsurați ca cuantum determinat de valoare*. Faptul însă că o haină și nu 12 haine conțin atîta muncă cît 20 coți pînză și că o haină este echivalentă cu cei 20 de coți nu are absolut nimic de-a face cu *proprietatea caracteristică* a mărfii haină *de a putea fi schimbată nemijlocit cu marfa pînză*"[1].

2. Faptul că un anumit cuantum se schimbă cu un alt anumit cuantum înseamnă că și al doilea se schimbă cu primul în același fel, dar nici de aci nu decurge că cantitativul ar fi determinant ; căci prin schimbul reciproc se schimbă direcția raportului (în primul caz era de la *A* la *B*, în al doilea de la *B* la *A*), nu însă însuși sensul acestuia ; în consecință, ceea ce rămîne ca determinant e tot aspectul calitativ subiacent în raportarea formei valoare relativă la forma echivalent. Adică substituirea reciprocă este posibilă nu datorită egalității cantitative, ci datorită răsturnării raportului care realizează calitatea datorită aceluiași sens univoc determinat. Din nou se vede în operațiile fundamentale cum acestea sînt determinate exclusiv de raportarea elementelor constitutive, adică exprimabile ca termeni ai raportului luat în puritatea sa.

Dăm și în acest caz textul lui Marx : „Dacă *20 de coți de pînză* sînt exprimați ca valoare, avînd o mărime determinată într-o haină, atunci, și invers, *mărimea valorii unei haine* este exprimată în *20 de coți de pînză*, deci *tot cantitativ*, însă numai indirect, prin *inversarea expresiei*, deci nu prin faptul că haina joacă rol de *echivalent*, ci, dimpotrivă, prin faptul că ea își înfățișează propria ei valoare, *relativ* în pînză"[2].

3. Redăm în al treilea argument, mai întîi, textul lui Marx : „Noi putem exprima formula *20 de coți de pînză = o haină* sau *20 de coți de pînză valorează o haină* și în felul următor : 20 de coți de pînză și o haină *sînt echivalenți* sau *ambii sînt valori egale*. Aici nu exprimăm *valoarea* uneia din cele două mărfuri *în valoarea de întrebuințare a celeilalte*. *Nici una* din cele două mărfuri nu se află deci, în situația de față, în *forma echivalentă*. *Echivalent* înseamnă aici doar *egal în ce privește mărimea* ; aceasta, după ce însă în prealabil și în mod tacit am redus, în cazul nostru, ambele lucruri la abstracția *valoare*"[3].

Comentariu : aici se vede clar că a socoti raportul de valoare ca fiind în esență cantitativ înseamnă a sări peste aspectul fundamental, calitativ, fără a-ți da seama măcar de acest lucru. Tot în acest text se evidențiază

---

[1] K. Marx și F. Engels, *op. cit.*, p. 268.
[2] *Ibidem*, p. 269.
[3] *Ibidem*.

că momentul calitativ este necesar ca prim temei, ca fundament, ca expresie a formei logice în puritatea ei.

Analizînd paşii demonstraţiei lui K. Marx în ordinea lor, observăm: în primul argument Marx arată că actul schimbului depinde de poziţia sau de funcţia termenilor raportului; în al doilea el arată că raportul poate fi răsturnat, nu însă sensul său; iar prin al treilea el demonstrează că, ori de cîte ori se operează pur cantitativ, determinaţia calitativă e presupusă în mod tacit. Astfel orice posibilitate de a începe de la cantitativ este exclusă, căci: 1) „*A* îşi exprimă cantitatea în *B*" presupune sensul raportării de la *A* la *B*; 2) dacă şi *B* îşi exprimă cantitatea în *A*, atunci nu e vorba decît despre acelaşi raport, însă de data aceasta de la *B* la *A*; 3) dacă *A* şi *B* sînt egali din punct de vedere cantitativ, aceasta este posibil doar pe baza rezultatului, trecut sub tăcere, de la punctele 1 şi 2. Demonstraţia lui Marx se dovedeşte astfel a fi exhaustivă.

Cele trei argumente ale lui K. Marx împotriva interpretării raportului de valoare ca fiind în esenţă cantitativ sînt deci, în fond, demonstraţia pas cu pas a caracterului calitativ al acestuia. Iar fundamentul demonstraţiei se află în caracterul univoc determinat al sensului raportului. Sensul raportării ne dă structura, forma logică; iar înţelegerea dialecticii raportului, dialectica formei logice.

Tot cu acest prilej putem observa acţiunea legii noncontradicţiei, aşa cum este ea fixată de Marx în analiza polarizării şi fixării (din punct de vedere logic) a contrariilor. Sensul univoc determinat al raportului nu este decît însăşi distincţia contrariilor, în sensul că această distincţie a lor este funcţională (depinde de poziţia şi de funcţia lor în raport), se realizează prin însăşi constituirea raportului şi nu există decît în funcţie de acesta şi reciproc.

De aici se vede clar că a accepta cantitatea drept criteriu determinant în expunerea logică a conceptului de valoare — sărind peste calitate, pierzînd *sensul* raportului — înseamnă a reduce acest raport la tautologie. Se pierde aici caracterul distinctiv al celor doi termeni (distincţia nu se află în cantitate, ci în funcţie) şi, totodată, se pierde şi identitatea lor calitativă (ea e înlocuită prin lipsa oricărei distincţii în cadrul egalităţii cantitative pure).

Teza lui Marx potrivit căreia nu se poate începe cu determinarea cantitativă sărind peste determinarea calitativă evidenţiază în modul cel mai clar cu putinţă: 1) că raportarea ţine de esenţa logicului; 2) că identitatea calitativă implică diferenţa (chiar şi simpla raportare la sine — modalitatea logică de realizare a identităţii cu sine — implică funcţia diferită a termenilor în raport); 3) că noncontradicţia este o lege constitutivă a logicului însuşi (distincţia şi sensul raportării se constituie prin noncontradicţie); 4) că o logică pur cantitativă (a purei cantităţi) este o contradicţie în termeni.

Cu aceasta, „*forma valoare*, al cărei chip desăvîrşit *este forma bani* . . ., pe care timp de 2 000 de ani spiritul omenesc a încercat în zadar să o pătrundă"[1], a fost descifrată (din punct de vedere logic), deoarece a putut

[1] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, Ed. P.C.R., Bucureşti, 1947, p. 40.

fi reținută în puritatea ei formală. Numai această puritate formală strictă a făcut cu putință *subtilitățile decisive* ale analizei lui K. Marx. Sau, cum se exprimă el însuși, „la analiza formelor economice nu ne putem servi nici de microscop, nici de reactivi chimici. Puterea de abstracție trebuie să le înlocuiască pe amîndouă. Or, pentru societatea burgheză *forma marfă* a produsului muncii, sau *forma valoare* a mărfii, este *forma celulară economică*. Omului incult i se pare că analiza acestei forme se complace numai *în subtilități*. Este vorba într-adevăr de *subtilități*, dar numai în felul în care este vorba de subtilități și în *anatomia micrologică*"[1].

[1] K. Marx, *op. cit.*

ASPECTE DIN LUPTA IDEOLOGICĂ ANTIFASCISTĂ ÎN PAGINILE REVISTEI „CUVÎNTUL LIBER" (1933—1936)

DE

Z. ORNEA

Istoricul Congres al V-lea al P.C.R. a avut un rol de seamă în evoluția mișcării revoluționare din Romînia. Congresul a făcut o analiză profund științifică caracterului și perspectivelor revoluției în țara noastră, stabilind linia strategică și tactică a partidului în vederea desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice și a trecerii la revoluția socialistă. Hotărîrile și rezoluțiile congresului au determinat un puternic avînt al muncii ideologice. Lupta pentru răspîndirea concepției despre viață și societate a clasei muncitoare, pentru combaterea ideologiei burgheze — în diferitele ei întruchipări — și a reformismului social-democraților de dreapta a cunoscut forme variate, lupta ilegală fiind îmbinată cu cea legală. Pentru strîngerea în jurul proletariatului a tuturor păturilor și categoriilor interesate în evoluția democratică a țării, apărarea păcii, pentru crearea unui larg front popular antifascist au fost înființate numeroase organizații de masă legale, iar alături de publicațiile ilegale au fost editate un mare număr de reviste și ziare legale cu caracter progresist, democratic. Asemenea publicații zilnice, săptămînale, lunare sau cu apariție mai puțin riguros periodică au fost foarte numeroase în perioada 1932 — 1940. Unele dintre ele erau efectiv conduse de P.C.R., ca „Era nouă", „Veac nou", „Bluze albastre", „Clopotul", „Reporter" — după 7 noiembrie 1937, „Frontul evenimentelor culturale și sociale". Altele, cu un profil general democratic, antifascist („Cuvîntul liber", „Societatea de mîine", „Țara nouă" ș.a.) cuprindeau în paginile lor numeroase articole semnate de publiciști comuniști sau de democrați cu concepții progresiste, unii dintre ei orientîndu-se sub influența ideologică a P.C.R.

„Cuvîntul liber" — seria 1933—1936 — este o revistă cu caracter progresist, democratică, antifascistă. În intenția celor ce o editau, revista trebuia să fie o „tribună liberă, de stînga", la care erau invitați să cola-

boreze toți cei care nutreau ceea ce cu un termen general și destul de vag se numea „opinii de stînga".

Așa se explică de ce, uneori, în același număr al revistei (alteori chiar pe aceeași pagină) sînt exprimate, de autori diferiți, puncte de vedere uneori net contradictorii, alteori numai deosebite. Important este însă faptul că aici au colaborat publiciști comuniști și scriitori apropiați de ideologia marxistă, ale căror articole, studii — chiar dacă uneori nu sînt lipsite de unele confuzii — și lucrări literare conferă revistei un interes deosebit și o valoare istorică remarcabilă. Pentru că, într-adevăr, tot ceea ce este mai valoros în „Cuvîntul liber", tot ce reprezintă fermitate față de ofensiva fascistă și luptă hotărîtă împotriva pregătirii celui de-al doilea război mondial, împotriva atîțărilor agresive antisovietice, tot ce dovedește spirit lucid, realist și apreciere științifică asupra situației interne și internaționale se datorește acelor colaboratori care scriau de pe pozițiile înaintate ale P.C.R. Și aceasta pentru că singura forță politică ce s-a ridicat cu hotărîre și consecvență împotriva fascismului, demascînd în mod științific caracterul antipopular, antinațional și antiuman al politicii de fascizare a țării promovată de burghezia românească, și a militat pentru mobilizarea tuturor forțelor democratice într-un larg front popular antifascist a fost Partidul Comunist din România.

Afirmarea unor puncte de vedere consecvent revoluționare într-o revistă cu o conducere de genul celei de la „Cuvîntul liber" nu era, firește, un fapt lesne de realizat. Atît pentru dejucarea rigorilor cenzurii, cît și pentru satisfacerea cerințelor de moderație ale conducerii redacționale, era necesară o deosebită măiestrie publicistică, dublată de priceperea de a spune mult mai mult decît textul lăsa impresia că are intenție să o facă. De la notița informativă sau polemică pînă la articolul de problemă sau studiul științific, totul era folosit în acest scop. Numai astfel s-a izbutit ca uneori pagini întregi din „Cuvîntul liber" să exprime punctul de vedere al P.C.R.

Aceasta dovedește, după cum subliniază tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în Raportul prezentat cu prilejul aniversării a 40 de ani de la crearea P.C.R., „amploarea pe care a căpătat-o activitatea partidului în această perioadă, marea bogăție a metodelor pe care le-a folosit, priceperea cu care a știut să îmbine formele muncii ilegale cu cele legale și semilegale"[1].

Revista „Cuvîntul liber" apare în perioada deosebit de grea a ascensiunii fascismului pe plan internațional. La data cînd începe apariția noii serii a revistei (11 noiembrie 1933), România trăia dureros consecințele grave ale crizei economice din 1929—1933. Anii 1932—1933 fuseseră pentru cei ce muncesc ani de lupte crîncene. Partidul a organizat un șir de mari acțiuni muncitorești care au culminat cu eroicele lupte din ianuarie-februarie 1933 ale muncitorilor ceferiști și petroliști.

Moment de cotitură în dezvoltarea partidului și a întregii mișcări muncitorești, aceste lupte au frînat ofensiva capitalistă împotriva condițiilor de muncă și de viață ale oamenilor muncii, au dat o puternică lo-

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *40 de ani de luptă a partidului*, Edit. politică, București, 1961, p. 16.

vitură politicii de fascizare a țării, au contribuit la creșterea conștiinței politice și la îmbogățirea experienței de luptă a proletariatului. Burghezia românească renunță treptat la orice forme de democratism, promovînd violent o politică reacționară. Ultima guvernare național-țărănistă redeschide campania antimuncitorească și antidemocratică. Se reintroduce starea de asediu și cenzura, sînt interzise o mare parte din ziarele și revistele democratice, vestind, prin acest întreg corp de măsuri, reacționara guvernare liberală. Într-adevăr, în noiembrie 1933 se sfîrșește și a doua guvernare național-țărănistă și începe lunga și odioasa guvernare liberală, caracterizată printr-un prelungit regim al stării de asediu. Partidele burgheze încurajează deschis grupările fasciste — gogo-cuziste și gardiste — care se dedau la o sistematică acțiune de provocări, amenințări și asasinate. E cultivată o politică externă agresivă, Romînia fiind pregătită — la îndemnul puterilor capitaliste, efectiv stăpîne pe economia țării — ca un post înaintat antisovietic, viitor cap de pod în războiul criminal antisovietic pregătit cu febrilitate.

În această atmosferă își începe apariția „Cuvîntul liber". Chiar din primele numere, publiciștii comuniști și cei apropiați de partid colaborează cu articole și note care dau revistei un caracter combativ și clarvăzător. Apreciată de mas le muncitoare, ca și, în general, de cercurile democratice din țară, revista atinge curînd un mare tiraj, trezind ura neputincioasă a grupărilor fasciste, care prin fițuicile lor, pornesc o campanie huliganică de defăimare a ei.

„Cuvîntul liber" a avut un profil variat. Literatura și arta (plastică, teatrală, cinematografică), estetica și știința, probleme de filozofie și sociologie, de pedagogie și economie politică, cele mai stringente probleme ale politicii interne și externe sînt deopotrivă obiect de cercetare și comentare. Revista izbutește astfel să intereseze o sferă largă de cititori, cu preocupări din cele mai diferite, mijlocindu-le posibilitatea unei orientări în general științifice în problemele care îi interesau. Deoarece în perioada apariției revistei lupta împotriva fascismului și a ațîțărilor războinice erau obiectivul de prim ordin al epocii, revista își orienta activitatea cu precădere în jurul acestor probleme, militînd în linii generale pentru triumful rațiunii și al libertății umane, pentru apărarea păcii, împotriva obscurantismului și a sălbăticiei fasciste.

Lupta împotriva fascismului e dusă pe toate planurile. Cum era și firesc, publiciștii marxiști analizează în primul rînd baza social-economică a fascismului, denunțîndu-i științific caracterul social și de clasă. Într-un articol publicat de Athanase Joja în 1935, în care se făcea istoricul evoluției burgheziei și se studia anatomia sistemului capitalist, relevîndu-se aspectul obiectiv al contradicțiilor sale, se spunea: „Întreg universul e prins în această rețea inextricabilă de contradicții care vădesc o criză *generală și polimorfă*, agravată de înseși mijloacele de „redresare"... În această evoluție naturală a capitalismului găsim rațiunea trecerii de la democrație la fascism a vieții politice. Prin însuși faptul realizării sale, capitalismul a devenit senil. Eficiența sa a dispărut... Contradicțiile sale aruncă masele largi în suferințe crescînde... Încolțit de forțele pe care le-a declanșat, dar pe care de mult

nu le mai poate stăpîni, el TINDE a înlătura libertățile democratice și a instaura dictatura teroristă a fascismului". Din această cauză, concluzionează cu justețe articolul, „fascismul e o tendință a marelui capital, impusă de dezvoltarea capitalismului monopolist"[1]. Iar într-un alt articol, publicat la începutul anului 1935, același autor, abordînd problema bazei social-economice a fascismului, dezbătea mai amplu ceea ce în articolul din octombrie era ideea concluzivă. Astfel, de pildă, se sublinia aici că fascismul face posibilă, în epoca capitalismului monopolist, continuarea și *înăsprirea* exploatării, prin schimbarea *modului* de guvernare. Istoricul trecerii regimului politic de la democrație la fascism este istoricul trecerii regimului economic de la capitalismul industrial la capitalismul monopolist. Pornind de la această justă teză leninistă sînt combătute acele teorii falsificatoare după care fascismul ar fi o mișcare de clasă autonomă a micii burghezii, a lumpenproletariatului sau chiar a unei clici politice sprijinite de mica burghezie și lumpenproletariat, subliniindu-se totodată ideea marxistă potrivit căreia o mișcare politică nu poate fi apreciată numai după forțele sociale pe care le antrenează, ci în primul rînd după caracterul ei de clasă, după țelurile pe care le urmărește și după interesele social-economice pe care le apără[2]. Denunțarea caracterului de clasă al fascismului, mereu în atenția colaboratorilor marxiști ai revistei, este cuprinsă și într-un articol din 1935 semnat de Gogu Rădulescu. Autorul observa în mod analitic că, „în evoluția societății contemporane, fascismul înseamnă forma de dominație teroristă utilizată de marea burghezie, deținătoare a statului financiar cosmopolit. Mai scurt, fascism înseamnă dictatura capitalului financiar"[3].

Într-un alt articol, fiind analizat fascismul italian se stăruia tocmai asupra caracterului imperialist al fascismului, ca expresie a intereselor grupărilor monopoliste ale capitalului, puternic zguduit de criza generală a unui sistem perimat. Tendințele anexioniste, programatic exprimate de purtătorii de cuvînt ai Italiei fasciste, cotropirea Abisiniei în 1935, încercările deseori repetate de a-și extinde zona de influență în Africa și în regiunea Adriaticei denunță definitiv fondul economic al unei forme de guvernămînt profund reacționare. În același spirit era analizat și fascismul hitlerist, scoțîndu-se în evidență caracterul imperialist, tendințele anexioniste prin mijloace violente ale ordinii instaurate în 1933 în Germania. „Astăzi — scrie Gh. Dinu — Germania, amenințînd țările baltice, revendicînd Memelul, a încurajat și pe dictatorul de la Roma... să pretindă chiar silit colonii" pentru că, în general, prin esența lor socială și economică, „țările fasciste se pregătesc febril din ziua în care regimurile lor au fost instaurate..., spre expansiuni teritoriale"[4]. Iar într-un articol semnat de Ilie Cristea, este demascată aceeași tendință expansionistă a Germaniei hitleriste: „După ocuparea militară a Renaniei... ochii Fuehrerului s-au oprit deocamdată asupra orașului Danzig și

[1] A. Joja, *Democrație și fascism în lumina Capitalului*, în „Cuvîntul liber", 19 octombrie 1935.
[2] Idem, *Fascismul, expresie a capitalului monopolist*, 4 ianuarie 1935.
[3] Gogu Rădulescu, *Imperativul tineretului*, „Cuvîntul liber" din 21 septembrie 1935.
[4] Vezi „Cuvîntul liber" din 20 septembrie 1935, 4 ianuarie 1935.

chiar asupra unei prăzi mai mari, cum ar fi Austria sau partea sudetă a Cehoslovaciei"[1]. Egală atenție se acordă și planurilor expansioniste ale militarismului japonez, adevărat focar de provocări la război în Extremul Orient. „Imperialismul japonez și-a impus ca o datorie, ca o necesitate imperioasă, stăpînirea Extremului Orient, îndeosebi a imensului teritoriu al republicii chineze. Această politică... pornește de la nevoia imperialismului japonez de colonii, de teritorii, surse de materii prime și pieți de desfacere a produselor sale"[2].

Ca orice diversiune, fascismul se drapa în mantia anticapitalismului, făcînd mult zgomot propagandistic în jurul unor mincinoase lozinci anticapitaliste și încercînd să convingă masele muncitoare și păturile mijlocii că le-ar apăra interesele. Demascarea acestui mit fals, cu grijă cultivat și popularizat de cei interesați, se impunea în mod imperios. Aprecierea justă a fenomenului fascist nu prezenta numai un interes teoretic, ci avea și o covîrșitoare importanță practică. De demascarea adevăratului caracter al fascismului depindea în bună măsură organizarea eficientă a luptei antifasciste. De aceea, în articolul publicat de Athanase Joja, la care ne-am mai referit, se stăruie asupra ideii că „anticapitalismul fascismului e o abilă manevră învăluitoare a capitalului financiar... Șefii fasciști sînt procuratorii marii finanțe; ei aduc la îndeplinire un mandat special, amăgirea masei desperate de criză și desființarea posibilităților legale de manifestare a păturilor exploatate"[3]. Într-un alt articol, se arată cu titlu de exemplu că, în Italia, fascismul „a fost instaurat la putere nu pentru a apăra, ci pentru a zdrobi rezistența proletariatului și pentru a-l stoarce de vlagă printr-o exploatare neomenească"[4]. Lucrurile nu se petreceau altfel nici în Germania, unde fascismul se înscăunase numai de cîțiva ani, goana înarmărilor completată de nefasta politică autarhică apăsînd greu asupra nivelului de trai al celor ce muncesc. „ Cei ce suportă consecințele acestui dezastru economic în Germania sînt în primul rînd muncitorii și țăranii. Salariul de mizerie al lucrătorilor are putere de cumpărare foarte slabă față de scumpetea articolelor de primă necesitate. Țăranii de asemenea suferă, căci produsele lor au prețuri foarte mici, iar produsele industriale de care au nevoie au prețuri exagerate"[5].

În februarie 1936, „Cuvîntul liber" publică răspunsurile date în cadrul unei largi anchete pe tema: „Împotriva dictaturii fascismului și hitlerismului". Cu acest prilej, Ilie Pintilie demască tocmai diversiunea anticapitalistă a fascismului, arătînd că fasciștii sînt potrivnici oricărei îmbunătățiri a nivelului de trai al celor ce muncesc, slugi credincioase ale marelui capital și ale marii burghezii „spărgători de organizații muncitorești" și, în consecință, „cei mai mari dușmani ai muncitorilor, țăra-

---

[1] „Cuvîntul liber" din 20 septembrie 1935, 4 ianuarie 1935.
[2] „Cuvîntul liber" din 30 mai 1936.
[3] A. Joja, *Fascismul, expresie a capitalului monopolist*, în „Cuvîntul liber" din 4 ianuarie 1935.
[4] „Cuvîntul liber" din 21 septembrie 1935.
[5] „Cuvîntul liber" din 7 septembrie 1935.

nilor şi intelectualilor săraci"[1]. Caracterul capitalist al fascismului, vădit ostil celor ce muncesc, este dovedit totodată prin publicarea unor articole care analizează nivelul de trai al maselor muncitoare în ţările în care fascismul izbutise să ajungă la putere. „Politica economică a regimului nazist ar fi cu totul neînţeleasă dacă s-ar pierde din vedere acest« plan general » care constă în a arunca asupra micii burghezii şi a clasei muncitoare cheltuielile pregătirii războiului de cotropire economică şi politică"[2].

Faţă de manifestările tot mai ameninţătoare ale grupărilor fasciste din ţara noastră, care proslăveau politica forţei, practicată de Italia şi Germania, militînd prin mijloace huliganice şi diversioniste pentru a ajunge la cîrma ţării, revista a desfăşurat o luptă intensă. De la nota polemică la articolul cu caracter ştiinţific, de la caricatura demascatoare (la acest capitol revista excela, unele din caricaturile antifasciste publicate aici sub semnătura unor graficieni ca N. Cristea, J. Perahim, Jiquide fiind şi astăzi considerate drept piese reprezentative pentru grafica militantă a epocii) pînă la articolul pe teme filozofice, nenumărate mijloace publicistice erau îndreptate spre realizarea acestui obiectiv de prim ordin. Se arată mereu că sub egida falsului naţionalism, degenerat în xenofobie şi îndemn la genocid, urmărind însă precise interese materiale ale cercurilor monopoliste, se încearcă extinderea monopolului economic asupra vieţii sociale, politice şi culturale.

Este meritul deosebit al publiciştilor marxişti îndrumaţi de partid de a fi îmbinat în articolele lor demascarea conţinutului social-economic al fascismului cu dezvăluirea necesităţii unei lupte organizate, de masă împotriva lui.

Sarcina forţelor democratice, antifasciste era crearea unui puternic front de luptă, capabil să stăvilească ascensiunea fascismului în Romînia : „Accelerarea ritmului de fascizare face necesară grăbirea procesului de concentrare a forţelor ataşate democraţiei şi să indicăm rostul diferitelor clase sociale în acest proces". Din păcate, nu toţi cei obiectiv interesaţi în acţiunea generală pentru bararea ofensivei fasciste aveau conştiinţa deplină a acestui interes. Comuniştii atrăgeau atenţia asupra faptului că trezirea acestei conştiinţe constituie o condiţie obligatorie a victoriei în această luptă. Oprindu-se asupra rolului şi locului unor clase şi pături sociale în această luptă, publiciştii marxişti demonstrau că, „indicat să ia conducerea acţiunii de dezmeticire şi de luptă este proletariatul... Conştiinţa clară antifascistă a muncitorimii — datorită locului pe care-l ocupă în producţie — trasează muncitorimii un rol de hegemon"[3]. Militînd pentru realizarea unui front larg al luptei antifasciste, numeroase articole publicate în paginile „Cuvîntului liber" chemau toate forţele democratice la acţiune. „La noi, puhoiul fascist îşi face loc, scria Gh. Dinu în 1935. Banii şi uneltele Berlinului lucrează cu asiduitate. În faţa acestei situaţii, tot ce are mai democratic această ţară a început să se mişte pentru încheierea unui front popular, pentru o opoziţie puternică şi eficace şuvoiului dictatorial. Această forţă constituită va lupta pentru

[1] „Cuvîntul liber" din 29 februarie 1936.
[2] *Ibidem*, 30 martie 1935.
[3] *Ibidem*, 14 decembrie 1935.

un program de revendicări imperioase, de recîştigare a principiilor de libertate cetăţenească. Împotriva cenzurii, împotriva stării de asediu eternizate, împotriva inchiziţiei fiscale, modificării constituţiei, pentru descătuşarea presei, pentru cîştigarea libertăţii de sindicalizare a muncitorimii"[1].

Într-un număr următor al revistei, P. Constantinescu-Iaşi ia în discuţie ceea ce numeşte „istoria frontului popular", insistînd asupra semnificaţiei sale contemporane :„Front popular este ideea în acţiunea cea mai importantă şi istorică la ordinea zilei. El este specific momentului actual, care corespunde fazei prin care trece societatea capitalistă". Frontul popular este caracterizat drept „unirea forţelor de masă pentru apărarea libertăţilor democratice şi pentru asigurarea păcii"[2]. Cu prilejul zilei de 1 Mai, Al. Sahia stăruie într-un articol asupra ideii potrivit căreia „realizarea frontului unic de luptă al întregii clase muncitoare este chezăşia înfăptuirii frontului popular care va însemna moartea fascismului, treaptă de instaurare a unei puteri fără clase, fără exploataţi şi exploatatori, fără ură de rasă şi întronarea unei libertăţi depline"[3]. Lozinca frontului popular antifascist, elaborată de partidul comunist, cîştigă tot mai mult adeziunea maselor muncitoare, a intelectualităţii democrate, a unor însemnate cercuri din păturile mijlocii, ca şi a unor reprezentanţi de seamă ai culturii şi ştiinţei româneşti. Scriitorul Mihail Sadoveanu se alătură de la început mişcării pentru crearea frontului popular, făcîndu-şi publică adeziunea în coloanele „Cuvîntului liber" şi ale ziarului„Dimineaţa" : „Este de dorit ca frontul să se realizeze pentru a evita posibilitatea de instaurare a unui regim excepţional... O unire leală a tuturor factorilor luminaţi ai ţării este în stare să înlăture definitiv ceea ce pentru noi nu poate fi decît o nenorocire"[4]. Realizarea frontului popular în Franţa este salutată cu entuziasm, folosindu-se şi acest prilej pentru a îndemna masele democratice din ţara noastră să urmeze acelaşi drum. Numeroase articole iau atitudine combativă faţă de procesele antifasciştilor din Romînia, protestînd împotriva încercărilor burgheziei de a reprima lupta antifascistă a maselor. Se condamnă politica net criminală a guvernanţilor burghezi de favorizare şi încurajare vădită a grupurilor gardiste şi gogocuziste.

În coloanele revistei este dezvăluită unitatea indestructibilă dintre lupta de clasă a proletariatului, lupta antifascistă a maselor largi şi mişcarea antirăzboinică, cu sublinierea rolului luptei de clasă ca element principal al acestei unităţi. „Lupta de clasă, care constituie o forţă foarte importantă contra instaurării dictaturilor fasciste, este totodată şi o forţă antirăzboinică. Neglijarea primei înseamnă slăbirea celorlalte".

Pledînd pentru un larg front de luptă antifascistă şi antirăzboinică, în cadrul căreia proletariatului îi revine rolul de hegemon, aceiaşi colaboratori ai revistei făceau clare delimitări între pacifismul burghez şi lupta antirăzboinică a clasei muncitoare : „Există o deosebire între paci-

[1] „Cuvîntul liber" din 31 august 1935.
[2] P. Constantinescu-Iaşi, *Istoria frontului popular*, „Cuvîntul liber", 2 mai 1936.
[3] Al. Sahia, *Front unic — Front popular*, 2 mai 1936.
[4] „Cuvîntul liber" din 7 septembrie 1935.

fismul burghez și lupta pentru pace a proletariatului". Lupta antirăzboinică a proletariatului este implicit o luptă de clasă : „O manifestație prin care se cere pîine și loc în producție este în același timp și o manifestație antirăzboinică". De aceea lupta pentru pace a proletariatului nu trebuie preconizată „înainte și ca un punct unic al programului, ci după lupta de clasă și ca anexă organică a ei, izvorîtă din antagonismul relațiilor de producție între cei ce pregătesc războiul imperialist și cei în contra cărora se făurește el"[1].

În formularea acestor puncte de vedere în toate problemele amintite mai sus, publiciștii marxiști se călăuzeau îndeaproape după indicațiile teoretice și tactice cuprinse în documentele partidului comunist, și care în acest fel puteau fi popularizate prin presa legală. Sarcina luptei împotriva fascismului a fost elaborată la Congresul al V-lea al P. C. R. În rezoluția adoptată de C.C. al P.C.R. la sfîrșitul lunii februarie 1935 se sublinia de asemenea că una dintre sarcinile imediate ale partidului este crearea unui larg front popular antifascist : „Pentru a împiedica măsurile fasciste ale guvernului care lovesc în toate păturile populației muncitoare ale Romîniei și pentru a tăia drumul dictaturii militaro-fasciste ce se pregătește, este necesar de mobilizat în jurul clasei muncitoare și sub hegemonia clasei muncitoare a tuturor aliaților ei, de creat în jurul sîmburelui proletar, închegat laolaltă prin frontul unic și sub conducerea P.C., un larg *front popular antifascist*"[2]. Necesitatea creării frontului popular a fost subliniată și analizată și în hotărîrea C.C. al P. C.R. din ianuarie 1936 în care erau prelucrate hotărîrile Congresului al VII-lea al Internaționalei Comuniste. Aici se indicau căile cele mai eficiente pentru realizarea frontului popular, subliniindu-se totodată că în acțiunile comune, de front unic cu alte partide și organizații, P.C.R. trebuie să-și păstreze poziția sa proprie de partid de avangardă a clasei muncitoare[3]. Călăuzindu-se după indicațiile cuprinse în documentele de partid, articolele și studiile au căpătat acea clarviziune politică, acea justă înțelegere a fenomenului social economic și politic contemporan fără de care nu era posibilă desfășurarea unei lupte antifasciste eficiente.

★

Un spațiu mare acorda revista dezbaterii problemelor ideologice și cultural-artistice. Analiza era fundamentată pe puncte de vedere marxist-leniniste, evidențiindu-se determinarea social-economică a fenomenului ideologic, caracterul său de clasă. De aici caracterul implicit și explicit polemic al studiilor și articolelor de acest fel, publicate în revistă de colaboratorii ei comuniști sau apropiați de partid. Fie că erau studiate sub raport general caracteristicile ideologiei și culturii burgheze în perioada crizei generale a capitalismului, fie că se denunța valul spiritualist, antiraționalist din ideologia burgheză, subiectivismul în estetică sau în probleme de teorie a cunoașterii, elementul polemic, combativ era prezent. În acest fel se demonstra inconsistența științifică

[1] „Cuvîntul liber" din 12 aprilie 1935.
[2] *Documente din istoria P.C.R., 1934—1937*, E.S.P.L.P., București, 1957, p. 214.
[3] *Ibidem*, p. 329—341.

a fenomenului ideologic-cultural burghez și se afirma puternic valoarea concepției despre lume și societate a clasei muncitoare.

O primă problemă dezbătută mereu în cadrul acestui capitol era fenomenul degradării, al decăderii culturii și ideologiei burgheze. Acest fenomen îl semnalau și-l comentau pe un ton tînguitor și ideologii burgheziei. Numai că, generalizînd problema, ei îi măreau în mod interesat sfera, încercînd fraudulos să acrediteze ideea că nu avem de-a face cu decăderea, cu marasmul culturii și ideologiei burgheze, ci a întregii culturi și ideologii a epocii, ceea ce era fals din capul locului. Într-un articol publicat în 1936, V. Malinschi, luînd în discuție procesul decăderii culturii burgheze, observa cu justețe: „criza ideologică a burgheziei prezintă toate simptomele unei afecțiuni cronice"[1]. Iar Gh. Dinu, reflectînd asupra aceluiași proces, îi evidenția cauzalitatea social-economică: „Cultura a început într-un loc unde societatea începe să se descompună economic... Toate decadențele culturale ale civilizațiilor au fost precedate de cele ale structurii economice în țara în care se dezvoltaseră.... Falimentul cultural-ideologic burghez actual e inevitabil determinat de cel al economiei, de procesul dezagregării clasei ce deține comanda"[2]. Despre același fenomen, într-un articol semnat de Adrian (Eugen) Schileru se spunea răspicat: „Din zi în zi criza culturii europene apare mai evidentă. În toate domeniile de activitate spirituală, în filozofie, în literatură, în plastică, în muzică se poate observa acea oboseală, acea secătuire a izvoarelor de inspirație și a forțelor de creație... acea apatie proprie unei culturi pe sfîrșite... E semnul declinului culturii occidentale, e desigur semnul sfîrșitului culturii burgheze"[3].

Reflectînd tendința spre fascism a cercurilor monopoliste din Romînia, ideologia și cultura burgheză din perioada 1930—1940 mai ales înregistrează un proces similar. Tezele sociologice ale sămănătorismului în varianta xenofobă și profund reacționară a lui Aurel C. Popovici, concepțiile șovine și reacționare ale lui A.C. Cuza, în a cărui teorie a poporației aflăm plagiate după Malthus și Chamberlain, sociologia fascistă a lui Traian Brăileanu se completează cu noi „teorii" tot atît dușmănos reacționare și nocive. Nae Ionescu răspîndește de la înălțimea catedrei universitare „trăirismul" fascist, înșelînd, inducînd în eroare tineretul studios. Din acest curent se recrutează cei care se prezentau drept „disperații" tinerei generații, cei care căutau cu simulată deznădejde „puncte cardinale în haos", pretinzînd că se află necontenit „pe culmile desperării". Emil Cioran, Mircea Eliade, Mihail Polihroniade, Nichifor Crainic, Nicolaie Roșu sînt numai cîteva nume dintre cei care se străduiau să impună o direcție fascistă culturii și ideologiei burgheze romînești. Ei scriau cărți de diluată filozofie, eseuri, studii economice, sociologice și folcloristice, literatură propriu-zisă (proză, poezie, teatru) etc., editau ziare și reviste întreținute în egală măsură de cercurile financiare autohtone și de oficiile camuflate ale Germaniei hitleriste, țineau conferințe publice etc. Împotriva acestui pericol trebuia luată o atitudine hotărîtă. La indicația

[1] V. Malinschi, *Știință pură*, în „Cuvîntul liber" din 5 septembrie 1936.
[2] „Cuvîntul liber" din 9 februarie 1935.
[3] *Ibidem*, *„Disperații" tinerei generații.*

şi sub conducerea P.C.R., în publicistica legală s-a pornit o ofensivă pe un front larg împotriva manifestărilor fasciste şi fascizante pe plan cultural-ideologic.

„Cuvîntul liber" a ocupat un loc important în această luptă. Într-un articol semnificativ, intitulat *Compromiterea materialismului*, Miron Radu Paraschivescu stăruia asupra adevărului că într-o perioadă cînd materialismul dialectic şi istoric şi-au dovedit pe deplin superioritatea, obţinînd un efectiv triumf asupra tuturor curentelor ideologice burgheze, era explicabilă încercarea burgheziei de a supune concepţia marxist-leninistă unui concentric baraj de compromitere. Or, fascismul, arată articolul, slujeşte în primul rînd tocmai unor asemenea scopuri : „Pe plan politic, fascismul încearcă o compromitere şi o distrugere totală a materialismului", fără a neglija un domeniu nu mai puţin vast şi nici mai puţin propice pentru compromiterea materialismului, cel filozofic, unde, „înarmat cu subtilitatea mistificatoare a spiritualismului, fascismul ţinteşte la negarea şi completa desfiinţare a doctrinei materialiste"[1].

O particularitate esenţială a ideologiei fasciste este antiraţionalismul strident îmbrăţişat de filozofii burgheziei în perioada cînd clasa pe care o reprezintă şi o apără fiind inevitabil sortită pieirii nu mai este interesată în cunoaşterea şi recunoaşterea realităţii obiective. „Partea cea mai reacţionară a societăţii noastre — se arată într-un articol al revistei — repudiază ştiinţa şi raţiunea, fiindcă acestea conchid la necesitatea prefacerilor şi se scufundă cu frenezie în iraţional şi obscurantism... întorcîndu-se spre evul mediu"[2]. Acelaşi fapt îl denunţa şi un articol din 1936, observînd oficializarea unor tendinţe violent obscurantiste, net antiraţionaliste în filozofie : „Raţionalismul — dominant pînă mai ieri în universităţi — face loc iraţionalismului prezentat ca metodă şi sistem filozofic. Ca şi în evul mediu, cînd societatea feudală avea nevoie de sprijinul unor elemente metafizice, în speţă autoritatea bisericii, pentru a opri în loc mersul istoriei, azi, cînd vechea lume burgheză se dezagregă, se apelează... la o nouă mistică, la o nouă teologie, care să se opună progresului social. În unele ţări, acest « nou » concept a fost găsit în rasism..."[3]. Direcţionată astfel, ştiinţa şi filozofia germană, de pildă, cu prestigiu de mult cîştigat, decade vertiginos, sufocată de reţetele normative ale naţional-socialismului : „În Germania — observa un articol—, progresul ştiinţei este exclus, decăderea şi pierderea vechii reputaţii a ştiinţei germane este sigură"[4], pentru că, se preciza într-un alt articol, „o totală paupertate de gînditori caracterizează actuala configuraţie oficială a culturii germane ... o adunătură de idei confuze şi sterile, lipsite de orice valoare documentară şi bază ştiinţifică"[5]. Combătînd ideologia fascistă drapată în mantia „spiritualismului", revista menţiona

---

[1] Miron Radu Paraschivescu, *Compromiterea materialismului*, în „Cuvîntul liber" din 6 aprilie 1935.

[2] „Cuvîntul liber" din 5 octombrie 1935.

[3] *Ibidem*, 25 iulie 1936.

[4] *Ibidem*, 2 februarie 1935.

[5] *Ibidem*, 30 martie 1935.

că, dăinuind de veacuri, disputa dintre materialism și spiritualism capătă acum forme noi, determinate de noile împrejurări economice-politice.

Semnificativă pe această linie este polemica angajată în paginile revistei „Cuvîntul liber" cu revista de orientare fascistă „Criterion", editată în 1934—1935 de către un grup de tineri „desperați". Subintitulată „revistă de artă, litere și filozofie", „Criterion" se ocupa mai mult de filozofie, voindu-se un organ al spiritualismului românesc. Luat în discuție, conceptul de spiritualitate era definit aici drept „viața vecinică, trăire în universalitate absolută, în Duhul Sfînt : asceză și viața mistică", se vorbea de „caracterul transcendent al termenului acestei trăiri și de chipul suprafiresc în care această transcendență ia cuprindere în viața sufletească a omului" [1], negîndu-se cu obstinație posibilitatea cunoașterii lumii. Demascînd caracterul neștiințific și de clasă al acestor concepții care reclama drept de cetate la noi, un articol din „Cuvîntul liber" observa cu justețe că, „cu toată pretenția spiritualiștilor, ei slujesc de fapt unor certe scopuri sociale", pentru că astăzi „întreaga filozofie spiritualistă e angrenată și servește numai instaurării fascismului, spiritualismul fiind filozofia de bază a fascismului".O dovadă a caracterului net fascist al spiritualiștilor români o reprezintă îmbrățișarea slugarnică a concepțiilor spiritualiștilor germani și italieni, Keyserling, Gottfried Benn, Giovanni Gentile, chiar Mussolini etc. Spiritualismul — se arăta — eșuează în scepticism fals filozofic, predicînd o îndoială vulgară, departe de valoarea carteziană a conceptului, înălțînd osanale unor fetide valori suprafirești, transcendentale și supranaturale. În același timp, „metoda de cercetare materialist-dialectică ... s-a dovedit infailibilă. Aplicată oricărei manifestări vitale, ea dă dezlegarea justă, înțelegerea adîncă a fenomenelor, explicînd științific chiar și ... geneza și caracteristicile spiritualismului contemporan" [2]. Cartea lui Nichifor Crainic *Puncte cardinale în haos* este supusă și ea unei analize demascatoare, subliniindu-se fondul ei violent retrograd. Spiritualist fascist, exacerbînd la maximum ortodoxismul, Crainic declara în volumul său net anticultural, huliganic că „spiritualismul e al treilea mod de a vedea lumea între materialism și idealism", vorbea mereu despre „pacostea catastrofală a epocii noastre", proslăvind fascismul, și declara că „rațiunea, în atotputernicia căreia a crezut omul civilizației materialiste este de fapt cea mai amară deziluzie a nefericitei noastre lumi" [3]. Volumul lui Crainic constituia un atac vulgar împotriva a tot ceea ce știința omenească realizase de-a lungul veacurilor, el nefiind însă, în ciuda pretențiilor, — cum a arătat „Cuvîntul liber" sub semnătura lui M.R. Paraschivescu — „nici o operă filozofică, nici una literară, ci un asalt orb împotriva tuturor vechilor culturi, în scopul de a o compromite și desfigura, prin denaturare". Dar, în fond, „valorile culturii pe care le refuză d. Crainic sînt acele pe care le refuză burghezia actuală în plină descompunere, în plin faliment, valorile repudiate oficial de fascism ... rationalismul, evoluționismul și mai ales materialismul dialectic". În locul acestor adevăruri, bunuri științifice de mult cucerite de omenire, Crainic strecoară „falsele

[1] M. Vulcănescu, *Spiritualitate*, în „Criterion" nr. 1 din 15 octombrie 1934.
[2] „Cuvîntul liber", din 30 martie 1935.
[3] N. Crainic, *Puncte cardinale în haos*, p. 47, 49, 25, 26.

valori teologice : obscurantismul religios, creştinismul verbal sprijinit pe revelaţii dubioase, misticismul formal, spiritualismul fără spirit". Denunţîndu-se esenţa socială şi de clasă a concepţiei lui Crainic, articolul observă că procedeul fascistului romîn nu dovedeşte decît că „sistemul social pe care scrisul său îl serveşte şi-l reprezintă are nevoie de înăbuşirea şi denaturarea adevărurilor" [1]. Pe aceeaşi linie a fost combătut şi volumul lui Emil Cioran *Cartea amăgirilor*, subliniindu-se că, întrucît autorul nu a putut „să înţeleagă contradicţiile sistemului social în care trăim, a ales calea afirmării iraţionalului, de dispreţ pentru datele raţiunii", adoptînd pe plan politic o orientare „obstruată de optica clasei sale, aşezîndu-se la extrema dreaptă a politicii romîneşti", cartea fiind lipsită de orice valoare literară sau filozofică [2].

Referindu-se la configuraţia etică şi politică-culturală a acestei pleiade de tineri inutil agitaţi şi falşi negatori, care se străduiau să ridice postamente ideologice mişcării fasciste romîneşti, alimentînd huliganismul şi rasismul cel mai deşănţat, sub masca unui fals principiu naţional, Adrian (Eugen) Schileru avea dreptate să scrie că negreşit „un viitor bilanţ ar arăta că dintre toate generaţiile care s-au perindat în cultura romînească, această generaţie de „iconoclaşti" a fost cea mai puţin fecundă. A fost o generaţie (e vorba de pleiada aceasta de fascişti pretinşi intelectuali — *Z.O.*) de farsori care au ştiut să joace pe valori străine. A fost o generaţie care s-a ferit de vreo aderenţă cu socialul şi nu a avut nici un contact cu masele" [3].

Lupta împotriva decadentismului burghez în filozofia contemporană nu era însă limitată la ideologia fascistă autohtonă. Se urmăreau aproape în egală măsură izvoarele pseudofilozofilor fascişti romîni, denunţîndu-se plagiatul şi împrumutul, erau demascaţi filozofii occidentali care alimentau din punct de vedere teoretic fascismul. Astfel, bunăoară, în paginile revistei a fost luat în discuţie O. Spengler şi filozofia sa catastrofică, apocaliptică, arătîndu-se spiritul rasist de esenţă fascistă al teoriei despre pretinsa îmbătrînire, epuizare absolută a unor popoare ca cel francez, considerat inferior, şi proslăvirea poporului german, plin de potenţe în devenire, „salvatorul" civilizaţiei europene [4]. Iar la moartea lui O. Spengler, cînd toate publicaţiile fasciste şi profasciste deplîngeau evenimentul, înălţînd din nou osanale filozofiei sale spiritualiste, un articol preciza că nu întîmplător şi-a asumat Germania sarcina de a verifica în realitate teoria filozofului de la Münich. Aceasta, fără îndoială, pentru că „Spengler a fost un apologet al războiului, al inegalităţii sociale, al privilegiilor de clasă, al minorităţilor îmbogăţite pe spinarea marilor mase,... un adversar al marxismului, pe care l-a combătut în cîteva lucrări speciale" [5].

---

[1] Miron Radu Paraschivescu, *Falimentul unei culturi*, în „Cuvîntul liber" din 16 mai 1936.

[2] „Cuvîntul liber" din 5 septembrie 1936.

[3] *Ibidem*.

[4] *Ibidem*, 1 iunie 1935.

[5] *Ibidem*, 23 mai 1936.

În același fel era comentat și Bergson, a cărui concepție filozofică era mult cultivată de anumite cercuri filozofice din Romînia. Despre bergsonism revista scria că „n-a reușit niciodată să formuleze idei clare, distincte, nici să ofere o metodă care, aplicată, ar fi putut duce la rezultate pozitive". Relevîndu-se caracterul dominator dogmatic al bergsonismului, explicabil prin înlăturarea valorii rațiunii, se preciza că acest sistem filozofic „nu e în fond decît o nouă teologie, teologie laică și cu atît mai periculoasă cu cît îmbracă haina științei și a cercetării obiective" [1].

Combătînd filozofia burgheză în diversele ei întruchipări, colaboratorii marxiști ai revistei afirmau valorile științifice ale filozofiei marxiste, precizîndu-i funcția socială și de clasă. „Această concepție, materialismul — dialectic și istoric — ,nu e himera unor vizionari... doritori a se transforma în demiurgi sociali — scria Athanase Joja — , ci forma și etapa supremă a gîndirii sociologice și filozofice moderne... Valabilitatea materialismului istoric și dialectic e confirmată de știința contemporană. Iar știința contemporană converge spre materialismul istoric și dialectic" [2]. Ca urmare a ascuțirii fără precedent a contradicțiilor sociale, filozofia contemporană urmează două linii de evoluție definitiv antagonice : „Linia care separă clasele în viața socială și politică a societății pătrunde în toate manifestările ei cultural-ideologice. De o parte proletariatul, filozofia materialistă, știința și privirea liberă spre viitorul societății, de cealaltă parte burghezia, speculațiile idealiste, misticismul, religia și frica de orice cunoaștere obiectivă a lumii. Între aceste două părți ale baricadei, intelectualii și oamenii de știință au de ales" [3].

Colaboratorii marxiști ai revistei acordau o atenție sporită problemelor legate de teoria cunoașterii. Acest fapt era pe deplin explicabil. Disputa cu filozofia burgheză contemporană, în mod deosebit cu spiritualismul care contestă îndărătnic valorile rațiunii și posibilitatea reală, obiectivă de cunoaștere a lumii înconjurătoare, impunea totodată demonstrarea, în mod analitic, a valabilității cunoștințelor umane. Postulatele teoriei materialiste a cunoașterii — se arăta într-un articol — sînt atît de trainice, încît numai interesul de clasă al filozofilor burghezi îi îndeamnă să caute metode și zone de combatere. Filozofia burgheză, falsificînd datele problemei, a izolat, în mod interesat formele cunoașterii de conținutul ei concret, creînd o inventată contradicție între cele două elemente ale relației. Întregul lor eșafodaj argumentativ, otios și sofistic-speculativ, duce evident la negarea autenticității cunoștințelor obținute. Impasul este însă de nebiruit pentru ei și concluziile infirme, de vreme ce practica social-istorică verifică autenticitatea cunoștințelor. Pentru că dincolo de orice discuție este postulatul teoriei materialist-dialectice a cunoașterii, criteriul practicii : „Dovada și criteriul adevărului cunoștințelor noastre e activitatea practică și, în special, procesul de producție. Tehnica înaintată, ... etc. sînt o dovadă indiscutabilă de realitatea obiectivă a cunoștințelor noastre despre natură. Răsturnarea socială din Rusia, dezvoltarea

[1] „Cuvîntul liber" din 25 iulie 1936.
[2] A. Joja, *Funcția socială a delicvenților politici*, în „Cuvîntul liber" din 29 iunie 1935.
[3] „Cuvîntul liber" din 27 iulie 1935.

economiei și societății sovietice, acțiunea de stăvilire a curentelor reacționare din întreaga Europă, sînt dovezi indiscutabile ale posibilității unei cunoașteri juste a relațiilor sociale" [1]. Aceleiași nevoi de a zdrobi teoriile despre cunoaștere ale spiritualismului și de a dovedi deplina autenticitate a adevărurilor stabilite îi răspunde și studiul lui Athanase Joja *Note asupra cunoașterii*, publicat în cîteva numere din „Cuvîntul liber" din 1935. Problema este abordată mai întîi istoric, subliniindu-se că înțelegerea, nevoia de cunoaștere este rezultatul nevoii de adaptare la mediu, munca fiind factorul determinant al cunoașterii, al fenomenului înțelegerii, „procesul cognoscitiv nefiind decît reflexul și transpoziția lumii materiale prin intermediul procesului de travaliu, e însuși procesul de travaliu pe planul ideal". Dar adaptarea la mediu, materială (prin muncă) și ideală (prin gîndire) și mai ales rezultatul ei, cunoașterea, „depinde de modul în care subiectul cunoscător acționează în procesul de travaliu asupra mediului natural", altfel spus, de poziția pe care o are în procesul de producție [2], „știut fiind, se spune într-un alt articol, că raporturile omului cu natura au îmbrăcat forme variate după cum procesul de exploatare a naturii genera o anumită formă de așezare socială și, în consecință, o anumită structură mentală" [3].

Militînd neobosit împotriva filozofiei burgheze, afirmînd valorile filozofiei marxist-leniniste, publiciștii marxiști porneau de la înțelegerea științifică a rostului și a funcției filozofiei privită ca instrument de acțiune, ca armă de luptă împotriva orînduirii capitaliste, pentru construirea unei noi societăți. De la apariția marxismului și cu deosebire în secolul al XX-lea, se arată într-un articol, filozofia a dobîndit o funcție socială precisă, de stringentă utilitate. Acum se pune și mai acut problema ca „lumea să nu fie numai *interpretată* de gînditorii ei, ci *schimbată*, așa cum cere Marx în tezele sale asupra lui Feuerbach. Este azi mai mult ca oricînd nevoie de a transforma din adîncuri *toate* aspectele societății, pentru a permite omului, cum spunea Marx, să intre în istoria conștientă" [4].

Ceea ce se impune să fie relevat este faptul important că lupta împotriva filozofiei, a artei și a culturii burgheze nu se reducea numai la acțiunea de combatere, la demascarea caracterului neștiințific, antiuman, neartistic de pe pozițiile concepției materialist-dialectice despre lume și societate, ci urmărea, după cum am mai spus, afirmarea acestui mod de înțelegere și de studiere a tuturor fenomenelor sociale și naturale ca unicul posibil și eficient, fundamental superior tuturor sistemelor filozofice burgheze, întregii culturi și arte burgheze. Erau opuse culturii, artei, filozofiei, literaturii burgheze, toate în suferință cronică și antrenate într-un nevindecabil proces de decadență, valorile filozofiei, artei și literaturii noi, ale proletariatului luptător, pornindu-se de la ideea marxistă că „proletariatul e singura clasă care încheie în ea toate posibilitățile de regenerare umană și de progres" [5]. Luînd în discuție, bunăoară, arta și literatura

[1] „Cuvîntul liber" din 22 iunie 1935.
[2] *Ibidem*, 10 august 1935.
[3] *Ibidem*, 24 august 1935.
[4] *Ibidem*, 22 august 1936.
[5] *Ibidem*, 31 august 1935.

epocii, se observa că „soarta culturii moderne e definitiv pecetluită. Singura soluție posibilă este cea prevăzută de Marx, prin care el arată că numai proletariatul triumfător poate să ia asupra lui imensa responsabilitate a valorii culturii, restabilind societatea pe adevăratele sale picioare și redînd artistului integritatea forțelor sale" [1]. Artei și literaturii trebuie să i se restituie valorile specifice, atunci compromise. Se reclama în primul rînd necesitatea readucerii artei pe pozițiile realismului, condamnîndu-se jocul steril, gratuit și dăunător la care se dedau unii oameni de artă și litere. „Noi cerem imperios — se preciza într-un articol — în virtutea experienței noastre de toate zilele ca arta să redea lumea noastră astfel, încît s-o recunoaștem ca atare și s-o știm dominată de legile acestei lumi". Pentru cazul particular al artei plastice, de exemplu, se sublinia că „publicul vrea ca arta plastică să redea ... să interpreteze lumea vizuală, dar refuză artei dreptul de a crea o lume vizuală a ei proprie". Și aceasta pentru că lumea, astfel imaginată, „n-ar mai avea nimic comun cu realitatea, ar fi în afară de realitate, sau, cum o etichetează unii, suprarealistă" [2]. Se arată că arta adevărată nu poate fi atemporală, ea trebuie să reflecte necondiționat istoricitatea obiectului („ea va ilustra realități și forme de viață proprii unui moment istoric" [3]), detașarea, fuga de contemporaneitate fiindu-i fatală. Cu același folos se stăruie și asupra ideii că artei și literaturii nu i se poate răpi, fără consecințe păgubitoare, posibilitatea exercitării funcției ei sociale, educative, de factor eficient în marea încleștare socială, de instrument capabil „să contribuie la deșteptarea unei conștiințe, la edificarea unei clase și la dărîmarea alteia" [4]. Arta și literatura nu pot eluda pronunțatul lor rol social, pentru că „un cerc vicios, indisolubil și ascendent, leagă arta de societate, de gustul cititorilor ..., literatura fiind rezultanta indirectă a condițiilor generale de existență". De aceea e necesar ca, „fără să se renunțe la cuceririle artistice care predecesorii le-au izbutit ... să se scrie o literatură valabilă social și realizată artistic" [5]. Articolele nu se limitau la criticarea esteticii și artei burgheze, ci îi opuneau estetica marxistă. Nu numai că era afirmată valoarea eficientă a realismului, cu tradiție îndelungată în cultura românească, dar, ducîndu-se lupta mai departe, se propunea adoptarea realismului socialist ca nouă metodă de creație. Într-un articol publicat cu prilejul morții lui M. Gorki și intitulat *Realismul socialist*, Ilie Constantinovski explica ce este realismul socialist și ilustra, referindu-se la opera lui Gorki, superioritatea noii metode de creație artistică. Se arată acolo că „realismul socialist, care vine să înlocuiască școala realistă, arată ieșirea din situație, cheamă omenirea la luptă, nu se teme de prezența politicului în literatură și sfîrșește cu concepția că scriitorul nu este deasupra intereselor de clasă" [6]. Discuția asupra realismului socialist a fost reluată în variate contexte și cu nenumărate prilejuri. În *U.R.S.S. azi*, Al. Sahia se oprește asupra acestor

[1] „Cuvîntul liber" din 31 august 1935.
[2] *Ibidem*, 4 mai 1935.
[3] *Ibidem*, 11 mai 1935.
[4] *Ibidem*, 18 mai 1935.
[5] *Ibidem*, 4 mai 1935.
[6] *Ibidem*, 11 mai 1935.

probleme, relatînd pe larg dezbaterile primului congres al scriitorilor sovietici (fragmente din volum apar și în „Cuvîntul liber"); se reproduceau deseori din presa progresistă franceză articole, fragmente de studii, luări de cuvînt ale unor personalități reprezentative pentru arta și literatura sovietică (mai ales Șolohov, Ehrenburg, Ostrovski, Boris Pilniak, Vera Muhina, Eisenștein etc.), scoțîndu-se în evidență pasajele care se refereau la noua metodă de creație. În sfîrșit, se recenzau numeroase volume ale scriitorilor sovietici, se scria despre filmele sovietice reprezentate și în țara noastră, recenzenții și cronicarii avînd întotdeauna grijă să releve poziția estetică de pe care au fost elaborate aceste opere. Această dezbatere publică a problemelor realismului socialist conducea la concluzia că numai pe această bază estetică, numai folosindu-se metoda de creație realist-socialistă se poate crea literatura și arta viitorului, literatura proletariatului, adevărata literatură a epocii contemporane. Meditînd asupra acestei probleme pentru cazul particular al poeziei, Eugen Jebeleanu observa într-un articol din „Cuvîntul liber" că ceea ce este necesar nu e reeditarea vechilor fronde ale tuturor poeților cu intenții novatoare, care nu duceau decît la înnoiri de ordin formal, ci „o revoluție poetică, nu numai formală, ci de idei", care să marcheze și o radicală schimbare a „raportului poetului față de societate" [1]. În acest sens se cita exemplul salutar al unor prozatori și poeți occidentali de notorie valoare literară ca Barbusse, Romain Rolland, Anna Seghers, Berthold Brecht, Johannes Becher, Aragon, Eluard și alții, reproducîndu-se pagini semnificative din operele lor.

În spiritul acestor principii se făceau primii pași în direcția unei literaturi realist-socialiste, în țara noastră. În „Cuvîntul liber" și-a publicat Al. Sahia cîteva din nuvelele sale, precum și capitole din volumul *U.R.S.S. azi*, Geo Bogza unele din reportajele sale despre lumea celor exploatați, iar Ion Călugăru unele schițe. Egală atenție se acordă și poeziei, revista publicînd numeroase versuri semnate de Em. Bîcov, Al. Șahighian, Bogdan Amaru, Al. Voitin, D. Corbea, G. Demetru-Pan, M. Gh. Bujor etc. și traduceri din poezia sovietică (mai ales din Maiakovski, Essenin). În climatul social-politic de atunci, nu putea fi, evident, vorba de posibilitatea dezvoltării unei literaturi realist-socialiste. Lucrările scrise de pe poziții înaintate în „Cuvîntul liber" au contribuit însă la pregătirea înfăptuirilor de azi.

★

Printre publicațiile legale din anii 1931—1938 în care s-a făcut auzit cuvîntul înaintat al partidului comunist, „Cuvîntul liber" ocupă un loc însemnat. Ideile exprimate în coloanele revistei sînt astăzi bunuri cîștigate, asimilate de optica noastră. Pentru a le putea prețui la valoarea lor integrală trebuie să le raportăm necontenit la epoca în care au fost scrise și susținute, la ostilitatea oficialității, la obtuzul regim al cenzurii, cu atmosfera sa antidemocratică. Numai în felul acesta vom înțelege nu numai valoarea adevărată a textelor amintite, dar și curajul civic necesar pentru susținerea lor publică.

---

[1] „Cuvîntul liber" din 23 noiembrie 1935.

PROBLEME DE LOGICĂ ÎN EVOLUȚIA GENETICII

DE

BOGDAN STUGREN

(Cluj)

1. PROBLEMĂ ȘI OBIECTIVE

Relațiile complexe dintre logică și științele naturii în perspectiva lor istorică constituie un domeniu prea puțin explorat. Dacă ne referim, de pildă, la istoria biologiei, constatăm existența doar a unui număr mic de studii în care autorii încearcă să descifreze, în subtextul teoriilor biologice, fundamentul logic al acestora și să descopere raporturile complexe dintre evoluția logicii și evoluția gîndirii biologice. Ne referim înainte de toate la monografia lui G. V. Platonov [1] despre Darwin ca filozof, monografie care analizează raționamentul deductiv și inductiv al lui Darwin, forma conceptuală de exprimare a ideilor în darvinism și alte probleme de logică din gîndirea părintelui doctrinei evoluționiste moderne. Un capitol special despre logica lui Darwin este prezent într-un amplu studiu de istorie a evoluționismului semnat de zoologul italian Pietro Omodeo [2] în revista marxistă „Società". Contribuții însemnate la analiza dezvoltării științelor naturii sub aspect logic au fost aduse de B. M. Kedrov [3]. Există însă o știință biologică deosebit de actuală — genetica, știința eredității —, care a parcurs în timp de un secol o istorie dramatică, bogată în aprige lupte de idei ce au născut teorii impresionant de perfecte în formă, mituri și dogme tradiționale, dar a cărei evoluție nu a fost analizată ca parte integrantă în evoluția gîndirii în general.

După părerea noastră, elucidarea problemelor teoretice controversate ale geneticii contemporane, cum ar fi, de pildă, problema raportului

---

[1] G. V. Platonov, *Darwin, darvinizm, i filosofia*, Moskva, 1959.

[2] P. Omodeo, *Centocinquant' anni di evoluzionismo*, în „Società", Milano, an. XV, 1959, nr. 5.

[3] B. M. Kedrov, *Die dialektische Logik und die Naturwissenschaft*, în „Deutsche Zeitschrift für Philosophie", Bd. 8, 1960, nr. 3, p. 299—309. B. M. Kedrov, *О диалектико-логическом обобщений истории естествознания*, în „Вопросы философии", 1960, nr. 1, p. 61—74.

între conceptele de celulă și bază materială a eredității, poate fi adusă mai aproape de soluționarea lor științifică nu numai prin reliefarea de noi concluzii din fapte noi, obținute pe cale experimentală, care ocupă în mod firesc locul precumpănitor, ci și printr-o analiză istorică-logică a problemei.

„Conceptul (cunoașterea) — spunea V. I. Lenin — descoperă în existență (în fenomenele nemijlocite) esența (legea cauzei, identitatea, deosebirea etc.), — acesta este efectiv mersul general al întregii cunoașteri omenești (al întregii științe) în general. Acesta este și mersul științelor naturii și al economiei politice (și al istoriei). Dialectica lui Hegel este, ÎN ACEEAȘI MĂSURĂ, o generalizare a istoriei gîndirii. Excepțional de rodnică pare a fi sarcina de a urmări acest lucru mai concret, mai amănunțit în domeniul *istoriei diferitelor științe*. În logică istoria gîndirii **trebuie** să coincidă, în linii generale, cu legile gîndirii" [1].

Evident, analiza istoriei geneticii în lumina indicației leniniste ar depăși dimensiunile unui singur studiu. Noi ne vom limita la urmărirea unei singure probleme a geneticii, problema raportului între celulă și baza materială a eredității, problemă dezbătută timp de un secol de genetică.

În aparență nu este vorba decît de o problemă terminologică. O dată cu prăbușirea teoriei care invoca un monopol ereditar al nucleului, a devenit limpede faptul că „ereditatea — după cum se exprimă geneticianul miciurinist N. I. Nujdin — este un atribut al viului" [2]. Se știe de asemenea că „fiecare celulă a organismului, fiecare particulă vie este capabilă să se reproducă în altele asemănătoare ei" [3]. Această afirmație a lui T. D. Lîsenko implică însă, din cauza impreciziunii sale, ideea unei identificări formale între celulă și baza materială a eredității, ceea ce, după părerea noastră, nu aduce o lumină nouă în problemă. Din acest motiv considerăm necesar să dezvoltăm concepția miciurinistă în sensul precizării dacă între celulă și baza materială a eredității există o identitate abstractă sau concretă. Deci nu este o discuție de pură nomenclatură științifică. Dimpotrivă, discuția problemei, pornindu-se de la premisa că ereditatea este un atribut al materiei vii, are drept obiect dialectica viului și reflectarea sa în gîndire.

Ne propunem să urmărim această problemă avînd în vedere cîteva obiective de bază, și anume:

1. Măsura în care realizările geneticii constituie o confirmare a legilor dialecticii în general, a logicii dialectice în special.

2. Figurile silogismului în care au fost exprimate concluziile teoriilor genetice.

3. Prezența orizontului formal și dialectic al logicii, potrivit terminologiei acad. Ath. Joja [4], în gîndirea genetică.

---

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 206.

[2] N. I. Nujdin, *Современное состояние учения о материальных носителях наследственности, в Наследственности и изменчивости растении животных и микроорганизмов*, Izd. A. I. SSSR, Moscova, 1959, t. I, p. 10.

[3] T. D. Lîsenko, *Агробиология*, Selhozghiz, Moscova, 1948, p. 458.

[4] Ath. Joja, *Studii de logică*, Editura Acad. R.P.R., București, 1960, p. 224.

4. Aplicabilitatea legilor logicii formale și dialectice în genetică.

Aceste obiective vor fi urmărite în ansamblu de-a lungul perioadelor prin care a trecut genetica.

2. IPOTEZA PANGENEZEI

Proclamînd ereditatea ca pe o funcție, un atribut al celulei, al viului în general, Ch. Darwin a inaugurat perioada pangenetică, reluînd o veche ipoteză a lui Hipocrate din Kos[1].

Ipoteza darvinistă a pangenezei postulează existența unor „granule minuscule", numite „gemmule"[2], produse de celule și omniprezente în organism, ca bază materială a eredității. Imaginînd o structură submicroscopică a organismului, Darwin vorbea despre „un microcosm — un mic univers, format dintr-o multitudine de organisme autoreproducătoare, neînchipuit de mici și numeroase, ca stelele de pe cer"[3]. Aceste microorganisme, gemmulele, ar fi comparabile cu atomii[4].

Tributul dat de Darwin prin reprezentările sale corpusculare concepțiilor metafizice ale filozofiei naturii din vremea sa, care căutau în profunzimile organismului machete ale morfologiei sale externe, nu afectează însă fondul materialist al ipotezei pangenezei.

„Principala presupunere (a ipotezei pangenezei. — *B.S.*) este că toate unitățile corpului, pe lîngă faptul că posedă capacitatea universal acceptată de a se dezvolta prin autodedublare, elimină (throw off) gemmule minuscule, care sînt reprezentate peste tot în sistem" [5].

De aici rezultă, după părerea noastră, clar faptul că Darwin a interpretat relația materie vie, respectiv celulă-bază materială a eredității în mod materialist; gemmulele posedă funcția de ereditate fiindcă ele rezultă din celulă, se diferențiază din aceasta, iar celula, fiind materie vie, posedă atributul de ereditare. Deși întemeiată pe raționamente pur speculative, ipoteza pangenezei a constituit o concluzie spontan-dialectică, intuindu-se legea identității concrete. Fiind un dialectician spontan[6], Darwin și-a dat seama că diferența formală între celulă și gemmule nu anihilează identitatea între ele, fără să ajungă la o exprimare științifică a unității între identitate și diferență.

Ipoteza pangenezei a fost construită de Darwin pe baza unui mod probabilistic de a raționa în maniera lui Maupertuis[7], fiind o înlănțuire de presupuneri care se deduc unele din altele, ca în calculul de probabilitate. Acest orizont de logică matematică se îmbină cu supoziții de logică dialec-

---

[1] W. Johannsen, *Elemente der exakten Erblichkeitslehre*, G. Fischer, Jena, 1913, p. 127.

[2] Ch. Darwin, *The Variation of Animals and Plants under Domestication*, J. Murray, Londra, 1905, vol. 2, p. 457.

[3] *Ibidem*, *op. cit.*, vol. 2, p. 491.

[4] *Ibidem*, *The Descent of Man*, J. Murray, Londra, 1909, p. 352.

[5] *Ibidem*, *The Variation of Animals and Plants under Domestication*, J. Murray, Londra, 1905, vol. 2, p. 489.

[6] P. D. Puzikov, *Resenie Darwinom voprosa o neobchodimosti i cluciainosti v jivoi prirode*, în „Voprosî filosofii", 1959, nr. 12, p. 102—109.

[7] P. Omodeo, *op. cit.*, p. 876.

tică și cu un trainic fundament de silogistică tradițională, mînuită însă cu totul străin de metafizică.

Reconstruind cu aproximație silogistica lui Darwin, credem că întreaga ipoteză se deduce dintr-o idee materialistă exprimată potrivit primei figuri a silogismului (S-P-G):

Celula posedă atributul de ereditate;

Gemmula este produsă de celulă;

Deci și gemmula posedă atributul de ereditate.

Insistăm asupra acestui silogism care rezultă din citatele de mai sus din opera lui Darwin, deoarece în această formă este exprimabilă și validă din punct de vedere formal concepția materialistă despre relația dintre materia vie și ereditate. De fapt, nu figura silogismului este esențială aici, ci acordul logicului cu realul. Dacă primul termen din premisa majoră, particularul celulă, se înlocuiește cu gemmulă, considerată drept particular, și dacă mai departe celula este considerată ca singular, concluzia va fi tocmai inversă. După părerea noastră, Darwin, în modul în care a exprimat raportul dintre particular și general și dintre singular și particular, a reflectat un raport obiectiv între lucruri: generalul ereditate este atributul particularului celulă și din acest motiv și al singularului gemmulă. Identificările general-ereditate, particular-celulă, singular-gemmulă sînt înțelese de noi în sens logic formal și metaforic. De fapt, și celula poate fi considerată ca general față de organitele sale. Modul nostru de exprimare nu reflectă decît latura formală a raportului obiectiv între lucruri.

Esențialul în logica lui Darwin constă, după părerea noastră, în considerarea celulei ca particular și a gemmulei ca singular. Menținînd această semnificație corespunzătoare cu realitatea, ideea de bază a ipotezei pangenezei poate fi exprimată și prin a doua figură a silogismului (P-S-G):

Celula produce gemmula;

Gemmula posedă atributul de ereditate;

Deci și celula posedă atributul de ereditate (deoarece gemmula nu-l putea primi decît de la celulă).

Exprimată în această figură silogistică, ipoteza pangenezei ne arată că, și atunci cînd pe cale inductivă s-a stabilit numai despre anumite elemente din celulă că sînt purtătoare de ereditate, din acest fapt nu este permis *more logico* să se deducă absența funcției ereditare a celulei.

Pe de altă parte, dacă în logica lui Darwin celula este particular, iar gemmula singular, și ambele sînt raportate la generalul ereditate, mișcarea acestor concepte reflectă o mișcare a lucrurilor, deoarece gemmula este numai o parte a întregului celulă, iar generalul ereditate există prin ele și în ele, dar înainte de toate prin celulă ca întreg, fapt dovedit de știința modernă. Concluziile lui Darwin ilustrează în mod strălucit teza lui V. I. Lenin:

„Conceptele ca *înregistrări* ale diferitelor laturi ale mișcării, ale diferitelor picături („lucruri"), ale diferitelor „șuvoaie" etc."[1].

---

[1] V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 116.

Din analiza logicii lui Darwin rezultă, credem, concluzia despre necesitatea de a defini înainte de toate, în cursul elaborării teoriilor biologice, conținutul concret al particularului și al singularului, potrivit raporturilor obiectiv existente între lucruri. În aceasta constă, după părerea noastră, esențialul, și nu în figura silogismului în care sînt înlănțuite particularul, singularul și generalul. Nu intenționăm să pledăm prin această afirmație în favoarea imuabilității particularului și singularului. Atunci însă cînd ne situăm în orizontul logicii formale clasice „necesară nunc et semper"[1] și ne referim numai la moment, nu la mișcare, sîntem nevoiți să reflectăm înainte de toate o stare și nu un proces, o stare în care particularul și singularul apar ca două lucruri distincte.

În legătură cu aceasta, V. I. Lenin scria:

„Noi nu putem reprezenta, exprima, măsura și înfățișa mișcarea fără să nu întrerupem continuitatea, fără să nu simplificăm, să luăm grosso modo, să fragmentăm și să mortificăm ceea ce este viu. Prezentarea mișcării de către gîndire este întotdeauna o simplificare, o mortificare și nu numai de către gîndire, ci și de către senzații, și nu numai a mișcării, ci și a **oricărui** concept"[2].

Spre deosebire de Darwin, unii pangenetiști de mai tîrziu, cu toate că acceptau identitatea dintre celulă și baza materială a ereditații, s-au îndepărtat de fondul materialist al ipotezei pangenezei. Astfel, „unitățile fiziologice" purtătoare de ereditate a lui Herbert Spencer[3] și „pangenele" lui Hugo de Vries[4] devin concepte pur metafizice, deoarece relația dintre ele și celulă este subiectivizată în manieră pozitivistă la Spencer și ruptă de istorie la de Vries. Sîntem de părere că simpla acceptare a celulei în ansamblu ca purtătoare de ereditate nu reprezintă criteriul decisiv pentru aprecierea fondului de idei al unei ipoteze genetice drept materialistă. Esențialul este, credem, dacă la baza raportului de identitate celulă-baza materială a ereditații se admite existența unei realități obiective.

Linia materialistă a pangenetismului a fost continuată de Oskar Hertwig[5] și mai ales de K.A. Timiriazev[6].

3. CONCEPȚIA CARIOGENETICĂ ȘI CRIZA GENETICII FORMALE

Istoria biologiei a consemnat primele două decenii ale secolului al XX-lea drept ani de grea încercare pentru orientarea materialistă în biologie. Erau anii de revărsare a literaturii social-darviniste și de cult mendelist fanatic. W. Bateson, conducătorul școlii mendeliste engleze, diminua opera lui Darwin și exalta experiențele lui Gregor Mendel[7]. „Epidemia mendelistă", după expresia lui K.A. Timiriazev, a fost generată

[1] Ath. Joja, *op. cit.*, p. 220.
[2] V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 234.
[3] H. Spencer, *The Principles of Biology*, William a. Norgate, Londra, 1898, vol. 1, p. 226.
[4] H. de Vries, *Die Mutationstheorie*, Veit & Comp., Leipzig, 1901, vol. 2, p. 690.
[5] O. Hertwig, *Allgemeine Biologie*, G. Fischer, Jena, 1909, p. 713.
[6] K. A. Timiriazev, *Metoda istorică în biologie*, Ed. științifică, București, 1949.
[7] W. Bateson, *Mendel's Principles of Heredity*, Cambridge University Press, 1909, p. 316.

în Anglia de „intensificarea reacțiunii clericale împotriva darvinismului", iar în Germania de „răbufnirea naționalismului strîmt, a urii față de tot ce este englez și premărirea a tot ce e german"[1]. Agnosticismul proclamat de Bateson[2] devine doctrina de bază a școlii mendeliste fanatice.

În această perioadă (anii 1900—1925) cu precădere agnostică [3], lupta dintre materialism și idealism în genetică ia forme manifeste. Subliniem această afirmație, deoarece în mod curent atunci cînd se vorbește despre lupta dintre materialism și idealism în genetică se are în vedere numai și numai lupta dintre școala lui Miciurin și școala lui Morgan. Dar această luptă a răbufnit cu deplină intensitate de-abia în deceniul al patrulea al secolului al XX-lea, cînd rezultatele practice ale școlii lui Miciurin creaseră deja o bază trainică pentru infirmarea concepției școlii lui Morgan. Lupta dintre aceste două orientări constituie și astăzi principala polemică, divergența teoretică de bază a geneticii. Ar fi greșit, credem, dacă ne-am imagina anii 1900—1930 ca pe o perioadă de stăpînire netulburată a idealismului în genetică. Chiar și un istoric al biologiei situat pe poziții antimarxiste, David Joravsky, a recunoscut faptul evident că în etapa premiciurinistă a geneticii au existat pasionante discuții filozofice în jurul problemei eredității și a evoluției[4].

Referindu-ne la problema analizată de noi, aici lupta de opinii a fost dusă în jurul ipotezei cariogenetice a lui Weisman, preluată în esență de școala lui Morgan. Se știe că, spre deosebire de pangenetiști, cariogenetiștii considerau ereditatea ca pe un atribut al cromozomilor, respectiv al genelor din nucleu, și nu al celulei. Astfel identitatea dintre celulă și baza materială a eredității era negată.

Nu vom expune aici doctrina idealistă a lui Weisman, de mult pierdută „în văzduhul care a mistuit atît amar de zămisliri metafizice" [5] și nici nu vom insista asupra ideilor școlii lui Morgan. Ne propunem însă reconstituirea logicii acestei școli și reliefarea modului în care viciile logice au dus la concluzii idealiste.

Logica lui Darwin era fundamentată pe o silogistică aristotelică, clasică, fără să-i lipsească un orizont de logică matematică și intuiții de logică dialectică. Logica școlii lui Morgan era, dimpotrivă, o logică formală interpretată metafizic, care încerca să conformeze realul cu figura logică și nu invers. Originea acestei haine metafizice a constat într-o metodologie greșită, și anume într-un paninductivism. Cînd Morgan, Sturtevant și Bridges au constatat pe cale experimentală adevărul, anume că cromozomii sînt purtători de ereditate, iar pentru celelalte elemente ale celulei nu s-a făcut în primele două decenii ale secolului al XX-lea experimental-inductiv o asemenea constatare neechivocă, s-a tras concluzia falsă că ereditatea este un monopol nuclear. S-a uitat faptul că atributul de ereditate a fost

---

[1] K. A. Timiriazev, *op. cit.*, p. 261.

[2] W. Bateson, *Evolutionary Faith and modern Doubts*, Science, ian. 1922, vol. 55, p. 55—61.

[3] E. P. Dodson, *A textbook of Evolution*, W. B. Saunders Co., Philadelphia, 1952, p. 96.

[4] D. Joravsky, *Soviet Marxism and Biology before Lysenko*, în „Journal of the History of Ideas", 1959, vol. 20, nr. 1, p. 85—104.

[5] E. Racoviță, *Evoluția și problemele ei*, Cluj, 1929, p. 148.

primit de cromozomi ca zestre de la celulă. Renunțînd la deducție, ridicînd inducția la rangul de suveran unic, exclusiv și infailibil al cercetării științifice, școala lui Morgan a ajuns la concluzii idealiste.

Credinței în forța magică a inducției i s-a suprapus ca o lespede grea legea lui Leibniz, potrivit căreia „X = Y atunci și numai atunci cînd X posedă orice însușire pe care o posedă Y, iar Y posedă orice însușire pe care o posedă X" [1]. Inducția arată că celula minus cromozomii nu posedă însușirea de bază a cromozomilor — ereditatea. În căutarea unei identități absolute, cariogenetiștii au constatat inductiv inexistența acesteia și de aici au tras concluzia falsă că între celulă și cromozomi nu există nici un fel de identitate. Este eroarea tipică a paninductiviștilor, cărora încă Engels le-a dat o strălucită replică:

„Inducția și deducția sînt legate între ele în mod tot atît de necesar ca și sinteza și analiza. În loc de a ridica unilateral în slavă pe una din ele în detrimentul celeilalte, trebuie să ne străduim să le aplicăm pe fiecare la locul ei, iar aceasta o putem realiza numai dacă nu pierdem din vedere legătura dintre ele, faptul că ele se completează reciproc" [2].

Școala cariogenetică a folosit însă inducția fără un fundament logic, fără de care inducția își pierde „eficiența în cercetarea științifică" [3]. Nu s-a căutat să se desprindă generalul din particular și singular, ci s-a identificat singularul „cromozom" sau „genă" cu generalul „ereditate", excluzîndu-se particularul „celulă". Subliniem însă faptul că nu acest viciu logic a constituit principalul izvor al caracterului formalizant al geneticii clasice, ci fundamentul filozofic idealist al școlii lui Morgan. Analiza concepției filozofice a școlii lui Morgan, în sensul precizării nuanțelor și al încadrării sale în tabloul general al gîndirii filozofice din S.U.A., nu a fost încă elaborată în literatura marxistă.

Absolutizarea contradicției formale dintre cromozomi și celulă, negarea identității între ele sub aspectul eredității, a fost însă tulburată chiar de rezultatele obținute prin metoda inductivă.

„Cel mai simplu adevăr — scria V. I. Lenin — obținut pe calea cea mai simplă, inductivă, este *întodeauna* incomplet, deoarece experiența este întotdeauna neîncheiată. Ergo: legătura inducției cu analogia — cu *conjectura* (previziunea științifică), relativitatea oricărei cunoștințe și conținutul absolut în fiecare pas înainte al cunoașterii" [4].

Critica doctrinei cariogenetice, pe care s-a întemeiat întreaga genetică formală [5], a apărut chiar în anii cînd ea, domina în știință, fiind datorită intervenției unuia dintre întemeietorii geneticii formale, botanistul danez Wilhelm Johannsen. Figură contradictorie din punct de vedere teoretic, critic atît al weismanismului cît și al mnemismului, paninductivist anti-

---

[1] D. P. Gorski, *Проблемы формально- логического диалектического тождества*, în „Вопросы философии", 1960, nr. 8, p. 49.

[2] F. Engels, *Dialectica naturii*, Editura politică, București, 1959, p. 209—210.

[3] Ath. Joja, *op. cit.*, p. 170.

[4] V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 148.

[5] Numim genetică formală acea orientare din știința eredității care se limitează la descifrarea formelor în care apar procesele ereditare și încearcă să conformeze realitatea biologică legilor logicii formale.

darvinist și adversar al principiului lui Lamarck despre ereditatea caracterelor dobîndite, W. Johannsen a făcut o critică ironică, am putea spune chiar maliţioasă, teoriei cromozomiale a eredităţii şi mai ales exceselor sale. El considera realizarea caracterelor individuale „*ca urmare a reacţiilor ansamblului constitutiv al zigotului* (respectiv al gametului)" şi sublinia faptul că „aceste reacţii diferă după natura mediului ambiant" [1]. Rămînînd pe poziţii pangenetiste, W. Johannsen compara mozaicul de 400 de gene corpusculare atribuite de şcoala lui Morgan cromozomilor drozofilei cu o ilustraţie imaginară dintr-o carte de popularizare a medicinii veterinare, reprezentînd un cal imaginar cu toate defectele, deformările şi anomaliile posibile :

„Aşa cum un asemnea cal imaginar ar rămîne tot numai un cal, tot astfel şi musculiţa de oţet, neagră, fără ochi, cu membrul biramat, aripile rudimentare etc., va fi totuşi *numai o Drosophila melanogaster*, dar nu întrebaţi cum !" [2].

Discordanţa dintre reprezentările teoretice şi logica formală, pe de o parte, şi realitate, pe de altă parte, au ieşit în evidenţă atunci cînd s-a ajuns pe cale inductivă la stabilirea adevărului : nu numai nucleul ci şi citoplasma este purtătoare de caractere ereditare. Primele dovezi în acest sens au fost aduse chiar de Correns şi Baur[3], doi mendelişti fanatici, iar şcoala miciurinistă a dovedit cu prisosinţă faptul că ereditatea este o funcţie a celulei în întregime şi nu a unor elemente privilegiate din celulă [4]. Astfel a apărut criza geneticii formale. În ultimii ani, tot mai numeroşi geneticieni care nu se situează pe poziţii miciuriniste sînt nevoiţi să recunoască acest fapt.

Judecînd exclusiv pe baza logicii formale, şi aceasta înţeleasă metafizic, cariogenetiştii au încercat să adapteze noile constatări de fapt conceptelor rezultate din primele lor constatări de fapt. S-a spus, mai întîi, că ereditatea citoplasmatică apare rar în natură [5], sau că este subordonată celei nucleare [6]. Apoi au apărut ipoteze mai elastice în aparenţă, dar tot atît de metafizice în esenţa lor.

Miezul acestor ipoteze constă în menţinerea diferenţei presupus absolute între celulă şi baza materială a eredităţii, prin extinderea conceptului de genă, legat în cariogenetismul original de nucleu, asupra unor elemente din citoplasmă. Astfel esenţa metafizică a doctrinei rămîne neschimbată, modificîndu-se doar nuanţa ei.

Se cuvine să amintim în acest sens ipoteza renumitului botanist vienez Fritz von Wettstein. Pentru von Wettstein, în celulă ar exista o „plasmă independentă, genetic diferenţiată" [7], prezentă nu numai în

---

[1] W. Johannsen, *op. cit.*, p. 144.

[2] *Ibidem*, ed. a 3-a, 1926, p. 633—634.

[3] E. Baur, *Einführung in die Vererbungslehre*. Gebr. Borntraeger, Berlin, 1930, p. 236.

[4] Vezi în *Наследственности и изменчивости растении, животных и микроорганизмов*, Izd. Akad. nauk SSSR, Moscova, 1959, t. I—II.

[5] E.W. Sinnot & L. C. Dunn, *Principles of Genetics*. McGraw-Hill, New York, 1932, p. 207.

[6] R. Goldschmidt, *Einführung in die Vererbungswissenschaft*, J. Springer, Berlin, 1928, p. 374—378.

[7] F. von Wettstein, *Über plasmatische Vererbung und über das Zusammenwirken von Genen und Plasma*, în „Berichte der deutschen botanischen Gesellschaft", 1928, vol. 46, p. 35.

nucleu, cum susținea școala lui Morgan, dar și în citoplasmă. Aceasta ar cuprinde genomul (genele nucleare) și plasmonul (structurile ereditare citoplasmatice).

Ipoteza lui von Wettstein, deși prin esența ei idealistă — acceptarea unei plasme ereditare independente în celulă —, nu depășește pe linia mișcării de idei doctrina cariogenetică, înseamnă totuși un progres, deoarece renunță cel puțin la una dintre dogmele cariogenetiștilor. Sub aspect logic, ea apare ca primă încercare de conciliere a faptelor cu formalismul logicogenetic, inaugurînd în acest sens o tradiție.

În genetica formală contemporană există două tendințe opuse în problema raportului celulă-baza materială a eredității. Unii geneticieni [1] identifică gena cu o moleculă de acid dezoxiribonucleic, considerînd ereditatea ca atribut al unei substanțe speciale în vechea manieră idealistă. Alții fac o tentativă de a exprima prin formalism logic realitatea, caută un compromis între conceptele genetice împietrite și procesele ereditare și revin la poziții pangenetice. Printre aceste ipoteze, cea mai însemnată pare să fie ipoteza citologului vest-german Siegfried Strugger.

Ca și Fritz von Wettstein, Strugger recunoaște incompatibilitatea concepției monopolului ereditar al nucleului cu realitatea. Pangenetismul lui Strugger [2] se întemeiază pe formalizarea excesivă străină de dialectică și pe închiderea bazei materiale a eredității în patul procustian al teoriei genelor. Strugger deduce din conceptul de genă numeroase concepte noi și imaginează o complicată ierarhie a acestora. Baza materială a eredității este exprimată printr-un „supraconcept" (Oberbegriff) de genă. Acestuia îi sînt subordonate două supraconcepte de rang inferior: gena nucleară, respectiv totalitatea genelor nucleare (genomul), și gena extranucleară, respectiv totalitatea genelor extranucleare (plasmonul lui von Wettstein). La rîndul său, supraconceptul plasmon este format din patru concepte: gena citoplasmatică, gena din plastide (plastidom), gena din condriosomi (condriom) și gena-granulă proteică din plasmă (sferom).

Concepția lui Strugger este deosebit de semnificativă pentru evoluția geneticii formale, deoarece este o încercare de revenire, sub presiunea faptelor, la pangenetismul darvinist, dar fără abandonarea formalismului logico-genetic. Încercarea suferă însă de un viciu fundamental: substituirea conținutului prin formă, identificarea momentului cu procesul. Supraconceptele lui Strugger, deși exprimă identitatea între celulă și baza materială a eredității, nu exprimă dialectica raportului între aceste două concepte, deoarece suprimă deosebirea în favoarea identității. Astfel, în genetica formală s-a format o polaritate de concepție: exaltarea deosebirii între celulă și baza materială a eredității în dauna identității și afirmarea identității abstracte în dauna deosebirii. Ambele concepții sînt rezultatul aplicării metafizice a legii identității abstracte în genetică.

---

[1] L. Cuénot et A. Tetry, *L'Evolution biologique*, Masson et Cie, Paris, 1953, p. 164.

[2] S. Strugger. *Die historische Entwicklung und der gegenwärtige Stand der Zellentheorie des Lebens*, în „Schriften der Gesellschaft zur Förderung der Westfälischer Landesuniversität zu Münster", 1953, nr. 29, p. 25.

Strugger nu este singurul reprezentant al geneticii formale care a revenit la o poziție pangenetică. Iată cum se exprimă de pildă Guyénot: „Concepția unui monopol nuclear este o absurditate evidentă. Factorii cromozomiali nu reprezintă nimic prin ei înșiși. *Agentul veritabil, realizator al tuturor structurilor, este citoplasma sau, mai exact, suma nucleu-citoplasmă: celula*" [1].

Rezumînd concepțiile din genetica formală, conchidem că doctrina cariogenetică se înscrie pe linia mișcării de idei din biologie ca o doctrină care a surprins deosebirea dintre celulă și baza materială a eredității și în aceasta constă, credem, meritul său. Absolutizarea metafizică a deosebirii, considerarea ei drept contrară și incompatibilă cu identitatea, a împiedicat școala cariogenetică să ajungă la concluzii științifice, a generat falsa idee despre inseparabilitatea eredității de nucleu.

După părerea noastră, pangenetismul contemporan apărut în însuși edificiul geneticii formale, cu toată perspectiva sa nedialectică, subminează într-o oarecare măsură dogma idealistă a inseparabilității ereditate-cromozomi. În recunoașterea eredității ca atribut al celulei constă meritul său incontestabil, în acceptarea metafizică a legii identității, dar mai ales în menținerea ideii despre „reprezentabilitatea" caracterelor în gene — idee care este însă abandonată astăzi de numeroși geneticieni din Occident —, slăbiciunea sa fundamentală.

Logica formală s-a dovedit, așadar, a fi un organon care, dacă nu este fundamentat pe dialectică, nu poate deschide noi perspective în genetică. Aplicarea legii identității abstracte la studiul eredității ca unic suveran logic nu poate duce decît la concluzii în care logicul e în dezacord cu realul, deoarece se pierde astfel perspectiva mișcării lucrurilor și deci și a conceptelor.

4. IDENTITATE ABSTRACTĂ ȘI CONCRETĂ ÎN GENETICĂ

„Ca toate celelalte categorii metafizice — scria Engels în *Dialectica naturii* —, identitatea abstractă e bună numai pentru uzul *casnic*, unde lucrăm pe scară mică sau cu intervale scurte de timp; limitele în care ea e aplicabilă diferă de la caz la caz și sînt condiționate de natura obiectului —, într-un sistem planetar, unde pentru obișnuitele calcule astronomice elipsa poate fi admisă ca formă de bază, fără a se comite în mod practic o eroare, aceste limite sînt mult mai largi decît la o insectă oarecare, care-și trăiește metamorfoza în curs de cîteva săptămîni" [2].

Cînd Engels nota aceste gînduri, genetica nici nu exista în mod practic ca știință. Cu toate acestea, principiul lui Engels ne arată calea justă pentru a ne orienta în problema identității pe plan genetic, deoarece exprimă adevărul că eficiența și gradul de aplicabilitate pe planul cunoașterii a legii identității abstracte este condiționat de natura obiectului său, altfel spus, de forma de mișcare a materiei; el este mai mare în cazul mișcării mecanice, fizice și chimice și mai mic în cazul mișcării biologice.

[1] E. Guyénot, *L'Hérédité*, G. Doin et Cie, Paris, 1948, p. 470.
[2] F. Engels, *op. cit.*, p. 197.

În cadrul disciplinelor biologice, identitatea abstractă este aplicabilă în limite largi în disciplinele descriptive. În taxonomia botanică și zoologică, științe care studiază în scop analitic ființele dintr-o perspectivă formală, a clasificării, legea identității abstracte este obligatorie. Dar nici aici identitatea abstractă nu este suficientă și taxonomistul care trece de la etapa analitică la cea sintetică, de la clasificare la reprezentări filogenetice și studii de populații este obligat de natura obiectului să depășească orizontul formal-logic. Cu atît mai mult în genetică, știință cu profil istoric mult mai pregnant decît taxonomia, legea identității abstracte care și în acest caz asigură validitatea formală a raționamentelor trebuie, credem, mînuită dintr-o perspectivă logic-dialectică. Geneticianul studiază procese în care întodeauna identitatea și deosebirea apar îmbinate; el nu poate face abstracție de aceasta în timp ce taxonomistul, pentru a determina corect specia, trebuie să facă abstracție, în mersul cunoașterii, de deosebirea din identitate, — bineînțeles doar în mod provizoriu.

În lumina celor spuse mai sus, se ridică întrebarea dacă identitatea între celulă și baza materială a eredității, concluzie a științei biologice moderne, este o identitate abstractă sau concretă.

Identitatea abstractă a=a presupune, după cum se știe, excluderea oricărei deosebiri între două obiecte sau, după Leibniz, indiscernabilitatea lor. Dacă ne referim la celulă și la baza materială a eredității, constatăm că este vorba de două obiecte discernabile. Ereditatea este proprietatea fundamentală a cromozomilor și altor elemente autoreproducătoare din celulă, dar celula ca ansamblu posedă și alte proprietăți, care sînt străine genei izolate. Ne referim în primul rînd la proprietatea de metabolism, care este proprie numai celulei în ansamblu, nu și unei structuri ereditare izolate de tot restul. Baza materială a eredității reprezintă structurile din celulă despre care știm pe cale inductivă că sînt purtătoare de caractere ereditare, structuri specializate în această funcție biologică, substratul material al codului de informație ereditară. Deocamdată avem certitudinea că acizii nucleici și proteinele dețin această funcție, dar nu tot ce există în celulă este cuprins în aceste molecule. Dimpotrivă, celula în ansamblul său este obiectul care cuprinde baza materială atît a eredității, cît și a structurii vii despre care nu știm dacă are proprietate de autoreproducere. Celula are drept proprietate metabolismul și ereditatea, iar ereditatea structurilor specializate este un rezultat al metabolismului întregii celule.

Să considerăm viața celulei ca un proces caracterizat prin două fenomene: transmiterea de informație ereditară și metabolismul, prima fiind un rezultat al metabolismului.

„Nu există două fenomene perfect identice ale unui proces, și din acest motiv definirea unui proces ca x cuprinde în mod necesar și definirea sa ca non-x. Nu există de asemenea două procese perfect identice, și din acest motiv definirea procesului y include și definirea tuturor celorlalte procese, care nu sînt y" [1].

[1] Eli de Gortari, *Введение в диалектическую логику*, Izd. Inostrannoi literatur[i], Moscova, 1959, p. 149.

Ereditatea și metabolismul sînt două fenomene deosebite ale procesului vieții, ale modului de existență a proteinelor, potrivit definiției date de Engels vieții [1]. Cînd definim celula, ne referim la ambele, cînd definim baza materială a eredității, ne referim numai la transmiterea caracterelor ereditare.

Conținutul obiectiv al conceptului de bază materială a eredității este, cel puțin în stadiul actual al geneticii, mai restrîns ca sferă decît conținutul obiectiv al conceptului de celulă.

Din motivele mai sus arătate, considerăm că, sub aspect formal logic, distincția operată între conceptele de celulă și baza materială a eredității are o bază ontologică *in re*. Sîntem de părere că *între celulă și baza materială a eredității nu există identitate abstractă*. Cele două concepte exprimă două obiecte diferite, baza materială a eredității fiind o parte a celulei, dar nu celula concepută logic-formal. În acest caz, legea contradicției este aplicabilă geneticii, ea exprimînd o situație de fapt.

Dar deosebirea obiectivă existentă între celulă și baza materială a eredității nu este o deosebire care exclude identitatea între aceste două obiecte. Baza materială a eredității, indiferent dacă o numim genom sau plasmon, este un produs al celulei. Funcția de autoreproducere a genelor, a acizilor nucleici este metabolismul celular transformat și multiplicat, este evoluția metabolismului prin includerea sa într-un alt proces. Diferențierea bazei materiale a eredității din și în celulă nu a însemnat pierderea identității de substanță, deoarece ambele obiecte sînt legate de aceeași bază chimică.

„Planta, animalul, fiecare celulă, scria Engels, în orice moment al vieții lor, sînt identice cu ele însele și totuși deosebite de ele însele, datorită asimilației și excreției substanțelor, datorită respirației, formării și dispariției celulelor, procesului circulator ce are loc, — într-un cuvînt, datorită totalității schimbărilor moleculare neîntrerupte care constituie viața și ale căror rezultate de ansamblu apar evidente în fazele vieții : viața embrionară, tinerețea, maturitatea sexuală, procesul de reproducere, bătrînețea, moartea" [2].

Toate aceste considerații ne îndeamnă să interpretăm raportul celulă — baza materială a eredității prin prisma legii identității concrete, formulată ca lege a logicii dialectice de Ath. Joja.

„Să observăm întîi că, spre deosebire de identitatea abstractă A = A, identitatea concretă este *unitatea identității și diferenței*. Un lucru este *el însuși*, identic abstract, întrucît de-a lungul transformărilor sale rămîne subiectul (ὑποκείμενον) acestor transformări, schimbările sînt *ale sale*. Subiectul *y* nu e *y* — iată alt aspect obiectiv al identității abstracte obiective, bază a legii logic-formale a identității abstracte.

Dar prin însuși faptul că subiectul se dezvoltă, identitatea generează diferența, identitatea e concretă, e unitate a identității și diferenței" [3].

În lumina celor mai sus expuse, ajungem la concluzia că în cursul evoluției sale celula, respectiv o parte din celulă, se transformă în bază

[1] F. Engels, *op. cit.*, p. 285.
[2] *Ibidem*, p. 195.
[3] Ath. Joja, *op. cit.*, p. 75—76.

materială a eredității. De-a lungul acestor transformări ea nu s-a schimbat în esență ca subiect. Diferența apărută prin specializarea unor elemente materiale ale celulei ca purtători de ereditate nu înseamnă pierderea identității, deoarece întreaga celulă posedă ca atribut ereditatea. Funcția de autoreproducere a acizilor nucleici este numai un efect concentrat, pregnant conturat al atributului de ereditate propriu întregii celule.

După părerea noastră, teza miciurinistă despre celulă ca purtător de ereditate trebuie interpretată în sensul că există o identitate concretă între celulă și baza materială a eredității, identitate care cuprinde și diferența dintre ele.

Această ipoteză ne pare să fie legitimată de mersul general al cunoașterii genetice, de lumina pe care o aruncă asupra problemei cercetate utilizarea metodologică a organonului dialectic. În perioada pangenetică, Ch. Darwin a formulat pe cale deductivă, ipoteza despre celulă ca purtător de ereditate. Gradul redus în care era cunoscută ereditatea în vremea sa nu îngăduia aprofundarea ipotezei. În perioada cariogenetică, inducția părea să infirme ipoteza darvinistă, dar ea infirma, de fapt, numai aplicabilitatea metafizică a legii identității abstracte în genetică. În perioada contemporană, știința eredității revine la ipoteza darvinistă a pangenezei, dar pe un plan calitativ deosebit, pe planul identității concrete, care unifică identitatea între celulă și baza materială a eredității, cu diferența obiectiv existentă și inductiv constatată între ele.

Credem că această evoluție dialectică a cunoașterii reflectă o evoluție dialectică a lucrurilor și justifică necesitatea depășirii orizontului formal logic prin cel dialectic în cercetarea științifică contemporană. Ipoteza darvinistă a pangenezei reflectă stadiul primordial în evoluția materiei vii cînd aceasta nu era diferențiată, cînd nu produsese încă elemente speciale autoreproducătoare. Paninductiviștii, cu toate erorile lor metafizice, au surprins și au reflectat procesul de diferențiere a elementelor specializate în autoreproducere. Logica dialectică ne ajută, în sfîrșit, să reflectăm unitatea dintre identic și diferențiat, dintre celulă și produsul ei, acizii nucleici.

ACTIVITATEA PRACTICĂ ȘI PROBLEMELE DEZVOLTĂRII CONȘTIINȚEI SOCIALISTE

MUNCA CULTURALĂ DE MASĂ LA SATE ȘI ROLUL EI ÎN TRANSFORMAREA CONȘTIINȚEI ȚĂRĂNIMII MUNCITOARE

DE

DAVID VASILESCU

În viața satelor raionului Călărași, ca și pe cuprinsul întregii patrii, au avut loc în ultimii ani profunde transformări revoluționare, care au schimbat din temelii înfățișarea lor.

Ca urmare a procesului de transformare socialistă a agriculturii, s-a format și se dezvoltă o clasă nouă, țărănimea colectivistă. Schimbări esențiale s-au produs în conștiința țărănimii muncitoare, țărănime educată acum în spiritul unei noi morale, al unei noi atitudini față de bunurile obștești, față de muncă și de îndatoririle sociale.

În procesul de formare a conștiinței socialiste ca fenomen de masă, un rol hotărîtor îl are participarea activă a maselor largi de oameni ai muncii, sub conducerea partidului, la transformarea revoluționară a societății, la desăvîrșirea construcției socialismului în țara noastră. Este cunoscut faptul că făurirea noilor relații de producție socialiste nu duce în mod spontan la triumful conștiinței socialiste. Pentru aceasta este necesară o continuă muncă politică-educativă în rîndul maselor, desfășurarea unei lupte intransigente împotriva ideologiei și moralei burgheze, pentru lichidarea treptată a influenței acestora în conștiința oamenilor muncii.

Formarea conștiinței socialiste și lichidarea influenței educației și moralei burgheze constituie o sarcină de durată, un proces care necesită eforturi susținute din partea organelor și organizațiilor de partid. „*Partidul nostru privește lupta împotriva influențelor ideologiei burgheze drept una din cele mai importante sarcini ale sale*—arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej —. Lupta ideologiei socialiste împotriva ideologiei burgheze este parte integrantă a luptei pe care partidul nostru o duce cu neabătută fermitate pentru construirea socialismului" [1].

---

[1] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1955—1959*, Ed. politică, București, 1959, p. 141.

Una din formele principale care contribuie la crearea conștiinței noi, socialiste în rîndul țărănimii muncitoare o constituie munca cultural-educativă de masă.

În raportul C.C. al P.M.R. la Congresul al III-lea al partidului se arată că „organizațiile de partid, de tineret, de femei trebuie să stimuleze procesul de dezvoltare a conștiinței socialiste, de formare a spiritului colectivist la oamenii muncii de la sate, să intensifice activitatea de răspîndire a culturii, corespunzător cerințelor și necesităților satului nou, socialist" [1].

Ținînd seama de aceste prețioase indicații, Comitetul raional de partid Călărași a pus în centrul preocupărilor sale problema întăririi continue a muncii culturale prin diferitele sale forme, fiind convins că rezolvarea sarcinilor social-economice la nivelul cerințelor actuale nu este posibilă decît prin formarea unei concepții înaintate despre lume și despre viață, prin ridicarea nivelului politic și cultural al harnicilor muncitori de pe ogoare.

O condiție esențială pentru desfășurarea cît mai eficace a muncii culturale de masă ca instrument de educație socialistă a colectiviștilor este asigurarea unei puternice baze materiale a activității culturale. Politica partidului și statului nostru asigură mijloace materiale necesare în acest scop.

În raionul nostru a fost creată o largă rețea de unități culturale, care, sub îndrumarea Comitetului raional de partid, desfășoară o susținută activitate cultural-educativă. Cele 41 de cămine culturale, trei cluburi sindicale, 22 de colțuri roșii sindicale, 42 de colțuri roșii din G.A.C., cele 10 cinematografe sătești, trei cinematografe în mediul urban, Casa raională de cultură, Muzeul de istorie din Călărași, cele 31 de biblioteci comunale și sătești și Biblioteca centrală raională, stațiile de radioficare constituie baza materială a activității cultural-educative din raionul nostru.

Un fenomen nou, devenit pregnant îndeosebi în ultimii ani, este contribuția pe care o aduc înșiși țăranii colectiviști și gospodăriile colective la dezvoltarea bazei materiale a activității culturale de mase. Relațiile de producție socialiste în agricultură deschid perspective largi pentru extinderea acestei baze și dezvoltarea preocupărilor culturale ale țărănimii, o dată cu creșterea generală a nivelului de trai material al colectiviștilor.

În acest sens este interesant de privit evoluția satului nostru socialist în raport cu starea de lucruri din trecut. Să luăm un singur exemplu: comuna Modelul din raionul Călărași este o comună relativ nouă, creată în anii regimului burghezo-moșieresc și care poartă denumirea de *Modelul* deoarece burghezia și moșierimea din Bărăgan au încercat să creeze un tip de sat „model", expresie a „bunăstării" capitaliste. Și, într-adevăr, au reușit să facă o comună „model", adică fără școală, fără dispensar, fără fîntînă măcar, oamenii trebuind să ia apa de băut direct din Borcea. După datele pe care ni le furnizează statistica burgheză, în acest sat 59% din populație era neștiutoare de carte. Moșiile familiilor Rosetti și Brătianu se întindeau pînă în vatra satului. Ce nevoie aveau moșierii de oameni

[1] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări. 1959—1961*, Ed. politică, București, 1961, p. 179.

luminați? Pelagra, malaria, tuberculoza măcinau sute de vieți ale țăranilor înrobiți pe moșii. Mortalitatea infantilă în acest sat ajunsese de pomină: 30%.

Și ce este astăzi comuna Modelul?

Gospodăria colectivă a împărțit membrilor săi, în 1960, produse și bani în valoare de aproape 40 de lei la ziua-muncă. Lucrările de irigație nici nu le poți cuprinde cu ochii. Gospodăria este de mult milionară. În sat s-au construit peste 300 de case noi. În mijlocul satului se ridică școala de 7 ani, un cămin cultural modern, circumscripția sanitară, biblioteca, magazinul universal, grădinița pentru copiii colectiviștilor. Formațiile artistice de la Căminul cultural din Modelul, *formate exclusiv din colectiviști*, sînt cunoscute și apreciate mult peste marginile raionului. Colectiviștii au strîns suma de 540 000 de lei pentru electrificarea satului și și-au propus ca în anul acesta să construiască noi săli de clasă.

Acesta este doar un exemplu. Situații asemănătoare sînt în toate comunele și satele raionului nostru.

Ca o dovadă că munca culturală răspunde unor necesități reale ale oamenilor muncii, setei lor crescînde de cultură, că ea răspunde unor cerințe obiective în procesul construcției socialiste, este suficient să arătăm, că la gospodăria agricolă colectivă Filimon Sîrbu din satul Călărașii Vechi, colectiviștii au ridicat în acest an, din fonduri proprii, o sală modernă de spectacole cu 800 de locuri, creîndu-se astfel posibilitatea lărgirii activității culturale. La fel la G.A.C. din satele Floroaica, Alexandru Odobescu, Socoale, o dată cu construirea noilor sedii ale gospodăriilor colective au fost construite și săli de spectacole. La Ceacu s-a construit un complex social-cultural. În anul acesta o mare parte din gospodăriile colective și-au propus construirea de săli de spectacole, colțuri roșii, grădinițe sezoniere etc.

Experiența practică a desfășurării muncii culturale de masă arată că eficacitatea ei în ridicarea conștiinței colectiviștilor este cu atît mai mare, cu cît *sfera de cuprindere* a acestei activități este mai mare. Or, dacă problema bazei materiale este rezolvată, pentru a lărgi sfera de cuprindere a acestei activități trebuie soluționate încă două probleme: asigurarea unei game cît mai variate de forme ale activității culturale și antrenarea unui număr suficient de cadre capabile să organizeze și să îndrumeze just această activitate, răspunzînd cerințelor în continuă creștere ale colectiviștilor.

Treptat-treptat, în procesul activității culturale de masă, formele ei concrete s-au înmulțit, au devenit mai bogate, mai interesante. Munca cu cartea, activitatea brigăzilor artistice de agitație, brigăzile științifice, propaganda prin conferințe, propaganda agricolă, formațiile de teatru, cîntece și jocuri, corurile, tarafurile populare, strîngerea și valorificarea materialului folcloric, activitatea cercurilor literare, a cercurilor de artă plastică și altele, iată o parte din formele muncii culturale educative de masă folosite în raionul nostru prin care se realizează practic revoluția culturală de masă. La conducerea directă și îndrumarea acestor activități, în afara cadrelor didactice — care în marea lor majoritate sînt antrenate în munca culturală de masă —, Comitetul raional de partid a atras și un mare număr de intelectuali din rîndul medicilor, inginerilor, care sînt folosiți în propaganda prin conferințe, propaganda agricolă de masă, în con-

ducerea unor cercuri literare și în alte forme ale muncii culturale, aducînd un prețios ajutor în această privință.

Cu cît conținutul de idei al activității culturale de masă este mai bogat, mai profund și mai just orientat, cu atît ideile transmise prin intermediul acestei activități pot exercita o influență transformatoare mai profundă asupra conștiinței țăranilor. De aceea conținutul activității culturale trebuie orientat astfel încît să fie, în principal, cît mai strîns legat de problemele mereu noi care se pun în fiecare moment în viața social-economică a satului.

În perioada muncii de colectivizare a raionului — azi colectivizat în întregime — întreaga muncă cultural-educativă de masă a fost axată pe problema atragerii țărănimii muncitoare în gospodăriile colective, scoțîndu-se în evidență superioritatea agriculturii socialiste față de agricultura bazată pe mica proprietate individuală.

Organizațiile de bază au fost îndrumate ca întreaga muncă politică și culturală în această perioadă să se desfășoare prin forțele proprii ale comunei și satului respectiv. Așa se explică faptul că în fiecare sat, pe fiecare uliță , au apărut zeci de agitatori recrutați din rîndul celor mai harnici colectiviști, care au reușit să convingă întreaga masă de țărani muncitori să pășească cu încredere pe calea agriculturii socialiste. Organizațiile de partid au mobilizat un mare număr de cetățeni la căminele culturale, care și-au îmbogățit în această perioadă repertoriul formațiilor artistice, sporind totodată numărul artiștilor amatori, cei mai mulți din aceștia fiind atrași din rîndul tinerilor colectiviști.

Căminele culturale din sate cu gospodării colective fruntașe, ca cele din Dragoș Vodă, Modelul, Cunești și altele, au organizat ștafete ale colectiviștilor, care, mergînd prin satele vecine, au popularizat rezultatele obținute în gospodăriile lor. La căminele culturale s-au organizat discuții cu privire la felul cum se desfășoară munca în gospodăriile colective, veniturile la ziua-mucă, felul de viață al colectiviștilor, iar după discuții se organizau jocuri și cîntece, creîndu-se astfel o atmosferă de prietenie și încredere între țăranii colectiviști, întovărășiți și cei individuali, lucru care a ajutat mult în procesul de colectivizare totală a agriculturii.

În perioada muncii de colectivizare, agitația vizuală, gazetele de perete, panourile comparative, organizarea zilelor de odihnă pe centre de comuni, vizitele la gospodăriile colective fruntașe, organizarea de expoziții agricole, citirea în comun a ziarului, popularizarea prin conferințe și expoziții a realizărilor obținute în anii de democrație populară, intensificarea muncii cu cartea au constituit diferite forme ale muncii politice și cultural-educative de masă pentru atragerea țărănimii muncitoare pe calea gospodăriilor colective.

După încheierea procesului de colectivizare a agriculturii în raionul nostru, pe primul plan s-au ridicat probleme noi, legate de întărirea economică-organizatorică continuă a gospodăriilor agricole colective. Ca urmare, munca politică și cea cultural-educativă au fost axate pe problemele dezvoltării multilaterale a gospodăriilor colective: problemele sporirii producției și a productivității muncii, creșterea avutului obștesc, organizarea muncii în brigăzi și echipe și, mai ales, formarea unei con-

științe socialiste ridicate în rîndul colectiviștilor. În procesul muncii pe baza relațiilor de producție socialiste și datorită intensei activități politice și cultural-educative, se dezvoltă noua personalitate a țăranului colectivist, noile sale trăsături politice-spirituale. De la țăranul de ieri, cu o concepție înapoiată, la colectivistul de azi, care muncește activ pentru sporirea avuției obștești, de la femeia oprimată, roabă a cotlonului, la femeia liberă, participantă la conducerea treburilor obștești, iată drumul pe care l-au parcurs țăranii muncitori din raionul nostru, alături de țăranii muncitori de pe întregul cuprins al patriei, în anii de profunde prefaceri revoluționare sub conducerea înțeleaptă a partidului. Colectiviști ca Baicu Aur, Gherghina Cojocaru, Ion Florea, Gheorghe Oprea și mulți alții luptă cu ardoare pentru dezvoltarea gospodăriilor colective, pentru producții bogate, pentru creșterea veniturilor la ziua-muncă.

Numai în cursul anului 1960 fondul de bază al gospodăriilor agricole colective din raion a crescut cu 20 000 000 de lei, au fost realizate venituri bănești de peste 70 000 000 de lei, iar numărul de bovine a crescut cu încă aproape 3 500 de capete. Toate acestea au făcut ca în prezent numărul gospodăriilor colective milionare să se mărească de la 7, cîte erau la sfîrșitul anului 1959, la 37 și sînt condiții ca în cel mai scurt timp toate gospodăriile colective din raionul Călărași să devină milionare și multimilionare.

Printre gospodăriile colective care au fonduri de bază și alte venituri de milioane sînt cele din Cuza Vodă, Ceacu, Ștefan Vodă, Radu Negru, Roseți, Dragoș Vodă, Vlad Țepeș și altele, care, paralel cu cultura mare de cîmp, au creat numeroase ferme de animale, livezi, vii, care le aduc mari venituri la ziua-muncă. În 1960 valoarea zilei-muncă la multe gospodării colective a ajuns la 35—42 de lei, așa cum sînt gospodăriile colective din Ceacu, Dragoș Vodă și multe altele. Toate acestea sînt rezultatul unei vii munci politice și culturale de masă, rezultate ale creșterii conștiinței socialiste a oamenilor muncii de pe ogoare.

Experiența muncii culturale a dovedit că brigada artistică de agitație este una din formele cele mai eficiente în popularizarea realizărilor, în stimularea atitudinii noi față de muncă, în extinderea metodelor înaintate, în combaterea unor tendințe înapoiate. Astfel, brigada artistică de agitație din satul Călărașii Vechi a popularizat rezultatele bune obținute de mulgătorii fruntași Vasile Șt. Popa, Gheorghe T. Gheorghiu, Constantin Nica, care lucrează de 8—9 ani în sectorul zootehnic și care au îngrijit multe generații de bovine. În alte sate ale raionului, brigăzile artistice de agitație au combătut tendința unor consilii de conducere ale gospodăriilor colective de a menține în sectorul zootehnic colectiviști nepricepuți, bătrîni sau copii, și care nu asigurau un randament sporit în producție. S-a reușit ca în sectorul creșterii animalelor să fie repartizați colectiviști cu putere de muncă și dragoste de animale, dornici de a face să înflorească această importantă ramură economică aducătoare de venituri.

Contribuind la extinderea, în întregul raion, a sistemului de retribuție suplimentară a colectiviștilor nu numai după ziua-muncă, ci și după rezultatele obținute, în vederea sporirii cointeresării materiale a aces-

tora în creșterea producției agricole, brigăzile artistice de agitație din satele Ceacu, Socoale, Dragalina au popularizat rezultatele bune obținute de unii colectiviști. Spre exemplu, colectivista Alexandrina Colceag de la G.A.C. din satul Socoale, care a avut în primire 1,3 ha de porumb cu o producție planificată de 4 414 kg, a realizat 5 541 kg, revenindu-i ca retribuție suplimentară 452 kg de porumb boabe. La fel, colectivistul Ștefan Dinu din Ceacu a primit în plus 693 kg de porumb.

În urma unor excursii organizate de biroul Comitetului raional de partid, la care au participat și numeroși colectiviști, unele consilii de conducere ale gospodăriilor colective au hotărît să organizeze și ele astfel de excursii la Sinaia, Doftana, București și în alte localități. Oamenii sînt dornici să cunoască frumusețile patriei, uriașele realizări obținute în anii de democrație populară. Aceasta contribuie la dezvoltarea *conștiinței politice* a țăranilor colectiviști.

Fondurile culturale ale gospodăriilor colective sînt tot mai mult folosite pentru procurarea de cărți agrozootehnice, politice și ideologice, costume pentru dansuri, organizarea de excursii. La gospodăria colectivă din Călărașii Vechi, bibliotecarul Colțului roșu este plătit la zi-muncă. Această metodă a găsit aplicare și în alte gospodării colective : cele din satele Independența, Dragoș Vodă, Dragalina și altele.

Comitetul raional de partid apreciază că una din formele cele mai eficiente ale muncii cultural-educative de masă o constituie propaganda prin conferințe. Pe lîngă Cabinetul de partid există un colectiv de conferențiari, care se deplasează periodic la sate și susțin în fața maselor de oameni ai muncii conferințe pe diferite teme. În primele luni ale acestui an s-au ținut la căminele culturale 526 de asemenea conferințe, la care au participat aproape 110 000 de oameni ai muncii. Conferințe în fața maselor au ținut și secretarii Comitetului raional de partid, membrii biroului, activiști ai aparatului de stat.

Comitetul raional de partid Călărași pune un accent deosebit pe popularizarea, în cadrul programelor căminelor culturale, a hotărîrilor partidului și guvernului, mijloc eficace pentru stimularea inițiativei oamenilor muncii, pentru mobilizarea lor în vederea traducerii în viață a hotărîrilor Congresului al III-lea al P.M.R., pentru realizarea și depășirea sarcinilor de plan, reducerea prețului de cost, creșterea volumului de economii peste plan.

În scopul răspîndirii și popularizării științei în mase, pentru combaterea misticismului și a superstițiilor, pentru formarea unei educații materialist-științifice a țărănimii muncitoare, în raionul nostru au fost organizate 5 brigăzi științifice, care cuprind specialiști din diferite domenii de activitate. Aceste brigăzi se deplasează săptămînal în satele raionului și în întîlnirile cu cetățenii răspund la diferite probleme ridicate de aceștia, lămuresc unele nedumeriri cu privire la apariția vieții pe Pămînt, explică unele fenomene ale naturii, probleme ale situației internaționale, probleme de agricultură și altele.

De o deosebită însemnătate s-a dovedit munca culturală desfășurată în satele raionului nostru în legătură cu eclipsa de soare din februarie a.c. Pentru explicarea științifică a acestui grandios fenomen ceresc s-au

ținut la sate 86 de conferințe, au fost difuzate afișe, diafilme, au fost folosite stațiile de radioficare, iar în ziua cînd s-a produs eclipsa, cadrele didactice au dat explicații pe loc la sate, reușind în felul acesta să dovedească oamenilor muncii eficacitatea științei în ceea ce privește calculul cu mare precizie și prevederea unor astfel de fenomene. Aceasta a contribuit mult la spulberarea unor prejudecăți, superstiții, credințe mistice în forțe supranaturale etc.

Trebuie să relevăm un fapt care reflectă eficiența muncii culturale în raionul nostru. În comunele Dragalina și Nicolae Bălcescu, în anul trecut apăruse un fenomen care exprima o anumită înapoiere în conștiința unor țărani, și anume creșterea numărului de aderenți ai unor secte religioase. Organizarea unor expoziții permanente pe tema „Originea omului și a vieții pe pămînt", deplasarea brigăzilor științifice în aceste sate, intensificarea propagandei prin conferințe și a muncii cu cartea au avut ca efect stagnarea acestei creșteri și chiar retragerea de bună voie, pe bază de convingere, a unui mare număr de țărani din aceste secte. Ca urmare, și școlarizarea copiilor se face în condiții mai bune, iar oamenii ies cu regularitate la muncă.

Sînt tot mai evidente transformările petrecute în conștiința și în felul de viață a țărănimii muncitoare. Din vocabularul colectiviștilor au dispărut unele cuvinte, ca pămîntul meu, calul meu, plugul meu etc.; oamenii spun acum : pămîntul nostru, grîul nostru, vacile noastre. Aceasta este o manifestare firească a noului mod de viață al țăranilor, determinat de relațiile noi de producție, socialiste.

Analfabetul de ieri, pălmașul de pe moșiile marilor exploatatori, care mai poartă sub cămașă urmele loviturilor de bici ale logofeților, are acum bibliotecă personală, studiază agrotehnica, se informează asupra situației internaționale, își manifestă opinia sa socialistă, luptă pentru sporirea avuției obștești, participă la conducerea treburilor obștești, și asemenea oameni întîlnești la tot pasul.

Locul opincilor înfundate cu paie l-au luat cizmele, bocancii, pantofii, iar locul lămpii de gaz îl ia tot mai mult becul electric. Oamenii trăiesc mai bine, se îmbracă mai bine, mănîncă mai bine. Locul muncii istovitoare l-a luat munca organizată în mod rațional. Bucățelele de pămînt fărîmițate și despărțite prin haturi, care determinau limitele mărunte ale proprietății private, au dispărut. Astăzi oamenii lucrează pe tarlale întinse și aplică regulile științei agricole moderne în lucrarea pămîntului.

Dacă în anii trecuți unii colectiviști se sustrăgeau uneori de la munca din gospodăria colectivă, astăzi datorită creșterii nivelului lor politic și cultural, a conștiinței lor noi, participarea colectiviștilor la muncă atinge chiar procente de 100%. La fel, dacă în anii trecuți existau încă colectiviști care urmăreau doar obținerea unui număr mare de zile-muncă în detrimentul calității lucrărilor pe care le efectuau, astăzi, în toate gospodăriile colective, oamenii au devenit mai conștienți, lucrează mai bine, îi preocupă calitatea lucrărilor, sînt cointeresați să obțină producții sporite, ceea ce duce la creșterea veniturilor obștești și ale lor personale.

Generalizarea învățământului de 7 ani la sate, construirea unui număr mare de școli și de săli de clasă, înzestrarea școlilor cu un bogat material didactic, asigurarea lor cu cadre bine pregătite creează premisele pentru creșterea neîncetată a nivelului cultural la sate. Mii de copii ai colectiviștilor se îndreaptă spre școli medii, școli profesionale, institute de învățământ superior și, alături de ceilalți fii ai oamenilor muncii, vor forma intelectualitatea noastră de mîine.

Trebuie să menționăm că în raionul Călărași s-a creat o tradiție în ceea ce privește activitatea teatrală. Unele piese de teatru bine alese au adus o contribuție de seamă în educarea țărănimii muncitoare. Ca urmare a dezvoltării continue a acestei laturi a muncii culturale, la al doilea concurs bienal de teatru „I.L. Caragiale" au participat 33 de formații de teatru ale căminelor culturale, 6 formații sindicale și o formație a Casei de cultură. Unele echipe artistice din raionul nostru, ca cele din comunele Modelul, Radu Negru și echipa Sindicatului lucrătorilor din învățământ, au ajuns la fazele de concurs regionale, interregionale și chiar în faza pe țară.

În 1960 Casa raională de cultură Călărași a pus în scenă 8 piese de teatru, prezentînd 120 de spectacole, la care au participat aproape 36 000 de spectatori. Repertoriul a fost fixat în raport cu necesitățile pe care le ridicau complexele probleme ale construcției socialiste, și îndeosebi problemele creșterii conștiinței colectiviștilor. Cu spectacolul „Nila", colectivul de teatru din Călărași a fost distins în cadrul celui de-al doilea concurs bienal „I.L. Caragiale" (1960) cu premiul II pe țară.

Vrem să scoatem în evidență încă un fapt. Este știut că în satele Bărăganului nostru pulsează o viață nouă, socialistă, aici se duce lupta pentru producții mari, pentru înflorirea satelor noastre. Și, totuși, apar încă foarte puține cărți în literatura noastră cu privire la viața nouă din Bărăgan. Ne întrebăm adeseori : de ce nu apar piese de teatru într-un act care să trateze problemele vieții noastre actuale? Se ridică probleme noi în viața satelor : lupta pentru sporirea fondului de bază, pentru crearea de noi ramuri aducătoare de venituri, dezvoltarea șeptelului, organizarea temeinică a muncii în brigadă, lupta între vechi și nou etc., fiecare dintre acestea constituind tot atîtea subiecte pentru creatorii noștri de artă. Prea puțini scriitori au poposit în anii aceștia pe meleagurile raionului nostru. Noi îi așteptăm cu mult interes. Cred că și pictorii, compozitorii, poeții vor găsi în Bărăgan minunate subiecte de inspirație, dînd astfel patriei opere noi, extrem de necesare în procesul de intensificare a muncii cultural-educative în rîndurile maselor largi ale oamenilor muncii.

În procesul de educare și reeducare a țărănimii muncitoare s-au înregistrat succese de seamă în raionul nostru, materializate în apariția unei atitudini noi față de muncă, față de avutul obștesc, față de activitatea obștească, în apariția unei morale noi, comuniste, în îmbinarea justă a intereselor personale cu cele colective, în atașamentul pe care-l manifestă colectiviștii față de partid și față de statul socialist.

Cu toate acestea, unele rămășițe ale vechiului se mai mențin încă în conștiința oamenilor muncii. Mai apar cazuri de nepăsare față de avutul

comun, tendințe de egoism, familiarism, individualism, fuga după munci ușoare, după posturi fixe și alte aspecte ale mentalității vechi, neînfrînte încă în procesul de formare a omului nou. Un aspect în acest sens este edificator. În raionul nostru, pînă nu de mult, în sectorul zootehnic, la creșterea păsărilor, erau folosiți bărbații, iar femeile munceau la cultura mare în cîmp. Comuniștii de la G.A.C. „I.V. Miciurin" din satul Potcoava au hotărît însă ca la sectorul zootehnic să fie repartizate femei. Acum această măsură este în curs de aplicare și în celelalte gospodării colective.

Mai sînt unele cadre didactice, intelectuali de la sate care se izolează de țăranii colectiviști, care nu cunosc frămîntările oamenilor și nu-și apleacă urechea la păsurile lor, care nu sprijină cu însuflețire munca culturală. Într-o consfătuire a intelectualilor organizată de Comitetul raional de partid au fost combătute aceste aspecte negative, s-au analizat sursele și consecințele acestei atitudini, luîndu-se și unele măsuri stimulatoare. Cadrele didactice au primit sarcini concrete în munca cultural-educativă. Fiecare învățător, profesor, medic își desfășoară în prezent activitatea culturală într-o anumită echipă sau brigadă din gospodăria colectivă. În felul acesta se realizează o legătură mai strînsă cu oamenii, se cunosc sarcinile de plan ale echipei sau brigăzii, colectiviștii sînt ajutați în folosirea unor metode noi de muncă, se stabilesc legături de la om la om, dispar manifestările de izolare, tendința de a desfășura o muncă culturală „în general".

Un lucru însă este cert: conștiința nouă, socialistă, ia locul vechii conștiințe individualiste. Noul se afirmă pretutindeni, pregnant, puternic. Iată un exemplu, în aparență simplu, care oglindește însă și el transformările care au intervenit în gîndirea oamenilor, în optica lor economică. Este știut că în Bărăgan țăranii țin foarte mult la cai. Cum însă mecanizarea agriculturii face să rămînă disponibilă forța animalelor de muncă și cum acestea necesită un consum inutil și costisitor de furaje, oamenii au înțeles necesitatea reducerii numărului de cai și a creșterii numărului animalelor de producție. Nu numai atît. Dacă unii colectiviști execută lucrări necorespunzătoare, ei întîmpină opoziția și critica majorității colectiviștilor. Șefii de echipă, brigadierii îi obligă să refacă lucrările, fără a li se calcula timpul de muncă respectiv. În felul acesta încep să dispară rebuturile, practicile învechite din munca agricolă. Comuniștii încurajează critica constructivă pornită din mase, menită să îndrepte lipsurile, să lichideze greutățile și să ușureze drumul spre desăvîrșirea construcției socialismului. Organizațiile de partid se sesizează prompt față de manifestările înapoiate și mobilizează opinia colectiviștilor împotriva lor.

Încercarea unor foști chiaburi de a ajunge în posturile de conducere ale gospodăriei, de a strecura în rîndurile oamenilor neîncrederea în trăinicia relațiilor socialiste din agricultură s-au zdrobit de atitudinea cinstită a colectiviștilor și au fost demascate de organizațiile de bază.

Partidul și guvernul pun în fața organelor și organizațiilor de partid probleme noi cu privire la construcția social-economică. Procesul de creștere și dezvoltare a gospodăriilor colective ridică noi sarcini pe linie economică și organizatorică. Aceasta impune ca și în domeniul muncii politice de masă, în domeniul muncii culturale să fie găsite mereu noi forme

de activitate, să se acționeze mai operativ. În acest scop, comitetele comunale de partid, organizațiile de bază, la indicația biroului Comitetului raional de partid, au analizat în fiecare comună munca culturală, au luat hotărîri care să ducă la lichidarea lipsurilor și îmbunătățirea muncii, au întocmit planuri concrete de măsuri care asigură continuitatea și eficiența muncii culturale. De asemenea Comitetul raional de partid a analizat în 1960, de două ori, în cadrul unor plenare lărgite, activitatea cultural-educativă de masă. La aceste plenare au participat activul de partid, Comitetul executiv al Sfatului popular raional, conducerile organizațiilor de masă, președinții și secretarii sfaturilor populare, președinții gospodăriilor colective, directorii căminelor culturale, directorii de școli, bibliotecarii și activiștii culturali voluntari. În urma acestor ample analize s-au luat hotărîri concrete și de fiecare dată s-a simțit un nou avînt în munca culturală.

Comitetul raional de partid Călărași, cu sprijinul Comitetului regional de partid, a întocmit un plan de măsuri cu privire la desfășurarea muncii cultural-educative de masă, cuprinzînd diferite obiective principale, printre care: măsuri pentru întărirea economică-organizatorică a gospodăriilor colective, îmbunătățirea muncii politice-educative cu femeile, cu tineretul , îmbunătățirea agitației vizuale la sate (în acest scop au fost amenajate peste 700 de panouri cu îndrumări agrozootehnice), îmbunătățirea activității cultural-artistice, dezvoltarea muzeului de istorie, crearea unui teatru cu sediul permanent în orașul Călărași și altele.

Comitetul raional de partid Călărași, aplicînd zi de zi indicațiile Congresului al III-lea al P.M.R. privind activitatea ideologică și munca culturală de masă, a obținut succese importante în dezvoltarea conștiinței socialiste a țărănimii colectiviste și, ca urmare directă a acestui proces, se realizează întărirea economică-organizatorică necontenită a gospodăriilor agricole colective.

Studii de materialism istoric

O trăsătură fundamentală a învăţăturii marxist-leniniste o constituie caracterul ei activ, transformator. Descoperind legile generale ale dezvoltării societăţii, învăţătura marxist-leninistă dă încredere şi siguranţă oamenilor muncii în forţele şi capacitatea lor de a construi noua societate, îi ajută să cunoască şi să înţeleagă profund politica partidului, perspectivele dezvoltării societăţii omeneşti.

Volumul *Studii de materialism istoric*, apărut în Editura ştiinţifică în 1960, este consacrat succeselor dobîndite de poporul nostru pe drumul construcţiei socialiste, analizei unor probleme teoretice ale trecerii de la capitalism la socialism în ţara noastră. În volum sînt ridicate probleme deosebit de importante: rolul conducător al partidului în revoluţia şi construcţia socialismului; revoluţia populară din ţara noastră, confirmare a teoriei marxist-leniniste; statul democrat-popular, instrument al construirii socialismului; industrializarea socialistă; progresul tehnic în socialism, consecinţele lui economice şi sociale; alianţa dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare; creşterea rolului maselor populare în construirea socialismului; probleme ale revoluţiei culturale şi ale formării conştiinţei socialiste la oamenii muncii din ţara noastră; critica ideologiei burgheze ş.a. Volumul are meritul de a prezenta rolul conducător al partidului în toate domeniile activităţii sociale, politice, economice şi culturale, de a releva capacitatea partidului de a aplica în mod creator tezele fundamentale ale teoriei marxist-leniniste la condiţiile ţării noastre. Volumul se deschide cu tema *Partidul Muncitoresc Romîn — forţa conducătoare a revoluţiei şi construcţiei socialiste în ţara noastră*. Studiul scoate în evidenţă rolul partidului în lupta clasei muncitoare şi a celorlalţi oameni ai muncii pentru cucerirea puterii politice şi desfiinţarea exploatării omului de către om, relevă caracterul ştiinţific al politicii P.M.R. în fiecare etapă de dezvoltare a procesului revoluţionar, unitatea de monolit a partidului, capacitatea sa politică şi organizatorică de a mobiliza şi conduce masele.

Prin întregul material străbate ideea deosebit de preţioasă că Partidul Muncitoresc Romîn, partidul revoluţionar marxist-leninist al clasei muncitoare din ţara noastră, a slujit şi slujeşte fără preget interesele clasei muncitoare, ale întregului popor, bucurîndu-se de încrederea şi dragostea maselor de oameni ai muncii.

În lucrare ocupă un loc important problema întăririi continue a rîndurilor partidului, a creşterii continue a capacităţii sale politice, organizatorice şi ideologice.

Deşi lucrarea ridică şi rezolvă principalele probleme ale temei, după părerea noastră, nu reiese cu suficientă tărie faptul că unul dintre izvoarele forţei de neînvins a partidului este trăinicia legăturilor sale cu

masele populare. Lucrarea nu relevă rolul partidului în stimularea iniţiativei creatoare a maselor populare şi capacitatea sa de a învăţa din experienţa lor bogată.

Problemele revoluţiei democrat-populare din ţara noastră sînt tratate în lucrarea tovarăşului Radu Florian: *Revoluţia populară din ţara noastră — confirmare deplină a teoriei marxist-leniniste a revoluţiei.* Lucrarea dă o imagine unitară despre revoluţia populară din ţara noastră, marchează momentele ei principale, sarcinile şi forţele ei motrice în fiecare dintre cele două etape. Din lucrare reiese clar ideea că *revoluţia populară* este rodul luptei maselor populare în frunte cu clasa muncitoare, organizate şi conduse de partid. Totodată lucrarea are meritul de a scoate în evidenţă aplicarea creatoare de către partidul nostru a teoriei marxist-leniniste despre revoluţie, faptul că şi experienţa ţării noastre confirmă strălucit valoarea universală a legilor generale ale revoluţiei socialiste.

Un loc important în cadrul volumului îl ocupă problemele apariţiei şi dezvoltării statului romîn democrat-popular, analiza principalelor sale funcţii.

Studiul semnat de tovarăşul Rădulescu Ilie, *Statul democrat-popular — cucerire istorică a poporului romîn, instrumentul construcţiei socialiste*, demonstrează pe baza unei analize temeinice necesitatea obiectivă a apariţiei statului democrat-popular şi rolul statului de dictatură a proletariatului în construcţia socialismului.

Autorul acordă o atenţie deosebită analizei participării directe a maselor populare la conducerea vieţii politice şi de stat, relevă profundul democratism al statului de dictatură a proletariatului, capacitatea sa de a sluji interesele oamenilor muncii.

Ceea ce caracterizează primul grup de articole este faptul că ele se completează reciproc, dîndu-i cititorului posibilitatea să-şi formeze o imagine relativ completă asupra procesului revoluţionar prin care a trecut ţara noastră, asupra rolului statului ca instrument al construcţiei socialiste şi asupra rolului conducător al partidului în toate domeniile de activitate.

Un alt grup de articole este consacrat problemelor creării şi dezvoltării bazei economice a socialismului, analizei teoretice a succeselor dobîndite de poporul nostru în industrializarea socialistă şi colectivizarea agriculturii.

Astfel, studiul *Pe drumul leninist al industrializării socialiste*, semnat de Gh. Badrus, scoate în evidenţă preocuparea permanentă a partidului şi statului nostru pentru dezvoltarea industriei grele, cu pivotul ei industria constructoare de maşini, condiţie hotărîtoare pentru dezvoltarea în ritm rapid a întregii economii naţionale, a tuturor regiunilor ţării, pentru creşterea necontenită a nivelului de trai al oamenilor muncii, pentru înflorirea ştiinţei şi culturii etc.

Realizările obţinute în procesul industrializării ţării sînt indisolubil legate de colaborarea frăţească cu ţările lagărului socialist, de ajutorul Uniunii Sovietice. Ele scot în evidenţă forţa şi eficacitatea relaţiilor de tip nou dintre ţările socialiste, relaţii bazate pe colaborare şi ajutor reciproc.

Apreciem ca un merit al studiului tendinţa de a urmări schimbările importante, determinate de procesul industrializării, în structura socială şi de clasă a ţării, creşterea numerică a clasei muncitoare, creşterea nivelului mediu de calificare, formarea unor cadre calificate în profesii necunoscute în trecut, a ridicării cadrelor de tehnicieni, ingineri etc. *din sînul clasei muncitoare.*

Problemele progresului tehnic în socialism şi ale consecinţelor lui economice şi sociale prezintă fără îndoială un interes deosebit. În afară de aspectele teoretice cu caracter general care interesează un public tot mai larg, un studiu pe această temă este chemat să lămurească şi unele probleme legate de introducerea tehnicii noi, să demonstreze politica consecventă a partidului şi statului nostru în această direcţie.

Lucrarea tovarăşului Gh. P. Apostol, *Progresul tehnic în socialism şi consecinţele lui economice şi sociale*, răspunde în mare

măsură acestei cerinţe. În lucrare se face o caracterizare amplă a progresului tehnic în socialism, se subliniază rolul relaţiilor de colaborare şi ajutor reciproc dintre ţările socialiste în promovarea progresului tehnic, se dau unele elemente referitoare la consecinţele progresului tehnic. O particularitate a progresului tehnic în socialism — arată autorul — este caracterul său continuu neîntrerupt. Autorul nu argumentează însă suficient această teză incontestabil justă. El nu arată că — spre deosebire de orînduirea capitalistă în care progresul tehnic a cunoscut un ritm rapid doar în perioada de ascensiune, cînd exista concordanţă între relaţiile de producţie şi caracterul forţelor de producţie —, în socialism, progresul tehnic constituie o legitate, el este continuu şi rapid pentru că relaţiile de producţie socialiste sînt continuu perfecţionate.

O trăsătură caracteristică a progresului tehnic în socialism — insuficient reliefată, după părerea noastră, în lucrare — este şi participarea largă şi organizată a maselor muncitoare la înfăptuirea acestuia. Din lucrare lipseşte analiza noii atitudini faţă de muncă a oamenilor muncii şi a creşterii, ca urmare a înfăptuirii revoluţiei culturale, a nivelului cultural şi ştiinţific al oamenilor muncii. În acelaşi timp considerăm că o lacună serioasă a studiului este ignorarea rolului pe care-l are în promovarea tehnicii noi munca ştiinţifică de cercetare, activitatea institutelor Academiei R.P.R. şi a institutelor de pe lîngă diferite ministere.

Un studiu special este consacrat analizei rolului maselor în construirea socialismului.

În partea introductivă a studiului *Aspecte ale rolului maselor populare în construirea socialismului*, autorul, A. Roth, critică concepţiile neştiinţifice şi reacţionare ale unor sociologi burghezi din Romînia cu privire la tema indicată. Apreciind pozitiv această luare de atitudine împotriva sociologiei burgheze de odinioară, credem totodată că ar fi fost binevenită menţionarea ripostei pe care aceasta a primit-o încă în perioada respectivă din partea ideologiei marxist-leniniste.

Abordînd unele aspecte ale rolului maselor conduse de partid în zdrobirea dictaturii fasciste, în lupta împotriva guvernelor cu majoritate reacţionară, pentru făurirea regimului democrat-popular, pentru trecerea pe cale paşnică la etapa socialistă a revoluţiei, autorul insistă asupra unor momente şi forme ale participării maselor la creaţia istorică conştientă. El nu reuşeşte însă să ofere cititorului o imagine clară, sistematică a participării maselor populare în fiecare etapă a revoluţiei la transformările revoluţionare din ţara noastră. În loc să situeze pe primul plan analiza rolului clasei muncitoare şi a ţărănimii muncitoare, principalele forţe motrice ale revoluţiei, autorul dezbate pe un spaţiu larg probleme adesea neesenţiale, uneori cu caracter speculativ. Astfel, autorul se întreabă pe mai multe pagini dacă fracţiunea din rîndurile burgheziei care a participat la lupta antifascistă a făcut sau nu a făcut parte din rîndurile maselor populare. Nu contestăm faptul că prezintă un anumit interes precizarea riguros ştiinţifică a cauzelor şi condiţiilor care au determinat o parte a burgheziei să participe la lupta antifascistă. Aceasta nu trebuie însă transformată, după părerea noastră, într-o problemă de prim ordin. Dimpotrivă, participarea unei părţi a burgheziei la lupta antifascistă trebuie analizată sub unghiul de vedere al capacităţii partidului clasei muncitoare de a folosi în interesul revoluţiei fisurile şi contradicţiile interne din rîndurile duşmanului de clasă.

Autorul consacră un capitol analizei rolului partidului clasei muncitoare în mobilizarea şi conducerea maselor populare la rezolvarea treburilor obşteşti, subliniază ideea creşterii rolului conducător al partidului pe măsura înaintării procesului de construire a socialismului. Menţionînd pozitiv această preocupare, apreciem ca o scădere a studiului faptul că nu tratează creşterea rolului maselor pe *tărîm economic*, în domeniul producţiei, principala ramură a activităţii umane, ceea ce ar fi permis o mai puternică eviden-

ţiere a rolului maselor în dezvoltarea bazei tehnice materiale a socialismului şi în consolidarea orînduirii economice socialiste.

Studiul tovarăşului Gh. Chepeş, *Cu privire la schimbarea structurii de clasă în ţara noastră în anii puterii populare*, analizează transformările petrecute în structura clasei muncitoare, clasa conducătoare a societăţii noastre, schimbările care au avut loc în rîndurile ţărănimii, formarea intelectualităţii socialiste, unele aspecte ale formării unităţii moral-politice a poporului nostru. Principala atenţie este acordată în lucrare schimbărilor profunde care au avut loc în focul transformărilor revoluţionare, în situaţia obiectivă şi subiectivă a clasei muncitoare. Ridicarea proletariatului la rangul de *clasă conducătoare a societăţii*, deţinătoare a puterii de stat, arată autorul, a constituit premisa principală a tuturor prefacerilor care s-au produs în diversele compartimente ale vieţii sociale, inclusiv în ceea ce priveşte componenţa de clasă a societăţii şi domeniul relaţiilor de clasă.

Un capitol special este consacrat analizei transformărilor care au avut loc în ultimii şaisprezece ani în structura socială şi de clasă a ţărănimii. Scoţînd în evidenţă caracterul ştiinţific marxist-leninist al politicii partidului în problemele transformării socialiste a agriculturii, autorul acordă cea mai mare atenţie procesului formării ţărănimii colectiviste, o clasă nouă, eliberată de exploatare, proces care are la bază formarea şi consolidarea proprietăţii cooperatist-socialiste asupra mijloacelor de producţie.

Lucrarea tovarăşului Gh. Chepeş, avînd o linie de demonstraţie clară şi un stil accesibil, are meritul de a oferi o imagine unitară asupra schimbărilor din structura de clasă care au avut loc în anii revoluţiei populare la noi în ţară.

Studiul lui M. Cernea, *Dialectica obiectivă şi rolul factorului subiectiv în rezolvarea contradicţiilor neantagoniste ale perioadei de trecere de la capitalism la socialism*, abordează problemele contradicţiilor neantagoniste ale perioadei de trecere de la capitalism la socialism şi rolul factorului subiectiv în rezolvarea acestora.

Vorbind despre rolul contradicţiilor în dezvoltarea socială, autorul ţine să precizeze că acţiunea acestora trebuie privită în mod dinamic, ţinînd seama de treptele şi momentele pe care le parcurge contradicţia însăşi în evoluţia sa. El critică reprezentările neştiinţifice, metafizice, despre categorii ca antinomii încremenite, irezolubile, date o dată pentru totdeauna. Totodată, studiul previne împotriva înţelegerii unilaterale a contradicţiilor, arată că acestea joacă rolul de motor al dezvoltării fenomenelor în fiecare etapă sau moment al dezvoltării lor (inclusiv momentul unităţii), nu numai în momentul rezolvării.

Studiul lui M. Cernea are meritul de a pune în lumină rolul activ pe care îl are momentul unităţii contrariilor în stimularea şi accelerarea ritmului dezvoltării sociale. Particularitatea legii unităţii şi luptei contrariilor în condiţiile societăţii socialiste, se arată în studiu, constă în rolul activ al unităţii şi concordanţei contrariilor în accelerarea ritmului dezvoltării. Rolul activ al momentului unităţii contrariilor este concretizat în lucrare prin analiza concordanţei dintre relaţiile de producţie şi caracterul forţelor de producţie, a unităţii dintre interesele personale şi cele obşteşti, a corelaţiei dintre bază şi suprastructură. Unitatea şi concordanţa nu exclud lupta dintre contrarii, cunoaşterea şi studierea de către oameni a nepotrivirilor care apar, stabilirea şi traducerea în viaţă a măsurilor menite să ducă la rezolvarea contradicţiilor ivite.

În analiza rolului factorului subiectiv, autorul distinge trei momente: primul moment constă în descoperirea şi studierea contrariilor; al doilea, în elaborarea măsurilor economice, politice, organizatorice menite să ducă la rezolvarea lor în folosul progresului social; şi al treilea, în convingerea, organizarea şi conducerea maselor în lupta pentru înfăptuirea politicii elaborate de partid.

Abordînd astfel unele probleme generale ale teoriei marxiste despre contradicţii, au-

torul alunecă însă spre o *dezbatere abstractă*, pierde din vedere sarcina principală, explicarea procesului transformărilor socialiste de la noi, din punctul de vedere al temei propuse. Studiul nu porneşte de la cercetarea proceselor şi fenomenelor concrete ale construcţiei socialiste, de la analiza modului concret în care acţionează legile dialecticii obiective ci, dimpotrivă, în majoritatea cazurilor, de la teze teoretice generale pe care le ilustrează din cînd în cînd cu unele fapte şi cifre concrete.

★

Seria articolelor care abordează probleme ale construcţiei culturale şi ale formării noii ideologii, morale etc. este deschisă de lucrarea prof. M. Breazu, *Politica leninistă a P.M.R. în problemele construcţiei culturii socialiste în ţara noastră.*

Studiul semnat de M. Breazu are meritul de a dezbate o problemă de cea mai strictă actualitate, problema partinităţii în creaţia cultural-artistică. Autorul demonstrează în mod convingător unitatea dintre poziţia partinică a creatorului de artă şi libertatea de creaţie. Ceea ce asigură această unitate este adeziunea completă, pînă la identificare a creatorului cu cauza revoluţiei, situarea lui cu trup şi suflet pe poziţia clasei muncitoare. Autorul face o critică temeinică falsei libertăţi de creaţie propovăduită de ideologia burgheză, dezvăluie caracterul apologetic al artei şi esteticii burgheze. În acelaşi timp, în studiu se arată înrudirea concepţiilor revizioniste contemporane, care se ridică împotriva rolului conducător al partidului în domeniul cultural artistic, cu tezele esteticii burgheze reacţionare.

Studiul prezintă aspecte variate ale muncii culturale de masă, subliniază preocuparea partidului şi statului nostru pentru răspîndirea largă a ştiinţei şi culturii în rîndurile maselor de oameni ai muncii. Credem însă că o scădere serioasă a studiului este prezentarea oarecum de sine stătătoare a problemelor revoluţiei culturale, legarea lor insuficientă de problemele social-economice şi politice ale revoluţiei socialiste.

Lucrarea are, după părerea noastră, dezavantajul că nu prezintă lupta partidului pentru victoria ideologiei marxist-leniniste în toate domeniile vieţii ştiinţifice şi culturale.

Acest mod de tratare se face vizibil şi în analiza sarcinilor şcolii, unde autorul insistă mai mult asupra problemelor formării unei culturi generale şi mult mai puţin, cu toate că are referiri la documente de partid deosebit de importante, asupra problemelor pregătirii cadrelor necesare pentru economia naţională.

Dezbătînd unele aspecte ale construcţiei culturale la noi în ţară, prezentînd succesele dobîndite de poporul nostru sub conducerea partidului în domeniul culturii, luînd poziţie critică faţă de ideologia burgheză din trecut şi demascînd unele teze burgheze şi revizioniste contemporane, studiul contribuie la lămurirea unor aspecte importante ale revoluţiei culturale la noi în ţară.

Studiul *Funcţia cultural-educativă a statului nostru democrat-popular*, semnat de tovarăşii Gheorghe Berescu şi Emanuel Drob, abordează problemele învăţămîntului ca principală cale prin care statul îşi realizează funcţia sa cultural-educativă, cercetarea ştiinţifică şi sarcinile ei, activitatea cultural-artistică, interdependenţa dintre funcţia cultural-educativă şi celelalte funcţii ale statului nostru.

Apreciem pozitiv străduinţa autorilor de a demonstra unitatea şi interdependenţa revoluţiei culturale şi a activităţii cultural-educative a statului cu sarcinile construcţiei economice. Astfel, trecînd la analiza învăţămîntului, studiul menţionează că numai asigurarea unei orientări ideologice marxist-leniniste şi conducerea de către partid a în-

vățămîntului şi culturii, subordonarea lui sarcinilor generale ale construcției socialiste şi întărirea permanentă a legăturii sale cu viața a dus la succesele remarcabile obținute de statul nostru în pregătirea cadrelor de specialişti necesare economiei naționale, în formarea unui om nou.

Un loc aparte ocupă în lucrare analiza activității institutelor de cercetare ştiințifică. Caracterizînd activitatea acestora, autorii evidențiază legătura muncii de cercetare cu sarcinile construcției bazei tehnice-materiale a socialismului şi ale dezvoltării relațiilor de producție socialiste. Studiul nu adînceşte însă în suficientă măsură aspectele concrete ale acestei probleme, pe baza analizei activității unor institute de cercetare. O altă idee prețioasă, menționată în studiu, fundamentarea întregii munci de cercetare ştiințifică pe însuşirea aprofundată a materialismului dialectic, nu se bucură de o analiză temeinică din partea autorilor.

Prin efortul de a analiza funcția cultural-educativă a statului nostru în strînsă interdependență cu celelalte funcții ale statului nostru, prin grija de a releva rolul ideologiei marxist-leniniste, studiul reprezintă o contribuție la înțelegerea problemei analizate.

Studiul tovarăşului Niculae Bellu, *In legătură cu începutul procesului de formare a moralei socialiste în țara noastră*, este consacrat analizei schimbărilor care s-au produs în conştiința oamenilor, în procesul importantelor transformări istorice petrecute în țara noastră. Lucrarea pune în discuție probleme variate, puțin analizate pînă în prezent în literatura noastră de specialitate.

Considerăm ca un merit al lucrării aplicarea consecventă în munca de cercetare a metodei materialist-istorice, urmărirea schimbărilor petrecute pe tărîmul moralei în strînsă legătură cu schimbările în orînduirea social-economică şi raporturile politice de clasă, preocuparea permanentă pentru reliefarea raportului dialectic dintre subiectiv şi obiectiv. Totodată, ținem să apreciem pozitiv documentarea temeinică a studiului, folosirea unui bogat material de viață reflectat în presa şi în documentele de partid, precum şi a unor documente inedite, deosebit de concludente pentru caracterizarea nivelului de conştiință şi a stării de spirit a claselor şi categoriilor sociale din perioadele analizate de studiu. Autorul subliniază în mod just legătura care există între politică şi morală, relevă rolul hotărîtor al activității politice-educative a partidului în determinarea schimbărilor care au avut loc pe planul moralei. Studiul porneşte de la schimbările care se produc în situația politică a claselor, face o caracterizare amănunțită a moralei dominante burgheze şi a crizei acesteia, prezintă lupta moralei oamenilor muncii împotriva moralei burgheze. Este un merit al studiului că prezintă formarea moralei socialiste nu ca un proces ce se desfăşoară spontan, ci ca un rezultat al activității conştiente de educație marxistă revoluționară, desfăşurată de partidul clasei muncitoare. După cum se arată în studiu, noua morală nu poate fi dobîndită de clasa muncitoare decît în focul marilor bătălii de clasă pentru cucerirea puterii politice şi făurirea noii societăți, ca rezultat al muncii politice ideologice permanente desfăşurate de partidul comunist.

Criticînd concepțiile ideologilor burghezi despre morală, după care sfera acesteia s-ar reduce la domeniul restrîns al vieții personale, studiul demonstrează unitatea dintre morală şi politică, evidențiază rolul hotărîtor al factorului politic în stabilirea criteriului şi trăsăturilor a ceea ce este moral şi a ceea ce nu este moral.

În multe dintre problemele analizate, autorul aduce o contribuție prețioasă, scoate la iveală calitățile morale ale oamenilor muncii, rolul conducător al partidului în lupta pentru transformarea revoluționară a relațiilor de producție şi a conştiinței oamenilor, prezintă formarea noii morale în lupta necontenită cu morala şi ideologia burgheză.

Studiul tovarăşului Ernő Gall are ca obiect *Critica teoriilor burgheze şi revizioniste cu privire la locul şi rolul intelectualității în societate.*

Prezentînd însemnătatea teoretică şi practică a problemei intelectualităţii, autorul subliniază modul fundamental deosebit în care se pune şi se rezolvă aceasta în condiţiile capitalismului, pe de o parte, şi în condiţiile societăţii socialiste, pe de altă parte. În capitalism, se arată în studiu, cea mai numeroasă parte a intelectualităţii este redusă la situaţia de salariată a capitalului. Principalele funcţii sociale ale intelectualităţii burgheze sînt crearea şi răspîndirea ideologiei burgheze, îndeplinirea unor sarcini administrative în aparatul de stat şi rezolvarea unor probleme tehnice şi ştiinţifice în interesul obţinerii profitului capitalist.

După o succintă caracterizare a condiţiilor şi situaţiei politice şi de clasă în care îşi desfăşoară intelectualitatea activitatea în capitalism, autorul trece la analiza amănunţită a teoriei sociologice burgheze despre intelectualitate şi rolul ei, la critica aşa-zisei „sociologii a culturii". Trebuie să apreciem ca un merit al studiului faptul că nu se limitează numai la analiza critică a teoriilor burgheze, ci dezvăluie în acelaşi timp condiţiile social-istorice în care au apărut acestea, funcţia lor socială reacţionară.

Din studiu rezultă cu tărie imposibilitatea situării intelectualităţii în afara intereselor de clasă, falsitatea şi caracterul reacţionar al tezei despre hegemonia intelectualilor. Totodată, din studiu se conturează clar că numai în condiţiile societăţii socialiste, cînd intelectualitatea este eliberată de dependenţa înjositoare de interesele capitalului monopolist şi participă activ sub îndrumarea şi conducerea partidului, la construcţia economică şi activitatea social-politică şi culturală, aceasta dobîndeşte cu adevărat posibilitatea desfăşurării unei activităţi creatoare nelimitate, pusă în slujba oamenilor muncii.

Prin documentarea sa temeinică, analiza profundă şi spiritul său combativ, studiul prof. Ernö Gall reprezintă o contribuţie preţioasă la critica teoriilor sociologice burgheze despre rolul şi locul intelectualităţii în societate.

Lucrarea *Aspecte ale patriotismului socialist al poporului nostru*, semnată de tovarăşul D. Nicolae, analizează patriotismul ca fenomen al conştiinţei sociale, autorul arătînd că patriotismul nu reprezintă doar o „stare sufletească", o „dispoziţie", cum afirmă ideologii burghezi, ci este un fenomen politic care există numai în lupta şi activitatea social-politică. Subliniind componenţa politică-ideologică a patriotismului, autorul relevă totodată importanţa laturilor morale şi psihice-afective ale acestuia.

Demascînd falsul patriotism al burgheziei, caracterul reacţionar al tezei despre împăcarea dintre clase şi apărarea „unităţii naţionale", autorul se opreşte mai amănunţit asupra analizei poziţiei clasei muncitoare, educată de partidul ei marxist-leninist, faţă de patrie. Numai clasa muncitoare condusă de P.C.R. s-a situat neclintit pe poziţiile apărării adevăratelor interese ale oamenilor muncii, a demascat cu hotărîre trădarea intereselor naţionale de către guvernele burgheze, a mobilizat şi a condus masele la lupta pentru eliberarea de sub jugul fascist şi instaurarea puterii politice a celor ce muncesc.

Lucrarea tovarăşului D. Nicolae ridică şi rezolvă just o serie de probleme referitoare la caracterizarea patriotismului, la rolul său în diferite momente istorice. Credem însă că modul de abordare şi rezolvare a unor probleme păstrează încă un caracter abstract, este prea puţin legat de sarcinile practice ale construcţiei socialiste.

Studiul tovarăşului C. Borgeanu, *Revoluţia populară în ţara noastră şi accelerarea ritmului dezvoltării istorice*, abordează, cu aplicare la ţara noastră, una dintre problemele teoretice de mare actualitate : problema progresului social.

Lucrarea analizează factorii şi condiţiile care stau la baza ritmului rapid de dezvoltare economică şi social-politică a ţării noastre, enunţă unele trăsături caracteristice ale ritmului rapid de dezvoltare în societatea socialistă.

Credem însă că ar fi fost necesar ca, înainte de a trece la analiza accelerării ritmului dezvoltării sociale, să fi făcut o caracterizare succintă a categoriei de progres social. Aici s-ar fi putut analiza unele note caracteristice ale noţiunii de progres, cum sînt creşterea puterii omului asupra naturii, gradul de participare a maselor populare la activitatea social-istorică conştientă, ca unul din criteriile de bază ale progresului social, nivelul de dezvoltare a ştiinţei, a creaţiilor cultural-artistice etc.

Studiul are meritul de a pune în lumină rolul maselor ca factor determinant al progresului social în fiecare etapă istorică. El ar fi trebuit însă, în acelaşi timp, după părerea noastră, să analizeze *gradul de participare a maselor ca unul din criteriile de bază ale progresului social.*

Partea cea mai mare din studiu este consacrată analizei ritmului rapid de dezvoltare a societăţii socialiste. La baza ritmului rapid de dezvoltare economică şi social-culturală a societăţii socialiste, se arată în lucrare, stau relaţiile de producţie socialiste. În socialism există o concordanţă deplină între relaţiile de producţie şi caracterul forţelor de producţie. Prin intermediul statului socialist, principalul instrument de construire a socialismului, sînt perfecţionate continuu relaţiile de producţie socialiste. În acelaşi timp, statul socialist, formă superioară a democraţiei, asigurînd cea mai largă participare a maselor la creaţia istorică, joacă un rol deosebit de important în promovarea progresului social.

Studiul tovarăşului C. Borgeanu se opreşte amănunţit asupra caracterizării *din punct de vedere calitativ* a ritmului rapid de dezvoltare a societăţii socialiste în general şi a ţării noastre în particular. Demonstrînd prin numeroase cifre (multe din ele astăzi depăşite), că ritmul de dezvoltare a ţărilor socialiste este incomparabil mai ridicat decît al oricăror ţări capitaliste, studiul nu rămîne la evidenţierea aspectelor cantitative, ci urmăreşte să desprindă trăsăturile calitative ale ritmului caracteristic de dezvoltare a ţărilor socialiste. Apreciem în mod pozitiv abordarea, cu acest prilej, a problemelor creşterii nivelului de trai, dezvoltării democraţiei socialiste şi ridicării nivelului politic şi cultural al oamenilor muncii.

Analizînd factorii interni care determină ritmul rapid al dezvoltării, studiul evidenţiază, ca o trăsătură caracteristică pentru fiecare dintre ţările socialiste, *înaintarea în front unit, în ritm rapid, alături de toate celelalte ţări socialiste ale lagărului socialist.* Relaţiile de tip nou din cadrul sistemului mondial socialist, se arată în lucrare, constituie un puternic stimulent în accelerarea procesului istoric. Chezăşia dezvoltării succeselor ţărilor socialiste stă în faptul că partidele marxist-leniniste, care constituie forţa conducătoare în aceste ţări, se călăuzesc după învăţătura marxist-leninistă, după legile generale universal valabile ale construcţiei socialiste, că ele stau ferm pe poziţiile internaţionalismului proletar, pe poziţiile unităţii lagărului socialist.

Lucrarea tovarăşului C. Borgeanu ridică şi lămureşte probleme importante, legate de aprecierea teoretică a progresului social realizat de poporul nostru sub conducerea partidului, în anii revoluţiei democrat-populare. Cu toate acestea ea nu oferă răspuns unor probleme importante, indisolubil legate de tema tratată, cum ar fi progresul tehnic şi ştiinţific în socialism şi importanţa sa pentru construirea bazei tehnice-materiale a socialismului, rolul sistemului mondial socialist în dezvoltarea vieţii internaţionale pe linia progresului social, rolul partidelor comuniste şi muncitoreşti şi al ideologiei marxist-leniniste în lupta popoarelor pentru pace, democraţie şi socialism.

★

Volumul *Studii de materialism istoric* reprezintă o contribuţie la analiza procesului revoluţionar care se desfăşoară în ţara noastră.

Studiile cuprinse în volum, deşi inegale ca realizare, sînt consacrate unor teme esenţiale ale revoluţiei şi construirii socialismului la noi în ţară, contribuie prin ceea ce au ele

preţios la înţelegerea politicii ştiinţifice a partidului, analizează activitatea statului democrat-popular şi relevă formele multiple de participare a maselor populare conduse de partid la activitatea economică şi politică. Militînd pentru victoria ideologiei marxist-leniniste, pentru explicarea transformărilor revoluţionare din patria noastră, studiile demască totodată caracterul neştiinţific şi rolul reacţionar al teoriilor burgheze şi revizioniste.

Apreciind pozitiv structura tematică a volumului, trebuie să observăm că lipsesc unele studii care să analizeze aspectul internaţional al construcţiei socialiste în Republica Populară Romînă, noul tip de relaţii dintre ţările sistemului mondial al socialismului, internaţionalismul socialist, importanţa mondială a realizărilor lagărului socialist, perspectiva victoriei socialismului în întrecerea paşnică cu capitalismul etc.

Desigur, multe dintre studii, fiind scrise cu cîţiva ani în urmă, conţin cifre şi aprecieri depăşite, nu dau un răspuns problemelor ridicate de etapa actuală a construcţiei socialiste.

Dezbaterea largă a problemelor actuale ale construcţiei socialismului, analiza teoretică a sarcinilor care stau în faţa poporului muncitor este sarcina de cinste a activiştilor pe tărîm ideologic.

În condiţiile actuale, cînd în ţara noastră a învins socialismul şi am intrat în etapa desăvîrşirii construcţiei socialismului, cînd poporul nostru luptă pentru traducerea în viaţă a planului de muncă şi luptă trasat de cel de-al III-lea Congres al partidului nostru, este deosebit de actuală elaborarea unor lucrări despre făurirea bazei economice a socialismului, dezvoltarea bazei tehnice-materiale a socialismului, corelaţia dialectică dintre forţele de producţie şi relaţiile de producţie, dezvoltarea democraţiei socialiste, creşterea rolului conducător al partidului, formarea conştiinţei socialiste la oamenii muncii, dezvoltarea ştiinţei şi culturii. Apariţia pe viitor a unor astfel de studii care interesează un cerc tot mai larg de cititori va contribui fără îndoială la aprofundarea politicii ştiinţifice a partidului, la creşterea aportului cercetării filozofice în munca de educaţie socialistă a oamenilor muncii.

C. Popa şi *M. Miciu*

Jaroslav Engst, *Unele probleme ale eticii ştiinţifice**

În Editura pentru literatură străină din Moscova a apărut traducerea în limba rusă a lucrării filozofului marxist ceh Jaroslav *Engst, Unele probleme ale eticii ştiinţifice.* Lucrarea aduce contribuţii interesante la fundamentarea teoretică a problemelor eticii marxist-leniniste. Se remarcă, de asemenea, critica competentă a concepţiilor etice idealiste burgheze, îndeosebi concepţia neokantiană a valorilor şi teoriile etice pozitiviste existenţialiste, utilitariste, pragmatiste, la care se adaugă critica concepţiei supraomului lui Nietzsche.

Aşa cum remarcă redacţia în limba rusă unele părţi ale lucrării lui Engst „au un caracter discutabil, deşi nu se poate să nu se remarce încercările autorului de a rezolva într-un mod creator şi cu o anumită profunzime teoretică probleme filozofice complexe".

Cartea cuprinde patru capitole: I. *Morala şi etica*; II. *Explicarea vieţii morale pe baza teoriei materialiste si a metodei dialectice;* III. *Concepţia ştiinţifică despre lume şi problema definirii etice a scopului moral;* IV. *Etica ştiinţifică şi activitatea practică a clasei muncitoare.*

★

Autorul începe cu preocuparea de a defini conţinutul noţiunilor *morală* şi *etică.*

* Jaroslav Engst, *Некоторые проблемы научной этики,* Изд. Иностр. Лит,. Москва, 1960 (*Některé problémy vědeché ethiky,* Státni Nakladatelstvi Politické Literatury, 1957).

Sfera moralei cuprinde problemele legate de comportarea oamenilor, de legăturile lor reciproce în care se manifestă, într-un plan sau altul, natura relaţiilor sociale de producţie. „Aceste norme şi reguli — spune autorul — , după care membrii unui anumit colectiv social (în societatea bazată pe clase ai unei anumite clase sociale) fac aprecieri şi se conduc, se numesc morala acestui colectiv social (clasă)" (p. 25—26). Autorul adaugă că, în afara totalităţii principiilor morale, prin morală se subînţelege şi nivelul moral al societăţii, adică felul cum diferitele principii morale se realizează în viaţă, felul cum oamenii se comportă în realitate. Morala, ca totalitate a normelor, se deosebeşte întotdeauna (şi nu numai în societatea divizată în clase, unde există două morale) de morala ca nivel moral real al societăţii, deşi între ele nu există o graniţă de netrecut. Autorul evidenţiază şi un alt conţinut al noţiunii de „moral", în sensul de „a fi moral", adică în sensul în care se spune despre un om că este moral din punctul de vedere al anumitor norme. Pentru acest din urmă sens, el foloseşte un alt cuvînt (în rusește „Нравственность"), pe care noi l-am traduce cu „moralitate".

Pentru a scoate în evidenţă specificul moralei, autorul încearcă s-o caracterizeze în raport cu celelalte forme ale conştiinţei sociale, într-o analiză care nu izbuteşte să fie suficient de riguroasă şi de concludentă. De pildă, specificul moralei în raport cu arta şi ştiinţa este pus în lumină prin conturarea deosebirii dintre categoriile lor fundamentale, respectiv binele, frumosul şi adevărul. Dar specificul însuşi al acestor categorii nu este demonstrat, ci numai afirmat. Cînd considerăm drept frumos acel lucru care implică totodată binele, justeţea — spune Engst — , pornim de la presupunerea logică că între frumos şi bine nu este identitate. Or, chiar dacă admitem ca o dovadă a diferenţei specifice între etic şi estetic faptul că ea este presupusă ca atare în gîndirea şi în limbajul nostru, rămîne în continuare deschisă problema esenţei acestei specificităţi, neabordată în lucrare, astfel că problema pusă rămîne fără soluţie. Cu privire la necesitatea de a deosebi morala de ştiinţa (teoria) moralei., autorul este mai riguros şi aduce unele precizări. Este astfel subliniat faptul că morala se referă la principiile, normele morale înseşi, iar etica, ştiinţa moralei la fundamentarea, justificarea, explicarea lor. Legătura strînsă dintre principiile morale şi teoriile etice care le fundamentează este cauza confuziei ce se face adesea între etică şi morală. Ele însă nu trebuie confundate. Identificarea eticii cu morala ar duce la negarea posibilităţii eticii ca ştiinţă.

Subtilă şi importantă observaţie: asupra acestei probleme — aparent abstractă şi formală — se ciocnesc, în fond, două concepţii contemporane diametral opuse: ideologia burgheză, care respinge posibilitatea elaborării unei ştiinţe a moralei, şi marxism-leninismul, ideologia clasei muncitoare, care nici nu poate şi nici nu vrea să se lipsească de posibilitatea obiectivă de a elabora şi a dezvolta necontenit ştiinţa moralei, etica, ştiinţă a cărei însemnătate socială creşte pe măsura înaintării omenirii spre orînduirea comunistă. Se ştie, de altfel, că, elaborînd concepţia materialist-dialectică, clasicii marxism-leninismului au elaborat, totodată, şi principiile fundamentale ale eticii ştiinţifice dezvoltate astăzi pas cu pas de către partidele comuniste şi muncitoreşti, care conduc construirea noii orînduiri umane.

★

Capitolul al doilea este consacrat de autor problemei legităţilor, cauzelor dezvoltării vieţii morale a societăţii.

Deşi morala este o formă a conştiinţei sociale, apariţia şi dezvoltarea concepţiilor morale este determinată de existenţa socială. Apariţia şi, cu atît mai mult, practicarea unor anumite principii morale depind, înainte de toate, de dezvoltarea modului de producţie a bunurilor materiale. La rîndul ei, conştiinţa socială, inclusiv morala, exercită o influenţă activă asupra existenţei sociale. Meritul celor care au elaborat diferite sisteme

morale constă nu într-o creaţie independentă, ci în faptul că ei au reuşit să exprime starea de spirit a vremii lor, la baza căreia stă existenţa socială, în faptul că ei au reuşit să exprime cerinţele morale ale claselor sociale în numele cărora acţionau. Ideile, reprezentările morale respective existau înainte de a-şi fi găsit formularea în lucrarea vreunui gînditor. Cum existenţa socială îşi are legităţile ei şi cum morala este o reflectare a existenţei sociale, îşi are şi ea în mod necesar legităţile ei. Prin urmare, conchide autorul, dezvoltarea vieţii morale a societăţii poate fi cunoscută, deoarece legitatea este premisa *cognoscibilităţii*.

Referindu-se la problema acţiunii inverse a moralei asupra existenţei sociale, autorul scrie : „În perioada construcţiei socialismului şi comunismului... centrul de greutate al luptei pentru un om nou, cu o moralitate socialistă, se deplasează din domeniul economic în domeniul moral" (p. 82, vezi şi p. 103). Afirmaţia pare a fi rodul unor simple deducţii logice abstracte şi nu al cercetării faptelor sociale concrete care condiţionează *profilul moral al omului nou*. Apariţia moralităţii are ca premisă obiectivă, cum just arată autorul, lichidarea relaţiilor de producţie capitaliste şi instaurarea relaţiilor de producţie socialiste, dar această apariţie nu reprezintă un act instantaneu, ci un proces în care relaţiile de producţie socialiste se dezvoltă, se perfecţionează, în care, între altele, se perfecţionează aplicarea principiului repartiţiei după muncă, se creează treptat premisele trecerii la repartiţia după nevoi. Or, tocmai această dezvoltare economică are înrîurire hotărîtoare asupra formării şi dezvoltării neîntrerupte a moralei noi, socialiste şi comuniste. Este adevărat că educarea oamenilor muncii în spiritul moralei noi, socialiste, capătă o importanţă excepţională, dar cum s-ar putea trece cu vederea faptul că premisele eficacităţii acestei educaţii continuă să se dezvolte pe teren economic?

Autorul dezvăluie substratul gnoseologic şi de clasă al teoriilor etice idealist-obiective şi subiective; el acordă o atenţie deosebită criticii concepţiilor metafizice şi idealiste cu privire la eternitatea şi aprioritatea ideilor morale. În opoziţie cu aceste teorii, el dezvoltă pe larg teza marxistă potrivit căreia comportarea morală a oamenilor reprezintă o oglindire a condiţiilor lor materiale de viaţă şi explică, pe această cale, existenţa unor practici morale (şi teorii corespunzătoare) care reflectă în mod adecvat, deschis modul de existenţă al claselor exploatatoare, cît şi existenţa unor reprezentări morale duplicitare, fals înfrumuseţate (oglindiri negative, după formularea autorului), cum ar fi etica stoică, cea creştină etc. Problema prezintă interes îndeosebi pentru istoria doctrinelor etice, dar şi pentru explicarea ştiinţifică a caracterului duplicitar pe care l-a căpătat de-a lungul istoriei morala fiecărei clase exploatatoare. Morala pozitivă, activă a claselor exploatatoare, practică şi necruţătoare, s-a drapat treptat, în scopul propriei sale înfrumuseţări, cu un ansamblu de principii în măsură să exprime fie năzuinţi generale izvorîte din nevoile maselor, fie necesitatea izvorîtă a resemnării în faţa imposibilităţii de realizare a unor asemenea năzuinţi, fie în sfîrşit ideea că năzuinţa însăşi este amorală, aspiraţia la fericirea pămîntească, materială înjositoare, că numai cultul renunţărilor, al abstinenţei şi umilinţei ar putea corespunde cerinţelor morale. Clasele dominante dispun astfel de două morale : una proprie, corespunzînd poziţiei şi comportării lor reale în societate, a cărei esenţă este antiumanismul, iar cealaltă parte împrumutată din concepţiile *cu circulaţie în rîndurile maselor*, parte elaborată ad-hoc şi propovăduind un umanism fals, a cărei funcţiune socială este dezarmarea spirituală a maselor de oameni ai muncii.

În afară de acestea, autorul relevă existenţa teoriilor morale care oglindesc posibilitatea dezvoltării ulterioare a societăţii. Aceste teorii, deşi practic nerealizabile sau numai parţial realizabile în cadrul orînduirii sociale existente, sînt legate de mijloacele efective de luptă pentru realizarea lor, de

lupta revoluţionară pentru lichidarea vechii orînduiri. Lupta claselor progresiste a fost astfel însoţită întotdeauna, şi înainte de apariţia proletariatului pe arena istoriei, de promovarea unor idei morale înaintate, dar în trecut acestea erau aruncate peste bord în cazul cînd şi de îndată ce clasele respective dobîndeau o poziţie dominantă în societate. În această situaţie, o altă clasă, care în noile condiţii devenea purtătoarea progresului social, le prelua, le adîncea şi le dezvolta. Aceasta nu înseamnă însă că ideile morale ar avea un caracter etern, invariabil, atemporal şi general-uman. Dimpotrivă, faptul că clasele exploatatoare, devenite dominante, părăsesc ideile morale progresiste şi adoptă concepţiile morale cele mai antiumane scoate în evidenţă caracterul istoric şi de clasă al concepţiilor morale. Conflictul dintre bine şi rău nu este nici el etern, cum pretind concepţiile etice metafizice, deoarece conţinutul acestui conflict variază istoriceşte.

În legătură cu această problemă, autorul emite o idee care ni se pare discutabilă. El susţine că esenţa eticului e opoziţia între ceea ce *este* şi ceea ce *trebuie* să fie, că un principiu şi-ar pierde caracterul de principiu moral dacă el ar putea fi realizat în mod deplin într-o anumită perioadă istorică. „Este posibil — spune Engst — că în viitorul îndepărtat faptul că nu va mai exista exploatare va fi perceput ca ceva cu totul obişnuit şi de la sine înţeles, fără valoare morală".

Ceea ce este deci cu totul obişnuit şi de la sine înţeles îşi pierde *ipso factu* valoarea morală. Un asemenea punct de vedere riscă, în ciuda aparenţelor, să facă concesii metafizicii şi subiectivismului. Un mod de comportare este şi rămîne moral, într-un anumit cadru social, indiferent de faptul că el este supus sau nu unei aprecieri.

El este (sau devine) o realitate socială unanim recunoscută, o modalitate de convieţuire generală, dar prin aceasta nu încetează să fie pasibil de dezvoltare, de perfecţionare, nu-şi pierde — ca atare — valoarea sa morală. Atitudinea comunistă faţă de muncă, de pildă, îşi va pierde valoarea morală prin faptul că va fi devenit între timp prima necesitate vitală? Sau, dimpotrivă, tocmai acest fapt va caracteriza — alături, bineînţeles, de alte atîtea — nivelul moral al societăţii comuniste?

★

Capitolul următor se referă la definirea etică a scopului moral. Autorul consideră acest capitol ca fiind centrul de greutate al întregii sale lucrări. Problema, spune Engst, se pune astfel: este binele numai relativ sau îi putem găsi un criteriu obiectiv? Ceea ce noi, comuniştii, considerăm bine şi just — victoria comunismului — este bine exclusiv numai din punctul de vedere al poziţiilor noastre de clasă? Pentru a putea considera lupta pentru comunism ca fiind justă, este în adevăr necesar să adopţi în prealabil punctul de vedere de clasă al proletariatului? Oare nu se poate invers, ca tocmai pe baza recunoaşterii justeţei cauzei clasei muncitoare să treci pe poziţiile ei de clasă?

Problema este, firește, de cea mai mare însemnătate pentru etica ştiinţifică marxist-leninistă. Totuşi, modul în care Engst o formulează riscă să vicieze sensul şi conţinutul ei. În realitate apar aici două probleme şi nu una singură: prima priveşte nemijlocit dezbaterea etică şi se încadrează în corpul ei teoretic, iar a doua este mult mai largă, precumpănitor politică, şi numai prin acest intermediu conţine elemente morale. Totodată, formularea fiecăreia în parte ridică obiecţii.

1. Este binele numai relativ sau îi putem găsi un criteriu obiectiv? Relativitatea este opusă obiectivităţii, este identificată cu subiectivitatea. Evidentă eroare. Cînd afirmăm că binele nu este acelaşi pentru o clasă exploatatoare şi pentru una exploatată, aceasta nu reprezintă un mod subiectiv diferit în care se reflectă unul şi acelaşi fenomen, ci faptul că cele două clase ocupă poziţii obiective diferite, de pildă faţă de mijloacele de producţie, situaţie *obiectivă* din care decurge împrejurarea, la fel *de obiectivă*, că ceea ce este bine pentru capitalist

este rău pentru muncitor, şi invers. În realitate, autorul urmăreşte să analizeze dacă valoarea unei categorii morale, de pildă *binele* se circumscrie în mod exclusiv în limitele unei concepţii (ideologii) cu caracter de clasă sau poate depăşi această sferă. Cu alte cuvinte, criteriul obiectiv pentru ceea ce este bine din punctul de vedere al clasei muncitoare corespunde în egală măsură şi pentru alte clase sau pături ale societăţii contemporane? Răspunsul este, evident, pozitiv. Răspunsul general la această problemă a fost formulat încă de întemeietorii filozofiei marxiste, care au descoperit şi au analizat rolul, misiunea istorică a clasei muncitoare. În această direcţie, analiza lui Engst este pe deplin fructuoasă.

2. Rezerva pe care o facem cu privire la formularea celei de-a doua probleme (care în text joacă rolul unei sublinieri sau ilustrări se referă la faptul că autorul pare a reduce chestiunea optării unor indivizi sau a unor pături sociale de partea clasei muncitoare la o problematică morală. Un asemenea punct de vedere contravine punctului de vedere larg răspîndit — şi pe care-l considerăm just — că problema de mai sus este în primul rînd o problemă politică; ea afectează cu precădere sfera vieţii şi a conştiinţei politice a oamenilor.

Pagini interesante sînt consacrate criticii diferitelor concepţii etice burgheze în problema scopului moral. Se arată, astfel că în filozofia burgheză există unele curente care consideră scopul moral ca fiind cognoscibil, pentru că este, ca şi toate valorile morale, dat apriori. Printre aceste curente se numără filozofia valorilor şi diferite curente etice religioase. Orientarea idealist-obiectivă cu privire la existenţa apriorică a normelor morale se transformă, de regulă, într-o orientare subiectivistă, cum ar fi concepţiile religioase care pretind că normele morale ar fi fost sădite în conştiinţa umană sau, de pildă, personalismul, care consideră că omul, persoana este purtătorul calităţilor morale existente în mod obiectiv.

Totodată, în filozofia burgheză există numeroase teorii morale agnostice care pretind că nu se poate defini în mod ştiinţific *ceea ce trebuie să fie*. Printre acestea, primul loc îl ocupă pozitivismul.

Etica, spun pozitiviştii, trebuie să se mărginească la descrierea acţiunilor, fenomenelor morale, deoarece analiza şi aprecierea lor nu este de domeniul ştiinţei. Sfera valorilor morale, în măsura în care acestea există, ar fi transcendentă şi deci în afara limitelor cunoaşterii omeneşti. Orice încercare de apreciere şi de analiză a valorilor morale ar fi deci metafizică. Viciul fundamental al acestor „luptători împotriva metafizicii" este, după cum arată autorul, tocmai metoda metafizică de gîndire, care convine poziţiei lor de clasă şi parazitează pe terenul acestei poziţii. Raţionamentele lor alcătuiesc un cerc vicios. Pozitiviştii pornesc de la ipoteza existenţei de sine stătătoare, transcendentă a valorilor morale, trag pe această bază concluzia că nu există posibilitatea de a explica ştiinţific şi de a aprecia acţiunile morale, că deci nu se poate cunoaşte nici faptul dacă valorile morale au sau nu o existenţă transcendentă.

Concepţia etică existenţialistă are şi ea un caracter agnostic, întrucît neagă caracterul obiectiv al valorilor morale. Pentru existenţialism, omul este „condamnat la libertate absolută", este absolut liber în orice moment să-şi aleagă comportările sale, nu poate fi apreciat după faptele trecute, deoarece în viitor poate alege alte comportări. Existenţialismul consideră că în viaţă ne ciocnim de o mulţime de valori care se neagă reciproc, că nu există un criteriu obiectiv pentru compararea lor; orice comparaţie ar fi pur subiectivă.

Teza imposibilităţii stabilirii obiective a unui criteriu pentru morală porneşte de la negarea dezvoltării, de la negarea procesului social ca bază a acestui criteriu. Existenţialiştii neagă legitatea vieţii sociale; ei proclamă indeterminismul absolut, domnia întîmplării, explică indeterminismul în viaţă socială prin libertatea absolută a omului în-

dividual, iar libertatea acestuia prin lipsa legităţilor în viaţa socială. Baza gnoseologică a existenţialismului se găseşte în negarea raportului dialectic între necesitate şi întîmplare. Existenţialismul oglindeşte teama burgheziei faţă de cerinţele legilor obiective, justifică sau tolerează în ultimă instanţă orice fel de mijloace, întrucît lipseşte criteriul în măsură să reclame condamnarea lor.

Teoriile burgheze de tip idealist-subiectiv stau, în genere, pe poziţia relativismului etic. Cea mai răspîndită concepţie etică burgheză idealist-subiectivă, relativistă este astăzi pragmatismul, care neagă, la rîndul lui, conţinutul obiectiv al adevărului şi criteriul obiectiv al valorilor morale. Moral, bun este ceea ce se confirmă, se justifică în practică, în orice fel de practică şi a oricui. Acest criteriu nu dă şi nu poate să dea aceleaşi rezultate la orice om, ci evident deosebite, după interesul individual al fiecăruia. Orice comportare este, aşadar, morală.

Etica ştiinţifică marxist-leninistă susţine, dimpotrivă, că ţelul moral poate fi definit în mod ştiinţific, *pe baza cunoaşterii legităţilor dezvoltării sociale.*

Moral este ceea ce corespunde năzuinţelor omenirii contemporane, aspiraţiilor maselor de multe sute de milioane pentru pace şi progres social, pentru bunăstare materială şi îmbogăţirea vieţii spirituale, pentru dreptul la demnitate umană a tuturor popoarelor lumii. Conţinutul profund umanist al socialismului şi comunismului face ca lupta activă pentru triumful acestei orînduiri să fie criteriul obiectiv fundamental al moralei umane contemporane, care se identifică astfel cu morala comunistă.

Criteriul moralei contemporane, al celei mai înaintate morale umane, este — subliniază Engst — progresul omenirii în ansamblul ei. Aceasta nu înseamnă însă a te posta deasupra claselor sau în afara claselor, ci pe poziţiile acelei clase ale cărei interese coincid în etapa actuală cu interesele întregii omeniri. Etica marxistă nu explică numai viaţa morală, dar ea stabileşte şi scopul moral şi serveşte ca instrument de luptă pentru obţinerea lui. Moral este ceea ce serveşte la nimicirea societăţii bazate pe exploatare, la edificarea societăţii noi, comuniste. Acesta este scopul moral fundamental şi criteriul moralei comuniste. Autorul atrage atenţia asupra necesităţii de a nu se pierde din vedere sensul etic al concepţiei ştiinţifice marxist-leniniste despre lume, întrucît acest sens etic are o deosebită însemnătate în cîştigarea de noi adepţi pentru poziţiile înaintate ale comunismului.

Autorul avertizează şi împotriva unor elemente de înţelegere vulgară a valorilor morale ca ceva cu totul relativ. Sublinierea faptului că, aşa cum există un singur adevăr obiectiv, există şi un singur *bine* definibil în mod obiectiv are o însemnătate covîrşitoare.

*

În ultimul capitol, autorul analizează raportul dintre morala proletară şi etica ştiinţifică, etica comunistă. Morala proletară, ca totalitate a reprezentărilor şi a principiilor care oglindesc comportările muncitorilor în condiţiile capitalismului, este de la început o morală a luptei. Trăsătura ei fundamentală, după autor, este colectivismul şi forma lui superioară, internaţionalismul proletar, apărute ca oglindire a experienţei sale de luptă. Dezvăluirea criteriului moral fundamental — lupta pentru comunism — este rezultatul unirii activităţii spontane a proletariatului cu aceea de elaborare a eticii ştiinţifice, a eticii comuniste. Etica ştiinţifică fundamentează principiile moralei proletare pe cunoaşterea dezvoltării legice a societăţii.

Etica ştiinţifică, elaborată de clasicii marxism-leninismului şi dezvoltată de partidele comuniste şi muncitoreşti, asigură eficacitatea luptei împotriva strecurării elementelor de liberalism, anarhism mic-burghez etc. în practica moralei noi, socialiste, îndrumează dezvoltarea ei pozitivă în direcţia înarmării clasei muncitoare şi a maselor de oameni ai muncii cu acel ansamblu de însuşiri morale profund umane şi vital necesare în lupta grea pentru răsturnarea

capitalismului şi construirea cu succes a orînduirii comuniste.

Unirea activităţii practice a proletariatului cu concluziile care se degajă la nivelul eticii ştiinţifice este imposibilă fără activitatea partidului marxist-leninist. Partidul dezvăluie şi cultivă noile însuşiri morale înaintate, apărute în masa oamenilor muncii încă atunci cînd ele nu reprezintă decît mlădiţe fragede, şi organizează lupta pentru generalizarea lor.

Comuniştii, scrie autorul, sînt învinuiţi de mesianism, de a fi visători incorigibili. Dar ei nu se ruşinează să recunoască a fi continuatorii celor care au făurit în trecut visuri despre fericirea omenirii, cu adăugarea faptului că, spre deosebire de visătorii din trecut, comuniştii au unit inima cu raţiunea şi, prin aceasta, umanismul lor devine real, fundamentat ştiinţific şi eficient. Acest umanism se înfăţişează sub forma luptei întemeiate pe ştiinţă pentru victoria comunismului, triumful umanităţii. Acest umanism, spune cu drept cuvînt autorul, presupune dragoste neţărmurită faţă de popor, faţă de oameni, dar şi tărie, neînduplecare faţă de duşmanii umanităţii.

★

Lucrarea lui Engst aduce un aport apreciabil în punerea şi rezolvarea în linii generale justă, marxistă a unor importante probleme ale eticii ştiinţifice. Se remarcă, totuşi, faptul că autorul stăruie prea mult asupra demonstrării logice a tezelor teoretice generale ale eticii marxiste, în dauna problemelor de ordin etic ridicate de construcţia orînduirii socialiste, care nu-şi găsesc decît o slabă oglindire teoretică în lucrare. Rămîne astfel ca o datorie a autorului să-şi consacre viitoarele sale preocupări de etică marxist-leninistă cu precădere acestor probleme vii, atît de rodnice pentru cercetare şi atît de necesare practicii.

N. B.

O carte despre generalizarea artistică *

Printre lucrările sovietice mai noi în domeniul esteticii se înscrie şi cartea lui V. A. Razumnîi *Despre natura generalizării artistice.*

Problema generalizării artistice este tratată, de obicei, în studiile de estetică marxistă, în cadrul problemei tipizării şi a tipicului ca atribut esenţial al imaginii artistice, indisolubil legat de un alt atribut, caracterul concret-senzorial al imaginii.

Pentru autorul cărţii de care ne ocupăm, problema generalizării cuprinde aspecte mult mai largi, implicînd în rezolvarea ei însăşi marea şi „veşnica" problemă a naturii şi specificului artei. După părerea lui V.A. Razumnîi, încercarea de a defini specificul artei ca formă a conştiinţei sociale trebuie întemeiată pe cunoaşterea momentelor esenţiale, constitutive ale generalizării artistice, arta fiind, spune autorul, „o formă specifică de generalizare, de cunoaştere a vieţii" (p. 30).

Pornind de la aceste premise, V.A. Razumnîi se opreşte pe larg în introducerea cărţii sale la problema specificului artei şi a definiţiei ei, problemă îndelung dezbătută de către esteticienii marxişti şi ridicată mereu în discuţiile purtate în presa sovietică pe diverse teme de artă. În legătură cu această problemă, V.A. Razumnîi formulează o serie de observaţii pe marginea unor definiţii date artei în cîteva dicţionare şi studii de estetică sovietice. Din analiza acestora, V.A. Razumnîi trage concluzia că definirea artei nu trebuie întemeiată pe elemente neesenţiale şi nespecifice sau pe elemente care caracterizează doar unele ramuri ale artei; ea nu

* V. A. Razumnii, *O prirode hudojestvennovo obobşceniia*, Soţekghiz, 1960, 143 p.

trebuie întemeiată, de asemenea, numai pe un singur element, fie acesta chiar esenţial, cum ar fi, de pildă, imaginea concret-senzorială, fantezia creatoare, forma estetică etc. Căci arta, subliniază V.A. Razumnîi, este un fenomen complex, caracterizat prin mai multe particularităţi esenţiale şi interdependente. După părerea sa, aceste particularităţi sînt determinate de natura generalizării artistice, ale cărei momente şi atribute principale pot fi reduse la trei : a) *reflectarea în imagini a adevărului vieţii* ; b) *exprimarea unei aprecieri ideologice-estetice sau a unui ideal* ; c) *creaţia conformă cu legile frumosului* (p. 30).

Fiecăruia dintre aceste momente esenţiale ale generalizării artistice, autorul îi consacră în carte un amplu capitol de analiză.

Tratarea separată a acestor momente ale generalizării artistice îi va permite autorului o caracterizare mai precisă a fiecăruia, o detaşare a problemelor pe care le comportă pe plan teoretic fiecare moment. Totodată, autorul nu uită să sublinieze că în creaţia artistică cele trei momente se află în strînsă interdependenţă şi că tratarea lor separată are mai mult un caracter metodologic, fiind impusă de necesitatea de a preciza rostul fiecăruia în desăvîrşirea generalizării artistice ca proces creator.

Enunţînd lapidar întîiul moment, *Adevărul vieţii — baza imaginii artistice*, V.A. Razumnîi fixează *condiţia obiectivă* şi de *conţinut* a generalizării artistice, necesitatea reflectării în artă a „adevărului vieţii" în sensul larg al cuvîntului. Principiul reflectării adevărului vieţii, al veridicităţii imaginii artistice este o lege de bază a artei autentice, şi, în primul rînd, a artei realiste. Renunţarea la acest principiu înseamnă renunţarea la artă, la una din caracteristicile şi funcţiile ei constitutive, funcţia cognitivă. Această condiţie a generalizării artistice a fost exprimată laconic de către L.N. Tolstoi într-o formulă pe care V.A. Razumnîi o înscrie ca moto la primul capitol al cărţii sale : „O operă poate fi numită operă de artă numai dacă dezvăluie o nouă latură a vieţii".

Dar, notează V.A. Razumnîi, criteriul artistic al „adevărului" îl găsim preconizat în estetica celor mai variate curente artistice : în realism, în clasicism, în romantism şi chiar în modernism. Acest lucru impune o cercetare şi un răspuns marxist la întrebarea : *ce înseamnă adevărul vieţii în artă?*

Ocupîndu-se de această chestiune într-un paragraf special, V.A. Razumnîi precizează că estetica realismului înţelege noţiunea de adevăr în sensul materialist al „generalizării laturilor esenţiale ale realităţii obiective, ale vieţii", spre deosebire, de pildă, de suprarealişti, care, invocînd şi ei „adevărul" în artă, îl înţeleg în spirit subiectivist şi iraţionalist („dicteul unei gîndiri eliberate de orice control al raţiunii, de orice prejudecăţi estetice şi morale").

A generaliza în mod artistic esenţialul din viaţă înseamnă a descoperi şi a desprinde din masa datelor concrete ale realului — fenomene, fapte, aspecte, procese — ceea ce este principal, esenţial şi necesar şi a-i da o reprezentare concret-senzorială. Cunoaşterea esenţialului presupune deci din partea artistului un contact nemijlocit şi permanent cu viaţa, un proces de observaţie şi de selecţie a datelor oferite de realitate. Selectînd ceea ce este semnificativ, purtător de tipicitate în viaţă, artistul îl prelucrează cu fantezia sa creatoare în imagini individuale, concrete, care sînt totodată tipice pentru o sferă largă a realităţii. „Adevărul vieţii" în artă înseamnă tocmai acest plus de profunde semnificaţii, de lumină asupra vieţii omului şi a societăţii pe care ni-l transmite detaliul concret selectat sau imaginat de artist.

V.A. Razumnîi arată, în legătură cu acest mod de a înţelege „adevărul vieţii" într-o imagine că însăşi originea artei ca artă, ca formă a conştiinţei sociale, se situează pe plan istoric în momentul în care omul primitiv dobîndeşte capacitatea de generalizare şi tipizare, de reprezentare în imagini a generalului, tipicului şi esenţialului din fenomene. Vorbind despre acest proces istoric, autorul scrie : „Elementul de imitaţie trece pe planul al doilea : imitarea formelor

realităţii se transformă treptat dintr-un scop în mijloc; se elaborează un limbaj convenţional specific artei, procedee şi forme pe care adesea realitatea nu le oferă. Iar aceste procedee şi forme artistice în ansamblu îi dau omului posibilitatea de a reflecta în imagini artistice adevărul vieţii, de a generaliza prin intermediul particularului şi individualului profilul a ceea ce este general şi necesar într-un grup sau altul de fenomene ale vieţii" (p. 42).

Tocmai acest mod de a înţelege în artă raportul dintre „adevărul vieţii" şi *forma imaginii* artistice îi permite lui V.A. Razumnîi să denunţe ca primejdioase pentru reflectarea adevărului obiectiv atît tendinţele naturaliste de copiere plată a realităţii, cît şi tendinţele formaliste de absolutizare a procedeelor formale, convenţionale din arta burgheză contemporană, pe care le vedem culminînd în „arta fără obiect", în abstracţionism, în distrugerea *realismului formei* artistice. Autorul arată că generalizarea artistică implică, fără îndoială, şi abateri de la formele realităţii, o „deformare" stilistică a lor; dar aceasta este o chestiune subordonată cerinţei fundamentale de a reflecta adevărul, iar nu un principiu de creaţie, cum îl proclamă estetica formalismului modernist din Apus şi unii revizionişti ai marxismului. „Criteriul adevărului vieţii într-o generalizare artistică — scrie V.A. Razumnîi — constă în fidelitatea imaginii artistice faţă de realitate" (p. 41). „Imaginea artistică nu-şi pierde niciodată complet legătura cu formele vieţii reale" (p. 42.).

O chestiune particulară implicată în acest aspect al problemei veridicităţii în artă este şi aceea a „convenţiei" ca procedeu de creaţie (p. 47—55), chestiune ridicată şi discutată nu de mult în presa literară sovietică (T. Motîleva, I. Fradkin, N. Ohlopkov ş.a.). V.A. Razumnîi face observaţia justă că procedeul convenţiei, legitimitatea căutării de noi forme „convenţionale", de pildă în teatru, depind de scopul ce şi-l pune artistul în creaţie şi care, pentru realismul socialist, rămîne reflectarea veridică a realităţii, dezvăluirea sugestivă a unui adevăr al vieţii. Tipurile obişnuite de convenţie în creaţie — simbolul, reprezentarea întregului prin parte, exagerarea expresivă, suprapunerea planului real cu unul convenţional etc. — , ca şi căutarea altor modalităţi convenţionale, se justifică numai dacă artistul urmăreşte, în cadrul genului şi stilului în care creează, să exprime artistic prin ele un adevăr al realităţii.

Referindu-se la îndemnul cunoscutului regizor N. Ohlopkov de a căuta în arta scenică noi procedee convenţionale, autorul cărţii atrage atenţia asupra faptului că accentuarea unui singur element al formei artistice poate duce la neglijarea elementului esenţial: conţinutul, adevărul vieţii. „Adevărul generalizării artistice şi caracterul convenţional al formei care îl exprimă sînt pe deplin compatibile numai dacă aceasta din urmă contribuie în mod activ la includerea unor asociaţii vizuale şi de altă natură în structura de imagini a operei, şi aceasta într-un chip atît de organic şi imediat, încît convenţia să nu mai fie luată ca atare, ci percepută ca o parte firească a întregului artistic" (p. 55). În caz contrar, subliniază V.A. Razumnîi , se poate ajunge la goana formalistă după „inovaţii", după „convenţii pure", cum se întîmplă în arta modernistă burgheză.

Stabilirea acestui aspect obiectiv al generalizării artistice, arată autorul, nu este însă suficientă pentru clarificarea problemei adevărului vieţii în artă. Esenţialul şi tipicul din viaţă îşi găsesc reflectarea în conţinutul operei artistice sub forma unei idei generale, ideea artistică a operei. Între această idee şi imaginea concretă care ne-o transmite sînt posibile raporturi variate, în funcţie de epoca istorică şi de metoda de creaţie. Acest lucru impune o clarificare teoretică a raportului dintre *idee* şi *imagine* din punctul de vedere al esteticii materialiste şi al metodei de creaţie a realismului socialist. Părerile şi consideraţiile autorului în această chestiune

(paragraful „Idee și imagine") aduc unele precizări pline de interes pentru înțelegerea justă a realismului în artă și mai ales a tipizării artistice în cadrul realismului socialist.

V.A. Razumnîi subliniază aici cu insistență ideea că într-o creație realistă imaginea artistică prezintă un caracter cu precădere individual. Generalul în cadrul realității există și se manifestă în și prin individual. Or, acest adevăr al materialismului dialectic are o mare însemnătate pentru înțelegerea justă a generalizării artistice ca relevare a ideii operei, a adevărului vieții în manifestările lui individuale. Ignorarea acestui principiu de către artist sau înțelegerea lui greșită se poate răsfrînge negativ în imaginile operei sale.

V.A. Razumnîi arată că viciul *ilustrativismului* în unele opere ale artiștilor realismului socialist a fost generat de „falsa înțelegere a generalizării în artă, în speță de tratarea tipicului doar ca dezvăluire a esenței sociale. Aplicînd această concepție, artiștii au început să elaboreze pe o cale pur logică scheme-concepte («inovatorul», «conservatorul», «birocratul» etc.), care, chipurile, reflectă veridic «esențele sociale» și care apoi erau individualizate în mod exterior" (p. 70). În felul acesta, falsa înțelegere a generalizării și tipizării artistice a dus la o „pseudoindividualizare" a imaginii, la rețeta „înviorării" personajelor-scheme prin cîteva detalii concrete.

Or, subliniază V. A. Razumnîi, „imaginea artistică realistă este, prin chiar natura sa, întotdeauna individuală; totodată, ea cuprinde rezultatul unei profunde cunoașteri de către artist a sensului vieții, a esenței acesteia, a trăsăturilor comune mai multor oameni. *Personajul este o descoperire a artistului.* El nu poate fi obținut de-a gata din altă parte" (p. 73). Autorul citează ca exemple de individualizare reușită eroii din filmele sovietice „Marele cetățean", „Profesorul", „Carnetul de partid", „Comunistul", „Soarta unui om" etc. „Artistul — spune V.A. Razumnîi — nu se poate limita la un cerc de scheme «comode», general admise. Plăsmuirea unui personaj este rezultatul experienței de viață a artistului, al meditațiilor și căutărilor sale. El este o descoperire a sa, exprimă viziunea sa despre lume" (p. 73). Și aceasta, precizează autorul, nu se referă numai la personaje, ci și la „împrejurările tipice" despre care vorbea Engels.

Merită să subliniem în mod deosebit această idee a autorului, deoarece ea pune în mod pregnant în lumină *rolul activ al artistului în cunoașterea omului*, rostul operei sale de *a descoperi*, cum spunea L.N. Tolstoi, „o nouă latură a vieții". De asemenea ea pune accentul cuvenit pe importanța îndrumării artistului spre cunoașterea vieții, spre observarea nemijlocită și permanentă a oamenilor așa cum sînt și cum îi formează practica vieții sociale.

Socotim interesant să relatăm aici, în legătură cu raportul idee-imagine, părerea lui V.A. Razumnîi despre existența a două *tipuri* de creație, de gîndire în imagini. Modalitatea de prezentare a ideii artistice în imagini a cunoscut în istoria artei o diversitate de forme, în funcție de metoda și stilul artistic dominant, de genurile artei etc. În linii mari putem stabili totuși, alături de conceptul istoric al metodei, existența a două tipuri de gîndire în imagini. La existența acestora se refereau și unii esteticieni premarxiști, distingînd un stil „fizico-plastic" și unul „ideo-plastic", o poezie „reală" de una „ideală" (Belinski) sau o creație „naturalistă" de una „geometrică". După părerea lui V.A. Razumnîi, primul tip ar putea fi numit *realist*, avînd drept caracteristică „relevarea generalului în și prin individual" (p. 66), evitarea simbolizării unei idei generale abstracte sau a îmbrăcării acesteia într-o imagine individuală concretă. Al doilea tip ar putea fi numit *retoric*, după termenul folosit de Belinski pentru critica clasicismului. El se caracterizează prin „întruchiparea unei idei abstracte, preconcepute într-o figură sensibilă particulară. Expresia cea mai adecvată a acestui tip de gîndire în imagini o constituie arta religioasă medievală și clasicismul" (p. 67).

Realismului socialist şi realismului critic le este propriu tipul realist de construcţie a imaginii.

Autorul precizează că cele două tipuri de imagine n-au existat şi nu există în formă „pură". În mod practic ele s-au manifestat printr-o anumită metodă de creaţie, care le exprimă mai mult sau mai puţin adecvat. Ele depind apoi de idealul estetic şi de structura formei artistice.

Fără a nega, pentru epocile trecutului, necesitatea istorică a modalităţii „retorice", V.A. Razumnîi respinge acest tip de gîndire în imagini opus realismului, considerîndu-l un vestigiu anacronic în epoca noastră realistă; el se leagă de o concepţie idealistă şi metafizică asupra lumii.

Dar, aşa cum s-a precizat la început, momentul obiectiv al generalizării artistice — reflectarea adevărului vieţii — se găseşte într-o sinteză indisolubilă cu aprecierea subiectivă a vieţii de către artist din punctul de vedere al unui ideal. Acest moment de apreciere constituie al doilea atribut şi factor al generalizării artistice, şi de tratarea lui se ocupă autorul în capitolul intitulat „Arta şi idealul estetic".

Ca şi în capitolul despre „adevărul vieţii", autorul subliniază puternic şi aici înţelegerea materialistă, realistă a idealului, demonstrînd în mod convingător rolul acestuia în generalizarea artistică. „Orice ar înfăţişa operele artistului, ele exprimă întotdeauna o anumită concepţie despre frumos, şi aceasta nu într-o formă abstractă, ci în mod concret, prin obiect, prin contopirea adevărului cu idealul, a ceea ce este cu ceea ce trebuie să fie potrivit concepţiei artistului" (p. 79).

V.A. Razumnîi distinge două concepţii despre ideal, corespunzătoare celor două tipuri de gîndire în imagini. Caracteristic concepţiei „retorice" a idealului este separarea acestuia de realitate, opunerea lui faţă de „proza vieţii", proclamarea lui ca transcendent. De aici şi idealizarea imaginilor, formalizarea normativă a reprezentării lor, îngrădirea libertăţii şi viziunii artistului. Concepţia realistă, dimpotrivă, caută izvorul şi manifestarea idealului în viaţa însăşi, în realitatea istorică a oamenilor. Esenţială aici pentru realism este interpretarea vieţii, descoperirea idealului în realitate. „Pentru artistul realist-socialist, idealul nu este o reprezentare dinainte construită despre o perfecţiune estetică abstractă; el se întemeiază pe concepţia ştiinţifică a comunismului" (p. 99). Ca şi adevărul, idealul rezidă în viaţa însăşi, în lupta oamenilor pentru el, pentru făurirea lui în mod practic.

„Coincidenţa idealului cu realismul imaginilor în arta realismului socialist nu este nicidecum întîmplătoare. La baza acestei coincidenţe stă promovarea istorică a idealului de către legile de dezvoltare a vieţii însăşi, de către tendinţa ei generală. În aceste condiţii nu este şi nu poate fi necesară o înfrumuseţare a realităţii" (p. 90). Documentele P.C.U.S. cu privire la artă, arată V.A. Razumnîi, exprimă cu claritate această concepţie, îndrumînd pe artişti spre descoperirea frumosului în viaţă, în realitatea istorică a societăţii sovietice.

În legătură cu acest mod realist de a concepe idealul estetic, V.A. Razumnîi reproşează unor cercetători sovietici (Stolovici, Borev, Goldentricht, Tasalov) faptul că în lucrările lor de estetică reduc obiectul şi conţinutul artei la aşa-zisele „calităţi estetice" ale realităţii, înţelese „ca un fel de proiecţie a socialului în natură", îngustînd astfel în spirit subiectivist sfera frumosului din viaţă.

Într-un paragraf special, „Idealul şi personalitatea artistului", autorul cărţii recenzate se ocupă de rolul factorului apreciativ, subiectiv în artă ca aspect al problemei idealului. Momentul apreciativ constituie o latură indisolubilă a procesului de generalizare artistică. „În toate — scrie V.A. Razumnîi — de la obiectul generalizării pînă la tratarea lui se manifestă personalitatea artistului, simpatiile şi antipatiile sale individuale, amplitudinea experienţei sale, caracterul său, orizontul său intelectual. Idealul de care se călăuzeşte artistul se exprimă în

mod practic în atitudinea sa, în viziunea sa subiectivă asupra lumii" (p. 92).

În arta realistă, această viziune personală asupra lumii reprezintă o lege specifică a creaţiei artistice, condiţia originalităţii; de aici, în realismul socialist mai cu seamă, acea varietate de forme şi stiluri în reflectarea realităţii, deşi la baza lor se află o metodă unică de creaţie.

V.A. Razumnîi arată că şi în exprimarea originală a idealului se manifestă „aceeaşi dialectică a generalului şi particularului" ca şi în generalizarea adevărului obiectiv prin imagini individuale. Artistul se exprimă pe sine ca individualitate, dar conţinutul aprecierilor, sentimentelor şi trăirilor sale, dacă el este pătruns în mod sincer de idealul societăţii, apare ca un conţinut semnificativ, tipic şi *reprezentativ* pentru epoca, societatea şi clasa socială din care face parte. Tocmai aici, în această legătură indisolubilă dintre atitudinea subiectivă a artistului şi idealul său social, îşi găseşte sfera de manifestare un principiu de temelie a realismului socialist, principiul partinităţii.

Dacă în primele două capitole ale cărţii autorul se ocupă îndeosebi de *conţinutul* generalizării artistice cu cele două componente ale lui — „adevărul vieţii" şi „idealul estetic" —, în al treilea capitol, „Caracterul de creaţie al artei", obiectul analizei devine problema formei artistice, creaţia conformă cu legile frumosului. O reuşită generalizare artistică se datoreşte şi măiestriei artistului, priceperii lui de a crea forma estetică cea mai adecvată pentru exprimarea conţinutului generalizării. Tocmai în această sferă se vădeşte capacitatea creatoare proprie artistului şi artei.

Chestiunea cea mai interesantă tratată aici este aceea a *expresivităţii artistice*, în care autorul vede un moment al generalizării. Numai o perfectă întrupare a conţinutului în forma artistică expresivă constituie măsura completă în judecarea operei de artă ca „frumoasă".

Enunţînd lapidar acest criteriu în paragraful „Nimic de prisos", V. A. Razumnîi demonstrează apoi în mod convingător, pe bază de exemple şi mărturii ale creatorilor de artă, *rolul activ al mijloacelor de expresie ca factor generalizator*. Se ştie că unii cercetători admiteau numai o determinare univocă a formei de către conţinut, rezervînd elementelor formale doar un rol pasiv, de simplă exprimare a conţinutului. V.A. Razumnîi reuşeşte să dovedească *influenţa inversă* tocmai datorită faptului că recunoaşte în „creaţia conformă cu legile frumosului" un moment esenţial al generalizării artistice. El citează în acest sens mărturisirea celebrului artist F. I. Şaliapin, care, avînd de interpretat într-o piesă rolul lui Ivan cel Groaznic, s-a frămîntat zile întregi pînă să afle cauza deficientei sale interpretări: *falsa intonaţie* a primei fraze rostită de personaj. O dată defectul remediat, caracterul lui Ivan cel Groaznic apărea pe scenă în adevărata sa lumină. Din acest exemplu şi din altele pe care le citează în carte, V.A. Razumnîi trage următoarea concluzie: „În primul rînd, crearea unei imagini profund artistice presupune o foarte riguroasă selecţie a mijloacelor de expresie destinate a exprima cît mai adecvat conţinutul. În al doilea rînd, în acest proces de selectare a elementelor formei ia naştere o nouă calitate a lor: valoarea semnificativă reală izvorîtă din interdependenţa lor; *această selecţie în sfera formei înseamnă deci, în mod practic, şi o generalizare în sfera conţinutului*" (p. 108).

În strînsă legătură cu realizarea expresivităţii apare în creaţie un alt factor important, pe care artistul nu-l poate ignora: publicul, caracterul *activ* al receptării operei de către el, V. A. Razumnîi arată că subaprecierea capacităţii de înţelegere şi de receptare estetică a publicului poate duce la o încărcare naturalistă a imaginii cu elemente de prisos. Reversul acestui defect în creaţie constă în construirea unor imagini neînţelese de public, în folosirea de mijloace-simboluri, expresii-hieroglife, care distrug caracterul concret al imaginii.

Firește că în recenzia de față nu ne putem opri la toate problemele, destul de numeroase, pe care le atinge în lucrare au-

torul. Se impune să relevăm de altfel că accepţia largă pe care o dă Razumnîi generalizării artistice l-a obligat să trateze aproape toate problemele principale ridicate de cunoaşterea artistică. Aşa cum arătam la început, cele trei momente ale generalizării devin, pentru autor, atribute esenţiale ale cunoaşterii artistice, pe care le şi analizează în cele trei capitole ale cărţii.

Avantajul acestei poziţii în abordarea problemei constă în posibilitatea de a defini mai precis natura şi aspectele fiecărui moment al generalizării artistice, începînd cu momentul obiectiv (adevărul vieţii), trecînd la momentul subiectiv (idealul estetic) şi încheind cu momentul formei artistice.

Trebuie să notăm însă că acest mod de abordare comportă şi un oarecare dezavantaj. Analiza izolată a celor trei momente estompează într-o anumită măsură dialectica lor, interacţiunea lor în procesul generalizării. Tratînd izolat, de pildă, momentul obiectiv, autorul nu mai relevă, în cadrul capitolului respectiv, rolul concepţiei despre lume în descoperirea adevărului obiectiv. Or, se ştie că acest rol este extrem de însemnat, mai ales în creaţia realismului socialist, a cărui metodă are la bază concepţia marxist-leninistă despre lume şi care se manifestă atît în felul cum înţelege şi interpretează artistul realitatea obiectivă, cît şi în felul cum o apreciază, în idealul său estetic.

Bineînţeles că această omisiune nu se răsfrînge asupra ideilor din cuprinsul cărţii, ea izvorînd mai curînd din felul de a trata şi a expune subiectul.

Accentul pus în carte pe înţelegerea generalizării artistice ca descoperire a esenţialului şi idealului în şi prin individualul concret, viu, sensibil are menirea instructivă de a preveni dogmatismul în gîndire, schematismul şi ilustrativismul „retoric" în plăsmuirea imaginilor, orientîndu-i pe artişti spre viaţa socială reală, spre zugrăvirea ei „aşa cum este", cu adevărul, idealurile şi noutatea ei istorică. Lucrarea e un îndemn, o chemare adresată artiştilor la continua îmbogăţire a realismului socialist prin imagini veridice ale contemporaneităţii.

M. Ciurdariu

Practica — criteriul adevărului în ştiinţă

Acesta este titlul unei cărţi interesante, editate recent la Moscova [1], carte care abordează o problemă de mare actualitate atît pentru filozofi, cît şi pentru specialiştii din diferite domenii ale ştiinţelor particulare. Cartea reprezintă o culegere de 15 studii, dintre care două sînt consacrate problemelor generale privind rolul practicii ca criteriu al adevărului în cunoaştere. În celelalte studii se cercetează folosirea acestui criteriu în domenii diferite ale ştiinţelor naturii şi ştiinţelor sociale. Cartea se încheie cu patru studii consacrate combaterii filozofiei burgheze în problemele despre adevăr şi mijloacele verificării lui.

După cum se vede, culegerea cuprinde o arie largă de probleme privind rolul practicii ca criteriu al adevărului în diferite ştiinţe. În recenzia de faţă vom căuta să prezentăm cititorilor problemele principale tratate în carte, şi îndeosebi acelea care suscită interes prin noutatea lor.

În studiul intitulat *Practica — criteriul veridicităţii cunoştinţelor*, M.N. Rutkevici caută, printre altele, să precizeze noţiunea de practică. Această problemă a constituit şi constituie încă, după cum se ştie, obiectul unor discuţii vii în literatura filozofică marxistă. Definind practica, unii autori vorbesc despre totalitatea formelor activităţii umane. Alţi autori [2] consideră că înţelegerea practicii numai ca activitate materială a oamenilor ar însemna excluderea momentului spiritual. De aceea, în definiţia practicii ca activitate

[1] Практика — критерий истины в науке, Izd. Soc. ekon. lit., Moscova, 1960.

[2] Vezi articolul redacţional din revista „Probleme de filozofie", 1955, nr. 1.

materială a oamenilor ei introduc precizarea : „înainte de toate". După părerea lui Rutkevici, nici unul din aceste puncte de vedere nu dezvăluie în modul cel mai just conţinutul profund al noţiunii de practică. Dacă acceptăm punctul de vedere care caracterizează practica drept totalitatea formelor activităţii umane, atunci pornim pe o cale periculoasă care duce la identificarea activităţii materiale cu cea teoretică-spirituală. În felul acesta, întregul proces al cunoaşterii este inclus în practică, ceea ce face ca problema raportului dintre cunoaştere şi practică să piardă orice sens.

A doua definiţie este imprecisă, deoarece termenul „înainte de toate" dă de înţeles că practica, pe lîngă activitatea materială, include şi altceva, fără să rezulte clar despre ce anume este vorba.

Avînd în vedere toate acestea, socotim ca binevenită precizarea pe care Rutkevici o aduce noţiunii de practică. „Practica — spune autorul — este într-adevăr o activitate materială, dar o activitate pătrunsă de conştiinţă şi de voinţă şi care conţine şi momentul spiritual, deşi ea, din această cauză, nu încetează să fie o activitate materială care în mod concret transformă lumea. Cu alte cuvinte, înţelegerea marxistă a practicii ca activitate materială a oamenilor ne impune să ţinem seama de unul din cele mai importante momente ale întrepătrunderii dialectice a laturilor contrarii ale activităţii umane, şi anume : întrepătrunderea lor nemijlocită în însăşi activitatea practică" (p. 20).

După părerea autorului, această tratare dialectică a noţiunii de practică trebuie făcută în lumina tezei leniniste despre contradicţia absolută şi relativă dintre materie şi conştiinţă şi, prin urmare, dintre latura materială şi latura spirituală a activităţii omului.

Ni se pare justă poziţia autorului care, arătînd că practica este întotdeauna o activitate materială, subliniază că noţiunea „materială" poate fi înţeleasă atît într-un sens mai larg, cît şi într-un sens mai îngust. Cînd considerăm societatea în ansamblul ei, ca o parte a naturii opusă restului lumii materiale, atunci raportul dintre latura spirituală şi latura materială în activitatea socială poate să nu fie luat în consideraţie, întreaga activitate socială manifestîndu-se ca o activitate materială, practică. Punînd astfel problema, deosebirea dintre momentul spiritual şi momentul material al activităţii sociale este *relativă*, deoarece întreaga activitate reprezintă, în ultimă instanţă, un moment al practicii.

Cînd pătrundem însă în unitatea dialectică a însăşi societăţii umane, atunci latura materială şi latura spirituală, care reprezintă contrariile acestei unităţi, trebuie cercetate în cadrul problemei gnoseologice a raportului lor. Contrapunerea acestor două laturi are acum un caracter absolut : practica şi teoria nu mai pot fi puse pe acelaşi plan. În acest caz, acţiunea practică în cadrul producţiei asupra lumii înconjurătoare şi experimentul trebuie deosebite de cunoaşterea teoretică a naturii, acţiunea politică practică trebuie deosebită de lupta ideologică teoretică etc.

După părerea autorului, greşeala principală a acelor autori care definesc practica drept *întreaga* activitate a oamenilor constă tocmai în faptul că ei insistă asupra acestei definiri şi în cazul soluţionării *gnoseologice* a problemei privind rolul practicii în cunoaştere, adică acolo unde *cunoaşterea şi practica trebuie delimitate strict una de alta.*

Considerăm, de asemenea, preţioasă precizarea autorului, în sensul că, prin criteriul practicii care confirmă sau infirmă o teză teoretică sau alta trebuie înţeles nu un act izolat al activităţii practice, de exemplu un experiment sau o serie de experimente, ci *întregul proces* al dezvoltării practicii. Acest proces include nu numai practica care succede postularea unei teze teoretice, ci şi practica premergătoare, care reprezintă baza, izvorul acestei teze şi totodată, în mod parţial, criteriul verdicităţii ei. Verificarea cu ajutorul practicii premergătoare se realizează în însuşi procesul elaborării reprezentărilor teoretice. Cînd Mendeleev elabora legea periodicităţii, el nu pornea oare de la practica descoperirii elementelor chimice, de la

practica experimentelor în cadrul cărora a fost descoperit, încă înainte de el, faptul că elemente diferite au proprietăţi asemănătoare? În felul acesta, concluziile teoretice ale lui Mendeleev au fost într-o măsură adevărate înainte de a fi confirmate de practica ştiinţifică ulterioară. Practica chimică ulterioară nu numai că a confirmat concluziile teoretice ale lui D. I. Mendeleev, dar a şi precizat aceste concluzii, care au fost temeinic fundamentate de practica veche premergătoare.

Experimentul constituie un moment foarte important al practicii ştiinţifice. Într-un studiu amplu şi interesant, N.G. Kristoturian se ocupă de problema însemnătăţii experimentului ca criteriu al adevărului în ştiinţă. Autorul analizează geneza experimentului în producţie şi rolul experimentului în producţia capitalistă şi în producţia socialistă. Într-un mod cît se poate de just subliniază autorul că „experimentul ştiinţific, care a apărut din producţie, reprezintă dezvoltarea mai departe a uneia dintre laturile sale, a laturii congnitive, care, în experimentul productiv nu poate fi despărţită de cucerirea practică a forţelor naturii" (p. 60).

Experimentul ştiinţific este un rezultat al dezvoltării producţiei capitaliste. Dar în orînduirea capitalistă, în care există contradicţia antagonistă dintre munca intelectuală şi cea fizică, în care cuceririle ştiinţei sînt folosite în interesul monopolurilor, experimentul nu poate deveni niciodată într-o măsură completă veriga care leagă ştiinţa şi producţia de planul întregii producţii, iar valoarea lui, ca mijloc de cucerire practică a lumii, ca criteriu al adevărului, nu poate fi dezvăluită şi folosită pe deplin.

Victoria orînduirii socialiste, în care a fost lichidată contradicţia antagonistă dintre munca fizică şi munca intelectuală înseamnă începutul procesului de unire a ştiinţei cu producătorul nemijlocit, procesul de reîntoarcere a experimentului în sfera activităţii oamenilor muncii. În condiţiile socialismului are loc procesul impetuos de legare organică a ştiinţei de producţie, al transformării treptate a experimentului într-o parte a muncii industriale şi agricole (p. 66 şi 67).

Vorbind despre unele particularităţi ale experimentului, autorul subliniază că experimentul, întrucît reprezintă o unitate dialectică între munca teoretică şi activitatea practică, nu conţine în mod mecanic elementele gîndirii teoretice; el reprezintă o formă determinată în care are loc această abstracţie ştiinţifică. Cu alte cuvinte, experimentul este o formă deosebită a practicii, în care se realizează activitatea teoretică a gîndirii (p. 76).

Un interes deosebit îl prezintă tratarea problemei practicii ca criteriu al adevărului în diferite ştiinţe ale naturii ca fizica, matematica, cosmogonia, chimia, geologia. Este foarte adevărată concluzia lui A.K. Kikoin şi M. N. Rutkevici că matematizarea fizicii, caracterul tot mai abstract al teoriilor fizice fac ca verificarea experimentală a datelor fizicii să devină tot mai complexă, tot mai dificilă. Drumul spre verificarea experimentală se complică de asemenea prin mărirea puterii teoriei care prevede efecte fizice atît de fine, încît ele pot fi descoperite foarte greu, chiar şi în condiţiile nivelului de astăzi al dezvoltării experimentului. De pildă, verificarea cantitativă a efectelor astrofizice preconizate de teoria generală a relativităţii este deosebit de grea. În prezent, după mai bine de 40 de ani de la elaborarea acestei teorii, au fost verificate numai trei efecte prevăzute de ea.

Toate acestea fac ca în fizică să crească tot mai mult importanţa verificării *mijlocite* a teoriei de către practică. Totuşi, şi în acest caz practica, şi înainte de toate experimentul nu încetează să fie *unicul* criteriu al adevărului. Orice succes al teoriei fizice, fie el cît se poate de neaşteptat, îşi are rădăcinile în practică, în experiment.

Absenţa unei verificări empirice depline a teoriilor generale, subliniază autorul, face să crească rolul verificării mijlocite a acestor teorii prin legătura fizicii cu filozofia. Aprecierea, verificarea de pe poziţii filozofice a uneia sau a alteia din teoriile fizice nu este pur şi simplu

„o chestiune de gust", ci înseamnă, de fapt, un apel la practica omenirii. Critica teoriei aşa-zisei morţi termice a universului, făcută de F. Engels, respingerea de către fizicienii aflaţi pe poziţiile materialismului dialectic a tezei că, în cazul descompunerii β., legea conservării energiei se păstrează numai într-o formă statistică, critica de pe poziţiile materialismului dialectic a unor teze fizice privind deplasarea spre roşu, reprezintă exemple minunate ale unei critici fundamentale a teoriei fizice de pe poziţiile criteriului practicii celei mai generale, întruchipate în principiile filozofiei materialist-dialectice.

Acest lucru se poate spune şi despre unele ipoteze cosmogonice, a căror netemeinicie a fost dovedită şi ea de pe poziţiile materialismului dialectic.

Caracterul abstract al obiectului matematicii şi metoda formal-deductivă de elaborare a teoriilor ei, arată G. I. Ruzavin, pune o amprentă specifică asupra acţiunii criteriului practicii în această ştiinţă. Pentru matematică este suficient să fie verificate în practică numai axiomele şi noţiunile de bază ale teoriei matematice. Dezvoltarea ulterioară a argumentaţiei se efectuează pe o cale pur logică. De aceea în matematică au o importanţă deosebită criteriile şi metoda logică de descoperire a adevărului.

O atenţie deosebită acordă autorul problemei axiomelor matematice, criticînd concepţiile filozofiei burgheze despre axiome şi în primul rînd concepţiile care atribuie axiomelor un caracter aprioric. Ruzavin subliniază că adevărul axiomelor matematice, caracterul lor evident este condiţionat de experienţa practică îndelungată a oamenilor. „Practica omului, repetîndu-se de miliarde de ori, s-a imprimat în conştiinţa omului ca figuri logice. Aceste figuri au trăinicia unei prejudecăţi şi un caracter axiomatic tocmai (şi numai) datorită acestei repetări de miliarde de ori" [1].

Dar cum stau lucrurile cu axiomele care nu au un sens determinat, ci unul pur formal? Cu alte cuvinte, cum se poate stabili că un anumit sistem de axiome are un sens real, adică permite o oarecare interpretare concretă? Această problemă s-a pus în faţa matematicii cu toată acuitatea în legătură cu descoperirea geometriilor neeuclidiene. Deducînd consecinţele din sistemul său de axiome, Lobacevski, de exemplu, nu s-a izbit nicăieri de contradicţiile logice; aceasta nu înseamnă însă că astfel de contradicţii nu vor putea apărea ulterior. Lui Lobacevski i-a fost clar că este necesar să se descopere o metodă de dovedire a acestei teze, într-o formă generală. El însuşi a căutat această metodă în cursul întregii sale vieţi.

În prezent, pentru dovedirea caracterului necontradictoriu al unei teorii se foloseşte metoda elaborării modelului acestei teorii în cadrul unei alte teorii care se deosebeşte de prima. Astfel, elaborînd modelul geometriei lui Lobacevski în lumina geometriei euclidiene, noi putem afirma că geometria lui Lobacevski este tot atît de necontradictorie ca şi geometria lui Euclid. Ca să dovedim la rîndul său caracterul noncontradictoriu al geometriei euclidiene, este necesar să elaborăm un model aritmetic corespunzător. În felul acesta, noi obţinem posibilitatea de a verifica axiomele geometriei pe cale pur aritmetică. Într-adevăr, dacă toate axiomele geometriei, prin traducerea lor în limbajul aritmeticii, se dovedesc adevărate, atunci şi sistemul geometric va fi noncontradictoriu. În ceea ce priveşte caracterul noncontradictoriu al aritmeticii, el se considera dinainte ca dovedit. Pentru fundamentarea aritmeticii este necesar să ştim ce reprezintă numărul şi să înţelegem sensul legilor operaţiilor cu numere. Toate acestea noi le aflăm din *practică*. Vedem astfel cum dovedirea caracterului noncontradictoriu al geometriei lui Lobacevski cere în ultima instanţă raportarea noţiunilor ei la realitatea obiectivă.

Vorbind despre verificarea teoriilor matematicii, trebuie să spunem că, în zilele noastre această verificare se face mai ales prin intermediul ştiinţelor naturii şi al ştiinţelor

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1957, p. 181.

tehnice. Astfel, pentru a verifica geometria neeuclidiană a lui Riemann trebuie să ne adresăm datelor teoriei generale a relativităţii şi astronomiei extragalactice. La prima vedere s-ar părea că o astfel de verificare nu se face cu ajutorul practicii, ci tot cu ajutorul teoriei. Dar, avînd în vedere strînsa legătură care există între ştiinţele naturii şi cele tehnice pe de o parte şi practica productivă pe de altă parte, avînd de asemenea în vedere faptul că aceste ştiinţe îşi au rădăcinile în cerinţele practicii, putem spune categoric că verificarea teoriilor matematice cu ajutorul ştiinţelor naturii şi al ştiinţelor tehnice reprezintă, de fapt, verificarea lor în practică.

Un interes deosebit îl prezintă tratarea în culegerea la care ne referim a problemei practicii în ştiinţele sociale : în istorie, economie politică, precum şi în filozofie (logică). Meritul studiilor consacrate acestei probleme constă în faptul că ele reuşesc să scoată în evidenţă specificul folosirii criteriului practicii în ştiinţele sociale, în comparaţie cu ştiinţele naturii. Atenţia cititorului este atrasă de profunzimea analizei făcute de L.N. Kogan specificului aplicării criteriului practicii în ştiinţa istorică. Kogan vorbeşte despre trei metode fundamentale de aplicare a criteriului practicii în cercetarea istorică. Prima este metoda verificării cunoştinţelor noastre despre dezvoltarea istorică cu ajutorul practicii dezvoltării sociale contemporane, cu ajutorul activităţii material-productive a oamenilor şi a luptei lor de clasă din zilele noastre.

„Însemnătatea oricărui fapt istoric — spune autorul — este dezvăluită atunci cînd noi îi determinăm locul în procesul dezvoltării istorice. Fiecare epocă nouă în dezvoltarea omenirii este pregătită de epoca premergătoare şi este organic legată de aceasta" (p. 258). Plecînd de la consideraţiile geniale ale lui Marx cu privire la această problemă[1], Kogan arată că, după cum anatomia omului ne dă cheia anatomiei maimuţei, tot astfel şi contemporaneitatea constituie cheia pentru înţelegerea însemnătăţii istorice a epocilor trecute. Contemporaneitatea reprezintă o confirmare strălucită a legităţilor generale ale dezvoltării sociale, descoperite de marxism-leninism.

Practica dezvoltării sociale contemporane poate dovedi în mod indirect şi adevărul tezelor despre epocile trecute, deoarece ea confirmă adevărul *legilor generale* ale procesului istoric, legi care acţionează de-a lungul întregii istorii umane. Astfel, practica societăţii capitaliste contemporane, confirmînd învăţătura marxistă despre lupta de clasă ca forţă motrice a formaţiunilor sociale cu clase antagoniste, dovedeşte justeţea tezei marxiste cu privire la lupta sclavilor împotriva proprietarilor de sclavi, ca trăsătură fundamentală a orînduirii sclavagiste.

Un mijloc important de verificare a justeţei legilor sociale în epocile trecute îl reprezintă studierea vieţii acelor popoare care astăzi încă se află pe trepte analoge de dezvoltare socială. Istoria omenirii este un proces legic unic în care acţionează o repetabilitate relativă, adică legile de dezvoltare istorică acţionează la fel la diferite popoare, Această repetabilitate relativă este fundată pe caracterul inegal al dezvoltării istorice a societăţii. Studierea unor triburi primitive în condiţii contemporane aruncă lumină asupra vieţii triburilor din comuna primitivă. Studiind orînduirea feudală contemporană din unele ţări ale Asiei şi Africii, noi verificăm şi cunoştinţele noastre despre orînduirea feudală din trecut. În mod just subliniază L.N. Kogan că descoperirea legilor care acţionează în viaţa contemporană a unor popoare reprezintă în acelaşi timp şi confirmarea practică a faptului că aceste legi au acţionat şi în viaţa altor popoare care au trecut prin aceeaşi treaptă de dezvoltare socială.

Autorul atrage în acelaşi timp atenţia asupra faptului că viaţa acestor popoare înapoiate din punctul de vedere al dezvoltării sociale se desfăşoară în condiţii internaţionale cu totul altele decît viaţa popoa-

[1] Vezi K. Marx, *Contribuţii la critica economiei politice*, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1954, p. 232.

relor în trecut care se aflau în esenţă pe aceeaşi treaptă de dezvoltare socială. Popoarele înapoiate din zilele noastre trăiesc în condiţiile existenţei orînduirii capitaliste şi ale orînduirii socialiste, fapt care nu poate să nu le influenţeze enorm. Acţiunea legilor generale ale dezvoltării sociale în viaţa acestor popoare va avea deci un caracter specific, de care istoricul marxist trebuie să ţină seama.

Verificarea în practică a cunoştinţelor noastre istorice se face, de asemenea, în însuşi procesul de cercetare istorică, prin analiza faptelor istorice, a evenimentelor istorice, a monumentelor, a documentelor etc.

În legătură cu aceasta, L. N. Kogan vorbeşte şi despre un anumit rol al experimentului şi observaţiei în cercetarea istorică (p. 27).

O folosire mai largă are experimentul în ştiinţa economică. Nenumărate teze ale teoriei economice socialiste pot şi trebuie verificate cu ajutorul experimentelor economice special organizate. Autorul citează ca exemplu experimentarea în U.R.S.S. a sistemului de premiere.

În legătură cu aceasta, autorul subliniază că în ştiinţa economică practica se împleteşte nemijlocit cu activitatea economică propriu-zisă. Experimentul economic, observaţiile statistice, ţinerea evidenţei, analiza economică a rezultatelor producţiei reprezintă o parte integrantă a activităţii economice. Fără ele este imposibilă organizarea producţiei contemporane, şi mai ales a producţiei în societatea socialistă.

J. B. Novik semnează un studiu interesant despre practică ca criteriu al veridicităţii teoriilor filozofice. În ce constă specificul criteriului adevărului în filozofie? Spre deosebire de ştiinţele speciale, care studiază unele sfere izolate ale lumii reale, filozofia cercetează lumea în ansamblul ei, prin prisma legilor celor mai generale, precum şi problemele privind raportul dintre subiect şi obiect. Tocmai de aceea nici un act singular al practicii nu poate să confirme sau să infirme pe deplin o teorie filozofică. Ca criteriu al adevărului în filozofie serveşte practica în forma ei cea mai generală, serveşte întreaga practică a trecutului, a prezentului şi a viitorului în toate formele ei (p. 317).

Luînd naştere şi dezvoltîndu-se continuu pe baza generalizării practicii sociale, pe baza generalizării datelor ştiinţelor speciale, tezele filozofiei marxist-leniniste sînt verificate fie nemijlocit, prin practica socială, fie mijlocit, prin intermediul ştiinţelor speciale.

În legătură cu verificarea postulatelor filozofice prin intermediul ştiinţelor speciale, I.B. Novik se referă la un aspect deosebit de interesant al problemei, şi anume la faptul că unele postulate filozofice devin date ale ştiinţelor naturii şi sînt în felul acesta confirmate de ştiinţă. Astfel, din timpuri străvechi, filozofia materialistă susţine, ca unul din principiile sale de bază, teza că ceva nu poate apărea din nimic şi că nimicul nu se poate transforma în ceva. Acest principiu filozofic despre indestructibilitatea materiei a depăşit cu mult ştiinţele naturii şi a contribuit la propăşirea lor. Prin experimentele lui Lomonosov şi, mai ales, prin lucrările lui R. Mayer, Joule şi ale altor oameni de ştiinţă, acest principiu s-a transformat, după expresia lui F. Engels, într-un fapt ştiinţific care confirmă justeţea lui în formă filozofică.

Legată de problema criteriului practicii în filozofie este şi problema criteriului practicii în logică (logica formală) despre care scrie L.M. Arhanghelski. Autorul arată în mod just, că formele logice s-au dezvoltat pe baza practicii multiseculare a omenirii. Elaborarea istorică a formelor şi legilor logice pe baza practicii umane reprezintă în acelaşi timp şi confirmarea lor în practică. Se poate spune că fiecare pas practic al dezvoltării omenirii a fost şi este un criteriu al adevărului legilor şi formelor gîndirii umane (p. 354).

În dezvoltarea istorică a practicii şi a cunoaşterii apare un specific nou în raportul dintre practică şi logica gîndirii. Împreună cu dezvoltarea gîndirii abstracte, cu creşterea importanţei ei în cunoaşterea ştiinţifică se dezvoltă şi se perfecţionează şi formele logice. O dezvoltare tot mai mare capătă, de

exemplu, noţiunile, categoriile, judecăţile generale, judecăţile de necesitate etc., care, generalizînd datele empirice ale ştiinţelor, nu mai sînt rezultatul nemijlocit al practicii. Avînd în vedere acest lucru, formele de mai sus sînt verificate nu nemijlocit, ci mijlocit, prin întregul mers al dezvoltării cunoaşterii ştiinţifice.

În ceea ce priveşte logica matematică, verificarea formelor şi legilor ei se face pe două căi : 1) mijlocit, prin aplicarea calculelor logice în matematică, ceea ce duce la obţinerea unor concluzii matematice importante şi care, în ultimă instanţă, sînt verificate în practică ; 2) nemijlocit, prin aplicarea lor în tehnica complexă de calcul.

Această verificare a formelor logicii matematice cu ajutorul tehnicii moderne reprezintă un argument puternic care infirmă interpretarea aprioristică a logicii matematice de către pozitivismul contemporan.

Culegerea de studii recenzată, deşi nu pretinde să dea o soluţie completă problemei abordate, reprezintă, după părerea noastră, o contribuţie preţioasă la îmbogăţirea literaturii filozofice marxiste în acest domeniu, la combaterea concepţiilor filozofice burgheze despre practică. Prin tratarea multilaterală a problemei abordate, prin profunzimea analizei, cartea *Practica — criteriul adevărului în ştiinţă* merită să fie citită şi studiată cu atenţie. Prin conţinutul lor bogat, studiile cuprinse în acest volum contribuie la întărirea alianţei dintre filozofia materialist-dialectică şi ştiinţele speciale şi, în felul acesta, la progresul cunoaşterii ştiinţifice în general.

Tomin Uroş

DISCUŢIE ÎN JURUL PROBLEMELOR DE ETICĂ ÎN REVISTA „DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE"

Documentele mişcării comuniste internaţionale din ultimii ani pun în evidenţă deosebita importanţă pe care o capătă în prezent problemele educaţiei comuniste în lupta clasei muncitoare pentru socialism, pentru pace şi progres.

În *Declaraţia Consfătuirii reprezentanţilor partidelor comuniste şi muncitoreşti* din noiembrie 1960 se arată că în condiţiile actuale, „faţă de succesele socialismului, clasa exploatatorilor recurge la o influenţare ideologică tot mai activă a maselor, caută să le menţină în captivitatea spirituală a ideologiei burgheze...

Experienţa istorică arată că rămăşiţele capitalismului în conştiinţa oamenilor se păstrează timp îndelungat şi după instaurarea orînduirii socialiste. Aceasta face necesară desfăşurarea unei uriaşe şi multilaterale activităţi a partidului pentru educarea comunistă a maselor, ridicarea nivelului de pregătire şi călire marxist-leninistă a cadrelor de partid şi de stat" [1].

Sarcinile măreţe care stau în faţa partidelor comuniste şi muncitoreşti din ţările lagărului socialist, ca şi din ţările dominate încă de imperialism, determină cu necesitate o tratare teoretică adîncită a legilor dezvoltării conştiinţei socialiste, a specificului luptei dintre socialism şi capitalism pe planul conştiinţei, a formelor concrete de influenţare ideologică a maselor muncitoare etc.

Preocuparea din ce în ce mai largă pentru problemele teoretice ale moralei socialiste, pe care o observăm în rîndurile filozofilor marxişti din diferite ţări, răspunde astfel cerinţelor arzătoare ale *practicii* revoluţionare a clasei muncitoare. În cele ce urmează ne propunem să prezentăm cititorilor din ţara noastră unele aspecte ale dezbaterilor asupra problemelor moralei care au avut loc în R.D.G., mai ales în paginile „Revistei germane de filozofie" („Deutsche Zeitschrift für Philosophie").

Ca şi celelalte partide frăţeşti, Partidul Socialist Unit din Germania a acordat toată atenţia problemelor dezvoltării conştiinţei morale socialiste, elaborării unei etici ştiinţifice marxiste. Astfel, în 1957 a fost organizată conferinţa teoretică a Institutului de ştiinţe sociale de pe lîngă C.C. al P.S.U.G., care a dat un avînt important cercetărilor teoretice în domeniul eticii. Al V-lea Congres al P.S.U.G. (1958), ocupîndu-se de sarcinile partidului pentru dezvoltarea conştiinţei socialiste, a dat, după cum arată Matthäus Klein şi Alfred Kosing, un imbold deosebit nu numai pentru numeroase cercetări asupra diverselor complexe de probleme ale vieţii sociale, ca, de exemplu, asupra moralei muncii, asupra dezvoltării unităţii moral-politice a poporului în R.D.G., asupra pa-

[1] *Declaraţia Consfătuirii reprezentanţilor partidelor comuniste şi muncitoreşti (noiembrie 1960)*, Ed. politică, Bucureşti, 1960, p. 65—66.

triotismului, colectivismului, asupra chipului moral al omului socialist, dar şi pentru fundamentarea teoretică şi construirea sistematică a eticii socialiste [1].

Pornind la îndeplinirea sarcinilor trasate de partid în domeniul moralei, filozofii din R.D.G. şi-au îndreptat pînă în prezent atenţia asupra a trei mari chestiuni ale eticii socialiste.

a) În primul rînd, este pe larg tratată problema *sarcinilor eticii marxiste* cu privire la dezvoltarea moralei socialiste; pe această linie se înscriu o serie de materiale consacrate generalizării experienţei clasei muncitoare din R.D.G., a metodelor concrete de educaţie a conştiinţei morale socialiste.

b) A doua problemă este aceea a *izvorului obiectiv* al moralei — al valorilor, normelor şi categoriilor moralei — sau, aşa cum precizează Horst Reinhardt şi Jürgen Schmollack, problema conţinutului social specific al moralei: „În ce constă latura specifică a existenţei sociale a omului, care se reflectă în concepţiile şi normele morale şi care formează istoric, în mod necesar, morala ca formă a conştiinţei sociale şi-i determină conţinutul" [2]. Această problemă este considerată de autorii citaţi ca problema fundamentală a eticii marxist-leniniste,

c) A treia problemă priveşte *criteriul* aprecierii morale, ce anume determină ca o anumită activitate sau comportare umană să fie considerată bună sau rea din punct de vedere moral.

Bineînţeles, în cadrul discuţiilor sînt atinse şi problemele colaterale; sînt astfel abordate unele aspecte interesante ale istoriei eticii, se discută sarcinile de viitor ale eticii marxiste etc.

În expunerea noastră ne vom referi pe rînd la aceste teme, deşi, după cum vom vedea, ele se întrepătrund, se intercondiţionează atît în cadrul ştiinţei etice cît şi în cadrul cercetărilor pe care le avem în vedere.

A. Ocupîndu-ne de prima problemă dezbătută de filozofii din R.D.G., trebuie să menţionăm articolul lui Matthäus Klein, *Consideraţii în legătură cu unele probleme teoretice ale eticii marxiste* [3], în care autorul tratează „problema morală a prezentului". M. Klein porneşte de la ideea că problemele morale capătă o deosebită actualitate şi însemnătate mai ales în perioadele istorice de profunde transformări în relaţiile de clasă. Revoluţia Socialistă din Octombrie a deschis epoca celor mai adînci transformări sociale, care condiţionează şi pretind cea mai radicală modificare în conştiinţa morală a oamenilor.

Ideea de bază a autorului, de la care pornesc consideraţiile sale asupra „problemei morale a prezentului", este că procesul de transformare a profilului moral al omului în socialism este, la început, mai mult spontan decît conştient ; oamenii muncii, arată Klein, în practica construirii socialismului, în lupta împotriva imperialismului şi militarismului vest-german, manifestă deja o comportare morală nouă, care se sprijină pe *ele-*

---

[1] Matthäus Klein şi Alfred Kosing, *Der Sozialismus siegt. Über die historische Bedeutung des V. Parteitages der S.E.D.*, în „Deutsche Zeitschrift für Philosophie", 1958, nr. 4, p. 515.

[2] Horst Reinhardt şi Jürgen Schmollack, *Zur Entwicklung der marxistisch-leninistischen Ethik in der Deutschen Demokratischen Republik*, în „Deutsche Zeitschrift für Philosophie", 1960, nr. 9, p. 1113.

[3] „Deutsche Zeitschrift für Philosophie", 1957, nr. 2. M. Klein a publicat o serie de articole privind problemele eticii marxiste în revista teoretică a P.S.U.G., „Einheit", şi a prezentat un referat la amintita conferinţă a Institutului pentru ştiinţe sociale. Aceste materiale formează, de fapt, punctul de pornire al discuţiei care continuă şi în prezent, în numerele din anul în curs observîndu-se o intensificare a eforturilor în direcţia tratării adîncite a problemelor eticii. Astfel semnalăm cu titlu informativ studiul amplu al lui Reinhardt Miller despre *Caracterul reacţionar al concepţiei neotomiste asupra personalităţii* (în nr. 5 şi 6) şi studiul lui W. Eichhorn *Despre sensul vieţii în epoca noastră* (nr. 6).

Trebuie, de asemenea, să semnalăm contribuţia unor eticieni din alte ţări la tratarea problemelor eticii în „Revista germană de filozofie", cum sînt contribuţiile acad. C. I. Gulian (R. P. R.) şi J. L. Harapinski (U.R.S.S.).

mentele esențiale ale moralei socialiste. Muncind bine pentru socialism, dovedind fermitate și vigilență față de uneltirile imperialismului, aceștia pot să nu aibă totuși de la început o conștiință *proprie* socialismului. Aceste comportări se pot sprijini uneori pe considerente general-umaniste, utopice sau chiar religioase.

Este bine cunoscută concepția marxist-leninistă despre rămînerea în urmă a conștiinței față de transformările în existența socială a oamenilor. M. Klein aduce, după părerea noastră o precizare interesantă prin distincția pe care o face între *comportarea practică* morală (corespunzătoare în multe privințe conștiinței socialiste) și *reprezentările, ideile* asupra acestei comportări.

Desigur, datorită acestor contradicții între *comportarea* morală și conștiința morală, semnalate de autor, comportarea morală însăși nu poate corespunde pe deplin cerințelor construirii și dezvoltării socialismului. De aceea M. Klein consideră că una dintre sarcinile principale ale cercetătorilor de pe tărîmul eticii marxiste este aceea de a face conștienți pe oamenii muncii de aceste contradicții, de a-i înarma cu o *conștiință* clară asupra normelor moralei socialiste.

Adîncind acest punct de vedere, H. Kallabis și E. Gutzmann [1] subliniază rolul deosebit al formelor socialiste de muncă în ridicarea comportării morale a oamenilor muncii pe o nouă treaptă, prin unirea ei cu un înalt grad de conștiință morală socialistă.

Pe baza proprietății sociale asupra mijloacelor de producție, arată autorii, munca producătorului individual capătă nemijlocit un caracter social, care devine *conștient* și se reflectă ca atare în ideile și reprezentările oamenilor muncii, mai ales prin participarea lor activă la dezvoltarea producției. Autorii subliniază unitatea dialectică dintre cointeresarea materială a oamenilor muncii și procesul continuu de educare, de explicare a esenței umaniste, a țelurilor socialismului, a muncii în socialism. Cu această ocazie, autorii evidențiază importanța cunoașterii în general a caracterului social al muncii în socialism pentru formarea omului socialist, precum și a conținutului concret al muncii, care devine tot mai mult o muncă creatoare, umană. Munca colectivă este considerată de autori drept cel mai important factor de educare a spiritului tovărășesc și de formare a moralei socialiste. „Prin munca socialistă — se arată în articol — muncitorii verifică practic că nu izolarea, ci unirea servește binele întregii societăți și al fiecărui individ" (p. 697).

Și mai departe în această ordine de idei merge Helga Härz [2], care, subliniind importanța formelor socialiste de muncă colectivă — brigăzi, colective ale muncii socialiste — , insistă asupra caracterului complex, multilateral, complicat al procesului de formare a moralei socialiste depline. Autoarea arată că pentru formarea și dezvoltarea unei morale socialiste adevărate este insuficientă concordanța dintre comportarea practică pozitivă a oamenilor și conștiința lor dacă această concordanță nu are în vedere totalitatea laturilor activității omului în socialism.

Conștiința socialistă, arată autoarea, nu apare dintr-o dată complet formată, ci ia naștere în cadrul unui proces contradictoriu, în care elementele proprii acestei conștiințe coexistă cu elemente străine. Pentru a aprecia dacă un colectiv sau un individ posedă o conștiință morală socialistă nu trebuie să facem abstracție de existența acestor laturi contradictorii, de procesul dialectic al formării moralei socialiste. Deși nu se poate vorbi încă despre o morală socialistă deplină atunci cînd coexistă laturi morale pozitive și negative, prezența laturilor pozitive socialiste atestă existența unui proces de formare a acestei morale.

[1] Heinz Kallabis și Erwin Gutzmann, *Vom Wesen sozialistischer Gemeinschaftsarbeit*, în „Deutsche Zeitschrift für Philosophie", 1959, nr. 5—6, p. 686.

[2] Helga Härz, *Der neue gesellschaftliche Charakter der Arbeit und die Erziehung zur sozialistischen Arbeitsmoral*, în „Deutsche Zeitschrift für Philosophie", 1961, nr. 6.

B. Desigur, problema formării conştiinţei morale socialiste — înţeleasă, după cum reiese din contribuţiile cercetătorilor din R.D.G., ca unitate dialectică între comportarea morală socialistă şi reprezentarea ei ideală corespunzătoare — pune cu necesitate problema înţelegerii specificului conştiinţei morale, în general, şi a celei socialiste, în particular. Formele şi metodele concrete de formare a omului socialist sub aspect moral, în cadrul unui proces conştient condus de partidul clasei muncitoare, sînt şi trebuie să fie fundamentate pe cunoaşterea ştiinţifică a esenţei conştiinţei morale ca formă a conştiinţei sociale. Problema pe care şi-o pun filozofii marxişti din R.D.G. este de a determina latura specifică a bazei materiale care este reflectată de acest aspect specific al conştiinţei sociale, morala.

Matthäus Klein, în articolul amintit, ca şi în alte lucrări publicate separat în revista „Einheit", arată că conştiinţa morală socialistă îşi are rădăcinile în valorile morale obiective ale luptei de eliberare a clasei muncitoare şi în noile relaţii şi raporturi ale societăţii socialiste. M. Klein introduce noţiunile de „valoare morală obiectivă" şi de „valoare morală subiectivă" pentru a desemna conţinutul social obiectiv specific şi, respectiv, reflectarea specifică a acestuia în conştiinţa socială.

Tezele asupra eticii marxiste expuse de M. Klein au prilejuit o discuţie care continuă.

Urmărind să determine mai pe larg izvorul moralei socialiste, Reinhold Miller [1] consideră că trebuie avute în vedere şi alte aspecte sociale care nu sînt pur economice, deoarece, arată el, omul nu este pur şi simplu „homo economicus". Astfel, el ia în considerare îndeosebi: 1) relaţiile dintre oameni care rezultă din relaţiile economice, dar nu sînt pur economice, 2) relaţiile de familie şi 3) anumite relaţii de viaţă care rezultă din condiţiile de locuit.

Interes teoretic prezintă şi considerarea continuităţii care există între concepţiile morale ale maselor de oameni ai muncii exploataţi şi asupriţi din orînduirile sclavagistă, feudală şi capitalistă, fapt care pune în lumină latura de permanenţă a unor aspecte morale. Trebuie să subliniem însă în mod deosebit precizarea adusă de Miller în privinţa caracterului *mediat* al moralei. Concepţiile moralei proletare, arată autorul, nu sînt imediat şi direct o imagine a raporturilor sociale, ci mediat şi indirect, cel mai important factor mediator fiind *politica*.

Morala proletară este o parte a conştiinţei de clasă a proletariatului, care este în primul rînd o conştiinţă *politică*. În acest fel, morala trece continuu în politică şi politica în morală. După cum vom mai avea prilejul să subliniem, Miller pune cu tărie problema caracterului determinant primordial al politicii faţă de morală. Un studiu consacrat în întregime raportului dintre morală şi politică semnează I.L. Harapinski [2] (Moscova), care insistă asupra deosebirii relative dintre morală şi politică. Ca şi Miller, autorul sovietic subliniază *primatul* politicii faţă de morală, dar consideră că acestea nu se determină una pe alta, între ele fiind o interacţiune profundă.

Problema găsirii aspectului *determinant* al vieţii sociale, care este reflectat în conştiinţa morală, a dus la o serie de cercetări asupra valorii morale a *muncii*. Astfel amintim articolul lui Paul Olivier [3], în care munca este considerată drept izvor al comportamentului moral. Acest punct de vedere este combătut de Horst Reinhardt şi Jürgen Schmollack [4], care arată că Marx consideră

[1] Reinhold Miller, *Franz Loeser und die marxistische Ethik*, în „Deutsche Zeitschrift für Philosophie", 1959, nr. 1 şi 3.

[2] J. I. Charapinski, *Moral und Politik*, în „Deutsche Zeitschrift für Philosophie", 1960, nr. 10.

[3] Paul Olivier, *Gedanken zu einer Grundlegung der sozialistischen Ethik*, în „Deutsche Zeitschrift für Philosophie", 1959, nr. 5—6.

[4] Horst Reinhardt şi Jürgen Schmollack, *Zu einigen Auffassungen über den Ursprung der Moral und über das Autonomie-Heteronomieproblem in der marxistischen Ethik*, în „Deutsche Zeitschrift für Philosophie", 1960, nr. 7.

ca determinant al conștiinței, în general, nu munca, ci relațiile de producție respective.

Problema rolului muncii în determinarea moralei socialiste este amplu examinată de Heinz Kallabis și Erwin Gutzmann, precum și de Helga Hörz. Acești autori, spre deosebire însă de P. Olivier, iau în considerare în primul rînd relațiile sociale care apar în procesul muncii.

Cercetînd problema specială a valorii morale [1], acad. C.I. Gulian insistă, de asemenea, îndelung asupra caracterului obiectiv al valorilor morale. Acad. C.I. Gulian pune problema criticii axiologiei idealiste, dezvăluind rădăcinile de clasă ale concepțiilor idealiste asupra originii valorilor morale. În strînsă legătură cu problema izvorului obiectiv al moralei, semnalăm și contribuția interesantă a lui H. Zerle [2], care studiază problema raportului dintre atitudinea morală în muncă și în cadrul familiei. Autorul prezintă o serie de păreri ale unor cetățeni din R.D.G. și din R.F.G., care consideră că esențialul pentru dezvoltarea conștiinței morale în general ar fi comportarea în cadrul familiei, că de aceasta ar depinde progresul moral al întregii societăți. Arătînd că relațiile determinante în care intră individul ca ființă socială sînt relațiile sale de muncă, H. Zerle demonstrează caracterul derivat, determinat al moralei în raporturile familiale, dependența lor de modul și de esența producției.

Faptul că ideologii burghezi caută în prezent, cu insistență, să opună moralei socialiste, colectiviste o morală familială, arată Zerle, nu face decît să reflecte realitatea dezvăluită de Marx că în orînduirea capitalistă viața muncitorului se întrerupe pur și simplu în timpul muncii și reîncepe abia după ce munca încetează — în sînul familiei, „la masă și în pat". Relațiile de familie rămîn pentru muncitor singurele relații cu adevărat umane în capitalism. Negînd importanța umană a relațiilor sociale — de producție, politice etc. —, acești ideologi burghezi nu fac decît să nege dreptul muncitorului de a-și manifesta pe deplin esența sa umană.

Trebuie amintită, în această ordine de idei, discuția în legătură cu problema autonomiei valorilor morale. Problema a fost abordată de Julius Schönewolf [3], însă într-un mod care a fost, pe drept cuvînt, aspru criticat [4].

Înțelegînd prin autonomia moralei, în general, fundamentarea ei pe noțiuni raționale clare, iar prin heteronomia moralei fundamentarea ei mistică religioasă, Schönewolf ajunge de fapt să fundamenteze morala pe o conștiință morală „proprie omului". Problema autonomiei sau heteronomiei moralei, după cum au remarcat Reinhardt și Schmollack este tocmai de a ști dacă morala se constituie prin ea însăși (autonomie) sau pe un dat „empiric" exterior (heteronomie). Arătînd că etica marxistă este „autonomă" în sensul negării oricărei legături a eticii marxiste cu religia și reprezentările mistice Schönewolf se situează pe o poziție justă. Dar împărțind sub acest raport concepțiile etice în două, el ajunge să nu mai poată face deosebire între concepțiile materialiste, care caută fundamentarea moralei nu în rațiune sau în simțul moral, ci în condițiile sociale obiective, și concepțiile idealiste ale eticii. Critica pe care i-o aduc în această privință Reinhardt și Schmollack este pe deplin întemeiată. Aceștia din urmă susțin și dovedesc inutilitatea conceptului de autonomie și a celui de heteronomie pentru etica marxistă, conținutul acestor noțiuni fiind de fapt cuprins în problemele teoretice fundamentale

---

[1] C. I. Gulian, *Das Problem des sittlichen Wertes*, în „Deutsche Zeitschrift für Philosophie", 1959, nr. 1.

[2] H. Zerle, *Zur Bestimmung des Verhältnisses zwischen Arbeits- und Familienmoral*, în „Deutsche Zeitschrift für Philosophie", 1960, nr. 9.

[3] Julius Schönewolf, *Das Autonomieproblem in der marxistischen Ethik*, în „Deutsche Zeitschrift für Philosophie", 1959, nr. 5—6.

[4] Vezi studiul lui H. Reinhardt și J. Schmollack, în „Deutsche Zeitschrift für Philosophie", 1960, nr. 7.

ale eticii marxiste : problema izvorului obiectiv al moralei, a libertăţii morale, a caracterului determinat al conştiinţei morale, a raportului conştiinţei şi comportării morale faţă de clasa socială.

După cum arată H. Reinhardt şi J. Schmollack, problema conţinutului, a izvorului obiectiv al moralei trebuie să fie studiată sub cele mai diferite aspecte. Ca o tendinţă pozitivă a studiilor publicate pînă în prezent trebuie să remarcăm grija atentă a filozofilor din R.D.G. de a se feri de vulgarizări, de tratarea unilaterală, nejustă a acestei probleme. Tendinţa de a considera omul socialist în toată complexitatea sa dialectică este, desigur, justă din punct de vedere metodologic, pe deplin corespunzătoare filozofiei marxiste.

Aceeaşi preocupare se face simţită, după cum vom vedea, şi în legătură cu problema criteriului moralei.

C. Problema criteriilor după care se determină valoarea morală a acţiunilor şi a comportamentelor oamenilor a fost pusă în termeni clari, în cadrul discuţiei, de Franz Loeser [1]. În articolul său Loeser polemizează cu M. Klein, care arată că, pentru a stabili valoarea morală a acţiunilor umane, pentru a face aprecieri morale asupra acestora, trebuie pornit de la calitatea şi determinarea morală a relaţiilor sociale care reprezintă izvorul lor : proprietatea asupra mijloacelor de producţie şi raporturile de producţie respective. Loeser critică pe M. Klein pe considerentul că acesta din urmă confundă problema izvorului obiectiv al normelor morale cu criteriul moral, prin afirmaţia că baza generală a conştiinţei ar fi de asemenea şi criteriul judecăţilor morale. După cum a remarcat Reinhold Miller [2], această critică nu este pe deplin întemeiată, deoarece M. Klein se referă nu atît la criteriile moralei, cît la originea obiectivă a acestei. Totuşi la M. Klein problema criteriului este doar implicit atinsă, şi autorul nu aduce decît „puţin material în această problemă" [3]. M. Klein insistă în mod just asupra caracterului social obiectiv al aprecierilor de valoare morală, arătînd că trebuie pornit de la determinările şi calităţile unei realităţi sociale pentru a stabili valori morale. El pune de asemenea în mod just problema caracterului relativ istoric al valorilor morale. Totuşi, problema criteriului rămîne într-un anumit sens doar implicită.

Deşi a pus în termeni clari această problemă, subliniind just necesitatea distincţiei dintre criteriile, bazele şi izvoarele obiective ale moralei, Fr. Loeser n-a reuşit să-i dea o soluţie corectă.

El este de părere că criteriul moral nu poate fi decît sensul dezvoltării necesare a societăţii. „Este bun — scrie el — tot ce concordă cu legile de dezvoltare ale societăţii şi rău tot ce le încalcă" [4].

Fr. Loeser consideră posibil să extindă în acest fel cunoscuta indicaţie a lui Lenin, că este bun din punct de vedere moral tot ce slujeşte cauzei socialismului, la cazul orînduirilor bazate pe exploatare. El ajunge de aceea la concluzia că trebuie apreciate ca bune acele fenomene sociale care au reprezentat un progres în raport cu o anumită stare socială anterioară (de exemplu sclavia, iobăgia, munca salariată), deşi din punctul de vedere al claselor oprimate ele au fost rele [4]. Această extrapolare a indicaţiei leniniste la valorificarea fenomenelor sociale din orînduirile bazate pe exploatare, fără a înţelege sensul ei dialectic, este greşită şi a fost aspru criticată de mai mulţi participanţi la discuţie.

După cum arată R. Miller în articolul amintit şi Horst Reinhardt şi J. Schmollack [5], pe baza acestei extrapolări nepermise

---

[1] Fr. Loeser, *Zu einigen Grundproblemen der marxistischen Ethik*, în Deutsche Zeitschrift für Philosophie", 1958, nr. 6.

[2] Reinhold Miller, *Franz Loeser und die marxistische Ethik*, în „Deutsche Zeitschrift für Philosophie", 1959, nr. 1 şi 3.

[3] *Ibidem*, 1959, nr. 1, p. 105.

[4] Fr. Loeser, *op. cit.*, p. 969 şi 970.

[5] Horst Reinhardt und Jürgen Schmollack, *op. cit.*

sîntem conduși să justificăm moral aspectele cele mai negative ale istoriei umane. R. Miller atrage atenția asupra sublinierii de către clasicii marxism-leninismului a regresului moral care însoțește, de exemplu, apariția capitalismului, orînduire care apare în mod necesar în istorie și a jucat un rol progresist. Miller consideră, după părerea noastră în mod just, că în determinarea criteriilor morale trebuie pornit de la interesele fundamentale obiective ale maselor populare, ele fiind purtătorii și creatorii progresului [1]. El este însă de părere că nu are sens să apreciem din punct de vedere moral *legile* dezvoltării sociale, cum nu are sens să apreciem moral o lege a naturii.

Această latură a concepției lui Miller ni se pare insuficientă. Fără îndoială că putem și trebuie să afirmăm că progresul social este din punct de vedere moral „bun", și aceasta pornind tocmai de la interesele fundamentale ale maselor; în întreaga istorie, ideea de progres social a reprezentat o forță morală incontestabilă în lupta maselor populare. Ca atare, necesitatea dezvoltării sociale nu poate rămîne în afara aprecierii morale, cum este într-adevăr cazul cu legile dezvoltării naturii. Prin aceasta nu cădem de fel în greșeala lui Loeser de a aprecia ca bune fenomenele de exploatare din societățile împărțite în clase antagoniste decît dacă nu avem în vedere dialectica reală a dezvoltării sociale.

Astfel, lupta maselor oprimate chiar din perioadele în care orînduirile exploatatoare reprezentau progresul istoric nu pot fi condamnate moral, deși din punctul de vedere al necesității istorice (considerată metafizic) era fără perspectivă. „Asaltul cerului" pe care l-au întreprins de atîtea ori masele asuprite nu pot stîrni decît admirația noastră. Ar trebui să ne facem o idee de-a dreptul simplistă și metafizică asupra esenței dezvoltării umane pentru a ne închipui că „datoria morală" a sclavilor din perioada apariției sclavagismului sau a proletariatului din perioada acumulării primitive a capitalului să zicem, ar fi fost să îndure cu stoicism vitregiile „necesității istorice". În ceea ce privește criteriul de apreciere — obiectiv — el trebuie stabilit în raport cu interesele maselor muncitoare, fapt care nu neagă, ci presupune cu necesitate aprecierea sensului dezvoltării sociale, care, în mod legic și în *ultimă instanță*, coincide cu interesele maselor exploatate. Trebuie să fie limpede că necesitatea istorică nu este o entitate exterioară societății ci însuși sensul luptei istorice a oamenilor exploatați împotriva exploatării; aprecierea morală nu poate fi făcută decît asupra elementelor acestei lupte. Astfel, exploatarea capitalistă este un rău sub aspect moral, în orice moment al existenței sale, deoarece este îndreptată împotriva maselor muncitoare; lupta proletariatului este din punct de vedere moral „bună", în orice moment al ei. Progresul social adus de capitalism trebuie de asemenea apreciat ca pozitiv, fără să pierdem din vedere caracterul profund contradictoriu al acestei perioade din istoria dezvoltării sociale. Elementul pozitiv din punct de vedere moral pe care îl aduce orînduirea capitalistă constă în faptul că însești condițiile care desfigurau din punct de vedere moral cum arată Marx, atît pe proletari cît și pe capitaliștii înșiși determină în același timp condițiile umanizării radicale a proletariatului în procesul luptei sale revoluționare de clasă. Degradarea morală, dezumanizarea oamenilor muncii în capitalism, nu are, așadar, un sens absolut, ci reprezintă doar latura negativă (dar negativă, „rea" din punct de vedere moral) a procesului în care esența socială a omului ajunge să se manifeste în chipul cel mai deplin, proces care culminează cu instaurarea orînduirii socialiste și comuniste.

Problema criteriului moral, după cum remarcă aproape toți autorii citați, are, desigur, un caracter relativ, istoric. În socialism, indicația leninistă amintită constituie criteriul absolut al comportării omului. Pentru prima dată în istorie, progresul social coincide pe deplin și nemijlocit cu interesele maselor

[1] R. Miller, *op. cit.*, p. 112.

muncitoare. După cum arată Reinhold Miller, lupta clasei muncitoare are un aspect moral determinat de justețea luptei împotriva exploatării, dar aspectul ei esențial este *politic*. El atrage atenția asupra faptului că, pornind de la caracterul moral pozitiv al luptei pentru socialism, nu trebuie să pierdem din vedere primatul politicii, fapt esențial care determină însăși valorile moralei socialiste. Înțelegerea profundă a subordonării moralei față de politica, implicată în expresia generală a criteriului moral în cazul socialismului, ne ferește de o abordare eticistă, generală — fără conținut — a luptei pentru socialism a poporului sub conducerea partidului.

*

Desigur, cele de mai sus nu ne pot da decît o imagine incompletă asupra efortului pe care-l fac filozofii din R.D.G. în domeniul eticii marxiste. După cum reiese dintr-o serie de articole citate, acest efort sporește continuu, filozofii din R.D.G. tinzînd spre alcătuirea de monografii și lucrări de mare amploare. Astfel, pentru a da numai un exemplu, articolul lui Eichhorn amintit la începutul prezentării de față face parte din materialele pregătite de un colectiv în vederea alcătuirii unei lucrări asupra omului epocii socialiste.

Trebuie, în sfîrșit, să remarcăm spiritul de principialitate marxistă în care au loc luptele de opinie, în interesul dezvoltării creatoare a științei etice marxiste.

St. Popescu

NOTE DE LECTURĂ

Despre o concepție idealist-subiectivă în problema cunoașterii

Problemele gnoseologice constituie o temă foarte des întîlnită în literatura filozofică occidentală. De astfel de probleme se ocupă și un oarecare James Willard Oliver, într-un articol apărut în revista filozofică americană „The Journal of Philosophy" [1]. După acest filozof burghez, ale cărui concepții reprezintă un amestec eclectic de pragmatism și neopozitivism, problema „epistemologică" fundamentală poate fi formulată astfel: „Ce grad de credință poate acorda un individ diferitelor afirmații?" (p. 297, 304). Caracterizînd acest „principiu epistemologic" fundamental, J.W. Oliver subliniază că el este de natură normativă.

Nu este greu de văzut că, în concepția lui J.W. Oliver, problema gnoseologică fundamentală se reduce la un principiu subiectivist, idealist, care tinde să închidă cunoașterea în limitele subiectului. Autorul caută să elucideze aceste probleme pornind de la un studiu al lui Ledger Wood, care distinge opt „probleme epistemologice" de bază, pe care J.W. Oliver le reia, căutînd ca în lumina lor să explice „principiul" fundamental al epistemologiei sale.

Analizînd prima problemă pusă de Ledger Wood, și anume dacă cunoașterea adevărată este posibilă, J.W. Oliver arată că ea apare numai la prima vedere ca o problemă care privește cunoașterea faptelor. După părerea lui Oliver, ea s-ar reduce în fond la „principiul" său epistemologic fundamental.

„Cunoașterea poate fi oare altceva decît o credință fermă? — întreabă J.W. Oliver. — Iar o credință, o convingere poate fi fermă numai în raport cu un sistem de reguli...", arată el, inspirîndu-se direct din concepțiile neopozitiviste. „Problema dacă cunoașterea adevărată este posibilă — spune Oliver — nu trebuie discutată pînă cînd nu a fost găsit un sistem de reguli pentru credință" (p. 301).

Latura gnoseologică a problemei fundamentale a filozofiei este deci redusă la credința subiectului, care, elaborînd anumite reguli, hotărăște în ultimă instanță și valoarea cunoașterii.

O soluție asemănătoare dă J.W. Oliver și problemei limitelor cunoașterii. După el, „stabilirea unui sistem de reguli pentru credință determină care sînt limitele cunoașterii" (p. 301). Cu alte cuvinte, nu numai că omul crează obiectul cunoașterii, dar și hotărăște pînă unde poate ea să meargă. Conform „epistemologiei" lui Oliver, în cunoaștere totul depinde de subiectul cunoscător, de „normele epistemologice" pe care acesta le elaborează. Un idealism subiectiv pur-sînge!

Pornind de la „principiul" său epistemologic fundamental, J.W. Oliver respinge originea obiectivă a cunoașterii, ca și raportul

[1] Vezi articolul *Problem of Epistemology*, în „The Journal of Philosophy", vol. LVII, nr. 9, 28 aprilie 1960.

dintre obiectiv și subiectiv în cunoaștere (p. 301).

Dacă, după Oliver, cunoașterea este posibilă numai în funcție de „stabilirea unui sistem de reguli pentru credință", atunci, în mod logic, originea cunoașterii trebuie căutată în subiectul cunoscător. Cu alte cuvinte, idealismul subiectiv este tocmai ceea ce caracterizează „sistemul epistemologic" al lui J.W. Oliver.

Din același punct de vedere este rezolvată de către Oliver și problema metodologiei cunoașterii. După el, diferitele grade ale credinței ar fi acelea care hotărăsc folosirea unei metode sau a alteia, de exemplu folosirea metodei inductive sau a metodei deductive etc. (p. 302).

Mergînd mai departe pe această cale subiectivistă, J.W. Oliver ajunge la concluzia că teza apriorismului în cunoaștere este și ea pe deplin compatibilă cu „principiul său epistemologic" fundamental.

Conform acestui „principiu" universal, profesat de J.W. Oliver, în epistemologie nu are ce căuta nici problema adevărului. Epistemologia „adevărată", după J.W. Oliver, nu pune întrebarea „ce este adevărat"?, ci întrebarea „ce trebuie crezut?" (p. 303). „Un principiu normativ — subliniază Oliver — nu este nici adevărat, nici fals" (p. 304). Opinia personală, voința subiectului sînt, după Oliver, elementele de bază ale credinței. În felul acesta, în epistemologia lui J.W. Oliver se desființează și problema adevărului, pe care chiar și cei mai înrăiți dușmani ai cunoașterii adevărate nu o pot ocoli. „Radicalizînd" tot ce este mai „radical" în filozofia burgheză contemporană, Oliver respinge chiar și principiul neopozitivist al verificabilității, afirmînd solemn că „principiile normative nu sînt verificabile" (p. 304).

Militînd cu îndîrjire împotriva principiilor cunoașterii adevărate, J.W. Oliver merge pînă la absurd. El reduce toate problemele gnoseologice la așa-zise principii normative, la credință, adică la bunul plac al subiectului. J.W. Oliver profesează astfel o epistemologie subiectivistă și agnostică pînă la extrem, o „epistemologie" care își pierde sensul chiar și în accepția cea mai retrogradă a cuvîntului, dată de filozofia burgheză contemporană

T. U.

Cunoaștere teoretică și cunoaștere istorică

Clasicii marxismului au stabilit deosebirea existentă între logic și istoric, între obiectul teoriei și obiectul istoriei ca știință. Care sînt însă, în mod concret, particularitățile și elementele comune ale cunoașterii teoretice și ale cunoașterii istorice?

Această problemă, privită în domeniul științelor sociale teoretice și istorice, constituie obiectul unui amplu și interesant studiu semnat de N. Ștefanov, publicat în revista bulgară de filozofie „Filosofska misăl" (1960, nr. 4), cu titlul *Cu privire la conținutul și forma cunoașterii teoretice și a cunoașterii istorice*.

Conținutul oricărei forme de cunoaștere științifică este reflectarea obiectului ei; prin urmare, specificul conținutului, atît al cunoașterii teoretice cît și al celei istorice, este determinat de obiectul lor.

Pornind de la această teză și analizînd indicațiile clasicilor marxism-leninismului referitoare la obiectul teoriei și al istoriei, N. Ștefanov definește în felul următor conținutul cunoașterii teoretice și al celei istorice:

Conținutul cunoașterii teoretice este reflectarea în conștiința omului a legităților obiective ale dezvoltării sociale în forma lor «pură», abstractă, iar *conținutul cunoașterii istorice este reflectarea în conștiința omului a legităților obiective ale dezvoltării sociale în forma lor concret-istorică (cronologică) de manifestare.*

Aceste definiții conțin atît elementul distinctiv, cît și elementul comun al teoriei și al istoriei. Altfel spus, cunoașterea teoretică și cunoașterea istorică se deosebesc între ele prin faptul că reflectă aspecte diferite ale legilor dezvoltării sociale și, totodată,

întrucît cercetează aceleași legi ale dezvoltării sociale, ele constituie un tot unitar, sînt forme ale uneia și aceleiași cunoașteri științifice.

Natura conținutului cunoașterii teoretice și al cunoașterii istorice determină atît deosebirea, cît și elementul comun care există între formele respective: între structura, modul de organizare a conținutului teoriei, pe de o parte, și structura, modul de organizare a conținutului istoriei pe de altă parte.

În ce constă, prin ce se caracterizează forma cunoașterii teoretice și forma cunoașterii istorice?

Ca și conținutul oricărei alte cunoașteri, arată N. Ștefanov, conținutul cunoașterii teoretice, fiind reflectarea generalului esențial din realitate luat în forma lui „pură", se exprimă, se fixează în noțiuni abstracte, categorii și legi. Structura noțiunilor generale, a categoriilor și a legilor prin care se exprimă conținutul cunoașterii teoretice constituie forma ei. Trăsătura principală a acestei forme, a structurii, a modului de organizare a noțiunilor, a categoriilor și legilor în care se fixează conținutul teoriei constă în subordonarea lor pe baza principiului ridicării de la determinările abstracte ale concretului obiectiv la concretul logic, la reflectarea multilaterală, sintetică în gîndire a concretului obiectiv. În cadrul teoriei, noțiunile, categoriile și legile se află însă într-o astfel de succesiune, organizare, înlănțuire, încît ele nu reproduc istoria concretă a obiectului cercetat, ci logica apariției și dezvoltării lui. În acest sens, teoria reprezintă, după cum a arătat F. Engels, o reflectare corectată a dezvoltării sociale, dar corectată conform legilor acesteia.

O altă trăsătură principală, legată de cea dintîi, a formei cunoașterii teoretice este, după N. Ștefanov, faptul că în teorie succesiunea noțiunilor și a categoriilor nu coincide cu ordinea apariției și dezvoltării lor istorice.

Cele spuse despre conținutul și forma cunoașterii teoretice nu trebuie însă înțelese în sensul că teoria, cunoașterea teoretică n-ar avea un caracter istoric. Lucrurile stau tocmai invers. Teoria este, subliniază N. Ștefanov, istorică atît în conținutul, cît și în forma sa.

Istorismul conținutului teoriei reiese din însuși faptul că el reflectă (deși în forma sa „pură") dezvoltarea reală a lucrurilor, adică istoria obiectului. Pe de altă parte, în procesul dezvoltării societății și a cunoașterii științifice, teoria se află în mod continuu în fața unor noi probleme ridicate de practica social-istorică. Prin rezolvarea acestor probleme, conținutul teoriei se schimbă, se dezvoltă, se îmbogățește atît în extensiune cît și în adîncime.

În ceea ce privește caracterul istoric al formei cunoașterii teoretice, el constă în faptul că sistemul noțiunilor, categoriilor și legilor ei (ca, de exemplu, în cazul economiei politice) nu este ceva închis, dat o dată pentru totdeauna, ci se dezvoltă, se îmbogățește neîncetat pe măsura dezvoltării conținutului.

În mod analog, pe baza particularităților conținutului istoriei (ca știință) sînt evidențiate (în ultima parte a lucrării) și trăsăturile caracteristice ale formei cunoașterii istorice. Soluția propusă acestei probleme se rezumă la următoarele:

În domeniul cunoașterii istorice, noțiunile, categoriile prin care se exprimă conținutul ei sînt astfel organizate, încît să servească pentru descrierea fizionomiei individuale concrete a evenimentului istoric, a procesului istoric. Aceasta este prima trăsătură a formei cunoașterii istorice. Istoria însă nu se limitează numai la descrierea științifică a procesului istoric. Ea dezvăluie totodată esența faptelor și evenimentelor istorice, arată cum ele trebuie explicate, cum se manifestă în mod concret legile dezvoltării sociale. Această funcție explicativă, fără de care istoria nu poate fi considerată ca o știință adevărată, se realizează prin subsumarea evenimentelor și faptelor istorice legii, categoriei sau noțiunii generale corespunzătoare (de exemplu noțiunea de revoluție burghezo-democratică).

Astfel, a doua trăsătură specifică a formei cunoașterii istorice constă în aceea că, „în domeniul istoriei, faptele și evenimentele

cercetate sînt întotdeauna subsumate unei sau altei categorii teoretice generale sau legi, prin intermediul căreia se dezvăluie și se caracterizează esența lor" (p. 32).

În istorie, respectarea cronologiei, aplicarea principiului cronologic este obligatorie. De aici decurge, după N. Ștefanov, a treia și ultima trăsătură principală a formei cunoașterii istorice, și anume faptul că în istorie succesiunea, ordinea noțiunilor și categoriilor corespunde ordinii apariției și dezvoltării lor istorice.

Ca și cunoașterea teoretică, cunoașterea istorică este pătrunsă de istorism atît în conținutul, cît și în forma sa.

În legătură cu această problemă, autorul subliniază, pe bună dreptate, rolul hotărîtor al teoriei științifice, al teoriei marxist-leniniste în dezvoltarea și îmbogățirea conținutului și formei cunoașterii istorice. Tocmai și numai datorită fundamentării sale pe teoria marxist-leninistă, știința istorică poate să dea o imagine adecvată a trecutului istoric, să descopere noi aspecte și legități ale procesului istoric. Totodată, dezvoltarea teoriei duce și la dezvoltarea formei cunoașterii istorice, la îmbogățirea ei cu noi noțiuni și categorii, ceea ce face posibilă reflectarea mai multilaterală și mai profundă a procesului istoric.

Strîns legată de problema conținutului și formei cunoașterii teoretice și a celei istorice este și problema aprecierii, a rolului judecăților de valoare în științele sociale teoretice și istorice. Această problemă importantă nu este însă abordată în lucrare, ceea ce se explică, credem, prin faptul că ea face parte din problema mai generală a metodelor folosite în teorie și în istorie, problemă care, după cum se arată în încheiere, necesită o analiză specială.

T. P.

Analiza semantică a nivelelor

Într-un articol interesant din „The Review of Metaphysics" (martie 1960), fizicianul Mario Bunge, profesor la Universitatea din Buenos Aires, analizează din punct de vedere semantic noțiunea de nivel. Contrar orientărilor neopozitiviste, care transformă știința semanticii într-un curent idealist-subiectiv, punînd-o exclusiv în serviciul clarificării modului de exprimare, autorul arată că semantica nu vine în contradicție cu studii avînd implicații ontologice, noțiunile generale putînd fi analizate cu maximum de rigoare. Autorul degajează în acest studiu nouă sensuri ale noțiunii de nivel, care sînt analizate toate conform următoarei scheme: descriere, definiție, ilustrare și problemele pe care le ridică.

În cadrul prezentei note vom urmări mai detaliat *modalitatea analizei* în cercetarea primului sens al noțiunii de nivel, cel al limbajului curent. Aici nivelul este conceput ca grad al unei scări, ca stadiu al unui proces. În această accepție, nivelele nu sînt marcate în mod necesar prin diferențe calitative, ci prin diferențe de intensitate a unor proprietăți. Definiția acestui sens al noțiunii de nivel este: „Un obiect aparține treptei Dn, superioară altei trepte $Dn-1$, atunci și numai atunci cînd depășește în anumite privințe toate obiectele care aparțin treptei inferioare". Acest sens al noțiunii de nivel este ilustrat de diferitele grade ale unei proprietăți extensive, ca înălțime, sau intensive, ca densimea populației, sau grade de integrare, adaptare etc. El ridică următoarele întrebări: 1) dacă poate fi utilizată noțiunea de nivel în locul noțiunii de treaptă atunci cînd trecerile de la o treaptă la alta nu sînt legate de transformări calitative; 2) care este locul ipotezei continuității, în raport cu care diferențele de grad pot fi făcute oricît de mici; 3) dacă clasificarea cere discontinuitate în anumite aspecte sau este posibilă o clasificare conformă gradului sau intensității variabilelor continue.

Dintre celelalte sensuri ale noțiunii de nivel, degajate și riguros analizate de autor, redăm cîteva: nivel ca grad de complexitate, care însă nu introduce vreo calitate nouă (de exemplu mașini simple sau compli-

cate); nivel ca grad de profunzime a analizei, relevînd diferite nivele reale ale obiectelor (de exemplu teoria electromagnetică a luminii și teoria mecanicii cuantice a radiației); nivele izvorînd din totalitate, caracterizate prin integrarea strictă a părților (de exemplu particule elementare-nucleu atomic-atom-moleculă etc.); nivel ca sistem de calități, adică sistem al interrelațiilor calității sau, variabilelor (de exemplu domeniul fenomenelor mecanice, vitale și istorice); nivel ca rang sau ierarhizare (de exemplu instituții ierarhice); nivel ca straturi suprapuse, a căror ordine se formează în timp (de exemplu propoziții singulare, teoreme, axiome); nivel ca grad al existenței, într-o serie evolutivă (de exemplu fenomen atomic, fenomen chimic sau realitate, experiență, cunoaștere) și altele.

Analiza semantică a noțiunii de nivel este utilă în general pentru cunoașterea filozofică și științifică, în special pentru cercetarea fenomenelor în fazele lor de transformare, de salt. Prin degajarea bogăției de conținut a acestei noțiuni și prin determinarea strictă a fiecărui sens, analiza lui Bunge constituie un bun instrument de lucru, aducînd un spor de nuanțare, de diferențiere, de precizie pentru cercetare. Un interes special prezintă problematica aleasă de autor: prin analiza conceptului de nivel, Bunge cercetează, de fapt, diferite forme de subordonare ale unor structuri obiectiv existente, semantica fiind pusă de astă dată nu exclusiv în serviciul clarificării limbajului, adică a modalității subiective în care ne exprimăm, ci și în serviciul cercetării realității propriu-zise. Datorită similitudinii legilor logice cu cele ale realității, a corespunderii logicului și a istoricului, cercetarea riguroasă a modului de exprimare aduce întotdeauna într-un mod mijlocit și un spor de cunoștințe asupra realității obiective. Interesul articolului întrece, după părerea noastră, precizările utile din domeniul noțiunii de nivel (importante și prin ele însele); credem că interesul major al articolului constă în *orientarea* lui, prin încercarea interesantă de a utiliza rigoarea unor analize semantice la studiul unor noțiuni ale științelor naturii.

C. D.

„Circuitul invers" și filozofia

L.A. Petruşenko expune demonstrativ teza caracterului universal, valabil pentru toate formele de mișcare a materiei, a „legăturii" sau „circuitului invers" în articolul *Importanța filozofică a noțiunii de „circuit invers" în cibernetică* („Vestnik Leningradskovo Universiteta", nr. 17/1960, p. 76—87). Într-un expozeu dens, el arată că bazele materialiste ale științei cibernetice ne obligă să cercetăm și sub aspectul dialecticii interacțiunilor, a legăturilor și a condiționărilor reciproce noțiunile fundamentale ale acestei științe.

Or, noțiunea de „circuit invers" ocupă un loc central în sistemul teoretic al cibernetici. În ciuda unor manifestări de „fetișism cibernetic", majoritatea savanților din Apus sînt de acord cu cei sovietici asupra conținutului general al teoriei cibernetice, care constă în a cerceta asemănările principale dintre mijloacele de autoreglare folosite de animale și în mașini.

Autorul insistă în mod justificat asupra faptului că procesele de dirijare bazate pe principiul „circuitului invers" sînt mai generale decît fenomenele observabile numai în mașini sau la animale.

În orice *sistem dinamic*, privit în necontenită mișcare și transformare, poate fi distinsă: 1) pătrunderea informației din afară, *din mediu în interiorul* sistemului, și 2) circulația informației în însuși sistemul respectiv. Cantitatea de informație pe care sistemul o extrage din mediul exterior, acumulînd-o, condiționează nivelul și structura organizării lui interioare. În același timp, structura internă dată a sistemului este de așa natură, încît poate, pe baza „circuitului invers", să mărească cantitatea de informație proprie sistemului.

„Circuitul invers" există numai în condițiile unei structuri anumite a sistemului, în cazul existenței a cel puțin două canale de legătură, *AB* și *CD*. În cazul cînd informația din canalul *CD* (circuitul invers) influențează asupra informației *AB*, care intră în sistem, atunci cantitatea totală de informație a sistemului nu se pierde, nu se micșorează, ci capătă posibilitatea de a se acumula.

Existența a cel puțin unui „circuit invers" în cadrul sistemului permite acumularea informației și deci creșterea gradului de organizare a sistemului, dezvoltarea lui progresivă.

Există două tipuri principale de autoreglare care permit dezvoltarea progresivă a sistemelor deschise: reglarea în baza „circuitului invers" și compensația. Acest din urmă tip de autoreglare este mai primitiv, dar permite o adaptare satisfăcătoare a organismelor la condițiile lor de existență. Astfel, menținerea unei temperaturi constante într-o cameră se poate realiza prin întreruperea la intervale regulate a izvorului de căldură, fără ca prin aceasta să existe vreo legătură cauzală între temperatura atinsă la un moment dat și cea dorită. Tipul de autoreglare bazat pe principiul „circuitului invers" realizează însă, prin intermediul informației, o comparație între starea sistemului la intrarea și la ieșirea informației; diferența acestor stări este folosită pentru reglarea principalului proces al sistemului, în așa fel încît însăși această diferență să fie redusă la zero. În tehnica modernă acest principiu se realizează într-o formă profund asemănătoare celei pe care o îmbracă circuitul invers în mașini.

Mecanismele fiziologice care folosesc principiul autoreglării pe baza „circuitului invers" sînt extrem de numeroase: „Simțind frigul, fiarele se ascund în văgăuni, păsările zboară spre sud..., arborii își încetează înmugurirea, înfrunzirea".

Homeotermia, menținerea temperaturii corpului la un nivel constant, se produce în baza legii lui Van't Hoff, după care scăderea temperaturii duce la încetinirea reacțiilor chimice, iar acestea la scăderea intensității metabolismului.

P.K. Anohin a demonstrat în 1939 existența „aferentației nervoase inverse", cu ajutorul căreia este dirijată și reglată întreaga activitate reflectorie a organismelor în condițiile schimbătoare ale mediului. Wiener, Ashby, Schwalhausen și Tahtadjcien demonstrează că procesul selecției naturale prezintă, ca o trăsătură esențială, un mecanism de autoreglare a densității populației, bazat pe principiul „circuitului invers".

Este evident că în organisme acest principiu suferă modificări și complicări uriașe în raport cu modul său de funcționare în mașini; matematicianul J. Neumann apreciază gradul de complicare al organismului ca fiind de 10^6 mai mare decît cel al mașinii.

Procesul de producție, munca individuală și socială, gîndirea și conștiința manifestă sub diferite forme aceeași tendință către îndepărtarea, cu ajutorul „circuitelor inverse", a zgomotului, a dezorganizării, a consumului inutil de energie. Sistemele dinamice în care are loc principiul „circuitului invers" își modifică în mod corespunzător starea, în așa fel încît să-și conserve o stare favorabilă existenței lor, în ciuda acțiunilor contrare ale mediului. La baza activității oricărui sistem cu autoreglare stă o formă a luptei contrariilor, care se concretizează în antagonismul dintre *informație* și *entropie*, informația reprezentînd măsura organizării, iar entropia — măsura dezorganizării într-un sistem. În orice sistem cibernetic (simplu sau complex), lupta acestor contrarii determină *mișcarea*, evoluția sistemului, care se petrece în cicluri situate pe o spirală, avînd un caracter progresiv ascendent.

Apariția „circuitelor inverse" în ființele vii a fost precedată de existența „homeostazei chimice", adică a unor mecanisme de autoreglare proprii reacțiilor chimice bazate în special pe modificarea vitezei de reacție.

Acest tip de reglare extrem de răspîndit are, explică autorul, valoarea unei legități obiective de maximă generalitate. Chiar dacă „«circuitul invers» nu reprezintă însuși

secretul absolut al vieţii" (Wiener), ori „taina organizării (ordinii) universale" (Pierre de Latil), în orice caz el permite o înţelegere mai profundă a caracterului echilibrat, adaptat armonios al fenomenelor de autoreglare naturale sau produse de tehnică, avînd astfel şi o incontestabilă valoare metodologică. „Circuit invers" în radiotehnică, dirijarea prin deviere sau principiul lui Polzunov în automatică, aferentaţia inversă în fiziologie, principiul lui Le Châtelier în chimie etc., conchide autorul, aceste expresii date aceluiaşi principiu permit să se excludă mistica, teleologia în explicarea fenomenelor de autoreglare, autoorganizare şi autoperfecţionare de care sînt capabile organismele şi, în măsura în care sînt dirijate şi programate de om, şi maşinile. În aceasta constă, după L.A. Petruşenko, însemnătatea noţiunii de „circuit invers" pentru materialismul ştiinţific, dialectic.

I. M.

NOTE BIBLIOGRAFICE

В. П. ТУГАРИНОВ, *О ценностях жизни и культуры* (V. P. Tugarinov, Despre valorile vieţii şi culturii), Издательство Ленинградского Унив., 1960, 155 p.

V.P. Tugarinov dă în această lucrare o definiţie a valorilor, considerate a fi acele „fenomene ale naturii şi societăţii care constituie bunuri ale vieţii şi culturii oamenilor dintr-o anumită societate sau clasă socială şi care apar ca realităţi sau ca idealuri". În cele şapte capitole ale lucrării, autorul analizează diferitele categorii de valori, precum şi raportul oamenilor faţă de acestea.

Primul capitol este consacrat problemelor generale ale învăţăturii marxiste despre valori, după care urmează analiza valorilor vieţii individuale şi sociale (cap. II), printre care „munca" „pacea", „personalitatea şi societatea", „sensul vieţii" etc. În cap. III autorul se ocupă de valorile social-politice, ca libertatea, egalitatea, frăţia şi dreptatea. Capitolele următoare sînt consacrate unor valori ale culturii. Astfel în cap. IV autorul analizează „iluminismul" şi raportul lui cu filozofia, cu religia şi cultura; cap. V este consacrat „adevărului", pe care autorul îl studiază sub forma „adevărurilor ştiinţifice", „adevărurilor morale", „adevărurilor estetice". Capitolul următor (VI) cuprinde analiza valorilor „binelui". Autorul relevă deosebirea dintre binele general uman şi cel de clasă, între ceea ce este absolut şi relativ, etern şi trecător în „bine" şi „rău", precum şi laturile obiective şi subiective ale „binelui şi răului". În ultimul capitol, consacrat analizei „frumuseţii", V.P. Tugarinov se opreşte asupra noţiunii şi criteriilor frumuseţii, relieînd determinarea obiectivă şi latura subiectivă a frumosului, deosebind ceea ce este senzorial şi ceea ce are caracter raţional în frumuseţe.

În concluzie, autorul evidenţiază faptul că tocmai învăţătura marxist-leninistă este o învăţătură a idealurilor celor mai înalte ale omenirii, idealuri care reprezintă perspective reale, ţeluri înalte, valori autentice.

Б. М. КЕДРОВ, *О повторяемости в процессе развития* (B. M. Kedrov Despre repetabilitate în procesul dezvoltării) Государственное Издательство политической литературы, Москва, 1961, 146 p.

Lucrarea este consacrată analizei problemei repetabilităţii ca element al dialecticii marxiste, nemijlocit legat de legea negării negaţiei. Dar repetabilitatea, arată autorul, poate avea şi un caracter independent, fără legătură cu legea negării negaţiei; este cazul cînd acest proces se observă nu pe diferitele trepte de dezvoltare ale unui fenomen, ci în cadrul unei şi aceleiaşi trepte.

Cartea cuprinde următoarele capitole:

I. Repetabilitatea fenomenelor pe o singură treaptă de dezvoltare;

II. Repetabilitatea parțială pe diferite trepte de dezvoltare, superioară și inferioară;

III. Repetabilitatea specifică în procesul dezvoltării.

Problemele ridicate în această lucrare prezintă atît interes teoretic, filozofic, cît și interes practic, avînd legătură directă cu practica pedagogică și cu organizarea muncii intelectuale în general.

Fără a avea pretenția de a rezolva complet această problemă, autorul supune spre discuție cititorilor o serie de idei interesante și actuale.

А. Н. ЧАНЫШЕВ, *Философия Анри Бергсона* (Filozofia lui Henri Bergson), Издательство Московского Университета, Москва, 1960, 56 p.

După o scurtă introducere, în care sînt evidențiate rădăcinile social-istorice și teoretice ale bergsonismului, autorul analizează critic principalele lucrări în care este expusă această doctrină filozofică idealistă și irațională.

Autorul se oprește în mod special asupra teoriei bergsoniene a dezvoltării, a așa-zisei evoluții creatoare, arătînd cu argumente convingătoare că și în acest domeniu bergsonismul nu reprezintă vreun pas înainte în istoria filozofiei, pentru că, în esență, el exclude apariția noului și, în cele din urmă, existența însăși a mișcării.

Într-un alt capitol este demascat caracterul profund agnostic al filozofiei lui Bergson, al învățăturii lui despre rolul rațiunii în cunoaștere.

În lucrare este de asemenea combătută concepția antiștiințifică și retrogradă a lui Bergson despre societate.

Filozofia lui Henri Bergson, se arată în încheiere, servește și astăzi ca o armă teoretică a reacțiunii. Antiintelectualismul, iraționalismul și antidemocratismul de care este pătruns bergsonismul sînt folosite de burghezia reacționară din Franța pentru justificarea încercărilor sale de a reprima mișcarea populară și de a instaura în țară un regim anacronic, dictatorial.

И. Я. ЧУПАХИН, *Вопросы теории понятия* (Probleme ale teoriei noțiunii), Издательство Ленинградского Университета, 1961, 138 p.

Autorul analizează în mod sistematic atît esența noțiunii în general, cît și corelația sa cu celelalte forme ale gîndirii și cu cuvîntul. Se analizează operația logică a definiției, făcîndu-se o critică aspră concepțiilor idealiste și metafizice referitoare la noțiune.

Cartea are patru capitole, care tratează următoarele teme:

1. Unele particularități ale reflectării lumii obiective în noțiune;

2. Corelația noțiunii cu judecata și raționamentul;

3. Noțiunile și definiția obiectului lor;

4. Teoria noțiunii în logica matematică.

Lucrarea prezintă interes, în primul rînd, pentru cercetătorii științifici și studenții care se ocupă de probleme de logică, precum și pentru toți cei care studiază teoria cunoașterii.

О некоторых проблемах технического прогресса (Despre cîteva probleme ale progresului tehnic) Издательство Ленинградского Университета, 1961, 158 p.

Lucrarea constituie o substanțială culegere de studii elaborate de cercetătorii Institutului de ingineri economiști din Leningrad, consacrată analizei celor mai importante probleme legate de dezvoltarea progresului tehnic.

Dintre studiile publicate menționăm :

N.A. Sokolov, *Importanța economică a progresului tehnic în industria U.R.S.S.* ;

V.A. Vladimirskaia, *Progresul tehnic — baza materială a lichidării deosebirilor esențiale dintre munca intelectuală și fizică* ;

T.P. Alekseev, *Productivitatea muncii și ziua de muncă în perioada construcției desfășurate a comunismului* ;

N.F. Ivanova, *Despre cîțiva factori care definesc ritmul înalt al creșterii producției socialiste* ;

A.K. Sekejitikin, *Despre productivitatea muncii în socialism* ;

P.G. Zaostrovțev, *Despre munca nemijlocit socială în socialism.*

Această culegere de articole prezintă un deosebit interes pentru un cerc larg de cititori, informîndu-i despre etapele principale ale luptei, condusă de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, pentru făurirea unei economii noi înaintate, pîrghie principală în construirea comunismului.

БРИНЬОЛФУР БРЪЯРНАСОН, *Старые и новые проблемы* (Probleme vechi și noi), Издательство Иностранной литературы, Москва, 1960, 152 p.

Autorul acestei cărți — fruntaș al vieții publice din Islanda — desfășoară de pe pozițiile materialismului dialectic o luptă activă împotriva teoriilor antiștiințifice, pentru victoria adevărului obiectiv în știință, pentru victoria forțelor păcii și o viață fericită pentru toți oamenii simpli. Analizînd numeroase probleme filozofice, el nu se limitează la simpla expunere a ideilor marxist-leniniste, ci le consideră cheia rezolvării tuturor problemelor ridicate de știința contemporană despre natură și societate, în plină dezvoltare.

Arătînd, printre altele, că o sarcină principală a științei contemporane este aceea de a stabili o înțelegere justă a raportului dintre logica formală și cea dialectică, autorul ia atitudine combativă împotriva interpretării metafizice și mecaniciste a logicii formale.

Călăuzindu-se după principiile materialismului dialectic, el face o amplă analiză teoretică principalelor probleme ale fizicii și matematicii contemporane.

Sînt supuse de asemenea, cercetării teoretice problemele libertății voinței și valorilor morale.

Autorul respinge în mod hotărît idealismul, apărînd și popularizînd principiile materialismului dialectic.

Проблемы причинности в современной биологии (Problemele cauzalității în biologia contemporană), Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1961, 192 p.

Lucrarea, editată sub egida Academiei de Științe din Uniunea Sovietică, studiază o serie întreagă de probleme legate de analiza materialist-dialectică a cauzalității în biologia contemporană. Materialul este grupat pe următoarele teme :

1. Cauzalitatea și finalitatea în natura vie ;

2. Determinarea cauzală a progresului în natura vie ;

3. Despre determinarea cauzală a metabolismului ;

4. Probleme ale determinării în dezvoltarea individuală a organismelor ;

5. Determinarea cauzală a conștiinței ;

7. Despre legăturile cauzale în procesul formării solului.

Principiul cauzalității este analizat pe probleme, urmărindu-se rezolvarea pe plan filozofic a celor mai noi probleme ale biologiei contemporane. Un merit deosebit al cărții îl constituie prezentarea pe larg a realizărilor obținute de biologii sovietici, a valoroasei lor contribuții la dezvoltarea continuă a științei biologice.

История философии том V (Istoria filozofiei, vol V), Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1961, 913 p.

În vol. V din *Istoria filozofiei* se analizează dezvoltarea gîndirii filozofice şi sociologice de la sfîrşitul secolului al XIX-lea pînă la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie 1917.

Volumul reflectă dezvoltarea filozofiei marxiste de către V. I. Lenin, lupta sa permanentă pentru crearea partidului marxist al clasei muncitoare şi pregătirea revoluţiei socialiste în Rusia. Se evidenţiază, de asemenea, istoricul răspîndirii şi influenţei ideilor filozofice marxiste în mişcările muncitoreşti din alte ţări şi prelucrarea problemelor filozofice de către filozofii marxişti din aceste ţări, lupta împotriva reformismului şi revizionismului în filozofie şi sociologie. Autorii analizează în continuare gîndirea filozofică şi sociologică din ţările Europei şi ale Americii, legată de trecerea capitalismului în ultimul său stadiu, imperialismul. Volumul urmăreşte, de asemenea, istoricul dezvoltării tradiţiilor progresiste ale gîndirii filozofice şi sociologice, lupta dusă împotriva ideologiei reacţionare, pentru dezvoltarea mişcării de eliberare naţională şi democratică în epoca imperialismului.

Este analizată dezvoltarea ideilor filozofice în ştiinţele naturii, lupta materialismului împotriva idealismului şi generalizarea noilor descoperiri ale ştiinţei, îndeosebi revoluţia în domeniul fizicii.

Б. М. КЕДРОВ, *Классификация наук*, (B. M. Kedrov, Clasificarea ştiinţelor) том I, Издательство Высшей партийной школы и Академии Общественных наук при ЦК КПСС, Москва, 1961, 472 p.

Monografia filozofului sovietic B. M. Kedrov, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe din U.R.S.S., este consacrată uneia dintre cele mai dificile şi mai actuale probleme ale filozofiei şi ştiinţei: clasificarea disciplinelor ştiinţifice într-un sistem logic fundamentat. Autorul consacră o mare atenţie modului cum s-a pus problema în filozofia premarxistă din timpul antichităţii pînă în secolul al XIX-lea. Sînt expuse şi analizate diferitele principii propuse pentru coordonarea ştiinţelor de filozofii antici, principiul subiectiv şi principiul obiectiv folosite în secolele XV—XVIII, bazele clasificării ştiinţelor la Saint-Simon, Comte, Spencer, Hegel şi Cernîşevski.

Partea a II-a a volumul I este consacrată rezolvării marxiste a problemei. Autorul relevă pregătirea istorică de către Marx şi Engels a sistemului marxist de clasificare, elaborarea şi dezvoltarea acestui sistem de către Engels, punerea acestui sistem la baza lucrării lui Engels „Dialectica naturii".

În introducerea lucrării, B. M. Kedrov arată pe scurt planul viitoarelor volume ale monografiei. Vol. II, care va fi intitulat *Lenin şi contemporaneitatea*, este consacrat analizei diferitelor sisteme de clasificare ale ştiinţei ulterioare celui propus de Engels şi contribuţiei aduse de Lenin în această privinţă. Vol. III va fi intitulat *Experienţa aplicării metodei marxiste* şi va cuprinde încercarea autorului de a rezolva problema în lumina dezvoltării contemporane a ştiinţelor.

И. С. НАРСКИЙ, *Очерки по истории позитивизма*, (I. S. Narski, Studii despre istoria pozitivismului), Изд. Московского унив., Москва, 1960, 200 p.

Lucrarea cunoscutului filozof sovietic I. S. Narski cuprinde un număr de studii consacrate istoriei pozitivismului. Autorul analizează concepţiile principalilor precursori ai pozitivismului şi ai celor mai de seamă reprezentanţi contemporani ai acestui curent filozofic. Din ansamblul acestor studii se desprinde clar legătura, filiaţia istorică de la senzualismul berkeleian spre agnosticism şi de aici la pozitivism şi la neopozitivism.

Cartea conţine următoarele şase studii:

1. Idealismul subiectiv al lui George Berkeley — drumul către agnosticismul humeist.

2. Agnosticismul lui David Hume — drumul spre pozitivism.

3. Apariția pozitivismului. Învățătura lui Auguste Comte.

4. Pozitivismul în Anglia în secolul al XIX-lea, John Stuart Mill și Herbert Spencer.

5. „Al doilea pozitivism" al lui R. Avenarius și E. Mach (empiriocriticismul).

6. Pozitivismul contemporan.

Analiza istorică succintă informează pe cititori asupra principalelor etape ale dezvoltării pozitivismului, demascînd totodată rădăcinile ideologice și sociale ale acestui curent idealist.

С. И. ПОПОВ, *Кант и кантианство* (S. I. Popov, Kant și kantianismul) Изд. Московского унив., Москва, 1961, 296 p.

Noul studiu critic asupra operei lui Immanuel Kant și a influenței sale în filozofia idealistă contemporană este axat în special pe analiza concepțiilor gnoseologice și logice ale filozofului german, concepții care stau la baza kantianismului.

În primul capitol, autorul dă o caracterizare marxistă generală concepției kantiene, după care în cap. II, se ocupă de teoria cunoașterii în filozofia lui Kant, scoțînd în evidență inconsecvențele acestei teorii, precum și a criticii kantianismului de la stînga și de la dreapta.

Cap. III al lucrării este consacrat analizei logicii kantiene. În acest capitol, S. I. Popov subliniază raportul dintre logica generală (formală) și logica transcendentală, ruptura metafizică dintre conținut și formă ca trăsătură specifică a concepției kantiene în domeniul logicii și analizează teoria lui Kant despre formele și legile gîndirii.

În cap. IV, autorul trece în revistă problemele principale ale luptei marxismului împotriva neokantianismului. Caracterizînd neokantianismul ca o critică a lui Kant „de la dreapta", I. S. Popov argumentează necesitatea combaterii ferme a acestui curent idealist, care a constituit și constituie baza filozofică a încercărilor de revizuire a marxismului.

Un paragraf special este consacrat studiului luptei lui V. I. Lenin împotriva revizuirii kantiene a marxismului, criticii de către V. I. Lenin a gnoseologiei neokantiene.

În încheiere, autorul arată că neokantianismul contemporan este folosit de reacțiunea imperialistă și de oportunismul contemporan împotriva filozofiei marxiste-revoluționare.

DIN SUMARELE REVISTELOR STRĂINE

„*ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ*"

nr. 5/1961

Передовая. Великий триумф советской науки и техники (Editorial. Măreţul triumf al ştiinţei şi tehnicii sovietice).

Академик А. В. Топчиев, Разоружение — главная проблема современности (Acad. A. V. Topciev, Dezarmarea — principala problemă a contemporaneităţii).

Г. А. Деборин, Экономика и политика современного империализма (G. A. Deborin, Economia şi politica imperialismului contemporan).

Член-корр. АН СССР Ю. П. Францев, Социалистический коллективизм и формирование личности (I. P. Franţev, membru coresp. al Acad. de Şt. a U.R.S.S., Colectivismul socialist şi formarea personalităţii).

Д. А. Ошанин, Д. Ю. Панов, Человек в автоматических системах управления (D. A. Oşanin, D. I. Panov, Omul în sistemele automate de conducere).

Ю. А. Урманцев, Ю. П. Трусов, О свойствах времени (I. A. Urmanţev, I. P. Trusov, Despre însuşirile timpului).

В. В. Бродов, Рабиндранат Тагор (V. V. Brodov, Rabindranath Tagore).

Д. М. Гвишиани, „Мэнеджеризм" — американская социология бизнеса (D. M. Gvişiani, „Managerismul", sociologia americană a business-ului).

Научные сообщения и публикации

(Comunicări ştiinţifice şi publicaţii)

Л. Е. Майстров, М. В. Ломоносов и математика (L. E. Maistrov, M. V. Lomonosov şi matematica).

Е. Л. Зельманова (Ленинград), Рейналь как историк философии (E. L. Zelmanova (Leningrad), Reinal ca istoric al filozofiei).

Дискуссии и обсуждения

(Discuţii şi dezbateri)

С. М. Пермяков, О субъективистских тенденциях в эстетике (S. M. Permeakov, Despre tendinţele subiectiviste în estetică).

„ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ"

nr. 6/1961

Н. Джиндильдин, секретарь ЦК КП КАЗАХСТАНА, Вопросы интернационального воспитания трудящихся в современных условиях (N. Djindildin, secretar al C. C. al P.C. din Kazahstan, Problemele educării internaţionaliste a oamenilor muncii în condiţiile actuale).

И. Г. Кураков, Роль науки в создании материально-технической базы коммунизма (I. G. Kurakov, Rolul ştiinţei în crearea bazei tehnice-materiale a comunismului).

Член-корр. АН СССР М. Т. Иовчук, В. И. Степанов, Мировоззрение В. Г. Белинского и его современные фальсификаторы (M. T. Iovciuc, membru coresp. al Acad. de Ştiinţe a U.R.S.S., V. I. Stepanov, Concepţia despre lume a lui V. G. Belinski şi falsificatorii lui din prezent).

С. А. Яновская, Проблемы анализа понятий науки и новейший неопозитивизм (S. A. Ianovskaia, Problemele analizei noţiunilor ştiinţei şi noul neopozitivism).

И. С. Нарский, О традициях в истории философии (I. S. Narski, Despre tradiţii în istoria filozofiei).

Член-корр. АН СССР Н. Т. Федоренко, Натурфилософские идеи в старой китайской литературе (N. T. Fedorenko, membru coresp. al Acad. de Ştiinţe a U.R.S.S., Idei de filozofia ştiinţelor naturii în vechea literatură chineză).

Дискуссии и обсуждения

(Discuţii şi dezbateri)

Н. А. Бернштейн, Пути и задачи физиологии активности (N. A. Bernstein, Căile şi problemele fiziologiei activităţii).

Академик АН Эстонской ССР Г. Н. Наан (Таллин), О бесконечности Вселенной (G. N. Naan (Talin), membru al Academiei R.S.S. Estone, Despre caracterul infinit al universului).

В. С. Корниенко (Новосибирск), К вопросу о природе эстетического (V. S. Kornienko (Novosibirsk), Despre problema naturii esteticului).

„DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE"

nr. 4/1961

G. Redlov und H. Ullrich, Die ideologische Offensive des Marxismus-Leninismus in Deutschland (Ofensiva ideologică a marxism-leninismului în Germania).

D. Bergner, Die Staatsratserklärung — Staatspolitik auf wissenschaftlicher Grundlage (Declaraţia Consiliului de stat — politică de stat pe baze ştiinţifice).

E. Bartke, Zu einigen Grundfragen der marxistisch-leninistischen Ästhetik (Asupra unor probleme de bază ale esteticii marxist-leniniste).

H. Steussloff, Die „dialektische Theologie" Rudolf Bultmanns — Symptom der Krise in der bürgerlichen Ideologie („Teologia dialectică" a lui Rudolf Bultmann — simptom al crizei în ideologia burgheză).

G. Junghänel, Über den Begriff der Kommunikation bei Karl Jaspers (Despre noţiunea de comunicaţie la Karl Yaspers).

A. Klein, Kritik der imperialistischen Ideologie von der „Integration" des Arbeiters in den kapitalistischen Betrieb (Critica ideologiei imperialiste despre „integrarea" muncitorului în întreprinderea capitalistă).

„DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE"

nr. 5/1961

R. O. Gropp, Für eine zielstrebige und bewegliche Auswertung des nationalen philosophischen Erbes (Pentru o valorificare corespunzătoare a moștenirii filozofice naționale).

K. Fuchs, Über das Wahrheitsprinzip in der Physik (Despre principiul adevărului în fizică).

R. Miller, Der reaktionäre Charakter der neothomistischen Auffassung von der Persönlichkeit (1. Teil) (Caracterul reacționar al concepției neotomiste asupra personalității (partea 1)).

R. Stüber, Zur Entwicklung des demokratischen Zentralismus in der Periode des Sieges des Sozialismus in der D.D.R. (Despre dezvoltarea centralismului democratic în perioada victoriei socialismului în R.D.G.).

H. Redeker, Das subjektive Element oder Bitterfeld und der Praxischarakter der Kunst (Elementul subiectiv sau Bitterfeld și caracterul practic al artei).

A. Schaff, Die Bedeutung der „Bedeutung" (1. Teil) (Semnificația „semnificației" (partea I).

W. R. Beyer, Ein Verbot der „verführerischen und gefährlichen" kantischen Philosophie (O interzicere a filozofiei kantiene „dezorientante și periculoase").

Diskussion

(Discuții)

T. D. Pawlow, Die Einheit der Wahrheit und Schönheit, des Guten und der Schönheit — Grundfrage der wissenschaftlichen Ästhetik und der Kunst (Unitatea adevărului și frumosului, a binelui și frumosului — problema de bază a esteticii științifice și a artei).

DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE"

nr. 6/1961

W. Eichhorn, Vom Sinn des Lebens in unserer Epoche (Despre sensul vieții în epoca noastră).

R. Miller, Der reaktionäre Charakter der neothomistischen Auffassung von der Persönlichkeit (2. Teil und Schluss) (Caracterul reacționar al concepției neotomiste despre personalitate (partea a 2-a și încheiere).

H. Taubert, Über die sittliche Verantwortung des sozialistischen Leiters in der Industrie (Despre răspunderea morală a conducătorului socialist în industrie).

H. Hörz, Der neue gesellschaftliche Charakter der Arbeit und die Erziehung zur sozialistischen Arbeitsmoral (Noul caracter social al muncii și educare în spiritul moralei socialiste a muncii).

A. Schaff, Die Bedeutung der „Bedeutung" (2. Teil und Schluss) (Semnificația „semnificației" (partea a 2-a și încheiere)).

G. Della Volpe, Rousseau und Marx (Rousseau și Marx).

W. R. Beyer, Hegel als praktischer Verwaltungsbeamter (Hegel ca funcționar practic în administrație).

BULETIN BIBLIOGRAFIC

V. I. LENIN, *Biografie*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 580 p.

V. I. LENIN, *Opere alese*, vol. I, Ed. politică. Bucureşti, 1961, 887 p.

V. I. LENIN, *Despre construcţia de partid*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 872 p.

V. I. LENIN, *Împotriva revizionismului*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 460 p.

* * * *Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Proiect, Ed. politică. Bucureşti 1961, 159 p.

GH. GHEORGHIU-DEJ, *Raport asupra mersului îndeplinirii directivelor Congresului al III-lea al partidului privind construirea socialismului la sate şi dezvoltarea agriculturii*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 70 p.

V. G. AFANARIEV, *Filozofia marxistă*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 459 p.

GH. BARBU, *Acumularea socialistă — sursă a reproducţiei socialiste lărgite*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 96 p.

E. DOBRESCU şi T. POSTOLACHE, *Situaţia clasei muncitoare în ţările capitaliste după cel de-al doilea război mondial*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 83 p.

RADU FLORIAN, *Teoria marxist-leninistă a revoluţiei socialiste*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 147 p.

G. GLERZERMAN, *Legile dezvoltării sociale*. Ed. politică, Bucureşti, 1961, 242 p.

E. NICOLESCU şi G. CĂLIMAN, *Problema-cheie — dezarmarea generală şi totală*, Societatea pentru răspîndirea ştiinţei şi culturii. Bucureşti, 1961, 64 p.

АСЕЕВ И. А. и КОН И. С., Основные направления буржуазной философии и социологии XX века. Издательство Ленинградского Университета, 1961, 108 стр. (Aseev I. A. şi Kon I.S., Curentele de bază ale filozofiei burgheze şi ale sociologiei burgheze din secolul al XX-lea. Ed. Univ. Leningrad, 1961, 108 p.).

БЕРНАСОН Б., Старые и новые проблемы. Издательство иностранной литературы, Москва, 1960, 152 стр. (Bjarnason B., Probleme vechi şi noi. Ed. pentru literatură străină, Moscova, 1960, 152 p.)

ГУДСТЕЙН Р. Л., Математическая логика. Издательство иностранной литературы, Москва, 1961, 161 стр. (Goostein R. L., Logica matematică, Ed. pentru literatură străină, Moscova, 1961, 161 p.).

ДЕБОРИН А. М., Философия и политика. Издательство Академии наук СССР, Москва, 1961, 746 стр. (Deborin A. M., Filozofia şi politica, Ed. Acad. de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova 1961, 746 p.).

ИВАЩЕНКО А., Заметки о современном реализме. Советский писатель, Москва, 1961, 203 стр. (Ivascenco A., Note despre realismul contemporan. Scriitorul sovietic, Moscova, 1961, 203 p.

* * * Избирательные системы стран мира. Государственное издательство политической литературы, Москва, 1961, 335 стр. (Sistemele electorale ale ţărilor lumii. Ed. de stat pentru literatură politică, Moscova, 1961, 335 p.).

* * * История философии. Издательство Академии наук СССР, Москва, 1961, 919 стр. (Istoria filozofiei, vol. V. Ed. Acad. de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1961, 919 p.).

* * * Краткий очерк истории философии. Издательство социально-экономической литературы. Москва. 1960, 814. (Scurtă istorie a filozofiei. Ed. pentru literatură social-economică, Moscova, 1960, 814 p.)

* * * Проблема причинности в современной биологии. Издательство Академии наук СССР, Москва, 1961, 132 стр. (Problema cauzalităţii în biologia contemporană. Ed. Acad. de Ştiinţe a U.R.S.S.,Moscova, 1961, 132 p.).

* * * Проблема причинности в современной физике. Издательство Академии наук СССР, Москва, 1960. 429 стр. (Problema cauzalităţii în fizică modernă. Ed. Acad. de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1960, 429 p.).

ЧАГИН Б. А., Из истории борьбы против философского ревизионизма в германской социал-демократии (1895—1914). Издательство Академии наук СССР, Москва-Ленинград, 1961, 342 стр. (Ceaghin B.A., Din istoria luptei împotriva revizionismului filozofic în social-democraţia germană, 1895—1914, Ed. Acad. de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova-Leningrad, 1961, 342 p.).

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

FR. BACON, **Noul organon**, 236 p., 10,50 lei

ATH. JOJA, **Studii de logică**, 392 p., 26,20 lei

ŞT. C. MICHĂILESCU, **Pagini filozofice alese**/Studiu introductiv de S. Ghiţă, 203 p. + 1 pl., 5,65 lei

FLOREA ŢUŢUGAN, **Silogistica judecăţilor de predicaţie/Contribuţii, adaosuri şi rectificări la silogistica clasică**, 315 p., 12,50 lei

* * * **Din istoria filozofiei în Romînia, vol. I**, 264 p., 5 lei; **vol. II**, 402 p., 10 lei; **vol. III**, 427 p. 19,90 lei

* * * **Din istoria filozofiei ruse/Secolele XVIII—XIX**, 344 p., 8 lei

* * * **Pagini alese din opera lui Gh. Marineseu**/Studiu introductiv de C. I. Gulian, 132 p., 4,15 lei

TEXTE FILOZOFICE

* * * **Decembriştii**/Studiu introductiv de L. Miroş, 334 p., 5 lei

* * * **Lomonosov**/Studiu introductiv de C. I. Gulian, 212 p., 6,35 lei

* * * **Saint-Simon, Fourier, Owen**/Studiu introductiv de I. Cernea, 360 p., 5 lei

* * * **Voltaire, Rousseau**/Studiu introductiv de Edith Gulian şi I. Firu, 276 p., 9,15 lei

ÎNTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 2
BUCUREȘTI
c. 4134

Lei 6.—

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

I 7880

ANUL VIII 1961

BIBLIOTECA CENTRALA
SIBIU

DIN SUMAR

CREAREA BAZEI TEHNICE-MATERIALE A COMUNISMULUI ÎN U. R. S. S. — IOAN V. TOTU

ÎNTĂRIREA ŞI PERFECŢIONAREA REPARTIŢIEI DUPĂ MUNCĂ, ÎN VEDEREA TRECERII LA REPARTIŢIA COMUNISTĂ — N. STĂNESCU şi O. HOFFMAN

PENTRU UN MOD CREATOR DE LEGĂTURĂ ÎNTRE CERCETAREA ÎN DOMENIUL MATERIALISMULUI ISTORIC ŞI PRACTICĂ — HONORINA CAZACU

UN GEN AL CREAŢIEI ARTISTICE DE MASĂ ÎN PLIN AVÎNT: BRIGADA ARTISTICĂ DE AGITAŢIE — PAVEL CÎMPEANU

ROLUL MUNCII POLITICE EDUCATIVE DE MASĂ ÎN FORMAREA CONŞTIINŢEI SOCIALISTE A COLECTIVULUI DE MUNCITOARE DE LA FABRICA DE CONFECŢII ŞI TRICOTAJE-BUCUREŞTI — TEODOR BRATEŞ

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

1990

0 IUI 2005

I 7880

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

BCU 2014

CERCETĂRI FILOZOFICE

BCU IAȘI 2022

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

6

ANUL VIII

1961

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

4134

„CERCETĂRI FILOZOFICE" REVISTĂ DE FILOZOFIE
APARE DE 6 ORI PE AN

COMITETUL DE REDACȚIE

ACAD. C. IONESCU-GULIAN, *redactor responsabil*; ACAD. ATH. JOJA; ACAD. M. RALEA; PROF. T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R.; PROF. M. BREAZU; PROF. STANCIU STOIAN; PROF. D. D. ROȘCA (Cluj); PROF. DAN BĂDĂRĂU; C. VLAD; N. BELLU, *redactor responsabil adjunct*; H. WALD.

REDACȚIA: BUCUREȘTI, B-dul Ilie Pintilie nr. 6, tel. 12.17.90

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

Anul VIII, nr. 6 1961

SUMAR

STUDIIND DOCUMENTELE CONGRESULUI AL XXII-LEA AL P.C.U.S.

Pag.

IOAN V. TOTU, Crearea bazei tehnice-materiale a comunismului în U.R.S.S. . . 1283
N. STĂNESCU şi O. HOFFMAN, Întărirea şi perfecţionarea repartiţiei după muncă, în vederea trecerii la repartiţia comunistă 1299
HONORINA CAZACU, Pentru un mod creator de legătură între cercetarea în domeniul materialismului istoric şi practică 1319
PAVEL CÎMPEANU, Un gen al creaţiei artistice de masă în plin avînt : brigada artistică de agitaţie 1337
S. VIERU, Aspecte dialectice în logica propoziţiilor 1363
ION BANU, Criteriul de apreciere a dezvoltării filozofice şi a luptei de idei din sociologia premarxistă 1387

COMUNICĂRI

B. DUŢESCU, Ştefan Stîncă — gînditor şi militant socialist 1413
I. SPIELMANN, Revista „Korunk" (1926—1940) şi problemele filozofice ale ştiinţelor naturii 1421

ACTIVITATEA PRACTICĂ ŞI PROBLEMELE DEZVOLTĂRII CONŞTIINŢEI SOCIALISTE

TEODOR BRATEŞ, Rolul muncii politice educative de masă în formarea conştiinţei socialiste a colectivului de muncitoare de la Fabrica de confecţii şi tricotaje Bucureşti 1439
ION MARIN şi NICOLAIE PROSAN, Ceea ce nu se vede pe graficul de întrecere (Din experienţa uzinelor de autocamioane „Steagul Roşu" din Braşov) . . 1453

CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE

Pozitivismul contemporan (*Tomin Uroş*); Philipp Frank, „Filozofia ştiinţei" (*Elena Bellu*); Esenţa reacţionară a abstracţionismului contemporan (*V. Popescu*) 1459

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

1964

Pag.

DIN MIȘCAREA FILOZOFICĂ DE PESTE HOTARE

Aspecte ale gîndirii biologice contemporane din Occident (*Bogdan Stugren*); Probleme de metodă în științele moderne (*Clara Dan* și *Ileana Mărculescu*) . . 1479

NOTE

Note de lectură 1495
Note bibliografice 1498
Din sumarele revistelor străine 1505
Buletin bibliografic 1513
Index alfabetic 1515

АКАДЕМИЯ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ
ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ

ФИЛОСОФСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Год издания VIII, № 6 1961

СОДЕРЖАНИЕ

ИЗУЧЕНИЕ ДОКУМЕНТОВ XXII СЪЕЗДА КПСС стр.

ИОАН В. ТОТУ, Создание материально-технической базы коммунизма в СССР 1283

Н. СТЭНЕСКУ, О. ХОФФМАН, Укрепление и совершенствование распределения по труду имея в виду переход к коммунистическому распределению 1299

ХОНОРИНА КАЗАКУ, За творческую связь исследований в области исторического материализма с практикой 1319

ПАВЕЛ КЫМПЯНУ, Развитие нового жанра массового художественного творчества: агитационных артистических бригад 1337

С. ВИЕРУ, Вопросы диалектики в логике высказываний 1363

И. БАНУ, Критерий оценки развития и борьбы идей в домарксовской социологии 1387

СООБЩЕНИЯ

Б. ДУЦЕСКУ, Социалистический мыслитель и деятель Штефан Стынкэ 1413

И. ЮПИЛЬМАНН, Журнал «Коруик» (1926—1940 гг.) и философские вопросы естествознания 1421

ПРАКТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ

ТЕОДОР БРАТЕШ, Роль политико-воспитательной массовой работы в формировании социалистического сознания трудовых коллективов фабрики готового платья и трикотажных изделий — Бухарест 1439

ИОН МАРИН и НИКОЛАЕ ПРОСАН, Чего не видно на графике соревнования (из опыта Брашовского автомобильного „Steagul Roşu" завода) 1453

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Современный позитивизм (*Томин Урош*); Филипп Франк, „Философия науки" (*Елена Беллу*); Реакционная сущность современного абстракционизма (*В. Попеску*) 1459

ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ

Стр.

ФИЛОСОФСКАЯ МЫСЛЬ ЗА РУБЕЖОМ

Аспекты мышления в области современной биологии на Западе (*Стугрен Богдан*); Проблемы метода в современных науках (*Клара Дан и Иляна Мэркулеску*) 1479

ПРИМЕЧАНИЕ

По страницам печати 1495
Библиографические заметки 1498
Библиографический бюллетень 1505
Из содержания иностранных журналов 1513
Алфавитный указатель 1515

ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE
INSTITUT DE PHILOSOPHIE

RECHERCHES DE PHILOSOPHIE

VIIIe année, no 6 1961

SOMMAIRE

L'ÉTUDE DES DOCUMENTS DU XXIIe CONGRÈS DU P.C.U.S.

Page

IOAN V. TOTU, La création de la base technique matérielle du communisme en U.R.S.S. 1283

N. STĂNESCU et O. HOFFMAN, Le renforcement et le perfectionnement du système de répartition selon le travail en vue du passage à la répartition communiste 1299

HONORINA CAZACU, Pour un lien créateur entre la recherche dans le domaine du matérialisme historique et la pratique 1319

PAVEL CÎMPEANU, Un genre de création artistique de masse en plein essor : la brigade artistique d'agitation 1337

S. VIERU, Aspects dialectiques dans la logique des propositions 1363

ION BANU, Le critère d'appréciation du développement et de la lutte d'idées, dans la sociologie prémarxiste 1387

COMMUNICATIONS

B. DUȚESCU, Ştefan Stîncă — penseur et militant socialiste 1413

I. SPIELMANN, La revue « Korunk » (1926—1940) et les problèmes philosophiques des sciences naturelles 1421

L'ACTIVITÉ PRATIQUE ET LES PROBLÈMES DU DÉVELOPPEMENT DE LA CONSCIENCE SOCIALISTE

TEODOR BRATEŞ, Le rôle de l'activité politique-éducative de masse dans la formation de la conscience socialiste des ouvrières de la fabrique de confections et de tricotages — Bucureşti. 1439

ION MARIN et NICOLAIE PROSAN, Ce qu'on ne voit pas sur le graphique des émulations socialistes (de l'expérience des usines d'autos-camions « Steagul Roşu » de Braşov) 1453

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

Le positivisme contemporain (*Tomin Uroş*) ; Philipp Frank, « La philosophie de la science » (*Elena Bellu*) ; L'essence réactionnaire de l'abstractionnisme contemporain (*V. Popescu*). 1459

ÉDITIONS DE L'ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE

Page

LE MOUVEMENT PHILOSOPHIQUE À L'ÉTRANGER

Aspects de la pensée biologique contemporaine en Occident (*Stugren Bogdan*) ; Problèmes de méthode dans les sciences modernes (*Clara Dan* et *Ileana Mărculescu*) 1479

NOTES

Notes de lecture 1495
Notes bibliographiques 1498
Extraits des sommaires des revues étrangères 1505
Bulletin bibliographique 1513
Index alphabétique 1515

STUDIIND DOCUMENTELE CONGRESULUI AL XXII-LEA AL P.C.U.S.

CREAREA BAZEI TEHNICE-MATERIALE A COMUNISMULUI ÎN U.R.S.S.

DE

IOAN V. TOTU

Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. — Congresul constructorilor comunismului — se înscrie în istoria societății omenești ca un eveniment de o importanță excepțională. Generalizînd experiența gloriosului Partid Comunist al Uniunii Sovietice, ca și experiența întregii mișcări comuniste și muncitorești, experiența mișcării de eliberare națională a popoarelor, a luptei pentru pace, Programul P.C.U.S., celelalte materiale ale Congresului îmbogățesc teoria marxist-leninistă cu teze și concluzii noi, de o mare valoare teoretică și practică. Documentele Congresului al XXII-lea al P.C.U.S., expresia dezvoltării creatoare a marxism-leninismului, au fundamentat în mod științific calea spre cel mai înalt stadiu al civilizației umane, calea spre comunism.

„Acum, ca și în întreaga sa istorie, arată tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, mergînd pe căi încă neexplorate, deschide omenirii drumul spre viitor... Pe temelia marilor victorii obținute pînă acum, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice a dezvoltat în noul său Program învățătura lui Marx, Engels, Lenin, dînd un răspuns limpede problemelor fundamentale ale construirii comunismului, probleme care, în esența lor, se vor pune tuturor popoarelor în procesul de transformare revoluționară a lumii" [1].

În decursul anilor care au trecut de la Marea Revoluție din Octombrie, socialismul — a cărui inevitabilitate a fost în mod științific prezisă de Marx și Engels și al cărui plan de construire a fost trasat de Lenin — și-a găsit întruchiparea în victoriile epocale ale Uniunii Sovietice. „*Principalul rezultat al activității partidului și poporului* — a arătat tovarășul N.S.Hrușciov — *este victoria deplină și definitivă a socialismului în U.R.S.S.*" [2]. Într-un timp scurt, Uniunea Sovietică, care la începutul instaurării dictaturii proletariatului se afla, din punct de vedere economic, în urma mul-

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Darea de seamă a delegației P.M.R. la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S., prezentată la plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie — 5 decembrie 1961*, Ed. politică, 1961, p. 6.

[2] N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, 1961, p. 10.

tora dintre principalele țări ale lumii, a devenit astăzi o a doua mare putere industrială din lume. În anul 1961 producția industrială globală este de 45 de ori mai mare față de anul 1913, iar producția mijloacelor de producție — de 93 de ori. În prezent, U.R.S.S. produce aproape o cincime din întreaga producție industrială mondială — mai mult decît Anglia, Franța, Italia, Canada, Japonia, Belgia și Olanda luate la un loc. În Uniunea Sovietică au fost create cele mai mari sisteme energetice din lume. S-au dezvoltat în ritm vertiginos ramuri noi ale producției materiale, care se bazează pe cele mai noi cuceriri ale științei și tehnicii moderne, cum ar fi : industria constructoare de aparate de mare precizie, metalurgia specială, industria atomică, electronică și de rachete, aviația reactivă, construcția modernă de nave, producția de mijloace de automatizare.

Consecvent politicii de dezvoltare armonioasă a economiei naționale, P.C.U.S. a asigurat o continuă dezvoltare a forțelor de producție în toate republicile unionale și în toate regiunile țării. O atenție deosebită s-a acordat dezvoltării forțelor de producție în regiunile de răsărit ale Uniunii Sovietice, unde, pe baza bogatelor resurse energetice ale fluviilor siberiene și a cărbunelui ieftin, se construiesc mari centrale electrice. În Kazahstan și Siberia au fost puse în exploatare noi zăcăminte masive de minereu de fier, se dezvoltă rapid producția de metale și cărbune.

Ceea ce caracterizează întreaga dezvoltare a Uniunii Sovietice în perioada ce a trecut de la Congresul al XX-lea al P.C.U.S. *este ritmul accelerat al construcției comuniste.* În cei 6 ani, volumul producției industriale a crescut cu aproape 80 la sută, obținîndu-se importante depășiri ale sarcinilor septenalului.

Datorită dezvoltării unei puternice industrii s-a asigurat înzestrarea cu mijloace de muncă moderne a tuturor ramurilor economiei naționale. Numai în perioada anilor 1956—1960 agricultura socialistă a fost înzestrată cu 747 000 de tractoare precum și multe alte mijloace tehnice. Ca urmare a creșterii gradului de mecanizare și a aplicării cuceririlor științei, ca urmare a măsurilor profund revoluționare înfăptuite de partid în domeniul agriculturii, producția agricolă a sporit în ultimii 5 ani cu 43% față de perioada cincinalului precedent și încă mai există uriașe rezerve pentru creșterea ei.

Un mare avînt cunoaște dezvoltarea culturii și științei. După cum se știe, Uniunea Sovietică a depășit cele mai avansate țări capitaliste în ceea ce privește dezvoltarea științei, aceasta devenind tot mai mult o forță de producție nemijlocită, precum și în pregătirea cadrelor de ingineri, tehnicieni, lucrători științifici etc.

În Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea, tovarășul N. S. Hrușciov a spus : „Sîntem în drept să ne mîndrim că societatea sovietică a devenit societatea cea mai cultă din lume, iar știința sovietică s-a situat pe poziții înaintate în cele mai importante domenii" [1]. În U.R.S.S. există peste 350 000 de lucrători științifici și aproximativ 4 000 de instituții științifice. Anual sînt pregătiți de trei

[1] N. S. Hrușciov, *Raportul de activitate al C. C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, 1961, p. 110.

ori mai mulți ingineri decît în S.U.A., iar fiecare al patrulea om studiază într-o formă organizată. Succesele științei sovietice în cucerirea cosmosului au deschis o nouă epocă strălucită în dezvoltarea cunoștințelor științifice ale omenirii. U.R.S.S. este țara care a plasat pe orbită primul satelit artificial al pămîntului, oamenii sovietici au fost primii care au realizat zboruri, pe nave cosmice, în jurul planetei noastre.

Mărețele realizări obținute de poporul sovietic au asigurat și o creștere continuă a nivelului de trai material și cultural. În U.R.S.S. încă din primii ani ai puterii sovietice a fost lichidat șomajul — cel mai îngrozitor flagel care caracterizează societatea capitalistă. În Uniunea Sovietică venitul național pe cap de locuitor crește cu mult mai repede decît în cele mai dezvoltate țări capitaliste. În anul 1960, venitul național al U.R.S.S. a crescut de peste 1,5 ori, în comparație cu anul 1955, iar în ultimii 10 ani venitul național pe cap de locuitor a sporit de 2,2 ori. În anii puterii sovietice, salariul real al muncitorilor a crescut de 5,8 ori, iar venitul real al țăranilor de peste 6 ori. Statul repartizează aproximativ 3 pătrimi din venitul național pentru satisfacerea nevoilor personale ale oamenilor muncii. Poporul sovietic se bucură astăzi de avantagii deosebite, ca : învățămîntul gratuit, asistența medicală gratuită. U.R.S.S. este singura țară din lume care a trecut la desființarea impozitelor asupra veniturilor populației. Începînd din anul 1960, toți muncitorii și funcționarii au trecut la ziua de muncă de 7 și 6 ore în condițiile creșterii salariilor. Uniunea Sovietică ocupă primul loc în lume în ceea ce privește volumul și ritmul construcției de locuințe. Numai în ultimii 5 ani au primit locuințe noi aproximativ 50 000 000 de oameni.

Realizările de importanță mondială obținute de poporul sovietic pe tărîm economic, social, tehnic-științific sînt o strălucită confirmare a caracterului științific al politicii P.C.U.S. Cunoscînd legile de dezvoltare ale societății, bazîndu-se pe experiența practică uriașă dobîndită în construirea socialismului și comunismului, P.C.U.S. a elaborat un nou Program — Programul concret, fundamentat științific, al construirii comunismului. Pentru poporul sovietic construirea societății comuniste a devenit sarcină practică nemijlocită.

★

Clasicii marxism-leninismului, definind trăsăturile principale ale societății comuniste, au subliniat că aceasta va cunoaște două faze de dezvoltare — socialismul și comunismul propriu-zis. „Deosebirea științifică dintre socialism și comunism — scrie Lenin — constă numai în faptul că primul cuvînt înseamnă prima treaptă a societății noi, care ia naștere din sînul capitalismului, iar al doilea cuvînt înseamnă o treaptă ulterioară, mai înaltă, a ei" [1].

Socialismul, ca primă treaptă a societății comuniste, nu apare pe o bază a sa proprie. De aceea, cu toate uriașele sale realizări de importanță istorică mondială, în multe privințe — din punct de vedere economic, moral, juridic și din punct de vedere al conștiinței oamenilor — el mai poartă încă pecetea orînduirii vechi pe care a înlocuit-o.

[1] V. I. Lenin, *Opere alese în două volume*, vol. II, E.S.P.L.P., 1954, p. 484.

Comunismul va duce la lichidarea tuturor consecințelor orînduirii capitaliste. Trecerea de la socialism la comunism este un *proces istoric legic* care nu poate fi încălcat sau ocolit, proces impus de condițiile create de socialismul care a învins deplin și definitiv. „Ar fi o greșeală iremediabilă — arată tovarășul N.S. Hrușciov — să se introducă comunismul prin decret, atîta timp cît nu sînt încă coapte toate condițiile necesare. Dacă am anunța că introducem comunismul cînd cupa este încă departe de a fi plină, noi n-am putea sorbi din ea după nevoi" [1].

Cu toate deosebirile dintre comunism și socialism — deosebiri ce decurg din gradul diferit de dezvoltare al forțelor de producție și al maturității relațiilor de producție —, între ele nu există un zid care să despartă aceste faze ale societății comuniste. „Comunismul, arată tovarășul N. S. Hrușciov, reprezintă o treaptă mai înaltă și mai perfecționată a vieții sociale și el se poate dezvolta doar atunci cînd socialismul s-a consolidat pe deplin" [2]. *Comunismul se naște din socialism, este continuarea sa directă.* O serie de trăsături cum ar fi: proprietatea obștească asupra mijloacelor de producție, conducerea planificată a economiei naționale, sînt comune ambelor faze. Diferite forme comuniste de muncă, de organizare a producției, forme sociale de satisfacere a necesităților cetățenilor (școli-internat, grădinițele și creșele de copii) apar și se dezvoltă încă în stadiul socialismului.

Particularitățile procesului de făurire a comunismului sînt determinate de faptul că acesta se dezvoltă pe propria sa bază. Procesul legic al trecerii de la socialism la comunism se înfăptuiește prin transformarea relațiilor de producție socialiste în relații de producție comuniste, transformare determinată de dezvoltarea forțelor de producție, care are loc încă în perioada socialismului. Construirea comunismului se înfăptuiește prin *metodele cele mai democratice*, toți membrii societății participînd activ și conștient la progresul social. De aceea trecerea la comunism se caracterizează printr-o dezvoltare rapidă a industriei moderne, a marii agriculturi mecanizate, a întregii economii și culturi.

Bazîndu-se pe învățătura marxist-leninistă, după care schimbările în toate laturile vieții sociale, politice și spirituale sînt determinate de condițiile vieții materiale, noul Program al P.C.U.S. acordă o importanță deosebită aspectului economic al construirii comunismului, fundamentării lui economice. „*În decurs de două decenii* — arată tovarășul N. S. Hrușciov — *în U.R.S.S. va fi creată baza tehnică-materială a comunismului. Aceasta constituie sarcina economică principală, temelia liniei generale a partidului nostru*" [3].

Pătrunse de la un capăt la altul de simțul înaintat al noului, de perspectiva leninistă creatoare asupra tuturor problemelor, lucrările Congresului al XXII-lea al P.C.U.S. și noul Program au dezvoltat teoria marxist-leninistă și în ceea ce privește determinarea noțiunii de *bază*

---

[1] N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, 1961, p. 34.

[2] N. S. Hrușciov, *op. cit.*, p. 33.

[3] N. S. Hrușciov, *op. cit.*, p. 36.

tehnică-materială a comunismului, a legităților și căilor principale de construire a sa. Aci se vădește, o dată mai mult, rolul uriaș al congreselor al XX-lea, XXI-lea și XXII-lea ale P.C.U.S., care au soluționat în mod just, în spiritul marxism-leninismului creator, problemele fundamentale ridicate de trecerea de la socialism la comunism.

O deosebită importanță prezintă pentru îndeplinirea sarcinilor istorice care stau în fața poporului sovietic în etapa construcției desfășurate a comunismului, condamnarea deschisă, curajoasă, de către Congresul al XX-lea, a cultului personalității lui I. V. Stalin. P.C.U.S., depunînd o activitate neobosită pentru lichidarea urmărilor cultului personalității lui Stalin, a asigurat restabilirea și dezvoltarea normelor leniniste ale vieții de partid și de stat, lărgirea continuă a democrației socialiste, pentru rezolvarea unor probleme vitale ale dezvoltării economice și sociale în drumul spre comunism.

Cultul personalității lui Stalin, care făcea ca orice părere a sa să fie considerată drept dogmă imuabilă, atribuindu-i numai lui capacitatea de a dezvolta marxismul, ducea la stagnare în viața ideologică, la închistarea gîndirii, la ignorarea cerințelor vieții, la nerezolvarea unor probleme arzătoare ale construcției socialiste și comuniste. În perioada cultului personalității circula o concepție simplistă despre căile trecerii la comunism, unilaterală, conform căreia ar fi suficiente măsuri ca : asigurarea creșterii continue a producției, transformarea proprietății colhoznice în proprietate a întregului popor, înlocuirea circulației mărfurilor prin sistemul schimbului direct de produse dintre oraș și sat, dublarea salariilor, ridicarea nivelului tehnic-cultural al muncitorilor și țăranilor.

Or, crearea bazei tehnice-materiale a comunismului nu se poate reduce la simpla creștere a producției, aceasta înseamnă ridicarea forțelor de producție ale țării la un nivel nou, calitativ superior, înseamnă crearea forțelor de producție ale comunismului. Construirea bazei tehnice-materiale a comunismului presupune, în primul rînd, existența unei industrii moderne, electrificarea totală a țării, progresul tehnic-științific în toate ramurile industriei și agriculturii, mecanizarea complexă și automatizarea tuturor proceselor de producție, folosirea pe toate căile a noilor surse de energie, a bogatelor resurse naturale, a noilor materiale sintetice și a altor materiale, creșterea nivelului cultural și tehnic al tuturor oamenilor muncii, îmbunătățirea continuă a organizării producției și ridicarea productivității muncii. În condițiile construirii comunismului un rol deosebit îl joacă dezvoltarea tehnologiei și culturii producției, noile cuceriri ale științei moderne. „Crearea bazei tehnice-materiale a comunismului — subliniază tovarășul N. S. Hrușciov — presupune trecerea la un nou nivel al tehnologiei și culturii producției, al organizării ei, o tot mai mare dezvoltare a proceselor de concentrare, specializare, cooperare și combinare. Știința devine din ce în ce mai mult o forță de producție nemijlocită, iar producția — o aplicare tehnologică a științei moderne" [1]. Aceasta va da posibilitatea rezolvării unor sarcini de cea mai mare însemnătate : situarea Uniunii Sovietice pe primul loc în lume în ce privește producția pe cap de

[1] N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, 1961, p. 42.

locuitor; asigurarea celei mai înalte productivități a muncii din lume, prin folosirea tehnicii moderne și transformarea muncii într-un izvor de bucurie și creație; făurirea belșugului comunist de bunuri materiale pentru satisfacerea tuturor nevoilor omului, creîndu-se astfel condițiile necesare pentru trecerea în viitor la repartiția după nevoi; transformarea treptată a relațiilor de producție socialiste în relații de producție comuniste, crearea societății fără clase, lichidarea deosebirilor esențiale dintre oraș și sat, dintre munca fizică și cea intelectuală.

P.C.U.S., pornind de la rolul hotărîtor al forțelor de producție în determinarea caracterului relațiilor de producție, a asigurat, în fiecare etapă de dezvoltare, reorganizarea relațiilor sociale și de producție, perfecționarea continuă a acestora. O deosebită importanță pentru accelerarea dezvoltării economiei U.R.S.S. au avut măsurile luate de P.C.U.S. cu privire la perfecționarea continuă a organizării conducerii industriei și construcțiilor. Restructurarea formelor organizatorice ale conducerii industriei și construcțiilor a dat și mai mult cîmp liber dezvoltării forțelor de producție ale țării, a asigurat într-o măsură și mai mare folosirea uriașelor rezerve ale economiei, dezvoltarea și mai largă a inițiativei creatoare a activității maselor de oameni ai muncii. Un rol însemnat l-au avut măsurile luate de statul sovietic pe linia reorganizării S.M.T., a vînzării mijloacelor tehnice colhozurilor, pentru avîntul vertiginos al forțelor de producție din agricultură, sporirea cointeresării materiale a producătorilor agricoli, pentru creșterea producției agricole. Contrar tezei lui Stalin, care opunea proprietatea socialistă de stat — proprietății colhoznice, care considera că vînzarea mijloacelor tehnice către colhozuri ar provoca o slăbire a proprietății întregului popor, C.C. al P.C.U.S., prin măsurile inițiate și aplicate în ultimii ani, a asigurat întărirea bazei tehnico-materiale din agricultură, factorul principal care duce la creșterea gradului de socializare a producției și a muncii, și o dată cu aceasta la apropierea celor două forme de proprietate în vederea contopirii lor într-o proprietate unică — comunistă.

Procesul creării bazei tehnice-materiale a comunismului reflectă în toate laturile sale legitățile și particularitățile trecerii de la socialism la comunism. În acest sens, construirea bazei tehnice-materiale a comunismului este *un proces legic conștient, neîntrerupt.*

Noul Program al P.C.U.S., fundamentînd în mod științific căile practice ale construcției desfășurate a comunismului, acordă o importanță deosebită rolului hotărîtor al dezvoltării industriei grele. În Darea de seamă a delegației Partidului Muncitoresc Romîn la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S. se subliniază : „Deosebit de importantă este concluzia că și în condițiile construcției desfășurate a comunismului se menține rolul hotărîtor al dezvoltării industriei grele, ca temelie a avîntului tuturor ramurilor economiei naționale, a creșterii bunăstării poporului" [1]. Potrivit prevederilor Programului P.C.U.S., în următorii 20 de ani producția mijloacelor de producție va spori de aproximativ 7 ori. Producția industriei

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Darea de seamă a delegației P.M.R. la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S., prezentată la plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie — 5 decembrie 1961*, Ed. politică, 1961, p. 16.

constructoare de maşini şi de prelucrare a metalelor, care ocupă locul principal în cadrul industriei grele, urmează să sporească pînă în anul 1980 de 10—11 ori.

Construirea bazei tehnice-materiale a comunismului porneşte de la existenţa unei puternice baze tehnice-materiale a socialismului. Statul Sovietic dispune astăzi de o industrie grea multilateral dezvoltată, de uriaşe capacităţi de producţie, de o tehnică de prim rang, de o ştiinţă înaintată, de resurse materiale inepuizabile, de cadre calificate capabile să rezolve sarcinile construcţiei comuniste. Aceasta determină o trăsătură caracteristică a procesului construirii bazei tehnice-materiale a comunismului, şi anume modul nou de manifestare a rolului industriei grele în creşterea bunăstării populaţiei, precum şi în soluţionarea problemei acumulărilor. *Păstrînd în continuare rolul conducător în reproducţia lărgită, industria grea va fi orientată*, într-o măsură crescîndă, spre asigurarea sporirii producţiei bunurilor de consum. Programul P.C.U.S. prevede ca, pînă în anul 1980, producţia întreprinderilor care produc mijloace de producţie pentru întreprinderile care, la rîndul lor, produc mijloace de producţie să crească de aproximativ 6 ori în comparaţie cu anul 1960; în acelaşi timp, producţia întreprinderilor care produc mijloace de producţie pentru întreprinderile industriei uşoare, alimentare, pentru agricultură, pentru construcţia de locuinţe şi pentru deservirea social-culturală a populaţiei va creşte de 13 ori. Aceasta va face posibil ca în următorii 20 de ani să aibă loc o apropiere considerabilă între ritmul de dezvoltare a producţiei mijloacelor de producţie şi cel al producţiei mijloacelor de consum. Astfel, dacă în perioada 1929—1940 în industria sovietică ritmul mediu anual de creştere a producţiei mijloacelor de producţie depăşea ritmul de creştere al producţiei bunurilor de consum cu aproape 70%, în perioada 1961—1980 depăşirea va fi aproximativ de 20%. În felul acesta, dezvoltarea într-un ritm rapid a giganticelor forţe de producţie ale comunismului — corespunzătoare unei creşteri a producţiei industriale globale de peste 6 ori în 1980 faţă de 1960 — va asigura într-o măsură mereu crescîndă sporirea producţiei de bunuri de consum, înfăptuirea condiţiilor care vor asigura crearea unui belşug de bunuri materiale.

Posibilitatea apropierii ritmurilor de dezvoltare a sectoarelor A şi B ale producţiei sociale este cerută de necesitatea asigurării belşugului de bunuri caracteristic societăţii comuniste, care a devenit — la rîndul ei — posibilă datorită nivelului înalt al bazei tehnice-materiale a socialismului.

O altă trăsătură caracteristică a procesului de creare a bazei tehnice-materiale a comunismului este progresul tehnic continuu, care se realizează în mod planificat. *Intensificarea progresului tehnic-ştiinţific, înzestrarea tuturor ramurilor producţiei cu tehnica cea mai perfecţionată reprezintă una din cerinţele principale, cu caracter obiectiv, ale procesului construirii comunismului.* Planificînd căile principale ale construcţiei comunismului, statul socialist asigură în continuu dezvoltarea industriei moderne pe baza generalizării progresului tehnic şi a aplicării în producţie a celor mai noi cuceriri ştiinţifice. Subliniind importanţa planificării în construcţia bazei tehnice-materiale a comunismului, tovarăşul N.S. Hruşciov a spus: „Munca economică-organizatorică şi de planificare trebuie orien-

tată și mai mult spre tehnica modernă, trebuie să i se asigure acesteia, cum se spune, «cale liberă». Aceasta pentru că baza tehnică-materială a comunismului se creează chiar de pe acum în proiectele tehnice, în uzinele care intră în funcțiune astăzi, dar care vor lucra și peste 15—20 de ani" [1].

Noul program al P.C.U.S. indică principalele direcții prin care se va realiza sarcina construirii bazei tehnice-materiale a comunismului.

Rolul de frunte în dezvoltarea tuturor ramurilor economiei naționale, în asigurarea progresului tehnic modern revine *electrificării întregii țări*. Vorbind despre trăsăturile generale ale comunismului, Lenin a subliniat de nenumărate ori importanța electrificării întregii țări pentru trecerea la comunism. În cuvîntarea rostită la al III-lea Congres general al Uniunii tineretului comunist din Rusia, el spunea: „...numai atunci cînd se va realiza electrificarea întregii țări, a tuturor ramurilor industriei și ale agriculturii, numai atunci cînd vă veți fi însușit această sarcină, numai atunci veți putea construi pentru voi societatea comunistă" [2]. Ideea leninistă după care „comunismul este puterea sovietică plus electrificarea întregii țări" constituie pivotul întregului program de construire a comunismului. Planul general de dezvoltare prevede ca producția de energie electrică să crească într-un ritm care să devanseze ritmul de creștere al celorlalte ramuri ale economiei naționale. Producția anuală de energie electrică va crește pînă în anul 1980 de 9—10 ori față de anul 1960, ajungîndu-se să se producă anual 2,7—3 trilioane de kWh. În anul 1980 Uniunea Sovietică va produce de aproximativ 1,5 ori mai multă energie elctrică decît se produce în prezent în toate celelate țări ale lumii la un loc [3].

Electrificarea va duce la organizarea întregii economii pe o nouă bază, va asigura dezvoltarea unor noi ramuri ale producției ca : automatica, radiotehnica, electronica etc. Creșterea gradului de înzestrare cu energie electrică asigură o rapidă creștere a productivității muncii. Dezvoltarea procesului de electrificare permite folosirea tot mai largă a unor noi surse energetice—energia atomului, a soarelui, a mareelor. Dezvoltarea unei baze energetice puternice va permite electrificarea transportului feroviar, a întreprinderilor industriei comunale și de alimentație publică, a gospodăriilor comunale și casnice. Toate acestea vor ușura procesul de muncă, vor asigura un timp disponibil mai mare pentru membrii societății, care va fi folosit pentru creșterea nivelului cultural, politic și ideologic.

O deosebită importanță prezintă electrificarea agriculturii. Cu ajutorul electrificării se va înfăptui reutilarea tehnică a agriculturii. Electrificarea totală a agriculturii va duce la creșterea gradului de calificare a muncitorilor, la creșterea gradului de înzestrare tehnică a muncii agricole, fapt care va face ca munca din agricultură să se transforme într-o varietate a muncii industriale. Folosirea largă a electrificării în domeniul agriculturii va asigura creșterea productivității muncii, va per-

[1] N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, 1961, p. 89.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, E.S.P.L.P., 1956, p. 271.

[3] Vezi N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, 1961, p. 43.

mite strunirea forțelor naturale distructive, asanarea unor suprafețe imense de pămînt mlăștinos, dezvoltarea irigațiilor și creșterea fertilității solului.

O altă direcție principală de realizare a bazei tehnice-materiale a comunismului o reprezintă *mecanizarea și automatizarea complexă a proceselor de producție*. În vederea înfăptuirii acestei sarcini, o deosebită importanță are industria constructoare de mașini.

Pînă în anul 1980 vor fi construite în U.R.S.S. 2 800 de noi întreprinderi constructoare de mașini și de prelucrare a metalelor, în special în regiunile răsăritene ale țării; 1 900 de întreprinderi vor fi reconstruite. Programul general al construcției comunismului prevede ca volumul total al industriei constructoare de mașini și de prelucrare a metalelor să crească pînă în 1980 de 10—11 ori, dintre care producția de linii automate și semiautomate de peste 60 de ori. Pe baza dezvoltării industriei constructoare de mașini se va organiza producția în masă a multor tipuri de mașini, dispozitive și aparate de înaltă productivitate și economicitate, producția diverselor mijloace ale automaticii și ale radio-electronicii. Industria constructoare de mașini va asigura mijloace de muncă cu ajutorul cărora se va înfăptui mecanizarea complexă, în primul deceniu, în industrie, agricultură, construcții, transporturi, la lucrările de încărcare și descărcare, în gospodăria comunală, ceea ce va duce la lichidarea muncii manuale în operațiile de bază și în cele auxiliare. Paralel cu mecanizarea complexă se va înfăptui automatizarea complexă a producției, trecîndu-se tot mai mult la secții și întreprinderi automate. Automatizarea complexă a producției va permite introducerea tehnicii celei mai noi, a unor procese de producție energetice, chimice și mecanice, dezvoltarea tehnicii atomice și a tehnicii cu reacție, obținerea unor noi tipuri de produse.

Mecanizarea complexă a agriculturii, în absolut toate verigile ei, este una din cele mai importante sarcini ale creării bazei tehnice-materiale a comunismului. Agricultura se va apropia în viitor tot mai mult de nivelul industriei în ce privește utilarea tehnică și organizarea corespunzătoare a producției, ceea ce va duce la ștergerea treptată a deosebirilor esențiale dintre oraș și sat.

Construirea bazei tehnice-materiale a comunismului, pe baza progresului tehnic, presupune mari transformări nu numai în producția mijloacelor de muncă, dar și în transformarea obiectelor muncii. În această direcție un rol deosebit revine *chimizării* proceselor de producție.

Programul construcției comunismului în U.R.S.S., subliniind importanța aplicării chimiei în producție, prevede ca în decurs de 20 de ani producția industriei chimice să crească aproximativ de 17 ori. În această perioadă un mare avînt va lua chimia polimerilor; producția de rășini sintetice și mase plastice va crește de aproximativ 60 de ori; producția de fibre artificiale și sintetice va crește de 15 ori. Producția de îngrășăminte minerale va spori de 9—10 ori, noul Program punînd-o în același rînd cu mecanizarea agriculturii; ambele constituie condiții hotărîtoare ale creșterii producției agricole.

Construirea bazei tehnice-materiale a comunismului presupune trecerea la un nou nivel a *tehnologiei* producției. Progresul tehnic caracteristic

dezvoltării bazei tehnice-materiale a comunismului face ca știința să devină din ce în ce mai mult o forță de producție nemijlocită, iar producția — o aplicare tehnologică a științei moderne. De aceea Programul construcției comunismului stabilește ca direcții principale ale perfecționării tehnologiei folosirea pe scară largă a radioelectronicii, semiconductorilor și a ultrasunetului, precum și folosirea noilor procese tehnologice care vor apărea.

Dezvoltarea și perfecționarea forțelor de producție în procesul trecerii la comunism va duce la o creștere necontenită a *gradului de concentrare a producției*. Totodată va avea loc și o dezvoltare puternică *a specializării și cooperării întreprinderilor*, aceasta fiind una din cele mai importante condiții ale progresului tehnic și ale organizării raționale a muncii sociale. Introducerea și organizarea tehnicii noi, automatizarea tot mai completă a proceselor de producție și introducerea automatizării în sfera comenzii și controlului, ridicarea nivelului cultural-tehnic al muncitorilor, participarea largă a oamenilor muncii la conducerea întreprinderilor, îmbinarea tot mai strînsă a muncii fizice cu cea intelectuală, vor asigura *perfecționarea continuă a întreprinderilor și transformarea lor în întreprinderi ale societății comuniste.*

Crearea bazei tehnice-materiale a comunismului are o importanță excepțională pentru rezolvarea unor sarcini dictate atît de condițiile interne cît și de condițiile externe ale dezvoltării U.R.S.S.

Sarcina fundamentală care stă în fața economiei sovietice este reducerea rapidă a decalajului existent între nivelul producției S.U.A. și a U.R.S.S., trecerea Uniunii Sovietice pe primul loc în lume în ce privește producția pe cap de locuitor. Încă de pe acum Uniunea Sovietică a obținut realizări deosebite în direcția înfăptuirii acestei sarcini. Dacă în urmă cu 10—11 ani Uniunea Sovietică producea mai puțin de 30 la sută față de producția S.U.A., în prezent producția industrială reprezintă peste 60 la sută față de cea americană. U.R.S.S. a și întrecut S.U.A. în ce privește volumul extracției de minereu de fier și de cărbune, producția de cocs, de piese prefabricate de beton armat, de locomotive Diesel și locomotive electrice pentru linii principale, cherestea, țesături de lînă, zahăr, unt, pește și alte produse și fabricate.

Victoria inevitabilă a Uniunii Sovietice în întrecerea pașnică cu S.U.A. este asigurată de ritmul rapid de dezvoltare ce caracterizează economia statului socialist precum și de creșterea continuă a sporului absolut al producției. Rezultatele obținute în ceea ce privește acțiunea acestor doi factori sînt edificatoare. În Uniunea Sovietică ritmul mediu anual de creștere a producției industriale pe 1956—1961 a reprezentat 10,2 la sută, în timp ce în S.U.A. de numai 2,3 la sută; producția industrială medie anuală pe cap de locuitor a crescut în U.R.S.S. cu 8,2 la sută, iar în S.U.A. cu 0,6 la sută; sporul mediu anual al investițiilor capitale a fost în U.R.S.S. de 12 la sută, în timp ce în S.U.A. nu a existat nici un spor și chiar a avut loc o oarecare descreștere. În ceea ce privește sporul absolut al producției, în ultimii șase ani producția de oțel în U.R.S.S. a sporit cu 26 milioane tone, iar în S.U.A. a scăzut cu 15 milioane tone;

extracția petrolului a sporit în U.R.S.S. cu 95 milioane tone, iar în S.U.A cu aproximativ 20 milioane tone.

Dezvoltarea continuă a forțelor de producție, ritmul rapid ce caracterizează creșterea producției în U.R.S.S. și creșterea sporului absolut al producției vor asigura ca încă în primul deceniu al planului general de construire a comunismului UR.S.S. să întreacă S.U.A. atît în ceea ce privește volumul absolut al producției industriale cît și în ceea ce privește producția pe cap de locuitor. „*Peste 20 de ani, U.R.S.S. va produce aproape de două ori mai multe produse industriale decît se produc în prezent în întreaga lume nesocialistă*"[1].

Dezvoltarea forțelor de producție în perioada construcției comunismului va asigura cea mai înaltă productivitate a muncii din lume. „Creșterea productivității muncii constituie — după cum arăta V.I.Lenin — una dintre sarcinile fundamentale, deoarece fără aceasta nu este posibilă trecerea completă la comunism"[2].

Încă cu mulți ani în urmă U.R.S.S. a întrecut cele mai dezvoltate state capitaliste în ceea ce privește ritmul de creștere a productivității muncii. Noul Program al P.C.U.S., deschizînd largi perspective dezvoltării forțelor de producție, stabilește în mod științific marile realizări ce le va obține poporul sovietic în ceea ce privește creșterea productivității muncii. În următorii zece ani productivitatea muncii în industria U.R.S.S. va crește aproximativ de 2 ori, iar în 20 de ani de 4—4,2 ori. Aceasta va face posibil ca mai mult de nouă zecimi din creșterea venitului național să fie rezultatul creșterii productivității muncii.

Avîntul considerabil al producției în condițiile creării bazei tehnice-materiale de producție a comunismului va duce la sporirea venitului național de aproximativ 5 ori, fapt ce va permite o ridicare rapidă a bunăstării întregii populații. Programul construcției comunismului stabilește ca sarcină măreață atingerea în viitorii 20 de ani a unui nivel de trai al poporului sovietic care să fie mai ridicat decît în orice țară capitalistă, precum și crearea condițiilor necesare pentru obținerea unui belșug de bunuri materiale și culturale.

În primii 10 ani ai planului general de construire a comunismului, veniturile reale, calculate pe cap de locuitor, vor crește de două ori, iar în decurs de 20 de ani — de peste 3,5 ori. În cursul primului deceniu, *toți oamenii sovietici își vor putea procura bunuri de larg consum în cantitate suficientă, iar în cursul deceniului următor cererea de bunuri de larg consum va fi satisfăcută pe deplin.*

Perspective largi se deschid oamenilor sovietici pentru ridicarea rapidă a nivelului cultural-tehnic, pe calea reducerii zilei de muncă. În primul deceniu va fi introdusă ziua de lucru de 6 ore sau săptămîna de lucru de 35 de ore pentru principala masă a lucrătorilor și un timp de lucru mai redus (30 de ore pe săptămînă) pentru ceilalți. Țara comunismului — se arată în Programul P.C.U.S. — va deveni țara cu cea mai scurtă zi de lucru din lume.

---

[1] Vezi N. S. Hruşciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 40.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, E.S.P.L.P., 1956, p. 95.

„O trăsătură proprie comunismului — subliniază tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej — este creșterea însemnată a fondurilor sociale de consum, repartizate în mod gratuit, independent de cantitatea și calitatea muncii, între toți membrii societății, trecerea în tot mai mare măsură la satisfacerea nevoilor personale pe seama acestor fonduri fiind un mijloc de înrădăcinare a comunismului în viața de zi cu zi a oamenilor"[1]. Noul Program prevede asemenea obiective ca: folosirea gratuită a locuințelor, introducerea gratuității depline a învățământului și a asistenței medicale, trecerea treptată la alimentația publică gratuită în întreprinderi și instituții etc.

Planul general al construcției comunismului prevede ca în decurs de 20 de ani fondurile sociale de consum să sporească de 10 ori, acestea reprezentînd aproximativ jumătate din totalul veniturilor populației.

O dată cu avîntul puternic al forțelor de producție are loc și procesul transformării treptate a relațiilor socialiste în relații comuniste. Dezvoltarea forțelor de producție va duce la creșterea continuă a proprietății obștești, la creșterea gradului de socializare a muncii și producției din agricultură, la crearea condițiilor pentru dezvoltarea celor două forme de gospodărie socialistă în agricultură — sovhozul și forma colhoznică — în direcția contopirii lor cu proprietatea comunistă unică a întregului popor. Folosirea largă a mașinilor și a energiei electrice, automatizarea și mecanizarea complexă a proceselor de producție, va duce la schimbarea caracterului muncii. Vor fi lichidate deosebirile esențiale dintre munca fizică și munca intelectuală, deosebirile esențiale dintre agricultură și industrie în ce privește procesul muncii. În această perioadă va avea loc procesul ștergerii limitelor dintre clase, fapt care va duce la o tot mai mare omogenitate socială. Dezvoltarea continuă a economiei sovietice pe drumul comunismului va duce la creșterea conștiinței oamenilor, va fi însoțită de formarea omului nou, a omului societății comuniste pentru care munca devine o necesitate vitală.

★

Construirea societății comuniste de către marele popor sovietic va ridica întreaga mișcare comunistă internațională pe o treaptă nouă, va dinamiza și insufla o încredere nestrămutată popoarelor în lupta lor pentru libertate și independență, împotriva imperialismului, pentru cucerirea unui trai lipsit de oprimare națională și exploatare de clasă. O deosebită importanță are făurirea bazei tehnice-materiale a comunismului în U.R.S.S. pentru întregul lagăr socialist, deoarece întărește forța economică și capacitatea de apărare a comunității socialiste, creează posibilități tot mai mari pentru adîncirea colaborării și sprijinului reciproc între țările socialiste, accelerează dezvoltarea întregului sistem socialist mondial. Dezvoltarea cu succes a sistemului mondial socialist va permite scurtarea termenului de construire a socialismului în fiecare țară, deschide perspectiva trecerii mai mult sau mai puțin în același timp, în cadrul aceleiași epoci istorice, a tuturor țărilor socialiste la comunism.

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Darea de seamă a delegației P.M.R. la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S., prezentată la plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie — 5 decembrie 1961*, p. 17.

Făurirea societății comuniste în U.R.S.S. va exercita o puternică influență pozitivă asupra dezvoltării patriei noastre.

Partidul nostru, ca și celelalte partide comuniste și muncitorești, învățînd neîncetat din uriașa experiență a P.C.U.S. în construirea socialismului și comunismului, desprinde din această experiență concluzii prețioase, care asigură rezolvarea cu succes a problemelor construirii noii orînduiri sociale. „Programul P.C.U.S., a spus tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, reprezintă pentru poporul nostru întruchiparea propriului său viitor luminos, el răsună pentru oamenii muncii din țara noastră ca o chemare la muncă și luptă pentru desăvîrșirea construcției socialiste și crearea condițiilor de trecere treptată la construirea comunismului în Republica Populară Romînă"[1]. Principalele învățăminte ale construcției socialismului și comunismului, ce rezultă din documentele Congresului al XXII-lea al P.C.U.S., evidențiază justețea liniei politice a P.M.R. trasată de Congresul al III-lea, al cărei obiectiv fundamental este dezvoltarea bazei tehnice-materiale a socialismului, creșterea accelerată a forțelor de producție, încheierea procesului de făurire a relațiilor de producție socialiste în întreaga economie. Poporul nostru este conștient de faptul că prietenia și solidaritatea internațională cu Uniunea Sovietică este chezășia mersului nostru spre comunism. Relațiile de colaborare frățească dintre poporul romîn și sovietic se bazează pe comunitatea țelurilor — construcția socialismului și comunismului, pe comunitatea ideologiei marxist-leniniste.

Construcția comunismului în U.R.S.S. are o deosebită importanță în problema principală a zilelor noastre — preîntîmpinarea războiului și menținerea păcii generale. Creșterea forței economice a Uniunii Sovietice, creșterea capacității de apărare a statului sovietic și a întregului sistem socialist mondial reprezintă factorii principali în menținerea păcii generale. P.C.U.S. consideră ca țel principal al activității sale în domeniul politicii externe : asigurarea condițiilor de pace pentru construirea societății comuniste, pentru dezvoltarea sistemului mondial socialist, pentru ca împreună cu celelalte popoare iubitoare de pace să scape omenirea de un nou război mondial.

Programul P.C.U.S. este o armă ideologică puternică împotriva oricăror concepții voluntariste, subiectiviste cu privire la construcția comunismului. Bazîndu-se pe teză marxistă potrivit căreia sarcinile construcției comuniste pot fi stabilite numai pe măsura maturizării condițiilor necesare, că schimbările în relațiile sociale sînt determinate de schimbările în modul de producție, de dezvoltarea forțelor de producție ale societății, Programul P.C.U.S. demonstrează că trecerea de la socialism la comunism este un proces istoric obiectiv, peste ale cărui etape nu se poate sări arbitrar, că legile construcției fazei superioare a comunismului nu pot fi folosite fără existența premiselor obiective ale înaintării societății spre comunism.

Noul program al P.C.U.S., programul întregului popor sovietic, a fost pe bună dreptate denumit *Manifestul Comunist al epocii noastre.*

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Darea de seamă a delegației P.M.R. la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S., prezentată la plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie —5 decembrie 1961*, p. 57.

Construirea comunismului în U.R.S.S. va reprezenta cea mai mare victorie a omenirii, va exercita o puternică influenţă asupra mersului istoriei mondiale. Victoriile istorice repurtate de poporul sovietic, precum şi înfăptuirea sarcinilor construcţiei comunismului aduc un aport considerabil la creşterea continuă a forţei de atracţie pe care o exercită comunismul asupra popoarelor lumii. Proclamînd în mod solemn că actuala generaţie a oamenilor sovietici va trăi în comunism, Programul P.C.U.S. prezintă în faţa tuturor popoarelor tabloul grandios al societăţii comuniste, care va aduce deplina satisfacere a cerinţelor materiale şi spirituale ale celor ce muncesc, pacea, libertatea şi fericirea omenirii.

СОЗДАНИЕ МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ БАЗЫ КОММУНИЗМА В СССР

РЕЗЮМЕ

В вступлении автор коротко рассматривает исторические победы, одержанные советским народом, подчеркивая особую важность XXII съезда КПСС для построения коммунистического общества.

Далее показывается, что новая программа КПСС наибольшее внимание уделяет экономической стороне построения коммунизма, созданию материально-технической базы коммунизма, что является основной экономической задачей Коммунистической партии. Создание материально-технической базы коммунизма означает поднятие производительных сил на высший качественный уровень. Автор подчеркивает то обстоятельство, что процесс построения материально-технической базы отражает закономерности и особенности перехода социализма к коммунизму, будучи *закономерным*, *сознательным*, *непрерывным* процессом.

Одним из важных вопросов периода развернутого построения коммунизма является приближение темпов развития производства средств производства к темпам развития производства предметов широкого потребления. Это приближение, указывается в статье, является в одно и то же время и возможностью, созданной высоким уровнем материально-технической базы социализма, и потребностью, вызванной необходимостью обеспечить изобилие предметов широкого потребления, характерное для коммунистического общества.

Далее автор широко анализирует основные направления, намеченные новой программой КПСС, по которым пойдет осуществление задачи построения материально-технической базы коммунизма. Таким образом, в статье рассматриваются электрификация, комплексная механизация и автоматизация производственных процессов, переход к новой технологии и т.д.

В заключение показывается, что новая программа КПСС, уточняющая практические пути построения коммунистического общества,

конкретизирующая и обогащающая принципы научного коммунизма, знаменует новый этап в развитии революционной теории Маркса-Энгельса-Ленина.

LA CRÉATION DE LA BASE TECHNIQUE MATÉRIELLE DU COMMUNISME EN U.R.S.S.

RÉSUMÉ

L'étude débute par une analyse succincte des victoires historiques remportées par le peuple soviétique, et souligne l'importance particulière du XXIIe Congrès du Parti Communiste de l'Union Soviétique pour la construction de la société communiste.

L'auteur montre que le nouveau programme du Parti Communiste de l'Union Soviétique accorde la plus grande attention à l'aspect économique de l'édification du communisme, à la création de la base technique matérielle du communisme, — principale tâche économique du parti. La création de la base technique matérielle du communisme signifie l'élévation des forces de production à un niveau qualitativement supérieur. L'auteur démontre le fait que le processus d'édification de la base technique matérielle reflète, par tous ses côtés, les lois et les particularités du passage du socialisme au communisme, car c'est un processus *fondé sur des lois, conscient, ininterrompu.*

Un problème important qui se pose au cours de la période d'édification en grand du communisme, est celui de faire rapprocher le rythme de développement de la production des moyens de production et celui de la production des biens de consommation. Ce rapprochement, montre l'auteur, est une possibilité créée par le niveau élevé de la base technique matérielle du socialisme et — à la fois — une nécessité imposée par la tâche d'assurer l'abondance, le bien-être, trait caractéristique de la société communiste.

L'auteur continue en analysant en détail les principales directions, soulignées par le nouveau Programme du Parti Communiste de l'Union Soviétique, suivant lesquelles sera réalisée la tâche de l'édification de la base technique matérielle du communisme. C'est ainsi que l'auteur insiste sur l'électrification, la mécanisation et l'automation complexe des processus de production, le passage de la technologie à un degré nouveau, etc.

Dans la conclusion, l'auteur montre qu'en précisant les voies pratiques de construction de la société communiste, en concrétisant et en enrichissant les principes du communisme scientifique, le nouveau Programme du Parti Communiste de l'Union Soviétique marque une nouvelle étape dans le développement de la théorie révolutionnaire de Marx, Engels, Lénine.

ÎNTĂRIREA ŞI PERFECŢIONAREA REPARTIŢIEI DUPĂ MUNCĂ, ÎN VEDEREA TRECERII LA REPARTIŢIA COMUNISTĂ

DE

N. STĂNESCU şi O. HOFFMAN

„... respectarea principiului cointeresării materiale, îmbinarea justă a stimulenţilor materiali cu stimulenţii morali reprezintă principala cale a creşterii producţiei şi productivităţii muncii, condiţia obligatorie pentru succesul construirii noii orînduiri" [1].

GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ

Sub conducerea gloriosului şi încercatului partid al lui Lenin, oamenii sovietici construiesc cu succes, pentru prima oară în istorie, orînduirea comunistă — la care au visat de veacuri cei ce muncesc, către care şi-au îndreptat gîndurile oamenii cei mai luminaţi ai omenirii, pentru care a luptat cu eroism legendar clasa muncitoare şi întregul popor sovietic.

Analizînd în mod ştiinţific întregul proces al dezvoltării societăţii spre comunism, Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. arată că orînduirea comunistă trebuie privită în dezvoltarea ei, în formarea şi maturizarea tuturor laturilor sale caracteristice. Teoria ştiinţifică marxist-leninistă cu privire la cele două faze ale comunismului, a legilor şi căilor de trecere de la socialism la comunism, reprezintă baza liniei generale a P.C.U.S. în opera de conducere a maselor în vederea construirii societăţii comuniste. Cea mai grăitoare dovadă a justeţei acestei teorii o reprezintă succesele strălucite obţinute de Uniunea Sovietică în transpunerea ei în practică. Deschizînd drum omenirii spre viitor, Partidul Comunist al Uniunii So-

[1] *Darea de seamă a delegaţiei Partidului Muncitoresc Romîn la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S., prezentată de tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej la plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie — 5 decembrie 1961*, „Scînteia", nr. 5371 din 7 decembrie 1961.

vietice dă, „...un răspuns limpede problemelor fundamentale ale construirii comunismului, probleme care, în esenţa lor, se vor pune tuturor popoarelor în procesul de transformare revoluţionară a lumii"[1].

I

Prin desfiinţarea exploatării omului de către om şi crearea condiţiilor obiective şi subiective necesare subordonării întregii producţii sociale cerinţelor creşterii permanente a nivelului de trai al celor ce muncesc, societatea socialistă realizează „îmbinarea armonioasă a intereselor personale cu interesele întregii societăţi"[2], fapt ce determină apariţia unor stimuli materiali şi morali cu totul noi, capabili să determine o activitate creatoare a maselor nemaiîntîlnită încă în istorie. Reflectînd superioritatea socialismului asupra capitalismului, stimulii proprii orînduirii socialiste reprezintă una din laturile esenţiale ale dezvoltării societăţii socialiste.

Socialismul descătuşează iniţiativa creatoare a maselor, face din dezvoltarea generală a societăţii interesul vital şi personal al celor ce muncesc. Aşa se explică avîntul deosebit pe care l-a luat economia Uniunii Sovietice şi a celorlaltor ţări socialiste, ritmul încă nemaicunoscut al dezvoltării tuturor ramurilor de producţie.

„Astăzi, Uniunea Sovietică este ţara tehnicii înaintate, a maşinilor supraputernice şi a aparatelor de înaltă precizie, a liniilor automate, a maşinilor electronice de calcul şi a navelor cosmice"[3]. Ajunge să amintim faptul că în 1961 industria sovietică constructoare de maşini şi de prelucrare a metalelor a dat o producţie de 350 de ori mai mare decît în 1913 şi aproape de 1000 ori mai mare decît în 1919, că producţia industrială a Uniunii Sovietice este mai mare decît cea dată de Anglia, Franţa, Italia, Canada, Japonia, Belgia şi Olanda luate laolaltă. În viitorul apropiat U.R.S.S. va deveni ţara cea mai puternică din punct de vedere economic.

Făcînd bilanţul realizărilor obţinute de poporul sovietic — în toate domeniile vieţii social-economice — cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S. a elaborat un plan grandios şi concret în vederea construcţiei desfăşurate a comunismului. *Construcţia desfăşurată a comunismului înseamnă procesul înaintării în ritm rapid, în toate domeniile vieţii economice, sociale, politice, cultural-ştiinţifice şi ideologice spre comunism, presupune dezvoltarea tuturor condiţiilor obiective şi subiective necesare modului comunist de muncă şi de viaţă.*

Realizarea sarcinilor trasate de cel de-al XXII-lea Congres presupune o mobilizare a tuturor forţelor creatoare ale poporului sovietic, dezvoltarea la maximum a talentelor şi aptitudinilor celor ce muncesc,

[1] *Darea de seamă a delegaţiei Partidului Muncitoresc Romîn la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S., prezentată de tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej la plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie—5 decembrie 1961*, „Scînteia", nr. 5371 din 7 decembrie 1961.

[2] N. S. Hruşciov, *Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, 1961, p. 123.

[3] N. S. Hruşciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, 1961, p. 11.

ridicarea activităţii acestora pe o treaptă superioară. „Pentru construirea comunismului — a arătat N.S. Hruşciov — sînt necesare mari eforturi în muncă din partea poporului, literalmente din partea fiecărui om sovietic. Fără muncă nu poate exista o societate înfloritoare, nu poate exista prosperitatea şi fericirea omului"[1].

Creşterea rolului activităţii creatoare a maselor în etapa construirii comunismului reprezintă una din legităţile obiective ale acestui proces. Este bine cunoscută teza marxist-leninistă după care pe măsură ce creşte amploarea sarcinilor ce stau în faţa procesului revoluţionar, creşte, şi —anume într-un ritm tot mai rapid — necesitatea atragerii unor mase tot mai largi la activitatea creatoare.

Trecerea la construcţia desfăşurată a comunismului ridică cu o şi mai mare acuitate problema folosirii şi dezvoltării tuturor stimulilor materiali şi morali necesari asigurării creşterii calitative a activităţii conştiente a oamenilor muncii, participării active la rezolvarea tuturor problemelor economice, social-politice, la opera de construire a bazei tehnice-materiale a comunismului, a dezvoltării forţelor de producţie, a creşterii producţiei şi productivităţii muncii în vederea realizării belşugului de produse propriu comunismului.

Desfiinţarea claselor exploatatoare, victoria deplină şi consolidarea proprietăţii socialiste pe ansamblul economiei naţionale, au determinat ca dezvoltarea economică să fie subordonată satisfacerii mereu crescînde a intereselor celor ce muncesc. În opoziţie radicală cu capitalismul „în ţările socialiste creşterea producţiei formează baza ridicării nivelului de trai al celor ce muncesc"[2]. S-a creat şi dezvoltat concordanţa deplină între interesele personale şi obşteşti ale celor ce muncesc şi ansamblul dezvoltării orînduirii sociale, deoarece munca acestora duce la dezvoltarea societăţii, iar aceasta —la rîndul ei — reprezintă baza satisfacerii intereselor lor vitale.

Extinderea şi consolidarea relaţiilor socialiste de repartiţie pe ansamblul economiei sovietice, atît la oraş cît şi la sat, au dus de asemenea la consolidarea concordanţei între interesul general şi cel personal. După cum se ştie, în socialism repartiţia se face conform principiului : „*de la fiecare după capacităţile sale, fiecăruia după munca sa*". Formularea :„ de la fiecare după capacităţi" reflectă în primul rînd o cerinţă obiectivă a societăţii socialiste, respectiv nevoia de a mobiliza totalitatea eforturilor creatoare ale maselor, în vederea dezvoltării şi consolidării economiei socialiste — baza creşterii nivelului de trai al poporului. În acelaşi timp, ea corespunde integral interesului fiecărui om al muncii, deoarece nivelul de trai individual este în funcţie de gradul de dezvoltare a forţelor de producţie şi a productivităţii muncii. Celălalt termen „fiecăruia după muncă" (formulînd criteriul socialist de repartiţie) corespunde în egală măsură intereselor personale şi obşteşti ale oamenilor muncii, întrucît

[1] N. S. Hruşciov, *Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S., prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, 1961, p. 160.

[2] *Darea de seamă a delegaţiei Partidului Muncitoresc Romîn la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S., prezentată de tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej la plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie —5 decembrie 1961*, „Scînteia", nr. 5371, din 7 decembrie 1961.

1) fiecare primeşte cu atît mai mult cu cît a muncit mai mult şi mai bine, împiedicînd elementele leneşe, acaparatoare, să trăiască pe seama muncii altora, şi 2) este în interesul întregii societăţi, deoarece se asigură o cointeresare materială a celor ce muncesc în rezultatul muncii lor, fapt ce duce la creşterea producţiei şi productivităţii muncii, baza avîntului general al întregii societăţi.

Unitatea obiectivă dintre interesele personale şi cele obşteşti ale celor ce muncesc trebuie totodată privită în evoluţia sa, ea dezvoltîndu-se şi consolidîndu-se în procesul construcţiei victorioase a socialismului şi a trecerii treptate spre comunism.

În acest proces, pe măsura dezvoltării forţelor de producţie ale socialismului şi — pe această bază — a nivelului de trai al celor ce muncesc, pe măsura dezvoltării şi consolidării concordanţei intereselor celor ce muncesc cu ansamblul dezvoltării sociale, a maturizării conştiinţei socialiste a maselor, a înţelegerii noului conţinut social pe care-l capătă munca în condiţiile noii orînduiri, creşte tot mai mult entuziasmul în muncă al oamenilor sovietici, dorinţa lor de a-şi dedica toate forţele lor cauzei generale comune — comunismul.

În lupta pentru maturizarea şi consolidarea acestei stări de spirit înaintate, o însemnătate principală o are folosirea în continuare a principiului socialist al repartiţiei care asigură o puternică cointeresare materială *personală*, *directă*, a celor ce muncesc în rezultatul muncii lor, reprezintă astfel „o pîrghie importantă a construirii societăţii comuniste”[1]. Astfel, se arată în documentele Congresului, trecerea la construcţia desfăşurată a comunismului implică îmbinarea unei politici de strictă respectare a cointeresării materiale, a găsirii unor forme cît mai stimulative a repartiţiei după muncă, cu dezvoltarea din ce în ce mai largă a elementelor proprii repartiţiei de tip comunist pe baza lărgirii fondurilor sociale. „Calea spre înfăptuirea principiilor egalităţii comuniste este calea îmbinării juste a stimulentelor materiale în muncă cu repartiţia într-o măsură tot mai mare din fondurile sociale”[2].

În ceea ce priveşte justa îmbinare a acestor două tipuri de repartiţie, Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. sublinia faptul că în etapa actuală a construcţiei comuniste şi încă pentru un timp relativ îndelungat elementul principal, pe care trebuie să se pună accentul hotărîtor, îl constituie folosirea repartiţiei după muncă şi a cointeresării materiale personale a celor ce muncesc.

După cum arată Marx „fiecare formă de repartiţie dispare odată cu forma determinantă a producţiei care i-a dat naştere şi căreia îi corespunde”[3]. Relaţiile de repartiţie depind de caracteristicile modului de producţie, de stadiul de dezvoltare a forţelor de producţie. Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. a evidenţiat ansamblul de condiţii de ordin obiectiv şi subiectiv necesare trecerii la principiul comunist al repartiţiei.

---

[1] N. S. Hruşciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, 1961, p. 83.

[2] *Ibidem*, p. 32.

[3] K. Marx, *Capitalul*, vol.II, Ed. P.M.R., 1951, p. 39—40.

Trecerea la repartiţia după nevoi presupune, în primul rînd, un stadiu calitativ superior de dezvoltare a forţelor de producţie, capabile să asigure un mare belşug de produse. „Cupa comunismului — arată tovarăşul Hruşciov — este cupa belşugului, ea trebuie să fie întotdeauna plină pînă sus"[1]. Comunismul determină — în cadrul dezvoltării multilaterale a omului — necesităţi multiple şi superioare, a căror satisfacere necesită o uriaşă dezvoltare a economiei ţării, un înalt grad de dezvoltare a productivităţii muncii. Atîta timp cît acest lucru nu este asigurat, atîta timp cît „cupa este încă departe de a fi plină"[2], repartiţia după muncă este singurul mijloc posibil şi necesar. Calea asigurării acestui belşug o constituie crearea bazei tehnice-materiale a comunismului — sarcina economică principală trasată de cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S. Totodată menţinerea diferenţelor esenţiale dintre munca fizică şi cea intelectuală, a diferenţelor dintre munca calificată şi cea necalificată, creează o anumită inegalitate în ceea ce priveşte capacitatea şi — deci — randamentul muncii. Iată de ce este necesară repartiţia după muncă care, „constituie un mijloc puternic de asigurare a avîntului producţiei, stimulează creşterea nivelului cultural-tehnic al oamenilor muncii, contribuind în felul acesta la lichidarea treptată a deosebirilor esenţiale dintre munca fizică şi cea intelectuală..."[3].

Pe baza schimbărilor calitative ce vor avea loc la nivelul forţelor de producţie, în procesul construirii bazei tehnice-materiale a comunismului, se va schimba deci în mod calitativ şi forţa de muncă, va avea loc „transformarea muncii în prima necesitate vitală pentru toţi"[4]. „Automatizarea şi mecanizarea complexă — se arată în Programul P.C.U.S. — constituie baza materială pentru transformarea treptată a muncii socialiste în muncă comunistă"[5]. Doar în aceste condiţii se va putea trece de la cointeresarea materială a celor ce muncesc, realizată prin repartiţia după muncă, la repartiţia comunistă după nevoi.

Luarea în considerare a acestor condiţii în elaborarea politicii P.C.U.S. dovedeşte încă o dată caracterul profund ştiinţific al acesteia. Politica consecvent ştiinţifică a P.C.U.S. ţine seama întru totul de faptul că dezvoltarea activă a relaţiilor sociale în sfera repartiţiei bunurilor materiale şi culturale, presupune în primul rînd crearea unor premise materiale obiective. „Noi pornim de la punctul de vedere că, atîta timp cît nu a fost creat un belşug de bunuri materiale, atîta timp cît munca nu s-a transformat în prima necesitate vitală a fiecărui om, nu există temei să se renunţe la principiul socialist al repartiţiei, să se slăbească controlul exercitat de societate şi stat asupra cuantumului de muncă şi consum"[6].

Trecerea la repartiţia comunistă reprezintă o latură componentă a transformărilor relaţiilor sociale socialiste în relaţii comuniste. Proprie-

[1] N. S. Hruşciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 34.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*, p. 82.
[4] *Ibidem*.
[5] *Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, „Scînteia" nr. 5337 din 3 noiembrie 1961.
[6] N. S. Hruşciov, *Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 118.

tatea comunistă unică va face posibilă şi necesară, în condiţiile unui belşug de produse, — trecerea la un sistem unic de repartiţie pentru toţi membrii societăţii, pe baza satisfacerii necesităţilor lor vitale, datorită faptului că toate sferele producţiei materiale şi spirituale reprezintă bunuri ale întregului popor.

Trecerea la principiul comunist al repartiţiei, ca de altfel întreg procesul vast şi complex al construirii comunismului, nu înseamnă o înlocuire mecanică a unor fenomene sociale cu altele. Ea este supusă acţiunii legilor obiective ale dezvoltării, necesită parcurgerea unor etape ce nu pot fi încălcate sau ocolite în mod arbitrar.

Acest proces se realizează îndeosebi pe următoarele căi :

1) sporirea retribuţiei individuale, paralel cu apropierea treptată a nivelurilor de retribuire a muncii ;

2) scăderea permanentă a preţurilor, reducerea şi dispariţia impozitelor.

3) dezvoltarea repartiţiei prin fondurile sociale de consum.

Pe baza creşterii producţiei şi a productivităţii muncii se creează condiţiile sporirii permanente a retribuţiei individuale. Aceasta se realizează, în primul rînd, prin creşterea în ritm mai rapid a salariilor mici şi mijlocii în vederea realizării unei apropieri treptate a nivelurilor de retribuire a muncii. „Procesul de apropiere între nivelurile de retribuire a muncii nu are nimic comun cu nivelarea ..." [1]. El se încadrează în cerinţele legii repartiţiei socialiste în raport cu munca. Elementul nou îl constituie faptul că în etapa construcţiei desfăşurate a comunismului, această lege se schimbă, se îmbogăţeşte, cu o serie de elemente caracteristice proceselor ce au loc în viaţa social-economică a U.R.S.S. În mod concret, este vorba de procesul înlocuirii muncii necalificate cu munca calificată, a dispariţiei treptate a muncilor grele, manuale, de începutul ştergerii deosebirilor esenţiale dintre munca fizică şi cea intelectuală, dintre sat şi oraş ca urmare a procesului de automatizare şi mecanizare complexă ce are loc în procesul construirii bazei tehnice — materiale a comunismului.

Aşa cum s-a arătat în cadrul lucrărilor celui de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S., în prezent 40% din muncitori şi peste 23% din colhoznici au studii medii şi superioare, zeci de mii de muncitori sau colhoznici urmează studii superioare fără a fi scoşi din producţie. „Acum, în multe cazuri este greu de deosebit un muncitor fruntaş de un inginer, un colhoznic fruntaş de un agronom" [2]. După datele Institutului ucrainian de cercetări metalurgice, în prezent oţelarul cheltuieşte aproximativ 58% din timpul său de producţie pentru munca intelectuală, la producerea unor sortimente complexe de oţel, munca intelectuală ocupă 72% din timpul de lucru [3]. Toate acestea, duc la o apropiere treptată în ceea ce priveşte

---

[1] N. S. Hruşciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 83.

[2] N. S. Hruşciov, *Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 121.

[3] Vezi „Scînteia", nr. 5314 din 11 octombrie 1961.

gradul de specializare şi de calificare a muncii — fapt ce determină necesitatea unei apropieri treptate în retribuţia acesteia.

În cursul deceniului următor, în U.R.S.S. se va realiza dispariţia categoriei muncitorilor şi funcţionarilor cu salarii mici. Încă de pe acum au fost obţinute realizări însemnate în această direcţie. Este în curs de încheiere acţiunea de reglementare a salariilor muncitorilor şi funcţionarilor, se ridică nivelul lor minim. În decurs de 5 ani au fost cheltuite pentru sporirea salariilor aproximativ 4 miliarde de ruble, circa 40 000 000 de muncitori şi funcţionari fiind trecuţi în prezent la noi condiţii de retribuţie a muncii.

Paralel cu aceasta, continuă şi va continua mărirea salariilor unor grupuri numeroase de intelectuali, a muncitorilor calificaţi, va spori retribuirea medie a muncii în colhozuri. La aceasta trebuie să se adauge importanta mărire a veniturilor reale obţinute prin scăderea şi ulterior desfiinţarea impozitelor(la sfîrşitul anului 1965).

Sporirea salariilor ca şi apropierea treptată a nivelurilor de retribuire a muncii diferitelor categorii de lucrători nu are loc încălcîndu-se principiul leninist al cointeresării materiale, ci, dimpotrivă, pe calea respectării sale, a întăririi şi perfecţionării sale.

În această lumină, P.C.U.S. şi guvernul sovietic au luat o serie de hotărîri menite să ducă la creşterea cointeresării materiale a lucrătorilor în realizarea sarcinilor importante legate de construcţia desfăşurată a comunismului în U.R.S.S. Astfel, s-a întărit cointeresarea materială în ceea ce priveşte introducerea şi perfecţionarea tehnicii noi, în stimularea mişcării inovatorilor, în ridicarea calificării, s-a îmbunătăţit cointeresarea materială a colhoznicilor, muncitorilor din sovhozuri şi specialiştilor în sporirea producţiei agricole etc.

Trebuie menţionate în mod deosebit măsurile luate în vederea creşterii cointeresării materiale în domeniul introducerii şi folosirii tehnicii noi. Printr-o serie de hotărîri ale P.C.U.S. şi ale Consiliului de Miniştri al U.R.S.S. s-a stabilit un nou sistem de stimulare materială a lucrătorilor şi întreprinderilor în acest domeniu. Începînd din ultimul trimestru al anului 1960, premierea pentru introducerea tehnicii noi se aplică în toate ramurile industriale, în construcţii, transporturi şi telecomunicaţii, precum şi în organizaţiile de exploatări geologice, de cercetări ştiinţifice şi de proiectări. Premierea se va face atît pentru crearea şi introducerea de noi maşini, aparate, dispozitive etc. pentru noi feluri de materii prime şi materiale, cît şi pentru elaborarea şi introducerea proceselor tehnologice de înaltă productivitate, a metodelor avansate de lucru, a mecanizării complexe şi automatizării producţiei, pentru electrificarea producţiei, modernizarea utilajului etc.

Pornind de la rezultatele obţinute, Congresul al XXII-lea a arătat necesitatea întăririi şi perfecţionării pe mai departe a cointeresării materiale a lucrătorilor în raport cu direcţiile principale ale dezvoltării tehnice, legate de sarcina construirii bazei tehnice — materiale a comunismului în U.R.S.S.

„O însemnătate primordială — se arată în Programul P.C.U.S. — are stimularea materială şi morală a mişcării de masă a inventatorilor şi

raţionalizatorilor, stimularea întreprinderilor, secţiilor, sovhozurilor, colhozurilor, brigăzilor şi inovatorilor care introduc în producţie tehnica nouă, a celor care o folosesc cu pricepere" [1].

O direcţie deosebit de importantă pe care o ia cointeresarea materială în U.R.S.S. o constituie creşterea rolului şi ponderii formelor de cointeresare colectivă (întreprinderi, brigăzi, echipe etc.). Aşa cum a arătat N. S. Hruşciov: „O mare importanţă au elaborarea şi introducerea a diferite forme de stimulare colectivă în scopul cointeresării materiale a fiecărui lucrător nu numai în rezultatele muncii lui, ci şi în rezultatele muncii întregului colectiv" [2]. Această trăsătură pe care o ia cointeresarea materială în U.R.S.S. poate fi explicată prin două aspecte.

În primul rînd, progresul tehnic rapid legat de crearea bazei tehnico-materiale a comunismului în U.R.S.S. duce la darea în folosinţă a unui număr tot mai mare de linii, secţii şi întreprinderi automate, de benzi rulante, determină o deservire colectivă a utilajului, o participare colectivă unită în procesul muncii. Rezultatul muncii nu depinde numai de gradul de calificare şi calitatea muncii depuse de fiecare lucrător luat separat, ci şi de nivelul de pregătire, de munca întregului colectiv ce deserveşte agregatul, linia automată etc. Aceste schimbări ce au loc în nivelul dezvoltării forţelor de producţie, a caracterului muncii prin mărirea gradului său de socializare, determină o serie de schimbări în domeniul repartiţiei. În această privinţă se prevede restrîngerea domeniului de aplicare a muncii în acord (care continuă încă să predomine), extinderea formei de retribuire pe unitatea de timp, după producţia finită obţinută, completat cu premieri şi stimulente colective.

Un rol important îl are fondul întreprinderii, a cărui mod de folosire s-a modificat: 20% este destinat înfăptuirii măsurilor legate de introducerea tehnicii noi, 40% pentru construcţii de locuinţe şi clădiri social-culturale, 40% pentru premieri individuale, trimiterea la sanatorii şi case de odihnă, acordarea de ajutoare etc. [3]. Acest fapt contribuie la mobilizarea întregului colectiv de muncă la îndeplinirea sarcinilor întreprinderii.

În al doilea rînd, creşterea rolului cointeresării colective bazată pe noul nivel de dezvoltare al forţelor de producţie şi, corespunzător, pe caracterul schimbat al muncii, trebuie înţeleasă şi sub aspectul său educativ. Formele de cointeresare colectivă contribuie direct la educarea celor ce muncesc în spiritul colectivismului, al preocupării pentru bunul mers general al producţiei, al într-ajutorării tovărăşeşti. Cointeresarea colectivă face ca cei ce muncesc să nu se preocupe numai de munca lor personală şi de creşterea bunăstării lor, ci şi de activitatea întregului colectiv, de ridicarea nivelului de salarizare a tovarăşilor lor de muncă.

În general, măsurile luate în acest domeniu au o puternică influenţă educativă. Pe măsura introducerii unor forme noi de retribuire, oamenii înţeleg tot mai mult că munca lor este chezăşia dezvoltării sociale, a înaintării Uniunii Sovietice spre comunism. Totodată, ei înţeleg că tot ceea ce

[1] *Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, „Scînteia", nr. 5337.

[2] N. S. Hruşciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 93.

[3] Vezi „Buletin de informare ştiinţifică", nr. 39, 1960, p. 12.

primesc ei personal şi direct prin repartiţie nu depinde numai de munca lor, ci şi de aceea a întregii societăţi. În acest fel, creşte preocuparea lor pentru problemele generale sociale, pentru rezolvarea intereselor obşteşti. Astfel sînt pregătite condiţiile pentru ridicarea conştiinţei oamenilor, fără de care nu este posibilă munca comunistă.

Perfecţionarea formelor de retribuţie după muncă, întărirea cointeresării materiale, reprezintă un proces continuu pe linia pregătirii trecerii la repartiţia după nevoi. Realizarea acestuia depinde de dezvoltarea bazei tehnice-materiale a comunismului în U.R.S.S., atît sub aspectul creării belşugului de produse necesare măririi cuantumului de retribuire după muncă şi, în viitor, a trecerii la repartiţia comunistă, cît şi sub aspectul transformării caracterului muncii, ceea ce face *posibilă* ştergerea treptată a diferenţelor în salarizare iar, ulterior, repartiţia după nevoi. Se evidenţiază şi aici, încă o dată, însemnătatea teoretică principială a tezei după care crearea bazei tehnice-materiale a comunismului reprezintă veriga hotărîtoare în rezolvarea sarcinilor trecerii de la socialism la comunism.

II

În vederea trecerii la repartiţia comunistă, alături şi în unitate cu folosirea la maximum a tuturor posibilităţilor repartiţiei socialiste după cantitatea şi calitatea muncii, Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. a arătat necesitatea de a dezvolta în tot mai mare măsură forma repartiţiei gratuite — din fondul social de consum.

Aşa cum a arătat tovarăşul Hruşciov, specificul acestei forme de repartiţie constă în faptul că „repartizarea acestor fonduri între membrii societăţii se face independent de cantitatea şi calitatea muncii lor, adică gratuit. Proiectul de Program prevede creşterea mai rapidă a acestor fonduri în comparaţie cu retribuţia individuală a muncii, întrucît fondurile sociale duc în mod nemijlocit la repartiţia comunistă" [1]. Această lămurire principială a semnificaţiei şi importanţei repartiţiei prin fondurile sociale de consum are o importanţă teoretică deosebită, întrucît — aşa cum arată tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej — aceste fonduri reprezintă „un mijloc de înrădăcinare a comunismului în viaţa de zi cu zi a oamenilor" [2].

Studierea rolului fondului social de consum în trecerea la repartiţia comunistă ridică — în primul rînd — problema lămuririi categoriei de „necesităţi". *Ce fel* de necesităţi sînt prevăzute a fi satisfăcute, şi care este dinamica dezvoltării lor?

Se ştie că necesităţile oamenilor depind de stadiul dezvoltării societăţii, de gradul de dezvoltare a forţelor de producţie, de natura relaţiilor de producţie. Socialismul, eliberînd oamenii muncii de exploatare, creînd condiţiile creşterii permanente a nivelului de trai a celor ce muncesc, creînd posibilităţile unei dezvoltări şi afirmări libere a acestora, duce la

[1] N. S. Hruşciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 83.

[2] *Darea de seamă a delegaţiei Partidului Muncitoresc Romîn la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S. prezentată de tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej la plenara C.C. al P.M.R. din 30 noiembrie—5 decembrie 1961*, „Scînteia", nr. 5371 din 7 decembrie 1961.

apariția unor noi și multiple necesități a căror satisfacere din ce în ce mai deplină reprezintă scopul suprem al politicii partidului și statului. Trecerea la comunism va ridica și mai mult nivelul și calitatea necesităților oamenilor, legat de cerințele și posibilitățile reale ale societății. Principiul comunist al repartiției va răspunde și va satisface necesități reale, sănătoase ale oamenilor înaintați, multilateral dezvoltați, membri egali ai societății comuniste. Nu e vorba de cerințele nejustificate, arbitrare ale unora, ci de necesitățile *rezultate din însăși stadiul de dezvoltare a societății, din cerințele obiective și posibilitățile existente la un moment dat.*

În ceea ce privește *conținutul* acestor necesități, ele sînt atît de ordin material (hrană, locuință, îmbrăcăminte) cît și cultural.

În procesul trecerii spre comunism, pe măsura dezvoltării bazei tehnice-materiale a comunismului, vor fi satisfăcute din ce în ce mai deplin necesitățile oamenilor. Cum necesitățile materiale de consum personal, de bază (hrană, îmbrăcăminte, locuință) nu sînt nelimitate, în viitor va crește tot mai mult ponderea necesităților culturale legate de dezvoltarea spirituală multilaterală a omului societății comuniste.

Este pe deplin posibil ca satisfacerea necesităților raționale ale tuturor oamenilor sovietici în ceea ce privește alimentația, îmbrăcămintea, locuințele va putea fi realizată într-un viitor relativ apropiat.

După cum arată N. S. Hrușciov „în cursul primului deceniu, *toți oamenii sovietici își vor putea procura bunuri de larg consum în cantitate suficientă, iar în cursul deceniului următor, cererea de bunuri de larg consum va fi satisfăcută pe deplin*" [1].

Așa cum s-a arătat la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S., pe baza uriașelor succese obținute în domeniul economiei sovietice, dezvoltînd mai departe industria grea și celelalte ramuri ale economiei naționale, s-au creat condițiile accelerării ritmului de ridicare a nivelului de trai al poporului.

Potrivit prevederilor programului, în decurs de 20 de ani, volumul consumului calculat pe cap de locuitor va crește în U.R.S.S. la îmbrăcăminte și încălțăminte de aproximativ 3,5 ori, la articole de uz casnic și de uz cultural de 5,5 ori. Pînă la sfîrșitul celui de-al doilea deceniu, fiecărei familii i se va asigura o locuință separată.

Totodată, se modifică la rîndul lor și căile de satisfacere a necesităților. Astfel, pe măsură ce se înaintează în construcția desfășurată a comunismului, satisfacerea necesităților se va realiza din ce în ce mai mult pe calea sporirii avuției sociale și a acoperirii necesităților personale prin fondurile sociale de consum.

Cu privire la acest aspect, N. S. Hrușciov spunea: „Trebuie oare să îndeplinim sarcina ridicării continue a bunăstării materiale a oamenilor muncii numai pe calea directă a sporirii salariului și a reducerii prețurilor mărfurilor? Desigur, salariul va rămîne încă vreme îndelungată forma de bază de stimulare materială a lucrătorilor, în funcție de aportul adus prin munca lor în producția socială. Dar o dată cu aceasta, o parte tot mai

[1] N. S. Hrușciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice* p. 80.

mare din bunurile materiale şi culturale pe care le primeşte omul sovietic provin din fondurile sociale" [1].

Această ultimă cale creşte tot mai mult în importanţă, ea avînd o pondere crescîndă în cadrul procesului general al repartiţiei pe măsura înaintării pe drumul comunismului.

Rolul din ce în ce mai mare al acestor fonduri se poate deduce şi din următoarele cifre. Dacă în 1940 fondurile sociale de consum reprezentau în U.R.S.S. 4,2 miliarde de ruble anual, în 1960 ele au ajuns la 24,5 miliarde[2], în 1965 vor spori la 40 miliarde, pentru ca în anul 1980 să atingă cifra importantă de 255—265 miliarde.

Treptat, ponderea fondurilor sociale de consum va creşte într-o astfel de măsură încît în 1980 ele vor reprezenta aproximativ jumătate din totalul veniturilor populaţiei.

Pe baza acestor fonduri se va asigura satisfacerea gratuită, independent de munca depusă, a numeroase necesităţi ale oamenilor sovietici, realizîndu-se astfel importanţi paşi pe drumul trecerii la repartiţia comunistă. Aceste prevederi au o puternică semnificaţie internaţională. Aşa cum a arătat tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej, în timp ce în ţările capitaliste sute de milioane de oameni sînt lipsiţi de cele mai elementare condiţii de viaţă, Uniunea Sovietică a trecut să realizeze asemenea măsuri care „vor asigura oamenilor sovietici cel mai înalt nivel de trai şi cele mai largi posibilităţi pentru a-şi dezvolta capacităţile şi aptitudinile, personalitatea creatoare" [3]. Astfel, în viitorii 20 de ani se vor putea asigura: trecerea treptată pe seama societăţii a întreţinerii copiilor şi a tuturor celor inapţi de muncă, gratuitatea învăţămîntului şi asistenţa medicală a populaţiei, folosirea gratuită a locuinţelor, serviciile comunale, transportul comunal, alimentaţia publică gratuită (prînzuri în intreprinderi, instituţii şi pentru colhoznicii ocupaţi în producţie); trecerea la cea mai scurtă, productivă şi bine retribuită zi de lucru din lume etc.

Pentru a vedea ce înseamnă în practică folosirea acestor fonduri ajunge să dăm cîteva date. În U.R.S.S. sînt întreţinuţi în prezent din aceste fonduri „peste 20 000 000 de pensionari, aproximativ 4 000 000 de elevi şi studenţi... primesc burse de stat şi întreţinere în cămine, peste 600 000 de elevi din şcolile-internat sînt întreţinuţi în linii mari de stat. Peste 7 000 000 de muncitori, colhoznici, funcţionari şi copii ai acestora se odihnesc şi sînt trataţi în fiecare an în sanatorii, case de odihnă, tabere de pionieri, din fondurile asigurărilor sociale şi ale colhozurilor. Aproximativ 7 000 000 de mame primesc ajutoare din partea statului" [4].

★

Procesul pregătirii condiţiilor necesare trecerii la repartiţia comunistă mai ridică o problemă deosebit de importantă atît din punct de vedere

[1] N. S. Hruşciov, *Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 109.

[2] Vezi „Buletin de informare ştiinţifică", nr. 34, 1961, p. 9.

[3] *Darea de seamă a delegaţiei Partidului Muncitoresc Romîn la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S. prezentată de tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej la plenara C.C. al P.M.R., din 30 noiembrie — 5 decembrie 1961*, „Scînteia" nr. 5371 din 7 decembrie 1961.

[4] N. S. Hruşciov, *Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S., prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 110.

practic cît și teoretic : *subordonarea* interesului personal celui obștesc al celor ce muncesc.

Subordonarea intereselor personale celor obștești reprezintă o cerință obiectivă în realizarea unei juste îmbinări a acestora. Ea nu trebuie nicidecum privită ca o restrîngere, o diminuare a importanței satisfacerii intereselor personale. Dimpotrivă, subordonarea este obiectiv necesară, tocmai în vederea asigurării satisfacerii acestor interese, pe o bază trainică, singura justă și posibilă. Numai subordonînd interesele personale celor obștești, asigurînd condițiile satisfacerii intereselor generale, obștești, ale celor ce muncesc, se poate asigura și satisfacerea necesităților personale ale acestora. Această subordonare caracteristică ambelor faze ale societății comuniste suferă unele schimbări importante în procesul trecerii treptate la comunism. În faza socialistă, subordonarea se asigură în mare parte prin *mijlocirea* cointeresării materiale pe calea stimulării interesului personal în realizarea măsurilor de subordonare. În comunism această subordonare se va realiza *direct*, *nemijlocit*, realizarea necesităților generale ale poporului devenind calea realizării necesităților personale ale fiecăruia, asigurarea satisfacerii intereselor obștești determinînd mijlocul asigurării satisfacerii intereselor personale.

În procesul trecerii spre comunism aceste două aspecte se împletesc, se influențează reciproc.

Trecerea la repartiția comunistă este legată însă nu numai de pregătirea belșugului de produse în vederea asigurării satisfacerii necesităților celor ce muncesc. Ea depinde, de asemenea, de realizarea unei uriașe și profunde transformări într-un domeniu deosebit de important al vieții sociale, în domeniul însăși al muncii, cît și al conștiinței celor ce muncesc. Este necesar a se ajunge la un astfel de stadiu al dezvoltării, încît omul să muncească nu în vederea unui avantaj personal, ci din convingerea datoriei sale sociale, din dorința liberă de a munci în folosul societății.

Vorbind despre noul conținut pe care-l va avea munca în comunism, Lenin a dat următoarea caracteristică muncii comuniste : „Munca comunistă în înțelesul mai îngust și mai strict al cuvîntului înseamnă muncă fără plată în folosul societății... muncă izvorîtă din deprinderea de a munci pentru folosul obștesc și din conștiința (devenită deprindere) că munca este necesară pentru binele obștesc, muncă devenită o necesitate pentru un organism sănătos" [1].

Stimulentul activității lor îl va constitui existența orînduirii comuniste, înalta conștiință comunistă, înțelegerea obligațiilor lor obștești, transformarea muncii într-o necesitate vitală, în adevărata menire socială a acestora. Societatea comunistă va realiza repartiția după nevoi cu ajutorul autoadministrării obștești a maselor.

Arătînd caracteristicile muncii comuniste, Congresul al XXII-lea a subliniat, în primul rînd, înalta conștiință de care vor trebui să dea dovadă cei ce muncesc. A munci în mod comunist înseamnă a depune o activitate pe măsura tuturor capacităților personale. Acest lucru presupune atît necesitatea dezvoltării permanente a acestor capacități conform stadiului

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 30, E.S.P.L.P., 1956, p. 510.

atins de dezvoltarea forţelor de producţie, a necesităţilor societăţii, cît şi strădania de a folosi în muncă întreaga capacitate, de a desfăşura o activitate conform aptitudinilor şi talentelor personale.

Există o unitate internă între cele două laturi ale repartiţiei comuniste. „În principiul comunismului « de la fiecare după capacităţi, fiecăruia după nevoi » se îmbină într-o deplină unitate munca omului şi asigurarea lui cu toate bunurile vieţii" [1]. Aptitudinile şi capacităţile trebuie să fie în întregime aplicate în muncă, neputîndu-se asigura repartiţia după nevoi fără a se depune o muncă după capacităţi.

Formarea conştiinţei comuniste, înţelegerea necesităţii imperioase a trecerii spre comunism, nu este un proces spontan, ci presupune o vastă muncă educativă desfăşurată de partid şi sub conducerea partidului, de statul sovietic şi organizaţiile obşteşti.

„Aşa cum a arătat Programul P.C.U.S., dezvoltarea continuă a activităţii organizatorice şi educative a partidului, creşterea rolului său conducător în toate domeniile vieţii sociale este chezăşia înfăptuirii cu succes a sarcinilor trecerii la comunism" [2]. Creşterea rolului partidului în etapa trecerii spre comunism, reprezintă o legitate esenţială a acestui proces. În vederea pregătirii noii atitudini faţă de muncă, partidul îşi desfăşoară activitatea sa educativă pornind de la faptul că aceasta se realizează în însăşi procesul muncii, a activităţii creatoare pentru binele societăţii. În muncă se formează şi se dezvoltă nobilele însuşiri ale constructorului comunismului : atitudinea înaintată faţă de muncă şi faţă de îndatoririle sociale, spiritul colectivismului şi al tovărăşiei. Esenţa formării acestei conştiinţe se referă tocmai la educarea noii atitudini comuniste faţă de muncă. „*Pregătirea omului pentru o viaţă de muncă, călirea în muncă a oamenilor, educarea dragostei şi respectului faţă de muncă ca prima necesitate vitală reprezintă esenţa, pivotul întregii activităţi în domeniul educaţiei comuniste*" [3]. În opera de educare a conştiinţei comuniste a maselor, partidul şi statul sovietic folosesc atît potenţele educative ale repartiţiei după muncă, cît şi ansamblul de stimuli morali de care dispune orînduirea sovietică.

Stimulii morali joacă un rol din ce în ce mai mare în antrenarea poporului sovietic la opera de construcţie a comunismului, constituie — alături şi în unitate cu stimulii materiali — (cointeresarea materială) o pîrghie importantă în dezvoltarea activităţii creatoare a maselor. „Îmbinarea justă a stimulentelor materiale şi morale, iată orientarea noastră, linia noastră pentru întreaga perioadă a construirii comunismului" [4].

Între stimulii materiali şi cei morali există o unitate de acţiune : stimulii materiali au un puternic rol educativ, stimulii morali se bazează

---

[1] N. S. Hruşciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 113.

[2] *Darea de seamă a delegaţiei Partidului Muncitoresc Romîn la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S., prezentată de tovarăşul Gheorghe Gheorghiu-Dej la plenara C.C. al P.M.R., din 30 noiembrie — 5 decembrie 1961*, „Scînteia" nr. 5371 din 7 decembrie 1961.

[3] N. S. Hruşciov, *Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 161.

[4] N. S. Hruşciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 93.

pe cei materiali și desăvîrșesc acțiunea educativă a acestora. Stimulii materiali sînt indisolubil legați de aprecierea morală pe care o acordă întreaga societate muncii — privită ca o chestiune de onoare, ca o îndatorire patriotică. Venitul real al oamenilor depinzînd nu numai de cantitatea și calitatea muncii depuse de fiecare în parte dar — în primul rînd — de aceea a întregii societăți — repartiția socialistă ajută la educarea maselor în spiritul preocupărilor pentru problemele generale, obștești, stimulează colaborarea și întrajutorarea, dezvoltă spiritul colectivismului și al exigenței în muncă.

De pe acum în Uniunea Sovietică au apărut și se dezvoltă elemente ale atitudinii comuniste față de muncă. „În caracterul muncii, în relațiile dintre lucrătorii din producție, mlădițele noului sînt tot mai evidente. Principalul constă în faptul că pături tot mai largi de oameni ai muncii se deprind să muncească conștient, din toate puterile, după capacități. Chiar de pe acum, pentru mulți oameni sovietici munca a devenit nu numai un mijloc de cîștig, ci și o datorie morală" [1]. Dezvoltarea în proporții de masă a întrecerii colectivelor și a udarnicilor muncii comuniste, urmarea de către numeroși fruntași a exemplului Valentinei Gaganova, sînt aspecte grăitoare ale acestei transformări.

Deosebit de importantă, în această privință, este dezvoltarea într-un ritm deosebit de rapid a mișcării colectivelor și udarnicilor muncii comuniste, ai cărei participanți au fost numiți pe drept cuvînt, „exploratorii viitorului". Particularitatea esențială a acestei mișcări constă în îmbinarea luptei pentru creșterea producției și a productivității muncii pe baza celor mai noi realizări ale științei și tehnicii, cu munca de educare a omului nou, de statornicire a relațiilor sociale, comuniste, între oameni. În cadrul acesteia se realizează procesul transformării muncii socialiste în muncă comunistă — constituind astfel o mare forță economică și morală.

Cîteva date ne vor ilustra creșterea impetuoasă a acesteia, cuprinderea unei mase din ce în ce mai largi de oameni sovietici. Astfel, dacă în anul 1960, la mișcarea pentru munca comunistă participau peste 5 milioane de muncitori colhoznici și funcționari, iar la întrecerea pentru titlu de colective ale muncii comuniste participau peste 400 000 de brigăzi, sectoare și secții [2], pînă în prima jumătate a anului 1961, această mișcare cuprinde, peste 12 milioane de oameni, iar mii de colective din intreprinderi industriale, din colhozuri și sovhozuri se întrec pentru titlul de colective ale muncii comuniste [3].

Încercînd să denatureze faptele, să diminueze marele avînt pe care l-a luat munca entuziastă a poporului sovietic, ideologia burgheză contemporană caută — printre altele — să nege tocmai acțiunea puternică a stimulilor morali. Astfel sociologul K. Menert, autorul unei calomnioase lucrări intitulate *Omul sovietic*, încearcă să susțină ideea că omul sovietic este tot atît de egoist ca orice alt om, dorința de cîștig constituind singurul

---

[1] N. S. Hrușciov *Raportul de activitate al C.C. al P.C.U.S. prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 118.

[2] Vezi „Analele romîno-sovietice", seria economie, nr. 7, 1961, p. 4.

[3] Vezi „Kommunist", nr. 11, 1961, p. 104.

resort al faptelor sale [1]. Adresîndu-ne faptelor, ne apare imediat caracterul fals şi calomniator al acestor afirmaţii. La chemarea partidului, încă în 1960, peste 120 000 de specialişti din institute, ministere şi uzine au plecat să ajute prin munca lor la întărirea colhozurilor rămase în urmă, 350 000 tineri şi tinere au pornit în stepele din Cazahstan pentru desţelenirea pămînturilor. Peste 400 000 tineri muncitori din regiunile centrale s-au stabilit pe şantierele din ţinuturile aspre ale Siberiei, Nordului, Extremului Orient, peste un milion de comsomolişti au cerut să fie trimişi să lucreze în domeniul creşterii animalelor etc. Ce i-a determinat pe aceşti oameni să procedeze astfel? Poate fi explicat acest măreţ fenomen prin „dorinţa de cîştig"? Evident că nu. Acesta depăşeşte cu mult efectele stimulării materiale, el găsindu-şi explicaţia, în primul rînd, în acţiunea stimulilor morali specifici perioadei de construire a comunismului.

Aceste elemente ale noului în conştiinţa şi comportarea maselor înfăţişează direcţia viitoare a dezvoltării, profilul moral viitor al omului societăţii comuniste. Indicînd căile necesare trecerii la principiul comunist al repartiţiei, Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. scoate în evidenţă importantele schimbări calitative pe care această trecere le va determina în modul de viaţă al oamenilor. Fiind o latură componentă a procesului unic de formare a relaţiilor comuniste de producţie, realizarea repartiţiei după nevoi va influenţa în mod direct procesul de creare a diferitelor aspecte proprii fazei comuniste.

Printre altele, trecerea la repartiţia comunistă va permite dezvoltarea multilaterală a oamenilor pe baza posibilităţii satisfacerii necesităţilor variate în permanentă creştere.

Pe măsura dezvoltării formelor de repartiţie conform necesităţilor se va lichida inegalitatea economică ce se mai menţine încă, inegalitatea între familiile numeroase şi cele mai puţin numeroase, „se va statornici egalitatea socială deplină între oameni, *egalitatea comunistă*, care înseamnă o poziţie identică faţă de mijloacele de producţie, o deplină egalitate în repartiţie, armonia între individ şi societate" [2].

Repartiţia comunistă va crea baza pentru noi schimbări radicale şi în situaţia femeii în societate prin eliberarea ei de grijile gospodăreşti. Ea va asigura deplina dezvoltare a copiilor, educarea şi formarea lor pe seama cheltuielilor sociale.

Construirea victorioasă a comunismului în U.R.S.S. va exercita o puternică influenţă asupra mersului istoriei oamenirii. Construirea bazei tehnice-materiale a comunismului va permite realizarea unui belşug de produse, trecerea la repartiţia după nevoi, ceea ce va face din U.R.S.S., ţara cu cel mai înalt nivel de trai din lume. „Prin aceasta, comunismul îşi va demonstra superioritatea hotărîtoare faţă de capitalism într-o problemă care interesează în mod nemijlocit pe absolut fiecare om" [3]. Va fi cea mai măreaţă şi deplină confirmare a justeţii învăţăturii marxist-leniniste, cea mai puternică dovadă a necesităţii pentru întreaga omenire

---

[1] Vezi „Kommunist" nr. 12, 1960, p. 37.
[2] N. S. Hruşciov, *Cu privire la Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 97.
[3] *Ibidem*, p. 79.

de a merge pe drumul comunismului, pe a cărui steag stă scris : „Totul pentru om, pentru binele omului".

Drumul pe care-l parcurge astăzi U.R.S.S. înlesnește înaintarea țărilor socialiste pe calea socialismului și a comunismului, oferă acestora o bogată experiență, le luminează calea lor viitoare.

Experiența practică a Uniunii Sovietice, tezele teoretice elaborate de P.C.U.S. pe baza acestei experiențe, au o imensă însemnătate internațională și în ceea ce privește problema pe care o analizăm în prezentul articol. Ele dau răspuns unor cerințe practice esențiale ce se vor ridica în fața tuturor țărilor ce vor trece la opera de construire a comunismului, le indică calea viitoarei lor dezvoltări. Sintetizînd învățămintele care decurg din poziția teoretică și practică a P.C.U.S. și statului sovietic în problema repartiției, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej arată : „Trecerea de la repartiția după muncă la repartiția după nevoi va fi posibilă numai în faza superioară a societății comuniste, cînd va fi creată baza tehnică materială corespunzătoare, cînd forțele de producție se vor dezvolta în așa măsură încît să asigure belșugul tuturor bunurilor materiale și culturale, iar munca se va fi transformat pentru toți membrii societății în prima necesitate vitală" [1]. Această concluzie servește ca un principiu de bază în elaborarea programului desăvîrșirii construcției socialiste și a trecerii treptate la construirea comunismului în țara noastră. Pentru poporul nostru, Programul P.C.U.S. reprezintă „întruchiparea propriului său viitor luminos, el răsună pentru oamenii muncii din țara noastră ca o chemare la muncă și luptă, pentru desăvîrșirea construcției socialiste și crearea condițiilor de trecere treptată la construirea comunismului în Republica Populară Romînă"[2].

Tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej a arătat că principalele învățăminte reliefate de cel de-al XXII-lea Congres cu privire la construirea socialismului și comunismului evidențiază caracterul științific al liniei politice a partidului nostru elaborată de cel de-al III-lea Congres al P.M.R. al cărui obiectiv fundamental este dezvoltarea bazei tehnice-materiale a socialismului, încheierea procesului de făurire a relațiilor de producție socialiste în întreaga economie. Îndeplinirea cu succes a planului de 6 ani va crea condițiile necesare unei puternice înfloriri a patriei noastre. În fața poporului nostru se deschid orizonturi luminoase. Conform programului de dezvoltare a economiei naționale pînă în 1980, ce se elaborează în prezent, se prevede crearea — în această perioadă — a bazei tehnice-materiale necesare trecerii treptate la construirea comunismului. În această operă, poporul nostru găsește un puternic ajutor frățesc din partea Uniunii Sovietice, se bucură de avantajele colaborării și întrajutorării dintre toate țările lagărului socialist.

---

[1] *Darea de seamă a delegației Partidului Muncitoresc Romîn la cel de-al XXII-lea Congres al P.C.U.S.. prezentată de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la plenara C. C. al P.M.R. din 30 noiembrie — 5 decembrie 1961*, „Scînteia", nr. 5371 din 7 decembrie 1961.

[2] *Ibidem.*

Pe baza analizei multilaterale a stadiului de dezvoltare a ţării noastre, P.M.R. aplică în mod creator bogata experienţă a P.C.U.S., a Uniunii Sovietice în ceea ce priveşte pîrghiile de stimulare a activităţii celor ce muncesc, ca de altfel în toate celelalte domenii.

Realizarea măreţului program trasat de cel de-al III-lea Congres al P.M.R. în vederea desăvîrşirii construcţiei socialiste în patria noastră impune mobilizarea în mai mare măsură a eforturilor creatoare ale poporului nostru, creşterea spiritului său de iniţiativă. Pentru realizarea acestor sarcini, partidul a subliniat necesitatea întăririi şi perfecţionării formelor de cointeresare materială a celor ce muncesc ca principal mijloc de stimulare a activităţii acestora.

Dezvoltarea bazei tehnice-materiale a socialismului ridică, în mod deosebit, problema îmbunătăţirii formelor de repartiţie după muncă pe linia asigurării progresului tehnic neîntrerupt, a dezvoltării tehnicii noi şi a folosirii ei din plin. În această direcţie, hotărîrea cu privire la ridicarea nivelului tehnic al producţiei, luată de Comitetul Central al partidului şi Consiliul de Miniştri — pe baza Directivelor Congresului al III-lea al P.M.R. — prevede un ansamblu de măsuri menit să cointereseze direct şi în mai mare măsură pe muncitori, tehnicieni şi ingineri în asigurarea înzestrării economiei ţării cu tehnica cea mai avansată.

De o deosebită importanţă sînt şi măsurile luate în vederea perfecţionării criteriilor de salarizare, menite să ducă la o mai deplină corespondenţă a retribuţiei în raport cu cantitatea, calitatea şi importanţa socială a muncii. Aceasta asigură mobilizarea tot mai largă a celor ce muncesc la opera de transpunere în viaţă a Directivelor celui de-al III-lea Congres al P.M.R.

Sub conducerea partidului, poporul nostru păşeşte pe drumul deschis de Uniunea Sovietică.

УКРЕПЛЕНИЕ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ ПО ТРУДУ ИМЕЯ В ВИДУ ПЕРЕХОД К КОММУНИСТИЧЕСКОМУ РАСПРЕДЕЛЕНИЮ

РЕЗЮМЕ

В первой части работы автор рассматривает различные аспекты использования принципа материальной заинтересованности, социалистического распределения по труду в общем процессе перехода к коммунизму в Советском Союзе. Современный уровень развития производительных сил, все еще имеющееся неравенство между умственным и физическим трудом, между трудом квалифицированным и неквалифицированным, тяжелым и легким, то обстоятельство, что труд еще не превратился в первую жизненную потребность трудящихся, — все это требует максимального использования распределения по тру-

ду как основного средства удовлетворения потребностей трудящихся, стимулирования их трудовой активности.

Переход к коммунистическому принципу распределения не означает механической замены распределения по труду распределением по потребностям. Только в процессе максимального использования возможностей социалистического распределения может осуществиться его постепенное превращение в распределение коммунистического типа, что является одним из моментов общего процесса вырастания, созревания и развития коммунизма из элементов, присущих социализму.

На настоящем этапе ориентировочными путями перехода от распределения по труду к распределению по потребностям являются:

1) рост индивидуального потребления и постепенное сближение уровней заработной платы благодаря постоянному росту уровня специализации и квалификации всех трудящихся;

2) постоянное снижение цен, снижение и отмена налогов;

3) постоянный рост общественных фондов потребления.

Во второй части работы показывается, что благодаря развитию общественных производительных сил, росту коммунистического изобилия материальных благ и постепенному превращению труда в первую жизненную необходимость человека, благодаря постоянному росту удельного веса общественных фондов потребления в настоящее время уже развиваются ростки коммунистического распределения, независимо от количества и качества труда.

На настоящем этапе и в течение последующего, сравнительно длинного, промежутка времени основным элементом распределения является и будет являться распределение по труду. В то же время по мере продвижения СССР к коммунизму будет расти удельный вес и значение удовлетворения нужд трудящихся из общественных фондов потребления, таким образом, что в 1980 году они будут представлять собой приблизительно половину всех доходов населения.

Переход к коммунистическому распределению зависит не только от огромного качественного развития производительных сил, не только от построения материально-технической базы коммунизма, обеспечивающей изобилие материальных благ и удовлетворение потребностей трудящихся. Необходимо также создание и развитие нового человека, строителя коммунизма, человека с новыми моральными качествами, характеризующегося новым отношением к труду.

Все это не может быть достигнуто стихийно, но осуществляется благодаря воспитательной деятельности, проводимой партией, советским государством и общественными организациями под руководством партии. В осуществлении этой деятельности КПСС использует как воспитательную силу принципа материальной заинтересованности, так и воспитательное действие моральных стимулов.

LE RENFORCEMENT ET LE PERFECTIONNEMENT DU SYSTÈME DE RÉPARTITION SELON LE TRAVAIL EN VUE DU PASSAGE À LA RÉPARTITION COMMUNISTE

RÉSUMÉ

Dans la première partie de l'article, les auteurs examinent les différents aspects que peut prendre l'utilisation de l'intéressement matériel, la répartition socialiste selon le travail fourni, dans le processus général du passage au communisme de l'Union Soviétique. Le stade atteint par le développement des forces de production, l'inégalité qui existe encore entre le travail intellectuel et le travail physique, entre le travail qualifié et le travail non quali ié, le fait que le travail ne s'est pas encore transformé en une nécessité vitale première pour tous les travailleurs, imposent l'utilisation, au maximum, du système de répartition selon le travail, comme principal moyen de satisfaire les besoins des travailleurs, de stimuler leur activité.

Le passage à l'application du principe communiste de répartition ne signifie pas le remplacement mécanique de la répartition selon le travail fourni, par celle suivant les besoins de chacun. Au cours du processus d'utilisation au maximum des possibilités offertes par la répartition socialiste, celle-ci peut être graduellement transformée en répartition de type communiste. C'est là un des aspects du processus général de croissance, de maturation et de développement du communisme à partir des éléments mêmes, propres au socialisme.

Au cours de l'étape actuelle, les voies par lesquelles la répartition selon le travail pourraient s'orienter vers la répartition selon les besoins, sont :

1. L'accroissement de la rétribution individuelle et le rapprochement graduel des niveaux des salaires par suite de l'élévation continue du degré de spécialisation et de qualification de tous les travailleurs ;

2. La baisse permanente des prix, la réduction et la suppression des impôts.

3. L'accroissement continu des fonds sociaux de consommation.

Dans la seconde partie de l'article, les auteurs montrent que, grâce au développement des forces de production de la société, à l'accroissement de l'abondance communiste des biens et à la transformation du travail en une première nécessité vitale de l'homme, grâce à l'accroissement continu du poids spécifique des fonds sociaux de consommation, les jeunes pousses du mode de répartition communiste se développent indépendamment de la quantité et de la qualité du travail fourni.

Dans l'étape actuelle, et pour un temps relativement long, l'élément prépondérant est constitué par la répartition selon le travail fourni. Mais en même temps, à mesure que l'U.R.S.S. avance sur la voie du communisme, il y aura un accroissement du poids spécifique et de l'importance accordée à la satisfaction des besoins des travailleurs par

des fonds sociaux de consommation, de sorte qu'en 1980 ceux-ci représenteront à peu près la moitié de la totalité des revenus de la population.

Le passage à la répartition communiste est lié non seulement au grandiose, développement qualitatif des forces de production, c'est-à-dire à la construction de la base technique et matérielle du communisme afin d'assurer cette abondance de produits. Pour satisfaire les besoins des travailleurs, il faut en même temps former et développer un homme nouveau, l'édificateur même du communisme, un homme ayant une morale nouvelle, une attitude nouvelle à l'égard du travail.

Cela ne se réalise pas spontanément, mais à la suite de l'activité éducative déployée par le parti, par l'Etat soviétique et par les organismes publiques sous la direction du parti. Pour la réalisation de cette activité, le Parti Communiste de l'Union Soviétique utilise aussi bien la force éducative de l'interêt matériel lui-même, que l'action éducative des stimuli moraux.

PENTRU UN MOD CREATOR DE LEGĂTURĂ ÎNTRE CERCETAREA ÎN DOMENIUL MATERIALISMULUI ISTORIC ŞI PRACTICĂ

DE

HONORINA CAZACU

Legătura dintre filozofie şi practica construcţiei socialismului este condiţia fără de care filozofia marxist-leninistă nu se poate dezvolta. Practica înseamnă pentru filozofia marxist-leninistă izvorul nesecat care-i confirmă tezele sale generale şi, totodată, îi permite îmbogăţirea conţinutului noţiunilor şi categoriilor sale, a legilor sale generale, ca şi descoperirea noilor legităţi care apar şi se dezvoltă în noile condiţii ale construcţiei socialiste şi comuniste. Nimic nu este mai incompatibil cu filozofia marxist-leninistă, definită de Marx drept instrument de transformare revoluţionară a societăţii, decît ruperea de practică. Marx, Engels, Lenin ne-au oferit exemple strălucite de legătură organică a teoriei cu practica revoluţionară a proletariatului, modele geniale de slujire a practicii revoluţionare prin întreaga lor activitate teoretică.

Activitatea teoretică şi practică a partidului nostru a servit şi serveşte ca exemplu şi pentru cercetătorii din domeniul materialismului istoric din ţara noastră, care, în ultimii ani, au căutat să se apropie mai mult de viaţă. Aceşti primi paşi în direcţia apropierii de viaţă nu constituie totuşi decît un început într-o muncă amplă, la a cărei reuşită trebuie să conlucreze colective cît mai largi de cercetători.

La Congresul al III-lea al P.M.R., tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej sublinia din nou că singura cale rodnică pentru ştiinţă este strînsa ei legătură cu practica, indicînd totodată direcţiile principale prin care ştiinţele sociale trebuie să întărească aceste legături, şi anume : să ţină seama de cerinţele obiective ale fiecărei etape pe care o parcurge ţara noastră ; la temelia lucrărilor de ştiinţe sociale să stea studierea atentă a politicii şi activităţii practice a partidului, care reflectă în mod ştiinţific cerinţele obiective ale dezvoltării ; să studieze ceea ce este esenţial în experienţa maselor muncitoare, a noului care apare şi se dezvoltă în

toate domeniile de activitate. Pe această cale, arăta tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, „trebuie lichidată discordanța dintre preocupările atît de bogate și multilaterale ale partidului și statului nostru pentru dezvoltarea economică a țării și caracterul abstract, rezultat din insuficienta cunoaștere a realităților, pe care-l au unele lucrări de științe sociale"[1].

Ținînd seama de această sarcină de mare importanță pe care Congresul al III-lea al P.M.R. a trasat-o tuturor cadrelor din domeniul ideologiei, lucrătorii de pe frontul filozofic s-au străduit să răspundă chemării partidului, să contribuie în mai mare măsură, prin mijloacele care le stau la îndemînă, la cercetarea și cunoașterea noilor probleme puse la ordinea zilei de către activitatea creatoare a maselor, în vederea desăvîrșirii construcției socialismului în țara noastră. Revista *Cercetări filozofice* a publicat studii care vădesc preocuparea unor cercetători de a se apropia de viața întreprinderilor noastre socialiste, a unităților socialiste din agricultură, de a descoperi ceea ce este nou și valoros în activitatea lor, de a populariza aspecte ale experienței lor înaintate. Prin lucrarea colectivă *Dezvoltarea conștiinței socialiste în R.P.R. — Contribuție la cercetarea problemei*, colectivul secției de Materialism istoric a Institutului de filozofie a reușit pentru prima oară la noi, pe baza unor materiale de viață, să analizeze aspecte dintre cele mai importante ale procesului formării și dezvoltării conștiinței socialiste în țara noastră, să releve unele dintre metodele folosite de organizațiile de partid, sindicale etc. în această direcție. A apărut și s-a dezvoltat preocuparea pentru problemele metodicii de cercetare concretă, se duc discuții, au loc căutări pe linia unei legături creatoare a lucrărilor de materialism istoric cu practica [2], este studiată cu atenție experiența filozofilor sovietici în acest domeniu [3]. Aceste rezultate se înscriu pe linia unei tendințe pozitive în munca de cercetare. Dar, raportîndu-ne la cerințele arzătoare ale practicii, la activitatea deosebit de bogată a partidului, la experiența multilaterală a maselor muncitoare din țara noastră, apare deosebit de evident că este necesar să abordăm problema legăturii cu practica în munca de cercetare prin mijloace mereu mai riguros fundamentate și cu forțe colective sporite. Cercetările în domeniul materialismului istoric rămîn încă în urmă față de practica complexă a construcției socialismului în țara noastră, și acest fapt ne obligă la eforturi serioase atît în ce privește înțelegerea cauzelor care mai frînează încă legătura noastră organică cu practica, cît și în ce privește găsirea celor mai bune mijloace pentru realizarea acestei legături.

Cercetările de materialism istoric realizate pînă acum la noi — atît studiile și articolele de proporții mai mici, cît și volumele — dau posibilitatea să se aprecieze că printre cele mai importante cauze care fac ca legătura dintre aceste cercetări și practica construcției socialismului în țara noastră să fie încă nesatisfăcătoare trebuie considerate următoarele: *modul de cercetare a practicii nu este încă riguros elaborat, mijloacele de*

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1959—1961*, Ed. politică, 1961, p. 177.

[2] Vezi N. Bellu, *Cercetarea procesului de dezvoltare a moralei socialiste în R.P.R. și cîteva probleme cu privire la metoda de lucru*, în „Cercetări filozofice", 1960, nr. 6.

[3] M. Cernea, *Despre metodica și organizarea cercetărilor sociologice pe teren (Pe marginea unor studii ale filozofilor sovietici)*, „Cercetări filozofice", 1960, nr. 6.

investigare a ei sînt încă reduse; totodată *legătura cu practica se realizează încă într-un mod îngust.* Se observă, de asemenea, ca urmare a celor de mai sus, că *timpul prevăzut pentru studierea izvoarelor directe, a practicii nemijlocite, este încă foarte redus în raport cu timpul folosit pentru cercetarea unor izvoare indirecte, cum sînt presa, statistica etc.*

Articolul de față își propune să analizeze unele probleme cu privire la: 1) pregătirea metodică a muncii de cercetare și 2) legătura organică cu activiștii și specialiștii din unitățile alese pentru cercetare.

Vorbind pe scurt despre aceste probleme, ne vom referi totodată la unele aspecte deosebit de importante din experiența pozitivă acumulată în ultimul timp de filozofii sovietici în domeniul cercetărilor de materialism istoric, experiență dobîndită pe baza efectuării unor *cercetări sociologice concrete.* Insistența asupra acestei metodici de cercetare este determinată de faptul că ea constituie una din cele mai importante căi pe care trebuie să ne îndreptăm eforturile în vederea realizării unei legături calitativ superioare cu practica socială complexă din țara noastră.

I. DESPRE NECESITATEA UNEI PREGĂTIRI METODICE A MUNCII DE CERCETARE

Lucrările de materialism istoric elaborate pînă acum în țara noastră nu au fost realizate pe baza metodicii cercetării sociologice concrete. Legăturile, mai mult sau mai puțin sistematice, ale unor cercetători sau colective de cercetători cu întreprinderi și unități socialiste, selectarea unor materiale din presă, a unor date statistice etc. au furnizat lucrărilor de materialism istoric material pentru unele concluzii interesante. Dar, alături de faptul că timpul acordat studiului direct al fenomenelor sociale a fost redus, lipsa unei metodici științifice de cercetare a împiedicat în mare măsură *trecerea* acestor cercetări *de la* descrierea sau consemnarea unor fapte, de la analiza parțială a unor fenomene *la* o analiză complexă, la generalizări cu o valoare teoretică și practică de mai mare amploare, care să constituie un sprijin pentru munca unor organe și organizații.

A devenit astfel necesar ca — prin eforturi colective, pe baza experienței unor cercetători sovietici, ca și pe baza propriei noastre experiențe — să formulăm unele principii metodologice care să călăuzească munca de cercetare, să supunem unei analize mai atente și mai critice procedeele de cercetare folosite pînă acum și, totodată, să găsim și să folosim procedee tehnice mai complexe, mai suple și, în acest sens, mai adecvate pentru cercetarea practicii. Însăși ultima lucrare de materialism istoric elaborată de Institutul de filozofie, *Dezvoltarea conștiinței socialiste în R.P.R. — Contribuție la cercetarea problemei*, lucrare care a constituit un pas înainte în studierea realității din țara noastră — prin problemele numeroase și dificile pe care le-a ridicat în cursul realizării ei, a arătat că este absolut necesar de făcut încă eforturi în această direcție.

Cercetările sociologice concrete efectuate de către filozofii sovietici, unele lucrări realizate pe baza lor [1] și, îndeosebi, experiența sectorului de

[1] Vezi *Padiom culturno-tehnicescovo urovnea sovietscovo rabocevo clasa*, Moscova, 1961, elaborată de un colectiv al catedrei de filozofie din Svertlovsk.

cercetări sociologice concrete de la Institutul de filozofie din Moscova al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. [1] ne dau jaloane preţioase atît în înţelegerea unora din aceste principii, cît şi în ceea ce priveşte tehnica de cercetare.

Din această experienţă rezultă că, după ce tema de cercetare a fost aleasă, încă înainte de a se trece la cercetarea propriu-zisă a fenomenului respectiv este necesar să fie efectuată o serie de lucrări preliminare, care să se soldeze cu stabilirea în mod ştiinţific a unităţilor şi grupurilor de persoane asupra cărora trebuie să se oprească cercetarea, cu fixarea în strînsă dependenţă de tema aleasă, a metodelor de cercetare ştiinţifică ce trebuie folosite. Firul călăuzitor al acestor lucrări preliminare trebuie să-l constituie *principiul unităţii de timp, loc, acţiune şi persoane.*

În ce constă acest principiu şi care este importanţa sa pentru cercetările de materialism istoric? El constă într-un număr de reguli, printre care: 1) selecţionarea unităţilor în care va avea loc cercetarea, în aşa fel încît ele să fie reprezentative în cel mai înalt grad pentru fenomenul pe care vrem să-l studiem; 2) în cazul cînd se aleg mai multe unităţi, acestea să aibă elemente comune, pentru a se putea trage concluzii cu caracter general; 3) persoanele asupra cărora se efectuează cercetarea să fie stabilite, după anumite criterii obiective, în toate aceste unităţi; 4) cercetarea să aibă loc pe aceeaşi perioadă de timp, în toate unităţile alese.

Alegerea unităţilor unde urmează să se efectueze cercetarea are o importanţă deosebită. Ea nu trebuie să se facă la întîmplare, ci prin selecţionarea, din totalitatea unităţilor unde se desfăşoară fenomenul social dat, a celor *tipice.* Acest lucru este deosebit de important, deoarece, în viaţa socială, un fenomen sau altul nu se manifestă identic peste tot. Abia acolo unde are condiţii favorabile dezvoltarea sa va fi completă, iar cercetarea va putea releva multitudinea laturilor sale, trăsăturile sale cele mai caracteristice. A discerne de la început *unde* anume se manifestă cu deosebită pregnanţă, în toată bogăţia sa, fenomenul dat are influenţă asupra întregii cercetări ulterioare, deoarece creează condiţii care uşurează nu numai reflectarea lui adecvată, dar şi pătrunderea spre legităţile sale.

Pentru a discerne care anume unităţi sînt tipice pentru un fenomen dat, este posibil şi trebuie să se folosească anumiţi indici cantitativi şi calitativi, care variază de la un fenomen la altul. Unii vor fi, de pildă, indicii folosiţi în selectarea unităţilor celor mai reprezentative pentru fenomenele de conştiinţă socială şi alţii vor fi în stabilirea unităţilor reprezentative pentru studiul problemelor de calificare, nivel tehnic etc. Este de asemenea necesar să se studieze istoricul unităţilor.

Documentele partidului nostru care analizează o latură sau alta a procesului de construcţie socialistă în ţara noastră trebuie să ne fie un exemplu în acest sens. Dacă luăm, de pildă, cuvîntările tovarăşului Gh. Gheorghiu-Dej, în care sînt analizate probleme concrete ale practicii construcţiei socialismului în ţara noastră, vom vedea că analiza se opreşte la unităţile cele mai tipice pentru problema respectivă, aceasta făcînd posibilă rele-

[1] Sector care poartă denumirea *Noi forme de trai şi de muncă.*

varea a ceea ce este într-adevăr esențial, a trăsăturilor celor mai caracteristice ale acelui fenomen.

Fără îndoială că alegerea a ceea ce este tipic necesită un volum mare de muncă, dar, fără această selecție prealabilă, analiza propriu-zisă a fenomenului pe care ni-l propunem să-l studiem nu poate da rezultate bune, *nu ne dă posibilitatea să ne apropiem de esența lui.*

Acest aspect de început al muncii de cercetare ne-a fost relevat în mod deosebit de cercetătorii sectorului *Noi forme de trai și de muncă* al Institutului de filozofie din Moscova al Academiei de Științe a U.R.S.S. Caracteristic pentru temele aflate în cercetarea lucrătorilor științifici ai acestui sector este faptul că ele nu merg pe linia studierii unei probleme la scara întregii Uniuni Sovietice, ci aleg pentru tema care-i interesează acea regiune, acel raion, acele uzine sau colhozuri care sînt tipice, care înmănunchiază trăsăturile cele mai caracteristice ale stadiului actual în care se află fenomenul ales pentru cercetare. Pentru realizarea lucrării *Clasa muncitoare și progresul tehnic în U.R.S.S.*, cerută Institutului de filozofie de către comitetul regional Gorki al P.C.U.S., o grupă de cercetători a ales după un studiu amănunțit un număr de 6 uzine din regiune. Alegerea nu a fost întîmplătoare, ci a fost determinată de următoarele criterii : 1) uzinele alese fac parte din ramuri diferite ale industriei (deci, studiindu-se un anumit fenomen în toate aceste uzine se pot face comparații interesante cu privire la modul cum se desfășoară același proces în ramuri industriale diferite) ; 2) toate aceste uzine se află în procesul reconstrucției (pe baza mecanizării complexe și a automatizării) ; 3) în ele lucrează majoritatea muncitorilor din regiunea Gorki ; 4) producția industrială globală a regiunii este determinată de aceste uzine ; 5) în preajma lor se află microraioane, orășele muncitorești, ceea ce dă posibilitate să fie studiate modul de trai și relațiile de familie ale muncitorilor.

Procedînd științific la alegerea unităților de cercetare, lucrătorii sectorului și-au pregătit astfel una din condițiile fără de care nu te poți *apropia* de esența fenomenului care trebuie studiat, ci te poți rătăci.

O altă regulă care decurge din principiul unității de timp, loc, acțiune și persoane este aceea ca cercetarea să se desfășoare pe aceeași perioadă în toate unitățile alese. Regula aceasta prezintă importanță deoarece nu poți obține concluzii științifice comparînd date culese în urmă cu cîțiva ani într-o întreprindere, cu date culese în aceeași problemă, dar în ultimul an, în altă întreprindere. Realitatea noastră socială este deosebit de dinamică și nu permite o astfel de practică în cercetare. O altă regulă este aceea ca între unitățile alese să nu existe deosebiri mari din punctul de vedere al înzestrării tehnice. De pildă, pentru cercetarea problemei schimbărilor în structura profesională a clasei muncitoare nu poate fi luată o uzină construită în ultimii ani, după ultimul cuvînt al tehnicii, și comparată cu o alta, construită în urmă cu mulți ani, și unde schimbările în tehnica producției au loc pe diferite căi. Selectarea persoanelor sau grupurilor asupra cărora trebuie să se efectueze cercetarea prezintă de asemenea o însemnătate deosebită. Există anumite procedee după care pot fi stabilite aceste grupuri. Nu se poate compara la întîmplare un muncitor vîrstnic, cu o mare vechime în producție, cu un altul tînăr, care abia

a intrat în uzină, pentru a se trage apoi concluzii în ce priveşte, de pildă căile de ridicare a nivelului lor tehnic-cultural etc.

Prin respectarea unor astfel de criterii încă în perioada de pregătire a cercetării propriu-zise, adică prin : selecţionarea unităţilor tipice pentru problema care ne interesează, prin stabilirea judicioasă a grupelor de oameni care trebuie studiate în cadrul unităţilor alese, prin efectuarea cercetării pe aceeaşi perioadă de timp, se poate realiza *premisa* absolut necesară pentru o cercetare sociologică ştiinţifică. Numai în felul acesta se poate ajunge într-adevăr la concluzii generale juste după efectuarea cercetării. Altfel, riscăm să descoperim o latură sau alta a fenomenului studiat, care, uneori, poate coincide întîmplător cu ceea ce este esenţial, dar care, alteori, poate foarte bine să nu coincidă. Or, într-o cercetare ştiinţifică trebuie luptat de la început pentru a înlătura în cît mai mare măsură întîmplătorul. Cercetarea sociologică trebuie să se soldeze nu cu relevarea unei particularităţi întîmplătoare, ci trebuie să ducă la descoperirea legităţilor fenomenului studiat, deoarece numai pe această bază se pot lua apoi măsuri practice pentru accelerarea dezvoltării lui.

Lucrările de materialism istoric de proporţii mai mari elaborate pînă acum la noi nu au respectat astfel de reguli, ceea ce s-a răsfrînt asupra conţinutului lor. Însăşi lucrarea *Dezvoltarea conştiinţei socialiste în R.P.R. — Contribuţii la cercetarea problemei* suferă din cauza acestei lacune. În această lucrare, aspectele formării şi dezvoltării conştiinţei politice a clasei muncitoare au fost cercetate în cîteva întreprinderi, formarea orizontului ştiinţific al oamenilor muncii *în alte întreprinderi*, problemele rolului istoric al clasei muncitoare în procesul formării şi dezvoltării moralei socialiste *în altele* şi aşa mai departe. Apoi, în cadrul acestor întreprinderi nu s-a făcut o selecţionare a grupelor ce trebuiau studiate. Procesele n-au fost urmărite sistematic pe aceeaşi perioadă de timp (unele capitole se referă la perioade de decenii) etc. Cu toate că în această lucrare există, luate în sine, părţi valoroase, în care analiza relevă trăsături esenţiale ale procesului studiat (cum este, de pildă, partea referitoare la trăsăturile de bază ale moralei socialiste, precum şi capitolele referitoare la conştiinţa politică a clasei muncitoare şi a ţărănimii), cu toate că în alte părţi se relevă unele laturi importante ale activităţii complexe de conducere de către partid a procesului de dezvoltare a conştiinţei socialiste a maselor din ţara noastră, totuşi, tocmai pentru că astfel de reguli nu au fost respectate, nu s-a putut ajunge la o analiză mai profundă privind ansamblul formelor conştiinţei sociale, la analiza unor legităţi ale acestui proces, iar lucrarea nu s-a putut încheia cu un capitol de concluzii teoretice generale şi nici cu propuneri concrete.

★

În pregătirea muncii de cercetare în domeniul materialismului istoric, un loc însemnat trebuie să-l ocupe stabilirea unor procedee ştiinţifice de investigare a fenomenelor.

Procedeele de cercetare folosite de sociologii marxişti sînt numeroase. Ele pot fi împărţite în două grupe : obiective şi subiective. Din prima grupă fac parte metoda statistică, metoda comparativă şi altele,

iar din a doua grupă, observaţia directă, ancheta sociologică, interviul, experimentul social etc. Din experienţa cercetătorilor sectorului *Noi forme de trai şi de muncă* rezultă că pentru fiecare problemă care constituie obiectul cercetării sociologice concrete există *o verigă principală a metodei de cercetare* şi acest principiu ni se pare întru-totul just. În mod greşit unii cercetători consideră că metoda anchetelor sociologice este la fel de bună în cercetarea tuturor problemelor de sociologie concretă (poate pentru că este mai uşor de folosit). Aplicarea fără discernămînt, în orice problemă, a anchetei sociologice, precum şi folosirea ei exclusivă în cercetare a dus, de regulă, la acumularea unor cantităţi mari de fapte brute, de date, care nu au putut fi totuşi folosite pînă la urmă. De ce? Pentru că complexitatea fenomenelor sociale nu poate fi „prinsă" cu o metodă şablon. Însăşi această complexitate obligă la folosirea unor metode diverse; iar specificul fiecărui fenomen social obligă să afli şi metoda specifică de investigare a lui, obligă să afli veriga principală pe care, folosind-o, să ajungi la esenţa acelui fenomen specific. Aceasta nu înseamnă că restul procedeelor şi metodelor nu pot fi folosite în problema dată, dar ele nu se pot afla în acest caz decît pe planul al doilea în raport cu procedeul principal, îl pot ajuta, completa. Pentru a cerceta o astfel de problemă cum este aceea a schimbărilor în structura profesională a clasei muncitoare, veriga principală în ceea ce priveşte metoda nu poate fi decît metoda statistică. Aici ancheta sociologică ar îngreuna munca şi nu ar da rezultatele necesare. La fel interviul. Aceasta nu înseamnă însă că ancheta sociologică, interviul etc., nu pot completa aici datele statisticii, nu pot controla statistica, nu ne pot furniza un anumit material brut care să îmbogăţească cunoştinţele noastre în această problemă.

În cercetarea unui alt fenomen, cum este, de pildă, formarea în procesul de muncă a chipului moral şi psihic al omului societăţii comuniste, statistica va ceda primul loc altei metode de investigare: interviul, discuţia individuală (sau, după cum este denumită de alţi cercetători, metoda chestionării directe) cu persoane selecţionate în prealabil după anumite criterii (vîrstă, calificare, stagiu în producţie, apartenenţă politică etc.). O astfel de discuţie se desfăşoară, de obicei, pe baza unui număr de întrebări, pe care cercetătorul le stabileşte dinainte şi pe care, uneori, le îmbogăţeşte în cursul discuţiei[1]. Iată cîteva din întrebările puse de unul dintre cercetătorii sectorului *Noi forme de trai şi de muncă* pentru cercetarea unui aspect al problemei formării chipului moral şi psihic al omului societăţii comuniste: luaţi parte la întrecerea socialistă? care sînt trăsăturile pe care le-aţi observat în colectivul Dvs. de muncă? vă place munca Dvs? aţi vrea să îndepliniţi o altă muncă? ce fel de muncă? în ce constă însemnătatea socială a muncii Dvs? ce faceţi în direcţia ridicării nivelului Dvs. tehnic-cultural? cu ce muncă de folos obştesc vă ocupaţi? ce trebuie să faceţi ca să trăiţi în chip comunist? ce apreciaţi mai mult decît orice la oameni? În cadrul unui alt aspect al aceleiaşi probleme şi anume al schim-

[1] M. N. Rutkevici şi L. N. Kogan în *Despre metodele cercetării sociologice — concrete* („Probleme de filozofie", 1961 nr. 3), relevau că avantajul metodei chestionării directe constă mai ales în faptul că cercetătorul îl poate îndruma pe cel chestionat prin diferite întrebări ajutătoare ca să-şi precizeze răspunsul, conducîndu-l spre o discuţie cît mai rodnică.

bărilor din punctul de vedere al cerințelor estetice care se produc în sînul diferitelor categorii de muncitori ca urmare a ridicării nivelului lor tehnic-cultural, observarea directă va fi mai folositoare decît discuția individuală, care acum va deveni ajutătoare.

Ancheta sociologică este folosită de cercetătorii acestui sector în mai mică măsură, și anume în special în cazurile cînd răspunsurile care trebuie obținute pot fi cuprinse în cifre sau în formulări precise; de asemenea, cînd lipsește materialul statistic în problema care trebuie cercetată. Una dintre problemele studiate cu succes pe baza anchetei sociologice a fost aceea a modului cum folosesc muncitorii și colhoznicii timpul lor liber. Iată întrebările unei astfel de anchete sociologice:

1) Numele, pronumele (se poate să nu se completeze) . . . . . .
2) Vîrsta (anii) . . . . . .
3) Apartenența la P.C.U.S. sau comsomol . . . . . .
4) Studii:
   — a) generale și speciale . . . . . .
   — b) tehnico-profesionale (școală de meserii, studiu individual, cursuri la uzină etc.) . . . . . .
5) Stagiul general de muncă . . . . . .
6) Categoria . . . . . .

Modul de folosire a timpului liber (în ore și minute)	Zilele săptămînii							Total
	luni	marți	mierc.	joi	vineri	sîmb.	dum.	
1 Indeplinirea sarcinilor obștești	...	...	...	...	...	...	...	...
2 Învățămînt:								
a) de cultură generală	...	...	...	...	...	...	...	...
b) tehnic	...	...	...	...	...	...	...	...
3 Lectura gazetelor și literaturii beletristice	...	...	...	...	...	...	...	...
4 Frecventarea locurilor de cultură:								
a) universitatea de cultură	...	...	...	...	...	...	...	...
b) film	...	...	...	...	...	...	...	...
c) spectacole	...	...	...	...	...	...	...	...
d) concerte	...	...	...	...	...	...	...	...
e) lecții	...	...	...	...	...	...	...	...
f) sport, competiții	...	...	...	...	...	...	...	...
g) alte activități culturale (activitatea de amatori etc.)	...	...	...	...	...	...	...	...
5 Vizionarea transmisiunilor de televiziune	...	...	...	...	...	...	...	...
6 Audiții de radio	...	...	...	...	...	...	...	...
7 Jocuri de casă	...	...	...	...	...	...	...	...
8 Conceperea propunerilor de raționalizare (munca asupra planurilor, metodelor etc.)	...	...	...	...	...	...	...	...

Modul de folosire a timpului liber (în ore şi minute)	Zilele săptămînii							Total
	luni	marţi	mierc.	joi	vineri	sîmb.	dum.	
9 Pregătira articolelor pentru presă, a cuvîntărilor la şedinţe şi conferinţe	...	...	...	...	...	...	...	...
10 Participarea la activitatea artistică de amatori	...	...	...	...	...	...	...	...
11 Activitate sportivă	...	...	...	...	...	...	...	...
12 Gimnastică de dimineaţă	...	...	...	...	...	...	...	...
13 Ocupaţia cu copiii	...	...	...	...	...	...	...	...
14 Indeplinirea obligaţiilor casnice (piaţă, magazine, pregătirea mîncării, a focului, reparaţii de mobilă etc.)	...	...	...	...	...	...	...	...
15 Timpul drumului pînă la lucru şi de la lucru acasă	...	...	...	...	...	...	...	...
16 A se arăta ziua cînd sînteţi liber	...	...	...	...	...	...	...	...

O astfel de anchetă sociologică într-un număr de uzine bine alese poate furniza date deosebit de interesante. Pe baza lor se pot face comparaţii şi trage concluzii utile. De pildă : în ce măsură preocupările pentru o anumită formă de învăţămînt sînt sau nu în concordanţă cu cerinţele tehnicii noi, în ce măsură participă la activitatea de folos obştesc muncitorii vîrstnici şi cei tineri, dacă timpul liber este raţional folosit pentru dezvoltarea armonioasă, multilaterală a muncitorilor etc. Propunerile făcute de cercetători pe baza unui astfel de studiu sînt preţioase pentru organele de partid şi sindicale, pentru conducerea uzinelor.

Într-un formular de anchetă sociologică folosită pentru cercetarea problemelor creşterii nivelului cultural-tehnic al ţărănimii colhoznice, o grupă de lucrători ştiinţifici din sectorul sus-aminitt a urmărit în ce măsură raportul dintre timpul de muncă în colhoz şi timpul de muncă în gospodăria personală este echilibrat, care sînt preocupările principale ale colhoznicilor în direcţia ridicării nivelului lor cultural general, în ce măsură practicile religioase ocupă timpul lor liber, dacă magazinele sînt amplasate judicios sau nu etc. Iată formularul unei astfel de anchete sociologice.

Întrebări / Orele cheltuite pentru :	luni	marţi	mierc.	joi	vineri	sîmb.	dum.	Total
1 Munca în colhoz	...	..	...	...	...	...	...	...
2 Drumul pînă la locul de muncă şi de aici pînă acasă	...	...	...	...	...	...	...	...
3 Îndeplinirea sarcinilor din cadrul brigăzii	...	...	...	...	...	...	...	...
4 Munca în gospodăria personală	...	...	...	...	...	...	...	...

Întrebări / Orele cheltuite pentru:	luni	marți	mierc.	joi	vineri	sîmb.	dum.	Total
5 Vînzarea surplusului de produse agricole la piață	...	...	...	. .	...	...	...	...
6 Atribuții în gospodăria casnică	...	...	...	...	...	...	...	...
a) cumpărarea produselor (a se include drumul)	...	...	...	...	...	...	...	...
b) ieșirea după cumpărături (încălțăminte, îmbrăcăminte)	...	...	...	...	...	...	...	...
c) pregătirea hranei	...	...	...	...	...	...	...	...
d) educarea copiilor	...	...	...	...	...	...	...	...
e) ieșirea în oraș pentru cumpărarea îmbrăcămintei, mobilei, încălțămintei	...	...	...	...	...	...	...	...
7 Cît timp vă ia masa?	...	..	...	...	...	...	...	...
8 Cît timp dormiți?	...	...	...	...	. .	...	...	...
9 Curățenia personală (baie, bărbierit etc.)	...	..	...	...	..	...	...	...
10 Munca obștească (adunări, sarcini, delegații de deputat, în conducerea cohozului etc.)	...	...	..	. .	...	...	...	...
11 Învățătura	. .	...	...	...	...	...	...	...
12 Pentru cinematograf, teatru, concert, club	...	...	...	...	..	...	..	...
13 Citirea ziarelor și cărților	...	..	...	...	...	...	...	...
14 Ascultarea radioului, a programului de televiziune	..	...	...	...	...	...	...	...
15 Lucrul manual (împletituri, broderii etc.)	...	...	...	...	...	...	...	...
16 Frecventarea lecțiilor	...	. .	...	...	...	...	...	...
17 Participarea la activitatea artistică	...	...	...	...	...	...	...	...
18 Vizite, serate, întîlniri cu prietenii	...	...	..	..	...	...	...	...
19 Jocuri (domino, șah etc.)	...	...	...	...	...	...	...	...
20 Timp ocupat cu sportul și cultura fizică	...	...	...	...	...	...	...	...
21 Participarea la întîlnirile sportive (pe stadioane)	...	...	...	...	...	. .	...	...
22 Dansuri, plimbări, sărbători	...	...	...	...	...	...	...	...
23 Odihnă	...	...	...	...	...	...	...	...
24 Îndeplinirea obiceiurilor religioase (aici intră și sărbătorile religioase)	..	...	...	...	...	...	...	...

O mare importanță prezintă pentru cercetările de materialism istoric statistica, atît cea generală — pe țară, pe una sau mai multe regiuni

sau raioane — , cît şi statistica efectuată în însăşi unitatea cercetată. O mare atenţie a acordat acesteia din urmă colectivul de filozofi de la universitatea din Sverdlovsk, care a elaborat lucrarea *Podiom culturno-tehnicescovo urovnea sovetskovo rabocevo clasa*. Pe baza unei astfel de statistici, corelînd diferiţi indici cantitativi se pot surprinde tendinţele de dezvoltare ale unui fenomen şi chiar se pot face aprecieri privind legităţile lui.

Cu ajutorul unor asemenea procedee de investigaţie cum sînt cele enumerate aci, ca şi al altora, fenomenul se dezvăluie treptat în faţa cercetătorului. Acesta poate pătrunde tot mai adînc în complexitatea lui, poate observa cu precizie ce anume frînează dezvoltarea lui, poate propune măsuri practice pentru lichidarea unor lipsuri.

Munca de cercetare propriu-zisă pe baza diferitelor procedee tehnice este o muncă complexă şi deosebit de importantă. Aici ea nu a fost prezentată decît foarte schematic. *Principalul constă în modelarea procedeelor de investigaţie după specificul fenomenului cercetat, în găsirea verigii principale, a procedeului principal şi apoi a procedeelor ajutătoare, în aşa fel încît să poţi surprinde, pe de o parte, cît mai mult din complexitatea fenomenului studiat, pe de alta, în aşa fel încît acest „cît mai mult", cantitatea (material brut, date, fapte) să se poată transforma în calitate, adică să ne dea la un moment dat posibilitatea de a cunoaşte laturile, trăsăturile principale ale fenomenului respectiv, tendinţele lui obiective de dezvoltare, legităţile lui, esenţa lui.*

În cercetările noastre de materialism istoric, tehnica de cercetare este încă în mare parte rudimentară. Ea trebuie serios îmbunătăţită, îmbogăţită. Fără astfel de eforturi, oricît am dori să adîncim legătura noastră cu practica, această legătură va rămîne totuşi la suprafaţă, deoarece va fi făcută prin mijloace, în mare măsură, empirice. Dimpotrivă, ea va deveni mai adîncă, dacă, ţinînd seama de complexitatea fenomenelor sociale, vom modela procedeele noastre de investigaţie după această realitate, le vom face mai apte să o reflecte. Numai trecerea de la tehnica încă meşteşugărească la o tehnică ştiinţifică de cercetare ne va da posibilitatea să pătrundem din ce în ce mai adînc în practica socială din ţara noastră, să relevăm ştiinţific ceea ce este pozitiv în experienţa maselor muncitoare. Fără eforturi serioase în această direcţie nu se pot realiza lucrări de mai mare amploare, care să poată ajunge atît la unele concluzii cu caracter general, cît şi la soluţii practice.

O problemă serioasă în legătură cu tehnica de cercetare, cu cercetarea concretă în ansamblu este aceea a colaborării la o astfel de cercetare a unui număr de specialişti diferiţi. Pentru realizarea unei astfel de lucrări cum este *Clasa muncitoare şi progresul tehnic în U.R.S.S.*, sectorul *Noi forme de trai şi de muncă* al Institutului de filozofie din Moscova dispune de filozofi, economişti, psihologi, pedagogi, jurişti, statisticieni etc. Şi acesta este un lucru foarte necesar deoarece aproape orice problemă de sociologie concretă este complexă şi cere să fie studiată multilateral. Totodată, cercetătorii în domeniul materialismului istoric nefiind specialişti în alte cîteva discipline, se impune colaborarea lor cu alţi specialişti. Competenţa economiştilor este absolut necesară, de pildă, pentru a studia influenţa progresului tehnic asupra formării muncitorului din socie-

tatea comunistă și pentru a analiza procesul îmbinării muncii intelectuale cu munca fizică în activitatea muncitorului și influența acestui proces asupra dezvoltării sale multilaterale, ca și pentru studierea problemei progresului tehnic și a întrecerilor etc. etc. La fel, competența psihologilor este absolut necesară pentru a aprofunda probleme cum sînt : căile de transformare a muncii în prima necesitate vitală sau formarea în procesul de muncă a chipului moral și psihic al omului societății comuniste. Prelucrarea datelor statistice, folosirea diferitelor procedee matematice pentru determinarea grupelor sociale de cercetat în unitățile stabilite etc. fac necesară munca de specialitate a statisticianului. Pentru a cerceta complex problemele timpului liber în condițiile progresului tehnic neîntrerupt este necesară munca pedagogului ș.a.m.d.

Un număr din acești specialiști lucrează efectiv în cadrul sectorului amintit al Institutului de filozofie din Moscova și aceasta ni se pare rezolvarea cea mai justă a problemei din multe puncte de vedere. Fără o astfel de compoziție un colectiv nu poate trece la o cercetare sociologică serioasă, care să cuprindă cît mai bine complexitatea fenomenelor studiate.

Dar cu aceasta, problema legăturii organice cu practica, a cercetării complexe a practicii sociale a maselor nu este încă rezolvată.

II. DESPRE LEGĂTURA ORGANICĂ CU ACTIVIȘTII ȘI SPECIALIȘTII DIN UNITĂȚILE ALESE PENTRU CERCETARE

Oricît de mulți cercetători de diferite specialități ar avea un colectiv care își propune să efectueze cercetări sociologice concrete, el va fi pus mereu în fața a noi și noi probleme pe care acești specialiști nu le vor putea rezolva, și atunci s-ar ivi pericolul ca anumite laturi și aspecte importante ale cercetării să nu poată fi abordate. Lucrarea *Clasa muncitoare și progresul tehnic în U.R.S.S.* cuprinde și un astfel de capitol : *Însemnătatea organizării științific fundamentate a producției pentru educarea unei discipline conștiente.* Colectivul de cercetători ai sectorului *Noi forme de trai și de muncă*, deși larg și diferit ca specializare, nu cuprinde nici medici, nici igieniști, nici ingineri, care să fi putut cerceta științific această problemă. Și totuși ea este cercetată. Conducător la acest capitol a fost numit un doctor în științe medicale atras să colaboreze la munca acestui sector, iar din colectivul de autori fac parte directorul Institutului de igienă și profilaxie a bolilor din regiunea Gorki, ingineri de la Institutul politehnic și Institutul de proiectări tehnice. La capitolul *Rolul partidului și al organizațiilor obștești în accelerarea progresului tehnic și educarea omului societății comuniste*, conducător este acad. P. N. Fedoseev, directorul Institutului de filozofie din Moscova, iar din colectivul de autori fac parte secretarul cu problemele de propagandă al comitetului regional al P.C.U.S. din Gorki, secretarul comitetului raional de partid din Sormovo, regiunea Gorki, secretarul comitetului de partid al uzinei „Krasnoe Sormovo" din Gorki. La capitolul *Principala orientarea a progresului tehnic și influența lui asupra formării omului societății comuniste*, conducătorul capitolului este doctorul în științe economice A. A. Zvorîkin, care face parte

din sectorul *Noi forme de trai şi de muncă*. Din colectivul de autori ai capitolului fac parte un număr de conducători ai producţiei din regiunea Gorki, inginerii şefi de la uzina de automobile, de la uzina „Krasnaia Etna", de la uzina de motoare, inginerul şef şi locţiitorul său de la Institutul de proiectări şi cercetări tehnologice, directorul şi inginerul şef al întreprinderii „Gorenergo", directorul combinatului de hîrtie din Balahino. După cum se vede, legătura cercetătorilor cu specialişti din afara Institutului este foarte largă. Un număr mare de specialişti fie că conduc munca la un capitol, fie că fac parte din colectivul de autori, fie că au fost propuşi să facă parte din colegiul de redacţie al volumului. Ei au fost recrutaţi şi numiţi în această muncă cu sprijinul comitetului regional de partid din Gorki.

Dar colaborarea cercetătorilor cu specialişti din afară nu se opreşte la această formă. Un număr şi mai mare de muncitori, tehnicieni, ingineri, medici, pedagogi, profesori, statisticieni din uzine, din Consiliul economic al regiunii Gorki, ca şi studenţi, aspiranţi, iau parte la munca de cercetare, la efectuarea de anchete sociologice, la strîngerea materialului statistic etc. pentru realizarea acestei lucrări. Numărul lor se ridică la peste 250. Este într-adevăr o legătură vie, largă, organică cu practica. Acest număr mare de colaboratori din afara Institutului de filozofie, împreună cu cercetătorii filozofi ai Institutului aduc seva vie a vieţii, cunoştinţele lor, entuziasmul şi pasiunea lor pentru problemele sociologice. Tovarăşul G. N. Osipov, candidat în ştiinţe filozofice, şeful sectorului *Noi forme de trai şi de muncă* de la Institutul de filozofie din Moscova, ne relata că unii dintre aceşti colaboratori pasionaţi au cerut, deşi aveau o anumită specializare, să urmeze cursurile facultăţii de filozofie sau aspirantura în domeniul filozofiei. Este cea mai bună dovadă că munca de cercetare sociologică i-a interesat într-un grad înalt.

Lucrurile nu se opresc însă nici aici. În procesul de pregătire a lucrării, unele dintre capitolele ei, precum şi cele mai de seamă concluzii vor fi supuse pentru discuţie unui mare număr de oameni ai muncii, în special de la uzinele cercetate [1].

Este oare greu ca şi în cadrul Institutului nostru de filozofie să se realizeze o astfel de colaborare largă, creatoare, rodnică? Desigur, este greu. Dar aceasta se poate totuşi realiza. Fără îndoială că vom găsi oameni de diferite specialităţi, pasionaţi de problemele sociologice, oameni care vor dori să contribuie la progresul ştiinţelor sociale în ţara noastră. Trebuie numai să mergem în întîmpinarea lor în uzine, la organele de partid şi de sindicat, în şcoli, în institute, în facultăţi, la sate. Trebuie să învăţăm să ne creăm un foarte larg activ de colaboratori în problemele de cercetare din domeniul materialismului istoric, care, cu cunoştinţele şi experienţa pe care o au, ne vor ajuta să lărgim posibilităţile noastre de cercetare a

[1] Această verificare a cercetării prin punerea în discuţie a problemelor celor mai importante, precum şi a concluziilor, a fost folosită cu succes şi de colectivul de cercetători de la catedra de filozofie a universităţii de stat din Sverdlovsk (vezi L. N. Kogan, *Experienţa cercetărilor sociologice în întreprinderile industriale*, „Probleme de filozofie", 1959, nr. 8).

fenomenelor sociale, ne vor ajuta să facem să pătrundă mai larg viața, practica în lucrările noastre, vor contribui ca lucrările noastre să răspundă în măsură mai mare cerințelor vieții.

III. DESPRE EFICIENȚA CERCETĂRII

Atunci cînd se pornește la o cercetare în domeniul sociologiei marxiste, autorul sau colectivul de autori trebuie să-și propună ca lucrarea să fie eficientă. O lucrare de materialism istoric poate avea un caracter de propagandă și, desigur, dacă ea este bună, are eficiență. Dar se poate mai mult, și anume ca lucrarea respectivă să pătrundă mai adînc în sfera fenomenului studiat, să-i descopere tendințele, legitățile sale de dezvoltare. Propunîndu-și un astfel de țel, autorul sau autorii vor trebui să descopere în cursul cercetării ce anume frînează această dezvoltare a fenomenului dat, care sînt posibilitățile de lichidare a acestor cauze, ce se poate face pentru accelerararea dezvoltării fenomenului dat. Desigur, eficiența unei astfel de lucrări este sporită.

Lucrarea *Dezvoltarea conștiinței socialiste în R.P.R. — Contribuție la cercetarea problemei*, prin modul cum a reflectat această problemă s-a soldat cu anumite rezultate științifice. Ea are de asemenea și o anumită eficiență propagandistică. Dar noi putem să mergem mai departe, să organizăm munca de cercetare a fenomenelor pe care ni le propunem să le studiem după criterii științifice, să ne perfecționăm tehnica de cercetare, să lărgim legăturile cu practicienii și diferiții specialiști, încît să reușim să facem o cotitură în munca de cercetare în domeniul materialismului istoric. Sectorul *Noi forme de trai și de muncă* de la Institutul de filozofie din Moscova, deși tînăr, și-a fixat de la început ca sarcină principală să cerceteze noile fenomene care au apărut în U.R.S.S. în legătură cu formele noi de trai și de muncă ale oamenilor sovietici. Particularitatea acestui sector constă în faptul că cercetarea se efectuează în mod complex. Propunîndu-și să cerceteze în acest mod o anumită problemă, sectorul definește de la început, și aceasta este extrem de important, *țelul cercetării*. La lucrarea *Clasa muncitoare și progresul tehnic în U.R.S.S.*, colectivul de autori a arătat că scopul principal al acestui studiu sociologic este : 1) să arate căile și metodele principale de formare a bazei tehnice-materiale a comunismului ; 2) să cerceteze mecanismul de acțiune al forțelor motrice ale progresului tehnic în perioada construcției desfășurate a comunismului ; 3) să cerceteze acțiunea legilor progresului tehnic și influența lor asupra schimbării structurii clasei muncitoare în condițiile actuale ; 4) să evidențieze procesele adînci legate de rezolvarea uneia din cele mai de seamă probleme sociale : lichidarea deosebirilor esențiale dintre munca intelectuală și munca fizică ; 5) să arate deosebirea dintre tendințele de dezvoltare ale clasei muncitoare în U.R.S.S. și în țările capitaliste, pe baza analizei comparative a datelor din regiunea Gorki și din regiuni economice asemănătoare din S.U.A., Anglia, Franța, R.F.G., Italia.

Fiecare capitol al acestei lucrări, ca și fiecare parte mare a ei, se încheie cu *concluzii teoretice și propuneri*. Muncind la această lucrare, un

grup de cercetători ai sectorului *Noi forme de trai şi de muncă*, împreună cu colaboratorii din afara Institutului, sînt deosebit de preocupaţi nu numai să precizeze, să îmbogăţească categoriile filozofice, să descopere noile legităţi ale fenomenelor, ci şi *să analizeze care sînt factorii care împiedică dezvoltarea deplină a fenomenului studiat, ce măsuri trebuie luate pentru consolidarea lui, pentru accelerarea dezvoltării sale.* În felul acesta, cercetătorii din domeniul filozofiei se transformă în activişti preţioşi pentru organele de partid şi de stat, pentru conducerea uzinelor, colhozurilor etc.

Faptul că cercetătorii din domeniul materialismului istoric îşi propun să contribuie la soluţionarea unor probleme ridicate de practică explică interesul arătat de un număr atît de mare de colaboratori din uzine şi din alte unităţi în realizarea unor asemenea cercetări. Toţi aceşti colaboratori sînt preocupaţi de găsirea soluţiilor în măsură să ducă la îmbunătăţirea organizării muncii, la un ritm mereu mai viu în procesul de ridicare a nivelului cultural-tehnic al muncitorilor, la organizarea mai bună a timpului liber etc. Iar cercetătorii din domeniul filozofiei, venind în întîmpinarea acestor cerinţe, contribuind prin propunerile ce le fac la perfecţionarea diferitelor laturi ale activităţii colectivelor de oameni ai muncii, sînt în măsură, tocmai pe baza acestei legături organice cu practica, să-şi aducă aportul la îmbogăţirea gîndirii filozofice cu noi teze teoretice.

ЗА ТВОРЧЕСКУЮ СВЯЗЬ ИССЛЕДОВАНИЙ В ОБЛАСТИ ИСТОРИЧЕСКОГО МАТЕРИАЛИЗМА С ПРАКТИКОЙ

РЕЗЮМЕ

Глубокое знание действительности является условием, без которого не могут развиваться исследовательские работы в области исторического материализма. Учитывая же исключительно ценные указания, которые были даны III съездом РРП кадрам, работающим на идеологическом фронте, научные работники Института философии стремятся найти самые подходящие методы для исследования новых явлений, возникающих в период завершения строительства социализма в стране.

Подчеркивая некоторые успехи, а также некоторые недостатки, которые еще тормозят исследовательскую работу в этой области, автор статьи высказывается за организацию конкретных социалистических исследований на фабриках, заводах, в социалистических сельскохозяйственных предприятиях, в общественных организациях и т.д., за исследования, которые вели бы к раскрытию закономерностей изучаемых явлений и, следовательно, создавали бы возможность — на основе познания этих закономерностей — принятия мер, способствующих ускорению развития этих явлений и устранению тех недостатков, которые затормозили бы это развитие. На основе широкого использования опыта Института философии АН СССР в статье указывается на необходимость перейти к определению строго научной

концепции относительно выбора предмета исследования, сделать усилия в направлении улучшения и обогащения средств социологического исследования, установить органическую связь между исследователями в области исторического материализма и различными специалистами (экономистами, психологами, юристами, педагогами, статистиками), а также рабочими, инженерами, техниками тех предприятий, на которых проводятся исследования. Это направило бы конкретные социалистические исследовательские работы по линии комплексного изучения новых явлений этапа завершения строительства социализма в Румынии, дало бы как теоретический, так и практический вклад, имело бы общественную эффективность.

Одновременно с обсуждением этих вопросов в статье подчеркивается положительный опыт некоторых советских исследовательских коллективов в области конкретной социологии и в особенности опыт отдела „Новые формы жизни и труда" при Московском институте философии АН СССР, подчеркивается возможность использования некоторых принципов, вытекающих из этого опыта.

POUR UN LIEN CRÉATEUR ENTRE LA RECHERCHE DANS LE DOMAINE DU MATÉRIALISME HISTORIQUE ET LA PRATIQUE

RÉSUMÉ

La connaissance profonde de la réalité est la condition sans laquelle les travaux de recherches dans le domaine du matérialisme historique ne peuvent pas progresser. En tenant compte des indications particulièrement précieuses que le IIIe Congrès du Parti Ouvrier Roumain a fournies aux militants sur le front idéologique, les chercheurs de l'Institut de Philosophie s'efforcent de trouver les méthodes les plus adéquates pour l'étude des phénomènes nouveaux qui font leur apparition au cours de la période d'achèvement de l'édification du socialisme dans la R.P. Roumaine.

En soulignant certaines réalisations ainsi que certains déficiences qui entravent encore les recherches effectuées dans ce domaine, l'auteur plaide en faveur de l'organisation de recherches sociologiques concrètes dans les entreprises, dans les unités socialistes de l'agriculture, dans les organisations publiques, etc., recherches qui permettraient de dévoiler les lois qui régissent les phénomènes étudiés et, par conséquent, de prendre les mesures qui contribueraient à l'accélération du développement de ces phénomènes et d'écarter les défauts qui empêcheraient ce processus.

En utilisant largement l'expérience de l'Institut de Philosophie de l'Académie des sciences de l'U.R.S.S., l'auteur montre qu'il est nécessaire de définir une conception rigoureusement scientifique concernant la sélec-

tion des objectifs de la recherche, de porter les efforts vers l'amélioration et l'enrichissement des instruments d'investigation sociologique, d'établir un lien organique entre chercheurs du domaine du matérialisme historique et différents spécialistes (économistes, psychologues, juristes, pédagogues, statisticiens), ainsi qu'avec les ouvriers, les ingénieurs et les techniciens des unités qui font l'objet des recherches entreprises. Cela permettrait aux travaux de recherche sociologique concrète de s'orienter vers l'étude complexe des phénomènes nouveaux qui se manifestent au cours de l'étape d'achèvement de l'édification du socialisme en Roumanie, d'apporter une contribution théorique aussi bien qu'un apport pratique, d'avoir une efficience sociale.

En débattant ces problèmes, l'auteur relève l'expérience positive de certains collectifs de chercheurs soviétiques dans le domaine de la sociologie concrète et particulièrement l'expérience du secteur qui s'intitule *Formes nouvelles d'existence et de travail*, de l'Institut de Philosophie de Moscou de l'Académie des Sciences de l'U.R.S.S., et souligne les possibilités d'application de certains principes qui découlent de cette expérience.

UN GEN AL CREAȚIEI ARTISTICE DE MASĂ ÎN PLIN AVÎNT: BRIGADA ARTISTICĂ DE AGITAȚIE

DE

PAVEL CÎMPEANU

Al VI-lea Concurs pe țară al formațiilor artistice de amatori, a cărui finală a avut loc de curînd, a prilejuit afirmarea strălucită a mii și mii de noi talente.

Totodată, concursul, dovedind necontenita dezvoltare calitativă și cantitativă a creației artistice de masă, a subliniat o dată mai mult, prin însăși desfășurarea sa, necesitatea cercetării estetice atît a mișcării artistice de amatori în ansamblul său, cît și a diferitelor genuri particulare ale acestei mișcări.

Creația artistică a oamenilor muncii eliberați de exploatare se dovedește cu adevărat inepuizabilă. Sub ochii noștri se nasc din rîndul maselor și se statornicesc noi forme strălucite de manifestări artistice. Amintim marile sărbători 23 August și 1 Mai : pavoazarea întreprinderilor, orașelor și satelor, carele alegorice, materialele agitatorice pline de fantezie purtate de demonstranți, defilarea orchestrelor și a echipelor de dansuri etc. Toate acestea se înfăptuiesc din dorința a milioane de oameni de a învesti cu atributele frumosului artistic participarea lor activă la aceste sărbători ale libertății, construcției și solidarității.

Au apărut marile serbări populare, cu mii de participanți și sute de mii de spectatori, ca cele organizate cu prilejul celei de-a XV-a aniversări a eliberării patriei noastre sau ca serbarea populară organizată în cinstea celei de-a 40-a aniversări de la crearea Partidului Comunist din Romînia. Au apărut și s-au statornicit — fără a se generaliza încă — minunatele sărbători ale recoltei care au loc la gospodăriile colective din Ardeal și Oltenia. Au apărut, în sfîrșit — pentru a încheia seria exemplelor citate, dar nu și pe a celor existente — brigăzile artistice de agitație, care tălmăcesc în limbajul imaginii artistice problemele ce-i frămîntă pe oamenii muncii în calitate de producători, de făuritori ai vieții noi.

Transformîndu-și existența, poporul zămislește totodată noi instrumente pentru a cînta aceste transformări, pentru a le glorifica prin

mijloace artistice. Creația populară se îmbogățește necontenit, prezentînd noi și noi fenomene complexe, pasionante, care se cer studiate.

Prin ce se caracterizează din punct de vedere estetic unul sau altul dintre aceste fenomene? Care sînt izvoarele și cauzele apariției lor? Care este eficiența lor socială? Care sînt căile dezvoltării lor viitoare? Care sînt pericolele ce trebuie evitate în procesul acestei dezvoltări? Ce învățăminte se pot desprinde din aceste noi cuceriri ale creației populare pentru creația profesionistă? Iată numai cîteva dintre problemele ce se pun în legătură cu apariția acestor noi forme de creație artistică populară, probleme a căror rezolvare necesită studii sistematice și ample dezbateri.

În tot cursul desfășurării celui de-al VI-lea Concurs pe țară — de la faza raională pînă la finală — s-a putut vedea, ca și în timpul concursurilor precedente, marea atenție cu care organele de partid, de stat și organizațiile de masă au urmărit și sprijinit acest festival al artei de amatori. Pe de altă parte, milioane și milioane de oameni ai muncii au participat ca protagoniști sau spectatori la manifestările ce au avut loc în cadrul concursului. Iată suficiente temeiuri pentru ca și cercetarea estetică să se aplece cu mai multă stăruință asupra acestor minunate fenomene ale zilelor noastre.

★

Încercarea de a dezbate unele probleme ale activității brigăzilor artistice de agitație se justifică prin cîteva particularități extrem de interesante ale acestui gen al artei de amatori. Se poate aminti astfel că brigăzile artistice de agitație au ocupat în cadrul celui de-al VI-lea Concurs un loc deosebit de însemnat. Vom aminti faptul că la al IV-lea Concurs pe țară al formațiilor artistice de amatori au participat 1 680 de brigăzi artistice de agitație, la al V-lea numărul lor s-a ridicat la 3 354, pentru ca la cel de-al VI-lea — încheiat în august 1961 — să ia parte 6 439 de brigăzi artistice de agitație, adică cu 3 085 mai multe decît la concursul anterior. Această creștere depășește creșterea realizată de toate celelalte tipuri de formații artistice de amatori luate laolaltă și dovedește în mod incontestabil că actualmente brigada artistică de agitație reprezintă genul de artă de amatori care se dezvoltă cu cea mai mare impetuozitate.

SCURTĂ PRIVIRE ISTORICĂ

După cum ne arată istoria artelor, genurile artistice se dezvoltă sau, dimpotrivă, dispar în funcție de transformările structurale care au loc în diferite epoci în existența socială și în conștiința socială, în funcție de aptitudinea lor de a oglindi aceste transformări în mod adecvat pe baza însușirilor lor specifice. Sînt bine cunoscute considerațiile făcute de Marx în *Introducerea la critica economiei politice* cu privire la condiționarea social-istorică a unui gen de literatură ca epopeea „Arta și epopeea greacă — scria Marx — sînt legate de anumite forme de dezvoltare so-

cială". Marx își exprimă îndoiala că opere de felul Iliadei pot fi create „în epoca presei sau chiar a mașinii tipografice"[1].

Dezvoltarea forțelor și, în mod corespunzător, a relațiilor sociale de producție exercită o acțiune determinantă asupra conștiinței sociale în toate formele sale, deci și asupra artei, a tuturor ramurilor și genurilor ei.

Un gen artistic își datorează strălucirea proprietăților sale specifice, care îi îngăduie să ofere oamenilor posibilitatea de a-și înțelege mai limpede epoca, diferitele laturi ale vieții sociale și, în felul acesta, de a acționa într-un mod mai adecvat față de cerințele ei.

Aici intervin desigur o serie de factori întîmplători care pot accelera sau întîrzia constituirea și consacrarea unui gen. În esență însă, acesta este un proces în care necesitatea socială își spune în ultimă instanță cuvîntul hotărîtor, proclamînd triumful sau, dimpotrivă, osîndirea unui gen artistic dat.

Necesitățile sociale care determină în ultimă instanță orientarea actuală a artei noastre au fost formulate în documentele celui de-al III-lea Congres al Partidului Muncitoresc Romîn, care a arătat totodată că țara noastră a intrat într-o etapă nouă de dezvoltare — etapa desăvîrșirii construcției socialiste. Congresul a subliniat că în această etapă capătă o însemnătate tot mai mare „dezvoltarea conștiinței socialiste și a noilor trăsături de comportare a oamenilor" [2]. Conștiința socialistă reprezintă o forță uriașă. Ea îi ajută pe oamenii muncii să se identifice cu interesele generale și le sporește hotărîrea de a-și aduce contribuția la victoria deplină a socialismului.

În procesul de educare socialistă a poporului, desfășurat sub conducerea partidului, un rol activ revine și artei, tuturor ramurilor și genurilor ei. Congresul a atras atenția că sporirea eficienței educative a artei cere artiștilor să se inspire din „avîntul uriaș al forțelor creatoare ale poporului", să lărgească tematica și conținutul de idei al operelor lor, să ridice aceste opere la nivelul înaltelor exigențe ale partidului și poporului. Printre condițiile necesare îndeplinirii unor asemenea sarcini, congresul a remarcat cerința unei strînse legături cu masele, a unui caracter cît mai accesibil al lucrărilor artistice, cunoașterea aprofundată a realităților, contactul viu, permanent cu oamenii muncii — eroii acestor lucrări. În documentele congresului și-au găsit astfel o formulare științifică cerințele obiective pe care le pune actuala etapă de dezvoltare social-istorică a țării noastre în fața tuturor creatorilor de artă. Satisfacerea unor asemenea cerințe sociale pretinde o strădanie deosebită și multilaterală din partea întregului front artistic.

Pentru a limpezi mai bine cauzele care determină avîntul brigăzilor artistice de agitație tocmai în această etapă, cînd înaintea întregii noastre creații artistice se ridică cerințele la care ne-am referit, este nevoie de o privire — fie ea și sumară — asupra dezvoltării istorice a acestui gen.

★

[1] Marx și Engels, *Despre literatură și artă*, E.P.L.P., București, 1953, p. 28.

[2] *Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, Ed. politică, București, 1960, p. 87.

Obîrşia brigăzii artistice de agitaţie trebuie căutată în manifestările artistice muncitoreşti care aveau loc cu decenii în urmă, în mod sporadic sau — în măsura în care îngăduiau împrejurările — regulat. Adeseori întrunirile muncitoreşti se încheiau cu mici scenete interpretate de muncitori, cu recitări. Anumite spectacole ale „Ateneelor populare" care activau în trecut sub îndrumarea Partidului Comunist, precum şi cunoscutele „Oglinzi strîmbe" din închisori reprezintă de asemenea izvoare ale actualelor brigăzi artistice de agitaţie.

Totodată spectacolul de brigadă se inspiră din inepuizabilul nostru folclor, mai ales din şezători şi clăci, precum şi din cele mai înaintate opere ale artei culte din trecut.

„Foaie verde micşunea
Iacă-ţi scriu mîndruţa mea
De pe Jiu scrisoare lungă|
Dorul meu să mi te-ajungă.
Tu să ştii că-s sănătos
Şi muncesc cu mult folos...
Ici, în valea de cărbune
Mi-am făcut şi eu un nume
Că brigada mi-i în frunte
La scos cărbune din munte"[1].

Aceasta este forma poetică plină de gingăşie, desprinsă din cele mai bune tradiţii ale folclorului nostru, prin care, în programul brigăzii artistice a unei mine din Valea Jiului, tînărul miner venit de curînd din sat i se adresează iubitei lui.

Ca exemplu de inspirare din operele clasicilor literaturii noastre putem cita, dintre multe altele, un program al brigăzii de agitaţie din comuna Hida, regiunea Cluj, în care adaptînd la condiţiile locale poezia lui Coşbuc *Nunta Zamfirei*, se povesteşte despre nunta unei colectiviste fruntaşe :

„Nănaşul Toader s-a sculat
Ca cel dintîi, a închinat,
Precum e felul din bătrîni
Şi-a zis : Cîţi pomi sînt prin livezi
Atîţia ani la miri urez !
Şi-un fin la anul, blînd şi mic,
Să crească mare şi voinic,
Fruntaş între fruntaşi să fie
La noi aci-n gospodărie".

Ca orice gen artistic, brigada artistică de agitaţie nu se diferenţiază prin graniţe rigide — în timp sau în modalitate artistică — de alte genuri apropiate. Ea continuă şi dezvoltă o serie de filoane preluate din trecut, dar despre o cristalizare a trăsăturilor care alcătuiesc profilul spectacolului brigăzii artistice de agitaţie în concepţia pe care i-o dăm astăzi se poate

[1] Majoritatea exemplelor citate sînt luate fie direct din textele brigăzilor, fie din materiale de sinteză aflate în arhiva Casei centrale a creaţiei populare. În afara acestora, există cîteva exemple preluate din lucrarea lui I. Meiţoiu, *Brigăzile artistice de agitaţie, o mişcare de masă*, Ed. politică, Bucureşti, 1960.

vorbi — după părerea noastră — de-abia în anii construcției socialiste. Această opinie a mai fost formulată de altfel și anterior. Astfel, într-o lecție metodică ținută cu instructorii de brigăzi la Casa centrală a creației populare, se arată că brigada artistică de agitație este „născută în toiul luptei pentru construirea socialismului" [1]. Într-un articol publicat de „Scînteia" este menționat faptul că „în vara lui 1949 brigăzile artistice de agitație din întreaga țară puteau fi numărate pe degete" [2]. De altfel însăși denumirea, atît de adecvată, a genului, a apărut de-abia în 1954, cu prilejul unui spectacol prezentat de metalurgiștii Uzinelor „23 August" din capitală, cînd colectivul de protagoniști s-a intitulat „Brigadă artistică de agitație" denumire sub care activa, în aceeași perioadă, și un grup de artiști amatori de la întreprinderea „Pavel Tcacenco".

În articolul din „Scînteia" citat mai sus se vorbește despre faptul că brigăzile artistice de agitație sînt „tinere", „fără tradiția și experiența echipelor de dansuri și ale formațiilor corale și instrumentale". Într-adevăr, faptele arată că brigada artistică de agitație reprezintă o treaptă relativ nouă în dezvoltarea mișcării artistice de amatori. Ea este rodul unor tradiții bogate și multiple, dar s-a constituit ca un gen de sine stătător, cu particularități tematice și artistice proprii, într-o fază relativ înaintată a procesului de lichidare a exploatării omului de către om. Condiționarea social-istorică a acestui gen al creației de masă rezultă nu numai din împrejurările în care el s-a cristalizat și s-a definit ca un gen aparte, ci și din faptul că avîntul său cu totul remarcabil are loc în anii victoriilor hotărîtoare dobîndite de poporul nostru în lupta pentru socialism. Există toate temeiurile să se presupună că, fără existența unei puternice industrii socialiste și a agriculturii socialiste, fără creșterea considerabilă a nivelului de trai, fără profunda revoluție culturală, fără sprijinul neprecupețit al partidului și statului democrat-popular, fără transformarea într-un grad relativ înalt a atitudinii față de muncă și fără acumularea unei bogate experiențe în domeniul activității artistice de amatori (pentru a nu mai vorbi de alte condiții), avîntul spectacolului de brigadă, la care asistăm astăzi, nu ar fi putut avea loc.

Constituirea spectacolului de brigadă ca gen distinct al artei de amatori și avîntul său concordă astfel în timp cu victoriile istorice obținute de poporul nostru pe calea socialismului. Această concordanță nu e rodul unei simple coincidențe, ci — așa cum vom încerca să demonstrăm — este rezultatul necesar al raportului dintre noile condiții social-istorice și însușirile specifice ale genului de care ne ocupăm.

CU PRIVIRE LA SFERA TEMATICĂ

Orice gen artistic se definește prin sfera fenomenelor pe care le reflectă cu precădere și printr-un complex propriu de mijloace și procedee cu ajutorul cărora realizează un anumit tip de imagine artistică.

[1] Arhiva Casei centrale a creației populare, lecția *Brigada artistică de agitație*, p. 1.

[2] P. Diaconescu, *Frumusețe, măiestrie, actualitate. Însemnări pe marginea celui de-al VI-lea Concurs al artiștilor amatori*, în „Scînteia", nr. 5280 din 7 septembrie 1961.

Spectacolul de brigadă face parte dintre genurile artistice virtual deschise oricărui fenomen de viață. Aria fenomenelor pe care el le poate reflecta este virtual nelimitată. Cu toate acestea, există în această arie un focar care polarizează *cu precădere* atenția și capacitatea creatoare a brigăzilor: e vorba de comportarea oamenilor în calitatea lor de producători conștienți, eliberați de exploatare. O asemenea problematică este întîlnită mereu mai mult și în alte ramuri sau genuri artistice: teatru, roman, pictură, sculptură etc. În nici un gen al artei profesioniste sau de amatori problemele atitudinii față de muncă nu au însă o asemenea pondere în tematica generală ca în cazul brigăzii artistice de agitație. Faptul că problematica precumpănitoare a spectacolului de brigadă este legată de comportarea oamenilor în calitate de producători liberi reiese în primul rînd din analizarea programelor pe care le prezintă brigăzile. Acest fapt reiese și din diferitele materiale elaborate pe marginea activității brigăzilor artistice de agitație.

În articolul lui V. Epifanțev, *Brigăzile artistice de agitație în Kuban*, se arată, în legătură cu definirea elementelor specifice ale spectacolului de brigadă, că „brigăzile artistice de agitație se disting, în primul rînd, prin spectacole tematice care urmăresc un scop precis, spectacole care oglindesc viața concretă a colectivelor de producție pe care le deservesc. Brigăzile artistice de agitație folosesc în mod obligatoriu material local, deoarece în spectacolele lor ele trebuie să dezvăluie felul în care luptă oamenii muncii din întreprinderea sau colhozul respectiv, fiecare în sectorul lui, pentru îndeplinirea sarcinilor de producție" [1].

Același punct de vedere este afirmat și în unele materiale publicate pe această temă de „Scînteia". Numeroase brigăzi — se arată în articolul *Programele brigăzilor artistice de agitație* — aduc o reală contribuție la activitatea de promovare a atitudinii socialiste față de muncă ..." [2]. Într-un alt articol, spectacolul de brigadă este apreciat ca „gen menit să intervină rapid și eficient în viața colectivelor de muncă din patria noastră"[3]. În aceeași ordine de idei trebuie amintită încercarea meritorie de definire a spectacolului de brigadă, încercare întreprinsă în singura lucrare mai amplă de sintetizare a experienței brigăzilor artistice de agitație, apărută pînă în prezent în țara noastră: „Brigada artistică de agitație este un gen nou de manifestare artistică în complexul mișcării artistice de amatori, formată dintr-un număr relativ restrîns de persoane, care în programe de scurtă întindere își propune, pe baza observației directe și judicioase, să facă agitație politică în jurul celor mai arzătoare probleme din viața și din activitatea unei colectivități, *popularizînd munca creatoare a oamenilor muncii pentru realizarea sarcinilor de producție*, tot ceea ce este nou și înaintat, satirizînd și criticînd tot ceea ce împiedică bunul mers al producției, ceea ce este vechi și perimat"[4] (sublinierea noastră — N. A.).

---

[1] V. Epifanțev, *Brigăzile artistice de agitație din Kuban* (Din arhiva Casei centrale a creației populare).

[2] „Scînteia" nr. 4 311, din 4 septembrie 1958.

[3] „Scînteia" nr. 5 280, din 7 septembrie 1961.

[4] I. Meițoiu, *Brigăzile artistice de agitație, o mișcare de masă*, Ed. politică, București, 1960, p. 11.

Natura problemelor reflectate și modul relativ nemijlocit, dinamic, operativ, în pas cu viața al acestei reflectări artistice îi ajută pe oamenii muncii să ia o atitudine critică și în raport cu criteriul frumosului față de activitatea lor socială fundamentală : munca într-o unitate socialistă de producție. Cotidianul le dezvăluie valențele lui estetice : fapte care li se păreau pe deplin cunoscute sînt luminate dintr-un punct de vedere nou. Aprecierea politică, etică, cetățenească, tehnică asupra unei probleme este consolidată de aprecierea estetică. Omul își judecă munca — pe a lui sau pe a tovarășilor săi — „și în conformitate cu legile frumosului". Nu numai imaginea artistică se dovedește aptă de a oglindi munca de fiecare zi a constructorilor socialismului, dar și această muncă, acest cotidian pasionant se dovedește apt să furnizeze un material inepuizabil, care formează conținutul acestei imagini artistice.

Brigada artistică de agitație militează pentru o atitudine înaintată față de muncă și este totodată un rod al atitudinii înaintate față de muncă. Brigada artistică de agitație apare ca un rezultat al muncii eliberate de exploatare, care capătă tot mai mult un caracter de creație conștientă ; ea apare în același timp ca un rezultat al oglindirii din ce în ce mai profunde a acestei realități obiective în conștiința celor ce muncesc. Ea este, prin urmare, un produs al frumuseții muncii eliberate și în același timp al nevoii de a face această muncă din ce în ce mai frumoasă, deci din ce în ce mai rodnică.

Iată cîteva exemple privind modul cum se oglindesc problemele producției, ale atitudinii față de muncă în programele brigăzilor artistice de agitație :

Brigada artistică de agitație a Combinatului chimic Făgăraș evocă într-o scenetă acțiunea muncitorilor Gugas, Sinca, Constantin, Gheza, Sutași, Dobrin, care au lucrat, din inițiativă proprie, o noapte întreagă peste program pentru a repara turbosuflanta defectă și a evita oprirea producției de îngrășăminte chimice. Conștiința însemnătății sociale a propriei munci capătă o expresie de autentică poezie în programul acestei brigăzi :

„Pămînturi dobrogene ce nu mai știu de hat
Primesc îngrășăminte de-aici din combinat
Pe Cara-Su să curgă nu pulbere de vînt,
Ci Dunăre de holde să curgă pe pămînt".

Înțelegerea faptului că producînd îngrășăminte contribuie la opera nepieritoare de transformare a vieții în întreaga țară stă la baza eroismului în muncă al oamenilor înaintați prezentați de brigada din Făgăraș.

Brigada artistică de agitație de la Săvinești cîntă izbînzile cu care se mîndrește întregul colectiv ale fierarului Ion Drăgoi, dulgherului Kovaci Carol, electricianului Burciu, inginerului Aurel Mușat. Brigada artistică de agitație a schelei Băicoi, care numai în primele 8 luni ale anului 1961 a prezentat 56 de spectacole, găsește accente originale pentru a-i înfățișa pe inovatori, pe fruntașii luptei pentru o calitate superioară a produselor. Năzuința

spre o calitate superioară este exprimată cu umor în dialogul unor fete care înfățișează picăturile de țiței, dialog întrerupt de refrenul:

„Sînt o picătură de țiței,
Una sînt, dar vreau să fac cît trei".

Mîndria pentru calitatea superioară a produsului realizat, grija față de prestigiul întreprinderii reprezintă surse majore de inspirație pentru făuritorii spectacolului de brigadă.

Această prioritate în ce privește tematica nu înseamnă de loc exclusivitate. Oglindirea unor probleme care nu izvorăsc direct din atitudinea față de muncă îmbogățește de multe ori spectacolul, făcîndu-l mai variat, mai antrenant. În alcătuirea programelor nu există nici un temei pentru evitarea unor astfel de preocupări sau modalități. Ceea ce trebuie evitat este integrarea lor într-o măsură exagerată. Oamenii muncii nu-și vor da sufragiile unui spectacol de brigadă artistică de agitație în care problemele atitudinii față de muncă ar ocupa un loc minor sau din care ar lipsi cu desăvîrșire chipuri de oameni sau fapte cunoscute din viață.

Trebuie remarcat aportul pozitiv al abordării în programele de brigadă ale unor aspecte variate, privind comportarea socială-cetățenească a oamenilor muncii. Exemple semnificative în acest sens se pot găsi mai ales în momentele satirice. Aici sînt combătute în primul rînd apucăturile înapoiate, care afectează în mod direct atitudinea față de muncă și îngreunează deci îndeplinirea sarcinilor de plan ca: indisciplina, lipsa simțului de răspundere față de calitatea produsului realizat, închistarea în metode vechi și rezistența față de metodele noi, risipa de materiale, lipsa de răspundere în îngrijirea utilajului, atitudinile turbulente, pozițiile demagogice, tendința de a lăsa greul pe umerii altora, excesul de patriotism local (de secție, de atelier, de brigadă) și dezinteresul față de nevoile altor unități de muncă etc.

Alături de asemenea lipsuri sînt combătute nu rareori deficiențele în comportarea generală: obiceiul de a pălăvrăgi, de a cleveti, pasiunea excesivă pentru literatura senzațională, pentru moda excentrică, pentru muzica ușoară de calitate proastă, înfumurarea, atitudinea necuviincioasă față de tovarășii mai în vîrstă sau care îndeplinesc sarcini de răspundere, apucăturile huliganice, comportarea ușuratică în viața de familie ș.a.

Aria manifestărilor necorespunzătoare combătute de brigada artistică de agitație este foarte largă. În numele intereselor colectivului, brigada artistică de agitație respinge și ironizează nu numai acele deprinderi învechite care se răsfrîng în mod direct asupra procesului de producție propriu-zis ci și multe alte manifestări, dintre care unele privesc în primul rînd viața personală a eroului. Acesta este cazul *Reportajului din Olănești* (Brigada „Monetăria Statului"), scheciului *Comoara* (brigada de la Fabrica de confecții și tricotaje — București), scenetei *Poveste fără cuvinte* (brigada Uzinelor textile „7 Noiembrie") etc.

Avînd ca preocupare majoră combaterea acelor manifestări care vădesc o atitudine înapoiată față de muncă, dar combătînd în același timp din ce în ce mai stăruitor și alte simptome ale menținerii rămășițelor educației burgheze în conștiința unor oameni ai muncii, brigada își asumă

o misiune de mare cinste și însemnătate. Ea contribuie la consacrarea faptului într-o măsură nou și din ce în ce mai important că pentru o colectivitate socialistă de muncă nimic din comportarea celor care o alcătuiesc nu este indiferent; că ea răspunde pentru educarea socialistă a membrilor săi sub toate aspectele, nu numai sub cele care privesc în mod nemijlocit producția; că unitatea de muncă devine sub conducerea organizației de partid o înaltă școală de educare moral-politică a tuturor celor ce muncesc; că la această muncă educativă participă și activitatea artistică de masă, inclusiv brigada artistică de agitație.

Brigada artistică de agitație contribuie astfel la promovarea unor raporturi înaintate între oameni. Aici se poate descifra — oglindită în imagini artistice — geneza unui fenomen remarcabil prin caracterul și perspectivele sale de dezvoltare în etapa luptei pentru desăvîrșirea construcției socialiste în țara noastră. Acest fenomen se încadrează în procesul la care s-a referit raportul prezentat la al III-lea Congres al P.M.R.; „Capătă o însemnătate tot mai mare judecata opiniei publice, a colectivității, formele obștești de influențare a celor ce încalcă normele vieții sociale, de combatere a manifestărilor nesănătoase ale unor elemente înapoiate ale societății"[1].

CU PRIVIRE LA PROCEDEELE DE TIPIZARE

Exemplele oferite pînă acum arată că între tratarea problemelor atitudinii față de muncă în spectacolul de brigadă și tratarea acelorași probleme în alte genuri artistice există deosebiri nu numai de ordin cantitativ, ci și calitativ.

Comportarea omului în producție formează o preocupare de seamă și a teatrului de amatori, a corurilor, chiar și a echipelor de dansuri, dar în nici un gen această preocupare nu capătă amploarea pe care o are în programele de brigadă. Aceasta e deosebirea cantitativă.

În ce constau deosebirile calitative?

Punînd această problemă, trecem de fapt de la dezbaterea asupra sferei tematice la cercetarea procedeelor artistice specifice genului de care ne ocupăm.

Programul de brigadă operează de cele mai multe ori *cu personaje vii și cu situații reale*, în genere problematica lui e circumscrisă la viața întreprinderii sau unității socialiste din agricultură și a lucrătorilor ei. „Brigada operează cu date, fapte și nume concrete" [2]. Importanța reflectării faptelor de viață, concrete, e subliniată de asemenea în unele lucrări sovietice: „Tema, faptul concret au un rol hotărîtor", scriu I. Tonin și V. Skvorțov [3]. Tocmai în abordarea faptului și personajului individual, în reflectarea directă a acestor fapte și personaje rezidă forța agitatorică a spectacolului de brigadă. Se poate spune că acest gen manifestă o capacitate deosebită

[1] *Congresul al III-lea al P.M.R.*, Ed. politică, București, 1960, p. 87.

[2] Arhiva Casei centrale a creației populare, lecția: *Brigăzile artistice de agitație*, p. 2.

[3] I. Tonin și V. Skvorțov, *Din experiența brigăzilor artistice de agitație* (Din Arhiva Casei centrale a creației populare).

de a realiza indicațiile lui Lenin : „Mai multă atenție la faptele simple, dar vii ale construcției comuniste, fapte luate din viață și verificate de viață. Iată lozinca pe care trebuie să o repetăm mereu tuturor scriitorilor noștri" [1].

Această lozincă îi călăuzește pe artiștii amatori ai brigăzilor fruntașe, pe cei de la Uzinele „Tudor Vladimirescu" — București, de la întreprinderea minieră „Petre Gheorghe" din Săsar, de la șantierul naval Oltenița și de la G.A.C. „Viața nouă" din Sîntana — Crișana, pe cei de la brigada Căminului cultural Pecineaga — Dobrogea etc. „În program ca în viață" este dezideratul pe care-l formulează instructorul brigăzii artistice de agitație a Casei de cultură din Fetești, regiunea București, laureată cu premiul al III-lea la cel de-al VI-lea Concurs. Înfățișarea în spectacolele de brigadă a unor fapte concrete și chipuri din viață îi impresionează în mod deosebit pe spectatori. Întrebat ce i-a plăcut mai mult în finală, șoferul Aurelian Pătrașcu de la O.N.T. „Carpați" a apreciat mai ales brigăzile de la „Grivița Roșie" și Spitalul nr. 9, pentru că au prezentat „programe inspirate din viață" [2]. Maiorul aviator C. Secăreanu, el însuși interpret și instructor al unei formații artistice militare, declară — de astă dată în calitate de spectator — pe marginea spectacolului prezentat de brigada minerilor din Săsar : „Am înțeles cît de importantă este oglindirea realității imediate în programul de brigadă, ce importanță are operativitatea programului" [3].

Așadar o trăsătură specifică, de mare însemnătate, a spectacolului de brigadă, o reprezintă folosirea imaginii individuale, oglindirea relativ directă a faptelor și eroilor vieții.

Se știe că în orice imagine artistică se realizează o tipizare, adică o generalizare a fenomenelor realității într-o formă concret-senzorială. Procedeul de tipizare specific brigăzii este oglindirea generalului în individual. În procesul de selectare a faptelor vieții, membrii și instructorii brigăzilor se opresc asupra acelor fenomene individuale care au o valoare de generalitate. Aceste fenomene sînt prelucrate artistic cu ajutorul versului, muzicii, interpretării etc. Numai în măsura în care întrunesc aceste trei condiții : caracter concret-individual, valoare de generalitate și proprietăți estetice, aceste imagini sînt acceptate și gustate de public.

Desigur, folosirea imaginii individuale nu reprezintă o dogmă a spectacolului de brigadă și nimeni nu se poate socoti îndreptățit să nu aplaude sceneta *Referatul*, prezentată de brigada artistică de agitație a Întreprinderii poligrafice nr. 4, numai pentru că atît personajele cît și situația sînt fictive. Nu există nici un fel de idiosincrazie a genului de brigadă față de imaginea particulară ; există însă o tendință precumpănitoare, definitorie pentru acest gen, și aceasta este spre imaginea individuală.

În aceeași ordine de idei trebuie să subliniem că ceea ce interesează nu este o presupusă comparație între diferitele moduri de tipizare în scopul nejustificat de a dovedi o așa-zisă superioritate a unuia dintre ele ; ceea ce interesează este faptul că, în condițiile specifice ale spectacolului de brigadă, imaginea individuală acționează cu o eficiență deosebită

---

[1] V. I. Lenin, *Despre cultură și artă*, E.S.P.L.P., București, 1957, p. 311.
[2] Vezi publicația ocazională *Concursul al VI-lea al formațiilor artistice de amatori. Finala.*
[3] *Ibidem.*

(eficiență care de altfel e în funcție de valorile generale cuprinse în imaginea individuală).

O particularitate evidentă a spectacolului de brigadă o reprezintă faptul că în cadrul lui oamenii muncii nu sînt numai interpreți, ci de obicei și autori. În colaborare cu cercurile și cenaclurile literare, mii de oameni ai muncii participă la întocmirea programului. Aci e vorba nu numai de elaborarea textelor, dar și de selectarea faptelor care urmează să fie înfățișate. În genere, brigăzile artistice de agitație își organizează colective de creație care, îndrumate de organele de partid și sindicale, pregătesc și pun la punct programele. În multe cazuri brigăzile nu se rezumă la acest colectiv organizat ci, prin intermediul cutiilor de scrisori fixate de obicei lîngă gazetele de perete, primesc sugestii sau texte din partea oricărui lucrător din unitatea respectivă. În cadrul brigăzii, artiștii amatori — sprijiniți de organele de partid și sindicale, ca și de toți oamenii muncii — sînt cei care, în mod nemijlocit, aleg aspectele realității înconjurătoare pe care le socotesc cele mai semnificative și deci cele mai apte să fie transpuse artistic și incluse în program. Reprezentînd astfel în cel mai înalt grad o creație nemijlocită a celor ce muncesc, spectacolul de brigadă își concentrează atenția, tocmai ca urmare a acestei proprietăți specifice, în primul rînd asupra acelor forme și aspecte ale realității care îi preocupă cel mai mult pe oamenii muncii. Acestea sînt aspectele concrete, individuale ale vieții din unitatea respectivă, ale muncii proprii și ale muncii celorlalți membri ai colectivului. Brigada dezvăluie cu o mare pregnanță poezia muncii libere : în cadrul ei, muncitorii își cîntă creația lor istorică colectivă, cîntă episoadele concrete și pe eroii vii ai acestei creații. Poezia vieții prilejuiește o viață nouă poeziei. Arta dezvăluie mai larg frumusețea muncii ; frumusețea muncii îmbogățește arta. Creația muncii și creația artistică se împletesc și se înalță reciproc. Un temei al predilecției pentru imaginea individuală îl reprezintă deci faptul că spectacolul brigăzii este creația nemijlocită a însăși oamenilor muncii.

Un alt temei obiectiv al acestor preferințe decurge din faptul că spectacolul de brigadă se adresează în principal unui anumit public, și anume publicului alcătuit din lucrătorii unității respective. Acest lucru este, desigur, valabil și pentru celelalte genuri ale artei de amatori, dar pentru nici unul într-o asemenea măsură ca pentru spectacolul de brigadă. În afară poate de rare excepții, un cîntec, un dans sau o piesă provoacă aproape aceeași satisfacție publicului, fie că e format din siderurgiștii Hunedoarei sau din minerii Băii Mari.

În cazul programului de brigadă, situația este diferită ; aici publicul — colectivul unității de producție respective — vrea să vadă pe scenă în primul rînd faptele și oamenii pe care îi știe din munca zilnică și pe care, cu ajutorul imaginii artistice, să-i poată cunoaște și mai adînc, să învețe a-i prețui și mai bine. Transfigurarea artistică a unor fapte și tipuri cunoscute găsește astfel în sensibilitatea spectatorului un ecou mai direct decît contactul cu probleme pe care de-abia urmează să le confrunte cu propria sa experiență de viață și de muncă. Imaginea individuală înfățișează cu mijloace artistice lucruri bine cunoscute din viața zilnică, proiectînd asupra lor o lumină nouă ; ea pune astfel în stare de vibrație chiar și pe

spectatorul cel mai puțin educat din punct de vedere estetic. Aceasta nu înseamnă cîtuși de puțin că acțiunea educativă a brigăzii s-ar reduce din pricina îngustimii relative a sferei în care se exercită. În primul rînd, așa cum dovedesc spectacolele celor mai bune brigăzi participante la cel de al VI-lea Concurs pe țară, programele bine întocmite sînt gustate de largi categorii de public. Astfel de programe au fost de altfel difuzate cu succes la radio și televiziune. Desigur că același program este mai apropiat și mai impresionant pentru cei care cunosc din propria lor activitate pe interpret și pe eroi, precum și faptele și împrejurările prezentate, și care pot gusta pe deplin fiecare nuanță sau sugestie. Dar spectacolul brigăzii rămîne accesibil și publicului larg, în măsura în care tipurile sau situațiile concrete luate din viața unității respective ridică probleme esențiale, în măsura în care imaginile individuale sînt încărcate cu o valabilitate generală și sînt realizate artistic.

Adresîndu-se cu ajutorul imaginii artistice, dar într-un limbaj extrem de accesibil, unor mase foarte largi, brigada reprezintă un mijloc însemnat de educare a gustului estetic socialist. Din acest punct de vedere ea îi apropie pe oamenii muncii de artă, îi ajută să-și lărgească nevoile estetice, mărește rîndurile publicului artistic cu oameni care apreciază acele opere ce se dovedesc adînc legate de viața și munca poporului, pătrunse de spirit partinic și militant.

Am putea spune că în afara exigențelor artistice publicul manifestă față de spectacolul de brigadă și exigențe asemănătoare celor pe care le au cititorii față de gazeta de perete sau față de ziarul de uzină : fapte concrete, nume concrete, conciziune, operativitate. În limbajul artei, aceste exigențe nu pot fi satisfăcute fără un apel larg la ajutorul imaginii individuale. Pe fondul transformărilor care au loc, în general, în conștiința socială și în particular ca urmare a îmbogățirii simțului lor estetic, oamenii muncii resimt tot mai puternic nevoia de a aprecia și după criterii estetice atitudinea față de muncă a tovarășilor lor. Acestei nevoi îi răspunde și spectacolul de brigadă, reflectînd în mod direct, concret, în imagini artistice individuale, aspecte din activitatea unuia sau a altuia dintre spectatori.

O altă condiție însemnată care determină folosirea precumpănitoare în acest gen a imaginii individuale este legătura lui vie cu întrecerea socialistă. Programele de brigadă se schimbă în funcție de succesele sau de greutățile care se ivesc în munca depusă de colectivul unității respective pentru îndeplinirea sarcinilor de plan. Popularizarea unei inovații, transmiterea operativă a unei experiențe valoroase, combaterea unei atitudini dăunătoare, toate acestea se împletesc organic cu desfășurarea întrecerii socialiste, a cărei principală formă de organizare este — după cum se știe — întrecerea individuală. Însușirea și aplicarea în masă a metodelor înaintate, verificate în practică, ajutorarea celor rămași în urmă, asigurarea unei bune aprovizionări tehnico-materiale, popularizarea operativă a inovațiilor, combaterea oricărei manifestări de birocratism, stimularea morală a fruntașilor, mobilizarea muncitorilor pentru descoperirea de noi rezerve interne și pentru o calitate superioară a produselor, iată numai unele dintre sarcinile principale care trebuie îndeplinite pentru a asigura o bună desfășurare a întrecerii socialiste. Lupta pentru îndeplinirea acestor

sarcini formează totodată un izvor principal de inspirație pentru programele de brigadă.

Astfel brigada Șantierului naval Oltenița arată succesele dobîndite de muncitorii care au trecut de la meseria de nituitori la cea de sudori. Brigada Șantierului naval Galați prezintă un moment intitulat „prețul de cost". Filatoarea de la Săvinești, fiică de plutaș, își exprimă mîndria pentru calitatea firului cu care lucrează :

„Lumina - aceasta caldă de neon
Pe gît îmi pune cea mai pură salbă
Sînt lucrătoare-n marele « Relon »
Și-i smulg naturii fibra cea mai albă".

Brigada artistică de agitație de la „Monetăria Statului" popularizează succesul unui membru al colectivului de muncă din inițiativa căruia întreprinderea a început să fabrice cuzinești care înainte se aduceau din import. Sceneta are loc sub forma unui dialog între cîțiva muncitori și ... cuzinetii respectivi :

„Cine sînteți măi băieți?
Noi sîntem trei cuzinești.
Pînă mai în an, în vară,
Noi veneam din altă țară
Și se irosea, mămucă,
Prea mult timp ca să ne-aducă".

Brigada Uzinelor „7 Noiembrie "din București dezbate problema economiilor ; brigada sectorului bloc-motor de la Uzinele de tractoare — Brașov a prezentat într-o scenetă un „proces al milimetrilor" la care, la un moment dat, au început să ia parte și spectatorii. În ce privește combaterea atitudinilor retrograde, spectacolele de brigadă folosesc cu vervă bisturiul satirei pentru a-i vindeca pe vinovați. De pildă brigada de la Uzinele „23 August" din capitală, prezintă o scenetă în care maistrul secției mecanică și inginerul șef, localizînd faimosul dialog dintre Tipătescu și Pristanda din „Scrisoarea pierdută" despre steaguri, discută cu privire la numărul strungurilor la care se folosește metoda de așchiere rapidă.

Iată un moment al scenetei :

Inginerul : Și cum adică? ai 15 strunguri?

Maistrul : Este, tovarășe inginer șef ! Este. Cum zic, poate unul, două, să le fi dat vîntul jos, dar sînt 15.

Inginerul : Cum să le fi dat vîntul jos?

Maistrul : Steguletele... steguletele de fruntaș le-o fi dat vîntul jos. Dar restul folosesc metode de așchiere rapidă...

Inginerul : Nu umbla cu mofturi, meștere !... Nu am umblat eu la « luminație » cu tovarășul director prin toată secția? Încă directorul, cum e el glumeț, zice : ia să vedem cîți aplică metoda de așchiere rapidă la secția mecanică ...

Maistrul : Imi pare rău ! Tocmai tovarășul director ! Tocmai dumnealui, care, de ! ... Putem să ne așteptăm de la dumnealui la o protecție ...

Inginerul : Apoi, n-a zis cu răutate ! A zis așa, în glumă ...

Maistrul : Atunci să-i numărăm, tovarăşe inginer, să-i numărăm : doi la strunguri mici ...

Inginerul : Doi ...

Maistrul : Doi la Carusel ...

Inginerul : Patru ...

Maistrul : Doi la strunguri mici : nouă...

Inginerul : I-ai mai numărat o dată pe ăştia de la strunguri mici.

Maistrul : Nu, tovarăşe inginer, să trăiţi !

Unul la Carusel ...13. Unul la spital ... în total 15 !" etc. etc.

Într-o formă satirică plină de umor, sceneta combate formalismul în întrecerea socialistă, tendinţele de a înlocui faptele reale prin născociri.

Asemenea momente cuprinse în numeroase programe îndreptăţesc opinia că spectacolul de brigadă are ca una din funcţii exercitarea criticii de masă în scopul asigurării unei tot mai bune organizări a producţiei, pentru dezvoltarea unei atitudini înaintate faţă de muncă la întreaga masă a muncitorilor. Această funcţiune, pe care întrecerea socialistă o exercită prin mai multe căi, brigada o realizează cu ajutorul imaginii artistice individuale. Spiritul de iniţiativă al autorului proiectului de a se produce cuzineţi la „Monetăria Statului", ca şi înclinaţia spre născociri a maistrului de la Uzinele „23 August", sînt prezentate ca fenomene individuale, care au însă o semnificaţie mai largă. Ca atare efectul unor asemenea momente, stimulativ sau respectiv critic, îi depăşeşte pe cei vizaţi direct şi oferă un obiect de meditaţie pentru întregul colectiv, contribuind astfel la educarea tuturor membrilor lui. Asemenea sarcini care condiţionează bunul mers al întrecerii, ca : popularizarea fruntaşilor, criticarea deficienţelor în organizarea producţiei, a comportării necorespunzătoare etc., brigada le poate îndeplini — cum este şi firesc — în primul rînd prin individualizare, prin prezentarea relativ nemijlocită a eroilor şi faptelor realităţii. Folosind cu precădere acest procedeu, spectacolul de brigadă militează cu mijloacele artei, în mod direct, pe frontul întrecerii socialiste — mişcarea de masă pentru îndeplinirea măreţelor ţeluri ale şesenalului. S-ar putea spune că mişcarea brigăzilor artistice de agitaţie acţionează în felul acesta ca organ de un fel deosebit al întrecerii socialiste, ca nucleu care luptă cu ajutorul imaginilor artistice pentru înfrîngerea vechiului, pentru victoria noului în atitudinea faţă de muncă, pentru o calitate superioară a produselor.

Există şi alte genuri artistice care folosesc imaginea individuală şi dezbat probleme legate direct de întrecerea socialistă, cum ar fi unele reportaje literare sau — în anumite cazuri — unele opere plastice. Mărturie stau portretele de fruntaşi ale lui C. Baba sau Al. Ciucurencu, muncitorii sculptaţi de I. Irimescu sau A. Szobotka, multe pagini ale lui Geo Bogza, R. Cosaşu, N. Ţic sau Mirko. Între asemenea imagini individuale şi cele din spectacolul de brigadă există însă deosebiri clare.

În afara deosebirilor ce decurg din natura diferită a materialului cu care operează aceste genuri, putem remarca faptul că problemele atitudinii faţă de muncă în general şi ale întrecerii socialiste în particular au în spectacolul de brigadă o pondere mai mare ; în genere, portretul, sculptura sau reportajul literar nu reprezintă creaţia nemijlocită a celor ce muncesc ;

publicul căruia i se adresează cu prioritate portretul, sculptura sau reportajul literar nu e în principal cel format din lucrătorii întreprinderii din a cărei activitate s-a inspirat autorul imaginii, ca în cazul brigăzii. Pe lîngă aceste deosebiri vom mai aminti încă una care, de altfel, în complexul trăsăturilor care alcătuiesc profilul spectacolului de brigadă, este definitorie pentru acest gen : operativitatea.

Spectacolul de brigadă este strîns legat de actualitate. Arta lui este o artă publicistică, agitatorică, așa cum foarte bine îl definește însăși denumirea pe care a căpătat-o. O nouă realizare, o nouă inovație, noi fapte de eroism în muncă duc la perimarea unui spectacol care la timpul lui și-a cîștigat o bună apreciere și la apariția cerinței unui nou spectacol, inspirat de aceste fapte noi din viața colectivului. A oglindi noul cu maximum de operativitate, iată ce așteaptă oamenii muncii de la spectacolul de brigadă. Legată de întreprindere prin însăși esența ei, brigada alcătuiește singura cronică neobosită, mereu proaspătă și mobilizatoare, a felului în care se transformă întreprinderea și oamenii ei, a celor mai însemnate momente din acest proces și tocmai în aceasta constă în primul rînd rațiunea ei de a fi.

Desigur, aici nu e vorba de a încerca stabilirea unor raporturi ierarhice între diferite genuri artistice — încercare care ar fi lipsită de orice interes științific și practic —, ci de a încerca delimitarea, prin unele comparații succinte, a genului de care ne ocupăm de alte genuri artistice.

Preponderența netă în spectacolul de brigadă a acelui procedeu de tipizare care constă în individualizare reprezintă prin urmare nu o predilecție subiectivă, întîmplătoare, vremelnică, ci rezultatul necesar al anumitor condiții obiective, specifice pentru creația și consumul acestui gen. Tocmai îmbinarea acestor condiții, dă spectacolului de brigadă marea și originala sa forță agitatorică, face din el un gen artistic pătruns de o profundă partinitate.

Cercetînd modalitățile artistice cu ajutorul cărora se realizează spectacolul de brigadă, putem observa legătura dintre acestea și sfera tematică specifică. Tocmai pentru că în centrul preocupărilor acestui gen stă munca dintr-o unitate economică dată, modalitatea lui preferată nu poate fi alta decît imaginea individuală. Specificul tematic determină într-o măsură însemnată și procedeele specifice.

*

Prin natura sa, spectacolul brigăzii artistice de agitație rezervă un loc însemnat satirei. Se poate afirma că literalmente nu există program de brigadă în care, alături de popularizarea fruntașilor și a pozițiilor înaintate, să nu găsim momente satirice îndreptate împotriva diferitelor rămășițe ale vechiului.

Mînuirea satirei ridică în fața brigăzii artistice de agitație un șir întreg de probleme. În unele cazuri se manifestă tendința de a face din satiră modalitatea artistică atotcuprinzătoare a programului prezentat și de a releva aproape exclusiv aspectele criticabile din activitatea colectivului. În astfel de situații, este evident că brigada oferă o imagine denaturată a realităților din unitatea respectivă, stîrnind nemulțumirea justificată a colectivului de muncă.

Adevărul vieții este acela care pretinde brigăzii să prezinte în primul rînd rezultatele pozitive obținute în muncă, procesul de creștere pe diferite planuri a întregului colectiv, elementele care prin activitatea, priceperea, energia lor stau în fruntea acestui proces. Manifestările individuale de atitudine înapoiată nu pot fi prezentate ca generale fără a păcătui împotriva adevărului vieții. Arma eficace a satirei trebuie mînuită cu circumspecție, în scopul fundamental de a consolida cuceririle obținute, de a contribui la mersul înainte spre desăvîrșirea socialismului în patria noastră. Respectînd aceste condiții, așa cum se întîmplă în general, brigada artistică de agitație acționează ca o formă a criticii de jos, ca o expresie a profundului democratism al orînduirii noastre pentru victoria noului în munca și în conștiința maselor.

CU PRIVIRE LA REALIZAREA ARTISTICĂ

La baza spectacolului de brigadă stă textul literar. Ca formulă, acest text, ca și întreg spectacolul, are contingențe evidente cu genul estradei. Într-adevăr, textul spectacolului de brigadă preia din literatură poezia, parodia, epigrama, cronica rimată, sceneta, iar din folclor zicătoarea, snoava, cimilitura, balada, basmul, povestirea satirică.

Încercînd să demarcăm textul spectacolului de brigadă de textul spectacolului de estradă, putem reține cîteva deosebiri. În primul rînd, în textul brigăzii poezia ocupă un loc remarcabil. Aici nu este vorba de text versificat, ca în cuplet sau text muzical, ci de poezia autentică, înglobînd o gamă largă, de la stanța lirică pînă la versul agitatoric. Ponderea poeziei recitate reprezintă una dintre trăsăturile specifice pentru mijloacele artistice pe care le folosește spectacolul de brigadă.

Vorbind în continuare despre deosebirile față de genul estradei, vom remarca în textul spectacolului de brigadă laconismul prozei dramatice care stă la baza scenetelor. În cazul spectacolului de estradă, de o durată mult mai mare în timp, aceste scenete pot avea — și au de obicei — o desfășurare mai amplă. În cazul brigăzii, definirea caracterelor într-o asemenea scenetă de obicei sensibil mai scurtă cere autorilor de texte dramatice o mare economie de mijloace, mult discernămînt în selectarea detaliilor și în același timp o grijă deosebită pentru evitarea schematismului și a platitudinii.

Deși ocupă un loc de seamă, satira și umorul au totuși o pondere mai limitată în textul spectacolului de brigadă decît în cel de estradă. În sfîrșit, încă o caracteristică a acestui text o reprezintă afluxul deosebit al elementelor folclorice, larga folosire și prelucrare a filonului de aur pe care-l reprezintă creația literară populară. Această tendință — cum este și firesc — se manifestă nu numai în elaborarea textului, ci și în structura muzicală a spectacolului. Muzica populară ocupă în genere aici un loc mai mare decît în cadrul estradei.

Apropierea dintre genul brigăzii și cel al estradei este evidentă și în ce privește formula spectacolului. Programul brigăzii folosește sceneta, episodul, intermediul, instantaneul, cupletul, satira, muzica ușoară și

populară. Spre deosebire de estradă, în cazul brigăzii muzica de masă tinde să ocupe un loc mai însemnat. Spectacolul de brigadă este în genere considerabil mai scurt decît cel de estradă, iar numărul interpreților este mult mai redus. Aceasta cere regiei un ritm cu precădere alert, sublinierea discretă, dar deosebit de sugestivă a momentelor și replicilor-cheie pentru caracterizarea situațiilor și a eroilor, o deosebită pricepere în succesiunea numerelor. În genere, decorurile, costumația specială și grima lipsesc. În aceste condiții, convenția scenică se realizează printr-o mare sobrietate în ce privește mișcarea interpreților pe podium și capătă o notă cu totul particulară.

Momentul dramatic, umorul, declamația, cîntecul vocal sau instrumental, dansul, uneori chiar și filmul concurează la realizarea spectacolului brigăzii. Sub aspectul mijloacelor artistice folosite, acest gen se caracterizează deci prin complexitate, printr-o mare varietate de forme, prin înclinația deosebită spre poezie și inspirație folclorică în ce privește realizarea textului, prin sobrietate și economie de mijloace în ce privește realizarea scenică, printr-un ritm în genere de trepidant.

Este deosebit de important să subliniem însemnătatea hotărîtoare a formei artistice în care e realizat spectacolul. Cele mai bune intenții devin sterile în cazul cînd elaborarea textului sau ținuta interpretării nu sînt realizate la un nivel artistic corespunzător. În acest caz, publicul nu ride la momentele comice, satirice, nu se emoționează la cele care prezintă fapte de eroism. Deficiențele sub raport artistic se ridică asemenea unui zid între brigadă și public, împiedicîndu-l pe acesta să urmărească și să împărtășească intențiile spectacolului.

Subaprecierea problemelor de conținut transformă spectacolul de estradă într-un pretext de amuzament gratuit, steril și de un gust de obicei îndoielnic. Concentrarea unilaterală asupra conținutului și insuficienta elaborare artistică a faptelor înfățișate duce la ruperea nefirească a formei de conținut, la scăderea considerabilă sau chiar la anularea eficienței educative a spectacolului. Un exemplu în acest sens îl reprezintă programul brigăzii de la Întreprinderea de prefabricate „Progresul", care a luat inițiativa meritorie a unui spectacol axat pe criteriile principale ale întrecerii socialiste în cinstea aniversării partidului. Din păcate, lungimile textului, care voia să spună totul, caracterul didactic, lipsa de varietate în prezentarea problemelor au redus puterea de sugestie a spectacolului, l-au făcut neinteresant și monoton. Lipsuri asemănătoare s-au manifestat și în spectacolele altor brigăzi.

Pentru arta noastră, pentru toate ramurile și genurile ei, exercitarea funcției social-educative are astăzi mai mult decît oricînd o importanță vitală. S-ar putea spune că acest lucru e cu atît mai valabil pentru genul brigăzii care acționează îndeosebi asupra unei trăsături determinante pentru fizionomia moral-politică a omului nou : atitudinea față de muncă. Or, deoarece realizarea funcției social-educative depinde într-un grad decisiv de realizarea funcției estetice, ceea ce am putea numi „realizarea artistică" a spectacolului de brigadă, talentul, bunul gust, forța emoțională, frumusețea textului, a muzicii, a dansurilor și a interpretării devin hotărîtoare.

Aşa cum arată practica brigăzilor artistice de agitaţie — concluzie ce a reieşit şi din desfăşurarea celui de-al VI-lea Concurs al echipelor artistice de amatori —, ridicarea nivelului artistic al spectacolelor reprezintă în momentul de faţă obiectivul principal spre care trebuie să-şi concentreze în primul rînd forţele organizatorii şi membrii brigăzilor.

Subliniind succesele evidente obţinute şi pe acest plan în activitatea brigăzilor, articolul publicat de „Scînteia" pe marginea celui de-al VI-lea Concurs cere eforturi sporite pentru ca spectacolul de brigadă „să se ridice la nivelul artistic aşteptat". Sînt criticate unele „texte superficiale, neconvingătoare, completate de o interpretare insuficient pregătită", care „au adus pe scenă imagini lipsite de strălucirea şi conţinutul emoţional al faptelor pe care îşi propuneau să le întruchipeze" [1].

Dezideratul unei ridicări a nivelului artistic pe ansamblul mişcării brigăzilor este exprimat în broşura citată anterior : „Folosindu-se de forme specifice artei, brigăzile artistice de agitaţie au datoria să prezinte spectacole de înaltă ţinută, care să încînte ochiul şi să meargă la inima spectatorului" [2].

Dezvoltarea spectacolului de brigadă cere astăzi realizatorilor lui ca, paralel cu legarea sa operativă de cele mai arzătoare probleme din viaţa întreprinderii, să desfăşoare maximum de eforturi pentru a prezenta aceste probleme în imagini artistice specifice, cît mai puternice, cît mai emoţionante.

Însemnătatea pe care o capătă actualmente cerinţa perfecţionării artistice a spectacolului de brigadă se datoreşte unui complex de cauze dintre care amintim cîteva care ni se par mai importante. În primul rînd, avînd ca gen de sine stătător o existenţă relativ scurtă în comparaţie cu celelalte genuri ale artei de amatori, spectacolul de brigadă nu a putut dobîndi încă o experienţă destul de bogată, nu a putut valorifica pe deplin — ca mişcare de masă — uriaşele posibilităţi de care dispune pentru a-şi desăvîrşi mijloacele de expresie. Cadrele de instructori, autori, interpreţi străbat acum un proces remarcabil de creştere a măiestriei lor. Totuşi, starea de lucruri existentă capătă uneori aspectul unei anumite rămîneri în urmă pe planul realizării artistice, în condiţiile cînd, îndeosebi sub influenţa artei profesioniste care pătrunde tot mai adînc în mase, exigenţele estetice ale oamenilor muncii cresc necontenit.

Deficienţele care apar la acest capitol sînt determinate şi de o altă împrejurare la care ne-am mai referit în treacăt : pe cîtă vreme celelalte genuri ale artei de amatori — teatru, muzică, dans — beneficiază de sprijinul masiv al artei profesioniste şi cresc într-o anumită măsură pe terenul fertil al succeselor dobîndite de aceasta din urmă, în cazul spectacolului de brigadă acest sprijin este mai limitat. Actorii amatori interpretează piese ale teatrului cult — de la clasic pînă la modern — şi se bucură de multe ori de îndrumarea actorilor profesionişti. Într-un fel sau altul, acest lucru se constată şi în alte genuri ale artei de amatori. Asistăm deci în aceste cazuri la o interferenţă pe care am putea-o numi directă între arta profe-

[1] „Scînteia" nr. 5 280, din 7 septembrie 1961.
[2] I. Meiţoiu, *Brigăzile artistice de agitaţie, o mişcare de masă*, p. 97.

sionistă și arta de amatori. Orchestra din Reșița cîntă Beethoven, echipa de teatru din Plopeni joacă pe Gorbatov, formațiile de dansuri folosesc muzică de Paul Constantinescu etc. Acest flux de frumuseți ale artei profesioniste pătrunde în arta de amatori, îi lărgește căile și stimulează armata talentelor ei în strădania spre o realizare artistică de înaltă ținută. Aducînd această contribuție la înflorirea artei de amatori, arta profesionistă are numai de cîștigat.

În cazul brigăzii artistice de agitație, ale cărei spectacole, datorită particularităților ce le caracterizează sînt realizate în întregime de oamenii muncii, aportul artei profesioniste se face de asemeni simțit, dar mai ales în mod indirect. Textele sînt scrise de amatori, interpretarea este realizată de amatori, instructorii sînt amatori. În aceste condiții aportul artei profesioniste la șlefuirea mijloacelor artistice pe care le utilizează brigada este în mod inevitabil mai limitat. El constă în principal în faptul că gustul protagoniștilor spectacolului de brigadă se cizelează și evoluează sub influența realizărilor artei profesioniste.

Necesitatea concentrării eforturilor în direcția unei și mai accentuate perfecționări artistice a spectacolului de brigadă este legată și de alte condiții specifice acestui gen. Ne referim aici în primul rînd la împrejurarea că în spectacolul de brigadă predomină, pe bună dreptate, tendința înfățișării într-o imagine individualizată a unor situații și figuri concrete, preluate din viața întreprinderii. În imaginea artistică specifică spectacolului de brigadă, reflectarea realității se face într-un mod relativ nemijlocit și cu operativitate îndeobște mai mare decît în cazul altor genuri artistice. În condițiile unei experiențe artistice insuficiente, ale unei măiestrii în genere încă în formare, ale cerinței unei operativități maxime, această tendință sănătoasă spre o cît mai mare apropiere între imaginea artistică și fenomenul reflectat se transformă uneori în tendința reproducerii, copierii fenomenului ca atare.

Prin asemenea procedee spectacolul își pierde însă virtuțiile sale artistice, nu-și mai realizează funcția sa estetică și deci nici funcția social-educativă sau pe cea cognitivă. Realismul alunecă în naturalism, iar naturalismul „nu poate oferi consumatorului de artă decît ceea ce, fără nici o aptitudine deosebită găsea și acesta în lumea înconjurătoare. Iată de ce o reproducere plată a unui aspect oarecare al realității nu produce satisfacție estetică" [1].

Se știe că, în general, imaginea artistică ne oferă o viziune mijlocită asupra realității înconjurătoare. Ea reflectă anumite laturi ale acestei realități, relevînd esența unor fenomene, transfigurînd într-o anumită măsură cu ajutorul fanteziei artistice diferite trăsături ale fenomenului respectiv. Fantezia creatoare reunește în imaginea artistică elementele realității într-o conexiune obiectiv inexistentă ca atare, dar care permite dezvăluirea mai pregnantă a esenței, a adevărului obiectiv. Reflectînd realitatea în profunzime, arta veritabilă oferă nu reproduceri mecanice ale acestei realități, ci imagini realiste care polarizează ca într-un focar și dezvăluie în mod emoționant frumosul existent în viața înconjurătoare.

[1] M. Breazu, *Cunoașterea artistică*, Ed. Academiei R.P.R., 1960, p. 67.

Observația lui Lenin, după care nici o imagine „nu poate fi niciodată pe deplin identică cu modelul" [1] exprimă pentru imaginea artistică nu numai limita posibilităților ei, ci și o necesitate vitală specifică.

Imaginea individuală, fidelitatea față de faptele vieții nu împiedică, ci, dimpotrivă, cer, pentru a căpăta forță de penetrație, o prelucrare inspirată, o anumită transfigurare cu ajutorul fanteziei creatoare care stîrnește emoția spectatorului și-l ajută să sesizeze cu mai multă claritate conținutul general al faptului individual. În programele izbutite, situațiile tipice sau figurile tipice sînt reliefate cu o fantezie plină de vervă, legătura cu viața reală menținîndu-se neștirbită. Ficțiunea artistică îndeplinește aici un rol de prim ordin. Ca în orice gen artistic, fantezia creatoare este și aici în mod vital necesară.

Uneori, tipuri luate ca atare din viață sînt puse în împrejurări imaginare, dar care scot cu pregnanță în relief ideea principală sau, dimpotrivă, într-o împrejurare obișnuită, luată ca atare din viața întreprinderii, sînt introduse tipuri imaginare.

Un exemplu care ilustrează prima modalitate de invenție artistică este sceneta *Referatul*, prezentată de brigada artistică de agitație a Întreprinderii poligrafice nr. 4 din București. Sceneta înfățișează un dialog între directorul întreprinderii și președintele Comitetului sindical, pe de o parte, și un inovator pe de alta. Primii doi pregătesc un referat, dar inovațiile ce se fac sau rezultatele economice ale celor puse în aplicare îi obligă să adauge mereu noi și noi fapte în referatul lor. Concluzia : „Viața nu așteaptă referatul".

Iată și exemple care ilustrează a doua modalitate de invenție artistică (în împrejurări reale sînt introduse personaje imaginare) : brigada artistică de agitație a Uzinelor „Tudor Vladimirescu" prezintă o scenetă în care un bătrîn nimerește pe teritoriul uzinei — unde știe că fusese pe vremuri un maidan — și trece din secție în secție, luînd contact cu muncitorii fruntași și comparînd cele văzute azi cu cele cunoscute de el în vremea regimului burghezo-moșieresc. Alt exemplu : folosind pretextul basmului *Harap Alb*, brigada artistică de agitație a Căminului cultural Suteşti, Regiunea Galați, îi pune pe cunoscuții eroi ai basmului Setilă, Gerilă și Flămînzilă față în față cu viața de azi a comunei. Efectul obținut prin contrast este foarte puternic.

Rezumîndu-ne la exemplele acestea, putem constata că modalitatea specifică a brigăzii artistice de agitație se bazează adeseori pe contradicția, bogată în efecte artistice, dintre elemente sau tipuri reproduse ca atare din realitate și elemente sau tipuri ce aparțin fanteziei creatoare a membrilor brigăzii (autori). Caracterul individual, relativ nemijlocit al reflectării realității nu numai că nu exclude, ci dimpotrivă, presupune cu necesitate transfigurarea artistică a acestei realități cu ajutorul fanteziei. Aceasta e o însușire inalienabilă a oricărei imagini artistice ; prin tipizarea pregnantă, ea permite descifrarea sensurilor mai adînci ale unor fenomene deja cunoscute.

Brigada artistică de agitație nu se rezumă la reproducerea unor tipuri și situații din realitate, ci respectă într-o măsură mare ceea ce aparține

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, Ed. politică, București, 1959, p. 229.

realmente acestor tipuri și situații, dar în același timp le combină, le împletește și le vehiculează într-un mod creator.

Se poate spune — păstrînd, bineînțeles, proporțiile — că spectacolul brigăzii de agitație dovedește o dată mai mult marea elasticitate a imaginii artistice și mai cu seamă necesitatea vitală pe care o reprezintă contribuția fanteziei creatoare în elaborarea acestei imagini. În cazul brigăzii de agitație reflectarea relativ nemijlocită a realității se îmbină cu transfigurarea artistică a acestei realități. Spectacolul de brigadă se dovedește a face parte dintre acele genuri de artă direct legate de viața zilnică a maselor, de munca lor creatoare. Tocmai această legătură reprezintă și temelia succeselor obținute de numeroase brigăzi în direcția ridicării nivelului artistic al spectacolului.

Brigăzile artistice de agitație își pot îndeplini funcția lor social-educativă numai asigurînd spectacolului calitatea inalienabilă oricărui fenomen artistic, aceea de a convinge emoționînd, de a pune în stare de vibrație gîndirea și afectivitatea subiectului. De aceea lupta împotriva platitudinii, a vulgarizării, a didacticismului, pentru o realizare artistică emoționantă, plină de fantezie și înflăcărare, reprezintă o condiție fundamentală pentru progresul acestui gen atît de drag oamenilor muncii.

★

Studiul de față s-a rezumat numai la cîteva dintre problemele pe care le ridică viața furtunoasă a brigăzilor artistice de agitație. În rîndurile de mai sus nu au fost dezbătute chestiuni atît de însemnate și interesante ca rolul brigăzilor artistice de agitație sătești în procesul transformării socialiste a agriculturii, în lupta pentru consolidarea G.A.C., pentru creșterea producției și productivității muncii în agricultură ș.a.

Pe baza investigațiilor astfel limitate credem că pot fi totuși supuse discuției cîteva considerațiuni finale.

În primul rînd, avîntul brigăzilor artistice de agitație se datorește faptului că acest gen artistic răspunde într-un grad înalt cerințelor pe care actuala etapă de dezvoltare a țării noastre le pune în fața întregului front al creației artistice, cerințe care au fost formulate în documentele Congresului al III-lea al P.M.R. Această calitate a spectacolului de brigadă se concretizează prin deosebita sa eficiență educativă.

În al doilea rînd, această eficiență deosebită decurge din unele particularități ale acestui gen privind orientarea tematică și modalitatea artistică. În privința orientării tematice putem constata precumpănirea incontestabilă a problemelor legate de atitudinea față de muncă. Din acest punct de vedere se poate spune că avîntul brigăzilor se explică într-o măsură importantă tocmai prin faptul că în zilele noastre, cînd conținutul creator al muncii devine din ce în ce mai evident, masele simt tot mai puternic nevoia de a-și cînta cu mijloacele artei propria lor muncă. Pe de altă parte, acționînd cu forța proprie artei asupra unei trăsături morale de importanță hotărîtoare pentru educarea maselor în spirit socialist, spectacolul de brigadă răspunde unei necesități social-politice de prim plan.

În al treilea rînd, eficiența educativă a genului se bazează și pe faptul că procedeul preferat de tipizare este imaginea individuală, adică reflectarea

relativ nemijlocită a faptelor şi figurilor reale din colectivul de muncă al unei unităţi productive date. Reflectarea în imagini individuale a faptelor din realitatea imediată a muncii socialiste, realizată la un nivel artistic corespunzător şi de pe poziţii partinice, este izvorul principal al marii forţe agitatorice de care dispune spectacolul de brigadă.

În al patrulea rînd, după cum arată practica generală a brigăzilor artistice de agitaţie, precum şi cel de-al VI-lea Concurs al formaţiilor artistice de amatori, realizarea unei înalte eficienţe educative a spectacolelor de brigadă cere în momentul de faţă o concentrare a eforturilor în direcţia ridicării nivelului artistic al textului şi interpretării. Avîntul în continuare al mişcării brigăzilor face necesară o grijă deosebită pentru calitatea literară a textului, pentru forţa sugestivă a muzicii şi dansurilor, pentru valoarea artistică a momentelor satirice umoristice, pentru o interpretare nuanţată şi convingătoare.

Atenţia acordată nivelului artistic nu trebuie să dăuneze cu nimic grijii pentru selectarea celor mai semnificative fapte din munca colectivului, pentru întruchiparea lor în imagini individualizate, familiare şi în acelaşi timp bogate în sensuri noi, pentru o profundă partinitate şi o mare operativitate.

Străduindu-se în continuare să se inspire din avîntul uriaş al oamenilor muncii, să înfăţişeze căile de rezolvare a celor mai arzătoare probleme din viaţa colectivului întreprinderii, să-şi îmbogăţească mijloacele de expresie şi să-şi desăvîrşească ţinuta artistică, brigăzile artistice de agitaţie, îndrumate de organele de partid, de stat şi sindicale, vor aduce o contribuţie şi mai substanţială la mobilizarea oamenilor muncii în lupta pentru îndeplinirea măreţelor sarcini ale şesenalului, la educarea lor moral-politică şi estetică în spiritul socialismului.

РАЗВИТИЕ НОВОГО ЖАНРА МАССОВОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТВОРЧЕСТВА: АГИТАЦИОННЫХ АРТИСТИЧЕСКИХ БРИГАД

РЕЗЮМЕ

Рассмотрение некоторых вопросов деятельности агитационных артистических бригад вызвано несколькими чрезвычайно интересными особенностями этого любительского художественного жанра. Так, автор напоминает, что агитационные артистические бригады заняли важное место на VI конкурсе коллективов художественной самодеятельности страны. На IV конкурсе участвовало 1680 агитационных артистических бригад, на V конкурсе число их увеличилось до 3354, а на VI — состоявшемся в августе 1961 г. — принимало участие 6439 агитационных артистических бригад, т.е. на 3085 бригад больше, чем на предыдущем конкурсе. Это превосходит рост, достигнутый всеми другими жанрами коллективной художественной самодеятельности, взятыми вместе, и неопровержимо доказывает, что в настоящее время

агитационная артистическая бригада является жанром художественной самодеятельности, который развивается наиболее бурно.

Каковы же причины столь быстрого развития жанра „агитационной артистической бригады" ? На этот вопрос пытается ответить автор, изучая некоторые специфические черты данного художественного жанра в его историческом развитии и принимая при этом во внимание весь комплекс социально-политических условий, существующих в настоящее время в Румынии.

После сжатого изложения истории этого жанра автор приходит к выводу, что бригадное художественное представление является результатом богатых и многосторонних традиций, но что как самостоятельный жанр с собственными тематическими и художественными особенностями он образовался тогда, когда процесс ликвидации эксплуатации человека человеком достиг относительно высокого развития.

Возникновение бригадного художественного представления как особого жанра художественной самодеятельности и его развитие совпадают, следовательно, во времени с историческими победами, достигнутыми румынским народом на пути к социализму.

Это совпадение не является результатом простой случайности, а представляет — как это пытается доказать автор — закономерный результат соотношения этих новых социально-исторических условий и специфических свойств исследуемого жанра.

Анализируя ряд сторон, связанных прежде всего с деятельностью бригад промышленных предприятий, автор приходит к выводу, что этот сравнительно недавно возникший художественный жанр благодаря своим характерным чертам в высокой степени отвечает объективным требованиям, которые предъявляет данный этап развития Румынской Народной Республики ко всему фронту художественного творчества, требованиям, которые были сформулированы в документах III съезда РРП. Особая воспитательная ценность бригадного художественного представления вытекает из некоторых особенностей этого жанра, касающихся тематической направленности и художественных свойств. В том, что касается тематической направленности, автор устанавливает неопровержимое преобладание вопросов, связанных с отношением к труду. С этой точки зрения развитие бригад объясняется в значительной степени именно тем, что в наши дни, когда творческий характер труда становится все более явным, массы все сильнее чувствуют необходимость воспеть при помощи художественных средств их собственный труд. С другой стороны, бригадное художественное представление — оказывая своими художественными средствами влияние на моральные черты, имеющие решающее значение для воспитания народа в духе социализма,— отвечает первостепенному социально-политическому требованию.

Воспитательное значение этого жанра вытекает также из того факта, что основным способом типизации, используемым здесь, является индивидуальное изображение, т.е. относительно непосредственное отражение реальных лиц и фактов из жизни трудового коллектива данного предприятия. Отражение в индивидуальных образах фактов

из непосредственной социалистической трудовой действительности является основным источником той большой агитационной силы, которой обладает бригадное художественное представление.

Как показывает общая практика агитационных артистических бригад, а также и VI конкурс коллективов художественной самодеятельности, осуществление высокой воспитательной роли бригадных художественных представлений требует в настоящий момент, по мнению автора, сосредоточения усилий в направлении повышения художественного уровня текстов и исполнения. Дальнейший подъем бригадного движения требует особой заботы о литературном качестве текста, о выразительной силе музыки и танцев, о художественной ценности юмористических сатирических моментов, о тонком и убедительном исполнении.

Нет сомнения — показывает автор в заключении — что черпая и в дальнейшем воодушевление в огромном подъеме трудящихся, изображая пути разрешения самых жгучих проблем из жизни коллектива предприятия, обогащая выразительные средства и совершенствуя художественную форму, агитационные артистические бригады под руководством партийных, государственных и профсоюзных организаций внесут еще более значительный вклад в дело мобилизации трудящихся на борьбу за выполнение великих задач шестилетки, в дело их морально-политического и эстетического воспитания в духе социализма.

UN GENRE DE CRÉATION ARTISTIQUE DE MASSE EN PLEIN ESSOR : LA BRIGADE ARTISTIQUE D'AGITATION

RÉSUMÉ

L'essai d'étudier certains problèmes liés à l'activité des brigades artistiques d'agitation se justifie par quelques particularités extrêmement intéressantes de ce genre d'art d'amateurs.

L'auteur retient le fait que les brigades artistiques d'agitation ont occupé, dans le cadre du VIe Concours national des formations artistiques d'amateurs, une place particulièrement importante. Tandis qu'au IVe Concours ont participé 1680 brigades artistiques d'agitation, leur nombre a été de 3354 au Ve Concours, pour s'élever au cours du VIe, qui prit fin en août 1961, à 6439. Cet accroissement dépasse celui réalisé par tous les autres types de formations artistiques d'amateurs pris ensemble et prouve, sans conteste, qu'actuellement la brigade artistique d'agitation représente le genre d'art d'amateurs qui se développe avec la plus grande impétuosité.

L'auteur s'attache à déceler les causes de ce remarquable essor de la brigade artistique d'agitation. A ces fins il étudie certains traits spécifiques de ce genre artistique considéré dans son développement historique

et situé dans l'ensemble des conditions sociales-politiques de la Roumanie d'aujourd'hui.

Faisant une courte incursion dans l'histoire de ce genre artistique, l'auteur est d'avis que le spectacle de brigade représente le fruit de riches et multiples traditions, mais qu'il s'est constitué comme un genre indépendant, avec des particularités thématiques et artistiques propres, au cours d'une phase relativement avancée du processus de liquidation de l'exploitation de l'homme par l'homme. La constitution et l'essor des spectacles de brigade en tant que genre distinct de l'art d'amateurs concordent ainsi, dans le temps, avec les victoires historiques obtenues par le peuple roumain dans la construction du socialisme. Cette concordance n'est pas le fruit d'une simple coïncidence mais — et c'est là ce que veut démontrer l'auteur — le résultat nécessaire du rapport entre les nouvelles conditions sociales-historiques et les traits spécifiques du genre qui forme l'objet de cette étude.

Analysant une série d'aspects liés surtout à l'activité des brigades dans le cadre des entreprises industrielles, l'auteur arrive à la conclusion que ce genre artistique, dont la constitution comme tel est relativement récente, répond pleinement, grâce à ses traits caractéristiques, aux exigeances objectives que l'étape actuelle du développement de la République Populaire Roumaine impose au front de la création artistique tout entier, exigences qui ont été formulées dans les documents du IIIe Congrès du Parti Ouvrier Roumain. L'efficacité éducative particulière du spectacle de brigade découle de certaines particularités du genre, relatives à l'orientation thématique et aux modalités artistiques mises en œuvre. En ce qui concerne l'orientation thématique, l'auteur constate la prépondérance incontestable des problèmes liés à l'attitude envers le travail. De ce point de vue, l'essor des brigades s'explique pour une bonne part justement par le fait que de nos jours le contenu créateur du travail devient de plus en plus évident et les masses ressentent de manière toujours plus puissante le besoin de chanter, par l'intermédiaire de l'art, leur propre travail. D'un autre côté, en agissant, par la force propre à l'art, sur un trait moral d'importance décisive pour l'éducation du peuple dans l'esprit du socialisme, le spectacle de brigade répond à une nécessité social-politique de premier plan.

L'efficacité éducative du genre réside aussi dans le fait que le procédé employé de préférence pour « typiser » les personnages et les situations, est l'image individuelle — c'est-à-dire le reflet relativement immédiat des faits et des figures réelles qui se détachent du collectif de travail d'une unité productive donnée. Le reflet des faits de la réalité immédiate du travail socialiste, en images individuelles, constitue la source principale de l'importante force d'agitation dont dispose le spectacle de brigade.

Sur la base de la pratique générale des brigades artistiques d'agitation et des enseignements du VIe Concours des formations artistiques d'amateurs, l'auteur formule la conclusion que pour obtenir une haute efficacité éducative des spectacles de brigade il est nécessaire de concentrer les efforts dans le sens de l'élévation du niveau artistique du texte et de l'interprétation. Pour que l'essor du mouvement des brigades artistiques se poursuive, il faut soigner tout particulièrement la qualité littéraire du

texte, la force suggestive de la musique et des danses, la valeur artistique des moments satiriques humoristiques et l'interprétation, qui devra être nuancée et convainquante.

Il ne fait pas de doute — conclut l'auteur — qu'en s'efforçant de continuer à s'inspirer de l'inlassable enthousiasme des travailleurs, à présenter les moyens de résoudre les problèmes les plus urgents de la vie des entreprises, à enrichir leurs moyens d'expression et à parachever leur tenue artistique, les brigades artistiques d'agitation, sous la direction des organes du parti, de l'Etat et des syndicats, apporteront une contribution encore plus substantielle à la mobilisation des travailleurs à la lutte pour la réalisation des tâches grandioses fixées par le plan de six ans, à leur éducation morale-politique et esthétique dans l'esprit du socialisme.

ASPECTE DIALECTICE ÎN LOGICA PROPOZIȚIILOR

DE

S. VIERU

Nu putem dobîndi o justă perspectivă asupra istoriei multimilenare a logicii formale și nu putem generaliza din punct de vedere filozofic rezultatele logicii simbolice fără o analiză corespunzătoare a *logicii propozițiilor*. Această analiză este cerută de asemenea de logica dialectică, a cărei elaborare trebuie să țină seama de nivelul cercetărilor moderne în domeniul logicii formale. În cele ce urmează ne propunem să atragem atenția asupra cîtorva aspecte dialectice în logica propozițiilor, relevînd însemnătatea lor pentru îmbogățirea teoriei logic-dialectice a judecății. Înainte de a intra în subiect, este necesar să spunem cîteva cuvinte despre istoria și obiectul logicii propozițiilor, pentru ca cititorul nefamiliarizat cu această teorie să poată urmări ideile puse în discuție.

★

Aristotel, marele întemeietor al logicii formale, a analizat judecățile *in esse* de tipul „S este P", cercetînd pe această bază silogismul simplu categoric, considerat de el ca forma fundamentală a raționamentului.

Teoria judecăților simple de predicație — în care sînt cercetate conexiunile între *termenii* judecății, precum și acele conexiuni dintre judecăți care depind de structura internă a acestora — este însă departe de a acoperi întreg cîmpul teoriei logic-formale a judecății și a raționamentului.

Printre altele, trebuie arătat că alături de judecăți formate exclusiv prin operații cu termeni, există o clasă vastă de propoziții, compuse la rîndul lor din alte propoziții. Cu alte cuvinte, în constituirea lor, locul operațiilor cu termeni îl iau operațiile cu propoziții date. Astfel, negînd propoziția falsă „conștiința socială determină existența socială", formăm propoziția adevărată „*Nu* conștiința socială determină existența socială"; legînd două propoziții oarecare — să le notăm prin p și q — cu ajutorul conectivelor logice „și", „sau", „sau-sau", „dacă-atunci", „dacă și numai dacă", obținem propozițiile compuse „p și q", „p sau (cel puțin) q", „sau p sau q", „dacă p atunci q", „p dacă și numai dacă q". Propozițiile de tipul considerat

se numesc *conjuncții*, respectiv *disjuncții* (în sens neexclusiv), *disjuncții* (exclusive), *implicații materiale*, *echivalențe*. Spre deosebire de logica aristotelică a *termenilor* — numită astfel deoarece analizează structura internă a judecăților simple de predicație, studiind deci relațiile și operațiile cu termeni sau noțiuni — logica *propozițiilor* are ca obiect structura judecăților (propozițiilor, enunțurilor), considerate ca un întreg nedescompus în termeni (nume, noțiuni).

Logica propozițiilor studiază proprietățile, relațiile, regulile de operație și legile logice care depind de valoarea de adevăr a propozițiilor, indiferent de sensul propozițiilor sau de structura lor internă, de legătura între termeni (valorile de adevăr ale propoziției sînt adevărul și falsul). Dar există oare asemenea proprietăți, operații, relații și legi logice dependente numai de adevărul sau falsul enunțurilor (cu alte cuvinte, valabile oricare ar fi sensul sau structura noțională a judecăților considerate)? La această întrebare știința răspunde afirmativ. Exemple de operații logice care se aplică asupra propozițiilor considerate ca un întreg sînt negația propozițională, conjuncția, disjuncția, implicația propozițiilor etc. Aceste operații logice pot fi descrise arătînd cum rezultatul operației (mai exact valoarea de adevăr a propoziției nou formate) depinde (este funcție) de adevărul sau falsul enunțurilor asupra cărora se aplică respectiva operație. De exemplu, propoziția „non-p" este adevărată dacă propoziția p este falsă, și este falsă dacă propoziția p este adevărată; propoziția „p și q" este adevărată dacă și numai dacă atît p cît și q sînt adevărate. Ca exemplu de *proprietate logică* care depinde numai de valoarea de adevăr a enunțurilor, putem cita proprietatea implicației „dacă p atunci q" de a fi adevărată dacă p este fals, sau cel puțin q este adevărat, și de a fi falsă în cazul contrar, cînd p este adevărat, iar q este fals. O *regulă de operație* care depinde numai de valoarea de adevăr a enunțurilor este, de pildă, următoarea: dacă recunoaștem ca adevărate (asertăm) propozițiile „dacă p atunci q" și p, atunci putem aserta și propoziția q. Este regula de inferență numită *modul ponens*. *Relația* dintre propozițiile „dacă p atunci q" și p, pe de o parte, și propoziția q, pe de altă parte, este o relație de *implicație logică*. În sfîrșit, ca exemplu de lege a logicii propozițiilor citățm: „dacă p atunci p" („legea identității"). Conform acestei legi, dacă o propoziție este adevărată, ea este adevărată. Această lege pare bizar de tautologică; bogăția conținutului ei și marea sa însemnătate este însă ușor sesizabilă, dacă ne aducem aminte că paradoxurile logice contrazic legea identității și legea noncontradicției, ele exprimînd o situație în care o propoziție A este demonstrată ca falsă, dacă este asertată ca adevărată. Procedeele de evitare a paradoxurilor vizează tocmai înlăturarea acestei situații.

Aristotel a folosit în mod intuitiv, în silogistica sa, legi ale logicii propozițiilor; totodată, el a formulat explicit cîteva legi, între care și legea contrapoziției. Citim astfel în *Analitica primă* II, 57 B: „Cînd două lucruri sînt în așa fel raportate unul la altul, încît dacă unul este, și celălalt este cu necesitate, atunci, dacă consecventul nu este, nu este nici antecedentul ..." [1]. O formulare în care Aristotel folosește variabile pentru

[1] Aristotel, *Organon II*, Ed. științifică, București, 1958, p. 180.

propoziții este aceasta : „Dacă este necesar ca *B* să fie, cînd este *A*, este tot așa de necesar ca *A* să nu fie, cînd *B* nu este" [1]. Nu poate exista nici o îndoială că Aristotel are în vedere nu termeni, ci propoziții ; întemeietorul logicii termenilor precizează că „*A* este luat ca unul, în care sînt strînse două premise" [2] (altfel spus, *A* reprezintă conjuncția premiselor silogismului). Aristotel a cercetat relația de implicație între conjuncția premiselor și concluzia silogismelor valide și a descoperit că „o concluzie adevărată poate fi trasă din premise false" (în acest sens, falsul implică adevărul !). Se poate spune că Aristotel s-a oprit în pragul logicii propozițiilor. Curînd după Aristotel și în opoziție cu acesta, logicienii din școala megaro-stoică au dezvoltat noua logică ; stoicii au înfățișat un sistem de *reguli de inferență*, arătînd cum din anumite propoziții date, indiferent de sensul și structura lor noțională, pot fi deduse alte propoziții. Hrissip a formulat pentru prima oară în mod explicit *principiul bivalenței*, conform căruia judecății îi revin două valori de adevăr : adevărul și falsul (*principiul bivalenței* nu trebuie confundat cu principiul terțiului exclus, care se referă nu la o propoziție oarecare *A*, ci la două propoziții, *A* și non-*A*) [3]. Înaintea lui, Diodor Cronos și Philon Megaricul au discutat problema condițiilor logice de adevăr ale judecății ipotetice. Cel de-al doilea a interpretat judecata ipotetică drept *implicație materială*, considerînd că ea este falsă numai atunci cînd antecedentul ei este adevărat, iar consecventul fals, fără nici o altă restricție. Cînd Peirce, spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, a propus folosirea matricilor (tabele logice care înfățișează modul în care valoarea de adevăr a unei propoziții compuse depinde de valorile de adevăr ale propozițiilor ei componente), el nu făcea decît să reediteze în mod independent și să dezvolte sistematic vechea invenție logică a lui Philon(Peirce însuși și-a dat seama apoi de acest fapt).

Logica bivalentă a propozițiilor — legată pe drept cuvînt de numele megaricilor și stoicilor și denumită uneori, din acest motiv, *logica stoică* — a fost studiată în continuare de către logicienii evului mediu, care au reeditat și au rafinat unele descoperiri stoice ; totodată ei au căutat să îmbine logica propozițiilor cu logica termenilor. Apoi, această doctrină logică, extrem de importantă, care a îmbrăcat forme extrem de riguroase, a căzut în desuetudine. Ea a fost ignorată de așa-zisa „logică clasică" sau, și mai rău, amestecată eclectic cu problematica judecăților *in esse*, considerată ca o simplă curiozitate sau ca o sofisticare a doctrinei aristotelice.

Abia în secolul al XIX-lea, *algebra logicii*, prima formă a logicii matematice, a dus în cele din urmă (după ce s-a dezvoltat inițial ca *algebră a claselor*) la redescoperirea pe cale independentă a acestei teorii. Totodată logica propozițiilor a fost dezvoltată vertiginos, în forme și cu metode noi. Printre logicienii care au contribuit la construirea unei logici moderne a propozițiilor, amintim pe Mc. Coll, Peirce și în special pe Frege (secolul al XIX-lea), Russell, Lukasiewicz, Jegalkin ș.a. (secolul al XX-lea). Logica propozițiilor a căpătat mai întîi forma unei *algebre a propozițiilor*

[1] Aristotel, *Organon II*, Ed. științifică, București, 1958, p. 162.

[2] *Ibidem*, p. 163 .

[3] Cf. Jan Lukasiewicz, *Silogistica lui Aristotel din punctul de vedere al logicii formale moderne*, Moscova, 1959, p. 133.

care folosește un simbolism și metode similare celor aplicate în algebră, punînd în evidență analogia dintre operațiile aritmetice — în domeniul unui sistem format din 1 și 0 — și operațiile logice cu propoziții. Algebrizării logicii propozițiilor i-a urmat, începînd cu Frege, *axiomatizarea* acestei teorii. Un stadiu nou al dezvoltării logicii propozițiilor este atins prin construirea unor *calcule formale*, neinterpretate; ele încetează de a mai fi exclusiv sisteme logice, întrucît pot primi diferite interpretări în afara domeniului logicii; ele păstrează însă o legătură strînsă cu logica, atît prin geneza lor, prin faptul că sînt produse ale cercetării logice, cît și prin faptul că admit o *interpretare principală* în termeni logici, fiind construite, de altfel, tocmai în acest scop.

La capătul unei lungi evoluții, în repetate rînduri întreruptă, în parte rămasă obscură, reluată cu tenacitate de la început, logica propozițiilor s-a cristalizat deci în forme riguroase. Prin exactitatea ei, această teorie deductivă poate rivaliza cu orice disciplină matematică. Logica propozițiilor se dezvoltă intens, pe diferite căi, găsindu-și diverse aplicații atît de ordin teoretic — de exemplu în formalizarea și fundamentarea matematicii, în cercetarea circuitelor nervoase —, cît și în tehnică.

Logica propozițiilor prezintă o importanță excepțională pentru înțelegerea judecății și a deducției. Semnificația sa general logică este contestată — după părerea noastră, fără temei — de acei logicieni care o consideră o teorie pur matematică, o aplicație a teoriei mulțimilor, un sistem construit special pentru necesitățile matematicii etc. Chiar dacă observațiile de mai sus sînt juste, concluziile trase din ele, tinzînd să limiteze semnificația logică generală a acestei teorii, rămîn totuși greșite. Calculul propozițiilor a fost construit, este adevărat, în scopul studierii fundamentelor logice ale matematicii, dar legile și operațiile acestei teorii sînt valabile pentru orice propoziții care se supun unui regim bivalent. Nimeni nu a reușit să demonstreze contrariul. Nici forma matematică a logicii propozițiilor nu justifică tentativa de a o opune logicii formale, tot așa cum „matematizarea" fizicii nu anulează specificul fizicii ca știință, nu o dizolvă în matematică. De altfel, cine neagă semnificația general logică a ideilor și legilor fundamentale ale calculului propozițiilor ar trebui să nege, în mod consecvent, semnificația general logică a logicii stoicilor sau să conteste înrudirea strînsă dintre cele două forme istorice ale logicii propozițiilor. Ambele ipoteze ni se par hazardate. De aceea, recunoscînd valoarea generală a logicii propozițiilor, problema care se pune mai întîi este de a caracteriza locul ei în ansamblul logicii formale și apoi de a dezvălui dialectica inerentă determinărilor ei. Această dialectică se manifestă în forme specifice, spontane. Conștientizarea lor — care, bineînțeles, nu le anulează specificul — este o premisă esențială pentru dezvoltarea logicii dialectice. Ca teorie filozofică a formelor de cunoaștere, logica dialectică studiază și exprimă în formule categoriale modul specific de manifestare a dialecticii în logică. Desigur că aceasta nu este o caracterizare exhaustivă a logicii dialectice (ea studiază nu numai dialectica spontană a formelor logice, ci și metodele gîndirii conștient dialectice), dar în cele ce urmează noi ne vom referi numai la primul aspect de bază al logicii dialectice.

Logica dialectică trebuie să pornească nu numai de la datele logicii formale clasice, ci și de la logica simbolică. Extinderea cîmpului de investigație este o condiție absolut necesară a dezvoltării logicii dialectice, deoarece cercetările logistice constituie un mare pas înainte în comparație cu logica clasică, în ceea ce privește explorarea varietății inepuizabile a formelor logice. Pe de o parte, logica formală modernă a pus în evidență forme mai complexe decît judecățile de predicație și raționamentul silogistic. Însă pe de altă parte s-a dezvoltat studiul unor forme de judecată și inferență, mai simple dar fundamentale, analiza logică mergînd astfel în adîncime ; acesta este în primul rînd cazul logicii propozițiilor.

Logica simbolică este plină de dialectică ; o dialectică spontană, dar autentică, o dialectică ce se manifestă în datele obiective, verificate de practică, în pofida interpretărilor subiectiviste eronate ale unor logisticieni, în pofida ignorării dialecticii, în pofida nepermiselor absolutizări și extrapolări pe plan gnoseologic ale unor concluzii ale logicii formale. Această dialectică trebuie explicitată, prin însăși această explicitare respingîndu-se orientările metafizico-idealiste dominante în literatura filozofică burgheză de interpretare a logisticii. Totodată trebuie să avem în vedere faptul că dialectica se manifestă în mod diferit la diferite etaje, nivele ale aceleiași științe. Astfel, vorbind despre matematică, Engels arăta că trecerea de la aritmetica elementară la matematicile superioare a marcat un adevărat salt, legat de introducerea explicită, manifestă a dialecticii în matematică. Aceasta nu înseamnă că aritmetica elementară ar fi, așa zicînd, predialectică, ar rămîne în anticamera dialecticii. Lucrurile se prezintă altfel : în *Dialectica naturii*, Engels oferă exemple de analiză dialectică a celor mai simple operații aritmetice, dînd astfel indicații prețioase asupra modului cum trebuie abordată analiza dialectică a conținutului științei, pornind de la nivelul ei elementar, în care dialectica nu se manifestă decît implicit și în forme nedezvoltate. Analog stau lucrurile și în logica simbolică. În aceasta există o serie de confirmări pregnante ale dialecticii și gnoseologiei marxiste (de exemplu, celebra teoremă a lui Gödel despre incompletitudinea oricărui sistem formalizat al aritmeticii elementare) ; aici dialectica se manifestă în forme dezvoltate și logica simbolică își exprimă aproape explicit convergența ei spre dialectică. Dar credem că, înainte de a ajunge la asemenea rezultate culminante — care, toate, pun în evidență și limitele logicii simbolice, conducînd la necesitatea unui Nou Organon dialectic al științei moderne— , trebuie procedat sistematic și metodic, dezvăluind dialectica la nivelul celor mai simple determinări și metode ale logicii simbolice. În mod natural, se impune să începem cu *logica propozițiilor*, cea mai elementară teorie logică. Într-adevăr, aceasta este baza tuturor construcțiilor logicii matematice, ideile logicii propozițiilor fiind înglobate și „depășite" în calcule logistice mai complexe.

Aspectele dialectice la care ne vom referi privesc *ridicarea de la abstract la concret* în teoria logic formală și în teoria logic dialectică a judecății, precum și *caracterul dialectic al raportării adevărului și falsului* în logica bivalentă a propozițiilor. După cum vom vedea, între aceste două probleme — a căror schiță sumară o supunem discuției — există o legătură.

Ele nu sînt decît un fragment din vastul complex al problemelor filozofice centrate în jurul logicii propoziţiilor. Vom începe cu prima dintre ele.

★

După cum se ştie, metoda ridicării de la abstract la concret cere cercetarea şi expunerea obiectului ştiinţei, pornind de la determinările lui cele mai simple, generale şi esenţiale, dezvăluind înlănţuirea lor necesară, introducînd pe traiectul cercetării noi determinări, mai „concrete", „deducînd" formele mai dezvoltate ale obiectului din forme mai elementare. Sinteza multiplelor determinări în înlănţuirea lor dictată de însăşi logica internă a obiectului ne duce de la determinări izolate, abstracte la reproducerea obiectului ca o unitate vie, dezvoltată, concretă. Ridicarea de la abstract la concret este posibilă numai atunci cînd a fost acumulat suficient material pentru a se trece de la simpla descriere şi clasificare empirică a elementelor, la explicitarea legăturilor necesare dintre ele, la asimilarea obiectului pe plan teoretic. O însemnătate hotărîtoare capătă, în acest caz, descoperirea determinărilor care constituie *punctul de plecare* al cercetării şi expunerii, celula fundamentală din care se dezvoltă întreaga construcţie teoretică. Alegerea acestor determinări nu este convenţională, arbitrară, cum consideră şcolile subiectiviste moderne, ci este dictată de însăşi natura materialului cercetat.

Aplicarea metodei ridicării de la abstract la concret se realizează prin procedee specifice şi extrem de variate, în funcţie de natura obiectului însuşi. Metoda ridicării de la abstract la concret nu exclude aplicarea şi corelarea unor metode şi procedee speciale (de exemplu înglobarea unui material inductiv, experimental, în punctele nodale ale cercetării teoretice, folosirea rezultatelor altor ştiinţe înrudite, aplicarea metodei istorice, folosirea procedurii deductiv-axiomatice, formalizarea, generalizarea etc.). Astfel, metoda axiomatică nu trebuie confundată cu metoda generală a ridicării de la abstract la concret, dar aceasta nu înseamnă că nu putem aplica şi metoda axiomatizării, subordonînd-o scopului concretizării cunoştinţelor noastre. Matematica modernă, de pildă, dezvoltînd aritmetica numerelor naturale din teoria mulţimilor, ridicîndu-se treptat la alte teorii mai complexe şi arătînd legătura raţională dintre diferitele domenii ale matematicii, realizează ridicarea de la abstract la concret prin metode specifice, inclusiv axiomatizarea şi formalizarea.

Cercetînd formele logice de cunoaştere, logica dialectică merge de la abstract la concret. Se pune întrebarea dacă ridicarea de la abstract la concret, caracterizată de Marx ca metodă „justă din punct de vedere ştiinţific" [1], este sau poate fi, în principiu, şi metoda logicii formale (avem în vedere, aşa cum am mai precizat, în special teoria judecăţii).

Unii logicieni consideră că logica dialectică este capabilă să realizeze ridicarea de la abstract la concret în teoria judecăţii, în timp ce logicii formale această posibilitate i-ar fi principial refuzată. Acest punct de vedere ni se pare greşit, deoarece ignorează rezultatele logicii simbolice.

---

[1] Karl Marx, *Contribuţii la critica economiei politice*, ed. a II-a, Ed. politică, Bucureşti, 1960, p. 242.

El fetișizează situația de fapt din logica clasică tradițională, care — așa cum arăta Engels — juxtapune formele de judecată, în loc să le dezvolte unele din altele. Logica formală tradițională este o disciplină clasificatoare, în care teoria judecății nu îmbracă o formă deductivă, și care nu analizează judecata pornind de la cele mai simple determinări ale ei; logica simbolică nu clasifică formele particulare, ci *deduce sintetic* particularul din general, nu descrie naturalist, ci „construiește" matematic formele de judecată mergînd de la simplu la complex, de la abstract la concret. *Un punct de plecare al acestei ridicări de la abstract la concret este logica propozițiilor* [1]. Numai pe calea analizei riguroase a operațiilor logice cele mai elementare se poate ajunge la un înalt grad de abstracțiune, pentru ca ulterior, luînd aceste abstracții ca punct de plecare teoretic, să se străbată drumul invers: (1) de la structurile cele mai elementare la cele mai complexe, mergînd de la abstract la concret, dar rămînînd în domeniul logicii formale și (2) studiind prin prisma categoriilor filozofice formele logice în funcție de conținutul lor gnoseologic tot mai bogat (mergînd de la abstract la concret, de data aceasta în cadrul logicii dialectice). Logica simbolică tinde să înfăptuiască prima parte a acestui program; ea evoluează de la abstract la concret pe drumul caracterizat de acad. Ath. Joja drept *traiect operațional al gîndirii*, făcînd abstracție în cadrul calculelor logistice (dar nu și pe plan metalogic) de bogatele presupoziții gnoseologice ale celor mai elementare acte logice. Astfel caracterizată, logica simbolică își vădește superioritatea în raport cu logica tradițională, dar totodată și caracterul ei *limitat* în raport cu logica dialectică.

Așa cum este aplicabilă în matematică, în mecanică, în chimie și în numeroase alte discipline științifice (în economie politică această metodă, așa cum observă Marx, a început să fie aplicată încă în sisteme premarxiste), ridicarea de la abstract la concret este posibilă deci și în logica formală. Ne îngăduim chiar să credem că reușita ridicării de la abstract la concret

[1] Spunem: „*un* punct de plecare" și nu „punctul de plecare", deoarece se poate merge mai departe încă, descoperind fundamente mai abstracte ale tuturor calculelor logice, *inclusiv ale calculului propozițiilor*. În ultimele decenii a apărut o nouă ramură a științei, logica combinatorie, care studiază „fundamentele ultime" ale logicii, noțiunile și presupozițiile ei cele mai elementare, care „constituie, așa zicînd, o prelogică, a cărei analiză este departe de a fi banală" (Haskell B. Curry, Robert Leys, *Combinatory Logic*, North Holland Publishing Company, Amsterdam, 1958, p. 1). Evoluția logicii simbolice confirmă teza că știința nu poate ajunge decît *asimptotic*, în cadrul unui proces dialectic infinit de cunoaștere, la fundamentele sale cele mai abstracte, ca și la cuprinderea varietății inepuizabile a formelor particulare dezvoltate. Nu exclusiv în trecut, ci și astăzi, în etapa logicii simbolice, logica formală merge — parțial — *de la concret la abstract*. Ceea ce deosebește logica simbolică de logica formală anterioară nu este faptul că prima evoluează exclusiv de la abstract la concret. Deosebirea rezidă în faptul că chiar și atunci cînd merge în sens invers, de la concret la abstract, ea se străduiește să pună în evidență legătura, *conexiunea necesară* dintre materialul „concret" inițial și abstracțiile noi, mai radicale, reîntorcîndu-se în acest scop pe cale teoretică de la abstract la concret. Într-un cuvînt, chiar și atunci cînd — istoric vorbind — cercetarea logicii simbolice merge de la concret la abstract metoda ei de *expunere* sfîrșește prin a merge de la abstractul nou descoperit la concretul inițial. Dacă în cele ce urmează noi vorbim despre calculul propozițiilor ca punct de plecare al ridicării de la abstract la concret, aceasta nu trebuie înțeles în sens absolut. În genere, categoriile „concret" și „abstract", luate în accepția lor gnoseologică, sînt corelative. Calculul propozițiilor este „abstract" în raport cu logica predicatelor, dar este *relativ concret* în raport cu alte construcții fundamentale (construcții care nu vizează însă direct *problema judecății ca formă logică* și de a căror considerare ne dispensăm din acest motiv).

în teoria logic-dialectică a judecății depinde într-o anumită măsură de aplicarea ei prealabilă pe traiectul logic formal. Aceasta, bineînțeles, nu anulează însă deosebirea principială de conținut și de metodă între logica logic-formală și cea logic-dialectică a judecății. Logica dialectică aplică *în alt mod* (operînd cu determinări filozofice) și *în alte scopuri* (în scopul descoperirii *conținutului gnoseologic* al formelor de judecată și al dezvoltării lor unele din altele, în funcție de valoarea lor în procesul cunoașterii) metoda ridicării de la abstract la concret, folosită în alte scopuri și, în consecință, în alt mod, matematizant, în logica simbolică.

Logica simbolică, și logica formală în genere, studiază, ca să spunem așa, *formele* conținutului, în timp ce logica dialectică studiază formele *conținutului*, degajînd conținutul general cognitiv în unitatea acestuia cu forma lui logică și definind forma logică prin conținutul ei gnoseologic. Dar dezvăluirea conținutului devine posibilă de-abia atunci cînd, așa cum cerea Marx pentru economia politică, se „aprofundează cu finețea și înțelegerea necesară *determinările formei*" [1].

Logica simbolică, care „cuprinde mai multe trăsături dialectice decît se crede în general", curățată de neopozitivism, curățată „de anumite teorii idealiste și metafizice care i se suprapun parazitar" [2] și care tind să absolutizeze unele caracteristici ale calculului logic, devine un impuls puternic și o premisă a elaborării teoriei logic-dialectice a judecății.

★

Ca și economia politică, logica începe — ca să formulăm în termenii lui Marx — „prin a degaja cu ajutorul analizei un număr de relații generale abstracte, determinante", ajungînd astfel la abstracții fundamentale, și, în primul rînd, la *abstracția judecății ca enunț ce ia una din valorile de adevăr : adevărul sau falsul.* Propriu-zis, degajarea acestor relații este desăvîrșirea operei întregii istorii a logicii, este produsul cunoașterii anterioare. Nu toți logicienii țin seama de acest lucru și lipsa perspectivei istorice constituie o sursă perpetuă de confuzii filozofice. O dată constituite însă, abstracțiile logicii formale apar, în ordine teoretică, anterioare și primordiale față de totalitatea concretă, vie, a obiectului din care au fost desprinse. Este exact ceea ce se întîmplă în sistemul economiei politice, unde „în calitate de categorie, valoarea de schimb duce o existență antediluviană" [3].

Ridicarea de la abstract la concret în logica simbolică este rodul unei anumite *metode de cercetare* (caracterizată prin forme specifice de „prelucrare în noțiuni" a intuiției și reprezentărilor logice, prin însușirea materialului în detaliu, analiza diferitelor lui forme de dezvoltare și descoperirea legăturii lor lăuntrice [4]), și a unei anumite *metode de expunere* (prin care se realizează sinteza, „construcția logică" a structurilor mai complexe din elemente mai simple, prin procedee de tip algebric sau de tip

[1] Karl Marx, *Teorii asupra plusvalorii*, partea a doua, Ed. politică, București, 1960, p. 177.

[2] Ath. Joja, *Însemnătatea istorico-mondială a învățăturii leniniste*, în vol. *90 de ani de la nașterea lui V. I. Lenin — Studii și comunicări*, Ed. Acad. R.P.R., 1960, p. 21.

[3] Karl Marx, *Contribuții la critica economiei politice*, p. 243.

[4] Karl Marx, *Capitalul*, vol. I, E.S.P.L.P., București, 1957, p. 53.

formal axiomatic). Nu ne oprim asupra acestei probleme, mărginindu-ne doar să subliniem în treacăt că metoda de cercetare și metoda de expunere sînt organic legate între ele. Studierea formei specifice de legătură dintre ele în cadrul logicii simbolice este o temă aparte, extrem de bogată în implicații gnoseologice.

Problema este : prin ce diferă *ordinea de expunere* (ordinea de expunere reflectă într-o formă concentrată întreaga metodă) a teoriei judecății în logica tradițională și în logica simbolică ? Și, în special, care este *punctul* de *plecare abstract* în ascensiunea concretului ?

Logica tradițională începe analiza judecății cu studiul judecăților *in esse*, a căror formulă generală este „*S* este *P*" (*S* și *P* sînt variabile pentru termeni generali). Dimpotrivă, logica simbolică începe prin *logica propozițiilor* (expusă sub forma algebrei propozițiilor sau sub forma și mai abstractă a unui sistem logistic interpretat, denumit „calculul propozițional"). Logica propozițiilor este teoria cea mai elementară presupusă de celelalte sisteme logice, inclusiv de silogistica aristotelică [1]. Sistemele logice luate în înlănțuirea lor necesară și, neapărat, în unitate cu analiza lor metalogică reprezintă modul în care logica formală modernă „își însușește concretul, îl reproduce spiritual ca pe ceva concret" [2].

„Concretul logicii formale" este, desigur, însuși obiectul acestei științe — totalitatea structurilor, operațiilor și relațiilor, legilor și regulilor de operație logică ; prin însușirea concretului logicii formale, prin reproducerea lui, avem în vedere înțelegerea riguroasă a acestei totalități în unitatea necesară, obiectivă a determinărilor sale diverse, procedînd de la simplu la complex și pornind de la cele mai generale determinări ale actului logic.

Logica tradițională *începe* prin a studia judecățile simple *in esse*, în timp ce logica simbolică debutează prin calculul propozițiilor, care studiază acele propoziții *compuse* a căror valoare de adevăr depinde (este funcție) de valoarea de adevăr a componentelor. Așadar, logica simbolică studiază operațiile și raporturile dintre enunțuri înainte de a cerceta structura internă a fiecărui enunț elementar în parte ; operează cu propoziții înainte de a opera cu termeni ; pune logica stoică *înaintea* logicii aristotelice ; consideră forma „dacă *p*, atunci *q*" (unde *p* și *q* sînt propoziții *oarecare*) înaintea formei „*P* se enunță despre *S*" („*S* este *P*").

Aceasta apare, la prima vedere, ca ceva paradoxal ; s-ar părea că este firesc să se înceapă cu cele mai „simple" și „intuitive" judecăți, deci cu forma „*S* este *P*". Tot astfel și în economia politică părea just „să se înceapă cu ceea ce este real și concret, cu premisele reale" [3] adică cu populația, și nu cu marfa. Marx a demonstrat însă că în realitate lucrurile stau exact invers, deoarece „ceea ce este real și concret", „premisele reale" urmează a fi abia înțelese prin prisma esenței, prin prisma dezvoltării raporturilor între producătorii de mărfuri. Tot așa în logică, în ciuda aparenței, mersul de la abstract la concret înseamnă mersul

[1] Cu rezerva făcută la nota 1, p. 1369.
[2] Karl Marx, *Contribuții la critica economiei politice*, p. 242.
[3] *Ibidem*, p. 241.

de la logica propozițiilor la alte sisteme logice care presupun deja logica propozițiilor.

Este într-adevăr necesar să analizăm judecățile *in esse* înaintea judecăților de relație. Este de asemenea just să analizăm judecata singulară înaintea judecății universale. Aici nu există nici o deosebire între metoda logicii tradiționale și metoda logicii simbolice. Dar, din punctul de vedere al ridicării de la abstract la concret, din punctul de vedere al înțelegerii relațiilor, operațiilor, legilor logice, nu este obligatoriu să se înceapă analiza logic formală a judecății — și cred că nici cea logic-dialectică — cu studiul judecăților simple *in esse*, fără a se aborda în prealabil problemele logicii propozițiilor. Pare paradoxal, dar așa este: judecățile simple categorice au o structură internă mult mai complexă decît judecățile compuse, de tipul celor studiate în logica propozițiilor. Dacă vrem să trecem de la simplu la complex, trebuie să trecem de la logica propozițiilor la logica termenilor, de la studiul negației propoziționale la studiul propozițiilor negative, de la implicații „materiale" din calculul propozițiilor la „implicații formale" din calculul predicatelor. Dacă începem invers, „aceasta mi-ar da o idee haotică despre întreg, și numai în urma unor determinări mai apropiate aș ajunge în mod analitic la noțiuni din ce în ce mai simple; de la concretul reprezentat aș trece la abstracții din ce în ce mai sărace, pînă cînd aș ajunge la determinările cele mai simple"[1].

La această concluzie ajungem indiferent dacă analizăm structura judecăților *in esse* și încercăm s-o formalizăm cu mijloacele logicii moderne sau dacă luăm forma „*S* este *P*" ca o structură primară neanalizată și formalizăm legile care guvernează această formă.

Analizînd structura judecății universal afirmative „toți *S* sînt *P*", logica matematică ajunge în mod necesar la operația de cuantificare și la ceea ce Russel numește „implicație formală" (o expresie logică ce formalizează judecata universală A, spunînd în limbajul *logicii predicatelor* că enunțul „toți *S* sînt *P*" este adevărat numai dacă, pentru orice obiect: dacă respectivul obiect are însușirea *S*, *atunci* el are însușirea *P*[2].

Prin urmare, analizînd enunțul de forma „toți *S* sînt *P*" încercînd să-i descopere „infrastructura", raportul dintre ceea ce reflectă termenii enunțului —, logica matematică face apel la noțiunea de *implicație*. Nu putem înțelege din punct de vedere logic semnificația copulei unei judecăți *in esse* cu termeni generali[3] dacă nu avem în prealabil noțiunea de implicație (în sensul logicii propozițiilor), de conjuncție etc.

---

[1] Karl Marx, *Contribuții la critica economiei politice*, p. 241.

[2] Adevărul implicației formale este condiția *necesară*, dar nu *și suficientă*, a adevărului judecății „toți *S* sînt *P*" din logica aristotelică. Termenii unui enunț *in esse* sînt termeni *generali*; ei desemnează deci însușiri care aparțin mai multor indivizi. *Forma* „toți *S* sînt *P*" conține și presupoziția că există indivizi care sînt *S*. Această presupoziție poate fi și ea formulată în limbajul logicii predicatelor. Enunțul „toți *S* sînt *P*" se poate traduce prin *conjuncția* propozițiilor: 1) „există un *x*, astfel că *x* este *S*"; 2) „pentru orice *x*: *dacă x* este *S*, *atunci x* este *P*". Operația de conjuncție este o operație a logicii propozițiilor.

[3] Trebuie precizat că, în cazul judecății singulare, în care subiectul este un termen singular, copula „este" este independentă de sensul lui „dacă — atunci" și, în genere, de sensul oricărui conectiv al logicii propozițiilor.

Să considerăm în al doilea rînd raporturile dintre cele patru tipuri de enunțuri din silogistica aristotelică (legile „pătratului logic") și legile de conversiune. Dacă încercăm să formalizăm aceste legi (indiferent de modul cum formalizăm judecățile *in esse*), trebuie să aplicăm operațiile calculului propozițiilor. Atunci cînd spunem că I („unii *S* sînt *P*") este subalterna lui A — („toți *S* sînt *P*"), nu spunem altceva decît că A implică I (simbolic : $A \rightarrow I$). Raportul de contrarietate între A și E („nici un *S* nu este *P*") înseamnă că conjuncția lui A și E este totdeauna falsă (simbolic : $\overline{A \,\&\, E}$).

Logica propozițiilor demonstrează că negația unei conjuncții este echivalentă cu disjuncția termenilor negați ai conjuncției. Prin urmare, forma $\overline{(A \,\&\, E)}$ este echivalentă cu forma $(\overline{A} \vee \overline{E})$ („v" este semnul disjuncției, „—" este semnul operației de negație); negația lui A este O („unii *S* nu sînt *P*"), negația lui E este I. Admițînd ca lege $\overline{(A \,\&\, E)}$, putem deriva legea $(O \vee I)$, formulată în logica tradițională astfel : judecățile particulare de calități opuse, dar cu aceleași subiecte și predicate, nu pot fi amîndouă false, dar pot fi amîndouă adevărate.

Din aceste cîteva exemple se poate vedea că expunerea sub formă simbolică, formalizată a legilor „pătratului logic al judecăților" (ca și a legilor de conversiune) etc. apelează în mod inevitabil la operațiile calculului propozițiilor. Dar operațiile logicii propozițiilor și legile ei au o valabilitate mult mai generală, sfera lor de aplicabilitate nefiind limitată la cele patru tipuri de enunțuri ale logicii aristotelice. Prin urmare, ele pot fi înțelese și trebuie tratate independent de logica aristotelică.

La aceeași concluzie ajungem cînd analizăm silogismul ca formă de raționament.

Analiza silogismului, ca și a oricărei forme deductive, ne arată că între conjuncția premiselor și concluzia inferenței corecte există un raport de *implicație logică*. Acest raport de implicație trebuie studiat mai întîi sub forma sa cea mai sumară, făcîndu-se abstracție de structura internă a propozițiilor, deoarece această formă elementară este și cea mai generală. Astfel, silogismul aristotelic — așa cum a arătat Lukasiewicz — este o *judecată ipotetică*, o *implicație* de tip special, iar silogistica lui Aristotel — ca sistem deductiv închegat — presupune legile logicii propozițiilor. Cea mai elementară celulă deductivă este relația de implicație logică între premise și concluzie, iar forma cea mai abstractă a acestei relații este implicația materială ca funcție de adevăr.

Cu ajutorul conectivelor intrapropoziționale („este") reflectăm raporturi mai complexe decît cele pe care le reflectăm atunci cînd operăm numai cu conectivele interpropoziționale („dacă — atunci", „dacă și numai dacă", „și", „sau — sau" etc.). În ciuda aparentei lor simplități, judecățile simple *in esse* cu termeni generali au o structură mai complexă decît judecățile compuse „moleculare" (așa-numitele „funcții de adevăr"), tot așa cum — riscînd o comparație — legile cuantice de mișcare a atomului sînt mai complexe decît legile mecanice ale mișcării planetelor sistemului solar. Această diferență de structură logică reflectă situații ontologice. Este firesc ca judecățile universale care reflectă dialectica obiec-

tivă a singularului - particularului - generalului să fie mai complexe decît judecățile compuse de tipul implicației materiale, judecăți care reflectă structuri ontice mai elementare, de tipul existență-nonexistență, temei-consecință. Forma singular-particular-general este o formă bogată, „concretă" ; nu întîmplător, în deducția hegeliană a categoriilor, această formă o întîlnim abia după dezvoltarea categoriilor Ființei și Esenței. Pînă acum nu există o tratare dialectică a formelor logicii propozițiilor, cum există pentru judecățile de predicație, dar sîntem încredințați că o asemenea abordare categorială va demonstra legitimitatea analizei strict formale a judecăților compuse înaintea judecăților de tipul S — P, această situație logică neputînd fi decît corolarul unei situații pe plan categorial [1].

Diferența de complexitate între judecățile compuse și judecățile de predicație trebuie considerată în primul rînd ca fiind de ordin calitativ. În nici un caz operația de predicație nu poate fi redusă la operațiile calculului propozițiilor. „Deducerea" formelor mai dezvoltate din forme elementare este *sintetică* : pe parcursul ei se introduc presupoziții noi, care nu decurg direct din dezvoltarea anterioară, ci sînt introduse *din afară* ; desigur, ele sînt cerute de dezvoltarea anterioară și decurg din aceasta, în măsura în care remedierea unei lacune, îmbogățirea unei forme, depășirea unei limite este impusă de însăși existența lacunei, de caracterul nedezvoltat al formei, de negativitatea limitei. Dar depășirea unei limite, sinteza unei forme noi, mai dezvoltate, din determinări elementare presupune, pe planul cunoașterii, introducerea a noi concepte, definiții, cunoștințe. De unde luăm aceste cunoștințe ? Desigur din analiza formelor mai bogate, care sînt *date* înainte de a fi, pe plan teoretic, *redate*. Astfel, pentru a analiza structura judecății simple de predicație, trebuie să introducem variabile pentru indivizi și operații de cuantificare cu aceste variabile, trebuie să introducem axiome și reguli de operații noi. Calculul propozițiilor nu este contrazis, dar este lărgit, este dezvoltat în calculul predicatelor. Or, aceasta nu ar fi fost posibil fără o *analiză prealabilă* a judecăților de predicație, realizată în logica clasică, deși în mod formal aceste judecăți urmează abia să fie „produse". Prin urmare, metoda ridicării de la abstract la concret în logica simbolică nu este altceva decît „modul în care gîndirea își însușește" obiectul logicii formale, „îl reproduce spiritual ca pe ceva concret". Împotriva iluziilor idealiste, operaționaliste, generate de constructivismul metodei logistice și care își găsesc expresia în doctrina neopozitivistă, trebuie deci subliniat, așa cum arată Marx, că „în nici un caz...aceasta nu constituie procesul de apariție a concretului însuși"[2], că subiectul real (= în cazul dat procesul viu, bogat, infinit al cunoașterii umane, în care formele logice nu constituie decît unul din diversele ei aspecte) „trebuie să figureze tot timpul în reprezentarea noastră ca o premisă"[3]. Aceasta înseamnă că

[1] Trebuie subliniat totuși de la bun început că primatul logicii propozițiilor față de logica termenilor nu poate fi interpretat ca o primordialitate a relațiilor față de esență, față de însușiri. Logica propozițiilor studiază raporturi de mai mare generalitate, valabile atît pentru teoria judecăților *in esse*, cît și pentru teoria judecăților de relație. Datele logicii, interpretate de pe pozițiile materialismului dialectic, confirmă pe deplin teza primordialității esenței față de relații.

[2] Karl Marx, *Contribuții la critica economiei politice*, p. 242.

[3] *Ibidem*, p. 243.

logica descinde din gnoseologie și converge spre gnoseologie, formele studiate de ea fiind forme de cunoaștere, de reflectare a lumii obiective în conștiința omului.

Astfel stînd lucrurile, putem sesiza nu numai superioritatea metodei logicii simbolice în raport cu logica tradițională, din punctul de vedere al ridicării de la abstract la concret, ci și cealaltă față a medaliei, *justificarea istorică* a metodei logicii clasice, precum și elementele ei valabile și astăzi.

Am văzut că logica formală clasică nu a reușit să fie suficient de abstractă, neputînd de aceea explora atît de adînc ca logistica concretul *formelor* logice. În lumina metodei lui Marx, aceasta apare ca o lipsă. Să ne amintim de pildă că, în opoziție cu alți economiști care îi reproșau lui Ricardo „o tratare prea abstractă a problemelor", Marx considera că „mult mai just ar fi să i se reproșeze contrarul, și anume insuficienta putere de abstractizare, incapacitatea de a da uitării profitul atunci cînd examinează valorile mărfurilor" [1]. Tocmai de *insuficienta putere de abstractizare* se leagă lacuna metodei lui Ricardo, semnalată de Marx, și anume faptul că Ricardo „nu aprofundează cu finețea și înțelegerea necesară determinările formei". La fel se poate spune că logica tradițională nu a abordat cu finețea și înțelegerea necesară determinările cele mai generale ale *formei de judecată*, și anume *însușirea ei de a fi adevărată sau falsă*, studiată *separat* de însușirea judecăților *elementare* (și nu a oricărei judecăți în general !), de a afirma sau a nega ceva despre ceva. Cu alte cuvinte, logica tradițională nu a pornit de la caracterul bivalent al judecății, nu a studiat în mod separat și sistematic cele mai generale proprietăți, relații, operații și legi logice, *care nu depind decît de valoarea de adevăr a propozițiilor*. Stoicii, iar apoi logicienii evului mediu, au degajat o asemenea logică a propozițiilor, dar ei nu erau încă conștienți *de legătura exactă dintre formele logicii enunțurilor și formele mai concrete, mai dezvoltate* (ca, de pildă, judecățile A, E, I, O ale logicii aristotelice). Stoicii chiar ignorau în mod metafizic problema logicii lui Aristotel. De aceea ei se ridică *la* abstract, dar nu și *de la* abstract *la* concret.

După momentul scolastic, epuizată parcă de efortul unei abordări stringent formale și cu adevărat fundamentale, adică abstractă la maximum, logica formală tradițională s-a concentrat asupra teoriei judecăților de predicație, neglijînd logica propozițiilor, renunțînd să exploreze zonele de maximă profunzime ale logicii formale. Scolasticii, care au mortificat ceea ce este viu în materialistul Aristotel, care perfecționau tehnica logică pentru a justifica absurdități teologice, care nu puteau fi abstracți fără a fi pedanți și nu puteau dezvolta logica deducției fără a ignora valoarea inducției și experimentului, au condamnat astfel singuri la uitare, pentru secole întregi, opera lor logică nu lipsită de aspecte valoroase. Reacția justă și inevitabilă împotriva scolasticii (reacție care i-a făcut pe filozofii progresiști ai epocii moderne să treacă cu vederea și elementele nominaliste, din punct de vedere istoric progresiste, din sînul scolasticii) a trecut la arhivă logica evului mediu și, o dată cu ea, ideea stoico-scolastică a unei logici speciale a propozițiilor. Îi era hărăzit logisticii să readucă la lumină

[1] Karl Marx, *Teorii asupra plusvalorii*, partea a doua, p. 156.

această logică sub forma calculului propoziţional, rod al noii metode logistice. Dar ignorarea unei perspective materialist-dialectice i-a dus pe mulţi logisticieni şi la reînvierea a ceea ce este negativ în scolastică, iar perfecţionarea tehnicii logicii a fost folosită pentru a propaga speculaţii subiectiviste.

Raţional înţeleasă, curăţată de suprapuneri filozofice parazitare, interpretată materialist-dialectic, legată de întreaga dezvoltare anterioară a logicii formale, procedura de tip algebric şi de tip formal-axiomatic a logicii simbolice se dovedeşte justificată şi eficientă, în vederea apropierii *asimptotice* de concretul logicii formale. Încercînd să înţelegem istoria logicii formale, trebuie să ţinem seama de indicaţia lui Marx că „dezvoltarea istorică a tuturor ştiinţelor duce la punctele lor de plecare reale abia după ce parcurge nenumărate căi întortocheate, care se întretaie reciproc" [1]. Aşa cum fiziocraţii, de pildă, cercetau care muncă creează plusvaloare înainte de a fi cercetat care muncă creează valoare, analizînd astfel problema „într-o formă complicată, înainte de a o fi soluţionat sub forma ei elementară" [2], tot aşa logica formală a analizat problema judecăţii într-o formă complicată, deşi aparent intuitivă, simplă, înainte de a fi analizat problema sub forma ei mai puţin intuitivă, mai abstractă, dar mai elementară. Înainte de a vorbi despre adevărul sau falsul judecăţii, ea vorbea despre afirmarea sau negarea a ceva despre ceva ; înainte de a vorbi despre însuşirea fundamentală a judecăţii (de a fi adevărată sau falsă) şi de toate operaţiile, relaţiile şi legile logice care depind *numai* de această însuşire, logica tradiţională aborda direct *structura internă* a judecăţii simple, descompunea judecata în termenii ei ; abia azi, şi numai în lumina ideilor şi metodelor calculului logic, ne putem da seama că, în teoria judecăţii şi a deducţiei, logica propoziţiilor precede logica judecăţilor de predicaţie. Istoric, lucrurile stau invers şi în aceasta se manifestă una dintre caracteristicile istoriei ştiinţei, descoperită şi formulată de Marx cu mare forţă artistică : „Spre deosebire de alţi arhitecţi, ştiinţa nu se limitează numai să zugrăvească castele aeriene, ci şi zideşte unele etaje locuibile ale edificiului înainte de a-i pune temelia" [3].

Vorbind despre locul logicii prematematice — şi în special al celei aristotelice — în complexul ştiinţei logicii, trebuie combătute concepţiile nihiliste, care nu recunosc ceea ce este valoros, ceea ce constituie justificarea istorică şi ceea ce are astăzi viabil această logică.

Fără a aborda tema în ansamblu, ci numai în legătură cu problema dezbătută aici, trebuie spus în primul rînd că ridicarea de la abstract la concret nu devine posibilă în ştiinţă decît în urma unei ridicări prealabile de la concret la abstract, care nu poate fi decît produsul istoriei logicii. Organon-ul aristotelic, reprezentînd actul de constituire a logicii formale, este o treaptă deosebit de importantă a acestei ridicări. Chiar dacă Aristotel nu a putut ajunge la logica propoziţiilor, aceasta nu ne va face niciodată să uităm că el a întemeiat logica formală într-un mod adecvat naturii acestei ştiinţe, că a îmbinat ca nimeni altul cele două însuşiri care i se cer

[1] Karl Marx, *Contribuţii la critica economiei politice*, p. 53.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem.*

în egală măsură oricărui slujitor al logicii — un ascuțit simț al formalului și un viu interes filozofic materialist pentru conținutul obiectiv al formelor, pentru funcția lor în procesul cunoașterii lumii.

În al doilea rînd, ridicarea de la abstract la concret *nu este* totuși unica modalitate de expunere a teoriei judecății, iar logica tradițională care începe prin a trata judecățile de predicație își păstrează valabilitatea ei. Nici omenirea și nici fiecare om în parte nu-și însușește matematica începînd prin a elabora și a studia fundamentele matematicii, teoria mulțimilor, ci, dimpotrivă, elaborează sau învață aritmetica elementară fără a-i bănui fundamentele, *fără a-și putea măcar închipui* că există ceva mai *simplu* — ca esență — decît tabla adunării. Și nici istoric, nici în procesul însușirii individuale nu am putea proceda altfel. Ceea ce în ordinea esenței este mai simplu, este totuși mai puțin accesibil înțelegerii. De aceea de multe ori trebuie să începem cu analiza unor forme mai bogate pentru a ajunge la fundamentele abstracte. Acest lucru este valabil și în matematică, și în fizică, și în logică, în logica simbolică inclusiv. Modul de a proceda al logicii tradiționale își păstrează, așadar, valabilitatea sa, ca poartă de intrare în logică (mai mult : atîta timp cît nu cunoaștem calculul propozițiilor, păstrăm în mod inevitabil iluzia că judecata simplă de predicație ar fi într-adevăr, *ca structură*, cea mai simplă formă cu putință, mai simplă decît propozițiile compuse în care intră ca parte componentă).

★

Teoria materialist-dialectică a judecății, însușindu-și *ordinea de expunere* a logicii simbolice — mergînd de la *simplu la complex, de la ideile logicii propozițiilor la ideile logicii judecăților de predicație* și apoi ale judecăților de relație —, însoțește *expunerea stringent formală cu analiza gnoseologică a structurilor studiate*, rezolvînd pe plan logic dialectic problemele pe care nu le ridică sau nu le poate rezolva logica formală. „Logica dialectică nu respinge *de plano* axiomaticile logistice, ci le integrează într-o viziune dinamică de ansamblu asupra legilor celor mai generale ale realității obiective, ordonîndu-le gnoseologic și ontologic" [1].

Teoria logic-dialectică a judecății se îmbogățește asimilîndu-și rezultatele logicii moderne, și, în primul rînd, logica propozițiilor. Pînă în prezent, teoria logic-dialectică a judecății nu analizează decît o grupă restrînsă, deși foarte importantă, de judecăți, și anume judecățile de predicație. Atunci cînd se analizează judecățile ipotetice și judecățile modale, studiul are loc tot în lumina categoriilor singular-particular-general, fără a se dezvălui însă cu suficientă claritate dialectica altor categorii care determină structura acestor judecăți.

În aceasta rezidă o influență încă nedepășită a logicii dialectice hegeliene. „În logica lui Hegel, judecata ipotetică este o judecată apofantică, nu o judecată de relație. Opunîndu-li-se, logica lui Hegel este de același tip cu logica lui Aristotel și a lui Kant și cu totul străină logicii lui Chrysippos" [2]. Se pornește, de fapt, exclusiv de la ideile logicii aristotelice și

[1] Ath. Joja, *Studii de logică*, Ed. Acad. R.P.R., p. 387.
[2] H. Wald, *Introducere în logica dialectică*, Ed. Acad. R.P.R., 1959, p. 153—154.

nu se ține seama și de problematica specifică logicii stoice a propozițiilor. Această situație se răsfrînge și în teoria logic-dialectică a deducției, care este de fapt pînă în prezent mai mult o teorie a silogismului și nu a raționamentului deductiv în genere. De altfel, așa cum au arătat cercetările logistice, teoria formală a silogismului *presupune* deja logica propozițiilor, ceea ce înseamnă că analiza logic-dialectică a silogismului *presupune* analiza filozofică a calculului propozițional.

În centrul logicii aristotelice — și al logicii formale clasice — stă problema predicației, problema raportului dintre individual și general. În centrul logicii stoice stă problema raporturilor de adevăr-fals, a raportului dintre temei și consecință, a conexiunilor logice între propoziții *oarecare*, situație logică care reflectă dialectica altor categorii ontice. Detectarea lor este o sarcină primordială a logicii dialectice și un impuls pentru dezvoltarea sistemului de categorii al dialecticii materialiste.

Rezultatele logicii simbolice conduc la concluzia că teoria judecății în logica dialectică trebuie completată ținînd seama de contribuțiile logicii propozițiilor. Considerăm că o condiție a ridicării de la abstract la concret în teoria logic-dialectică a judecății o constituie studierea determinărilor *judecății în genere* (abstracție făcînd de faptul dacă este o judecată de predicație sau de relație, o judecată simplă sau compusă din alte judecăți). Aceasta înseamnă că trebuie pornit de la studiul celor mai generale determinări ale judecății — *adevărul și falsul. Analiza logic-dialectică a principiului bivalenței constituie*, după părerea noastră, *punctul de plecare al ridicării de la abstract la concret în teoria logic-dialectică a judecății.* Dacă nu confundăm judecata de predicație cu forma-judecată în genere, și dacă aplicăm cerințele metodei ridicării de la abstract la concret, studiind forma generală *înaintea* formelor particulare (așa cum, în economia politică marxistă, plusvaloarea este studiată înaintea profitului, dobîndei și rentei), atunci această concluzie se impune în mod necesar.

Se știe că studiul dialectic al formelor logice înseamnă dezvăluirea *contradicțiilor acestor forme*. Prin urmare, studiul judecății înseamnă dezvăluirea contradicției formei - judecată ca atare. „Condiția cunoașterii tuturor proceselor lumii în « *automișcarea* » lor, în dezvoltarea lor spontană, în viața lor vie — scrie Lenin — este cunoașterea lor în calitate de unitate a contrariilor" [1]. Referindu-se în mod expres la forma judecată și avînd în vedere contradicțiile acestei forme, Lenin scria : „În *orice* propoziție putem astfel (și trebuie) să distingem, ca într-un « nucleu » („celulă"), embrionii *tuturor* elementelor dialecticii, demonstrînd astfel că dialectica este, în general, inerentă întregii cunoașteri a omului" [2].

Pe de altă parte, știm că determinările originare ale obiectului științei, determinări care constituie punctul inițial al ridicării de la abstract la concret, reprezintă totodată *contradicția originară* a obiectului, celula contradictorie din care evoluează totalitatea determinărilor și raporturilor sistemului considerat.

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 38, Ed. politică, București, 1959, p. 364.
[2] *Ibidem*, p. 366.

Din *totalitatea contradicțiilor* diverselor forme de judecăți căutăm deci acea contradicție elementară și generală a judecății care ocupă un loc cu totul special, ca celulă de bază a formei. Întrucît am presupus că în stadiul inițial al analizei facem abstracție de structura noțională a judecății și de specificul judecăților de predicație, trebuie să tragem concluzia că facem totodată abstracție și de dialectica subiectului și predicatului sau de dialectica particularului și generalului, subiacentă structurii $S-P$. În acest caz, analiza dezvăluie o altă contradicție proprie *formei* judecată, contradicție fundamentală care constituie celula, nucleul de bază al logicii propozițiilor, acea unitate a contrariilor care constituie punctul de plecare al ridicării de la abstract la concret : *caracterul bivalent al judecății* (sau, dacă ar fi să generalizăm, *polivalent*).

Valorile de adevăr sînt veritabile determinări dialectice ale formei logice ; ele constituie acea *unitate a contrariilor* care dă viață logicii propozițiilor. De aceea și analiza filozofică a principiului bivalenței este una dintre sarcinile fundamentale ale logicii dialectice. Analiza trebuie dezvoltată, în primul rînd, în direcția dezvăluirii *caracterului dialectic-contradictoriu al raportării adevărului și falsului* în cel mai elementar sistem logic.

Dialectice sînt nu numai determinările gnoseologice ale adevărului — studiate de teoria marxistă a cunoașterii —, nu numai raportarea ideii față de obiect (adevărul ca adevăr obiectiv), nu numai adevărul ca moment și proces (dialectica adevărului relativ și absolut), ci și raportarea adevărului și falsului în cea mai elementară și formală logică. Caracterul dialectic al raportării valorilor de adevăr este tocmai o manifestare a legăturii indisolubile între gnoseologie și logică, a acelei legături pe care neopozitiviștii — considerînd valorile de adevăr drept proprietăți convenționale sau obiecte pur simbolice — încearcă s-o escamoteze. Analiza filozofică a raportului valorilor de adevăr este o temă care își așteaptă încă elaborarea în literatura logică marxistă ; considerăm util să supunem discuției cîteva observații preliminare, cu totul generale, care vor trebui adîncite ulterior.

Într-adevăr, dialectica adevărului și falsului nu este evidentă de la sine ; ea trebuie conturată cu mai multă precizie, dezvăluită în totalitatea momentelor sale, dovedită ca autentică, preîntîmpinînd obiecțiile celor care ar putea crede că aceasta este o dialecticizare forțată a logicii. Și, în sfîrșit, trebuie dezvăluite consecințele teoretice care decurg din conceperea valorilor de adevăr ca determinări dialectic-contradictorii, din considerarea caracterului bivalent al judecății ca o contradicție a acestei forme.

Ca unitate dialectică de contrarii, adevărul și falsul sînt : a) determinări opuse, b) indisolubil legate, c) pe baza primordialității unei laturi în raport cu cealaltă. Să considerăm succint aceste trei momente.

a) *Opoziția contrariilor* este dată în acest caz de dihotomia adevărului și falsului, fapt logic fundamental. „Dihotomia adevăr-fals, scrie acad. Ath. Joja, este imprescriptibilă în logică — logica nu poate funcționa în afara sau deasupra ei" [1]. Fiecare din aceste determinări este negarea celeilalte. În același timp, spre deosebire de opoziția conceptelor de tipul P și non P, în care un termen rămîne de obicei nedeterminat

[1] Ath. Joja, *Studii de logică*, p. 112.

(*non-alb*, în raport cu *alb* este relativ nedeterminat), falsul este la fel de determinat ca şi adevărul [1].

Opoziţia adevărului şi falsului se exprimă în faptul că — în calitate de *predicate metalogice* ale propoziţiei — ele nu se repartizează simultan asupra aceleiaşi judecăţi, ci se exclud reciproc, polar.

b) *Unitatea de contrarii a adevărului şi falsului.* Iată punctul asupra căruia trebuie insistat, deoarece acesta este momentul cel mai dificil. Adevărul şi falsul sînt determinări *indisolubil legate* (cu toate că nu aparţin simultan aceleiaşi judecăţi), deoarece operaţiile logice, legile logice, raporturile logice presupun *nu numai* definirea valorilor logice în raport cu realitatea obiectivă, dar şi, *în mod secund*, determinarea fiecărei valori în raport cu opusul ei. Unitatea constă deci în *corelativitatea* adevărului şi falsului, în permanenta lor *raportare* a unuia la celălalt în cadrul fiecărei operaţii şi relaţii logice. Fiecare din cele două determinări conţine pe cealaltă în mod negativ.

Corelativitatea adevărului şi falsului se exprimă în imposibilitatea, sau cel puţin lipsa de conţinut efectiv a unei logici *monovalente* a propoziţiilor.

Monovalenţa ar face de prisos orice logică. Fără raportarea *adevărului* la fals, logica este o ficţiune la fel ca o aritmetică cu mai puţin de două numere. Aceasta înseamnă că judecata are un caracter *bivalent* indiferent de faptul dacă este adevărată sau falsă. Prin faptul că recunosc ca adevărată propoziţia A sau ca falsă propoziţia B, aceste propoziţii nu devin monovalente, ci continuă să rămînă bivalente. *Bivalenţa* ca proprietate a judecăţii A este distinctă de însuşirea aceleiaşi propoziţii de a fi, să zicem, adevărată. N-valenţa *este ceea ce au comun*, de pildă, două propoziţii *oarecari*, ale aceluiaşi sistem de propoziţii (indiferent de valoarea lor de adevăr determinată pe care o primesc). Elaborarea logicilor polivalente a reliefat în mod pregnant acest fapt, arătînd că există legi, operaţii şi relaţii logice care depind de valoarea de adevăr a propoziţiilor, în sensul că *depind de caracterul bivalent* sau *trivalent*, sau ... *infinitvalent al propoziţiei*. Prin urmare, importanţa logică fundamentală o are nu numai valenţa *concretă* a propoziţiei date, ci şi „spaţiul logic", *sistemul de valenţe* la care aderă. Propoziţia, în logica bivalentă a propoziţiilor, poate avea alte proprietăţi logice decît în logica lui Bocivar, care admite absurdul cu terţă valoare. Operaţia de negaţie se modifică, iar legea identităţii poate fi eventual anulată într-un anumit sistem polivalent. Tot aşa, rămînînd în cadrul logicilor hrissipiene, acţiunea legilor identităţii, contradicţiei, terţiului exclus, contrapoziţiei, silogismului ipotetic etc., etc. presupune *numai* caracterul *bivalent* al propoziţiei în genere şi nu adevărul sau falsul material al unei propoziţii concrete date. *Bivalenţa propoziţiei este un caracter domi-*

[1] Predicatele judecăţilor dialectice sînt „totdeauna categorii şi deci sînt ambele determinate..." (H. Wald, *op. cit.*, p. 106). Autorul evidenţiază caracterul determinat al oricărui termen al unei perechi de categorii contrarii, aflate în unitate dialectică. Trebuie precizat că această proprietate care deosebeşte un cuplu de categorii contrarii de noţiunile elementare de tipul „alb - non alb" nu revine numai categoriilor filozofice, ci şi unor noţiuni ale altor ştiinţe : *logica* (adevăr-fals), *matematica* (negativ-pozitiv) şi, în genere, oricăror determinări corelative de *ordinul esenţei*.

nant al acestei forme [1]. Introducerea variabilelor propoziționale în logică are ca temei obiectiv această proprietate a formei judecată.

Împotriva tezei unității de contrarii a adevărului și falsului se poate ridica obiecția că aceleiași propoziții nu-i pot reveni simultan ambele valori de adevăr.

La o privire superficială, această interdicție se poate interpreta ca o anulare a unității contrariilor. Legea noncontradicției formale ar contrazice, conform interpretării de mai sus, dialectica adevărului și falsului. Obiecția nu rezistă însă unei analize mai atente, întrucît ea se reduce la a contrapune și a opune „lupta" (opoziția) contrariilor unității lor. Legea noncontradicției formale exprimă momentul opoziției contrariilor în cadrul unității dialectice dintre adevăr și fals ; nu se poate cere însă ca *opoziția* contrariilor să fie îndreptată ca argument împotriva *unității* lor. Incompatibilitatea contrariilor nu exclude inseparabilitatea lor ; există tipuri diferite, forme specifice de unitate a contrariilor. Astfel, în fizică, electricitatea pozitivă și negativă formează un cuplu dialectic de contrarii, ceea ce nu presupune însă ca acest cuplu să revină fiecărui electron. Dimpotrivă, sarcinile se polarizează, iar electronul, de pildă, se caracterizează prin sarcină negativă.

Să luăm însă un exemplu și mai apropiat de problematica logică. Se știe că excitația și inhibiția sînt unitatea de contrarii care exprimă esența activității nervoase ; de aici nu rezultă însă că ambele stări contradictorii pot fi „predicate" simultan- contradictorii ale aceluiași neuron. Unitatea contrariilor *se manifestă la nivelul sistemului de neuroni*, în totalitatea conexiunilor și în dinamica lui. Același lucru se poate spune despre raportul dintre propoziția izolată și sistemul propozițiilor. Logica studiază sisteme de propoziții, iar la *acest* nivel, de sistem, contradicția adevăr-fals, conținută *potențial* la nivelul fiecărui element izolat al sistemului în celula propozițională, se desfășoară, se explicitează, se realizează. Alăturarea neuronului de propoziție este cu atît mai concludentă cu cît între circuitele nervoase și structurile propoziționale se constată un izomorfism care permite descrierea comportării neuronilor în termenii algebrei propozițiilor și modelarea circuitelor nervoase în dispozitive electronice.

În genere, putem admite ca formă specifică de manifestare a unității și luptei determinărilor contradictorii într-un *sistem de elemente* repartizarea *simultan - polară, exclusivă*, a acestor determinări la fiecare *element* în parte. Un sistem se deosebește de un conglomerat prin faptul că între elementele sistemului există conexiuni și raporturi esențiale. Polarizarea elementelor sistemului în cadrul unui raport dat exprimă tocmai lupta contrariilor. Această concluzie se poate desprinde clar din metodologia *Capitalului*. Un exemplu ni-l oferă raportul de valoare dintre două elemente ale lumii mărfurilor ; analizînd forma valoare simplă, Marx remarcă : „Forma valoare relativă și forma de echivalent sînt factori inseparabili, corelativi, care se condiționează reciproc ; dar în același timp ele sînt extreme *care se exclud* una pe cealaltă, cu alte cuvinte *opuse, adică poli ai aceleiași expresii*

[1] Nu atingem aici problema construcțiilor axiomatice, a calculelor propoziționale în care presupoziția bivalenței sau polivalenței nu este explicitată. Dar trebuie spus că interpretarea logică a acestor construcții formale presupune un *sistem* al valorilor de adevăr.

de valoare; ele se *repartizează* întotdeauna asupra *diferitelor* mărfuri, pe care expresia de valoare le raportează una la cealaltă ... *În aceeași expresie de valoare, aceeași* marfă *nu poate* deci *să apară în mod simultan în ambele forme.* Dimpotrivă, acestea se exclud, *după principiul polarității*" [1].

c) *Primordialitatea adevărului față de fals.* În cadrul unității contrariilor, laturile opuse sînt în genere disimetrice, neechivalente, au funcții deosebite; una din laturi este primordială, cealaltă este secundă. În cadrul unității adevăr-fals, adevărul este primordial, avînd un caracter privilegiat față de fals (faptul că valorile propoziției sînt numite *valori de adevăr* reflectă în mod spontan, ingenuu, această primordialitate a adevărului).

„Caracterul privilegiat" al adevărului față de fals este determinat de orientarea logicii în funcție de adevăr, prin mijlocirea corectitudinii formale, și nu se poate explica decît prin raportarea diferită a propozițiilor față de realitatea obiectivă: adevărul, reflectare autentică, justă a realității obiective; falsul, reflectare neadecvată, neconcordantă cu realitatea obiectivă. Primordialitatea adevărului față de fals derivă din însăși contradicția fundamentală a judecății, contradicție ale cărei elemente le-am analizat în cele de mai sus și o putem acum sintetiza. Judecata este o cristalizare a activității de gîndire, de cunoaștere; funcția sa de bază este de natură cognitivă. Însăși *natura generală* a judecății, geneza ei în procesul cunoașterii, presupune faptul că judecata este o *cunoștință*, o reflectare logică adecvată a realității. Dar această natură generală a judecății, care constituie însăși rațiunea ei de existență — anume de a întruchipa cunoașterea lumii obiective —, *nu se poate realiza în orice judecată.*

Există o contradicție între natura generală a judecății, și posibilitatea de realizare a acestei naturi în fiecare judecată concretă. Polarizarea judecăților în adevărate și false este expresia particulară la nivelul judicativ a contradicției care străbate întreg procesul reflectării, de la formele sale cele mai elementare pînă la treptele cele mai înalte de cunoaștere: reflectarea nu este copia instantanee și completă, ea conține în sine *negativul* ei, posibilitatea veșnică și inevitabilitatea temporară a cuprinderii incomplete, superficiale, limitate sau eronate a obiectului. Această contradicție face din reflectare un proces care rezolvă contradicția. Revenind la contradicția specifică a formei-judecată, trebuie relevat faptul că primatul adevărului față de fals se manifestă în aceea că *numai judecățile adevărate realizează funcția cognitivă generală* a judecății sau, altfel spus, realizează funcția *virtuală* a formei-judecată. Pe plan judicativ, primatul adevărului față de fals își găsește expresia în norma fundamentală a gîndirii care permite *asertarea* propozițiilor adevărate și interzice asertarea propozițiilor false; pe planul deducției, primatul adevărului față de fals se manifestă în însuși conținutul fundamental al procesului deducției — derivarea corectă a concluziilor din premise *acceptate ca adevărate.*

★

Dacă contradicția suprinsă în caracterul bivalent al judecății este reală, se impune concluzia că legile logicii propozițiilor întemeiate pe acest

[1] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, p. 88.

caracter fundamental al judecății sînt manifestări ale contradicției dialectice. În speță, aceasta privește legea formală a noncontradicției, în forma sa generalizată din calculul propozițiilor. A opune această lege a logicii formale legii universale a luptei contrariilor, sau a le considera în paralel, fără legătură între ele, înseamnă a ignora dialectica judecății. Concluzia care se impune din analiza filozofică a principiului bivalenței este dimpotrivă că *legea noncontradicției* — ca și celelalte legi logice — *reprezintă o manifestare, un mod specific de realizare a dialecticii imanente formelor logice.*

Dar aici se ridică probleme conjuncte, care necesită o analiză separată. Trebuie considerate din punct de vedere filozofic legile logicii propozițiilor, dezvăluind cu mai multă precizie funcția lor reflectorie și conținutul lor obiectiv. Astfel vor putea fi conturate alte aspecte ale dialecticii în logica propozițiilor.

ВОПРОСЫ ДИАЛЕКТИКИ В ЛОГИКЕ ВЫСКАЗЫВАНИЙ

РЕЗЮМЕ

Автор исходит из предпосылки, что символическая логика насыщена диалектикой — диалектикой стихийной, но подлинной, диалектикой, которая проявляется в объективных данных, проверенных практикой этой науки. Эту диалектику систематически и методически нужно объяснять путем раскрытия диалектики самых простых логических идей и методов. Естественно, что нужно начать с наиболее простой логической теории, а именно: с исчисления высказываний.

В работе анализируются две стороны логики высказываний и показывается их роль в развитии теории суждения в диалектической логике.

(1) Символическая логика осуществляет в особых формах переход от абстрактного к конкретному в формальной логике. Отправным пунктом этого перехода от абстрактного к конкретному является логика высказываний. В отличие от классической логики, которая начинает изучение суждения непосредственно с предпосылки вида „S есть P", символическая логика исходит из наиболее общих определений формы суждения, а именно: из значений истинности. В работе показывается, что марксистский метод представляет многочисленные аргументы для обоснования порядка изложения, принятого в символической логике, для обоснования логического метода.

(2) Теорию суждения в диалектической логике нужно развивать, отправляясь от философских выводов, которые вытекают из анализа логики высказываний. До сих пор в диалектической логике не существовало философского анализа принципа двузначности. По мнению автора, именно это и является отправным пунктом при переходе от абстрактного к конкретному в диалектико-логической теории суждения, которая не может ограничиться анализом суждений вида „S есть P".

Двузначность (вообще: многозначность) суждения является основным ее противоречием. В самом деле, истина и ложь представляют собой диалектическое единство противоположностей. Истина и ложь представляют: а) противоположные определения, б) неразрывно связанные, в) истина является первоначальной по отношению ко лжи.

Противоположность обоих определений выражается в их взаимном исключении, в невозможности их одновременного отнесения к одному и тому же суждению. Единство же состоит в их соотносительности (соотносительность выражается в невозможности или по крайней мере в отсутствии действительного содержания однозначной логики высказываний). Первенство истины по отношению к ложному заключается в том, что только истинные суждения осуществляют общую гносеологическую функцию формы суждения — функцию познания объективного мира.

Если двузначный характер суждения представляет *диалектическое противоречие* этой формы, то напрашивается вывод, что законы логики высказываний — и в особенности логический закон *противоречия* — являются выражениями диалектического противоречия. Как таковые они не могут быть противопоставлены или оторваны от всеобщего закона единства и борьбы противоположностей.

ASPECTS DIALECTIQUES DANS LA LOGIQUE DES PROPOSITIONS

RÉSUMÉ

L'auteur part de la prémisse suivante : la logique simbolique est remplie de dialectique — d'une dialectique spontanée, mais authentique, d'une dialectique qui se manifeste dans les données objectives, vérifiées par la pratique, de cette science. Cette dialectique doit être rendue explicite systématiquement et méthodiquement, en commençant par déceler la dialectique au niveau des idées et des méthodes logistiques les plus simples. Il faut donc commencer par la théorie logique la plus élémentaire : le calcul des propositions.

L'auteur analyse deux aspects de la logique des propositions, en en montrant la signification pour le développement de la théorie du jugement dans la logique dialectique.

1. La logique symbolique réalise, dans des formes spécifiques, ce qui, dans la logique formelle, est l'élévation de l'abstrait au concret. Le point de départ de cette élévation de l'abstrait au concret est constitué par la logique des propositions. A la différence de la logique classique, qui aborde l'étude du jugement directement, par les énoncés de la forme «S est P», la logique symbolique part des déterminations les plus générales de la forme jugement, à savoir des valeurs de vérité. La méthode de Marx offre, nous montre l'auteur, de nombreux arguments pour justifier l'ordre

d'exposition adopté par la logique symbolique, pour justifier la méthode logistique.

2. La théorie du jugement en logique dialectique doit être développée en partant des conclusions philosophiques qui se détachent de l'analyse de la logique des propositions. Il n'y a pas, jusqu'à présent, en logique dialectique, une analyse philosophique du principe de la bivalence. Or, c'est justement cela qui constitue le point de départ de l'élévation de l'abstrait au concret dans la théorie logique dialectique du jugement, qui ne saurait se limiter à l'analyse des jugements du type « S est P ».

Le caractère bivalent de la forme jugement constitue la contradiction fondamentale de celle-ci. En effet, le vrai et le faux représentent une unité dialectique de contraires. Le vrai et le faux sont (a) des déterminations opposées, (b) indissolublement liées, (c) le vrai étant primordial par rapport au faux.

L'opposition du vrai et du faux s'exprime dans leur exclusion réciproque, dans l'impossibilité de leur répartition simultanée sur le même jugement. L'unité consiste dans leur corrélation ; la corrélation du vrai et du faux s'exprime dans l'impossibilité, ou tout au moins dans l'absence de contenu effectif, d'une logique *monovalente* des propositions. La primauté du vrai par rapport au faux réside dans le fait que seuls les jugements vrais réalisent la fonction gnoséologique générale du jugement : la fonction de connaissance du monde objectif.

Si le caractère bivalent du jugement représente une *contradiction dialectique* de cette forme, la conclusion qui s'impose est que les lois de la logique des propositions — et particulièrement la loi logique de la non-contradiction — constituent des expressions de la contradiction dialectique. Comme telles, elles ne peuvent être opposées à la loi universelle de l'unité et de la lutte des contraires, ni en être détachées.

CRITERIUL DE APRECIERE A DEZVOLTĂRII FILOZOFICE ŞI A LUPTEI DE IDEI DIN SOCIOLOGIA PREMARXISTĂ

DE

ION BANU

Problema enunţată în titlul prezentului articol trebuie abordată începînd prin a reafirma faptul că întemeierea materialismului istoric de către Marx şi Engels a constituit o revoluţie în istoria milenară a ideilor sociale.

Sublinierea acestui fapt este necesară aici, deoarece precizează de la început spiritul teoretic pe care trebuie să-l respecte cercetarea ştiinţifică în domeniul sociologiei premarxiste, fixînd în acelaşi timp şi cadrul în limitele căruia a putut avea loc procesul ideologic evolutiv precum şi luptele de idei în epoca dinaintea apariţiei materialismului istoric.

Vorbind despre întemeierea materialismului istoric, Lenin — după ce citează cunoscuta prefaţă a lucrării lui Marx *Contribuţii la critica economiei politice*, unde este definit materialismul istoric — arată că astfel s-a constituit pentru prima dată materialismul în sociologie, că s-a creat „pentru prima dată posibilitatea unei atitudini strict ştiinţifice faţă de problemele istorice şi sociale" [1], că astfel a devenit „pentru prima oară posibilă o sociologie *ştiinţifică*" [2]. Materialismul istoric este „unica concepţie ştiinţifică asupra istoriei" [3]. Aceasta pentru că a descoperit caracterul primordial, determinant, al relaţiilor sociale materiale şi, în primul rînd, al modului de producţie a bunurilor materiale, pentru că a descoperit ansamblul legilor sociale obiective de maximă generalitate care guvernează procesul istoric şi a ştiut să dezvăluie astfel raportul real, obiectiv, între fenomenele sociale esenţiale şi cele subordonate acestora.

Chiar dacă unii gînditori premarxişti au izbutit să dea o descriere adecvată anumitor fenomene, ba chiar să interpreteze în mod adecvat unele

---

[1] V. I. Lenin, *Ce sînt „prietenii poporului" şi cum luptă ei împotriva social-democraţiei*, în *Opere*, vol. I, Ed. politică, Bucureşti, 1960, p. 135.

[2] *Ibidem*, p. 136.

[3] *Ibidem*, p. 139.

relații sociale izolate, ei nu au izbutit niciodată să meargă mai departe de aceste observații izolate, nu au știut și nici n-au putut să tragă concluziile necesare din propriile lor constatări, *nu le-au integrat într-o interpretare materialistă de ansamblu*, așa încît teoriile lor sociologice de ansamblu au rămas neștiințifice, idealiste.

Acest fapt a fost inevitabil din punct de vedere istoric. În imensa majoritate a cazurilor, în epoca premarxistă, gîndirea cugetătorilor progresiști a fost o gîndire sociologică *relativ* progresistă, condiționată de poziții sociale obiective doar relativ progresiste. Aceasta a creat întotdeauna grave impedimente pentru rațiunea cercetătoare de adevăr. Democrația sclavagistă a promovat idei înaintate pentru vremea lor, dar nu mai mult decît putea permite suflul scurt al unei democrații *sclavagiste*. Promoția ideologică înaintată stimulată de democrația feudală din China nu a putut fi mai mult decît expresia teoretică a năzuințelor unei democrații *feudale*. Gîndirea revoluționară burgheză din vremurile, pentru totdeauna apuse, de ascensiune a burgheziei nu a încetat niciodată a fi gîndire *burgheză*. Clasele exploatatoare și-au putut manifesta tendințele lor ideologice progresiste doar în limitele permise de existența lor socială întotdeauna contradictorie, de o practică socială încărcată de compromisuri. Cît despre gîndirea exponenților ideologici ai țărănimii din trecut, această gîndire s-a resimțit și ea, mai mult ori mai puțin, de pe urma fărîmițării ei și a experienței istorice nedezvoltate.

Pentru prima dată, clasa muncitoare contemporană, clasă consecvent revoluționară, și exponenții ei pe planul gîndirii teoretice — dispunînd de o experiență socială concentrată, maturizată, pe care mersul legilor sociale obiective o determină și o stimulează din plin — au putut în sfîrșit realiza descoperirea deplină a acestora.

Vorbind despre contrastul dintre sociologia premarxistă și cea marxistă, Lenin arată că autorii trecutului nu au putut mai mult în sociologie decît ca „*în cazul cel mai bun*, ... să acumuleze fapte brute, strînse fragmentar și să înfățișeze anumite laturi ale procesului istoric", în timp ce „marxismul a arătat drumul cercetării multilaterale, atotcuprinzătoare a procesului nașterii, dezvoltării și decăderii formațiunilor social-economice, îmbrățișînd *totalitatea* tendințelor ..." [1].

Inexistența unei teorii materialiste în epoca premarxistă a istoriei ideilor sociale obligă pe istoricul filozofiei să-și pună o serie de întrebări. Există oare un progres în domeniul ideilor sociale în epoca premarxistă? Dacă da, ce bază socială și ce conținut a avut acest progres? Sub ce formă s-a desfășurat el? Iată întrebări care își cer răspunsul. Dat fiind că un răspuns detaliat la aceste întrebări ar implica o trecere în revistă a întregii istorii a ideilor sociale dinaintea lui Marx și Engels, ne mulțumim aici cu unele observații fragmentare. Rămîne ca problema să fie cercetată ulterior mai pe larg, abordîndu-se aspecte deocamdată netratate aici.

★

[1] V. I. Lenin, *Karl Marx*, în *Opere*, vol. 21, E.S.P.L.P., București, 1955, p. 43.

La început, în filozofia greacă şi în cea orientală (chineză, hindusă etc.), problemele societăţii au preocupat pe gînditori în mod indistinct de problemele naturii.

Istoria propriu-zisă a ideilor sociale începe cu momentul în care această indistincţie este depăşită şi constatăm că filozofii se ocupă în mod *distinct* de problemele de ordin social. Dar acest principiu nu trebuie luat în mod absolut. Istoricul va reţine şi unele manifestări anterioare acestui moment. În primul rînd, indistincţia nu apare dintr-odată, ci are ea însăşi anumite antecedente. Astfel, în privinţa Greciei, vom constata că indistincţia menţionată este înlăturată propriu-zis abia în epoca clasică — la Democrit, Socrate, sofişti — dar că unele elemente distincte de gîndire socială apar totuşi încă la Heraclit.

În afară de aceasta, istoricul, atent nu numai la ideile sociale propriu-zise, ci şi la implicaţiile de gîndire socială care preced enunţările teoretice va cerceta şi va găsi asemenea implicaţii în documente, manifestări sociale extrem de vechi, mult anterioare momentului în care se produce actul de separare menţionat.

Dacă luăm în considerare istoria ideilor sociologice* din perioada celor mai vechi timpuri ale mişcării filozofice constatăm în acest domeniu existenţa unui *proces*, a unei evoluţii, a unei maturizări.

Or, aici, ca şi în domeniul ontologic general, nu avem dreptul să vorbim de evoluţie şi maturizare, fără a defini *criteriul* în lumina căruia o idee sociologică va apare mai *evoluată*, mai *maturizată*, într-un cuvînt *superioară* în raport cu alta. Obiectul nostru de cercetare este procesul de mişcare a ideilor sociologice. Dar tratarea ştiinţifică, materialistă, a acestei chestiuni obligă pe cercetător să studieze mişcarea ideilor de orice fel, deci şi mişcarea ideilor sociologice, ca pe un fenomen de conştiinţă, aşadar derivat, încadrat în istoria socială şi înţeles ca secund în raport cu existenţa socială.

Noţiunea de progres vizează atît factorul obiectiv, cît şi pe cel subiectiv al vieţii sociale. Există în mod primordial progresul de ordin obiectiv, legat de trecerea societăţii de la o orînduire economică la alta mereu superi-

* Referitor la termenii *idei sociale*, *idei sociologice*, *idei social-politice*, *ontologice* folosiţi în prezenta lucrare: termenul *idei sociale* indică, se înţelege de la sine, întreaga sferă de idei care se referă la viaţa socială, indiferent de gradul lor de generalitate. Prin termenul *idei sociologice* înţelegem doar ideile sociale *de ordinul cel mai general*, care se referă aşadar la ansamblul vieţii sociale, avînd deci caracter *filozofic*. Deosebim deci ideile *sociologice*, de ideile sociale de mai restrînsă generalizare, vizînd domenii particulare de relaţii sociale, ca, de pildă: idei politice, idei juridice, etice, estetice etc. În expresia curentă de idei **social-politice**, termenul de *social* ne apare ca o prescurtare pentru termenul de *sociologic*, astfel că, vorbind de idei *social-politice* noi înţelegem în fond idei *sociologico-politice*; altminteri expresia este nelogică dat fiind că ideile politice sînt şi ele idei sociale. Prezenta lucrare se ocupă de *istoria ideilor sociologice* din perioada premarxistă a istoriei filozofiei, adică de ideile *filozofice* referitoare la societate.

Considerăm că, în sensul riguros al cuvîntului, ontologicul, în accepţia lui materialist-dialectică, include şi sociologicul. Cum însă în sfera largă a ontologicului, sociologicul ocupă sfera sa proprie mai restrînsă, şi în lipsa unor termeni mai potriviţi, folosim aici termenul de ontologic într-un sens limitativ, ca preocupare filozofică asupra naturii, preocupare ce nu include probleme sociologice. Atunci însă cînd vorbim de idei filozofice, avem în vedere întotdeauna faptul că filozofia include sociologia, deci că ideile sociologice sînt idei filozofice. Spunem aşadar că sfera largă a *ideilor filozofice* cuprinde *idei ontologice*, *idei sociologice* şi altele (*gnoseologice*, de pildă).

oară, iar progresul în domeniul faptelor de conştiinţă este condiţionat de progresul de ordin obiectiv, fără ca prin aceasta să pierdem din vedere faptul că în condiţiile societăţii împărţite în clase antagoniste acest progres constituie un proces profund contradictoriu.

În fiecare epocă istorică dată, în fiecare loc determinat al epocii, există în cadrul formaţiei social-economice date o anumită structură de clasă şi, în societăţile cu caracter antagonic, lupta dintre clase sociale. În această luptă se ciocnesc poziţiile economice retrograde de cele relativ înaintate. În mod corespunzător, se înfruntă poziţii ideologice conservatoare retrograde, şi poziţii ideologice relativ înaintate, care reflectă în mod mai mult ori mai puţin adecvat, conştient ori nu, cerinţele dezvoltării istorice, cerinţele progresului economic obiectiv, în timpul şi locul dat.

Analiza, care *trebuie să fie întotdeauna concret-istorică*, va evidenţia în fiecare moment istoric dat structura de clasă concretă, modalităţile concrete ale luptei de clasă, poziţiile economice relativ cele mai progresiste, în condiţiile şi limitele istorice date. Analiza va merge mai departe şi va scoate în evidenţă aspectele concrete ale luptei ideologice; ea va pune în lumină poziţiile ideologice cele mai înaintate care, de pe poziţiile de clasă relativ cele mai avansate, reprezintă, în condiţiile şi în limitele istorice date, manifestări progresiste. Se va contura astfel gîndirea progresistă a epocii, raportată la cerinţele claselor înaintate, la interesele şi năzuinţele lor, în limitele a ceea ce puteau dori şi da, în limitele a ceea ce au dorit şi au dat în fapt, în locul şi la timpul dat. Această constatare se referă la ideile sociologice, la cele politice, la cele juridice, etice etc.

Dar aceasta nu e totul. Este adevărat că sarcina pe care o implică principiul după care adevărul este întotdeauna concret constă în a porni întotdeauna de la condiţii şi cerinţe istorice concrete. De aici rezultă că o idee care, într-un loc şi într-un timp dat, este caracterizată ca progresistă este înţeleasă ca *relativ* progresistă, în funcţie de coordonatele concrete loc-timp.

Dacă însă ne mărginim la evidenţierea acestui caracter relativ, transformăm relativitatea în relativism.

Împotriva relativismului, marxismul nu izolează relativul de absolut ci le priveşte în unitate dialectică. Afirmaţia asupra caracterului *relativ progresist* al anumitor poziţii economice şi ideologice într-o ambianţă dată nu anulează afirmaţia asupra existenţei unei linii progresiste de ansamblu — deşi sinuoasă, contradictorie în evoluţia ei — de la o orînduire economică la alta, de-a lungul întregii istorii economice, precum şi de-a lungul istoriei milenare a ideilor filozofice (inclusiv cele sociologice), politice, etice etc. Neîndoielnic, noi constatăm în fiecare epocă lupta dintre ideile înaintate şi cele retrograde, constatăm idei sociale care, deşi progresiste la un moment dat, nu mai au acest caracter într-un alt moment istoric, constatăm modificări analoge în ceea ce priveşte componentele, limitele, implicaţiile ideilor sociale, constatăm discontinuitate, reveniri, stagnări în mişcarea ideilor. Dezvoltarea ideilor sociale este într-adevăr contradictorie. *Dar, urmărind succesiunea concretă a momentelor istorice, vom constata că din clocotul acestor stări contradictorii se degajă o anumită linie progresistă de-a lungul istoriei ideilor sociologice, politice, etice etc., linie care trece prin valorile relative ale*

diferitelor momente, prin ciocniri, contradicţii, limite recesiuni şi hiaturi. Este o linie progresistă în gîndire, produs al vieţii şi activităţii claselor şi grupurilor sociale, care, la vremea lor, au ocupat o poziţie istorică înaintată. Este o linie progresistă de gîndire, *care s-a înfăptuit prin lupta* dusă în fiecare din domeniile respective de gîndire *între ideile înaintate* şi *ideile retrograde.* Ideea aceasta a liniei generale progresiste nu trebuie luată ca un postulat. Noi putem ajunge la ea doar plecînd de la analiza diferenţiată a ceea ce constituie *momentul progresist al fiecărei etape istorice date.* Cazurile pe care le vom cita mai jos reprezintă doar ilustrări ale unui proces progresist a cărui descriere integrală va putea fi dată numai în cadrul unei istorii complete a sociologiei premarxiste. Totuşi, considerăm cazurile pe care le vom menţiona drept suficiente spre a scoate în evidenţă teza de mai sus.

Insistăm asupra faptului că ideea dialectică despre caracterul concret, *relativ* al atributului de *progresist* nu exclude, ci, dimpotrivă, implică un element *absolut*, în virtutea raportului dialectic dintre adevărul relativ şi cel absolut.

Relevăm în sprijinul acestei afirmaţii o idee cuprinsă în Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Este adevărat că textul invocat se referă doar la istoria ideilor etice, dar credem că principiul cuprins în textul respectiv e aplicabil prin analogie şi la istoria altor idei sociale. Şi, în domeniul istoriei ideilor etice, orice marxist va constata că ideile etice ale claselor înaintate din fiecare epocă istorică au o semnificaţie concretă, *relativă* la cerinţele şi limitele istorice concrete. Dar acest caracter concret nu exclude, ci implică un element de *absolut*, general uman, care se transmite şi evoluează de-a lungul mileniilor. Iată textul :

„Morala comunistă cuprinde principalele norme morale, general umane, elaborate de masele populare în decurs de milenii, în lupta împotriva asupririi sociale şi a viciilor morale ... În cursul construirii socialismului şi comunismului, morala comunistă se îmbogăţeşte cu noi principii, cu un nou conţinut" [1].

★

Revenind la domeniul care constituie obiectul de tratare al prezentei lucrări, domeniul ideilor sociologice, se pune întrebarea : în ce sens are loc dezvoltarea ideilor sociologice sub imperiul procesului obiectiv relevat mai sus? Care este *produsul, bilanţul teoretic sociologic* al soluţiilor relativ cele mai înaintate din fiecare epocă dată şi *ce anume* ne permite să constatăm că într-adevăr, există un asemenea progres în domeniul dezvoltării ideilor? Aceste întrebări ne conduc spre problema cheie a analizei noastre : oare de-a lungul liniei ce uneşte, în mişcarea lor contradictorie, ideile sociologice care în fiecare epocă au avut o funcţie socială înaintată are loc ori nu sporirea valorii *cognitive absolute* a acestor idei, în aşa fel încît, de la o epocă la alta şi de-a lungul mai multor epoci să putem vorbi de o dezvoltare de la o cunoaştere filozofică inferioară la o cunoaştere filozofică mereu superioară în domeniul gîndirii sociologice?

[1] *Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, p. 132.

Rezolvarea acestei probleme depinde de precizarea a ceea ce înțelegem printr-o cunoaștere adecvată în sociologie. Dat fiind că, așa cum s-a subliniat mai sus, singurul sistem de idei sociologice care oglindește în mod veridic realitatea socială cu legile ei obiective este sistemul dinamic* de categorii și legi ale materialismului istoric, noi putem spune despre o idee sociologică, indiferent cînd a fost enunțată, că are o mai mică sau mai mare valoare cognitivă decît alta după poziția pe care ambele o ocupă în raport cu unica soluție *științifică* posibilă, adică în raport cu materialismul istoric.

De unde dreptul nostru de a aprecia valoarea teoretică a unei anumite teze sociologice enunțată, să spunem, acum 2 500 de ani, în raport cu tezele materialismului istoric, întemeiat acum o sută de ani?

Fiecare epocă din istoria sociologiei s-a caracterizat printr-un anumit grad de dezvoltare a gîndirii sociologice, iar istoricul va aprecia meritele gînditorilor din trecut după măsura în care au știut să se situeze pe cele mai înalte poziții teoretice *posibile în vremea lor*. Dar, pentru a aprecia gradul de *dezvoltare teoretică* a gîndirii sociologice din fiecare epocă, gradul de cunoaștere, de adevăr cuprins în teoriile trecutului nu avem alt criteriu decît pe cel pus la dispoziție de teoria materialismului istoric. S-ar putea obiecta că noi presupunem existența în istoria filozofiei a unei misterioase „finalități" care ar conduce inexorabil de-a lungul miilor de ani spre materialismul istoric modern, „pregătindu-l" ! Se înțelege că nu e vorba de nici o finalitate, de nici un mister. E vorba de două constatări care sînt elementare în filozofia științifică. Prima : legile, laturile cele mai generale ale vieții sociale există în mod obiectiv de la începutul societății, iar legile sociologice mai puțin generale, proprii doar unei anumite orînduiri sociale ori unui grup de orînduiri sociale, încep să existe o dată cu apariția orînduirii respective ori a grupului dat de orînduiri. Legile sociale au existat, așadar, cu mult înainte ca ele să fi fost descoperite de către Marx și Engels și să fi fost exprimate de ei în cadrul materialismului istoric. A doua constatare : teoria gnoseologică a reflectării ne permite să recunoaștem baza științifică a materialismului istoric, concepție care *reflectă* realitatea socială sub raportul legilor ei de maximă sau relativ maximă generalitate. În virtutea teoriei reflectării, noi recunoaștem baza reală, obiectivă a unor idei, materialiste sau dialectice foarte vechi, caracterul lor reflectoriu ; aceasta pentru simplul motiv că practica socială, oricît de elementară, a putut, ba chiar *a trebuit să dezvăluie unor gînditori deosebit de pătrunzători încă de mult anumite însușiri generale ale realității sociale*, deși, înaintea apariției marxismului, această reflectare a fost contradictorie, confuză, adesea naivă și a avut un caracter *limitat*, vizînd numai aspecte izolate ale realității.

Cele spuse pînă acum se leagă de un fapt care nu poate fi decît enunțat aici, și anume că, în linii cu totul generale, progresul pe linia funcției sociale practice pe care o îndeplinesc ideile sociologice favorizează sporirea valorii lor teoretice cognitive, adică o anumită apropiere a lor, directă sau indirectă, de materialism, de dialectică. Nici aici nu e vorba de vreo fatalitate sau coincidență „fericită", ci de faptul observat de către istoriografia

* Dinamic este ceea ce e străin de fixitate, în conformitate cu concepția dialectică asupra noțiunii de *sistem* filozofic. Materialismul istoric este un *sistem* de legi și categorii, dar un sistem *dinamic* care se dezvoltă neîncetat.

marxistă a filozofiei, că gînditorii situați pe poziții sociale înaintate, favorabile transformărilor sociale progresiste, s-au simțit stimulați să nege dogmele prestabilite, formulele dominante și, în același timp, stagnante și că aceasta le-a împins cugetarea spre o investigație rațională, spre o mai adecvată cunoaștere în cadrul limitelor lor istorice.

★

Așadar, sub raport strict filozofic, se conturează în domeniul istoriei ideilor sociologice un criteriu de apreciere în lumina căruia analizăm gradul de apropiere sau de depărtare a concepțiilor sociologice de materialism și dialectică, criteriu care include și funcția socială progresistă ori reacționară a concepțiilor sociologice date.

Dar este oare suficient acest criteriu? Ar fi suficient dacă gîndirea sociologică ar constitui în istoria ideilor un proces pe care să-l putem circumscrie în limitele specificității sale.

Lucrurile însă nu stau astfel. Avem în vedere *raportul dintre sociologic și politic* în istoria sociologiei. Istoria ideilor sociologice, înțeleasă de pe pozițiile marxismului, ne dezvăluie o particularitate care ne arată că noi nu putem și nu trebuie să izolăm istoria ideilor sociologice de istoria ideilor politice, ceea ce duce la anumite consecințe și în problema criteriilor.

Aceasta ne obligă să aruncăm o privire asupra problemei raportului dintre istoria ideilor sociologice și istoria ideilor politice în istoria filozofiei premarxiste *.

Istoria ideilor politice este o disciplină aparte, avînd obiectul ei propriu. Caracterul ei de a fi o disciplină de sine stătătoare derivă din faptul că ideile politice reprezintă o anumită formă de conștiință socială, deosebită de forma filozofică (inclusiv sociologică) a conștiinței sociale. Istoria ideilor filozofice este istoria unor idei cu caracter general, în timp ce istoria ideilor politice este istoria unor idei cu caracter particular. În afară de istoria ideilor politice mai există și celelalte procese istorice de dezvoltare a unor ansambluri de idei particulare. Există astfel istoria ideilor economice, juridice, istoria ideilor etice, istoria ideilor estetice etc. Între procesul dezvoltării acestor idei de ordin particular și procesul dezvoltării ideilor generale, filozofice, despre societate luată în ansamblul ei, există anumite raporturi. Dacă examinăm aceste raporturi, constatăm mai întîi o latură comună pe care o întîlnim în relația dintre dezvoltarea gîndirii filozofice (sociologice) și oricare dintre domeniile de idei particulare, indiferent dacă e vorba de idei politice, juridice, etice etc. Este latura general-particular, de care nu ne ocupăm în prezentul articol. Dar există și o latură specifică. Între dezvoltarea filozofiei și dezvoltarea, de exemplu, a eticii se stabilește și un element de legătură *specific*, pe care nu-l vom întîlni în relația dintre dezvoltarea filozofiei și dezvoltarea, să spunem, a esteticii.

Tot astfel, există și un element specific propriu legăturii dintre dezvoltarea ideilor filozofice și dezvoltarea ideilor politice.

---

* Raportul dintre istoria ideilor sociologice și istoria ideilor politice capătă trăsături calitativ noi o dată cu întemeierea marxismului, dar de această problemă ne-am ocupat în altă parte.

Acest aspect deosebit atrage după sine o consecință referitoare la modul de tratare a celor două domenii de istorie ideologică. Dat fiind că ideile politice există în mod relativ independent (în raport cu cele filozofice, de pildă) este posibilă și chiar necesară elaborarea unor lucrări științifice referitoare la istoria ideilor politice, în mod independent de istoria ideilor filozofice.

Se pune însă întrebarea dacă e valabilă și reciproca acestei concluzii, dacă poate fi redată în mod științific istoria ideilor filozofice, care cuprinde și pe cele sociologice, separat de istoria ideilor politice. Aceasta ar fi greșit, deși, istoria ideilor politice va fi tratată în mod mai sumar în cadrul istoriei științifice generale a filozofiei, decît într-o istorie de sine stătătoare a ideilor politice.

Deosebirea dintre raportul *filozofic-estetic*, de pildă, și raportul *filozofic-politic* este de asemenea natură, încît duce la concluzia că tratarea filozoficului izolat de estetic, este o tratare incompletă, în timp ce tratarea filozoficului izolat de politic este *denaturantă*: dacă tratăm istoria ideilor filozofice făcînd abstracție de istoria ideilor politice, atunci deformăm însăși istoria ideilor filozofice.

Prin urmare, sarcina constă în a trata istoria filozofiei, inclusiv sociologia, *în strînsă legătură* cu istoria ideilor politice.

Această trăsătură se desprinde *din însăși natura specifică* a filozofiei, înțeleasă marxist; ea este proprie istoriei științifice a filozofiei. E un principiu care derivă în esență din concepția marxistă asupra raportului dintre existența socială și diferitele forme de conștiință socială.

În rîndurile de mai sus am arătat că principiul materialismului care recunoaște raportul materialist dintre existența socială și conștiința socială conduce spre constituirea criteriilor de apreciere a valorii cognitive a ideilor sociologice.

În completarea acelor enunțuri vom spune că, pe temeiul acestui raport materialist, se conturează în fiecare moment istoric atît anumite idei sociologice, *cît și anumite idei politice*; că, în linii generale, aceiași factori obiectivi — de ordinul existenței sociale, de clasă — care acționează spre a împinge într-o direcție teoretică determinată gîndirea sociologică, acționează împingînd într-o direcție analogă și gîndirea politică, în fine, că, sub imperiul acestor factori obiectivi, sociologicul și politicul se dezvoltă într-un fel care nu permite izolarea sociologicului de politic, care, mai mult, nu permite înțelegerea sociologicului decît prin intermediul înțelegerii politicului.

De ce aceasta?

Știm că nu putem înțelege filozofia unei epoci decît luînd ca punct de plecare al studiului nostru economia ei.

Dar nu putem trece de la economie la studiul oricăreia dintre formele conștiinței sociale, prin urmare nici la studiul filozofiei, fără a trece prin studiul ideilor politice, a politicului, dat fiind că acesta este, după cunoscutul enunț al lui Lenin, *expresia concentrată a economicului*. Orientările filozofice, ca și orientările din oricare alt domeniu al conștiinței sociale, sînt în ultimă analiză condiționate de *interesele* care împing spre activitatea socială clasele sociale, de scopurile urmărite de ele, de *sarcinile* pe care le îndeplinesc

înfăptuindu-şi scopurile. Aceste interese, scopuri, sarcini aparţin însă, în forma cea mai concentrată, politicului; ele se concentrează în idei *politice* referitoare la interese, scopuri şi sarcini istorice concrete, la mijloacele de realizare şi conservare a realizărilor politice obţinute, la relaţiile dintre clase, în legătură indisolubilă cu problema libertăţii sau a asupririi sociale, referitoare aşadar la exercitarea dominaţiei de clasă, la *stat*, la structura, conţinutul şi funcţiile acestuia, la relaţiile dintre popoare şi state (politica externă) [1].

Înţelegerea semnificaţiei istorice concrete a ideilor filozofice, baza lor de clasă, înţelegerea funcţiei şi limitelor lor depinde de înţelegerea poziţiei, a intereselor şi scopurilor urmărite de clasele sociale, aşa cum toate acestea sînt concretizate în mod concentrat în ideile lor politice. Acea lege a istoriei ştiinţifice a filozofiei care constată existenţa luptei dintre materialism şi idealism, dintre dialectică şi metafizică ne semnalează şi ea un anumit raport necesar între istoria ştiinţifică a filozofiei şi istoria gîndirii politice, în măsura în care lupta dintre orientările filozofice opuse reflectă laturi ale luptei politice dintre clasele sociale. Filozofia care şi-a meritat numele a avut din totdeauna o latură *practică*, o anumită funcţie socială legată de rădăcinile ei de clasă, deşi de cele mai multe ori gînditorii din trecut nu-şi dădeau seama de această latură practică şi nu intenţionau să depăşească poziţia contemplativă de simplă interpretare a lumii. Or, principala sferă de manifestare a laturii practice a filozofiei a fost şi este din totdeauna politicul. *Filozoficul nu se confundă cu politicul, dar una din trăsăturile specifice ale modului ştiinţific de a înţelege filozoficul constă în recunoaşterea legăturii indisolubile existente între filozofic şi politic.*

De aceea, istoria ştiinţifică a filozofiei, care include istoria ideilor sociologice, tratează această istorie sociologică într-un mod care ne conduce întotdeauna spre o istorie a ideilor *social*-**politice**. Sfera ideilor social-politice depăşeşte filozoficul, dar îl depăşeşte în virtutea cerinţelor stringente ale însuşi filozoficului.

De exemplu: probleme teoretice, cum ar fi problema statului, a partidelor politice, a luptei de clasă, a revoluţiei sînt probleme care au în acelaşi timp o latură filozofică (sociologică) şi una politică, fără a se putea trata latura filozofică separat de cea politică. Latura *sociologică* a problemelor statului şi partidelor politice se referă la tratarea lor din punctul de vedere al apartenenţei lor la suprastructura societăţii, al raportului acesteia cu baza materială a societăţii, ca şi din punctul de vedere al raportului partid-mase în făurirea istoriei etc. Latura politică se referă la tratarea problemelor statului şi partidelor politice din punctul de vedere al faptului că sînt expresie a relaţiilor dintre clasele sociale şi mijloacele de realizare a ţelurilor acestora. Cele două laturi sînt intim legate între ele, căci problema începe întotdeauna prin a fi o problemă politică.

Problemele teoretice ale luptei de clasă, ale revoluţiei sociale sînt probleme *filozofice* (*sociologice*), privite din punctul de vedere al dialecticii dezvoltării sociale, al contradicţiilor sociale, al progresului social etc. care,

---

[1] A se vedea definiţia politicului la Lenin, în *Ленинский сборник*, vol. XXI, Moscova, 1933, p. 14. De asemenea *Dicţionarul politic*, Bucureşti, 1958, art. *Politica*.

în orînduirile sociale antagonice, se desfăşoară prin ele; sînt probleme *politice* prin latura lor de a exprima relaţiile dintre clase în societăţile antagonice, formele de manifestare a năzuinţelor lor etc. Şi aici cele două laturi se leagă strîns între ele, momentul politic avînd caracter condiţionat. Enunţările de mai sus nu epuizează conţinutul filozofic sau politic al noţiunilor menţionate.

Din cele de mai sus se desprinde o anumită concluzie asupra chestiunii criteriilor de apreciere în problemele de care ne ocupăm în prezenta lucrare. Criteriul materialism-idealism, ca şi criteriul dialectică-metafizică — legat de funcţia socială a ideilor sociologice — sînt criterii filozofice cu ajutorul cărora operăm în istoria ideilor sociologice. Dat fiind însă că sarcina noastră constă în tratarea istoriei ideilor sociologice în unire cu istoria ideilor politice în cadrul unitar al istoriei ideilor social-politice, urmează că va trebui să ne conducem în munca noastră de istorici ai filosofiei atît după criteriile filozofice enunţate mai sus, cît şi după criteriile proprii istoriei ideilor politice. *Criteriile sînt* **deosebite**, dar urmează a fi folosite **împreună** şi doar împreună. *Numai că folosirea* **îmbinată** *a acestor criterii presupune prealabila lor definire* **separată.**

Nu este locul să tratăm aici chestiunea definirii criteriului propriu istoriei ideilor politice. În treacăt, observăm că în vederea definirii acestui criteriu va trebui probabil să se pună în centrul cercetării problema evoluţiei contradictorii de-a lungul timpului a ideilor despre libertate. Problema urmează a fi încă studiată. Să ne întoarcem însă la tema care constituie preocuparea principală a lucrării de faţă, aceea a definirii criteriului filozofic propriu dezvoltării ideilor filozofice asupra societăţii, adică a ideilor sociologice.

★

Pentru precizarea criteriului de apreciere a luptei de idei şi a progresului cunoaşterii filozofice în sociologia premarxistă, vom lua în considerare o serie de momente teoretice ale trecutului.

Heraclit proclamă cunoscuta teză după care „lupta este universală... şi toate se nasc din luptă şi trebuinţă" [1], arată variatele ei sensuri de ordin ontologic şi mai spune, după ce repetă teza asupra universalităţii luptei, că această *luptă* „pe unii îi face zei, pe alţii oameni, pe unii sclavi, pe alţii liberi" [2].

Astfel, fenomenul social este tratat ca un fenomen aparte dar, în acelaşi timp, supus aceleiaşi rînduieli ca şi natura. Heraclit dă astfel o anumită expresie teoretică, implicită, unităţii care leagă viaţa socială de natură, unitate întrevăzută de el ca unitate a acelei ordini pe care noi o numim ordine dialectică. Ordinea dialectică constituită de principiul dedublării unicului în laturi contradictorii apare ca ordine comună faptelor sociale şi celor cosmice. Deci, această teză implică ideea universalităţii dialecticii, aşadar şi intuirea unei anumite dialectici sociale; în acelaşi

[1] H. Diels, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 12 B 80.
[2] *Ibidem*, 12 B 53.

timp ea implică şi embrionul principiului materialist al existenţei legităţii în domeniul social.

În conformitate cu relatarea lui Aristotel, Anaxagora observase legătura existentă între inteligenţa omului şi mînă [1], adică, evident, mîna *muncitoare*. Aceasta din urmă ar fi cauza inteligenţei. Iată o enunţare prin care, deşi în mod simplist, se constată dependenţa unui fenomen spiritual de un factor pe care *noi* îl constatăm ca fiind legat de un factor material fundamental al vieţii sociale ; nu avem firește nici un drept să presupunem că Anaxagora ar fi avut vreo idee, oricît de vagă, despre un asemenea factor ca factor social ; ceea ce reţinem noi este înregistrarea unei relaţii care, *în fond*, implică, independent de faptul dacă filozoful a fost sau nu conştient de aceasta, recunoaşterea preeminenţei relaţiei sociale materiale, recunoaştere care s-a impus perspicacităţii filozofului, deşi nu-i bănuia semnificaţia.

O dată cu epoca clasică, al cărei început se leagă de triumful democraţiei la Atena sub conducerea lui Pericle, apare ideea de istoricitate a societăţii omeneşti, recunoscută aproximativ în acelaşi timp de către Protagora, Hipocrate şi mai ales de către Democrit. Ideea se află în opoziţie radicală cu credinţa mai veche după care zeii ar fi instituit societatea omenească.

Democrit s-a pronunţat în modul următor :

„Oamenii primitivi îşi duceau existenţa fără nici o rînduială ; ei trăiau în felul animalelor ... Fiind mereu atacaţi de către fiarele sălbatice, au început să se ajute unii pe alţii, împinşi de interese comune, şi astfel, dat fiind că teama îi aduna laolaltă, au început să se familiarizeze unii cu alţii ... Primii oameni duceau o existenţă nenorocită, dat fiind că nu descoperiseră lucrurile (îndeletnicirile) necesare traiului ; erau goi, fără adăpost, necunoscînd focul, neavînd nici o idee despre o hrană mai convenabilă ... Dar după un timp au devenit mai înţelepţi datorită experienţei şi au început să se refugieze în peşteri în timpul iernii şi să pună la păstrat fructe, dintre cele ce se puteau păstra. Au descoperit focul ... au descoperit meşteşugurile. În toate deprinderile lor, dascălul lor a fost nevoia ; aceasta a făcut pe om să cunoască lucrurile în conformitate cu natura lor, pe acest om care era bine înzestrat şi poseda drept ajutor în toate acţiunile, mîini, raţiune şi inteligenţă" [2].

Iată mai întîi o evocare a dezvoltării istorice a societăţii omeneşti, începînd cu o stare învecinată cu aceea a animalelor, continuînd mai apoi cu viaţa de peşteră, spre a se ajunge, în fine, la cea „civilizată". Pentru procesul formării unei înţelegeri dialectice a istoriei este însemnată recunoaşterea de către Democrit a caracterului istoric al societăţii omeneşti, recunoaşterea unei dezvoltări sociale progresive de la o fază inferioară la una superioară. Interesul material comun i-a făcut pe oameni să formeze societatea, iar puterea oamenilor constituiţi într-un agregat social a sporit. Experienţa, acţiunea lor practică în natură şi societate, le-a dezvoltat inteligenţa şi i-a dus la preţioase descoperiri, între care a focului şi a diferitelor meşteşuguri.

---

[1] H. Diels, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 46 A 102.
[2] W. Capelle, *Die Vorsokratiker*, Kröner, Stuttgart, 1940, p. 466–467.

Drept factor fundamental al acestei dezvoltări, Democrit indica nevoia care a stimulat pe oameni şi forţa lor inventivă. Interesul material, nevoia materială, mîna muncitoare alături de inteligenţă, experienţa practică ... ! A vorbi despre rolul determinant al acestui complex de factori asupra dezvoltării sociale înseamnă a privi societatea într-un fel care-l arată pe omul social supus unei necesităţi exterioare fanteziei, capriciilor sale, unei necesităţi care apare ca atribut al existenţei sale materiale. Asemenea teze sînt, firește, încă foarte departe de materialismul istoric, pentru că sînt departe de ideea rolului determinant al modului de producţie. Dar tezele care se referă, fie şi în mod implicit, la rolul determinant al unei *necesităţi* de ordinul *producţiei materiale* în viaţa socială, sînt teze embrionar materialiste, aparţinînd „preistoriei" tezei ştiinţifice asupra modului de producţie şi a rolului acestuia în istorie.

Autorii hipocratici credeau că au observat faptul că în statele despotice asiatice oamenii ar fi mai fricoşi, mai puţin războinici decît europenii. Aceasta din cauza că sufletul oamenilor supuşi unui rege „este aservit şi ei nu doresc să se expună fără nevoie primejdiilor, doar spre a spori astfel puterea altuia. Europenii însă, guvernaţi de legi întocmite de ei înşişi, simt că dacă înfruntă o primejdie, o fac în propriul lor interes, iar nu pentru altul ..." [1]. De aceea cei ce trăiesc „după propriile lor legi şi muncesc pentru ei înşişi, sînt cei mai războinici" [2]. Iată aşadar că mentalitatea oamenilor poate depinde de organizarea politică a societăţii în care trăiesc, deci de o anumită latură a vieţii sociale a omului. În acest caz, explicarea modului de a se comporta şi de a gîndi al omului este sustrasă în anumită măsură de sub imperiul concepţiilor psihologiste subiectiviste şi e trecută pe terenul cauzalităţii sociale, exterioare individului. Este un remarcabil progres în raport cu concepţia ideologică pe care o întîlnim în atmosfera dramaturgiei unui Eschil, spre exemplu, care conferă comportării morale şi implicit mentalităţii omului un caracter imuabil, înnăscut, decis şi dat de zei. Progresul constă în faptul că în locul unei cauzalităţi subiectiviste, mitice, a conştiinţei omului, este formulată o cauzalitate cu caracter *realist, raţional*, mai mult, o cauzalitate de ordin *obiectiv, legată de organizarea politică a societăţii*. Există autori marxişti care consideră organizarea politică a societăţii ca fiind un element al existenţei sociale. Dar chiar dacă nu acceptăm acest punct de vedere, nu putem pune la îndoială caracterul de ordin obiectiv, iar nu de ordin subiectiv al acestui factor destinat să explice conştiinţa oamenilor. Progresul constă aşadar în faptul că teza hipocratică reprezintă în raport cu cealaltă un pas în direcţia poziţiei materialiste care constată rolul determinant al existenţei sociale asupra conştiinţei sociale, pas care, desigur, nu e suficient spre a ne scoate, ca şi la Democrit de altfel, din cadrul idealismului sociologic.

Să comparăm sub unele aspecte gîndirea socială a lui Aristotel cu aceea a lui Platon. Ambele sînt idealiste. Acesta este un fapt indiscutabil. Dar în multe privinţe poate fi pus oare idealismul celor doi autori pe acelaşi plan? Am greşi dacă am proceda astfel. Platon crede că trebuie pornit la

---

[1] *Corpus hippocraticum, Despre aer, apă şi locuri*, § 23.
[2] *Ibidem*, § 16.

organizarea societăţii de la o schemă abstractă, construită pe cale pur speculativă, pe temeiul unei analogii stabilite în chip cu totul arbitrar între organismul social şi psihologia individuală.

Aristotel ia ca punct de plecare al studiului celei mai bune organizări sociale, sistemele politice existente într-o serie de cetăţi greceşti, peste 150 la număr, întemeindu-se aşadar pe un material istoric concret. Este, ca şi Platon, străin de ideea după care o viitoare organizare socială poate fi doar produsul unei evoluţii legice obiective. Pentru Aristotel, ca şi pentru Platon, înfăptuirea unui anumit principiu etic — *fericirea* la Aristotel, *binele* la Platon — constituie un factor primordial, şi nu derivat în înfăptuirea unui stat viitor. Dar, în timp ce Platon studiază căile de asigurare a binelui pe planul speculaţiei morale şi psihologice, Aristotel remarcă faptul că „atunci cînd este propusă o constituţie acceptabilă, trebuie ca ea să poată fi practic înfăptuită, plecînd de la situaţia statelor actuale" [1]. Cu alte cuvinte, spre deosebire de Platon, el crede că trebuie găsită o soluţie care să împace exigenţele etice cu posibilităţile existente în mod obiectiv. Între subiectivismul net al lui Platon şi teza materialist istorică a primordialităţii legităţii sociale obiective, poziţia aristotelică de îmbinare a factorului subiectiv cu un anumit element care îl leagă, în ultimă instanţă, de condiţiile materiale ale existenţei sociale, deşi idealistă, ocupă totuşi un loc intermediar, mai puţin îndepărtat de materialismul istoric. Atent faţă de realitatea vieţii sociale, Aristotel îi acordă întotdeauna însemnătate. Între altele, el admite că părerile oamenilor despre fericire şi bine depind de felul de viaţă pe care-l duc, situîndu-se şi aici pe un punct de vedere superior punctului de vedere platonic.

Se poate aprecia că ansamblul concepţiei sociologice a lui Aristotel, considerată în linii mari, ni se înfăţişează, spre deosebire de aceea a lui Platon, ca ancorată în concret, vădind o constantă preocupare de a nu neglija anumite elemente obiective ale vieţii sociale. Această preocupare e comună sociologiei şi ontologiei aristotelice ; mai mult, preocuparea pentru concretul obiectiv e comună criticii pe care Aristotel o face ideilor sociale ale lui Platon şi criticii formulate de stagirit împotriva teoriei platonice a ideilor. Dar, în timp ce critica teoriei ideilor marchează o poziţie materialistă critica aristotelică a ideilor sociale ale lui Platon evidenţiază nu mai mult decît un idealism mai puţin pronunţat, mai *îndepărtat*, spre a folosi o expresie a lui Lenin.

Faptele sus-menţionate prezintă o deosebită semnificaţie din punctul de vedere al raportului dintre orientările de sens materialist constatate mai sus şi stimulentele sociale de clasă. Anaxagora, prieten al lui Pericle, s-a situat pe poziţiile antiaristocratice ale democraţiei sclavagiste ateniene. Democrit, autorii hipocratici, Aristotel au proclamat în mod formal adeziunea lor la ideile democraţiei sclavagiste. Opoziţia Platon—Democrit ca şi aceea Aristotel—Platon sînt expresii ideologice ale luptei sociale dintre democraţia sclavagistă şi aristocraţia sclavagistă în secolul IV î.e.n. în Grecia.

---

[1] Aristotel, *Politica*, VI, 1, 4.

Constatăm aşadar existenţa unui raport între orientările de sens materialist pomenite mai sus şi poziţiile politice progresiste prodemocratice. Gînditorii menţionaţi mai sus şi la care am consemnat idei sociale progresiste au fost, cu excepţia lui Heraclit, adepţi ai democraţiei sclavagiste. Or, poziţia istorică a democraţiei sclavagiste greceşti constituia un stimulent în direcţia scepticismului religios, deoarece rigorismul religios era convenabil politicii aristocratice; de aici, tendinţa, deşi neîndemînatecă încă, de a căuta explicaţii *în viaţa reală*, şi nu în lumea miturilor. Apoi, democraţia era favorabilă unei politici active împotriva rînduielilor aristocratice învechite; ea prilejuia astfel într-o oarecare măsură îndreptarea atenţiei spre *activitatea socială* a oamenilor.

La aceste stimulente generale s-au putut adăuga şi altele. Atunci cînd ne gîndim la teza anaxagorică, ne amintim că democraţia către care se îndreptau preferinţele sale avea pe timpul lui Pericle susţinători numeroşi în rîndurile proprietarilor de ateliere meşteşugăreşti care participau adesea, în apropierea sclavilor, la activitatea atelierelor, fiind astfel incomparabil mai apropiaţi de procesul muncii creatoare decît membrii aristocraţiei funciare. Anaxagora nu-i avea în vedere pe principalii creatori de bunuri materiale — sclavii. Dar nu ne este oare îngăduit să considerăm că mentalitatea proprietarilor de ateliere meşteşugăreşti — la rîndul ei produs al existenţei lor sociale, materiale — a constituit un stimulent al concepţiei înaintate asupra legăturii dintre creaţiile minţii şi mîna muncitoare?

Acmé-ul Democrit, ca şi acela al lui Hipocrate, aproximativ anul 420 î.e.n., are loc într-un timp de puternică afirmare a democraţiei greceşti. Oare teza lui Democrit asupra interesului material, asupra experienţei practice, nu ne apare într-o legătură determinantă analogă? Cît despre teza hipocratică, ea se recomandă de la sine: ataşamentul hipocraticilor pentru democraţie a putut să favorizeze o oarecare înţelegere a valorii ei sociale şi, de aici, a semnificaţiei sale filozofice. Astfel, poziţia socială prodemocratică a ilustrei şcoli medicale din Cos se preschimbă în concepţie teoretică, deşi încă embrionară, referitoare la rolul determinant al rînduielilor sociale democratice asupra concepţiei oamenilor despre democraţie.

Experienţa socială practică şi acţiunea politică concretă a democraţilor din acest secol impuneau atenţiei gînditorilor înaintaţi condiţiile de viaţă ale demosului, năzuinţele acestuia, şi le „modelau" într-un anumit sens conştiinţa. Condiţiile istorice reale chemau spre idei realiste împotriva misticismului filozofic, chemau spre o tratare oarecum realistă a problemelor sociale, aşa cum aceasta se constată, de pildă, la Aristotel şi îndepărtau de subiectivismul speculativ al unui Platon. Poziţia socială împingea aşadar spre realism, iar acesta este înrudit cu materialismul.

Să trecem la filozofia modernă. Numeroase momente din gîndirea filozofilor care au populat epoca revoluţiilor burgheze din Europa invederează noi progrese pe linia maturizării gîndirii sociologice. Pentru caracterizarea întregului proces de gîndire sociologică în care se încadrează aceste momente, ne referim la acea apreciere de sinteză care e cuprinsă în articolul lui Engels, *Socialismul juriştilor*. Engels observă că, în ansamblul ei, gîndirea evului mediu, inclusiv cea socială, era teologică, din motive de clasă bine determinate. Dar o dată cu ridicarea burgheziei a apărut în Franţa

concepţia juridică despre lume care era „o laicizare a concepţiei teologice... (aşa încît) ... în locul dogmei şi al dreptului divin a fost instaurat dreptul omului, iar locul bisericii l-a luat statul" [1]. Engels explică în continuare că, în timp ce pînă atunci relaţiile economice şi sociale erau închipuite ca fiind de origină divină, ele încep să fie văzute ca create de stat. Această stare de lucruri a dăinuit, în genere, în toată perioada de dominaţie a ideologiei burgheze. O dată însă cu apariţia ideologiei ştiinţifice a clasei muncitoare, adică a materialismului istoric, este respinsă concepţia juridică şi este adoptată interpretarea bazată pe primordialitatea de ultimă instanţă, a modului de producţie şi schimb [2].

Engels are în vedere aici o apreciere a etapelor teoretice prin care a trecut evoluţia întregii ideologii în ansamblul ei. Remarcăm că, în linii generale, noi constatăm un sens evolutiv analog şi în domeniul conţinutului filozofic al fiecărei forme de conştiinţă socială luată aparte. Astfel, spre a lua un exemplu din domeniul dreptului : concepţia tomistă asupra dreptului şi şcoala dreptului natural sînt ambele idealiste, dar ultima a marcat un progres, înlocuind fundamentarea canonică a normelor şi instituţiilor juridice prin interpretarea lor laică pe drumul care avea să ducă spre interpretarea lor economică, în cadrul materialismului istoric.

Materialismul istoric a oferit pentru prima oară un sistem ştiinţific de interpretare a fenomenelor sociale, care se deosebeşte în mod calitativ de soluţiile anterioare — teologice, juridice — toate idealiste. Dar fie că privim în generalitatea lor etapele la care se referă Engels în articolul citat, fie că privim formele speciale concrete în care ni se înfăţişează etapele respective, constatăm că drumul de la idealismul teologic la idealismul juriştilor laici este drumul de la punctul de vedere iraţionalist la punctul de vedere al raţiunii, deşi aceasta din urmă bîjbîie deocamdată prin obscuritate. Aceasta este o *trecere de la domeniul elementelor fantastice la domeniul elementelor reale*, dar fals interpretate. Este, prin urmare, o trecere de la o soluţie idealistă absurdă la altă soluţie idealistă care nu e absurdă, ci doar falsă, şi, prin aceasta, o îndepărtare de idealism, o înaintare în direcţia materialismului.

Conţinutul progresist al evoluţiei este dat tocmai de acest din urmă caracter. Drumul adevărului e contradictoriu ; mişcarea spre adevăr întîlneşte în calea ei absurdităţi şi erori. Absurditatea constă în a crea entităţi imaginare, a „introduce" în realitate asemenea produse fanteziste ale imaginaţiei şi a le da drept reale. Eroarea constă mai ales în procedeul logic de prezumare a unor *false raporturi* între *lucruri reale*. Cînd în lungul proces istoric al cunoaşterii se trece de la reflectarea fantastică, generatoare de „forţe suprapămînteşti" (Engels), la reflectarea „unilaterală" (Lenin despre idealism), drumul spre reflectarea ştiinţifică, devine mai accesibil. De aceea, în istoria filozofiei premarxiste, trecerea de la absurditate spre o idee care este doar eronată poate să constituie *uneori* un pas pe drumul spre adevăr. În cazurile relevate mai sus, trecerea de la o concepţie mistică spre una *numai* eronată constituie, prin abandonarea elementului mistic, un pas în

[1] F. Engels, *Socialismul juriştilor*, în vol. *Marx-Engels, despre religie*, Ed. politică Bucureşti, 1960, p. 243.

[2] *Ibidem*, p. 245.

direcția materialismului și aparține așadar istoriei pregătirii materialismului în sociologie.

Dar fenomenul de trecere de la punctul de vedere fideist la punctul de vedere al rațiunii, cu toată insuficiența legată de faptul că nu se abandona încă idealismul istoric, era doar unul dintre aspectele prin care se afirma raționalismul promovat de burghezia europeană în secolele XVII—XVIII și, pînă la un punct, în secolul al XIX-lea, raționalism a cărui bază de clasă și motivare de ordinul existenței sociale a fost deja evidențiată mai sus. Poziția socială a burgheziei a promovat în aceste secole ofensiva antiteologică cu numeroase implicații teoretice, chiar dacă în domeniul sociologiei rezultatele pozitive dobîndite, deschizînd drum materialismului, erau încă foarte departe de acesta. Oricum, înregistrăm ca reflex filozofic al luptei de clasă progresiste, antifeudale, a burgheziei, această orientare sociologică antifideistă, angajată în direcția apropierii de materialism, avînd deci caracter progresist. În sociologia premarxistă, procesul elaborării elementelor raționale — avînd uneori, în mod izolat, un caracter materialist — embrionar, este complicat și prezintă numeroase nuanțe, uneori foarte complexe, care sînt departe de a fi atît de evidente ca în cazurile pomenite mai sus. În numeroase cazuri există un sîmbure materialist învelit într-o coajă idealistă, alteori elementul materialist nu e mai mult decît un suc prețios, difuzat în cantități infime în masa fructului, de unde poate fi obținut doar printr-o anevoioasă și minuțioasă „distilare" teoretică.

Atunci cînd Lenin — pe marginea textului lui Hegel, acest idealist prin excelență și în sociologie — notează „rudimente de materialism istoric ..." [1], trebuie să supunem textul unei anumite prelucrări teoretice spre a da peste rudimentul constatat de Lenin. În fragmentul reprodus de Lenin, Hegel vorbește despre „mijloc" ca despre „termenul mediu exterior al silogismului care reprezintă realizarea scopului" [2], în „mijloc" s-ar manifesta „raționalul ca atare, care se păstrează în acest altul exterior și tocmai prin această exterioritate. De aceea mijlocul este ceva superior scopurilor" [3].

Faptul că voința liberă a omului se conduce după un scop liber ales și totuși determinat fusese explicat de Hegel în mod idealist, printr-un așazis scop existent în realitatea exterioară, avînd în ideea absolută aceeași obîrșie ca și scopul liber fixat de om acțiunilor sale. Acțiunea practică, mijloc de atingere a scopului, ar constitui, după Hegel, tocmai manifestarea concretă, realizată a „scopului" obiectiv și subiectiv în același timp. „Filtrînd", prelucrînd în sens materialist enunțarea hegeliană, dobîndim ideea materialistă după care există *un criteriu obiectiv* al finalității, așa încît țelurile serioase, permanente pe care omenirea și le stabilește exprimă exigențe existente în procesul istoric obiectiv, în legătură, adăugăm *noi*, cu baza economică materială a acestuia. Dacă actele concrete, practice, pe care le întreprind oamenii în vederea realizării scopului propus se conduc după asemenea scopuri condiționate obiectiv, material, atunci, în măsura în care sînt „materializări" ale scopului, aceste acte concrete sînt, după

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, în *Opere*, vol. 38, Ed. politică, București, 1959, p. 182.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ibidem*.

expresia lui Hegel, „superioare scopurilor", iar în limbajul materialismului istoric, înfăptuirea practică a potenţialităţii existente în mod obiectiv.

Operaţii analoge de prelucrare ne permit să înţelegem sensul cuprins şi în alte observaţii leniniste din *Caiete filozofice*, ca de pildă în cazul în care, pe marginea textului altui idealist premarxist în sociologie, Feuerbach, Lenin scrie „Embrion de materialism istoric" [1].

Feuerbach vorbeşte aici de cotiturile istorice epocale determinate de afirmarea triumfătoare a „egoismului pe deplin legitim" al claselor (între altele) care „vin la lumina unei activităţi istorice". În substratul acestei enumerări, Lenin înregistrează, desigur, teza care conduce spre ideea triumfului istoric al intereselor de clasă legate de relaţii sociale înaintate, („legitime") aşadar, prin ultimele consecinţe, spre legea materialist istorică a concordanţei dintre relaţiile de producţie şi caracterul forţelor de producţie.

Faptul că Lenin vorbeşte în mod explicit de muguri ai materialismului istoric în prima jumătate a secolului al XIX-lea este semnificativ. Practica socială şi evoluţia gîndirii sociologice se apropiau de punctul nodal cînd avea să se producă acea profundă revoluţionare a întregii gîndiri social-politice, întemeierea materialismului istoric.

Lenin, vorbind despre „întreaga ştiinţă socială în general", menţionează faptul că „istoricii şi filozofii de la începutul secolului al XIX-lea („cu toate vederile lor reacţionare", subliniază Lenin) au dus mai departe această ştiinţă, lămurind şi mai mult problema luptei de clasă, dezvoltînd metoda dialectică şi aplicînd-o sau începînd s-o aplice în viaţa socială" [2].

În cunoscuta sa scrisoare către Weydemeyer, Marx, evidenţiind elementele noi, revoluţionare, pe care le-a adus în problema claselor sociale şi a luptei dintre ele, menţionează în acelaşi timp că, în ceea ce priveşte ideea brută a existenţei claselor şi a luptei dintre ele, aceasta se găseşte la istoricii şi economiştii burghezi dinaintea sa [3]. Teza existenţei claselor sociale, opusă ideii abstracte idealiste de „om social în general", precum şi teza luptei de clasă, opusă modului metafizic în care era prezentată istoria orînduirilor sociale cu caracter antagonist, sînt ambele elemente ale teoriei ştiinţifice, materialist-dialectice, asupra istoriei.

Argumentele de ordin faptic ar putea fi prezentate mult mai larg. S-ar mai putea menţiona, dintre faptele cele mai semnificative, următoarele: atît la democraţii revoluţionari ruşi din secolul al XIX-lea, cît şi la democratul revoluţionar romîn Bălcescu, mort în 1852 — care, după cîte ştim, nu a cunoscut scrierile democraţilor revoluţionari ruşi din vremea lui şi cu atît mai puţin pe ale lui Marx sau Engels — este recunoscut faptul că istoria este făurită de către masele populare. Această teză va căpăta sensul ei materialist deplin abia în marxism, unde ea va apare unită cu teza referitoare la rolul determinant al forţelor materiale de producţie, al căror factor principal sînt oamenii care muncesc. Dar, prin opoziţie cu idealismul teoriei asupra rolului istoric primordial al ideilor şi voinţei personalităţilor

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, în *Opere*, vol. 38, Ed. politică, Bucureşti, 1959, p. 66.

[2] V. I. Lenin, *Încă o nimicire a socialismului*, în *Opere*, vol. 20, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1956, p. 199.

[3] K. Marx, *Scrisoare către Weydemeyer*, în *Opere alese*, vol. II, E.S.P.L.P.., Bucureşti, 1955, p. 493.

conducătoare — în politică, filozofie, religie, cultură, știință — concepția premarxistă a rolului maselor anticipează în mod nemijlocit, din punct de vedere teoretic, elaborarea ei materialist-istorică, marxistă. Vorbind despre democrații revoluționari ruși din secolul trecut, nu putem, în această ordine de idei, să nu citățm următoarele cuvinte ale lui Cernîșevski, pătrunse de un anumit spirit materialist, deși sînt enunțate în cadrul unui sistem de idei sociale care, în ansamblu, sînt nematerialiste : „Teoriile politice, ca și teoriile filozofice în general, s-au născut totdeauna sub influența puternică a poziției sociale căreia ele îi aparțineau, iar fiecare filozof a fost reprezentantul unui partid politic care lupta în acel timp pentru dominația asupra societății din care făcea parte filozoful" [1].

Cercetătorii care studiază istoria sociologiei premarxiste în Europa semnalează adesea elemente de gîndire materialist-istorică [2].

De asemenea, vorbind de istoria filozofiei chineze, Jen Țzi-iu arată că și în China se constată, înainte de cunoașterea și pătrunderea marxismului, existența unor elemente izolate, incomplete, de gîndire materialistă în domeniul problemelor sociale enunțate în cadrul luptei dintre materialism și idealism [3].

Impulsul burghez de clasă care a acționat asupra gîndirii lui Hegel — plin de contradicții, dar, pînă la un punct, antifeudal — se simte în tezele asupra libertății scopurilor necesare și asupra valorii acțiunii sociale practice, enunțate de filozoful german în perioada în care burghezia germană simțea difuz nevoia unei acțiuni practice antifeudale și a unei justificări istorice a intențiilor ei, chiar dacă, deocamdată cel puțin, se mulțumea cu speculațiile teoretice asupra practicii revoluționare. Feuerbach, mai apropiat în timp de revoluția burgheză din Germania, e mai aproape de ea și în gîndire. El dă glas în mod mult mai net decît Hegel acelei teze a cotiturilor sociale pe care le determină interesele materiale legitime ale claselor înaintate, teză numită de Lenin „embrion de materialism-istoric". Totodată, faptul că impulsul de clasă nu a fost mai mult decît un impuls burghez, contradictoriu, explică de ce nici Hegel, nici Feuerbach nu s-au putut ridica pînă la înălțimea materialismului istoric.

Baza de clasă a acestor poziții teoretice reconfirmă și în aceste cazuri principiul asupra existenței unei condiționări obiective predominant de clasă atît a apropierii de materialismul sociologic, în filozofia premarxistă, cît și a neputinței sale de a-l aborda.

Am insistat asupra problemei materialismului și idealismului în sociologia premarxistă, deoarece această problemă era legată de cele mai multe întrebări. Dar din acest motiv nu trebuie să subapreciem faptul, legat de mai puține întrebări, al existenței și maturizării începînd din

[1] N. G. Cernîșevski, *Principiul antropologic în filozofie*, Ed. de stat, București, 1951, p. 8.

[2] În acest sens, cu titlu ilustrativ, I. S. Back constată la Desniţki, sociolog ceva mai vechi, „ipoteze materialiste pentru explicarea fenomenelor sociale", (I.S. Back, *S. E. Desniţki, un eminent sociolog rus*, în *Probleme de filozofie*, 1955, nr. 1, p. 72—84) ; N. I. Bronski cere să fie evidențiate „primele începuturi ale interpretării materialiste a istoriei în sociologia premarxistă" (N. I. Bronski, *Despre predarea istoriei filozofiei la universități și institute pedagogice*, în „Probleme de filozofie", 1958, nr. 1, p. 200).

[3] Jen Țzi-iu, *Cîteva probleme ale istoriei filozofiei chineze*, în *Probleme de filozofie*, 1957, nr. 4, p. 179.

timpuri foarte vechi a ideilor, a conceptelor *dialectice* referitoare la viața socială și, totodată, existența opoziției, a luptei în sociologia premarxistă dintre ideile dialectice și ideile metafizice, ori între ideile orientate în direcția dialecticii și altele ostile spiritului dialectic.

★

Descoperirea legilor și categoriilor care au dus la întemeierea materialismului istoric a constituit un salt profund și amplu în istoria sociologiei. Prin aceasta s-a produs o revoluție în domeniul gîndirii sociale. Dar, după cum am văzut, acest salt calitativ a fost pregătit, ca orice salt, de o îndelungată acumulare cantitativă. Din cele arătate mai sus rezultă că această îndelungată acumulare constă în apariția unor idei care stau, în raport cu materialismul sociologic, în poziții variate, și anume :

a) *idei cu caracter materialist embrionar, ori dialectic* ce ni se prezintă în mod izolat într-un sistem de gîndire sociologică, care în ansamblu este idealist (de pildă, „nevoia" la Democrit, ideea rolului maselor la Bălcescu, Cernîșevski) ;

b) idei care reprezintă *implicații de materialism ori de dialectică* ce se relevă ca atare doar dacă desprindem în urma unei prelucrări elementul menționat dintr-un enunț ideologic idealist, metafizic (de exemplu, ideea despre raportul dintre mijloc și scop la Hegel) ;

c) idei cu caracter idealist, metafizic, dar care reprezintă, în raport cu stadiul anterior de gîndire în problema respectivă, *pași în direcția unei apropieri de materialism de dialectică* (de exemplu, concepția juridică asupra societății, opusă celei teologice).

Mișcarea istorică ne arată că și înainte de apariția materialismului istoric a existat în domeniul ideilor sociale o luptă de idei generală și foarte activă, care a împins înainte gîndirea socială. Întotdeauna ea a pus față în față fie idei izolate materialiste și concepții idealiste, fie orientări în direcția materialismului și poziției idealiste mai accentuate, rigide. De asemeni, idei dialectice și idei metafizice. Ca atare, deși nu avem nici un sistem materialist în sociologia premarxistă, avem dreptul, pe temeiul celor constatate mai sus, să vorbim despre existența unei lupte între poziții opuse, luptă care întotdeauna ne apare ca *aparținînd în ultimă analiză opoziției fundamentale dintre materialism și idealism, fie că se constată conflictul între idei sociale cu caracter materialist izolat și idei idealiste, fie că avem de a face cu un conflict între o anumită evoluție în direcția materialismului și conservatismul idealist, ori cu o luptă între teze idealiste dintre care unele sînt mai îndepărtate iar altele mai puțin îndepărtate de materialism.* Cu sensuri analoge, vom vorbi și de opoziția dintre dialectică și metafizică. Există și alte nuanțe care, cu unele amendamente, pot fi în cele din urmă încadrate în cazurile notate aici.

În sfîrșit, se constată că, în linii cu totul generale, există o anumită corelație între pozițiile sociologice opuse și poziția istorică a claselor sociale. Că lupta claselor care au îndeplinit o funcție istorică progresistă împotriva celor conservatoare a stimulat orientările de gîndire care, în variantele menționate mai sus, favorizează apropierea de materialism împotriva pozițiilor sociologice conservatoare, promovate în general de clasele conservatoare.

Cele constatate mai sus duc la precizarea criteriului ştiinţific al termenilor prin care se caracterizează valoarea cognitivă a anumitor idei sociologice ale trecutului în raport cu altele. Vom spune că o idee sociologică este mai *înaintată* decît altă idee, este *superioară* alteia, dacă ne înfăţişează un grad mai înalt de apropiere de poziţia materialist-ştiinţifică, de poziţia dialectică în problema respectivă, ţinînd totodată seama de stadiul concret în care se află lupta ideologică în locul şi timpul dat, de problematica concretă a timpului, de năzuinţele concrete ale claselor sociale, de formele concrete pe care le iau aceste năzuinţe.

★

Spuneam însă că pentru istoria ideilor social-*politice*, criteriul de mai sus, criteriul filozofic, este insuficient; aceasta nu pentru că acest criteriu nu ar izbuti să acopere conţinutul filozofic al materialului în cauză, ci pentru că materialul însuşi nu este doar de natură filozofică, ci *filozofico-politică*, ceea ce ne impune obligaţia de a folosi laolaltă atît criteriul filozofic (materialism-idealism, dialectică-metafizică, funcţie socială practică), cît şi criteriul specific ideilor politice.

Dar în ce fel oare urmează să îmbinăm în mod practic aceste criterii? Nu ni se pare posibilă formularea unei soluţii unice, a unei scheme-tip. Totuşi nu dorim să încheiem acest articol fără o exemplificare concretă, aplicînd cuplul criteriilor menţionate la momentul ideologic al reformelor şi al aşa-ziselor erezii religioase şi, mai concret, la cazul lui Thomas Münzer. Vom constata un mănunchi de idei care, deşi de natură teoretică variată, sînt indisolubil legate între ele, aşa încît numai astfel, în indisolubilă unitate, vor apare în istoria ştiinţifică a ideilor social-politice din Europa occidentală medievală şi tot numai astfel, în unitate, vor constitui obiectul de aplicare al criteriilor enunţate mai sus.

În gîndirea social-politică a lui Münzer distingem:

A. Latura *filozofică* ne relevă implicaţii care favorizează orientarea în direcţia materialismului. Se ştie că Münzer, în condiţiile istorice concrete ale timpului său, nu putea ieşi din cadrul problematicii religioase. Dar în acest cadru, Münzer — combătînd dogma catolică oficială după care „adevărul divin" se justifică prin simpla „revelare" a lui de către divinitate — afirmă că „adevărul divin" inclusiv „revelaţia" trebuie justificate pe temeiul *raţiunii* umane. Aceasta, raţiunea umană, are dreptul să judece pe Dumnezeu şi actele lui, să „cheme la răspundere" pe Dumnezeu. El spune: „meditează asupra lui Dumnezeu, asupra a ceea ce este el în esenţa lui şi în raport cu noi... Apoi pretinde lui Dumnezeu să dea revelaţia care să-ţi aducă... răspunsul la întrebări. Dacă Dumnezeu nu ţi-o trimite imediat... trebuie să i-o pretinzi şi mai stăruitor... Spune-i că e nedrept... Dacă va refuza această revelaţie, el nu va merita, fără îndoială, nici un fel de consideraţie" [1]. Sau, în altă parte, el blamează pe cei care invocă „litera moartă" care redă cuvintele lui Christos, „în loc să facă efortul de a înţelege prin propria lor inteligenţă" [2]. Duhul sfînt de care vorbeşte Biblia, afirmă

[1] După L. G. Walter, *Thomas Münzer et les luttes sociales à l'époque de la Réforme*, Ed. Aug. Picard, Paris, 1927, p. 357—358.

[2] *Ibidem*, p. 343.

Münzer, nu este în afara omului, ci *în om*, fiind tot una cu *raţiunea umană*. Mergînd pe această cale, Münzer propovăduia, „într-o formă creştină, un panteism ... care friza pe alocuri chiar ateismul" [1]. Teza münzeriană asupra raţiunii nu este materialistă, dar reprezintă, în raport cu teza canonică pe care o înfruntă, o categorică manifestare a apropierii de materialism. Aceasta este în esenţă latura filozofică, înaintată, *directă*, a concepţiei lui Münzer *definită prin aplicarea criteriului materialism-idealism*.

B. Münzer revendica în acelaşi timp lichidarea revoluţionară a claselor exploatatoare, a proprietăţii private şi a statului existent, slujitor al exploatării feudale; el cerea întronarea comunităţii muncii şi averilor. Acestea sînt idei politice, sînt idei care militează în favoarea liberării politice şi economice a iobagilor, sînt idei politice înaintate. Spre a ajunge la această concluzie nu am operat cu ajutorul criteriului materialism-idealism sau al criteriului dialectică-metafizică. Într-adevăr, nu putem spune în mod *nemijlocit* că ideea de libertate a ţăranilor iobagi este idealistă ori materialistă, dialectică ori metafizică. Noi nu am operat deci cu criteriul filozofic. Ideea dată ne apare însă a avea caracter progresist, dacă o apreciem sub raportul *criteriului politic al dezvoltării ideii de libertate, al luptei pentru libertate în epoca dată*, al trecerii spre o orînduire socială superioară. Astfel se conturează *latura politică înaintată* a concepţiei lui Münzer.

C. Cele două laturi cea filozofică şi cea politică, pot fi tratate în mod *distinct* una de cealaltă, *dar nu în mod izolat*. Într-adevăr, latura filozofică menţionată la punctul *A* nu poate fi înţeleasă în semnificaţia ei reală decît cu condiţia să cercetăm originea ei politică şi, implicit destinaţia ei, funcţia ei istorică concretă, cu alte cuvinte latura ei politică *practică*. Sensurile filozofice promaterialiste evidenţiate la punctul *A* au putut fi definite, precum s-a putut constata, numai ţinînd seama de caracterul concret al dezbaterii ce se desfăşura. Aceste sensuri promaterialiste se conturau în funcţie de poziţia ortodoxă a teologilor oficiali şi, totodată în funcţie de interesul *politic* al oficialităţii de a păstra neatinsă poziţia ideologică a forţelor sociale reacţionare, dominante. Gîndirea lui Münzer fusese pusă în mişcare în direcţia promaterialistă de starea de spirit şi năzuinţele politice ale ţărănimii iobage revoluţionare. Aceasta ne indică rădăcina orientării sale filozofice şi totodată destinaţia ei, semnificaţia ei practică şi, în funcţie de aceasta, conţinutul ei. Pentru Münzer — ca, de altfel, şi pentru episcopi — nu era vorba de o simplă dispută teoretică asupra raţiunii umane, ci de un scop politic direct pe care-l slujeau cu ajutorul unor consideraţii teoretice. Numai descifrarea scopului practic, politic, urmărit de Münzer ne permite să apreciem în mod adecvat semnificaţia filozofică a concepţiei sale, şi astfel să descoperim conţinutul tezei lui filozofice. Ideile sale de lichidarea claselor exploatatoare şi a proprietăţii private, de întronare a comunităţii averilor erau destinate să indice în mod concret, practic, ce anume trebuie înţeles prin „domnia raţională a lui Dumnezeu pe pămînt"; aşadar, teza raţionalistă menţionată la punctul *A* de mai sus era în totul subordonată scopului politic de a justifica din punct de vedere teoretic revendică-

[1] F. Engels, *Războiul ţărănesc german*, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 7, Ed. politică, Bucureşti, 1960, p. 380.

rile sale politice revoluționare. Într-o *istorie* a *ideilor politice* am putea expune concepția politică a lui Münzer făcînd abstracție de concepția sa filozofică asupra rațiunii umane și a divinității fără ca în felul acesta expunerea noastră să poată fi socotită ca alterată. Dar într-o *istorie a filozofiei* nu am putea să expunem concepția lui Münzer asupra rațiunii și asupra lui Dumnezeu făcînd abstracție de destinația politică dată de Münzer acestei concepții, fără ca astfel să golim gîndirea lui filozofică de adevărata ei semnificație, deci fără ca s-o denaturăm.

D. Spuneam mai sus că ideile politice înaintate ale lui Münzer nu ne relevă o legătură *nemijlocită* cu criteriul filozofic materialist-idealism, ori dialectică-metafizică. În general, o idee politică poate fi constatată ca progresistă ori reacționară, fără ca în această constatare să se fi pornit de la criteriul materiaslim-idealism, ori dialectică-metafizică.

Notam însă totodată faptul că între criteriul care definește caracterul progresist al unei idei sociologice și criteriul care definește caracterul progresist al unei idei politice există în genere o anumită legătură mijlocită. În cazul concepției lui Münzer, vom observa că ideile revoluționarului german privind dreptul la viață și existențe de sine stătătoare a maselor țărănești, protestul împotriva concepțiilor și instituțiilor învechite, acceptarea revoluției înnoitoare, instaurarea egalității între oameni sînt idei *politice* care au totodată și o indirectă consecință *filozofică*, și anume una *înaintată*. Ideea dreptului la viață al maselor contribuie la elaborarea istorică a ideii sociologice materialiste despre mase ca făuritoare de bunuri materiale și prin urmare de istorie. În acea vreme, ideologia reacționară feudalo-papală proclama teza imuabilității instituțiilor social-politice existente, teză pusă sub autoritatea lui Thoma din Aquino, *Doctor angelicus* al scolasticei. Într-o asemenea vreme, protestul împotriva instituțiilor învechite, a asupririi feudale, a statului existent, avea importanța filozofică dialectică de a favoriza concepțiile sociologice de progres social, de evoluție și transformare socială; în strînsă înrudire cu acestea se evidențiază și sensul dialectic al adeziunii lui Münzer la ideea revoluționară care pe lîngă aceasta, include și semnificația dialectică a saltului calitativ în transformarea socială. Prin considerațiile făcute nu am epuizat totuși aderențele filozofice ale gîndirii politice a lui Thomas Münzer.

★

Cercetarea gîndirii sociale premarxiste scoate în evidență o milenară tradiție a procesului de reflectare care face să apară muguri de gîndire materialistă în sociologie sau manifestări de apropiere de materialism. Progresul gîndirii politice de-a lungul mileniilor a fost în linii generale unul dintre factorii de seamă care au stimulat mișcarea filozofică spre materialismul sociologic.

În lupta ideologică contemporană dintre sociologia științifică și detractorii ei burghezi și revizioniști, e util să se scoată în evidență rădăcinile istorice adînci și stimulentele sociale progresiste pe care le are tendința spre materialism sociologic într-un trecut universal de elaborări teoretice vechi de mii de ani.

КРИТЕРИЙ ОЦЕНКИ РАЗВИТИЯ И БОРЬБЫ ИДЕЙ В ДОМАРКСОВСКОЙ СОЦИОЛОГИИ

РЕЗЮМЕ

Автор поставил своей целью исследовать вопрос о том, существовало ли прогрессивное развитие социалистических идей в домарксовской истории общественных идей, а в случае утвердительного ответа-вопрос о том, каким образом следует охарактеризовать это развитие. Это требует прежде всего разрешения вопроса о критерии, при помощи которого в истории социологии устанавливается, является ли данная идея высшей по сравнению с другой или, наоборот, низшей.

Создав исторический материализм, Маркс и Энгельс выработали систему философских законов и категорий, которая адекватно отражает общественную действительность в движении. Возникновение исторического материализма как последовательно научной теории об обществе явилось качественным скачком в истории философии.

В работе также показывается, что в истории социологической мысли одна социологическая идея является более передовой, чем другая, если она в свое время более соответствовала конкретным требованиям исторического развития, чем другая, если она является более близкой к научному решению вопроса, к которому относится. Эти два аспекта ведут познание к одному и тому же положительному направлению, так что в свете теоретических критериев, созданных историческим материализмом, социологические идеи домарксовой эпохи истории философии следует оценивать как более передовые, если они приближаются к материализму или к диалектике с точки зрения общественной теории. Это значит, что критерием оценки является степень приближения или удаления от исторического материализма. Автор подчеркивает, что общественные идеи из далекого прошлого могут быть оценены таким образом не потому, что существовало какое-то „таинственное стремление" мышления прошлого приблизиться к историческому материализму, не потому, что в прошлом якобы существовал какой-то „зародыш" исторического материализма, а лишь потому, что объективные законы общественного развития существовали и до того, как они были раскрыты Марксом и Энгельсом, и что, таким образом, они отражались прямо или косвенно, в большей или меньшей степепени, в сознании философов.

Критерий материализм-идеализм или диалектика-метафизика является философским критерием. Но, как показывается далее в статье, существует особенность истории социалистических идей, рассматриваемой с позиций марксизма, особенность, которая требует использования и другого критерия, не только философского. Эта особенность состоит в том, что с точки зрения марксизма история общественных идей (как идей философских) не может исследоваться в отрыве от истории политических идей, ходя политику нельзя путать с социологией. Отсюда вытекает, что наряду с критерием, свойственным истории

общественных (философских) идей, следует установить критерий, присущий истории политических идей. Оба критерия нужно определить отдельно, каждый из них имеет в виду другие идеи, но их следует использовать в соотношении и переплетении в рамках *единства* истории социально-политических идей.

Автор показывает, что, занимаясь определением критерия для истории политических идей, он стремился сформулировать его в связи с идеями о *свободе*.

Хотя в истории мышления одни идеи являются передовыми с точки зрения философского критерия, а другие — с точки зрения критерия политического, автор обращает внимание на тот факт, что между политикой и философией в истории мышления, в процессе его восходящего развития существует неразрывная связь.

Далее автор рассматривает, каким образом осуществляется прогрессивное развитие социологических (философских) идей в эпоху до возникновения исторического материализма. На снове анализа определенного числа случаев из античной и новой (домарксовской) философии автор приходит к выводу, что этот прогресс заключается в: *а*) высказывании в рамках идеалистических социологических теорий идей, содержащих *материализм в зародыше* или наивную диалектику; *б*) наличии некоторых импликаций, в которых, при отрыве их от идеалистического контекста и при критическом анализе, раскрывается элемент материалистического или диалектического мышления; *в*) высказывании идей, которые, хотя и имеют идеалистический характер, представляют, в зависимости от позиций, против которых они направлены, *приближение к материализму* (в смысле некоторого отдаления от идеализма). Так, автор приходит к выводу, что в определенном смысле *в истории общественных идей до возникновения исторического материализма существовала борьба между материализмом и идеализмом* и что под этим нужно понимать: *а*) борьбу между идеями зачаточно материалистического характера и идеалистическими идеями; *б*) борьбу между концепциями, содержащими материалистические импликации, и идеями чисто идеалистическими; *в*) борьбу между идеалистическими положениями, представляющими шаг вперед по пути сближения с материализмом, и другими положениями, по своему характеру более отдаленными от материализма.

В заключение, в работе подчеркивается связь, существующая между высказыванием передовых идей в истории социологии и передовой социальной позицией общественных классов.

LE CRITÈRE D'APPRÉCIATION DU DÉVELOPPEMENT ET DE LA LUTTE D'IDÉES, DANS LA SOCIOLOGIE PRÉMARXISTE

RÉSUMÉ

L'auteur se propose d'étudier le problème de l'existence d'une évolution progressive des idées sociologiques dans l'histoire prémarxiste des idées sociales et, dans l'affirmative, d'examiner le problème de la manière

dont doit être caractérisée cette évolution. Cela exige la solution préalable de la question du critère en fonction duquel on constate, en histoire de la sociologie, qu'une idée est plus avancée qu'une autre ou, au contraire, inférieure.

En fondant le matérialisme historique Marx et Engels ont élaboré un système de lois et de catégories philosophiques qui reflètent la réalité sociale en mouvement. L'apparition du matérialisme historique, en tant que théorie conséquemment scientifique de la société, a représenté un bond qualitatif dans l'histoire de la philosophie. En ce qui concerne l'histoire de la pensée sociologique prémarxiste, l'étude affirme qu'une idée sociologique est plus avancée qu'une autre si, en son temps, elle a répondu de manière plus adéquate aux exigences concrètes du développement historique, si elle serre de plus près la solution scientifique du problème auquel elle se rapporte. Ce double aspect conduit la connaissance dans la même direction positive, de sorte qu'à la lumière des critères théoriques forgés par le matérialisme historique, les idées sociologiques de l'époque prémarxiste de l'histoire de la philosophie doivent être appréciées comme étant plus avancées dans la mesure où elles se rapprochent du matérialisme, ou, sur le plan de la théorie sociale, de la dialectique. Cela signifie que le critère d'appréciation consiste dans le degré de rapprochement ou d'éloignement d'avec le matérialisme historique. L'auteur souligne que les idées sociales du passé éloigné peuvent être ainsi appréciées non pas en vertu d'une « tendance mystérieuse » de la pensée de se rapprocher du matérialisme historique, non pas en vertu du fait qu'il y aurait eu, dans le passé, une « préparation » du matérialisme historique, mais uniquement que les lois sociales objectives ont existé avant d'avoir été découvertes par Marx et Engels, et qu'ainsi elles ont pu se refléter, directement ou indirectement, dans une mesure plus ou moins grande, dans la conscience des philosophes.

Le critère matérialisme — idéalisme, ou dialectique — métaphysique, est un critère philosophique. Mais, et l'auteur nous le montre au cours de l'article, il y a une particularité de l'histoire des idées sociologiques, considérée à partir des positions du marxisme, qui exige l'utilisation d'un autre critère encore que du critère philosophique. Cette particularité consiste dans le fait que, en partant des positions du marxisme, l'histoire des idées sociales (en tant qu'idées philosophiques) ne peut être étudiée séparément de l'histoire des idées politiques, quoique le politique ne se confonde pas avec le sociologique. Il s'ensuit qu'à côté du critère propre à l'histoire des idées sociales (philosophiques), on doit formuler aussi le critère propre à l'histoire des idées politiques. Les deux critères doivent être définis séparément, ils visent, chacun séparément, d'autres idées, mais ils doivent être utilisés, mis en corrélation et réunis, dans le cadre *unitaire* de l'histoire des idées *sociales-politiques*.

S'occupant de la définition du critère propre à l'histoire des idées politiques, l'auteur montre qu'on doit le formuler en relation avec le problème des idées sur la *liberté*.

Quoique, dans l'histoire de la pensée, certaines idées apparaissent comme avancées suivant le critère philosophique, tandis que d'autres, apparaissent ainsi suivant le critère politique, l'auteur attire l'attention

sur le fait que les deux lignes de la pensée théorique — la ligne philosophique et la ligne politique — ne doivent pas être considérées étrangères l'une à l'autre, mais qu'au contraire, l'on doit admettre l'existence d'un certain parallélisme entre le mouvement progressiste sur le plan philosophique et le mouvement progressiste sur le plan de la pensée politique.

Dans son étude, l'auteur se propose ensuite d'examiner la manière dont se produit le progrès des idées sociologiques (philosophiques) à l'époque d'avant l'établissement du matérialisme historique. Se fondant sur l'analyse d'un certain nombre de cas tirés de la philosophie antique et de la philosophie moderne (prémarxiste), il arrive à la conclusion que le progrès consiste : a) dans l'énoncé des idées ayant un caractère *matérialiste embryonnaire*, ou naïvement dialectique, dans le cadre de théories sociologiques idéalistes ; b) dans l'existence de certaines *implications* qui, détachées d'un contexte idéaliste et soumises à une analyse critique, révèlent un élément de pensée matérialiste ou dialectique ; c) dans l'énoncé d'idées qui, bien qu'ayant un caractère idéaliste, représentent, vis-à-vis des positions contre lesquelles elles sont formulées, un *rapprochement avec le matérialisme* (dans le sens d'un éloignement d'avec l'idéalisme). L'auteur arrive ainsi à conclure qu'en un certain sens *il y a lutte entre le matérialisme et l'idéalisme dans l'histoire des idées sociales d'avant l'établissement du matérialisme historique* et qu'il faut entendre par là : a) la lutte entre les idées matérialistes embryonnaires et les idées idéalistes ; b) la lutte entre les exceptions contenant des implications matérialistes et les idées nettement idéalistes ; c) la lutte entre des thèses idéalistes qui représentent un pas vers un rapprochement à l'égard du matérialisme et d'autres thèses plus éloignées du matérialisme.

Enfin, l'étude souligne le lien qui existe entre l'énoncé des idées avancées de l'histoire de la sociologie et la position sociale avancée des classes sociales.

ŞTEFAN STÎNCĂ – GÎNDITOR ŞI MILITANT SOCIALIST
70 de ani de la apariţia lucrării sale „Mediul social ca factor patologic"

DE

Dr. B. DUŢESCU

În 1891 a apărut, sub formă de teză de doctorat, la Facultatea de Medicină din Bucureşti, lucrarea doctorului Ştefan Stîncă *Mediul social ca factor patalogic*, prima lucrare medicală marxistă românească.

Remarcabilă contribuţie în domeniul gîndirii medicale marxiste româneşti şi, în general, a culturii noastre progresiste, lucrarea dr. Ştefan Stîncă este expresia influenţei mişcării muncitoreşti şi a ideologiei sale marxiste asupra dezvoltării gîndirii ştiinţifice din ţara noastră.

Dr. Ştefan Stîncă este unul dintre cei mai de seamă gînditori în domeniul medicinei ştiinţifice româneşti şi un remarcabil militant socialist de la sfîrşitul secolului al XIX-lea.

Format sub influenţa mişcării muncitoreşti socialiste în plină organizare pe atunci în ţara noastră, dr. Ştefan Stîncă devine un adept înflăcărat al ideilor socialiste ale lui Marx şi Engels, punîndu-şi întreaga sa activitate teoretică şi practică în slujba cauzei clasei muncitoare[1]. Iată ce nota Ştefan Stîncă despre primul său contact cu cărţile socialiste : „M-au înflăcărat şi mi-au mers drept la inimă cuvintele scrise în ele... din ziua aceea m-am pus pe citit, pe cercetat, pe gîndit şi am ajuns un devotat adept al ideilor socialiste. De atunci şi pînă azi, şi negreşit pînă la moartea mea, sînt şi rămîn apărătorul sincer al acestor sfinte idei"[2]

Dr. Ştefan Stîncă s-a ridicat, sub influenţa mişcării muncitoreşti şi a socialismului ştiinţific, la înţelegerea *sarcinilor* sociale ale omului de ştiinţă legat de interesele fundamentale ale poporului. A fost membru,

[1] Vezi I. Ghelerter, *Viaţa şi opera lui Ştefan Stîncă*, „Viaţa medicală", nr. 11, noiembrie 1955, pp. 86–95.

[2] „Calendaristic – remarcă conf. L. Wasserman şi S. Palade, în comunicarea *Cîteva date noi despre Ştefan Stîncă* (comunicare ţinută la Cercul de referate de istoria medicinii la S.S.M. din 7. VI. 1957) – mărturia dr. Ştefan Stîncă corespunde cu evenimentele din 1881, cînd guvernul a luat măsuri represive împotriva activităţii cercurilor socialiste, cu ocazia organizării de către acestea a aniversării a 10 ani de la Comuna din Paris.

imediat după înființare, al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din Romînia, pe care l-a reprezentat la două Congrese socialiste internaționale (Viena și Breslau).

Întreaga sa activitate politică și profesională, strîns îngemănate, poartă amprenta devotamentului său pentru cauza clasei muncitoare. „De multe ori dr. Stîncă venea prin atelierul tipografiei unde lucram noi — scria un muncitor tipograf în ziarul muncitoresc *Lumea nouă* (1897). Ți-era mai mare dragul să vezi cum acest apostol al științei ne dădea sfaturi și reguli higienice pentru a putea evita nenumăratele boli de care se poate îmbolnăvi un lucrător tipograf"[1]. În condiții grele de muncă, persecutat de regimul burghezo-moșieresc, mutat din județ în județ, dr. Ștefan Stîncă și-a dăruit întreaga sa putere de muncă poporului pentru a cărui cauză a luptat. S-a stins de tînăr, la numai 32 de ani, bolnav de tuberculoză.

Caracterul militant al activității sale științifice și conștiința poziției de clasă în abordarea problemelor teoretice și practice sînt trăsături definitorii, deosebit de valoroase, ale întregii sale opere. Ele sînt sintetizate în mod deosebit în lucrarea sa capitală *Mediul social ca factor patologic*, de la a cărei apariție se împlinesc 70 de ani.

★

Lucrarea dr. Ștefan Stîncă *Mediul social ca factor patologic*[2] cuprinde o complexă analiză științifică marxistă a fenomenelor medico-sociale. Prin datele aduse, prin caracterul ascuțit demascator, prin schițarea căii pe care se pot rezolva problemele fundamentale ale sănătății publice, lucrarea a fost de un real folos luptei clasei muncitoare împotriva regimului de exploatare burghezo-moșieresc. Ea ocupă totodată un loc de seamă în procesul pătrunderii ideilor marxiste în Romînia; în paginile ei apar pentru prima dată în literatura romînă un număr mare de pasaje din diferite lucrări ale lui Marx și Engels, cum sînt *Capitalul*, *Situația clasei muncitoare din Anglia*, *Originea familiei, a proprietății private și a statului*.

Studiul dr. Ștefan Stîncă *Mediul social ca factor patologic* depășește caracterul descriptiv al lucrărilor înaintașilor săi asupra stării sanitare a maselor. Pornind de la tezele lui Marx și Engels care demonstrează cum modul de producție capitalist are o acțiune nocivă asupra vieții și sănătății proletariatului și a celorlalte pături muncitoare, dr. Ștefan Stîncă face o pătrunzătoare analiză a patologiei sociale, trăgînd concluzii care constituie o importantă contribuție la studiul problemei.

El demonstrează că mediul social are o influență determinantă asupra sănătății oamenilor și că, pentru a obține condiții prielnice pentru îmbunătățirea sănătății publice, trebuie acționat în primul rînd asupra

---

[1] Citat după S. Izsak, *Viața și opera lui Ștefan Stîncă*, în Ștefan Stîncă, *Mediul social ca factor patologic*, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 27.

[2] Lucrarea a fost reeditată în anii regimului nostru democrat-popular. Vezi Ștefan Stîncă, *Mediul social ca factor patologic*. Cu un studiu introductiv și adnotări de Samuil Izsak, Ed. Acad. R.P.R., 1956.

mediului social. Deci medicina trebuie să ia în considerație condițiile sociale în care trăiesc și muncesc oamenii.

Referindu-se la gîndirea medicală din vremea sa, dr. Ștefan Stîncă arată că, de obicei, omul era privit ca o ființă de sine stătătoare, fără legătură cu ceilalți semeni ai lui; omul era studiat ca un obiect care face parte din natură, ignorîndu-se aproape total faptul că fiecare om trăiește în mediul său social, în cadrul unei anumite societăți. „Noi credem că omul ca ființă socială — scrie dr. Ștefan Stîncă — nu poate și nu trebuie să fie studiat din punct de vedere patologic ca ceva ce există singuratic, izolat. Despărțirea omului de societatea în care viețuiește este o procedare potrivnică științei, în contrazicere cu faptele, cu adevărurile cunoscute pînă azi"[1]. Dezvoltarea societății omenești, rezultat al activității creatoare a oamenilor, a împins progresul social pe culmi mereu mai înalte, descoperind noi și noi mijloace de eliberare de sub înrîurirea capricioasă a naturii. De ce atunci — se întreba dr. Ștefan Stîncă — omul este încă supus bolii, suferințelor provenite tocmai din pricina influențelor dăunătoare ale naturii? Acest fapt denotă, sublinia el, că intervine o altă cauză mai cuprinzătoare, mai determinantă, și care dirijează în mod legic aceste influențe asupra omului. Acest factor determinant este societatea, mediul social în care se dezvoltă organismul uman și care are un rol hotărîtor asupra dezvoltării omului. „Puterea mediului social — scria dr. Șt. Stîncă — a întrecut pe cea a celui natural și putem spune că, dacă omul este încă supus unor influențe oarecare, apoi este mai ales sub influența mediului social"[2]. De ce atunci omul de știință să nu privească drept cauze ale bolii nu numai acțiunea microbiană directă, ci și factorii de mediu social care modelează la om acțiunea microbiană, uneori o atenuează, alteori o exacerbează? „Deschizi o carte — arăta dr. Ștefan Stîncă — și citești într-însa că boala cutare e datorită frigului, cutare umezelii, alta muncii excesive, alta tuturor acestora reunite și cu toate acestea cel mai profan din lume știe că omul a învățat să se sustragă de sub influența vicisitudinilor temperaturii, știe că se pot face lucruri minunate numai cu mașini și foarte puțin ajutor din partea brațelor omului... Omul știe să facă case... să-și croiască haine pentru a se apăra de frig; omul a putut să înlocuiască brațele sale prin fier și oțel, cu toate acestea el se îmbolnăvește de frig și de muncă prea mare"[3]. De unde vine această anomalie? Răspunsul l-a găsit în lucrările lui Marx și Engels, care au demonstrat că modul de viață al muncitorilor în capitalism este o cauză fundamentală a răspîndirii celor mai ucigătoare boli în sînul populației muncitoare, că datorită relațiilor de exploatare în capitalism oamenii muncii nu pot beneficia de progresele științei.

Iată unul din pasajele din *Capitalul*, în care Marx dezvăluie în profunzime acest proces. „Condițiunile materiale în care se face munca în fabrică nu le menționăm decît în treacăt. Toate organele simțurilor sînt vătămate în aceeași măsură de temperatura ridicată în mod artificial,

---

[1] Ștefan Stîncă, *Mediul social ca factor patologic*, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 105.
[2] *Ibidem*, p. 106—107.
[3] *Ibidem*, p. 107.

de atmosfera încărcată cu impurități provenite din materia primă, de zgomotul asurzitor etc. abstracție făcînd de pericolul de moarte pentru oamenii ce se mișcă printre mașinile înghesuite, care dau, cu o regularitate ca cea a anotimpurilor, comunicate de război din cîmpul muncii industriale. *Economisirea mijloacelor de producție*, dezvoltată ca în seră abia în sistemul de fabrică, devine în același timp, în mîna capitalului, un jaf sistematic al condițiunilor de viață ale muncitorului în timpul muncii, un jaf de spațiu, de aer, de lumină și de mijloace de protecție personală împotriva acelor efecte ale procesului de producție care constituie un pericol pentru viață sau pentru sănătate, fără să mai vorbim de măsuri care ar avea ca scop o mai mare comoditate pentru muncitor"[1].

Însușindu-și tezele științifice despre rolul mediului social, dr. Ștefan Stîncă scrie : „dacă mediul social aduce cu sine o așa dezvoltare încît permite omului să se sustragă de sub influențele distructive, morbide ale naturii, dar nu dă tuturor putința de a se folosi de acest progres, fără îndoială că adevărata cauză morbigenă devine însuși acest mediu"[2]. Pornind de la aceste teze, dr. Ștefan Stîncă a considerat mediul social din vremea sa ca fiind principalul factor patologic. Există vreo putere în natură, se întreabă el, care hotărăște cine se poate folosi și cine nu se poate folosi de rezultatele progresului social și, cine trebuie să se supună acțiunilor distructive ale naturii și cine se poate apăra de ele? „Noi — scria dr. Ștefan Stîncă — sîntem convinși că asemenea putere, oricare ar fi numele sub care este cunoscută, nu există și că *alcătuirea mediului social face ca bunătățile aduse de dînsul să nu se reverse asupra tuturor și deci el este de vină în primul rînd dacă mai există boli născute de frig, foame etc.*"[3]. Sănătatea omului depinde mai ales de mediul social în care trăiește.

„Mediul social este factorul patologic cel mai însemnat, care provoacă tocmai bolile cele mai nesuferite, cele mai periculoase — scria Șt. Stîncă referindu-se la orînduirea capitalistă. Organizării mediului social i se datorește acel cortegiu întreg de mizerii fizice (și morale) care nimicesc ființa omenească, care face din lumea aceasta o adevărată vale a plîngerilor"[4].

De aici reiese clar o primă concluzie : studiul mediului social, cunoașterea elementelor lui componente, dar mai ales a modului de producție într-o anumită orînduire socială are pentru medicină o importanță fundamentală. Dacă mediul social este responsabil într-o atît de mare măsură de sănătatea oamenilor, atunci trebuie dată o asemenea organizare mediului social, încît efectele lui să fie numai binefăcătoare. De aceea se impune o atitudine *militantă* din partea omului de știință : să lupte pentru o asemenea organizare a mediului social în care, după cum scria Stîncă referindu-se la orînduirea socialistă lipsită de exploatare, „omenirea va sărbători adevărata vîrstă de aur... viața nu va fi scurtată prin accidente morbide evitabile și mediul social, departe de a fi un factor

[1] K. Marx, *Capitalul*, Ed. P.M.R., București, 1948, p. 439.
[2] Ștefan Stîncă, *Mediul social ca factor patologic*, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 108.
[3] *Ibidem*, p. 108, *(subl. ns.)*.
[4] *Ibidem*, p. 118.

patologic, dimpotrivă, va fi un izvor de viață îndelungată și fericită"[1].

Încheierea lucrării lui Șt. Stîncă reprezintă de fapt un apel revoluționar, prin care se arată că pentru curmarea relelor trebuie înlăturată cauza socială și că „*în mîinile noastre stă puterea* de a curma cu defectele inerente societății noastre. Să ne slujim de această putere..."[2].

Adept consecvent al învățăturii lui Marx și Engels, dr. Ștefan Stîncă a desfășurat întreaga analiză întreprinsă asupra problemelor medico-sociale în spiritul intransigenței revoluționare față de orice teză neștiințifică prin care apologeții burgheziei căutau să justifice racilele societății capitaliste, să născocească tot felul de teorii cu privire la cauzele mizeriei sociale. O astfel de teorie burgheză reacționară cu răspîndire în acea perioadă a fost malthusianismul, pe care Engels l-a calificat drept „cea mai deschisă declarație de război împotriva proletariatului"[3].

În domeniul criticii malthusianismului în literatura romînească, lucrarea lui Ștefan Stîncă *Mediul social ca factor patologic* se înscrie ca unul dintre primele documente ale demascării și respingerii acestei „teorii" de pe pozițiile socialismului științific. Un întreg capitol al lucrării (cap. II *Lupta pentru trai și Teoria lui Malthus*, publicat în 1891 și de „Contemporanul" sub titlul *Darwin și Malthus în etiologie*) este consacrat criticii teoriei lui Malthus și precizării, pe baza tezelor marxiste, a deosebirilor fundamentale dintre modul de existență al animalelor și modul de existență și acțiune al oamenilor.

Arătînd netemeinicia teoriei lui Malthus, dr. Ștefan Stîncă subliniază că partizanii acestei teorii încearcă zadarnic să dovedească prin fapte sau prin date statistice că ar exista un decalaj între totalul produselor de consum și totalul populației, chiar în acele țări în care mizeria maselor este mult accentuată. „Nicăieri azi, în societățile civilizate — scrie Ștefan Stîncă — nu există o *suprapopulație absolută*, adică un număr mai mare de oameni decît suma alimentelor etc. Ceea ce există aproape pretutindeni este așa-numita suprapopulație relativă, adică un număr de muncitori, fie cu capul, fie cu brațele, mai mare decît are nevoie capitalul pentru a funcționa. Brațele omului sînt înlocuite prin mașini și astfel o sumă de locuitori rămîn fără ocupație și devin supranumerari..."[4]. Datele statistice arată „absurditatea suprapopulației absolute", faptul că în capitalism, pe măsura creșterii productivității muncii și a masei de bunuri produse, mizeria se adîncește. În țări ca Irlanda — și Ștefan Stîncă citează datele folosite de Marx în *Capitalul* — se poate observa că populația „merge *descrescînd* și mize ia materială *crescînd* într-un mod înspăimîntător, deși bogăția țării crește !" [5]. Concluzia lui Ștefan Stîncă, temeinic fundamentată pe un material statistic și de practică medicală bogat și variat, își păstrează și astăzi actualitatea : „Nu imperfecțiunea

[1] Ștefan Stîncă, *Mediul social ca factor patologic*, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 207.
[2] *Ibidem*.
[3] Fr. Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia*, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 2, E.S.P.L.P., 1958, p. 519.
[4] Ștefan Stîncă, *Mediul social ca factor patologic*, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 125.
[5] *Ibidem*, p. 126.

mediului natural, nu nedesăvîrşirea lui e de vină dacă există supranumerari, oameni care alcătuiesc o suprapopulaţie în ţările industriale sau agricole în care agricultura se face cu ajutorul maşinilor. Dacă există o suprapopulaţie, vina este, precum foarte bine o dovedeşte economia socială [1], vina este a defectelor organizării „mediului social" [2].

Dr. Ştefan Stîncă a luat de asemenea atitudine faţă de teoria lui Malthus şi pentru a demasca concluziile ei făţiş antiumane, preconizate de unii „organizatori" ai sănătăţii publice în ţările capitaliste. Aceştia, încercînd că transpună în practica medicală principiile malthusiene, se ridicau împotriva măsurilor de ocrotire a sănătăţii întregului popor, măsuri care ar acţiona, chipurile, împotriva selecţiei naturale şi a luptei pentru existenţă; medicina nu trebuie, în concepţia malthusienilor, să susţină viaţa a o mulţime de bolnavi, pentru că prin aceasta ea ar uşura putinţa de transmitere a unor predispoziţii spre îmbolnăvire, iar pe de altă parte ar menţine populaţia pretins excedentară [3] !?

Demascînd în lucrarea sa caracterul antiştiinţific şi antiuman al concepţiilor medico-sociale burgheze, care decurge din teoria lui Malthus, Ştefan Stîncă a subliniat că „medicina contribuie cu luminile sale la progresul social, nicidecum... nu-i o piedică pentru dezvoltarea propăşitoare a speciei omeneşti" [4]. Inegalitatea socială, arată Şt. Stîncă, este aceea care face ca ştiinţa medicală să nu poată ajuta tuturor deopotrivă. El considera necesar să precizeze de la bun început că evoluţia socială este ştiinţific explicată numai de materialismul istoric, „...frămîntările observate în sînul societăţilor omeneşti le explicăm prin cu totul alte teorii, prin teoria „luptelor de clase", izvorîtă din concepţia materialistă a istoriei omenirii" [5]. Pentru a acţiona în mod corespunzător, oamenii — şi deci şi medicii în cadrul profesiunii lor — trebuie să cunoască îndeaproape şi în mod ştiinţific organizarea mediului social, să militeze pentru o asemenea organizare socială care să asigure omului sănătatea fizică şi morală. „Mediul social — scria Stîncă — este deja în multe puncte cunoscut. Cel mai celebru om, care a analizat perfect (şi a introdus chiar noţiunea aceasta în ştiinţă) mediul social mai ales în privinţa organizării sale economice, a fost genialul economist german Karl Marx" [6].

Prin întreaga analiză bazată pe înţelegerea materialist-dialectică a relaţiilor dintre mediul fizic şi social şi starea de sănătate a oamenilor, dr. Ştefan Stîncă se înscrie în rîndul primilor mari gînditori din domeniul medicinii care au ajuns la concluzia că sănătatea oamenilor muncii nu poate fi deplin asigurată decît lichidînd pe cale revoluţionară relaţiile de exploatare, instaurînd orînduirea socialistă.

---

[1] Aici Şt. Stîncă se referă la economia politică marxistă.

[2] *Ibidem*, p. 127—128.

[3] O privire critică de ansamblu asupra reflectării malthusianismului în medicina burgheză contemporană ne-o oferă comunicarea prof. Th. Ilea şi conf. Crosz Gheza, *Concepţii burgheze actuale în sănătatea publică* (Sesiunea ştiinţifică I.M.F. Bucureşti, 1959).

[4] Ştefan Stîncă, *Mediul social ca factor patologic*, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 125.

[5] *Ibidem*, p. 104.

[6] *Ibidem*, p. 111.

Fără a diminua meritele istorice deosebite ale lucrării, menționăm că analiza pe care Ștefan Stîncă o face mediului social are anumite limite. Într-o mare măsură, aceasta se explică prin faza de început în care se găsea mișcarea muncitorească de la noi; perioada în care Stîncă și-a elaborat lucrarea face parte din etapa pătrunderii și răspîndirii socialismului științific, a asimilării învățăturii lui Marx și Engels. Doctorul Ștefan Stîncă raportează în mod just starea sanitară la condițiile sociale ale epocii respective; el explică însă aproape totul prin „organizarea mediului social". Dr. Stîncă nu reușește să evidențieze factorii determinanți ai acestei „organizări"; deși vorbește de lupta de clasă ca motor al dezvoltării sociale, el nu desprinde formele concrete ale acestei lupte care pot duce la instaurarea noilor relații de producție, relațiile socialiste.

Clarificarea deplină a acestor probleme de o deosebită importanță va avea loc în Romînia în cadrul luptei ideologice desfășurate sub conducerea partidului comunist. O dată cu întemeierea P.C.R., se realizează acea forță politică, organizatoare și conducătoare a luptei de masă pentru cucerirea măsurilor de asistență sanitară, care să cuprindă toate păturile muncitoare. Importanța deosebită a activității partidului comunist în această direcție rezidă atît în îndrumarea ideologică marxist-leninistă permanentă, cît și în caracterul ei militant, de organizare și conducere a luptei pentru obținerea de condiții mai bune de viață și de muncă, prin organizarea și conducerea luptei maselor largi în frunte cu proletariatul pentru victoria revoluției socialiste.

★

Însușirea și aplicarea materialismului dialectic dă medicinii posibilitatea de a deveni o știință capabilă să sesizeze și să descopere multitudinea corelațiilor dintre individ și mediul său extern și să desprindă acele legături care au un caracter determinant. În lumina filozofiei marxist leniniste, medicul devine un militant nu numai în ceea ce privește realizarea terapeuticii medicale, dar și în vederea realizării *terapeuticii sociale*, pentru obținerea unor condiții de viață și de muncă favorabile omului, dezvoltării lui armonioase fizice și spirituale.

Problemele sănătății publice nu sînt deci probleme tehnice înguste, ele fac parte din marile probleme sociale a căror rezolvare justă cere în mod necesar *situarea conștientă pe pozițiile clasei muncitoare*. Numai în acel regim social în care puterea politică și economică aparține oamenilor muncii se pot crea și asigura condițiile necesare sănătății întregii populații. Istoria a arătat că de adevărata și deplina grije pentru sănătatea poporului nu se poate ocupa decît numai clasa muncitoare, în condițiile în care puterea politică și economică este în propriile ei mîini.

Condițiile de viață în Romînia burghezo-moșierească determinau polarizarea bolilor cu extindere în masă, a bolilor infecto-contagioase ș.a. spre păturile muncitorești, spre clasele sociale exploatate. Realitatea însăși, crudă, pe care a trăit-o poporul nostru, este unul din cele mai puternice argumente împotriva oricăror „noi" variante ale medicinii burgheze contemporane, a așa-zișilor reprezentanți ai „medicinii sociale" care pretind, chipurile, de a fi găsit căile soluționării problemelor medico-

sanitare ale întregului popor în cadrul orînduirii burgheze. Şi în ţara noastră au fost în trecut asemenea reprezentanţi ai „medicinii sociale", dar ei n-au putut reduce cu nici un procent numărul mare de pelagroşi, tuberculoşi, malarici ş.a.; dimpotrivă, cu fiecare an de exploatare capitalistă creştea şi numărul de bolnavi din rîndurile celor exploataţi.

Abătînd problematica medico-socială de pe adevăratul ei drum şi definind „medicina socială" drept calea creării unei vieţi raţionale a oamenilor, reprezentanţii acestui curent consideră în mod apologetic ca posibilă de realizat, în cadrul orînduirii capitaliste, dirijarea ştiinţifică a producţiei şi activităţii omeneşti, a societăţii în întregime. Dar ce fel de „dirijare ştiinţifică" poate asigura „medicina socială" în cadrul capitalismului, cînd „raţionalizarea" capitalistă înseamnă în mod necesar tocmai continua adîncire a exploatării, intensificarea la maximum a muncii, creşterea mereu accentuată a numărului de şomeri, epuizarea muncitorului?

În trecutul ţării noastre, savanţi de seamă ca Victor Babeş, Gheorghe Marinescu ş.a., înfruntînd grele condiţii materiale, au dezvoltat unele ramuri ale medicinii romîneşti, aducînd contribuţii de seamă la tezaurul ştiinţei medicale mondiale. Cu toate acestea, în tot decursul orînduirii burghezo-moşiereşti s-a manifestat un izbitor contrast între o anumită dezvoltare a ştiinţei medicale şi deosebit de înapoiata stare sanitară a maselor muncitoare.

Numai revoluţia socialistă, construirea socialismului în ţara noastră, descătuşînd practica şi ştiinţa medicală din dominaţia de clasă a vechiului regim, i-a creat totodată bazele materiale şi ideologice ale unei dezvoltări fără precedent, a realizat legarea ei de cele mai acute nevoi ale întregului popor.

Realizările deosebite obţinute în toate domeniile de activitate în anii regimului democrat-popular din ţara noastră în direcţia îmbunătăţirii permanente a nivelului de viaţă material şi cultural al celor ce muncesc arată limpede că numai clasa muncitoare sub conducerea partidului său marxist-leninist este purtătoarea unei adevărate concepţii umaniste, a grijei pentru sănătatea întregului popor.

Faptul că numai orînduirea socialistă cuprinde în sine posibilitatea desfăşurării unor largi acţiuni coordonate ştiinţific în vederea apărării sănătăţii întregului popor a fost întrevăzut, pornind de la învăţătura lui Marx şi Engels, de unul dintre primii medici socialişti din ţara noastră, dr. Ştefan Stîncă. Lucrarea sa *Mediul social ca factor patologic* rămîne un important document istoric, o primă şi valoroasă încercare de a mînui cu pricepere învăţătura lui Marx în analiza problemelor medico-sociale.

REVISTA „KORUNK" (1926—1940) ȘI PROBLEMELE FILOZOFICE ALE ȘTIINȚELOR NATURII

DE

Prof. I. SPIELMANN
Candidat în științe medicale

În lupta pentru promovarea concepțiilor științifice înaintate, materialiste, publicistica comunistă a jucat și în țara noastră un rol de frunte.

Revista de științe sociale și literatură *Korunk* (Era noastră) — revistă progresistă de limbă maghiară, apărută la Cluj între 1926 și 1940 — și-a desfășurat activitatea într-o perioadă în care lupta de clasă pe plan ideologic între cultura democratică și cea reacționară a luat forme deosebit de ascuțite în țara noastră.

Alături de revistele legale ale Partidului Comunist din Romînia și de celelalte reviste influențate și îndrumate de partid (de ex. *Era nouă*, *Bluze albastre*, *Reporter*, *Tömegkultura*, *Világosság* ș.a.), revista *Korunk* a constituit unul din posturile ideologice înaintate ale frontului progresist antifascist din țara noastră, în jurul ei grupîndu-se militanți activi ai mișcării comuniste ilegale și valoroase forțe ale intelectualității progresiste.

Primii ani ai revistei poartă încă amprenta incertitudinilor teoretice și a eclectismului burghez. După 1930, revista trece însă sub îndrumarea unor publiciști și scriitori care se apropie de marxism-leninism, în frunte cu scriitorul și sociologul progresist Gaál Gábor. Dar „linia de demarcație între cele două perioade de dezvoltare a revistei — cum precizează tov. Gáll Ernö într-un articol consacrat valorificării tradițiilor înaintate de luptă ideologică din trecutul țării noastre — nu poate fi tratată în mod rigid. Cei mai buni dintre scriitorii și publiciștii grupați în primii ani în jurul revistei *Korunk* trec și ei prin procesul de radicalizare, de clarificare ideologică, se alătură activității noii gărzi, care începe să imprime revistei o orientare generală marxistă.... Pe de o parte, găsim și în numerele apărute în primii ani scrieri demne de atenție, aprecieri de pe poziții progresiste

înaintate; pe de altă parte, confuziile ideologice şi unele manifestări obiectiviste nu au dispărut cu totul din paginile revistei nici în cea de-a doua perioadă de apariţie"[1]. Astfel şi după 1930 întîlnim în paginile revistei articole tributare pedologiei, studii în care se apreciază pozitiv diferitele curente ale psihologiei idealiste (freudism, adlerism etc.), încercîndu-se, în mod greşit, aducerea acestor idei străbătute de spiritul partinităţii burgheze la acelaşi numitor cu marxismul.

Profilul tematic al revistei a fost deosebit de variat, îmbrăţişînd probleme politico-ideologice, filozofice, istorice, literare, ştiinţific-naturaliste, psihologice etc. Stînd pe poziţii materialiste militante, *Korunk* a dus o luptă permanentă împotriva ideologiei burgheze a reacţiunii maghiare din Transilvania. Revista a demascat concepţiile naţionaliste despre „spiritul de unitate ardeleană", despre aşa-numita „naţiune spirituală maghiară" etc., concepţii care au fost vînturate în diferitele reviste ale burgheziei maghiare din Transilvania (de ex. *Erdélyi helikon*, *Pásztortüz*, *Erdélyi irodalmi szemle* etc.). De asemenea a pus în adevărata sa lumină conţinutul narodnic-reacţionar al aşa-numitei ideologii transilvaniste. În articolele sale a supus unei critici necruţătoare concepţiile revistei *Hitel*, exponenta fascismului maghiar din Romînia.

Korunk nu a neglijat însă nici lupta împotriva naţionalismului şi a fascismului romîn, demascînd consecvent concepţiile social-politice ale lui Rădulescu-Motru, I. Moldovanu, G. Banu etc.

Revista *Korunk* a considerat drept una din sarcinile sale centrale lupta pentru închegarea şi consolidarea prieteniei romîno-maghiare, propagarea adevărului despre U.R.S.S., respingerea calomniilor antisovietice, popularizarea succeselor economice şi culturale ale Uniunii Sovietice [2].

Chiar de la apariţia ei, dar mai cu seamă după 1930, revista *Korunk* a trebuit să ducă o luptă dîrză împotriva dictaturii burgheziei şi moşierimii şi împotriva stării de asediu în Romînia, al cărei proces de fascizare se accentua în acea perioadă.

Lupta revistei *Korunk* pentru victoria ideilor marxist-leniniste, împotriva diferitelor forme de manifestare a ideologiei burgheze a avut un rol important în educarea progresistă a oamenilor muncii şi îndeosebi a intelectualităţii maghiare din ţara noastră, a strîns în jurul său numeroşi intelectuali marxişti şi progresişti.

O atenţie deosebită a fost acordată în paginile revistei *Korunk* problemelor filozofice ale ştiinţelor naturii.

Revista a publicat numeroase studii şi articole de popularizare adresate maselor largi de cititori, a dezbătut şi aprofundat în lumina teoriei marxist-leniniste necesitatea fundamentării materialiste a cercetărilor întreprinse în ştiinţele naturii, a demascat diferitele curente şi tendinţe idealiste cu circulaţie în rîndul oamenilor de ştiinţă.

---

[1] Gáll Ernö, *Tradiţii valoroase ale frontului ideologic, progresist*, în *Lupta de clasă*, 1956, nr. 12, p. 42.

[2] Vezi art. *Popularizarea U.R.S.S. în revista Korunk* de Toth Sándor, în *Igaz Szo*, 1956, nr. 1–2.

1. ȘTIINȚELE NATURII ȘI FILOZOFIA

În articolul său *Filozofia în Rusia de astăzi*, apărut în anul 1931, Gaál Gábor (Bolyai Zoltán) expune pe larg teza leninistă despre necesitatea alianței dintre filozofii marxiști și naturaliștii situați pe pozițiile materialismului spontan, în lupta comună împotriva idealismului.

„Criza" științei din țările capitaliste, arată articolul, a luat naștere datorită interpretării eronate a noilor descoperiri din domeniul științelor naturii, și tocmai de aceea este necesar ca filozofii marxiști să cunoască temeinic noile probleme ridicate ca urmare a acestor progrese. Autorul precizează că în Uniunea Sovietică au loc discuții teoretice ample în jurul generalizării materialiste a teoriei relativității, a problemelor ridicate de structura materiei și asupra concepției evoluționiste a lui Darwin. „Științele teoretice moderne ale naturii... constituie o problemă centrală a cercetărilor filozofice din Rusia" (*Korunk*, 1931, p. 37).

Filozofia marxistă constituie un sprijin de seamă în această activitate, deoarece, arată autorul, „...marxismul este la fel de apropiat de științele naturii ca și de științele sociale. În materialismul dialectic este dată unitatea metodică dintre științele naturii și științele sociale. Dialectica materialistă dă științelor naturii fundamentarea filozofică. De aceea materialistul cu pregătire naturalist-științifică trebuie să se situeze pe pozițiile materialismului dialectic" (*Korunk*, 1931, p. 36).

Strînsa legătură dintre științele naturii și filozofia materialist-dialectică este reliefată și de *Jozsef Attila*, marele poet proletar maghiar, în lucrarea *Științele naturii și marxismul.*

Jozsef Attila pleacă de la constatarea că toate încercările de prezentare a marxismului ca o concepție exclusiv socială sînt profund false. „Legile naturii constituie confirmarea spontană a materialismului dialectic, ceea ce înseamnă că în ordinea logică științele naturii se întemeiază pe valabilitatea materialismului (dialectic), deși cercetările naturalist-științifice au precedat cu necesitate în succesiunea istorică formularea în teze a dialecticii materialiste ca principiu" (*Korunk*, 1932, p. 367).

În ciuda redactării pe alocuri stîngace, este limpede că și acest articol a fost scris sub influența ideilor leniniste. Adevărul tezelor materialismului dialectic este dovedit în mod elocvent de istoria însăși a științei și a tehnicii.

În ambele articole întîlnim însă și unele teze greșite, vulgarizatoare. Astfel Gaál Gábor interpretează eronat rolul dialecticii hegeliene în spiritul idealismului menșevizant al lui Deborin. Pe de altă parte, Jozsef Attila tinde să treacă marxismul în categoria științelor naturii. În același timp însă, Jozsef Attila respinge cu fermitate afirmația falsă a freudistului Totis Béla, potrivit căreia concepția despre lume nu este o știință, ci o atitudine afectivă. El vede în concepția marxist-leninistă „știința obiectivă a eliberării proletariatului" (*Korunk*, 1932, p. 405).

În anii de maturitate ai revistei *Korunk*, necesitatea generalizării pe baze materialiste a rezultatelor obținute în științele naturii a fost dezbătută ca o problemă centrală. În diferite articole se subliniază faptul că ideologia lumii imperialiste tinde să folosească și științele naturii în slujba

intereselor ei de clasă. Iraționalismul, negarea determinismului, contestarea legităților naturii reflectă pe plan ideologic decadența burgheziei, devenită o forță socială reacționară. „Știința a dat faliment, deoarece filozofii lumii burgheze nu mai sînt capabili să explice lumea" (*Korunk*, 1935, p. 469), se subliniază în studiul *Amurgul științei*.

Deși nu reușește să releve cele mai adînci cauze care au provocat criza științelor naturii în lumea burgheză, unul dintre colaboratorii revistei *Korunk* remarcă în mod judicios : „criza în care au ajuns științele naturii a fost provocată de faptul că acestea nu-și mai găsesc condițiile de dezvoltare în... capitalism" (*Korunk*, 1931, p. 551). Imperialismul, se arată în alt articol, înseamnă, „negarea acelei uriașe moșteniri culturale pe care a acumulat-o însăși această societate în perioada ei de ascensiune" (*Korunk*, 1935, p. 470).

Ca un exemplu caracteristic al acestei adversități a „culturii" imperialismului față de știință sînt prezentate critic cititorilor concepțiile „antitehniciste" ale lui Al. Carrel. La fel ca și Spengler, unul dintre „părinții" spirituali ai fascismului, Carrel susține că tehnica este responsabilă pentru faptul că „omul a ajuns străin în lumea pe care el însuși a creat-o". Într-un articol publicat pe această temă se constată foarte judicios că Al. Carrel izolează tehnica de corelația ei socială și economică. El denaturează faptele cînd acuză tehnica pentru contradicțiile sociale cauzate de exploatarea capitalistă și de proprietatea privată. „În conflictul istoric care pune față în față civilizația — și tehnica, care constituie o parte a acesteia — cu forma de producție depășită (capitalistă — *I. S*), Carrel se situează de partea acesteia din urmă. Această poziție îl trece pe Carrel printre filozofii culturii regresului organizat" (adică al fascismului) (*Carrel și criza civilizației*, *Korunk*, 1937, p. 713).

Critica revistei s-a îndreptat și împotriva tentativelor de vulgarizare a materialismului. Astfel, în articolul *Ontologia materialistă* se subliniază necesitatea studierii particularităților diferitelor forme de mișcare ale materiei. Încercarea de a explica fenomenele din natură și societate, de pildă, cu ajutorul legilor mecanicii duce la concluzii false, opuse realității obiective, și implicit la negarea materialismului dialectic. „Aplicarea generală a unor asemenea legi mecanice, fizice duce în cel mai bun caz la formularea unor teze clădite doar pe abstracții sterpe și pe analogii verbale aparente, lipsite de conținut obiectiv" (*Korunk*, 1934, p. 597). Criticînd mecanicismul acestor concepții, autorul articolului citează cuvintele lui Lenin care califică aplicarea legilor biologice în domeniul societății drept frazeologie goală. Formele inferioare de mișcare nu pot explica formele superioare ale mișcării, iar legitățile lumii anorganice nu pot fi aplicate în mod mecanic în domeniul biologiei sau al științelor sociale. Trecerea de la o formă de mișcare la alta, se subliniază în articol, presupune totdeauna un salt calitativ.

Asemenea articole fundamentale pentru orientarea ideologică a oamenilor de știință au avut un rol deosebit în demascarea pozițiilor idealiste și metafizice ce se manifestau pe atunci în domeniul științelor naturii și al științelor sociale.

În articolul *Fizica și biologia*, publicat în 1936, cititorului i se dezvăluie cu ascuțime caracterul idealist, neștiințific al concepției fizicianului idealist Pasqual Jordan, care tindea să înlocuiască legile specifice ale biologiei cu legile mecanicii cuantice. Totodată P. Jordan încerca să introducă prin contrabandă în biologie lozincile false ale idealismului fizic despre „falimentul determinismului", „voința liberă a electronilor" etc. Punctul de vedere fundamental al articolului constă în reliefarea faptului că procesele biologice conțin legile mișcării mecanice și fizice ca momente subordonate, avînd totodată un caracter propriu, specific. Soluția preconizată de P. Jordan e falsă. „El consideră procesele superioare ca o pură analogie a proceselor inferioare, cu alte cuvinte vrea să descifreze, ca dintr-o oglindă, legile specifice ale materiei cu cea mai superioară organizare din cunoștințele abstracte despre structura atomică" (*Korunk*, 1936, p. 599).

Articolul nu se limitează la evidențierea caracterului fals, neștiințific al ideilor biologice ale lui Jordan, ci scoate la lumină și rădăcinile de clasă ale acestei concepții. Propagarea agnosticismului adică a concepției care „presupune că în cunoașterea esenței fenomenelor biologice există bariere de netrecut" (*ibidem*), deschide drum vitalismului. Transpunerea în biologie „a legilor fizicii cuantice eșuează în conceptul mistic al principiului vital..., ceea ce este totuna cu negarea evoluției... Ceea ce se elaborează în mod sistematic este știința neștiințifică, adică tocmai ceea ce are nevoie sistemul economic în declin" (imperialismul) (*Korunk*, 1936, p. 601).

Deși numeroși colaboratori ai revistei nu ajung la înțelegerea faptului că științele naturii se leagă de o concepție despre lume nu prin conținutul lor faptic, ci datorită concluziilor lor filozofice (unii dintre autori au considerat științele naturii în întregime ca aparținînd suprastructurii, alții au prezentat atît datele faptice cît și concluziile filozofice ca stînd deasupra claselor, făcînd în felul acesta evidente concesii ideologiei burgheze), totuși publiciștii cu o pregătire teoretică mai înaintată au recunoscut că utilizarea rezultatelor obținute în științele naturii se izbește în societatea împărțită în clase antagoniste de puternice limite de clasă. Numai socialismul redă științei adevărata sa menire socială. Tocmai de aceea „cercetări într-adevăr rodnice — constată Gaál Gábor (*Szeremlei László*) — se efectuează azi într-o singură țară, în Rusia, unde dezvoltarea planificată a industriei și agriculturii impune dezvoltarea tot planificată a tehnicii și, în legătură cu aceasta, cercetări sistematice în domeniul geologiei, fizicii, chimiei și în general al științelor naturii" (*Cercetări științifice în Rusia de azi*, *Korunk*, 1932, p. 827).

O dată cu realizarea planului cincinal, numărul institutelor științifice crește din ce în ce mai mult, adaugă autorul, și faptul acesta este cu atît mai important, cu cît în țările burgheze, în anii crizei economice dintre 1929 și 1932, fondurile alocate de stat cercetărilor științifice au scăzut catastrofal.

În lupta dusă împotriva idealismului și pentru fundamentarea materialistă a științelor naturii, revista *Korunk* a evidențiat în repetate rînduri atît exemplul Uniunii Sovietice, cît și activitatea savanților marxiști francezi.

Într-o recenzie apărută în 1936, cititorii sînt informați despre studiile savanților francezi marxiști H. Wallon, M. Prenant și P. Langevin, subliniindu-se faptul că tendințele lor de a generaliza în spirit marxist cercetările întreprinse în științele naturii pot fi considerate ca „o cotitură în cercetarea științifică" în Franța. Mai multe articole se ocupă de lucrarea *Biologie et marxisme* a biologului francez M. Prenant.

Opunîndu-se în cele mai diverse probleme teoriilor idealiste care propagau „criza" fizicii, și în general a științelor naturii, colaboratorii revistei *Korunk* au susținut cu fermitate teza marxistă potrivit căreia a vorbi despre o criză a științei în general este întru totul nejustificat. Știința se află într-o continuă dezvoltare, și acest fapt implică în mod necesar formularea unor teze științifice noi, precum și renunțarea la anumite concepții vechi, perimate. „Procesul de cunoaștere științifică este la fel de puțin închis ca și procesul de producție sau de activitate socială" (*Natura cunoașterii științifice*, *Korunk*, 1937, p. 1012).

Același articol accentuează faptul că „știința înaintată nu este posibilă decît pe baza unei teorii și practici social-politice înaintate" (p. 1001).

2. APĂRAREA CONCEPȚIEI EVOLUȚIONISTE A LUI DARWIN

Apărarea concepției evoluționiste a lui Darwin constituie una din problemele importante ale activității revistei *Korunk*. Colaboratorii ei apără sîmburele materialist al darvinismului, critică de pe poziții marxiste laturile slabe ale concepției darviniste și resping optica falsificatoare a social-darviniștilor, care încercau să transpună principiul luptei pentru existență în domeniul vieții sociale.

În dezbaterea aspectelor filozofice ale concepției darviniste, în paginile revistei *Korunk* au fost promovate numeroase idei progresiste. Orientarea sa în această privință nu a fost însă constant materialist-dialectică. În primii ani de apariție ai revistei, unele articole atacă evoluționismul, fie de pe poziții vitaliste, fie decretîndu-l drept o concepție „romantică".

O dată cu maturizara ideologică a revistei crește și preocuparea, pentru apărarea tot mai fermă a concepției materialiste a evoluționismului. *Korunk* se străduiește să se delimiteze atît față de mecanicism, cît și față de vitalism. Lipsită însă de o informare științifică completă, necunoscînd lucrările miciurinițtilor, în paginile sale au fost acceptate uneori în mod necritic unele concepții metafizice care se înveșmîntau cu lozinci pseudodialectice. Astfel, cei mai mulți dintre colaboratorii revistei își însușesc ideile geneticii morganiste (deși trebuie să remarcăm că unii dintre ei obiectează morganismului tendința lui mecanicistă de a transpune rigid în domeniul biologiei umane rezultatele obținute în cursul experiențelor pe musca *drosofila*). Alții, în schimb, fac concesii biologiei holiste de nuanță vitalistă. Dar cei mai maturi din punct de vedere științific dintre colaboratorii revistei analizează problemele evoluționismului de pe poziții avansate. Ei arată că răstălmăcirea vitalistă a concepției darviniste, revenirea la ideile fixismului lui Linné, se află în strînsă legătură cu adver-

sitatea burgheziei față de progres. În articolul *Problema apariției omului* se arată că, „înspăimîntată de uimitoarele descoperiri ale noii biologii, burghezia vrea să restabilească tot ceea ce precursorii ei sinceri progresiști au dărîmat în domeniul superstițiilor" (*Korunk*, 1935, p. 560).

Unele articole acceptă și pledează pentru teza transmisibilității însușirilor dobîndite. În articolul intitulat *Biologia modernă și dialectica* se accentuează că orice organism poate trăi numai într-un mediu extern care îi este corespunzător. Între organism și mediu există o corelație dialectică. Asociațiile vegetale și animale se produc sub acțiunea mediului extern, dar în același timp ele își exercită acțiunea formativă asupra mediului lor extern.

Biologia burgheză, se spune în articol, s-a poticnit în mecanicism, nu vede evoluția dialectică și de aceea neagă, împreună cu weismannismul, transmisibilitatea însușirilor dobîndite. Tocmai de aceea, explicînd mecanismul eredității, weismannismul ajunge la postularea metafizică a unor așa-numite „particule reprezentative" ale nucleului celular. Concepția weismannistă accentuează că substanțele nucleului celulei, singurele purtătoare ale eredității, sînt invariabile, constante, comportîndu-se identic în toate împrejurările. Articolul se opune acestei concepții, subliniind că „în materia vie nucleul celulei și protoplasma formează o unitate inseparabilă. Fenomenele biologice presupun acțiunea reciprocă dintre aceste două substanțe... Materia vie constituie totalitatea unor părți de cea mai variată diversitate, iar aceste părți nu sînt izolate unele de altele, fiecare acționînd asupra celorlalte și modificîndu-le însușirile" (*Korunk*, 1937, p. 229—230).

Este știut faptul că pe baza ideilor lor biologice false (ca, de exemplu, ultraselecția, teorie mecanicistă după care selecția ar fi un fel de filtru prin care nu trec decît indivizii foarte bine înzestrați), weismanniștii formulează concluzii sociale antiprogresiste, social-darviniste. După ei, lupta pentru existență este singura lege a dezvoltării societății. „Pornind de la faptul că colectivismul (socialismul — *I. S.*) suprimă lupta pentru existență, provocînd, chipurile, astfel degenerarea biologică", weismanniștii „se străduiesc să combată colectivismul și să născocească argumente în favoarea orînduirii sociale existente" (*Korunk*, 1937, p. 228).

În revista *Korunk* au fost publicate și articole semnate de biologul francez M. Prenant, în care erau combătute concepțiile false despre „criza" evoluționismului și se sublinia că a vorbi despre falimentul evoluționismului, atunci cînd nu există nici o bază științific-naturalistă care să justifice această pretenție, este totuna cu a deveni propagatorul ideologiei imperialiste. În studiul său *Omul și animalul*, M. Prenant arată că adevărul concepției evoluționiste a lui Darwin este și astăzi neștirbit. Natura vie este rezultatul unei uriașe evoluții, iar omul, „elementul acelei evoluții incomensurabile care pornește de la amibă, sau chiar de la un organism și mai rudimentar, se eliberează definitiv de animalitate și ajunge în stăpînirea unei forțe nelimitate în societatea care nu mai cunoaște deosebirea dintre om și om" (*Korunk*, 1937, p. 700).

A respinge principiul evoluționist, a te înapoia la ideea lui Linné, despre fixitatea speciilor este o atitudine neștiințifică în însăși esența ei,

se scrie în articolul *Actualitatea lui Darwin*. „Cine cunoaşte bacteriile, ba mai mult, natura sau natura animalelor cu o structură mult superioară, — continuă articolul — se va îndoi de fixitatea necondiţionată a speciilor" (*Korunk*, 1929, p. 586).

Unul din izvoarele teoretice ale rasismului îl constituie teza fixităţii speciilor. De aceea naturaliştii marxişti trebuie să manifeste o atitudine critică faţă de legile hibridării formulate de Mendel şi cărora weismannistii le acordă o importanţă atît de exagerată. În studiul *Dificultăţile antropologiei rasiste* se arată : „Legile lui Mendel nu au nici pe departe o valabilitate generală şi anumite fenomene sînt greu de explicat cu ajutorul lor" (*Korunk*, 1939, p. 302).

Biologul situat pe poziţiile materialismului dialectic nu trebuie să uite niciodată tezele fundamentale ale concepţiei evoluţioniste, nu poate să piardă niciodată din vedere ideea preţioasă a lui Engels potrivit căreia în interpretarea şi înţelegerea fenomenelor biologice trebuie să pornim de la procesele metabolismului, scrie revista *Korunk* într-o recenzie asupra unui studiu al lui M. Prenant.

În acelaşi timp unele articole publicate în revistă, bazîndu-se pe îndrumările clasicilor marxismului, au criticat aspectele înapoiate ale concepţiei darviniste. Într-unul din aceste articole se subliniază că „optica malthusiană" a influenţat defavorabil unele laturi ale concepţiei lui Darwin. În articolul *Problema apariţiei omului* se arată că, deşi darvinismul a provocat o cotitură istorică în domeniul ştiinţelor naturii, el nu a putut să soluţioneze consecvent problema apariţiei omului. Acest studiu aprofundat porneşte de la cunoscutele idei ale lui Engels, accentuînd rolul muncii, gîndirii şi vorbirii în apariţia şi dezvoltarea omului. Darwin nu a putut să înţeleagă această problemă, deoarece el „explică numai pe cale naturalist-ştiinţifică apariţia omului. El nu a luat în considerare condiţiile vieţii sociale a omului şi munca pe care se bazează aceste condiţii". De asemenea Darwin nu a văzut că „problema apariţiei omului nu poate fi explicată printr-o dezvoltare „treptată", deoarece uriaşa deosebire calitativă dintre animal şi om nu poate fi dedusă dintr-o origine comună, fără presupunerea unui salt" (calitativ) (*Korunk*, 1935, p. 555).

Articolul constată că problema apariţiei omului poate fi soluţionată numai prin depăşirea biologismului, adică prin recunoaşterea importanţei determinante a factorilor sociali.

Pe lîngă înfăţişarea ideilor lui Engels, un alt merit principal al articolului constă în sublinierea faptului că burghezia imperialistă atacă teoria darvinistă în numele fideismului. Unii biologi burghezi se străduiesc să fixeze cît mai în urmă momentul apariţiei omului, pentru ca în felul acesta să poată umple vidul dintre dovezile ştiinţifice ale apariţiei omului, recurgînd la mitul creaţiei divine. Concluziile lor fideiste încearcă să aducă la acelaşi numitor concepţia evoluţionistă a lui Darwin cu născocirile religioase : „Aceasta este o manta ... croită pe măsura străduinţelor lor reacţionare", constată cu deplină îndreptăţire articolul (*Korunk*, 1935, p. 560). Şi acest fapt dovedeşte, arată articolul, în ce măsură societatea burgheză desfigurează ştiinţa. Numai societatea socialistă poate reda ştiinţei obiectivitatea : „Azi, cercetări obiective pot fi efectuate numai

de oamenii care se apropie de problemele încă nelămurite ale celei mai vechi perioade a omenirii, bazați pe poziția înaintată a stării a patra" (proletariatul — *I. S.*) (*Korunk*, 1935, p. 560).

Făcînd abstracție de limbajul esopian, este evident că articolul se referă la știința sovietică.

Dacă publiciștii de la *Korunk* nu cunosc concepția miciurinistă (și deci nu o popularizează), în schimb despre concepția evoluționistă a lui I. P. Pavlov au apărut mai multe articole. Concepția lui I. P. Pavlov, care a accentuat principiul determinismului materialist, al structuralității și al cognoscibilității legităților biologice, a fost de o importanță covîrșitoare în combaterea tuturor formelor de manifestare a idealismului în biologie.

Trebuie să notăm însă că prezentarea concepției pavloviste nu e lipsită de anumite greșeli. În unele articole găsim tendințe de a se aduce la același numitor concepția materialistă a lui I. P. Pavlov cu vederile idealiste ale freudismului, iar în altele concepția lui Pavlov este înfățișată fragmentar și simplist.

În ciuda acestui fapt, un articol al cunoscutului publicist progresist Egon Erwin Kisch, apărut în 1927, constată că metoda pavlovistă a reflexelor condiționate înseamnă o adevărată revoluție în știință. „Datorită acestei metode, psihiatria, psihologia și pedagogia au dobîndit baze solide ... Nu a existat o dovadă mai concludentă și experimental mai importantă decît opera lui Pavlov în sprijinul concepției marxiste". (*Cîinii profesorului Pavlov*, *Korunk*, 1927, p. 798—799).

În 1930 revista *Korunk* relatează că în Uniunea Sovietică se desfășoară, pe baza cercetărilor lui I. P. Pavlov și Behterev, o activitate științifică asiduă în vederea fundamentării materialiste a psihologiei.

O importanță deosebită prezintă articolul *Noile cercetări ale profesorului Pavlov*, scris de cunoscutul cercetător sovietic P. Frolov, elev al marelui I. P. Pavlov. Frolov prezintă experiențele pe maimuțe ale lui Pavlov în cursul cărora a fost cercetată, prin producerea unor reflexe condiționate ereditare, transmisibilitatea însușirilor dobîndite. Însuși Frolov constată că aceste experiențe nu pot fi considerate închise și complet concludente. Dezbaterea problemei este însă cu atît mai importantă, cu cît ea furnizează o armă împotriva ideilor neodarviniste. În problema eredității, precizează articolul, „Weismann și alți neodarviniști au cercetat la generații de animale numai modificările structurale superficiale și exclusiv morfologice" (*Korunk*, 1936, p. 227). I. P. Pavlov se apropie de această problemă pe o bază largă, fiziologică.

La moartea marelui savant sovietic, Elekes Miklós publică un studiu amănunțit despre opera lui I. P. Pavlov, intitulat *Ivan Petrovici Pavlov și reflexologia*. Ideea de bază a acestui articol este evidențierea faptului că, prin fundamentarea fiziologică a problemelor de psihologie, pavlovismul a deschis drumuri noi. Acest studiu reliefează rolul scoarței cerebrale în formarea reflexelor condiționate, analizînd în același timp, într-un mod destul de amplu, rolul primului și celui de-al doilea sistem de semnalizare, dinamica cerebrală ca mozaic al excitațiilor și inhibițiilor, și con-

chizînd că activitatea umană este formată dintr-o serie de reflexe condiționate, iar scopul educației constă în formarea unor reflexe condiționate în prealabil fixate. Totuși M. Elekes caută într-un mod cu totul eclectic să împace pavlovismul cu freudismul.

În ciuda deficiențelor și greșelilor pe care le conțin, articolele apărute în *Korunk* despre concepția pavlovistă au constituit pentru o bună parte a cititorilor revistei, și mai cu seamă a intelectualității maghiare din patria noastră, primele referințe despre concepția revoluționară a marelui savant sovietic.

3. CRITICA SOCIAL-DARVINISMULUI, BIOLOGISMULUI ȘI DETERMINAREA SOCIALĂ A SĂNĂTĂȚII

După cum se știe, social-darvinismul este încercarea de a transpune în viața societății principiul darvinist al „luptei pentru existență". Această concepție reacționară afirmă că în societate se desfășoară o luptă, dar nu o luptă de clasă, ci o luptă pentru existență, în care indivizii „înzestrați" învinș, iar cei „mai slabi" sînt cu necesitate înfrînți. Social-darviniștii susțin că inegalitatea socială, mizeria proletariatului, situația privilegiată a clasei exploatatoare constituie o „lege naturală". Ei prezintă contradicțiile capitalismului drept legi biologice eterne. Și întrucît, potrivit părerii lor, lupta ce se dă în societate este între „rasele superioare" și „rasele inferioare", social-darvinismul duce inevitabil la teoria fascistă a raselor. Social-darvinismul este o falsificare a concepției evoluționismului darvinist; conform soluției preconizate de social-darviniști, singura „rezolvare" a tuturor problemelor sociale o constituie lupta împotriva „degenerării biologice", eugenetica activă și pasivă, apărarea „patrimoniului biologic" al așa-ziselor „rase superioare", sterilizarea sau extirparea raselor așa-zise „inferioare".

Concepțiile social-darviniste s-au manifestat în toată nuditatea lor, dovedindu-și conținutul antiumanist, putred pînă în măduva oaselor, în ideile și practica teoriei rasiste a fascismului.

Revista *Hitel* (Chezășie), tribuna fascismului maghiar din Romînia, promova fățiș tezele social-darviniștilor din Ungaria și Romînia. Idealul preconizat de teoreticienii acestei reviste era statul totalitar de tip corporatist, aflat sub conducerea unei „noi elite" biologice. Ei propovăduiau ideile lui Gy. Darányi, I. Gaspar și Méhelyi care s-au străduit să susțină, cu „argumente" biologice, „misiunea" politică a aristocrației latifundiare, clasă care ar constitui, chipurile, cel mai valoros patrimoniu biologic și antropologic al națiunii maghiare. Biopoliticienii maghiari au încercat să prezinte mortalitatea infantilă, tuberculoza, febra tifoidă și celelalte boli „sociale" cauzate de mizeria socială, drept niște boli etnice specific maghiare. În felul acesta, ei căutau să abată atenția maselor de la problemele lor fundamentale, să mistifice procesul de exploatare a oamenilor muncii, proces care în ultimă instanță, generează situația igienico-sanitară precară a maselor populare.

În esență, curentul biosociologic și biopolitic din Romînia burghezo-moșierească a fost și el o concepție fascistă bazată pe ideile social-darvinismului. „Școala" lui G. Banu susținea că rasa este factorul primordial al determinării biologice, care însă își pierde din „coeziunea fizică" în cursul formării națiunilor. Iar „școala" lui I. Moldovanu considera „fondul biologic" în „neam", înțelegînd prin aceasta „comunitatea sîngelui", a „tradițiilor", a „spațiului vital" și a „destinului".

Atît G. Banu cît și I. Moldovanu au negat împărțirea în clase a societății, străduindu-se să reducă legile sociale la pretinse legi biologice. Ei susțineau că în interiorul societății există nu clase, ci trei grupe : elita, media și o grupă inferioară, fiind adversari aprigi ai socialismului și democrației, propagînd politica fascistă a intoleranței rasiale.

Fără îndoială că unul dintre meritele revistei *Korunk* a fost permanenta luptă pe care a dus-o împotriva numeroaselor teorii neștiințifice ale social-darvinismului și biologismului. Numeroase articole apărute în revistă au trasat o delimitare fermă între darvinism și social-darvinism. Articolul *Aspectele filozofice ale darvinismului* subliniază că „ideile darviniste au provocat o revoluție în științele naturii, dar nu pot fi aplicate la fenomenele sociale" (*Korunk*, 1933, p. 150).

Luptînd împotriva neomalthusienilor, revista constată că aceștia falsifică realitatea socială. În articolul *Procesul de la Graz și problema suprapopulației* (*Korunk*, 1930) se arată că, potrivit calculelor făcute de înșiși economiștii burghezi, pămîntul este capabil să hrănească 6 miliarde de oameni. Nu există o contradicție reală între creșterea populației și ritmul de creștere a bunurilor. Soluția trebuie căutată nu în limitarea nașterilor, ci în schimbarea modului de producție, subliniază articolul.

Economistul marxist Schönstein Sándor, în articolul său, *Surplusul de populație și reglementarea nașterilor*, a supus teoria neomalthusiană unei aspre critici, valorificînd argumentele clasicilor marxismului. El demasca faptul că burghezia încearcă să prezinte „suprapopularea relativă" care derivă din anarhia producției capitaliste drept o lege naturală. Burghezii apelează întotdeauna la această stratagemă în perioadele de criză economică. Eugeneticienii încearcă să înfățișeze sterilizarea muncitorilor ca o „necesitate culturală", ca o nevoie care izvorăște din „igiena rasei", deși în realitate este vorba de o „barbarie culturală", dictată de sistemul de producție capitalist, de o ipocrizie socială, deoarece „nu se poate vorbi de „igiena rasei" într-o societate care expune imensa majoritate a populației unor lipsuri de necrezut" (*Korunk*, 1930, p. 737).

Dar lupta dusă împotriva eugeneticii nu a fost întotdeauna consecventă. Chiar dacă au respins eugenia și ideile neomalthusiene, contestînd că ele ar fi o soluție a problemelor sociale, unii colaboratori ai revistei au considerat în mod greșit că, în condițiile capitalismului și pentru ușurarea mizeriei proletariatului, limitarea nașterilor, intervențiile de sterilizare sînt admisibile ca o soluție paleativă. Această idee a fost, fără îndoială, o concesie adusă social-darvinismului.

Revista *Korunk* a înțeles însemnătatea luptei împotriva teoriilor rasiste ale fascismului, considerînd-o ca o problemă centrală a activității sale. S-a accentuat într-o serie de articole că rase pure nu mai trăiesc

azi în nici o parte a globului, reorganizarea omenirii pe baza criteriului rasist fiind principial imposibilă. În studiul *Antisemitismul și problema rasială* se arată că teoria rasistă camuflează lupta de clasă și urmărește „să abată atenția de la caracterul social al zguduirii societății burgheze și să pună în locul antagonismului social dintre exploatatori și exploatați" fraze biologice bazate pe ficțiunea rasei (*Korunk*, 1932, p. 89).

Gaál Gábor afirmă, pe drept cuvînt, că teoria rasistă este o teorie pseudoștiințifică a politicii imperialiste de asuprire: „Decretarea unei anumite rase drept rasa aleasă a fost întotdeauna o diversiune ideologică bună de exploatat în lupta dusă de statele imperialiste pentru cucerirea puterii, atît înăuntrul cît și în afara țării" (*Național-socialismul german*, *Korunk*, 1932, p. 416). În realitate, „istoria cunoaște numai popoare și clase, iar înăuntrul acestora lupta de clasă" (*ibidem*).

În articolul său *Rasismul și „știința" raselor*, M. Prenant demască teoria rasistă, reliefînd teza marxistă potrivit căreia în cursul istoriei omenirii factorii biologici trec pe planul al doilea, factorii sociali avînd o importanță decisivă: „Evident că între un capitalist german din nord și un capitalist francez de tip occidental deosebirea reală este mai mică decît între un capitalist nordic și un muncitor nordic sau între un capitalist evreu și un muncitor evreu. Acesta este adevărul pe care rasismul vrea să-l uite, pentru a face să dispară solidaritatea reală dintre muncitori de dragul unei pretinse solidarități rasiale" (*Korunk*, 1935, p. 38).

Autorul articolului constată că cea mai viguroasă infirmare a social-darviniștilor și a teoriilor rasiste o constituie tocmai practica construirii socialismului în Uniunea Sovietică, unde s-a dovedit că așa-zisele „popoare înapoiate" nu sînt inferioare din punct de vedere biologic, ci că situația lor a fost consecința condițiilor sociale înapoiate în care au trăit. „O dată cu suprimarea contradicțiilor de clasă, Rusia a reușit să ridice din punct de vedere intelectual și tehnic așa-zisele rase inferioare, ca de exemplu, pe siberienii din regiunile cele mai nordice. În ceea ce privește pretențiile biologice ale rasismului, să ne amintim de ideea perfect valabilă pe care Ulianov (*Lenin — I. Ș.*) a formulat-o în felul următor: transpunerea noțiunilor biologice în domeniul științelor naturii este, în general, o frază" (*Korunk*, 1935, p. 38).

În critica adusă rasismului, revista *Korunk* a acordat atenție demascării atît a teoriilor rasiste românești, cît și a celor maghiare. Luînd poziție împotriva concepției social-darviniștilor maghiari, Ujvári László dovedește că social-darviniștii maghiari falsifică faptele. El susține că încercarea de a găsi o soluție biopolitică problemelor sociale și de sănătate publică este pe cît de aridă pe atît de condamnabilă. Teoria rasială nu este în stare să formuleze nici un fel de soluție constructivă. Propagatorii teoriei rasiale maghiare separă în mod cu totul artificial problemele sociale ale muncitorilor industriali de problemele muncitorilor agricoli. Ei elimină intenționat prezentarea rolului determinant al factorilor sociali. „Nu protecția rasei, ci protecția societății" este capabilă să soluționeze problema oamenilor muncii — subliniază Ujvári. A înfățișa lucrurile ca și cînd febra tifoidă, tuberculoza și mortalitatea infantilă ar fi boli „naționale maghiare" specifice, înseamnă pur și simplu a denatura și a camufla realitatea, deoarece

„situația igienico-sanitară grea se găsește în toate părțile unde relațiile sociale sînt rele și domină pauperizarea societății" (*Korunk*, 1935, p. 904).

În studiile sale (*Purtătorii de cuvînt ai noului corporatism maghiar* și *Societatea națională organizată din două puncte de vedere*), Balogh Edgár a arătat că propagatorii fascismului maghiar din Transilvania nu neagă pur și simplu existența claselor sociale; ei vor să permanentizeze sistemul exploatării, vor să justifice „unitatea minoritară", folosind teza despre inexistența antagonismului dintre exploatatori și exploatați. Ei susțin că fiecare clasă îndeplinește o anumită misiune, o anumită funcție în societate, și că deci clasele se completează reciproc. Balogh Egdár a demascat legătura strînsă dintre ideologia revistei *Hitel* și ideile și lozincile fasciste.

În studiul său *Concepția biosociologică*, Bányai Imre critică în mod aprofundat ideile biopolitice ale lui I. Moldovanu, subliniind că și burghezia romînă, în plin proces de fascizare, se străduiește să reducă legile sociale la legi biologice, promovînd o optică socială denaturantă „Îndeosebi biologia este știința pe care burghezia o consideră ca fiind știința sa oficială, baza concepției ei despre lume și viață" (*Korunk*, 1936, p. 292). Preconizînd reducerea legilor sociale la legi biologice, biopoliticienii romîni încercau să abată atenția de la antagonismele sociale și de la asuprirea de clasă din societatea burgheză: „Omul definit numai antropologic, trăind în cadrul rasei, jefuit de apartenența lui socială, de clasă și de conștiința lui de clasă, este cu necesitate un element al dictaturii fasciste ... Firește că, în această concepție, contradicțiile interne ale societății sînt nesocotite și legitățile vieții sociale se transformă în legități fiziologice" (*Korunk*, 1936, p. 293).

În numele acestor principii, biosociologii atacă democrația și socialismul ca factori care ar diminua selecția biologică, resping umanismul, deoarece — după părerea lor — acesta înseamnă apărarea celor slabi, și consideră emanciparea femeilor o utopie. Celula societății ar fi familia, iar unitatea ei superioară „neamul". Acesta nu ar constitui o formație politică sau economică, ci o unitate biologică. În numele acestei pseudoteorii biologice, I. Moldovanu și școala lui au promovat inegalitatea dintre rase, apărarea celor „puternici". În numele aceluiași principiu au atacat democrația și socialismul; egalitatea în drepturi și obligații ar constitui, după ei, o imposibilitate biologică pentru toate „națiunile" și înlăuntrul „neamului". Istoria nu ar fi istoria luptelor de clasă, ci succesiunea în timp a schimbării valorilor și însușirilor biologice (*ibidem*, p. 294).

Autorul articolului relevă și rădăcinile de clasă ale biosociologiei. Cînd biosociologii resping ideea reformei agrare, considerînd-o drept un mijloc de înmulțire a elementelor biologic „nevaloroase", ei apără deschis moșierimea. Cînd propagă intoleranța rasială, ei devin purtătorii de cuvînt ai celui mai agresiv naționalism.

Atît biopoliticienii maghiari cît și cei romîni s-au complăcut în rolul de „apărători ai intereselor adevărate ale națiunii". Într-un articol intitulat: *Apropierea dintre teoreticienii rasiști din valea Dunării*, apărut în anul 1935, revista *Korunk* smulge vălul și de pe acest mit mincinos, dovedind că biopoliticienii fasciști maghiari și romîni sînt dușmanii înverșunați ai propriului lor popor. În revista fascistă internațională *Rassen*

in Donauraum ce apărea la Budapesta, fusese publicat articolul lui G. Banu despre compoziția „rasială" a poporului romîn. Plecînd de la examinarea indicelui sanguin, Banu a elaborat o teorie lipsită complet de baze științifice, potrivit căreia numai locuitorii din ținuturile de munte pot fi considerați romîni adevărați, „superiori", că secuii ar fi romîni maghiarizați și că indicele sanguin al populației maghiare este mai scăzut, ceea ce în limbaj rasist înseamnă o valoare biologică inferioară. Articolul din *Korunk* constată că „această publicație pseudo-științifică a solidarității fasciste internaționale acceptă, în ciuda faptului că apare la Budapesta, caracterul inferior al rasei maghiare ... Prin urmare, tradusă în practică, teoria rasială este totuna cu a-i lăsa pe unguri la cheremul mișcării naționaliste ..., făcînd posibil ca și alde Banu să joace, aici acasă, aceeași farsă pe care o joacă în Ungaria alde Gaspar (unul dintre ideologii rasismului maghiar — nota ns., *I.S.*) pentru apărarea clerico-fascistă a purității rasiale turanice și nordice" (*Korunk*, 1935, p. 949).

Adoptarea unui asemenea punct de vedere — constată autorul articolului din *Korunk* — nu este nici pe departe întîmplătoare, ci dimpotrivă ilustrează în mod convingător că fascismul, indiferent de forma în care apare, este dușmanul propriului său popor.

Lupta revistei *Korunk* împotriva biologismului și a teoriei rasiste a mobilizat atenția maselor oamenilor muncii și a intelectualilor împotriva pericolului fascist, urmărind să dea o fundamentare teoretică luptei antifasciste.

În același timp, *Korunk* a acordat o deosebită atenție analizei marxiste a stării sanitare a maselor, dezvăluind determinarea ei socială.

Studiile publicate în revistă arătau că în societatea divizată în clase oamenii muncii trăiesc într-o situație precară, accentuată și de faptul că în societatea capitalistă medicina a devenit monopolul claselor stăpînitoare.

Cauza bolilor rezidă de cele mai multe ori în factori complecși, se subliniază în articolul *Criza medicinei*. Dintre aceștia, un rol deosebit de important au condițiile de viață ale bolnavului. Medicamentele, ele singure, nu pot să rezolve toate problemele. Pentru păstrarea sănătății oamenilor muncii este nevoie ca ei să aibă hrană și condiții de viață omenești, odihnă și o locuință corespunzătoare. Medicina, prin propriile ei puteri, nu are posibilitatea să realizeze toate aceste condiții. Ea constituie doar o verigă în lanțul cauzelor și efectelor care întrețin starea de sănătate. În cazul oamenilor muncii, „condițiile de viață ale bolnavilor sînt de așa natură, încît este imposibil să aplici în practică rezultatele teoretice obținute în domeniul medicinii, ceea ce înseamnă că în cele mai multe cazuri medicina este neputincioasă față de bolnavi" (*Korunk*, 1931, p. 893).

Pentru a fundamenta aceste teze, *Korunk* publică dări de seamă amănunțite despre condițiile de viață ale oamenilor muncii de la sate și orașe. Astfel Turnovski Sándor, analizînd în 1939 condițiile în care trăia muncitorimea din Tg. Mureș, arată că dintre muncitorii examinați de el numai 32% consumă cantitatea de calorii necesare unei alimentații normale. Din numărul muncitorilor examinați, 68% consumă carne numai o dată pe săptămînă, o dată la două săptămîni sau chiar și mai rar. O situație similară a prezentat și muncitorimea de la fabrica de cărămizi

din Cluj, se arată într-un alt articol. Hrana lor principală consta din cartofi, fasole şi supă de chimion. Abia 25% dintre ei mîncau carne, o singură dată pe lună.

La sate, starea de lucruri era, în linii mari, aceeaşi. Articolele publicate în *Korunk* arată frecvenţa din ce în ce mai ridicată a cazurilor de pelagră. Consumul anual de carne pe cap de locuitor la sate era de 2,77 kg. Anemia, tuberculoza şi alte boli provocate de mizerie sînt tot atîtea cauze care subminau sănătatea poporului.

În anul 1929 *Korunk* publică o recenzie amănunţită asupra lucrării dr-ului A. Urbeanu *Probleme sociale, Primejdia degenerării poporului romîn şi nevoia întregirii hranei ţăranului romîn*. În articolul consacrat acestei lucrări se menţionează că volumul savantului romîn A. Urbeanu conţine numeroase date importante care demască situaţia socială mizeră a ţăranilor din Romînia. Autorul cărţii atrage atenţia asupra faptului că după primul război mondial numărul pelagroşilor a crescut considerabil. Cercurile guvernamentale şi presa condusă de ele încercau să camufleze şi să minimalizeze în mod tendenţios gravitatea problemei pelagrei, străduindu-se să acrediteze părerea că această boală se află pe cale de dispariţie, că ţăranii împroprietăriţi mănîncă „pîine şi carne de pui" şi că consumul de pîine „a luat proporţii de neînchipuit". Toate aceste afirmaţii constituiau o falsificare evidentă a realităţii, căci consumul de carne pe cap de locuitor scăzuse, iar numărul pelagroşilor se dublase, o dată cu creşterea frecvenţei tuberculozei, alcoolismului şi sifilisului. Articolul din *Korunk* subliniază că din toate aceste fapte dr. Urbeanu trage concluzia că „ducem politica struţului, deoarece pentru o ţară civilizată răspîndirea în masă a bolii sărăciei este un lucru nespus de ruşinos". Trebuie să se atragă atenţia opiniei publice asupra pericolului degenerării, degradării care ameninţă ţărănimea din ţara noastră. Luînd ca bază constatările savantului romîn, colaboratorul revistei *Korunk* conchide că „dezmăţul vieţii noastre economice atacă bazele energiei vitale a maselor populare" (*Korunk*, 1929, p. 311).

Acelaşi articol se ocupă şi de constatările semnificative cuprinse în articolul *Un strigăt de alarmă*, apărut într-un ziar burghez democrat romîn, în care se arată că „constituţia biologică a populaţiei satelor din împrejurimile Bucureştiului este din ce în ce mai firavă. Mortalitatea infantilă a luat proporţii de masă. Copiii rămaşi în viaţă sînt numai umbre de făpturi omeneşti. Sînt palizi, degeneraţi, cu abdomenul excesiv balonat. Oamenii îşi pierd capacitatea de muncă" (*Korunk*, 1929, p. 310).

În anul 1936 revista *Korunk* comentează pe larg datele cuprinse în monografia *Sănătatea poporului romîn*. Cu ajutorul acestora se argumentează că în Romînia burghezo-moşierească reforma agrară nu a reuşit să soluţioneze problemele fundamentale ale ţărănimii şi că numărul îmbolnăvirilor sociale a crescut într-un ritm ameninţător. În acelaşi timp, revista *Korunk* respinge concluziile reformiste ale acestei monografii sanitare, făcînd o analiză a rădăcinilor sociale ale fenomenelor de sănătate publică (*Korunk*, 1936, p. 132—136).

Analiza relaţiilor existente la sate şi prezentarea lipsurilor existente în alimentaţia muncitorimii industriale dovedesc cu prisosinţă că păstrarea

sau pierderea sănătății depind în mare măsură de structura economică a societății. „Știința (medicală — *I. S.*) enunță că pentru a ne păstra sănătatea trebuie să ne alimentăm într-un fel corespunzător. În schimb, existența socială a indivizilor exclude posibilitatea ca ei să poată realiza în viața lor aceste recomandări ale științei", se spune în articolul *Sociologia alimentației* (*Korunk*, 1937, p. 850).

Colaboratorii revistei insistă în repetate rînduri asupra faptului că în rezolvarea problemei sanitare savantul „se lovește la fiecare pas de rădăcinile sociale și economice ale structurii social-igienice a societății" (*Korunk*, 1932, p. 277).

Tocmai de aceea problemele de igienă nu pot fi soluționate decît în urma lichidării orînduirii burgheze. „Capitalismul este incapabil să amelioreze situația ... Problemele lor (ale maselor populare — *I.S.*) pot fi rezolvate numai în cadrul sistemului de producție colectiv", se accentuează într-un articol despre șomaj (*Korunk*, 1932, p. 282).

Toate teoriile care reduc cauzele bolilor și condițiile păstrării sănătății la factori exclusiv biologici sînt reacționare și false : „În condițiile sociale actuale, sănătatea noastră depinde într-o măsură mult mai mare de factorii economici decît de factorii fiziologici, deoarece în realitate cele mai mari și mai pustiitoare boli ale omenirii își au originea în nedreptățile sociale, iar înlăturarea lor nu este posibilă decît prin schimbarea relațiilor sociale... Ameliorarea condițiilor igienice ale unei țări nu se poate realiza nemijlocit prin dezvoltarea medicinii, ci în primul rînd prin îmbunătățirea situației sociale și economice a populației", se arată în articolul *Sarcinile sociale ale medicinii* (*Korunk*, 1937, p. 59—60).

Concepția susținută în paginile revistei *Korunk* potrivit căreia sănătatea și bolile au baze sociale solide se întemeiază pe teza marxistă care demonstrează primatul factorilor sociali asupra factorilor biologici în viața societății. Invocînd exemplul măreț al Uniunii Sovietice, numeroase articole publicate au reliefat, în repetate rînduri, însemnătatea medicinii preventive socialiste, subliniindu-se faptul că în societatea socialistă medicina pășește pe un drum nou. În articolul *Dilema medicului* se conchide : „Pentru a-și atinge scopul, medicina trebuie să devină dialectică. Ea nu se va ocupa în primul rînd cu bolnavii și cu boala ca astăzi, ci înainte de toate cu oamenii sănătoși, cu viața sănătoasă și cu legile acesteia" (*Korunk*, 1932, p. 426).

Concepția asupra medicinii preventive a putut fi tradusă în viață în acei ani numai în Uniunea Sovietică, deoarece acolo marile transformări petrecute în domeniul medicinii și al igienei publice s-au bazat pe transformările radicale intervenite în însăși structura societății. Mai multe studii subliniază că reducerea duratei timpului de lucru, examenele medicale periodice, concediul de odihnă plătit, sistemul socialist al asigurărilor sociale, măsurile de protecție împotriva accidentelor de muncă sînt tot atîtea verigi în politica sanitară sovietică, al cărei obiectiv este totodată de a aplica tuturor oamenilor muncii cele mai moderne procedee terapeutice. „În Uniunea Sovietică, acțiunile preventive se bazează pe ridicarea continuă a nivelului material și cultural al clasei muncitoare, deoarece clasa muncitoare a devenit clasa conducătoare" (*Korunk*, 1932, p. 426).

Numai baza socialistă a medicinii sovietice poate asigura medicinii posibilitatea ca, dată fiind schimbarea radicală a condițiilor sociale, să-și fixeze drept scop eradicarea unor boli din viața societății. „Pașii făcuți pînă acum sînt un indiciu promițător că în felul acesta (medicina) își va realiza mai repede scopul suprem : înlăturarea bolilor din viața omenească" (*Korunk*, 1932, p. 426).

Între ocrotirea capitalistă a sănătății și cea socialistă există o deosebire radicală, subliniază în repetate rînduri revista *Korunk*. Nu întîmplător numeroși medici burghezi sînt preocupați de problema asigurării eutanasiei, adică a unei morți „frumoase" în cazul unor boli incurabile. „Conștiința civilizației (burgheze) de azi este preocupată numai de faptul cum să omoare ... Idealul ei este nu menținerea și apărarea vieții, ci distrugerea cît mai sigură a acesteia ... Societatea viitoare se va clădi pe sfințenia vieții, etica ei va fi nu «să ucizi omenește», ci «să trăiești omenește»" se accentuează în articolul *Note pe marginea umanismului* (*Korunk*, 1931, p. 804).

Critica biologismului și a teoriei rasiste, precum și reliefarea determinării sociale a ocrotirii sănătății, constituie unul din aspectele înaintate ale articolelor publicate în *Korunk*.

Trebuie să constatăm că, luptînd împotriva biologismului și a teoriei rasiste, revista *Korunk* nu a manifestat întotdeauna o suficientă vigilență ideologică. Astfel, pe lîngă punerea în evidență a rolului hotărîtor al factorilor economici, unii autori încearcă, într-un mod cu totul eclectic, să atribuie o importanță exagerată în dezvoltarea societății factorilor geografici, mergînd, evident, pe drumul greșit al concepției lui Plehanov în această problemă.

De asemenea, trebuie să semnalăm că revista *Korunk* s-a ocupat relativ puțin cu critica teoriilor biopolitice de la noi din țară, concentrîndu-și focul mai cu seamă împotriva biopoliticii propovăduite de fascismul german.

Prin ansamblul activității sale, însă — și implicit prin articolele și studiile care au reliefat necesitatea unei alianțe strînse între științele naturii și filozofia materialist-dialectică, care au apărat cu fermitate concepția evoluționistă a lui Darwin și au criticat energic diferitele forme ale social-darvinismului și biologismului, punînd în lumină determinarea socială a sănătății maselor populare — revista *Korunk* a contribuit la educarea marxist-leninistă a intelectualității progresiste, a oamenilor muncii din patria noastră.

ACTIVITATEA PRACTICĂ ŞI PROBLEMELE DEZVOLTĂRII CONŞTIINŢEI SOCIALISTE

ROLUL MUNCII POLITICE EDUCATIVE DE MASĂ ÎN FORMAREA CONŞTIINŢEI SOCIALISTE A COLECTIVULUI DE MUNCITOARE DE LA FABRICA DE CONFECŢII ŞI TRICOTAJE-BUCUREŞTI

DE

TEODOR BRATEŞ

Congresul al III-lea al P.M.R. a făcut o analiză amplă, multilaterală a factorilor care au contribuit la obţinerea victoriei istorice a poporului nostru în făurirea bazei economice a socialismului. Relevînd influenţa reciprocă a factorilor obiectivi şi subiectivi în procesul construcţiei socialiste, documentele congresului au subliniat rolul activ al conştiinţei socialiste în transformarea revoluţionară a societăţii. Rezultat obiectiv al schimbării condiţiilor vieţii materiale, al predominării relaţiilor de producţie socialiste, noua conştiinţă a oamenilor muncii contribuie practic şi eficient la dezvoltarea economiei socialiste, la îndeplinirea sarcinilor fundamentale ale programului desăvîrşirii socialismului în ţara noastră. Studierea practicii unor mari colective socialiste permite dezvăluirea elementelor noului şi, pe această bază, accelerarea procesului de dezvoltare a conştiinţei socialiste.

După cum se ştie, una din moştenirile grele lăsate de regimul burghezo-moşieresc a fost inegalitatea economică şi socială a femeii. Este suficient să amintim că la muncă egală cu bărbaţii, femeile primeau de obicei o retribuţie cu 40—60% mai mică; peste 52% din femeile din ţara noastră erau analfabete; femeile erau împiedicate să participe la viaţa politică. O imagine convingătoare a ceea ce a însemnat viaţa femeii în capitalism oferă chiar întreprinderea A.P.A.C.A. (pe locul căreia s-a înălţat în anii regimului democrat-popular Fabrica de confecţii şi tricotaje-Bucureşti). Salariul unei muncitoare reprezenta doar 38% din ceea ce primeau pentru aceeaşi muncă bărbaţii. Se lucra cîte 12—14 ore pe zi. Lipseau cele mai elementare condiţii de protecţie şi igienă a muncii. Drept dispensar, pentru femeile muncitoare care se îmbolnăveau zilnic de pe urma gazelor degajate de manganul fiarelor de călcat, servea iarba din curtea întreprinderii. Majoritatea muncitoarelor erau analfabete.

Toate acestea sînt astăzi doar amintiri pe care expoziția din incinta fabricii le reamintește în contrast cu prezentul.

Procesul accelerat de lichidare a inegalității femeii ilustrează convingător înaltul umanism al regimului democrat-popular. Astăzi femeile se bucură pe deplin de drepturi și libertăți, inegalitatea moștenită din trecut fiind lichidată. Totodată partidul a trasat sarcina de a se desfășura prin toate mijloacele munca de atragere a femeilor la o participare cît mai activă în opera de construire a socialismului și de ridicare a conștiinței lor socialiste — parte integrantă a procesului de dezvoltare a trăsăturilor omului nou, constructor al noii societăți.

Tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arată că: *„organizațiile de partid trebuie să îmbunătățească munca lor organizatorică și educativă în rîndurile femeilor, mobilizîndu-le la participare activă în munca de ridicare a economiei, de dezvoltare a culturii, de creștere a tinerei generații, de apărare a păcii"* [1].

Cercetarea procesului de înfăptuire a acestei sarcini la una din marile întreprinderi fruntașe din țara noastră, fabrica de confecții și tricotaje-București, constituie obiectul prezentului articol.

I

Fabrica de confecții și tricotaje-București este o creație a regimului democrat-popular. În ianuarie 1948, din inițiativa partidului, mii și mii de tineri și tinere încadrați în brigăzile de muncă voluntară ale Uniunii Tineretului Muncitoresc au început dărîmarea atelierelor mici și insalubre ale fostei A.P.A.C.A., ridicînd în loc masive clădiri moderne.

În mai puțin de 90 de zile, primul corp al noii fabrici a fost terminat. Pentru victoria lor în muncă, brigadierii au fost felicitați cu căldură de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej. În cuvîntarea rostită cu prilejul inaugurării fabricii (29 aprilie 1948), tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a arătat că ridicarea în termen record, într-o atmosferă de entuziasm și de creație a noii întreprinderi, *„este rezultatul conștiinței politice la care s-a ridicat tineretul și poporul nostru, este o mîndrie a țării noastre ... Azi tineretul nostru este educat în muzica muncii, a construcției țării noi, construcția Republicii Populare Romîne"* [2]. Semnificativ este faptul că pentru prima oară în istoria țării la o asemenea operă de construcție au participat în masă și tinere fete. Peste 40% din numărul total al brigadierilor îl formau fetele. Numeroase brigadiere au rămas să lucreze în noua întreprindere, la ridicarea căreia au contribuit. Astfel, întrerpinderea își începe activitatea dispunînd de un mare număr de cadre tinere (femei) care aduceau în producție un suflu nou, atmosfera specifică muncii entuziaste de pe șantier.

În anii regimului democrat-popular, întreprinderea s-a dezvoltat continuu. S-au ridicat noi clădiri, s-a modernizat procesul de producție,

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, E.S.P.L.P., 1956 ed. a IV-a, p. 849.
[2] *„Tînărul muncitor"*, an, II, nr. 53, din 8 mai 1948.

s-au perfecționat metodele de muncă. Față de anul 1949 (cînd întreprinderea a început să lucreze din plin), producția a crescut de 6 ori.

Datele cu privire la istoria Fabricii de confecții și tricotaje-București prezintă interes nu numai pentru definirea particularităților colectivului său, ci mai ales pentru înțelegerea transformărilor care s-au produs în sfera conștiinței muncitorilor. Faptele arată că femeile muncitoare (care formează și astăzi majoritatea covîrșitoare a colectivului) s-au format și și-au dezvoltat trăsăturile noi, specifice omului societății socialiste, în procesul nașterii și dezvoltării întreprinderii. La rîndul lor, aceste trăsături au jucat și joacă un rol important în accelerarea dezvoltării fabricii și în îndeplinirea cu succes a sarcinilor economice. Acest proces dialectic constituie miezul, esența problemei pe care o analizăm.

Procesul de producție în industria confecțiilor prezenta în anii dominației capitaliste în țara noastră prea puține deosebiri față de producția meșteșugărească. Nivelul de calificare era extrem de scăzut, cunoștințele acumulate de femei în rezolvarea unor treburi gospodărești (cusutul, repararea cu mijloace proprii a îmbrăcămintei) erau suficiente pentru a lucra în ateliere de genul întreprinderii A.P.A.C.A. Numărul muncitoarelor analfabete era aici de peste 80%. Majoritatea lucrătoarelor proveneau din rîndurile femeilor casnice, neavînd în prealabil o cît de mică educație specifică muncii de fabrică.

Ceea ce a determinat întregul lanț de transformări în viața muncitoarelor Fabricii de confecții și tricotaje-București, a fost — chiar din momentul creării noii întreprinderi — lichidarea exploatării și victoria relațiilor de producție socialiste.

În noile condiții, au avut un rol deosebit în acest proces marile schimbări intervenite în condițiile materiale ale producției. Metodele meșteșugărești au fost înlăturate prin organizarea modernă a întreprinderii (lucrul pe principiul benzii rulante), prin dotarea secțiilor cu utilaj de înaltă tehnicitate. Aceasta a ridicat cu toată ascuțimea necesitatea ridicării rapide a nivelului de calificare și, pe de altă parte, a creat condiții favorabile pentru crearea unui colectiv puternic,specific marii producții socialiste.

★

În funcție de condițiile enumerate mai sus și ținînd seama de profilul întreprinderii, munca politică de masă desfășurată sub conducerea Comitetului de partid a cuprins o gamă largă de mijloace și metode, în funcție de sarcinile principale ale diferitelor etape parcurse.

Pe primul plan se evidențiază munca intensă și rodnică de răspîndire a cunoștințelor politice. Este limpede că de nivelul înțelegerii problemelor politice actuale, al diverselor aspecte ale politicii partidului depinde în cea mai mare măsură ridicarea conștiinței socialiste.

Cunoștințele politice sînt răspîndite în mod organizat, folosindu-se în principal, în acest scop formele consacrate și verificate în practică ale învățămîntului politic. Peste 1 400 de membri și candidați de partid și peste 1 400 de utemiști sînt cuprinși în cursurile și cercurile de învățămînt politic. Cercurile de învățămînt de partid sînt constituite pe disciplinele : istoria P.M.R., statutul P.M.R., istoria P.C.U.S., bazele marxism-

leninismului, economie politică economie concretă, iar pentru cei cu un nivel de pregătire mai scăzut, cursuri serale la care se predau cunoștințe politice elementare. Comitetul de partid al fabricii manifestă cea mai mare grijă pentru legarea strînsă a teoriei de practică. Propagandiștii sînt ajutați să cunoască situația concretă a fabricii, li se țin conferințe la care sînt analizate diferite aspecte ale activității întreprinderii, cum sînt : sarcinile concrete ale întreprinderii pe anumite perioade, problema căilor de reducere a prețului de cost, de îmbunătățire a calității produselor, stadiul aplicării tehnicii noi etc. De asemenea, propagandiștii sînt îndemnați să studieze ei înșiși diferite fenomene din viața fabricii și să le dezbată în seminarii. Această orientare nu se putea să nu dea roade. Astfel, de exemplu, la cercul de economie concretă discutîndu-se despre necesitatea introducerii unui regim lunar de economii s-au făcut propuneri valoroase pentru un nou sistem de croit, care duce la reducerea deșeurilor. Pe baza acestei propuneri s-au creat noi scheme de croire, care au dus la obținerea unor economii de peste 650 000 de lei. Tot la cursul de economie concretă, cînd s-au dezbătut căile de sporire a productivității muncii, mai mulți cursanți au propus să se creeze un colectiv care să studieze posibilitatea perfecționării sistemului de lucru după principiul benzii rulante. Acest colectiv, propunînd o nouă organizare a producției (desființarea plutei transportoare de la banda rulantă), a contribuit substanțial la o folosire mai rațională a spațiului de producție și, implicit,la ridicarea productivității. Există în fabrică sute și sute de cazuri cînd, în urma îmbogățirii cunoștințelor politice și economice, muncitoare care înainte vreme lucrau slab sau nu participau la rezolvarea problemelor întreprinderii reușesc astăzi să aducă o contribuție din cele mai importante la asigurarea unui avînt permanent în muncă. Cazul muncitoarelor Ana Stanca, Georgeta Ploeșteanu, care au devenit concomitent fruntașe la învățămîntul politic și în producție, ilustrează un fenomen larg răspîndit. Peste 95% din fruntașii în muncă obțin cele mai bune rezultate și la cercurile și cursurile de învățămînt politic.

Deprinderea de a studia organizat și sistematic (într-o anumită ordine, pe bază de notițe), confruntarea în cercuri a diferitelor opinii și clarificarea lor joacă un rol hotărîtor în lărgirea orizontului femeilor muncitoare. După cum scria Georgeta Ploeșteanu într-un articol publicat în gazeta întreprinderii, „la cercul de învățămînt politic am putut înțelege mai bine însemnătatea muncii mele. Am putut astfel să văd legătura dintre interesele personale și cele generale. Și înainte de studierea temei « Căile ridicării productivității muncii » știam că dacă realizez produse mai multe primesc un salariu mai mare, dar nu știam cum pot continuu să-mi îmbunătățesc munca și nu știam ce importanță hotărîtoare are sporirea productivității muncii pentru victoria socialismului". Aceste cuvinte scot în relief eficacitatea învățămîntului politic.

În decursul timpului, pe măsura lărgirii cercurilor și cursurilor de învățămînt politic și a îmbogățirii cunoștințelor, s-a ivit necesitatea perfecționării mijloacelor muncii politice de masă. Anul trecut s-a creat un punct de consultații pentru cursanți. Această formă nouă a fost cerută de viața însăși. Întrucît în procesul studiului mulți cursanți aveau nevoie

să-și precizeze unele noțiuni și probleme (aceasta arată că studiul a devenit permanent, nerezumîndu-se, ca în trecut, doar la lecții și seminarii), a fost nevoie ca cei mai buni propagandiști să acorde un sprijin organizat cursanților. Punctul de consultații dispune de o bibliotecă, de planșe și de alte materiale intuitive și poate contribui efectiv la mai buna fixare a cunoștințelor, la îmbogățirea lor.

O altă formă organizată de răspîndire a cunoștințelor politice (pentru cei care nu sînt încadrați în cercuri și cursuri) o constituie conferințele periodice. Sute și sute de muncitoare audiază cel puțin de două ori pe lună conferințe în legătură cu cele mai actuale probleme politice. Spicuim cîteva teme : *Construirea bazelor socialismului în țara noastră*, *Cum putem îmbunătăți calitatea produselor*, *Ce se înțelege prin prețul de cost*, *De ce este necesară dezarmarea generală și totală*, *Despre necesitatea încheierii tratatului de pace cu Germania* etc.

Expunerile elaborate simplu și pe înțeles au darul să facă accesibile multe probleme, ajutînd muncitoarelor să lucreze mai bine și să-și clarifice unele aspecte politice care le interesează.

În practica muncii politice este foarte greu de făcut o delimitare între diversele forme și teme ; ele se întrepătrund și se completează reciproc. Așa, de pildă, o mare contribuție la adîncirea diverselor probleme politice și la concretizarea lor este adusă în mod permanent, în forme organizate și neorganizate, de către agitatorii care activează în fabrică. În fiecare organizație de bază P.M.R. este constituit un corp de agitatori. Agitația de masă reprezintă o formă a muncii politice dintre cele mai accesibile și mai eficiente. Metodele agitatorilor sînt variate, fiind aproape cu neputință de epuizat. Ele depind, firește, de calitățile personale ale agitatorilor, de natura discuțiilor, de complexitatea temelor. Totuși, pe baza experienței s-au conturat unele metode : convorbiri, seri de întrebări și răspunsuri, mitinguri fulger, expuneri, discuții individuale etc.

Este, credem, instructiv de a prezenta unele aspecte concrete ale activității agitatorilor.

Apariția Directivelor C.C. al P.M.R. cu privire la criteriile principale ale întrecerii socialiste în cinstea aniversării partidului a fost primită cu mult interes în secțiile fabricii. La indicația Comitetului de partid, agitatorii au desfășurat o muncă intensă pentru explicarea ideilor principale ale directivelor, pentru mobilizarea colectivului în vederea realizării sarcinii centrale trasate de partid : îmbunătățirea calității produselor.

Dar, pentru a fi eficiente, discuțiile trebuiau să fie cît mai concrete. Acest lucru l-a înțeles bine agitatoarea Elisabeta Burghelea din sectorul I. Înainte de a începe convorbirea, ea a studiat atent situația calității producției în brigada numărul 33 (unde lucrează). Datorită slabei calificări a unor muncitoare și a insuficientei asistențe tehnice acordată de maistru unele operații erau executate neglijent, fapt care situa brigada pe ultimul loc din sector.

Agitatoarea și-a început convorbirea discutînd un caz concret. De ce muncitoarea Ioana Popa realizează produse necorespunzătoare? Și a adus argumente convingătoare : muncitoarea în cauză lucra neglijent, nu respecta normele tehnologice, nu manifesta interes pentru ridicarea cali-

ficării profesionale. Ce trebuia făcut? Firește, în primul rînd, Ioana Popa trebuia să-și revizuiască poziția. Dar în al doilea rînd trebuia ajutată să-și îmbunătățească munca. Din discuții a rezultat necesitatea ca muncitoarele cu o calificare mai înaltă să se ocupe de muncitoarele cu mai puțină experiență. Forma organizatorică precisă prin care se putea pune în aplicare ideea de mai sus a fost elaborată de Comitetul de partid într-o plenară a sa : controlul în lanț : fiecare muncitoare, cînd primește un produs de la tovarășa sa (în brigadă se lucrează pe principiul benzii rulante), să verifice dacă operația precedentă a fost executată corespunzător. În caz contrar, înapoiază produsul și arată greșeala. Brigada a hotărît în unanimitate să aplice această metodă. De altfel, extinderea controlului în lanț a constituit preocuparea centrală a multor agitatori : Garofița Ronea, Leontina Atanasiu, Margareta Cnej și altele.

Noua metodă aplicată de brigadă nu numai că s-a născut ca un rezultat al muncii politice, dar ea însăși prezintă un mare interes pentru ilustrarea unui aspect important al noii conștiințe muncitorești. Cauza colectivă — lupta pentru calitate — devine, prin aplicarea acestei metode, și o cauză nemijlocit personală a fiecărei muncitoare.

Participarea activă a colectivului fabricii la organizarea și conducerea producției este stimulată și de alte forme ale muncii politice. Un loc deosebit revine presei din întreprindere, care joacă rolul de agitator și organizator colectiv. În fiecare sector își desfășoară activitatea gazete de perete și posturi U.T.M. de control, iar la nivelul fabricii apare o gazetă săptămînală și se transmit programe zilnice la stația de radio-amplificare. Peste 500 de muncitoare sînt colaboratoare permanente ale acestor organe locale de presă și această participare activă (colaboratorii cuprind toate locurile de muncă din fabrică) are darul să creeze o opinie publică de masă în legătură cu cele mai importante probleme ale vieții economice și politice din fabrică. Organele locale de presă, în special gazeta fabricii, au publicat sute și sute de articole semnate de muncitoare în care s-au abordat aspecte variate despre munca în producție, despre învățămîntul politic și de stat, despre activitatea cultural-educativă. Gazeta a organizat raiduri ale posturilor de corespondenți voluntari care au scos la iveală experiența pozitivă și lipsurile în domeniul organizării producției, calității, prețului de cost, folosirii timpului liber, introducerii metodelor avansate de lucru etc.

Pentru a ne da seama de eficacitatea gazetei fabricii ca mijloc de cultivare a trăsăturilor omului nou, a noii atitudini față de muncă, este suficient să prezentăm un fapt. Lupta pentru calitate este indisolubil legată de ridicarea calificării profesionale. Pornind de la această premisă, gazeta a publicat pagini întregi (consacrate sectoarelor I, V, VII și VIII) în care arăta, pe bază de fapte concrete, cum preocuparea unor muncitoare pentru ridicarea calificării se reflectă pozitiv în sporirea numărului de produse de bună calitate realizate de acestea. Au fost relevate formele prin care se poate ridica nivelul profesional : cursuri de calificare, însușirea mai multor operații, organizarea ajutorului reciproc, studierea lucrărilor tehnice, audierea conferințelor de specialitate. Gazeta a avut astfel meritul de a fi contribuit substanțial la crearea unei mișcări de masă pentru ridicarea

calificării profesionale. Este suficient să arătăm că peste 450 de muncitoare tinere și-au exprimat dorința de a urma cursurile de ridicare a calificării.

Gazeta este o tribună de răspîndire a experienței înaintate. Aproape în fiecare număr apar articole în care muncitoarele fruntașe își împărtășesc metodele de lucru. Așa, de pildă, muncitoarea Stana Surdu din sectorul V arată practic cum reușește ea să obțină cei mai înalți indici de calitate și productivitate din brigada sa. Articolul a fost citit și discutat în grupele sindicale din sectorul respectiv și metodele muncitoarei fruntașe au fost generalizate.

Exemplele acestea arată (materialul faptic este însă mai bogat) că presa locală, condusă și îndrumată de organizația de partid, reușește să pătrundă adînc în masa muncitoarelor, îndeplinind un rol politic-educativ de cea mai mare însemnătate.

★

În raportul prezentat la cel de-al III-lea Congres al P.M.R., tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej spunea: „Ca urmare a transformărilor social-economice, în țara noastră a luat naștere și se dezvoltă tot mai mult o morală nouă, socialistă, o nouă atitudine față de muncă, față de bunurile obștești și îndatoririle sociale, noi relații de întrajutorare tovărășească între cei ce muncesc”[1].

Nu întîmplător, în enumerarea trăsăturilor moralei noi, pe primul plan se situează *noua atitudine față de muncă*. Socialismul devine realitate tocmai prin activitatea practică, creatoare a milioane de oameni. Munca este izvorul tuturor bogățiilor societății noastre, baza ridicării nivelului de trai și totodată munca în folosul colectivității contribuie la formarea profilului moral-politic al omului nou, îi cultivă însușiri morale de preț: inițiativă, spirit activ, perseverență, bărbăție etc.

Noua atitudine față de muncă concentrează astfel ca într-un focar toate caracteristicile moralei noi, socialiste. Iată de ce considerăm necesar ca asupra eficacității muncii politice de masă în cultivarea acestei trăsături a omului nou să insistăm în mod special.

Muncitorii, inginerii și tehnicienii fabricii de confecții și tricotaje — București reprezintă un colectiv fruntaș. Fabrica a cucerit de 17 ori consecutiv drapelul de întreprindere fruntașă pe ramură. Acest fapt arată că aici se manifestă din plin noua atitudine față de muncă.

Documentele partidului nostru au relevat în numeroase ocazii necesitatea ca organizațiile de partid și cele de masă să desfășoare o activitate multilaterală, calificată pentru a dezvolta, în procesul îndeplinirii sarcinilor economice, tot ce este nou și înaintat pe planul conștiinței. Spontaneitatea, lăsarea lucrurilor să se desfășoare „de la sine”, nu poate duce la rezultate bune.

Trebuie să recunoaștem ca o axiomă faptul că noua atitudine față de muncă se cultivă prin *muncă*. Metoda cea mai eficientă, verificată prin practică, cu ajutorul căreia se încetățenește noua atitudine față de muncă, este *întrecerea socialistă*.

---

[1] *Congresul al III-lea al P.M.R.*, Ed. politică, București, 1960, p. 86.

Un aspect esențial în întrecere este legat nemijlocit de faptul că ea determină schimbări fundamentale în concepțiile despre muncă și contribuie, pe această bază, la mărirea eficacității muncii. Întrecerea socialistă este diametral opusă concurenței specifice capitalismului. Dacă concurența atrage după sine cultivarea unor trăsături morale ca : individualismul, egoismul, relații de dominare, întrecerea socialistă reprezintă un mijloc important pentru dezvoltarea spiritului colectivist pentru generalizarea ajutorului reciproc. Legea întrecerii socialiste este : *ajută-i pe cei rămași în urmă, îmbogățește-ți permanent cunoștințele, ajunge-i pe cei mai buni.*

Este cît se poate de semnificativ faptul că în cadrul fabricii de confecții și tricotaje-București (ca de altfel în toate întreprinderile din țara noastră) a apărut ca obiectiv al întrecerii împărtășirea experienței acumulate de fruntași și altor muncitori. Forma concretă prin care se manifestă aceasta este întrajutorarea. Există în fabrică sute și mii de cazuri cînd muncitoare cu o calificare înaltă ajută (și aceasta se reflectă în angajamentele luate în întrecere) muncitoare cu o pregătire profesională mai slabă. „Secretul meseriei", atît de răspîndit în capitalism, nu se mai manifestă practic în condițiile noastre.

Tînăra Ecateria Zamfir constituia pentru brigadă o adevărată problemă. Lucra neglijent, neritmic, nu putea executa operațiile conform fișei tehnologice. Comunista Elena Băncilă și-a luat angajamentul de a o ajuta pe tînăra muncitoare. Ea n-a fost un simplu profesor, ci un adevărat tovarăș. Paralel cu explicarea diferitelor faze ale procesului de producție, cu demonstrarea „pe viu" a operațiilor, i-a vorbit despre tradițiile întreprinderii, a atras-o la diferite manifestări ale colectivului. Munca aceasta perseverentă, răbdătoare a fost rodnică. În trei luni, Ecaterina Zamfir a devenit fruntașă în producție. Acum ea își împărtășește experiența muncitoarei mai slab pregătite Vasilica Iliescu.

Ștefania Raiciu, Ana Nicolae, Ștefania Almășan, Constanța Ene sînt numai cîteva nume din sutele de muncitoare fruntașe care nu fac un secret din cunoștințele lor, care ajută pe cele rămase în urmă, contribuind la obținerea unui avînt general.

În întrecerea socialistă, un factor mobilizator de bază îl constituie *exemplul personal.* „Puterea exemplului, care n-a putut să se manifeste în societatea capitalistă — arăta V. I. Lenin —, va avea o mare însemnătate în societatea care a desființat proprietatea privată asupra pămîntului și a fabricilor, și aceasta nu numai pentru că aici exemplul bun va fi, poate, urmat, ci și pentru că exemplul mai bun de organizare a producției va fi însoțit în mod necesar de o ușurare a muncii și de o sporire a consumului pentru cei care vor fi înfăptuit această organizare mai bună" [1].

Munca politică de masă desfășurată în Fabrica de confecții și tricotaje-București urmărește să facă cunoscute pe larg exemplele înaintate din producție și să le extindă. Gazeta uzinei a prezentat un fapt edificator în această privință. Muncitoarea Florica Duncescu, lucrînd mai bine, a reușit să obțină și un salariu mai mare. Ea a fost populari-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 27, E.S.P.L.P., București, 1955, p. 190.

zată la gazeta de perete a sectorului și la consfătuirea de producție. Ecaterina Strugurel lucrînd mai slab, avea, firește, un salariu mai mic. Cele două muncitoare aveau însă condiții de muncă identice. Ecaterina Strugurel, învățînd din experiența muncitoarei fruntașe (aceasta i-a arătat cum lucrează cum își organizează munca), a putut să dea produse mai bune, mai multe și să obțină un salariu mai mare. Cointeresarea materială îmbinată cu munca educativă (în cazul de față folosirea puterii de convingere a exemplului pozitiv) a dat rezultate importante.

Organizațiile de bază P.M.R. din sectoarele fabricii folosesc cu succes și o altă formă prin care exemplul personal devine un mijloc de antrenare a colectivului în lupta pentru continua îmbunătățire a muncii: demonstrațiile practice ale fruntașilor în producție.

Sevastița Matei a cîștigat de cinsprezece ori consecutiv titlul de cea mai bună bobinatoare (în întrecerea pe profesii). Acest fapt a fost folosit în munca politică. Sevastița Matei a făcut mai întîi o expunere în fața tovarășelor ei. Ea a amintit la început de cursul de ridicare a calificării profesionale, care a ajutat-o să cunoască în amănunt procesul tehnologic. Apoi a arătat practic cum lucrează. La această demonstrație, muncitoarele Florica Năstase, Emilia Bărbulescu și altele care n-au urmat cursurile de ridicare a calificării profesionale și-au dat seama de efectele negative ale dezinteresului lor pentru învățătură, ceea ce le-a determinat să-și schimbe atitudinea. Ele au devenit eleve conștiincioase și active ale acestor cursuri.

În complexul mijloacelor muncii politice de masă, care contribuie la popularizarea fruntașelor în producție și la stimularea lor, un loc important îl joacă, printre altele, panourile de onoare, graficele, spectacolele în cinstea fruntașilor, programele stației de radioamplificare, distincțiile (steagul de fruntaș, insigne) etc. Toate acestea reliefează un aspect esențial al realității noastre socialiste, și anume faptul că munca a devenit o chestiune de onoare și eroism. Crearea unei atmosfere specifice de întrecere, de emulație, a contribuit la apariția unor importante inițiative în producție.

Să amintim, de pildă, de Maria Șerban. Brigada pe care o conducea avea cele mai bune rezultate din sector. Dar în schimbul doi, pe același loc de muncă, lucra o brigadă cu rezultate slabe. Citind în ziar despre inițiativa Valentinei Gaganova care, fără să țină seama de interesele sale personale, a preluat conducerea unei brigăzi codașe, i-a urmat cu hotărîre exemplul. Maria Șerban a cerut să fie repartizată la brigada din schimbul al II-lea. În primele trei luni, firește, a cîștigat mai puțin, dar organizînd cu pricepere lucrul a reușit să aducă și această brigadă în rîndurile celor fruntașe. Inițiativa preluării de către meștere fruntașe a brigăzilor cu rezultate slabe s-a extins, fiind însușită în toate sectoarele fabricii. Acest fapt constituie o ilustrare convingătoare a creșterii conștiinței socialiste a muncitoarelor. Fără să putem face o expunere a tuturor inițiativelor născute în întrecerea socialistă, este totuși necesar să subliniem două aspecte: 1) varietatea inițiativelor; 2) faptul că ele răspund celor mai arzătoare cerințe ale activității productive a fabricii. Întrecerea pornită de brigăzile U.T.M. pentru cucerirea titlului de „colectiv de muncă fruntaș", însușirea procesului tehnologic la mai multe operații sau la tipuri diferite de mașini

(Ioana Nicolae din sectorul al VII-lea a avut această inițiativă, care apoi a fost însușită de peste 200 de muncitoare), revizuirea tehnologiei de croit pentru eliminarea deșeurilor, controlul în lanț pentru evitarea abaterilor de la normele tehnologice sînt numai cîteva dintre inițiativele apărute în întrecerea socialistă de la Fabrica de confecții și tricotaje-București.

Comitetul sindical, la indicația Comitetului de partid, a luat un șir de măsuri pe linia muncii politice de masă pentru ca *noul* să se dezvolte. Inițiativele au fost popularizate la gazeta uzinei, la stația de radioamplificare, la gazetele de perete, în programele artistice, la consfătuirile de producție, devenind astfel un bun al întregului colectiv. Este, credem, suficient să arătăm că numai prin extinderea revizuirii sistemului de croire fabrica a obținut economii de peste 3 000 000 de lei.

După cum se știe punctul de pornire al întrecerii îl constituie luarea de angajamente concrete, cu obiective precise, delimitate în timp. Angajamentul pornind de la sarcinile de producție, prevede întotdeauna depășirea acestora. „Nu ne mulțumim cu puțin" este deviza participanților la întrecere. Ei consideră îndeplinirea angajamentelor drept o chestiune de onoare muncitorească. Unitatea dintre vorbe și fapte se manifestă în acest caz direct și plastic. Și, de obicei, angajamentele nu-și propun obiective ușoare. Așa de pildă, brigada numărul 4 din sectorul al III-lea și-a luat angajamentul să depășească planul de producție și să realizeze indici superiori de calitate. Toate angajamentele au fost îndeplinite (planul de producție a fost realizat în proporție de 105%, indicii de calitate în proporție de 100,2%). Este doar un exemplu din multe sute.

Faptele prezentate mai sus sînt tipice, ele caracterizează atitudinea față de muncă a majorității covîrșitoare a colectivului Fabricii de confecții și tricotaje-București. Ar fi însă greșit și dăunător din punct de vedere practic dacă am omite să arătăm că noul triumfă numai în luptă cu vechiul, cu manifestările negative care mai frînează pe alocuri procesul însușirii noii atitudini față de muncă. Lupta împotriva unor asemenea manifestări formează de asemenea obiectul muncii politice de masă.

Datorită dezvoltării întreprinderii, rîndurile colectivului sînt mereu lărgite. Se angajează în fabrică și unele femei care n-au experiența lucrului într-o întreprindere mare, care nu sînt obișnuite cu disciplina, care aduc din diferite medii deprinderi înapoiate. Pornind de la acest fapt, organizațiile de partid desfășoară o intensă activitate educativă pentru cultivarea și la aceste lucrătoare a noii atitudini față de muncă, caracteristică majorității colectivului. De asemenea, rămășițele concepțiilor burgheze se manifestă și la unele muncitoare mai vechi. Procesul lichidării acestor trăsături negative poate fi accelerat doar printr-o muncă politică-educativă intensă, diferențiată și răbdătoare.

Mariana Tănase din brigada nr. 4 sectorul al VII-lea obișnuia să întîrzie des la lucru. Acest fapt crea greutăți întregii brigăzi. Lucrul nu se putea desfășura ritmic, unele muncitoare trebuiau să execute suplimentar și operația încredințată Marianei Tănase. În cadrul unei ședințe, grupa sindicală a ajutat-o pe Mariana Tănase să înțeleagă că această atitudine este dăunătoare pentru întreaga brigadă. Muncitoare tînără, cu puțină expe-

rienţă, ea a înţeles că trebuie să-şi schimbe atitudinea. A trecut un timp şi colectivul s-a putut convinge că intervenţia sa a fost eficientă.

În cazul acesta a fost vorba de o abatere uşor de îndreptat. În procesul muncii apar deficienţe mai complexe, legate de unele aspecte negative din comportarea unor muncitoare. Maria Manea din brigada nr. 28, tot din sectorul al VII-lea, manifesta tendinţe de egoism, de izolare faţă de colectiv, iar la criticile aduse răspundea iritat. Şi aici colectivul a acţionat. Au fost analizate cauzele. În viaţa sa personală, Maria Manea suferise multe deziluzii, fapt care a făcut-o să fie mai retrasă, să se izoleze de colectiv. Atunci, membrele brigăzii au început cu răbdare şi metodic s-o atragă la diferite manifestări colective, să-i recomande cărţi, să se apropie prietenește de ea. Ca urmare a acestei preocupări, treptat, unele manifestări negative ale Mariei Manea au început să dispară. Procesul acesta nu s-a încheiat, dar colectivul a găsit drumul bun pentru a o ajuta pe Maria Manea.

Mai sînt în fabrică şi cazuri cînd rămăşiţele influenţei burgheze se manifestă şi în forme antisociale foarte dăunătoare. Există astfel de cazuri, dar ele sînt mereu mai rare. Punerea lor în discuţia colectivului joacă însă un important rol educativ. Iată unul dintre acestea. Văzînd că brigăzile la care execută controlul dau produse de slabă calitate, verificatoarele Filofteia Vladu şi Magda Căpăţînă au găsit un procedeu „original" pentru îndreptarea situaţiei. În loc să depisteze cauzele care provoacă realizarea de produse proaste şi să ajute la îmbunătăţirea muncii, ele au mers pe calea necinstită a mistificării datelor privind calitatea. Firește s-au luat unele măsuri organizatorice (retrogradarea), dar principalul l-a format larga dezbatere de masă în jurul acestei abateri.

Lupta dintre nou şi vechi îmbracă, aşadar, forme multiple şi îmbrăţişează o formă largă de manifestări. În presa fabricii, în consfătuirile de producţie, în programele artistice sînt criticate şi alte aspecte negative care frînează mersul înainte : lipsa de grijă faţă de avutul obştesc, spiritul conservator, birocratismul etc. Principalul izvor al succesului în lupta pentru promovarea noului îl constituie însă atragerea largă a maselor de muncitoare la această luptă, cu ajutorul muncii politice şi cultural-educative.

★

În raportul prezentat la Congresul al III-lea al P.M.R., tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej sublinia că muncitorii, ţăranii, tineretul manifestă o mare sete de carte, de cunoaştere a frumosului şi că organele şi organizaţiile de partid, sindicale, U.T.M., trebuie să desfăşoare în acest domeniu o activitate bogată şi atrăgătoare, avînd o sferă de cuprindere din ce în ce mai largă.

La fabrica de confecţii şi tricotaje-Bucureşti, există şi mijloace variate şi preocuparea corespunzătoare pentru satisfacerea setei de carte, de cunoştinţe, de frumos a muncitoarelor.

Extinderea numărului celor care vor să-şi însuşească sistematic şi organizat cunoştinţe de cultură generală a făcut necesară înfiinţarea unei şcoli medii serale pe lîngă întreprindere. Bineînţeles că în primul rînd tine-

retul a fost chemat să ia loc pe băncile școlii, să-și îmbogățească cunoștințele. De la înființare, școala a dat două promoții de muncitoare care dețin diploma de maturitate (150 de absolvente). În prezent urmează cursurile serale peste 200 de muncitoare. În special în toamna acestui an, datorită muncii de popularizare desfășurate prin toate mijloacele de agitație, s-a înregistrat un aflux foarte mare de cereri pentru examenul de admitere la școala medie.

În desfășurarea învățămîntului de stat n-au fost lăsate lucrurile să se desfășoare „de la sine". Fenomene ca participarea formală la cursuri sau absențele, indisciplina și altele au fost supuse tirului criticii. De pildă, în gazeta uzinei s-a arătat cazul Olgăi Vasilescu care a primit la școală note slabe. Ea absenta de la cursuri, nu lua notițe, nu repeta materialul predat. Colectivul clasei a pus-o în discuție și, cu ajutorul Silviei Cîmpeanu (o elevă fruntașă), a reușit să lichideze rămînerea în urmă. Exemplul personal al elevelor fruntașe (Constanța Popescu, Emilia Stănescu, Cornelia Neacșu și altele) a fost folosit pentru a se arăta practic cum poate fi organizat studiul, cum trebuie să se ajute între ele elevele, cum pot fi luate notițe etc. Stația de radioamplificare, gazetele de perete, adunările generale U.T.M. și alte mjloace au fost folosite cu succes pentru a se crea o atmosferă favorabilă studiului. Și rezultatele sînt dintre cele mai bune : sub 1 la sută repetenți și corijenți. Putem aprecia aceasta ca un succes dacă ținem seama că nu este ușor ca după orele de muncă să te pregătești și să participi la cursurile învățămîntului seral. Este nevoie de un puternic simț al răspunderii pentru a birui aceste greutăți.

Cunoștințele de cultură generală sînt răspîndite în fabrică și printr-un alt mijloc important : Universitatea muncitorească a cărei programă analitică cuprinde discipline variate, științe exacte și științe sociale. Participă de regulă muncitoare (peste 100) care din diferite motive nu se pot înscrie la cursurile școlii medii serale.

Completîndu-se reciproc, cuprinzînd în raza lor diverse categorii de muncitoare, școala medie și Universitatea muncitorească permit ca însușirea organizată a cunoștințelor de cultură generală să devină un fenomen de masă.

Dar, prin aceasta nu s-au epuizat formele și mijloacele prin care muncitoarele asaltează cetatea culturii. Un loc sporit îl ocupă munca cu cartea. 8 429 de cititoare la biblioteca fabricii. Cererile de literatură politică, beletristică științifică și tehnică sînt cu greu satisfăcute de bibliotecă, cuprinzînd peste 29 000 de volume. Sînt unele muncitoare care de la începutul anului și pînă în prezent au citit peste 50 de cărți. Este, credem, interesant să creionăm profilul unor astfel de cititoare fruntașe. Muncitoarea Petruța Nițulescu a citit de la 5 martie pînă la 31 august 55 cărți. Ea a absolvit liceul seral și se pregătește pentru examenul de admitere la facultate. În producție este de multă vreme fruntașă. Pasiunea pentru citit nu caracterizează numai pe muncitoarele tinere. Un mare număr de cărți citesc Sofia Ionescu și Tatiana Caciuc, care au, prima 54 de ani, iar a doua 52 ani. O mențiune aparte este necesar a fi făcută în legătură cu fișa de cititoare a muncitoarei Niculina Ștefan. În ultimele trei luni a citit 14 volume din domenii variate, inclusiv știință popularizată. În urmă cu un deceniu

inscripția aceasta obișnuită pe fișa de cititor ar fi părut absurdă : Ștefan Niculina a fost analfabetă. Saltul acesta impresionant de la semnarea cu degetul pînă la calificarea de cititoare fruntașe a bibliotecii fabricii are darul să scoată în relief transformările petrecute în viața multor muncitoare.

Gorki recomanda muncitorilor să citească tot mai mult pentru că în cărți se află un nesecat izvor de cunoaștere, de înțelepciune. Faptele arată că pe măsura intensificării lecturii se produc schimbări importante în concepțiile despre viață, se lărgește orizontul politic și cultural, sporește eficacitatea activității practice. Este pe deplin explicabil că cititoarele fruntașe sînt si în producție și în viața obștească modele de urmat.

Comitetul de partid al fabricii de confecții și tricotaje - București, ținînd seama de marea însemnătate a muncii cu cartea, i-a acordat o atenție corespunzătoare. Lectura este stimulată și orientată prin publicarea recenziilor și notelor bibliografice în presa locală, prin organizarea unor seri de poezie, întîlniri cu scriitorii, procese literare etc. La astfel de manifestări participă de regulă sute și sute de muncitoare. Efectul se poate vedea și în faptul că unele muncitoare nu se mai mulțumesc să citească cărți de la biblioteca fabricii, ci își formează propriile lor biblioteci. În acest an peste 2 000 de muncitoare au început să-și alcătuiască biblioteci personale (cifra nu cuprinde toate cazurile de acest gen, ci doar distribuirea cărților prin standurile care funcționează în întreprindere).

Creșterii necesităților spirituale îi corespunde, în condițiile fabricii de confecții și tricotaje- București, și o lărgire a diverselor forme ale muncii cultural-educative.

A intrat în practica permanentă a Comitetului de sindicat și a Comitetului U.T.M. organizarea de vizite colective la muzee și expoziții. Peste 1 000 de bilete sînt distribuite săptămînal la diferite spectacole teatrale și cinematografice, la concerte simfonice. În incinta fabricii se deschid periodic expoziții de artă plastică.

Este semnificativ faptul că un număr mare de muncitoare, însușindu-și noi cunoștințe cultural-artistice, le valorifică tot în domeniul artei. Este vorba de cele peste 300 de muncitoare care fac parte din formații cultural-artistice : cor, echipe de dansuri, orchestră, brigadă de agitație. Calitatea relativ înaltă a execuției programelor este atestată de cele 5 premii I primite de formațiile fabricii la faza raională a concursului artiștilor amatori.

★

Principalul rezultat practic al muncii politice și cultural-educative de masă desfășurate de organizația de partid a fabricii de confecții și tricotaje este, în cazul analizat de noi, sporirea contribuției muncitoarelor la organizarea și conducerea producției, creșterea capacității lor politice-organizatorice, înflorirea talentelor lor creatoare.

Pentru a evidenția marile schimbări intervenite în viața femeilor muncitoare, vom prezenta și aici cîteva cazuri tipice.

Paula Sofia s-a numărat printre brigadierele care au înălțat noua fabrică. Era muncitoare necalificată. Aici, în întreprindere, a învățat me-

seria de electrician. Munca într-un colectiv puternic a cultivat la ea trăsături noi : un pronunțat simț al datoriei, setea de învățătură, capacitatea de a pune mai presus de toate interesele colective. Pentru meritele ei a fost primită în rîndurile partidului. A muncit bine ca agitatoare, a fost fruntașă la învățămîntul de partid. Astăzi este președinta Comitetului de secție sindicală din sectorul al VI-lea participînd activ la conducerea producției.

O evoluție asemănătoare a avut și Mariana Gonoiu. Despre această muncitoare de tip nou gazeta fabricii a publicat un reportaj cu semnificativul titlu :„... Acolo unde este mai greu". Mariana Gonoiu s-a calificat în fabrică. Școala muncii obștești a început pentru ea în momentul în care a fost aleasă organizatoarea unei grupe sindicale. Aici, ea a căpătat o viziune mai largă asupra vieții, mai multă experiență. După un timp a devenit maistru și a fost repartizată periodic, în funcție de necesitățile producției, acolo unde era mai greu. Toate brigăzile pe care le-a condus în numeroase sectoare ale fabricii au fost fruntașe. Mariana Gonoiu, a fost distinsă, ca recunoaștere a activității sale rodnice, cu Medalia muncii. Astăzi este președinta Comitetului de secție sindicală din sectorul al VII-lea.

Elena Neagu lucrează de 24 ani în fabrică (11 dintre ei la fosta A.P.A.C.A). Era o simplă muncitoare aproape analfabetă. În decursul anilor ea și-a îmbogățit cunoștințele, a urmat cercuri și cursuri ale învățămîntului de partid și a început să stăpînească bine meseria. Este maistră la una dintre brigăzile fruntașe din sectorul I. După propria ei afirmație, „în urmă cu ani nici nu visa să poată ajunge conducător al unui loc de muncă". La așa ceva nu visa în trecut nici fosta muncitoare Florica Damian, astăzi ingineră și nici multe alte zeci și sute de lucrătoare care dețin funcții de răspundere în fabrică. Munca politică de masă a avut darul să scoată la iveală marile posibilități creatoare ale femeilor muncitoare care înainte se aflau la periferia societății.

Ce concluzii se pot formula în legătură cu experiența bogată a colectivului Fabricii de confecții și tricotaje-București în domeniul muncii politice-educative de masă ?

Procesul formării conștiinței socialiste a oamenilor muncii din țara noastră are la bază profundele schimbări revoluționare intervenite în condițiile vieții materiale. Teza fundamentală a materialismului istoric cu privire la rolul determinant al condițiilor vieții materiale își găsește oglindirea în sute și sute de fapte de viață. Modul de producție socialist, legile lui obiective determină suprastructura societății noastre, dezvoltarea ei pe toate planurile. Dar aceasta nu este o dezvoltare spontană, oarbă. Bazîndu-se pe cunoașterea legilor dezvoltării sociale partidul nostru dirijează mersul înainte al țării pe o direcție fundamentată din punct de vedere științific, aceea a dezvoltării bazei tehnice-materiale a socialismului, acordînd în același timp o însemnătate principală problemelor legate de dezvoltarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii, de formarea omului nou al orînduirii socialiste și comuniste. Înțelegerea acestei probleme ne ajută să fixăm locul și însemnătatea muncii politice de masă în formarea conștiinței noi, socialiste.

CEEA CE NU SE VEDE PE GRAFICUL DE ÎNTRECERE

(Din experiența uzinelor de autocamioane „Steagul Roșu" — din Brașov)

DE

ION MARIN și NICOLAIE PROSAN

În țara noastră, munca a devenit o chestiune de onoare. Noua atitudine față de muncă nu s-a format de la sine. Ea este rezultatul muncii politice desfășurate de partid în rîndurile maselor de muncitori, care îi ajută să înțeleagă conținutul nou, socialist al relațiilor de producție, legătura dintre productivitatea și calitatea muncii și nivelul de trai al fiecărui om în parte.

O manifestare grăitoare a atitudinii socialiste față de muncă este întrecerea socialistă, care, la rîndul ei, are un important rol educativ. Lenin remarca faptul că prin întrecerea socialistă muncitorii „pot să se manifeste, să-și desfășoare aptitudinile, să dea la iveală talentele care se află în popor — izvor neatins — și pe care capitalismul le apăsa, le strivea și le înăbușea cu miile și cu milioanele" [1].

Desfășurarea entuziastă a întrecerii socialiste constituie o pregnantă manifestare a inițiativei creatoare, a spiritului de organizare și într-ajutorare caracteristică vremurilor pe care le trăim, contribuind la înrădăcinarea adîncă în conștiința maselor a unui mare și stimulativ adevăr, acela că muncind ne construim astăzi propria noastră fericire.

Privită din acest unghi, experiența colectivului Uzinelor de autocamioane din Brașov constituie un exemplu grăitor. Inițiativa creatoare și participarea largă a maselor la conducerea producției, elanul lor nestăvilit sînt principalii factori care, sub îndrumarea înțeleaptă a partidului, au asigurat rezolvarea pozitivă în anul 1954 a problemelor legate de producerea primelor autocamioane romînești, examen dificil care a fost trecut însă cu succes de muncitorii, tehnicienii și inginerii uzinei.

Vom menționa cîteva cifre concludente privind evoluția, sub diferite aspecte, a uzinei în ultimii ani. Comparînd planul anului 1961 (care va fi

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 26, E.S.P.L.P., București, 1954, p. 391.

fără îndoială, realizat și depășit) cu realizările anului 1955, constatăm că producția globală a crescut în această perioadă cu 227% , producția marfă cu 222,3%, productivitatea muncii pe cap de muncitor cu 153,3%, iar pe total de salariați cu 152,3%. Luînd în considerare numai producția de autocamioane, remarcăm o creștere de 244% față de 1955, iar față de 1954, anul cînd s-a început producția de autocamioane, o creștere a producției de 1 375,7%. Toate acestea în condițiile reducerii prețului de cost cu peste 58 la sută, față de cel realizat în 1955.

În legătură cu aceasta, trebuie să remarcăm că procentajul rebuturilor este în continuă scădere : de la 5,15% în 1956, la 1,83 în primele opt luni ale anului 1961, iar în ce privește reclamațiile beneficiarilor în cadrul termenelor de garanție, ele au scăzut de la 39,5% în 1956, (anul cînd a început să se țină o evidență a lor) la aproximativ 1,50% în 1961.

La obținerea acestor realizări a contribuit într-o mare măsură munca educativă desfășurată de organizația de partid în rîndurile colectivului, faptul că s-au căutat și s-au găsit, îndeosebi pentru muncitorii productivi, forme de atragere activă și conștientă în întrecere, pe bază de angajamente concrete, mobilizatoare, de comparare a rezultatelor obținute în muncă.

„Lupta pentru o calitate superioară a produselor, împreună cu sporirea producției, a productivității muncii și reducerea cheltuielilor de producție — se arată în Directivele C.C. al P.M.R. — trebuie privită ca o sarcină centrală în îndeplinirea planului de stat, cu caracter permanent, a cărei înfăptuire are efecte favorabile în toate domeniile activității economice" [1]. Colectivul de muncitori, tehnicieni și ingineri de la Uzinele de autocamioane, aplicînd în viață directivele partidului, luptă permanent pentru îmbunătățirea calității produselor, se preocupă permanent pentru a da mașini cît mai bune, care să răspundă exigențelor. Un rol important în această direcție îi revine organizării cît mai bune a întrecerii socialiste. La noi, peste 70% din muncitorii productivi sînt angrenați în întrecerea socialistă pe baza unor obiective concrete, iar în ultimul timp s-a reușit să se organizeze întrecerea și în numeroase ateliere și secții auxiliare, precum și în serviciile tehnologice și de proiectări.

Atragerea muncitorilor în întrecere este înainte de toate o importantă problemă de producție. Dar de aci, ea devine totodată o problemă de conștiință, manifestată în noua atitudine față de muncă.

Organizația de partid, organizația sindicală și U.T.M. au desfășurat o intensă muncă educativă în rîndurile muncitorilor, în direcția unei mai strînse colaborări și întrajutorări între colectivele și secțiile uzinei. Acest lucru a fost necesar, deoarece, pînă în 1961 aprovizionarea din exterior și uneori chiar colaborarea între diferitele secții ale uzinei prezenta multe neajunsuri, fapt care ducea la goluri în producție în primele zile, și uneori chiar pînă la jumătatea lunii și la un asalt la sfîrșitul lunii , asalt istovitor pentru oameni, în același timp dăunător pentru scule, mașini și calitatea produselor. Muncitorii au fost ajutați să înțeleagă că *numai munca*

[1] *Directivele C.C. al P.M.R. către toate organele și organizațiile de partid, sindicale, ale U.T.M., cu privire la criteriile principale ale întrecerii socialiste în cinstea aniversării a 40 de ani de la înființarea P.C.R.*, Ed. politică, București, 1961, p. 11.

în strînsă colaborare și întrajutorare poate asigura rezolvarea la timp și în mod ritmic a sarcinilor care le revin în cadrul secțiilor respective, principala lor contribuție la îndeplinirea la timp a planului de producție pe ansamblul uzinei, la lichidarea oricăror goluri în producție. Datorită acestei intense munci educative, situația s-a îmbunătățit mult în acest an. Este concludent în această privință faptul că în timp ce în anul trecut se realizau în prima decadă doar 2—3 procente (și uneori chiar mai puțin) din producția lunară, în prezent ea este realizată în proporție de peste 20% (27,0% iulie, 24,8 în august 1961).

Un alt factor important îl constituie defalcarea din vreme a planului nu numai pe secție, ci și pe linie de fabricație, om și mașină. Știind ce are de făcut, muncitorul își poate lua angajamente concrete. Acest lucru se referă nu numai la îndeplinirea fizică sau în ore a planului ci și la alți indici. Astfel, în unele secții (motor, șasiu, forjă) s-a defalcat pe om și consumul de scule, iar în unele cazuri chiar și materialele auxiliare, ceea ce permite să se ia angajamente și pe baza acestor criterii și să se urmărească concret rezultatele.

Lărgirea și concretizarea criteriilor, o evidență mai bună și posibilitatea comparării rezultatelor a permis să se poată trece la o formă superioară de întrecere socialistă — întrecerea pe profesii — care cuprinde în prezent jumătate din cei angrenați în întrecere. Lupta pentru titlul de onoare de cel mai bun în profesie din secția respectivă devine tot mai însuflețită, mai stimulativă, făcînd să crească preocuparea pentru o cît mai bună însușire a meseriei.

Tocmai pentru a veni în sprijinul acestei preocupări pentru o mai bună însușire a meseriei, comitetul sindical al uzinei la inițiativa Comitetului de partid și cu sprijinul organelor administrative, a organizat cursuri pentru ridicarea calificării pe meserii (ținînd seama totodată de gradul de pregătire al muncitorilor).

Ar fi însă greșit și incomplet să vorbim, în legătură cu întrecerea socialistă numai despre indicii de plan realizați sau chiar numai despre însușirea unor cunoștințe și deprinderi tehnice noi. Transformarea oamenilor, curățirea lor de zgura individualismului, a rezistenței față de nou și crearea spiritului de întrajutorare, de solidaritate, de răspundere nu numai pentru munca personală, ci și față de munca și comportarea celor din jur, iată un proces tot atît de important ca și cel de producție și care se reflectă în procesele actuale și viitoare ale producției.

Faptul că fruntașul în întrecerea pe profesie Birin Marin, de pildă, lucrează ireproșabil și are o comportare exemplară este un lucru de netăgăduit. Ca responsabil al unei brigăzi de producție din secția șasiu, care cuprinde 40—50 de oameni, el a mobilizat și a ajutat pe membrii brigăzii, în majoritatea lor tineri, să-și organizeze mai bine munca, să folosească în mod rațional sculele și să prelucreze piese de calitate superioară. Numai în acest an brigada a realizat economii de peste 150 000 de lei prin reducerea consumului de scule și a rebuturilor. Cu toate acestea, pe el îl frămîntă faptul că mai există unii membrii din brigadă, deși puțini la număr, care continuă să dea rebuturi.

Exista cîndva, ca o expresie a mentalității individualiste propagate de burghezie, grija pentru păstrarea așa-numitului „secret profesional". În cele mai multe cazuri meseria se fura, iar îndemnurile spre întrajutorare în meserie erau adesea înăbușite de concurența pentru o bucată de pîine. Asemenea atitudini sînt incompatibile cu întrecerea socialistă și sînt combătute oriunde s-ar cuibări.

În acest sens, pot fi date numeroase exemple de atitudine nouă, socialistă față de muncă. Să luăm, bunăoară, modelăria, o meserie care cere multă pricepere. Desenele după care se lucrează modelele de lemn pentru turnătorie sînt atît de complicate, încît mulți vizitatori se minunează văzînd că simpli muncitori le înțeleg și execută ireproșabil modele după ele. În aceste condiții, unii muncitori cu înaltă calificare sînt adevărați dascăli și se ocupă în permanență de cei cu o calificare mai slabă. Modelorul Spiridon, Maftei, membru de partid, și-a luat sarcina să se ocupe de tînărul Constantin Duță, care nu numai că nu avea pregătire anterioară în meserie, dar nici măcar nu manifesta bunăvoință, era neglijent, nu-și putea îndeplini norma, era chiar necuviincios în relațiile cu tovarășii săi. Fără nici un fel de rezerve, ci dimpotrivă, îndrumîndu-și cu răbdare și generozitate elevul, el a reușit să facă din acesta un bun meseriaș și totodată un om cu comportare corectă, respectuoasă (la aceasta a contribuit și critica pe care i-a făcut-o de mai multe ori postul utemist de control). „Este un băiat bun și a avut luna trecută depășiri ca și ale mele", spunea într-o zi fără pic de invidie, ci dimpotrivă cu mîndrie, Ion Munteanu, un modelor cu experiență și președinte al comitetului sindical de secție. Și tot el amintea și de alți modelori, matrițeri sau alți meseriași din secție care-și dezvăluie fără ezitare „ secretele" și-i învață pe alții să le deprindă.

Asemenea cazuri sînt pretutindeni în uzină. Iată-l, de pildă, pe turnătorul Blaga Teodor, fruntaș în profesie, ajutînd cu răbdare pe alți tovarăși de muncă ai săi, printre care se află și cîțiva muncitori surdo-muți.

Acestei întrajutorări i se datorește, de exemplu, faptul că în întrecerea pe profesii au devenit „cei mai buni" un număr de muncitori care nu dovediseră anterior o pricepere deosebită. Așa sînt în secția motor frezorul Pavel Tătaru, strungarul Augustin Filip (acesta din urmă a ținut și un referat documentat în cadrul unui schimb de experiență organizat pe linia sindicală între strungari), Elena Stanciu și alții. Fiecare și-au avut dascălii lor. Printre cei care l-au ajutat cu răbdare, competență și bunăvoință pe Tătaru este frezorul Catrinoiu Cornel, un muncitor priceput, pasionat pentru problemele tehnice ale meseriei sale.

Pe lîngă ajutorul reciproc acordat pentru realizarea obiectivelor stabilite, brigada de producție tinde să devină o adevărată școală în care se formează buni muncitori și oameni de caracter. Brigada de miezuitoare, condusă de Elena Balea a desfășurat o muncă educativă perseverentă, ajutînd-o pe Geta Ardeleanu — la început neglijentă, nepăsătoare față de lucrul său și față de angajamentele brigăzii — să devină o bună muncitoare, participînd la tradiționalele economii pe care brigada le obține prin recuperarea sîrmei din armături. Trăind o intensă

viață de coletiv, brigada participă la bucuriile fiecărui membru al ei. Lunile trecute, brigada a sărbătorit pe una dintre cele mai tinere membre ale sale, Victoria Costică, care se căsătorise; felicitînd-o în grup la locul de muncă pentru stăruința și rîvna ei, membrele brigăzii i-au oferit un cadou colectiv și totodată s-au oferit s-o ajute și pe viitor, oricînd, ca bune prietene și tovarășe de muncă, așa cum au ajutat-o încă din primele zile ale intrării ei în brigadă.

O deosebită forță educativă, stimulativă a dovedit-o popularizarea prin diferite forme a fruntașilor în întrecerea socialistă. Pe lîngă formele obișnuite — popularizarea prin fotografii la panourile de onoare, popularizarea prin ziarul de uzină, prin stația de radioamplificare, sau lozinci la locul de muncă — o puternică înrîurire educativă o are *sărbătorirea veteranilor uzinei*, organizată de sindicat. Printre cei sărbătoriți anul acesta se află inovatorul Comănici Nicolae, maistru în secția prese-capotaje, un adevărat campion pe uzină în ceea ce privește numărul de inovații (de la înființarea cabinetului tehnic, din anul 1948, a propus și au fost aplicate în producție un număr de 56 de inovații, cu o eficiență economică de 480 000 de lei), maistrul Gh. Șipoș din secția șasiu, laureat al premiului de stat, care a aniversat recent 20 de ani de muncă în uzină, șoferul sutamiist Nicolaie Voicu și alții. Sute de muncitori din secție, alături de brigada de artiști amatori au creat în secția șasiu, în pauza de la ora 11, o atmosferă entuziastă, felicitînd călduros pe tovarășul Șipoș, care, în 1949, ca simplu strungar, a realizat o invenție de mare importanță pentru forajul petrolifer. „Să ne trăiești tovarășe Șipoș și îți vom urma exemplul" era nu numai inscripția de pe lozinca expusă la colțul roșu al secției, ci și expresia a ceea ce simțeau cu toții în fața sărbătoritului emoționat pînă la lacrimi.

Se spune adesea că oamenii cresc o dată cu uzina. Subliniind acest adevăr în legătură cu organizarea și cu rezultatele obținute în întrecerea socialistă, putem spune că formarea oamenilor în cadrul întrecerilor socialiste, atitudinea nouă față de muncă și față de tovarășii de muncă sînt și cauză și efect al realizărilor pe care le obținem.

Conștienți de faptul că mai sînt încă multe de făcut, că formarea trăsăturilor morale proprii omului nou constituie o sarcină de mare complexitate care cere mereu noi și noi strădanii, comuniștii, activiștii sindicali din uzină, organele administrative, sub îndrumarea Comitetului de partid al uzinei, se străduiesc ca în organizarea și desfășurarea întrecerii să dezvolte neîntrerupt activitatea de educație comunistă a colectivului constructorilor de autocamioane.

Pozitivismul contemporan

Unul dintre cele mai răspîndite şi influente curente ale filozofiei burgheze contemporane este, fără îndoială, neopozitivismul. Acest curent exprimă trăsăturile generale ale filozofiei burgheze din epoca imperialismului: criza progresivă şi descompunerea conştiinţei burgheze, pesimismul social, neîncrederea în existenţa adevărului obiectiv precum şi tendinţa spre limitarea concluziilor ştiinţei moderne în spiritul practicismului îngust.

Combaterea concepţiilor neopozitiviste a fost şi este o preocupare importantă a filozofilor marxişti, care au consacrat un număr însemnat de lucrări acestei teme. Nu demult, în Editura Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. a apărut lucrarea monografică a filozofului sovietic I. S. Narski intitulată *Pozitivizmul contemporan*[1]. Prin tratarea profundă, multilaterală şi nuanţată a problemelor fundamentale ale neopozitivismului, lucrarea lui Narski reprezintă o contribuţie valoroasă la critica ideologiei burgheze contemporane.

Desigur, este imposibil ca o carte de 400 de pagini să cuprindă o analiză adîncită a tuturor tendinţelor din cadrul neopozitivismului, a tuturor problemelor de care se ocupă acest curent. Autorul nici nu-şi propune o astfel de sarcină, rezumîndu-se la tratarea critică a principalelor concepţii neopozitiviste dezvoltate de aşa-numitul „Cerc de la Viena".

Reprezentanţii acestui cerc au emis concepţii care sînt considerate astăzi drept clasice pentru neopozitivismul în general. În lucrarea sa, autorul supune unei critici temeinice următoarele trei probleme centrale ale neopozitivismului: a) problema obiectului filozofiei; b) problema noţiunii de realitate; c) problema verificării adevărului. Delimitînd în felul acesta cercul problemelor tratate, autorul reuşeşte să aprofundeze analiza lor, să sesizeze diferitele nuanţe, să scoată la iveală o serie întreagă de contradicţii care macină filozofia neopozitivistă.

Un merit al lucrării îl constituie şi incursiunile dese şi bine documentate ale autorului în istoria pozitivismului, fapt care permite o înţelegere mai profundă a concepţiilor neopozitiviste, a rădăcinilor lor istorice.

Luînd în considerare concepţiile neopozitiviste privitoare la obiectul filozofiei, autorul subliniază că ele reduc filozofia la analiza logică a limbajului. Astfel, pentru B. Russel sarcina filozofiei constă în analiza logică a noţiunilor, a propoziţiilor ştiinţifice, precum şi a structurii logicii însăşi. Analiza logică în înţelesul neopozitivist al cuvîntului nu are nici o legătură cu lumea exterioară, deoarece „cunoaşterea formelor logice este

[1] И. С. Нарский, *Современный позитивизм*, Изд. Академии Наук СССР, Москва, 1961.

ceva cu totul deosebit de cunoaşterea lucrurilor existente"[1]. Analiza logică a limbii reprezintă, după părerea lui R.Carnap, aplicarea logicii simbolice la o cercetare care nu are nimic comun cu filozofia anterioară[2]. Cu alte cuvinte, logica este ruptă de gnoseologie. I. S. Narski arată că, îndreptîndu-şi atenţia asupra necesităţii analizei noţiunilor ştiinţifice, neopozitivismul a răspuns în felul său la cerinţa obiectivă ca filozofia să contribuie la precizarea noţiunilor ştiinţifice, să studieze legătura şi raportul între categoriile ştiinţifice. Filozofia neopozitivistă nu soluţionează însă această problemă, deoarece orientează filozofia nu spre cercetarea funcţiei cognitive a noţiunilor şi teoriilor ştiinţifice, ci spre construirea diferitelor moduri de ordonare a aparaturii terminologice şi simbolice a ştiinţelor. Astfel, remarcă I.S.Narski, rupînd logica de gnoseologie, neopozitivismul duce pînă la capăt procesul de subiectivizare a concepţiei asupra obiectului filozofiei început încă de fondatorii pozitivismului. Autorul îşi întăreşte concluzia analizînd concepţiile neopozitiviste din stadiul semantic al evoluţiei lor. Astfel, el arată că R. Carnap şi Ch. Morris au început prin a considera filozofia ca sintaxă logică, ca semantica şi pragmatica limbii. „A accepta lumea lucrurilor — spune Carnap — nu înseamnă nimic mai mult decît acceptarea unei forme concrete a limbii; cu alte cuvinte, a accepta lumea lucrurilor înseamnă a accepta regulile pentru formarea propoziţiilor şi pentru verificarea, acceptarea sau respingerea lor"[3].

Un punct de vedere asemănător l-a exprimat şi Ludwig Wittgenstein în ultima sa carte, *Cercetări filozofice*. Wittgenstein a ajuns, de fapt, la ideea transformării aproape depline a filozofiei într-o ramură a filologiei a cărei sarcină ar fi precizarea sensului cuvintelor. După Wittgenstein, sarcina filozofiei este să ajute omul să scape de problemele filozofice[4] sau, cu alte cuvinte, sarcina filozofiei este să desfiinţeze filozofia.

Criticînd concepţiile neopozitiviste asupra obiectului filozofiei, I.S. Narski subliniază mai ales caracterul antimaterialist al acestor concepţii, exprimat în primul rînd prin negarea teoriei filozofice în general, precum şi prin proclamarea problemei cu privire la raportul dintre gîndire şi existenţă, drept o pseudoproblemă, o problemă fără sens.

Combătînd aceste teze de bază ale neopozitivismului, autorul arată că practica umană, aşa cum o înţelege filozofia marxist-leninistă, este cea care dovedeşte justeţea concepţiilor materialiste despre lume şi infirmă concluziile idealist-subiective ale neopozitiviştilor. Practica umană este cea care dovedeşte existenţa obiectivă a lumii materiale independent de conştiinţa omului, ea este cea care dovedeşte că încercarea de a reduce toate problemele filozofice la probleme pur lingvistice nu este ştiinţific justificată; practica umană duce la înţelegerea materialistă a raportului dintre filozofie, limbă şi realitate.

Se distinge prin profunzimea tratării acea parte din primul capitol în care autorul se referă la problema raportului dintre filozofie şi logica formală. După cum se ştie, această problemă se află în centrul atenţiei atît a literaturii filozofice marxiste, cît şi a literaturii filozofice burgheze. În legătură cu această problemă, I.S. Narski subliniază necesitatea înlăturării oricărei tendinţe de a identifica măcar parţial logica formală cu pozitivismul logic sau de a şterge deosebirea calitativă care există între logică şi filozofie. Autorul analizează pe larg raportul dintre logica formală şi filozofie, dintre logica formală şi logica dialectică. Dat fiind interesul deosebit al discuţiilor purtate în jurul acestei probleme, ne propunem să expunem mai amă-

---

[1] B. Russel, *Our Knowledge of the external World*, Londra, 1952, p. 69 (trimiterile la autorii străini aparţin lui N. S. Narski).

[2] R. Carnap, *Der logische Aufbau der Welt*, Berlin, 1929, p. 250.

[3] Vezi culegerea *Semantics and the Philosophy of Language*, Urbana 1952, p. 34.

[4] L. Wittgenstein, *Philosophical Investigations*, Oxford, 1953, p. 103.

nunţit punctul de vedere exprimat de logicianul sovietic în cartea recenzată.

I. S. Narski împărtăşeşte punctul de vedere al acelor logicieni care susţin că logica dialectică nu creează alte forme de gîndire decît cele existente în logica formală. Logica dialectică — arată I.S.Narski — se realizează în lanţul complex al judecăţilor şi raţionamentelor izolate, ale căror verigi sînt, la rîndul lor, fiecare în parte, exprimate în formele şi legile logicii formale. În felul acesta, după autor, în gîndirea justă are loc unitatea celor două laturi, a corectitudinii formale a gîndirii şi a caracterului ei dialectic (p. 95).

Logica dialectică este însă metoda şi teoria cunoaşterii raţionale şi obiectul ei este mult mai larg decît obiectul logicii formale, pe care îl include în sfera preocupărilor sale. Logica dialectică are funcţia de fundamentare teoretico-cognitivă şi metodologică a logicii formale în ansamblul ei, adică ea joacă rolul unui fel de „metaştiinţă" faţă de logica formală (p.104). Raportul dintre logica dialectică şi logica formală este caracterizat şi prin faptul că, în timp ce aplicarea logicii formale trebuie să fie fundamentată şi controlată de dialectică, logica dialectică nu poate înlătura logica formală din procesul cunoaşterii. În această privinţă, autorul se referă la V.I. Lenin, care atrăgea atenţia în mod special asupra ideii lui Fr. Engels că marxismul înglobează logica formală ca o moştenire pozitivă a vechii filozofii.

Considerăm că trebuie subliniată ideea autorului că nici logica simbolică nu este ruptă de filozofie, aşa cum în mod profund eronat afirmă adepţii neopozitivismului. Logica simbolică, ca şi logica formală, are nevoie de metoda materialist-dialectică ca „metateorie gnoseologică" (p.111).

Problema realităţii în pozitivismul logic este tratată în mod profund şi interesant în al II-lea capitol al lucrării. I.S. Narski arată că neopozitivismul caută să ocolească această problemă, considerînd-o lipsită de sens ştiinţific. Problema naturii realităţii este pentru neopozitivişti problema naturii „materialului" cunoştinţelor ştiinţifice, a caracterului „experienţei", care reprezintă una din categoriile fundamentale ale neopozitivismului. Neopozitivismul consideră „experienţa" drept totalitatea elementelor pur psihice, drept conţinutul conştiinţei, considerat ca rupt de orice legătură cu lumea exterioară. Realitatea (experienţa) este neutrală din punct de vedere logic şi discretă (atomară) din punct de vedere structural. Ambele caracteristici ale realităţii se manifestă, chipurile, în natura elementelor realităţii, adică în „fapte".

Ce reprezintă „faptul" în concepţiile neopozitiviştilor? După neopozitivişti, „faptul" este ceva ce există în cîmpul fenomenal al subiectului şi nu este nici material, nici ideal. După expresia lui Wittgenstein, „faptul" reprezintă substanţa formală a lumii; Carnap defineşte termenul „fapt" ca pe o formă determinată a propoziţiilor[1], ceea ce reprezintă în mod evident identificarea lui cu noţiunea de „obiect" logic. Narski arată în mod just că o astfel de înţelegere a faptului este permisă în logica formală, dar în filozofie ea duce în cazul absolutizării ei, la ştergerea deosebirii dintre obiect şi ideea despre obiect, dintre existenţă şi conştiinţă. De aici reiese şi negarea hotarului calitativ dintre obiectele materiale şi obiectele ideale, ceea ce înseamnă negarea reflectării existenţei în conştiinţă.

Pentru Schlick[2] şi A. Ayer[3], obiectele fizice nu sînt altceva decît construcţii logice; după părerea lui H. Reichenbach, acestea din urmă nu sînt altceva decît simple convenţii[4]. Cu alte cuvinte din punctul de vedere al cunoaşterii obiective, construcţiile logice sînt ficţiuni. „Psihicul posedă realitatea, iar fizicul este numai un semn", subliniază

[1] R. Carnap, *Meaning and Necessity*, Chicago, 1947, p. 28.

[2] M. Schlick, *Allgemeine Erkenntnislehre*, Berlin, 1918, p. 190.

[3] A. Ayer, *Language, Truth and Logic*, Londra, 1936, p. 205 şi 225.

[4] H. Reichenbach, *Der Aufstieg der wissenschaftlichen Philosophie*, Berlin, 1957, p. 203.

M. Schlick[1]. Legile ştiinţei sînt considerate la rîndul lor ca produse artificiale ale analizei logice.

Evident că ştiinţa adevărată nu se poate împăca cu asemenea concepţii subiectiv-idealiste despre lumea înconjurătoare. Singurul punct de vedere acceptabil pentru ştiinţă, subliniază autorul, constă în recunoaşterea faptului că obiectele fac parte din realitatea care există în afară şi independent de conştiinţa omului.

În mod analog, se arată în lucrare, este tratată de către neopozitiviştii şi problema existenţei şi a realităţii. După Russel, „existenţă" înseamnă prezenţa obiectului în gîndire[2], iar H. Reichenbach consideră că există în mod adevărat numai ceea ce există în senzaţiile oamenilor[3]. Aproape acelaşi lucru îl spune şi K. Ajdukiewicz atunci cînd afirmă că a exista în mod real înseamnă a exista în experienţa senzorială a subiectului.

Afirmînd aceste teze, neopozitiviştii ignorează cu desăvîrşire procesul reflectării lumii materiale în conştiinţa omului, precum şi dialectica acestui proces. Ca rezultat, se pierde atît specificul subiectului, cît şi faptul că subiectul este în ultimă instanţă un produs al obiectului. În felul acesta se deschide drumul spre idealismul subiectiv: nu realitatea obiectivă, care există independent şi în afara conştiinţei, este considerată drept obiectul cunoaşterii, ci datele senzoriale, *adică ceva ce aparţine exclusiv subiectului*.

Contrapunînd concepţiilor neopozitiviste menţionate mai sus punctul de vedere materialist-dialectic, autorul subliniază că existenţa obiectivă reprezintă forma principală şi fundamentală a existenţei. Ea reprezintă însuşirea filozofică *esenţială*, proprie obiectelor materiale. Lumea materială există în afară şi independent de subiectul cunoscător. Materia există ca realitate obiectivă. Materia nu poate exista fără însuşirea de a fi existentă obiectiv, iar această însuşire nu poate exista fără materie. A înlătura existenţa obiectivă, subliniază Narski, înseamnă a transforma materia într-un fapt al gîndirii: în acest caz, se recunoaşte nu existenţa materiei, ci numai noţiunea de materie în ştiinţă.

Foarte interesante sînt consideraţiile autorului în jurul aşa-numitelor forme derivate ale existenţei, care decurg din varietatea mare a formelor reflectării obiectelor, fenomenelor reale în conştiinţă. Astfel, după I.S.Narski există formele gnoseologice, adică rezultatele reflectării lucrurilor obiective în conştiinţă; există imaginile fantastice şi greşite, adică rezultatele denaturate ale reflectării realităţii obiective.

Se poate vorbi de existenţa unor construcţii logice şi matematice care nu au un corespondent direct în realitate, dar cu care se operează ca şi cum ar fi obiecte relativ de sine stătătoare, cum sînt numerele, simbolurile etc.

Există de asemenea şi procese psihologice şi gnoseologice, diferite stări ale psihicului, operaţii mentale etc.

Se poate vorbi de asemenea despre sensul logic al veridicităţii şi al falsităţii propoziţiilor cu privire la existenţa diverselor feluri de obiecte.

În toate aceste cazuri avem însă de-a face cu forme *derivate* ale existenţei, care decurg din reflectarea în conştiinţa umană a obiectelor care există în afară şi independent de conştiinţă. Conştiinţa umană, subliniază în mod cît se poate de just I.S. Narski, nu există separat de conţinutul său, adică nu există în afara reflectării realităţii obiective. Tocmai de aceea trebuie respinsă teza neopozitivistă după care însuşi procesul reflectării reprezintă conţinutul conştiinţei. Conţinutul conştiinţei nu există în formă pură în afara formelor şi proceselor ideale de formare a lui. În matematică, de exemplu, au dreptul la existenţă acele „obiecte" care reflectă, în ultimă instanţă, o latură sau alta

---

[1] M. Schlick, *Allgemeine Erkenntnislehre*, p. 259.

[2] B. Russel, *The principles of Mathematics*, Londra, 1903, p. 427.

[3] H. Reichenbach, *Der Aufstieg der wissenschaftlichen Philosophie*, p. 298.

a realităţii obiective şi sînt deci aplicabile la diferite procese. Cu alte cuvinte, problema existenţei în matematică este rezolvată în ultimă instanţă de criteriul practicii.

Este cu totul eronată teza neopozitivistă despre „existenţa în general" care ar reflecta natura „neutrală" a lumii. Dacă „existenţa în general" nu este nici o însuşire fizică, nici o însuşire gnoseologică, după cum afirmă neopozitiviştii, această existenţă nu poate fi de loc considerată ca o însuşire generală. Concepţiile neopozitiviste despre existenţă nu înseamnă decît faptul că subiectul este închis în sfera îngustă a trăirilor şi ideilor sale, sferă pe care nu o poate părăsi. După cum subliniază I.S. Narski, fenomenalismul este înţelepciunea supremă a neopozitiviştilor (p. 191).

Autorul face o amănunţită critică concepţiilor neopozitiviste privitoare la aşa-numitele fapte atomare. După neopozitivişti, lumea se descompune în fapte atomare care există independent unul de altul şi nu pot fi deduse logic unul din altul. „Lumea — spune neopozitivistul J.R. Weinberg — reprezintă totalitatea faptelor atomare de sine stătătoare"[1]. În înţelegerea neopozitiviştilor, faptele atomare sînt fapte care se află permanent în sfera conştiinţei subiectului. Dacă nu există constatarea faptului, nu există nici faptul ca atare. Dacă nu există subiectul care constată faptul, nu există nici constatarea ca atare. Cu alte cuvinte, concepţiile neopozitiviste despre fapte duc direct spre solipsism. Încercarea neopozitiviştilor de a muşamaliza caracterul solipsist al concepţiilor menţionate mai sus cu ajutorul diferitelor manevre verbale (astfel, M. Schlick a rebotezat solipsismul „realism empiric", iar Carnap vorbeşte despre un „solipsism metodologic") nu schimbă cu nimic esenţa filozofiei neopozitiviste.

Concepţiile neopozitiviste despre „faptele atomare" absolutizează caracterul discret al structurii lumii reale, dîndu-i pe deasupra şi o interpretare idealist-subiectivă, prin reducerea lui exclusivă la structura senzaţiilor şi percepţiilor.

Lumea materială este fără îndoială discretă. Caracter discret au şi senzaţiile, percepţiile, ideile, noţiunile noastre, derivat însă din structura discretă a lumii materiale. Caracteristica fundamentală a lumii nu este însă natura ei discretă, ci legătura reciprocă şi interacţiunea părţilor şi obiectelor materiale, a obiectului şi subiectului, a percepţiilor şi noţiunilor etc.

Concepţiile neopozitiviste despre caracterul „atomar" al faptelor sînt legate şi de negarea metafizică a contradicţiilor care stau la baza dezvoltării lumii materiale. Fiecare obiect este privit ca ceva necontradictoriu, ca ceva închis într-o serie de fapte necontradictorii.

Considerăm pe deplin justă concluzia autorului că apariţia tezei cu privire la caracterul „atomar" al faptelor a fost un rezultat al extrapolării subiectiviste a principiilor logicii formale asupra noţiunii de experienţă, căreia i-au fost atribuite trăsăturile formal-logice ale cunoaşterii : separarea strictă a formelor cunoaşterii, determinarea lor strictă etc.

I. S. Narski consacră cea mai mare parte a lucrării sale combaterii concepţiilor neopozitiviste despre adevăr şi despre verificarea lui. Autorul caută mai ales să dezvăluie contradicţiile interne ale concepţiilor neopozitiviste care duc filozofia neopozitivistă dintr-un impas în altul.

I. S. Narski arată că, la începuturile existenţei sale, neopozitivismul distingea două feluri de adevăr : *adevărul faptic*, prin care înţelegea coincidenţa sau corespondenţa conţinutului propoziţiilor cu faptul perceput senzorial, şi *adevărul logic*, prin care înţelegea coerenţa propoziţiilor cu legile logicii şi regulile sintaxei logice, iar pe această bază coerenţa dintre propoziţiile înseşi. În felul acesta, în accepţia neopozitivistă, noţiunea de adevăr logic decurge din noţiunea de corectitudine logică.

[1] J. R. Weinberg, *An Examination of logical positivism*, Londra, 1936, p. 38.

Evoluţia ulterioară a neopozitivismului a dus la intrepătrunderea adevărului faptic şi a adevărului logic, deoarece, din punctul de vedere al semanticii logice, veridicitatea este considerată întotdeauna în cadrul unui sistem determinat de propoziţii. Carnap, Hempel şi alţi neopozitivişti, în afară de Schlick şi Russel, au acceptat principiul coerenţei drept principiul universal al adevărului.

Analizînd aceste concepţii ale neopozitiviştilor, I. S. Narski arată că corectitudinea logică a conţinutului gîndirii este o condiţie necesară, dar insuficientă a veridicităţii ei. Legăturile corecte în ceea ce priveşte forma lor pot exista în cadrul raţionamentelor constituite pe baza premiselor false, fapt care duce la concluzii false. Se pot construi teorii corecte din punct de vedere logic, teorii noncontradictorii, dar care nu reflectă realitatea obiectivă. Veridicitatea ştiinţei este condiţionată de corectitudinea logică a gîndirii, dar această corectitudine nu asigură prin sine însăşi adevărul teoriilor ştiinţifice.

Materialismul dialectic ne învaţă că „adevărul" şi „falsul" reprezintă categorii care depind de raportul dintre subiect şi obiect. Adevărul este reproducerea în procesul cunoaşterii a realităţii aşa cum aceasta există în afară şi independent de subiectul cunoscător. De aceea adevărul este conţinutul percepţiilor, reprezentărilor, noţiunilor şi judecăţilor noastre care corespunde realităţii obiective (p. 224).

Unul dintre viciile fundamentale ale teoriei cunoaşterii neopozitiviste, subliniază I. S. Narski, este lipsa oricărei analize a procesului de cunoaştere, pe care neopozitiviştii îl consideră drept domeniul comportării pur psihologice a omului, este ruperea noţiunii de „adevăr" de activitatea practică a oamenilor. La neopozitivişti, raportul cognitiv există nu între subiect şi obiect, ci numai între „datele" subiectului.

I. S. Narski face o reuşită analiză critică principiului neopozitivist al verificării. Acest principiu se referă la posibilitatea stabilirii de către subiect a adevărului sau a falsităţii propoziţiilor numai pe calea raportării lor la trăirile subiectului în cadrul „experienţei", înţeleasă de către neopozitivişti în mod idealist-subiectiv, ca totalitate a percepţiilor. Prin urmare, procesul verificării, în înţelesul neopozitivist, nu depăşeşte limitele subiectului; ca atare, nu poate fi vorba despre o verificare în sensul adevărat al cuvîntului. Această depăşire se face cu ajutorul practicii umane, noţiune ignorată de neopozitivişti.

Logicianul sovietic arată pe deplin întemeiat că, chiar dacă facem abstracţie de acest viciu fundamental al principiului verificării, acest principiu tot nu poate asigura verificarea logică deplină a propoziţiilor generale ale ştiinţelor naturii. Legile naturii, în majoritatea lor — după cum arată în mod just I. S. Narski — nu sînt dezvăluite pe baza inducţiei complete. Conform tezelor neopozitiviste aceste legi nu pot fi verificate, ele fiind proclamate drept pseudopropoziţii care nu au ce căuta în ştiinţă. Pentru a scăpa de asemenea concluzii făţiş obscurantiste, neopozitiviştii au început să facă diferite manevre în jurul principiului verificării. Schlick, de exemplu, considera legile naturii drept ipoteze care nu necesită o verificare absolut strictă. Reichenbach, la rîndul său, a propus printre altele ca principiul verificării să fie lărgit, în aşa fel, încît imposibilitatea verificării să fie considerată ea însăşi drept verificare. Cu alte cuvinte, Reichenbach propune să se verifice neverificabilitatea!

Alţi neopozitivişti, ca Schlick, Carnap, au propus ca noţiunea de verificare să fie înlocuită cu noţiunea de verificabilitate. După Schlick, verificabilitatea logică nu depinde de nivelul cunoaşterii, ci de limba acceptată. Acest lucru înseamnă că, dacă o propoziţie contrazice legile naturii, atunci este permis să se arate cu ajutorul limbajului cum aceste legi trebuie modificate ca verificarea să devină posibilă. Considerăm că este inutil să argumentăm faptul că propunerea lui Schlick a împins principiul verificării şi mai mult în mocirla subiectivismului.

Aceste dificultăţi nu sînt şi ultimele care s-au ridicat în faţa principiului neopozitivist al verificării. S-a pus, de exemplu, şi problema

verificării senzoriale a propoziţiilor privind faptele trecutului. Din punctul de vedere al principiului verificării, aceste propoziţii nu sînt verificabile : fiecare eveniment al trecutului dispare ; propoziţiile care fixează acest eveniment în prezent îşi pierd valabilitatea, deoarece verificabilitatea lor trebuie să se piardă în eternitate împreună cu evenimentul. Propoziţiile privind trecutul nu pot fi, prin urmare, propoziţii ale ştiinţei, ci doar „amintiri" valabile numai din punct de vedere psihologic. Ca să scape de această dificultate, neopozitiviştii — Carnap de exemplu — au propus să se renunţe la verificarea senzorială şi să se meargă pe calea formal-lingvistică a interpretării procesului verificării. În aceeaşi direcţie a pornit şi B. Russel, propunînd aşazisa „teorie logică a verificării"[1].

De fapt nu este greu să se dezvăluie caracterul idealist al principiului verificării, orientarea lui antimaterialistă. Conform acestui principiu, de exemplu, propoziţia „există realitatea obiectivă independentă de existenţa subiectului " trebuie socotită drept neverificabilă, deoarece subiectul nu poate verifica ceea ce *per definitionem* cere inexistenţa însuşi a subiectului.

Dezvăluind lipsa de temei a principiului verificabilităţii, I. S. Narski arată că stabilirea adevărului judecăţilor nu poate fi redusă la compararea senzaţiilor subiectului cu propoziţii separate, el poate fi verificat pe calea operaţiilor elementare de comparare numai într-un număr limitat de cazuri. În marea majoritate a cazurilor, verificarea nemijlocită este sau imposibilă, sau insuficientă. De regulă, noi verificăm nu propoziţii separate, ci teorii ştiinţifice. Iar stabilirea corespondenţei teoriei cu faptele separate încă nu dovedeşte veridicitatea acestei teorii.

Verificarea teoriilor ştiinţifice cere considerarea totalităţii laturilor obiectului pe care le reflectă teoria dată şi, în mod corespunzător, considerarea tuturor laturilor teoriei în cauză. O asemenea verificare poate fi realizată numai în cursul interacţiunii teoriei cu viaţa oamenilor care transformă natura şi societatea în care trăiesc (p. 299).

Scolasticismul neopozitiviştilor constă în faptul că principiul verificării desparte gîndirea de interacţiunea subiectului cu realitatea înconjurătoare. Acest principiu îi condamnă la încercări obositoare şi sterile de a stăpîni adevărul în condiţiile pretinsei existenţe a prăpastiei dintre subiect şi lumea trăirilor lui, pe de o parte, şi obiect, adică lumea lucrurilor şi proceselor materiale, pe de altă parte.

Cititorul urmăreşte cu interes analiza critică făcută de Narski principiului neopozitivist al intersubiectivităţii, cu ajutorul căreia se încearcă scăparea din şirul dificultăţilor de netrecut de care se ciocneşte principiul verificării. Intersubiectivitatea este fundamentarea coerenţei rezultatelor verificării făcute de diferiţi subiecţi, precum şi a schimbului reciproc al acestor rezultate. Interpretarea lingvistică a intersubiectivităţii, adică teza că intersubiectivitatea este proprie numai structurii lingvistice a cunoaşterii, şi anume structurii termenilor folosiţi în fizică, a dus la apariţia aşa-numitului fizicalism. Nici intersubiectivitatea nici fizicalismul nu au reuşit însă să scoată principiul verificării din impasul subiectivist, să-i dea o aparenţă ştiinţifică.

Analiza critică aprofundată a concepţiilor fundamentale ale filozofiei neopozitiviste făcută de I. S. Narski în lucrarea sa arată clar şi convingător că neopozitivismul suferă înfrîngere după înfrîngere. Tocmai acest fapt îi împinge pe neopozitivişti spre oscilaţii continue, spre pactizarea tot mai strînsă cu forţele reacţiunii. Deşi a suferit numeroase înfrîngeri, neopozitivismul, precum şi influenţa lui nefastă asupra cunoaşterii ştiinţifice, nu sînt încă lichidate, neopozitivismul trăieşte încă speculînd greutăţile prin care trec ştiinţele naturii şi primind mereu ajutor din partea ideologiei burgheze reacţionare. Lupta împotriva neopozitivismului reprezintă prin urmare o sarcină permanentă a frontului ideologic marxist.

Tomin Uroş

[1] B. Russel, *An Inquiry into Meaning and Truth*, Londra, 1943, p. 289.

Philipp Frank, „Filozofia ştiinţei"

În ţările capitaliste, filozofia neopozitivistă exercită o influenţă însemnată asupra unui mare număr de oameni de ştiinţă. Deşi mulţi savanţi de seamă, ca de pildă A. Einstein, M. Planck, M. Laue, L. de Broglie şi alţii, s-au eliberat de sub tutela neopozitivismului, criticîndu-i sterilitatea, totuşi în cadrul diferitelor manifestaţii internaţionale de filozofie, se remarcă faptul că această variantă a filozofiei idealist-subiective mai are încă destul de mulţi adepţi în rîndurile oamenilor de ştiinţă din ţările capitaliste. Apelînd la cuceririle ştiinţelor moderne, folosind o terminologie împrumutată din vocabularul ştiinţelor naturii, în special din fizică şi matematică, neopozitivismul îşi atribuie calitatea de a fi o „filozofie ştiinţifică" utilă ştiinţelor naturii. Din această cauză, critica conţinutului neştiinţific, idealist al neopozitivismului este deosebit de actuală.

Una dintre lucrările reprezentative ale filozofiei neopozitiviste este cartea lui Philipp Frank, *Filozofia ştiinţei — Legătura dintre ştiinţă şi filozofie*[1]. Lucrarea prezintă interes prin faptul că exprimă principalele puncte de vedere ale neopozitivismului. Autorul lucrării, Ph. Frank, fizician, provenit din „Cercul de la Viena", îşi desfăşoară în prezent activitatea în Statele Unite ale Americii. În lucrările sale (printre care enumerăm: *Wahrheit — — relativ oder absolut?*; *Das Kausalgesetz und seine Grenzen*; *Modern Science and its Philosophy*; *Einstein, his Life and Times*), el susţine aşa-numita „a treia linie" în filozofie, în afara materialismului şi idealismului. În referatul prezentat la Congresul internaţional de filozofie de la Veneţia din 1958, unde a fost unul dintre cei trei referenţi principali, Ph. Frank afirmă că ştiinţele contemporane, îndeosebi fizica, nu ne spun nimic despre „materie" sau „spirit", ci ne spun foarte mult despre „semantică"[2]. De asemenea, după părerea sa, încercarea de a folosi datele ştiinţelor naturii în scopul fundamentării filozofiei materialiste ca şi a celei idealiste ar fi suferit un eşec. În consecinţă, Ph. Frank pretinde că trebuie să se recurgă la o a treia linie în filozofie.

În lucrarea de faţă, Ph. Frank se ocupă de o serie de probleme centrale ale filozofiei, pornind de la datele ştiinţelor moderne ale naturii. Lucrarea se împarte în 15 capitole dintre care enumerăm unele mai semnificative: *Ce însemnătate are filozofia ştiinţei? Lanţul care leagă ştiinţele de filozofie*; *Geometria, un exemplu de ştiinţă*; *Legile mişcării, mişcare, lumină şi relativitate*; *Interpretările metafizice ale fizicii relativiste*; *Mişcarea obiectelor materiale*; *Interpretări metafizice ale lumii atomice*; *Principiul cauzalităţii*; *Teorii de înaltă generalitate* ş.a.

În textul de faţă ne propunem să examinăm, pe scurt, numai unele dintre tezele mai semnificative cuprinse în această lucrare.

Una din ideile fundamentale ale cărţii se referă la necesitatea filozofiei pentru ştiinţele naturii. În cuvîntul său introductiv, Ph. Frank scrie că: „Scopul principal al cărţii de faţă este de a demonstra că, pentru a spori interesul faţă de aspectele morale şi filozofice ale lumii, nu este necesară limitarea cercetării ştiinţifice sau a studierii ştiinţelor", iar mai departe: „Cu cît pătrundem mai adînc în ştiinţa modernă, cu atît devine mai evidentă legătura sa cu filozofia"[3] (p. IV).

Autorul citează în sprijinul afirmaţiei sale savanţi de seamă ca A. Einstein şi Louis de Broglie, care au subliniat în repetate rînduri legătura dintre ştiinţele naturii şi filozofie.

---

[1] Philipp Frank, *Philosophy of Science, The Link between Science and Philosophy*, Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, N.J., 1958.

[2] Ph. Frank, *Present Role of Science*, *Atti del XII Congresso Internazionale di filosofia*, vol. I, Firenze, 1958, p. 5, citat după G. A. Kursanov, prefaţă la ed. rusă a lucrării lui Ph. Frank, *Filozofia ştiinţei*.

[3] Toate trimiterile la pagini din text se referă la volumul recenzat.

În continuare, autorul lucrării scrie: „Dezvoltarea ştiinţei necesită o tot mai substanţială fundamentare filozofică. Schimbările produse în ştiinţă, cum sînt trecerea de la sistemul lui Ptolomeu la sistemul lui Copernic, de la geometria lui Euclid la geometria neeuclidiană, de la mecanica newtoniană la cea relativistă şi la teoria despre spaţiul curb cvadridimensional au adus după sine o schimbare în concepţia noastră despre lume" (p. XII).

În mod justificat, autorul arată că ştiinţa nu este o simplă colecţie de fapte. Simpla observare a poziţiei planetelor pe cer nu poate constitui o ştiinţă. Un sistem de idei trebuie, pentru a fi socotit ştiinţă, să conţină principii generale, iar pentru elaborarea principiilor generale omul de ştiinţă are nevoie de filozofie. Pînă aici, ideile lui Ph. Frank par în concordanţă cu tezele materialismului dialectic care subliniază legătura necesară dintre ştiinţă şi filozofie.

Analizînd însă în continuare aceste idei în aparenţă juste ale lui Ph. Frank, ele ni se înfăţişează în adevărata lor lumină. În prezentarea interpretării filozofice a problemelor ştiinţelor particulare autorul aduce ca mărturie îndeosebi părerile unor filozofi idealişti, dezvăluindu-şi astfel adeziunea la aceste idei pe care le consideră călăuzitoare pentru omul de ştiinţă. Adeseori, pentru întărirea celor afirmate, autorul face apel la nume de filozofi idealişti ca E. Mach, A. Whitehead, H. Reichenbach, P. W. Bridgman, L. Wittgenstein, B. Russell şi chiar la filozoful scolasticii medievale, Toma d'Aquino.

Ph. Frank prezintă ştiinţa şi filozofia ca pe cele două extremităţi ale lanţului de cunoştinţe umane. La unul dintre capetele lanţului sînt situate cunoştinţele noastre despre faptele observabile, cărora le urmează teoriile şi principiile cu un caracter mai general, pînă la teoriile de maximă generalitate, care constituie filozofia şi care se află la extremitatea opusă a lanţului.

Examinînd corelaţia dintre principiile generale şi faptele individuale, observabile, Ph. Frank răstoarnă raportul real şi consideră aceste fapte ca putînd fi derivate din principiile generale. „Idealul ştiinţei este să poată deduce toate faptele dintr-un singur principiu" (p. 42). Deci, în loc să evidenţieze procesul logic de elaborare a principiilor generale pe baza generalizării şi abstractizării faptelor individuale, el afirmă exact contrariul, potrivit concepţiei sale idealiste.

Problema criteriilor de acceptare a tezelor generale este considerată ca fiind o problemă parţial „psihologică şi sociologică". Cu alte cuvinte, depinde de starea sufletească a omului de ştiinţă dacă acceptă ca valabil principiul inerţiei sau pe acela al conservării masei şi energiei.

Susţinînd criterii subiectiviste în acceptarea unor teze ştiinţifice, el se situează pe poziţiile convenţionalismului, trăsătură caracteristică pentru pozitivismul contemporan.

Analizînd abstracţiunile ştiinţifice, autorul le neagă conţinutul obiectiv. El consideră că noţiuni ca „forţă", „potenţial", „energie" etc. nu au valoare obiectivă, ci reprezintă doar „definiţii operaţionale" sau „reguli semantice" (p. 36). Căutînd să dovedească legătura dintre ştiinţă şi filozofie, el face apel la o seamă de date ştiinţifice importante. Autorul enunţă unele aprecieri juste privind progresul ştiinţei şi caracterul relativ, în permanentă dezvoltare, al unor cunoştinţe ştiinţifice. El critică concepţiile unilaterale, metafizice, care încearcă să absolutizeze legile mecanicii clasice, subliniind că, în domeniul microfizicii, legile mecanicii newtoniene nu mai au putere de acţiune şi că în acest domeniu acţionează legi noi, specifice, de natură statistică.

Totodată, autorul lucrării combate încercările unor filozofi idealişti de a folosi datele teoriei relativităţii şi ale mecanicii cuantice pentru negarea făţişă a realităţii obiective şi susţinerea unor dogme ale misticismului religios. Astfel sînt citaţi critic unii autori ca, de pildă, fizicianul James Jeans, care susţine că, în urma elaborării teoriei relativităţii, raţiunea trebuie recunoscută ca „creator şi guvernator al lumii materiale" (p. 235), sau filozoful Bernard Bavink care identifică com-

portarea electronului cu comportarea unei fiinţe vii, „liberă" să aleagă modul său de comportare în secunda viitoare (p. 237). De asemenea, autorul ia atitudine împotriva acelora care au căutat să folosească teoria relativităţii ca suport pentru concepţiile lor fataliste şi teologice. Autorul afirmă, în mod just, că teoria relativităţii se ocupă de fapte obiective, cum sînt deplasările corpurilor la viteze mari care provoacă modificări ale lungimii şi masei corpurilor : „În teoria relativităţii nu sînt elemente subiectiviste" (p. 185). Luînd poziţie împotriva interpretărilor idealiste ale funcţiei de undă a lui Schrödinger, autorul spune : „Din punct de vedere ştiinţific, este greu de înţeles de ce soluţiile izvorîte din ecuaţia lui Schrödinger sînt mai „spirituale" decît soluţiile ecuaţiilor diferenţiale ale mecanicii newtoniene" (p. 236).

Dar, alături de aceste observaţii judicioase, capitolele consacrate interpretării filozofice a diferitelor date ale ştiinţelor naturii abundă în teze false, subiectiviste, de natură semantică, pozitivistă. Astfel, analizînd fenomenele din microcosm, autorul acceptă împărţirea adoptată de Reichenbach în fenomene observabile şi „interfernomene neobservabile", considerînd că „interfenomenul nu ascultă niciodată de legile care sînt valabile pentru fenomen" (p. 227). „Noi trebuie să introducem întotdeauna noi legi specifice, şi este o chestiune de gust în ce caz am spune că un sistem interpolat de interfenomene este în concordanţă cu legile valabile pentru fenomene" (p. 227).

Întîmpinînd dificultăţi în explicarea existenţei obiective a însuşirilor contradictorii ale microparticulelor, autorul adoptă principiul complementarităţii al lui Bohr. În conformitate cu acest principiu, caracterul corpuscul-undă al microobiectului nu ar fi obiectiv, ci ar fi un rezultat al interacţiunii microparticulei cu aparatul de observaţie. N. Bohr consideră că aceste proprietăţi contradictorii ale microparticulei apar succesiv, în funcţie de aparatul de observaţie folosit. Se pot construi două aranjamente experimentale care se exclud reciproc. În primul caz, cu ajutorul aparatelor de cercetare se poate descrie fenomenul folosindu-se termenul de „poziţia particulei", în timp ce în al doilea caz fenomenul poate fi descris prin termenul „impulsul particulei". Aranjamentele experimentale se pot considera ca fiind complementare. În primul caz, obiectul atomic poate fi considerat ca avînd o poziţie, dar nu şi impuls; în al doilea caz, avem de-a face cu o particulă care posedă impuls, dar fără poziţie.

Această teorie neagă obiectivitatea sistemului corpuscul-undă care caracterizează microparticula. Potrivit teoriei complementarităţii, însuşirea de corpuscul sau de undă a fost provocată în cadrul aranjamentului experimental. De aceea în amîndouă cazurile definiţia microparticulei ar fi o definiţie operaţională, care se creează în procesul experienţei.

Interpretînd teoria relativităţii, Ph. Frank ajunge la unele afirmaţii care vin în întîmpinarea filozofiei idealiste. În capitolul intitulat *Mişcare, lumină şi electricitate*, autorul dedică un paragraf temei *Dispariţia şi creaţia materiei* (p. 144). Pornind de la formula einsteiniană a corelaţiei dintre masă şi energie $E = mc^2$, autorul admite că în procesele nucleare, de pildă, „masa se transformă în energie". Este drept că autorul încearcă să facă o deosebire între masa newtoniană, concepută ca o anumită cantitate de materie constantă în toate condiţiile, şi masa relativistă, care se modifică în funcţie de viteză, însă acceptarea trecerii masei în energie înseamnă, implicit, şi acceptarea dispariţiei materiei. Deşi introduce noţiunea de masă de repaus („rest mass"), Ph. Frank nu precizează că în procesele nucleare o anumită formă a materiei, exprimată prin particule care posedă masă de repaus, se transformă într-o altă formă a materiei, de pildă în fotoni, care posedă doar masă de mişcare. Ceea ce Ph. Frank acceptă ca transformarea masei în energie, este procesul de transformare a masei de repaus în masă de mişcare.

Cu deosebită pregnanţă apare concepţia idealistă a autorului atunci cînd examinează criteriile de acceptare a teoriilor ştiinţifice,

deci, în fond, problema conținutului adevărului. Fiind om de știință, fizician, nu poate să nege complet însemnătatea concordanței cu faptele pentru aprecierea unei teorii. El consideră însă concordanța cu faptele ca insuficientă pentru aprecierea valorii teoriilor. Citînd pe neopozitivistul Reichenbach, autorul susține că, în afara concordanței cu faptele, trebuie folosit criteriul economiei și al simplității gîndirii. O teorie științifică este acceptată, după pozitiviști, dacă este simplă și dacă prezintă economie de gîndire. Se afirmă că savanții preferă anumite teorii științifice simple pentru că le permit să calculeze repede și ușor rezultatul urmărit, ele sînt „economice" pentru că economisesc timp și efort. „Acolo unde nu este simplitate, nu este știință" (p. 43) sau „valoarea unei teorii constă în proprietatea sa de a fi mai simplă decît chiar concordanța cu faptele" (p. 353). În acest fel, criteriul concordanței cu faptele este trecut pe plan secundar, pe primul plan apărînd criterii subiectiviste.

În capitolul intitulat *Lanțul care leagă știința de filozofie*, analizînd criteriile adevărului teoriilor științifice, Ph. Frank susține existența a două criterii independente : criteriul științific și criteriul filozofic. Pentru a susține această afirmație, el se referă la filozoful scolasticii medievale Toma d'Aquino, care făcea această distincție încă din secolul al XIII-lea, în a sa *Summa Theologica*. Criteriul științific este considerat concordanța cu faptele. Al doilea criteriu, pe care filozofii idealiști îl consideră superior primului, constă în posibilitatea deducerii tezei respective din principii mai generale, inteligibile. „Astfel, o ipoteză este considerată ca fiind adevărată dacă este derivată din principii evidente, clare și inteligibile" (p. 17).

În afară de criteriile amintite mai sus autorul acceptă și existența așa-numitelor criterii „extraștiințifice", de natură pragmatică. În considerațiile sale despre valoarea teoriilor științifice, Ph. Frank nu recunoaște existența adevărului obiectiv și nici nu pomenește măcar despre unicul criteriu de verificare a adevărului, practica social-istorică a omenirii. „Noi preferăm acele teorii — afirmă el — care convin scopurilor noastre. Pentru unii, scopul principal al teoriilor științifice poate fi fundamentarea unui mod de viață convenabil sau împiedicarea unei comportări nedorite". *(p. 357)*. În această ordine de idei, Ph. Frank subliniază că fizica lui Epicur a fost respinsă de păturile dominante ale societății sclavagiste, deoarece afirma că corpurile cerești sînt alcătuite din aceleași substanțe ca și pămîntul, ceea ce contravenea reprezentării religioase despre lume. Deși autorul sesizează absurditatea acestei poziții în cazul exemplului dat, totuși el consideră acceptabil faptul că în aprecierea unei teorii să intre și criterii pragmatice. „O teorie este privită ca un instrument care servește diferite scopuri" (p. 356). Punînd astfel problema, el susține că există mai multe teorii valabile privind aceleași fenomene ale realității, în funcție de interese diferite. O teorie care convine scopurilor unei anumite clase este considerată ca adevărată de reprezentanții acelei clase, în timp ce pentru cei cărora nu le convine teoria respectivă va fi adevărată o teorie cu totul opusă. O astfel de abordare pragmatică a problemei introduce arbitrarul în știință. Ph. Frank spune că „interpretarea materialistă sau antimaterialistă în știință nu are loc de obicei din motive «pur științifice», ci, în general, își are originea în dorința de a stabili anumite scopuri pentru «o comportare umană convenabilă (*for desirabile human conduct*)». Aceste interpretări sînt legate de curentele social-politice și religioase" (p. 234). Prin această teză eclectică și de esență pragmatică, Ph. Frank încearcă să nege opoziția ireductibilă dintre filozofia materialistă și cea idealistă. În timp ce esența filozofiei idealiste este reflectarea denaturată, falsă a realității, care se împacă cu natura voluntaristă a acestei filozofii, materialismul dialectic reflectă în mod adecvat realitatea obiectivă. Filozofia materialistă este, prin conținutul său, o filozofie profund științifică, deoarece constituie o generalizare a tuturor datelor obținute de științele particulare despre natură și societate. F. Engels, în lucrarea *Dialectica*

Naturii, vorbind despre conţinutul filozofiei materialiste, subliniază concordanţa dintre *legile obiective* care acţionează în natură şi societate independent de voinţa şi conştiinţa oamenilor şi legile generale formulate de materialismul dialectic: dialectica subiectivă reflectă dialectica obiectivă.

Totodată între partinitatea filozofiei marxiste şi caracterul său riguros ştiinţific nu este nici o contradicţie. Dimpotrivă. Tocmai partinitatea filozofiei marxiste, respectiv faptul că reflectă interesele fundamentale ale clasei celei mai înaintate şi revoluţionare a societăţii contemporane, profund interesată în cunoaşterea adevărului, deci în dezvoltarea nestînjenită a ştiinţelor despre natură şi societate, constituie garanţia conţinutului riguros şi consecvent ştiinţific al materialismului dialectic. Orice falsificare, denaturare subiectivă a adevărului ştiinţific, este *ipso facto* contrarevoluţionară, potrivnică progresului, de care sînt indisolubil legate interesele fundamentale ale clasei muncitoare şi ale maselor celor mai largi de oameni ai muncii, în timp ce interesele burgheziei, care au intrat de mult în conflict cu cerinţele legilor obiective ale dezvoltării sociale, pretind şi determină denaturarea adevărului, de unde decurge conţinutul neştiinţific, fals al filozofiei sale.

Ph. Frank susţine teza, îndeobşte îmbrăţişată de neopozitivişti, potrivit căreia scopul ştiinţei „este de a stabili un sistem de relaţii între simboluri şi definiţiile operaţionale ale acestor simboluri, astfel ca concluziile logice ce derivă din acest sistem de teze să devină teze despre fapte observabile confirmate de observaţiile senzoriale" (p. 263). Deci ştiinţa nu are sarcina de a descoperi legile realităţii obiective, pentru ca, cunoscînd aceste legi, oamenii să le aplice şi să le folosească în transformarea naturii şi societăţii, ci doar să stabilească relaţii între simboluri. Această afirmaţie arată cum se poate încurca un savant în interpretarea fenomenelor şi a teoriilor ştiinţifice dacă nu este călăuzit de o concepţie ştiinţifică despre lume.

În capitolele intitulate *Legi cauzale* şi *Principiul cauzalităţii*, autorul analizează rolul raportului cauzal în ştiinţă. Dacă admite existenţa raportului cauză-efect în domeniul faptelor individuale observabile, ca de pildă „scăderea temperaturii este cauza coborîrii coloanei de mercur în termometru", autorul pune sub semnul întrebării conţinutul obiectiv al categoriei filozofice de cauzalitate. Ca introducere la capitolul intitulat *Legi cauzale* este reprodusă o teză a filozofului Bertrand Russell, după care „legea cauzalităţii este un vestigiu al vremurilor trecute care supravieţuieşte ca şi monarhia numai pentru că în mod greşit se presupune că nu este dăunătoare" (p. 260)[1]. După alţi autori citaţi, ca, de pildă, Hans Kelsen, se afirmă că noţiunea de cauză îşi are originea în limbajul juridic sau moral. În acest fel, se izgoneşte din ştiinţă principala categorie a determinismului. Or, dezvoltarea ştiinţei a dovedit în mod concludent că nu poate fi elaborată nici o teorie pînă nu sînt descoperite cauzele care dau naştere fenomenelor cercetate. Ştiinţa poate contribui la dezvoltarea societăţii numai în măsura în care descoperă cauzele obiective ale fenomenelor pe care omul le reproduce în mod artificial în laborator sau, dimpotrivă, poate evita acele cauze care produc fenomene dăunătoare.

Acceptînd relaţia cauzală în fizica newtoniană, Ph. Frank alunecă în indeterminism atunci cînd examinează cauzalitatea în microcosm.

„Principiul cauzalităţii în fizica cîmpului are un conţinut faptic (*factual content*) mai redus decît în fizica newtoniană" (p. 273), iar mai departe: „Cu cît numărul stărilor variabile $\mu_1 \mu_2$ este mai mare, cu atît conţinutul faptic al principiului cauzalităţii este mai mic" (p. 274). Aici, autorul nu face distincţie între modul de acţiune a cauzalităţii în macrocosm şi cel din microcosm. Modul de manifestare a cauzalităţii în domeniul microparticulelor este diferit de cel din lumea macrocorpurilor. Cauzalitatea în microcosm are o natură statistică, dar aceasta nu înseamnă că îşi pierde conţinutul obiectiv. Principiul de-

[1] Citat de Ph. Frank din B. Russell, *Mysticism and Logic*, New York, 1929.

terminismului, după care nu există nici un fenomen fără cauză, este un principiu general valabil al lumii obiective, chiar dacă acţionează în mod specific în domenii diferite.

Neputînd interpreta de pe poziţiile materialismului dialectic corelaţia dintre particular şi general, unii oameni de ştiinţă cad sub influenţa pozitivismului care neagă tocmai valoarea obiectivă a tezelor generale, alunecînd astfel în indeterminism şi idealism.

Parcurgînd cartea lui Ph. Frank, apare mai evidentă importanţa răspîndirii concepţiei materialist-dialectice despre lume în rîndul oamenilor de ştiinţă şi necesitatea combaterii tezelor antiştiinţifice idealiste de către înşişi oamenii de ştiinţă.

Pentru a face cunoscută această lucrare unor cercuri mai largi de cititori sovietici, cartea a fost tradusă şi publicată în U.R.S.S., însoţită de o prefaţă critică semnată de G. A. Kursanov, doctor în ştiinţe filozofice. Făcînd o apreciere de ansamblu asupra lucrării şi arătînd utilitatea studierii ei, în prefaţă se spune: „Cartea lui Ph. Frank *Filozofia ştiinţei*, apărută în limba rusă, este un document tipic al pozitivismului contemporan. Ea conţine aproape în întregime concepţiile pozitiviste în problemele filozofiei ştiinţelor naturii; în ea apar cu claritate şi trăsăturile fundamentale ale filozofiei pozitiviste, cu toate caracteristicile ei specifice, contradicţiile sale, ca şi concesiile făcute fideismului. Din această cauză, cunoaşterea cărţii lui Ph. Frank înlesneşte oamenilor de ştiinţă şi filozofilor noştri lupta consecventă, argumentată împotriva diferitelor curente idealiste ale filozofiei burgheze contemporane, îndeplinind astfel o indicaţie importantă dată de V. I. Lenin" (p. 35)[1].

Elena Bellu

Esenţa reacţionară a abstracţionismului contemporan*

Estetica marxist-leninistă a socotit întotdeauna ca o datorie de prim ordin a sa, lupta împotriva curentelor reacţionare din artă şi a sistemelor estetice idealiste. Critica ideologiei burgheze contemporane, a pseudoartei burgheze capătă, în condiţiile actuale, o deosebită însemnătate. „Faţă de succesele socialiste — se arată în Declaraţia Consfătuirii de la Moscova —, clasa exploatatorilor recurge la o influenţare ideologică tot mai activă a maselor, caută să le menţină în captivitatea spirituală a ideologiei burgheze. Comuniştii consideră că sarcina lor constă în a desfăşura o ofensivă hotărîtă pe frontul ideologic, a lupta pentru eliberarea maselor populare din robia spirituală a ideologiei burgheze de toate speţele şi de toate formele.."[2].

Mergînd pe linia demascării sofismelor şi falselor argumente ale teoreticienilor de artă burghezi, recenta monografie a lui S. E. Mojneagun — *Abstracţionismul — distrugerea esteticii* — apare ca un studiu de o mare actualitate.

Lucrarea lui S. Mojneagun şi-a fixat ca scop dezvăluirea esenţei şi rolului reacţionar al abstracţionismului, a bazelor sale filozofice şi de clasă.

Monografia *Abstracţionismul — distrugerea esteticii* este sistematizată în trei părţi. Prima parte *Abstracţionismul ca artă pentru artă* — tratează istoria abstracţionismului. Rînd pe rînd, sînt analizate în spirit critic

[1] Г. А. Курсанов, Вступительная статья. Ф. Франк, *Философия Науки*, Изд. Иностранной Литературы, Москва, 1960.

* С. Можнягун, *Абстракционизм-разрушение эстетики*, Издательство социально-экономической литературы, Москва, 1961.

[2] *Declaraţia consfătuirii reprezentanţilor partidelor comuniste şi muncitoreşti (noiembrie 1960)*, Ed. politică, Bucureşti, 1960, p. 65—66.

concepţiile estetice ale lui Kandinsky, Malevici, Delaunay etc. Un al doilea capitol din această parte este dedicat analizei abstracţionismului după cel de-al doilea război mondial, insistîndu-se în mod deosebit asupra taşismului şi a expresionismului abstract. În partea a doua a lucrării, se analizează bazele filozofice ale abstracţionismului, autorul dezvăluind legătura intimă dintre filozofia idealist-subiectivă şi arta decadentă, precum şi contradicţia care există între teoria materialistă a reflectării şi estetica abstracţionistă. În ultima parte — *Locul abstracţionismului în lupta ideologică contemporană* —, se demonstrează procesul de dezumanizare a artei burgheze care s-a orientat spre apologia primitivismului, 'refugierea în problematica „pură" a „eu-lui' sau elogiul supraomului nietzschenian. În încheiere, S. Mojneagun tratează problema crizei artei burgheze în general şi falimentul abstracţionismului în special.

După cum se vede, problemele pe care le ridică lucrarea lui S. Mojneagun sînt numeroase; de aceea, în continuare ne vom limita doar la cîteva aspecte privind bazele filozofice ale abstracţionismului.

★

Abstracţionismul mai este denumit în Occident şi „grafică filozofică", şi nu întîmplător. Într-adevăr, abstracţionismul suferă o puternică influenţă din partea anumitor şcoli filozofice burgheze, fiind, de fapt, reflectarea pe plan artistic a principalelor teze ale subiectivismului contemporan. S. Mojneagun face o interesantă trecere în revistă a principalelor şcoli filozofice idealiste contemporane — pragmatismul, existenţialismul, pozitivismul logic,— demonstrînd pe larg influenţa acestora asupra artei decadente în general şi asupra abstracţionismului în particular. Abstracţionismul preia de la pragmatism teoria „creării" obiectului, a „construirii" noii realităţi; de la existenţialişti, apologia singurătăţii şi a veşnicei groaze în faţa neantului; de la pozitiviştii logici, „imposibilitatea" de a cunoaşte realitatea şi „necesitatea" de a opera numai cu simboluri matematico-logice. Plecînd de aici, se poate determina cu uşurinţă principala direcţie filozofică a abstracţionismului: subiectivismul. Negînd realitatea obiectivă şi posibilitatea cunoaşterii ei, subiectivistul descoperă în fiecare obiect propria sa lume interioară, obiectele avînd un sens doar în măsura în care, în ele, „eul" se recunoaşte pe sine. În acest sens, fiecare „operă" abstracţionistă — afirmă teoreticienii subiectivismului — nu este izvorîtă din reflectarea lumii obiective, ci din pura investigaţie interioară încercată de artist. Esteticienii marxişti au demonstrat în mod clar întreaga absurditate ştiinţifică a teoriilor subiectiviste ale abstracţionismului. Astfel, V. Prokofiev observă într-un studiu faptul că întreaga experienţă lăuntrică a omului, sau cea mai mare parte a ei, este rezultatul contactului cu mediul exterior, fără acest contact ea nefiind de conceput. Dacă se înlătură din lumea lăuntrică a omului experienţa dobîndită în contactul cu realitatea înconjurătoare, ajungem la zero, deoarece întreruperea schimbului de experienţă dintre om şi mediul extern înseamnă letargie sau moarte[1].

După cum se ştie, rădăcinile gnoseologice ale subectivismului estetic constau, în ultimă instanţă, în *absolutizarea* rolului subiectului atît în procesul cunoaşterii prin imagini a realităţii, cît şi în aprecierea operelor artistice, în exagerarea importanţei emoţiilor, dorinţelor, imaginaţiei etc. Dar aceste greşeli gnoseologice dau numai *posibilitatea* unui „sistem" estetic subiectivist; transformarea lor într-un „sistem" filozofic şi estetic are drept cauză relaţiile de clasă existente în societatea capitalistă contemporană. Interesele burgheziei monopoliste cer propagarea pe toate căile a doctrinelor subiectiviste care neagă realitatea obiectivă, posibilitatea oamenilor de a o cunoaşte şi transforma. Astfel, abstracţionismul are rolul său bine definit în cadrul ideologiei şi culturii burgheze, de fundamentare şi propagare a subiectivismului.

[1] Vezi V. Prokofiev, *Abstracţionismul şi „misiunea" sa istorică* în „Probleme de artă plastică", 1960, nr. 4, p. 47.

Abstracţioniştii încearcă să-şi fundamenteze concluziile subiectiviste pe faptul că orice artă se foloseşte într-o mai mică sau mai mare măsură de abstracţie. Dar, arată S. Mojneagun, ei „denaturează însăşi noţiunea de abstracţie, o simplifică, o sărăcesc, o lipsesc de conţinut obiectiv. Abstracţioniştii nu văd în artă o formă specifică a cunoaşterii căreia îi este propriu procesul abstractizării. Arta, după părerea lor, nu este o formă a cunoaşterii, ci o anumită sferă de activitate, în limitele căreia se elaborează, independent de realitate, «lucrul în sine»" (p. 121). Abstracţia este concepută de ideologii burghezi ca ceva lipsit de obiect material cognoscibil, produs arbitrar al activităţii intelectului, existentă prin sine, independentă de materie. Abstracţiile ar reprezenta simbolurile de care omul este înconjurat, «lucrul în sine». Este lesne de observat caracterul tautologic al raţionamentului abstracţioniştilor: arta este domeniul în care se elaborează «lucrul în sine» prin crearea simbolurilor, iar simbolurile sînt ceva nedeterminat, nedefinit, într-un cuvînt «lucrul în sine». Întreaga lor demonstraţie se reduce la faptul că «lucrul în sine» este ... «lucrul în sine»! Culoarea, lumina, linia, sunetul nu ar fi, după abstracţionişti, elemente materiale, ci doar simboluri. Acest subiectivism nu este de loc nou şi V. I. Lenin, în geniala sa lucrare *Materialism şi empiriocriticism*, a demonstrat totala netemeinicie a machiştilor de a separa senzaţia de culoare de lumea obiectivă, de mişcarea materiei, de temperatura obiectului, de o anumită lungime de undă etc.

Abstracţioniştii, arată S. Mojneagun, examinează activitatea omului numai sub unghiul de vedere al opoziţiei între abstract şi concret, al săpării unei prăpastii adînci între abstract şi concret, adevărul neputînd fi astfel cunoscut vreodată. Abstracţioniştii încearcă deci să fundamenteze necesitatea faptului că în orice domeniu de activitate omenească şi în special în artă, trebuie să ne eliberăm de concret, de formele naturii, de realitate, de societate şi problemele ei.

Marxism-leninismul nu opune abstractul concretului; dimpotrivă, arată că aceste noţiuni sînt într-o unitate determinată de realitatea înconjurătoare. Gîndirea, ridicîndu-se de la concret la abstract, nu înseamnă, după cum susţin abstracţioniştii, că se îndepărtează de realitate. Dimpotrivă, V. I. Lenin arăta în această direcţie că „gîndirea, ridicîndu-se de la concret la abstract, nu se îndepărtează — dacă este *justă* (N.B.) (or, Kant, ca toţi filozofii, vorbeşte despre gîndirea justă) — *de* adevăr, ci se apropie de el. Abstracţia *materie*, *lege* a naturii, abstracţia *valoare* etc., într-un cuvînt *toate* abstracţiile ştiinţifice (juste, serioase, iar nu absurde) reflectă natura mai profund, mai exact, *mai complet*"[1]. Abstracţiile ştiinţifice care reflectă viaţa într-un mod adînc şi complet ocupă deci un loc important în practica activităţii omului.

Abstractul în artă este generalizare, tipizare; el se manifestă numai prin concret, există numai în manifestarea concretului, în indestructibilă legătură cu el. Artei autentice îi este proprie numai acea abstracţie care reflectă un conţinut material. „Estetica marxist-leninistă — arată, în încheierea acestei probleme, S. Mojneagun — nu neagă puternicul rol creator al abstracţiei, adică al generalizării, gîndirii, ideii în artă. Pe lîngă aceasta, ea declară că orice abstracţie este subordonată realităţii, concretului, fiind unică în felul ei, şi că în această legătură cu adevăratele necesităţi ale vieţii este închisă adevărata, impresionanta şi eficienta ei forţă" (p. 137).

Introducînd, pe de o parte, principiile subiectiviste în artă, abstracţionismul se străduieşte, pe de altă parte, să-şi găsească justificarea sa „ştiinţifică"; aceasta şi-o află în interpretarea denaturată a geometriilor lui Lobacevski şi Rieman, a teoriei relativităţii a lui Einstein, a teoriei particulelor etc. Astfel, unul dintre părinţii abstracţionismului, Kandinsky, afirmă că dezagregarea atomului i-a provocat un sentiment asemănător distrugerii bruşte a lumii, destrămîndu-i unul dintre

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 38, Ed. politică, Bucureşti, 1959, p. 163.

obstacolele cele mai mari din drumul creaţiei lui — rigurozitatea în reflectarea realităţii. Cubiştii se bazează pe „materializarea" formei potrivit geometriei lui Rieman, care, chipurile, ar da posibilitatea transformării concretului în abstract prin „reflectarea" celor patru dimensiuni. Abstracţioniştii contemporani se străduiesc să demonstreze că operele lor haotice ar reflecta mişcarea microparticulelor, mişcare care nu poate fi cunoscută, după ei, decît cu ajutorul intuiţiei pure, al autocontemplării. Ei consideră ştiinţa ca fiind formată dintr-o sumă de legi, jaloane, simboluri create de oameni numai prin puterea intelectului, extrase din adîncurile subconştientului. Tezele acestea nu sînt de loc noi. Ele repetă aproape cuvînt cu cuvînt principiile idealismului „fizic", concepţie care a fost supusă unei critici nimicitoare de către Lenin. Cele de mai sus demonstrează că nu există de fapt nici o corespondenţă între abstracţionism şi ştiinţă, ci influenţa puternică a idealismului „fizic" asupra artei decadente burgheze, influenţă care se reduce, în ultimă instanţă, la concluzia conform căreia lumea în care trăim ar fi o iluzie, ceva himeric. Într-un studiu publicat în „Voprosî filosofii", V. Kamenov constată, pe bună dreptate, contradicţia care există între activitatea abstracţioniştilor şi cea a oamenilor de ştiinţă. Creatorii şi teoreticienii artei decadente „nu descoperă nimic valoros şi important pe plan obiectiv care să întărească puterea omului asupra forţelor naturii, ci, dimpotrivă, prin concepţiile lor, caută să provoace confuzii, spaimă în faţa forţelor necunoscute ale universului, neîncredere în puterea de cunoaştere a raţiunii omeneşti. De aceea, activitatea artiştilor abstracţionişti este îndreptată într-o direcţie diametral opusă activităţii oamenilor de ştiinţă"[1].

★

După cum am văzut, esenţa subiectivistă a concepţiilor estetice ale abstracţioniştilor este următoarea: artistul nu reflectă, ci numai creează (în sensul că inventează — *V.P.*). Elaborînd acest „principiu" estetic, ideologii artei decadente pornesc la examinarea problemei metodei artistice. Conform *concluziilor lor subiectiviste*, ei se ridică împotriva teoriei materialiste a reflectării, împotriva metodei de creaţie a realismului socialist, împotriva artei realiste în general, pe care o declară „învechită". Reflectarea lumii obiective în formele ei concrete este considerată de abstracţionişti drept ceva *înjositor*, care nu poate mulţumi pe artist; acesta trebuie să caute frumuseţea „pură" în afara lumii obiective, în contemplarea eului. *Independenţa* absolută a artistului faţă de realitate este proclamată drept principiul suprem al artei abstracte. Nici trecutul, nici prezentul, nici natura, nici societatea nu sînt subiecte ale „adevăratului" artist. Acesta trebuie, chipurile, să se reflecte pe sine, pentru sine, să pătrundă în colţurile ascunse ale subconştientului său.

În abstracţionismul contemporan, subliniază S. Mojneagun, există două orientări principale: prima tendinţă gravitează spre geometrism, spre construirea proporţiilor abstracte, spre dezvăluirea „esenţei" estetice *universale şi absolute*. Principalele elemente ale acestei „esenţe" sînt, potrivit esteticienilor burghezi, linia, spaţiul, culoarea, lumina. Partizanii acestei orientări numesc metoda lor de creaţie, metoda „denaturalizării". A doua tendinţă consideră ca străină artei orice muncă analitică a artistului, proclamînd *alogismul* şi *informul* drept principiu de creaţie. Această metodă, întîlnită şi la suprarealişti, este denumită metoda „automatismului". Esenţa ambelor metode, cu toate deosebirile dintre ele, este aceeaşi: încercarea de a *construi o nouă* „estetică", care să rupă în mod deschis cu tradiţiile artei realiste.

Unul din teoreticienii abstracţionismului şi partizan al „denaturalizării", A. Leepa, afirmă că orice tablou realist poate fi transformat în lucrare abstractă, extrăgîndu-i-se toate liniile orizontale şi verticale ale desenului, care, luate separat, ar constitui „esenţa" acelui tablou; aceste linii pot şi trebuie, după A. Leepa, „denaturalizate", adică lipsite de

[1] V. S. Kamenov, *Critica machismului şi criza artei burgheze*, în „Voprosî filosofii", 1959, nr, 5, p. 67.

orice obiect. El încearcă să demonstreze că fiecare linie poartă în sine o anumită funcţie emoţională : linia groasă ar exprima curajul, linia subţire gingăşia, cea dreaptă stabilitatea etc. Estetica materialistă consideră că influenţarea emoţională poate fi obţinută nu numai prin obiect ci şi prin cuvînt sau o linie desenată, dar, arată S. Mojneagun, „fiecare linie abstractă este produsul practicii omeneşti. Şi numai în măsura în care în ea este exprimată întreaga bogăţie a legăturilor practice, ea poate produce omului o anumită stare emoţională" (p. 111). A izola arbitrar anumite linii, făcînd abstracţie de obiectele pe care le determină, şi a le prezenta drept „operă de artă nu înseamnă, în ultimă instanţă, decît afişarea deschisă a dispreţului faţă de realitatea obiectivă şi faţă de reflectarea ei veridică în artă.

Astfel, teoriile abstracţionismului sînt complet străine căutării adevărului, reflectării realităţii. Ele au ca scop doar ruperea oricărei legături a artistului de formele materiale ale realităţii. Aceasta este esenţa nu numai a metodei „denaturalizării", ci şi a metodei „automatismului". Conform acesteia din urmă artistul nu reflectă realitatea, ci proiectează în spaţiu propria sa stare lăuntrică, propriul său „eu". Partizanii „automatismului" întrebuinţează, după cum se vede, cuvinte mari, dar în practică metoda lor apare foarte simplă, numai că nu se vede ce legătură ar avea cu arta. Astfel, arată S. Mojneagun, unul dintre cei mai reprezentativi artişti abstracţionişti, J. Pollock, a aruncat şevaletul ca nefolositor, bătînd în cuie pe parchet pînza pe care dorea să „picteze". Apoi a început să se plimbe în jurul ei, turnînd dintr-o găleată pe pînză culoarea roşie. Cînd găleata s-a deşertat, „opera", sa, care acumulase deajunsă „energie demonică" (folosim propriile cuvinte ale abstracţioniştilor — *V.P.*), era terminată. Baza teoretică a acestei „metode de creaţie" o constituie, după cum arată autorul, psihologia idealistă a lui Freud şi Young. Conform teoriei lui Freud, fiecare act de creaţie artistică închide în sine trei momente : 1) scopul personal, inconştient şi cupid ; 2) transformarea lui iluzorie în motiv moral, care joacă rolul de camuflaj al tendinţelor egoiste şi 3) imaginea închisă, care exprimă înclinaţiile de autoiubire care stau la baza ei. Fantezia artistică apare de la început pînă la sfîrşit în concepţia freudistă ca antirealistă : ea ar fi determinată de dorinţele izvorîte din adîncurile subconştientului, îndepărtîndu-se de realitate. Într-o asemenea lume este anulată necesitatea obiectivă şi domneşte voinţa personală a artistului, sau mai precis a subconştientului lui. Astfel, estetica abstracţionismului îşi dezvăluie încă una din trăsăturile sale fundamentale : iraţionalismul. Arta abstractă se bazează pe iraţionalism şi în acelaşi timp îl răspîndeşte, căutînd pe această cale, în ultimă instanţă, să semene neîncrederea în posibilităţile omului de a cunoaşte realitatea înconjurătoare şi de a o transforma.

În încheierea acestei probleme, S. Mojneagun face o sumară paralelă între metoda realistă şi metodele de creaţie ale abstracţionismului. Ea demonstrează, pe de o parte, caracterul neştiinţific, idealist şi reacţionar al metodelor abstracţioniste şi, pe de altă parte, corespondenţa operelor realiste cu realitatea pe care o reflectă. Artistul realist, creînd imagine artistică, porneşte de la realitatea obiectivă ; abstracţionismul respinge realitatea, exprimîndu-şi aşa-numita „esenţă spirituală". Procesul de creaţie al artistului realist îl constituie mersul de la fenomen la esenţă, de la necunoscut la cunoscut ; experimentarea abstracţionistă nefiind legată de procesul cunoaşterii realităţii, apare ca o *activitate instinctivă*, care-şi găseşte în ea însăşi conţinutul şi scopul. Pentru realist, toţi stimulii şi motivele activităţii creatoare sînt legate de relaţiile dintre oameni ; pentru subiectivist, impulsurile creaţiei sînt determinate de ... ele însele.

În acest fel, estetica subiectivistă, remarcă S. Mojneagun, „încearcă să substituie teoriei materialiste a reflectării o teorie după care în artă totdeauna şi pretutindeni există numai un obiect, numai un subiect, numai un conţinut : singur artistul şi senzaţiile lui" (p. 119). În contradicţie cu arta abstractă, arta realistă apare ca mijloc de legătură

între om şi natura înconjurătoare, între om şi societate, între oameni. Şi în această legătură constă însăşi măreţia şi viabilitatea ei.

★

O ultimă problemă asupra căreia ne oprim este aceea a concepţiilor morale pe care le „teoretizează" abstracţionismul.

Fundamentînd haosul şi arbitrarul în artă, unii teoreticieni abstracţionişti (de ex. M. Seuphor, A. Leepa etc.) afirmă că în abstracţionism ar apare, chipurile, adevărata libertate. „Libertatea" proclamată de abstracţionişti este o noţiune abstractă, folosită în scopul demagogic şi cu vădite implicaţii reacţionare. Abstracţioniştii neagă legătura dintre libertate şi necesitate. Noţiunea „libertăţii" folosită de abstracţionişti nu iese din limitele conştiinţei de sine, deci este cu totul iluzorie. Libertate în afara societăţii, libertatea înţeleasă ca izolare, ca totală indiferenţă faţă de umanitate, o libertate numai gîndită, dar cu totul iluzorie şi filistină, sînt trăsăturile caracteristice ale „libertăţii" preconizate de abstracţionişti. O asemenea înţelegere a problemei este reacţionară, deoarece abate masele populare de la lupta revoluţionară necesară instaurării adevăratei libertăţi. Marxism-leninismul arată că artistul poate fi cu adevărat liber nu singur, nu prin sine însuşi, ci doar într-o societate în care toţi membrii ei sînt liberi. Numai atunci cînd în opera sa artistul reflectă realitatea obiectivă de pe poziţiile clasei celei mai progresiste din istorie, clasa muncitoare, cînd lucrările sale se fac ecoul năzuinţelor maselor populare, numai atunci noţiunea de libertate capătă un conţinut real.

Estetica burgheză, respingînd teoria reflectării, pune în locul ei teoria simbolurilor a autoexprimării. Teoria autoexprimării este, de fapt, corespondentul pe plan estetic al principiului individualismului din morala burgheză. Conform acestei teorii, arată S. Mojneagun, singurul stimul al activităţii omului, singurul său scop în viaţă este desfătarea. Într-o asemenea concepţie a egoismului estetic, lumea obiectelor apare doar ca imagine a esenţei individului proiectat în realitate. Este de la sine înţeles faptul că egoismul estetic deschide drum celor mai reacţionare tendinţe de dezumanizare a artei. Astfel, unul din teoreticienii de seamă ai artei moderniste, Ortega y Gasset afirmă cu cinism: „În decursul acestui proces de dezumanizare va fi atins punctul în care elementul uman din operele de artă va deveni atît de infim, încît va fi abia sesizabil. Atunci vom avea de-a face cu un obiect pe care-l vor putea percepe numai cei dotaţi cu harul specific al perceperii artistice. Va fi o artă pentru artişti şi nu pentru masele de oameni"[1].

★

Lucrarea lui S. Mojneagun apare, în general, ca un interesant studiu critic al abstracţionismului contemporan. Autorul a avut de învins, în realizarea scopului său, serioase dificultăţi. Astfel, interpretările diferite, adesea contradictorii ale teoreticienilor burghezi, interpretări care însoţesc abstracţionismul de la începuturile sale, supun la o grea încercare pe cercetătorul care se ocupă cu problemele artei occidentale. Călăuzindu-se cu fermitate după principiile metodologiei marxist-leniniste, S. Mojneagun nu se opreşte asupra aspectelor mărunte şi nesemnificative ale abstracţionismului, ci îşi îndreaptă atenţia totdeauna asupra *semnificaţiei sociale* a fenomenelor caracteristice artei abstracte.

Monografia *Abstracţionismul — distrugerea esteticii* foloseşte în multe capitole metoda istorică de expunere. Urmărirea consecventă pe plan istoric a fenomenelor artei decadente ajută la demonstrarea riguroasă a faptului că, încă de la primele tablouri ale lui Kandinsky, apărute în primii ani ai secolului nostru, şi pînă în prezent, abstracţionismul a cunoscut o evoluţie necontenită în sensul adîncirii caracterului său reacţionar, antipopular şi antiumanist. Această evoluţie se datoreşte, se arată pe bună dreptate în lucrare, crizei generale a sistemului capitalist,

[1] Citat după N. M. Şamota, *Partinitatea comunistă şi umanismul*, în „Viaţa literară sovietică", 1961, nr. 1, p. 10.

care determină în ţările capitaliste, pe lîngă militarizarea economiei naţionale, continua pauperizare a maselor, restrîngerea democraţiei burgheze etc., şi o largă ofensivă împotriva culturii şi artei progresiste în propagarea susţinută a celor mai reacţionare curente filozofice şi artistice.

Analizînd rădăcinile sociale şi filozofice ale abstracţionismului, S. Mojneagun nu face o critică „în general" a decadentismului în arta burgheză contemporană, ci se opreşte asupra tendinţelor şi grupărilor sale concrete (Kandinsky, Malevici, Delaunay, taşismul, expresionismul abstract etc.), opunînd mereu pseudoprincipiilor „sistemului" estetic al abstracţionismului tezele ştiinţifice ale esteticii marxist-leniniste. În acest sens, lucrarea lui S. Mojneagun îşi aduce aportul nu numai la demascarea caracterului neştiinţific şi reacţionar al artei şi esteticii abstracţioniste, ci şi la demonstrarea caracterului riguros ştiinţific al tezelor de bază ale esteticii marxiste, a principiilor artei realist-socialiste.

Ar fi fost totuşi necesar, după părerea noastră, ca în capitolul „Locul abstracţionismului în lupta ideologică contemporană" să se facă şi o analiză, chiar sumară, a raportului dintre abstracţionism şi celelalte curente decadente care există astăzi în ţările capitaliste. Problema aceasta este actuală, deoarece ar ajuta la o mai bună clarificare a fenomenului părăsirii, din ce în ce mai evidente, a abstracţionismului de către oamenii de artă aflaţi în slujba burgheziei imperialiste, în favoarea curentelor care-şi propun în mod deschis să ducă lupta împotriva socialismului şi a democraţiei. Nu întîmplător în S.U.A. neotomismul, existenţialismul, neofreudismul capătă o dezvoltare din ce în ce mai mare şi exercită o influenţă mereu crescîndă asupra creatorilor de artă. Toate aceste curente filozofice, ca şi operele literare şi artistice create pe baza principiilor lor, au, în faţa reprezentanţilor burgheziei imperialiste marele merit de a fi instrumente mult mai potrivite, prin reacţionarismul lor manifest, în lupta pe care o duc împotriva ideologiei socialiste. Abstracţionismul a început să nu mai mulţumească pe ideologii burgheziei contemporane, el fiind prea... abstract pentru propagarea unui anticomunism făţiş. Subliniind acest fapt, nu trebuie să alunecăm însă pe panta unei „minimalizări" a caracterului reacţionar şi antirealist al abstracţionismului. Abstracţionismul este, prin natura sa, potrivnic socialismului şi democraţiei, de aceea este necesară o luptă neîncetată împotriva oricăror teorii ale purtătorilor de cuvînt ai artei abstracte.

De asemenea, în monografia lui S. Mojneagun nu este subliniată îndeajuns reacţia care există în ţările capitaliste împotriva abstracţionismului. Autorul vorbeşte într-adevăr despre Antibienala de la Veneţia (expoziţia de protest faţă de caracterul abstract al lucrărilor expuse şi premiate la tradiţionala Bienală) sau de unele manifestări antiabstracţioniste din S.U.A., dar aceasta este încă puţin. În epoca contemporană, în ţările capitaliste se observă foarte limpede două tendinţe contradictorii: pe de o parte, necontenita dezvoltare şi creştere a forţelor democratice, datorită influenţei neîncetate a sistemului socialist mondial şi mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, iar pe de altă parte atacurile reacţiunii imperialiste asupra culturii democratice şi revoluţionare. Ciocnirea dintre aceste orientări contradictorii se produce şi în domeniul artei. Prima tendinţă se reflectă în întărirea poziţiilor realismului socialist şi ale realismului critic, în formarea unui front comun al intelectualilor şi artiştilor progresişti în scopul slujirii intereselor poporului (caracteristice în acest sens ni se par, printre altele, ultimele luări de poziţie ale intelectualilor progresişti francezi în legătură cu războiul din Algeria — manifestul celor 121 —, lupta dusă de scriitorii şi artiştii italieni împotriva tendinţelor neofasciste, afirmarea puternică a prozei lui Aragon, a teatrului lui Hikmet, a frescelor lui Siqueiros şi Diego Rivera etc.); a doua tendinţă îşi găseşte expresia în creşterea caracterului reacţionar al culturii şi artei create de artiştii plătiţi ai monopolurilor. Ar fi fost interesantă reflectarea, în ultima parte

a lucrării, a acestei lupte dramatice care nu poate avea decît un singur sfîrşit : victoria realismului socialist în arta tuturor popoarelor[1].

Abstracţionismul, ca şi celelalte curente moderniste — se demonstrează în lucrarea lui S. Mojneagun —, este un produs tipic al crizei generale a capitalismului, al crizei ideologiei burgheze, constituie negarea bazelor umaniste ale artei, decăderea artei, distrugerea frumosului, ilustrarea „artistică" a tezelor filozofiei subiectiviste contemporane; abstracţionismul este de fapt antiartă. Abstracţionismul este străin maselor populare, e respins de ele. Momentul falimentului total al abstracţionismului se profilează la orizont şi este apropiat de lupta revoluţionară a celor ce muncesc, împotriva monstruoasei orînduiri care l-a generat.

Succesele celei mai înaintate arte, arta realist-socialistă, pe lîngă demonstrarea completei netemeinicii a afirmaţiilor „teoreticienilor" abstracţionişti cu privire la „învechirea" realismului, grăbesc, în acelaşi timp, descompunerea acestei pseudoarte. Prin bogăţia materialului utilizat şi judicioasa analiză estetică, monografia lui S. Mojneagun constituie o contribuţie valoroasă la demascarea esenţei reacţionare a abstracţionismului şi, sîntem siguri, ar fi bine primită şi de către cititorii din ţara noastră.

V. Popescu

[1] O analiză judicioasă şi bine documentată a acestui proces se face într-o altă lucrare sovietică : A. Egorov, *Despre esenţa reacţionară a esteticii burgheze contemporane*, Moscova, 1961 (autorul consacrînd un număr însemnat de pagini problemei respective).

ASPECTE ALE GÎNDIRII BIOLOGICE CONTEMPORANE DIN OCCIDENT
(Recenzia revistei „Acta biotheoretica", 1953—1960)

Începînd din 1935, sub egida fundației prof. dr. Jan van der Hoeven, pentru biologia teoretică a animalelor și a omului de pe lîngă Universitatea din Leiden apare, fără prea mare regularitate, revista „Acta biotheoretica", publicație care, prin tematica sa, se înscrie printre puținele periodice din lume care tratează exclusiv problemele teoretice ale biologiei. În paginile sale apar articole semnate de autori din diverse țări capitaliste. Datorită acestui fapt, revista poate constitui un prețios document pentru studiul concepțiilor în biologia teoretică contemporană nu numai din Olanda, dar într-o anumită măsură din lumea capitalistă în ansamblu. Pentru cercetătorul marxist al luptei de idei care se desfășoară în Occident, cunoașterea revistei „Acta biotheoretica" dobîndește o deosebită importanță, dat fiind considerentul că autorii articolelor nu sînt de obicei filozofi de profesie, ci oameni de știință cu preocupări filozofice, analiza gîndirii acestora putînd să scoată la iveală elemente mult mai semnificative din biologia teoretică occidentală decît analiza teoriilor unui filozof idealist cu preocupări și informație biologică mai mult sau mai puțin solidă. Din acest motiv întreprindem o sumară prezentare critică a concepțiilor filozofice aflate la baza unor materiale din revistă care ni se par mai interesante. Nu ne vom ocupa de articolele cu problematică de strictă specialitate biologică și nici de articolele de filozofie a fiziologiei, domeniu în care nu sîntem competenți.

Cele 10 fascicule apărute între anii 1953 și 1960 cuprind articole cu tematică variată: de la *considerații filozofice* pe marginea problemei originii vieții pe pămînt pînă la problema evoluției biologice și, potrivit vechii maniere social-darviniste, sociale a omului. Încercăm în cele ce urmează să facem o expunere a materialelor pe probleme.

Problema originii vieții

Eduardo H. Rapoport și Osvaldo Rapoport (*Elementary biological Functions and the Concept of living Matter*, vol. XIII, partea I, 1958, p. 1—28), ambii de la universitatea din Bahia Blanca, Argentina, tratează această problemă prin prisma ciberneticii. Autorii se ocupă de implicațiile filozofice ale definirii materiei vii, ale originii și funcțiilor sale. Referindu-se deseori la cele mai noi date ale științei din domeniul biofizicii și biochimiei — printre care datele lui I. Oparin și lucrările Simpozionului internațional despre originea vieții pe pămînt (Moscova, 1957) ocupă un loc însemnat —, autorii încearcă să construiască o metodologie originală, menită să faciliteze interpretarea științifică a faptelor. Este vorba de un sistem de referințe adecvat bio-

logicului în limbaj cibernetic, un fel de geometrie neeuclidiană a biologiei, avînd drept miez principiile axiomaticii. Autorii dezvoltă încercările lui J. H. Woodger (1937) de introducere a metodei axiomatice în biologie. Materia vie este interpretată, pe baza unor raţionamente înlănţuite în calcul axiomatic, ca un mecanism cu o dublă natură : mecanismul retentiv, care acţionează ca un regulator al funcţiilor biologice şi se opune dezorganizării (creşterii entropiei), şi mecanismul reţinut, sau sistemul biogenerativ.

Sistemul de referinţe biologic şi concluziile sale sînt însă viciate de concepţiile filozofice pe care se întemeiază ingenioasele construcţii logice ale autorilor. Din acest motiv, interesanta încercare de aplicare a axiomaticii la problema originii vieţii nu a dus la un progres teoretic, ci, dimpotrivă, la afirmaţii neîntemeiate sau chiar la resuscitări de vechi concepţii neştiinţifice. Întreaga construcţie reînvie ipoteza continuităţii plasmei germinale a lui Weismann : sistemul biogenerativ (sistemul coloidal, definit de Oparin ca producător iniţial de materie vie) este, după autori, menţinut de-a lungul evoluţiei biologice în interiorul organismelor şi el conţine substanţa coloidală din care a fost construită materia vie. Această misterioasă substanţă este perpetuă, nu se sintetizează din mediul exterior şi este singura răspunzătoare pentru funcţia de reproducere. De aici se ajunge la postularea unei structuri fundamentale a organismelor : acestea sînt constituite din materie vie şi sistem biogenerativ, structură analogă cu dualismul nucleu-citoplasmă. Nucleul este analogat cu materia vie, iar citoplasma cu sistemul biogenerativ. Dualismului nucleu-citoplasmă i se acordă rangul de „categorie a necesităţii logice". Concluzia finală este de-a dreptul mecanicistă (cu toate că autorii se declară adversari ai mecanicismului) : reproducerea nu este nici funcţia nici proprietatea materiei vii, eludîndu-se astfel deosebirea dintre materia vie şi materia nevie.

Menţionăm faptul că opiniile autorilor nu sînt fundate experimental. Resuscitarea ipotezei despre continuitatea plasmei germinale se sprijină doar lingvistic şi nu faptic pe elemente noi.

În consideraţiile biofilozofice care încheie articolul se face tradiţionala confuzie a pozitiviştilor în problema polemicii între mecanicişti şi vitalişti, prin neînţelegerea faptului că astăzi ambele şcoli se sprijină pe idealism. Raţionamentul autorilor pare a fi următorul : de vreme ce fizica, fie clasică, fie cvantică, nu este capabilă să dea, cu ajutorul conceptelor şi limbajului său, o viziune ştiinţifică asupra problemelor biologiei, nu ne rămîne decît acceptarea vitalismului (în varianta sa actuală — organicismul). Raţionamentul este evident eronat, deoarece nimic nu pledează în sprijinul tezei mecanicism sau vitalism, în locul tezei materialism sau idealism. Ipoteza despre scindarea organismului în materie vie şi sistem biogenerativ, nedovedită experimental şi teoretic, este în ultimă instanţă reflexul în biologie al neopozitivismului logic al lui Carnap, concepţie chemată de autori în sprijinul consideraţiilor lor speculative (este vorba mai ales de modul în care Carnap şi şcoala sa înţeleg unificarea ştiinţelor).

De structura materiei vii se ocupă şi articolul lui R. Ehrenberg (Institutul de fiziologie al Universităţii din Göttingen, R.F.G.) : *Das Problem einer biologischen Atomistik* (vol. XI, Paris, III/IV, 1958, p. 179). E discutată în acest articol o problemă deosebit de interesantă şi actuală, anume structura submicroscopică a materiei vii. În acest sens s-au emis, de pildă, în ultimii ani teorii ingenioase, dar încă nedemonstrate (Frey-Wysling, S. Strugger). Ehrenberg încearcă să interpreteze în mod atomistic structura materiei vii. Conceptul de celulă este considerat ca fiind echivalat cu conceptul de atomi al chimie din vremea lui Dalton, ca un concept elementar inferior (unterer Grenzbegriff). Atomul biologic postulat de autor constă într-o unitate de timp (der elementare Lebenslauf). Modelul acestui ipotetic atom biologic ar fi fermenţii şi virusii. Aceştia (fermenţii) primesc caracterul viaţă nu numai de la celulă ci sînt autovitali („eigenlebig"). Argumentul invocat de autor constă în faptul că fermenţii supravieţuiesc

celulei, tot aşa cum celula, într-o cultură de ţesuturi, supravieţuieşte organismului.

Atomistica biologică a lui Ehrenberg nu este străină de concepţia idealistă a autovitalităţii unor macromolecule cu funcţii biologice pretins independente de celulă. Pe de altă parte, supravieţuirea fermentului după moartea celulei nu este încă o dovadă a originii extracelulare a funcţiilor sale biologice. Cu toată atomizarea, după părerea noastră forţată, a structurii materiei vii, merită luată în considerare ideea despre structura unitară a materiei vii.

În jurul problemelor eredităţii

Este cunoscut faptul că în gîndirea biologică din Occident a apărut în ultimii ani un fenomen semnificativ : teoria genelor, mai exact subiectivismul din teoria genelor, este supusă criticii de către oamenii de ştiinţă lipsiţi de prejudecăţi idealiste. Ideea despre genă ca element director al eredităţii şi evoluţiei, ca unitate a recombinaţiei şi mutaţiei, susţinută de Muller, începe să fie abandonată. S-au auzit chiar voci care au proclamat agonia conceptului de genă şi l-au calificat drept dezastru pentru biologie (Toledo de Piza, 1951).

Această critică este o urmare firească a ecoului realizărilor geneticii orientate materialist-dialectic în U.R.S.S. şi a infirmării subiectivismului de către rezultatele cercetărilor biofizice şi biochimice. Critica antisubiectivistă este oglindită şi în paginile revistei „Acta biotheoretica".

Astfel, H. Kalmus de la University College, Londra, semnează articolul *The role of genes in life* (vol. XIII, partea II/III, 1959, p. 106—114), în care discută semnificaţia biologică a genelor (fără însă a preciza ce înţelege sub termenul de genă : o moleculă de acid nucleic, un complex de asemenea molecule sau o unitate fiziologică). Potrivit concepţiei autorului, genele nu sînt decît purtători de informaţie ereditară, fiind o parte integrantă a sistemului somă-mediu extern ; mutaţiile genice nu produc diferenţieri între ţesuturi, iar mesajele şi codificarea informaţiei sînt determinate de diferenţe în dezvoltare, istoria individului (stadiul antegentic) şi mediul actual. Subliniem faptul că autorul combate şi neagă concepţia idealistă după care genele ar fi capabile de autoreproducere independentă, în afara plasmei celulare : este de asemenea în mod just demonstrată eroarea concepţiei despre capacitatea cromozomilor de a exista în afara celulei.

Critica adusă de Kalmus idealismului în genetică nu se limitează la combaterea concepţiei despre genă ca agent primar al evoluţiei, ci se extinde şi la problema originii codului de informaţie genetică. „Ne pare rezonabil să presupunem — scrie Kalmus — că viaţa a existat înainte de dezvoltarea codurilor sale elaborate şi că unele dintre aspectele sale nu au fost puternic afectate de existenţa codurilor".

Respingînd şi preexistenţa programului de informaţie, arătînd că acesta s-a dezvoltat ca un rezultat al proceselor biologice şi nu invers, Kalmus, fără să adopte o poziţie nihilistă, susţine că rolul geneticii în ştiinţele biologice, precum şi al programelor de informaţie, nu trebuie exagerat. Deşi argumentul său este de fapt numai un argument logic, el merită totuşi să fie luat în considerare. Codurile genetice sînt comparate cu dicţionarele, enciclopediile, almanahurile horticole, codurile de legi etc. Acestea sînt cărţi care nu se citesc ca romanele şi biografiile, în întregime, ci piesă cu piesă şi atunci cînd se iveşte necesitatea ; dar numai lexicografii şi grădinarii entuziaşti consideră „bibliile" lor particulare drept baza existenţei sociale : pe de altă parte, numeroase legi britanice sînt practicate fără cod scris. Tot astfel şi mesajele genetice nu sînt baza vieţii.

Cît priveşte faimoasa libertate de alegere a informaţiei pe care după unii biologi idealişti o posedă combinaţiile structurale ale acizilor nucleici, autorul recurge şi aici la o comparaţie cu viaţa de toate zilele. Un tipo-

graf are de pildă libertatea de a alege literele din diverse casete, iar un redactor libertatea de a modifica textul; dar ambii trebuie să respecte regulile raţiunii şi gramaticii. Libertate genetică este analogă cu munca tipografului şi a redactorului. Cu tot caracterul mai mult literar decît ştiinţific al argumentului, se pare că autorul intuieşte unitatea dintre întîmplare şi necesitate în procesele genetice.

Evident, analogiile, mai ales analogiile din viaţa socială, nu pot fi considerate argumente care nimicesc subiectivismul din genetică, de care de altfel nici autorul nu e liber în întregime. Rămîne totuşi demn de reliefat faptul că, în interiorul edificiului geneticii formale, stăpînirea subiectivismului a fost tulburată, iar dogmele sale puse la îndoială.

Elemente de critică a idealismului, deşi într-o formă indirectă şi inconsecventă, apar şi în articolul lui P. Michaelis (*Der Nachweis der Plasmavererbung*, vol. XI, partea I, 1953, p. 1—26) de la celebrul Max-Planck-Institut, unul din oamenii de ştiinţă care au contribuit prin descoperirile lor la doborîrea concepţiei despre monopolul nuclear în ereditate. Se ştie că ereditatea citoplasmatică este interpretată de către adepţii fanatici ai morganismului ca o consecinţă a acţiunii nucleului, care, prin anumite substanţe speciale, ar induce formarea de plasmogene (unităţile ereditare din citoplasmă). Michaelis generalizează în articol experienţele sale în acest domeniu şi respinge această ipoteză.

Bineînţeles, revista nu cuprinde numai articole de genetică cu atitudini critice faţă de idealism. Astfel, W. Berdel şi G. Nass (*Über die Bedeutung des Auslesefaktors im Rekapitulationsmechanismus der phylogenetisch-ontogenetischen Parallele*, vol. XII, partea IV, 1958, p. 195—210), dau o interpretare idealistă teoriei recapitulării a lui Haeckel, lipsind-o de concepţia sa materialistă şi aducînd în locul ei o stranie teorie despre reproducerea genelor „activate" din generaţie în generaţie, care ar explica şi... fenomenele psihice.

Principiul complementarităţii în biologie

Dacă în articolele analizate în capitolele precedente ideile filozofice nu erau expuse direct de către autori într-o formă teoretică, ci rezultau mai ales din subtext, în alte articole din revistă, cum sînt cele consacrate principiului complementarităţii în biologie, concepţiile filozofice sînt limpede şi precis exprimate. Remarcăm, în această ordine de idei, două articole semnate de Adolf Meyer-Abich, profesor de istoria ştiinţelor la Universitatea din Hamburg, publicate ambele în vol. XI, partea II, 1955 : *The Principle of Complementarity in Biology* (p. 56—74) şi *Organismen als Holismen* (p. 85—106).

Autorul, un cunoscut partizan al holismului, încearcă să elaboreze o nouă doctrină biologică, o nouă manieră de a gîndi şi interpreta procesele biologice. Baza teoretică a acestei filozofii a biologiei o constituie ideile feld-mareşalului şi filozofului holist J. C. Smuts, expuse în cartea *Holism and Evolution*, şi ale precursorului acestuia, filozoful german Chr. v. Ehrenfels. Esenţa acestui sistem filozofic — orice întreg reprezintă ceva mai mult decît suma părţilor sale, — este îmbinată de Meyer-Abich cu o anumită concepţie neopozitivistă despre semnificaţia logică şi epistemologică a principiului complementarităţii al lui Nils Bohr. Nu ne vom ocupa aici de critica holismului — concepţie idealistă bine cunoscută şi amplu criticată în literatura marxistă —, ci ne vom referi mai cu seamă la accepţia filozofică pe care o imprimă autorul principiului complementarităţii.

După Meyer-Abich, principiul complementarităţii nu este numai o modalitate explicativă valabilă în fizica cuantică, în problema naturii luminii, ci un principiu logic, fiind „un caracter metafizic de bază al întregii realităţi". Mayer-Abich postulează aceasta afirmînd că şi în biologie există numeroase cazuri de complementaritate şi deci principiul nu ar aparţine numai domeniului fizicii cuantice (vom reveni mai jos asupra exemplelor sale). Afirmaţia de mai sus nu

rezistă unei critici cît de sumare. În primul rînd, transformarea unui principiu al unei științe particulare într-un principiu al logicii, de rang egal cu clasicele principii ale logicii aristotelice, necesită nu numai o enumerare de exemple care să-i ateste frecvența, ci și o demonstrație logică, considerent omis de autor. În al doilea rînd, chiar dacă principiul complementarității ar fi cu adevărat un principiu logic, acest fapt *eo ipso* nu ne-ar îndreptăți să-l așezăm la baza realității, ca principiu universal al lucrurilor. Oricum am considera concepția lui Meyer-Abich, ea amintește panlogismul, dîndu-i o formă nouă, pe care am putea-o numi pancomplementarism. În continuare autorul trece la o concluzie declarat idealistă: „Esența tuturor realităților dovedite științific constă în libertate și evoluție creatoare, nu însă într-un determinism spinozistic".

Este necesar, credem, să ne oprim asupra acestei concepții. Nu pledăm, bineînțeles, pentru determinism conceput metafizic în sensul lui Spinoza, ci pentru determinism în sensul modern, analizat și explicat de materialismul dialectic. Dar autorul, respingînd metafizica lui Spinoza, consideră fără a motiva, că aceasta nu poate fi înlocuită decît prin subiectivism și vitalism de nuanță bergsoniană. Este de reținut această persistentă manieră de a gîndi a filozofilor idealiști contemporani — neoriginală de altfel — care constă în atacul direct asupra materialismului premarxist și o totală ocolire a materialismului contemporan, marxist. Concepția lui Meyer-Abich, așa cum rezultă din articolele sale, se distinge deci de holismul original al lui Smuts prin ponderea ocupată de subiectivism.

Pe baza acestei „noi" filozofii a naturii, procesele biologice sînt interpretate ca procese de complementaritate. Astfel, după Meyer-Abich, între forma și funcția organului nu există paralelism, ci complementaritate. Alte categorii complementare sînt relațiile dintre mediul extern și cel intern (Umwelt-Innenwelt-Beziehungen ale vitalistului de nuanță platonică v. Uexküll), ereditatea și adaptarea.

Există într-adevăr, în aceste procese, o latură care la prima vedere pare să reprezinte o dovadă în sprijinul principiului complementarității: esența unui organ poate fi înțeleasă numai atunci cînd acceptăm faptul că ambele interpretări — morfologică și fiziologică — reflectă separat numai o latură a realității. Dar de la acest fapt la proclamarea complementarității nu duce o cale științifică demonstrată. Dimpotrivă, datele morfologiei și fiziologiei fundamentează ideea unității contrariilor, deoarece forma este de neconceput fără funcție și invers. Eroarea lui Meyer-Abich constă, după părerea noastră, în ocolirea contradicțiilor, în tendința de a elimina din gîndire cu ajutorul principiului complementarității principiul contradicției, care are o bază în lucruri independentă de gîndire, și deci și de logica incertitudinii. De la proclamarea complementarității ca doctrină logico-filozofică a biologiei se ajunge în mod logic la misticism, drum într-adevăr parcurs de Meyer-Abich: „Natura — spune autorul — este opera lui Dumnezeu, nu a omului".

În altă parte, Meyer-Abich construiește mai multe tipuri de holisme în care sînt încadrate organismele (hol- și sinholisme). Nu mai insistăm asupra detaliilor aplicării doctrinei pancomplementarist-holiste în biologie, deoarece nu cuprinde idei filozofice deosebite față de cele de mai sus.

Este interesant de semnalat faptul că în paginile aceleiași reviste a apărut un răspuns critic la articolele lui Meyer-Abich, semnat de M. Jeuken de la Universitatea Gadjah Mada din Jogjakarta (Indonezia). În articolul său *Function in Biology* (vol. XIII, partea I, 1958, p. 29—46), autorul se străduiește să dea o definiție atotcuprinzătoare conceptului de funcție în biologie, luînd în considerare ideile lui Herbert Spencer, Bertrand Russell, Bergson, Driesch, von Uexküll. Semnificativă din punctul nostru de vedere ne apare critica adusă pancomplementarismului lui Meyer-Abich, din care cităm: „Abstracție făcînd de faptul că Meyer-Abich face o tranziție nejustificabilă din domeniul logic în cel

ontologic — o cunoaştere defectivă — nu pare a fi adevărat că forma şi funcţia sînt independente din punct de vedere logic una de cealaltă. În sfîrşit, funcţia nu este independentă de formă".

Jeuken nu critică pancomplementarismul de pe poziţiile materialismului dialectic, ci de pe poziţia aristotelică a primatului formei (înţeleasă însă în biologie ca structură a organului). Cu toate acestea, observaţiile sale critice dezvăluie şubrezenia speculaţiilor pancomplementariste.

Alte probleme filozofice

Articolul lui K. Friederichs din Göttingen *Über das Verhältnis von Phänomen und dem zugeordneten Gignomen zu einander im Lebewesen* (vol. XII, partea II, 1957, p. 115—134) scris în spiritul filozofiei romantice a naturii din Germania secolului al XIX-lea, discută, sub aspect biologic, raportul dintre trup şi suflet, reluînd cu aparatul fenomenologiei o veche temă a teologiei. Nu vom găsi în acest material nici chiar sub raportul filozofiei idealiste idei originale, ci numai consideraţii speculative în termeni noi. Sub termenul gignomen, introdus în filozofie şi psihologie de Th. Ziehen, se înţelege voinţa conştientă, simţirea, gîndirea şi, în general, structurile care imprimă protoplasmei vii o „ordine transcendentală", din care se diferenţiază „die Psyche" şi spiritul uman. Se vede, aşadar, că vechiul panpsihism este biologizat cu scopul de a i se imprima o rezonanţă ştiinţifică. Apar astfel două lumi: pe de o parte, lumea fenomenelor, pe de altă parte, lumea gignomenului. Se acordă şi plantei o structură psihică, o ordine transcendentală, pe care botanistul J. Reinke a numit-o *diaphysis*. K. Friederichs interpretează acest gignomen în maniera faimoasei „Gestaltspsychologie".

Apoi se recurge la încercarea de conciliere a materialismului cu idealismul, susţinîndu-se că fenomenul şi gignomenul sînt procese paralele, avînd fiecare dimensiuni ontologice deosebite. Remarcăm cu această ocazie că asemenea concepţii sînt frecvente în filozofia idealistă contemporană a naturii (se afirmă, de pildă, că materia şi psihicul sînt laturi complementare ale unui al treilea, care este incognoscibil). Punctul de vedere al lui Friederichs nu este decît o speculaţie filozofică lipsită de sens, de nuanţă teologică. Ciudată apare formularea unui „nou" monism — Friederichs admite unitatea între trup şi suflet — conceput însă în sens idealist: „Acest monism, în opoziţie cu monismul lui Haekel, este spiritualist" (p. 129). Monismul lui Friederichs este numit de el şi autotelism. Din punct de vedere filozofic, monismul spiritualist se sprijină pe teologie, pe filozofia lui Bergson şi pe concepţia lui Platon despre eternitatea sufletului.

În legătură cu evoluţia omului, remarcăm articolul lui R. F. Ewer de la Rhodes University, Grahamstown, Africa de Sud, intitulat *Natural Selection and Neoteny* (vol. XIII, partea IV, 1960, p. 160—184). Articolul, deşi nu se situează pe poziţii materialiste, critică teoria idealistă a evoluţiei omului prin neotenie şi arată că aplicarea acestei teorii a întunecat înţelegerea fenomenelor evolutive din trecutul spiţei umane. Ewer critică şi concluziile trase de mutaţionişti din respingerea tezei lui Lamarck despre ereditatea caracterelor dobîndite. Ele au influenţat, după Ewer, evoluţia în mod indirect, acţionînd asupra forţelor selective. Ipoteza este interesantă şi semnificativă prin concesia tot mai frecventă — făcută principiului lui Lamarck, condamnat pe nedrept de neodarwinişti.

Mai amîntim şi articolele lui N. Kusnezov din Tucuman (Argentina), autor care pare a fi specializat în atacuri impotriva materialismului dialectic şi a ştiinţei sovietice. Autorul tratează după aceleaşi criterii evoluţia societăţii omeneşti şi a biocenazelor (*Die biosoziale Evolution*, vol. XII, partea II, 1957, p. 59—69) care ar fi într-un anumit sens predeterminante, tinzînd spre o integrare crescîndă a sistemelor biosocial. Într-un alt articol (*Die allgemeinen Gesetze der organischen Evolution*, vol. VIII partea I/III, 1959,

p. 47—86), autorul se desolidarizează de holişti, acceptînd mutaţionismul în sens idealist şi totodată „critică", dar fără a demonstra ştiinţific afirmaţiile sale, materialismul dialectic. Deoarece critica lui Kusnezov nu aduce în discuţie probleme şi fapte, ci numai sentinţe dogmatice, nu este cazul să ne ocupăm de ea.

★

Deşi sumar şi incomplet prezentată de noi, revista *Acta biotheoretica* poate fi apreciată ca o revistă cu profil filozofic idealist eclectic. Ea oglindeşte diverse nuanţe filozofice ale reprezentărilor biologiei teoretice din gîndirea burgheză : holismul, pancomplementarismul, pozitivismul logic, cibernetizarea forţată a biologicului, spiritualismul şi chiar substratul politic reacţionar, antisovietic, al unor articole. Din analiza revistei observăm şi faptul că influenţa lui Bergson este şi astăzi destul de puternică asupra biologilor teoreticieni din ţările capitaliste. Totodată, constatăm un fapt care denotă şubrezenia edificiului idealist al biologiei teoretice burgheze : apariţia unor accente critice faţă de accepţii neştiinţifice. Mai ales din acest motiv revista merită să fie cunoscută de biologi şi filozofi.

Bogdan Stugren

PROBLEME DE METODĂ ÎN ŞTIINŢELE MODERNE

Problemele metodei ştiinţifice, ale făuririi unui instrument eficace de investigaţie pentru diferitele ştiinţe particulare, ocupă un loc central în preocupările filozofice actuale atît la noi, cît şi peste hotare. Pe această linie, revista *Travail et méthodes* consacră un număr special[1] problemelor metodei, în cadrul căruia savanţi şi filozofi burghezi cu prestigiu îşi exprimă părerile referitoare la diversele aspecte ale acestei probleme.

Teoria neopozitivistă a „pseudo-problemelor" sau a enunţurilor fără sens

În cadrul acestui număr al revistei, cunoscutul filozof francez Louis Rougier abordează una dintre teoriile preferate ale neopozitiviştilor, aceea a aşa-numitelor „pseudo-probleme" [2].

În perioada închegării neopozitivismului ca curent filozofic, problema enunţurilor fără sens constituia coloana sa vertebrală. Împărţind toate judecăţile posibile în trei categorii (*enunţuri sintetice*, care ne relevă realitatea pe bază de experiment, deci verificabile direct ; *enunţuri analitice*, pur formale, logice, care ordonează pe cele sintetice, dar care sînt lipsite de obiect exterior ; şi, în fine, *enunţuri lipsite de sens sau metafizice*), neopozitivismul pornea o adevărată cruciadă împotriva acestora din urmă. „Curăţirea ştiinţei de „metafizică" era lozinca fundamentală a cercului de la Viena.

În această primă perioadă a existenţei sale, neopozitivismul decreta ca enunţ lipsit de sens atît filozofia în ansamblul ei, cît şi toate teoriile ştiinţifice generale, integratoare şi explicative. Teoria atomistă sau principiul inerţiei, teoria darvinistă sau legea cauzalităţii erau toate condamnate la pieire de către această şcoală, care le considera pseudo-probleme tocmai datorită caracterului lor general, deci neverificabilităţii lor directe, experimentale.

Prin verificabilitate directă, neopozitiviştii înţeleg experimentul pur, care, prin natura sa, nu se poate referi decît la singularitate. Legea gravitaţiei nu poate fi verificată decît doar prin comportarea unui obiect concret care se supune acestei legi. Or, în această perioadă iniţială, neopozitiviştii con-

[1] *La méthode dans les sciences modernes*, no. hors sér. de *Travail et méthodes*, Editions science et industrie, Paris.

[2] Louis Rougier, *Les pseudo-problèmes*.

siderau ca pseudoprobleme tot ceea ce depăşea cadrul acestei verificabilităţi directe, singulare.

Cu timpul însă, a devenit evident şi pentru ei că asemenea concepţii, definitorii în perioada respectivă pentru neopozitivism, frizau absurdul. Neopozitivismul a fost nevoit să-şi reformuleze principiile sale de bază. Necesitatea teoriilor ştiinţifice generale neputînd fi negată în continuare, neopozitivismul le-a trecut din categoria enunţurilor metafizice în cea a enunţurilor analitice; de astă dată, teoriile, legile şi principiile ştiinţifice generale au fost decretate construcţii pur convenţionale, lipsite de obiect exterior, dar utile pentru cercetarea ştiinţifică. Cu aceasta, ponderea judecăţilor analitice a crescut nemăsurat în dauna celor „lipsite de sens"; faţă de perioada următoare primului război mondial, cînd neopozitivismul se caracteriza prin lupta împotriva „metafizicii", în etapa actuală el se caracterizează prin convenţionalism.

Deşi mult redusă, teoria enunţurilor lipsite de sens nu şi-a pierdut însă importanţa în cadrul neopozitivismului. Articolul lui Rougier este semnificativ pentru modul în care neopozitivismul concepe astăzi teoria enunţurilor metafizice, precum şi pentru rolul ce i se rezervă acestei teorii în cadrul neopozitivismului.

„O problemă va fi declarată ca avînd un sens, dacă mintea omenească poate concepe o metodă care să admită răspunsuri la chestiunea pusă", scrie Rougier. Din contra, „pseudo-problema" poate fi definită „spunînd că aceasta este un enunţ care are aparenţa de a pune o problemă cu sens, pe cînd în realitate nu se poate concepe nici o metodă cu ajutorul căreia răspunsul să poată fi dat" (p. 287).

Aşadar, graniţele care despart enunţurile sintetice de cele fără sens au rămas şi în prezent principiul verificabilităţii directe; amendamentul introdus ulterior, referitor la experienţa imaginabilă care ar mări compartimentul enunţurilor analitice în dauna celor fără sens, nu este decît continuarea tendinţei de a trece o serie de teorii considerate anterior ca „pseudo-probleme" în categoria enunţurilor analitice.

În cadrul articolului, Rougier trece la clasificarea enunţurilor lipsite de sens după genul de probleme la care se referă. Conform acestei clasificări, cele mai importante „pseudo-probleme" ale matematicii ar fi chestiunile referitoare la natura noţiunilor matematice; „pseudo-problemele" ontologice ar fi cele referitoare la materialitatea sau idealitatea lumii.

Reiese limpede că aceste „pseudo-probleme" se referă exclusiv la probleme filozofice propriu-zise şi nu la legi sau principii generale ale ştiinţelor. Problema originii noţiunilor matematice, ca şi problema modului în care apar principiile generale, sînt probleme specific filozofice, definitorii pentru orientarea materialistă sau idealistă a unei gnoseologii şi se referă în ultimă instanţă la problema materialităţii sau a idealităţii lumii.

Neopozitivismul, formulînd interdicţia de a pune chestiuni referitoare la originea noţiunilor matematice şi a principiilor generale, decretează totodată originea convenţionalistă a acestora. Prin aceasta neopozitivismul se plasează în miezul idealismului subiectiv.

Conceperea convenţionalistă a teoriei ştiinţifice ridică o serie de probleme insolubile în cadrul sistemului neopozitivist. Teoria „pseudo-problemelor" are astăzi rolul auxiliar de a escamota aceste probleme.

Neopozitivismul se constituie ca o teorie convenţionalistă prin negarea rolului inducţiei în formarea noţiunilor matematice şi a principiilor generale ştiinţifice. Or, principiile generale ale ştiinţei (ca şi noţiunile matematice sau legile logicii) sînt în ultimă instanţă de origine experimentală. Principiile generale ale diferitelor discipline ştiinţifice — principiul inerţiei, principiul cauzalităţii etc. — iau naştere prin generalizarea inductivă a unor însuşiri şi raporturi esenţiale ale fenomenelor. Inducţia conţine însă întotdeauna o inferenţă de la indivizii cunoscuţi ai unei clase la toţi indivizii clasei, deci de la cunoscut la necunoscut, de la finit la infinit. Datorită acestei

inferențe, inducția nu este un procedeu logic riguros.

Cu toată lipsa de rigoare a inducției, cu toate că inducția nu poate fi justificată *principial* din punct de vedere logic, întreaga știință s-a constituit inductiv. Inductiv, deci pornind de la experiență, de la realitate; inductiv, deci reflectoriu.

Convenționalismul neopozitivist ia naștere pe baza hipertrofierii semnificației inferenței, inducției. Neputînd urmări nașterea, formarea principiilor științifice generale, pornind de la datele experimentale, neopozitivismul neagă complet rolul experienței în formarea lor. În acest fel, în concepția neopozitivismului, principiile sau teoriile generale iau naștere pur convențional, pe baza fanteziei arbitrare a cercetătorului; ulterior, aceste principii se constituie în sisteme ipotetico-deductive, adică din aceste principii generale, pe baza deducției riguroase și a introducerii unor operatori se scot asertiuni singulare. În măsura în care experiența confirmă aceste asertiuni singulare, principiile generale sînt admise în calitate de convenții utile, dar lipsite de conținut obiectiv, nereflectorii.

Or, negarea inducției ca procedeu logic și a rolului acesteia în formarea principiilor generale este o denaturare provenită dintr-o exagerare nelimitată a semnificației formalizărilor și a rigorii matematic i. Formalizarea riguroasă a ridicat în zilele noastre la un nivel superior așa-numitele discipline deductive ca logica, matematica, geometria etc. Ea se dovedește a fi o metodă eficace, care înlătură posibilitățile de eroare în aceste discipline, precum și în unele discipline inductive în care aplicabilitatea lor s-a dovedit deosebită, cum ar fi în fizică. Dar utilitatea ei este totodată limitată la sistemele deductive. Încercările de extrapolare a deducției în domenii străine ei, absolutizarea cerințelor de rigurozitate de care se face vinovat neopozitivismul se dovedesc a fi frîne în calea dezvoltării științei. Pe baza unei asemenea cerințe absolutiste, dar false, pe baza unei astfel de „rigurozități" a luat naștere principiul neopozitivist al verificabilității directe, conform căruia numai singularitatea verificată direct experimental este recunoscută ca avînd cunoștințe asupra realului; conform acestui principiu, practica social-istorică n-ar fi un criteriu precis și riguros al adevărului. Practica social-istorică a omenirii, singurul criteriu al adevărului, infirmă întreaga concepție neopozitivistă convențională privitoare la rolul și semnificația inducției.

Neopozitivismul, susținînd convenționalismul noțiunilor matematice și al principiilor generale, neagă rolul inducției în formarea lor. Conceperea convențională a acestora ridică însă probleme insolubile. Cum este posibil ca aceste noțiuni și principii convenționale, care n-ar fi inductive, să ajungă totuși printr-un șir de deducții riguroase la asertiuni singulare care să fie confirmate experimental? Dacă teoria este convențională, prin ce se explică deci conformitatea teoriei cu realitatea?

Explicația este, bineînțeles, imposibilă, deoarece teoria convențională este absurdă. De aceea, punerea acestei probleme specific filozofică este declarată de către neopozitivism ca enunț fără sens și, în acest fel, toate problemele esențiale ale filozofiei sînt declarate „pseudo-probleme".

Teoria „pseudo-problemelor" funcționează deci ca o *supapă de siguranță* a neopozitivismului. Toate problemele insolubile în cadrul neopozitivismului, toate problemele care se ridică împotriva acestui sistem sînt decretate enunțuri lipsite de sens. Așadar, „pseudo-problemele" nu sînt, un conglomerat de probleme neverificabile, cum susține Rougier; ele sînt neverificabile numai pe baza îngustării arbitrare și cu totul lipsite de temei a verificabilității la verificabilitatea directă. Dimpotrivă, problemele filozofice declarate „pseudo-probleme" pot fi verificate prin practica social-istorică; pe baza acestei verificări, problemele respective primesc o soluționare materialistă.

O critică parțială a teoriei „pseudo-problemelor"

Într-un interviu, Norbert Wiener, părintele ciberneticii, spunea că superioritatea principală a omului față de orice mașină constă în faptul că mașinile nu pot lucra decît pe bază de idei clare, pe cînd omul poate opera și cu noțiuni confuze. După cum ne relatează Pierre Vernotte în articolul intitulat *Științele false și falsa știință*, Pasteur, în discursul ținut cu ocazia festivității primirii sale în Academia Franceză, spunea : „Numai imbecilii n-au decît idei clare".

Articolul lui Pierre Vernotte, tratînd aceeași temă a verificabilității directe, este opus tezelor lui Rougier. Motto-ul acestui articol este o frază citată după Jules Tannery : „Este prudent de a respecta, cel puțin în mod provizoriu, ceea ce nu cunoaștem".

Cu multe precauții și uneori cu ezitări, Vernotte se ridică împotriva îngustării neopozitiviste a metodei de cercetare științifică la deducții riguroase de tip matematic. Articolul lui Vernotte se compune de fapt dintr-un șir de meditații, unele dintre ele sugestive și convingătoare, referitoare la caracterul dăunător și lipsit de perspectivă științifică și filozofică a restricțiilor metodologice exagerate : „... de cînd încercăm atît de mult să codificăm, virăm spre pedantism și ne pîndește prostia" (p. 300). Scopul esențial al spiritului științific, conform părerii autorului, ar fi ca acesta să ferească fantezia creatoare a cercetătorului de erori. Dar matematizarea excesivă, care a luat naștere din dorința de a exclude posibilitatea erorii, se dovedește a fi prea restrictivă. „Este cert — scrie dînsul — că savanții cei mai autentici încearcă să scape de arbitrar impunîndu-și urmărirea riguroasă a *unor principii, principii pe care ei cred că* nu le pot găsi decît în refuzul a tot ce nu este *proprietate măsurabilă a materiei.* Acest sentiment s-a arătat a fi de o fecunditate incomparabilă, și acesta este atît de profund înrădăcinat în noi, oricine am fi, încît ne este jenă să descoperim că el este poate prea strîmt" (301).

Autorul articolului oscilează totuși între două poziții extreme : pe de o parte, simțind îngustimea și lipsa de perspectivă a unor tendințe formalizatoare excesive și pline de restricții, el tinde către o poziție dizolvantă față de orice metodă ; pe de altă parte, simțind pericolul lipsei unui fir conducător, acceptă totuși — fără a se împăca cu ele — restricții paralizatoare ale formalismului extremist. Noi avem „tendința — și cu cît ne îndepărtăm mai mult de modelul matematic, cu atît mai accentuată, dar *inevitabilă* — de a ne lansa în inducții din ce în ce mai îndrăznețe, cîteodată plauzibile, dar cîteodată extraordinar de riscate" (p. 303), scrie autorul, iar din această constatare el trage concluzia că metodele de un formalism excesiv sînt „paralizante, dar din păcate absolut *inevitabile*" (p. 303).

Critica adusă de autor formalismului excesiv este sugestivă și spirituală ; cu toată afirmația de mai sus, referitoare la inevitabilitatea acceptării acestor restricții, articolul, în ansamblul lui, pledează împotriva lor, dezvăluie caracterul lor strîmt, eficacitatea lor limitată la anumite domenii, efectul lor paralizator prin exagerarea importanței lor. Împotriva concepției matematizante care absolutizează rolul și importanța formalizării și a rigurozității matematice, dominantă încă în filozofia burgheză contemporană, se ridică tot mai mulți autori care dezvăluie îngustimea acestei perspective. Atitudinea lui Vernotte nu este izolată ; chiar în cadrul volumului consacrat problemei metodei, mai mulți cercetători adoptă o poziție similară.

Autorii respectivi, necunoscînd însă altă metodă decît cea a formalismului matematic, șovăie între acceptarea acesteia cu toate consecințele sale negative și respingerea integrală a oricărei metode. Șovăielile acestor autori se datorează necunoașterii dialecticii materialiste. Dialectica este o metodă ale cărei principii fiind reflectarea legilor celor mai generale ale materiei constituie un îndreptar care ferește cercetătorul de pericolul rătăcirii,

fără a-i paraliza gîndirea prin restricţii arbitrare. Articolul lui Vernotte, prin criticile pe care le aduce cerinţelor excesive de formalizare — cu toate concesiile făcute formalismului excesiv, lipsite totuşi de importanţă faţă de tonalitatea de bază a articolului — este semnificativ pentru începutul declinului unui mod de gîndire. Formalismul excesiv care domina gîndirea burgheză în ultimele decenii a trecut de perioada lui de apogeu ; îngustimea lui începe să fie scoasă la iveală chiar de către cercetătorii burghezi ; prin aceasta se deschide calea către acceptarea dialecticii.

Dacă articolul lui Vernotte este reprezentativ pentru un curent de idei noi, antipozitivist în filozofia burgheză contemporană, concepţia de ansamblu a autorului rămîne imprecisă. În afara criticilor aduse unei metode prea restrictive, autorul articolului susţine că aşa-numitele „ştiinţe false" posedă o anumită bogăţie interioară şi în orice caz un grad mare de complexitate. El pledează deci pentru necesitatea schimbării atitudinii de dispreţ faţă de ele, într-un efort de explorare ştiinţifică a lor. Dar ce înţelege autorul prin „ştiinţe false" rămîne neprecizat şi chiar de nepătruns. Criticînd sugestiv un mod de gîndire dominant în filozofia burgheză, autorul îşi ascunde totodată în ceaţă propriile sale idei. — Or, abia în funcţie de conţinutul pe care autorul îl atribuie noţiunii de „ştiinţă falsă", ideile lui ar putea fi acceptate ori respinse.

Neopozitivismul şi principiul cauzalităţii

Neopozitivismul este în declin. Multe semne vestesc dezagregarea accelerată a acestei şcoli filozofice, care deţinea o poziţie privilegiată, aproape o supremaţie totală, în gnoseologia şi, în special, în epistemologia burgheză din ultimele decenii.

Articolul lui Jean Ullmo privitor la *Realitate şi cauzalitate în metoda ştiinţifică* [1], pune în discuţie problema cauzalităţii în mecanica cuantică, dezvăluind într-un mod remarcabil de clar şi de sintetic eroarea soluţiilor neopozitiviste date acestor probleme.

Analizînd principiul cauzalităţii, autorul arată că ştiinţa şi metodele ştiinţifice nu se pot constitui decît prin admiterea acestui principiu. Repetabilitatea şi regularitatea constituie baza cunoaşterii legilor, iar cunoaşterea legilor este baza ştiinţei. Dar „cunoaşterea legilor nu constituie decît o etapă a metodei ştiinţifice — scrie autorul : codificarea lor în teorii nu este decît un mijloc ; scopul este întotdeauna *explicaţia*. Spunînd acestea, se violentează o filozofie curentă, şi anume pozitivismul, care pretinde să limiteze ştiinţa la legitate, la „cum" opus lui „de ce ?" ; ştiinţa are însă mai multe ambiţii" (p. 27).

În neopozitivism, explicaţia, răspunsul la întrebarea „de ce ?" intră în categoria enunţurilor lipsite de sens. Regulile stricte ale metodologiei neopozitiviste veghează ca ştiinţa să nu întrebe „de ce ?", adică să se menţină la un nivel descriptiv. Or, baza explicaţiei, a înţelegerii fenomenelor este cauzalitatea, caracterul universal al cauzalităţii.

Interpretarea neopozitivistă a mecanicii cuantice neagă cauzalitatea în microcosmos. Autorul arată că, pentru explicarea comportamentelor diferite ale unor microobiecte puse în aceleaşi condiţii experimentale, există două interpretări : o interpretare statistică şi una pur probabilistă.

Interpretarea statistică consideră microobiectele doar asemănătoare, nu şi identice, deşi diferenţele dintre microobiecte nu pot fi relevate experimental. Comportarea diferită a microobiectelor era explicată, aşadar, prin deosebiri inerente microobiectelor, deosebiri nerelevate însă experimental.

În schimb, sub influenţa ideilor neopozitiviste, interpretarea pur probabilistă, consideră microobiectele strict identice, principiul neopozitivist al verificabilităţii directe interzicînd să se admită existenţa unor diferenţe neverificate experimental. În acest fel, comportarea deosebită a microobiectului în cadrul unor experienţe de acelaşi tip era interpre-

[1] Jean Ullmo, *Réalité et causalité dans la méthode scientifique.*

tată ca fiind acauzală, negîndu-se astfel caracterul universal al cauzalităţii. Promotorii acestei interpretări erau savanţi iluştri, ca Bohr, Heisenberg, Dirac, Born, Pauli, von Neumann. Interpretarea probabilistă găsea un sprijin puternic în teorema lui von Neumann. Această teoremă părea să interzică căutarea unor variabile ascunse, care să permită diferenţierea sistemelor descrise de aceeaşi funcţie de undă. Ca atare, această interpretare a dominat timp de decenii în lumea filozofică şi ştiinţifică burgheză. Criticile împotriva acestei interpretări nu au încetat însă să se înmulţească. Chiar teorema lui von Neumann, după ce a fost criticată din diverse părţi, a fost declarată needificatoare şi părăsită de însuşi autorul ei. J. Ullmo găseşte posibilitatea interpretării statistice, cauzale în considerentele următoare :

„Din momentul în care o interpretare a rezultatelor face apel în mod explicit la un ansamblu de experienţe, în care nu poate fi cunoscut totul în mod perfect, care comportă o inevitabilă parte de necunoaştere — arată Ullmo —, aceasta revine în mod conştient ori inconştient la o descripţie statistică", deoarece ea postulează o diferenţă între microobiecte, diferenţă care ar fi cauza comportării lor variate, dar care n-ar fi direct verificabilă experimental. După autor, o asemenea interpretare este furnizată de principiul complementarităţii al lui Bohr. Conform acestei interpretări, ceea ce se observă nu reprezintă o proprietate a sistemului, ci a cuplului sistem-instrument de măsură. Or, instrumentul de măsură fiind macroscopic şi de o complexitate infinită, cunoaşterea lui totală este imposibilă. Ca rezultat al acestei ignoranţe inevitabile se introduc considerente statistice.

Prin teoria complementarităţii a lui Bohr, principiul cauzalităţii este, după cum consideră autorul, salvat, dar cu preţul obiectivităţii ştiinţei. Teoria complementarităţii este subiectivistă, deoarece consideră aparatul de măsură ca o limitare a obiectivităţii ştiinţei.

Autorul articolului acceptă totuşi teoria complementarităţii, mulţumindu-se cu faptul că aceasta ar admite caracterul universal al cauzalităţii. El face critica neopozitivismului în problema cauzalităţii de pe poziţiile subiectiviste ale teoriei complementarităţii.

Or, teoria complementarităţii nu este singura teorie microfizică cauzală şi nici nu este măcar consecvent cauzală, deoarece în această concepţie descrierea cauzală a fenomenelor microfizice este doar o latură „complementară" a descrierii în spaţiu-timp a fenomenelor. Interpretarea materialistă, dovedeşte incompatibilitatea conţinutului mecanicii cuantice cu interpretările subiectiviste şi explică cauzal comportarea microobiectului.

Articolul lui Ullmo — cu toată poziţia, în ultimă instanţă, subiectivistă a autorului — este o recunoaştere edificatoare a îngustimii principiilor metodologice şi a criteriilor de adevăr neopozitiviste. Principiul fundamental neopozitivist al verificabilităţii directe — principiu conform căruia numai propoziţiile direct verificabile experimental ar reflecta realitatea — se dovedeşte a fi strîmt, paralizator, inaplicabil în ştiinţă. Acest principiu, avînd menirea să asigure posibilitatea de a evita erorile, se dovedeşte a fi în realitate o sursă permanentă de erori.

Probleme ale matematizării metodei ştiinţifice

Cunoscutul matematician francez François le Lionnais, autor al unor lucrări de popularizare, de istorie a ştiinţelor „exacte" şi de filozofie a ştiinţei (de exemplu, cartea *Le temps*, Paris, 1957), expune, în articolul *Către matematizarea metodei ştiinţifice* [1] problema matematizării creşcînde a metodei în ştiinţele moderne, sub dublul aspect al *axiomatizării* şi *formalizării*.

Considerînd operaţionalismul lui Bridgemann ca un *exerciţiu*, dar nimic mai mult, în materie de determinare a noţiunilor ştiinţifice şi tehnice cu ajutorul teoriei ansamblurilor, autorul se opreşte asupra regulelor

[1] François le Lionnais, *Vers la mathématisation de la méthode scientifique.*

extrase din logica matematică şi care au o valoare metodologică incontestabilă pentru mai toate ştiinţele.

A doua problemă, pe care F. le Lionnais o consideră esenţială pentru dezvoltarea modernă a ştiinţelor, este stabilirea tipurilor de structuri şi de relaţii generale, care caracterizează domenii întregi de fenomene, ca şi a proprietăţilor proprii acestor ansambluri şi subansambluri de relaţii.

Printre însuşirile şi relaţiile extrase din teoria ansamblurilor, cele mai esenţiale apar a fi reflexivitatea (X R X), simetria (x R y → y R x), tranzitivitatea (x R y şi y R z → x R z) şi, în sfîrşit, asocierea acestor proprietăţi care ne dă echivalenţa.

În cele ce urmează, autorul grupează o serie de operaţii şi proprietăţi matematice, ca şi ansambluri de relaţii logice ori existenţial biologice sau sociale după apartenenţa lor la *tipurile* de relaţii enumerate mai sus.

Astfel, „egalitatea aritmetică, paralelismul, homomorfismul, izomorfismul, automorfismul sînt reflexive; silogistica aristoteliciană şi metoda carteziană pot fi considerate ca fiind de asemenea reflexive, cel puţin în măsura în care se aplică lor înşile şi contribuie la propriul lor progres; dimpotrivă, perpendicularitatea, paternitatea, fraternitatea, concurenţa nu sînt reflexive" (p. 334). Generalitatea extremă a acestor relaţii le apropie de valoarea unor principii filozofico-metodologice şi explică gradul mare de aplicabilitate a lor în discipline nonmatematice cît se poate de diverse. Structurile algebrice, topologice, structurile dezvăluite de teoria ansamblurilor — asociate între ele, combinate, „grefate", cum se exprimă plastic autorul — pot conduce la aplicaţii interesante în ramuri diverse ale ştiinţei: chimie, biologie etc.

Cu excepţia ideii implicate la autor că matematizarea exhaustivă a tuturor ştiinţelor ar fi posibilă şi necesară, idee cu care nu putem fi de acord, dezvoltarea procedeelor de formalizare, a relaţiilor extrase din teoria ansamblurilor şi valabile pentru ştiinţe diferite prezintă o valoare metodologică certă, reprezentînd în acelaşi timp una din tendinţele majore ale ştiinţei contemporane.

Probleme de metodă în biologie

În ciuda diversităţii de concepţii filozofice profesate de autorii acestei lucrări, paragraful închinat ştiinţelor vieţii converge în mare măsură către aceleaşi idei generale. Fenomenul matematizării creşcînde a biologiei este real, dar prezintă pericole şi importante autolimitări; pătrunderea unor noi tehnici experimentale şi metode de calcul în biologie şi medicină duce la transformări importante în structura teoretică şi metodologică a acestor discipline.

Printre articolele care analizează progresele metodei în biologie, se numără şi articolul de sinteză al lui Rémy Chauvin, *Reflecţii asupra metodei în cîteva ramuri ale ştiinţelor biologice* [1].

Chauvin împarte ştiinţele biologice în două grupuri mari, în funcţie de complexitatea şi gradul de specializare al tehnicilor întrebuinţate. În primul grup ar intra ştiinţele biologice experimentale, care folosesc tehnici de laborator înaintate sau mijloace de calcul şi metode matematice. Cea de-a doua grupă ar include pe biologii naturalişti („de muzeu", cum li se mai spune), care folosesc, pe lîngă descripţie şi intuiţie, numai analiza şi clasificarea. Tot aici ar putea fi incluse şi medicina, concepută ca o artă, după cum se încăpăţînează să o considere şi azi unii clinicieni.

Trebuie spus de la început că împărţirea este arbitrară, întrucît azi nu mai există discipline biologice care să folosească exclusiv descripţia şi intuiţia. Morfologia devine tot mai mult o ştiinţă experimentală bazată pe biochimie şi fiziologie; în ceea ce priveşte matematizarea, tocmai morfologia se pretează cel mai uşor tehnicilor moderne de formalizare, şi anume axiomatizării.

[1] Chauvin Rémy, *Réflexions sur la méthode dans quelques branches des sciences biologiques.*

Dezvoltarea ulterioară a articolului aduce un număr important de elemente de cercetare. Este caracterizată biometria, al cărei bilanţ este cu deosebire rodnic în ceea ce priveşte psihologia experimentală, servind la redresarea rezultatelor unor experienţe aparent contradictorii. De fapt, domeniul de aplicabilitate al biometriei este mai larg : el priveşte botanica şi zoologia experimentală, selecţia şi morfologia pe care aceasta se bazează. În acelaşi timp şi limitele ei, arătate de Chauvin, sînt reale : biometria a eşuat cînd a încercat să fixeze într-o unică formulă *simplă* fenomene biologice cu substrat fizico-chimic complex, cum ar fi, de pildă, creşterea care variază nu numai de la o specie sau varietate la alta, ci şi de la individ la individ.

Trecînd rapid în revistă genetica — una din disciplinele-cheie care „deschid prea bine şi prea multe lacăte", considerată „ştiinţa-pilot" a biologiei, deşi nu singura — Rémy Chauvin critică ascuţit teoreticienii genetişti care *înlocuiesc experimentul prin raţionament*, „torturînd teoretic cromozomul" pentru a-i smulge mărturii imposibile. Genetica formală, deşi a produs analize, disecţii, previziuni — uneori exacte — ale combinaţiilor de cromozomi, păcătuieşte totuşi atunci cînd atacă problema evoluţiei, prin cel puţin un defect principal, şi anume prin faptul că evită din neputinţă să explice sensul cuvîntului *utilitate*, legat în mod indisolubil de înţelegerea fenomenului adaptării organice.

O altă ramură a ştiinţei biologice care ia un avînt deosebit în ultimul timp este demografia animală experimentală, bazată pe ecologie şi dînd importante rezultate practice.

Zoopsihologia experimentală, pornind de la milioanele de experienţe efectuate pe şoareci în labirint, a acumulat un material faptic enorm. Interpretarea acestui material a rămas însă mult în urmă, în ciuda eforturilor lui Lashley, Hull şi alţii.

Printre ştiinţele descriptive sau intuitive, sistematica ocupă în concepţia autorului primul loc. Este adevărat că sistematica păstrează o mare doză de intuitiv în procedeele sale, dar evoluţia sa este către experimental. În ceea ce priveşte medicina, Chauvin critică, şi pe bună dreptate, clinicismul îngust care face din medicină o „artă" : de fapt, nu e vorba decît de încetăţenirea greşită a unei metode de examinare superficiale a bolnavilor, practicarea unei viziuni sintetice mult prea fugitive în examenul clinic. În realitate, practica clinică trebuie din ce în ce mai mult îmbogăţită cu analiza experimentală, care face din medicină o ştiinţă în adevăratul înţeles al cuvîntului.

În partea ultimă şi cea mai interesantă a expunerii sale, autorul aduce un corectiv de căpetenie punctului său de vedere anterior asupra sistematicii, demonstrînd valoarea heuristică a *teoriei* pentru sistematică, ceea ce o apropie considerabil de ramurile cele mai înaintate ale ştiinţelor biologice.

În sfîrşit, în ceea ce priveşte rolul cibernetici pentru biologie, Rémy Chauvin afirmă că ea conduce la unul dintre rezultatele cele mai tulburătoare ale ştiintei moderne : creierul constructor de maşini după propriul său plan de organizare.

Concluzia metodologică a autorului, este că mult timp încă de aici înainte, biologia nu va putea aspira nici la o matematizare totală, nici la o teoretizare absolută, care să-i evite erorile şi satisfacţiile experimentului. O asemenea ambiţie, adăugăm noi, ar fi complet inutilă şi dăunătoare. Progresul oricărei ştiinţe trece prin teoretizare; în acest proces, matematica aduce un instrument indispensabil. Dar cordonul ombilical al biologiei cu experimentul material nu poate fi rupt, sub pericolul descarnării şi al rătăcirii ei totale.

Valoarea şi situaţia metodei ştiinţifice

Adept al idealismului, R.P. François Russo [1] caracterizează în chip paradoxal metoda ştiinţifică, modul de gîndire ştiinţific

[1] În articolul *Valeurs et situation de la méthode scientifique.*

modern, prin două trăsături fundamentale: *obiectivitate* și *pozitivitate*. *Obiectivitatea* metodică a științei moderne, pretinde el, nu este însă integrală, întrucît critica științelor a făcut să apară tot mai mult relativismul cunoștințelor de bază (de exemplu, dificultățile mecanicii cuantice). *Pozitivitatea* este asimilată de către P. F. Russo operaționalismului, căruia i se opune în parte finalismul, „al cărui spectru nu poate fi totalmente conjurat" (de exemplu, tezele psihologiei gestaltiste, fenomenele de dezvoltare embrionară care par să confirme finalismul etc.).

În raport cu alte metode sau „tipuri" de cunoaștere, cunoașterea, metoda științifică, nu este unică. „Respectuos", cum se declară față de pluralismul metodologic modern, de fapt probă a erorilor și iluziilor savanților burghezi, F. Russo consideră că un important număr de chestiuni teoretice depășesc cadrul științei intrînd în competența filozofiei și a religiei. Astfel, de pildă, problema universului ca totalitate, problema originii vieții, a omului, problema evoluției biologice în ansamblul ei, problema naturii vieții, în special în ființa organizată.

Știința modernă, arată el, se interesează nu numai de fapte, ci și de semnificația lor, de problema subiectului, cu alte cuvinte știința este și *trebuie* să fie în mare măsură *reflexivă*. Această concluzie este exactă, dar atrage după sine un corectiv necesar: reflexiunea științei asupra propriilor ei rezultate și sensuri este posibilă numai în prezența unor principii de filozofie științifică. Or, după F. Russo, cele două moduri de cunoaștere care nu contrazic știința, ci chiar o completează și în același timp o depășesc sînt cunoașterea filozofică și cunoașterea religioasă. Sensul concret al modului în care gîndirea religioasă influențează cercetarea științifică este, la F. Russo, unul etic. Integrarea științei în civilizație și conștiința crescîndă a acestei integrări, scrie el, comportă o serie de consecințe extrem de importante pentru științele particulare, printre care interferarea ei cu domeniul valorilor umane superioare este cea mai importantă. Din această interacțiune rezultă, în primul rînd, posibilitatea și existența cercetării fundamentale în științe, cercetare de profunzime și perspectivă, care presupune dezinteresarea și independența în raport cu aplicațiile practice imediate. În al doilea rînd, tot de aici ar rezulta respectul valorilor umane, al personalității care impune științei un număr de limite necesare, cum ar fi, de pildă, limitele experimentării pe oameni. Aceasta din urmă cunoaște o anumită extindere și devine permisibilă în măsura în care e benevolă. Interesele științei ar cere, după F. Russo, să se experimenteze și mai larg pe om în unele domenii, desigur, nu nociv.

Putem fi de acord cu concluziile autorului în ceea ce privește interacțiunea științei cu valorile umane, dar în nici un caz cu premisa religioasă din care sînt deduse aceste concluzii. Căci dacă metoda științifică pune într-adevăr probleme mari omului, știința își depășește propriul ei domeniu pentru a interfera nu cu religia, ci cu socialul, cu politicul. De ce se limitează filozoful catolic francez la a vorbi despre *bine* și *rău* în legătură cu folosirea distructivă a rezultatelor științei? Oare singure impulsurile etice ar putea promova sau împiedica abuzurile în acest domeniu politico-social? Lipsa perspectivei materialist-istorice și politice concrete, tendința — mereu aceeași — de a camufla problemele grave ale contemporaneității sub abstracțiunea etică — de teoria valorilor — sau religioasă, constituie cauza acestei interpretări limitate, eronate a valorii și situației gîndirii științifice.

În general, conținutul de informație științifică al volumului este extrem de bogat. Prezentarea sintetică a unor rezultate remarcabile ale științelor moderne în interacțiunea lor, este de un real folos pentru cititor.

Din analiza articolelor culegerii reiese că orientarea filozofică a întregului volum este eclectică. Autorii studiilor sînt adepți și reprezentanți ai multor curente filozofice. Alături de reprezentanți ai neopozitivismului, volumul cuprinde — și aceasta este caracteristic — și critici ale unor oameni de știință la adresa principiilor filozofice neopozitiviste. Chiar dacă aceștia nu sînt complet eliberați de

influenţe idealiste, ei însă îşi dau seama de îngustimea şi sterilitatea pozitivismului. De pildă, Charles Morazé, în studiul *Sinteza în ştiinţele umane* [1], critică metodologia pozitivistă exclusiv analitică şi formalistă în aplicarea ei la ştiinţele sociale. Necesitatea recunoscută de autor a sintezei, a unui principiu istoric integrator deschide o perspectivă de părăsire a poziţiilor neopozitiviste în metodologie. Şi această poziţie, în cadrul volumului nu este singulară.

Clara Dan şi
Ileana Mărculescu

[1] Ch. Morazé, *La synthèse dans les sciences humaines.*

NOTE DE LECTURĂ

O lucrare neopozitivistă de filozofia științei

Gustav Bergmann, profesor de filozofie la universitatea Iowa, S.U.A., autor al cărții *Filozofia științei* [1], este un neopozitivist, membrul al așa-numitului Cerc de la Viena. Cartea are, de asemenea, un caracter neopozitivist și se limitează, în cea mai mare parte, la analiza lingvistică, sintactică a unor noțiuni științifice și filozofice. De fapt, nici autorul nu pretinde altceva. El se prezintă drept un „filozof lingvist" (p. 7) și afirmă că analiza problemelor filozofice „depinde de o concepție strict sintactică a unei limbi îmbunătățite" (p. 39). Cu alte cuvinte, filozofia științei, în înțelegerea lui G. Bergmann, ca de altfel în înțelegerea neopozitiviștilor în general, se reduce la o analiză lingvistică, gramaticală, sintactică. Oare L. Wittgenstein, unul din fondatorii neopozitivismului, nu afirmă că cercetarea filozofică este „de natură gramaticală", că „o astfel de cercetare aruncă lumină asupra problemei noastre prin înlăturarea neînțelegerilor, neînțelegeri privind folosirea cuvintelor . . ." [2] ? Oare neopozitivistul francez Louis Rougier nu atribuie filozofiei sarcina de a „clarifica semnificația cuvintelor, precizînd regulile folosirii lor, de a elucida sensul propozițiilor..." [3]?

Sîntem departe de a condamna analiza semantică, lingvistică a unor noțiuni științifice sau filozofice. Nu vrem de asemenea să negăm, în acest sens, unele părți pozitive ale cărții lui G. Bergmann. Nu putem fi însă de acord cu încercarea neopozitiviștilor de a prezenta analiza formal-gramaticală, sintactică drept filozofie a științelor. Negînd existența lumii materiale și, pe această bază, caracterul ontologic al filozofiei, rolul ei de concepție despre lume, neopozitiviștii declară toate problemele care privesc realitatea obiectivă drept pseudoprobleme, nonsensuri. În felul acesta, filozofia devine pentru ei o metodă pur speculativă, ruptă de realitate, concepută în mod arbitrar ca o analiză sintactică sau lingvistică. O asemenea filozofie nu poate fi în nici un caz o filozofie a științei. Ea înseamnă, de fapt, desființarea filozofiei științei.

O asemenea înțelegere a rolului filozofiei naște în mod necesar concepții profund eronate, subiectiv-idealiste despre lumea înconjurătoare, precum și despre cunoașterea ei. Oare nu afirmă G. Bergmann că există numai „ceea ce este denumit în mod potrivit"? (p. 43). Absurditatea unei astfel de afirmații

[1] Gustav Bergmann, *Philosophy of Science*, The Univ. of Wisconsin Press, Wisconsin, 1958.

[2] Ludwig Wittgenstein, *Philosophical Investigations*, Oxford, 1953, p. 43.

[3] Louis Rougier, *Traité de la connaissance*, Paris, 1955, p. 27.

apare în mod evident. Existența lumii materiale nu depinde de denumirile pe care le dăm, nu depinde de noi, de conștiința noastră. Ea există în afară de noi, independent de conștiința noastră. Esența acestei lumi își găsește expresia în conceptele, legile, teoriile științifice, care nu reprezintă doar cuvinte sau înșiruiri de cuvinte, numai produse „pure" ale minții, folosite în funcție de „comoditatea" cercetării științifice, după cum afirmă G. Bergmann [1], ci reprezintă o reflectare în gîndire a însușirilor și relațiilor esențiale ale unor fenomene reale studiate de știință. Aceste concepte, legi, teorii sînt folosite nu în funcție de „comoditatea" cercetării științifice, ci de necesitatea impusă de însuși caracterul fenomenelor reale ale căror esențe le reflectă.

Un rol important în gîndirea științifică îl are limba, rol pe care însă neopozitiviștii îl denaturează, cum face și G. Bergmann, ignorînd raportul care există între limbă și gîndire, rupînd limba de gîndire. În concepția materialist-dialectică, cunoașterea științifică nu poate exista, nu este posibilă în afara formei lingvistice. Abstracțiile științifice nu sînt numai cuvinte, complexe sonore, ci o unitate dialectică între un complex sonor și un sens care oglindește însușirile esențiale ale lucrurilor și fenomenelor, relațiile esențiale dintre ele. Natura, esența lucrurilor, a fenomenelor este oglindită prin noțiunea pe care cuvîntul o exprimă, prin sensul cuvîntului. Acesta este miezul concepției materialist-dialectice despre raportul dintre gîndire și limbă, concepție care dezvăluie cît se poate de convingător falsitatea argumentației neopozitiviste cu privire la rolul și locul limbii în cunoașterea științifică.

T. U.

[1] După G. Bergmann, teoriile științifice sînt caracterizate mai ales prin vocabularul științific folosit (p. 33); definiția științifică este, conform părerii lui, o „adăugire a unui nou cuvînt la limbă" (p. 49); formarea concepțiilor este, după Bergmann, „o chestiune a vocabularului descriptiv" (p. 72), ele fiind un rezultat al activității „pure" a gîndirii (p. 53).

Mably — omul și epoca

Personalitatea complexă a gînditorului umanist *Gabriel Bonnot de Mably* (1709—1785) — reprezentant de seamă al comunismului utopic, constituie tema unui interesant și aprofundat studiu [2] semnat de A.I. Kazarin, publicat în revista *Vestnik istorii mirovoi kulturi*.

Evitînd acea modalitate de lucru care reduce adesea studiile de istoria filozofiei la simple narațiuni despre viața și opera unui gînditor, cu elementare referiri la epocă, A.I. Kazarin înfățișează cititorului un tablou complex al vieții ideologice a Franței secolului al XVIII-lea. Desprinse din acest context general, concepțiile social-politice ale lui Mably își dezvăluie cu mai multă pregnanță luminile și umbrele.

Strîns legată de mișcarea iluministă de mare amploare dezvoltată în acest secol, activitatea lui Mably se circumscrie în cadrul aripii ei de stînga, exprimînd protestul maselor largi împotriva „înstrăinării" omului în capitalism, împotriva hîdei orînduiri burgheze și opunînd capitalismului societatea comunistă.

Proclamînd oamenii egali de la natură, egali și ca posibilități de asimilare a științei și culturii, iluminismul decreta dependența totală a situației sociale existente de caracterul orînduirii sociale, care, la rîndul său, era considerat ca strict determinat de sistemul legislativ al statului, unica pîrghie în măsură să realizeze aspirațiile omenirii spre o nouă ordine socială, rațională și naturală.

Generată de contradicțiile lumii burgheze, tot mai evidente și mai dureroase pentru masele populare, ideologia iluministă s-a menținut în limitele acestei înțelegeri idealiste a marilor probleme sociale. Acest cadru reprezintă elementul comun, de legătură, între diferitele orientări iluministe. Deosebirile ivite rezultau mai cu seamă din lipsa

[2] А. И. Казарин, *Мабли как гуманист и мыслитель*, în *Вестник истории мировой культуры*, 1961, nr. 2.

unei înțelegeri unitare în ce privește prefigurarea orînduirii sociale viitoare.

Autorul distinge, pe de o parte, curentul de idei promovat de Montesquieu, Voltaire, Turgot, Quesnay, Fr. Mercier ș.a. — reprezentanți ai clasei burgheze în dezvoltare. Ordinea naturală ideală — afirmau ei — este de neconceput fără proprietatea privată și fără libertatea deplină a activității economice particulare, spiritul de proprietate fiind hărăzit omului de la natură, și deci tutelar spiritului de comunitate. Acești gînditori militau pentru o egalitate trunchiată și, în esență, iluzorie: egalitatea tuturor oamenilor în fața legii, negînd posibilitatea și eficiența unei egalități social-economice.

Riposta a fost puternică. Ea a fost dată, în primul rînd, de acei gînditori care afirmau că proprietatea privată burgheză nu poate asigura fericirea generală și nici triumful intereselor generale asupra celor particulare. Dar, și în cadrul acestui curent delimitările sînt adesea radicale, și A. I. Kazarin nu omite acest aspect al complexității luptei de idei.

Situat, de pildă, pe o poziție aparent avansată, *S. N. Linguet* (în scrierea *Théorie des lois civiles, ou principes fondamentaux de la société*, Londra, 1767) s-a ridicat vehement împotriva dominației în dezvoltare a burgheziei, supunînd unui aspru rechizitoriu sistemul muncii salariate și formele „civilizate" ale despotismului burghez. Dar protestul său dezvăluia o poziție, în fond, reacționară. Linguet opunea ordinii burgheze robia antică, considerată de el ca forma ideală de societate.

Pe poziții cu totul opuse s-au situat cei doi reprezentanți de seamă ai comunismului utopic din acel secol: Morelly și Mably. Înțelegînd falsitatea umanismului burghez bazat pe proprietatea privată și inevitabilitatea transformării lui în contrariul său, Morelly și Mably s-au ridicat împotriva idealurilor social-politice ale burgheziei, împotriva fiziocraților, dezvăluind imposibilitatea îmbinării intereselor patronului cu cele ale zilierului, țăranului și, în general, cu interesele maselor populare.

Studiul atent al polemicii dintre Mably și fiziocrați (începută în deceniul 7 și continuată în deceniile 8 și 9 ale secolului al XVIII-lea) — subliniază A.I. Kazarin —, relevă o influență puternică în epocă. Ea a determinat chiar unele schimbări, revizuiri de concepții social-politice la unii gînditori marcanți ai vremii. De pildă, una dintre operele de seamă ale lui Diderot, *Nepotul lui Rameau*, poartă amprenta reflecțiilor sale de pe urma disputelor menționate.

În analiza concepțiilor social-politice ale lui Mably, surprinse în angrenajul epocii, autorul studiului la care ne referim urmărește atent, etapă cu etapă, procesul desprinderii gînditorului de balastul ideilor burgheze, pînă la situarea sa fățișă pe pozițiile comunismului utopic. Sînt atent disecate ideile majore ale lui Mably și subliniate acele teze care, deși răzlețe, semnifică încercări de depășire a limitelor inerente comunismului utopic.

În viziunea sa comunist-utopică, viitorul apărea sub forma unei societăți ascetice, caracterizată prin necesități social-economice minime și prin dispreț profund pentru orice lux, considerat ca stimul al setei de acaparare și înavuțire nedreaptă.

Această depreciere a producției de bunuri materiale și exaltarea rolului educației sociale își aveau, desigur, rădăcinile în iluziile sale idealiste asupra rolului determinant al conștiinței, explicată la rîndul ei prin sistemul legislativ.

Punctul culminant al evoluției sale ideologice îl reprezintă lucrarea *Des droits et devoires du citoyen*, scrisă în 1758 și publicată abia în 1789, după moartea sa, operă ce cuprinde o critică acerbă a ordinii sociale burgheze, denunțarea plăgilor sociale generate de ea și a cauzelor lor fundamentale: inegalitatea de avere. „Eu cred — afirmă Mably în această lucrare — că oamenii au ieșit din mîinile naturii absolut egali, deci fără drepturi unii asupra altora și absolut liberi. Natura nu a creat regi, conducători, supuși,

robi, aceasta este evident, şi ea ne-a dat o singură lege : să muncim pentru a fi fericiţi !"

Mably nu a depăşit însă nici acum supraaprecierea legislaţiei, a sistemului de norme juridice, confundat de el cu însăşi legitatea socială. Această concepţie idealistă venea în contradicţie flagrantă cu principiile sale radicale, revoluţionare. Educaţia morală şi transformarea legilor se dovedeau neputincioase în lichidarea relelor sociale existente.

Spiritul său revoluţionar a ieşit însă biruitor. Cetăţeanul este obligat să se supună legilor numai atîta timp cît nu cunoaşte nimic mai raţional, conchide Mably. Calitatea de cetăţean supus legilor nu trebuie să distrugă demnitatea omului. Legile care înjosesc omul şi-l transformă în rob trebuie înlăturate.

Justificînd legitatea revoluţiei şi subliniind rolul ei binefecător, Mably lansează o adevărată chemare la revoluţie : „În fiecare stat, cetăţeanul are dreptul de a năzui să creeze guvernul cel mai capabil să înfăptuiască fericirea societăţii. Este de datoria lui să alcătuiască un asemenea guvern".

Reprezentant al iluminismului din secolul al XVIII-lea, Mably era profund convins că oamenii înşişi, în mod deliberat, îşi aleg forma traiului în comun, totul depinzînd de gradul lor de conştiinţă.

A. I. Kazarin insistă şi asupra tendinţelor de îndepărtare de idealism prezente în scrierile lui Mably. De pildă, în ultima sa lucrare găsim expusă ideea deosebit de preţioasă a dependenţei stării moravurilor şi a nivelului de dezvoltare culturală a unui popor de condiţiile materiale ale vieţii, de faptul dacă este asuprit sau liber. S-a apropiat de asemenea de înţelegerea muncii ca temelie a vieţii sociale. Iar într-o altă lucrare, apărută în 1765, Mably consideră poporul drept adevăratul creator al istoriei, adevăratul suveran, iar puterea regală existentă drept uzurpatorul care se opune cursului normal al istoriei.

Analiza concepţiei social-politice a lui Mably constituie partea superior realizată a studiului lui A.I. Kazarin. Urmărind însă în primul rînd reliefarea laturii *umaniste şi revoluţionare* din gîndirea lui Mably, autorul trece cu oarecare uşurinţă peste dezbaterea *ideilor propriu-zis comunist utopice* ale acestuia. Unele raportări delimitative — în acest sens — la predecesori, precum şi la contemporanul său, Morelly, ar fi contribuit într-o anumită măsură la adîncirea conţinutului lucrării. Regretul cititorului este însă acela de a nu avea încă în limba romînă o ediţie ştiinţifică a principalelor scrieri ale lui Mably.

O. Ch.

NOTE BIBLIOGRAFICE

Dr. B. DUŢESCU, *Probleme ale sănătăţii publice în presa condusă de P.C.R.* Ed. medicală, Bucureşti, 1961, 106 p.

Lucrarea tratează un aspect puţin cercetat încă din lupta eroică a Partidului Comunist din Romînia pentru apărarea intereselor fundamentale ale maselor muncitoare în anii grei ai ilegalităţii : lupta pentru îmbunătăţirea grelei stări sanitare în care erau menţinute masele de oameni ai muncii în condiţiile regimului burghezo-moşieresc, oglindită în presa condusă de P.C.R.

Bazat pe un bogat material documentar, selecţionat din presa condusă şi îndrumată de partid, autorul relevă cauzele fundamentale care determină în capitalism starea sanitară precară a maselor muncitoare, evidenţiind, totodată, principalele direcţii ale luptei partidului comunist pentru apărarea drepturilor celor ce muncesc, pentru îmbunătăţirea condiţiilor sanitare de viaţă.

Capitalismul n-a prețuit niciodată și nu prețuiește sănătatea populației. Anumite măsuri care s-au luat în această direcție reprezintă rezultatul unor grele și îndelungate lupte de clasă.

În lucrarea se acordă de asemenea atenție luptei ideologice duse în presa îndrumată și condusă de partid împotriva diferitelor teorii idealiste, reacționare, promovate de reprezentanții burgheziei și moșierimii cu privire la factorii care determină starea de sănătate și boală a populației.

Lucrarea evidențiază, totodată, prin numeroase cifre și fapte, realizările istorice dobîndite în domeniul sănătății publice în anii regimului democrat-popular, în cadrul operei de construire a societății socialiste, ca urmare a creării sistemului socialist de ocrotire a sănătății publice.

Călăuza ateistului, Ed. politică, București, 1961.

Îndreptarul *Călăuza ateistului* este rodul muncii colective a unui numeros grup de oameni de știință sovietici, cercetători și propagandiști remarcabili în domeniul ateismului.

Adresîndu-se în primul rînd lectorilor, propagandiștilor și agitatorilor care se ocupă de propaganda ateistă și de combaterea rămășițelor religioase, lucrarea, prin caracterul ei larg accesibil și riguros științific, interesează deopotrivă mase largi de cititori.

Adevărată enciclopedie a ateismului științific, *Călăuza ateistului* oferă date asupra cadrului istorico-social în care a apărut fenomenul religios, asupra formelor inițiale ale religiei și evoluției lor, asupra rolului social și al funcțiilor ideologice ale diverselor orientări religioase în trecut și în zilele noastre. Sînt prezentate critic principalele cărți religioase, sărbătorile și riturile religioase; autorii urmăresc de asemenea pe planul istoriei lupta dintre știință și religie, denunțînd încercările clericilor de a împăca știința cu religia. Sînt analizate poziția și relațiile existente între biserică și statele capitaliste, precum și situația bisericii în Uniunea Sovietică. În încheiere, autorii pun în lumină caracterul de clasă al moralei creștine, atitudinea bisericii față de marile probleme ale umanității. Un ultim capitol se ocupă de formele și metodele propagandei științifice ateiste. Lucrarea include în anexe *Hotărîrile P.C.U.S. și ale statului sovietic cu privire la religie și biserică*; *Oameni de seamă despre religie*; *Mic glosar de termeni teologici și bisericești* precum și numeroase ilustrații.

L. L. VASILIEV, *Hipnoză și sugestie*, Ed. tineretului, București, 1961.

În lupta împotriva înțelegerii denaturate a fenomenelor psihice, pentru formarea unei concepții științifice despre lume și viață, cartea prof. L.L. Vasiliev este de un real folos.

Prezentarea științifică a nivelului actual al cercetărilor în domeniul fenomenelor psihice este însoțită de repetate și interesante incursiuni în istoria luptei dintre știință și religie, întreaga lucrare conducînd pe cititor spre evidențierea caracterului riguros științific al concluziilor școlii materialiste în psihologie întemeiate de acad. I.P.Pavlov, opusă denaturărilor mistico-religioase.

Sînt dezbătute pe baza unor exemple concrete și semnificative fenomene psihice ca : visele, hipnoza autosugestia, „citirea" gîndurilor și transmiterea lor la distanță etc. Deosebit de interesante sînt relatările autorului privind esența biologică a fenomenului morții și experiențele medicinii moderne în domeniul reanimării organismelor în cazul unei morți clinice.

Stilul accesibil și limpede, evitarea oricăror formulări abstracte pretențioase contribuie la eficiența sporită a lucrării, destinată unui cerc larg de cititori.

A. I. OPARIN, V. G. FESENKOV, *Viața în univers*, Ed. științifică, București, 1961, 216 p.

Lucrarea reprezintă o valoroasă încercare — pe baza realizărilor științelor contemporane ale naturii — de a da un răspuns la problema răspîndirii vieții în univers și, în special, a posibilității existenței vieții pe alte planete ale sistemului nostru solar.

Autorii, analizînd condițiile necesare apariției și dezvoltării vieții în Univers, conchid asupra posibilității existenței în Universul nesfîrșit a unui număr infinit de planete locuite. Căile variate ale dezvoltării materiei se subliniază în volum, nu au însă întotdeauna ca rezultat apariția vieții, ca una din formele complexe și perfecte ale mișcării naturii. Există, desigur, un număr incalculabil de corpuri cerești pe care nu există viață, și pe foarte multe dintre ele viața nu va apărea niciodată în cursul întregii lor dezvoltări, care urmează o cu totul altă cale decît planeta noastră. Autorii consideră că probabilitatea existenței vieții în vecinătatea unei stele oarecare din Galaxia noastră, luată la întîmplare, este egală cu aproximativ a suta mia parte și chiar cu o milionime. Dar, apreciind Galaxia noastră ca cuprinzînd aproximativ 150 de miliarde de stele, pot exista sute de mii de planete pe care apariția și dezvoltarea vieții sînt posibile.

П. ЧЕРКАШИН, *Гносеологические корни идеализма* (Rădăcinile gnoseologice ale idealismului), Изд. социально-экономической литературы, Москва, 1961, 238 p.

În epoca noastră, lupta dintre ideologia clasei muncitoare și diferitele concepții idealiste promovate de ideologii capitalismului contemporan este deosebit de ascuțită.

Nu numai pentru filozofi, ci și pentru cercetătorii din diferitele domenii ale științelor despre natură și societate, subliniază autorul, elucidarea rădăcinilor gnoseologice ale idealismului contemporan constituie o condiție esențială pentru combaterea teoretică a construcțiilor arbitrare, pretins științifice, ale ideologilor imperialismului, care, sub masca „științei", promovează iraționalismul și fideismul.

Actualitatea denunțării științifice a rădăcinilor gnoseologice ale idealismului este strîns legată totodată de lupta pentru lichidarea rămășițelor concepției despre lume idealiste, religioase din conștiința oamenilor muncii.

Principalele probleme analizate în lucrare sînt:

— Limitarea istorică a cunoașterii, baza gnoseologică cea mai generală a religiei și idealismului;

— Contradicțiile cunoașterii senzoriale și posibilitatea idealismului;

— Contradicțiile cunoașterii logice și posibilitatea idealismului;

— Dialectica adevărului absolut și relativ și posibilitatea idealismului;

— Condițiile pentru realizarea posibilităților gnoseologice ale idealismului (rădăcinile sociale ale idealismului).

În dezbaterea problemelor, autorul folosește un bogat material documentar, iar investigațiile sale critice asupra principalelor curente filozofice idealiste contemporane însoțesc fiecare capitol al lucrării.

Н. А. ЕРОФЕЕВ, *Чартистское движение* (Mișcarea cartistă), Изд. Академии Наук СССР, научно-популярная серия, Москва, 1961, 128 p.

Cartea înfățișează cititorului unul din cele mai însemnate episoade din istoria mișcării muncitorești engleze, cartismul.

Începută la jumătatea deceniului al 4-lea al secolului al XIX-lea, mișcarea cartistă a continuat și în următoarele două decenii. Schimbările petrecute în economia Angliei în prima jumătate a secolului al XIX-lea, și, înainte de toate, revoluția industrială au dus la ascuțirea contradicțiilor dintre proletariat și

burghezie, la înrăutăţirea situaţiei clasei muncitoare. Protestul muncitorilor englezi împotriva asupririi şi a lipsei de drepturi, împotriva dominaţiei burgheziei şi a aristocraţiei s-a revărsat în prima mişcare politică-revoluţionară de masă a proletariatului, cartismul.

Autorul analizează viaţa economică a Angliei din acea perioadă, cauzele apariţiei mişcării cartiste, ideologia acestei mişcări, diferitele etape ale cartismului şi însemnătatea lui pentru istoria Angliei şi pentru istoria mişcării muncitoreşti internaţionale.

Lucrarea cuprinde următoarele secţiuni :

— Dezvoltarea economică şi socială a Angliei în deceniile 4 şi 5 ale secolului al XIX-lea ;

— Premisele mişcării cartiste ;

— Începutul mişcării cartiste (1836—1838) ;

— Prima etapă a mişcării cartiste (1838—1842) ;

— A doua etapă a mişcării cartiste (1843—1847) ;

— Anul 1848 ;

— Mişcarea cartistă după 1848.

Ceea ce deosebeşte mişcarea cartistă de celelalte mişcări ale proletariatului din acea perioadă — conchide autorul — este faptul că, pentru prima dată în istorie, muncitorii englezi şi-au dovedit capacitatea de a ridica la luptă şi a conduce largi mase populare.

Autorul acordă o deosebită atenţie înaltelor aprecieri asupra însemnătăţii istorice a cartismului făcute de clasicii marxism-leninismului, considerîndu-le ca fundamentale în cercetarea sa.

Д. Г. БОЛЬШОВ, В. В. МИДЦЕВ, Л. А. ЯКОВЛЕВА, *Кризис реформистских иллюзий „демократического социализма“* (Criza iluziilor reformiste ale „socialismului democratic“), Изд. В.П.Ш. и А.О.Н. при ЦК КПСС, Москва, 1961, 460 p.

În cuprinsul cărţii, autorii supun criticii — de pe poziţiile marxism-leninismului — dogmele fundamentale ale „socialismului democratic", ideologie oficială a partidelor reformiste ale aşa-numitei Internaţionale socialiste.

Din complexul de probleme legate de această ideologie reacţionară, autorii şi-au îndreptat atenţia asupra aspectelor celor mai esenţiale şi actuale. Sînt analizate critic concepţiile sociologice ale teoreticienilor reformismului, este pusă în lumină legătura „socialismului democratic" cu filozofia şi sociologia burgheză reacţionară, este demascată apologia reformistă a capitalismului contemporan şi trădarea intereselor clasei muncitoare şi a cauzei socialismului de către liderii socialişti de dreapta.

Lucrarea se bazează pe un bogat material informativ. Sînt folosite documente oficiale, cărţi, broşuri, tipărituri periodice publicate de patru din cele mai influente partide al Internaţionalei socialiste : Partidul laburist al Marii Britanii, Partidul social-democrat din Germania, Partidul socialist din Austria, Partidul socialist francez. O atenţie deosebită a fost acordată materialelor din ultimii ani, inclusiv din anul 1960.

Desprindem din tematica volumului :

— Esenţa de clasă şi rădăcinile sociale ale reformismului contemporan ;

— Despre legătura de idei a „socialismului democratic" cu filozofia şi cu sociologia burgheză ;

— Capitalism sau „orînduire de tranziţie" ? ;

— Denaturările reformiste în ce priveşte baza economică a socialismului.

ФРАНЦ МЕРИНГ, *К. Маркс и Ф. Энгельс* — создатели научного коммунизма (K. Marx şi Fr. Engels — creatorii comunismului ştiinţific), Госполитиздат, Москва, 1960, 234 p.

Apărută în cadrul colecţiei „Biblioteca de socialism ştiinţific", lucrarea cuprinde părţi din cel de-al 4-lea volum al operei fundamentale a lui Franz Mehring, *Istoria social-democraţiei germane*, şi anume capitolele con-

sacrate analizei formării concepţiilor lui Marx şi Engels.

Urmărind atent şi minuţios etapele principale ale formării şi dezvoltării teoriei socialismului ştiinţific, Fr. Mehring evidenţiază munca titanică depusă de fondatorii marxismului pentru prelucrarea filozofiei clasice germane, a economiei politice engleze şi a socialismului utopic francez.

În lucrarea lui Mehring nu există un capitol special închinat studierii începuturilor dezvoltării mişcării muncitoreşti în Anglia (mişcarea cartistă), în Franţa (răscoalele de la Lyon), în Germania (răscoala ţesătorilor silezieni). În cursul expunerii însă, autorul pune în lumină modul în care mişcarea proletară în dezvoltare a influenţat şi a condiţionat formarea concepţiilor întemeietorilor marxismului, modul în care învăţătura lui Marx şi Engels a devenit steagul de luptă al clasei muncitoare.

O lacună serioasă a cărţii lui Mehring o constituie lipsa oricăror referiri la lucrarea lui Marx şi Engels *Ideologia germană* (1846), lucrare semnificativă pentru înţelegerea procesului de formare a ideologiei marxiste. Această scriere marxistă a rămas necunoscută lui Mehring (ea va fi publicată integral, pentru prima dată, abia în 1923, în Uniunea Sovietică).

În încheierea cărţii sale, Mehring se ocupă de crearea de către Marx şi Engels a primei organizaţii proletare internaţionale, Uniunea Comuniştilor, şi de analiza celor două opere fundamentale ale marxismului: *Manifestul partidului comunist* şi *Capitalul*.

И. К. ВЕРЕЩАГИН, В. Е. РЫБАЛКИН, *О закономерностях экономического развития мировой социалистической системы* (Despre legităţile dezvoltării economice a sistemului socialist mondial), Издательство ИМО, Москва, 1961, 175 p.

Autorii lucrării fac o succintă analiză a celor mai importante legităţi ale dezvoltării economice. Se subliniază faptul că cea mai mare importanţă pentru lărgirea relaţiilor economice dintre statele socialiste şi statele capitaliste, şi în primul rînd cu cele slab dezvoltate, o are corelaţia multilaterală dintre ţările sistemului socialist mondial.

În cele cinci capitole ale lucrării autorii analizează diferite probleme legate de legile dezvoltării economice a ţărilor lagărului socialist.

Primul capitol este consacrat apariţiei sistemului mondial socialist şi analizei istorice a legităţilor generale ale construirii socialismului.

Capitolul al II-lea se ocupă de analiza teoretică a legilor dezvoltării economice a sistemului mondial socialist. Printre cele mai importante probleme tratate aici citäm: legea fundamentală a socialismului, lege a dezvoltării sistemului mondial socialist; legea dezvoltării planice proporţionale a economiei naţionale şi caracterul său internaţional; creşterea continuă a productivităţii muncii sociale, lege importantă a dezvoltării economice a ţărilor socialiste; despre acţiunea legii valorii în sistemul mondial socialist etc.

Capitolul al III-lea dezbate particularităţile diviziunii muncii socialiste internaţionale.

În capitolul al IV-lea autorii cercetează problema întrajutorării economice ca factor obiectiv al trecerii, mai mult sau mai puţin în acelaşi timp, a ţărilor socialiste la comunism. Capitolul al V-lea analizează legitatea istorică obiectivă a existenţei celor două sisteme mondiale, socialist şi capitalist.

Русские ученые в борьбе против идеалистических и метафизических воззрений в естествознании (Lupta savanţilor ruşi împotriva concepţiilor idealiste şi metafizice în ştiinţele naturii) Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1961, 246 p.

Lucrarea prezintă o culegere de studii consacrată analizei problemelor generale legate de lupta savanţilor ruşi (sfîrşitul secolu-

lui al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea) împotriva concepţiilor idealiste din domeniul ştiinţelor naturii.

Dintre studiile publicate menţionăm:

A. I. Kompaneeţ, Critica idealismului fizic de către naturaliştii ruşi.

N. I. Belova, Bazele filozofice ale învăţăturii lui V. V. Dokuceaev şi V. R. Viliams despre sol.

J. I. Novinski, Învăţătura academicianului I. P. Pavlov despre activitatea superioară nervoasă şi importanţa sa istorică.

N. K. Vahtomin, Învăţătura lui I. P. Pavlov despre activitatea superioară nervoasă şi cîteva probleme ale teoriei cunoaşterii.

H. C. Mansurov, Lupta dintre materialism şi idealism în ştiinţele medicale şi biologice.

În jurul acestor teme se grupează şi alte probleme importante, legate de lupta înverşunată dintre materialism şi idealism în domeniul ştiinţelor naturii contemporane. Cartea trezeşte un deosebit interes pentru specialiştii marxişti din domeniul ştiinţelor naturii, luptători activi împotriva concepţiilor fundamental greşite ale ideologiei burgheze.

И. С. НОВОСЕЛОВ, *О превращении труда в первую жизненную потребность* (Despre transformarea muncii în primă necesitate vitală) Издательство АОН при ЦК КПСС, Москва, 1961, 143 p.

Lucrarea filozofului sovietic N. S. Novoselov analizează o serie de probleme legate de caracterul muncii ca pîrghie principală a progresului social. Numai în procesul muncii, subliniază autorul, se dezvoltă forţele de producţie ale societăţii şi, mai presus de toate, însuşi omul ca muncitor şi constructor activ al comunismului. Munca este principala bază a creşterii şi înfloririi culturii materiale şi spirituale. În statele socialiste, munca dobîndeşte un nou conţinut, se transformă în primă necesitate a omului, iar în comunism devine cea mai înaltă expresie a esenţei omeneşti, o chestiune de onoare pentru fiecare om al muncii.

Lucrarea tratează următoarele probleme:

1. Esenţa muncii comuniste ca primă necesitate vitală;

2. Crearea bazei tehnice-materiale a comunismului şi schimbarea caracterului muncii;

3. Educarea muncitorului de tip nou, comunist.

Cartea este interesantă şi prin faptul că subliniază rolul conştiinţei socialiste a clasei muncitoare în lupta revoluţionară dusă împotriva tuturor concepţiilor idealiste burgheze referitoare la această problemă.

Из истории науки и техники в странах востока. Сборник статей. Выпуск I (Din istoricul ştiinţei şi tehnicii ţărilor răsăritene. Culegere de articole. Ediţia I), Издательство Восточной Литературы, Москва, 1960, 473 p.

Institutul de istorie a ştiinţelor naturii şi tehnicii al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. publică, începînd din 1960, o serie de culegeri de articole consacrate analizei problemelor legate de istoricul dezvoltării ştiinţei şi tehnicii în ţările din Orient. În culegerea de faţă sînt incluse articole consacrate dezvoltării diferitelor ramuri ale ştiinţei în China antică (matematica, medicina,, istoria, istoricul uneltelor agricole, al apariţiei mătăsii naturale, inventarea busolei etc.). Este analizată de asemenea situaţia contemporană a ştiinţei în China, dezvoltarea legăturilor ştiinţifice dintre Academia de Ştiinţe a U.R.S.S. şi China în ultimii zece ani.

Culegerea cuprinde articole referitoare la istoricul relaţiilor ştiinţifice dintre Rusia şi India, Uniunea Sovietică şi India. Alte articole se referă la istoricul descoperirilor ştiinţifice în India antică şi medivală în domeniul metodologiei, fizicii, medicinii etc.

Марксистская этика. Хрестоматия. (Etica marxistă. Crestomaţie), Издательство Института Международных отношений, Москва, 1961, 510 p.

Etica marxistă este o amplă crestomaţie, întocmită pe baza proiectului de program al cursului de Bazele eticii marxiste. Volumul cuprinde extrase din operele clasicilor marxism-leninismului referitoare la problemele de etică, precum şi numeroase teze conţinute în documentele de partid privind educaţia comunistă a oamenilor muncii, în perioada construcţiei desfăşurate a comunismului în Uniunea Sovietică. Sînt redate de asemenea extrase din operele lui A. M. Gorki şi A. S. Makarenko.

Volumul analizează următoarele probleme :

I. Marxismul despre învăţăturile etice ale trecutului ;

II. Concepţia materialistă a istoriei şi moralei ;

III. Problema libertate şi necesitate şi idealul moral ;

IV. Principiile şi categoriile moralei comuniste ;

V. Calităţile morale şi trăsăturile caracteristice ale luptătorilor pentru comunism ;

VI. Bazele morale ale căsătoriei şi familiei ;

VII. Căile şi mijloacele educaţiei morale a maselor.

Cuprinzînd principalele teze marxist-leniniste despre morala comunistă, această crestomaţie serveşte ca bun îndreptar nu numai cercetătorilor din domeniul eticii, ci şi unui cerc larg de cititori.

Ю. А. АСЕЕВ şi И. С. КОН, *Основные направления буржуазной философии и социололии XX века* (Principalele direcţii ale filozofiei şi sociologiei burgheze contemporane din secolul al XX-lea) Издательство Ленинградского Университета, 1961, 106 p.

Autorii lucrării de faţă avînd la bază un bogat material documentar, fac o succintă analiză critică a celor mai importante direcţii în care se orientează filozofia şi sociologia burgheză contemporană, demascînd esenţa şi rolul lor social reacţionar. Sînt semnalate următoarele probleme importante :

I. Direcţiile principale ale filozofiei burgheze din epoca imperialismului ;

1. Filozofia pozitivismului contemporan ;

2. Pragmatismul american ;

3. Existenţialismul, filozofie a idealismului burghez ;

4. Filozofia neotomismului şi caracterul său reacţionar ;

II. Directivele principale ale sociologiei burgheze contemporane ;

1. Trăsăturile caracteristice ale sociologiei burgheze contemporane ;

2. Sociologia burgheză, armă ideologică a imperialismului.

Evidenţiind caracterul vast al temei abordate, autorii precizează locul şi însemnătatea ce revine curentelor în ansamblul ideologiei burgheze contemporane, ca consţiente de lupta împotriva ideologiei ştiinţifice a proletariatului mondial.

Lupta dintre ideologia burgheză şi ce-a marxistă — se subliniază în lucrare — se desfăşoară în toate domeniile vieţii sociale, începînd cu problemele politicii externe şi terminînd cu problemele abstracte ale cosmogoniei şi teorii cunoaşterii.

DIN SUMARELE REVISTELOR STRĂINE

„ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ" № 7, 1961
„VOPROSÎ FILOSOFII", nr. 7, 1961

Передовая, К новым высотам советской науки (**Editorial**, *Ştiinţa sovietică spre noi înălţimi*).

Акад. П. Н. Федосеев, Философия и современное научное знание (**Acad. P. N. Fedoseev**, *Filozofia şi cunoştinţele ştiinţifice contemporane*).

Акад. М. Б. Митин, Прогресс науки и задачи философских исследований (**Acad. M. B. Mitin**, *Progresul ştiinţei şi sarcinile cercetărilor filozofice*).

Ц. А. Степанян, XX век — век торжества коммунизма (**T. A. Stepanian** *Secolul XX — secolul triumfului comunismului*).

П. А. Прозоров, Новое и старое в сознании колхозного крестьянства (**P. A. Prozorov**, *Noul şi vechiul în conştiinţa ţărănimii colhoznice*).

Б. С. Украинцев, Формы диалектического единства в общественном развитии (**B. S. Ukrainţev**, *Formele unităţii dialectice în dezvoltarea societăţii*).

Г. М. Штракс, О развитии объективных законов (**G. M. Straks**, *Cu privire la dezvoltarea legilor obiective*).

И. В. Кузнецов, Выдающийся физик, диалектик, материалист (**I. V. Kuznetov**, *Fizicianul eminent — materialist şi dialectician*).

М. Н. Чечин, Проблемы отношения человека к органическому миру в дарвинизме (**M. N. Cecin**, *Problemele raporturilor omului cu lumea organică în darvinism*).

Дискуссии и обсуждения
(Discuţii şi dezbateri)

Акад. Т. Д. Павлов (Болгария), Схоластика и эмпиризм. Теория отражения и теория иероглифов (**Acad. T. D. Pavlov (R. P. Bulgaria)**, *Scolastică şi empirism. Teoria reflectării şi teoria hieroglifelor*).

Норберт Винер (США), Наука и общество (**Norbert Wiener (S.U.A.)**, *Ştiinţa şi societatea*).

Послесловие к статье Н. Винера „Наука и общество" (*Cu privire la articolul lui N. Wiener, „Ştiinţa şi societatea"*).

„ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ" № 8, 1961
„VOPROSÎ FILOSOFII", nr. 8, 1961

Передовая, Программа построения коммунизма (Editorial. *Programul construirii comunismului*).

В. В. Платковский, Партия строителей коммунизма (V. V. Platkovski, *Partidul constructorilor comunismului*).

Д. М. Кукин, Вдохновляющее знамя борьбы за коммунизм (D. M. Kukin, *Steagul însufleţitor al luptei pentru comunism*).

Ю. А. Красин, Мирное сосуществование — объективная необходимость развития человеческого общества (I. A. Krasin, *Coexistenţa paşnică — necesitatea obiectivă a dezvoltării societăţii omeneşti*).

А. С. Мельников, Н. В. Опарин, В поисках выхода (A. S. Melnikov, N. V. Oparin, *În căutarea unei ieşiri*).

А. И. Уемов (Иваново), Некоторые тенденции в развитии естественных наук и принципы их классификации (A. I. Uemov (Ivanovo), *Unele tendinţe în dezvoltarea ştiinţelor naturii şi principiile clasificării lor*).

Н. А. Варваров, Е. Т. Фаддеев, Философские проблемы астронавтики (N. A. Varvarov şi R. T. Faddeev, *Problemele filozofice ale astronauticii*).

Научные сообщения и публикации
(Comunicări şi publicaţii ştiinţifice)

О. Корню (ГДР), Преодоление Марксом гегелевской и фейербаховской идеологии в „Экономическо-философских рукописях" (O. Cornu (R. D. G.), *Depăşirea ideologiei lui Hegel şi Feuerbach de către Marx în „Manuscrisele economico-filozofice"*).

Дискуссии и обсуждения
(Discuţii şi dezbateri)

Л. Яноши (Венгрия), Философский анализ специальной теории относительности (L. Janoşi (Ungaria), *Analiza filozofică a teoriei relativităţii restrînse*).

Л. О. Резников (Ленинград), О роли знаков в процессе познания (L. O. Reznikov (Leningrad), *Despre rolul semnelor în procesul cunoaşterii*).

„ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ" № 9, 1961
„VOPROSÎ FILOSOFII", nr. 9, 1961

Передовая, Коммунизм и социальный прогресс (Editorial. *Comunismul şi progresul social*).

Е. Л. Маневич, О ликвидации различий между умственным и физическим трудом в период развернутого строительства коммунизма (E. L. Manevici, *Despre lichidarea deosebirilor dintre munca fizică şi cea intelectuală în perioada construirii desfăşurate a comunismului*).

Член.-корр. АН СССР, М. Д. Каммари, Строительство коммунизма и дальнейшее сближение наций в СССР (M. D. Kammari, membru corespondent al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., *Construirea comunismului şi apropierea continuă a naţiunilor în U.R.S.S.*).

Дитер Бергнер (ГДР), Католицизм и правый социализм в Западной Германии (Dieter Bergner (R. D. Germană), *Catolicismul şi socialismul de dreapta în Germania Occidentală*).

Ю. А. Левада, Современное „социальное христианство" (I. A. Levada *„Creştinismul social" contemporan*).

Д. П. Горский, О видах научных абстракций и способах их обоснования (D. P. Gorski, *Despre tipurile de abstracţie ştiinţifică şi procedeele fundamentării lor*).

Дискуссии и обсуждения
(Discuţii şi dezbateri)

Л. Яноши (Венгрия), Философский анализ специальной теории относительности (L. Ianoşi (R. P. Ungară), *Analiza filozofică a teoriei relativităţii restrînse*).

„ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ" № 10, 1961
„VOPROSÎ FILOSOFII " nr 10, 1961

Передовая, Коммунизм и народ (Editorial, *Comunismul şi poporul*).

Академик М. Б. Митин, Советское государство и строительство коммунизма (Acad. M. B. Mitin, *Statul sovietic şi construirea comunismului*).

Академик П. Н. Федосеев, Диалектика перерастания социализма в коммунизм (Acad. P. N. Fedoseev, *Dialectica transformării socialismului în comunism*).

Академик Е. К. Федоров, Ученые и борьба за мир (Acad. E. K. Fedorov, *Oamenii de ştiinţă şi lupta pentru pace*).

А. И. Голота, Б. И. Королев, Социальная природа советской интеллигенции (A. I. Golota, B. I. Karolev, *Natura socială a intelectualităţii sovietice*).

М. И. Бобнева, Техника и человек (M. I. Bobneva, *Tehnica şi omul*).

Г. Н. Джибладзе (Тбилиси), Важа Пшавела (литературно-эстетические взгляды) (G. N. Djibladze (Tbilisi), *Vaja Pşavela (ideile literar-estetice)*).

Научные сообщения и публикации
(Comunicări şi publicaţii ştiinţifice)

В. В. Парин, Кибернетика в физиологии и медицине (V. V. Parin, *Cibernetica în fiziologie şi medicină*).

Дискуссии и обсуждения
(Discuţii şi dezbateri)

Б. Я. Пахомов (Бийск), О природе статистических законов (B. I. Pahomov, *Despre natura legilor statistice*).

В. А. Босенко (Киев), Диалектика прерывного и непрерывного и некоторые вопросы биологии (V. A. Bosenko (Kiev), *Dialectica continuului şi discontinuului şi unele probleme ale biologiei*).

М. Р. Могендович (Пермь), О неврологической основе психического (M. R. Moghendovici (Perm), *Despre baza neurologică a psihicului*).

LA PENSÉE, revue du rationalisme moderne. Arts. Sciences. Philosophie. Nouvelle série, № 95. Janvier — Février 1961

Jean Bruhat, Nation algérienne et opinion française (*Naţiunea algeriană şi opinie franceză*).

Jean Chesneaux, La recherche marxiste et le réveil contemporain de l'Asie et de l'Afrique (*Cercetarea marxistă şi trezirea contemporană a Asiei şi a Africii*).

J. P. Terletski, Vers les profondeurs des particules élémentaires (*Spre profunzimile particulelor elementare*).

Pierre Boiteau, L'évolution des conceptions philosophiques en biologie. III. Quelques idées pour une remise en ordre de la génétique (*Evoluţia concepţiilor filozofice în biologie. III. Cîteva idei ordonatoare în genetică*).

Albert Soboul, Risorgimento et Révolution bourgeoise (Esquisse d'une direction de recherche) (*Risorgimento şi Revoluţia burgheză. Schiţa unei direcţii de cercetare*).

Emile Tersen, Sources et sens de «Germinal» (*Izvoarele şi sensul romanului „Germinal"*).

Marcel Cohen, Quelques souvenirs politiques jusqu'à 1921 (*Unele amintiri politice pînă în 1921.*

Charles Parain, Le cent-cinquantième anniversaire de l'Université Humboldt (*A 150-a aniversare a Universităţii Humboldt*).

Chroniques

Jean Dautry, Les écuries d'Augias (*Grajdurile lui Augias*).

J. F. Le Ny, Morale chrétienne et morale marxiste (*Morală creştină şi morală marxistă*).

Lucien Brunelle, Le phénomène humain devant la foi et devant la raison (*Fenomenul uman în faţa credinţei şi în faţa raţiunii*).

Geneviève Duval-Wirth, «Le Guépard» et l'histoire de l'Italie („*Ghepardul*" şi *istoria Italiei*).

LA PENSÉE, revue du rationalisme moderne. Arts. Sciences. Philosophie. Nouvelle série, N° 96. Mars — Avril 1961

Louis Althusser, Sur le jeune Marx (Questions de théorie) (*Asupra tînărului Marx. Chestiuni de teorie*).

A. Petrachik, Les problèmes de l'humanisme dans les premières œuvres de Marx (*Probleme de umanism în primele opere ale lui Marx*).

Jean Orcel, Un humaniste méconnu : Bernard Palissy (*Un umanist neapreciat la justa sa valoare : Bernard Palissy*).

Jean Dubois, Le «Néo-français». Réalité ou illusion? („*Neofrancezul*". Realitate sau *iluzie*?).

Jan O. Fischer, Politique et poésie au XIXe siècle (Le cas de Béranger). (*Politică şi poezie în secolul al XIX-lea. Cazul lui Béranger*).

Lucien Bonnafé, *Médecine et psychologie* : L'art de la sympathie (*Medicină şi psihologie : Arta simpatiei*).

Deux amis de «La Pensée» : Louis Barrabé, Etienne Burnet.
(*Doi prieteni ai revistei „La Pensée" : Louis Barrabé, Etienne Burnet*).

Chroniques

Jean Dautry, Jean Fréville : «Né du Feu» (*Jean Fréville : „Născut din foc"*).

Charles Parain, Segneurie et féodalité (*Seniorie şi feudalitate*).

Pierre Boiteau, Cournot et la biologie (*Cournot şi biologia*).

Lucien Brunelle, La science et la philosophie devant la mythologie raciste (*Ştiinţa şi filozofia în faţa mitologiei rasiste*).

Pierre Boiteau, L'église catholique en Afrique noire (*Biserica catolică în Africa neagră*).

Jean Suret-Canale, Sur deux livres de Cheikh Anta Diop (*În legătură cu două cărţi de Cheikh Anta Diop*).

Les Travaux et les Jours

Le théâtre et son public au Viet-Nam. Les religions dans le Monde (*Teatrul şi publicul său în Viet-Nam. Religiile în Lume*).

Documents

La militarisation de la recherche scientifique (*Militarizarea cercetării ştiinţifice*).

LA PENSÉE, revue du rationalisme moderne. Arts. Sciences. Philosophie. Nouvelle série, N° 97, Mai—Juin 1961

Marcel Cornu, «Les folles journées» (*„Zile dezlănţuite"*).

Georges Cogniot, L'homme dans le cosmos (*Omul în cosmos*).

N. Sissakiane, La route du cosmos (*Calea cosmosului*).

Georges Fournial, La révolution cubaine (*Revoluţia cubană*).

Gilbert Badia, Nouveaux aspects du problème allemand (*Noi aspecte ale problemei germane*).

André Lazos: Lecture parallèle d'Héraclite («Fragments») et de Friedrich Engels («Ludwig Feuerbach») (*Lectură paralelă a lui Heraclit („Fragmente") şi Friedrich Engels („Ludwig Feuerbach")*.

Jean Boulier-Fraissinet, Méfiance et pensée rationnelle (*Neîncredere şi gîndire raţională*).

Lucie Prenant, Leibniz, critique de Descartes (*Leibniz, critic al lui Descartes*).

Marc Le Bot, Les théories artistiques de S. M. Eisenstein (*Teoriile artistice ale lui S. M. Eisenstein*).

Croniques

Jean Gacon, La Commune et ses historiens (*Comuna şi istoricii săi*).

Paul Labérenne, Gilbert Mury: «Essor ou déclin du catholicisme français?» (*Gilbert Mury: „Avînt sau declin al catolicismului francez?"*).

Jean Varloot, Aragon et la création poétique (Aragon şi creaţia poetică).

LA PENSÉE, revue du rationalisme moderne. Arts. Sciences. Philosophie. Nouvelle série, N° 98, Juillet—Août 1961

N. Semonov, La science et l'avenir humain (*Ştiinţa şi viitorul uman*).

Nguyen Khac Vien: Les voies du progrès dans les pays sous-développés (*Căile progresului în ţările subdezvoltate*).

Pierre Vilar, Développement historique et progrès social. Les étapes et les critères (*Dezvoltare istorică şi progres social. Etapele şi criteriile*).

Georges Cogniot, L'agression internationale du cléricalisme contre l'école (*Agresiunea internaţională a clericalismului împotriva şcolii*).

François Lurçat, Réflexions sur les particules élémentaires (*Reflexiuni asupra particulelor elementare*).

Jean Massin, A propos de Mozart: Les problèmes de la création artistique (*În legătură cu Mozart: Probleme ale creaţiei artistice*).

Chroniques

Paul Labérenne, «Le matin des magiciens» (*„Dimineața vrăjitorilor"*).

Emile Tersen, La Commune de Paris (*Comuna din Paris*).

Georges Chomarat, Georges Politzer, aujourd'hui : Le sens d'un sacrifice (*Georges Politzer astăzi : Sensul unui sacrificiu*).

LA PENSÉE, revue du rationalisme moderne. Arts. Sciences. Philosophie. Nouvelle série, N° 99, Sept.—Octobre 1961

Georges Cogniot, La crise de Berlin (*Criza Berlinului*).

A. N. Nesmeianov, Les voies de la science (*Căile științei*).

Jean-Pierre Vigier, *Théorie des niveaux et dialectique de la nature* (*Teoria nivelelor și dialectica naturii*).

Pierre Boiteau, Concentration capitaliste dans l'agriculture et recherche agronomique (*Concentrare capitalistă în agricultură și cercetare agronomică*).

Jacques Roux, L'influence de la médecine arabe médiévale sur la médecine moderne (*Influența medicinii arabe medievale asupra medicinii moderne*).

Walter Ruben, L'origine de la pensée rationnelle dans l'Inde (*Originea gîndirii raționale în India*).

Chroniques

Joseph Dubroca, La pensée de Montesquieu n'est-elle pas méconnue? (*Gîndirea lui Montesquieu nu este oare subapreciată?*).

Yves Benot, Diderot épistolier. De ses lettres à ses livres (*Diderot ca epistolier. De la scrisorile sale la cărțile sale*).

Ernest Kahane, L'embarras des spiritualistes face à la science (*Situația dificilă a spiritualiștilor față de știință*).

Emile Tersen, «Ceux de Châteaubriand» (*„Cei din Châteaubriand"*).

DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE
nr. 7, 1961

B. M. Kedrow, Die Ansichten Friedrich Engels' und seiner Vorgänger über die Klassifizierung der Wissenschaften (*Concepțiile lui Friedrich Engels și ale predecesorilor săi despre clasificarea științelor*).

H. Korch, Bemerkungen zum Begriff des Determinismus (*Considerații în legătură cu conceptul de determinism*).

G. Pawelzig, Über den Charakter des Determinismus in der Ontogenese (*Despre caracterul determinismului în ontogeneză*).

B. Wenzlaff und U. Kundt, Zur Dialektik der Mikrobewegung (*Cu privire la dialectica mișcării microparticulelor*).

K.-H. Kannegiesser, Zum zweiten Hauptsatz der Thermodynamik (*În legătură cu principiul al II-lea al termodinamicii*).

G. Poppei, Die Entwicklungsgesetzlichkeit der elementaren Synthese-und Zerfallsprozesse (*Legitatea dezvoltării proceselor elementare de sinteză și dezintegrare*).

E. Albrecht, Weltanschaulich-philosophische Probleme in der Denkschrift des westdeutschen Wissenschaftsrates (*Probleme ale concepției filozofice despre lume în memoriul Consiliului științific vest-german*).

DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE,
nr. 8, 1961

G. Klaus, Über die philosophische Bedeutung der technischen Logik. (*Despre semnificaţia filozofică a logicii tehnice*).

W. W. Mschwenijeradse, Die semantische Philosophie — eine Abart des subjektiven Idealismus (*Filozofia semantică — o varietate a idealismului subiectiv*).

H. Taut, Arbeit und Bedürfnisse im Kapitalismus (*Munca şi necesităţile în capitalism*).

G. Schulz, Der Prozess der Vergesellschaftung der Produktion und seine Hauptbestandteile (*Procesul socializării producţiei şi componentele sale principale*).

E. Herlitzius, Bemerkungen zu Humanismus und Philosophie der Renaissance. (*Consideraţii cu privire la umanismul şi filozofia Renaşterii*).

Diskussion
(Discuţii)

D. Teichmann, W. Winkler, Der historische Grundwiderspruch und seine Bedeutung für die Entwicklung der Produktivkräfte (*Contradicţia istorică fundamentală şi însemnătatea ei pentru dezvoltarea forţelor de producţie*).

DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE,
nr. 9, 1961

W. Heise, Um die Zukunft der Nation (*În legătură cu viitorul naţiunii*).

F. Rupprecht, Politischer Katholizismus und Neokolonialismus (*Catolicismul politic şi neocolonialismul*).

K. A. Mollnau, Die Negation der Demokratie in der klerikalen Staatslehre (*Negarea democraţiei în teoria clericală a statului*).

Th. Jansen, Thielicke — ein führender Ideologe der Bonner Kriegspartei in der Evangelischen Kirche Deutschlands (*Thielicke — un ideolog de frunte al partidului războiului de la Bonn în cadrul bisericii evanghelice din Germania*).

E. Pracht, Probleme der Entstehung und Wesensbestimmung des Realismus (*Probleme ale apariţiei şi determinării esenţei realismului*).

H. Letsch Die konstruktivistische Ästhetik und das Problem der künstlerischen Widerspiegelung der Wirklichkeit (*Estetica constructivistă şi problema reflectării artistice a realităţii.*

Diskussion
(*Discuţii*)

Redaktion, Gedanken zur Auseinandersetzung mit der bürgerlichen Philosophie (Redacţia, Consideraţii cu privire la combaterea filozofiei burgheze).

H. Kintzel G. Köppen, A. Ulrich, Sozialistische Demokratie ist bewusste Aktivität der Massen (*Democraţia socialistă este activitatea conştientă a maselor*).

BULETIN BIBLIOGRAFIC

MARX, ENGELS, *Opere*, vol. 11, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 807 p.

V. I. LENIN, *Opere complete*, vol. 5, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 538 p.

N. S. HRUŞCIOV, *Raportul de activitate al C. C. al P.C.U.S., prezentat la Congresul al XXII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 174 p.

N. S. HRUŞCIOV, *Cu privire la politica externă a Uniunii Sovietice. Cuvîntări alese, 1960*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 489 p.

* * * *Bazele educaţiei comuniste*. Manual, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 464 p.

A. AFANASIEV, *Filozofia marxistă*. Manual popular, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 459 p.

SEMINOV V., *Problema claselor şi a luptei de clasă în sociologia burgheză contemporană*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 258 p.

I. BALANGA, F. BURTAN, *Principiul leninist al cointeresării materiale*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 78 p.

CRISTEA ILIE, *Articole 1923—1936*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 170 p.

LURIC A. I., *Figuri de militanţi ai Comunei din Paris*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 448 p.

MANOLESCU C., TĂNASE P., *Trăsăturile fundamentale ale modului de producţie socialist*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 134 p.

EMIL S., *Colaborarea epocală dintre Marx şi Engels*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 133 p.

NOVICOV MIHAI, *Chipul luptătorului comunist în proza contemporană*, Ed. pentru literatură, Bucureşti, 1961, 131 p.

ŞTEFAN HEYM, *Era cosmică*, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1961, 152 p.

VIDGOP L., SUHOTIN, *O mare prietenie (pagini din viaţa lui K. Marx şi Fr. Engels)*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 200 p.

ZARRIN P. I., *Economia politică burgheză clasică din Anglia*, Ed. politică, Bucureşti, 1961, 160 p.

* * * *Probleme de defectologie şi psihopatologie*, Ed. de stat didactică şi pedagogică, Cluj, 1961, 177 p.

* * * *Învăţămîntul în presa progresistă şi de partid (1872—1944)*, Ed. de stat didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1961, 215 p.

В. И. ЛЕНИН и А. М. ГОРЬКИЙ, Письма, воспоминания, документы, Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1961, 476 стр. (V. I. Lenin şi A. M. Gorki, *Scrisori, amintiri, documente*, Ed. Acad. de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1961, 476 p.)

* * * Марксистская этика. Хрестоматия, Издательство Института международных отношений, Москва, 1961, 510 стр. (*Etica marxistă. Crestomaţie*, Ed. Institutului de relaţii internaţionale, Moscova, 1961, 510 p.)

Д. Г. БОЛЬШОВ, В. В. МИДЦЕВ, Л. А. ЯКОВЛЕВА, Кризис реформистских иллюзий „демократического социализма", Издательство ВПШ и АОН при ЦК КПСС, Москва, 1961, 460 стр. (D. G. Bolşov, V. V. Midţev, L. A. Iakovleva, *Criza iluziilor reformiste ale „socialismului democratic"*, Ed. Şcolii superioare de partid şi Academiei de Ştiinţe Sociale de pe lîngă C.C. al P.C.U.S., Moscova, 1961, 460 p.)

И. ВЕРЕЩАГИН, В. РЫБАЛКИН, О закономерностях экономического развития мировой социалистической системы, Издательство ИМО, Москва, 1961, 175 стр. (I. Vereşceaghin şi V. Ribalkin, *Despre legităţile dezvoltării economice a sistemului mondial socialist*, Ed. Institutului de relaţii internaţionale. Moscova, 1961, 175 p.)

Р. И. КОСОЛАПОВ, К вопросу о диалектике товара при социализме, Государственное издательство „Высшая школа", Москва, 1961, 47 стр. (R. I. Kosolapov, *Problema despre dialectica mărfii în socialism*, Ed. de stat a „Şcolii superioare", Moscova, 1961, 47 p.)

* * * Философские вопросы кибернетики, Издательство социально-экономической литературы, Москва, 1961, 391 стр. (*Problemele filozofice ale ciberneticii*, Ed. pentru literatură social-economică, Moscova, 1961, 391 p.)

Ф. МЕРИНГ, К Маркс и Ф. Энгельс — создатели научного коммунизма, Госполитиздат, Москва, 1961, 232 стр. (F. Mering, *K. Marx şi Fr. Engels — creatori ai comunismului ştiinţific*, Gospolitizdat, Moscova, 1961, 232 p.).

Н. С. НОВОСЕЛОВ, О превращении труда в первую жизненную потребность, Издательство ВПШ и АОН при ЦК КПСС, Москва, 1961, 143 стр. (N. S. Novoselov, *Despre transformarea muncii în primă necesitate vitală*, Ed. Şcolii superioare de partid şi Academiei de Ştiinţe Sociale de pe lîngă C.C. al P.C.U.S., Moscova, 1961, 143 p.)

П. ЧЕРКАШИН, Гносеологические корни идеализма, Издательство социально-экономической литературы, Москва, 1961, 238 стр. (P. Cerkaşin, *Rădăcinile gnoseologice ale idealismului*, Ed. pentru literatură social-economică, Moscova, 1961, 238 p.)

* * * Русские ученые в борьбе против идеалистических и метафизических воззрений в естествознании, Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1961, 246 стр. (*Savanţii sovietici în lupta împotriva concepţiilor idealiste şi metafizice în ştiinţele naturii*, Ed. Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1961, 246 p.)

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

Anul VIII 1961

INDEX ALFABETIC

EDITORIALE

* * * Mesajul de salut adresat tovarăşului Gheorghe Gheorghiu-Dej de Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Romîn, Consiliul de Stat şi Consiliul de Miniştri ale Republicii Populare Romîne 5 1055
* * * Congresul constructorilor comunismului şi noul avînt al teoriei marxist-leniniste 5 1075
* * * Manifestul Comunist al epocii noastre 4 307
* * * Orînduirea socialistă şi avîntul ştiinţelor naturii în R.P.R. 2 409
* * * Rolul muncii teoretice a partidului pentru triumful socialismului şi dezvoltarea gîndirii filozofice şi social-politice în Romînia 5 1059

STUDIIND DOCUMENTELE CONGRESULUI AL XXII-LEA AL P.C.U.S.

STĂNESCU, N. şi HOFFMAN, O., Întărirea şi perfecţionarea repartiţiei după muncă în vederea trecerii la repartiţia comunistă 6 1299
TOTU, IOAN V. Crearea bazei tehnice-materiale a comunismului în U.R.S.S. 6 1283

MATERIALISM ISTORIC

BERESCU, GH. şi DRĂGAN, I., Rolul conducător al partidului în procesul dezvoltării conştiinţei socialiste 1 7
BORGEANU, C., Unele probleme ale dialecticii dezvoltării progresive a societăţii noastre în etapa desăvîrşirii construcţiei socialiste 3 573
CERNEA, MIHAIL, Dezvoltarea conştiinţei politice a ţărănimii în perioada desăvîrşirii construcţiei socialiste 2 311
CAZACU, HONORINA Pentru un mod creator de legătură între cercetarea în domeniul materialismului istoric şi practică 6 1319
CULEA, H. Cu privire la folosirea statisticii în cercetarea sociologică. 5 1115
GRIGORIU, B., „Filozofia educaţiei" şi criza şcolii din S.U.A.. . . . . 4 867
NICULESCU, HARALAMBIE, Rolul şi formele participării clasei muncitoare la organizarea şi conducerea producţiei 4 831
POPOVICI, M., Creşterea rolului colectivităţii în dezvoltarea conştiinţei juridice şi morale socialiste a oamenilor muncii 5 1097
RĂDULESCU, ILIE, Aspecte ale structurii economico-sociale şi ale luptei dintre vechi şi nou în etapa actuală de dezvoltare a ţării noastre. 2 285
ROŞU, I., ANGHEL, GH., Rezolvarea marxist-leninistă a problemei naţionale în Romînia 4 851
RUS, VASILE, Creşterea rolului factorului subiectiv în procesul construcţiei socialiste din ţara noastră 3 549

SINESCU, M., VIERU, S., DAMIAN, N., Probleme ale formării orizontului ştiinţific al oamenilor muncii în R.P.R. 2 389
VLAD, CONSTANTIN, Creşterea rolului conducător al Partidului Muncitoresc Romîn în etapa desăvîrşirii construcţiei socialiste în R.P.R. 2 259

COMUNICARI

LUPAN, M., Unele aspecte ale modificărilor intervenite în structura social-economică a populaţiei din ţara noastră în lumina datelor statistice. . . . 1 111
OKULOV, A. (U.R.S.S.), Filozofia şi contemporaneitatea 1 103
PASCU WEINER, Participarea activă a colectivului de muncitori, tehnicieni şi ingineri la îmbunătăţirea activităţii de producţie din „Combinatul metalurgic Reşiţa" 2 469

DISCUŢII

MIHU, ACHIM (Cluj), Elementele forţelor de producţie 3 687

ETICĂ

BELLU, NICULAE, Atitudinea faţă de muncă şi dialectica dezvoltării moralei socialiste 2 343

COMUNICĂRI

BELLU, NICULAE, Unitatea dintre ştiinţific şi etic în politica partidului Despre scop şi mijloc 4 935

ESTETICĂ

BĂLAN, GEORGE, Problemele muzicii în „Estetica" lui Hegel 3 587
CÎMPEANU, PAVEL, Un gen al creaţiei artistice de masă în plin avînt : brigada artistică de agitaţie 6 1337
SMEU, GR., Unele probleme ale obiectului artei realist-socialiste şi însemnătatea lor pentru creaţia artistică actuală 1 37

COMUNICĂRI

BREAZU, MARCEL, Probleme actuale ale dezvoltării artei şi literaturii pe drumul realismului socialist 4 953
IMBRIOTIS, I., (Grecia) Arta şi ştiinţa 4 947

MATERIALISM DIALECTIC ŞI PROBLEMELE FILOZOFICE ALE ŞTIINŢELOR NATURII

Acad. MILCU, ŞT.-M. Noţiunea de „boală" în lumina materialismului dialectic 5 1139
NOVACU, VALERIU, Probleme dialectice ale teoriei cuantice a cîmpului. . 4 887
POPESCU, STELIAN, Metodă şi obiect în ştiinţele naturii 3 629
POPOVICI, CĂLIN, Unele aspecte filozofice ale astronomiei actuale. . . . 3 613
PORTOCALĂ, R., MĂRCULESCU, I. şi SAMUEL, I., Cu privire la interpretarea materialist-dialectică în problema biosintezei virusurilor. 1 81

STERIADE, MIRCEA, Creier şi conştiinţă. În legătură cu unele aspecte filozofice ale cercetărilor contemporane asupra sistemului nervos 4 913
TOMIN, UROŞ, Metoda generală şi metoda particulară în cercetarea ştiinţifică 2 425

COMUNICĂRI

REPCIUC, E., Despre formele de mişcare a materiei şi interdependenţa lor 1 129
FONI, I., FLONTA, M., IONESCU, C., Necesitate şi întîmplare în patologie 1 135

LOGICĂ

VIERU, S., Aspecte dialectice în logica propoziţiilor 6 1363

COMUNICĂRI

STOICHIŢĂ, RADU, Problema raportului dintre categoriile de calitate şi cantitate în analiza formei valoare simplă 5 1175

DISCUŢII

STUGREN, BOGDAN, (Cluj) Probleme de logică în evoluţia geneticii . . . 5 1197

ISTORIA FILOZOFIEI

BANU, ION, Criteriul de apreciere al dezvoltării şi al luptei de idei în sociologia premarxistă 6 1387
DAN, CLARA, Funcţia socială reacţionară a existenţialismului lui J. P. Sartre 5 1151
Acad. GULIAN, C.I., Despre sensul şi legitatea istoriei la Hegel 1 59
PAPADOPOL, T., Probleme gnoseologice în filozofia lui Heraclit 3 649

CONTRIBUŢII LA CERCETAREA ISTORIEI GÎNDIRII FILOZOFICE DIN ŢARA NOASTRĂ

(În legătură cu elaborarea Manualului de istoria filozofiei romîneşti)

BĂDĂRĂU, DAN, Dimitrie Cantemir şi Van Helmont 1 143
ORNEA, Z., Caracterul reacţionar şi diversionist al semănătorismului . . . 1 175
POSESCU, AL., Filozofia reacţionară a lui C. Rădulescu-Motru 1 167

COMUNICĂRI

DUŢESCU, B., Stefan Stîncă — gînditor şi militant socialist 6 1413
GOGONEAŢĂ, N., Din lupta P.C.R. împotriva unor curente ale sociologiei burgheze din Romînia 2 449
MALININ, A. I. (U.R.S.S.) A. S. Puşkin — sociolog 3 715
ORNEA, Z., Aspecte din lupta ideologică antifascistă în paginile „Cuvîntului liber" (1933—1936) 5 1181
STUGREN, BOGDAN (Cluj), Elemente materialiste în gîndirea naturaliştilor din secolul al XIII-lea (în Apusul Europei) 3 731
SPIELMAN, I. Revista „Korunk" (1926—1940) şi problemele filozofice ale ştiinţelor naturii 6 1421

ACTIVITATEA PRACTICĂ ŞI PROBLEMELE DEZVOLTĂRII CONŞTIINŢEI SOCIALISTE

BĂRBULESCU, P. şi HOFFMAN, O., Rolul gazetelor de uzină în formarea şi dezvoltarea noii atitudini socialiste faţă de muncă 3 671
BRATEŞ, TEODOR, Organizarea timpului liber al tineretului de la Uzinele „Semănătoarea" — factor important al procesului educativ 4 963
BRATEŞ, TEODOR, Rolul muncii politice educative de masă în formarea conştiinţei socialiste a colectivelor de muncitoare de la Fabrica de confecţii şi tricotaje — Bucureşti 6 1439
MARIN, ION şi PROSAN, NICOLAE, Ceea ce nu se vede pe graficul de întrecere. (Din experienţa uzinei de autocamioane „Steagul Roşu" din Braşov) 6 1453
VASILESCU, DAVID, Munca culturală de masă la sate şi rolul ei în transformarea conştiinţei ţărănimii muncitoare 5 1211

LECŢII ŞI CONSULTAŢII

SĂHLEANU, V., Valoarea metodologică a ciberneticii şi a teoriei informaţiei în lumina materialismului dialectic 4 987
USCHERSOHN, H., Marxism-leninismul despre ridicarea de la abstract la concret în procesul cunoaşterii 1 189
WALD, HENRI, Individualul, particularul şi generalul 4 975

CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE

Materialism istoric

B., N., Unele probleme ale eticii ştiinţifice 5 1229
BOGDĂNESCU, C., Cuba, anatomia unei revoluţii 4 1011
CHEŢAN, OCT., Din problematica ateistă 3 737
COSTIN, FLORENCE, Valorificarea experienţei înaintate în procesul transformării socialiste a agriculturii 2 498
DOLGU, GABRIELA, Studii cu privire la istoria politicii externe a Uniunii Sovietice 1 220
FLOREA, ELENA, Probleme ale conştiinţei sociale în lumina teoriei cunoaşterii 4 1017
GRUMBERG, L, Încotro se îndreaptă sociologia burgheză contemporană . . 3 745
PASCADI, I., Valabilitatea universală a leninismului 2 477
POPA, C. şi MICIU, I., Studii de materialism istoric 5 1221
POPESCU, V., Formele conştiinţei sociale 1 231
POPESCU, V., O culegere de studii despre dezvoltarea agriculturii socialiste 2 492

Estetică

ACHIŢEI, GH., Probleme ale literaturii realist-socialiste 1 207
CIURDARIU, M., O carte despre generalizarea artistică 5 1235
PASCADI, I., O lucrare despre problemele teoretice ale realismului 4 1005
POPESCU, V., Esenţa reacţionară a abstracţionismului contemporan 6 1471

Materialism dialectic

B. E., Un valoros manual pentru studierea materialismului dialectic 2 510
BELLU, ELENA, Philipp Frank, „Filozofia ştiinţei" 6 1466
DUMITRU, N., Un studiu monografic în problema originii conştiinţei 3 751
UROS, TOMIN, Practica — criteriul adevărului în ştiinţă 5 1241
UROS, T., Pozitivismul contemporan 6 1459

Logică

ENESCU, G., O lucrare sovietică de logică dialectică 1 201
ENESCU, G., Observaţii asupra unei cărţi de logică polivalentă 4 1022
STAHOVSKAIA, N., O nouă contribuţie la studiul logicii „Capitalului" lui Marx 3 757
WALD, H., şi CONSTANTINESCU, M., Probleme de bază ale logicii. . . . 2 483

Istoria filozofiei

STROIE, I. şi GEORGESCU, F., Al III-lea volum din „Istoria filozofiei în Romînia". 2 504

Mişcarea filozofică de peste hotare

BOGDAN, STUGREN, Impotriva idealismului în biologie 6 1479
DAN, CLARA şi MĂRCULESCU, ILEANA, Probleme de metodă în ştiinţele moderne 6 1485
MIROS, L., Tendinţe în etica burgheză contemporană 3 773
POPESCU, ST., Discuţii în jurul problemelor de etică în revista „Deutsche Zeitschrift für Philosophie" 5 1249
TACHE, A şi CAUC, I. Ştiinţă şi religie 2 515
WALD, HENRI, Logica materialist-dialectică împotriva iraţionalismului contemporan 3 763

NOTE

Note de lectură 1 227
„ „ 2 524
„ „ 3 784
„ „ 4 1027
„ „ 5 1257
„ „ 6 1495
Note bibliografice 1 239
„ „ 2 521
„ „ 3 781
„ „ 4 1036
„ „ 5 1263
„ „ 6 1498
Buletin bibliografic 1 245
„ „ 2 535
„ „ 3 791
„ „ 4 1041
„ „ 5 1273
„ „ 6 1513
Din sumarele revistelor străine 1 247
„ „ 2 537
„ „ 3 795
„ „ 4 1047
„ „ 5 1269
„ „ 6 1505

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

Pentru a vă asigura o colecţie completă şi primirea la timp a revistei, reînnoiţi abonamentul Dvs. pentru anul 1962.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POŞTALE, AGENŢIILE POŞTALE, FACTORII POŞTALI ŞI DIFUZORII VOLUNTARI DIN ÎNTREPRINDERI ŞI INSTITUŢII.

ÎN EDITURA ACADEMIEI R.P.R.

a apărut:

DEZVOLTAREA CONȘTIINȚEI SOCIALISTE ÎN REPUBLICA POPULARĂ ROMÎNĂ

— Contribuții la cercetarea problemei —

CUPRINSUL

GH. BERESCU, I. DRĂGAN și I. BANU, **Conducerea de către Partidul Muncitoresc Romîn a procesului formării și dezvoltării conștiinței socialiste.**

EM. DROB, G. FLOREA și I. TUDOSESCU, **Formarea și dezvoltarea conștiinței politice socialiste a clasei muncitoare din țara noastră.**

N. BELLU, **Rolul istoric al clasei muncitoare în procesul formării și dezvoltării moralei socialiste în țara noastră.**

MIHAIL CERNEA, **Cu privire la procesul formării și dezvoltării conștiinței politice socialiste a țărănimii.**

S. VIERU, M. SINESCU și M. DAMIAN, **Aspecte ale formării orizontului științific al oamenilor muncii din R.P.R.**

MARCEL BREAZU și PAVEL CÎMPEANU, **Probleme ale formării și dezvoltării conștiinței estetice socialiste.**

ERATĂ

Pag.	rîndul	în loc de:	se va citi:	din vina:
1353	18 de sus	în genere de trepidant	în genere deosebit de trepidant	autorului
1353	22 de jos	estradă într-un pretext	brigadă într-un pretext	„
1370	4 de sus	Logica	Teoria	„
1391	2 de jos (nota)	Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice	Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Proiect.	editurii
1456	14—15 de sus	Spiridon, Maftei	Spiridon Maftei	„
1471	15 de jos	socialiste	socialismului	autorului
1504	18 de jos	Directivele	Direcțiile	„

„Cercetări filozofice", nr. 6/1961.

ÎNTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 2
BUCUREȘTI
c. 5634

CERCETĂRI FILOZOFICE * ANUL VIII, 6, 1961

Lei 6.—

EA
RPR